

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

MENEJMENT KAFEDRASI

NAMANGAN VILOYATI TURIZM BOSHQARMASI

**O‘ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI
TURIZMNI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI, MUAMMO VA
YECHIMLARI”**

*Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjumani materiallari
(2025-yil 2-3-iyun)*

Namangan – 2025

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
MENEJMENT KAFEDRASI
NAMANGAN VILOYATI TURIZM BOSHQARMASI

**«O‘ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI
RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI, MUAMMO VA
YECHIMLARI»**

*Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjumani materiallari
(2025-yil 2-3-iyun)*

Namangan – 2025

MAS'UL MUHARRIRLAR:

Baymirzayev D.N., i.f.f.d. (PhD), dotsent

Talapova N.B., i.f.f.d. (PhD), dotsent

TAHRIR HAY'ATI:

Urunov N.M. i.f.n., dotsent; **Narzullayev N.S.** i.f.n., dotsent; **Baratov A.S.** g.f.n., dotsent; **Axmedov R.M.**, i.f.n., dotsent; **Sirojiddinov K.I.**, i.f.n., dotsent; **Tojiboyev K.Q.**, i.f.f.d., dotsent, **Yoqubjonova X.Y.** i.f.f.d., dotsent; **Lutpidinov Sh.Z.**, i.f.f.d., dotsent; **Murodxo'jayeva F.M.**, i.f.f.d., dotsent; **Xudayberdiyeva N.N.** i.f.f.d., dotsent; **Abdullayev Z.S.** i.f.f.d., dotsent; **G'aniyev G'.A.** dotsent; **Nuritdinov B.K.**, katta o'qituvchi; **Siddiqov A.M.**, katta o'qituvchi, **Asqarov A.X.**, katta o'qituvchi; **Yunusova S.A.**, katta o'qituvchi; **Turg'unov A.M.** (texnik kotib)

“O‘zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish istiqbollari, muammo va yechimlari”. Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjumani materiallari (2025-yil 2-3-iyun) – Namangan: NamDU, 2025. – 674 b.

To‘plamda Namangan davlat universiteti Menejment kafedrasida 2025-yilning 2–3-iyun kunlari bo‘lib o‘tgan “O‘zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish istiqbollari, muammo va yechimlari” mavzusidagi Namangan viloyati hokimligi, Namangan viloyati Turizm boshqarmasi, O‘zXDP Namangan viloyati bo‘limi, O‘zbekiston kasaba uyushmalari Federatsiyasi Namangan viloyat hududiy kengashi hamda Namangan davlat universiteti bilan hamkorlikda o‘tkazilgan Respublika ilmiy-amaliy anjumani ishtirokchilarining ilmiy maqolalari chop etilgan. Ma’ruza mavzulari O‘zbekistonda turizm sohasining bugungi holati va uni yanada rivojlantirishning aniq strategiyalarini ishlab chiqish bo‘yicha takliflari, turizm infratuzilmasidagi kamchiliklar, viza rejimi, logistika, mehmonxona va xizmat ko‘rsatish sifati, xorijiy va mahalliy investorlarni turizm sohasiga jalb etish, ularning qiziqishini oshirishning yangi imkoniyatlari, shuningdek O‘zbekistonning boy madaniy merosi, tabiiy go‘zalligi va ekoturizm imkoniyatlarini mahalliy va xalqaro miqyosda targ‘ib qilish, O‘zbekistonning xorijlik sayyohlar uchun jozibadorligini oshirish, ularning qulay va xavfsiz sayohat qilishlari uchun shart-sharoit yaratish, turizmni boshqarish, gidlar va xizmat ko‘rsatish sohalarida kadrlar malakasini oshirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqish, respublikaning turli hududlarida sayyohlik salohiyatini oshirish, turli hududlarda yangi ish o‘rinlari yaratish kabi dolzarb masalalarni qamrab olgan.

To‘plamdan o‘rin olgan maqolalardagi ilmiy dalillarning haqqoniyligi hamda mazmuni uchun mualliflar mas’uldirlar.

© Namangan davlat universiteti, 2025

© Menejment kafedrasi, 2025

**Namangan viloyat hokimi, Oliy Majlis Senati a'zosi
Abdurazoqov Shavkat Shokirjonovichning**

**O‘ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI, MUAMMO VA YECHIMLARI: “AXSIKENT – DUNYO
ARXELOGIYASINING NOYOB DURDONASI”
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumanning
tantanali ochilish marosimidagi**

TABRIK SO‘ZI

***Assalomu alaykum, Hurmatli anjuman ishtirokchilari!
Aziz mehmonlar, muhtaram olimlar,
xalqaro ekspertlar va soha mutaxassisleri!***

Siz azizlarni Farg‘ona vodiysining tarix va kelajak tutashgan maskani go‘zal Namangan zaminida, 64-Xalqaro gullar festivali doirasida anjumanda ko‘rib turganimizdan bexad mamnunmiz.

Barchangizni **“Axsikent – dunyo arxeologiyasining noyob durdonasi”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumanning tantanali ochilish marosimi bilan chin qalbidan qutlayman!

Bugungi tadbir nafaqat bir tarixiy obidaning taqdiri, balki millatning xotirasi, o‘zligimiz va kelajagimiz haqidagi muzokaralar maydoniga aylanadi.

Chunki Axsikent nafaqat Farg‘ona vodiysida, balki butun Markaziy Osiyodagi eng qadimiy shaharlardan biri sifatida o‘z tarixiy ahamiyatiga ega.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoevning **“Turizm-iqtisodiyotning strategik sektori bo‘lishi kerak”**, degan so‘zlari bu yo‘nalishdagi barcha sa’y-harakatlarimiz uchun mustahkam yo‘lxarita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Namangan o‘zining nafaqat iqtisodiy salohiyati, balki boy tarixiy merosi, tabiat manzaralari va madaniy tadbirlari bilan respublikada, qolaversa xalqaro maydonda tanilgan hudud hisoblanadi. Ayniqsa, keyingi yillarda turizm sektorida katta islohotlar va yangi loyihalar amalga oshirilmoqda.

64 yildan buyon o‘tkazib kelinayotgan gullar bayramining festival darajasiga ko‘tarilib, xalqaro doirada e’tirof etilishi Yangi O‘zbekistonda Yurtboshimiz olib borayotgan ochiqlik, yangilanish siyosatining amaliy samarasidir.

Bunday yuksak e’tirof ortida xalq bilan bevosita muloqot, hududlarning o‘ziga xos salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar, madaniy-ma’rifiy barkamollikka intilish mujassam.

Hurmatli anjuman ishtirokchilari!

Joriy yilgi **64-Xalqaro “Gullar festivali”** doirasida **60 dan** ortiq davlatdan **750 ming nafarga** yaqin xorijiy hamda **5 mln. nafardan ziyod** mahalliy sayyohlar tashrifi kutilmoqda.

Ular uchun maxsus turistik paketlar, tarixiy va tabiiy manzaralar bo‘ylab ekskursiyalar, madaniy dasturlar tashkil etilgan.

Festival nafaqat madaniy-ma’naviy jihatdan ahamiyatli, balki aholi daromadlarini oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratishda muhim ijtimoiy-iqtisodiy vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Bu kabi keng ko‘lamli tadbirlar orqali viloyatning sayyohlik salohiyati ortib, aholining turmush darajasi va hayot sifatini oshirishga keng yo‘l ochilmoqda.

Masalan, o‘tgan yili festival doirasida umumiy savdo va xizmatlar aylanmasi qariyb **4,6 trln. so‘mni** tashkil etgan bo‘lsa, bu yil ushbu ko‘rsatkichni **8 trln. so‘mga** yetkazish maqsad qilingan.

Bunday natijalar viloyatimizda turizmni rivojlantirish, investitsion jozibadorlikni oshirish, xalqimizning madaniy-tarixiy merosini dunyoga tanitish borasidagi izchil siyosatning samarasi, deyishga to‘la asos bor.

2024 yilda Yangiqo‘rg‘on tumanidagi Nanay qishlog‘i va Pop tumanidagi Chodak qishlog‘iga vodiya ilk bor **“Turizm qishlog‘i”** maqomi berildi. Bu e’tirof hududiy turizmni rivojlantirishda muhim qadam bo‘lmoqda.

So‘nggi yillarda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish maqsadida turistik kompaniyalar tashkil etishga ham alohida e’tibor qaratilmoqda.

Agar 2017–2022 yillarda viloyatda 61 ta turistik korxona faoliyat yuritgan bo‘lsa, ular soni so‘nggi ikki yilda 57 taga ko‘paydi. Joriy yil boshidan esa yana 7 ta korxona qo‘shildi.

Qadrli anjuman ishtirokchilari!

Turizm bu faqat iqtisodiyot emas, balki tarix, ma’rifat va xalqaro hamkorlik eshigidir.

Yurtimizda tarixiy merosni asrab-avaylash, uni kelajak avlodga bus-butunicha yetkazish, shu orqali xalqimiz ma’naviyati va tarixiy xotirasini mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Bu borada Namangan viloyatida ham bir qator muhim ishlar amalga oshirilmoqda.

Bugungi kunda viloyatimizda 281 ta moddiy- madaniy meros ob’ekti davlat muhofazasiga olingan. Ulardan 152 tasi arxeologiya, 98 tasi arxitektura yodgorliklari, 8 tasi monumental san’at asarlari, 16 tasi diqqatga sazovor joylar, 7 tasi esa devoriy mozaikalarni tashkil etadi.

So‘nggi yillarda "Mavloni Namangoniylar maqbarasi" hamda "Mo‘yi muborak gumbazi"da tiklash ishlari amalga oshirildi. “Munchoqtepa” yodgorligi atrofiga 3D panjaralar o‘rnatildi va qazish ishlari olib borildi. “O‘nbir Ahmad maqbarasi” va “Sulton Uvays Qaraniylar majmuasi”lari qayta rekonstruksiya qilindi.

Ushbu obidalar atrofida nogironligi bor ziyoratchilar uchun panduslar, brayl alifbosidagi ma’lumotlar va boshqa qulayliklar tashkil etildi.

YuNESKO ro'yxatiga kiritish maqsadida "Axsikent", "Munchoqtepa", "Qirqhujra", "Balandtepa", "Mug' qal'a" kabi arxeologiya yodgorliklari bo'yicha hujjatlar tayyorlanmoqda.

Hurmatli mehmonlar va qadrli anjuman ishtirokchilar!

Har bir xalqning tarixiy merosi uning o'ziga xosligini, ma'naviyatini va kelajak rivojlanish yo'nalishini belgilaydigan muhim omillardan biridir.

Shu ma'noda turizm faqat iqtisodiy taraqqiyot vositasi emas, balki milliy tarix va madaniyatimizni jahon hamjamiyatiga tanitishning samarali yo'li hamdir.

Muhtaram Yurtboshimiz Namanganga 2019 yildagi tashriflari davomida aynan Axsikentni xalqaro turizm markaziga aylantirish zarurligi alohida ta'kidlangan edilar.

Bu siyosiy iroda va amaliy ishlar tufayli keyingi yillarda tarixiy yodgorlikda keng ko'lamli arxeologik va restavratsiya ishlari amalga oshirildi.

Axsikentda hozirga qadar 28 ta arxeologik ob'ekt o'rganilib, ulardan 8 tasini ochiq osmon ostidagi muzeyga aylantirish bo'yicha loyihalar ishlab chiqilgan. Ayni paytda 4 ta ob'ektda qurilish ishlari jadal olib borilmoqda. Mazkur loyihalarga budjetdan ajratilgan 55 milliard so'm mablag' muzeylar, turizm infratuzilmalari, tadqiqot markazlari qurilishiga sarflanmoqda.

200 gektar maydondagi hududda tarixiy ekspozitsiyalar, shahar devorlari, suv inshootlari, Axsikent qal'asiga xos kirish darvozasi, ekoturizm va gastronomik turizm uchun zarur infratuzilma barpo etilmoqda.

Yodgorlikni Yangi Aysi majmuasi bilan bog'lanuvchi 4 km. yangi yo'l va sog'lomlashtirish yo'lakhasi yaratilmoqda. Umuman olganda, Axsikentda turizm qishlog'i tashkil etilishi rejalashtirilgan.

YuNESKO tomonidan Axsikent Afrosiyob, Termiz, Xiva va Buxoro kabi jahon ahamiyatidagi arxeologik meros sifatida qayd etilmoqda. Bu xalqimiz tarixi va madaniyatining xalqaro e'tirof topayotganidan dalolat beradi.

Hozirgacha 20 dan ortiq davlatlar - AQSh, Yaponiya, Fransiya, Koreya, Xitoy, Germaniya, Italiya va boshqa mamlakatlardan sayyohlar Axsikentga tashrif buyurmoqda.

Italiya, Turkiya va Rossiya davlatlari bilan muzeylar, tadqiqot markazlari va infratuzilma qurilishi bo'yicha hamkorlik yo'lga qo'yildi. Xalqaro anjumanlar, ilmiy ekspeditsiyalar va texnologiyalar almashinuvi kengaymoqda.

Yangi Axsidagi Qo'lyozmalar markazi va Osori-atiqalar muzeyida 10 mingga yaqin artefakt, 4 mingdan ziyod qo'lyozma va toshbosma asarlar saqlanmoqda. Yaqin kelajakda bu yerda hunarmandlar markazi, zamonaviy kutubxona va interaktiv muzeylar qurilishi ko'zda tutilgan.

Bugungi anjuman ana shu ulkan merosni ilmiy jihatdan chuqur o'rganish, keng jamoatchilikka yetkazish va yosh avlod qalbida tarixga hurmatni mustahkamlashda muhim qadam bo'ladi.

Ishonchim komilki, umumiy sa'y-harakatlarimiz bilan Axsikentni nafaqat milliy, balki jahon ahamiyatiga molik turizm markaziga aylantiramiz.

***Hurmatli anjuman ishtirokchilari!
Aziz mehmonlar, muhtaram olimlar,
xalqaro ekspertlar va soha mutaxassislari!***

Sizlarning ilmiy xulosalaringiz, yondashuvlaringiz va amaliy takliflaringiz nafaqat Axsikentni o'rganish, balki uni dunyoga taniitish bo'yicha ham muhim yo'l xaritasini belgilab beradi, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Anjumanimiz ishiga omad tilayman! Turizmni rivojlantirish yo'lidagi ezgu ishlaringizda barchangizga sihat-salomatlik, ilmiy va ijodiy faoliyatingizda ulkan muvaffaqiyatlar hamisha hamroh bo'lsin!

E'tiboringiz uchun rahmat!

**Namangan davlat universiteti rektori, tarix fanlari doktori, professor
Kirgizbayev Abdugappor Karimjonovichning
anjuman tantanali ochilish marosimidagi**

KIRISH SO'ZI

Bugungi globallashuv davrida turizm sohasi jahon iqtisodiyoti va xalqaro madaniy aloqalarining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Raqobatbardoshlik, zamonaviy xizmat ko'rsatish, innovatsion yondashuv va barqaror taraqqiyot tamoyillariga asoslangan barqaror turizm tizimi har bir mamlakat iqtisodiyoti uchun ustuvor strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan, O'zbekiston Respublikasida turizmni kompleks rivojlantirish, milliy turistik boyliklarimizni jahon miqyosida targ'ib qilish, xorijiy sayyohlar uchun qulay va xavfsiz muhit yaratish borasida ko'plab muhim strategik chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-iyuldagi "Ma'muriy islohotlar doirasida oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-200 – son Qarori 9-bandida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida qabul qilingan Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan anjumanlar ro'yxatiga asosan 2025-yil 2-3 iyun kunlari Namangan davlat universitetida "O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish istiqbollari, muammo va yechimlari" mavzusidagi Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjumani turizm sohasidan dolzarb masalalarni qamrab olgan ilmiy-amaliy maydon sifatida alohida ahamiyatga ega.

Anjumanning asosiy maqsadi – O'zbekiston turizm sohasining bugungi holatini har tomonlama tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlab, ularning ilmiy asoslangan yechimlarini taklif qilish, shuningdek, milliy va xalqaro tajribalarga tayangan holda sohaning istiqbolli yo'nalishlarini belgilab berishdan iboratdir. Anjumanda turizm

infratuzilmasining rivojlanish sur'atlari, viza va chegara tartiblari, transport-logistika tizimining takomillashtirilishi, mehmonxona va xizmat ko'rsatish sifati, hamda bu jarayonga sarmoya jalb qilishning innovatsion usullari muhokama qilinadi. Shuningdek, anjumanda ekologik va madaniy turizmni rivojlantirish, mahalliy hududlarning sayyohlik salohiyatini oshirish, turizm sohasida kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish masalalari ham dolzarb mavzu sifatida ko'tariladi.

Anjumanning o'zbek, rus va ingliz tillarida o'tkazilishi esa, uni xalqaro miqyosda ham dolzarb va ochiq muloqot maydoniga aylantiradi. Ushbu ilmiy-amaliy anjumanning natijalari, bildirgan fikr-mulohazalar va ilmiy tavsiyalar, mamlakatimizda barqaror turizm rivojini ta'minlash yo'lida muhim dasturilamal vazifasini o'tashiga ishonamiz.

Hurmatli ishtirokchilar, sizlarning anjumandagi faol ishtirokingiz va muhim ilmiy chiqishlaringiz bu yo'nalishdagi dolzarb muammolarga yangicha yondashuvlar kiritilishiga zamin yaratadi. Hammangizga samarali ish, sermazmun muloqot va mustahkam ilmiy hamkorlik tilaymiz.

*Namangan davlat universiteti rektori
t.f.d., prof., Qirg'izboyev A.K.*

YALPI MAJLIS MA'RUZALARI

TURIZM TA'LIM TIZIMIDA XALQARO ALOQALAR — YANGI IMKONIYATLAR ESHIGI

Sarimsaqov Ravshanjon Abdusalomovich
Marg'ilon turizm va madaniy meros texnikumi direktori

Bugungi globallashuv davrida turizm sohasi – ta'lim tizimining strategik yo'nalishi. So'ngi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rahbarligida turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar natijasida mamlakatimiz dunyo sayyohlari e'tiborini tortayotgan zamonaviy turizm markaziga aylanmoqda. Bu jarayonda turizm sohasi uchun malakali kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy turizm – bu faqat sayohat emas, balki madaniyatlararo muloqot, iqtisodiy hamkorlik va xalqaro ta'lim aloqalarining o'ziga xos ko'zgusidir. Shu sababli bugungi kunda turizm ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, xorijiy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish dolzarb vazifalardan biri sanaladi.

Xalqaro hamkorlik — tajriba almashinuvi va o'sish omili. Turizm ta'limida xalqaro aloqalarning kengaytirilishi bir qator muhim imkoniyatlarga yo'l ochmoqda:

- Talabalar uchun xorijiy davlatlarda amaliyot va stajirovkalarni o'tash imkoniyati;
- O'qituvchilar malakasini oshirishda xalqaro tajribadan foydalanish;
- Qo'shma ta'lim dasturlarini ishlab chiqish;
- Akademik mobillikni ta'minlash orqali yoshlar salohiyatini rivojlantirish.

Masalan, Marg'ilon turizm va madaniy meros texnikumida so'nggi yillarda Qirg'iz Respublikasi, Tojikiston, Germaniya va Rossiya Federatsiyasi kabi davlatlarning turizm kollejlari va oliy o'quv yurtlari bilan hamkorlik yo'lga qo'yildi. Bu esa nafaqat texnikum faoliyatini yangi bosqichga olib chiqmoqda, balki yoshlarimizni xalqaro mehnat bozoriga tayyorlayapti.

Yangi imkoniyatlar eshigi ochilmoqda. Bugungi kunda xalqaro tashkilotlar — xususan, GIZ (Germaniya hamkorlik tashkiloti), Saksoniya iqtisodiyotida ta'lim markazi, halqaro Helvetas kompaniyasi tomonidan amalga oshirilayotgan Shvesariyaning “O'zbekistonda kasbiy ta'lim islohotini qo'llab-quvvatlash” loyihasi kabi platformalarda ishtirok etish orqali:

- Dunyo miqyosidagi yangi loyihalarda qatnashish,
- Turizm sohasi bo'yicha xalqaro sertifikatlar olish,
- Onlayn ta'lim, masofaviy o'quv kurslar va zamonaviy platformalarga ulanib, dars sifatini oshirish mumkin.

Shuningdek, “Turizmni rivojlantirish – bu xalqaro hamkorlikni rivojlantirish” degan tamoyil bugun nafaqat siyosiy, balki amaliy yo'nalishda o'z aksini topmoqda.

Xulosa. Turizm ta'lim tizimida xalqaro aloqalarning kengayishi bu — kelajak avlodni global raqobatga tayyorlash, innovatsion yondashuvlar orqali sifatli ta'lim

berish va xalqaro maydonda O'zbekiston imidjini mustahkamlash yo'lidagi muhim qadamlardir.

Shu bois, har bir ta'lim muassasasi o'z faoliyatida xalqaro aloqalarni strategik ustuvor yo'nalish sifatida ko'rib chiqmog'i lozim.

NAMANGAN VILOYATIDA TOG'TURIZMINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA YO'NALISHLARI

Nuritdinov Botir Qodirxanovich
Namangan viloyati hokimining o'rinbosari,
Namangan viloyati turizm boshqarmasi boshlig'i

Annotatsiya. Mazkur maqolada Namangan viloyatida tog' turizmini rivojlantirishning mavjud imkoniyatlari, muammolari va istiqbollari tahlil qilingan. Tog' turizmi – iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim tarmoq sifatida yoritilgan. Muallif tog' turizmining xalqaro tajribadagi ahamiyatini ko'rsatgan holda, viloyatdagi tabiiy-geografik imkoniyatlar, alpinistik va trekking yo'nalishlari, ekoturizm salohiyati, sog'lomlashtiruvchi va madaniy yo'nalishlarni ochib beradi. Shuningdek, maqolada tog' turizmi bo'yicha marshrut xaritalarini ishlab chiqish, mahalliy gidlar tayyorlash, festival tadbirlarini tashkil etish va turizm agentliklari bilan hamkorlik yo'lga qo'yish bo'yicha amaliy takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tog' turizmi, ekoturizm, alpinistik yo'nalish, trekking, sayyohlik marshrutlari, turizm infratuzilmasi, mahalliy gidlar, festival turizmi, barqaror rivojlanish, turizm agentliklari, farg'ona tizmalari, turizm salohiyati.

Аннотация. В данной статье проанализированы существующие возможности, проблемы и перспективы развития горного туризма в Наманганской области. Горный туризм – освещается как важная отрасль, обеспечивающая экономическую, экологическую и социальную устойчивость. Указывая на значение горного туризма в международном опыте, автор раскрывает природно-географические возможности, альпинистские и трекинговые направления, потенциал экотуризма, оздоровительные и культурные направления в регионе. В статье также представлены практические предложения по разработке карт маршрутов горного туризма, подготовке местных гидов, организации фестивальных мероприятий и налаживанию сотрудничества с туристическими агентствами.

Ключевые слова: горный туризм, экотуризм, альпинизм, trekking, туристические маршруты, туристическая инфраструктура, местные гиды, фестиваль туризм, устойчивое развитие, туристические агентства, ферганские хребты, туристический потенциал.

Namangan viloyati respublikaning sharqida, Fargʻona vodiysining shimoli-gʻarbiy qismida, Tyanshan togʻ tizmasi: Qurama va Chatqol togʻlarining yon bagʻrida joylashgan. Shimoliy va shimoli-sharqdan Qirgʻiziston Respublikasining Jalolobod viloyati, janubiy-Sharqdan Andijon, janubdan Fargʻona, shimoliy va shimoliy-gʻarbdan Toshkent viloyati va Tojikistonning Sugʻd viloyati bilan chegaradosh.

Turizm sohasi— bu insonlarning doimiy yashash joyidan boshqa joyga vaqtincha sayohat qilishlari va bu sayohat davomida turli xizmatlardan foydalanishidir. Bu xizmatlarga mehmonxonalar, restoranlar, transport, ekskursiyalar, savdo va boshqa dam olish xizmatlari kiradi. Turizm nafaqat sayyohlik faoliyati, balki koʻp tarmoqli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tizimi hamdir.

Bugungi kunda turizm global miqyosda eng tez rivojlanayotgan sohalardan biri hisoblanadi. U nafaqat madaniy va ijtimoiy almashinuvga xizmat qiladi, balki turizm global miqyosda iqtisodiy rivojlanishning eng muhim drayverlaridan biri boʻlib hisoblanadi. 2024-yilda bu soha pandemiyadan toʻliq tiklanibgina qolmay, balki yangi marralarga erishdi.

Turizm sektori yangi ish oʻrinlari yaratishda alohida oʻringa ega. 2024-yil yakunlariga koʻra, jahon boʻyicha turizm sohasida 348 mln. ta ish oʻrinlari yaratildi. Bu 2019-yildagi pandemiyadan oldingi eng yuqori koʻrsatkichdan ham 13,6 mln. taga koʻpdir. Sohadagi ish oʻrinlari asosan mehmondoʻstlik, transport, xizmat koʻrsatish va mahalliy hunarmandchilik kabi tarmoqlarga toʻgʻri keladi.

Turizm mamlakatlar yalpi ichki mahsuloti (YAIM)ga ham sezilarli darajada hissa qoʻshmoqda. 2024-yilda turizmning jahon iqtisodiyotiga hissasi 11,1 trillion AQSh dollariga yetdi. Dunyo YAIMining 10 foizini tashkil etdi. Bu koʻrsatkich pandemiyadan avvalgi (2019-yilgi) rekord darajadan ham yuqori boʻlib, xalqaro iqtisodiy barqarorlikni taʼminlashda muhim oʻrin tutishini isbotladi.

Turizm, shuningdek, mamlakatlarga xorijiy valyuta tushumlarini olib kiruvchi muhim sohalardan biri hisoblanadi. 2024-yilda xalqaro sayyohlar tomonidan amalga oshirilgan xarajatlar 1,89 trillion AQSh dollariga yetdi. Bu esa pandemiyadan oldingi koʻrsatkichga deyarli teng boʻldi. Shu bilan birga, ichki turizm xarajatlari 5,4 trillion dollarga yetib, tarixdagi eng yuqori darajani qayd etdi.

Turizm mamlakatning mintaqaviy va hududiy rivojlanishini taʼmin etish juda qoʻl keladi. Ayniqsa chekka va togʻli hududlarda turizm faoliyati mahalliy tadbirkorlik, oilaviy mehmon-uylarilar, ovqatlanish shoxobchalari, qoʻl mehnatiga asoslangan mahsulotlar ishlab chiqarish kabi yoʻnalishlarni rivojlantirib, aholining daromad manbalarini kengaytiradi.

Namangan viloyatida turizmning turli yoʻnalishlari, jumladan ekoturizm, gastronomik turizm, ziyorat turizmi, shopping turizm, tibbiy turizm, togʻ turizmi, madaniy turizm, agroturizm, ekstremal, festival va tadbir turizm turlari jadal rivojlanib, mahalliy va xorijiy sayyohlarni viloyatga jalb qilib kelmoqda.

2024 yilda Namangan viloyatiga 500 ming nafardan ortiq xorijiy, 2192,4 ming nafar mahalliy sayyohlar tashrif buyurgan. Turizm xizmatlari eksportini 200,0 mln. dollarga yetkazish reja qilingan boʻlsa, 2024 yil yakuni boʻyicha viloyatimizga 634,5 ming nafar xorijiy, 3886,3 ming nafar mahalliy sayyohlar tashrif buyurgan. Bu koʻrsatkichlar 2023 yilga nisbatan solishtirilganda 474,7 ming nafarga

ko'payganligini ko'rish mumkin. Bundan tashqari, mahalliy va xorijiy sayyohlarni keng jalb qilish maqsadida o'tgan yilda 7 ta xalqaro, 50 ta respublika miqyosidagi jami 57 ta ommaviy tadbirlar (festival, forum, konsert-tomosha va turizm tadbirlari) o'tkazildi. Bugungi kunda viloyatimizda jadal rivojlanib kelayotgan turizm turlaridan biri bu tog' turizmi hisoblanadi.

Tog' turizmi, bu nafaqat sayohat va hordiq, balki iqtisodiy o'sish, ekologik barqarorlik, yangi ish o'rinlari va madaniy me'rosni saqlash imkonini beruvchi lokal soha hisoblanadi. Dunyo miqyosida bu turdagi turizm tarmog'i har yili 50 milliondan ortiq sayyohni o'ziga jalb qiladi. Xalqaro Turizm Tashkiloti (UNWTO) tog' turizmini **"Tog'li hududlarning barqaror turizmi"** sifatida talqin qiladi va unga xalqaro standartlar asosida yondashishni taklif etadi.

Tog' turizmi - bu tabiiy-geografik hududlarda, ayniqsa tog'li hududlarda amalga oshiriladigan turizm sohasi bo'lib, sayyohlarning tog'larda yurishlari, tog'larga ko'tarilishlari, dam olishlari yoki sport bilan shug'ullanish maqsadida safar uyushtirishini nazarda tutadi.

Tog' turizmi turizm sohasining alohida tarmog'i quyidagi o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi:

1. Tabiat bilan chambarchas bog'liqligiga ko'ra: tog' turizmi, odatda tabiiy landshaftlar: tog'lar, vodiylar, sharsharalar, ko'llar bilan bevosita bog'liqligi bilan ajralib turadi.
2. Sog'lomlashtiruvchi xususiyat kasb etishi: tog' havosi, yurish va jismoniy faollik sog'liq uchun foydali hisoblanadi.
3. Sport va sarguzashtlarga boy ekanligi bo'yicha: tog' turizmiga alpinizm, trekking, chang'i sporti, tog' velosipedi, paraplanlarda parvoz kabi faol jismoniy faoliyat turlari kirishi bilan muhimdir.
4. Ekoturizm unsurlari bo'yicha tog' turizmi ko'pincha ekologik toza va atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan shaklda amalga oshirilishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi.
5. Tog' turizmi jismoniy tayyorgarlikni talab qilib, ushbu turizm yuqori tog'li hududlarda, ba'zida murakkab va xavfli bo'lishi mumkinligi bilan ajralib turadi.

Bugungi kunda tog' turizmi quyidagi asosiy yo'nalishlarga ajratiladi:

- Alpinistik turizm – bu turizm turi yuqori darajadagi jismoniy tayyorgarlikni talab qiluvchi faoliyat bo'lib, sayyohlarning baland va murakkab relefga ega bo'lgan tog' cho'qqilarini zabt etish faoliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu yo'nalish ko'proq ekstremal va sarguzashtli sport turi sifatida shakllangan.

- Tog' yurishlari (trekking) – bu o'rta darajadagi jismoniy zo'riqishni talab qiluvchi, belgilangan yo'nalishlar bo'yicha amalga oshiriladigan mo'tadil tog' sayohatlari va piyoda ekskursiyalarni o'z ichiga oladi. Ushbu yo'nalish, odatda, ekoturizm va madaniy-tabiiy merosni o'rganish bilan uyg'unlashadi.

- Sport tog' turizmi – bu tog' sharoitida sport elementlarini o'z ichiga olgan yurishlar va musobaqalarni o'z ichiga oladi. U, odatda, qatnashuvchilarning jismoniy va ruhiy tayyorgarligini sinovdan o'tkazadigan, murakkab marshrutlarda amalga oshiriladigan sarguzashtli tadbirlardan iborat bo'ladi.

- Dam olishga yo'naltirilgan tog' turizmi – bu yo'nalish asosan salomatlikni tiklash, psixologik dam olish va tabiiy landshaftdan estetik zavq olishni o'z ichiga oladi. Bu turga tog' kurortlari, sanatoriyalar, tog'-o'rmon dam olish maskanlarida tashkil etiladigan rekreatsion xizmatlar kiradi.

O'zbekistonning tog'li hududlari – Chotqol, Qurama, Hisor tizmalari, ayniqsa Toshkent viloyatidagi Chimgan, Beldersoy, Zomin va Boysun kabi joylar — tog' turizmi uchun mashhur maskanlardir.

Namangan viloyati tog'li hudud sifatida O'zbekistonning eng tabiiy boyliklarga ega mintaqalaridan biridir. Viloyat geografik jihatdan Tyan-Shan tog' tizmasining muhim tarmoqlari: Qurama va Chatqol tog'lari yon bag'rida joylashgan. Ushbu tog' tizmalari viloyatning tog'li hududlarini tashkil etib, tabiiy go'zalliklari, boy biologik xilma-xilligi va ko'p qirrali iqlimi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, Pop, Yangiqo'rg'on, Chust, Chortoq va Kosonsoy tumanlari o'zining tog' va adirliklardan iborat tabiiy geografik sharoiti bilan turizm sohasida katta salohiyatga ega. Ushbu tumanlarda tog' turizmi rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

1. Tabiiy sharoit va geografik joylashuviga ko'ra mazkur tumanlar Tyan-Shan tog' tizmasining Qurama va Chatqol tog'lari yon bag'rida joylashgan bo'lib, bu hududlarning tabiiy manzaralari noyob va ko'rkamdir. Tog'lar, adirlar, o'rmonzorlar, toza suv manbalari va mineral suv konlari sayyohlar uchun jozibali maskanlarni tashkil etadi. Balandlik, havo sharoiti va iqlim turizm faoliyati uchun qulay bo'lib, yilning ko'p fasllarida sayyohlarni qabul qilish imkonini beradi.

2. Tog' turizmi va uning yo'nalishlari bo'yicha trekking va piyoda sayr: tog'li yo'laklar va qiyaliklar piyoda yurish uchun juda mos bo'lib, ularda turli darajadagi marshrutlar tashkil etilishi mumkin. Ekstremal sport turlari, zipline, mountaineering kabi ekstremal sport turlari yosh sayyohlar va sarguzasht izlovchilar uchun qiziqarli hisoblanadi. Chang'i va qishki sportlar, qor yog'ishi mumkin bo'lgan mavsumlarda chang'i sporti va boshqa qishki faoliyatlar uchun imkoniyatlar juda kengdir.

3. Ekoturizm va tabiatni muhofaza qilish jihatiga ko'ra, tumanlarning tog'li hududlarida joylashgan milliy bog'lar va tabiat qo'riqxonalarida ekoturizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyat bor. Bu yo'nalishda sayyohlar uchun o'rganish, kuzatish, foto va videotasvirga olish kabi faoliyatlar yo'lga qo'yilishi mumkin. Mahalliy aholining ekologik ongini oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan loyihalar amalga oshiriladi.

4. Madaniy va gastronomik turizmni rivojlantirishda Pop, Chust va Kosonsoy tumanlarining boy madaniy merosi, an'anaviy hunarmandchiligi va milliy taomlari sayyohlar uchun jozibali maskanlarga aylanadi. Mahalliy festivallar, hunarmandchilik ko'rgazmalari va gastronomik turlar orqali turizmni yanada rivojlantirish imkoniyatini beradi.

Yuqoridagilardan asoslangan holda viloyatda tog' turizmini rivojlanish bo'yicha quyidagi takliflarni berish mumkin.

1) Tog' marshruti xaritalarini ishlab chiqish. Tog' turizmi bugungi kunda ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan barqaror rivojlanishning muhim

yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Namangan viloyatidagi Farg‘ona tog‘ tizmalari tabiiy manzaralar, biologik xilma-xillik va madaniy boyliklarni o‘z ichiga olgan bo‘lib, ulardan samarali foydalanish uchun ilmiy asosda ishlab chiqilgan tog‘ marshruti xaritalari talab etiladi. Turistik faoliyatni samarali va xavfsiz tashkil etish, ekotizimga ta‘sirni kamaytirish va turistlarga yo‘naltiruvchi xizmat ko‘rsatish maqsadida Namangan viloyati tog‘ hududlari uchun ilmiy asoslangan marshrut xaritalarini yaratish zarur.

Bu maqsadga erishish uchun viloyatning geografik, topografik va ekosistemal ma‘lumotlar yig‘ish; eng muvofiq trekking, xayking, alpinizm va ekoturizm marshrutlarini tanlash; navigatsion va ma‘lumot-biruvchi xaritalarni tayyorlash; atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish; mahalliy aholi ishtirokini ta‘minlash kabi asosiy vazifalarni amalga oshirish lozim.

Mazkur vazifalarni amalga oshirish natijasida tog‘ turizmining xavfsizligi va samaradorligi ortadi, tabiiy resurslar muhofazasi ta‘minlanadi, mahalliy gid va xizmatchilar uchun ish o‘rinlari yaratiladi hamda turistlar oqimi 2–3 barobar oshishiga olib keladi.

2) Mahalliy gidlarni tayyorlash va sertifikatlash. Zamonaviy turizm inson omili - xususan, bilimli va malakali gidlar – turistik taassurot shakllantirish va xavfsizlikni ta‘minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Namangan viloyatidagi tabiiy va madaniy resurslardan samarali foydalanish uchun mahalliy aholi orasidan tayyorlangan gidlar orqali turistik xizmat ko‘rsatishni tashkil etish zarur. Namangan viloyatida mahalliy aholi orasidan malakali, qobiliyatli, tabiatni asrashga intiladigan gidlarni tayyorlash va ularni maxsus sertifikatlash orqali xizmat sifatini standartlashtirish lozim.

Bu maqsadga erishish uchun viloyatda gidlik kasbining ilmiy va amaliy asoslarini o‘rgatish, turizm psixologiyasi, xavfsizlik, birinchi yordam, navigatsiya va kommunikatsiya ko‘nikmalarini shakllantirish, sertifikatlash orqali sifatni nazorat qilish va rasmiylashtirish vazifalarga e‘tibor qaratish lozim. Buning natijasida esa mahalliy aholi o‘rtasida tabiatni muhofaza qilishga yondashuv shakllanadi, madaniy merosni saqlashga mahalliy aholi jalb etiladi, ekoturizmni qo‘llab-quvvatlaydigan inson kapitali yaratiladi.

4) Maxsus festivallar (tog‘ madaniyati, tabiat bayramlari) tashkil etish. Festivallar – bu turistik oqimni jalb qilishning muhim omillaridan biri bo‘lib, ular hududning madaniy merosi, tabiiy boyliklari va ijtimoiy hayotini namoyon etadi. Namangan viloyatida Farg‘ona tog‘ tizmalari, qishloq turizmi, biologik xilma-xillik va boy etnografik meros mavjudligi sababli, maxsus tematik festivallar o‘tkazish orqali tog‘ turizmini rivojlantirish imkoniyatini yanada oshiradi. Namangan viloyatida har yili tematik festivallarni tashkil etish orqali turistik brendni yaratish, mahalliy iqtisodiyot rivojini qo‘llab-quvvatlash va ekologik ongini oshirishga xizmat qiladi.

Festivallar alohida landshaftlar, xususan tog‘ hududlarining o‘ziga xosligini namoyon etish imkonini beradi va turistik klasterlar shakllanishiga zamin yaratadi. Bu “Taassurot turizmi” (experience tourism) konsepsiyasiga mos kelib, madaniy almashinuvni kuchaytiradi. Bu jarayonlar xalqaro tajribaga uyg‘unlashgan holda

Nepaldagi “Mountain Festival”, Shveysariyadagi “Alpine Culture Days”, Yaponiyadagi “Satoyama Festivals” kabi tadbirlarni Namanganda ham mahalliy moslashtirilgan holda o‘tkazish imkonini beradi.

Demak, Namangan viloyatida festival shaklidagi tadbirlar orqali tog‘ turizmini rivojlantirish nafaqat turistik salohiyatni oshiradi, balki iqtisodiy, ekologik va madaniy barqarorlikni mustahkamlashga ham zamin yaratadi. Bunday tadbirlar hududning xalqaro turistik xaritasiga integratsiyalashuviga xizmat qiladi.

4) Turizm agentliklari bilan hamkorlik qilish. Tog‘ turizmi – tabiatga yaqinlashish, faol dam olish va madaniy merosni kashf etishni o‘zida mujassam etgan turistik faoliyatlardan biri hisoblanadi. Biroq, bu sohani samarali rivojlantirish uchun yagona infratuzilma, xavfsizlik, marketing, logistika va xizmat sifatini ta’minlovchi professional vositachilar: turizm agentliklari bilan hamkorlik muhim ahamiyat kasb etidi. Namangan viloyatidagi tog‘ turizmini mahalliy va xalqaro bozorda ilgari surish uchun turizm agentliklari bilan strategik hamkorlikni yo‘lga qo‘yish darkor.

Bu vazifani turistik marshrutlarni agentliklar orqali tijoratlashtirish, agentliklar orqali turist oqimini tashkil qilish, turpaketlar, logistika, reklama va onlayn platformalarni hamkorlikda yo‘lga qo‘yish, gidlar, mehmon uylari va servis xizmatlarini agentliklar bilan bog‘lash orqali amalga oshirish mumkin.

Turizm agentliklari bilan ilmiy asoslangan, tizimli hamkorlik Namangan viloyatida tog‘ turizmini tijoratlashtirishga, ommalashtirishga, xizmat sifati va xavfsizlikni oshirishga hamda aholi uchun real daromad manbai yaratishga imkon beradi.

Demak, Namangan viloyatida tog‘ turizmini rivojlantirish imkoniyatlari katta. Buning uchun ilmiy asoslangan yondashuv, mahalliy infratuzilmani rivojlantirish, aholining jalb etilishi va xalqaro tajribani o‘zlashtirish zarur. Tog‘ turizmi iqtisodiy daromad, ekologik muhofaza va madaniy merosni uyg‘unlashtiruvchi strategik yo‘nalish sifatida qaralishi lozim.

EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA AHOLI VA YOSHLAR DUNYOQARASHINI O‘ZGARTIRISH, MILLIY QADRIYATLAR ORQALI MEHNATGA KO‘NIKTIRISH

**Respublika Ma’naviyat markazi
Namangan viloyat bo‘limi boshlig‘i
Oppoqov Musoxon Po‘latovich**

Annotatsiya. XXI asrda barqaror rivojlanish g‘oyasi global siyosat va iqtisodda muhim o‘rin egalladi. Tabiatni muhofaza qilish, undan oqilona foydalanish va atrof-muhitni saqlashda ekoturizm muhim ijtimoiy va iqtisodiy vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ekoturizm nafaqat ekologik mas’uliyatni, balki yoshlarda mehnat madaniyatini, milliy qadriyatlarga hurmat va jamiyatdagi ijtimoiy faollikni ham shakllantiradi.

Kalit so'zlar: ekologik ta'lim, ekoturizm, agroturizm, ekologik ma'rifat

Annotatsiya. В XXI веке идея устойчивого развития заняла важное место в мировой политике и экономике. Экотуризм становится важным социальным и экономическим инструментом в сохранении природы, ее рациональном использовании и сохранении окружающей среды. Экотуризм формирует не только экологическую ответственность, но и культуру труда у молодежи, уважение к национальным ценностям, социальную активность в обществе.

Ключевые слова: экологическое образование, экотуризм, агротуризм, экологическое просвещение.

Abstract. In the 21st century, the idea of sustainable development has taken an important place in world politics and economics. Ecotourism is becoming an important social and economic tool for the conservation of nature, its rational use and the preservation of the environment. Ecotourism creates not only environmental responsibility, but also a work culture among young people, respect for national values, and social activism in society.

Keywords: environmental education, ecotourism, agrotourism, environmental education.

O'zbekistonda ekoturizm so'nggi yillarda barqaror rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilish tamoyillariga asoslangan holda tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan sohalardan biriga aylangan. Bu jarayonda aholining, ayniqsa, yosh avlodning ekologik madaniyati, tabiiy resurslarga ongli munosabati, atrof-muhitga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantirish kabi omillar muhim o'rin tutmoqda. Ekoturizm nafaqat iqtisodiy foyda keltiruvchi faoliyat turi, balki fuqarolarning, ayniqsa yoshlarning dunyoqarashini kengaytirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ekologik ong va mehnat madaniyatini rivojlantirish vositasi sifatida ham ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotda qiyosiy tahlil, tajriba almashinuvi va chuqurlashtirilgan kuzatish kabi ilmiy-tadqiqot metodlaridan kompleks ravishda foydalanildi. Ma'lumotlar to'plashda turli davlatlarning — jumladan, O'zbekiston, Malayziya, Fransiya va Turkiyaning — rasmiy hukumat portallarida e'lon qilingan ekologik barqarorlik, turizmni rivojlantirishga qaratilgan strategik dasturlar, shuningdek, ushbu yo'nalishlarda ta'lim tizimi bilan bog'liq siyosiy hujjatlar, milliy konsepsiyalar va normativ-me'yoriy asoslar chuqur tahlil qilindi.

Bundan tashqari, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDGs) doirasida e'lon qilingan so'nggi hisobotlar, ekologik ta'lim, yoshlar ishtiroki va turizm infratuzilmasini rivojlantirishga doir global tajribalar ham asosiy axborot manbai sifatida qo'llanildi. Olingan ma'lumotlar asosida yuqorida nomi keltirilgan davlatlarda turizm hamda ta'lim sohaslarining o'zaro integratsiyasi, yoshlarning ekoturizmga jalb etilishi, va bu jarayonda qo'llanilayotgan metodik yondashuvlar amaliy jihatdan solishtirildi hamda ularning samaradorlik darajasi tahlil

qilindi. Ushbu uslubiy yondashuv natijasida har bir mamlakatning o'ziga xos tajribasi, muvaffaqiyatli modellari va ularni O'zbekiston amaliyotida qo'llash imkoniyatlari aniqlab berildi.

O'zbekistonda 2021–2024-yillar davomida amalga oshirilgan “Yashil makon”, “Ekologik madaniyat yili” va “Ekoturizm hududlarini rivojlantirish dasturi” kabi yirik davlat tashabbuslari doirasida ekologik barqarorlikni ta'minlash va aholi, ayniqsa yoshlarni tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabat ruhida tarbiyalashga qaratilgan izchil ishlar olib borildi. Bu davr mobaynida mamlakat bo'ylab 100 ga yaqin yangi ekoturistik yo'nalishlar tashkil etildi, ularning ayrimlari xalqaro mezonlarga javob beruvchi infratuzilmalar bilan jihozlandi.

Shunga qaramay, ekoturizmning jamiyatdagi ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatini chuqur anglash, hamda aholining faol ishtirokini ta'minlashda ta'lim, targ'ibot va mehnatga rag'batlantirishning tizimli mexanizmlari yetarlicha shakllanmagan. Ekoturizmni faqat rekreatsion faoliyat emas, balki tarbiyaviy va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiruvchi muhim omil sifatida qaralishi zarurati ortib bormoqda.

Masalan, “O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!” loyihasi ichki turizmni faollashtirish orqali fuqarolarning, ayniqsa yosh avlodning o'z yurtining tabiiy boyliklari va madaniy merosiga bo'lgan qiziqishi va e'tiborini sezilarli darajada oshirdi. Bu jarayonda milliy qadriyatlar, jumladan, mehmondo'stlik an'analari, tabiatga hurmat, hamda mahalliy urf-odatlarining saqlanib qolganligi turizm jarayonida ijtimoiy birdamlik va madaniy identifikatsiyani mustahkamlovchi vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shunday qilib, ekoturizmning rivojlanishi faqat iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan emas, balki u orqali shakllanayotgan ekologik ong, fuqarolik mas'uliyati va madaniy o'zlikning mustahkamlanishi bilan baholanishi lozim. Kelgusida bu sohada ta'lim tizimi, ijtimoiy tashabbuslar va mahalliy hamjamiyatlarni jalb etishga asoslangan kompleks yondashuvlar orqali barqarorlikka erishish mumkin.

O'zbekistonda ekoturizmning izchil rivojlanib borishi nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki mahalliy aholini, ayniqsa yosh avlodni mehnatga jalb qilish va ularni kasbiy faoliyatga yo'naltirishning samarali vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayni paytda bu soha mehnat bozorining yangi segmentlarini yaratishda, bandlikni oshirishda va iqtisodiy inklyuziyani ta'minlashda alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Xususan, Farg'ona viloyatida joylashgan ko'l va suv omborlari atrofidagi bufer zonalar ekoturistik salohiyati yuqori hududlar sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu zonalarda mahalliy aholining ekoturizm faoliyatiga jalb qilinishi — ularni gidlik, ekoturistik marshrutlarni tashkil etish, hamda tabiiy resurslarni barqaror boshqarish kabi amaliy vazifalarda ishtirok ettirish imkonini beradi. Bu esa, o'z navbatida, yoshlarning mehnatga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantiradi, ularning tashabbuskorligi, liderlik ko'nikmalari va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ekoturizm doirasida yaratilayotgan bu kabi bandlik shakllari nafaqat iqtisodiy foyda, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo‘lib, hududiy rivojlanishga, aholi turmush darajasining ko‘tarilishiga va mahalliy hamjamiyatlar salohiyatining oshishiga zamin yaratadi. Bu model orqali ekologik jihatdan muhofaza etilishi lozim bo‘lgan hududlar aholining bevosita ishtiroki bilan asrab-avaylanadi, shuningdek, mehnatga yo‘naltirilgan ekoturizm — ta‘lim, madaniyat va iqtisodiyot kesishmasida barqaror rivojlanish omiliga aylanadi.

Masalan, Malayziya tajribasi ekologik tafakkurni shakllantirishda ta‘lim tizimining hal qiluvchi rol o‘ynashini yaqqol namoyon etadi. Bu mamlakatda ekoturizm sohasi nafaqat iqtisodiy yo‘nalish sifatida, balki ekologik barqarorlik va fuqarolik mas‘uliyatini mustahkamlovchi ijtimoiy omil sifatida qaraladi. Shu sababli, ekoturizm g‘oyalari va ekologik dunyoqarash ta‘lim tizimiga integratsiyalashgan bo‘lib, boshlang‘ich bosqichdan boshlab o‘quvchilarga atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiatga nisbatan hurmat, va mehnat madaniyati singdiriladi.

Xususan, maktabgacha va umumta‘lim bosqichlarida faoliyat yuritayotgan “Green Living”, “Eco-Club” kabi ixtisoslashgan platformalar orqali o‘quvchilar ekologik loyihalarda bevosita ishtirok etadi, jamoaviy mas‘uliyat va tashabbuskorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa yosh avlodning ekologik ongini erta yoshdan shakllantirib, ularni ekoturizm sohasidagi faol fuqaroga aylantiradi.

Bundan tashqari, davlat tomonidan ekoturizm va yashil iqtisodiyot yo‘nalishlarida faoliyat yuritayotgan yosh tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlashga alohida e‘tibor qaratilib, ular uchun grantlar, soliq imtiyozlari va maslahat xizmatlari tizimi yo‘lga qo‘yilgan. Bu chora-tadbirlar yoshlarning nafaqat ekologik ongini, balki iqtisodiy faolligini ham oshirish, ularni barqaror turmush tarziga yo‘naltirish va yashil tashabbuslarni real amaliyotga aylantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

Qolaversa, Malayziya ekoturizmni rivojlantirishda mahalliy jamoalarning tafakkurini o‘zgartirishga katta e‘tibor beradi. Masalan, Borneo orolidagi mahalliy qabila jamoalari ekoturizm loyihalariga faol jalb qilinadi. Ular sayyohlarga mahalliy urf-odatlar, tabiiy muhit va an‘anaviy hunarmandchiliklarni o‘rgatadi. Bu jarayon mahalliy aholining o‘z madaniyatiga bo‘lgan iftixorini oshiradi va ularning ekologik mas‘uliyatli tafakkurini shakllantiradi.

Malayziyada milliy qadriyatlar, xususan, jamoaviy mehnat va tabiat bilan uyg‘unlik ekoturizmning asosiga aylangan. Misol uchun, mahalliy jamoalar tabiiy muhitni asrash va sayyohlarga xizmat ko‘rsatishda birgalikda ishlaydi. Bu yoshlarni mehnatga ko‘niktirish va ularning ijtimoiy mas‘uliyat tuyg‘usini oshirishga yordam beradi.

Fransiya davlatida fuqarolik jamiyati va NNTlar orqali yoshlar “Service Civique Ecologique” dasturi doirasida tabiatni muhofaza qilishda ishtirok etadi. Ular volontyor sifatida tabiiy bog‘lar, biosfera hududlarda ishlaydilar. Shuningdek, Fransiyada ekoturizm aholining ekologik ma‘rifatini oshirish va mehnat

ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Provans mintaqasida organik fermerlik va vinochilikka asoslangan ekoturizm keng tarqalgan.

Bu sohada ishlaydigan yoshlar nafaqat tabiiy muhitni asrashni, balki yuqori sifatli xizmat ko'rsatishni ham o'rganadi. Fransiyada milliy qadriyatlar, xususan, tabiatga muhabbat va sifatli mehnat ekoturizmning asosiga aylangan. Fransiyada ekoturizm loyihalari aholining tafakkurini o'zgartirishga xizmat qiladi.

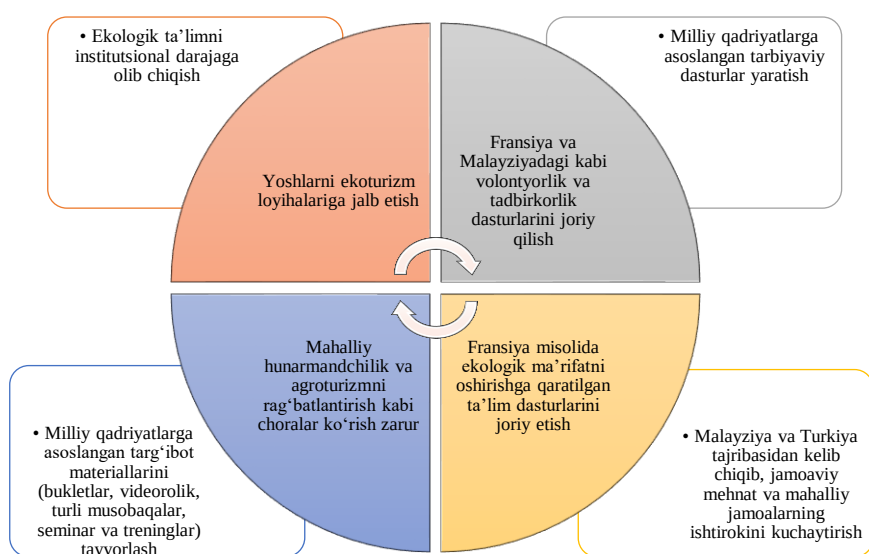
Masalan, mahalliy fermerlar va yoshlar sayyohlarga tabiiy muhitda ishlash va organik mahsulotlar ishlab chiqarishni o'rgatadi. Bu ularning ekologik mas'uliyat tuyg'usini oshiradi va mehnatga bo'lgan munosabatini yaxshilaydi.

Turkiya davlatida "Tabiat Okullari" (Tabiat maktablari) kabi loyihalarda yoshlar tabiat bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqotda bo'lib, mehnatga o'rgatiladi. Islomiy qadriyatlar bilan uyg'unlashgan holda "Tabiatga zarar yetkazmaslik" g'oyasi keng tarqalgan.

Qolaversa, Turkiyada ekoturizm tabiiy va madaniy merosga asoslanadi. Kappadokiya mintaqasidagi tabiiy landshaftlar va tarixiy yodgorliklar ekoturizmning asosiy manbalaridir. Mahalliy aholi sayyohlarga an'anaviy hunarmandchilik, tabiiy muhitda yurish va mahalliy taomlarni tayyorlashni o'rgatadi. Bu jarayon aholining milliy qadriyatlarga bo'lgan iftixorini oshiradi va ularni mehnatga jalb qiladi. Turkiyada ekoturizm yoshlarning tafakkurini o'zgartirishda muhim rol o'ynaydi.

Masalan, Karadeniz mintaqasidagi ekoturizm loyihalari yoshlarni tabiiy muhitni asrash va sayyohlarga xizmat ko'rsatishga jalb qiladi. Bu ularning ijtimoiy faolligini oshiradi va mehnat ko'nikmalarini rivojlantiradi.

To'plangan natijalardan ma'lum bo'ladiki, ekoturizm nafaqat tabiatni asrash vositasi, balki yoshlarda mas'uliyat, mehnat madaniyati va milliy qadriyatlarga asoslangan ekologik ongni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

1-rasm. Ekoturizmni O'zbekistonda rivojlantirish modeli

O'zbekistondagi mavjud salohiyatga qaramay, ta'lim tizimida ekologik ong shakllantirish borasida yetarli mexanizmlar mavjud emas. Masalan, Fransiya va Malayziyada yoshlar volontyorlik yoki tadbirkorlik orqali faol ishtirokchiga aylanadi. Turkiyada esa an'anaviy qadriyatlar zamonaviy ta'lim bilan uyg'unlashtirilgan.

Bu holatdan kelib chiqib, meni fikrimcha, O'zbekistonda ham milliy qadriyatlarni e'tiborga olgan holda ta'lim, targ'ibot va faol ishtirokga asoslangan mexanizmlar joriy etilishi zarur hisoblanadi.

Ekoturizmning rivoji faqat infratuzilma va tabiiy boyliklarga emas, balki aholi, xususan yosh avlodning ongi va dunyoqarashiga bog'liq. Bu sohada O'zbekistondagi imkoniyatlar katta, ammo ulardan samarali foydalanish uchun quyidalarni ishga solish lozim (1-rasm).

Ekoturizm O'zbekiston, Malayziya, Fransiya va Turkiyada aholining tafakkuri va dunyoqarashini o'zgartirish, milliy qadriyatlar orqali mehnatga ko'niktirish uchun muhim vositadir. O'zbekistonda milliy qadriyatlarga asoslangan ekoturizmni rivojlantirish yoshlarning ekologik mas'uliyat tuyg'usini oshirish, ularni mehnatga jalb qilish va iqtisodiy faolligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Malayziya, Fransiya va Turkiya tajribasi O'zbekiston uchun muhim saboqlar beradi, xususan, jamoaviy mehnat, ekologik ma'rifat va madaniy merosning ahamiyatini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Qodirov, "Ekologik turizmni rivojlanishining ilmiy-nazariy asoslari", «Экономика и туризм» xalqaro ilmiy-ijtimoiy jurnal 2023 yil
2. H.Azizova, "O'zbekistonda ekologik turizmni rivojlantirish istiqbollari", Центр Научных Публикаций. 2023 yil
3. B.Navruz-zoda, "Yoshlar turizmini rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari", Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, 2021 yil
4. A.Nigmatov, "Turizm samaradorligini oshirishda "turizm" va "ekoturizm" tushunchalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati", Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, 2023 yil
5. S.Po'latov, "Ekologik turizmni rivojlanish tarixi, ekologik standartlar va normativlar", O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2023 yil
6. I.Ergashev, "O'zbekistonda turizm faoliyatini rivojlantirishning ilg'or mamlakatlar tajribasi", Zenodo platforma (Innovative Development in Educational Activities jurnali), 2023 yil
7. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, "Педагогические нормы отсенки финансовой грамотности студентов экономической направленности" Namangan davlat universiteti axborotnomasi, [2024-7]. 9, 2024-yil.
8. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, N.Urunov, "Mamlakatni iqtisodiy o'sishida maktab o'quvchilarining moliyaviy savodxonligini oshirishning tutgan o'rnini" Образование наука и инновационные идеи в мире. -10, 2024-yil.

9. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, N.Urunov, "Iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida moliyaviy savodxonlikni oshirish usullari" Образование наука и инновационные идеи в мире. 11, 2024-yil.

MINTAQALARDA TURIZM INDUSTRIYASINING RIVOJLANISHI VA UNING ISTIQBOLI

Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich

Namangan davlat texnika universiteti
"Iqtisodiyot" kafedrası dotsenti, PhD

Annotatsiya. Maqolada raqamli iqtisodiyot asoslari va turizm industriyasidagi asosiy xususiyatlari o'rganilgan. Turizm va rekreatsiya industriyasida raqamli texnologiyalardan fodalanish, to'rtinchi sanoat inqilobi yutuqlarini qo'llash orqali «Turizm 4.0» raqamli onlayn-platforma modelini yaratish

Kalit so'zlar: IT-texnologiya, raqamli platforma, raqamli iqtisodiyot, global axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, to'rtinchi sanoat inqilobi, sun'iy ong, robototexnika, internet, robot-avtomobillar, 3D-pechat, nanotexnologii, biotexnologii, noodadiy energiya manbalari, "Turizm 4.0".

Аннотация. В статье рассматриваются основы цифровой экономики и ее ключевые особенности в индустрии туризма. Также использование цифровых технологий в индустрии туризма и отдыха, создание цифровой онлайн-платформы модели «Туризм 4.0» с широким использованием достижений четвертой промышленной революции.

Ключевые слова: ИТ-технологии, цифровые платформы, цифровая экономика, глобальные, информационно-коммуникационные технологии, четвертая промышленная революция, искусственный интеллект, робототехника, интернет, автомобильные роботы, 3Д-печать, нанотехнологии, биотехнологии, необычные источники энергии, туризм 4.0.

Annotation. The article focuses on the foundation of the digital economy and its key features in the tourism industry. Also, the application of digital technologies in the tourism and recreation industry, the creation of a digital online platform model "Tourism 4.0" with the widespread use of the achievements of the fourth industrial revolution.

Keywords: IT-technologies, digital platforms, digital economy, global, information-communication technologies, the fourth industrial revolution, artificial intelligence, robotics, internet, automotive robots, 3D printing, nanotechnology, biotechnology, unusual sources of energy, Tourism 4.0.

XXI asrda jahon iqtisodiyotining rivojlanishi, undagi bir qator o'zgarishlar, turli davlatlar o'rtasidagi munosabatlarni taranglashuvi, turli vabolarini (2020 yil

boshida dunyo bo'ylab koronavirusning tarqalishi) tarqalishi o'z navbatida jahon iqtisodiyotining rivojlanishiga o'z salbiy ta'sirini ko'rsatdi. Bu muammolarni bartaraf etish uchun raqamli platformalar, IT-texnologiyalarni amaliyotda keng qo'llashga olib kelmoqda.

Boston Consulting Group ma'lumotlariga ko'ra, raqamli iqtisodiyot jadal rivojlanib bormoqda va 2035 yilga borib 16 trln AQSh dollariga yetishi mumkin [5]. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish dunyo xo'jaligida davlatlar, korxonalar, tashkilotlar hamda yirik birlashmalardan tortib kichik korxonalar o'rtasidagi raqobatni yanada kuchaytirib, yangi davrni boshlab berdi. Iqtisodiyot tarmoqlarini raqamlashtirish esa bir qator tashkilot va korxonalar biznesini jadal rivojlanishiga olib keldi. Bu raqamli iqtisodiyot tadbirkorlik sub'ektlariga bir qator yengilliklar taqdim etib, dunyo xo'jaligidagi global miqyosdagi raqamlashtirish jarayoniga bu sub'ektlarni moslashtirib, kelgusidagi faoliyat turlarini aniqlab olishga xizmat qiladi.

Keyingi yigirma yilliklarda boshlangan raqamli texnologiyalar ustida olib borilgan tadqiqotlar orqali ularni amaliyotga qo'llash imkoniyatini berdi. Dastlabki tadqiqotlardan biri sifatida Massachuti instituti professori N.Negroponte tomonidan olib borilgan [1]. Tadqiqotning asosiy maqsadi an'anaviy va raqamli iqtisodiyotni bir-biriga qarama-qarshi qo'ygan holda axborot-kommunikatsiya texnologiyalar asosida iqtisodiyotni intensiv rivojlantirishdan iboratdir. Bunday rivojlanishga erishish uchun dunyo xo'jaligi o'z boshidan kechirgan sanoat inqilobi yutuqlaridan foydalanish zarur. Raqamli platformalar – bu raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydigan yangi biznes model va muqobil rivojlanish markaziga ega bo'lgan va bozor iqtisodiyotiga mos kelaunchi tizimdir [6]. The Center for Global Enterprise ma'lumotlariga ko'ra, raqamli platformalar quyidagi guruxlarga bo'linadi:

1. Tranzaksion platforma;
2. Innovatsion platforma;
3. Integratsion platforma;
4. Investitsion platformalar kiradi.

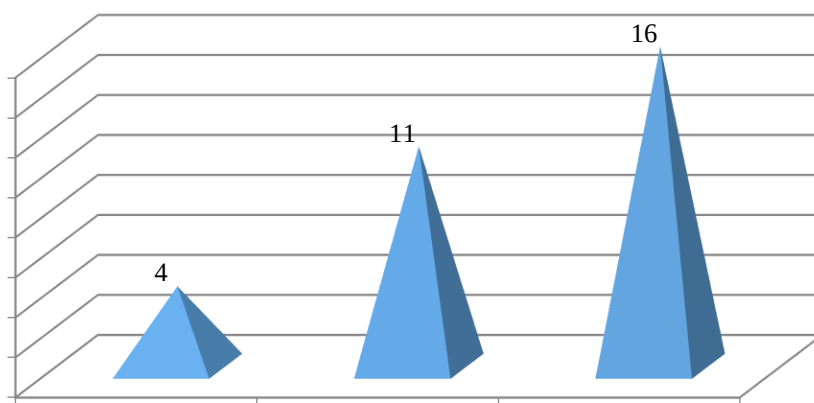
Raqamli iqtisodiyotning asosiy belgilaridan biri esa uchinchi sanoat inqilobidan to'rtinchi sanoat inqilobiga o'tishni bildiradi. To'rtinchi sanoat inqilobida sun'iy ong, robotlashtirish, internet, avtomobil-robotlar, 3 D pechat, nanotexnologiya, biotexnologiya, energiyani noodatiy manbalardan olish kabi yangi innovatsion mahsulotlardan keng foydalanish asnosida raqamli texnologiyalardan keng foydalanishga o'tilmoqda.

Birinchi sanoat inqilobi 1760-1840 yillarda yuz berdi, bu davrda temir yo'llar qurilishi, bug' dvigatellarini ishlab chiqilishi, mexanik ishlab chiqarishni rivojlanganligi bilan ajralib turadi. Ikkinchi sanoat inqilobi XIX asrning oxirlaridan boshlanib XX asrning boshlariga to'g'ri keladi, ommaviy ishlab chiqarishni rivojlanishi bilan konveyr usulidagi ishlab chiqarish rivojlandi. Uchinchi sanoat inqilobi 1960 yillardan boshlandi, unda kompyuterning dastlabki variantlari ishlab chiqildi. Yarim o'tkazgichlar rivojlanishi, yirik EXMlarni paydo bo'lishi, 70-80 yillarda esa personal kompyuterlar va internet setlaridan foydalanila boshlandi [2.].

Raqamli tizimlarning jadal takomillashishi, o'z navbatida, to'rtinchi sanoat inqilobiga zamin hozirladi. Ko'p o'tmay yangi inqilobning dastlabki namunalari,

ya'ni mobil aloqa va mobil internet amaliyotda keng qo'llanila boshladi. 2011 yili Germaniyada bo'lib o'tgan Gannover yarmarkasida "4- industriya" atamasi muomulaga kiritildi Yangi texnologiyalar taraqqiyoti "aql zavodlari" ga asos soldi [3]. To'rtinchi sanoat inqilobi o'z navbatida raqamli iqtisodiyotni shakllantirib, kompyuter texnologiyalarini barcha ishlab chiqarish tarmoqlari va iste'molchilar bilan o'zaro bog'lovchi yagona virtual tizimni yaratadi. Uning shakllanishi asnosida "onlayn-xizmat, mahsulotlar", elektron-to'lov, elektron tijorat, elektron savdo, internet mahsulot (Iot –Internet of Things), kraudfanding, internet-bank kabilarni rivojlanishiga olib keldi. Yangi raqamli texnologiyalar asosida yangi raqamli platformalarni shakllanishi, Big Data texnologiyalarni, neyrosetlarni rivojlanishi (sun'iy ong), aqlli texnologiyalar paydo bo'lishi uchun mustahkam zamin yaratdi.

"International Data Corporation" tadqiqotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha raqamli iqtisodiyotning 2019 yilda o'sishi 16,8 %ga yetishi, daromadlari esa 2,1trln.AQSh dollarini tashkil etdi. "Accenture" tadqiqotchilari bashoratlariga ko'ra, 2020 yilda raqamli texnologiyalar TOP-10dagi o'sish yuqoriligicha saqlanib qoladi va dunyo iqtisodiyoti 1,36 trln AQSh dollari daromad ko'radi. 2020 yilning birinchi choragida dunyo xo'jaligini qamrab olgan "COVID-19" koronavirus pandemiyasi ta'sirida raqamli texnologiyalarni roli yanada oshdi (1-rasm).

1-rasm. Dunyo xo'jaligini raqamli iqtisodiyotdan topadigan daromadlari (Trln. AQSh dollari)

Iqtisodiyotni raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish, turizm va rekreatsiya tizimlarida jiddiy tarkibiy o'zgarishlarga olib keldi. "The Boston Consulting Group" ma'lumotlari bo'yicha 2035 yilga borib raqamli iqtisodiyot yuqori sur'atda rivojlanadi va 16 trln AQSh dollari daromad ko'radi. Dunyo xo'jaligi yildan-yilga raqamli texnologiyalar asosida qayta qurish jarayonlarini boshdan kechiradi.

Xizmat ko'rsatish sohalari esa servis modellari, an'anaviy iqtisodiyotdan raqamli iqtisodiyotga o'tish davrida davlat-xususiy sherikchilik shakllarini rivojlanishi asosida sharing-servis xizmatlari shakllandi. Iqtisodiyotni raqamli tizimlarga o'tkazishda dastlab xizmat ko'rsatish sohalari, ya'ni turizm va rekreatsiya industriyalaridan boshlash maqsadga muvofiqdir. Turizm va rekreatsiya sohasini raqamlashtirish orqali turist va rekreantlarni keng auditoriyasini egallash, xizmat

ko'rsatish sifatini oshirish, global raqamli dunyo iqtisodiyotida o'z o'rniga ega bo'lish imkonini beradi.

1-jadval

Turizm sohasida faoliyat ko'rsatayotgan startaplar

№	Turizmdagi startaplar	Qaysi davlatga tegishli	Faoliyat turi
1.	CamboTicket	Kambodja	Elektron pochta xizmati, paromlarini onlayn bronlash, avtobus va taksilar xizmati, Laos, Tailad, Kambodja, Vetnamda xizmat ko'rsatadi.
2.	Local Alike	Tay	Booking.com yangi konsepsiyasini yaratdi, onlayn platforma orqali mamlakat aholisiga dunyo turizmi bo'yicha maslahatlar olib boradi va turistik xizmatlar ko'rsatadi.
3.	Tripnparty	Fransiya	Turli sayoxatlar, barcha mamlakatlarda turistik xizmatlar ko'rsatadi va o'z aholisini yaxshi dam olishini tashkil etadi.
4.	Startup Weekend Bali	Bali	Turizm sohasida dam olishni mazmunli tashkil etish uchun yangi g'oyalar beradi. Mobil ilovalar orqali gid, xaydovchi xizmatlarini ko'rsatadi. Mahalliy fermerlar mahsulotini sotuvini yo'lga qo'ygan.

Shuningdek, Janubiy Osiyo mamlakatlari turizm industriyasini raqamlashtirish sohasida ijobiy natijalarga erishdi. 2018 yilda Shri Lanka mamlakat turizm yo'nalishlarida ommaviy raqamli texnologiyalarni qo'llashni boshladi. Buning natijasida mamlakatga qo'shimcha 2,5 mln turistni jalb etishga erishdi. Indoneziyada esa xalqaro darajadagi "Airbnb" bronlashtirish tizimini joriy etdi. Dunyo bo'yicha bugunki kunda o'ndan ortiq texnologik startaplar turizm sohasida faoliyat ko'rsatib turibdi (1-jadval).

Google statistikasi bo'yicha sayohatlarni rejalashtirilayotgan paytda yoki dam olish mavsumi boshlanish davrlarida 400 dan ortiq internetda qidiruv ishlari olib boriladi. Barcha turist boradigan mamlakat yoki mintaqani onlayn ko'rib, tanishib keyin tashrif buyurishi odatiy xolatga aylanib bormoqda. Shu sababli raqamli plataformalarni o'rni ko'tarilib bormoqda. 75% sayohatchilar o'zlarini sayohatlarini virtual olam orqali amalga oshirib keyin borishadi va bu esa turizm onlayn-xizmatlar turlarining ko'payishiga sabab bo'ladi. Mobil ilovalar, planshet va internet xizmatlari ta'sirida turizm industriyasida global o'zgarishlar davri kelganligini anglatmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan xolda shuni aytish mumkinki, bir qator rivojlangan mamlakatlarni turizm sohasidagi raqamlashtirish tajribalarini o'rgangan holda O'zbekiston Respublikasida turizm industriyasida "Turizm 4.0" raqamli platforma modelini yaratish lozim bo'ladi (2-rasm).

"Turizm 4.0" raqamli platforma modeli rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim bo'ladi.

1. Barcha sub'ektlarni avtomatlashtirish;
2. Internet tezligini respublika bo'ylab ko'tarish;

3. Turistik mahsulotlar va xizmatlarning xayotiylik siklini uzaytirish;
4. Turistik mahsulotlar va xizmatlarni virtual tizimda faoliyatini yo'lga qo'yish;
5. Har bir xududning virtual-raqamli-reklama platformalarini yaratish zarur.

2-rasm. “Turizm 4.0” raqamli platforma modeli

Turizm industriyasida kichik va o'rta biznes rivojlantirishda ulkan raqamli iqtisodiyot salohiyati mavjud. Uning uchun har bir turistiik sub'ektning texnologik va moliyaviy imkoniyatlari hisobga olingan holda raqamlashtirish zarur.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki yaqin kelajakda yirik turistik korxona, tashkilotlar va hududlarni turistik salohiyatini aks ettiruvchi onlayn platformalar yaratilishi kutilmoqda. Raqamli turizm bilan bog'liq bo'lgan ob'ektlarni yangicha biznes modellari yaratilishi bilan sohaga innovatsiyalarni jadal kirib keladi. Yangicha o'zgarishlarni qabul qilar ekanmiz, turizm bozori uchun virtual olamdagi kurashlarni avj olishini va raqobatbardosh onlayn platformalar o'rtasidagi yangicha munosabatlar o'rtalishini ta'lab etadi. Turistik kompaniya bunday raqamli iqtisodiyotni qabul qiladi yoki ular o'z faoliyatini to'xtatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “The Boston Consulting Group” ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.
2. Bogomazova I.V, Anoprieva Ye.V, Klimova T.B. sifrovaya ekonomika v industrii turizma i gostepriimstva: tendensii i perspektivy. Servis v Rossii i za rubejom. 2019 g, №3,38 s.
3. Bogomazova I.V, Anoprieva Ye.V, Klimova T.B. sifrovaya ekonomika v industrii turizma i gostepriimstva: tendensii i perspektivy. Servis v Rossii i za rubejom. 2019 g, №3,38 s
4. Gerchikova Ye.Z.,Spiridonova Ye.P (2018). Sotsiologicheskie aspekty transformatsii sfery rekreatsii i turizmi v usloviyax sifrovoy ekonomiki // Vestnik

Saratovskogo gosudarstvennogo sotsialno-ekonomicheskogo universiteta. №3, 185-198 s

5. Klaus Shvab (2016). Chetvertaya promyshlennaya revolyusiya. «Eksmo» 11-s.
6. Axunova Sh (2020). To'rtinchi sanoat inqilobi va uning dunyo xo'jaligiga ta'siri. Biznes-ekspert. №2, 22 b.
7. Sifrovizatsiya istoriya, perspektivy, sifrovye ekonomiki Rossii i mira. – URL.<http://www.up-pro.ru/libraru/strategy/tendencii/cyfrovizatsiya-trend.html>
8. Gretchenko A.I (2019). Digital platform anew business model in the Russian economy. Science and Practice. Of the Plekhanov Russian University of Economics. ISSN 2225-9538. №1 (103)

UDK 338.48:330.131.7

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING BARQARORLIK REYTINGI ORQALI TURIZM SOHASIDA IQTISODIY TRANSFORMATSIYANI JADALLASHTIRISH

Abdullayev Zafarbek Safibullayevich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

Namangan davlat universiteti, Menejment kafedrası

zafarbek.abdullayev555@gmail.com

ORCID: 0009-0000-2685-5398

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida raqamli fiskal soliq boshqaruvni chuqurlashtirish jarayonida tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi tizimi orqali turizm sohasini rag'batlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan [4]. Barqarorlik reytingi orqali turizm sohasidagi bizneslarning moliyaviy intizomi, soliq shaffofligi va investitsion jozibadorligini oshirishga oid nazariy va amaliy yondashuvlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, Rossiya, Xitoy va Latviya kabi davlatlar tajribasi asosida reyting tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

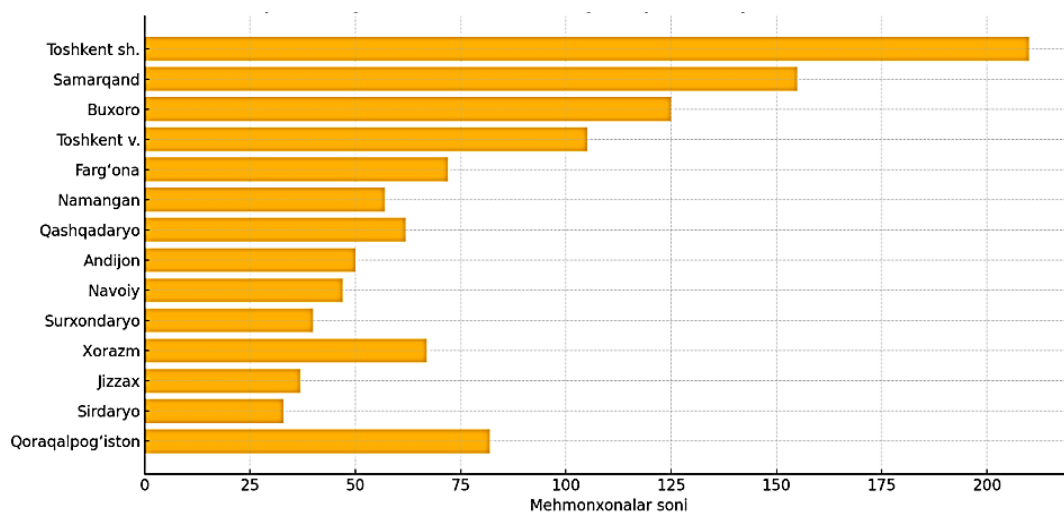
Kalit so'zlar: barqarorlik reytingi, turizm iqtisodiyoti, fiskal transformatsiya, soliq intizomi, raqamli boshqaruv, investitsion jozibadorlik

O'zbekistonda turizm sohasi nafaqat madaniy va tarixiy boyliklar bilan, balki iqtisodiyotning yuqori qo'shilgan qiymatga ega, eksportga yo'naltirilgan va bandlik yaratish salohiyati yuqori bo'lgan tarmog'i sifatida alohida o'ringa ega bo'lmoqda. So'nggi yillarda davlat tomonidan turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, xizmatlar sifatini oshirish, transport-logistika tizimini integratsiyalash va viza tartiblarini soddalashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Xalqaro sayyohlar oqimi, xizmatlar eksporti, ichki turizmning jonlanishi hamda hududiy bandlik ko'rsatkichlarining o'sishi bu sohaning iqtisodiy o'sishdagi real rolini yaqqol ko'rsatmoqda.

Biroq, turizm subyektlari mehmonxonalar, turagentliklar, umumovqatlanish korxonalari, logistika kompaniyalari va boshqa xizmat ko'rsatuvchi yuridik shaxslar faoliyatining barqarorligi, ularning davlat bilan o'zaro aloqalari, soliq va moliyaviy intizomiga doir masalalar murakkablashib bormoqda. Bu esa an'anaviy yondashuvlar o'rniga, zamonaviy, raqamli boshqaruv tamoyillari asosida faoliyat yurituvchi reyting tizimlariga ehtiyoj tug'diradi. Aynan shunday sharoitda, barqarorlik reytingi tizimi yuridik shaxslarning fiskal intizomi, moliyaviy shaffofligi va ijtimoiy mas'uliyatini tizimli asosda baholashga xizmat qiluvchi vosita sifatida dolzarblik kasb etmoqda.

Mamlakatimizda tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi 2024-yildan boshlab amaliyotga joriy etilgan bo'lib, yuridik shaxslarni 23 ta indikator asosida baholaydi. Ushbu indikatorlar uchta asosiy toifaga bo'linadi ya'ni, umumiy 100 ballgacha, kamaytiruvchi manfiy ball va rag'batlantiruvchi qo'shimcha ballarga. Turizm sektori uchun ushbu reyting indikatorlarini kengaytirilgan holda talqin etilishi mumkin.

O'zbekiston Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil yanvar-aprel holatiga ko'ra [7] O'zbekistonda 1105 ta mehmonxona faoliyat yuritmoqda. Mehmonxonalar sonining hududlar kesimidagi taqsimotiga qaraganda, Toshkent shahri 210 ta mehmonxona bilan yetakchi o'rinda turibdi [7]. Samarqand viloyatida 155 ta va Buxoro viloyatida 125 ta mehmonxona mavjud bo'lib, bu hududlar tarixiy meros, turistik resurslar va xalqaro sayyohlar oqimi jihatidan eng faollaridan sanaladi. Toshkent shahri esa biznes-turizm, xizmat ko'rsatish infratuzilmasi va transport-logistika imkoniyatlari bilan ajralib turadi (1-rasm).

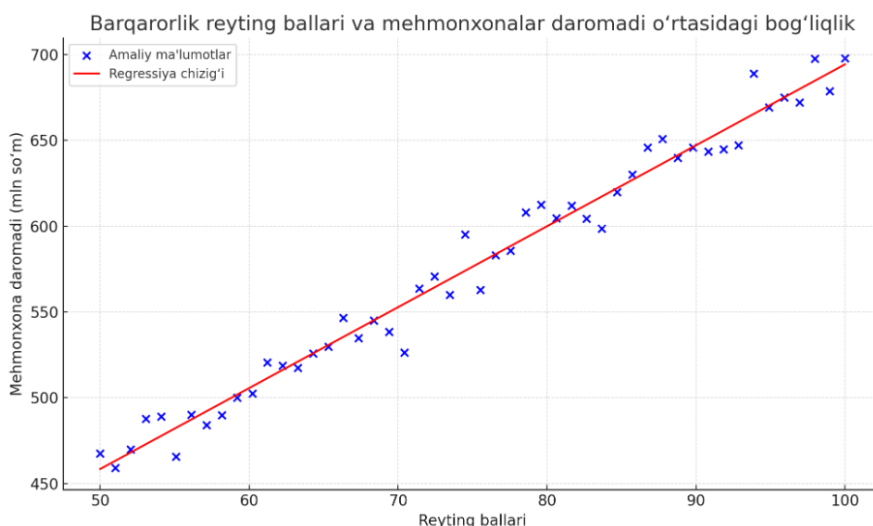

1-rasm. 2024-yil holatiga ko'ra O'zbekistondagi viloyatlar bo'yicha mehmonxonalar soni

Namangan, Andijon va Farg'ona viloyatlarida esa mehmonxonalar soni o'sib bormoqda, ammo barqarorlik reytingi bo'yicha yuqori toifali subyektlar soni nisbatan pastligicha qolmoqda. Bu holat ushbu viloyatlarda hali reyting mezonlariga to'liq moslasha olmagan, faoliyatida moliyaviy shaffoflik va hisobot intizomi yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan subyektlar ulushining nisbatan yuqoriligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, bu hududlarda barqarorlik reytingiga kirish istagi yuqori bo'lgan yangi subyektlar sonining ortib borayotgani, yaqin kelajakda ijobiy dinamikani ta'minlash imkonini beradi.

Barqarorlik reytingi mezonlari va mehmonxonalar daromadi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida oddiy chiziqli regressiya modeli asosida statistik tahlil o'tkazildi. Modellashirishda reyting ballari (50 dan 100 gacha) mustaqil o'zgaruvchi, mehmonxonalarning yillik moliyaviy daromadi esa natijaviy o'zgaruvchi sifatida tanlandi (2-rasm).

2-rasm. Barqarorlik reyting ballari va mehmonxonalar daromadi o'rtasidagi bog'liqlik

Oddiy chiziqli regressiya modeli asosida o'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, mehmonxonalar reyting ballarining ortishi ularning o'rtacha daromad darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa reyting tizimi orqali iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarining amaliy foydaliligini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalariga ko'ra, reyting ballarining har bir 1 ballga ortishi mehmonxonaning yillik daromadini o'rtacha 5 million so'mga oshirishga xizmat qilishi kuzatildi. Regressiya modeli bo'yicha konstanta qiymati 200 million so'mni tashkil etib, bu reytingdan mustaqil tarzda mavjud bo'lgan daromad bazasini ifodalaydi.

$$\text{Daromad}_i = \beta_0 + \beta_1 \times \text{Reyting balli}_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

Bunda:

Daromad — mehmonxonaning yillik moliyaviy daromadi;

Reyting ballari — “Barqarorlik reytingi”dan olingan ball;

ε — tasodifiy xatolik (noaniqlik, tashqi omillar).

1-jadval

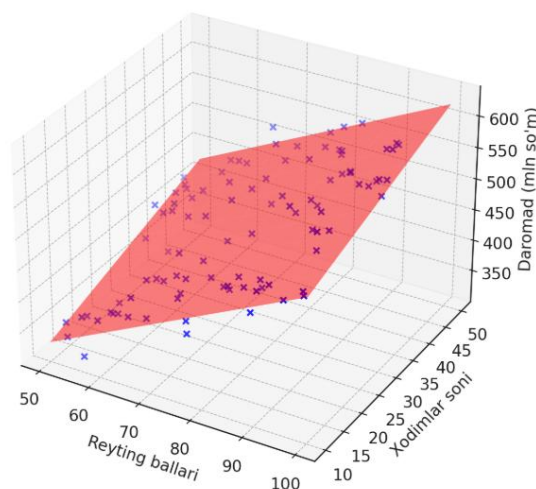
Regressiya tenglamasi quyidagicha ifodalanadi

Ko'rsatkich	Qiymat	Izoh
β_0 (Intercept)	≈ 200	Boshlang'ich daromad

β_1 (Reyting koeff.)	≈ 5.0	1 ball ortishi ≈ 5 mln so'mga daromadni oshiradi
R^2	≈ 0.85	Model 85% dispersiyani tushuntiradi – juda yuqori aniqlik
p-value	< 0.001	Statistik ahamiyatli ($\alpha < 0.05$)

$$\text{Daromad} = 200 + 5 * \text{Reyting ballari}$$

Ushbu modelda (1-jadval) R^2 (R-kvadrat) ko'rsatkichi 0.85 ga teng bo'lib, bu reyting ballari bilan daromad o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjudligini anglatadi. P-qiymat esa < 0.001 bo'lib, statistik ahamiyatni tasdiqlaydi. Bu model orqali reyting mezonlarining amaliy iqtisodiy natijalar bilan bevosita bog'liqligi tasdiqlandi.

3-rasm. Barqarorlik reytingi va bandlik asosida mehmonxona daromadi modeli

Grafik asosida aniqlanishicha, yuqori reyting ballariga ega mehmonxonalar (“AAA”, “AA”) past reytingdagi subyektlarga nisbatan daromad jihatdan ustunlikka ega. Bu holat reyting tizimining nafaqat fiskal, balki moliyaviy barqarorlikni ham rag'batlantirishdagi rolini ko'rsatadi.

Natijaviy xulosaga ko'ra, barqarorlik reytingi tizimini joriy etish mehmonxona sektorida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, investitsiya jozibadorligini oshirish va daromad barqarorligini ta'minlashda muhim mexanizm sifatida xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, mavjud mehmonxonalar reyting natijalariga qarab davlat tomonidan alohida yondashuv asosida rag'batlantirilmoqda. Jumladan, “AAA” toifadagi mehmonxonalar soliq tekshiruvlaridan ozod qilinadi, ortiqcha QQS uch kun ichida qaytariladi, hamda investitsiya jalb etishda ustuvorlikka ega bo'ladi. Bundan tashqari, ushbu mehmonxonalar xalqaro ko'rgazmalar, forumlar va marketing dasturlarida ishtirok etish uchun davlat subsidiyalaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishadi [4], [6]. Shuningdek, reytingi yuqori mehmonxonalarga kadrlar tayyorlashda prioritet grant dasturlari orqali malakali mutaxassislar jalb etilishi, ekologik sertifikatlashtirishda soddalashtirilgan tartib joriy qilinishi, energetik samaradorlikni oshirish uchun “yashil texnologiyalar” fondlaridan moliyaviy ko'mak

olish kabi imtiyozlar ham taqdim etilishi ko'zda tutilgan. Bu esa reyting tizimining nafaqat moliyaviy, balki institutsional va ekologik barqarorlikka ham xizmat qilayotgan ko'p funksiyali mexanizmga aylanganini anglatadi.

Barqarorlik reytingi tizimi 2024-yil 1-fevraldan joriy etilgach, mehmonxonalar bu reytingda qatnashish orqali moliyaviy va soliq intizomini kuchaytirishga intila boshladi. Reytingning yuqori toifasiga "AAA", "AA" va "A" kirgan mehmonxonalar quyidagi ustuvorliklarga ega bo'ldi:

- **Soliq yengilliklari:** QQS va boshqa soliqlardan ortiqcha to'lov summalarining 3 kun ichida avtomatik qaytarilishi;
- **Soliq tekshiruvlaridan ozodlik:** Reytingi yuqori bo'lgan mehmonxonalarda soliq tekshiruvlari faqat asosli holatlarda amalga oshiriladi;
- **Davlat moliyaviy qo'llab-quvvatlovi:** Mehmonxona infratuzilmasini yangilash, jihozlash yoki xizmat doirasini kengaytirish uchun subsidiya va kredit kafolatlari;
- **Investitsion jozibadorlik:** Reyting balining yuqori bo'lishi mehmonxonani investorlar oldida ishonchli subyekt sifatida ko'rsatadi.

Buxoro va Samarqandda faoliyat yuritayotgan "A" va undan yuqori toifadagi mehmonxonalar bu afzalliklardan real foydalanayotganlari kuzatilmoqda. Ular tez-tez xorijiy sayyohlarni qabul qilish, davlat-tender loyihalarida qatnashish va xalqaro booking platformalarida yuqori bahoga ega bo'lish orqali bozorga chuqur kirib bormoqda.

Namangan viloyatida esa o'tgan yilda ochilgan 10 dan ortiq yangi mehmonxona 2025-yil boshida reytingga kirish uchun ariza topshirgan. Bu viloyat reyting tizimini amalda qo'llab-quvvatlab, iqtisodiy intizomni mustahkamlashda sezilarli siljish qilgan mintaqalardan biri sifatida qayd etilmoqda.

Xalqaro tajribada Rossiyada Federal Soliq Xizmati tomonidan joriy etilgan "Vijdonli soliq to'lovchi" reytingi turizm subyektlari uchun ham qo'llanilmoqda [1], [2]. Reytingni yuqori darajada egallagan mehmonxonalar nafaqat davlat buyurtmalari tanlovlarida ishtirok etish imkoniyatiga ega, balki soliq organlari bilan soddalashtirilgan muloqot, byurokratik to'siqlarning qisqarishi va kredit muassasalari oldida ishonchli subyekt sifatida tan olinadi. Bu tizim orqali davlat xususiy sektor bilan ijtimoiy sheriklik asosida ochiq va adolatli soliq tizimini shakllantirishga intiladi.

Xitoy tajribasida A, B, M, C, D toifalari asosida yuritiladigan reyting tizimi keng qamrovli ijtimoiy kredit tizimi bilan integratsiyalashgan [2]. Bu esa mehmonxonalar va turizm agentliklarining nafaqat soliq intizomi, balki mijozlarga xizmat sifati, ekologik barqarorlik, mehnat sharoitlari va biznes etikasiga ham baho berilishiga olib keladi. Reyting natijalari turizm sektorida faoliyat yuritayotgan yuridik shaxslarning umumiy ishonch reytingiga ham ta'sir qiladi, bu esa ularning mahalliy va xalqaro sheriklar bilan ishlash salohiyatini oshiradi.

Latviya misolida esa soliq to'lov intizomi va yuridik shaxslarning rasmiy ochiqqligi asosiy indikatorlar sifatida belgilanadi [3]. Latviya Davlat daromadlar xizmati tomonidan yuritiladigan ochiq reyting tizimi orqali har qanday yuridik shaxs soliq to'lovga oid reytingi bilan onlayn tanishtirilishi mumkin. Bu tizim mijozlar va

investorlar uchun biznesning shaffofligi va qonuniy faoliyat yuritishini tezkor baholash imkonini beradi.

Yuqoridagi tajribalar O'zbekistonda reyting tizimini yanada chuqurlashtirish, sektoral o'ziga xosliklarni inobatga olgan holda indikatorlarni kengaytirish va ularni ijtimoiy kreditlash mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqot davomida aniqlangan muammo va imkoniyatlar asosida quyidagi chuqurlashtirilgan, ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, turizm sektorining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda barqarorlik reytingi mezonlarini funksional jihatdan moslashtirish, har bir indikator bo'yicha aniqlik kiritish va ularni normativ-huquqiy reglament asosida tasdiqlash ya'ni bu orqali baholash jarayonining shaffofligi, yagonaligi va izchilligini ta'minlash.

Ikkinchidan, reyting indikatorlarini mehmonxonalarning an'anaviy yulduz tizimi bilan uyg'unlashtirgan holda, ushbu klassifikatsiya modelini qayta ko'rib chiqish. Bunda soliq intizomi, moliyaviy shaffoflik, ekologik barqarorlik, xizmatlar sifati va ijtimoiy mas'uliyat kabi reyting mezonlari asosida yulduz darajalarini belgilash orqali, mehmonxonalar faoliyatining ko'p o'lchamli baholash tizimini yaratish.

Uchinchidan, reyting ma'lumotlarini xalqaro va mahalliy ochiq platformalarda Booking, TripAdvisor, Google Reviews, Yandex.Travel va Sayyoh.uz kabi integratsiya qilish. Bu orqali sayyohlarga mehmonxonalar faoliyatining moliyaviy va soliq intizomi, xizmatlar sifati va ekologik javobgarlik darajalari to'g'risida ishonchli axborot taqdim etish va turistik tanlovda ongli qaror qabul qilish imkonini yaratish.

To'rtinchidan, barqarorlik reytingining yuqori toifalarini egallagan mehmonxonalar uchun "Turizm uchun barqaror tadbirkor" maxsus brend logotipi joriy etilishi. Ushbu logotip sertifikatlangan subyektlarga taqdim etilib, ularni raqobatbardosh va ishonchli hamkor sifatida xalqaro va mahalliy bozorlarda ajratib ko'rsatish imkonini beradi. Mazkur logotipdan mehmonxona tashqi dizaynida, internet saytlarida, ijtimoiy tarmoqlarda, reklama materiallarida va turistik yarmarkalarda foydalanilishi orqali iste'molchilar ongida sifatli, barqaror va qonuniy faoliyat yurituvchi subyekt imijini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Beshinchidan, "Hotel Business Forum" xalqaro ko'rgazmalar va boshqa yirik konferensiyalar doirasida reyting yondashuvini muvaffaqiyatli amaliyotga tatbiq etgan ilg'or mehmonxonalarni tan oluvchi maxsus nominatsiyalar, sertifikatlar va moddiy rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish. Bu orqali reyting tizimining amaliy ahamiyati nafaqat ichki tarmoqlar, balki xalqaro turizm maydonida ham keng targ'ib qilinadi hamda ilg'or tajribalar ommalashtiriladi.

Xulosa o'rnidan shuni takidlash lozimki, barqarorlik reytingi tizimi turizm sohasida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy tartib-intizomi, soliq shaffofligi, xizmatlar sifati va ekologik mas'uliyat darajasini kompleks baholash imkonini beruvchi innovatsion vosita sifatida shakllanmoqda. Ushbu tizim raqamli fiskal boshqaruv doirasida nafaqat nazorat, balki rag'batlantiruvchi hamda axborot kommunikatsiya mexanizmi sifatida ham xizmat qilmoqda.

Reyting mezonlari asosida tahlil qilinayotgan mehmonxonalar faoliyatida iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy javobgarlikni birlashtirishga bo'lgan intilish sezilarli darajada oshgan. Yuqori reyting mezonlarini egallagan subyektlarga berilayotgan imtiyozlar, ularning investitsion jozibadorligini oshiribgina qolmay, ularni barqaror turizm taraqqiyotining flagmanlariga aylantirmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, reyting tizimlari faqat nazorat vositasi emas, balki xalqaro hamkorlik, marketing strategiyalari va ekologik barqarorlikni rag'batlantiruvchi platforma sifatida ham foydalanilmoqda. Shu bois, O'zbekistonda ushbu tizimni institutsional, axboriy va moliyaviy jihatdan chuqurlashtirish, uni xalqaro reyting standartlariga yaqinlashtirish, turizm subyektlari uchun ochiq, shaffof va rag'batlantiruvchi muhit yaratishda muhim bosqich bo'lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, barqarorlik reytingi orqali turizm sohasi nafaqat tartibga solinmoqda, balki transformatsiyalashmoqda. Bu esa davlat siyosati, biznes manfaatlari va jamiyat ehtiyojlari uyg'unligiga xizmat qiluvchi zamonaviy boshqaruv yondashuvidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alm, J. (1999). Tax Compliance and Administration. Public Administration Review. Available at: <https://www.jstor.org/stable/976750>.
2. Latvian State Revenue Service. (2023). Public Taxpayer Rating Data Portal. Available at: <https://vid.gov.lv/en/open-data>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024). Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi tizimini joriy etish to'g'risida PQ-39-sonli Qaror. 23-yanvar. Available at: <https://lex.uz/docs/6790881>.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024). Turizm infratuzilmasini rivojlantirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida PQ-550-sonli Qaror. 7-sentabr. Available at: <https://lex.uz/docs/6884562>.
5. O'zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi. (2024). Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi platformasi. Available at: <https://chamber.uz/contractor-rating>.
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2024). Turizm statistikasi – 2024 yil yanvar-aprel holati. Available at: <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/turizm>.

O'ZBEKISTONDA XAVFSIZ VA BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING XALQARO E'TIROFI

Baymirzayev Dilmurod Nematovich

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrası mudiri, i.f.f.d., dotsent

O'zbekistonda turizm sohasi jadal sur'atlar bilan barqaror rivojlanib bormoqda. Birgina 2024-yilda O'zbekiston – turizm sohasida sezilarli yutuqlarga erishdi. Bu

xalqaro turistlar tomonidan mamlakatimizga tashriflar sonining o'sishi, soha infratuzilmasining rivojlanishi va turizmni jahon miqyosida tan olinishi bilan e'tirof etish mumkin. 2024 yilda mamlakatimizga 10,2 million turistlar tashrif buyurib, chet ellik sayyohlar hisobiga turizm sohasida 3,5 milliard AQSh dollari hajmida daromad olindi. Bu ko'rsatkich 2023 yilga nisbatan 1,5 barobarga ortib, O'zbekistonda turizm sohasining barqaror rivojida Xitoy (+80%), Italiya (+50%), Hindiston (+60%) va Germaniya (+20%) kabi davlatlardan tashrif buyurgan sayyohlarning hissasi juda yuqoriligi kuzatildi.

“O'zbekiston bo'ylab sayohat qil” tashabbusi doirasida yurtimizda ichki turizmning jadal rivojlanishiga erishildi. Ushbu tashabbus doirasida 2024 yilda 22,7 mln. nafar mamlakatimiz aholisi yurtimizdagi turli turistik maskanlarga tashrif buyurdilar. Shuningdek, mamlakatimizda ijtimoiy sayohatlarni qo'llab-quvvatlash dasturi doirasida inklyuziv turizmni rivojlantirish orqali 18100 nafar imkoniyati cheklangan shaxslarga mamlakat bo'ylab sayohat qilish imkonini berdi. Bundan tashqari, turizm va mehmondo'stlik sohalarida 51000 ta yangi ish o'rinlari yaratilib, hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishga katta yordam berdi.

O'zbekistonda turizm sohasidagi yuqori bozor talabini qondirish maqsadida 2024 yilda turizm infratuzilmasi sezilarli darajada kengaytirildi. Mamlakatimizda 124 ta yangi mehmonxonalar va 239 ta xostellar tashkil etilib, joylashtirish xizmatlari ko'rsatuvchi obyektlarning umumiy soni 6100 tadan ortib, ulardagi joylar 161000 o'ringa yetkazildi. Azimut, Bentley va Hilton kabi xalqaro mehmonxona brendlari Toshkent, Samarqand va Termiz kabi yirik shaharlarda o'z mehmonxonalarini ochdilar.

Shuningdek, turizm sohasida 866 ta yangi sayyohlik agentliklari tashkil etilib, ularning umumiy soni 3686 taga yetdi. Bundan tashqari, turizm sohasida malakali mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha sarmoyalar kiritilib, 700 nafar malakali gidlar tayyorlandi. Buning natijasida litsenziyaga ega bo'lgan gidlar soni 3200 nafarga ko'paydi.

O'zbekiston turli strategik media sheriklik va xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok etish orqali 2024-yilda xalqaro turizmdagi ishtiroki yanada kengaydi. Mamlakatimiz BBC, CNN va National Geographic kabi nufuzli platformalar bilan faol hamkorlik qilib, o'zining xalqaro miqyosdagi nufuzini yanada oshirishga erishdi. Ctrip va Holiday Factory kabi onlayn turistik agentliklar bilan hamkorlik qamrovini yanada kengaytirdi.

Bundan tashqari, O'zbekiston 19 ta davlat bo'ylab 22 ta xalqaro sayyohlik yarmarkalarida ishtirok etib, Xitoy, Eron, Buyuk Britaniya va Malayziya kabi muhim turistik bozorlarda o'z xizmatlarini taklif etdi. Ayniqsa, 2024-yilning dekabr oyida “Xitoy davlatida O'zbekiston turizmi yili”ning boshlanishi ortidan Xitoyning Sian va Shanxay kabi yirik shaharlarida “Road Shows” taqdimotlarining o'tkazilishi muhim voqealik bo'ldi.

Turistlarning mintaqada qolish muddatlarini uzaytirish maqsadiga qaratilgan “Markaziy Osiyo turistik halqasi” loyihasida O‘zbekiston yetakchi rol o‘ynadi. Toshkent-2024 – xalqaro turistik yarmarkasiga Gruziya, Qozog‘iston va Hindiston kabi davlatlardan 20000 dan ortiq tashrif buyuruvchilar va ko‘rgazmalar jalb qildi.

2024-yilda O‘zbekistonning turizm sohasidagi yutuqlari jahon miqyosida e‘tirof etilib, BMTning Jahon sayyohlik tashkiloti tomonidan O‘zbekiston turizm sohasida daromadlarning o‘sishi reytingida “Second Best Destination” (Ikkinchi eng yaxshi turistik manzil) sifatida tan olingan bo‘lsa, Jahon iqtisodiy forumi tomonidan esa O‘zbekiston turizmni rivojlantirishda eng faol davlat sifatida e‘tirof etildi. O‘zbekiston “Wanderlust Reader Travel Awards” tomonidan “Best Developing Destination” (Eng yaxshi rivojlanayotgan manzil) mukofotiga sazovor bo‘ldi.

O‘zbekiston 2024-yilda turizm sohasida qo‘lga kiritgan muvaffaqiyatlari ortidan 2025-yilda ham ulkan maqsadlarni o‘z oldiga qo‘ymoqda. 2040 yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekistonda turizmni rivojlantirishning samarali va uzoq muddatli strategiyasi mamlakatimizda turizmning barqaror rivojlantirishga asos bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbekistonda turizm va mehmondo‘stlik infratuzilmasini kengaytirish, xorijiy sayyohlarni jalb qilish, turistik xizmatlarni eksport qilish, shuningdek, infratuzilma va turistik kontentni rivojlantirishga strategik ustuvorlik beriladi.

O‘zbekiston 2024-yilda turizm sohasida muhim yutuqlarga erishib, mintaqaviy va global turizm xaritasida o‘z o‘rnini mustahkamladi. Chetdan tashrif buyuruvchi turistlar sonining keskin oshishi, ichki turizmning faol rivojlanishi, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun yaratilgan sharoitlar, yangi mehmonxona va xostellar, turistik agentliklar hamda malakali gidlar sonining ko‘payishi — bularning barchasi turizm siyosatining izchil va samarali olib borilayotganidan dalolat beradi. Jahon sayyohlik tashkiloti va Jahon iqtisodiy forumi kabi nufuzli tuzilmalar tomonidan berilgan xalqaro e‘tirof esa mamlakatimizda turizmning barqaror taraqqiy etayotganini tasdiqlaydi.

Shu nuqtai nazardan kelib chiqqan holda istiqbolda O‘zbekistonda turizm sohasini yanada rivojlantirish yo‘lida quyidagi vazifalarni amalga oshirish zarur deb hisoblaymiz.

1) Mintaqaviy ko‘p tomonlama hamkorlikni yanada kengaytirish: “Markaziy Osiyo turistik halqasi” loyihasini kengaytirish orqali mintaqaviy turizm oqimini ko‘paytirishga erishish.

2) Turistik xizmatlarni kengaytirish va ularning sifatini oshirish: servis madaniyatini yuksaltirish, gidlar malakasini doimiy ravishda oshirib borish hamda xorijiy tillarni biluvchi kadrlar sonini ko‘paytirish.

3) Ijtimoiy turizmga alohida e‘tiborni kuchaytirish: imkoniyati cheklangan shaxslar, talabalar va keksa avlod uchun maxsus subsidiyalangan sayohat dasturlarini ishlab chiqish va ko‘paytirish.

4) Ekoturizm va madaniy merosni rivojlantirish asosida O'zbekistonning noyob tabiiy va tarixiy obidalarini turizmga jalb etish orqali barqaror rivojlanishni ta'minlashga erishish.

5) Turizmda raqamli marketing va innovatsiyalarni kuchaytirish orqali Ctrip va Holiday Factory kabi platformalar bilan hamkorlikni kengaytirish, onlayn bron qilish, AR/VR texnologiyalar orqali virtual sayohat imkoniyatlarini yaratish.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekiston Respublikasida 2024-yilda turizm sohasining rivojlanishi mamlakat ichki va tashqi siyosatidagi ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida shakllanayotganini ko'rsatadi. Empirik ma'lumotlarga ko'ra, yil davomida 10,2 million xorijiy sayyoh tashrifi va 3,5 milliard AQSh dollari hajmidagi daromad turizmning iqtisodiy barqarorlikka qo'shayotgan hissasini tasdiqlaydi. Ichki turizm ko'rsatkichlarining 22,7 million nafarga yetishi esa aholining madaniy-ma'rifiy ehtiyojlarini ta'minlash bilan birga, hududiy iqtisodiyot faolligini oshirishga xizmat qildi.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, turizm infratuzilmasining kengayishi — xususan, 124 ta yangi mehmonxona va 239 ta xostelning foydalanishga topshirilishi, xorijiy mehmonxona brendlarining jalb qilinishi — O'zbekistonning xalqaro turistik raqobatbardoshligini oshirgan. Shu bilan birga, inson kapitaliga investitsiyalar — ya'ni, malakali gidlar tayyorlanishi va litsenziyalangan mutaxassislar sonining ortishi — xizmatlar sifati oshganini bildiradi.

Xalqaro maydondagi faol ishtirok (BBC, CNN, National Geographic bilan hamkorlik; 22 ta xalqaro yarmarkada ishtirok etish) esa mamlakat turizm brendi xalqaro auditoriyaga samarali targ'ib etilayotganini anglatadi. "Second Best Destination" va "Best Developing Destination" kabi yuksak mukofotlar O'zbekistonning global turizm tizimidagi o'rnini mustahkamlamoqda.

Shunday qilib, mavjud tendensiyalar asosida aytish mumkinki, O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy omillar bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu yo'nalishda amalga oshirilayotgan kompleks chora-tadbirlar barqaror rivojlanish strategiyasining ilmiy asoslanganligini tasdiqlaydi. Kelgusi yillarda bu soha investitsiyaviy, texnologik va ekologik jihatlardan yanada chuqurroq o'rganishni talab etadi.

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

O'ZBEKISTON TURIZMINING RIVOJLANISH YO'NALISHLARI VA KELAJAK TENDENSIYALARI

O.X.Xamidov, i.f.d. professor, BuxDU
X.Yo.Yokubjonova, i.f.f.d, dotsent, NamDU

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda turizm sohasida innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlari tahlil qilingan. Asosiy e'tibor raqamlashtirish, sun'iy intellekt, virtual va qo'shimcha reallik, blokcheyn va "aqli turizm" kontsepsiyasini qo'llash imkoniyatlariga qaratiladi. Shu bilan birga, ta'lim, kadrlar tayyorlash va davlat-xususiy sheriklik doirasidagi istiqbollar ham yoritilgan. Tahlillardan kelib chiqib, O'zbekistonda innovatsion yechimlar orqali turizm sohasini raqobatbardosh va jahon talablariga mos ravishda rivojlantirish uchun ulkan salohiyat mavjud ekani xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: innovatsion texnologiyalar, blokcheyn, mobil ilovalar, turizm raqamli yechimlar, raqobatbardosh turizm, virtual reallik (VR).

O'zbekiston - Markaziy Osiyoning tarixiy, madaniy va geografik jihatdan boy mamlakatlaridan biri sifatida turizm sohasida ulkan salohiyatga ega. Ushbu mamlakatda qadimiy shaharlar, benazir me'moriy yodgorliklar, noyob tabiiy landshaftlar va mehmondo'st xalq yashaydi. Shu bois, so'nggi yillarda davlat tomonidan turizmni strategik tarmoq sifatida rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Prezidentning 2023-yil 27-iyulda imzolangan Farmoniga [1] ko'ra, uch, to'rt va besh yulduzli mehmonxonalar qurilishi uchun subsidiyalar hamda mashhur mehmonxona brendi franchayzi uchun royalti 2026-yil oxirigacha uzaytirildi. Shuningdek, ushbu sohani rivojlantirish uchun 630,1 million dollarlik investitsiya loyihalari ro'yxati keltirilgan.[2]

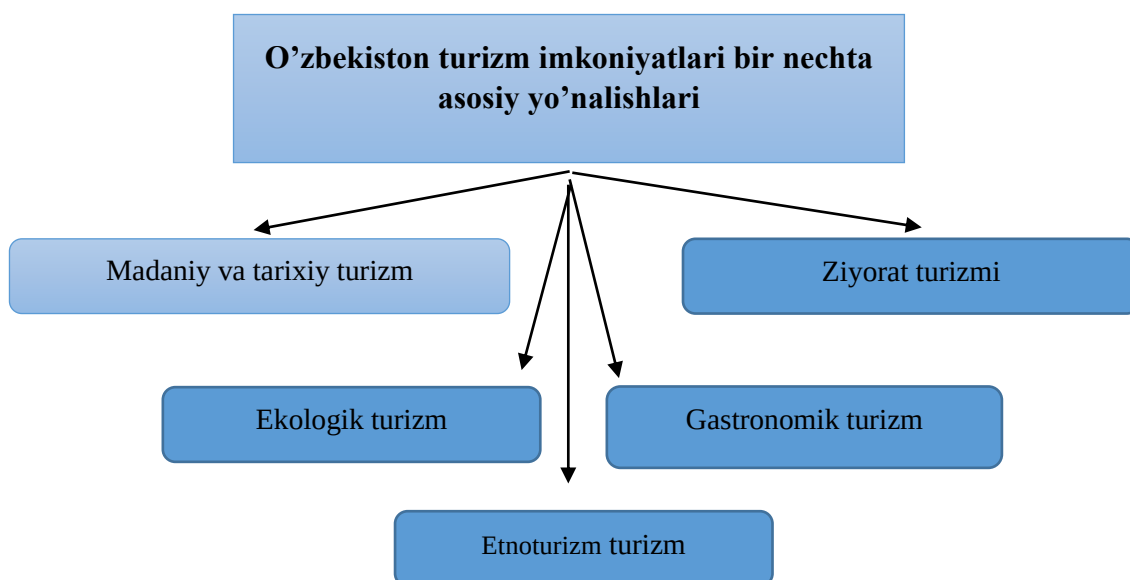
Bugungi kunda O'zbekistonning turistik salohiyati yildan-yilga ortib borayotganligini ko'rishimiz mumkin. O'zbekiston, o'zining boy tarixi, madaniyati, tabiati va mehmondo'stligi bilan turistlar uchun juda qiziqarli mamlakat. 2024 yilda 6,5 million chet el fuqarolarining turistik maqsadlarda O'zbekistonga tashrif buyurgani buning yaqqol isbotidir. Ushbu ko'rsatkich o'tgan yilning mos davri bilan solishtirilganda 951,3 ming nafarga yoki 17,2% ga oshgan. O'zbekistonga turistik oqim statistikasini 2020-2024 yillar mobaynida 1-rasmda ko'rishimiz mumkin:

1-rasm. O'zbekiston Respublikasida 2020-2024 yillarda turistik oqim holati

Ushbu jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2024 yilda MDH davlatlaridan respublikamizga tashrif buyurgan fuqarolar soni 2023 yilning shu davriga nisbatan 11,1 % ga ko'paydi, boshqa mamlakatlardan kelganlar soni esa 44,4 % ga oshdi. 2024 yilda O'zbekiston Respublikasiga MDH davlatlaridan 3 229,9 ming kishi tashrif buyurib, bu jami kelganlarning 91,5 % ini tashkil etdi, boshqa davlatlardan – 300,9 ming kishi (8,5 %) tashrif buyurgan.

O'zbekistonning asosiy turistik salohiyat yo'nalishlarini 5 ga bo'linadi va quyidagidagilardir (2-rasm).

2-rasm. O'zbekistonning turistik salohiyat yo'nalishlari

2-rasm ma'lumotlariga ko'ra, madaniy va tarixiy turizm yo'nalishida Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlar YuNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan. Bu shaharlarda Amir Temur, Imom Buxoriy, Alisher Navoiy kabi yirik tarixiy shaxslar faoliyat yuritgan. Mehmonlar Registon maydoni, Kalon majmuasi, Ichan-Qal'a va boshqa ko'plab yodgorliklarni ko'rish imkoniyatiga egalar.

Ekologik turizm yo'nalishida Farg'ona vodiysi, Zarafshon vodiysi, Nurota tog'lari, Aralbo'yi hududlari tabiiy go'zallik va ekologik rang-baranglikni namoyon etadi. Bu hududlar sayyohlar uchun xayking, eko-turlar va bioturizm imkoniyatlarini taqdim etadi.

Bugungi kunda ziyorat turizmi O'zbekiston Islom sivilizatsiyasining muhim markazlaridan biri hisoblanadi. Buxorodagi Bahovuddin Naqshbandiy maqbarasi, Samarqanddagi Imom Moturidiy qabri va boshqa ziyoratgohlar turli mamlakatlardan keluvchi musulmonlar uchun qadrlı manzil hisoblanadi.

Gastronomik turizm yo'nalishida O'zbek milliy taomlari va xalq hunarmandchiligi ham turizmni rivojlantiruvchi muhim omillardandir. Misol uchun, Rishtondagi kulolchilik, Samarqanddagi non yoki plov festivallari turistlarni jalb qiladi.

O'zbekistonning turistik salohiyatini yanada rivojlantirish istiqboli uchun quyidagi tavsiyalarni beramiz:

Innovatsion texnologiyalarni sohaga keng jalb etish - raqamli turizm, mobil ilovalar, AR/VR ekskursiyalarini joriy etish;

O'zbekistonda turizm sohasida innovatsion texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari quyidagidarda ko'rinadi:

A) Raqamlashtirish va raqamli infratuzilma yaratish maqsadida bugungi kunda quyidagi jarayonlar amalga oshirilishi:

Milliy turistik ob'ektlarni raqamlashtirish va ularning AR/VR formatda taqdim etilishi.

Soxani rivojlantirish maqsadida esa qo'yidagilarni taklif etamiz:

B) Aqlli shahar va "Smart Tourism" kontseptsiyasini yaratish taklifi bo'yicha:

O'zbekistonning nafaqat Samarqand, Buxoro, Toshkent kabi shaharlarda "aqlli transport", "aqlli navigatsiya" va "aqlli mehmonxona" tizimlarini joriy etish, balki barcha viloyatlar uchun joriy etish:

-turistik zonalarda Wi-Fi, QR-kodli ma'lumot stendlari, eko-chiplash tizimlarini yo'lga qo'yish.

-IoT orqali mehmonxona xonalarini avtomatlashtirish: harorat, yorug'lik, xizmat ko'rsatish jarayonlarini masofadan boshqarish.

C) Sun'iy intellekt va shaxsiylashtirilgan servisini yo'lga qo'yish bo'yicha:

AI asosida turistlarga shaxsiylashtirilgan marshrut va tavsiyalar taklif qilish lozim bo'ladi.

Tur agentliklari, mehmonxonalar va muzeylar uchun chat-botlar orqali avtomatlashtirilgan xizmat ko'rsatish tizimlari.

Sayyohlarning qiziqishlari asosida "aqlli tavsiyalar" algoritmlarini yaratish xususan, (tarixga qiziquvchilarga Buxoro yo'nalishi, ekoturizm ixlosmandlariga Surxondaryo).

D) Virtual turlar va AR ekskursiyalarni tashkil etish bo'yicha:

Turizm agentliklari sayti va platformalari orqali virtual sayohat (VR turlar)ni yo'lga qo'yish.

Turistik ob'ektlarda AR texnologiyalari orqali interaktiv ekskursiyalar (tarixiy ob'ektni telefon orqali skanerlash va 3D ko'rinishda tomosha qilish).

Har bir yodgorlik uchun multimedial AR-gid yaratish (audio, video, grafika bilan boyitilgan ma'lumotlar).

E) har bir hududlar kesimida onlayn to'lovlar va blokcheyn yechimlarini yo'lga qo'yish: xususan,

Turistik xizmatlar uchun QR-kodli onlayn to'lov tizimini keng joriy etish (muzey, transport, mehmonxona, kafe).

Blokcheyn orqali bron qilishda shaffoflik va xavfsizlikni ta'minlash (ayniqsa xalqaro sayyohlar uchun).

Yagona turistik elektron hamyon ("UzTourist Card") orqali mablag'ni boshqarish, to'lovlarni yengillashtirish.

Kadrlar va ta'lim imkoniyatlari nuqtai nazaridan quyidagilarni taklif etamiz:

O'zbekistonda turizm sohasida IT va innovatsiya sohasini bilgan mutaxassislarga talab yuqori. Buning uchun:

Turizm kolledjlari va universitetlarda “Turizmda raqamli texnologiyalar” fanini joriy etish, talabalarni ham nazariy ham amaliy o’qitish, o’quv trening kurslarini joriy etish.

Innovatsion startaplar uchun inkubatorlar va akselerator dasturlarini rivojlantirish (IT Park, Silkroad Innovation Hub orqali). Xorijiy tajriba asosida trening va malakali mutaxassislarni jalb qilish. Jarayonni turistik ma’lumotlar markazlarini yagona elektron platformaga ulashda esa,

B) Mahalliy brendlar - hunarmandchilik va milliy mahsulotlar asosida suvenir industriyasini hududlar kesimida rivojlantirish;

S) Xalqaro hamkorlik - yirik turistik agentliklar va aviakompaniyalar bilan strategik hamkorlikni kuchaytirish;

D) Yoshlar va ta’lim - turistik yo’nalishlarda mutaxassislar tayyorlash va kadrlar malakasini oshirish.

Xulosa o’rnida shuni aytishimiz mumkinki, O’zbekiston turizm salohiyatini to’liq ro’yobga chiqarish uchun zamonaviy infratuzilma, tizimli boshqaruv va xalqaro integratsiya asos bo’lishi zarur. Tabiiy boyliklar, tarixiy meros va mehmondo’sstlik - mamlakatning asosiy afzalliklaridir. Ularni samarali targ’ib etish orqali O’zbekistonni jahon turizm xaritasida yanada yuqori o’ringa chiqarish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.07.2023 yildagi PQ-238-sonli qarori, Turizm yo’nalishidagi islohotlarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to’g’risidagi. <https://lex.uz/docs/-6549286>
2. Xalqaro savdo ma’muriyatining rasmiy sayti. <https://www.trade.gov/country>
3. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2024). UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, September 2022. Retrieved from <https://www.unwto.org>.
4. World Travel & Tourism Council (WTTC). (2024). Travel & Tourism Economic Impact 2022. Retrieved from <https://wttc.org>
5. OECD. (2024). Tourism Trends and Policies 2024. Retrieved from <https://www.oecd.org>
6. International Air Transport Association (IATA). (2024). IATA Annual Review 2024. Retrieved from <https://www.iata.org>
7. Всемирная туристская организация (UNWTO). (2024). Мировой туристический барометр UNWTO, сентябрь 2024 г.. Retrieved from <https://www.unwto.org/ru>
8. <https://tourism.gov.uz>
9. <https://stat.uz>

O'ZBEKISTONNING ICHKI TURIZM BOZORIDAGI YANGI IMKONIYATLAR VA ISTIQBOLLAR

Abdullayev Abdujabbor

Andijon davlat texnika instituti

Axborot texnologiyalar kafedrası professori, i.f.d., professor

Xoshimova Maftuna Xoshimjon qizi

Axborot texnologiyalar kafedrası Assistenti

maftunaxoshimova0507@gmail.com

+998979760507

Annotatsiya. Maqolada raqamli iqtisodiyotning dunyoda turizm sohasining rivojlanishiga ta'sir qilish xususiyati va mexanizmlari ochib berilgan. Turizm sohasida raqamlashtirish bo'yicha tadqiqotlarning dolzarbligi bir necha omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, aynan turizm sohasida raqamli integratsiya resurslaridan foydalanish yaqqol namoyon bo'lmoqda: bu raqamlashtirish jarayonining mohiyatini tushunishni osonlashtiradi. Ikkinchidan, aynan eng yangi texnologik yutuqlardan foydalanish samaradorligi turizm kompaniyalarining raqobatbardoshligini belgilaydi va shu nuqtai nazardan raqamli texnologiyalarning ushbu sohadagi ishlab chiqarish jarayonlariga ta'sirini o'rganish juda katta amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, turizm niraqamlashtirish, turizm sektori uchun raqamli texnologiyalar.

Аннотация. В статье раскрыты особенности и механизмы влияния цифровой экономики на развитие туризмой отрасли в мире. Актуальность исследований в области цифровизации туризма определяется несколькими факторами. Во-первых, именно в сфере туризма наглядно проявляется использование цифровых технологий: это облегчает понимание сути процесса оцифровки. Во-вторых, именно эффективность использования новейших технологических достижений определяет конкурентоспособность туризмыш компаний, и в этом контексте изучение влияния цифровых технологий на производственные процессы в этой области имеет огромное практическое значение.

Ключевое слово: экономика, оцифровка, оцифровка туризма, цифров технологии для туризмого сектора.

Abstract. The article reveals the nature and mechanisms by which the digital economy affects the development of the tourism industry in the world. The relevance of research on digitization in the field of Tourism is determined by several factors.

Key words: digital technologies for the digital economy, digitization, tourism digitization, tourism sector.

Xalqaro turizm sohasi 2020-yilgacha jahon iqtisodiyotida eng tez sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan va eng daromadli biznes turi hisoblanib, jahon yalpi ichki mahsulotining 10,4 %, har 1/10 ish o'rni, jahon eksportining 30 %, jahon xo'jaligi yalpi investitsiyalaridagi ulushi 7 %ni, soliq tushumlarining 5 %ni, jahondagi iste'molchilik xarajatlarining 11 %ga va eng asosiy jihati esa har 16 ta yangi yaratilayotgan ish o'rining bittasi aynan turizm sohasining hissasiga to'g'ri kelgan. 2020-2021 yillar mobaynida davom etgan COVID-19 pandemiyasi jahon mamlakatlari turistik sektorida chuqur inqiroz yuz berishiga olib keldi. 2019-yilda xalqaro turistlar soni 1,5 mlrd. kishini tashkil etgan bo'lsa, 2020-yilda esa bu ko'rsatkich 381 mln. kishiga teng bo'lib, 4 barobarga ya'ni 74 % ga qisqargan. Qolaversa, turizm sektori daromadi yil davomida 1,3 trln. AQSH dollariga, sektordagi ish joylari esa 100 mingdan 200 mingga qisqardi. Shu bilan birga, 2021 va 2022-yillarda bu qisqarish sur'atlarining pasayganligini ham ko'rish mumkin. Mavjud so'nggi rasmiy ma'lumotlarga asoslanib, 2023-yilda pandemiyagacha bo'lgan darajaning 88 %ini tashkil etdi, bunda 1,3 mlrdga yaqin xalqaro sayyohlar tashrif buyurildi [1]. 2020 yil 28 apreldagi "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4699-son Qarori va 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni, 2023-yil 24-maydagi "Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-162-son Qarori hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa meyoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu tadqiqot muayyan darajada xizmat qiladi [2]. Olimlardan Dmitrios Buhalis "Raqamli turizmni elektron turizm, smart turizm atamalari bilan bir xil ekanini ta'kidlab, elektron turizm bu tashkilotlarga turizm, sayohat, mehmondo'stlik va umumiy ovqatlanish sohalaridagi samaradorlikni oshirishga imkon beradigan barcha jarayon va xizmat zanjirlarini raqamlashtirishdir" [3] deb ta'riflagan bo'lsa, A.Durrant esa raqamli turizmni muzeylar, qishloq joylari, hayvonot bog'lari va tematik bog'lar kabi turli yo'nalishlarda qo'llanilish afzalliklariga e'tibor qaratishgan [4]. Rossiyalik olimlardan N.Morozova va M.Morozovlarning fikricha "Turizmda raqamli texnologiyalar - zamonaviy turizm sanoatida yangi elektron texnologiyalarning joriy etilishi turistik biznesning bozor amaliyotida istalgan turmahsulotni yaratish va sotish texnologiyasini, transport vositalarini erishish va turistlarni joylashtirish imkoniyatlari haqida malumotlarni taqdim etish, joylarni tez bronlashtirish va rezervlashni ta'minlash, hamda turistik xizmatlarni (chiptalar, hisoblar va yo'nalish bo'yicha ko'rsatmalar kabi hujjatlarni parallel rasmiylashtirish, hisob-kitob va ma'lumotnomali axborotlar bilan ta'minlash va boshqalar) taqdim etishda qo'shimcha vazifalarni yechishni avtomatlashtirishni ta'minlaydigan tizimlarni yaratishdan iborat" [5], L.A.Rodigin va E.L.Rodiginlarning "Turizmda internet texnologiyalari va mehmondo'stlik" nomli o'quv qo'llanmasida Internet va protokollarni yaratish haqida to'liq ma'lumot berganlar. Bu qo'llanmada biz Internetni yaratishda mavjud bo'lgan ma'lumotlarni olishimiz mumkin standart manbalarni manzillash tizimini ishlab

chiqish (URL -Yagona Resurs Locator) va ma'lumot almashish qoidalari –TCP (Transmission Control Protokol) protokollari va IP (Internet Protokol), odatda birgalikda ishlatiladi va ma'lum TCP/IP nomi bilan qo'llaniladi [6] deb o'z ilmiy izlanishlarida ham turizmga oid hamda uni rivojlantirish muammolari bo'yicha keng ko'lamli ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirib, uning nazariyasini boyitish va zamonaviy amaliyotini shakllantirishga munosib hissa qo'shgan. O'zbekistonda turizm sohasi rivojlantirish masalalari bo'yicha, I.S.Tuxliyev, A.A.Eshtayev, B.SH.Safarov, M.T.Aliyeva kabi iqtisodchi olimlar ilmiy-tadqiqot ishlarini olib bormoqdalar. Shuningdek, O.Q. Xurramovning "Turizm rivojiga taaluqli barcha sohalarda innovatsion ma'lumot olish manbalarini joriy qilish va ularni jadal takomillashtirish raqamli makonni shakllantirib, undan samarali foydalanish nafaqat mahalliy sayohatchilar, balki xorijiy sayyohlar uchun ham muhim omillardan biri sanaladi" [7], A.N.Norchayev esa "Xizmat ko'rsatishda raqamli iqtisodiyot-yangi ishlab chiqiladigan yoki joriy qilinishi lozim bo'ladigan jarayon emas, bu turizmga innovatsion texnologiyalarni turistlarning kundalik hayotiga joriy etish orqali mavjud xizmatlarni yangicha ko'rinishga o'tkazish" [8], degan fikrlari ayniqsa hozirda asosiy masalaga yechim sifatida ko'rish mumkin. Ayni paytda qaysi sohaga nazar tashlamaylik, "raqamli" so'ziga duch kelamiz va bugungi kun talabi xam shunday muxitni yaratishga undamoqda. Turizm sohasini rivojlantirish uchun uning faoliyatiga eng so'ngi rusumdagi texnik-uskunalar, dasturiy ta'minot maxsulotlarni joriy qilish, ishchi-xodimlar uchun qulay shart-sharoit yaratib berish, inson faoliyatida raqamli texnologiyalarning imkoniyat darajasidan samarali foydalanish, raqobatbardoshlikka mos holda xizmat ko'rsatuvchi korxonani yaratmasak, har qancha urinmaylik turizm biznesidan foyda olaolmaymiz. Turizm faoliyatida raqamli texnologiyalar rivojini to'rtta asosiy bosqich bo'yicha to'laroq tushunish mumkin(1-jadval).

1-jadval

Turizm raqamli iqtisodiyot uchun raqamlashuv bosqichlari

Bosqich	Yillar	Texnologiyalar va Ilovalar	Xususiyatlar / Bosqich tavsifi
1-bosqich	1990-2000 yillar	- Mobil telefonlar - Elektron kassalar - Moliyaviy dasturiy ta'minot - Elektron pochta - Internet - Ofis dasturiy ta'minoti - Videokonferensiyalar - Veb-saytlar (Booking.com, Expedia.com) - Destinatsion kartalar	Optimallashtirish, savdo hamda marketing bosqichi
2-bosqich	2000-2010 yillar	- Smart telefonlar - Kompyuter grafikasi dasturlari - Onlayn bron qilish tizimlari - Elektron pochta orqali marketing	Raqamli infratuzilmani va biznes ekotizimlarini yaratish bosqichi
3-bosqich	2010-2020 yillar	- Mobil ilovalar - Ijtimoiy tarmoqlar	Tizimlarning integratsiyasi va raqamli modellarni joriy

		- QR-kod - Face ID - Zoom platformasi	etilish bosqichi
4-bosqich	2020 yildan hozirgacha	- Virtual va kengaytirilgan reallik - Bulutli texnologiya - Blokcheyn - Narsalar interneti - Big Data - Sun'iy intellekt	

Turizmda axborot texnologiyalarining tarqalishi bir qancha qo'shimcha ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy va siyosiy omillarga bog'liq. Axborot texnologiyalarining yakka o'zi turizm xizmatlarining "yangi kombinatsiyalari"ni yarata olmaydi, albatta texnologiyalarning bir qancha ijtimoiy-iqtisodiy, institutsional, siyosiy va madaniy omillar bilan qo'shilishigina tovar va xizmatlar, metod va bozorlarning yangi kombinatsiyalarini yaratilishiga olib kelishi mumkin. Telekommunikatsiya tarmoqlaridan foydalanish va interfeyslar shunga ko'maklashadiki, axborot tizimlaridan bevosita sayohatchini foydalana oladi. Agar tizim to'g'ri qo'llanilayotgan bo'lsa, axborot texnologiyalari xizmatning yuqori sifatini ta'minlaydi, shunday qilib, mijozlarning talabi to'laroq qondiriladi. Lekin yuksak texnologiya bilan zarur darajadagi shaxsiy e'tibor o'rtasida muayyan muvozanatni saqlab turish talab etiladi. Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi Turizm sohasida rivojlangan davlatlarning xizmatlari va mahsulotlarini ishlab chiqarishda muammolar sferasining vaqtini tejash bosqichidan o'tib, rivojlanishning keyingi bosqichlariga qadam qo'yishgan.

Turizm faoliyatida raqamli texnologiyalarni quyidagi yo'nalishlar bo'yicha joriy etish mumkin:

- yangi turizm mahsulotlarini ishlab chiqish;
- turizm bozorining yangi segmentini yaratish;
- mavjud turizm mahsulotlarini takomillashtirish;
- turizm resurslardan maksimal foydalanish imkoniyati;
- mijozlar bilan ishlashda yangi texnologiyalardan foydalanish;
- turizm korxonalari boshqaruvida yangi texnika va texnologiyalardan foydalanish.

2-jadval

Omil turi	Ta'sir qiluvchi omillar
Ijtimoiy omillar	- Demografik trendlar - Nogironlar uchun maxsus imkoniyatlar yaratilishi - Aholining oilaviy tarkibi
Iqtisodiy omillar	- Daromadlar darajasi - Inflatsiya jarayoni - Ishsizlik darajasi
Siyosiy omillar	- Siyosiy barqarorlik - Davlatning tartibga solish organlari faoliyati

Texnologik omillar	- Raqamli texnologiyalarning holati - Raqamlashtirish darajasi - Kommunikatsion infratuzilma mavjudligi
Inson omillari	- Mutaxassislar - Iste'molchi talabi - Mahalliy aholi xohishi

Natijalar 2022-yilda turizmni rivojlantirish uchun raqamli texnologiyalardan foydalangan mamlakatlarda iqtisodiyot va turizm sanoatining raqamli turizm sanoatida o'sish va rivojlanish ko'rsatkichlari taqqoslangan.

3-jadval

Davlat nomi	Raqamli o'sishi (%)	Iqtisodiyotning raqamli o'sishi (%)	Turizmni raqamlashtirish darajasini o'sishi (%)
Janubiy Koreya	8,2	-	42,0
Yaponiya	7,8	-	20,0
Shveytsariya	7,8	-	12,0
Xitoy	6,5	-	33,0
AQSH	6,4	-	25,0
Shvetsiya	6,2	-	50,0
Kanada	5,1	-	14,0
Fransiya	4,8	-	12,0
Buyuk Britaniya	4,1	-	15,0
Braziliya	4,1	-	22,0
Germaniya	3,6	-	22,0
Belgiya	3,5	-	25,0

Jahon amaliyotida korxonalarning samaradorligini baxolashda raqamli texnologiyalar asosida boshqaruvini tashkil qilish turizm sanoatida ham muhim hisobdanadi. Bu korxonalarning boshqaruvorganlari ishining ajralmas qismi bo'lib, buning asosida quyidagilarga erishish mumkin:

- raqamli texnologiyalarning rivojlanish yo'nalishi korxonaning biznes maqsadlari va vazifalariga mos kelishligini ta'minlashi;
 - (raqamli texnologiyalardan korxonaning barcha faoliyatida, shuningdek boshqaruv jarayonlarida samarali foydalanish tufayli foyda ko'rishi;
 - Raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali boshqaruv va boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi risklarni pasaytirishda boshqaruv jarayonlarini ta'minlashga;
 - korxonaning barcha xarakatlar faoliyatida axborotlar almashinuvining tezlashishini;
 - korxona faoliyati bilan bog'liq bo'lgan barcha hisob-kitob va hisobotlar yuritilishining avtomatlashishi, aniqlanishligi va shaffofligini ta'minlashi;
- korxonaning barcha faoliyatida komplayens –nazorat tizimi talablari darajasida

ishlashga va bunday sharoitda inson omilining kamayishini va korrupsiyaning oldini olishga va uni kamaytirishga xizmat qiladi;

Raqamli iqtisodiyotning zamonaviy turizm sohasiga raqamli texnologiyalarini joriy etilishi bilan ulkan o'zgarishlarga ega bo'ladi. Har qanday firmani turizm bozorida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanilmasdan muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishi amaliyotda mumkin emasligi yaqqol isbotini topmoqda. Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, raqamli texnologiyalar milliy turizm korxonalarimiz o'rtasida raqobatbardoshlikni oshirish, iqtibolda korxona ishchi xodimlarining mehnat unumdorligini oshirish va dasturiy-texnik vositalarga qilinayotgan harajatlarni kamaytirish, turistik korxona mijozlariga zamonaviy raqamli xizmatlarini taklif etish va mavjudlarini o'z mijozlari talablari asosida takomillashtirish, mijozlarga sifatli xizmat ko'rsatish, hamda turli moddiy ko'rinishdagi rag'batlantirishlarni amalga oshirishlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratib beradi. Shu boisdan milliy turizm sohasini istiqbolda raqamli texnologiyalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Tourism Barometer and Statistical Annex. <https://www.unwto>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4699-son Qarori
3. Buhalis, D. (2003): eTourism: Information technology for strategic tourism management, Pearson (Financial Times/Prentice Hall), London ISBN 0582357403.
4. Durrant A, Golembewski M, Kirk D, Benford S, Fischer J, Rowland D, McAuley D (2011) Automatics: souvenir generating photo ware for theme parks. In: Proceedings of the 2011 annual conference on Human factors in computing systems. ACM, New York, pp 1767–1776
5. Н.Морозова, М.Морозов, Информационное обеспечение туризма. Учебник. Москва, КноРус, 2016 год. стр.7
6. Л.А.Родигин., Е.Л.Родигин, Интернет-технологии в туризме и гостеприимстве. Лекции: учеб. пособие / РМАТ.М: Советский спорт. 2014.208 стр.

NAMANGAN VILOYATINING TOG'LI HUDUDLARIDA TURIZM SALOHIYATINI BAHOLASH VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Nuritdinov Botir Qodirxanovich

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrasida mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. "Namangan viloyatining tog'li hududlarida turizm salohiyatini baholash va rivojlantirish istiqbollari" mavzusidagi mazkur maqolada viloyatning tog'li hududlarida mavjud turistik resurslar, ularning foydalanish darajasi va salohiyatini aniqlashga qaratilgan ilmiy tahlil keltirilgan. Tadqiqotda 2020–2024

yillarga oid statistik ma'lumotlar asosida tog' turizmi infratuzilmasi, xizmat ko'rsatish sifati, mehmonxona xo'jaliklari soni, ichki va tashqi turistlar oqimi dinamikasi tahlil qilinadi. Muallif tomonidan tog'li hududlarda turizmni rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan omillar, xususan, infratuzilma, transport, raqamli marketing, bandlik muammolari yoritilib, ularni bartaraf etish bo'yicha aniq taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari asosida tog' turizmini kompleks rivojlantirish orqali viloyat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatish, mahalliy aholining turmush darajasini oshirish va barqaror rivojlanishga erishish imkoniyatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Namangan viloyati, tog' turizmi, turizm salohiyati, infratuzilma, ichki turizm, ekstremal turizm, ekoturizm, statistik tahlil, barqaror rivojlanish, tog'li hududlar.

Tog' turizmi bugungi kunda jahonda barqaror rivojlanayotgan turizm turlaridan biri hisoblanadi. Bu yo'nalishning o'ziga xos jihati shundaki, u nafaqat sayyohlik faoliyatini tashkil etadi, balki inson salomatligini mustahkamlash, ekologik tafakkurni shakllantirish va mahalliy aholining iqtisodiy faolligini rag'batlantirishga ham xizmat qiladi. Tog'li hududlarda joylashgan tabiiy boyliklar, muhofaza qilinadigan hududlar, etnoturizm manbalari va ekstremal yo'nalishlar aynan tog' turizmining jozibasini oshiradi. Ayniqsa, pandemiyadan keyingi davrda ochiq tabiatli, sog'lomlashtiruvchi va ijtimoiy masofani ta'minlovchi yo'nalishlarga bo'lgan talab oshgani sababli, tog' turizmi dolzarb sohalardan biri sifatida qaralmoqda. Tog'li hududlarda turizmning rivojlanishi mintaqaviy iqtisodiyotga ham sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, yangi ish o'rinlari yaratiladi, tadbirkorlik rivojlanadi, infratuzilma modernizatsiya qilinadi va transport-logistika tarmoqlari takomillashtiriladi. O'zbekiston kontekstida tog' turizmi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ekologik ahamiyatga ham ega. Viloyatlarda, xususan Namangan kabi tog'li hududlarga ega hududlarda turizm salohiyatini to'g'ri baholash va strategik rivojlantirish orqali ichki va tashqi turizmni barqaror o'stirish mumkin. Shu bois tog' turizmini rivojlantirish masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida e'tiborni tortmoqda.

Namangan viloyati O'zbekiston Respublikasining sharqiy qismida, Farg'ona vodiysining shimoli-sharqida joylashgan bo'lib, shimol va sharqda Qirg'iziston Respublikasi bilan chegaradosh hudud hisoblanadi. Viloyat umumiy maydoni 7,4 ming kvadrat kilometrni tashkil etadi. Aholisi 2024 yil holatiga ko'ra 3 milliondan ortiq bo'lib, aholining zichligi yuqori bo'lgan mintaqalardan biridir. Geografik joylashuvining o'ziga xosligi tufayli Namangan viloyatida yilning bahor-yoz oylarida tog'li hududlarga bo'lgan turistik talab yuqori bo'lib, bu esa tog' turizmini rivojlantirishni mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot omillaridan biri sifatida qarash imkonini beradi. [1].

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, Dunyo tajribasida tog' turizmini rivojlantirishda ekologik muvozanat, infratuzilma va mahalliy aholi ishtiroki muhim o'rin tutadi. Masalan, Shveysariya Alp tog'larida kichik qishloqlarni turistik markazlarga aylantirish orqali ichki va tashqi turizm keskin rivojlangan. Nepalda esa

tog'li hududlardagi sayyohlik yo'nalishlari (masalan, Everest bazasi trek yo'li) mahalliy aholiga doimiy daromad manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Gruziyada ham tog'li mintaqalarda davlat va xususiy sektor hamkorligida mehmon uylari, yo'llar va madaniy obidalar atrofida turizm infratuzilmasi shakllantirilgan. Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, tog' turizmini rivojlantirishda kompleks yondashuv, infratuzilma sarmoyasi va hududiy brending asosiy omillardan hisoblanadi. [2–3].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2023 yilda tasdiqlangan 2030 yilgacha bo'lgan rivojlanish strategiyasida tog'li hududlarning iqtisodiy va ijtimoiy salohiyatini kengaytirish hamda turizm sohasini rivojlantirish muhim ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu strategiyada ayniqsa quyidagi dolzarb masalalar alohida ta'kidlangan:

1. Barqaror va raqamli turizm infratuzilmasini yaratish. 2030 yilgacha tog'li hududlarda zamonaviy transport va kommunikatsiya tarmoqlarini rivojlantirish, raqamli platformalar orqali turizm xizmatlarini takomillashtirish rejalashtirilgan. Bu esa mahalliy va xalqaro sayyohlar uchun qulayliklarni oshirib, turizm oqimini ko'paytiradi.
2. Ekologik xavfsizlik va tabiatni muhofaza qilish. Strategiyada tog' turizmini rivojlantirishda atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik barqarorlikni ta'minlash masalalari ustuvorligi qayd etilgan. Bu tog'li hududlarning tabiiy boyliklari va bioxilma-xilligini saqlab qolish uchun muhim hisoblanadi.
3. Mahalliy aholini bandlik va ijtimoiy rivojlantirish. Tog'li hududlarda turizm tarmog'ini kengaytirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish, mahalliy aholini kasb-hunar bilan ta'minlash va iqtisodiy faollikni oshirish 2030 strategiyasida ko'zda tutilgan asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.
4. Innovatsion texnologiyalar va smart-tourism. Raqamli texnologiyalar yordamida turizmni rivojlantirish, ayniqsa tog'li hududlarda xavfsizlikni ta'minlash, marshrutlarni optimallashtirish va xizmat sifatini oshirishga e'tibor qaratiladi.
5. Turizmni diversifikatsiya qilish va yangi yo'nalishlar yaratish. Ekstremal, ekoturizm, madaniy-etnografik va agro-turizm kabi yangi turizm turlarini rivojlantirish orqali tog' hududlarining jozibadorligini oshirish va yil davomida turizm faoliyatini kengaytirish maqsad qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi 2030 yilgacha bo'lgan rivojlanish strategiyasida tog' turizmi sohasini rivojlantirish davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Ushbu strategiyada tog'li hududlarda barqaror infratuzilmani yaratish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash, mahalliy aholining bandligini oshirish hamda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish dolzarb masalalar sifatida ko'rsatildi. Namangan viloyatining tog'li hududlarida ushbu vazifalarni amalga oshirish orqali turizm salohiyatini to'liq ochish va mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shish mumkin. Shuningdek, yangi innovatsion turizm yo'nalishlarini ishlab chiqish va mahalliy turizmni qo'llab-quvvatlash orqali 2030 yilga borib viloyatning milliy va xalqaro sayyohlik xaritasida o'z o'rnini mustahkamlashi asosiy omillardan hisoblanadi. [4]

Namangan viloyati misolida olib borilgan tahlillar, Tog' turizmining mavjud muammolari va 2030 strategiyasida ularni hal qilish istiqbollari.

1. Infratuzilma yetishmovchiligi. Hozirgi vaqtda tog' hududlarida mehmonxonalar, ovqatlanish maskanlari, axborot markazlari kabi xizmat ko'rsatish infratuzilmasi yetarli emas. O'zbekiston 2030 strategiyasida bu muammoni hal qilish uchun investitsiyalarni jalb etish, xususiyl sektor bilan hamkorlikni kuchaytirish va zamonaviy turizm obyektlarini barpo etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Yangi turizm infratuzilmasi yaratish orqali nafaqat sayyohlar uchun qulay sharoitlar yaratiladi, balki mahalliy aholining bandligi ham oshadi.

2. Transport-logistika tizimining zaifligi. Transport tarmoqlarining rivojlanmaganligi va tog' hududlariga yetib borishdagi qiyinchiliklar turizmni rivojlantirishning asosiy to'siqlaridan biridir. Strategiyada tog' hududlarida yo'l va transport infratuzilmasini yaxshilash, transport vositalarini ko'paytirish, shuningdek, ekologik toza va qulay transport turlarini joriy etish ko'zda tutilgan. Bu, ayniqsa, qishloq joylarda yashovchi aholi uchun ham xizmat ko'rsatish sifatini oshiradi.

3. Marketing va raqamli xizmatlarning cheklanganligi. Hozirgi kunda tog' turizmi uchun marketing strategiyalari yetarli darajada ishlab chiqilmagan, raqamli platformalar va onlayn xizmatlar rivojlanmagan. 2030 strategiyasi doirasida turizmni raqamlashtirish, smart-tourism konsepsiyasini joriy etish, onlayn rezervatsiya va ma'lumot tizimlarini yaratish rejalashtirilmoqda. Bu sayyohlarning axborotga tez va oson kirishini ta'minlab, turizm xizmatlari sifatini oshiradi.

4. Ekologik xavflar va nazoratning past darajasi. Tog' hududlarida ekologik muammolar, chiqindilarni noto'g'ri boshqarish, tabiiy muhitning buzilishi xavfi mavjud. Strategiyada ekologik barqarorlikni ta'minlash, chiqindilarni kamaytirish va tabiatni muhofaza qilish bo'yicha qat'iy chora-tadbirlar ko'riladi. Ekoturizmni rivojlantirish orqali tabiatga zarar yetkazmaslik va atrof-muhitni saqlash ustuvorligi ta'kidlanadi.

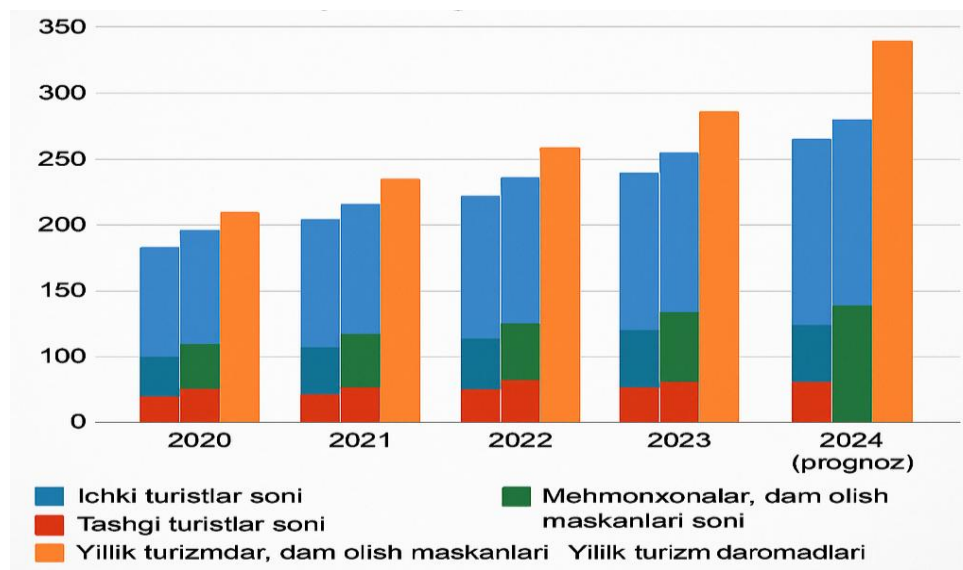
Mazkur maqolada ekologik xavfsizlikni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlari o'rganilib, xalqaro tajribalar asosida ularni Namangan viloyatidagi tog' turizmini rivojlantirish jarayonida qo'llash imkoniyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv orqali tog' turizmining ekologik barqarorligini ta'minlash, tog' hududlarining tabiiy resurslarini muhofaza qilish va hududiy iqtisodiy siyosatning samaradorligini oshirishga oid aniq tavsiyalar ishlab chiqiladi.(1-rasm).

Yuqoridagi grafikdagi ko'rsatkichlardan ko'rinib turibdiki, Turistlar soni (ichki va tashqi) Mehmonxonalar, dam olish maskanlari, xizmat ko'rsatish ob'ektlari soni Yillik turizm daromadlari o'sishi Infografika va diagrammalar asosida taqdim etilgan. Namangan viloyatining turizm mexanizmlari rivojlanishida barqaror ijobiy dinamika kuzatilgan.

2020–2024 yillardagi turizm sohasining statistik tahlili:

1. Turistlar soni (ichki va tashqi). 2020 yildan boshlab dunyo bo'ylab turizm sohasiga pandemiya ta'siri sezildi. Shunga qaramay, 2021 yildan boshlab ichki turizm asta-sekin tiklana boshladi. 2022 yilda tashqi turistlar soni ham sekin-asta oshdi. 2024 yilga kelib ichki va tashqi turistlar soni pandemiyadan oldingi darajaga

yaqinlashdi. Misol uchun, 2020 yilda mamlakatimizga tashrif buyurgan turistlar soni 5 million atrofida bo'lsa, 2024 yilda bu ko'rsatkich 12 millionga yetdi. Ichki turizm esa 2020 yildan 2024 yilgacha 30% ga o'sdi.

1-rasm. 2020-2024 yillarda turizm sohasining statistik ma'lumotlar tahlili

2. Mehmonxonalar, dam olish maskanlari va xizmat ko'rsatish ob'ektlari soni. 2020 yilda pandemiya sharoitida ko'plab mehmonxonalar va dam olish maskanlari vaqtincha yopildi yoki faoliyatini kamaytirdi. Lekin 2022 yildan boshlab investitsiyalar qayta tiklandi. 2024 yilga kelib yangi mehmonxonalar ochildi, mavjudlari esa xizmat sifatini oshirdi. 2020 yilda mavjud mehmonxonalar soni 500 ta bo'lsa, 2024 yilda bu raqam 700 taga yetdi. Dam olish maskanlari va boshqa xizmat ko'rsatish ob'ektlari ham 40% ga o'sdi.

3. Yillik turizm daromadlari o'sishi. Pandemiya so'ng turizm daromadlari 2021 va 2022 yillarda pasayish ko'rsatgan bo'lsa-da, 2023 va 2024 yillarda daromadlar barqaror ravishda o'sishni boshladi. 2020 yilda turizm sohasidan olingan daromad 1 milliard dollar atrofida bo'lsa, 2024 yilda bu ko'rsatkich 2,5 milliard dollarga yaqinlashdi, ya'ni yillik o'sish taxminan 20% ni tashkil qildi.

Namangan viloyatining tog'li hududlarida turizm salohiyatini to'liq ochish uchun quyidagi asosiy yo'nalishlarda kompleks rivojlanish choralari amalga oshirilishi lozim:

1. Ekoturizm va ekstremal turizmni rivojlantirish. Viloyatdagi tabiiy boyliklar, tog' manzaralari va bioxilma-xillik ekoturizm uchun keng imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, ekologik toza yo'llar, tabiat qo'riqxonalariga sayohatlar va ekstremal sport turlari (masalan, tog' chang'isi, alpinizm, parashyut bilan sakrash) uchun maxsus zonalar tashkil etish zarur. Bu yo'nalish turizm turini diversifikatsiya qilgan holda, viloyatga ko'proq sayyohlarni jalb etadi.
2. Mahalliy aholini turizmga jalb qilish va bandlikni oshirish. Turizm sohasi rivojlanishi mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratadi. Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, mehmonxonalar, kafe va turistik xizmat ko'rsatish

markazlarini tashkil etish orqali aholi bandligini oshirish mumkin. Bundan tashqari, mahalliy hunarmandchilik va an'anaviy madaniyatni rivojlantirish turizmga qo'shimcha joziba beradi.

3. Smart-tourism tizimini joriy qilish. Raqamli texnologiyalar yordamida turistlarga qulaylik yaratish muhimdir. Onlayn rezervatsiya tizimlari, mobil ilovalar orqali marshrutlar va xizmatlar haqida ma'lumot berish, virtual tur va QR-kodlar yordamida tarixiy obidalar haqida ma'lumotlarni taqdim etish sayyohlar uchun xizmat sifatini oshiradi. Shuningdek, xavfsizlikni ta'minlash va transport-logistika tizimini yaxshilashga qaratilgan smart-yechimlar joriy qilinishi lozim.
4. Xalqaro investitsiyalarni jalb qilish. Viloyat turizm salohiyatini rivojlantirish uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilish zarur. Bu esa infratuzilmani kengaytirish, xizmat ko'rsatish darajasini oshirish va xalqaro standartlarga mos keluvchi turistik obyektlarni tashkil etishga imkon beradi. Investitsiyalarni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlari, qulay biznes muhitini yaratish va xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok etish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduvaxobov, A. (2020). O'zbekiston tog'li hududlarida turizmni rivojlantirish istiqbollari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Islomov, B., Sultonov, D. (2019). "Namangan viloyatining tog'li hududlarida ekologik turizm imkoniyatlari". Geografiya va tabiatshunoslik jurnali, 3(12), 45-53.
3. Juraev, M. (2021). Turizm infratuzilmasini rivojlantirishning zamonaviy usullari. Toshkent: Ilmiy nashriyot.
4. Karimov, R. (2018). "O'zbekistonda tog' turizmini rivojlantirish strategiyasi". Turizm va iqtisodiyot, 1(7), 22-29.
5. Namangan viloyati statistika boshqarmasi (2023). Namangan viloyati ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari. Namangan.
6. Qodirov, S. (2022). Barqaror turizm va uning tog'li hududlardagi roli. Toshkent: O'zbekiston Turizm Instituti.
7. Rahimov, T., & Abdullayeva, N. (2020). "Namangan viloyatining tog'li hududlarida turizmni rivojlantirishdagi muammolar va imkoniyatlar". Hududiy tadqiqotlar, 4(10), 77-85.
8. UNWTO (2021). Tourism for Sustainable Development in Mountain Areas. Madrid: United Nations World Tourism Organization.
9. World Bank (2019). Tourism Development and Economic Growth in Central Asia. Washington, D.C.
10. Zokirov, J. (2019). Mahalliy turizmni rivojlantirish: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

XATIRCHI TUMANIDA ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Azizqulov Akram Abduraxmonovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Ijtimoiy fanlar” kafedrası mudiri, falsafa fanlari nomzodi, dotsent

Annotasiya. Mazkur maqolada Xatirchi tumanida turizmni rivojlantirishdagi imkoniyatlar falsafiy-metodologik jihatdan tahlil etiladi. Shuningdek, tuman hududida mavjud bo'lgan ziyoratgohlar, ekologik turizm obyektlari hamda g'orlarga asoslangan spelioturizm yo'nalishlari tahlil qilinib, mavjud muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari va kelajakda amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar bo'yicha ham taklif va tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Xatirchi tumani, islom ilohiyoti, tasavvuf ta'limoti, tariqatlar, yassaviya tariqati, Badr Ota, Sayyid Ota, ziyoratgohlar.turizm, spelioturizm, tabiiy g'orlar, sun'iy g'orlar, Maydonsoy g'ori, xorijiy sayyohlar. Andigon qishlog'i, Shaldiraq qishlog'i, ekoturizm, gastronomik turizm, turizm qishlog'i.

Mamlakatimizni XXI asrda jahon hamjamiyatida o'ziga munosib o'rinni egallashi va xalqaro nufuzining ortib borishi ko'p jihatdan barqaror iqtisodiy taraqqiyotga bog'liqdir. Iqtisodiyotimizni yuksalishiga xizmat qiladigan serdaromad sohalaridan biridir. Mamlakatimizda turizmning barcha sohalarini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjuddir. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "O'zbekiston juda katta turizm va rekratsiya salohiyatiga ega, unda jami 8,2 mingta madaniy meros obyekti mavjudligi, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida iqtisodiy taraqqiyot drayveri - turizmni rivojlantirish borasida vazifalarni belgilab berar ekan, Navoiy viloyatining turistik salohiyatidan unumli foydalanishga alohida to'xtalib o'tadi [1].

Navoiy viloyatining barcha tumanlarida turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Xususan, viloyatning Xatirchi tumanida 20 dan ortiq ziyorat obyektlari, Temuriylar davriga tegishli me'moriy obida, Sangijumon singari ko'plab geoturistik obyektlar va qoyatosh rasmlari, shuningdek, bir qancha rekrasion va ekoturizm maskanlari mavjud. Bundan tashqari tumanda spelioturizmni rivojlantirish bo'yicha ham imkoniyatlar mavjuddir. Mazkur turistik obyektlarlardan unumli foydalanish bo'yicha tavsiyalarimizni bayon etamiz.

Navoiy viloyatining Xatirchi tumanida ko'plab islom ilohiyotining ulamolari, ayniqsa tasavvuf tariqatining pirlari va avliyolarining marqadlari (qabrlari) mavjud bo'lib, bugungi kunda ularning har qaysilari gavjum ziyoratgoh hisoblanadi. Tumanda bunday muqaddas qadamjolarlarning soni 20 dan ortiq bo'lib, Badr Ota, Shayx Gadoy Selkin, Najva Ota, Muhammad Huduriy, Xo'jaqul Eshon bobo, Sayyid Ota, Xo'ja Jarroh bobo, Qoshg'ar Ota, Tangriberdi Eshon bobo, Qaro bobo, Polvon Ota, Suluk ota, Langar Ota, Sayyid Amir Xalil Maydoniy, Hazrati Azizon

Mavlono Vali, Abdurashid Xalifa, Qovus Ota, Mallato'n Ota, Mulla Juma, Rayim Devona ziyoratgohlari shular jumlasidandir[2].

Xatirchi tumanidagi Ibn Sino mavzesida joylashgan Badr ota ziyoratgohida Yassaviya tariqatining yetuk murshidi - piri dafn etilgan. Badr ota ismli murshid - Mavlono Badriddin Muxammad Hazrati Zangiotaning to'rtinchi xalifasi bo'lib. Yassaviya tariqatining valiy zotlaridan bir hisoblangan. Otalari shayx Mahmud ota bo'lgan. Badr ota 12 avlod bilan Hazrati Aliga, ya'ni payg'ambar xonadanga borib taqaladi[2].

Husayn Al-Voiz Koshifiyning o'g'li Ali Safiyning "Rashohatul-aynil-hayot", Alisher Navoiyning "Nasoyimul muhabbat", Muhammad Tohir eshonning "Tazkirai Tohir Eshon", Salohiddin Toshkandiyning "Temurnoma", Kuprulzodaning "Turkiy mashoyixlar" kabi bir qancha asarlarda ma'lumotlar berilgan. Bu manbalarda Badr ota haqida o'nlab rivoyatlar keltirilgan.

Badr Otaning vafoti xijriy 681 yil, ya'ni milodiy 1283yilga to'g'ri keladi Maqbara yonida tarixiy jome' masjid mavjud bo'lib, Amir Nasrullaxonning buyrug'iga asosan 1800 yilda qurilgan. Qabr ustiga maqbara tiklangan, ziyoratchilar uchun qulayliklar yaratilgan [3].

Xatirchi tumanining Bog'chakalon qishlog'idagi Oq masjid majmuasida ziyoratgoh mavjud. Mazkur ziyoratgohda Sayyid Ota qabri joylashgan bo'lib, ustiga maqbara tiklangan. Sayyid Ota - Sayyid Axmad ibn Sayyid Abu Bakr yuqorida bayon etilgan badr ota bilan zamondosh bo'lib, milodiy 1292 yoki 1311 yillarda vafot etgan. Yassaviya tariqatining ulug' shayxlaridan biri hisoblanadi. Ba'zi manbalarda Toshkentda, ba'zilarida esa Xorazmda tavallud topgan, degan qarashlar mavjud. Hazrati Zangi otaning yetuk xalifasi hisoblangan. Tasavvuf olamida ulug' valiylik sifati va tariqat yo'lidagi namunalari bilan mashhur. Manbalarda umrining so'ngini Orol dengizi bo'ylarida o'tkazganligi va o'sha joyda vafot etganligi ta'kidlanadi. Sayyid Otaning Bog'chakalondagi qabri ramziy hisoblanadi. Mazkur maqbara yonida 1380-1390 yillarda, ya'ni temuriylar hukmronligi davrida masjid bunyod etilgan bo'lib, davriy ta'mirlashlar tufayli bugungacha yaxshi holatda saqlanib qolgan. Manbalarda bu ziyoratgohda Zaxiriddin Muhammad Boburning bo'lganligi qayd etiladi.

Xatirchining Oltinsoy mavzesidagi Maydonsoy qishlog'ida Yassaviya tariqatining ulug' pirlaridan hisoblangan Sayyid Amir Halil Maydoniy va hazrati Azizon Mavlono valilarning qabrlari mavjud. Ikkalasi ham bir davrda, ya'ni XVI asrda yashab o'tishgan. Ularning karomatlari haqida Yassaviya tariqati pirlari haqidagi manbalarda batafsil ma'lumotlar keltirilgan [3]. Bu zotlar tarixiy shaxslar bo'lib, o'z davrining yetuk valilari darajasida bo'lgan. Biroq, qabrlariga yodgorlik quyilmagan, maqbara ham bunyod etilmagan. Ziyoratchilar uchun hech qanday sharoit yaratilmagan.

"Ota" nisbasi faqat Yassaviya tariqati murshidlariga berilishi inobatga oladigan bo'lsak, Najva Ota, Qoshg'ar Ota, Polvon Ota, Suluk ota, Langar Ota, Qovus Ota, Mallato'n Ota ziyoratgohlari ham yassaviya tariqati pirlariga tegishli hisoblanadi. Xatirchi tumanida Yassaviya tariqati ulug' avliyolari maqbaralari ko'p ekan. Bugungi

kunda dunyoning turli hududlarida yassaviya tariqatining ixlosmandari ko'p bo'lib, ular mazkur tariqat murshidlari - pir-u avliyolarini qabrlarini ziyorat qilib turadilar.

Xatirchi tumanida istiqbolli turizm yo'nalishlaridan biri bu speleoturizm (sport yoki ilmiy tadqiqot maqsadlarida g'orlarga tashrif buyurishdir) hisoblanadi. Sport turizmining bir turi sifatida tabiiy yer osti va tog' daralaridagi bo'shliqlar – g'orlar bo'ylab sayohat qilish va ulardagi turli xil to'siqlarni maxsus vosita va asboblardan yordamida yengib o'tish – spelioturizmning mohiyatini tashkil etadi. Yoshlarni o'ziga jalb qiluvchi bu turizm turi ko'proq sarguzashtlarni va yangi taassurot va tuyg'ularni sevuvchilar uchun jozibali sayohat hisoblanadi.

Xatirchidagi spelioturistik obyektlar – g'orlar haqida ma'lumot beradigan bo'lsak, tumanida tabiiy g'orlardan tashqari ko'plab sun'iy g'orlar ham mavjud. Sun'iy g'orlar Oqtog' tizmasidagi molibden ruda konlarini qazib olish vaqtida paydo bo'lgan. Sun'iy g'orlar vertikal, ba'zan esa gorizontallarga ega bo'lib, maxsus jihozlar - akvovkalar, karabinlar, arqonlar, ilgaklar - xullas, individual xavfsizlik tizimlarini talab etadi. Tumandagi bunday sun'iy g'orlar ekstremal sayohatlarni xush ko'ruvchilar uchun qiziqarli hisoblanadi.

Tumanda tabiiy g'orlar Nurota tog'ining Oqtog' tizmasida mavjud bo'lib, Oltinsoy MFY Maydonsoy qishlog'ida g'or shular jumlasidandir. Mazkur g'or mutaxassislar tomonidan o'rganilmagan. Mahalliy xalq vakillarining aytishicha, g'orning kirish joyi Xatirchining Maydonsoyida bo'lsa, chiqish joyi Jizzaxda ekan. G'orning kirish joyi ikkita (ko'zoynakka o'xshaydi) bo'lib, 3 metr g'or ichkarisiga kirgandan so'ng birlashib ketadi. G'orning kirish qismining balandigi 1,5 metr bo'lib, 10 metr yurgandan so'ng 2 metr va undan ziyod yuqorilab boradi [3].

Mahalliy xalq vakillaridan Qamariddin Baratov mazkur g'orni tadqiq etish taklifi bilan Toshkent shahridagi mutaxassislarga murojaat etadi. 2023-yilning 20-may kuni Germaniyadan 10 nafar sayyoh mazkur g'orga tashrif buyurishadi. Ular g'orning ichkarisiga 50 metrgacha kirib boradilar. Q.Baratovning aytishicha, g'or ularda juda yaxshi taassurot qoldiradi va ular kelgusi yili tayyorlanib (kerakli anjom va jihozlarni olib) g'orni kelib o'rganishlarini aytadi. Haqiqatan ham ular 2024-yil Maydonsoydagi g'orga ikkinchi marta tashrif buyuradilar. Ular bu safar g'orning qariyb 500 metr ichkarisigacha kirib boradilar. Bu xorijiy sayyohlar mazkur g'orni kelgusida to'liq tadqiq etishni maqsad qilib qo'yganlar. Xorijiy sayyohlarni g'orga ekspeditsiya uyushtirishlari - ularni tumanda kamida 1-2 kun qolishini anglatadi. Ular uchun servis - xizmat ko'rsatish tizimini to'g'ri yo'lga qo'yilishi mahalliy aholi uchun qulay daromad manbai bo'lib xizmat qiladi. Xatirchidagi boshqa g'orlarni ham tadqiq etish va turistik marshrut halqasiga kirgizish tuman iqtisodiyotiga katta daromad keltiradi. Chunki ekstremal turizmning bir ko'rinishi bo'lgan spelioturizm ishtiyoqmandlari ko'proq xorijiy sayyohlar hissasiga to'g'ri keladi.

Bundan tashqari tumanda eko va geoturizmni rivojlantirish uchun ham katta imkoniyatlar mavjud. Ayniqsa, tumandagi Andigon Navoiy viloyatida turizmni rivojlantirishda katta imkoniyatga ega bo'lgan qishloq hisoblanadi. Andigon qishlog'i Xatirchi tumani markazidan 50-60km masofada joylashgan. Qishloq tabiati xilma-xil va rangbarang tog' hamda adirlardan bo'lib unda ko'plab, soy va buloqlar mavjud. Qishloq doimo yam-yashil bo'lib, bog'larida turli xil mevalar, ayniqsa bodomzorlar

tashrif buyuruvchi sayyohlarni o'ziga jalb etadi. Qishloqni turistik paselkaga aylantirish bugungi kunning davr talabidir.

Aholining asosiy mashg'uloti chorvachilik, parrandachilik, bog'dorchilik va hunarmandchilikdir. Qishloq o'zining echki sutidan tayyorlangan qurtlari va bodom yog'ilari bilan mashhurdir. Bunday imkoniyat qishloqda ekoturizmni, gastonomik turizmni hamda etnografik turizmni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Gastronomik turizm uchun mo'ljallangan xonadonlarda milliy taomlarni xususan, tandirlarda non va yog'li patirlarni, echki sutidan tayyorlangan sariyog' va qurtlarni tayyorlanish jarayonlarini xorijiy sayyohlarga namoyish etish mumkin.

Shuningdek hunarmandchilik ustaxonalarida to'qimachilikni – tabiiy junlardan ip yigirish, turli xil ranglarga bo'yash, xilma-xil gilamlarni to'qish jarayonlarini xorijiy sayyohlarga bevosita namoyon etish, hatto ularni mazkur jarayonlarga ishtirok etishlari imkoniyati mavjuddir.

Xatirchi tumani Angidon mahallasidagi Shaldiroq qishlog'i xushmanzara tabiati, maftunkor bog'lari boshqa hududlardan o'ziga xosligi bilan ajralib turadi.

Shaldiroq qishlog'ida joylashgan ulkan archa daraxti o'zining go'zalligi bilan nom qozongan. Mazkur tabiat mo'jizasini o'z ko'zi bilan ko'rgani kelayotgan mahalliy sayyohlar oqimi kun sayin ko'paymoqda. Archa tanasining aylana bo'ylab o'lchami taxminan 12 metr, balandligi esa 20 metr. O'zbekistondagi eng yirik igna bargli daraxtlardan biri bo'lgan mazkur archaning yoshi hozirgacha aniqlanmagan. Mahalliy aholining aytishicha, archaning yerga qadalganiga taxminan ming yildan ko'p vaqt bo'lgan. Mahalliy aholi tomonidan bu tabiat mo'jisasi "Avliyo archa" deb ziyorat etiladi. Shu yerlik fuqaro Normamat otaning aytishicha har yili 19 martdan 24-25 martgacha archadan changdek (tutundek) narsa (ajralib chiqadi) namoyon bo'lar ekan va atrofga juda muattar hid taralar ekan. Ziyoratchilar bu yerga kelib jonliqlar so'yib, o'zlarining rasm-rusumlarini bajarib ketishar ekan [3].

Tumanda turistik obyektlar ko'p bo'lib, ulardan oqilona foydalanish yo'lga qo'yilmagan. Xususan, Xatirchining "kichik Shveysariyasi" deb e'ti rof etiladigan Andigon qishlog'iga, ayniqsa Shaldiroq qishlog'iga turistlarni olib boradigan manzil - yo'l mutlaqo talabga javob bermaydi. Andigon va Shaldiroq qishloqlarini turizm qishlog'iga aylantirish uchun avvalo turistlar va mehmonlar uchun birinchi galda shart-sharoitlarni yaratish lozim.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, birinchidan, Xatirchidagi mavjud xilma-xil turistik obyektlar tuman iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bunday ulkan salohiyatdan numli foydalanish uchun tumanda ekoturizm, ziyorat turizmi, gastronomik turizm, spelioturizm va shu kabi boshqa ko'plab turistik obyektlarda ziyoratchilar uchun barcha shart-sharoitlarni, ya'ni infrotuzilmalarni yaratish lozim.

Ikkinchidan, Respublikamizdan va xorijdan tashrif buyuruvchi ziyoratchilar uchun Xatirchi tumanidagi Yassaviya tariqati murshidlarining maqbaralarini turistik xalqasini yaratish zarur.

Uchinchidan, mazkur muqaddas qadamjolarini kengroq targ'ibot va tashqivot etish maqsadida har bir ziyorat obyektlari, unda dafn etilgan islom ilohiyoti ulamolari to'g'risida buklet yoki boshqa ko'rinishdagi materiallar va ma'lumotlarni

tayyorlash zarur. Shu bilan birga Xatirchi tumanidagi ta'mir talab ziyoratgohlarni ta'mirlash va ziyoratchilar uchun barcha sharoitlarni yaratish lozim.

To'rtinchidan, ziyorat turizmi nafaqat iqtisodiyotning serdaromad sohasi, balki etnomadaniyat yutuqlarini xalqaro hamjamiyatga keng targ'ib etish omilidir. O'z navbatida, ziyorat turizm fuqarolarimizda milliy qadriyatlarimiz, madaniy merosimiz haqidagi tasavvurlarini oshirishga, milliy g'urur va iftixor tuyg'usini shakllanishiga xizmat qiladi.

Beshinchidan, Xatirchi tumanida spelioturizmni rivojlantirish qulay imkoniyatlar mavjuddir, ya'ni hududda ko'plab tabiiy va sun'iy g'orlar mavjuddir. Mazkur obyektlarni turistik marshrut halqalariga kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi. Tumandagi tabiiy va sun'iy g'orlarni speliologlar tomonidan ilmiy tadqiq etilishi kerak. Xususan mazkur g'orlarni murakkabligi darajasiga ko'ra tasniflash va har birini tavsiflash kerak.

Oltinchidan, respublikamizdan hamda xorijdan ekstremal turizm ishtiyoqmandlari uchun, umuman, barcha sayyohlar uchun tumandagi spelioturistik obyektlar haqida to'liq ma'lumot beruvchi elektron platformasini bir necha tillarda yaratish zarur. Har bir spelioturistik obyektlarga tashrif buyuruvchilar uchun qulay shart-sharoit yaratish, ularga xizmat ko'rsatish infratuzulmasini yaratish, xususan, ularga mehmon uylarini talab darajasida jihozlash va tayyorlash zarur.

Yettinchidan, Andigon va Shalldiroq qishloqlarni turizm qishlog'iga aylantirishga jiddiy e'tibor qaratish lozim.

Zero, tumanda turistik qishloqlarni tashkil etish, xorijiy va mahalliy turistlarga sifatli xizmat kursatish tizimini shakllantirish, qishloq aholisini mehnat bilan bandligini ta'minlashga, ularning iqtisodiy farovonligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisiga Murojaatnomasi // Xalq so'zi 2017 22 dekabr
2. Xatirchi tumani: kecha va bugun" (matn): ilmiy ommabop /X.Qurbonov (va boshq) –Toshkent: "SAHHOF" nashriyoti, 2021. - 182 b.
3. Xatirchi tarixidan lavhalar / Respublika ilmiy anjumani materiallari / Toshkent, «Zilol buloq» nashriyoti, 2022. - 336 b.

O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Shomurodova Shahnoza G'ayratovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti, PhD

Rahimova Shahlo Vahobovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Anotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish imkoniyatlari, mavjud muammolar hamda istiqboldagi strategik

yoʻnalishlar chuqur tahlil qilingan. Ichki turizmda transport infratuzilmasi, yangi turizm maskanlari va davlat qoʻllab-quvvatlovi asosiy omillar sifatida koʻrib chiqilgan. Tashqi turizm esa tarixiy meros, qulay vizaviy siyosat va xavfsizlik muhim ustunliklar sifatida taqdim etilgan. Shuningdek, turizm sohasidagi kadrlar yetishmovchiligi, marketingning sustligi va mavsumiylik kabi muammolarning yechimlari taklif etilgan. Maqola turizmni barqaror rivojlantirish va iqtisodiy oʻsish omili sifatida qaraydi.

Kalit soʻzlar: turizm, ichki turizm, tashqi turizm, Oʻzbekiston, turizm infratuzilmasi, madaniy meros, raqamli turizm, barqaror rivojlanish, turizm strategiyasi, marketing, vizasiz rejim.

Bugungi globallashuv jarayonida turizm sohasi dunyo iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biriga aylanmoqda. Xususan, Oʻzbekiston Respublikasi uchun ham turizm iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yoʻnalishlaridan biri sifatida belgilab olingan. Mamlakatning boy madaniy merosi, tabiiy resurslari, tarixiy yodgorliklari, zamonaviy infratuzilma rivoji va qulay geosiyosiy joylashuvi ichki va tashqi turizmni keng rivojlantirish uchun salmoqli imkoniyatlar yaratmoqda. Ushbu maqolada Oʻzbekistonda ichki va tashqi turizm rivoji, mavjud imkoniyatlar, muammolar hamda istiqboldagi yoʻnalishlar chuqur tahlil qilinadi.

Turizm - bu ijtimoiy-iqtisodiy hodisa boʻlib, u aholining madaniy dam olishi, salomatligini tiklashi va yangi hududlarni oʻrganishi bilan bogʻliq. Jahon tajribasida turizm milliy iqtisodiyotda muhim sohalardan biri sifatida eʼtirof etilib, u mamlakatga valyuta tushumini keltiruvchi, yangi ish oʻrinlari yaratadigan va hududiy rivojlanishni taʼminlaydigan omil sifatida qaraladi. Rasmiy statistik maʼlumotlar turizm sohasining yaqin besh yillar ichida sayyohlar oshib borishi bilan mamlakat iqtisodiyotida yetakchi oʻrinlarni egallab kelayotganligini isbotlamoqda.

2023-yil hisobi boʻyicha taxminan 7 million sayyohlar yurtimizga turli maqsadlarda tashrif buyurishdi. Bu koʻrsatkichni 2024-yil uchun prognoz natijalariga koʻra, sayyohlar sonini 10 millionga oshirish belgilandi. “Oʻzbekiston-2030” strategiyasida turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan bir qancha maqsad va vazifalar belgilangan. Jumladan, 2030-yilga qadar xorijiy sayyohlar sonini 15 million nafarga, ichki sayyohlar sonini 25 million nafarga, ziyorat turizmi boʻyicha keladigan sayyohlar sonini 3 million nafarga yetkazish koʻzda tutilgan. Shuningdek, xususiy investitsiyalarni jalb qilish hisobiga respublikada mehmonlar uchun moʻljallangan oʻrinlar sonini kamida 2 barobar oshirish, turizm mahallalari sonini 175 taga, turizm xizmatlari eksportini 5 milliard dollarga, tibbiyot va taʼlim turizmi eksportini yiliga 1,5 milliard dollarga yetkazish belgilangan (Farmon, 2023). Bundan tashqari, “2022-2026 yillarga moʻljallangan Yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasi”ning Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori oʻsish surʼatlarini taʼminlash bobi, 35-maqsadida “Oʻzbekiston boʻylab sayohat qiling” dasturi doirasida mahalliy sayyohlar sonini 12 million nafardan oshirish hamda respublikaga tashrif buyuradigan xorijiy turistlar sonini 9 million nafarga yetkazish belgilangan [1].

Bugungi kunda Oʻzbekistonda ijtimoiy hayotning barcha sohalarida keng koʻlamli islohotlar olib borilmoqda. Bularning barchasi mamlakat iqtisodiyotini

yanada rivojlantirishga va aholi farovonligini yanada oshirishga xizmat qiladi. Turizm ham O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va o'sishida muhim o'rin tutadi. Ichki turizm deganda aholi tomonidan o'z mamlakati ichida amalga oshiriladigan sayohatlar tushuniladi. Bu turizm turi aholi turmush darajasining oshishi, transport vositalarining mavjudligi va madaniy meros obyektlariga bo'lgan qiziqish bilan chambarchas bog'liq. Turizmning boshqa sohalar qatori ichki turizmni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, Prezidentimiz tomonidan 2021-yil 9-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-6165-sonli Farmoni hamda 2022-yil 30-aprelda qabul qilingan "Ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-232-sonli qarori bilan ichki turizmni oshirishga qaratilgan bir qancha chora-tadbirlar amalga oshirildi [2].

Tashqi (kiruvchi va chiquvchi) turizm esa xalqaro miqyosda amalga oshiriladigan safarlarni o'z ichiga oladi va u milliy imijni shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Turizm nazariyasida "Butlarning hayotiy sikl modeli", "Plogning psixografik turlanishi", shuningdek, "Doxerty modeli" kabi yondashuvlar mavjud bo'lib, ular turizm oqimlarining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va sayyohlar motivatsiyasini o'rganishga yordam beradi. O'zbekiston sharoitida bu nazariyalar mahalliy ehtiyoj va imkoniyatlarga moslashtirilgan holda qo'llanilishi mumkin. Shuningdek, barqaror turizm tamoyillari - ya'ni ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy muvozanatni ta'minlash - turizm faoliyatini uzoq muddatli rivojlanishiga zamin yaratadi. Shu jihatdan, ichki va tashqi turizmni rivojlantirish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqishda nazariy asoslarning to'g'ri qo'llanilishi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanish sur'atlari keyingi yillarda sezilarli darajada oshgani kuzatilmoqda. Bu, avvalo, mamlakat rahbariyati tomonidan turizmni iqtisodiy o'sishning muhim tarmog'i sifatida belgilanishi, zamonaviy infratuzilmalarning qurilishi va qonunchilikdagi islohotlar bilan bog'liq. Ichki turizmning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar sifatida aholining farovonligi ortib borayotgani, transport va kommunikatsiya tizimlarining yaxshilanishi, shuningdek, madaniy-ma'rifiy tadbirlarning ko'payishi ta'kidlanmoqda. Tashqi turizm esa O'zbekistonning boy tarixiy merosi, milliy urf-odatlar va mehmondo'stligi evaziga katta salohiyatga ega. So'nggi yillarda vizasiz rejimlarning kengaytirilishi, xorijiy sarmoyadorlar uchun qulay sharoitlar yaratilishi va Ommaviy axborot vositalari orqali olib borilayotgan faol targ'ibot ishlari xalqaro sayyohlar oqimini oshirishda muhim rol o'ynadi. Shu bilan birga, xorijiy sayyohlarni jalb etish borasida raqobatchi mamlakatlar fonida yanada samarali marketing strategiyalarini ishlab chiqish zarur.

Ichki turizm istiqbollari orasida ekoturizm, agroturizm va etnoturizm kabi yo'nalishlarning kengaytirilishi, mahalliy aholining turizmga jalb qilinishi orqali daromad manbalarining diversifikatsiya qilinishi muhim o'rin tutadi. Tashqi turizm esa xalqaro brendlar bilan hamkorlik, aviatsiya aloqalarining ko'paytirilishi, servis sifati va narx siyosatining muvozanatli bo'lishi kelgusida raqobatbardosh turizm sohasini yaratishda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Natijada, O'zbekiston ichki

va tashqi turizmni rivojlantirish uchun zarur infratuzilmaviy, iqtisodiy va institutsional asoslarga ega. Mavjud imkoniyatlardan oqilona foydalanish, zamonaviy global talab va tendensiyalarni inobatga olgan holda strategik rejalashtirish turizmni yurtimizda yanada barqaror va foydali soha sifatida shakllantirish imkonini beradi. Shu asosda, turizm milliy iqtisodiyotning muhim drayveriga aylanishi mumkin.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish uchun yetarli imkoniyatlar mavjud. Mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi, tabiiy resurslari, qulay geografik joylashuvi va aholi mehmondo'stligi turizm salohiyatini kuchli qiladi. Shu bilan birga, infratuzilmani takomillashtirish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va marketing strategiyalarini kuchaytirish orqali bu salohiyatni to'liq ro'yobga chiqarish mumkin. Ichki turizmni rag'batlantirish orqali aholining madaniy saviyasi va yashash sifati oshadi, iqtisodiy faollik viloyatlarga tarqaladi.

Tashqi turizm esa mamlakat iqtisodiyotiga qo'shimcha daromad manbai sifatida xizmat qiladi. Shu asosda, ichki va tashqi turizmning uyg'un rivojlanishi O'zbekistonni mintaqadagi yetakchi turistik markazlardan biriga aylantirishi mumkin. Kelgusida davlat siyosatining izchil davom ettirilishi, xususiy sektorning faol ishtiroki, innovatsion yondashuvlarning tatbiqi orqali turizm sohasida barqaror rivojlanish va xalqaro raqobatbardoshlikka erishish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-6165-sonli Farmoni.
2. 2022-yil 30-aprelda qabul qilingan "Ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-232- sonli qarori.

TURIZM MAMLAKATIMIZNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY TARMOQLARIDAN BIRI SIFATIDA

Sirojiddinov Kamoliddin Ikromiddinovich

Namangan davlat universiteti dotsenti, i.f.n.

ksi_1978@mail.ru

tel.+998939426200

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonning turizm salohiyatini rivojlantirish va undan samarali foydalanishning bugungi holati tahliliga bag'ishlangan. Turizm sohasining mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotiga qo'shayotgan hissasi va uni rivojlantirishning boshqa ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Pandemiya davrining turizm sohasiga ta'siri uning salbiy oqibatlari va turizm salohiyatidan samarali foydalanish bo'yicha xulosa va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: turizm, turizm salohiyati, inqiroz, pandemiya, koronavirus, xavfsizlik, raqamlashtirish, iqtisodiy o'sish, iqtisodiy rivojlanish

O'zbekistonning turizm salohiyati juda katta. O'zbekistonning tarixiy va madaniy yodgorliklari, masalan, Samarkand, Buxoro, Xiva kabi shaharlari UNESCO tomonidan tan olingan va har yili ko'plab sayyohlarni jalb qilmoqda. Bundan tashqari, O'zbekistonning tabiiy manzaralari, masalan, Chimgan tog'lari, Orol dengizining qolgan qismlari va Buxoro viloyatidagi suvlarga boy hududlar ham turistlarni jalb qiladi. Turizm salohiyatini rivojlantirish va undan samarali foydalanish muammolarini unga innovatsion yondashuvlarni qo'llash nuqtai nazaridan o'rganish har qanday davlatda va turli davrlarda, ayniqsa inqiroz davrida dolzarb masala hisoblanadi. Mamlakatimiz ham bundan mustasno emas, ayniqsa, barqaror rivojlanish sharoitida turizm sohasi, ma'lumki, dunyoda eng faol rivojlanayotgan va tubdan o'zgarib borayotgan soha hisoblanadi. Shunga ko'ra, turizm salohiyatidan foydalanish iqtisodiyotdagi inqiroz hodisalari sharoitida unga yangicha yondashuvlarni qo'llash bilan ham samarali bo'lishi mumkin.

Pandemiyadan oldingi davrda global iqtisodiyot uchun turizm sohasi eng katta daromadli tarmoqlardan biri bo'lib hisoblanar edi. Turizmning yuqori sur'atlarda rivojlanishi yigirmanchi asr fenomeni deb atalgan bo'lsa, XXI asrda turizm mintaqaviy, milliy va jahon miqyosidagi iqtisodiy taraqqiyotga salmoqli hissa qo'shmoqda, eksportdan daromad keltirmoqda va infratuzilmani rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, turizm sektori iqtisodiyotning inqirozga moyil segmentlaridan biri bo'lib, bu COVID-19 koronavirus pandemiyasi paydo bo'lishi bilan tasdiqlangan. Turli inqiroz hodisalarining jahon va mahalliy amaliyoti shuni ko'rsatadiki, har qanday inqirozning ta'siri mutanosib ravishda mamlakatlar iqtisodiyotining barcha tarmoqlarida seziladi, ammo turizmda emas, balki pandemiya paydo bo'lishi bilan uning salbiy ta'siri. turizm sohasiga eng jiddiy zarba berdi. 2020 yil yakunlarini sarhisob qilar ekan, BMT Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) jahon turizmi 30 yil orqaga, 1990 yil darajasiga qaytganligini tan oldi [1].

Koronavirus pandemiyasidan keyin turizm industriyasi va turistik almashinuvni tiklash O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev muhim yo'nalishlardan biri sifatida belgilab berdi [2]. 2021-yil 28-noyabr kuni Ashxobod shahrida bo'lib o'tgan Iqtisodiy hamkorlik tashkilotining o'n beshinchi sammitida Prezident tomonidan Pandemiyadan keyingi davrda xavfsiz turizmni rivojlantirish bo'yicha Mintaqaviy dasturni ishlab chiqish va qabul qilish taklifi ilgari surildi. (2022 yil, Buxoro shahrida). Dasturda ziyorat turizmi va boshqa turistik mahsulotlarni rivojlantirish, havo transporti geografiyasini kengaytirish, turizm infratuzilmasini yaxshilashga alohida e'tibor qaratiladi [2].

O'zbekiston Respublikasining Davlat statistika qo'mitasi va Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi tomonidan har yili turizm sohasida to'plangan ma'lumotlar asosida statistikalar chiqariladi. Masalan, 2024-yilga kelib, O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar soni 5 milliondan oshgan (shartli ma'lumot). Bu o'sish, asosan, viza talablarining soddalashtirilishi, yangi havo yo'llarining ochilishi va infratuzilmaning yaxshilanishi natijasida yuzaga kelgan. O'zbekistonga eng ko'p sayyohlar Rossiya, Xitoy, Qozog'iston, AQSh va Germaniyadan keladi. O'zbekistonning Markaziy Osiyo va uning atrofidagi

mintaqadagi turistik markaz sifatidagi o'zni ham tobora mustahkamlanmoqda. Albatta, cheklovlar bosqichma-bosqich olib tashlanganidan keyin turizm sanoati tiklana boshlaydi. Shu sababli, pandemiyadan keyin ham, uning rivojlanishi va turizm salohiyatini rag'batlantirish uchun qanday vositalar mavjudligini tushunish muhimdir. Bu turizm va uning sayyohlik salohiyatini yanada rivojlantirish uchun pandemiya oqibatlarini boshqarishga tizimli yondashuvni ishlab chiqish uchun zarur. Turistik oqimlarni boshqarish va fuqarolarning xavfsiz faoliyatini rag'batlantirish uchun sanoat ishtirokchilari uchun qanday vositalar mavjudligini tushunish muhimdir. Shu munosabat bilan, pandemiya natijasida turizm sohasini yanada rivojlantirish va muammolarga samarali javob berish qobiliyati ustuvor vazifa bo'lib, ularni hal etish yangicha yondashuvlarni talab qiladi.

Respublika fuqarolarining faol dam olishini tashkil etish maqsadida, masalan, yurak xastaliklari, shu jumladan, kasallanish darajasini pasaytirishga qaratilgan "Piyoda yurish yo'nalishi" (shaharda piyoda sayr qilish, sog'lomlashtirish yo'lakchasi, trekking va piyoda sayr) loyihasi amalga oshirilmoqda. Xorijiy davlatlar fuqarolariga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmat turlarini tizimlashtirish va kengaytirish doirasida "O'zbekiston – umid va shifo diyori" ("O'zbekiston – umid va shifo diyori") tibbiy turizmni rivojlantirish dasturi amalga oshirilmoqda. Turizm sektoridan tushadigan soliqlar va majburiy to'lovlar har yili o'sib bormoqda. 2023-yilda O'zbekistonda turizmdan olinadigan soliqlarning umumiy hajmi 1.5 trillion so'mga etgan (shartli ma'lumot). Bu O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shmoqda.

Bizning fikrimizcha, hozirgi sharoitda turizm sohasida turistik ehtiyojni sifat va miqdoriy jihatdan qondira oladigan turli xil yangi yondashuvlarni shakllantirmasdan va amalga oshirmasdan turib, yirik shaharlar va qishloq joylarda turizm salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish mumkin emas.

Boy tarixiy meros zamonaviy arxitektura va yuqori texnologiyali taraqqiyot bilan uyg'unlikda yashayotgan mamlakatning sayyohlik salohiyati juda katta. O'zbekiston turizm sohasining sayyohlik yo'nalishi sifatidagi afzalligi tabiiy va madaniy meros, tarixiy va antropogen boyliklar, 7,4 ming madaniy meros ob'ekti bilan bog'liq. Shundan 209 tasi YuNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan ob'yektlardir (to'rtta muzey shaharlari ("Xiva shahridagi Ichan qal'a", "Buxoro shahrining tarixiy markazi", "Shaharning tarixiy markazi"). Shahrisabz" va "Samarqand shahri")) . Mamlakatimizda 8 ta qo'riqxona, 2 ta tabiiy va 1 ta milliy bog', 6 ta tabiiy yodgorlik, 11 ta qo'riqxona, 50 dan ortiq suvni muhofaza qilish zonalarini mavjud bo'lib, ular diqqatga sazovor sayyohlik maskanlari hisoblanadi. Shuningdek, 350 ga yaqin madaniy-ko'ngilochar ob'yektlar (muzeylar, teatrlar, madaniyat va istirohat bog'lari) hamda boshqa ko'plab turizm ob'yektlari mavjud. Turli mamlakatlardan kelgan sayyohlar O'zbekistonga kelganlarida ularning barchasini ko'rishlari kerak.

O'zbekistonda sayyohlarning xavfsiz sayohatiga katta e'tibor qaratilmoqda. Fransiyaning Insurly portalida e'lon qilingan 2020 yil uchun turistlar xavfsizligi reytingida O'zbekiston dunyoning 180 ta davlati orasida 46-o'rinni, MDH davlatlari orasida esa 1-o'rinni egalladi. Bunday reytingni tuzish tizimi tabiiy ofatlar ehtimoli,

sog'liqni saqlash darajasi, jinoyatchilik, jumladan, terrorizm bilan bog'liq vaziyat va transport xavfini o'z ichiga oladi.

Ushbu va shunga o'xshash xavfsizlik reytinglari xorijiy fuqarolar - potentsial turistlar tomonidan jiddiy qabul qilinadi, bu tabiiy ravishda ichki turizmni hisobga olmaganda, kirish turizm oqimiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Respublikada sayyohlar uchun jahon andozalari asosidagi yangi sanitariya-epidemiologiya xavfsizligi tizimi amaliyotga joriy etilmoqda. Bu "O'zbekiston. Xavfsiz sayohatlar kafolatlanadi", unga ko'ra, respublikada turizm ob'yektlari va ular bilan bog'liq infratuzilmani, turistik xizmatlarni yangi sanitariya-gigiyena talablari asosida sertifikatlash barcha davlat chegarasi bo'limlari, moddiy madaniy meros obyektlari, muzeylar, teatrlar va boshqalar uchun majburiy bo'ladi.

1-jadval

O'zbekistonda turizm industriyasini rivojlantirish bo'yicha erishilgan va maqsadli ko'rsatkichlar dinamikasi

Ko'rsatkich	2017 y.	2018 y.	2019 y.	2020 y.	2021 y.	2023 y.	2025 y. Prog
Turistik xizmatlar eksporti, mln	546,9	1041,0	1313,0	370,0	1399,1	1739,4	2232,8
O'zbekistonga kelgan xorijiy sayyohlar soni, ming kishi	2690,0	5346,8	6748,0	1504,1	6743,3	7865,4	9089,3
Mahalliy sayyohlar soni, mingta sayohat	10560	14000	15640	18000	18806	21867	25010
Turoperatorlar soni, birliklari	561	983	1482	1158	1262	1458	1676
Mehmonxonalar va shunga o'xshash joylashtirish vositalari soni, birliklari	816	914	1188	1226	2394	2715	2994
Turar joy binolaridagi xonalar soni, ming birlik	18,6	20,2	26,1	29,2	48,7	55,2	60,9

O'zbekistonga kelayotgan xorijlik sayyohlarga qulaylik yaratish maqsadida viza va ro'yxatdan o'tish tartiblari tubdan soddalashtirildi. Xorijiy fuqarolarni mamlakatimiz hududida vaqtinchalik ro'yxatga olish tartibi to'liq E-mehmon elektron formatiga o'tkazildi va chet el fuqarolarini vaqtinchalik propiska qilish tartibi soddalashtirildi. Tizim xorijlik fuqarolarni ro'yxatga olish huquqini beruvchi turar joy muassasalari, tibbiyot muassasalari, sayyohlik kompaniyalari, mehmon uylarini taqdim etadi. Mamlakat bo'ylab mustaqil sayohatchilar buni Internet va mobil ilovalar orqali amalga oshirishlari mumkin.

80 ga yaqin davlat fuqarolari soddalashtirilgan tartibda elektron viza olish uchun murojaat qilishlari mumkin. Xorijiy fuqarolarning ayrim toifalari uchun beshta yangi turdagi vizalar joriy etildi: "Vatandosh", "Talaba", "Akademik", "Tibbiyot" va "Haj". O'zbekiston Respublikasi Turizm va sport vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda chet ellik sayyohlar sonining o'rtacha o'sishi 26 foizni tashkil etgan bo'lsa, vizasiz rejim joriy etilgan mamlakatlar o'rtasidagi o'sish sur'ati 58 foizga etdi.

O'zbekiston turizm sanoatida 5G va Wi-Fi ulanishlari muhim xizmatlarga aylanib bormoqda va ular mehmonxonalar tarmog'i va boshqa turistik xizmat ko'rsatuvchi provayderlar tomonidan amalda qo'llanilmoqda. Qayd etish joizki,

turizm sohasini raqamlashtirish etkazib beruvchilarning biznes modeli va mijozlar kutganlarini o'zgartirmoqda. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, yangi o'yinchilarning paydo bo'lishi, masalan, turar joy (AirBnB, Homeaway), transport (BlablaCar, Uber), ovqatlanish (EatWith) va gid xizmatlari (ToursByLocals) sohasida turizm sohasida inqilob qildi.

O'zbekistonda turizmning rivojlantirishning yangi yo'nalishlari:

Ekoturizm: Ekoturizm sohasida O'zbekistonning tabiiy resurslaridan foydalanish imkoniyatlari katta. Chimgan, Nuratau tog'lari, Zarafshon va boshqa hududlar ekoturizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega.

Sog'lomlashtirish turizmi: Tabiat shifobaxsh resurslari bilan boy bo'lgan O'zbekistonda sog'lomlashtirish turizmi (sanatoriyalar, spa xizmatlari, tabiiy mineral suvlar)ni rivojlantirish istiqbollari mavjud.

Shahar turizmi: Tashkent shahrida yangi zamonaviy mehmonxona komplekslari, restoranlar va ko'ngilochar markazlar soni ortib bormoqda. Bu O'zbekistonda shahar turizmini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda.

Turizmni raqamlashtirish tendentsiyasi, ayniqsa pandemiya sharoitida, bozorning barcha ishtirokchilarini asta-sekin onlayn sohaga yo'naltirishni o'z ichiga oladi. Shu munosabat bilan turizm sohasi rentabelligini oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish zarur. An'anaviy va yangi turistik yo'nalishlar uchun raqamli mahsulotlarni ishlab chiqish va ilgari surish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Туристические итоги 2020 года: путешествовать стали, как 30 лет назад. Кп.ру. URL: <https://www.kp.ru/russia/новости-туризма-в-россии/как-пандемия-изменила-путешествия>.
2. Выступление Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёева на пятнадцатом саммите Организации экономического сотрудничества. 28 ноября 2021 г., г. Ашхабад
3. Келлер П. Влияние мировых кризисов на туризм // Вестник РМАТ. – 2013. – № 3. – с. 17-20.
4. Логунсова И.В. Индустрия туризма в условиях пандемии коронавируса: вызовы и перспективы // Государственное управление. Электронный вестник. – 2020. – № 80. – с. 49-65. – DOI: 10.24411/2070-1381-2020-10063.
5. Забаева М.Н. Эффективное использование регионального туристского потенциала: теория, методология и практика. / автореф. дис. ... д-ра эконом. наук. - Н. Новгород, 2011. – 23 с.
6. Мизинцева М.Ф. и др. Пандемия КОВИД-19. Биология и экономика. / Специальный выпуск: информационно-аналитический сборник. - М.: Издательство Перо, 2020. – 110 с.
7. Очилова Ф.М., Жалолиддинова Х., Нурматова С. Туризм в Узбекистане после СОВИД-19 // Научно-электронный журнал «Экономические и инновационные технологии». – 2021. – № 1. – с. 333-341.
8. Узбекистан вошел в список самых быстрорастущих стран по туризму. Газета.уз. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2020/02/04/tourism>.

9. Указ Президента Республики Узбекистан «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан» от 07.02.2017 г., Н УП-4947
10. Указ Президента Республики Узбекистан «О дополнительных мерах по ускоренному развитию туризма в Республике Узбекистан» от 05.01.2019 г., Н УП-5611
11. Развитие туризма в Узбекистане в 2021 г. Профи.травел. URL: <https://profi.travel/news/53287/details>.
12. Указ Президента Республики Узбекистан «О неотложных мерах поддержки сферы туризма для снижения негативного воздействия коронавирусной пандемии» от 28.05.2020г., Н УП – 6002
13. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 28. – С. 830-833.
14. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 46. – С. 578-580.

UDK 379.852

MAMLAKATIMIZDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Obidova Feruza Yaxyaevna

Jizzax Politexnika instituti

“Iqtisodiyot va menejment” kafedrasi dotsenti

Annotatsiya. Turizmning mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishidagi o'рни, mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirish maqsadida 2024-yilda amalga oshirilgan ishlar xolati qisman tahlil qilingan. Qo'shni davlatlardan sayyohlar soni 2023-yilga nisbatan 1,6 barobar, qolgan MDH mamlakatlaridan 23,7 foiz oshgan bo'lsa, uzoq xorij davlatlaridan 1,5 barobarga ko'payganligi holati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: turizm, turist, “Vanderlust”, “Russian traveler”, Butunjahon turizm tashkiloti, Sayohat va turizmni rivojlantirish indeksi, Markaziy Osiyo turistik halqasi, xalqaro turizm yarmarkasi, Ipak yo'lida turizm, B2B.

Muhtaram yurtboshimizning 2023-yil 26-apreldagi “Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida”gi 135-sonli qarorida turizm sohasini jadal rivojlantirish bo'yicha rejalarni aniq qilib belgilab berdilar.[1]

Hozirgi davrda O'zbekiston butun dunyo turistlari tomonidan mahobatli arxitekturasini, unutilmas tarixi, muqaddas qadamjolari, go'zal tabiati bilan maftun etuvchi maskanga aylangan. Shuningdek, xalqimizning mahalliy milliy taomlari, mahalliy koloritga boy urf-odatlari turistlarda o'zgacha qiziqishni uyg'otadi. Turistik

xizmatlarni rivojlantirish natijasida, bu noyob meros ko'plab mamlakatlar sayyoxlari uchun xizmat qilishi kerak.[2]

Turizm xalqaro xizmatlar bozori tarkibidagi muhim tarmoqlardan biri bo'lib, Turizm bu – jismoniy shaxsning doimiy yashash joyidan, vaqtinchalik yashash joyidan (joyidagi) manbalardan daromad olish bilan bog'liq faoliyat bilan shug'ullanmasdan chiqib ketishi (sayohat qilishi). Kirish turizmi kiruvchi sayyohlik safari davomida ushbu mamlakatdagi norezident mehmonning faoliyatini o'z ichiga oladi. Chiqish turizmi ko'rilyotgan mamlakatdan tashqarida doimiy yashovchi mehmonning chiqish yoki ichki turistik sayohati doirasidagi faoliyatini o'z ichiga oladi.

Turist esa – vaqtinchalik yashash uchun biron bir mamlakatga (joyiga) yigirma to'rt soatdan o'n ikki oygacha bo'lgan muddatda vaqtinchalik yashash uchun, daromad olish bilan bog'liq faoliyat bilan shug'ullanmasdan, yoki kamida ma'lum bir muddatga vaqtincha yashash uchun borgan jismoniy shaxs hisoblanadi.

Turizm nafaqat iqtisodiy rivojlanishning kuchli vositasi, shuningdek, u muayyan hudud qiyofasini yaratish, kelajak yutuqlari va tarixini targ'ib etishda ham samarali omil bo'lib xizmat qiladi.

Turizm mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga eng katta ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan turizm sohasini rivojlantirish maqsadida 2024-yilda amalga oshirilgan ishlar tahlil qilsak maqsadga muvofiq bo'ladi. 2024 yilda turizm sohasini yanada rivojlantirish bo'yicha belgilab berilgan topshiriqlar ijrosini ta'minlash yuzasidan kompleks amaliy ishlar olib borildi.

O'tgan 2024-yil davomida jami turizm va boshqa maqsadlarda 10,2 million nafar xorijiy sayyohlar tashrif buyurdi, ularga ko'rsatilgan turizm xizmatlari eksporti 3,5 milliard dollarni tashkil etdi. Ushbu ko'rsatkichlar o'tgan yilning mos davriga nisbatan 1,5 barobarga o'sdi.

Qo'shni davlatlardan sayyohlar soni 2023-yilga nisbatan 1,6 barobar, qolgan MDH mamlakatlaridan 23,7 foiz oshgan bo'lsa, uzoq xorij davlatlaridan 1,5 barobarga ko'paydi. Davlatimiz Rahbari tomonidan berilgan topshiriqqa asosan maqsadli xorijiy davlatlardan sayyohlar oqimini sezilarli oshirishga erishildi. Jumladan, jami sayyohlarning sonida qo'shni davlatlardan keluvchilar ulushi 2018-yilga nisbatan 83,5 foizdan 83 foizga tushgan bo'lsa, Evropa va uzoq davlatlardan keluvchilar 5 foizdan 7 foizga oshdi.

Shuningdek, davlatlar kesimida tahlil qilinganda 2023-yilga nisbatan:

Xitoydan 1,8 barobar, Italiyadan 1,5 barobar, Hindistondan 1,6 barobar, Germaniyadan 1,2 barobar, Janubiy Koreyadan 14 foiz va Turkiyadan 1,4 barobar ko'p sayyohlar tashrif buyurdi. Indoneziya va Malayziyadan ziyorat turizmi maqsadida tashrif buyurgan sayyohlar soni o'rtacha 2,1 barobarga oshdi. "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!" dasturi doirasida hududlar bo'ylab aholining 22,7 million nafar tashriflari amalga oshirildi.

Ijtimoiy ko'mak sifatida 18,1 ming nafarga yaqin imkoniyati cheklangan shaxslar va 6,3 million nafar yoshlar sayohatlari tashkil etildi. Turizm va unga yondosh sohalar yo'nalishida 51,0 mingga yaqin yangi ish o'rinlari yaratildi.

Hududlarda 124 ta yangi mehmonxona (yangi o‘rinlar soni 6,4 mingta) va 239 ta xostel (yangi o‘rinlar soni 7,6 mingta)lar faoliyati yo‘lga qo‘yilib, jami joylashtirish ob‘ektlari soni 6,1 mingtadan, ulardagi o‘rinlar soni 161 mingdan oshdi. 352 ta oilaviy mehmon uylari (yangi o‘rinlar soni 3,2 mingta) tashkil qilinib, ularning umumiy soni 3 752 taga o‘rinlar soni 33,5 mingtaga etdi. Turistlar uchun xizmat ko‘rsatuvchi 866 ta yangi turistik tashkilot va turagentlar faoliyati yo‘lga qo‘yilishi natijasida ularning soni 3 686 taga etdi. Respublika bo‘ylab 3 200 ta gid-ekskursovodlar faoliyat olib bormoqda, 2024-yilning o‘zida 700 ta gid-ekskursovodlar tayyorlandi.

O‘zbekiston turizm salohiyatini Evropa, Shimoliy Amerika, Osiyo-Tinch okeani, Yaqin Sharq, Xitoy va Markaziy Osiyo mintaqalarida keng targ‘ib qilish maqsadida “World Media Group” va “Blue Sky”, “Sky one”, “Wanderlust”, “Euronews”, “BBC”, “National Geographic”, “CNN” “Travel Tomorrow”, “Warner Bros. Discovery”, “Saga travel Group” xalqaro mediakorporatsiyalari, shuningdek, “Ctrip.com”, “Holiday factory”, “Voyage Prive” onlayn sayohat platformasi kabi bir qator xorijiy tashkilotlar va televidenielar bilan shartnomalar asosida xalqaro miqyosda mamlakatimiz imiji ilgari surildi [3].

2024-yilda dunyoning etakchi 19 ta mamlakatida bo‘lib o‘tgan 22 ta xalqaro yarmarkalarda O‘zbekistonning milliy turizm stendi bilan ishtirok etildi. 12 ta xorijiy davlatlar (Xitoy, Eron, Tojikiston, Buyuk Britaniya, Malayziya, Singapur, Indoneziya, Quvayt, Belarus, Vengriya, Koreya, Rossiya) da “Road show”, madaniy va taqdimot tadbirlari o‘tkazildi. 3 dekabr kuni Pekin shahrida “Xitoyda O‘zbekiston turizm yili”ning rasmiy ochilish marosimi va 4-6 dekabr kunlari Sian, Shanxay va Guanjou shaharlarida “O‘zbekistonga sayohat qil” roudshoulari o‘tkazildi. Expedia va Tripadvisor vakillari bilan muzokaralar o‘tkazilib, mazkur platformalarda O‘zbekiston turizm salohiyatini targ‘ibot qilish rejasi va tijorat takliflari ishlab chiqildi.

Mintaqada qo‘shma sayohat marshrutlarini rivojlantirish maqsadida “Markaziy Osiyo turistik halqasi” ishlab chiqildi. Mazkur loyiha qo‘shni davlatlarga tashrif buyurgan turistlarni O‘zbekistonga qo‘shimcha 4-7 kungacha jalb qilish uchun imkoniyat yaratadi.

2024-yilning 21-23 noyabr kunlari O‘zbekiston va butun Markaziy Osiyo mintaqasi turizm sanoatining eng yorqin va yirik tadbiri, mamlakatimizning ulkan sayyohlik salohiyatini namoyish etish vazifasini maqsad qilib olingan “Ipak yo‘lida turizm” Toshkent xalqaro turizm yarmarkasi bo‘lib o‘tdi.

Yarmarkaga 20 mingdan ortiq kishi tashrif buyurdi va ular Respublikaning 14 hududidagi yangi manzillarning turizm salohiyatiga baho berish imkoniga ega bo‘ldilar. Bundan tashqari, Yarmarka doirasida “B2B” uchrashuvlar tashkil etilib, ularda 20 mingdan ortiq muzokaralar olib borildi va 8 mingdan ortiq bitimlar imzolandi. 19 mamlakat, jumladan, O‘zbekiston, Gruziya, Ozarbayjon, Qirg‘iziston, Rossiya, Janubiy Koreya, Qozog‘iston, Tailand, Malayziya, Chexiya, Belarus, Indoneziya, Hindiston kabi davlatlardan milliy stendlari bilan hamda xususiy tashkilotlar ishtirokida xalqaro ko‘rgazma o‘tkazilib, umumiy hisobda 54 ta stend qurildi.

Turizm salohiyati yuqori bo'lgan 20 ta tuman va shaharlarning master-rejasini ishlab chiqish boshlandi. 2024-yil davomida 2,8 mlrd. dollarlik 591 ta loyihalar amalga oshirilib 19 428 ta yangi ish o'rinlari yaratildi. 2024-yilda Toshkent shahrida Azimut, Bentley, Bill Wyndham & Co, Termez shahrida 4 yulduzli "Hilton Garden Inn Termez Airitom", Navoiy shahrida "Dedeman Hotel", Samarqand turizm markazida "Hilton Samarkand Regency", "Hilton Garden Inn Samarkand Sogd", "Intercontinental" mehmonxonalar brendlari ostida tashkil etildi [3].

Turistik salohiyati yuqori bo'lgan 20 ta tuman va shahar hokimliklari bo'yicha qiymati 50 mln AQSh dollarga teng bo'lgan investisiyalarni jalb qilish yuzasidan loyiha "paket"lari hamda yangi loyihalarning manzilli ro'yxati shakllantirildi.

Turoperatorlarni eksport oldi qo'llab-quvvatlash maqsadida ularga aylanma mablag'larni to'ldirish uchun jami 50 million dollar kredit mablag'lari 10 yil muddatga, 2 yillik imtiyozli davr bilan ajratish yo'lga qo'yildi. 25-26 aprel kunlari "Shahrisabz – Iqtisodiy hamkorlik tashkilotining turizm poytaxti" xalqaro forumi va "Xiva – 2024 yilda islom dunyosining turizm poytaxti" shiori ostida 2024-yil 31 may – 2 iyun kunlari Xiva shahrida Islom hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlar turizm vazirlari XII yig'ilishi tadbirlari yuqori saviyada o'tkazildi.

"2024-yilda Respublikada o'tkaziladigan madaniy-ko'ngilochar va ommaviy sport tadbirlarining yagona taqvim rejasini" tasdiqlandi va yil davomida 46 ta xalqaro va 81 ta respublika miqyosidagi tadbirlar o'tkazildi.

Ilk marotaba mart, avgust va sentyabr oylarida barcha hududlarda "Ichki turizm yarmarkalari" o'tkazildi. Ushbu yarmarkalarda ichki turizm yo'nalishidagi 1 700 ga yaqin tadbirkorlik sub'ektlari, jami 18,0 mingdan ortiq ishtirokchilar tashrif buyurdi.

Yarmarka doirasida ichki sayohatlarni tashkil etish bilan bog'liq qiymati 20,0 mlrd so'mga yaqin 1 300 dan ortiq shartnoma va bitimlar imzolandi.

Muntazam ravishda mahalliy ommaviy axborot vositalari orqali turizm sohasida yuz berayotgan o'zgarishlar hamda olib borilayotgan islohotlar to'g'risida 2024-yilda jami 3,4 mingga yaqin material keng jamoatchilik uchun e'lon qilindi. Bundan tashqari, xorijiy ommaviy axborot vositalari vakillari bilan hamkorlikda 1000 dan oshiq material xorijiy OAVda e'lon qilindi.

Yil davomida 20 dan ortiq davlatlardan 100 dan ziyod xorijiy OAV vakillari, bloggerlar va inflyuenserlar uchun O'zbekiston bo'ylab 26 ta info va press-turlar tashkil qilindi.

Butunjahon turizm tashkiloti O'zbekistonni turizm xizmatlaridan tushgan tushumlar (eksport) bo'yicha dunyo bo'ylab "ikkinchi eng yaxshi yo'nalish" sifatida ko'rsatdi. Jahon Iqtisodiy forumi tomonidan e'lon qilingan "Sayohat va turizmni rivojlantirish indeksi" tadqiqotiga ko'ra, O'zbekiston 2024-yilda "Turizmni rivojlantirish bo'yicha dunyoning eng faol mamlakati" deb topildi. Bu e'tirof mamlakatda xalqaro sayyohlarni jalb qilish va barqaror turizmni rivojlantirishga e'tibor kuchayib borayotganini bildiradi.

Londonda bo'lib o'tgan marosimda O'zbekiston nufuzli "Wanderlust Reader Travel Awards 2024" mukofotining "Eng yaxshi rivojlanayotgan yo'nalish" nominasiyasida g'olib bo'ldi. Ushbu jurnal 1993 yilda tashkil etilgan "Vanderlust"

jurnali Buyuk Britaniyadagi aholi uchun 1-raqamli sayohat jurnali hisoblanadi. Jurnal yiliga deyarli 140 ming nusxada 10 ta son chiqaradi va uning veb-sayti har oy 1,2 million foydalanuvchilarni jalb qiladi.

Rossiyaning “Russian traveler” jurnali tomonidan o‘tkazilgan milliy turizm mukofoti tanlovi natijasiga ko‘ra, 2024-yilda “O‘zbekiston MDH mamlakatlari orasida eng yaxshi sayohat yo‘nalishi” deb topildi. Rossiyalik ekspertlar tahliliga asosan “Yangi yil sayohatlari” uchun aviachipta bron qilgan rossiyaliklar soni bo‘yicha O‘zbekiston Turkiyani ortda qoldirib, ikkinchi eng mashhur yo‘nalish bo‘ldi. Bunda aviachiptalarga talab 2023-yilga nisbatan 126 foizga oshdi. “Trip.com” xalqaro onlayn sayyohlik platformasi “Global Travel” forumida Turizm qo‘mitasi “Eng yaxshi hamkor” va “Eng yaxshi turizm makoni” nominasiyalarida g‘olib deb topildi.

2024-yil 10-14-dekabr kunlari Davlat boshqaruvi akademiyasida turizm salohiyati yuqori bo‘lgan 34 ta tuman va shahar hokimlari uchun o‘quv-seminar tashkil etildi.[3]

O‘quv-seminarda “Rekreasiya zonalarini tashkil etish va rivojlantirish bo‘yicha xorijiy tajribalar”, “Turizm salohiyati yuqori bo‘lgan shahar va tumanlarda master-rejalar ishlab chiqish asosida turizm infratuzilmasini rivojlantirish”, “Turizm salohiyati yuqori bo‘lgan shahar va tumanlarni xorijiy tajriba asosida loyihalashtirish” va turizm ob‘ektlari sanitariya holatini yaxshilash kabi mavzularda tor doiradagi lektor – mutaxassislar tomonidan o‘quv darslari tashkil etildi.

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, Turizm xalqaro xizmatlar bozori tarkibidagi muhim tarmoqlardan biri bo‘lib, buning natijasida XXI-asrning boshida (bir qator tabiiy ofatlar, global inqiroz va siyosiy mojarolarning keskinlashuviga qaramay) iqtisodiy samaradorlik bo‘yicha dunyoda birinchi o‘rinni egallagan bo‘lib neft ishlab chiqarish va avtomobilsozlik kabi muhim tarmoqlarni ortda qoldirgan.

Shuningdek, turizm nafaqat iqtisodiy rivojlanishning kuchli vositasi, shuningdek, u muayyan hudud qiyofasini yaratish, kelajak yutuqlari va tarixini targ‘ib etishda ham samarali omil bo‘lib xizmat qiladi, mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga eng katta ta’sir ko‘rsatadi.

Turizmdagi xizmatlarning aksariyati eng kam yo‘qotishlar bilan amalga oshiriladi, turizm jahon iqtisodiyotiga tobora ko‘proq ta’sir qilmoqda bularning barchasi turizmning o‘ziga xos belgisidir. Faoliyatning turizm sektori qo‘shilgan qiymatning eng yuqori ko‘rsatkichiga erishishga imkon beradi. Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida sayyohlik kompaniyalari yangi xizmatlar va mahsulotlarni ishlab chiqish muhimligi va zarurligini tobora ko‘proq anglab yetmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-apreldagi 135-sonli “Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo‘shimcha choratadbirlar to‘g‘risida”gi qarori
2. Азизтоева Феруза Алпомишевна Туризм хизматларини ривожлантириш имкониятлари (Жиззах вилояти мисолида) Монография 2023

O‘ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Baymirzayev Dilmurod Nematovich,

Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Namangan davlat universiteti, Menejment kafedrasi

dilnazdon@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6707-5109

Davlatova Shohsanam Bahodirjon qizi,

Namangan davlat universiteti “Turizm va mehmondo‘stlik”

mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari, mavjud tabiiy-geografik va madaniy resurslar, turizm infratuzilmasining kengayishi hamda davlat siyosatida turizmga berilayotgan e‘tibor tahlil qilinadi. Ichki turizmning hududiy iqtisodiy taraqqiyot, bandlik va madaniy merosni saqlashdagi o‘rni, tashqi turizmning esa xorijiy valyuta tushumlari, xalqaro imij va global integratsiyadagi roli ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, “O‘zbekiston–2030” strategiyasida belgilangan chora-tadbirlar, yangi turizm yo‘nalishlari – ekoturizm, agroturizm, etnoturizm va gastronomik turizmning rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Ichki va tashqi turizmning o‘zaro sinergetik bog‘liqligi asosida turizm industriyasini kompleks rivojlantirish konsepsiyasi ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: ichki turizm, tashqi turizm, turizm infratuzilmasi, turizm siyosati, O‘zbekiston 2030 strategiyasi, ekoturizm, etnoturizm, agroturizm, turizm klasterlari, xizmat ko‘rsatish sifati, logistika, xalqaro hamkorlik, turizm brendi, madaniy meros, barqaror rivojlanish.

Jahon tajribasi shuni tasdiqlaydiki, zamonaviy globallashuv va raqobatbardoshlik sharoitida iqtisodiy barqarorlikka erishish, xalqaro maydonda integratsiyalashuvni kuchaytirish hamda aholi farovonligini oshirishda xizmatlar ko‘rsatish sohasi, xususan, turizmni ustuvor yo‘nalish sifatida rivojlantirish har qanday mamlakat uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiy siyosatida xizmatlar sektori, ayniqsa turizm sanoati yalpi ichki mahsulotning sezilarli qismini shakllantiruvchi soha sifatida e‘tirof etilmoqda. Bu holat xizmatlar sohasining yuqori darajada bandlikni ta‘minlash salohiyati, investitsiyalarni jalb qilishdagi qulay muhitni yaratish, milliy madaniyat va qadriyatlarni targ‘ib qilishdagi roli bilan izohlanadi. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda turizmni kompleks rivojlantirish orqali ichki va tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirish, mintaqaviy tenglikni ta‘minlash va innovatsion xizmatlar ekotizimini shakllantirishga erishish muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi.

Ichki turizm – bu mamlakat fuqarolarining doimiy yashash joyidan vaqtincha boshqa hududlarga turistik maqsadlarda harakatlanishi bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat shaklidir. U nafaqat fuqarolarning madaniy-ma‘rifiy ehtiyojlarini qondirish, balki hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish, infratuzilmani jadallashtirish va xizmatlar sohasining diversifikatsiyasini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

Jahon amaliyotida ichki turizm milliy iqtisodiyot barqarorligini mustahkamlovchi, ichki bozorni rag‘batlantiruvchi va aholi daromadlarini oshirishga xizmat qiluvchi strategik sektor sifatida e‘tirof etiladi. Ayniqsa, ichki turizm hududlararo ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish, chekka va kam rivojlangan hududlarda yangi ish o‘rinlarini yaratish, mahalliy ishlab chiqaruvchilar mahsulotlariga bo‘lgan talabni oshirish orqali hududlarni iqtisodiy jihatdan taraqqiy etishiga xizmat qiladi. Shu boisdan, ichki turizmning kompleks rivojlanishini ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

O‘zbekistonda ichki turizm salohiyati so‘nggi yillarda barqaror sur‘atlar bilan o‘sib bormoqda, bu esa mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishida muhim o‘rin tutmoqda. Mavjud tabiiy-geografik sharoitlar, boy tarixiy-madaniy meros, iqtisodiy infratuzilmaning takomillashuvi va aholi farovonligining ortib borishi ichki turizmni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratmoqda. O‘zbekiston madaniyati Markaziy Osiyo xalqlarining ko‘p asrlik an‘analari, urf-odatlar va ijtimoiy qadriyatlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan holda, o‘ziga xos tarixiy yodgorliklar va madaniy boyliklar zaminiga aylangan. Ayniqsa, mamlakat Buyuk Ipak yo‘li chorrahasida joylashgani bois, hududda o‘tmish sivilizatsiyalarining izlari bo‘lgan noyob me‘moriy obidalar, qadimiy qal’alar, saroylar, ziyoratgohlar, shuningdek, rang-barang folklor merosi, milliy hunarmandchilik namunalari va tabiiy landshaftlar saqlanib qolgan. Ushbu resurslar ichki turizmni rivojlantirishda nafaqat iqtisodiy foyda keltiruvchi, balki milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosni asrab-avaylash va uni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Shu sababli, ichki turizm O‘zbekistonda hududiy rivojlanishning drayveri, mahalliy aholining iqtisodiy faolligini oshirish hamda turmush darajasini yaxshilashda strategik ahamiyatga ega tarmoq hisoblanadi.

O‘zbekistonning o‘ziga xos tabiiy va boy madaniy meros resurslari mamlakatning ichki va tashqi turizm salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida e‘tirof etiladi. YuNESKOning Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan tarixiy obidalar, xususan, qadimiy va betakror arxitektura yodgorliklariga ega Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlari O‘zbekistonning jahon miqyosida tanilishida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu shaharlar ming yillik tarixga, o‘ziga xos shaharsozlik madaniyatiga, islom me‘morchiligining nodir namunalariga, shuningdek, boy ilm-fan va madaniyat an‘analariga ega bo‘lib, ular orqali nafaqat xalqaro, balki ichki turistik oqimining jadal sur‘atlar oshib bormoqda. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro, Xiva, Termiz, Shahrisabz va Toshkent shaharlarida joylashgan tarixiy obidalar ichki turizmni rivojlantirishda tayanch nuqtalar sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, O‘zbekiston tabiiy resurslar nuqtai nazaridan ham turizmni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarga ega. Tog‘ tizmalari, ko‘llar, sahro va o‘rmon ekotizimlari, o‘ziga xos landshaft va biologik xilma-xillik mavjudligi, tabiiy

go‘zalliklarni qadrllovchi mahalliy va xorijiy sayyohlar uchun jozibador muhitni yaratadi. Jumladan, Chimyon, Chorvoq, Zomin, G‘ijduvon, Boysun kabi tabiiy-hududiy zonalarda ekoturizm, tog‘ turizmi, agro- va etnoturizm kabi yo‘nalishlar jadal rivojlanmoqda. Mazkur hududlarda sog‘lomlashtirish, dam olish va sarguzasht turizmi bo‘yicha infratuzilmaning bosqichma-bosqich rivojlanayotgani ichki turizm faoliyatining sezilarli faollashuviga olib kelmoqda.

Ayniqsa, COVID-19 pandemiyasi davrida va undan keyingi davrda aholining sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan ehtiyojining yanada ortishi natijasida tabiat qo‘ynida hordiq chiqarishga bo‘lgan talab sezilarli darajada kuchaydi. Bu holat mahalliy turizm sohasini yangi bosqichga olib chiqib, ekologik barqarorlikni ta‘minlash, hududiy iqtisodiyotni jonlantirish va aholining ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonning madaniy-tarixiy va tabiiy obyektlarini muhofaza qilish, ulardan samarali foydalanish va ularni ichki turizm strategiyasiga integratsiyalash hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekistonning tabiiy-geografik joylashuvi ichki turizmni rivojlantirishda muhim omil sifatida e‘tirof etilmoqda. Mamlakat hududi turli tabiiy zonalar, jumladan, tog‘li hududlar, vodiylar, cho‘l va dasht mintaqalarini qamrab oladi. Bu esa ekologik, madaniy, sog‘lomlashtirish va etnoturizm kabi ichki turizm yo‘nalishlarining shakllanishi va rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Respublikaning Toshkent shahri va viloyati, Farg‘ona vodiysi, Zarafshon vodiysi, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlaridagi tog‘li hududlar, shuningdek, Orolbo‘yi (Ustyurt platosi) mintaqasi ichki va tashqi sayyohlar uchun alohida diqqatga sazovor manzillar hisoblanadi. Tog‘li hududlarda joylashgan dam olish maskanlari, milliy tabiat bog‘lari, qo‘riqxonalar, shifobaxsh buloqlar va muqaddas ziyoratgohlar ekologik va sog‘lomlashtirish turizmi uchun dolzarb yo‘nalishlar sanaladi. Ayniqsa, Chotqol, Hisor va Zarafshon tog‘ tizmalari hududidagi tabiiy landshaftlar, flora va fauna xilma-xilligi ekologik turizmni rivojlantirish uchun noyob resurs hisoblanadi.

So‘nggi yillarda mamlakatda qishloq turizmi, xususan, “homestay” shaklidagi turizm faoliyati jadal rivojlanmoqda. Bu yo‘nalish sayyohlarga mahalliy aholining an‘anaviy turmush tarzini, urf-odatlarini, milliy hunarmandchilik va gastronomik madaniyatini yaqindan o‘rganish imkonini beradi. Ushbu turizm shakli ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan ham ahamiyatlidir, chunki u qishloq aholisi daromadining ko‘payishiga va mahalliy iqtisodiyotning jonlanishiga xizmat qiladi.

Etnoturizmga bo‘lgan talabning oshishi Surxondaryo, Qashqadaryo, Farg‘ona vodiysi va Buxoro viloyatlarida ushbu turdagi xizmatlarning rivojlanishiga turtki bermoqda. Jumladan, Surxondaryo viloyatining Boysun tumanida o‘tkaziladigan “Boysun bahori” festivali, Qashqadaryo viloyatidagi qadimiy qishloqlar va Farg‘ona vodiysining hunarmandchilik markazlari (Marg‘ilon, Rishton, Qo‘qon) turistlar orasida katta qiziqish uyg‘otmoqda.

Shuningdek, ichki turizmni rivojlantirishda transport infratuzilmasining yaxshilanishi, mehmonxona va servis xizmatlarining ko‘payishi, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi muhim rol o‘ynamoqda. Bu jarayonlar mamlakatning

turistik salohiyatini yanada oshirish, turizm sohasida bandlikni ko'paytirish va madaniy merosni asrab-avaylashga xizmat qilmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ichki turizmni rivojlantirish va aholi turmush sifatini oshirish maqsadida bir qator tizimli islohotlar va davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan strategik hujjatlar, xususan, "O'zbekiston 2030" davlat dasturi doirasida belgilangan ustuvor yo'nalishlar bilan uzviy bog'liqdir.

Ichki turizmni rag'batlantirish maqsadida amalga oshirilayotgan "Yoshlar turizmini rivojlantirish", "Mahalla turizmi", "Oilaviy sayohatlar" kabi ijtimoiy yo'naltirilgan dasturlar aholining turli qatlamlari, ayniqsa, yoshlar va oila institutining sayohatlardagi ishtirokini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Bu dasturlar orqali fuqarolarning turizm faoliyatida ishtiroki ko'payib, madaniy-ma'rifiy saviya va hududlararo integratsiya jarayonlari kuchaymoqda.

2024-yildan boshlab davlat tomonidan ichki turizm subyektlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida subsidiyalar, chegirmalar, mavsumiy yo'nalishlar sonining oshirilishi, shuningdek, infratuzilma obyektlarining modernizatsiyasi kabi choralar ko'rilmqda. Ayniqsa, tog'li hududlarda va ekologik resurslarga boy mintaqalarda turistik infratuzilmaning kengayishi turizm faoliyatining diversifikatsiyasiga olib kelmoqda.

"O'zbekiston 2030" davlat dasturida turizm sohasi iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlaridan biri sifatida e'tirof etilib, quyidagi aniq maqsadli ko'rsatkichlar va chora-tadbirlar belgilab berildi:

- Ichki turistlar sonini 25 million nafarga yetkazish;
- Xorijiy sayyohlar sonini 15 millionga yetkazish;
- Ziyorat turizmi bo'yicha 3 million turist jalb qilish;
- Xususiy investitsiyalar hisobiga 30 ta yirik turizm klasteri tashkil etish;
- Mehmon o'rinlari sonini 2 barobarga oshirish;
- Tog'li hududlarda 25 ta dor yo'llari (kanat yo'llari) qurish;
- Turizm mahallalari sonini 175 taga yetkazish;
- Turizm xizmatlari eksportini 5 milliard AQSH dollariga yetkazish;
- Tibbiyot va ta'lim turizmi eksporti hajmini yiliga 1,5 milliard dollarga yetkazish;
- "Tax free" tizimini barcha xalqaro aeroportlarda joriy etish;
- Shaharlararo avtobus qatnovini ta'minlaydigan kompaniyalarni qo'llab-quvvatlash;
- 1000 dan ortiq elektr quvvatlash stansiyalari, ovqatlanish, savdo va xizmat ko'rsatish nuqtalarini tashkil etish.

Ushbu chora-tadbirlar respublikaning ichki turistik salohiyatini to'liq ishga solish, hududlararo iqtisodiy faollikni oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadini ko'paytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, turizm infratuzilmasining barqaror rivoji ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlik mezonlari asosida amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, turizm sohasiga raqamli texnologiyalarni joriy etish, marketing strategiyalarini takomillashtirish va xalqaro standartlarga mos xizmat ko'rsatish

tizimlarini yaratish kabi vazifalar sektorning raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, “O‘zbekiston 2030” strategik hujjatida belgilangan vazifalarning amalga oshirilishi nafaqat ichki turizm sohasining rivojiga, balki mamlakatning xalqaro turizm bozori bilan integratsiyalashuviga, milliy brendni mustahkamlashga va barqaror iqtisodiy o‘lishga xizmat qiladi.

Tashqi turizm (xalqaro turizm) — bu fuqarolarning doimiy yashash joyidan tashqarida, boshqa mamlakatlar hududiga ma’lum muddatga sayohat qilish faoliyatidir. Ushbu turdagi turizm sayyohlarning dam olish, davolanish, ziyorat, ta’lim olish, konferensiya va biznes tashriflari kabi maqsadlar bilan amalga oshiriladi. Xalqaro turizm BMTning Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) tomonidan turistik faoliyat turlari sifatida rasmiy tasnif etilgan bo‘lib, u global iqtisodiy tizimda yirik tarmoqlardan biri hisoblanadi.

Tashqi turizm orqali sayyoh tashrif buyurgan mamlakatda vaqtincha istiqomat qiladi, turar joy, transport, ovqatlanish, madaniy va sog‘liqni saqlash xizmatlaridan foydalanadi. Natijada bu xizmatlar uchun sarflangan mablag‘lar qabul qiluvchi mamlakat iqtisodiyotiga xorijiy valyuta tushumi sifatida kiradi. Shu sababli tashqi turizm ko‘plab davlatlarda eksportga tenglashtirilgan xizmat sohasi sifatida qaraladi.

Xalqaro turizm quyidagi ijobiy iqtisodiy va ijtimoiy ta’sirlar bilan ajralib turadi:

- Turizm xizmatlari eksporti mamlakatning to‘lov balansini yaxshilaydi.
- Xizmat ko‘rsatish sektori (mehmonxonalar, transport, gidlar, restoranlar) orqali bandlik darajasi oshadi.
- Mahalliy mahsulotlar, hunarmandchilik, agro va gastronomik turizm rivojlanadi.
- Aeroportlar, yo‘llar, mehmonxonalar, aloqa tizimlari modernizatsiya qilinadi.
- Xalqaro sayohatlar orqali madaniy aloqalar va xalqaro imij mustahkamlanadi.

Bundan tashqari, O‘zbekiston Sharqiy Osiyo, Yaqin Sharq, Yevropa va MDH davlatlari bilan turizm sohasida hamkorlikni kuchaytirishi ortida xalqaro reyslar sonining ortishi, sayyohlik infratuzilmasi modernizatsiyasi, xavfsizlik va servis sifatining oshirilishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasining tashqi turizmining rivojlanishiga bevosita ta’sir etuvchi omillardan biri — logistika infratuzilmasining modernizatsiyasidir. Mamlakatning tashqi turizmni qo‘llab-quvvatlashdagi strategik tashabbuslari, jumladan, xalqaro aeroportlar, yuqori tezlikdagi poyezdlar, mehmonxonalar va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining modernizatsiyasi, sayyohlarning qulayliklari va xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan.

O‘zbekistonning xalqaro aeroportlari orqali sayohatchilarning mamlakatga kelishi osonlashmoqda. Toshkentdagi Islom Karimov nomidagi xalqaro aeroport va boshqa hududlardagi aeroportlar yangi zamonaviy terminal va inshootlar bilan ta’minlanmoqda. Bu nafaqat sayyohlarning mamlakatga kelish jarayonini soddalashtiradi, balki global transport tarmoqlariga integratsiya qilishda ham muhim rol o‘ynaydi.

“Afrosiyob” yuqori tezlikdagi poyezdlarining joriy etilishi esa ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur poyezdlar Toshkent, Samarqand, Buxoro va Xiva kabi turistik markazlarni bog‘lab, sayyohlar uchun qulay va ekologik toza transport vositasini taqdim etadi. Bu nafaqat sayohat vaqtini qisqartirish, balki ekologik turizmni rivojlantirishda ham muhim qadam hisoblanadi.

Yangi mehmonxonalar va servis tarmoqlari, jumladan, restoranlar, kafe va turistik xizmatlar tarmoqlari, xorijiy sayyohlarni jalb qilish va ular uchun zarur sharoitlarni yaratish uchun zarur infratuzilma ta‘minotini amalga oshiradi. O‘zbekiston hukumatining mehmonxona sektorini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish bo‘yicha amalga oshirayotgan sa‘y-harakatlari sayyohlar oqimini ko‘paytirishga xizmat qilmoqda. Yangi turistik markazlar, kurortlar va sog‘lomlashtirish maskanlari orqali O‘zbekiston o‘zining turistlarga taqdim etadigan xizmatlarini diversifikatsiya qilmoqda.

O‘zbekistonning tashqi turizm sohasidagi muvaffaqiyatlarini ta‘minlashda tashqi marketing va mamlakat brendining shakllantirilishi ham katta ahamiyatga ega. Mamlakat, o‘zining “Uzbekistan – the Pearl of the East” (“Sharq durdonasi”) turistik brendi bilan jahon bozorida o‘z o‘rnini mustahkamlashga intilmoqda. Ushbu brend, O‘zbekistonning tarixiy va madaniy boyliklarini, tabiiy go‘zalliklarini, milliy gastronomiyasini va mehmondo‘stligini aks ettiradi. Bu brendning tarqalishi va targ‘iboti orqali O‘zbekistonning xalqaro turizm bozoridagi raqobatbardoshligi kuchayadi.

Xalqaro yarmarkalarda va ommaviy axborot vositalarida amalga oshirilayotgan marketing tadbirlari O‘zbekistonning turistik imkoniyatlarini jahon miqyosida keng targ‘ib qilishga xizmat qilmoqda. O‘zbekistonning global turizm bozoriga integratsiyalashuvi uchun, ayniqsa, sayyohlikni rag‘batlantirish va mamlakat imijini mustahkamlashga qaratilgan ilg‘or raqamli marketing texnologiyalarini joriy etish muhimdir. Bu jarayon O‘zbekistonning “tashqi marketingi”ni ko‘proq raqamli, interaktiv va zamonaviy usullar bilan amalga oshirishni talab qiladi.

O‘zbekiston xalqaro turizm sohasidagi o‘z strategiyasini amalga oshirishda bir qator xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘ygan. Xususan, BMT Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) va Islomiy hamkorlik tashkiloti (OIC) kabi nufuzli xalqaro tuzilmalar bilan hamkorlik sayyohlarni mamlakatga jalb qilish va global turizm tarmog‘ida O‘zbekistonning o‘rnini mustahkamlashga yordam beradi.

BMT Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) bilan o‘tkazilayotgan seminarlar, konferensiyalar va turistik ko‘rgazmalar O‘zbekistonning turizm sektorini xalqaro miqyosda tanitish, yangi texnologiyalar va eng yaxshi tajribalarni o‘rganish imkoniyatlarini taqdim etmoqda. Bunda, shuningdek, turizm sohasidagi siyosatlarni modernizatsiya qilish, xalqaro investitsiyalarni jalb qilish va barqaror turizmni rivojlantirish kabi global maqsadlar ham ko‘zda tutilgan.

O‘zbekistonning Islomiy hamkorlik tashkiloti (OIC) bilan hamkorligi orqali, musulmon dunyosidan sayyohlarni jalb qilish va ziyorat turizmini rivojlantirishning istiqbollari kengaymoqda. Xalqaro hamkorlikning yangi shakllari, jumladan, ko‘p

tomonlama hamkorlik va turistik loyihalar mamlakatning turizm infratuzilmasi va xizmatlarini yanada kuchaytirish imkoniyatlarini yaratadi.

O'zbekistonning tashqi turizmni rivojlantirishdagi qadamlar mamlakatning iqtisodiy o'sishini tezlashtirish, xalqaro integratsiyasini kuchaytirish va global turizm bozoridagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish, marketing strategiyalarini samarali amalga oshirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish elementlari birgalikda O'zbekistonni jahon turizm xaritasida muvaffaqiyatli o'ringa olib chiqishi mumkin. Tashqi turizmning rivoji esa, nafaqat mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va madaniy aloqalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Turizm sohasidagi davlat siyosati, raqamli infratuzilmaning kengaytirilishi, viza berish jarayonidagi yengilliklar va zamonaviy xizmatlar tarmog'ining kengayishi bu boradagi salmoqli o'zgarishlarning asosiy ko'rsatkichidir.

Tashqi (xalqaro) turizm O'zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy valyuta tushumlari jalb qilish, yangi ish o'rinlari yaratish, xususiyl sektorini rivojlantirish hamda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Bu yo'nalishda quyidagi strategik chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, 2019-yildan buyon bosqichma-bosqich kengaytirilayotgan vizasiz tartib va raqamli viza tizimi (e-viza) xorijiy sayyohlar uchun mamlakatga kirishni soddalashtirib, raqobatbardosh sayyohlik makoni sifatidagi mavqeyini kuchaytirmoqda. Hozirda 55 dan ortiq mamlakat fuqarolari vizasiz yoki yengillashtirilgan tartibda O'zbekistonga tashrif buyura oladi.

Xalqaro aeroportlarning rekonstruksiya qilinishi, yangi havo yo'nalishlarining ochilishi va yuqori tezlikdagi temiryo'l tarmog'i xorijiy turistlar oqimining oshishiga xizmat qilmoqda. Bu esa mamlakatning ichki transport tizimi bilan uzviy integratsiyalashgan xalqaro turizm modelini shakllantirishga imkon beradi.

Ekoturizm, etnoturizm, agroturizm, gastronomik turizm kabi zamonaviy va barqaror yo'nalishlar xorijiy sayyohlar orasida katta talabga ega bo'lib, bu orqali nafaqat tarixiy yodgorliklar, balki xalqning turmush tarzi, tabiiyl landshaftlar va milliy madaniyat jahon bozorida o'ziga xos brendga aylanmoqda.

O'zbekistonning rasmiyl turistik brendi — "Uzbekistan – the Pearl of the East" xalqaro axborot maydonida keng targ'ib qilinmoqda. BMT Jahon turizm tashkiloti (UNWTO), Islomiy hamkorlik tashkiloti (OIC) kabi xalqaro tuzilmalar bilan hamkorlik esa mamlakatning global turizm tarmog'idagi mavqeyini mustahkamlamoqda.

Ichki turizm O'zbekiston aholisi uchun nafaqat madaniyl-ma'rifiyl o'sish, balki iqtisodiy faollikning hududiy taqsimotini muvozanatli qilishda ham muhim vosita hisoblanadi. Bu yo'nalishda quyidagi yo'nalishlar ustuvor bo'lib qolmoqda.

Ichki turizm doirasida qurilayotgan yo'llar, mehmonxonalar, servis tarmoqlari tashqi turizm ehtiyojlariga ham xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro talabga javob beradigan xizmat madaniyati rivojlangan sari ichki sayohatchilar ham sifati yuqori xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Qishloq xo'jaligiga asoslangan agroturizm va tog'li hududlardagi ekoturizm istiqbollari, chekka mintaqalarning iqtisodiy faolligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va turizmni inklyuziv rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Talabalar, o'quvchilar va yoshlar uchun yo'naltirilgan ichki turistik dasturlar nafaqat ularning yurtga bo'lgan mehrini kuchaytiradi, balki ichki turizm madaniyatining barqaror shakllanishiga ham zamin yaratadi.

Ichki avia va temiryo'l qatnovlarini subsidiya qilish, imtiyozli yo'llanmalar, oilaviy turizm paketlari va hududiy klasterlarni rivojlantirish orqali xizmat ko'rsatish sifati oshmoqda. Bu esa butun tizimda raqobatbardoshlikni kuchaytiradi.

Turizm industriyasini kompleks rivojlantirish uchun ichki va tashqi turizm o'rtasida sinergetik bog'liqlik mavjud. Bir tarafdin, xorijiy turistlar oqimi ortgani sayin, mahalliy aholining turizmga bo'lgan qiziqishi va ishtiroki ham ortadi. Boshqa tarafdin, ichki turizmga yaratilgan infratuzilmalar tashqi mehmonlarga ham xizmat ko'rsatadi.

Ushbu integratsiya quyidagi omillar orqali mustahkamlash maqsadga muvofiqdir:

1) Xalqaro standartlar asosida xizmat ko'rsatish madaniyatining rivojlanishi orqali ichki sayyohlar ham yuqori sifatli xizmatlardan bahramand bo'lish imkoniga ega bo'lishi;

2) Homestay (mehmonxonalardan tashqari yashash), etnoturizm va agroturizmga mahalliy aholining bevosita ishtiroki ularning daromad manbalarini diversifikatsiyalash;

3) Ichki turizm aholining milliy tarix, madaniyat va geografiyaga bo'lgan qiziqishini oshirib, fuqarolik ongining yuksalishiga xizmat qilishiga erishish lozim.

O'zbekistonda turizmni barqaror rivojlantirish strategiyasi ichki va tashqi turizmning birgalikdagi rivojlanishini nazarda tutadi. Mavjud infratuzilmani zamonaviylashtirish, xizmatlar sifatini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, xalqaro marketing kampaniyalarini kengaytirish va global tarmoqlar bilan hamkorlik qilish – bularning barchasi O'zbekistonni mintaqaviy yetakchi, kelajakda esa global miqyosda raqobatbardosh turistik markazga aylantiradi.

Ichki va tashqi turizmni kompleks tarzda uyg'unlashtirish orqali nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy barqarorlik ta'minlanadi. Bu esa mamlakatni uzoq muddatli taraqqiyot va xalqaro sahnadagi o'z o'rnini mustahkamlash sari yetaklaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "O'zbekiston-2030" strategiyasi davlat dasturi // 21.02.2024. PF-37-son.
2. Qodirov N., Xojayev R. Xalqaro turizm va uning rivojlanish istiqbollari. – T.: Iqtisodiyot, 2021.
3. Qurbonov Q., Jo'rayev A. Turizm asoslari. – T.: "Fan va texnologiya", 2019.
4. Mamatqulov A., Xolbo'tayev A. Turizm menejmenti. – T.: Iqtisod-Moliya, 2020.
5. Komilov A. Ekoturizm va qishloq turizmi asoslari. – T.: "Fan va taraqqiyot", 2022.

6. Mamatqulov X.M. Turizm infratuzilmasi. Samarqand, SamISI, 2009.
7. Abdurakhmanov K., Eshtayev A. Management and Marketing of tourism: Tutorial. - Kuala-Lumpur: UCSI Publishing House, 2013, pp. 277.

PROSPECTIVE GROWTH OF UZBEKISTAN'S TOURISM SECTOR IN RELATION TO SERVICE INDUSTRY ADVANCEMENTS

Sirojiddinov K.I.

Associate Professor, Ph.D. in Economics Namangan State University

[orcid: 0000-0002-7851-5990](#)

Tohirova G.T

Doctoral student Namangan State University

[orcid: 0009-0008-0859-9915](#)

Abstract. The article analyzes the current state of development of tourism potential of Uzbekistan and its effective use. The contribution of the tourism industry to the gross domestic product of our country and other indicators of its development are analyzed. Conclusions and recommendations are given on the impact of the pandemic period on the tourism industry, its negative consequences and the effective use of tourism potential. Travel risk and its perception by management were significantly related to risk management, service provision, transportation schemes, distribution channels, avoidance of overcrowded destinations, as well as hygiene and safety. The results also revealed a mediating effect of travel risk and management perception.

Keywords: tourism, tourism potential, crisis, pandemic, coronavirus, safety, digitalization, economic growth, economic development

Introduction

Studying the problems of developing tourism potential and its effective use in terms of applying innovative approaches to it is a topical issue in any country and in different periods, especially in times of crisis. Our country is no exception, especially in the context of sustainable development, the tourism industry, as you know, is the most actively developing and radically changing industry in the world. Accordingly, the use of tourism potential can be effective even when using new approaches to it in the context of economic crises.

In the pre-pandemic period, the tourism sector was considered one of the most profitable sectors of the world economy. If the rapid development of tourism was called a phenomenon of the twentieth century, then in the 21st century, tourism makes a significant contribution to regional, national and global economic development, generates income from exports, and serves the development of infrastructure.

The Covid-19 pandemic has destroyed all previous ideas about development. The largest-scale lockdowns in human history were introduced by governments around the world to control the spread of the pandemic. The consequences of this pandemic may change many aspects of human life and business, including tourism management, as almost half of the world's population has imposed travel restrictions on an unprecedented scale.

At the same time, the tourism sector is one of the crisis-prone segments of the economy, which has been confirmed by the emergence of the COVID-19 coronavirus pandemic. Global and local practice of various crisis phenomena shows that the impact of any crisis is proportionally felt in all sectors of the country's economy. Summing up the results of 2020, the United Nations World Tourism Organization (UNWTO) recognized that world tourism has returned to the level of 1990, 30 years ago [1].

The President of the Republic of Uzbekistan Sh.M. Mirziyoyev identified the restoration of the tourism industry and tourist exchange after the coronavirus pandemic as one of the important areas [2]. At the fifteenth summit of the Economic Cooperation Organization held in Ashgabat on November 28, 2021, the President proposed to develop and adopt a regional program for the development of safe tourism in the post-pandemic period.

The program pays special attention to the development of pilgrimage tourism and other tourism products, expansion of the geography of air transportation, and improvement of tourism infrastructure [3].

Social well-being or security measures through isolation can control the spread of infections [4]. However, excessively strict security measures can negatively affect the development of the tourism industry, suspend economic development and increase unemployment. It is reported that the business world today is directly or indirectly influenced by various external factors such as financial, socio-cultural, global, political and technological [5]. Changes in these factors lead to changes in business performance in the industry in a particular region or in the world. The world is aware of the Covid-19 pandemic, and its social impact remains ambiguous [6].

Other factors are mainly controlled by social structures and individuals [4]. Pandemics are usually uncontrollable because they occur suddenly and everywhere. The travel and tourism sector is particularly motivated by changes in external factors and taking into account the political and financial systems. The tourism industry includes various sectors and contributes to the development of these areas and the global importance of tourism management.

The impact of the Covid-19 pandemic on tourism destinations, tourist behavior, and preferences does not vary by region or nationality. Previous studies [6, 7] have limited the relationship between the pandemic and tourism in terms of risk. Few studies [8] have analyzed tourism restrictions due to the spread of the Covid-19 pandemic and explained how destinations have chosen to respond to the pandemic. Travel and tourism is one of the largest industries worldwide [9, 10], however, despite this industry, the hospitality and tourism industry is currently very sensitive to

significant shocks (e.g. the Covid-19 pandemic). It is critical to understand how the tourism industry will recover from the impact of the Covid-19 pandemic.

The analysis of literary sources and the authors' positions allows us to synthesize different points of view on the impact of the crisis on the tourism industry and its potential. Economic activity related to tourism is a type of activity affected by crisis conditions, during which the demand for tourism products and services decreases, but does not disappear completely [11].

On the general situation in the tourism sector during the pandemic, I.V. Loguntsova [12] believes that "such a serious crisis in the tourism business has not been observed since the Second World War." M.N. Zabaeva believes that tourism is one of the "points" for many countries to exit the crisis and increase economic growth [13], therefore tourism "significantly exceeds the growth rate (in the growth phase) of economic growth and a significant decrease in the rate of decline in tourism production (in the crisis stage).

Therefore, the timely introduction of anti-crisis models of tourism production will help maintain the competitive positions of regions in the context of economic growth, increase the positive impact of tourism on the regional economy. Russian scientists M.F. Mizintseva, T.V. Gerbinalar and M.A. Chugrin [14] Given the unprecedented and rapidly developing crisis, it is currently very difficult to assess the impact of COVID-19 on international tourism. The assessment of its impact should be interpreted with caution, since the current crisis cannot be compared with either the SARS epidemic or the economic crisis that occurred in 2008-2009.

Scientific and practical aspects of the formation and development of the tourism potential of Uzbekistan are considered by many authors. However, as a basis for their development under the influence of various crises, they are little studied, especially in the regions. Ochilova H.F. [15], "each subsequent crisis creates opportunities for the development of new types of services in the tourism sector.

For example, after the 2008 financial crisis, sales of tour packages fell sharply, but services such as Airbnb and BlaBlaCar began to develop, allowing consumers to travel economically and create their own tours. The coronavirus pandemic is a catalyst for the tourism industry, which can not only negatively affect and slow down the further development of some of its types, but also generate new ones, change consumer perceptions and travel habits.

Such a period of stagnation creates opportunities for the development of domestic tourism. Today, new types of tourism for Uzbekistan are successfully developing, including pilgrimage, environmental, educational, ethnographic, gastronomic, sports, health, rural, business, etc. (Fig. 1).

For example, in order to organize active recreation for citizens of the Republic, the project "Walking Route" (a walk around the city, a health corridor, trekking and walking) is being implemented, aimed, among other things, at reducing the incidence of heart disease.

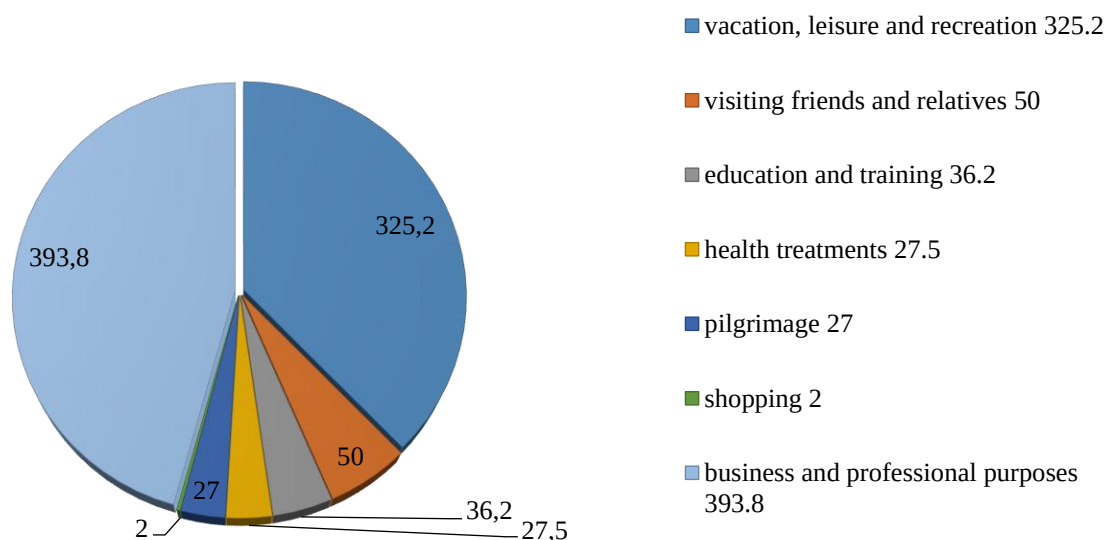

Figure 1. Purposes of the trip

As part of the systematization and expansion of medical services provided to citizens of foreign countries, the program for the development of medical tourism "Uzbekistan - the Land of Hope and Healing" ("Uzbekistan - the Land of Hope and Healing") is being implemented. In our opinion, in modern conditions it is impossible to fully realize the potential of tourism in large cities and rural areas without the formation and implementation of various new approaches that can qualitatively and quantitatively satisfy tourist needs.

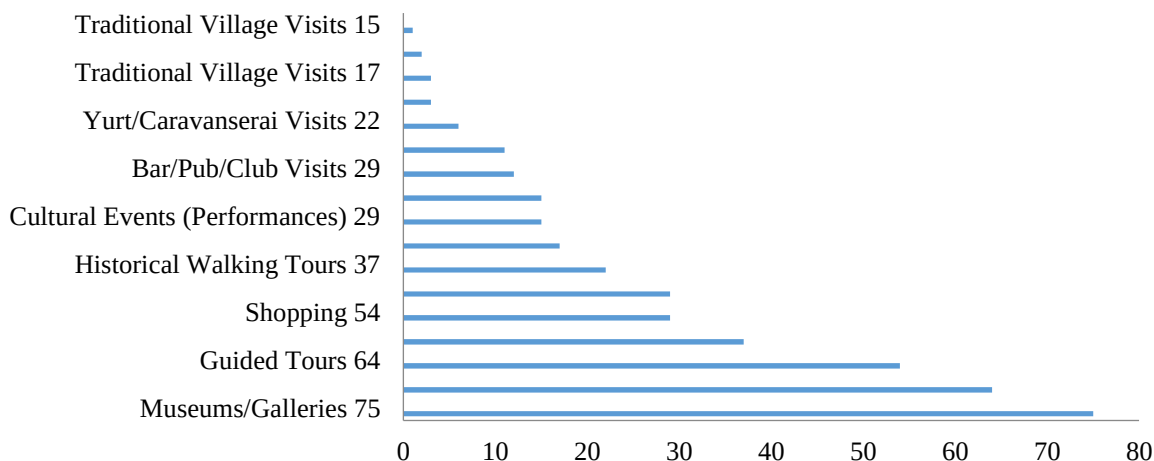

Figure 2. Tourist preferences regarding tourism products (%).

The table above lists the types of tourist products that tourists visiting the country prefer. As can be seen from the table, visits to museums, galleries, shops, historical sites are the most popular products among tourists. (Fig. 2).

Tourism industry of Uzbekistan: development before the pandemic and current state. In the republic, tourism is recognized as one of the main sectors of the economy and became one of the "growth points" of the national economy in the years

following the pandemic. According to statistics from the World Tourism Organization, at the end of 2019, the tourism industry of Uzbekistan was among the five fastest growing countries [16].

The tourism potential of the country, living in harmony with a rich historical heritage, modern architecture and high-tech development, is enormous. The advantage of the tourism industry of Uzbekistan as a tourist destination is associated with its natural and cultural heritage, historical and anthropogenic resources, 7.4 thousand cultural heritage sites, 209 of which are objects included in the UNESCO World Heritage List (four museum cities ("Ichan Castle in Khiva", "Historical Center of Bukhara", "Historical Center of the City of Shakhrisabz" and "City of Samarkand"). Our country has 8 reserves, 2 natural and 1 national parks, 6 natural monuments that are important tourist attractions, as well as about 350 cultural and entertainment sites (museums, theaters, cultural and amusement parks) and many other tourist sites. All this should be seen by tourists from different countries who come to Uzbekistan. The development of the tourism industry in 2017-2019 (the three-year period before the pandemic) shows a positive growth trend in its main indicators. Thus, the export of services in this sector increased from 546.9 million US dollars (2017) to 1313 million US dollars (2019), or 2.4 times (table). The following figures confirm that the number of foreign tourists coming to Uzbekistan has also increased. If in 2017 there were 2.7 million such tourists, then by the end of 2019 their number reached 6.7 million. However, with the advent of coronavirus, the number of people wishing to visit Uzbekistan has sharply decreased, which is almost 78% less than in 2019.

The number of hotels and equivalent tourist accommodation facilities increased by 1.5 times in 2017-2019, and the number of rooms in them increased by 1.4 times. The number of tour operators in the republic increased from 561 to 1482. Today, the strategic and program management documents adopted in the republic determine the development of the entire economy and its sectors, including tourism. The Action Strategy for the Further Development of the Republic of Uzbekistan for 2017-2021 [17] defines measures for the accelerated development of the tourism sector, increasing its role and contribution to the economy, diversifying and improving the quality of tourism services, and expanding the tourism sector. The Concept for the Development of the Tourism Industry in the Republic of Uzbekistan for 2019-2025 (hereinafter referred to as the Concept) [18] summarizes the views of the state and the main priorities for the further development of a competitive tourism industry. The goal of implementing the concept is to make tourism a strategic sector of the national economy and achieve the set goals through its diversification and improvement of the quality of tourism services, attracting foreign investment, and conducting effective advertising and marketing activities. In 2021-2025, through the development of the necessary infrastructure and the successful promotion of the republic's tourism potential in world markets, the goal was to increase the share of tourism in the gross domestic product of our country to 5%, as well as attract more than 9 million tourists.

Dynamics of achieved and target indicators of development of the tourism industry of Uzbekistan

Indicators	Actual indicators					Target indicators	
	2017	2018	2019	2020	2021	2023	2025
Export of tourism services, million	546,9	1041,0	1313,0	370,0	1399,1	1739,4	2232,8
Number of foreign tourists who came to Uzbekistan, thousand people	2690,0	5346,8	6748,0	1504,1	6743,3	7865,4	9089,3
Number of domestic tourists, thousand trips	10560	14000	15640	18000	18806	21867	25010
	561	983	1482	1158	1262	1458	1676
Number of tour operators, units	816	914	1188	1226	2394	2715	2994
	18,6	20,2	26,1	29,2	48,7	55,2	60,9

Tourism plays a major role in creating new jobs in the republic. In 2019, a large number of jobs were created in the tourism sector, where 230.5 thousand people worked in organizations created as legal entities alone. Travel agencies and other travel booking services for tourists employed 3,192 people. The table shows the composition of employees of organizations by types of services provided in the tourism sector. However, since 2020, hotels, restaurants, tour operators and other organizations providing services to tourists have suspended their activities for an indefinite period. As economic activity has fallen sharply during the pandemic, workers in the labor-intensive tourism industry are facing massive reductions in working hours, potential job losses and worsening problems with commuting.

Measures to revive the tourism industry and its development in 2020-2021. In order to combat the consequences of the crisis caused by the pandemic, comprehensive measures were taken to restore the entire economy of our republic, as well as special measures aimed at directly supporting the tourism industry. It also supports the tourism business, which has led to the preservation of jobs and sources of income for the population. This is important for the tourism industry, especially for small businesses and private enterprises. According to the Ministry of Tourism and Sports of the Republic of Uzbekistan, 6.5 billion soums were allocated from the state budget to support the tourism business in the first nine months of 2021 [19].

Today, the current conditions caused by the coronavirus allow the domestic tourism industry to introduce the population to the potential of their country. People in Uzbekistan are very actively using this opportunity. This is shown in the following figures. If in 2019 the number of domestic tourist trips increased by 5080 compared to 2017, then during the pandemic alone, 2360 such domestic tourist trips were made in 2020 alone.

The state encourages the development of domestic tourism by providing tour operators and travel agents with a 15% subsidy on air and train tickets and 10% on

housing to organize tours around Uzbekistan for local tourists. About 5 billion soums have been allocated from the state budget for these purposes.

In the context of the current pandemic, the change in emphasis on domestic tourism, which extends to the entire republic or one of its regions, is accompanied by the development of new offers, routes, including complex and author's tours "Travel around Uzbekistan!" Within the framework of the domestic tourism development program, a special place in the development of domestic tourism is occupied by the creation of tourist zones and mountain tourist clusters in the territories of the republic. Particular attention is paid to the validity and economic feasibility of their placement on the territory of a certain region of the republic, providing them with engineering communications, implementing projects for the construction of tourism facilities, determining the sources of their financing and taxation, and benefits provided to investors. In our opinion, today the task of expanding the register of settlements with the status of "Tourist Town", "Tourist Microdistrict" and "Tourist Town", leading to the development of tourism among the population, is at the peak of relevance. According to the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PU-5781 dated August 13, 2019, state programs will be implemented in regions with the status of "tourist". Within the framework of such state programs, their infrastructure is being improved [20]. When local residents establish at least 20 guest houses and provide tourists with at least five services in addition to food and accommodation (for example, craft workshops, stables).

Of course, if the appropriate conditions and infrastructure are available, tourism services can be "import substituted" for domestic tourism. Much depends on factors such as the reaction of the party offering tourism services; the price-quality ratio of service; the dynamics of the population's income following the pandemic; the willingness of consumers to switch to their national domestic tourism destinations. The last of these events is also associated with increased demand for relatively inexpensive vacation options.

New attributes for tourists associated with the pandemic. Countries around the world that have faced the covid syndrome in the tourism sector have felt all its consequences, because this industry will never be the same. At the same time, the pandemic has become a special impetus for important structural changes that determine the conditions for the development of the tourism industry and its potential after the gradual lifting of restrictions.

Due to the pandemic, new attributes have appeared in tourism in Uzbekistan. Among such necessary innovations, ensuring the safety of tourists also implies the introduction of new standards of hygiene and cleanliness, an increase in demand for travel insurance adapted to personal needs, and vaccination certificates. In Uzbekistan, much attention is paid to the safe travel of tourists. In the 2020 tourist safety rating published on the French portal Insurly [21], Uzbekistan took 46th place among 180 countries in the world, 1st place among the CIS countries. This ranking system includes the likelihood of natural disasters, health level, crime situation, including terrorism, and road traffic risk.

These and similar safety ratings are taken seriously by foreign citizens - potential tourists, which, naturally, has a significant impact on the flow of inbound tourism, excluding domestic tourism.

A new system of sanitary and epidemiological safety of tourists, based on international standards, is being introduced in the republic. This is "Uzbekistan. Safe Travel Guaranteed", according to which all state border agencies, objects of material cultural heritage, museums, theaters, etc. require certification of tourism facilities and related infrastructure, tourist services in the republic on the basis of new sanitary and hygienic requirements. be mandatory.

In the context of the pandemic, the tourism industry has undergone a complete digital recovery through the deep development of new technologies. Today, it is possible to accompany a tourist to share impressions via the Internet. Most travelers often rely on online platforms for planning and booking trips when choosing tourist destinations. Creating and analyzing the user path on the site, launching digital advertising and placing services on aggregator sites play an important role in adapting to the new conditions.

In world practice, the replacement of traditional services with an online format (online excursions, exhibitions and master classes) is widely used. The trend is fueled by the growing use of social networks and travel blogs, which reduces the influence of institutional and traditional communication channels when choosing destinations. This is also a cost-effective opportunity for lesser-known destinations to create a strong tourism brand and image among consumers. The created special platform "Silk Road Project" promotes the tourism potential of the Silk Road countries and promising regional tourism products and destinations.

In order to facilitate the arrival of foreign tourists to Uzbekistan, visa and registration procedures have been radically simplified. The procedure for temporary registration of foreign citizens on the territory of our country has been completely transferred to the electronic format E-guest, the procedure for temporary registration of foreign citizens has been simplified. The system provides for accommodation facilities, medical institutions, travel companies, guest houses that provide the right to register foreign citizens. Independent travelers around the country can do this via the Internet and mobile applications.

Citizens of about 80 countries can apply for an electronic visa in a simplified manner. Five new types of visas have been introduced for certain categories of foreign citizens: "Civil", "Student", "Academic", "Medical" and "Hajj". According to the Ministry of Tourism and Sports of the Republic of Uzbekistan, the average increase in the number of foreign tourists in 2019 was 26 percent, while the growth rate among countries where a visa-free regime was introduced reached 58 percent [22].

5G and Wi-Fi connections are becoming important services in the tourism industry of Uzbekistan and are being introduced by hotel chains and other tourism service providers. As practice shows, the emergence of new players such as accommodation (AirBnB, Homeaway), transport (BlablaCar, Uber), food (EatWith) and guide services (ToursByLocals) has revolutionized the tourism industry.

Improving the infrastructure and ensuring regulatory procedures in tourist zones and clusters created in our country is today one of the main tasks of further development of tourism potential. Initiatives to increase the attraction of foreign tourists to tourism clusters may include: improving the aviation sector and cheap air travel; developing centers with a transit stop function in clusters; harmonizing visa regimes; developing public-private partnerships and others.

The task of developing tourism potential in Uzbekistan more effectively than before the pandemic can be accomplished if it is inextricably linked with the country's Sustainable Development Goals. This will create a tourism industry with a more environmentally friendly, inclusive and sustainable tourism potential.

In modern conditions, ensuring the environmental sustainability of objects that make up the tourism potential of Uzbekistan is a relevant area. This can be ensured if appropriate measures and methods of sustainable development are introduced to protect natural tourism sites when developing and implementing various tourism programs and projects.

The trend of digitalization of tourism, especially in the context of a pandemic, implies a gradual orientation of all market participants to the online sphere. In this regard, it is necessary to create the necessary conditions to increase the profitability of the tourism industry. A promising area is the development and promotion of digital products for traditional and new tourist destinations.

REFERENCES

1. Туристические итоги 2020 года: путешествовать стали, как 30 лет назад. Кр.ру. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.kp.ru/russia/novosti-turizma-v-rossii/kak-pandemiya-izmenila-puteshestviya> (дата обращения: 07.07.2022).
2. Выступление Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёева на пятнадцатом саммите Организации экономического сотрудничества. 28 ноября 2021 г., г. Ашхабад
3. Келлер П. Влияние мировых кризисов на туризм // Вестник РМАТ. – 2013. – № 3. – с. 17-20.
4. Мертенс Г., Герритсен Л., Дуйндам С., Салеминк Э. и Энгельхард И.М. (2020). Страх перед коронавирусом (COVID-19): предикторы в онлайн-исследовании, проведенном в марте 2020 года. Журнал тревожных расстройств, 102258.
5. Вэнь Дж., Козак М., Ян С. и Лю Ф. (2020a). COVID-19: потенциальное влияние на образ жизни и путешествия граждан Китая. Обзор туризма, Vol. перед печатью № перед печатью. <https://doi.org/10.1108/TR-03-2020-0110>
6. Вэнь Дж., Астон Дж., Лю С. и Ин Т. (2020b). Последствия вводящего в заблуждение освещения в СМИ кризиса общественного здравоохранения: случай вспышки нового коронавируса в Китае в 2019 году. Анатолия, 31 (2), 331–336.
7. Ханрахан Дж. Д. и Мелли Д. (2019). Риск биобезопасности и туристическое общение в Ирландии. Европейский журнал исследований туризма, 22, 45–61.

8. Чинацци М., Дэвис Дж.Т., Аджелли М., Джоаннини К., Литвинова М., Мерлер С. и др. (2020). Влияние ограничений на поездки на распространение вспышки нового коронавируса (COVID-19) в 19 году. Наука, 368(6489), 395–400.
9. МОТ (Международная организация труда) (2020). COVID-19 и туристический сектор. Отраслевая справка МОТ. Проверено 10 июля 2020 г. с
10. Чанг К. Л., МакАлир М. и Рамос В. (2020). Хартия устойчивого туризма после COVID-19. Устойчивое развитие, 12 (3671); 1–4.
11. Келлер П. Влияние мировых кризисов на туризм // Вестник РМАТ. – 2013. – № 3. – с. 17-20.
12. Логунцова И.В. Индустрия туризма в условиях пандемии коронавируса: вызовы и перспективы // Государственное управление. Электронный вестник. – 2020. – № 80. – с. 49-65. – doi: 10.24411/2070-1381-2020-10063.
13. Забаева М.Н. Эффективное использование регионального туристского потенциала: теория, методология и практика. / Автореф. Дис. д-ра эконом. наук. - Н. Новгород, 2011. – 23 с.
14. Мизинцева М.Ф. и др. Пандемия COVID-19. Биология и экономика. / Специальный выпуск: информационно-аналитический сборник. - М.: Издательство Перо, 2020. – 110 с.
15. Очилова Ф.М., Жалолиддинова Х., Нурматова С. Туризм в Узбекистане после COVID-19 // Научно-электронный журнал «Экономические и инновационные технологии». – 2021. – № 1. – с. 333-341.
16. Указ Президента Республики Узбекистан «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан» от 07.02.2017 г., N УП-4947
17. Указ Президента Республики Узбекистан «О дополнительных мерах по ускоренному развитию туризма в Республике Узбекистан» от 05.01.2019 г., N УП-5611
18. Указ Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему развитию сферы туризма в Республике Узбекистан» от 13.08.2019 г., N УП-5781

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA KONSEPTSIYASI VA UNING SANOAT TIZIMLARIGA TA’SIRI

Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbayevich

Namangan davlat texnika universiteti rofessori, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

E-mail: mullabaev.bahtiyor@gmail.com

tel: +998939486868

Tyurahanov Shamsitdin Djamshid o’g’li

Namangan davlat universiteti tayanch doctaranti

Tel: +998911839779

Annotatsiy. Maqolada raqamli transformatsiya konseptsiyasining nazariy asoslari va ularning an'anaviy sanoat tizimlariga ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar – IoT, sun'iy intellekt, Big Data va bulutli tizimlar – sanoat korxonalarining samaradorligini oshirish, resurslardan foydalanish darajasini yaxshilash va strategik qarorlar qabul qilish jarayonini tezkorlashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Xalqaro tajriba asosida raqamli transformatsiyaning afzalliklari va cheklovlari aniqlanadi, O'zbekiston sanoatining raqamli rivojlanishga tayyorlik holati baholanadi hamda boshqaruvning raqamli modeliga o'tish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: raqamli transformatsiya, sanoat 4.0, strategik boshqaruv, IoT, sun'iy intellekt, Big Data, raqamli iqtisodiyot, korxona samaradorligi, texnologik rivojlanish

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib, butun dunyo iqtisodiyotida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, ishlab chiqarish, logistika, xizmat ko'rsatish va energiya sektorlarida "Raqamli transformatsiya" atamasi strategik muhim tendensiyaga aylangan. An'anaviy sanoat tarmoqlarining raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashuvi – ya'ni "Sanoat 4.0" modeliga o'tish – faqat texnik modernizatsiya emas, balki strategik qaror qabul qilish madaniyatining o'zgarishini ҳам англатади [1].

Raqamli transformatsiyaning bugungi dolzarbligi birinchi navbatda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish va bozordagi tezkor o'zgarishlarga moslashishda yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Jahon Iqtisodiy Forumi (WEF) tomonidan 2023-yilda e'lon qilingan "Global Digital Transformation Outlook" hisobotida aytilishicha, sanoat korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish rentabellikni 20–30% ga oshirishi mumkin [2].

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, Germaniyada "Industrie 4.0", AQShda "Smart Manufacturing", Xitoyda esa "Made in China 2025" strategiyalari orqali sanoat ishlab chiqarishi raqamlashtirilgan holda butunlay yangilanmoqda [3]. Bu jarayon sun'iy intellekt, sensorli tizimlar, robototexnika, bulutli infratuzilmalar va katta hajmdagi ma'lumotlar tahliliga asoslanmoqda.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotga o'tish bo'yicha tub islohotlar boshlangan. Jumladan, 2020-yilda qabul qilingan Prezident farmoni asosida "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi tasdiqlanib, uning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida sanoatni raqamlashtirish belgilab qo'yildi [4]. Ushbu dastur doirasida kon-metallurgiya, mashinasozlik va energetika tarmoqlarida avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari, real vaqtli monitoring, raqamli dizayn platformalari joriy etilmoqda.

Biroq raqamli transformatsiya jarayoni faqat texnologiyani joriy etish bilan cheklanmaydi. Asosiy muammo va imkoniyatlar korxonalar darajasida – boshqaruv strategiyasi, liderlik sifati, tashkilot madaniyati, xodimlarning kompetensiyasi va texnologiyani anglab yetish darajasida mujassamdir. Shu boisdan ushbu maqolada

raqamli transformatsiyaning strategik qaror qabul qilishga bevosita va bilvosita ta'siri nazariy va amaliy nuqtai nazardan o'rganiladi.

Raqamli transformatsiyaning tarmoqlarga ta'sirini aniqlashda hududiy statistik tahlil muhim o'rin egallaydi. O'zbekistonning turli hududlarida, ayniqsa, sanoati nisbatan rivojlangan viloyatlarda, raqamli texnologiyalarni joriy etish sur'atlari turlicha bo'lib, bu strategik qarorlar qabul qilishda tahliliy yondashuvga ehtiyoj tug'diradi. Quyidagi jadvalda Namangan viloyati va uning 10 ta tumani bo'yicha 2020–2025 yillar davomida raqamli texnologiyalar joriy etilgan sanoat korxonalarining foiz nisbati aks ettirilgan.

1-jadval

Namangan viloyati tumanlari bo'yicha raqamli texnologiyalar joriy etilgan sanoat korxonalarining ulushi (%), 2020–2025

№	Tumanlar	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1	Namangan shahri	12.3	14.0	16.3	18.7	21.1	23.5
2	Pop	9.5	10.2	11.7	13.4	15.1	17.0
3	To'raqo'rg'on	10.1	11.5	13.0	14.8	16.5	18.2
4	Chortoq	8.2	9.3	10.4	11.6	13.0	14.4
5	Chust	9.9	11.0	12.2	13.7	15.3	17.0
6	Uychi	11.0	12.4	13.9	15.6	17.4	19.1
7	Yangiqo'rg'on	12.1	13.5	15.0	16.8	18.5	20.3
8	Kosonsoy	10.0	11.2	12.5	14.1	15.7	17.0
9	Norin	7.5	8.6	9.8	11.0	12.4	13.8
10	Mingbuloq	8.1	9.0	10.3	11.5	13.1	14.6

Jadvaldan ko'rinadiki, Namangan shahri (12.3% → 23.5%) va Yangiqo'rg'on tumani (12.1% → 20.3%) 6 yil davomida eng yuqori o'sish sur'atlarini ko'rsatdi. Bu hududlarda innovatsion infratuzilma, texnologik xizmatlar, IT-kompaniyalar soni va raqamli xizmatlarni jalb qilish ko'rsatkichlari ancha yuqori. Mazkur tumanlarda korxonalar strategik boshqaruvga texnologik yechimlarni faol integratsiya qilmoqda.

Norin (7.5% → 13.8%) va Mingbuloq (8.1% → 14.6%) tumanlarida o'sish nisbatan sust. Bu holat korxonalarda raqamli savodxonlikning pastligi, investitsiya oqimining cheklangani, va raqamli xizmatlarga infratuzilmaning zaifligi bilan bog'liq.

Pop, To'raqo'rg'on, Chust, Uychi va Kosonsoy tumanlarida o'rtacha 6 yilda 7–8% atrofida o'sish kuzatildi. Bu tumanlarda raqamli transformatsiyaga qiziqish bor, lekin uni to'liq joriy etishda moliyaviy va kadrlik resurslar cheklangan. Bu esa strategik qarorlarni qabul qilishda texnologik asosning yetishmasligini bildiradi.

Namangan viloyatining markaziy qismida (Namangan shahri va Yangiqo'rg'on) raqamli texnologiyalar keng joriy etilayotgan bo'lsa, chegara va tog'li hududlarda bu ko'rsatkich ancha past. Bu esa raqamli notenglik xavfini kuchaytiradi va sanoat rivojida hududlararo nomutanosiblikni yuzaga keltiradi.

O'rganilgan ma'lumotlar va 2020–2025 yillar davomidagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya an'anaviy sanoat tarmoqlarining samaradorligi, boshqaruv sifati va moslashuvchanlik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Quyidagi asosiy xulosalar aniqlanmoqda:

Hududlar kesimida raqamli rivojlanish sur'atlari notekisdir. Namangan shahri va Yangiqo'rg'on tumanida raqamli texnologiyalar joriy etilishi tezroq kechayotgan bo'lsa, Norin va Mingbuloq tumanlarida sust o'sish kuzatilmoqda.

Strategik qarorlar qabul qilishda raqamli texnologiyalar hal qiluvchi omilga aylanmoqda. Raqamli boshqaruv, real vaqtlil monitoring va raqamli tahlil vositalari samarali qarorlarni qabul qilish imkonini bermoqda.

Sanoat tarmoqlarida raqamlashtirish faqat texnik yangilanish emas, balki butun boshqaruv madaniyati va qaror qabul qilish yondashuvining o'zgarishini anglatadi.

Raqamli tengsizlik xavfi kuchaymoqda, bu esa sanoatning hududiy rivojlanishida muvozanat buzilishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. New York: W.W. Norton & Company. ISBN: 978-0393239355.
2. World Economic Forum. (2023). Global Digital Transformation Outlook 2023. Geneva: WEF Publishing. Available
3. Kagermann, H., Wahlster, W., & Helbig, J. (2013). Recommendations for Implementing the Strategic Initiative INDUSTRIE 4.0. Final report of the Industrie 4.0 Working Group. Berlin: acatech – National Academy of Science and Engineering
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni PF-6079. (2020-yil 5-oktabr). "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

UDK 33 (08.00.00)

TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY SARMOYADORLAR BILAN ALOQALARNING AHAMIYATI

Abdullayev Zafarbek Safibullayevich

Namangan davlat universiteti iqtisodiyot fakulteti
menejment kafedrasida katta o'qituvchisi, PhD

Abdullabekova Noilaxon G'ofurjon qizi

Namangan davlat universiteti Iqtisodiyot fakulteti
Mehmonxona xo'jaligini tashkil etish va boshqarish
ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston turizm sohasining rivojlanishida xorijiy sarmoyadorlar, ayniqsa, global mehmonxona tarmoqlari bilan hamkorlikning ahamiyati yoritilgan. Mehmonxona infratuzilmasini xalqaro standartlarga moslashtirish, xizmat sifatini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali mamlakatning turistik jozibadorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Turizm, xorijiy sarmoya, mehmonxona tarmoqlari, investitsiya, O'zbekiston, Hilton, Marriott, xizmat sifati, global brendlar, infratuzilma, turistik jozibadorlik, raqamlashtirish, ichki va tashqi turizm, kadrlar tayyorlash.

Turizm sohasi iqtisodiyotning eng muhim tarmoqlaridan biri sifatida davlatlarning daromad manbai, ish o'rinlari yaratish va madaniy almashinuvni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Tashqi turizmni rivojlantirish, ayniqsa, xorijiy sarmoyadorlar bilan mustahkam aloqalar o'rnatish orqali yanada samarali bo'ladi. Turizm infratuzilmasining eng muhim qismi bu mehmonxonalar hisoblanadi va ularga so'ngi yillarda berilayotgan e'tibor tufayli bu soha anchagina rivojlandi. Mehmonxonalar rivojlanishida xorijlik investorlar bilan aloqalar o'zining ahamiyatini yildan-yilga isbotlab kelmoqda. Xorijiy sarmoyadorlar, ayniqsa, global mehmonxona tarmoqlari bilan hamkorlik qilish orqali O'zbekistonning mehmonxona sohasini jahon standarti darajasiga olib chiqish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa mamlakatni tashqi turistlar uchun jozibador joyga aylantiradi.

Hilton, Marriott, Inter Continental kabi dunyo miqyosidagi mehmonxona brendlari O'zbekistonda yangi mehmonxonalar tarmog'ini ochishga qiziqish bildirmoqda. Bu esa nafaqat yuqori sifatli xizmatlarni taqdim etish, balki turistlar uchun ishonchli va sifatli infratuzilma yaratishga yordam beradi.

Hilton, Marriott va InterContinental kabi global brendlar O'zbekiston bozorida yangi mehmonxona tarmoqlarini ochishga qiziqish bildirganlari, mamlakatning turizm infratuzilmasini mustahkamlash va tashqi turistlar oqimini oshirishda muhim rol o'ynaydi [1].

Xorijiy sarmoyadorlar bilan hamkorlik natijasida mehmonxona xizmatlari, dizayni va xizmat ko'rsatish jarayonlarining yaxshilanishi, O'zbekistonning turizm sohasida katta o'zgarishlarga olib keladi. Ushbu hamkorliklar, ayniqsa, mamlakatdagi turistik tajribani yuqori darajaga ko'tarishga yordam beradi va sayyohlar uchun jozibadorlikni oshiradi.

2017-yilda O'zbekiston 2.7 million turistni qabul qilgan bo'lsa, 2019-yilda bu raqam 6.7 millionga yetgan. 2023-yil oxiriga kelib, ushbu raqam taxminan 7.2 millionga yetishi kutilmoqda va bu, pandemiya oldingi darajani 7% ga oshiradi.

Sektoridagi yangi imkoniyatlar tezda mahalliy va xorijiy investorlar tomonidan qo'lga kiritilmoqda. Masalan, mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan mehmonxonalar sonining oshgani sezilarli bo'ldi, ammo 2021-yil holatiga ko'ra, xonalar sig'imi nisbatan past bo'lib, 29,000 xona va 61,500 yotoq joyi mavjud edi. 2025-yilga kelib, bizning maqsadimiz 130,000 yotoq o'ri bilan 3,000 dan ortiq mehmonxona taqdim etishdir [2]. Bundan ko'rinib turibdiki, mehmonxonalarga ehtiyoj borgan sari ortib bormoqda. Mamlakatimizda ichki turistlar soni ko'p bo'lsada lekin asosiy daromad tashqi turizm ya'ni kiruvchi turizm hissasiga to'g'ri kelmoqda. Bunda biz hamkorlik aloqlariga yanda e'tibor berishimiz zarur bo'ladi. Xorijiy mehmonxona tarmoqlari o'zining yuqori sifatli xizmat ko'rsatish tajribasini va samarali tizimlarini O'zbekiston bozoriga olib keladi. Bu, o'z navbatida, sayyohlar uchun mehmonxonalarda mehmonlarga ko'rsatiladigan xizmatlarning sifatini oshiradi. Masalan, 24 soat xizmat ko'rsatish, yuqori sifatli xavfsizlik tizimlari, qulay ro'yxatga

olish va chek-out jarayonlari, hamda maxsus ehtiyojlarga ega sayyohlar uchun moslashgan xizmatlar (masalan, nogironlar uchun qulayliklar, o'ziga xos menyular va boshqa xizmatlar) joriy etiladi.

Aksariyat mamlakatlarda mehmonxonalarning xizmat sifati turistlarni jalb qiluvchi vositalardan biriga aylanib ulgurgan. Shu sababli mamlakatimizga global miqyosdagi mehmonxonalar tarmoqlarini, shuningdek, xorijiy mehmonxona bizneslari vakillarining jalb qilinishi mamlakatimizda mehmonxona biznesini rivojlantirishga hamda mehmonxona biznesi moliyasini samarali shakllantirishga yordam beradi [3].

Xorijiy brendlar, odatda, o'z mehmonxonalari dizayniga katta e'tibor qaratadilar. Ularning innovatsion va zamonaviy dizaynlari mehmonxonalarning interyerini nafaqat estetik jihatdan go'zal, balki qulay va funksional qiladi. Bu, albatta, sayyohlarning mehmonxonada qolish vaqtini yanada qulayroq va yoqimli qiladi. Zamonaviy mebel va texnologiyalar (masalan, smart xona tizimlari, avtomatik yorug'lik va harorat sozlamalari, ilg'or raqamli xizmatlar) sayyohlarning turistik tajribasini yaxshilaydi. Mehmonxona dizayni va joylashuvining jozibadorligi, shuningdek, Instagram va onlayn sharhlar orqali O'zbekistonning turistik salohiyatini targ'ib qilishga yordam beradi.

“O'zbekistonga investitsiya qilish” — bu investorlar, siyosatchilar va manfaatdor tomonlar uchun mo'ljallangan kompleks vositadir. U barqaror, mustahkam va inklyuziv turizm sektorini rivojlantirishga qaratilgan ma'lumotli qarorlar qabul qilish, strategik investitsiyalar va hamkorlik sa'y-harakatlarini amalga oshirish yo'lini taqdim etadi [4].

Hamkorlik nafaqat mehmonxona dizaynini va xizmatlarini yaxshilashni, balki mahalliy xodimlarni xalqaro standartlar asosida o'qitishni ham ta'minlaydi. Xorijiy brendlar o'z ishchi kuchini malakali va professional qilishga katta e'tibor qaratadi, shu sababli mehmonxona xodimlari sifatli mijozlarga xizmat ko'rsatishda bilim va tajribalarini oshiradi. Bu, o'z navbatida, mehmonlarning yuqori sifatli xizmatlarni olishiga yordam beradi va mamlakatdagi turistik tajriba sifatini yanada yaxshilaydi.

Mehmonxona tarmoqlari o'z mijozlari tomonidan global mehmonxona reyting tizimlarida yuqori o'rinlarga ega bo'lganligi sababli, ular O'zbekistonni tashrif buyuruvchilar uchun isbotlangan sifatli xizmatlar manbai sifatida tavsiya etadi. Tripadvisor, Booking.com, Expedia kabi platformalarda mehmonxonalar haqidagi ijobiy sharhlar, yangi sayyohlarning jalb qilinishiga yordam beradi va mamlakatning turistik salohiyatini oshiradi.

Turizm sohasida xorijiy sarmoyalarni keng jalb qilish uchun hukumat tomonidan soliq imtiyozlari, yer ajratish va yengillashtirilgan ruxsatnomalar kabi qo'shimcha imkoniyatlar yaratilishi zarur. Shu bilan birga, global mehmonxona brendlari bilan hamkorlikda mahalliy kadrlarni tayyorlashga qaratilgan o'quv dasturlari tashkil etilishi lozim. Bu, xizmat ko'rsatish sifati va professional yondashuvni xalqaro darajaga olib chiqishga xizmat qiladi. Turistik infratuzilmani raqamlashtirish – ya'ni smart xona tizimlari, onlayn bron qilish va mobil ilovalar orqali xizmat ko'rsatishni joriy etish – xizmatlar qulayligini oshiradi va zamonaviy sayyohlar ehtiyojlariga javob beradi. Ichki turizmni rag'batlantirish orqali esa tashqi

turizm uchun barqaror va puxta poydevor yaratiladi. Shuningdek, sayyohlarning ijobiy tajribalarini xalqaro platformalarda faol targ'ib qilish, O'zbekistonning turistik brendi va jozibadorligini kuchaytiradi hamda yangi sayyohlarni jalb qilishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston turizm qo'mitasi. 2024. Xorijiy investitsiyalar orqali O'zbekistonning mehmonxona sanoatini rivojlantirish. <https://www.uzbtravel.uz/news/hilton-marriott-intercontinental-hotel-investments>
2. Aziz Abdukhakimov. Deputy Chair of the Government Commission on Tourism Development, Minister of Ecology, Environmental Protection, and Climate Change of Uzbekistan. https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-10/uzbekistan-final-report-october23.pdf?VersionId=eYs954.8rom5hTdY_nR6YADqAaz0rLcR
3. Abdurahmonova.Z. Mehmonxona moliyasi: tashkil etish va xorij tajribasi. International Journal of Finance and Digitalization www.ijfd.uz ISSN: 2181-3957 Vol. 2 Issue 01, 2023
4. Zurab Pololikashvili. Secretary-General World Tourism Organization (UNWTO) World Tourism Organization (2023), Tourism Doing Business – Investing in Uzbekistan, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284424702>

УДК:338.48.:575.4

МИНТАҚАЛАРДА ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИ РИВОЖЛАНИШ МАСАЛАЛАРИ

Абдулхакимов Зухрали Турсуналиевич

Наманган давлат техника университети доценти, PhD

Аннотация. Ушбу мақолада минтақаларни ижтимоий-иқтисодий ривожланишда туризм индустриясини роли, унинг ошириш масалаларига эътибор қартилган ҳолда туристик фаолиятдаги мавжуд муаммолар ва уларни ечими таклиф этилган.

Калит сўзлар: индустрия, туризм, иқтисодий ривожланиш, рекреация, ҳудуд, локомотив, ривожланиш драйверлари, туристик-рекреацион тизимлар, мажмуалар, минтақалар, кластерлар, туристик фаолият.

Туризм индустрияси ривожланган давлатларни иқтисодий ривожланишига кучли таъсир ўтказиб қолмасдан, балки ривожланаётган мамлакатларнинг барқарор ривожланиш даражасига эришиш учун энг муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Бу соҳа мамлакатларнинг иқтисодиётини ривожланишини таъминлаб берувчи ва олдинга силжишига таъсир этувчи локомотиви ҳисобланади. Бугунки кунда туризм, рекреация, соҳаси

иқтисодиётнинг бошқа тармоқларига нисбатан камроқ сарф-харажатлар орқали ҳудуд иқтисодиётини ривожлантириш орқали аҳоли ўртасида тадбиркорлик фаолиятини жадал ривожланиш имкониятини беради.

Шу билан бирга туризм нафақат ривожланган мамлакатлар, балки ривожланаётган ва нисбатан иқтисодиёти қолоқ мамлакатлар, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожланиши, ҳудудларда ўзига хос бўлган тадбиркорлик турларини ривожланишининг асосий драйвери ҳисобланади. Шундан келиб чиққан ҳолда, дунё миқёсида ва Ўзбекистон Республикаси минтақалари ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражаларини оширишда, тадбиркорлик фаолиятини ташкил этишда туризм индустрияси ўрни белгилаб олиш, ривожланишининг амалий жиҳатдан тадқиқ этиш бўйича назарий-методогик асосларини илмий жиҳатдан тадқиқ этиш имкониятларини оширишдан иборат. Бундан ташқари туристик-рекреацион тизимлар, мажмуалар, минтақалар, кластерлар фаолиятига оид илмий тадқиқотлар кўпчиликти ташкил этмайди.

Туризм - ижтимоий-иқтисодий жараёнларга ўзининг мураккаб тизим эканлиги билан ажралиб туради ва мураккаб мужмуаларнинг ўзаро алоқадорлик ва ўзаро боғлиқликдаги фаолияти тушунилади. Турист – Ўзбекистон Республикаси ҳудуди бўйлаб ёки бошқа мамлакатга саёхат қилувчи жисмоний шахсдир [1]. М.А. Морозов, Н.С. Морозова, Г.А. Карпова, Л.В. Хореваларнинг “Экономика туризма” дарслигида бугунки кунда туризм дунё хўжалигида ва алоҳида мамлакатларнинг иқтисодиётида асосий роль ўйнаб, иқтисодий мажмуаларни ривожланиши, балки иқтисодий ўсишнинг ўзига хос катализаторидир деб таъриф бериб ўтганлар [2]. Н.Н. Егоров, И.А. Морова, Н.Я. Полянская лар ўзларининг “Перспективы развития туристического рынка Республики Саха (Якутия)” монографияларида “Туризм” сўзи лотинчада *turnus* айлана бўйлаб ҳаракат деган маъносини англатади. Туризм тушунчаси 1830 йилда француз В.Жекмо томонидан қўлланилган. Tour сўзининг таржимаси саёхат бошлаган жойга қайтиб келиш маъносини англатади деб таъриф бериб ўтган [3]. Туризм (фр.tourisme, tour – сайр қилиш, жўнаб кетиш) XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб аҳолини саёхатга чиқиши [4], туризм инсоният жамият тараққиёти даврида вужудга келган. фақат омон қолиш учун ишлашни тўхтатди ва саёхат маълум бир жойни эгаллаган дам олиш ва у билан боғлиқ завқлар ҳақида ўйлай бошлади. Кейинчалик бу дам олиш тури туризм деб номлана бошлади. Бу ҳам завқ олиш, ҳам қизиқишни қондиришдир. Аммо бу молиявий ресурсларни талаб қилади.

1-расм маълумотларида эса туризм индустриясидаги асосий тўртта муаммолар тўғрисида маълумотлар тақдим этилган бўлиб, биринчидан, туристик даромадларни тўғри тақсимлаш масаласидаги тўғри ёндашув амалга ошириш зарур; иккинчидан, эса туризм ривожланиши ва ўсишидаги асосий муаммолар сифатида ялпи ички маҳсулот ва ялпи ҳудудий маҳсулотдаги улушини пастлиги, туризм объектларини асосий қисми яширин иқтисодиётда фаолият юритиши; учинчидан туризмни ривожланишини қўллаб-қувватлаш механизмларни таъсирчан эмаслиги, қулай ва оптимал қўллаб-қувватлаш механизмларни жорий этилмаслиги, самарадорлиги юқори туристик

худудларда туристик фаолиятни ташкил этмаслик, туризмни ривожлантириш дастурлари ва йўл хариталари тузишда маҳаллий хусусиятлар инобатга олинмаслиги оқибатида туризм индустрияси жадал ривожланиш палласига чиқа олмаяпти; тўртинчидан туризмдаги мавсумийлик муаммосини ҳал этмаслик, туристик ресурслар ва объектлар фаолиятини чегараланганлиги ҳам туризм индустриясини жадал ривожланишига тўсиқ бўлмоқда.

1-расм. Туризм индустриясини ривожланишидаги тўрт асосий муаммолар

UNWTO халқаро туризм ташкилотини кўрсатмаларига асосан туризм индустриясини туристик фаолиятни синоними сифатида қабул қилинган [5]. У ташкилотнинг кўрсатмасига асосан туристик индустрияни қуйидаги тармоқларга ажратилган:

1-жадвал

Туристтик индустриянинг асосий тармоқлари

1-тармоқ	Туристларни жойлаштириш воситалари
2-тармоқ	Умумий овқатланиш
3-тармоқ	Туристларни темир йўл орқали ташиш
4-тармоқ	Туристларни автомобил йўллари орқали ташиш
5-тармоқ	Туристларни сув йўли орқали ташиш
6-тармоқ	Туристларни ҳаво йўли орқали ташиш
7-тармоқ	Транспорт воситалари ижараси
8-тармоқ	Туристтик агентликлар, тур операторлар, туристик фирма ва компаниялар
9-тармоқ	Маданий фаолият, ижодий фаолият, музей, тарихий маданий ёдгорликлар, ботаник ва зоологик қўриқхоналар
10-тармоқ	Спорт ва кўнгилочар фаолият
11-тармоқ	Аниқ бир мамлакатнинг туристик маҳсулотлари акс этган туристик маҳсулотларни чакана савдоси

Туристтик индустрияни бундай тармоқларга ажратиб кўрсатиш эса ундаги хизмат кўрсатиш жараёнларини тезлаштириш, аниқликни оширишга хизмат қилади. Бунда туристик маҳсулот ва хизматлар тўғрисида аниқ маълумотга эга бўлиш, туристик маршрутлар, йўналишлар бўйича туристни олдиндан хабардор этиш имкониятларига эга бўлинади. Туристтик индустрия ибораси билан бирга туристик тармоқ ибораси ҳам қўлланилади, бу ибора кўпроқ илмий адабиётларда қўлланилади [6]. Тармоқ ибораси кўпроқ иқтисодий моддий ишлаб чиқариш билан шуғулланувчи соҳаларига нисбатан қўлланилиб, янги маҳсулот, ишлаб чиқариш технологиялари, асосий фондлар, ишчи-ходимларни профессионал қатлами тушунилади. Бизнингча туристик тармоқ иборасидан кўра туристик индустрия ибораси қўллаш барча мижозлар ва туризмга қизиқувчилар учун тушунарли.

Туризм иқтисодиётидаги анъанавий тадқиқотларни асосий йўналишлари иқтисодий ривожлантиришда алоҳида миллий иқтисодий ривожлантириш, ҳамда туристик дестинацияларга эътибор қаратилди. Юқоридаги тадқиқотлар йўналишлари билан боғлиқ масалалар билан Фретчлинг, Джонс, Спурра (Frechtling 1999 [7], Jones and Munday 2007 [8]) ва бошқа олимлар шуғулланишган. XX асрнинг охирида кўплаб илмий изланишлар олиб борилди, улар асосан туризмни мультипликатив самарадорлиги, туризмда эконометрик моделлар қўллаш масалалари билан шуғулланишган. Туристтик индустрияни келгусидаги фаолиятини прогнозлаштириш, узоқ муддатли туристик сиёсат олиб бориш масалалари билан Арчер, Фретчлинг ва бошқа тадқиқотлар шуғулланишган. Иқтисодий изланишлар ичида салмоқли ўрин эгалловчи Менгион, Синклер, Папасеодору Монти, Скидмор тадқиқотлари эса нарх рақобати, туристик маҳсулотлар сифатига бағишланган бўлиб, сифатли маҳсулот ва хизматларни нархи доим юқори бўлишини кўрсатиб туристик хизматлар ва маҳсулотларга қўйиладиган талаб эса сифат биринчи ўринда бўлиши лозим.

Юқоридаги илмий қарашлардан шуни англаш мумкинки, тадқиқот давомида туризм иборасига ва туризм индустриясига таърифлар шакллантирилган бўлиб, хорижий олимлар қарашлари кўриб чиқилган. Ҳамда туризм индустриясидаги асосий муаммолар гуруҳлаштириб, тўртта йирик гуруҳларга ажратиш таклиф этилган ва туризм индустриясини эса ўн битта йирик тармоқларини алоҳида ажратиб кетма-кетликдаги тартиби ишлаб чиқилган ва шу билан бирга хорижий олимлар тадқиқотлари ва халқаро туризм ташкилоти кўрсатмаларидан фойдаланилган ҳолда туризм индустриясини ўн битта асосий тармоқларга ажратиб чиқилди. Бундай тармоқларга ажратиш орқали туризм индустриясини ўзини эмас, балки унга хизмат кўрсатувчи тармоқларни ҳам киритиш тавсия этилган, бундан кўзланган мақсад туризм объектларига эътиборни кучайтириб, туристик инфратузилмани эсдан чиқармаслик учун битта гуруҳга киритиш тавсия этилмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси: Ўзбекистон туризм. Т.2018 йил. 15-16 б
2. Морозов М.А, Морозова Н.С, Карпова Г.А, Хорева Л.В. “Экономика туризма” учебник. М. 2014 г. 98 с
3. Егоров Н.Н, Морова И.А, Полянская Н.Я. “Перспективы развития туристического рынка Республики Саха (Якутия)” монография. Санкт-Петербург.2014 г.10 с
4. Котлер Ф., Боуэн Д. Маркетинг. Гостеприимство и туризм: учебник для вузов. - М.: ЮНИТИ, 1998. С.85
5. Международные рекомендации по статистике туризма ЮНВТО (МРСТ2008). Статистические документы. Серия М № 83, Мадрид, Нью-Йорк, 2008.
6. Краткий экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. — М. : Институт новой экономики, 2001
7. Frechtling D. (1999) “The tourism satellite account: foundations, progress and issues”, Tourism Management 20 (1999) pp 163—170.
8. Jones C. and M. Munday (2007) Exploring the Environmental Consequences of Tourism: A Satellite Account Approach, Journal of Travel Research 2007; 46; 164.

NAMANGAN VILOYATIDA TURIZM XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Yokubjonova Xulkarbonu Yokubovna

Namangan davlat universiteti dotsenti

Ismoilova Moxinur Ikromjon qizi

Namangan davlat universiteti magistranti

mohinurismoilova11@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada Namangan viloyatida turizm xizmatlarining rivojlanish holati, mavjud muammolari va istiqbollari ilmiy tahlil qilingan. Hududning tabiiy, madaniy va ziyorat salohiyati asosida turizmni klasterlash, xizmat sifati va infratuzilmani takomillashtirish yo'nalishlari bo'yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: turizm, xizmatlar sohasi, Namangan viloyati, klasterlash, agroturizm, raqamli xizmatlar, SWOT tahlil.

Bugungi kunda turizm dunyo miqyosida jadal rivojlanayotgan sohalardan biri sifatida iqtisodiy o'sish va xizmatlar bozorining kengayishiga sezilarli hissa qo'shmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PQ–4095-sonli qarori bilan tasdiqlangan “2019–2025 yillarda turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi”da mamlakat hududlarining o'ziga xos turistik

salohiyatidan samarali foydalanish belgilangan[1]. Namangan viloyati ham o'zining tabiiy resurslari, ziyorat ob'ektlari va hunarmandchilik an'analari bilan alohida o'rin tutadi. Shu sababli, viloyatda turizm xizmatlarining joriy holati, muammolari va istiqbolli yo'nalishlarini aniqlash dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Turizm sohasining hududiy rivojlanishi ko'plab ilmiy maktablar tomonidan o'rganilgan. Masalan, D. Getz turizmni mahalliy resurslarga asoslangan kompleks tizim deb ta'riflab, infratuzilma, xizmat sifati va boshqaruv salohiyatini asosiy omillar sifatida ko'rsatgan [3]. M. Porter esa klaster nazariyasi asosida bir hududda turizm, transport, savdo va boshqa sohalarning sinergiyasi orqali barqaror rivojlanishni ta'minlash mumkinligini ta'kidlaydi [4].

O'zbekiston sharoitida esa davlat tomonidan qabul qilingan "Milliy turizm dasturi", UNWTO hisobotlari, hamda mahalliy statistika ma'lumotlari asosiy manbalarni tashkil etadi [1][2][6].

O'zbekistonning "2023–2026 yillarda turizmni rivojlantirish konsepsiyasi"da har bir hududning ixtisoslashuviga ko'ra turizm klasterlari tashkil qilish, yoshlar bandligini ta'minlash va ekologik turizmga e'tibor qaratish asosiy yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan[5].

UNWTO (Jahon sayyohlik tashkiloti) hisobotlarida, sayyohlar eng ko'p tanlaydigan omillar ichida xizmat sifati, xavfsizlik, raqamli imkoniyatlar mavjudligi va madaniy tajriba ajralib turadi.

- Namangan viloyati o'zining tabiiy go'zalliklari va madaniy merosi bilan ajralib turadi. 2023-yilda viloyatga kelgan sayyohlar soni – 184 ming nafardan oshgan bo'lsa, 2024-yilga kelib, 9,4% o'sish kuzatilgan. Turistlar eng ko'p tashrif buyurgan joylar: Chodak, Bobodavlat, Kosonsoy hududlari hisoblanadi[6].

Hududda bir nechta istiqbolli turizm yo'nalishlari mavjud:

- ✓ **Tabiiy turizm:** Chodak, Chortoq, G'ova, Shahand kabi tog'li hududlar tog' sayohatlari, eko-dam olish va sport-turizm uchun qulay sharoitlarga ega.
- ✓ **Ziyorat turizmi:** Bobodavlat, Oltinkon, Kosonsoyda joylashgan qadamjolar sayyohlarni jalb qilish imkoniyatiga ega.
- ✓ **Madaniy va hunarmandchilik turizmi:** Yangiqo'rg'on va To'raqo'rg'on tumanlarida ipak to'qish, adras va atlas tayyorlash an'analari rivojlangan bo'lib, bu yo'nalishda milliy brendlar shakllanishi mumkin.
- ✓ **Agroturizm:** Kosonsoy va Pop tumanlaridagi mevali bog'lar va fermer xo'jaliklari turistlar uchun qiziqarli agro-turlarni tashkil etish imkonini beradi.

Namangan viloyatida turizm xizmatlarini rivojlantirish istiqbollardan biri sifatida turizm klasterlari modelini joriy etish muhim ahamiyatga ega. Xususan, Chodak–Chortoq–Shahand yo'nalishida sog'lomlashtirish va ekoturizmga ixtisoslashgan hududiy klasterlarni shakllantirish orqali quyidagi yo'nalishlarda amaliy natijalarga erishish mumkin: birinchidan, zamonaviy infratuzilmaga ega bo'lgan uchta to'liq jihozlangan dam olish maskanlarini tashkil etish; ikkinchidan, mahalliy aholi vakillarini turizm gidligi bo'yicha tayyorlashga ixtisoslashgan o'quv markazini ochish; uchinchidan, "Visit Namangan" brendi ostida yagona marketing platformasini ishlab chiqish va xorijiy hamda mahalliy bozorlarga yo'naltirish.

Namangan viloyatining turizm salohiyati: SWOT tahlil

Kuchli jihatlar	Zaif jihatlar
Tog'li hududlar, ekoturizm uchun sharoitlar	Infratuzilma zaif (yo'llar, transport)
Ziyorat joylari ko'pligi	Xizmat sifati past
Hunarmandchilik an'analari	Marketing va raqamli tanitish sust
Imkoniyatlar	Tahdidlar
Xalqaro hamkorlik va investitsiya	Ekologik muvozanat buzilishi
Farm stay va agro-turlarni joriy qilish	Malakali kadrlar tanqisligi

Shuningdek, raqamli texnologiyalarni turizm xizmatlariga keng joriy etish orqali sayyohlar uchun qulayliklarni oshirish imkoniyati mavjud. Jumladan, “Explore Namangan” nomli mobil ilovani yaratish, unda mehmonxonalar, diqqatga sazovor joylar, ovqatlanish shoxobchalari va gid xizmatlari haqida batafsil ma'lumotlarni joylashtirish rejalashtirilmoqda. Bundan tashqari, turistik xizmatlar uchun onlayn bron qilish tizimini ishga tushirish hamda qadamjolar va tarixiy obidalarni virtual reallik (VR) texnologiyalari orqali namoyish qilish orqali viloyat turizmining raqamli transformatsiyasiga erishish mumkin.

Namangan viloyati turizm salohiyati bo'yicha O'zbekistonning eng istiqbolli hududlaridan biridir. Tabiiy, madaniy va ziyorat turizmi yo'nalishlari mavjud bo'lsa-da, infratuzilma, xizmat sifati va raqamli imkoniyatlar bo'yicha qator muammolar mavjud. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, quyidagi choralarni amalga oshirish orqali viloyatni yirik turistik markazga aylantirish mumkin:

- Turizm klasterlarini shakllantirish;
- Agroturizm va farm stay loyihalarini kengaytirish;
- Turizm sohasida malakali kadrlar tayyorlash;
- Raqamli xizmatlar va marketing platformalarini yaratish.

Bu orqali hududda iqtisodiy faollik oshadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi va xalqaro maydondagi ijobiy imidj mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4086-son qarori (2019-yil) – Turizmni rivojlantirish bo'yicha strategiya.
2. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) 2023-yilgi global hisobotlari.
3. Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution, and research. Tourism Management.
4. Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Macmillan.
5. Uzbekistan Tourism Committee. (2023). Annual Tourism Development Report.
6. Namangan viloyati hokimligi rasmiy sayti – www.namangan.uz

ИСТОРИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ПАЛОМНИЧЕСТВА КАК ОДНОГО ИЗ ДРЕВНЕЙШИХ ФОРМ ПУТЕШЕСТВИЙ

Умарова Махфуза Нейматовна

Ташкентский институт текстильной и лёгкой промышленности

Старший преподаватель

Уринбаев Абдулбосит Дилшод угли

Ташкентский институт текстильной и лёгкой промышленности студент

mahfuzumarova@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются особенности развития религиозного туризма с акцентом на паломничество как одну из древнейших форм путешествий. Проанализированы исторические и социально-культурные предпосылки паломничества, его современное значение, а также экономический потенциал для принимающих стран. Особое внимание уделено паломническим маршрутам в исламском мире, включая Узбекистан, Саудовскую Аравию и Иран.

Ключевые слова: религиозный туризм, паломничество, святые места, хадж, духовное наследие.

Abstract. This article explores the development of religious tourism with a focus on pilgrimage as one of the oldest forms of travel. It analyzes the historical and socio-cultural foundations of pilgrimage, its modern significance, and its economic potential for host countries. Special attention is given to pilgrimage routes in the Islamic world, including Uzbekistan, Saudi Arabia, and Iran.

Key words: religious tourism, pilgrimage, sacred sites, Hajj, spiritual heritage.

Annotatsiya. Maqolada diniy turizmni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqilib, ziyoratgohga qadimiy sayohatlardan biri sifatida e'tibor qaratiladi. Ziyoratning tarixiy va ijtimoiy-madaniy shart-sharoitlari, uning zamonaviy ahamiyati, shuningdek, qabul qiluvchi mamlakatlar uchun iqtisodiy salohiyati tahlil qilindi. Islom olamidagi ziyorat yo'nalishlari, jumladan, O'zbekiston, Saudiya Arabistoni va Eronga alohida e'tibor qaratildi.

Kalit so'zlar: diniy turizm, ziyorat, muqaddas qadamjolar, haj, ma'naviy meros.

Религиозный туризм представляет собой особую форму культурного туризма, в рамках которого люди путешествуют к священным местам ради поклонения, духовного очищения и укрепления веры. Паломничество является не только религиозным актом, но и важным социальным и экономическим феноменом, оказывающим влияние на внутренний туризм, развитие инфраструктуры и межкультурное взаимодействие.

Актуальность темы определяется растущим интересом к духовному наследию и культурной идентичности, особенно в эпоху глобализации. В условиях повышения религиозной осознанности в разных странах наблюдается устойчивый рост числа паломников, посещающих святыни своего вероисповедания.

Цель статьи — проанализировать сущность паломничества как формы религиозного туризма, выявить его особенности, значение и потенциал для устойчивого туризма в исламских странах, в том числе в Узбекистане. Паломничество имеет тысячелетнюю историю. В христианстве, исламе, буддизме и других религиях священные маршруты способствовали формированию цивилизаций. В исламской традиции важнейшими направлениями паломничества являются хадж в Мекку и маджрух в Медину. Помимо хаджа, мусульмане совершают зиарат (посещение местных святых, мавзолеев, могил выдающихся богословов и суфиев).

В Узбекистане, благодаря богатому духовному наследию, существует множество центров зиарата: мавзолеев Имама аль-Бухари в Самарканде, мавзолеев Бахауддина Накшбанди в Бухаре, комплекс Хазрати Имам в Ташкенте и др. Современное паломничество — это не только духовное, но и туристическое явление. Оно объединяет элементы культуры, истории и религии, обеспечивая мультидисциплинарный интерес со стороны туризма, экономики и социологии. Мусульманские паломники совершают поездки в Саудовскую Аравию (хадж и умра), Иран (Мешхед и Кум), Ирак (Наджаф и Кербела), а также в Узбекистан, ставший заметным центром духовного туризма в Центральной Азии. Согласно данным UNWTO, религиозный туризм в 2023 году составил около 10% от общего международного туризма, что подчёркивает его значимость. В 2021 году Узбекистан принял более 240 тысяч паломников из стран СНГ и Азии, в первую очередь из Казахстана, России, Индонезии и Турции. Несмотря на высокий потенциал, религиозный туризм сталкивается с рядом проблем: -недостаточная туристическая инфраструктура в ряде святых мест;- бюрократические сложности при оформлении виз и регистрации. Паломничество создаёт устойчивый спрос на транспорт, проживание, питание, гидов и сувениры. В Саудовской Аравии доход от хаджа в 2023 году превысил \$12 млрд, что составляет значимую долю в ВВП. Узбекистан, развивая духовный туризм, получает инвестиции в инфраструктуру, улучшает международный имидж и способствует развитию малых предприятий (гостевые дома, транспортные услуги, ремёсла).

Для решения этих проблем необходимо:

- Создание паломнических маршрутов с сертификацией объектов;
- Обучение специалистов по религиозному туризму;
- Расширение международного сотрудничества (в частности, с Ираном, Турцией, Саудовской Аравией);
- Государственная поддержка малых предприятий вблизи святых мест.

Паломничество представляет собой уникальное сочетание духовного опыта и туристической практики. Оно способствует сохранению культурной

идентичности, межкультурному диалогу и экономическому развитию регионов. Узбекистан, обладая значительным духовным наследием, способен занять устойчивое место в мировой системе религиозного туризма при условии модернизации инфраструктуры и системного подхода к управлению туристическими потоками.

ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. World Tourism Organization. Religious Tourism in the World. UNWTO Report, 2023.
2. Абуев А.Ш. Роль паломничества в развитии туризма в Узбекистане // Туризм: теория и практика. – 2021. – №3. – С. 56–63.
3. Саудовское агентство статистики. Экономика хаджа. – Эр-Рияд, 2023.
4. Мехмонов Ш.Р. Потенциал зиарат-туризма в Центральной Азии. – Ташкент: ИЭИ, 2022.
5. Министерство туризма Республики Узбекистан. Годовой отчёт по паломническому туризму. – Ташкент, 2023.

UDK 338.46

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY KAPITALNI JALB QILISH

Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

abduraxmonov.sherali.86@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi hududlarida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalar va kreditlarning jalb qilinishi holati tahlil qilingan. Statistik ma'lumotlar asosida chet el investitsiyalarining umumiy investitsiyalar hajmidagi ulushi 2018–2023 yillar kesimida baholangan. Tahlillar natijasida ayrim hududlarda investitsion faollikning yuqoriligi (Toshkent shahri, Qashqadaryo, Navoiy, Buxoro) va boshqa hududlarda bu ko'rsatkichning pastligi aniqlangan. Shuningdek, investitsion jozibadorlikni belgilovchi asosiy omillar – iqtisodiy rivojlanish darajasi, moliyaviy ta'minlanganlik, infratuzilma va institutsional muhit alohida baholangan. Maqolada xorijiy kapitalni jalb qilishning mintaqaviy tafovutlarini bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: xorijiy investitsiyalar, turizm sohasi, investitsion jozibadorlik, hududlar iqtisodiyoti, asosiy kapital, infratuzilma, chet el kreditlari, hududiy tahlil, integral indeks.

Xorijiy kapitalni jalb qilish har bir davlatning iqtisodiy siyosatida alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, turizm sohasida bu masala dolzarb ahamiyat kasb etib, xorijiy investitsiyalar orqali zamonaviy infratuzilma, yuqori sifatli xizmat ko'rsatish, xalqaro marketing strategiyalari va innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlari

yaratiladi. O'zbekistonning geoiqtisodiy joylashuvi, boy tarixiy-madaniy merosi, barqaror siyosiy holati va islohotlarga asoslangan ochiq iqtisodiy siyosati xorijiy sarmoyadorlar uchun qulay sharoitlar yaratmoqda.

Turizm sohasiga investitsiyalarni jalb qilishda hududlar kesimidagi farqlanishlar alohida e'tiborga loyiq. Har bir hududning investitsion jozibadorligi quyidagi omillar orqali baholanadi: iqtisodiy rivojlanish darajasi, moliyaviy resurslar bilan ta'minlanganlik, infratuzilmaning rivojlanish darajasi, demografik holat, institutsional islohotlar darajasi va investitsion xavfsizlik. Ushbu mezonlar asosida O'zbekiston olimlari tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvlar orqali integral baholar shakllantiriladi.

1-jadvalda O'zbekiston Respublikasi hududlarining investitsion jozibadorligini belgilovchi asosiy elementlar – iqtisodiy rivojlanish darajasi, moliyaviy resurslar bilan ta'minlanganlik, investitsion infratuzilmaning holati, demografik tavsif, institutsional rivojlanish va investitsion xavfsizlik – ko'rsatkichlari asosida tahlil berilgan. Ushbu ko'rsatkichlar hududning umumiy investitsion reytingini ifodalovchi integral indeksga jamlangan.

1-jadval

Hududlarning investitsion jozibadorligini aniqlash elementlari

Hududlar	Hududning umumiy iqtisodiy rivojlanish darajasi	Hududning moliyaviy resurslar bilan ta'minlashi	Investitsion infra-tuzilma rivojlanish darajasi	Hududning demografik tavsifi	Institutsional o'zgarishlar va rivojlanish darajasi	Hududning investitsion faoliyat xavfsizligi darajasi	Mutlaq integral ko'rsatkich
Qoraqalpog'iston Respublikasi	0,0064	0,121	0,085	0,222	0,559	0,535	0,234
Andijon	0,341	0,151	0,276	0,426	0,560	0,594	0,367
Buxoro	0,304	0,144	0,165	0,413	0,509	0,511	0,315
Jizzax	0,198	0,049	0,075	0,388	0,496	0,506	0,151
Qashqadaryo	0,362	0,542	0,266	0,382	0,370	0,386	0,382
Navoiy	0,536	0,189	0,218	0,348	0,348	0,439	0,338
Namangan	0,141	0,118	0,183	0,374	0,531	0,554	0,285
Samarqand	0,181	0,234	0,154	0,401	0,607	0,522	0,322
Surxondaryo	0,150	0,101	0,104	0,324	0,549	0,422	0,250
Sirdaryo	0,185	0,037	0,147	0,320	0,317	0,723	0,247
Toshkent	0,434	0,197	0,366	0,493	0,611	0,362	0,404
Farg'ona	0,317	0,241	0,331	0,470	0,289	0,573	0,347
Xorazm	0,171	0,113	0,199	0,310	0,529	0,535	0,284
Toshkent sh.	0,837	0,793	0,701	0,820	0,580	0,845	0,755

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, Toshkent shahri 0,755 indeks bilan eng yuqori investitsion jozibadorlikka ega hudud hisoblanadi. Bu holat poytaxtda iqtisodiy, moliyaviy va demografik ko'rsatkichlar yuqori darajada bo'lishi, zamonaviy infratuzilma va xizmatlar tarmog'ining rivojlanganligi bilan izohlanadi. Xuddi shuningdek, Toshkent viloyati (0,404), Qashqadaryo viloyati (0,382), Andijon

viloyati (0,367) va Farg'ona viloyati (0,347) ham nisbatan yuqori indeks ko'rsatkichlariga ega bo'lib, bu hududlarda investitsiyalar uchun qulay muhit mavjudligini bildiradi.

Ikkinchi toifadagi hududlar qatoriga Samarqand (0,322), Navoiy (0,338), Buxoro (0,315) va Namangan (0,285) viloyatlari kiradi. Ushbu hududlar tarixiy-madaniy salohiyatga ega bo'lishi va sanoat ko'lamining o'sishi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, turizm salohiyati yuqori bo'lgan Buxoro va Samarqandda investitsiya muhitining o'rta darajada shakllangani kuzatilmoqda, bu esa yana-da takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Uchinchi toifadagi hududlar esa Surxondaryo (0,250), Sirdaryo (0,247), Xorazm (0,284), Jizzax (0,151) va Qoraqalpog'iston Respublikasi (0,234) hisoblanadi. Bu hududlarda investitsion jozibadorlikning pastligi bir necha omillar bilan bog'liq: infratuzilmaning sust rivojlangani, moliyaviy resurslar bilan ta'minlanganlik darajasining pastligi, shuningdek, institutsional islohotlarning kech amalga oshayotgani. Masalan, Jizzax viloyatida moliyaviy ta'minot (0,049) va infratuzilma (0,075) ko'rsatkichlari eng past darajada.

Bundan tashqari, institutsional rivojlanish ko'rsatkichida Samarqand (0,607), Toshkent shahri (0,580) va Andijon (0,560) viloyatlari yetakchilik qilmoqda. Bu esa ushbu hududlarda islohotlar samarali yo'lga qo'yilganligini bildiradi. Shu bilan birga, investitsion xavfsizlik darajasi bo'yicha Toshkent shahri (0,845) va Sirdaryo (0,723) viloyati yuqori ball to'plagan, bu holat xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda muhim ustunlik hisoblanadi.

Integral tahlil shuni ko'rsatadiki, investitsion jozibadorlik har bir hududda nisbatan farq qiladi va bu turizm sohasiga sarmoya jalb qilish imkoniyatlariga bevosita ta'sir qiladi. Yuqori indeksga ega hududlarda xorijiy sarmoyalarni jalb qilish imkoniyati yuqori bo'lsa-da, o'rta va past indeksli hududlarda esa davlat ishtirokini kuchaytirish, imtiyozli shartlar yaratish va infratuzilmaviy loyihalarni kengaytirish zarur. Bu orqali O'zbekistonning barcha hududlarida investitsion muhitni barqarorlashtirish va turizmni hududiy asosda muvozanatli rivojlantirishga erishiladi.

2-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalar, mlrd so'mda

Yillar	2018	2019	2020	2021	2022	2023
O'zbekiston Respublikasi	44810,4	51232,0	72155,2	124231,3	195927,3	202300,1
Qoraqalpog'iston Respublikasi	6021,2	3778,3	2822,0	6757,8	8750,6	8167,4
Andijon	1956,5	2188,5	2986,0	4711,9	7452,1	8755,1
Buxoro	4075,9	5922,9	11613,4	9610,9	10366,6	11248,7
Jizzax	1304,9	1449,7	1788,2	3606,3	7900,9	12974,2
Qashqadaryo	5894,7	7304,4	11175,3	16518,5	24462,5	19921,7
Navoiy	1809,1	2963,2	3977,9	10579,5	17646,3	16042,6
Namangan	2227,5	2824,5	3586,7	8158,1	12084,9	11982,5
Samarqand	3237,2	3623,5	4384,2	7061,4	10266,7	13426,0
Surxondaryo	1843,6	2142,4	3551,0	7240,6	11835,1	9923,0
Sirdaryo	1083,3	1322,9	1628,0	2699,3	5869,1	7174,5
Toshkent	4428,1	4238,7	5938,4	11226,9	20353,9	18994,4

Farg'ona	2542,3	2643,6	2954,5	5539,1	8685,4	11320,0
Xorazm	1531,5	1560,5	2175,9	3013,8	5032,0	6663,2
Toshkent sh.	6854,6	9268,9	13573,7	26435,7	42458,1	44778,8

2-jadvalda O'zbekiston Respublikasining umumiy va hududiy kesimda asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi (mlrd so'mda) yillar bo'yicha aks ettirilgan. Tahlil natijalari investitsiyalar hajmining yildan-yilga o'sayotganligini ko'rsatmoqda. Agar 2018 yilda O'zbekistonda jami 44,8 trln so'm investitsiya amalga oshirilgan bo'lsa, 2023 yilga kelib bu ko'rsatkich 202,3 trln so'mga yetgan, ya'ni 4,5 baravarga oshgan.

Toshkent shahri investitsiyalarning eng katta ulushini o'zlashtirgan hudud sifatida ajralib turadi: 2018 yilda 6,8 trln so'm bo'lgan investitsiya hajmi 2023 yilda 44,8 trln so'mga yetgan. Bu poytaxtda iqtisodiy faollikning yuqoriligi, moliyaviy muassasalarning ko'pligi va xorijiy sarmoyadorlar uchun qulay infratuzilma yaratilganidan dalolat beradi.

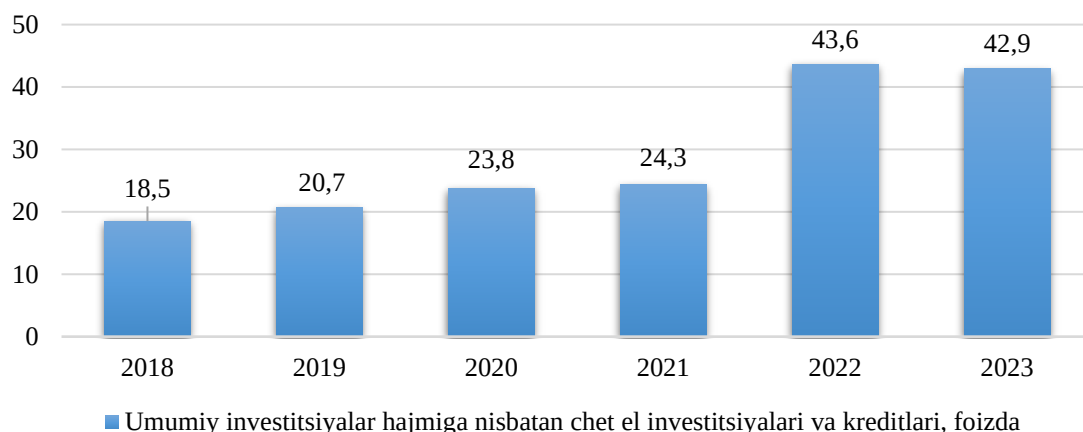
Qashqadaryo va Navoiy viloyatlari ham yirik investitsion oqimni o'zlashtirgan. Jumladan, Qashqadaryo viloyatida 2018 yilda 5,9 trln so'mlik investitsiya 2022 yilda 24,4 trln so'mga, 2023 yilda esa 19,9 trln so'mga yetgan. Bu hududda energetika va neft-gaz sanoatiga yo'naltirilgan yirik loyihalar muhim omil bo'lmoqda. Navoiyda esa ayniqsa tog'-kon sanoati va sanoat zonalarining rivojlanishi asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Buxoro, Namangan, Samarqand va Farg'ona viloyatlarida ham investitsiya hajmi sezilarli darajada o'sgan. Samarqand viloyatida 2023 yilda 13,4 trln so'mlik investitsiyalar amalga oshirilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2018 yilga nisbatan 4 baravarga ko'p. Bunda turizm infratuzilmasining kengayishi va xalqaro loyihalarining joriy etilishi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Investitsiya hajmi nisbatan past bo'lgan hududlar esa Xorazm, Jizzax, Sirdaryo va Surxondaryo viloyatlari hisoblanadi. Masalan, Xorazm viloyatida 2023 yilda 6,6 trln so'm, Jizzaxda 12,9 trln so'm, Sirdaryoda 7,1 trln so'm investitsiya amalga oshirilgan. Ushbu hududlarda sarmoyalarni jalb qilish uchun infratuzilma va logistika imkoniyatlarini yanada rivojlantirish talab etiladi.

Chet el investitsiyalari va kreditlarining umumiy investitsiyalar hajmidagi ulushi sezilarli darajada o'zgarmoqda. 2018–2023 yillarni qamrab olgan statistik ma'lumotlar asosida olib borilgan tahlil ushbu jarayonning dinamikasi va hududlar kesimidagi farqlarni chuqur yoritib beradi.

Avvalo, umumrespublika miqyosida chet el investitsiyalarining ulushiga nazar tashlaymiz. 2018 yilda bu ko'rsatkich atigi 18,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2022 yilda 43,6 foizga yetgan va 2023 yilda esa 42,9 foiz bilan biroz pasayish kuzatilgan. Bu holat respublika bo'yicha chet el investitsiyalariga bo'lgan talab va ishonchning ortib borayotganini anglatadi. Ayni paytda ushbu ko'rsatkichdagi o'zgarishlar global iqtisodiy sharoitlar, moliyaviy barqarorlik va mamlakatdagi investitsiya muhiti bilan bevosita bog'liqdir (1-rasm).

1-rasm. Umumiy investitsiyalar hajmiga nisbatan chet el investitsiyalari va kreditlari, foizda.

Hududlar kesimidagi ko'rsatkichlar esa ancha murakkab va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan, Qashqadaryo viloyatida 2020 yilda chet el investitsiyalari ulushi atigi 18 foiz bo'lgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2021 yilda 51,1 foizga, 2022 yilda esa 70,3 foizga yetgan. 2023 yilda esa 66,8 foizni tashkil qilgan holda yuqori darajada barqaror qoldi. Bunday o'sish jarayoni, ehtimol, neft-gaz, kimyo yoki tog'-kon sanoatidagi yirik xorijiy loyihalarning amalga oshirilishi bilan izohlanadi(3-jadval).

Shuningdek, Buxoro, Navoiy va Surxondaryo viloyatlari ham chet el investitsiyalarining yuqori darajada jalb etilayotgan hududlari sirasiga kiradi. Navoiy viloyatida 2018 yilda atigi 3 foiz bo'lgan ko'rsatkich 2023 yilda 70,8 foizga yetdi. Bu esa ushbu hududda xorijiy sarmoyalar uchun qulay shart-sharoitlar yaratilganidan dalolat beradi. Xususan, Navoiy erkin iqtisodiy zonasi va oltin-kumush kabi qimmatbaho resurslarga boyligi bu jarayonning muhim omillaridan biridir.

Ayni vaqtda ayrim hududlarda chet el investitsiyalari ulushining nisbatan past darajada qolayotganini ko'ramiz. Masalan, Samarqand viloyatida ushbu ko'rsatkich 2018 yilda 4 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023 yilda ham 29,4 foizdan oshmagan. Bu holat, bir tomondan, investitsion loyihalarning ko'proq ichki manbalar hisobidan moliyalashtirilishi bilan izohlansa, ikkinchi tomondan, xorijiy sarmoyadorlar bilan hamkorlikni rivojlantirishda muayyan to'siqlar borligini ham ko'rsatadi.

Namangan va Andijon viloyatlarida esa barqaror o'sish tendensiyasi kuzatilmoqda. Jumladan, Namangan viloyatida 2020 yilda 31,6 foiz bo'lgan chet el investitsiyalari ulushi 2022 yilda 45,8 foizga yetgan, ammo 2023 yilda 31,7 foizga pasaygan. Bu pasayish vaqtincha bo'lishi mumkin, biroq ushbu holat e'tibor talab etadi. Hududda sarmoyadorlar uchun barqaror siyosiy-iqtisodiy muhit yaratish va loyihalarni kengaytirish orqali bunday salbiy dinamikani bartaraf etish mumkin.

3-jadval

Umumiy investitsiyalar hajmiga nisbatan chet el investitsiyalari va kreditlari, foizda

Yillar	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2022 yil	2023 yil
O'zbekiston Respublikasi	18,5	20,7	23,8	24,3	43,6	42,9

Qoraqalpog'iston Respublikasi	48,2	44,6	10,0	23,7	36,9	46,0
Andijon	4,4	4,9	7,2	14,8	39,6	40,0
Buxoro	35,9	52,4	71,0	44,0	53,9	49,5
Jizzax	2,9	7,3	10,8	8,7	48,8	45,6
Qashqadaryo	17,6	27,5	18,0	51,1	70,3	66,8
Navoiy	3,0	5,1	24,2	34,0	39,9	70,8
Namangan	21,9	22,6	31,6	33,5	45,8	31,7
Samarqand	4,0	2,2	2,8	4,7	27,8	29,4
Surxondaryo	10,4	9,8	11,5	21,4	66,3	62,1
Sirdaryo	10,8	7,7	4,6	9,6	44,8	43,4
Toshkent	15,3	13,7	12,0	9,6	26,0	30,8
Farg'ona	7,6	8,9	5,8	19,4	42,7	39,6
Xorazm	2,7	5,8	6,8	8,5	42,5	27,0
Toshkent sh.	13,0	16,4	18,1	15,1	36,7	31,5

Toshkent shahri, mamlakat poytaxti sifatida, nisbatan past sur'atlar bilan rivojlanmoqda. 2023 yilda bu yerda chet el investitsiyalarining ulushi 31,5 foizni tashkil etdi. Bu, bir tomondan, mahalliy investitsiyalarning ustunligi bilan izohlanishi mumkin, biroq boshqa tomondan, poytaxtda chet el investitsiyalari uchun qo'shimcha rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish lozimligidan dalolat beradi.

Umuman olganda, tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston hududlarida chet el investitsiyalarining umumiy investitsiyalardagi ulushi yildan-yilga ortib bormoqda. Biroq bu o'sish barcha hududlar bo'yicha bir xilda emas, balki ayrim viloyatlarda yuqori sur'atlarda, boshqalarida esa sust kechmoqda. Bu holat hududlar o'rtasidagi investitsion tafovutni yuzaga keltirmoqda. Shu bois, davlat tomonidan hududiy investitsiya siyosatini diversifikatsiya qilish, chet ellik investorlar uchun infratuzilmaviy va institutsional sharoitlarni yaxshilash, shuningdek, investitsiya sohasida marketing faoliyatini kuchaytirish zarur bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2024). Hududlar bo'yicha asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar. <https://stat.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. (2023). Turizm infratuzilmasini rivojlantirish strategiyasi–2030. Toshkent: Vazirlik nashriyoti.
3. Karimov, A. A., Abdullayeva, N. M. (2021). Chet el investitsiyalarining milliy iqtisodiyotga ta'siri: tahlil va takliflar. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(2), 112–118.
4. Rasulov, B. Sh. (2022). Investitsion jozibadorlik va uning baholash mezonlari. Moliyaviy tahlil va rejalashtirish jurnali, 3(1), 78–85.
5. World Bank. (2023). Uzbekistan Economic Update – Toward Inclusive Growth. <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/economic-update-spring-2023>
6. UNWTO (United Nations World Tourism Organization). (2022). International tourism highlights. <https://www.unwto.org>

7. Xamidova, G. R. (2020). Hududiy iqtisodiy rivojlanishda xorijiy sarmoyaning roli. O'zbekiston iqtisodiyoti: muammolar va yechimlar, 2(3), 52–60.
8. Abdulxakimov Z., Abduraxmonov S. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari. – 2024.
9. Abduraxmonov S. S. O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi //scholar. – 2023. – T. 1. – №. 22. – C. 4-16.

TURIZM SOHASINING O'ZBEKISTONDA RIVOJLANNISHI

Murodov Halim Salimovich,

Buxoro davlat pedagogika instituti

“Ijtimoiy fanlar” кафедраси, tarix fani bo'yicha falsafa doktori,

Isayeva Ismigul

Buxoro davlat pedagogika institute talabasi

murodovhalim645@gmail.com

Annotasiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida turizm sohasining rivojlanish holati, mavjud imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar tahlil qilingan Mamlakatdagi boy madaniy meros, tarixiy obidalar, asrash bilan birgalikda mehmondo'stlik an'analarga sodiq qolgan holda turizmni rivojlantirish bilan birgamuhim omillarni ko'rib chiqamiz. Shuningdek, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar, investitsiya loyihalari, infratuzilma rivoji hamda ekologik va ziyorat turizmi yo'nalishlarini kengaytirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, sayyohlik, Tarixiy-madaniy meros, ekoturizm, ichki turizm, xalqaro turizm.

O'zbekistonga kelayotgan sayyohlar soni yil sayin ortib bormoqda. «Buyuk Ipak yo'li» xalqaro turizmni rivojlantirishning bir ko'rinishi bo'lib, janubiy-sharqiy Osiyoni Yevropa bilan bog'lab turadigan global Transosiyo transport liniyani shakllantirish hisoblanadi. U o'z ichiga Yaponiya, Xitoy, Xindiston, O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston, Qozog'iston, Kavkaz davlatlari, g'arbiy Osiyo (Pokiston, Eron) davlatlari va Yevropa davlatlarini qamrab oladi. Bu «Buyuk ipak yo'li»ning rivojlanishiga va xalkaro hamkorlikning samarali natija berishiga yordam beradi, chunki O'zbekiston va Turkmanistonning asosiy yo'nalishlarida yoqilg'I stansiyalari, turar joylar, ovqatlanish punktlari va telekommunikatsiya zonalarining qurilishi yangi turistik zonalarining shakllanishiga hamda turistik avtotransportning paydo bo'lishiga olib keldi. 2005-yilda O'zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlar soni dunyoning 117 davlatidan 240 ming kishini tashkil etgan bo'lsa, 2017-yilda O'zbekistonga 2,5 milliondan ortiq sayyoh tashrif buyurgan. 2018-yilda sayyohlar soni 5,3 million kishini tashkil etgan, shundan 5 millioni MDH davlatlaridan, 325 ming nafari uzoq xorijdan kelgan.

Har yili kuzda O'zbekistonda Xalqaro turizm yarmarkasi o'tkaziladi. O'zbekiston 2020-yili 1-yanvardan 86 davlat fuqarolari uchun vizasiz kirish tartibini

joriy etgan. Yakka tartibdagi xorijiy sayyohlar uchun kirish vizalarini rasmiylashtirish 40 dollarga teng. Guruh turistik vizasi 5 kishini tashkil qiladi. 2018-yil 15-avgustdan O'zbekistonda turistik maqsadlarda bo'lish uchun elektron kirish vizalarini rasmiylashtirish va berish tizimi joriy etilgan. 2015 yilda eng ko'p xorijlik mehmonlarni qabul qilishda Fransiya (83,7 million), AQSh (74,8 million), Ispaniya (65,0 million), Xitoy (55,6 million) va Italiya (48,6 million) kuchli beshlikda turishibdi. Germaniya, Buyuk Britaniya, Rossiya va Meksika kuchli o'ntalikdan joy olgan. Biroq bu ko'rsatkich bo'yicha Yevropa va Osiyoning bir nechta shaharlari yetakchilik qilmoqda. Bunga misol qilib Hongkong (27,7 million), London (17,4 million), Singapur (17,1 million), Bangkok (16,2 million) va Parij (15,0 million) singari shaharlarni keltirish mumkin. Afsuski, O'zbekiston bu sohada hali ancha orqada ekanligini ko'rish mumkin. Xususan, Butunjahon turizm va sayohatlar bo'yicha kengashi (BTSK) tomonidan berilgan bahoga ko'ra, O'zbekiston sayyohlar tashrifi bo'yicha dunyo mamlakatlari orasida 150-o'rinni egallaydi.

Yurtimiz jahon sayyohlik bozorida o'z o'rniga ega bo'lishiga qaramasdan, turistlarga qulay sharoit yaratish, servis xizmatini yaxshilash, sayyohlik obidalarining jozibadorligini oshirish va reklamani kuchaytirish darajasi juda past. Turizm bo'yicha raqobatbardosh mamlakatlar reytingida dunyodagi eng jozibador 140 ta sayyohlik maskani qayd etilgan bo'lib, ushbu ro'yxatda Qozog'iston 85-o'rin, Qirg'iziston 116-o'rin, Tojikiston 119-o'rinni egallagan, O'zbekiston esa Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida eng oxirgi o'rinda. Mamlakatimizda turizmni rivojlantirish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilyapti. O'zbekiston katta tarixiy-madaniy merosga – 7300 dan ortiq qadimiy-me'moriy va arxeologik obidalariga ega. Ularning ko'pchiligi Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Termiz, Qo'qon va Toshkent shaharlarida joylashgan. Yurtimizdagi 200 dan ziyod tarixiy yodgorlik va obidalar YUNESKOning madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan. Shu bilan birga, mamlakatimizning betakror tabiati, go'zal dam olish maskanlari imkoniyatlaridan foydalanib, yangi turistik yo'nalishlar ochish mumkin. Bu sohaga jahon brendlarini faol jalb etgan holda, biz ziyorat turizmi, ekologik, ma'rifiy, etnografik, gastronomik turizm va bu sohaning boshqa tarmoqlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishimiz zarur. Samarqand, Buxoro, Toshkent shaharlaridagi muqaddas qadamjolar va yodgorliklarni ziyorat qilish dasturini rivojlantirish zarur. Ichki turizm sohasidagi katta imkoniyatlarni ham to'liq ishga solish lozim. Shuningdek, davlatimiz rahbarining 2016 yil 2 dekabrda «O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni sohada uchrayotgan xato va kamchiliklarni bartaraf etib, uni izchil rivojlantirishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir.

2023-yilning yanvar-iyul oylarida jami 3,7 mln nafar chet el fuqarosi turistik maqsadlarda O'zbekistonga tashrif buyurdi. Bu davr oralig'ida eng ko'p tashrif Tojikiston 1 mln 151,4 ming, Qirg'iziston 912,8 ming va Qozog'iston 879 ming nafardan bo'ldi. Sayohat maqsadida Rossiyadan 417,4 ming kishi kelgan bo'lsa, Turkiyaning ko'rsatkichi 58 ming nafarni tashkil etdi. Bundan tashqari, Turkmanistondan 39,6 ming nafar, Janubiy Koreyadan 20,2 ming nafar, Hindistondan 20 ming nafar, Xitoydan 17,7 ming nafar, Germaniyadan esa 14,1 ming nafar sayyoh

O'zbekistonga tashrif buyurdi. 2024 yil davomida diyorimizga jami 8,6 million nafar xorijiy sayyoh keldi. Ularga 2,7 milliard dollarlik xizmat ko'rsatildi. Ushbu ko'rsatkich o'tgan yilga nisbatan 1,5 barobar ko'p. Yevropa va boshqa mintaqalar hamda qo'shni davlatlardan keluvchilarning o'rtacha xarajati 2022 yilga nisbatan 1,5 barobar oshgan. Maqsadli xorijiy davlatlardan turizm oqimi sezilarli jadallashdi. Jami miqdorda chegaradosh o'lkalar fuqarolari ulushi 2018 yildagi 87 foizdan 80 foizga tushdi, Ko'hna qit'a va boshqa uzoq davlatlar hissi 5,3 foizdan 9,0 foizga ko'tarildi. Sayyohlarga xizmat ko'rsatuvchi 762 yangi sub'ekt faoliyati yo'lga qo'yilishi natijasida turistik tashkilotlar va turagentlar soni 3581 taga yetdi. Bugungi kunda respublikamiz bo'ylab 3200 gid-ekskursovod ishlayapti. Joriy yilning o'zida ayni raqam 700 taga ortdi. O'zbekiston turizm salohiyatini Yevropa, Shimoliy Amerika, Osiyo-Tinch okeani, Yaqin Sharq, Xitoy va Markaziy Osiyo mintaqalarida keng targ'ib qilish maqsadida "World Media Group", "Blue Sky", "Sky one", "Wanderlust", "Euronews", "BBC", "National Geographic", "CNN" "Travel Tomorrow" xalqaro mediakorporatsiyalari, shuningdek "Holiday factory", "Voyage Prive" onlayn sayohat platformalari kabi qator xorijiy tashkilotlar va televideniylar bilan shartnoma asosida xalqaro miqyosda mamlakatimizni dunyoga tanitmoqda.

2024 yil dunyoning yetakchi 16 mamlakatida bo'lib o'tgan 18 xalqaro yarmarkada O'zbekiston milliy turizm stendi bilan ishtirok etdi. 12 davlat – Xitoy, Eron, Tojikiston, Buyuk Britaniya, Malayziya, Singapur, Indoneziya, Kuvayt, Belarus, Vengriya, Janubiy Koreya va Rossiyada "Road show" madaniy va taqdimot tadbirlari o'tkazildi. AQSH, Yaponiya, Germaniya va Xitoyda yurtimiz turizm brendi elchilari va vakillari tayinlandi. Ilk bor mart, avgust va sentyabr oylarida barcha hududlarda "Ichki turizm yarmakalari" tashkil qilinib, ichki turizm yo'nalishidagi 1700 ga yaqin tadbirkorlik sub'ekti, 18 000 dan ortiq ishtirokchi to'plandi. Tadbirlar davomida ichki sayohatlar tashkil etish bilan bog'liq 20 milliard so'mlik 1300 shartnoma va bitim imzolandi. Jahon iqtisodiy forumi tomonidan e'lon qilingan "Sayohat va turizmni rivojlantirish indeksi" tadqiqotiga ko'ra, mamlakatimiz 2024 yil "Turizmni rivojlantirish bo'yicha dunyoning eng faol mamlakati" deb topildi. Londonda bo'lib o'tgan marosimda O'zbekiston nufuzli "Wanderlust Reader Travel Awards 2024" mukofotining "Eng yaxshi rivojlanayotgan yo'nalish" nominatsiyasida g'olib chiqdi. "Russian traveler" jurnali o'tkazgan nufuzli tanlov hay'ati joriy yil O'zbekistonni "MDH mamlakatlari orasida eng yaxshi sayohat yo'nalishi" deb atadi. Jumladan mamlakatimizda turizm sektori tez rivojlanmoqda, xizmat sifati yaxshilanmoqda, Vizasiz rejim kuchaytirilgan. 90 dan ortiq davlat fuqarolari uchun 30 kungacha vizasiz kirish imkoni mavjud. Ichki transport infratuzilmasi tez rivojlanmoqda. Havo, temir yo'l va avtobus qatnovi yaxshilangan. Ko'plab zamonaviy mehmonxona va kurortlar, turizm markazlari ochilgan. O'zbekiston tarixiy va madaniy yo'nalishlar, jumladan o'ziga xos me'moriy yodgorliklarga boy, go'zal tabiatga ega. Suvenirler, mahalliy tovarlar xarid qilish imkoniyati bisyor. Hududlarda ko'plab do'konlar ochilgan. Ekskursiya xizmati rivojlangan. Professional gidlar yetarli, turlar tashkil etilgan. Diyorimizda turizmni rivojlantirish uchun raqamli xizmatlar ham keng yo'lga qo'yilgan.

Xulosa sifatida qayd etadigan bo'lsak, Respublikada 2017-2024 yillar davrida turizm sohasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratildi. Bu davrda turizmni rivojlantirishga bag'ishlangan davlat doirasidagi strategik dasturlar va islohotlar amalga oshirildi. Bu borada ijobiy jihatlar ya'ni qulayliklar yaratish borasida turistik vizalar olish tartibi soddalashtirilishi, turistik infratuzilma yaxshilanishi va turizm sohasiga investitsiyalar jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratilishi bilan O'zbekistonga tashrif buyurayotgan chet ellik turistlar soni sezilarli darajada oshdi. Mehmonxonalar, aeroportlar, transport tizimi va boshqa turistik xizmatlar sifatini yaxshilashga qaratilgan investitsiya loyihalari amalga oshirildi. Mahalliy aholi orasida ichki turizmni rag'batlantirish va turistik xizmatlarni ommalashtirish bo'yicha chora-tadbirlar izchil ravishda olib borilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2017-yil 2-dekabr, PF-5273.
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. "O'zbekistonda turizmni rivojlantirish strategiyasi – 2030", Toshkent, 2022.
3. Azizov, Sh. (2020). O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning iqtisodiy asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti. B-89-94
4. Karimov, R. (2021). Turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilishning zamonaviy yo'nalishlari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, №4. B-67-71
5. Jo'rayev, N. (2023). Ziyorat turizmining O'zbekistondagi istiqbollari. "Turizm nazariyasi va amaliyoti" jurnali, №2. B-28-32.

UDK:94(575.146) "1868/1920"

ZIYORAT TURIZMIDA "BUXORO DEKLARATSIYASI" QOIDALARI

Murodov Halim Salimovich

Buxoro davlat pedagogika instituti,
"Ijtimoiy fanlar" kafedrasida dotsenti, PhD

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirish uchun yetarlicha asoslar bo'lib, bunda uch ming yillik davlatchilik tarixi va u bilan bog'liq yodgorliklar, islom va boshqa dinlar qadamjolari, islom dini ravnaqiga beqiyos hissa qo'shgan muhaddislar, fiqh olimlari, tariqat asoschilari va turli soha olimu fuzalolarining beshigi ekanligi nuqtai nazaridan bu sohani rivojlantirish potentsiali, shuningdek, Ziyorat turizmining jadal rivojlanishida birinchi xalqaro Ziyorat turizmi forumi masalalari mushohada qilingan.

Kalit so'zlar: Ziyorat, Milliy PR – markaz, MATTA, ipak yo'li, talgo, eksport, Buxoro deklaratsiyasi, Qubbat ul islom.

Аннотация. В данной статье приведены достаточные основания для развития паломнического туризма в Узбекистане с точки зрения трехтысячелетней истории государственности и связанных с ней памятников, памятников ислама и других религий, колыбели мухаддисов, ученых-фикхов, основателей тариката и ученых различных областей, внесших неоценимый вклад в развитие ислама, а также возможности развития паломнического туризма. бурное развитие получил первый международный форум паломнического туризма.

Ключевые слова: "паломничество", "Национальный PR – центр", "Матта", Шелковый путь, Талго, экспорт, Бухарская декларация, "Куббат уль ислам".

Abstract. This article provides sufficient grounds for the development of pilgrimage tourism in Uzbekistan from the point of view of the three-thousand-year history of statehood and related monuments, monuments of Islam and other religions, the cradle of the Muhaddiths, Fiqh scholars, the founders of the Tariqa and scientists from various fields who have made an invaluable contribution to the development of Islam, as well as opportunities for the development of pilgrimage tourism. The first international pilgrimage tourism Forum has developed rapidly.

Keywords: Pilgrimage, National PR Center, Matta, Silk Road, Talgo, export, Bukhara Declaration, Kubbat ul Islam.

Turizm sohasi hozirgi kunda faol rivojlanayotgan hamda iqtisodiy- ijtimoiy muammolarga yechim topayotgan yetakchi sohalardan biridir. Jahonning rivojlangan AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Ispaniya, Xitoy, Tailand, Turkiya kabi davlatlarida turizm industriyasi rivoji va undan kelayotgan daromad mamlakatlardagi ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal etishda asosiy omil bo'lmoqda. XX asr oxiri – XXI asr boshlarida turizm sohasi jahon iqtisodiyoti mo'jizasiga aylanib, u neft va kon zahiralari tugasa-da, lekin turizmdan keladigan daromad to'xtamaydigan aksincha oshib boradigan manbalardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Turizm sohasining yanada taraqqiyoti va rivoji uchun doimiy ravishda xalqaro vaziyatda tinchlik va osoyishtalik muhiti dolzarb ahamiyatga ega. Turizm sanoati dunyo iqtisodiyotidagi uch yetakchi eksport sohalari qatoriga qo'shilib, neft va avtomobilsozlik yo'nalishidan keyin uchinchi o'rinni egallab kelmoqda. Turizm sanoati rivojlanish dinamika va uning yetakchiligi boshqa sohalarga nisbatan yanada yuqori ko'rsatgichlarga chiqishi albatta xalqaro vaziyatdagi siyosiy jarayonlarning ijobiy holatga o'zgarishini taqazo etadi. Jahonda xalqaro hamkorlik va kuchli turizm industriyasiga ega davlatlar bu soha rivojidan katta daromadga ega bo'lib kelmoqda. Masalan, birgina 2018 yilda AQSh – 215,5 mlrd dollar, Ispaniya – 81,5 mlrd dollar, Fransiya – 65,5 mlrd dollar, Tailand – 63 mlrd dollar, Xitoy – 40,4 mlrd dollar, Turkiya – 25,2 mlrd dollar va Singapur esa 20,5 mlrd daromad oldi[1].

2017-2020 yillarda O'zbekiston turizmining xalqaro hamkorligi kengayishi va jadal rivojlanishida viza rejimi sohasidagi zamonaviy yangiliklar va bosqichma-bosqich yengilliklarning joriy etilishi katta omil bo'ldi. Chunki O'zbekiston

Respublikasi qonunchiligiga ko'ra, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar faqat viza asosida O'zbekiston hududiga kirishlari va uning hududi orqali tranzit o'tishlari belgilandi. O'zbekiston Prezidentining PF-4861-sonli "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" farmoniga ko'ra, 2017 yil 1 apreldan e'tiboran O'zbekistonga turizm maqsadida keluvchi 27 davlat fuqarolari uchun viza rejimi bekor qilindi[2]. 2018-2019 yillarda tashqi siyosatda ochiqlik prinsipiga va xalqaro tajribalarning amaliyotga joriy qilinishi natijasida, 66 ga yaqin mamlakat vakillari O'zbekistonda 30 kungacha vizasiz bo'lishi, 56 ta davlat fuqarolari yengillashtirilgan tartibda elektron viza olishi, 101 ta mamlakat aholisi uchinchi davlatga borishda O'zbekistonga 5 kungacha vizasiz kirishi, shuningdek, 2018 yil 1 iyuldan elektron vizalar tartibi joriy etilishi[3] kabi qulay imkoniyatlar Buxoroda ham milliy turizm salohiyatining yangi istiqbollarini ochishga xizmat qildi[4]. Jumladan, Qayd etilishicha, 2018-yilda esa bu ko'rsatkich 5 346 200 kishi, 2019-yil davomida esa O'zbekistonga 6 748 500 nafar sayyoh tashrif buyurgan. Mamlakatga eng ko'p sayyoh Markaziy Osiyo mintaqasidan tashrif buyurgan. Ularning soni 2019-yilda 5 764 500 kishiga yetgan. Shuningdek, MDH mamlakatlaridan kelganlar soni 495 600 kishi, uzoq xorijiy mamlakatlardan tashrif buyurganlar esa 488 400 ming kishiga yetgan.

Turizmning dunyoda tobora keng quloqch yoyib borayotgan tarmoqlaridan biri bu – ziyorat turizmidir. Sharqda "ziyosat", "muqaddas joylarga tashrif buyurish" degan ma'noni anglatadi. Sharqda islom olamida pirlar, ustozlar, avliyolar qadamjolarini ziyorat qilish, ilm o'rganish, islom huquqidagi murakkab masalalarga yechim izlash, insoniyat tamadduniga xizmat qiladigan tariqatlarni o'rganish va keng yoyish kabi maqsadlarda ziyoratlar doimiy ravishda amalga oshirib kelingan. Diniy (ziyosat) turizm hozirgi vaqtda ommaviylik kasb etmoqda. U bir necha turlarga ajratiladi:

- ziyosat (muqaddas joylarga tashrif va ibodat qilish);
- bilimni orttirish safari (diniy, tarixiy yodgorliklar va boshqalar bilan tanishish);
- ilmiy safar din bilan shug'ullanuvchi tarixchi va boshqa mutaxassislarning safari shaklida namoyon bo'ladi [5].

O'zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirish uchun yetarlicha asoslar bo'lib, bunda uch ming yillik davlatchilik tarixi va u bilan bog'liq yodgorliklar, islom va boshqa dinlar qadamjolari, islom dini ravnaqiga beqiyos hissa qo'shgan muhaddislar, fiqh olimlari, tariqat asoschilari va turli soha olimu fuzalolarining beshigi ekanligi nuqtai nazaridan bu sohani rivojlantirish potensiali juda kattadir. Qadimiy tarixga ega bo'lgan Buxoro shahri turli davrlarda poytaxt yoxud markaz maqomida islom sivilizatsiyasi jarayonida IX asrda "Qubbat ul islom" — "Islom dinining gumbazi" degan faxrli nomga ega edi. Bunga esa mashhur fiqhshunos (huquqshunos) olim Xoja imom Abu Xafsi Kabir Buxoriyning xizmatlari kattadir[6].

O'rta asrlarda Buxoro ilmu ma'rifat va madaniyat tarqatishda ham Movarounnahrda yirik markaz sifatida shuhrat topdi. Buxoroda turli asrlarda bino qilingan 200 ga yaqin madrasalarda o'z davrida minglab tolibi ilmlar diniy va dunyoviy bilimlarni olib, butun Osiyo bo'ylab ziyo tarqatganlar. Shayx Sayfiddin

Boharziy faoliyati tufayli Buxoroning shuhrati islom olamida yana ham ko'proq tarqaldi. Shu sababli XIII asrdan boshlab unga yana bir sifat — "sharif" so'zi qo'yilib, u Buxoroyi sharif, ya'ni Sharofatli Buxoro nomi berilishi ham bejizga emasdir [7]. XII-XIV asrlarda vatanimizda Xojagon-Naqshbandiya tariqati shakllanib, xalqimiz uchun og'ir bo'lgan damlarda tarqoqlik, mo'g'ullar bosqini davrida buyuk ma'naviyatimizni, sog'lom e'tiqod va axloqiy madaniyatimizni saqlab qolib yanada rivojlantirishga ulkan hissa qo'shdilar. Siyosiy parokandalik davrida millatimiz birdamligi, vatanparvarligi, mehnatsevarligi va ma'rifatparvarligi saqlab qolishda Naqshbandiya tariqati – yetti pirlarning xizmatlari beqiyos bo'lib, ko'p o'tmay mustaqillikka erishgan xalqimiz o'z tarixidagi ikkinchi uyg'onish davriga qadam qo'ydi. Amir Temur va temuriylar davrida islom va shariat asoslari mustahkamlanib, Markaziy Osiyo hududidagi Naqshbandiya, Yassaviya va Kubroviya tariqatlari to'la shakllanib kamolga yetdi. Tariqatlarning xalqni halol mehnatga, ilm o'rganishga, kasb korni ulug'lash, tinch totuv yashash, xalqparvarlik, vatanparvarlik kabi fazilatlarni tarbiyalashdagi xizmatlari o'zbek davlatchiligining mustahkamlanishiga xizmat qildi. Albatta bu jarayonlarda Buxoroning markaziy o'rni birinchidan ilk islomiy oliy ta'lim, shariatva hadis ilmi rivojlanganligi, ikkinchidan Xojagon-Naqshbandiya tariqatining shakllanib keng quloq yoygan fundamental islomiy ilmlar rivojlanganligi bilan katta ahamiyat kasb etdi.

Milliy turizmining yetakchi tarmoqlaridan biri bo'lgan ziyorat turizmi xalqaro aloqalarni yanada jadallashtirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Ziyorat turizmining jadal rivojlanishida 2019 yil 21-23-fevral kunlari Buxoro shahrida tashkil yetilgan birinchi xalqaro Ziyorat turizmi forumida 34 davlatdan 120 xorijlik mehmonlar[8] ishtirok yetib, uning yakunlari bo'yicha 8 qoidani o'z ichiga olgan Buxoro Deklaratsiyasi imzolandi. Mazkur forumda Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi qoshidagi "Milliy PR – markaz", "MATTA" (Malayziya), "Kressent Rating" (Singapur) uyushmalari, Jakarta targ'ibot fondi (Indoneziya) o'rtasida "Global Muslim Traveler Index" doirasida hamkorlik memorandumini imzolandi^[9]. 2019 yil 21-23-fevral kunlari musulmon olamida «Qubbat-ul-islom» maqomiga sazovor bo'lgan Buxoroi sharifda tashkil etilgan birinchi xalqaro Ziyorat turizmi forumi (34 davlatdan 120 xorijlik mehmonlar ishtirok etdi) konstruktiv ahamiyatga ega bo'ldi. 2019 yil 22 fevralda "Buxoro Deklaratsiyasi" imzolanib, quyidagi qoidalar tasdiqlandi[10].

1. Xavfsizlik, turistlarni himoya qilish va ularning qadr-qimmatini hurmat qilish turizmni rivojlantirishning zaruriy shartlaridandir. Sayohatni yengillashtirish, turistlarning safarlari va turar-joylari, ularning xavfsizligi va himoyasini ta'minlash bo'yicha chora tadbirlar ishlab chiqish asosiy masala sifatida belgilandi. Xalqaro reyting agentliklari tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, O'zbekiston xavfsizlik va baxtiyorlik reytingida dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichga ega davlatlar qatoriga kiradi.

2. O'zbekiston aholisining asosiy qismini musulmonlar tashkil etuvchi, turli e'tiqod va madaniyatlar vakillari tinchlik va o'zaro hurmat muhitida yashaydigan dunyoviy davlatdir. O'zbekiston ko'p asrlik bag'rikenglik va konfessiyalararo totuvlik an'analari bilan maqtana oladi. Ko'pchilik etnik va diniy xilma-xillikni

Buyuk Ipak yo'lining madaniyat va sivilizatsiyalar o'chog'i sifatidagi merosi deb tan oladi. O'zbekiston 2018 yil 12 dekabrda BMTning Bosh Assambleyasida "Ma'naviy va diniy bag'rikenglik" to'g'risida maxsus qaror qabul qilish tashabbusi bilan chiqdi.

3. Ziyorat turizmining markazlaridan biri bo'lgan O'zbekiston ma'naviy islomning haqiqiy qadriyatlarini targ'ib qilish hamda islomning qonuniy, ilmiy, uslubiy va falsafiy asoslarini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

4. O'zbekistonning yuzlab madaniy va tarixiy obidolari YuNESKOning Jahon madaniy merosi ro'yxatiga olingan bo'lib, yosh avlod qalbida O'zbekistonning bebaho tarixiy merosi, milliyligi va yuksak ma'naviyatiga hurmat tuyg'usini kuchaytirishga yordam beradi.

5. Milodiy 644-646 yillarda yozilgan Xalifa Usmon Qur'oni (Mus'haf) kitobi musulmon madaniyatining ko'p asrlik madaniy va tarixiy merosining muhim va noyob manbasi sifatida e'tirof etiladi. Toshkent shahridagi "Mo'yi-Muborak" madrasasining maxsus xonasida saqlanayotgan Xalifa Usmon Mus'hafi butun dunyodan kelgan olimlar, din arboblari, ziyoratchilar va turistlarni o'ziga tortib kelmoqda.

6. Jahon sivilizatsiyasi rivojiga beqiyos hissa qo'shgan buyuk ajdodlarimizning boy tarixi, noyob ilmiy va ma'naviy merosi hamda mamlakatimizning jahonga mashhur tarixiy shaharlariga butun dunyodan turistlarni islom va boshqa sivilizatsiya markazlariga ziyorat qilishga chorlaydi.

7. Imom Al-Buxoriy, Imom At-Termiziy, Abu Mansur Al-Moturidiy, Bahouddin Naqshbandiy, Burhoniddin Marg'inoniy, Abu Ali Ibn Sino, Muhammad Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Ahmad Al-Farg'oniy, Abu Nasr Farobiy, Mirzo Ulug'bek, Shamsuddin As-Samarqandiy kabi olim va mutafakkirlarning tarixiy me'rosi va boshqa ko'plab olimlar va O'zbekistonning muqaddas so'fiylari butun insoniyatning mulki hisoblanadi va millionlab turistlarni O'zbekistonga tashrif buyurishga undaydi.

8. O'zbekiston Ziyorat turizmini rivojlantirish orqali madaniyatlararo va sivilizatsiyalararo muloqotni qo'llab-quvvatlash an'anasini davom ettirmoqda. Turli millat va dinlarning ko'p asrlar davomida tinch-totuvlikda yashab kelayotganligi tufayli o'zaro hurmat va bag'rikenglik an'analari qon-qonimizga singib ketgan.

Birinchil Xalqaro ziyorat turizmi forumi ishtirokchilari yanada tinch, insonparvar, barqaror, birodar va birlashgan dunyoni qurishga o'z hissalarini qo'shish bilan bir qatorda, O'zbekistonni Ziyorat turizmining markazlaridan biri deb tan olishadi va Butunjahon turizm tashkiloti, hukumatlar va xususiy sektor vakillarini "Buxoro deklaratsiyasi"ning qoidalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan barcha chora-tadbirlarni amalga oshirishga chaqiradi deb o'z ishini yakunladi. Birinchil xalqaro Ziyorat turizmi forumida ilgari surilgan masalalar bo'yicha O'zbekistonda jumladan Buxoroda amaliy ishlar jahon tajribasini o'rganish asosida boshlanib, turizm rivojlanishi uchun xizmat qilmoqda. Bu borada sayohatni yengillashtirish, turistlarning safarlari va turar-joylari, ularning xavfsizligi va himoyasini ta'minlash bo'yicha muhim qarorlar jahondagi turizm rivojlangan davlatlar tajribasi o'rganilib amaliyotga tadbiiq etish ishlari qat'iy tarzda olib borilmoqda.

Xullas, Birinchi Xalqaro Ziyorat turizmi aynan musulmon mamlakatlari ziyoratchilari, diniy ulamolar, sayyohlar, ishbilarmon turistik soha vakillari, ta'lim oluvchilar uchun O'zbekistonga o'ziga xos chorlov chaqirig'i bo'lib xizmat qildi. Shuningdek, turli xalqaro hamkorliklar doirasida rejalashtirilgan vazifalarni amalga oshirilishi ziyorat turizmining rivojlanishi va taraqqiyotiga asos bo'ladi. Shu bilan bir qatorda, O'zbekistonda xalqaro turizm aloqalarining rivojlanishi zamonaviy turizm industriyasi barpo etilishiga, turistlar keladigan davlatlar geografiyasining kengayishiga va ular sonining ortishiga asosiy omil bo'ladi. Turizm sohasida xalqaro aloqalarining o'sib borishi bilan birgalikda ichki turizmining ham rivojlanishi iqtisodiyotning ma'lum darajada ijobiy tomonga o'zgarishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Turizm-mamlakatimiz iqtisodiyotinig ertangi kuni // "Buxoronoma", 2018 yil 24 fevral.
2. Shahriyorov B. Sayohlik ravnaqiga investitsiya, imtiyoz va preferensiyalar // "Buxoronoma", 2019 yil 6 fevral.
3. Mamatqulov X.M, Bektemirov A.B., Tuxliyev I.S., Norchayev A.N.. Xalqaro turizm.Toshkent-- 2009.B-16
4. Abu Bakr Muhammad ibn Ja'far Narshaxiy. Buxoro tarixi. Toshkent. "Sharq bayozi" B-66
5. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yi, B-794
6. "Туризм в Узбекистане", 2019. – С. 28.
7. Rahmonov S., Ibrohimov I. O'zbekiston ziyorat turizmi markazlaridan biri sifatida e'tirof yetildi // "Xalq so'zi", 2019 yil 23 fevral.

UDK 338.48

TALABALAR TURIZMI TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHIIYATI VA NAZARIY ASOSLARI

Nilufar Axrorova Uktamovna

"Ipak Yo'li" turizm va madaniy meros xalqaro universiteti doktoranti

Annotatsiya. Talabalar turizmi bugungi kunda turizm sohasida endi rivojlanib, tanilib borayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu sohaning nazariy shakllanishi va kelib chiqish mohiyatini chuqur tahlil qilish hamda uning yondosh turizm turlaridan farqlarini ochib berish mazkur tezisning asosiy maqsadidir.

Kalit so'zlar: talabalar turizmi, akademik turizm, ta'lim turizmi, yoshlar turizmi, terminologik tavsif.

Zamonaviy turizm sohasi keng rivojlanib borar ekan, uning ichki tarkibiy tuzilmasidagi tarmoqlar ham turfa ko'rinishda takomillashmoqda. Xususan, oxirgi o'n yilliklarda xalqaro bozor sharoitida talabalar turizmi ham alohida yo'nalish sifatida shakllanib, bugungi kunda oliy ta'lim muassasalari, ixtisoslashgan ta'lim

dasturlari, xalqaro amaliyot yoki akademik almashinuvlar, ilmiy konferensiyalar va seminarlar, madaniy-ma'rifiy dasturlar doirasida sayohat qiluvchi talabalar qatlamining turli ehtiyojlariga xizmat qiladigan jahon miqyosidagi sektorga aylanishga intilmoqda. Shu boisdan, talabalar turizmi tushunchasining mazmun-mohiyatini, uning shakllanish tarixini va ilmiy adabiyotlardagi yondashuvlarini tadqiq etish, shuningdek, an'anaviy turizm turlaridan farqlovchi xususiyatlarini tahlil qilish ayni paytda ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Talabalar turizmi, ayniqsa, Yevropa Ittifoqida "Erasmus+" kabi dasturlar bilan ommalashdi. Shuningdek, Shimoliy Amerika, Osiyo-Tinch okeani davlatlarida ham turli almashinuv, stajirovka, til o'rganish, amaliyot kunlari tufayli yoshlar sayohatlari kuchaydi. Talabalar turizmi asosan 18–29 yosh oralig'idagi, oliy ta'lim (bakalavriat, magistratura, doktorantura) yoki kasb-hunar va kollej talabalari bo'lgan shaxslarning akademik, ta'lim, ilmiy-tadqiqot, madaniy-ma'rifiy yoki ijtimoiy loyihalar doirasida chet (yoki ichki) hududlarga safar qilishini bildiradi. Bu turizm klassik "rekreatsion" maqsaddan biroz farq qiladi, chunki unda o'qish, ma'rifiy tadbirlar, tajriba almashinuvi ustuvordir.

"Talabalar turizmi" (Student Tourism, Youth Travel, Student Exchange Tourism) atamasi ilmiy adabiyotlarda turli nomlar bilan ham uchraydi: "*educational tourism*" doirasida ko'rib chiqilishi, "*academic mobility*" (akademik mobillik) konsepsiyasi sifatida, "*study tours*" (o'qish maqsadida safarlar), "*youth travel*" shaklida ham yuritilishi mumkin. Bunda asosiy farq – "*youth travel*" kengroq, chunki har qanday yoshlar (ishlayotgan bo'lsa ham) safar qilishi mumkin [2]. "Talabalar turizmi" esa bevosita o'qish statusi (talabalik) va ma'lum ta'lim maqsadi bilan sayohat qilishni nazarda tutadi [1].

"**Talabalar turizmi**" termini shakllanishi asosan G'arb adabiyotlarida 1960–1970-yillarda "Student Travel Bureau", "Student Universe", "Student Exchange Programs" kabi tashkilotlar paydo bo'lishi bilan bog'liq [3]. Davlat darajasida "Fulbright" (AQSH), "DAAD" (Germaniya), "Erasmus" (Yel) kabi xalqaro dasturlar ham "talabalar turizmi"ga yo'naltirilgan bo'lib, bu atamaning rasmiy ma'noda shakllanishiga hissa qo'shgan [8].

"Talabalar turizmi" atamasi, avvalo, o'qish jarayonida bo'lgan shaxslarning (o'rta-maxsus yoki oliy ta'lim muassasalari talabalari) turizm bilan bog'liq harakatlari, safarlari va sayohatlarini aks ettiradi. Ular o'quv yili mobaynida yoki ta'til kunlari doirasida turli maqsadlar – o'quv amaliyotlarini o'tab chiqish, xalqaro yoki mahalliy almashinuv dasturlarida ishtirok etish, ilmiy konferensiya va seminarlarda qatnashish, stajirovka bajarish, madaniy ekspeditsiyalar uyushtirish, xorijiy til bo'yicha kurslar va boshqa madaniy-ta'limiy yoki ma'rifiy tadbirlar doirasida safar qilishadi. Talabalar turizmiga doir atamalarni qiyosan tahlil etish va ularning ilmiy yondashuvlarini oydinlashtirish maqsadida quyidagi jadval taqdim etildi.

"Akademik turizm", "ta'lim turizmi", "yoshlar turizmi" va "talabalar turizmi" bir-biriga yaqin bo'lsa-da, ular auditoriya, maqsad va ta'limiy omil bo'yicha farqlanadi. Masalan, **akademik turizm** ilmiy izlanish maqsadlarini ko'zda tutadi, **ta'lim turizmi** har qanday yoshdagilar o'quv va malaka oshirishga qaratilgan, **yoshlar turizmi** 14–29 yoshdagi kengroq qatlamni qamrab oladi. **Talabalar turizmi** esa aynan

talaba maqomiga ega bo'lgan — o'rta-maxsus yoki oliy ta'limda tahsil olayotgan yoshlar uchun xos bo'lib, shu to'rtta atamaning eng tor segmenti sanaladi [4].

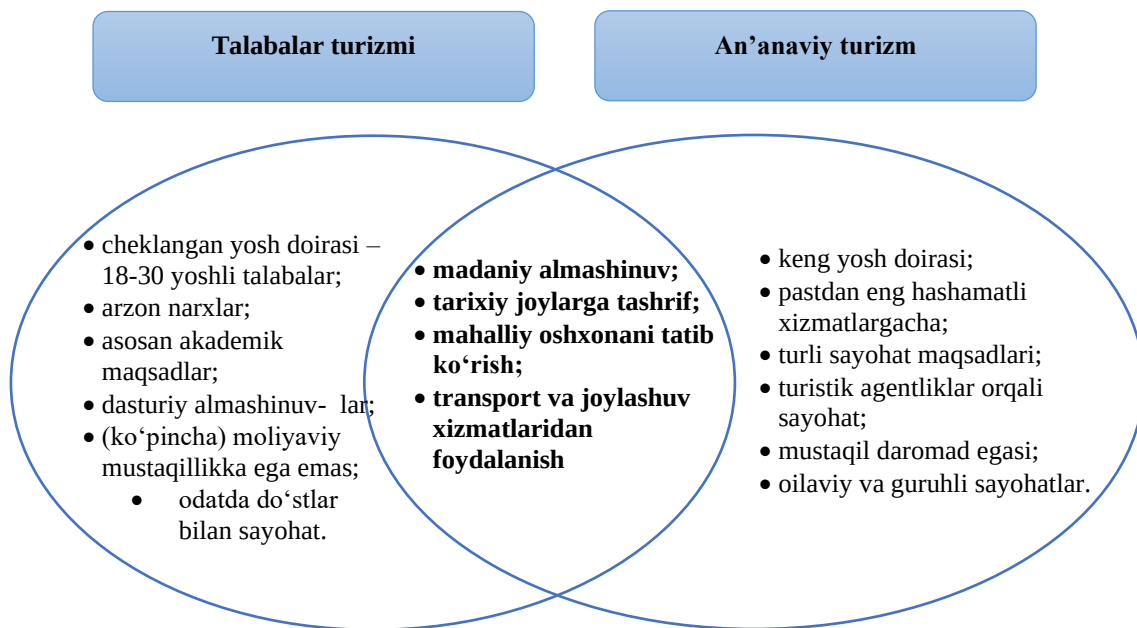
1-jadval

“Talabalar turizmi” terminologik qiyosiy tavsif

Nom	Tavsif	Manba
Akademik turizm	Oliy ta'lim doirasida talabalar ham ushbu tarmoqning bir qismi hisoblanishadi, ammo “akademik turizm” tushunchasi ko'proq akademik xodimlar (professor, ilmiy izlanuvchi) bilan bog'liqdir. Talabalik — bu “akademik turizm”ning subkategoriyasi, ya'ni kengroq doiraning ichki segmenti.	Hall (1992), Ritchie & Lewis (2005), UNWTO (2013) [5,6,13, 14]
Ta'lim turizmi	“Ta'lim turizmi” — keng ma'nodagi o'quv-sayohat jarayoni. Talabalar esa bu turda eng faol, chunki ularning akademik dasturga bog'liq ishtiroki kattaroq. Ammo bu turda faqat talabalar emas, balki o'qish istagidagi yoki o'z malakasini oshirishni xohlaydigan turli yoshdagilar qatnashadi.	Smith & Puczko (2014), Richards (2007), UNWTO (2016) [13]
Yoshlar turizmi	“Youth tourism” talabalik bilan cheklanmaydi. Ishlayotgan yoki sinov yoshi bo'lgan 14–29 yoshdagi shaxslarning istalgan maqsadli safarlari ham shu ro'yxatga kiradi. Demak, “talabalar turizmi” bu keng yoshlar turizmining bir bo'lagi bo'lib qoladi.	Bywater (1993), Richards (2003, 2007), UNWTO (2013) [5,6,13]
Talabalar turizmi	“Talabalar turizmi” — yoshlar turizmi, ta'lim turizmi, akademik turizm kabi keng yo'nalishlarning kesishish nuqtasida joylashgan, o'ziga xos segment. Unda safar nisbatan past budjet bilan, ilmiy-ma'rifiy maqsad ustunligi va yosh avlodning ma'naviy-intellektual talabini ta'minlash xarakterlidir.	Blackwell (2009), Minnaert et al. (2009), Bolton & Stanford (2019), Bywater (1993), UNWTO (2013) [5, 6, 13]

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, har bir atama turizmning o'ziga xos yo'nalishiga taalluqli bo'lib, aynan “talabalar turizmi” degan tor doiradagi tushuncha academic turizm, educational turizm va youth turizm kabi kengroq yo'nalishlar bilan kesishadi. Xususan, **akademik turizm** ilmiy-tekshirish, professor-o'qituvchilarga ham tegishli bo'lib, talabalarning ishtiroki ham mumkin, **ta'lim turizmi** esa turli yoshdagilar ta'lim maqsadida safar qilishi bilan tavsiflanadi va bu jarayonda talabalar eng faol qatlamni tashkil etadi. **Yoshlar turizmi** 14–29 yoshdagi har qanday shaxsni qamrab olar ekan, talabalik bu toifa ichidagi qisman segment xolos [10]. Nihoyat, **talabalar turizmi** — faol talaba statusiga ega bo'lgan toifaga xos, aniq “ta'lim-ma'rifiy maqsad” bilan yo'naltirilgan tor, ammo o'ziga xos turizm shakli sifatida maydonga chiqadi. Shunday qilib, “talabalar turizmi” boshqa kengroq turizm turlari bilan qisman kesishadigan, biroq “talaba” maqomi va “ta'limiy motiv” bilan aniq farqlanuvchi turizm shakli sifatida ajralib turadi [7]. *Talabalar turizmi* an'anaviy turizm turlaridan, avvalo, *maqsadga yo'naltirilganlik* jihatidan farqlanadi: bunda rekreatsion dam olish, hordiq yoki ko'ngilochar maqsad ustun emas, balki ilmiy, o'quv, amaliy stajirovka, tilni rivojlantirish, madaniy almashinuvga asoslangan aniq o'quv maqsadlar diqqat markazida turadi [8].

Ijtimoiy toifaga kelsak, talabalik maqomidagi (18–30 yosh oralig'ida, ota-ona yoki grant mablag'iga tayanadigan) yoshlardan iborat bo'lib, ular moliyaviy jihatdan cheklangan, ammo ishtiyoqi baland, madaniy qiziqishi yuqori qatlam sifatida e'tirof etiladi [9].

1-rasm. Talabalar va an'anaviy turizmining bir-biridan farqlari hamda umumiy jihatlari

Safar mobaynidagi faoliyat asosan seminar, konferensiya, ilmiy-laboratoriya ishlar, muzey yoki qo'lyozma fondlarni o'rganish, "summer school"da qatnashish, til mashg'ulotlari kabi o'quv-ma'rifiy yo'nalishlarni qamrab oladi, an'anaviy hordiqdan keskin farqlanadi. *Budjet xususiyatida* talabalarning arzon turar joy (hostel, jamoaviy yotoqxona) va pasaytirilgan to'lov (talabalar diskonti)ni izlashlari, tejamkor transport va ovqatlanish imkoniyatlarini topishlari asosiy o'rinda bo'ladi. *Davomiylik va takroriylik* nuqtayi nazaridan, bir semestr yoki butun o'qish davrini xorijda o'tkazish ("exchange program") an'anaviy turizmga kam kuzatilsa, talaba esa har yili yoki har semestrda turli dasturlarda qatnasha olishi mumkin [11]. Nihoyat, *natijaviy samarasi* talaba uchun kasbiy ko'nikma, ilmiy salohiyat, til o'rganish, shaxsiy rivojlanish kabi ijobiy transformatsiyalar bilan namoyon bo'ladi, an'anaviy turizm esa odatda hordiq, rekreatsion qulaylik va yangi hissiyot berish bilan cheklanadi [12]. Shu bois "talabalar turizmi" maxsus ta'limiy, akademik va ma'rifiy komponentni o'zida jo etgan, yosh toifaga xos iqtisodiy va ijtimoiy talablarni ham qamrab oladigan turizm shakli sifatida alohida ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Carr, N. 2000. An exploratory study of gendered differences in young tourists perception of danger within London. *Tourism Management* 22:565-570.
2. Jones, D., *Social Tourism in the E.U. - Student & Youth Travel*, European Commission Seminar, Brussels, 2007.
3. Uktamovna, A. N. (2023). The foreign countries' experience on tourism and youth policy. *Journal of new century innovations*, 31(1), 125-131.
4. Uktamovna, A. N. (2023). The differences and characteristics of young travellers. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 2(5).

5. Richards, G., & Wilson, J. (2003). New horizons in independent youth and student travel: Summary report. International Student Travel Confederation.
6. Bywater, M. (1993). The youth and student travel market.
7. Akhrorova, N. U. (2022). Swot Analysis in Youth Tourism Development Strategies for Uzbekistan. American Journal of Economics and Business Management, 5(12), 26-33.
8. Youth Student & Educational Travel Statistics Report 2018. British Educational Travel Association (BETA), London, UK.
9. Moisa, C. O. (2010). Aspects of the youth travel demand. Annales Universitatis Apulensis: Series Oeconomica, 12(2), 575.
10. Akhrorova, N. (2023). The role of international business in the development of youth tourism and travel. Центр научных публикаций, 34(34).
11. Jones, D., Social Tourism in the E.U. - Student & Youth Travel, European Commission Seminar, Brussels, 2007.
12. Akhrorova, N. U., Axmadova, Z. A. (2023). The role of youth travel organizations in improving the national economy. In современные вопросы естественного и экономики (pp. 61-64).
13. Aragão, Cláudia, and Cândida S. "The role of higher education institutions in promoting academic tourism." Proceedings of the 4th International Conference on Tourism Research ICTR. Academic Publishing, 2021.

MILLIY TURIZM SALOHİYATINI OSHIRISH: MADANIY MEROS, EKOLOGIK TURIZM VA INNOVATION LOYIHALAR

Yuldasheva Maxfuza Maxammad qizi

Namangan davlat universiteti magistri

yuldashevamahfuza1993@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining turizm sohasidagi salohiyatini oshirishga qaratilgan asosiy yo'nalishlar madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish, ekologik turizmni rivojlantirish va innovatsion yondashuvlar orqali turizm xizmatlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda mavjud muammolar tahlil qilinib, ularni hal etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: milliy turizm, madaniy meros, ekologik turizm, innovatsion loyihalar, O'zbekiston, turizm infratuzilmasi.

Abstract. This article explores the key directions for enhancing the tourism potential of the Republic of Uzbekistan efficient utilization of cultural heritage sites, development of ecological tourism, and modernization of tourism services through innovative approaches. The research analyzes existing challenges and proposes practical solutions for sustainable tourism growth.

Key words: national tourism, cultural heritage, ecological tourism, innovative projects, Uzbekistan, tourism infrastructure.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy va ijtimoiy hayotining muhim sohalaridan biri sifatida turizmga alohida e'tibor qaratmoqda. Turizm nafaqat mamlakatning jahon hamjamiyatidagi ijobiy imijini shakllantirish, balki iqtisodiyotni diversifikatsiyalash, yangi ish o'rinlarini yaratish, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish kabi ko'plab yo'nalishlarda katta salohiyatga ega. O'zbekiston hududida joylashgan tarixiy shaharlar Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz va Termiz butun insoniyat sivilizatsiyasi tarixida muhim iz qoldirgan. Ushbu shaharlar va ulardagi obidalar YuNESKOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, mamlakatimizni global sayyohlik xaritasida tanitishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, tog'-o'rmon hududlari, cho'l va dasht landshaftlari, tabiiy qo'riqxonalar va milliy bog'lar ekologik turizm uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

Bugungi kunda turizm sohasining yanada rivojlanishi innovatsion yondashuvlar, raqamlashtirish jarayonlari va texnologik ilg'orlik bilan chambarchas bog'liq. Zamonaviy sayyohlik talablariga javob beradigan infratuzilmalar, raqamli servislar, ekologik barqarorlikka asoslangan xizmatlar va madaniy-ma'rifiy kontentning jozibadorligi ushbu yo'nalishda hal qiluvchi omillar hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada O'zbekistonda milliy turizm salohiyatini oshirishning muhim omillari madaniy merosdan samarali foydalanish, ekologik turizmni ilgari surish va innovatsion loyihalarni joriy etish masalalari chuqur tahlil qilinadi hamda ularni amaliyotda tatbiq etishning ustuvor yo'llari ko'rib chiqiladi.

O'zbekistonda turizmni rivojlantirishga qaratilgan ko'plab ilmiy, amaliy va normativ-huquqiy manbalar mavjud bo'lib, ular milliy turizm siyosatining shakllanishi va takomillashuvida muhim rol o'ynaydi. Ushbu sohadagi asosiy adabiyotlar qatoriga xalqaro tashkilotlar tavsiyalari, davlat strategiyalari, ilmiy maqolalar, monografiyalar hamda ekspert tahlillari kiradi. Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) tomonidan e'lon qilingan "Tourism and Cultural Heritage", "Ecotourism Guidelines" kabi nashrlarda madaniy va ekologik turizmni rivojlantirish bo'yicha global tendensiyalar, barqarorlik mezonlari va strategik yondashuvlar yoritilgan. Bu manbalar O'zbekiston sharoitida ham o'rganilib, milliy siyosatga moslashtirilmoqda. Milliy miqyosda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-sonli Farmoni ("Turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida") va 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi turizmni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab bergan hujjatlar sifatida alohida ahamiyatga ega. Akademik darajadagi manbalarga to'xtaladigan bo'lsak, O'zbekistonda turizmga oid yetakchi olimlar – A. Karimov, N. Rasulov, M. Eshquvvatov, G. Tursunova va boshqalarning ilmiy ishlari bu sohadagi nazariy va amaliy asoslarni chuqur yoritadi. Jumladan:

- Karimovning "O'zbekiston turizm salohiyati: holati va istiqbollari" nomli asarida madaniy meros obyektlarining turistik faoliyatga jalb etilishi va infratuzilmaning rivojlanish holati tahlil qilingan.

- N. Rasulov ekologik turizm masalalariga ixtisoslashgan bo'lib, uning "Ekoturizm asoslari" nomli asarida ekologik barqarorlik, tabiiy resurslardan foydalanish va mahalliy aholining ishtiroki muhim jihatlar sifatida ko'rib chiqiladi.
- M. Eshquvvatovning tadqiqotlarida esa innovatsion texnologiyalar, xususan raqamli platformalar va "aqli turizm" konsepsiyasining milliy turizmga integratsiyasi masalalari yoritilgan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi tomonidan e'lon qilingan statistik axborotnomalar va strategik hujjatlar tahliliy manba sifatida xizmat qilmoqda. Ular orqali sohadagi o'sish sur'atlari, tashrif buyurgan sayyohlar soni, xizmatlar sifati va infratuzilma rivoji to'g'risida empirik ma'lumotlarga ega bo'lish mumkin.

Bundan tashqari, xalqaro tajribani o'rganishda Turkiya, Gruziya, Vyetnam va Ispaniya kabi davlatlarning madaniy va ekologik turizmni rivojlantirishdagi amaliy yondashuvlari ham tadqiqotchilar tomonidan manba sifatida ishlatilmoqda. Bu davlatlarda AR/VR texnologiyalari, ekologik marshrutlar, interaktiv gidlar va xalqaro marketing strategiyalari samarali qo'llanilgan bo'lib, O'zbekiston sharoitida ularni moslashtirish istiqbollari mavjud.

Ushbu tadqiqotda milliy turizm salohiyatini oshirishda madaniy meros, ekologik turizm va innovatsion loyihalarning o'zni va samaradorligini o'rganish uchun kompleks metodologik yondashuvlar qo'llanildi. Turizm ko'p tarmoqli va murakkab tizimli soha bo'lganligi sababli, uni o'rganishda nafaqat an'anaviy ijtimoiy-iqtisodiy tahlil metodlari, balki zamonaviy tahliliy vositalar ham qo'llanildi. Tadqiqotda quyidagi asosiy metodlar ishlatildi:

- **Tizimli tahlil** – O'zbekiston Respublikasi Prezident farmonlari, hukumat qarorlari, Turizm va madaniy meros vazirligi statistikasi, hamda rasmiy strategik hujjatlar asosida turizmni rivojlantirishga oid davlat siyosati, infratuzilma rivoji va investitsion loyihalarning asosiy yo'nalishlari chuqur o'rganildi. Ushbu tahlil orqali milliy turizm siyosatining ustuvor yo'nalishlari aniqlab olindi.
- **Solishtirma (komparativ) tahlil** – O'zbekiston va boshqa davlatlar (masalan, Turkiya, Ispaniya, Gruziya, Qozog'iston) tajribasi o'rganilib, madaniy merosni saqlash va undan turizmga foydalanish, ekoturizmni rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish bo'yicha qiyosiy tahlil amalga oshirildi. Bu orqali O'zbekiston uchun maqbul va moslashtirilgan modellar aniqlashga harakat qilindi.
- **Empirik kuzatuv va holat tahlili (case study)** – ayrim turistik hududlar, jumladan Samarqand va Buxorodagi madaniy obyektlar, Zaamin milliy bog'i, Chorvoq dam olish zonasi hamda Toshkent shahridagi interaktiv muzeylar faoliyati o'rganildi. Sayyohlar soni, xizmatlar sifati, mavjud muammolar va istiqbolli yechimlar bo'yicha amaliy ma'lumotlar yig'ildi.
- **Kontent tahlili** – ommaviy axborot vositalarida, ilmiy jurnallarda va rasmiy axborot portallarida chop etilgan ma'lumotlar asosida sohadagi dolzarb muammolar va ilg'or tajribalar sistemalashtirildi.

- **Ekspert suhbatlari** – ayrim soha mutaxassisleri, xususan turizm gidlari, mahalliy tadbirkorlar va Turizm qo'mitasi vakillari bilan norasmiy intervyular o'tkazilib, ularning fikr-mulohazalari asosida tahliliy fikrlar boyitildi.

Mazkur metodologik yondashuvlar birgalikda tadqiqot natijalarining chuqur, ob'ektiv va amaliy jihatdan asosli bo'lishini ta'minladi.

O'zbekiston Respublikasining turizm sohasida katta salohiyatga ega bo'lishi birinchi navbatda uning noyob madaniy merosi, boy tarixiy o'tmishi va betakror tabiiy manzaralari bilan bog'liq. Bugungi kunda madaniy, ekologik va innovatsion turizm yo'nalishlari mamlakatning turistik raqobatbardoshligini oshirishda asosiy strategik ustuvorlik sifatida qaralmoqda.

Madaniy meroslar holati. O'zbekiston hududida qadimiy sivilizatsiyalar, buyuk imperiyalar va yirik madaniyatlar shakllangan. Xususan, Samarqand, Buxoro va Xiva kabi shaharlarda joylashgan me'moriy obidalar: Registon majmuasi, Ark qal'asi, Ichan-Qal'a va boshqa ko'plab yodgorliklar har yili minglab xorijiy va mahalliy sayyohlarni jalb qiladi. Ammo bu boy merosdan turizm sohasida to'laqonli foydalanish hali to'liq yo'lga qo'yilmagan. Ko'plab tarixiy obyektlarda axborot texnologiyalarining yetarlicha qo'llanilmasligi, interaktiv xizmatlarning yo'qligi va xorijiy mehmonlar uchun qulaylik darajasining pastligi madaniy turizmning rivojiga to'siq bo'lib kelmoqda.

Bunday obyektlarga raqamli gidlar, QR-kodli axborot stendlari, 3D rekonstruksiya, AR (kengaytirilgan reallik) texnologiyalari asosida ekskursiyalar kabi innovatsion yechimlarni joriy etish, bu obidalarni nafaqat saqlash, balki ularni turizm infratuzilmasining faol tarkibiy qismiga aylantirishga xizmat qiladi.

Ekologik turizmning rivojlanish holati. O'zbekistonning tog'li, cho'l va o'rmonli hududlari ekologik turizm uchun katta imkoniyatlarga ega. Jumladan, Ugom-Chotqol tizmasidagi tog'li maskanlar, Zaamin milliy bog'i, Qizilqum cho'li, Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi kabi tabiiy hududlarda ekoturizm loyihalari bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Ekologik turizm nafaqat sayyohlik sohasining rivoji, balki atrof-muhitni muhofaza qilish, mahalliy aholining barqaror bandligini ta'minlash va mahalliy madaniyatni asrash nuqtai nazaridan ham dolzarb hisoblanadi.

Biroq ekoturizm sohasida ham ayrim muammolar mavjud: infratuzilmaning sust rivojlangani, transport-logistika tizimining qulay emasligi, xizmat ko'rsatish madaniyatining pastligi va ekologik xavfsizlikka doir standartlarning yetarli darajada qo'llanilmasligi ushbu yo'nalishning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qilmoqda.

Innovatsion loyihalar va zamonaviy yondashuvlar. Zamonaviy turizmدا innovatsiyalar muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda O'zbekistonda ham raqamli texnologiyalarga asoslangan bir qator loyihalar yo'lga qo'yildi. Masalan:

- **UZTOURISM mobil ilovasi** orqali sayyohlar o'zlariga kerakli ma'lumotlarni tezda topishlari mumkin;
- **Virtual ekskursiyalar platformalari** – Toshkent, Samarqand va Buxoro shaharlari bo'ylab 3D formatda sayohat qilish imkonini beradi;
- **Raqamli xaritalar va navigatsiya tizimlari** orqali turistik obyektlarga tez va oson yo'l topish mumkin bo'lmoqda;

- **Aqlli turizm (Smart Tourism)** konsepsiyasi asosida ayrim shaharlar (masalan, Buxoro) "aqlli shahar" loyihalari bilan bog'lanmoqda – bu esa mehmonxona band qilishdan tortib, transport va ekskursiyalarni boshqarishgacha bo'lgan xizmatlarni avtomatlashtirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, Startap tashabbuslari doirasida turizm yo'nalishidagi texnologik yechimlar (masalan, onlayn bron tizimlari, AR-ekskursiyalar, mahalliy qo'llanma ilovalari) bo'yicha yosh mutaxassislar tomonidan ilg'or g'oyalar ishlab chiqilmoqda. Bunday yondashuvlar sayyohlar uchun yangi tajribalar yaratish bilan birga, milliy turizm raqobatbardoshligini oshiradi va uni global bozorlarda ilgari surishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining turizm sohasida mavjud salohiyatini to'liq ishga solish va uni barqaror rivojlantirish mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim strategik vazifadir. Ushbu maqolada o'rganilgan tahlillar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, madaniy meros, ekologik imkoniyatlar va zamonaviy texnologiyalar uyg'unligi turizmni yangi bosqichga olib chiqishda hal qiluvchi omil bo'la oladi. Avvalo, madaniy meros obyektlarini raqamlashtirish va ularga doir interaktiv, ko'p tilli axborot resurslarini ishlab chiqish orqali bu obyektlarning jozibadorligini oshirish, ayni paytda ularni asrash va kelgusi avlodlarga yetkazish imkoniyati kuchayadi. Shuningdek, ekoturizmni rivojlantirish uchun tabiiy landshaftlarga ega hududlarda maxsus ekologik zonalarini belgilash, ularni atrof-muhitni muhofaza qilish tamoyillari asosida boshqarish va mahalliy aholini ushbu jarayonlarga jalb qilish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Bundan tashqari, turizm xizmatlarini diversifikatsiyalashda innovatsion texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt (AI), kengaytirilgan va virtual reallik (AR/VR), shuningdek, "aqlli" qurilmalar (IoT) yechimlarining joriy etilishi sayyohlar uchun sifatli va zamonaviy xizmatlar taqdim etish imkonini beradi. Bu texnologiyalar yordamida foydalanuvchi tajribasi yaxshilanadi, turistik marshrutlar shaxsiylashtiriladi va boshqaruv jarayonlari avtomatlashtiriladi. Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash orqali turizm infratuzilmasini rivojlantirish, yangi mehmonxonalar, yo'nalishlar va xizmat turlarini joriy etish imkoniyati yaratiladi. Nihoyat, milliy brend va hududiy turistik identifikatorlar asosida samarali marketing strategiyalarini ishlab chiqish, ularni raqamli platformalarda targ'ib qilish orqali O'zbekistonning turistik qiyofasini jahon sahnasida tanitish mumkin.

Mazkur takliflar milliy turizm salohiyatini ochish, uni barqaror va raqobatbardosh soha sifatida shakllantirish, hamda mamlakatning global turizm bozorida munosib o'rin egallashiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5611-sonli farmoni. "Turizm sohasini jadallik bilan rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida". 5-yanvar, 2018 yil.
2. UNWTO. Tourism Highlights, 2023 Edition. Madrid: World Tourism Organization, 2023.

3. Karimov A. O'zbekiston turizm salohiyati: holati va istiqbollari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.
4. Rasulov N. Ekoturizm asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi rasmiy axborotlari. – www.mot.gov.uz
6. Eshquvvatov M. “Innovatsion texnologiyalar asosida turizm xizmatlarini modernizatsiya qilish”. Ilm va Taraqqiyot jurnali, №3, 2022.
7. Tursunova G. “Barqaror turizm konsepsiyasi va O'zbekiston sharoitidagi amaliyot”. TDIU Ilmiy axboroti, №2, 2021.
8. O'zbekiston Respublikasi “2022–2026 yillarda rivojlanish strategiyasi” – www.strategy.uz
9. World Bank. Sustainable Tourism Development: A World Bank Perspective, Washington DC, 2021.
10. Yusupova D. “O'zbekistonda ekoturizm infratuzilmasini takomillashtirish yo'llari”. Iqtisodiy tadqiqotlar, №4, 2020.
11. International Trade Centre (ITC). Innovative Tourism Solutions in Central Asia. Geneva, 2022.

UDK 2964

YOSHLAR TURIZMINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI

Navruz-zoda Shohro' Baxtiyor
BuxDU doktoranti (DSc)

Annotatsiya. Maqolada barqaror turizmni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari bo'lmish, ekologik, ijtimoiy-madaniy va iqtisodiy jihatlarini ochib berilgan. Shuningdek, yoshlar turizmini ekologik barqaror rivojlantirishga qaratilgan amaliyotlardan biri “Ongli turizm”ni yo'lga qo'yish masalasiga to'xtalib o'tilgan. Bundan tashqari, bir qator ybarqaror rivojlantirish yo'nalishlari sanab o'tilgan.

Kalit so'zlar: barqaror rivojlanish, ongli turizm, overtourism, ekologik barqaror, iqtisodiy barqaror, ijtimoiy barqaror, karbon izi.

Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO) ta'rifiga ko'ra [1], **barqaror turizm** turistlar, sanoat va jamoalarning ehtiyojlarini qondirish uchun joriy va kelajakdagi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ta'sirlarni to'liq hisobga oladi. Boshqacha qilib aytganda, bu ko'proq foyda keltiradigan va kamroq salbiy ta'sirga ega bo'lgan turizm turi, ayniqsa atrof-muhit nuqtai nazaridan, shuningdek, iqtisodiyot va jamiyat nuqtai nazaridan ham.

O'zbekistonlik tadqiqotchilardan turizm barqaror rivojlanishi muammosini tadqiq etgan N.Safarova [4] ayni tushunchaga quyidagicha ta'rif bergan: davlat, jamiyat va xususiy sektor hamkorligi asosida turizm talabi va taklifi muvozanatini

iqtisodiy, ijtimoiy va atrof-muhit rivojlanishiga zarar yetkazmasdan, hamohang tarzda davom etishini ta'minlashdir.

Barqaror rivojlanish ommaviy turizm va turli xil turizm segmentlarida turizmning barcha shakllariga nisbatan qo'llaniladi. Barqarorlik tamoyillari turizmni rivojlantirishning **ekologik, iqtisodiy** va **ijtimoiy-madaniy** jihatlarini nazarda tutadi va uning uzoq muddatli barqarorligini kafolatlash uchun ushbu uch o'lchov o'rtasida tegishli muvozanat o'rnatilishi kerak bo'ladi:

1. Ekologik barqaror rivojlanish. Turizmni rivojlantirishning asosiy elementini tashkil etuvchi ekologik resurslardan maqbul foydalanish, muhim ekologik jarayonlarni saqlash hamda tabiiy meros va biologik xilma-xillikni saqlashga yordam berish. Ya'ni, atrof-muhitni iflos qilmaslik, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, transport vositalarining ekologik toza bo'lishi, turistlarni tabiiy ozuqalar bilan ovqatlantirish va b.q.

2. Ijtimoiy barqaror rivojlanish. Mezbon jamoalarning ijtimoiy-madaniy haqqoniyligini hurmat qilish, ularning madaniy merosi va an'anaviy qadriyatlarini asrash, madaniyatlararo tushunish va bag'rikenglikka hissa qo'shish. Ya'ni nogiron sayyohlarga barcha shart-sharoitlarni yaratish, turizm bandligini oshirishi, uning daromadidan turistlar tashrif buyuradigan joylarni obodlanish va b.q.

3. Iqtisodiy barqaror rivojlanish. Uzoq muddatli iqtisodiy operatsiyalarni ta'minlash, barcha manfaatdor tomonlarga adolatli taqsimlangan ijtimoiy-iqtisodiy imtiyozlarni taqdim etish, shu jumladan barqaror bandlik va daromad olish imkoniyatlari va mezbon jamoalarga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish va kambag'allikni qisqartirishga hissa qo'shish. Ya'ni, turizm raqobatbardosh bo'lib, boshqa sohalarga nisbatan ko'proq daromad keltirishi, turistik obidalaridan samarali foydalanish, va b.q.

Turizm rivojlanmoqda, yoshlar dunyoning hayratlanarli landshaftlarini, uning g'ayrioddiy yovvoyi tabiatini o'rganishga intilishmoqda. Shunday bo'lsa-da, xalqaro sayyohatlar ko'payib borar ekan, u ko'pincha mahalliy aholi va resurslarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Endi har qachongidan ham mas'uliyatli turizmni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan sa'y-harakatlar sayyoramizni himoya qilish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lmoqda. Chunki barqaror rivojlanishga e'tibor bermaslik jiddiy ekologik oqibatlariga olib kelishi mumkin. Faqatgina 2023-yilda xalqaro sayyohatlar soni 1,5 milliarddan oshdi, bu raqam esa o'sib bormoqda va pasayish ehtimoli juda past. Shuning uchun sayohat qilishga xohish o'sib borar ekan, har bir manzilni noyob qiladigan turli madaniyatlar, tabiiy go'zallik va yovvoyi tabiatni himoya qiladigan amaliyotlarni qabul qilish juda muhimdir. Ushbu amaliyotlardan biri **“Ongli turizm”** bo'lib hisoblanadi.

“Ongli turizm” – bu atrof-muhitga zarar yetkazmasdan sayohat qilishdir. Ushbu amaliyot yoshlar turizmini barqaror rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, u yosh sayyohlarning yangi yo'nalishlarni kashf qilishlarida ijobiy ta'sir ko'rsatishga undaydi. Ushbu yo'nalish turizmning mahalliy aholiga ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik ta'sirini kamaytirish, resurslardan haddan ziyod foydalanish o'rniga ularning barqarorligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Ongli sayohatchi bo'lish mahalliy urf-odatlarini hurmat qilishni, kichik biznesni qo'llab-quvvatlashni va manzillarni avvalgidan ko'ra yaxshiroq ahvolda tark etishni anglatadi.

Ongli sayohat ekstremal choralarni talab qilmaydi - ekologik toza turar joy tanlash yoki chiqindilarni minimallashtirish kabi kichik, oqilona tanlovlar doimiy o'zgarishlarga olib kelishi va karbon izini kamaytirishi mumkin.

Turizm o'sib borishi bilan "overtourism"(sayohatlarning haddan tashqari ko'payib ketishi) tashvishga aylandi, ko'plab mashhur yo'nalishlar haddan tashqari gavjum, atrof-muhitning yomonlashuvi va madaniy buzilish bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda. Ongli turizm amaliyotini qo'llagan holda yosh sayyohlar o'zlari yoqtirgan joylarni qo'llab-quvvatlashlari, resurslarga bo'lgan tanglikni kamaytirishlari va kelajak avlodlar zavqlanishi uchun yo'nalishlarning gullab-yashnashiga yordam berishlari mumkin. Ushbu yondashuv turizmni barqaror va barcha ishtirokchilar uchun hurmatli qilish uchun kalit hisoblanadi.

Yoshlar turizmni barqaror rivojlantirish yo'nalishlari quyidagilardan iborat [6]:

✓ **Mahalliy madaniyatni hurmat qilish.** Har bir yosh sayyoh tashrif buyuradigan destinatsiyaning urf-odatlarini, kiyinish madaniyati va odob-axloq qoidalari haqida bilib olishi lozim. Madaniy me'yorlarga hurmat ko'rsatish ijobiy o'zaro munosabatlarni rivojlantiradi va madaniy yaxlitlikni saqlaydi.

✓ **Mahalliy biznesni qo'llab-quvvatlash.** Yoshlarning tashrif buyuradigan joylarida mahalliy turar joylar, restoranlar va do'konlarni tanlashlari maqsadga muvofiq. Bu mahalliy iqtisodiyotni oshiradi va sayyohlarning xarajatlari jamiyatga bevosita foyda keltirishini ta'minlaydi.

✓ **Plastik va chiqindilarni kamaytirish.** Bir marta ishlatiladigan plastik chiqindilarni kamaytirish uchun qayta ishlatiladigan suv idishlari, sumkalar va idishlardan foydalanish muhim. Chiqindilarni mas'uliyat bilan tashlash va iloji bo'lsa, ularni qayta ishlash maqsadga muvofiq.

✓ **Yuqori mavsumdan qochish.** Mashhur tashrif joylaridagi gavjumlikni kamaytirish va kamroq olomon bilan yanada qiziqarli tajribadan bahramand bo'lish uchun sayyohlik mavsumining eng yuqori cho'qqisidan qochish zarur.

✓ **Tarixiy obidalarini hurmat qilish.** Tarixiy obidalar va artefaktlarga tegmaslik ularni buzishdan saqlanish kerak, chunki bu ularni kelajak avlodlar uchun saqlab qolishga yordam beradi.

✓ **Jamiyat bilan aloqada bo'lish.** Barqaror turizmni qo'llab-quvvatlaydigan va mazmunli tajribalar yaratadigan mahalliy gidlar boshchiligidagi tadbirlar va sayohatlarda ishtirok etish muhim. Shu kabi tadbirlar madaniy meros va an'anaviy qadriyatlarini asrashga, madaniyatlararo tushunish va bag'rikenglikka hissa qo'shishga turtki bo'ladi.

✓ **Karbon izini minimallashtirish.** Jamoat transporti, piyoda yoki velosipedda yurish kabi ekologik toza transportni tanlash va karbon chiqindilarini qoplashni o'ylab ko'rish maqsadga muvofiq.

Nazarimizda, turizmni barqaror rivojlantirish masalasiga ikki tomonlama, ya'ni ishlab chiqaruvchi (taklif) hamda iste'molchi (talab) tomonidan qarash maqsadga muvofiq. Chunki, barqaror turizm konsepsiyasini amaliyotga joriy qilish, bir

tomondan sayohat jarayonida iste'mol qilinadigan barcha xizmatlar ishlab chiqaruvchilarining biznes modellariga bog'liq bo'lsa, ikkinchidan tashrif buyuruvchilarning iste'mol madaniyatiga borib taqaladi. Ya'ni, turistik hududlarni barqaror rivojlantirish muammosiga ham talab, ham taklif tomonidan qarash tavsiya etiladi. Bizning fikrimizcha, **yoshlar turizmni barqaror rivojlantirish** – yoshlar tashrif buyuradigan turistik hududlarning iqtisodiy jihatdan barqaror o'sib, ijtimoiy va ekologik muvozanatni saqlagan holda, mos ishlab chiqarish modellari va iste'mol madaniyatini shakllantirish mexanizmlarini joriy qilishdir [3].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Butunjahon turistik tashkiloti rasmiy veb-sayti <https://www.unwto.org/sustainable-development>
2. Gorbatov S. Environmental awareness of youth as a factor in the development of sustainable youth tourism: the example of post-Soviet countries. Federal Research Centre the Subtropical Scientific Centre of the Russian Academy of Sciences, Yana Fabritsiusa str. 2/28, Sochi, 354002, Russia
3. Navruz-zoda B.N., Ibragimov N.S. Turistik hudud raqobatbardoshligining ko'p darajali modeli. /Monografiya/ -Buxoro: "Sadridin Salim Buxoriy" Durdona nashriyoti, - 2018. 9-bet
4. Safarova N.N. Turizm rivojlanishining ilmiynazariy asoslari. /Monografiya/ - Toshkent: "IFMR" nashriyoti, - 2017. 220-bet
5. Schönherr S., Pikkemaat B. Young peoples' environmentally sustainable tourism attitude and responsible behavioral intention. Department of Strategic Management, Marketing and Tourism, SME & Tourism, University of Innsbruck, Innsbruck, Austria.
6. <https://www.alphatravelinsurance.co.uk/blog/responsible-tourist/>

LYUKS MEHMONXONA BRENDING MARKETING ALOQALARINI DEKODLASH: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA SAMARADORLIK OMILLARI

Jabborova Dilobar G'ayratjon qizi,
Namangan davlat universiteti magistranti
dilobarbekirzayeva3@gmail.ru
Yokubjonova Xulkarbonu Yokubovna,
Namangan davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqola lyuks mehmonxona brendlarining marketing aloqalarini dekodlash, ulardan samarali foydalanish usullarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda zamonaviy marketing strategiyalari, raqamli platformalarning roli va mijozlar qabul qilish mexanizmlarini o'rganish asosiy e'tiborga olingan. Statistika ma'lumotlari va grafik tahlillar orqali marketing samaradorligi ko'rsatkichlari namoyish etilgan.

Kalit soʻzlar: lyuks mehmonxona, marketing aloqalari, xizmat sifati, raqamli marketing, mijoz qoniqishi, innovatsiyalar.

Bugungi globallashuv jarayonida lyuks mehmonxonalar bozori nafaqat xizmat sifati, balki mijozlar bilan toʻgʻridan-toʻgʻri aloqa qilish strategiyalari orqali ham farqlanadi. Mijozlarning brendga boʻlgan sadoqati marketing aloqalarining samaradorligiga bogʻliqdir. Xususan, lyuks mehmonxona brendlari eksklyuziv xizmatlarni taklif qilish, raqamli platformalarni tatbiq etish va innovatsion yondashuvlardan foydalanish orqali oʻz mijozlarini jalb qiladi. 2023-yilda dunyo boʻylab lyuks mehmonxona sektorining umumiy daromadi 210 milliard AQSh dollariga yetgan. Oʻzbekiston mehmonxona sektorining ulushi esa qariyb 60 million AQSh dollarini tashkil etdi. Bu Oʻzbekistonning xalqaro miqyosda turizm bozorida kuchli ishtirokchi boʻlish imkoniyatini koʻrsatmoqda. Hozirgi davrida mehmonxona sanoatida muvaffaqiyatli raqobat yuritish uchun brend imidji va mijozlar bilan kommunikatsiyaning sifatli yoʻlga qoʻyilishi muhim omil hisoblanishiga ham alohida urgʻu berib oʻtish lozim. Ayniqsa, lyuks segmentidagi mehmonxonalar raqobatchilardan ajralib turish uchun noanʼanaviy va raqamli yondashuvlardan foydalanmoqda. Bu esa marketing aloqalarining strategik ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Marketing aloqalari va ularning samaradorligi. Marketing aloqalari – bu brend va isteʼmolchi oʻrtasidagi kommunikatsion jarayon boʻlib, u mahsulot yoki xizmat haqidagi xabardorlikni oshirish, isteʼmolchilarda ijobiy taassurot uygʻotish, shuningdek, ularni sotib olishga undash orqali mijoz sadoqatini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, lyuks segmentida faoliyat yurituvchi mehmonxona brendlari uchun marketing aloqalari nafaqat tijorat maqsadida, balki imidjni shakllantirish, emotsional tajriba yaratish va mijoz bilan barqaror muloqotni taʼminlash nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy marketingda aloqa vositalari klassik yondashuvlardan farqli oʻlaroq, koʻproq raqamli texnologiyalar va mijozga yoʻnaltirilgan yondashuv asosida quriladi. Jumladan, veb-saytlar, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar, elektron pochta orqali yuboriladigan moslashtirilgan takliflar, chatbotlar, virtual turlar, QR-kodli xizmatlar – bularning barchasi marketing kommunikatsiyalarining interaktiv va yuqori samaradorlikka ega vositalaridir. Bunday vositalar orqali mehmonxonalar mijozlar bilan nafaqat bir tomonlama axborot uzatadi, balki ularning fikrini eshitadi, tahlil qiladi va ularni shaxsiy tajriba asosida qayta jalb qiladi. Quyidagi jadvalda lyuks mehmonxona brendlarida qoʻllanilayotgan asosiy marketing vositalari va ularning samaradorligi koʻrsatilgan.

1-jadval

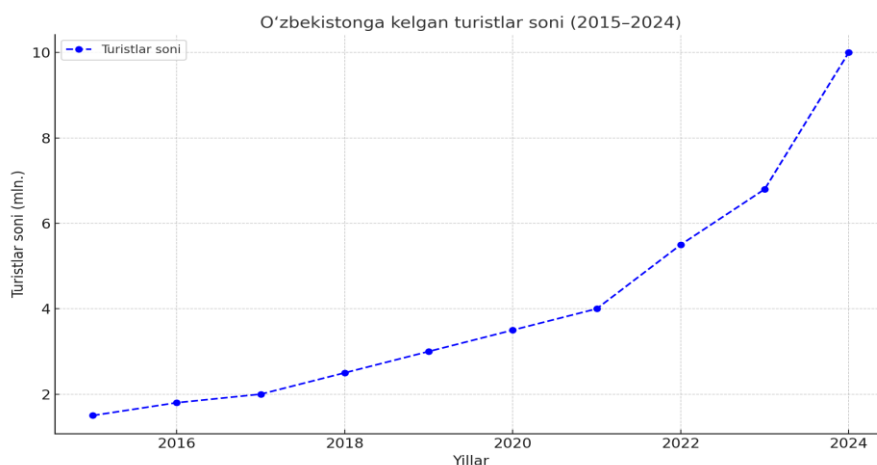
Marketing vositasi	Amalga oshirish usuli	Mijozlar eʼtirofi(%)	Brendga taʼsiri
Raqamli reklama (Instagram, Google ads)	Vizual kontet, brend hodisalari.	75%	Yuqori
Influencer marketing	Sayohatchilar blogerlar orqali targʻibot	68%	Oʻrta-yuqori
Email marketing	Personalizatsiyalangan takliflar	52%	Oʻrta
Mijozlarga xizmat	24/7 sunʼiy intellect yordami	60%	Oʻrta-

chatbotlari			yuqori
QR-kodli xizmatlar	Kontaktsiz xizmatlar	70%	Yuqori
Virtual turlar va 360° video tadqiqotlar	Sayohatni oldindan his qilish imkoniyati	65%	Yuqori
Sodiqlik dasturlari va mukofot tizimi	Bonusla, chegirmalar, ball to'plash	80%	Juda yuqori

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, raqamli va interaktiv aloqa vositalari nafaqat mijoz e'tiborini tortadi, balki brendning bozordagi imijini ham mustahkamlashga xizmat qiladi.

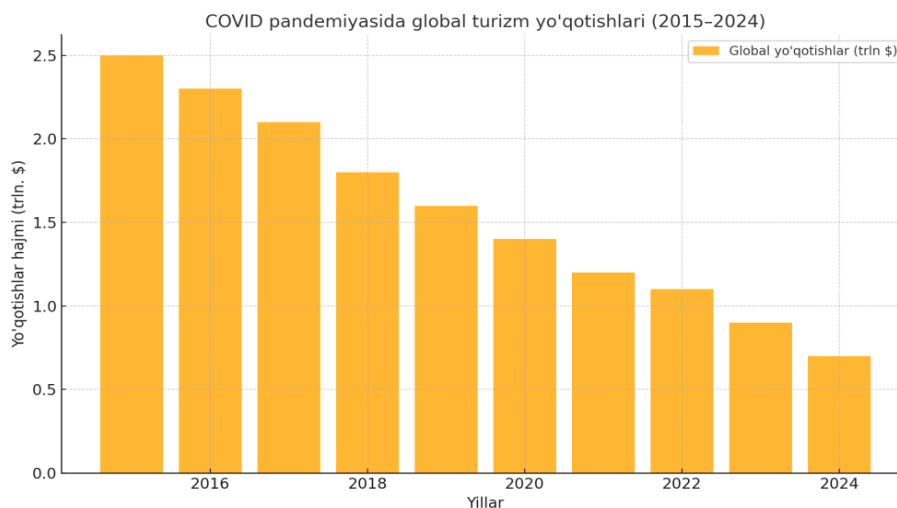
O'zbekiston tajribasi va xorijiy taqqoslash. O'zbekistonda lyuks toifasidagi mehmonxonalar soni oshmoqda, ammo ularning marketing aloqalari ko'pincha an'anaviy usullar bilan cheklanadi. Toshkentdagi ba'zi mehmonxonalarda raqamli marketing vositalarini qo'llash yo'lga qo'yilgan bo'lsa-da, keng ommaviy joriy etish hali sust. Bunda Fransiya, Ispaniya yoki BAA tajribasini o'rganish va moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Lyuks mehmonxona brendlari uchun marketing aloqalarini zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish – mijoz sadoqatini oshirish va brend obro'sini mustahkamlashning eng muhim vositasidir. O'zbekiston sharoitida bu boradagi imkoniyatlar keng, faqat ularni to'g'ri strategiya bilan yo'naltirish zarur.

So'nggi yillarda O'zbekistonda mehmonxona sohasining rivojlanishi sezilarli darajada tezlashdi. 2023-yilda mamlakatga kelgan turistlar soni 6,8 million kishini tashkil etdi, bu esa 2015-yilga nisbatan 3,7 barobarga ortishdir. 2024-yilga kelib, ushbu ko'rsatkichning 10 millionga yetishi prognoz qilinmoqda. Quyida grafik orqali bu o'sish tendensiyasi yaqqol ko'rsatilgan.

1-rasm. O'zbekistonga 2015–2024-yillarda kelgan turistlar soni (mln. kishi hisobida)

COVID pandemiyasi global turizm sohasiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. 2020-yilda turizm sektori global darajada 2,4 trillion AQSh dollari miqdorida yo'qotishga uchradi. Quyidagi grafik pandemiya davridagi yo'qotishlarning o'sish dinamikasini ko'rsatadi.

2-rasm. COVID pandemiyasida global turizm yo'qotishlari (trillion AQSh dollari)

Raqamli texnologiyalar va “smart” xizmatlar joriy qilinishi orqali mehmonxona sektori yangi bosqichga chiqmoqda. 2022-yilda Toshkentdagi “Hotel Inspira-S” mehmonxonasida konserj-robotning joriy qilinishi mehmonlar uchun innovatsion xizmatlar taklif etishning bir namunasi bo'ldi. Ushbu texnologiya orqali mehmonxona xizmatlari avtomatlashtirildi va mijozlarga zamonaviy echimlar taqdim etildi. Bundan tashqari, mijozlarning marketing kampaniyalariga nisbatan qoniqish darajasi bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, lyuks mehmonxona mijozlarining 85 foizi xizmat sifatidan mamnun, 70 foizi esa raqamli xizmatlarni yuqori baholaydi. Ammo raqamli texnologiyalarni kengroq joriy qilish zarurati sezilmoqda.

O'zbekiston mehmonxona sektori xalqaro tajribani tatbiq etish orqali o'zining jozibadorligini oshirishi mumkin. Xususan, Fransiya va Ispaniya kabi davlatlarda qishloq turizmi, madaniy merosni saqlash va raqamli xizmatlarni rivojlantirish orqali turistlarni jalb qilish amaliyoti yuqori natija bermoqda. Fransiyada turistlarga “madaniyat va meros”, “yashash san'ati” kabi yo'nalishlarda maxsus xizmatlar taklif etilmoqda. Shu bilan birga, mamlakatdagi mehmonxonalar soni 16490 taga yetgan bo'lib, raqamli platformalar orqali xizmat ko'rsatish tizimlari joriy qilingan.

O'zbekistonda bu yo'nalishlarda amalga oshirilayotgan ishlar yangi imkoniyatlarni ochib beradi. Mehmonxona sektorida xizmat sifatini yaxshilash, mijozlar ehtiyojlariga moslashtirilgan marketing strategiyalarini tatbiq etish va innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali sohani yanada yuqori bosqichga olib chiqish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Tourism and Hospitality Marketing: A Global Perspective. Simon Hudson, 2008-yil. Foydalanilgan betlar: 45–58, 120–135.
2. "Turizm asoslari" Tuxliyev I.S., Hayitboyev R., Safarov B.Sh., Tursunova G.R. 2014-yil, Toshkent: Fan va texnologiya. Foydalanilgan betlar: 78–92, 101–108.

3. "Smart-turizm: Xorijiy tajriba va uni O'zbekistonda qo'llash istiqbollari" Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari, 2023-yil, Toshkent: "YaIT" jurnali. Foydalanilgan betlar: 145–156.
4. "O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning jahon tajribasi: muammo va istiqbollari" Shovdirov T.N., 2023-yil, Builders of the Future ilmiy jurnali. Foydalanilgan betlar: 104–111.
5. "Xizmat ko'rsatish sohasiga oid atamalar va iboralar izohli lug'ati" Mamatqulov X.M., 2010-yil, Toshkent: Iqtisod-moliya. Foydalanilgan betlar: 210–215.
6. "Mehmonxona moliyaviy boshqaruv tizimida asosiy muammolar va ularning sabablari" Baymirzaev D.N., 2024-yil, Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi. Foydalanilgan betlar: 29–33.
7. "Turizmning iqtisodiy ahamiyati va xizmatlar sifati" Juraqulova F., 2023-yil, Pedagog Respublika ilmiy jurnali. Foydalanilgan betlar: 44–50.
8. "Mamlakatimizda mehmonxona biznesining rivojlanish tendensiyalari" Mardonova D.Sh., 2023-yil, Ekonomika va Finans ilmiy jurnali (O'zbekiston). Foydalanilgan betlar: 18–22.

UDK: 338.48(575.1)

DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURISM IN UZBEKISTAN: ANALYSIS AND STRATEGIC APPROACHES

Teshaboyeva Odina Nasridinovna,

senior lecturer, PhD

Mutallibov Nazirillo Mirzabahrom ugli

student, Faculty of Economics, Ferghana State University

Abstract. Scientific-methodological research is being conducted globally to develop domestic tourism in various countries. These studies address important issues such as identifying trends in the development of domestic tourism and strengthening collaboration between the government, organizations, and tourists.

Keywords: domestic tourism, concept, infrastructure, tourism market, reforms, types of tourism, improvement, mechanism.

Numerous scientific studies are being conducted globally to improve the scientific-methodological foundations for developing domestic tourism. Priority areas of this research include identifying trends in domestic tourism development, creating a model for the development of domestic tourism in line with the national economy, evaluating the role of the government in domestic tourism development, strengthening collaboration between organizations and tourists in managing tourism activities, assessing the potential of domestic tourism, and improving the

methodological foundations of the organizational-economic mechanism for its development.

It is not an exaggeration to say that Uzbekistan embarked on a new era in the tourism sector in 2016. Of course, the first steps in tourism were made after achieving independence in 1991. However, the tourism sector remained closed during that time, as tourists were prohibited from entering Uzbekistan for security reasons. In domestic tourism, due to the difficult economic conditions, residents of the country were largely limited to traveling within regions to visit relatives. Today, by 2024, as a result of reforms implemented by the government, the opening of borders and the creation of new tourism opportunities have contributed to the growth of our economy. The development of domestic tourism and the increase in the number of local tourists are helping to further strengthen our economy.

The reforms being carried out to develop domestic tourism in Uzbekistan are yielding positive results. From 2016 to 2023, the number of domestic tourists exceeded 59.5 million (see Figure 1).

As seen in the figure above, the number of domestic tourists steadily increased from 2016 to 2019, and we can observe that the results did not decline significantly in 2020 due to the Covid-19 pandemic. Restrictions, the prohibition on people leaving their homes, the halt in transportation, and other various reasons contributed to this.

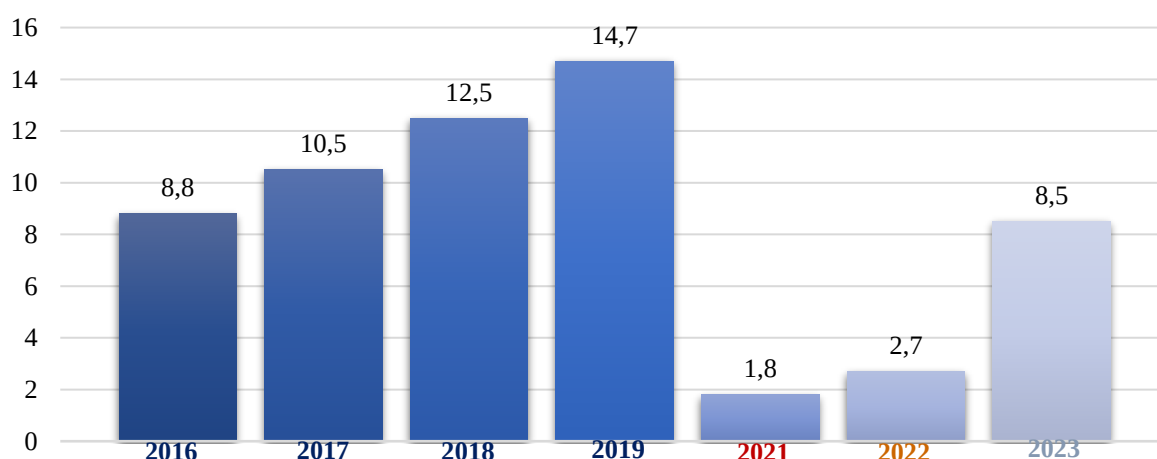

Figure 1. Statistics on the number of domestic tourists in Uzbekistan from 2016 to 2023

Looking at some indicators of the 2022-2026 concept for the development of the tourism sector in the Republic of Uzbekistan, analyses and forecasts show that the number of domestic tourists is expected to range from 10,000 to 15,000. The number of accommodation facilities (excluding family guest houses and hostels) is projected to increase from 1,210 to 1,771 (see Table 1).

Table 1

Target indicators of the concept for the development of the tourism sector in the Republic of Uzbekistan for 2022-2026

№	Indicators	2022 year	2023 year	2024 year	2025 year	2026 year

1.	Number of foreign tourists visiting Uzbekistan (thousand people)	3711,6	7000,0	7500,0	7959	9392
2.	Export of tourism services (million USD)	1 128	1 500	1 600	1 850	2 130
3.	Number of domestic tourists (thousand trips)	10 000	12 000	13 000	15 000	18 000
4.	Number of accommodation facilities (excluding family guesthouses and hostels)	1 210	1331	1464	1610	1771
5.	Number of rooms in accommodation facilities (thousand)	31,9	35,1	38,6	42,4	46,7
6.	Number of beds in accommodation facilities (thousand)	64,2	70,4	77,4	85,2	93,7

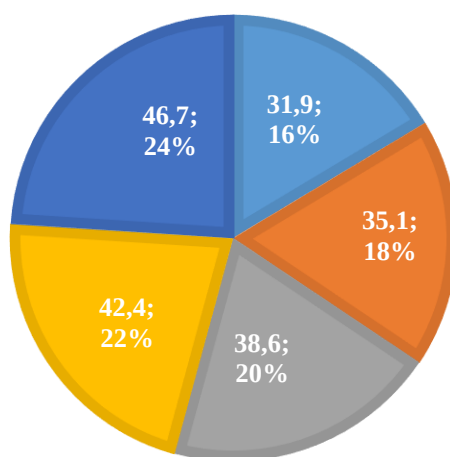

Figure 2. Target Indicators for the Number of Rooms and Beds in Accommodation Facilities in the Concept for the Development of the Tourism Sector in the Republic of Uzbekistan for 2022-2026

The analysis and forecasts presented in Table 1 and Figure 2 are shown in six dimensions, including the number of foreign tourists visiting Uzbekistan, the export of tourism services (in millions of U.S. dollars), the number of domestic tourists (in thousands), the number of accommodation facilities, the number of rooms in accommodation facilities, and the number of beds in accommodation facilities (in thousands).

The fact that the tourism reforms being implemented in our country are being analyzed and evaluated by international organizations indicates that Uzbekistan holds a significant position in the global community. For example, Uzbekistan was awarded first place in the nomination for "The World's Fastest Growing Countries in Tourism" by "The Wanderlust World Guide Awards" platform, and first place in "The Best Emerging Tourism Destination of 2019" by the "Grandvoyage Agencia de Viajeros" agency. Ranking highly on various agency platforms contributes to further improving attention toward tourism. In particular, we can see that Uzbekistan's

fourth-place ranking among "The World's Fastest Growing Countries in Tourism" by the UNWTO is a result of the tourism policy led by our President.

International rankings have evaluated our country's tourism potential across several other dimensions. For example, as of February 6, 2021, Uzbekistan was ranked fourth among the fastest-growing countries in tourism according to the UNWTO rankings (see Table 2).

Today, in the development of domestic tourism, President Shavkat Miromonovich Mirziyoyev has issued and implemented several decrees and resolutions. Examples include Resolution No. PQ-3514 from February 7, 2018, and Decree No. PF-6165 from February 9, 2021. In particular, Resolution No. PQ-232 from April 30, 2022, "On Additional Measures for Diversification of Domestic Tourism Services," serves as the foundation for the development of domestic tourism. The resolution outlines raising tourism to a strategic level in the national economy, diversifying domestic tourism services and significantly increasing their volume, creating the necessary conditions for introducing citizens to the tourism potential of our country, improving the quality of tourism services, enhancing their competitiveness in global markets, providing additional opportunities for entrepreneurial entities operating in tourism, rapidly developing modern service infrastructure, and expanding employment and income sources for the population.

Table 2

The evaluations given by international organizations on the tourism reforms of our country

Among the world's fastest-growing countries in the tourism sector	«Tourist Safety Index»	"Attractive Tourist Destinations"	"Fastest-Growing Country in Tourism in 2021"
Announced on February 6, 2020, in the UNWTO list, with:	The American Institute of Public Opinion	Titan Travel – the largest tour operator in the UK for attractiveness	The prestigious British newspaper "The Independent"
Uzbekistan ranked 4th in the rating.	Uzbekistan ranked 9th in the world for tourist	Uzbekistan was included among the top 20 countries	With a growth rate of 27.3%, Uzbekistan ranked 4 th

Starting from June 1, 2022, as part of the "Travel Across Uzbekistan!" program, employers are required to create opportunities for employees to take a local trip once a year under collective agreements, with a portion of the travel costs being reimbursed from employers' off-budget funds and other sources not prohibited by law.

Within the framework of the "Travel Across Uzbekistan!" program, several ministries, committees, and agencies have been assigned responsibility for developing domestic tourism. Ministries have also been tasked with promoting tourism for young people, especially students of educational institutions, focusing on various types of tourism such as historical-educational, cultural-entertainment, extreme, ecological, ethno- and beach tourism. Ministries will also promote business,

extreme, ecological, agro-, ethno-, and gastronomic tourism for labor and community groups.

Several economic mechanisms have been developed to promote domestic tourism. For example: a) A system for reimbursing travel expenses and offering discounts under the "Travel Across Uzbekistan!" program has been established. b) Reimbursement for travel expenses will be made if the following conditions are met during the trip: Use of air, rail, and/or automobile transportation; Use of accommodation services; Visits to cultural organizations. c) Travel expenses will be reimbursed for each tourist as follows: 15% of the round-trip airfare cost, but no more than 150,000 soums; 15% of the round-trip train or bus ticket cost, but no more than 80,000 soums; 15% of the cost for an overnight stay in accommodation, but no more than 80,000 soums; 50% of the ticket price for each visit to theaters, museums, circuses, and art galleries, but no more than 20,000 soums.

The Tourism Committee, under the Ministry of Ecology, Environmental Protection, and Climate Change of the Republic of Uzbekistan, has developed a clear roadmap for promoting various types of tourism, focusing on domestic tourism, which includes: Active and extreme tourism; Business tourism; Cultural tourism; Eco-tourism; Pilgrimage tourism; Wellness tourism; Gastronomic tourism.

These are among the main directions being promoted. Taking active and extreme tourism as an example, Uzbekistan has great potential for this type of tourism.

Active and Extreme Tourism: This type of tourism involves activities that combine travel and sports, often associated with risk. Examples include skydiving, mountaineering, and rafting. Extreme tourism requires not only physical fitness but also courage. It is a type of tourism that has developed and spread widely in Europe and East Asia. Primarily, young people and middle-aged individuals are interested in extreme tourism, seeking real adrenaline experiences. For this reason, extreme tourism attracts more young people. Almost every type of extreme tourism requires prior preparation and skills. There are dozens of types of extreme tourism, with the most common being mountaineering, kayaking, diving, rafting, paragliding, and mountain tourism. Exotic forms of extreme tourism also exist. Extreme tourism is not only a form of recreation but also one of the promising sectors of business, attracting many people. New and unexplored places are emerging in the development of extreme tourism, along with new types of tourism. Extreme tourism requires not only high-quality experiences but also specific skills, appropriate equipment, experience, and a high level of professionalism.

Business Tourism: Also known as corporate tourism, this type of tourism involves organizing and managing business trips. Business tourism includes visits by company employees for collaboration or other business matters. It is closely associated with corporate events and meetings, commonly known as MICE (Meetings, Incentives, Conferences, Exhibitions). According to the World Travel & Tourism Council (WTTC), the global business travel market exceeded 1.106 trillion dollars in 2015. By the end of 2016, business travel expenses rose to 1.150 trillion dollars, and preliminary forecasts indicated a 3.7% increase in 2017, reaching 1.192

trillion dollars. By 2026, the annual growth rate of the business travel market is projected to average 3.7%, amounting to 1.658 trillion dollars. According to the Global Business Travel Association (GBTA), 89% of all business travel expenditures, or a total of 984 billion dollars, are concentrated in the Asia-Pacific region, Western Europe, and North America. The Asia-Pacific region is the world's largest business travel market, accounting for 38% of the global market. Since 2000, its volume reached 392 billion dollars in 2013. The fastest growth is observed in three BRICS countries—China, India, and Russia. In 2013, the U.S. led the top five countries for business travel, followed by China. Japan, Germany, and the United Kingdom followed at a distance, while Russia ranked 11th. In 2014, Russia dropped to 14th-15th place in the global rankings, with business travel expenses decreasing by 4.5% compared to the same period of the previous year, totaling 21 billion dollars, despite a 5% increase in domestic business tourism.

Cultural Tourism: Cultural tourism is one of the best ways to experience the centuries-old history of a specific country or Uzbekistan and discover new cultures. It involves visiting various cultural heritage sites and museums located in all regions of our country. Uzbekistan is known for its rich cultural and historical heritage, unique architecture, and art. The ancient historical monuments of Tashkent, Samarkand, Bukhara, Shahrisabz, Khiva, Urgench, Termez, and Karakalpakstan form the foundation of historical and educational tourism in Uzbekistan.

Eco-Tourism: Eco-tourism is nature-oriented tourism that includes environmental education and awareness programs and is carried out in accordance with the principles of ecological sustainability. "Eco-tourism involves travel to natural areas aimed at better understanding the environment without disrupting the integrity of local cultures and ecosystems, and it also benefits local communities through the protection of natural resources." "Eco-tourism can contribute to conservation and development. It involves positive synergetic relationships between tourism activities, biodiversity, and local populations, supported by the organizations and entities managing these activities."

Pilgrimage Tourism: Pilgrimage tourism involves travelers and pilgrims visiting sacred sites outside of their usual environment to gain religious (understanding the lives of saints), historical (learning about the history of holy places), and philosophical knowledge, and to derive spiritual and aesthetic pleasure from the architecture and art of sacred sites. Pilgrims in this tourism sector visit these sites with both religious and secular motives.

Wellness Tourism: This involves visits to wellness centers, resorts, and sanatoriums, and includes treatments with mineral and healing waters, medicinal mud, and other natural remedies.

Gastronomic Tourism: The main goal of this type of tourism is to explore national cuisine and familiarize oneself with the culinary traditions of a particular country. For a gastronomic tourist, food is primarily considered a cultural category. From this perspective, traditional cuisine is accepted as part of a country's or region's history, religion, economy, politics, customs, legends, and other factors that make up its uniqueness. A gastronomic tour, or gastro-tour, is a series of events centered

around tasting dishes unique to local cuisine. "Culinary regional studies are conducted not only in restaurants but also in markets, farms, local kitchens, during festivals and harvest seasons, at dining tables, and even on the streets."

The tourism types mentioned above are among the key forms of domestic tourism, and the development of these types is expected to increase the movement of our country's residents.

As part of the roadmap mentioned earlier, the digitalization of cultural heritage sectors has also been included, which entails the development of an electronic catalog of all museum exhibits located across the Republic, the creation of virtual-audio guide tours using PWA technology, VR 360 views of museums, and the development of an electronic visa processing platform (e-visa.gov.uz).

The development of an electronic catalog of museum exhibits is crucial, and the number of existing exhibits can be seen in the following figure (see Table 3).

Starting with the statistics of all existing museum exhibits, information about what is available and the passports of exhibits can be obtained through the electronic catalog. This will create convenience for both local and foreign tourists and increase interest. Just as in developed countries, the process of digitalization is significantly growing in the tourism sector.

Table 3

Exhibits in the museums of Uzbekistan

Type of exhibit	Quantity
Works of art:	10636 items
Weapons	554 items
Numismatic items	43394 items
Ethnography and applied art items	38111 items
Ancient photographs and negatives	28919 items

One example is the e-mehmon.uz system, which is currently simplifying the operations of all active hotels and guesthouses. Through this platform, all information about local or foreign tourists can be registered and entered into a unified registry. From a security perspective, this allows the data to be sent to the Ministry of Internal Affairs (IIB) or collected by the Statistics Committee for their own use. The Ministry of Culture and Tourism can directly access information from this platform regarding the number of local or foreign tourists staying in guesthouses or hotels, the length of their stay, their age, gender, nationality, permanent residence, the purpose of their visit, and the type of tourism they are engaged in. Innovation and digitalization must encompass all forms of tourism. This, in turn, will provide convenience for tourists.

REFERENCES:

1. The State Committee of the Republic of Uzbekistan for Tourism Development. (2022). Concept of Tourism Development in Uzbekistan for 2022–2026. Retrieved from <https://uzbektourism.uz>

2. The UN World Tourism Organization (UNWTO). (2020). World Tourism Rankings. Retrieved from <https://www.unwto.org>
3. Presidential Decree No. PF-6165 (2021). On measures for the further development of domestic tourism in the Republic of Uzbekistan. Retrieved from <https://lex.uz/docs/5303280>
4. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-3514 (2018). On Measures for the Accelerated Development of the Tourism Industry. Retrieved from <https://lex.uz/docs/3562607>
5. Resolution No. PQ-232 (2022). On Additional Measures for Diversification of Domestic Tourism Services. Retrieved from <https://lex.uz/docs/6025531>

UDK: 338.48:502.131.1

O'ZBEKISTON EKOTURIZMIDA INNOVATSIYALAR: BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Teshabayeva Odina Nasridinovna
katta o'qituvchi, PhD
G'afurova Gulsevar Shokirjon qizi
Farg'ona davlat universiteti
4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ekoturizmدا innovatsion yondashuvlar va barqaror turizmni rivojlantirish yo'llari o'rganilgan. Maqola turizmning ekologik ta'sirini kamaytirish va tabiiy resurslarni saqlash bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar asosida barqaror turizmning ahamiyatini tahlil qiladi. Shuningdek, innovatsion texnologiyalar va davlat-xususiy sektor hamkorligining ekoturizmni barqaror qilishdagi o'rnini yoritib beriladi. O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish imkoniyatlari ham o'rganilgan va global tajribalar bilan taqqoslangan.

Kalit so'zlar: ekoturizm, barqaror turizm, innovatsiyalar, tabiiy resurslar, texnologiyalar, davlat-xususiy hamkorlik, ekologik muhofaza.

Bugungi kunda sayyohlik sohasi dunyo miqyosida iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Biroq, turizmning tezkor rivojlanishi ko'pincha tabiiy resurslar va ekologik muvozanatga salbiy ta'sir etmoqda. Shu nuqtai nazardan, barqaror turizmni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ekoturizm esa bu jarayonning ajralmas qismi bo'lib, tabiatni saqlab qolish va mahalliy jamoalarning manfaatlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Ushbu maqolada ekoturizmدا innovatsion yondashuvlar va barqaror turizmni rivojlantirish yo'llari tahlil qilinadi.

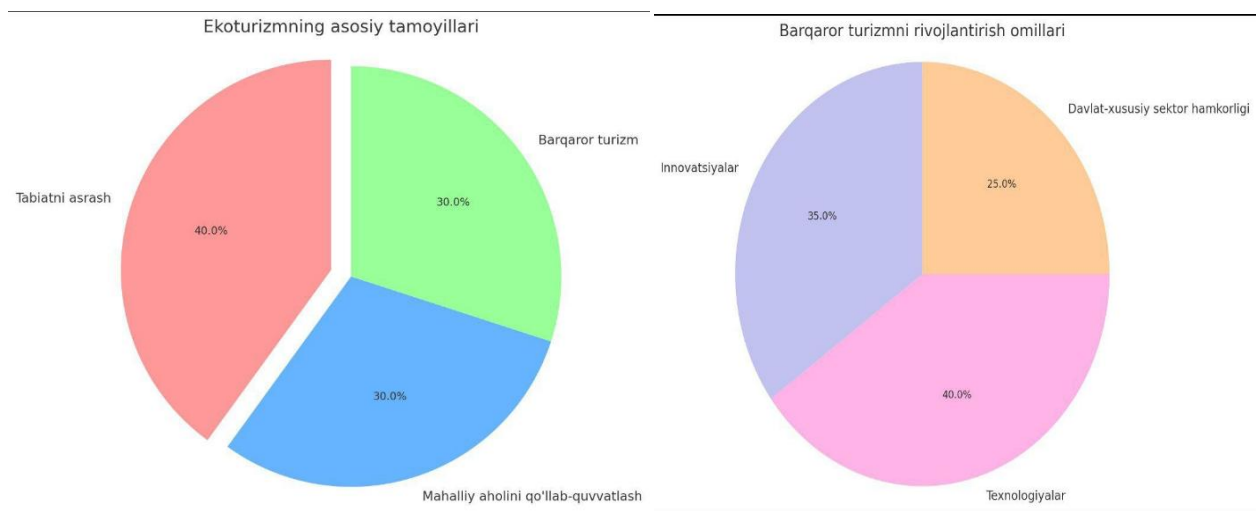
Ekoturizm va barqaror turizm bo'yicha adabiyotlar tahlili ushbu sohaning rivojlanish yo'llari va jahon miqyosidagi tajribalarni o'rganishga imkon beradi. Masalan, D. Weaver (2018) o'zining "Ekoturizm" kitobida ekoturizmning asosiy tamoyillari va barqaror rivojlanish yo'nalishlarini chuqur yoritib bergan. Uning

tadqiqotlari ekoturizmning asosiy maqsadi tabiiy resurslarni saqlash va mahalliy aholini ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, C. Michael Hall (2018) o'z ishlarida turizm sektoridagi innovatsiyalar va texnologiyalarning ahamiyatini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, barqaror turizmدا innovatsion texnologiyalarni joriy qilish, energiya samaradorligini oshirish va chiqindilarni kamaytirishga yordam beradi.

Mahalliy tadqiqotchilar orasida O'zbekistonlik olimlar X. Hasanov va S. Yo'ldoshev (2019) ekoturizmning mamlakatimizda rivojlanishi va uning iqtisodiy imkoniyatlarini tadqiq qilgan. Ular ekoturizmning tabiiy resurslarni saqlash, bioxilma-xillikni himoya qilish va hududlar iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, bu tadqiqotlar ekoturizmni rivojlantirishda davlat va xususiy sektor hamkorligining muhimligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlilidan ko'rinib turibdiki, ekoturizm va barqaror turizmni rivojlantirish innovatsion yondashuvlar va barqaror menejment orqali amalga oshirilishi lozim. Turli mamlakatlar tajribasi va ilmiy tadqiqotlar barqaror turizmni rivojlantirishda ekoturizmning asosiy strategik yo'nalishlardan biri ekanligini tasdiqlaydi. Bu borada bir qator tadqiqotlar ham o'tkazilgan. Ekoturizm sohasida olib borilgan bir qator tadqiqotlar barqaror turizmni rivojlantirish uchun muhim xulosalar beradi. D. Weaver (2018) o'z tadqiqotida ekoturizmning asosiy xususiyatlarini tahlil qilgan va ularni quyidagi omillarga ajratgan: tabiatni asrash, mahalliy aholining manfaatlarini himoya qilish, va barqaror turistik faoliyatni tashkil etish. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ekoturizm mahalliy aholiga iqtisodiy foyda keltirishi bilan birga, ekologik ta'sirni minimallashtiradi.

C. Michael Hall (2018) esa innovatsiyalarning turizm sohasiga qo'shayotgan hissasini tadqiq qilgan. U turizmدا ekologik xavfsiz texnologiyalardan foydalanish, energiya samaradorligini oshirish va chiqindilarni kamaytirishga qaratilgan yondashuvlar orqali ekoturizmni barqaror qilish imkoniyatlarini ko'rsatib bergan. Uning fikricha, barqaror turizmni rivojlantirishda texnologiyalarni keng qo'llash va innovatsiyalarni joriy qilish kelajakdagi global talablarni qondirishi mumkin.

1-rasm. M. Honeyning Ekoturizmning asosiy tamoyillari va barqaror turizmni rivojlantirish omillari tadqiqotlari

Mahalliy tadqiqotlar ham ekoturizmning ahamiyatini ochib bergan. O'zbekistonlik olimlar X. Hasanov va S. Yo'ldoshev (2019) ekoturizmning mahalliy iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qilib, ekologik jihatdan sezgir turistik hududlarda barqaror turizmni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaganlar. Ular turizmning mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlarini yaratish, bioxilma-xillikni himoya qilish va ekologik ta'limni oshirishda ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatib bergan.

Shuningdek, xalqaro tadqiqotlar ham ekoturizmning global miqyosdagi ta'sirini o'rganishga qaratilgan. M. Honey (2018) o'zining tadqiqotlarida barqaror turizmning atrof-muhitga zarar keltirmaydigan, aksincha uni himoya qiluvchi turistik yondashuv ekanligini qayd etgan. Uning fikriga ko'ra, ekoturizm orqali tabiiy resurslarni uzoq muddat saqlash va mahalliy jamoalarning ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilash mumkin. O'rganilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, barqaror turizmni rivojlantirishda ekoturizmning ahamiyati katta. Shu bilan birga, ekologik innovatsiyalar va davlat-xususiy hamkorlik ekoturizmning barqarorligini ta'minlash uchun muhim omillar sifatida qaralmoqda.

1-rasmda ekoturizmning asosiy tamoyillari va barqaror turizmni rivojlantirish omillari ko'rsatilgan. Birinchi diagrammada tabiiy resurslarni asrash, mahalliy aholini qo'llab-quvvatlash va barqaror turizmning ulushi aks ettirilgan. Ikkinchi diagrammada esa innovatsiyalar, texnologiyalar va davlat-xususiy sektor hamkorligi barqaror turizmni rivojlantirishdagi asosiy omillar sifatida ko'rsatilgan.

Ekoturizm va barqaror turizm zamonaviy dunyoning muhim rivojlanish yo'nalishlaridan biri bo'lib, tabiiy resurslarni saqlash, mahalliy aholini qo'llab-quvvatlash va atrof-muhitni muhofaza qilish maqsadlariga xizmat qiladi. O'rganilgan tadqiqotlar va innovatsion yondashuvlar orqali shuni ko'rish mumkinki, barqaror turizmni rivojlantirishda ekologik texnologiyalar, energiya samaradorligi va davlat-xususiy sektor hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yo'nalishlarda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar nafaqat ekologik muvozanatni saqlashga, balki mahalliy jamoalarning ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilashga yordam beradi. Shu boisdan, ekoturizm va barqaror turizm konsepsiyalari kelajakda ham barqaror iqtisodiy va ekologik rivojlanishning ajralmas qismi bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Weaver, D. (2018). *Ecotourism*. John Wiley & Sons.
2. Hall, C. M. (2018). *Tourism and Innovation*. Routledge.
3. Hasanov, X., & Yo'ldoshev, S. (2019). O'zbekistonda ekoturizmning rivojlanishi va iqtisodiy imkoniyatlari. *Turizm va iqtisodiyot jurnali*, 12(3), 45-56.
4. Honey, M. (2018). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Island Press.
5. Buckley, R. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 528-546.
6. Gössling, S., & Peeters, P. (2015). Tourism's contribution to global environmental change: Space, energy, disease, and water. *Tourism Management*, 36, 9-12.

7. Sharpley, R. (2009). Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability? Earthscan.

UDK: 338.48-6:502.131.1(575.1)

O'ZBEKISTON ICHKI TURIZMIDA EKOTURIZM SALOHIYATI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Teshabayeva Odina Nasridinovna

katta o'qituvchi PhD.

O'ktamova Gulsevar Sanjarbek qizi

Farg'ona davlat universiteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonning ekoturizm salohiyati va uning rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqotda mamlakatning tabiiy zaxiralari, qo'riqxonalar va milliy bog'lari ekoturizmni rivojlantirish uchun muhim omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ekoturizmning barqaror turizm modeli sifatida atrof-muhitni muhofaza qilish, mahalliy aholini ish bilan ta'minlash va iqtisodiy o'sishga qo'shadigan hissasi yoritiladi. Maqolada ekoturizmni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ham ko'rib chiqilib, xalqaro tajriba asosida istiqbolli tavsiyalar beriladi. Mazkur tadqiqot ekoturizm sohasida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lib, turizm siyosatini shakllantirishga ko'maklashishi mumkin.

Kalit so'zlar: Ekoturizm, O'zbekiston, barqaror turizm, tabiiy resurslar, milliy bog'lar, qo'riqxonalar, ekologik turizm, infratuzilma, mahalliy aholi, atrof-muhitni muhofaza qilish, turizm strategiyasi.

O'zbekiston boy tabiiy resurslari, xilma-xil landshaftlari va noyob iqlim sharoitlari bilan ekoturizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Mamlakat hududida joylashgan tog' tizmalari, cho'llar, yashil vodiylar va biologik xilma-xillikka boy milliy bog'lar ekoturistlar uchun jozibador manzillar hisoblanadi. So'nggi yillarda atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror turizmni rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlar ekoturizmni strategik yo'nalishlardan biriga aylantirdi. Ushbu maqolada O'zbekistonning ekoturizm salohiyati, mavjud imkoniyatlar va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi.

Ekoturizm nafaqat tabiiy resurslarni saqlashga, balki mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirishga ham katta hissa qo'shadi. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) hisobotlarida ekoturizmning barqaror turizm segmenti sifatida o'sib borayotgani qayd etilgan. Ayniqsa, ekologik turizmga bo'lgan talab so'nggi yillarda sezilarli darajada ortgan.

O'zbekiston ekoturizmiga oid tadqiqotlarda mamlakatning tabiiy bog'lari va qo'riqxonalarining turistik salohiyati yuksak baholanadi. Jumladan, Zomin milliy bog'i, Chatqol biosfera qo'riqxonasi va Surxon davlat qo'riqxonasi kabi hududlar ekoturizm markazlariga aylanishi mumkinligi ta'kidlangan. Mahalliy va xorijiy

tadqiqotchilarning ishlarida O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishda quyidagi omillar muhim ekani qayd etilgan:

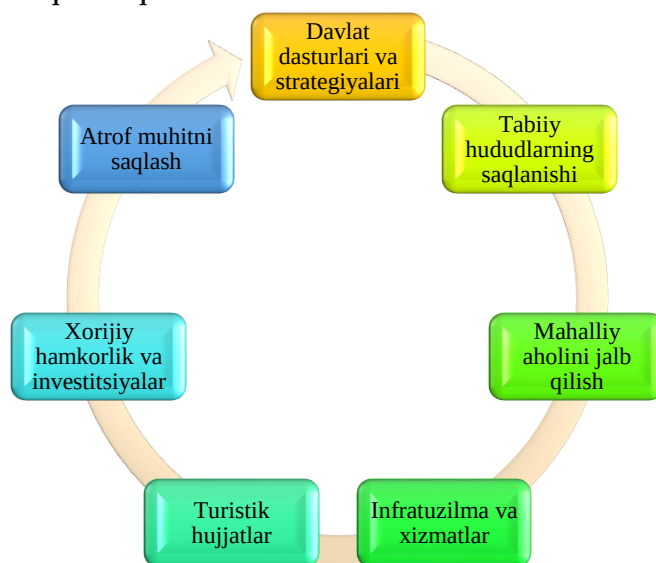
1. Infratuzilmani rivojlantirish – ekologik yo'laklar, axborot markazlari va ekoturistik marshrutlarning yaratilishi.

2. Mahalliy aholi ishtirokini oshirish – ekoturizm orqali aholi uchun daromad manbalarini shakllantirish.

3. Barqaror boshqaruv tizimi – ekoturizm faoliyatini tabiatga zarar yetkazmagan holda tashkil etish.

4. Ekologik ta'lim va targ'ibot – sayyohlar va mahalliy aholi orasida ekologik ongni oshirish.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish uchun hali katta imkoniyatlar mavjud. Biroq, bu jarayonda ekologik muhofaza choralariga alohida e'tibor qaratish lozim. Shu sababli, ilmiy adabiyotlar ekoturizmni barqaror rivojlantirishda xalqaro tajribadan foydalanish muhimligini ta'kidlaydi. O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar joriy yillarda katta ahamiyat kasb etmoqda. Ekoturizm nafaqat tabiiy boyliklardan samarali foydalanishni ta'minlaydi, balki mahalliy aholi uchun iqtisodiy foyda keltiradi va ularning turmush darajasini oshiradi. Quyidagi islohotlar ekoturizm sohasining rivojlanishiga xizmat qilmoqda:

1-rasm. Ekoturizm sohasini rivojlantirish islohotlari

1. Davlat dasturlari va strategiyalar. O'zbekiston Respublikasi Ekoturizmni rivojlantirishga qaratilgan bir qator davlat dasturlari va strategiyalarni ishlab chiqdi. Bu dasturlar, asosan, tabiatni himoya qilish, bioxilma-xillikni saqlash va ekoturizmni jahon miqyosida rivojlantirishga qaratilgan. 2021–2025 yillarga mo'ljallangan Ekoturizmni rivojlantirish strategiyasi qabul qilindi, unda tabiiy resurslarni samarali boshqarish, ekoturizm infratuzilmasini yaxshilash va mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

2. Tabiiy hududlarning saqlanishi va jahon miqyosida tan olinishi. O'zbekistonning tabiiy hududlari, masalan, Kyzylkum cho'li, Nuratau tog'lari, Chust vodiysi va boshqa o'rmonlar va tabiat qo'riqxonalarida ekoturizm faoliyatini

rivojlantirish uchun kerakli infratuzilma yaratish, transport va yo'llarni yaxshilash ishlari olib borilmoqda.

YUNESKO tomonidan qo'riqlanayotgan tabiat yodgorliklari va biosferaning o'rganilishi va tasniflanishi bo'yicha sa'y-harakatlar amalga oshirilmoqda. Bu o'z navbatida xorijiy turistlarni jalb etishga yordam beradi.

3. Mahalliy aholini jalb qilish. Ekoturizm sohasida mahalliy aholini jalb qilish, ularni turistik xizmatlar, madaniyat va an'anaviy hunarmandchilikka o'rgatish ishlari davom etmoqda. Mahalliy fuqarolarga ekologik turizm bo'yicha treninglar va seminarlar tashkil etilmoqda. O'zbekistonda "yashil turizm" va qishloq turizmini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. Bu orqali mahalliy aholi o'z hududida turizm xizmatlarini taqdim etib, o'zlarining madaniy va tabiat boyliklarini namoyish etishi mumkin.

4. Infratuzilma va xizmatlar. Yangi ekologik yo'llar va yashil zonalar yaratish, ekoturizmga mos mehmonxona va dam olish maskanlari qurilishi ko'zda tutilgan. Ekoturizmning rivojlanishi uchun yo'l tarmog'ini yangilash, turistik markazlarni tashkil etish va turizm infratuzilmasini yaxshilashga katta e'tibor berilmoqda.

5. Turistik hujjatlar va rag'batlantirish. Ekoturizmga ixtisoslashgan sayohatlar va ekskursiyalar uchun maxsus chegirmalar va litsenziyalar taqdim etilmoqda. Ekologik sertifikatlash va ekoturizm dasturlarini sertifikatlash sohasida yangi tartiblar joriy qilinmoqda. Bu orqali sifatli ekoturizm xizmatlarini taqdim etish, hamda ushbu xizmatlar uchun talabni oshirish rejalashtirilgan.

6. Xorijiy hamkorlik va xorijiy investitsiyalar. O'zbekistonning ekoturizm sohasiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun bir qator hamkorliklar o'rnatilgan. Yirik xalqaro tashkilotlar bilan birgalikda ekologik turizmni rivojlantirishga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda. Xorijiy turistlarni jalb qilish uchun O'zbekistonning turistik salohiyatini tanitish maqsadida xalqaro ekoturizm ko'rgazmalari va forumlari o'tkazilmoqda.

7. Atrof-muhitni saqlash va ekologik ta'lim. Ekoturizmni rivojlantirish jarayonida tabiatni himoya qilish, biologik xilma-xillikni saqlash va o'simliklar hamda hayvonlar dunyosini xavfsizligini ta'minlash uchun ekologik siyosatni mustahkamlash ishlari davom etmoqda.

Shuningdek, ekologik ta'lim va targ'ibot ishlarini kuchaytirish, ayniqsa, yoshlar o'rtasida ekologik xabardorlikni oshirishga qaratilgan tadbirlar tashkil etilmoqda.

O'zbekiston ichki turizmida ekoturizm salohiyati beqiyos bo'lib, u nafaqat mamlakatning boy tabiiy resurslarini asrab-avaylash, balki barqaror iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shish, mahalliy aholi bandligini ta'minlash va ekologik ongni oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Mavjud tabiiy boyliklar, jumladan, milliy bog'lar, qo'riqxonalar, tog' va cho'l landshaftlari ekoturistik faoliyatni kengaytirish uchun zamin yaratadi. Shu bilan birga, ekoturizm sohasini rivojlantirishda ayrim tizimli muammolar, xususan infratuzilma yetishmovchiligi, malakali kadrlar tanqisligi, ekologik ta'limning zaifligi va tashqi reklama yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi kabi holatlar aniqlanmoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etish va O'zbekistonda ekoturizmni barqaror rivojlantirish uchun quyidagi takliflarilgari suriladi:

1. Ekoturizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish – ekologik yo'laklar, turistik axborot markazlari, zamonaviy yashil mehmonxonalar va transport tizimlarini tashkil qilish orqali sayyohlar uchun qulayliklar yaratish zarur.

2. Mahalliy aholini faol jalb etish – ekoturizm bilan shug'ullanish istagida bo'lgan fuqarolarni maxsus o'quv kurslari, seminarlar va treninglar orqali tayyorlash, ularni iqtisodiy jihatdan rag'batlantirish lozim.

3. Ekologik ta'lim va targ'ibotni kuchaytirish – o'quv dasturlariga ekoturizm va atrof-muhitni muhofaza qilish mavzularini kengroq jalb etish, OAV orqali ekologik madaniyatni shakllantirish muhim.

4. Xalqaro hamkorlik va investitsiyalarni jalb etish – xorijiy davlatlar tajribasidan foydalanish, xalqaro tashkilotlar bilan qo'shma loyihalar ishlab chiqish va chet ellik investorlar uchun imtiyozli shart-sharoitlar yaratish kerak.

5. Raqamlashtirish va targ'ibot ishlarini kengaytirish – ekoturizm ob'ektlari bo'yicha onlayn xaritalar, mobil ilovalar va virtual gid xizmatlarini joriy etish, ijtimoiy tarmoqlarda milliy ekoturizm brendini shakllantirish orqali ichki va tashqi bozorda O'zbekistonning ekoturizm salohiyatini keng targ'ib qilish mumkin.

6. Monitoring va baholash tizimini yo'lga qo'yish – har bir ekoturistik hududda ekologik yuklama, sayyohlar oqimi, xizmatlar sifati va atrof-muhitga ta'sir ko'rsatkichlarini muntazam kuzatib boruvchi tizim joriy etilishi lozim.

Umuman olganda, O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish mamlakatning barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish yo'lida muhim strategik yo'nalishlardan biri bo'lib, unga kompleks yondashuv orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. Taklif etilgan choralarni amaliyotga tatbiq etish orqali O'zbekiston ekologik jihatdan xavfsiz, iqtisodiy foydali va ijtimoiy adolatli turizm modelini shakllantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO). Sustainable Tourism Development. UNWTO Publications, 2023.
2. Eshmuradov, S., & Qodirova, N. O'zbekistonda ekoturizmning rivojlanish istiqbollari. "Turizm va iqtisodiyot" jurnali, 2022, №4, 56-63-betlar.
3. Karimov, U. Ekoturizm va uning atrof-muhitga ta'siri. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2021.
4. Smith, J., & Brown, L. Ecotourism and Sustainable Development. Springer, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish konsepsiyasi. Rasmiy hujjat, 2023.
6. Rasulov, D. Ekoturizmning iqtisodiy va ekologik jihatlari. "O'zbekiston iqtisodiyoti va turizm" ilmiy jurnali, 2023, №2, 34-45-betlar.
7. World Bank. Ecotourism Development in Central Asia: Challenges and Opportunities. World Bank Report, 2021.
8. Yuldashev, A., & Tursunova, Z. O'zbekistonda ekologik turizm: muammolar va istiqbollari. "Samarqand turizm instituti ilmiy to'plami", 2022, №3, 67-75-betlar.

OROLBO'YI MINTAQASIDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XIZMAT KO'RSATISHNING O'RNI

Umarova Xusnora Dilmurod qizi

Qoraqalpoq Davlat Universiteti tayanch doktoranti

xusnoraumarova1707@gmail.com

+99899 988 77 50

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolamda Orolbo'yi mintaqasida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda xizmat ko'rsatish sohasida tutgan o'rni tahlil qilingan. Mintaqaning noyob tabiiy va madaniy resurslari, xususan, ekologik va etnoturizm salohiyati turizmning o'sishida muhim omil sifatida ko'rsatib o'tilgan. Sayyohlar uchun yaratilgan qulay sharoitlar – transport, mehmonxona, ovqatlanish, ekskursiya va gidlik xizmatlari sifatining oshirilishi turizm faoliyatini jonlantirishda asosiy rol o'ynashi ta'kidlangan. Orolbo'yi hududining ichki va tashqi turizm bo'yicha salohiyatidan to'liq foydalanish uchun xizmat ko'rsatish infratuzilmasini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Ka'lit so'zlar: Orolbo'yi mintaqasi, ichki turizm, tashqi turizm, xizmat ko'rsatish infratuzilmasi, ekoturizm, etnoturizm, transport xizmati, madaniy meros, iqtisodiy rivojlanish, xizmatlar sifati, kemalar qabristoni, mehmonxona xizmati, turizm salohiyati.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmonida belgilangan ko'rsatkichlarga erishish hamda Qoraqalpog'iston Respublikasining turizm salohiyatidan samarali foydalanish, ichki va xorijiy turizm bozorlari uchun hududning jozibadorligini oshirish, turizm, madaniy meros, madaniyat va san'at sohalari infratuzilmasini yaxshilash, yangi turizm xizmatlarini joriy qilish, milliy hunarmandchilik mahsulotlari turlarini ko'paytirish, sohada yangi ish o'rinlarini yaratish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidadir [1].

O'zbekiston Prezidenti yordamchisi Saida Mirziyoyeva 5-aprel 2025-yil bo'lib o'tgan Orol madaniyati sammitida ishtirok etib o'z fikr mulohazalarini aytib o'tdi. Ushbu tadbir mamlakat va ayniqsa Qoraqalpog'iston Respublikasi uchun ulkan ahamiyatga ega ekanini ta'kidlab o'tdi. Nukusda har 18 oyda bir marta o'tkazilishi rejalashtirilgan birinchi Orol madaniyati sammiti o'z ishini boshladi.

«Biz ko'p yillardan buyon turli darajadagi tadbirlar va minbarlardan turib Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish — birgalikdagi sa'y-harakatlar bilan hal etilishi zarur bo'lgan umumjahon vazifa ekani haqida tinimsiz gapirib kelmoqdamiz. Bu hududning betakror madaniyati va o'ziga xosligini saqlab qolish, ushbu murakkab sharoitda yashayotgan hamyurtlarimizning munosib kelajagini ta'minlash uchun mintaqaga diqqat-e'tiborni jalb etish lozim. O'zbekiston va Qoraqalpog'iston barcha

ijodkorlarni: butun dunyo rassomlari, olimlari, ekspertlari va faollarini birlashtiradi» deb yozadi Saida Mirziyoyeva. [2]

Bugungi kunda turizm sohasi global iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, iqlim o'zgarishi, ekologik muammolar va barqaror rivojlanish masalalari dolzarb bo'lgan bir paytda, Orolbo'yi mintaqasining turizm salohiyati xalqaro va mahalliy miqyosda alohida e'tiborga loyiqdir. Ushbu mintaqa nafaqat o'zining tabiiy-geografik xususiyatlari, balki Orol fojiasi tufayli yuzaga kelgan ekologik holat, madaniy meros va tarixiy joylari bilan ham turizmning o'ziga xos yo'nalishi sifatida ko'rilmoqda.

Orolbo'yi hududida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda xizmat ko'rsatish infratuzilmasining ahamiyati beqiyosdir. Sayyohlar uchun transport, yashash, ovqatlanish, ekskursiya xizmatlari, gidlik va boshqa ko'makchi xizmatlarning sifati turizm salohiyatining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [3]. Ayniqsa, ekologik va etnoturizmni rivojlantirishda mahalliy aholining ishtirokini ta'minlash, ularning xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini oshirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish imkoniyati mavjud [4].

Orolbo'yi mintaqasida ichki turizmni rivojlantirishda avvalo sayyohlar uchun mehmonxonalar, restoranlar, transport xizmatlari, ekskursiyalar kabi xizmatlar mavjud bo'lishi kerak. Bu xizmatlar mintaqaning iqtisodiy faoliyatini jonlantirib, mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlarini yaratishga muvaffaq bo'ladi. Orolbo'yi mintaqasida joylashgan madaniy yodgorliklar, eski port shaharlar, Orol dengizining qurigan qirg'oqlari sayyohlarni jalb qilish uchun juda jozibalidir.

Mahalliy xizmat ko'rsatish sektori, masalan, ekskursiya xizmatlari, turistlar uchun maxsus dasturlar va madaniy tadbirlar tashkil etish orqali bu obidalarni tanitishda muhim o'rin egallaydi. Ichki turizm, ayniqsa, O'zbekiston fuqarolari uchun, Orolbo'yi mintaqasining noyob madaniy va tarixiy obidalarini tanishtirishda muhim rol o'ynaydi. Mo'ynoqdagi kemalar qabristoni, eski portlar, Orol dengizining qurigan qirg'oqlari kabi hududlar sayyohlar uchun qiziqarli va ta'limiy tajriba taqdim etadi. O'zbekiston fuqarolarining bu hududlarga tashrif buyurishi mintaqaning tarixiy va madaniy merosini saqlashga yordam beradi.

Orolbo'yi mintaqasida tashqi turizmni rivojlantirishda asosan ekoturizm va yashil turizmga qaratilgan xizmatlar muhim ahamiyatga egadir. Chunki tashqi turizmni rivojlantirish uchun ekologik toza mehmonxonalar, yashil transport xizmatlari va ekologik tadbirlar sayyohlarni jalb qiladi. Tashqi turizmni rivojlantirish, mintaqaga xorijdan kiradigan valyuta oqimlarini oshirish imkonini beradi. Sayyohlar uchun xizmatlar taqdim etish, jumladan, transport, mehmonxona, ekskursiyalar, restoranlar orqali Orolbo'yi mintaqasining iqtisodiy o'sishiga hissa qo'shiladi. Bu xizmatlar mintaqaning iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishga yordam beradi va xalqaro turizm sanoatiga integratsiyani kuchaytiradi. Shu bois, mazkur mavzuni o'rganish, xususan, xizmat ko'rsatish tizimining turizmga ta'siri, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llarini aniqlash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir [5]. Bu nafaqat turizm sohasining barqaror rivojlanishiga, balki Orolbo'yi mintaqasining iqtisodiy tiklanishiga ham xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar o'rnida shuni ta'kidlab o'tish mumkinki, Orolbo'yi mintaqasida ichki va tashqi turizm xizmatlarini rivojlanishida xizmat ko'rsatish sohasi asos hisoblanadi. Biroq mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanish uchun xizmatlar sifati, qulaylik darajasi, mahalliy aholi ishtiroki va logistika tizimi yanada rivojlantirilishi zarur. Mintaqada turizmni rivojlantirish faqatgina iqtisodiy foyda emas, balki ekologik muammolarga e'tibor qaratish, aholining turmush darajasini oshirish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish imkonini ham beradi. Shu sababli, xizmat ko'rsatish tizimini zamonaviylashtirish va uni global standartlarga moslashtirish turizm sohasining barqaror rivojlanishida muhim omil sanaladi.

Quyidagi takliflarni keltirishim mumkin:

- hududiy xizmat ko'rsatish markazlarini rivojlantirish: turistik obyektlar atrofida mehmonxonalar, milliy taomlar restoranlari, gidlik markazlari va savdo nuqtalarini tashkil etish zarur.
- mahalliy aholini jalb etish va tayyorlash: turizmga xizmat ko'rsatish sohasida faoliyat yuritayotgan mahalliy aholiga malaka oshirish kurslari va treninglar tashkil etish orqali ularning bandligini ta'minlash mumkin.
- ekoturizm va etnoturizmga alohida e'tibor: Orolbo'yi hududining ekologik va etnografik xususiyatlariga mos turistik yo'nalishlar ishlab chiqilib, bu yo'nalishlar bo'yicha maxsus xizmatlar (gidlar, ekskursiyalar, ko'rgazmalar) tashkil etilishi lozim.
- logistika va transport xizmatlarini rivojlantirish: turistlar uchun qulay va xavfsiz transport tizimini yo'lga qo'yish, aeroport va temir yo'l stansiyalarini xizmatlar bilan ta'minlash muhim ahamiyatga ega.
- raqamli xizmatlarni joriy etish: sayyohlar uchun onlayn bron qilish, yo'nalish xaritalari, mobil ilovalar orqali xizmatlar haqida ma'lumot olish imkoniyatlarini yaratish zarur.
- davlat-xususiy sheriklik asosida investitsiyalar jalb etish: xizmat ko'rsatish infratuzilmasini rivojlantirishda xususiy sektorni jalb qilish va ularni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni. <https://lex.uz/mact/-6212913>
2. <https://kun.uz/news/2025/04/05/saida-mirziyoyeva-orol-madaniyat-sammitida-ishtirok-etdi>
3. Xasanov U.T., Jo'rayev O.M. Turizm asoslari. – T.: Iqtisod-Moliya, 2019. 45–50b
4. Yuldashev O.M., Yusupova D.Sh. Xizmatlar sohasi iqtisodiyoti. – T.: Iqtisod-Moliya, 2018. 87–93b.
5. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi rasmiy sayti: www.madaniymeros.uz 2024-yil holati.

O'ZBEKISTONNING MADANIY MEROSI VA TURIZM SANOATINING INTEGRATSIYASI: ICHKI VA TASHQI BOZORLAR UCHUN ISTIQBOLLAR

Akramboyev Azizbek Rustamjon o'g'li

Namangan Davlat universiteti tayanch doktoranti

tel: +998 056 48 88

Annotatsiya. Mazkur maqola O'zbekistonning madaniy merosi va turizm sanoatining integratsiyasini tahlil qilishga bag'ishlangan. O'zbekistonning boy madaniy va tarixiy merosi, shuningdek, turizm sanoatining rivojlanish salohiyati, ichki va tashqi bozorlar uchun imkoniyatlar va istiqbollar muhokama qilinadi. Ichki turizmni rivojlantirishda mahalliy resurslar va xizmatlarni diversifikatsiya qilish, tashqi bozorlar uchun esa marketing strategiyalarini ishlab chiqish zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Ichki turizm, tashqi turizm, madaniy meros, turizm marketingi, turizm infratuzilmasi, xorijiy turistlar, turizm strategiyalari, turizm salohiyati.

O'zbekiston, o'zining boy madaniy merosi va tarixiy obidalar bilan nafaqat Markaziy Osiyo, balki butun dunyo turizmida alohida o'rin tutadi. O'zbekistonning madaniy yodgorliklari, qadimiy shaharlari va an'anaviy san'ati nafaqat ichki, balki xalqaro sayyohlarni jalb qilishda ham katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, turizm sanoati O'zbekiston iqtisodiyotining muhim sohalaridan biriga aylangan. Madaniy meros va turizm sanoatining integratsiyasi mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin. Ushbu maqolada O'zbekistonning madaniy merosi va turizm sanoatining o'zaro bog'liqligi, ichki va tashqi turizm bozorlarida rivojlanish imkoniyatlari va istiqbollari tahlil qilinadi. Maqola, shuningdek, madaniy obidalar va san'at asarlarini turizm sanoatiga integratsiya qilishning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatini, ichki turizmni rivojlantirishda mahalliy resurslar va xizmatlarni diversifikatsiya qilishni, tashqi bozorlar uchun esa samarali marketing strategiyalarini ishlab chiqishni zarurligini ko'rsatadi. O'zbekistonning turizm sanoatini yanada rivojlantirish uchun mavjud imkoniyatlarni hisobga olgan holda, maqolada amaliy tavsiyalar va chora-tadbirlar ham taqdim etiladi.

O'zbekistonning madaniy merosi, ayniqsa, tarixiy obidalar, arxitektura yodgorliklari va san'at asarlari turizm sanoatining rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Mamlakatda joylashgan Samarqand, Buxoro, Xiva va Toshkent kabi shaharlar o'zining noyob madaniy va tarixiy obidalar bilan mashhur. Ushbu shaharlarda joylashgan obidalar, masalan, Samarqanddagi Registon maydoni, Buxorodagi Ark qal'asi va Xivadagi Ichan-Qala komplekslari, butun dunyodan sayyohlarni jalb qilmoqda. 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlarning 60% dan ortig'i aynan madaniy obidalar va tarixiy yodgorliklarni ko'rish maqsadida kelishadi. Bu, o'z navbatida, turizm sanoatining iqtisodiy salohiyatini oshirishga katta yordam beradi.

O'zbekistonning madaniy merosi, shuningdek, turizmning iqtisodiy sektorini diversifikatsiya qilish imkonini beradi. Masalan, turizm sektori 2022-yilda mamlakatning yalpi ichki mahsulotining (YIM) 3% ni tashkil etdi, bu esa 2019-yilgacha bo'lgan o'sish tendensiyasini davom ettirib, mamlakat iqtisodiyotiga qo'shimcha daromad keltiradi. Madaniy turizmning kengayishi, sayyohlar sonining oshishi va ularning har birining sarflagan mablag'lari bilan turizm sektorining o'sishi kuzatilmoqda.

Madaniy merosni saqlash va barqaror turizmni rivojlantirish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash juda muhimdir. O'zbekistonning madaniy yodgorliklari va tarixiy joylarining ko'pligi va ularga qiziqish ortib borayotganini inobatga olgan holda, sayyohlarning ko'payishi ularning saqlanishi uchun muammolar yaratishi mumkin. Masalan, 2022-yilda Xiva va Buxorodagi ayrim tarixiy obidalar yirik rekonstruksiya va saqlash ishlari uchun qayta ko'rib chiqildi. Turizm faoliyatining ekologik ta'siri ham muhim masala hisoblanadi, chunki sayyohlar oqimi bu obidalarni va joylarni saqlashga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli, ekologik turizm va madaniy merosni saqlashning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun maxsus choralar ko'rilmogda. Bunga, masalan, turizmni cheklash, o'rnatilgan me'yorlar asosida turistlar sonini tartibga solish va obidalarni himoya qilish uchun zamonaviy texnologiyalarni qo'llash kiradi. O'zbekistonning 2030-yilga qadar madaniy merosni saqlash va turizmni rivojlantirish bo'yicha yangi strategiyalar ishlab chiqilishi rejalashtirilgan. Bu strategiyalar, o'z navbatida, ekologik va madaniy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

O'zbekistonning madaniy merosi, ayniqsa, tarixiy obidalar va arxitektura yodgorliklari bilan boy bo'lgani sababli, turizm sohasining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. 2022-yil davomida O'zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlarning soni 2,5 milliondan oshganini inobatga olganda, mamlakatning madaniy obidalariga bo'lgan qiziqish o'sib borayotganini ko'rish mumkin. Samarqanddagi Amir Temur maqbarasi, Buxorodagi Ismoil Somoniy maqbarasi va Xivadagi Ichan-Qala shahar majmuasi kabi tarixiy yodgorliklar, nafaqat O'zbekiston ichidan, balki butun dunyodan sayyohlarni jalb qilmoqda. 2023-yilga kelib, ushbu obidalar 30% dan ortiq sayyohlarni jalb qilgan va bu ko'rsatkich har yil oshib bormogda.

Madaniy turizmni rivojlantirish orqali O'zbekistonning iqtisodiy salohiyati sezilarli darajada oshadi. Masalan, O'zbekiston turizmi mamlakatning YIMiga 3% hissa qo'shmoqda, bu 2020-yildagi pandemiyadan keyingi tiklanish davrida yanada ortdi. Yodgorliklar va tarixiy joylarga bo'lgan qiziqishning oshishi, ushbu sohada ko'proq ish o'rinlari yaratishga, mahalliy aholi uchun iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirishga olib keladi. Madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish orqali, sayyohlar har bir shaharda yangi xizmatlar va tajribalarni qidiradi, bu esa iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi.

Madaniy merosni saqlash va barqaror turizmni rivojlantirish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'minlashda turizmni boshqarishning ahamiyati katta. O'zbekiston madaniy merosini saqlash uchun eng muhim qadamlardan biri bu obidalar va tarixiy joylarni himoya qilish va ularni turizmga taqdim etishda barqarorlikni saqlashdir. Masalan, UNESCO tomonidan jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan Xiva va

Samarqanddagi obidalar, har yili ko'plab sayyohlarni jalb qilsa-da, turizm oqimi ortishi bilan bu obidalar va joylarni saqlash uchun maxsus chora-tadbirlarni talab etadi.

O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirish so'nggi yillarda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Ichki turizm fuqarolarning o'z yurtining tarixiy, madaniy va tabiiy boyliklarini o'rganishiga, mahalliy iqtisodiyotning jonlanishiga xizmat qiladi. Ichki turizmni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlariga mahalliy turistik resurslardan samarali foydalanish, mavjud xizmatlarni diversifikatsiya qilish, transport va infratuzilma tarmoqlarini yaxshilash, hamda turizm infratuzilmasini hududlar bo'yicha teng taqsimlash kiradi. Xususan, O'zbekistonning boy madaniy merosi, tarixiy obidalar va milliy an'alariga asoslangan turistik tajribalarning yaratilishi, aholining sayohatga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ichki turizmning iqtisodiy foydasi — mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish, xizmat ko'rsatish sohasida yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish bilan o'lchanadi. Ijtimoiy jihatdan esa, fuqarolar o'rtasida vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlash, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va hududlar o'rtasida madaniy aloqalarni mustahkamlashda ichki turizm muhim rol o'ynaydi.

1-jadval

Madaniy merosning turizm sanoatiga ta'siri

Madaniy Meros Obidalar	Sayyohlar Sonining O'sishi (2020-2023)	Iqtisodiy Salohiyat (Turizmga Hissa)	Turizmga Jalb Qilingan Mablag' (million USD)	Yangi Ish O'rinlari (2023)
Samarqand (Registon)	800,000+	2.5%	25	1,500
Buxoro (Ismoil Somoniy maqbarasi)	600,000+	2.2%	20	1,200
Xiva (Ichan-Qala)	500,000+	3.0%	18	1,000
Toshkent (Hazrati Imam)	400,000+	1.5%	12	800

Tashqi turizm bozorida raqobatbardosh bo'lish va ko'proq xorijiy sayyohlarni jalb etish uchun O'zbekiston o'zining noyob tarixiy-madaniy boyliklarini global miqyosda targ'ib qilishi lozim. Bu borada samarali marketing strategiyalarini ishlab chiqish, xalqaro yarmarkalarda faol ishtirok etish, raqamli platformalar orqali mamlakat brendini shakllantirish muhim hisoblanadi. O'zbekistonning Ipak yo'li merosi, qadimiy shaharlar — Samarqand, Buxoro, Xiva kabi manzillar xorijiy turistlar uchun katta qiziqish uyg'otadi. Mamlakatni global turizm xaritasida mustahkamlash uchun milliy brend yaratish, vizalarni soddalashtirish, xalqaro hamkorlik doirasida turistik loyihalarni amalga oshirish kabi tashabbuslar alohida ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, xorijiy investorlar uchun turizm sohasiga sarmoya kiritish sharoitlarini yaxshilash orqali yangi mehmonxonalar, dam olish maskanlari va sayyohlik infratuzilmasini rivojlantirish tashqi turizmni yanada jadallashtiradi. Tashqi turizmning rivojlanishi nafaqat valyuta tushumlarini

ko'paytiradi, balki O'zbekistonning xalqaro maydondagi ijobiy imijini shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda ichki turizm so'nggi yillarda jadal rivojlanmoqda. Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda ichki turistlar soni 10,5 million kishiga yetgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2022-yilga nisbatan 14,2% ga oshgan. Bu o'sish aholining o'z yurtiga bo'lgan qiziqishi ortib borayotganini ko'rsatadi. Ichki turizmni rivojlantirishda madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Hozirda O'zbekistonda 8 ta YuNESKO ro'yxatiga kiritilgan obidalar, 7400 dan ortiq tarixiy yodgorliklar mavjud bo'lib, ular asosida tematik turlar tashkil etilmoqda.

Bundan tashqari, ichki turizm orqali iqtisodiy faollik oshmoqda. Masalan, 2023-yilda ichki turizm bilan bog'liq xizmatlar hajmi 1,8 trillion so'mga yetgan. Hududiy darajada esa Farg'ona vodiysi, Toshkent shahri, Samarqand va Buxoro viloyatlari ichki sayohatlarning eng ommabop yo'nalishlariga aylangan. Aholining sayohatga bo'lgan ehtiyoji va turistik xizmatlarga bo'lgan talabning ortishi transport, ovqatlanish, joylashtirish va ko'ngilochar xizmatlar bozorining kengayishiga olib kelmoqda. Shuningdek, ichki turizmning ijtimoiy foydasi sifatida yoshlar o'rtasida vatanparvarlik ruhini mustahkamlash, oilaviy sayohatlarni rivojlantirish va sog'lom turmush tarzini ommalashtirish kabilarni keltirish mumkin.

Tashqi turizm sohasida O'zbekiston katta imkoniyatlarga ega bo'lib, so'nggi yillarda xorijiy sayyohlar oqimi sezilarli darajada oshmoqda. 2023-yil yakuniga ko'ra, O'zbekistonga kelgan xorijiy turistlar soni 6,6 million kishini tashkil etdi, bu esa 2022-yilga nisbatan 2,1 millionga ko'pdir. Bunda mamlakatning sayyohlik salohiyatini xorijda targ'ib qilish, vizasiz rejimlar joriy etilishi va transport infratuzilmasining rivojlanishi muhim rol o'ynadi.

2-jadval

Ichki va Tashqi Turizm Bozorlarining Taqqosiy Tahlili (2023)

Yo'nalish	Ichki turizm	Tashqi turizm
Turistlar soni	10,5 million	6,6 million
O'sish sur'ati	14,2%	25%
Iqtisodiy foyda	1,8 trillion so'm	1,8 milliard AQSH dollari
Ta'siri	Vatanparvarlik, ish o'rinlari	Mamlakat imiji, valyuta tushumi

Sayyohlarni jalb etishda marketing va PR strategiyalar muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston 2023-yilda 45 ta xalqaro turizm ko'rgazmasida ishtirok etib, o'zining turistik salohiyatini dunyoga namoyish etdi. Bundan tashqari, mamlakatning "Uzbekistan – The Pearl of the East" degan global brendi ostida ishlab chiqilgan reklama kampaniyalari xalqaro auditoriyani jalb qilishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, 2023-yilda turizm sohasiga jalb qilingan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 150 million AQSH dollaridan oshgan.

Tashqi turizmning rivojlanishi natijasida 2023-yilda turizm xizmatlari eksporti hajmi 1,8 milliard AQSH dollarini tashkil etdi. Bu esa mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim valyuta manbai bo'lib, O'zbekistonning xalqaro maydondagi brendini kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Kelgusida esa ekologik, gastronomik va sog'lomlashtirish turizmi kabi yo'nalishlarni rivojlantirish orqali turizm bozori yanada kengaytirilishi kutilmoqda.

O'zbekistonda ichki va tashqi turizm bozorlarining rivojlanish istiqbollari sezilarli darajada kengaymoqda. Ichki turizm aholining madaniy merosga bo'lgan qiziqishi va davlat tomonidan ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlovlar tufayli izchil rivojlanmoqda. Tashqi turizm esa mamlakatning xalqaro maydondagi imijini oshirish, xorijiy investitsiyalar va valyuta tushumlarini jalb qilishda muhim rol o'ynamoqda. Turizm sohasidagi strategik yondashuvlar, samarali marketing va infratuzilma rivoji orqali O'zbekiston yaqin yillarda mintaqaning yetakchi turizm markazlaridan biriga aylanishi mumkin. Shunday qilib, ichki va tashqi turizmning uyg'un rivojlanishi mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADAVIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining rivojlanish strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi rasmiy sayti – www.tourism.gov.uz
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi – www.stat.uz
4. World Tourism Organization (UNWTO). Tourism Highlights 2023 Edition. Madrid: UNWTO, 2023.
5. Azizxo'jayev A., Turayev B. Turizm asoslari. – Toshkent: "Iqtisodiyot", 2020.

O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJIRIBALARNI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

Turg'unov Abdulla

Namangan davlat universiteti

"Menejment" kafedrasida tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy davlatlar tajribalarini o'rganish va ularni mahalliy sharoitga moslashtirishning dolzarbligi tahlil qilinadi. Xususan, Turkiya, Malayziya, Gruziya kabi turizm sohasida muvaffaqiyatli natijalarga erishgan davlatlar tajribasi o'rganilib, ularning boshqaruv modeli, marketing strategiyalari, xizmatlar sifati va infratuzilma rivoji bo'yicha ilg'or amaliyotlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Turizm, brendlash, marketing strategiyasi, turizm infratuzilmasi, ekoturizm, tibbiy turizm, xalqaro hamkorlik, investitsiyalar.

Turizm sohasini rivojlantirishda dunyo mamlakatlari tajribasini o'rganish va ularni milliy sharoitga moslashtirish bugungi kunda O'zbekiston oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Ayni paytda bir qator davlatlar turizmni milliy iqtisodning ustuvor yo'nalishiga aylantirishga erishgan bo'lib, ularning yutuqlari O'zbekiston uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

Masalan, Turkiya tajribasi turizmni barqaror iqtisodiy soha sifatida shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Mamlakatda turizm nafaqat tabiiy go'zalliklar va tarixiy yodgorliklarga asoslangan, balki kuchli marketing strategiyalari va brendlash faoliyati bilan qo'llab-quvvatlanadi. "Go Turkiye" brendi orqali mamlakat o'z turistik imkoniyatlarini global miqyosda faol targ'ib qilmoqda. Shu bilan birga, Turkiyada har bir hududda alohida turizm strategiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, bu mehmonlarga ko'p qirrali tajriba taqdim etadi. Turizm infratuzilmasi, jumladan transport, mehmonxona va ekskursiya xizmatlarining yuqori darajada rivojlanishi mamlakatda turizm oqimini yanada oshirishga xizmat qilmoqda. O'zbekiston uchun ham turizm hududiy ixtisoslashuv, raqamli marketing va servis sifati bo'yicha Turkiya tajribasini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Yana bir e'tiborga molik tajriba Malayziyaga tegishlidir. Bu davlat Osiyo mintaqasida turizm salohiyati bo'yicha yetakchi o'rinda turadi. Malayziya turizmni brendlash borasida muvaffaqiyatli siyosat yuritib, "Malaysia, Truly Asia" shiori orqali o'ziga xos ko'rinish yaratishga muvaffaq bo'lgan. Davlat tomonidan xorijiy sarmoyadorlarga soliq yengilliklari berilishi, tibbiy va ekologik turizmga alohida e'tibor qaratilishi natijasida mamlakatga keluvchi sayyohlar soni yildan-yilga ortib bormoqda. Ayniqsa, turizm barqarorlik tamoyillarini qo'llash, ya'ni atrof-muhitga zarar yetkazmagan holda turizm faoliyatini yuritish, bu borada O'zbekistonga ham dolzarb tajriba sifatida qaralishi mumkin. Bundan tashqari, xizmat ko'rsatish tizimida ko'p tillilikka e'tibor qaratilishi, mahalliy aholining turizm faoliyatiga jalb qilinishi ham O'zbekiston sharoitiga mos keladigan ilg'or yondashuvlardandir.

So'nggi yillarda turizm sohasida tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan mamlakatlardan biri bu Gruziya hisoblanadi. Ushbu davlat iqtisodiyotining asosiy tarmoqlaridan biri sifatida turizmga e'tibor qaratib, bir necha yilda bu sohani daromad manbaiga aylantira oldi. Eng muhimi, Gruziyada vizasiz rejim va soddalashtirilgan bojxona tartiblari xorijiy sayyohlar sonini sezilarli darajada oshirishga xizmat qilgan. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda olib borilayotgan onlayn targ'ibot, hududiy turizmni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalar, byudjetli xizmatlar asosida keng omma uchun qulay sharoitlar yaratilgan. Gruziya misolida ko'rish mumkinki, xizmat sifati va byudjetli turizm o'zaro muvozanatli olib borilsa, bu mamlakatni global turizm xaritasida tanitishga yordam beradi. O'zbekistonda ham ushbu tajribani joriy etish orqali nafaqat poytaxtda, balki viloyatlarda ham turizm rivojiga erishish mumkin.

Bugungi globallashtirish davrida turizm sohasining iqtisodiy va madaniy ahamiyati tobora ortib bormoqda. Dunyo mamlakatlari bu sohaga katta e'tibor qaratib, turizmni milliy iqtisodning muhim tarmog'iga aylantirishga harakat qilmoqda. O'zbekiston ham so'nggi yillarda turizmni rivojlantirish, xorijiy sayyohlarni jalb etish va xizmatlar sifatini oshirish bo'yicha qator islohotlarni amalga

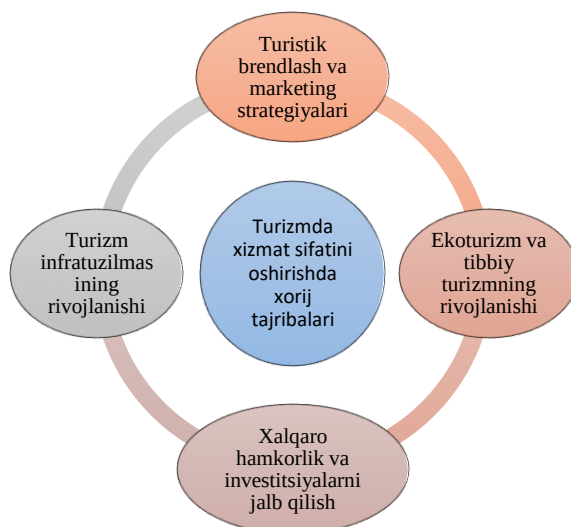
oshirmoqda. Ushbu jarayonda xorijiy davlatlar, xususan Turkiya, Malayziya va Gruziya tajribasini o'rganish va ularning samarali jihatlarini milliy sharoitga mos tarzda joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Quyida ushbu mamlakatlar tajribasi asosida O'zbekistonda turizmni rivojlantirishga xizmat qiluvchi omillar tahlil qilinadi;

- Turistik brendlash va marketing strategiyalari
- Turizm infratuzilmasining rivojlanishi
- Ekoturizm va tibbiy turizmning rivojlanishi
- Xalqaro hamkorlik va investitsiyalarni jalb qilish

Turkiya va Malayziya tajribasi shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli turizm siyosati samarali brendlashdan boshlanadi. "Go Turkiye" va "Malaysia, Truly Asia" singari xalqaro brendlar mamlakatni tanitishda muhim rol o'ynagan. O'zbekistonda ham milliy turizm brendini yaratish, raqamli platformalarda faol reklama yuritish sayyohlar oqimini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda targ'ibot ishlarini kuchaytirish dolzarbdir.

Zamonaviy transport vositalari, qulay mehmonxonalar, restoranlar va axborot markazlari turizmning jadal rivojlanishiga zamin yaratadi. Turkiya va Gruziya bu borada kuchli infratuzilma barpo etib, sayyohlar uchun keng imkoniyatlar yaratgan. O'zbekiston hududlarida infratuzilmani takomillashtirish orqali ichki va tashqi turizmni jadallashtirish mumkin. Ayniqsa, qishloq joylarda xizmat ko'rsatish sifatini oshirish talab etiladi.

Malayziya va Gruziya ekoturizmni rivojlantirish orqali turizmga barqarorlik tamoyillarini muvaffaqiyatli joriy qilgan. Tabiiy go'zallikni asragan holda sayyohlarga ekologik toza xizmat ko'rsatish ularning raqobatbardoshligini oshirgan. O'zbekistonda ekoturizm va tabiiy kurortlar salohiyati katta bo'lib, ulardan oqilona foydalanish sohani yangi bosqichga olib chiqadi. Tibbiy turizm esa xorijiy investorlar uchun ham jozibali yo'nalishdir.

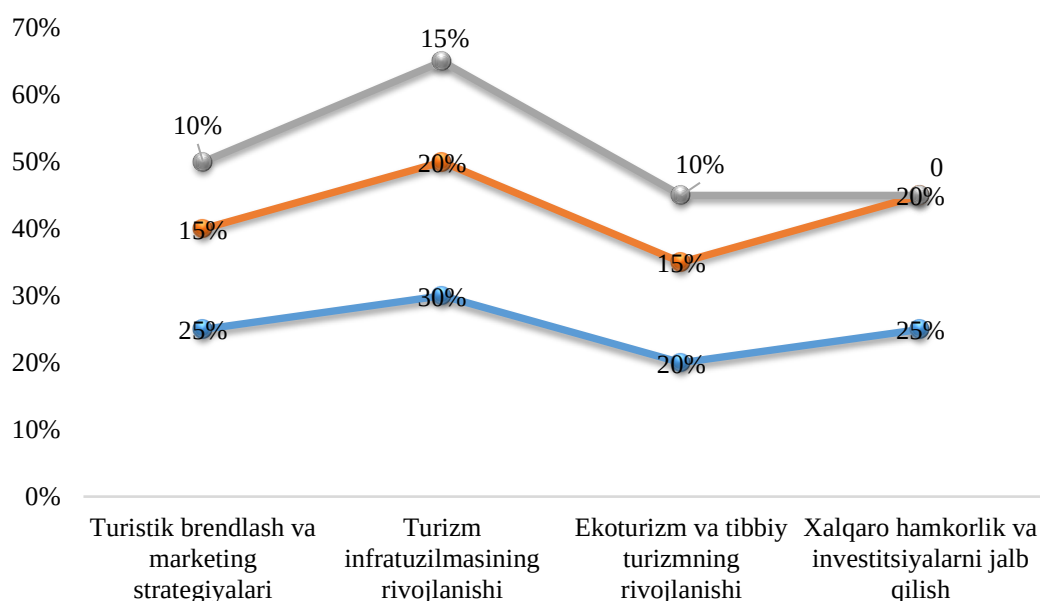
Malayziyada xorijiy sarmoyadorlar uchun yaratilgan qulay sharoitlar turizmga keng ko'lamli loyihalarni amalga oshirishga olib kelgan. Gruziya esa soddalashtirilgan vizaviy tartib va investitsiyaviy ochiqlik orqali sayyohlar oqimini oshirishga erishgan. O'zbekiston uchun ham turizm sohasiga xorijiy kapitalni jalb

etish, davlat-xususiy sheriklik asosida loyihalarni kengaytirish dolzarb hisoblanadi. Bu mamlakat imijini ko'tarish va xizmatlar sifati oshishiga xizmat qiladi.

Turistik brendlash va marketing strategiyalari, turizm infratuzilmasining rivojlanishi, ekoturizm va tibbiy turizmning rivojlanishi, shuningdek, xalqaro hamkorlik va investitsiyalarni jalb qilish kabi omillar turizm sanoatining o'sishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Quyida har bir omil bo'yicha ba'zi misollarni keltiraman, lekin aniq yillar va statistik ma'lumotlar uchun qo'shimcha tadqiqotlar talab qilinishi mumkin.

Masalan, Gruziya 2010-yillarda o'zining "Georgia – A Land of Stories" marketing kampaniyasini ishga tushirib, bu orqali o'z brendini xalqaro darajada targ'ib qildi. Shu sababli, Gruziyaga kelgan sayyohlar soni oshdi, 2018-yilda Gruziyaga tashrif buyurgan turistlar soni 8 milliondan ortiq bo'ldi. Turkiya ham o'zining kuchli brendlash strategiyasini amalga oshirdi. 2019-yilda Turkiyaga kelgan sayyohlar soni 52 milliondan ortiqni tashkil etdi.

Malayziya o'zining infratuzilmasini, jumladan, transport tizimi va mehmonxona xizmatlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratdi. Bu esa 2019-yilda Malayziyada turizm sohasining 3.5 milliondan ortiq turistni jalb qilishiga olib keldi. Gruziya ham bu sohada katta yutuqlarni qo'lga kiritdi, ayniqsa, yangi avtotransport tizimlari va mehmonxona infratuzilmasi rivojlantirilgan. Turkiya tibbiy turizm bo'yicha ko'plab sayyohlarni jalb qilmoqda, ayniqsa estetik tibbiyot va jarrohlik xizmatlari bilan. 2020-yilda 700,000 dan ortiq xalqaro bemorlar Turkiyada tibbiy xizmatlar olish uchun tashrif buyurdi. Malaysiya esa ekoturizmni rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan, bu sayyohlarni tabiatni saqlash va o'rmonlarga sayohat qilishni maqsad qilgan. Shu sababli, o'zining ekoturizm yo'nalishlarini rivojlantirgan holda, 2019-yilda 25 milliondan ortiq turistni jalb qildi. Gruziya va Turkiya o'rtasidagi turizm sohasidagi xalqaro hamkorlik, ikki mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlariga katta ta'sir ko'rsatgan. Gruziya uchun Turkiya turizm bo'yicha eng yirik hamkorlardan biridir. 2020-yilda Turkiya va Gruziya o'rtasidagi turizm aloqalari sezilarli darajada o'sdi, bu esa sayyohlar sonining oshishiga olib keldi.

O'zbekistondagi turizm sanoatining istiqbollari brendlash va marketing strategiyalarini rivojlantirishga bog'liq. Zamonaviy marketing va digital texnologiyalar yordamida O'zbekistonni dunyo miqyosida taniqli turistik manzillarga aylantirish mumkin. Marketingda e'tibor turizmni targ'ib qilish, davlatni diqqatga sazovor joylar, madaniy meros, tabiat va tarixiy boyliklar bilan tanishtirishga qaratilishi kerak. Raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlarni faol ishlatish, onlayn reklama va saytlar orqali xalqaro sayyohlarni jalb qilish imkoniyatlari kengayadi.

Turizm infratuzilmasining rivojlanishi O'zbekistonda turizmning o'sishiga yordam beradigan muhim faktor hisoblanadi. Bunga mehmonxonalar, transport tarmoqlari, restoranlar va boshqa xizmat ko'rsatish sohalarini modernizatsiya qilish kiradi. Yangi yo'nalishlar va turistik markazlar qurilishi, ilg'or transport tizimlari, xavfsizlikni ta'minlovchi tizimlar va turizm infratuzilmasini mustahkamlash kerak. Xalqaro aviakompaniyalar bilan hamkorlik qilish va turizm uchun eng qulay sharoitlar yaratish O'zbekistondagi sayyohlarni ko'paytirish uchun zarur.

Ekoturizm va tibbiy turizm sohalarini rivojlantirish O'zbekistonda turizmni diversifikatsiya qilish va yangi turistik yo'nalishlarni joriy etish imkonini beradi. Ekoturizm sohasida, tabiiy resurslardan foydalanish bilan birga, atrof-muhitni saqlab qolish va ekologik barqarorlikni ta'minlash zarur. Tibbiy turizm sohasida esa, sog'liqni saqlash va sanatoriyalar, spa xizmatlari va tabiiy davolash usullari bo'yicha ixtisoslashgan turizm markazlarini rivojlantirish muhim. Bu turistik sohalar xalqaro bozorda O'zbekistonni yangi va jozibali yo'nalishlar sifatida ko'rsatadi.

Turizm sohasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va chet el investorlarini jalb qilish O'zbekistonga o'zining turistik imkoniyatlarini rivojlantirishda katta yordam beradi. Xalqaro turizm agentliklari, aviakompaniyalar va yirik investitsiya kompaniyalari bilan aloqalarni mustahkamlash, yangi loyihalar va xizmatlar yaratish uchun zaruriy shartlar yaratadi. Investitsiyalarni jalb qilish uchun davlat tomonidan qulay huquqiy va iqtisodiy sharoitlar yaratish muhimdir, bu esa yangi ish o'rinlarini yaratish va turizm tarmog'ini rivojlantirish imkonini beradi.

O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirish istiqbollari keng va salohiyatli yo'nalishlarga ega. Yuqorida tahlil qilingan omillar – turistik brendlash va marketing strategiyalarining takomillashuvi, zamonaviy infratuzilmaning shakllanishi, ekoturizm va tibbiy turizmning kengayishi hamda xalqaro hamkorlik va investitsiyalarning jalb qilinishi – mamlakat turizm salohiyatini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Har bir omil o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular birgalikda ishlaganda samaradorlik yanada ortadi. Ayniqsa, raqamli marketingning kuchaytirilishi va ekologik jihatdan barqaror sayohat turlarining rivojlanishi global tendensiyalarga mos keladi. Shuningdek, xorijiy sarmoyadorlar va hamkorlik dasturlarini jalb etish orqali O'zbekiston turizmi xalqaro bozorda raqobatbardosh holatga keltiriladi. Ushbu yo'nalishlar bo'yicha izchil va tizimli ishlar olib borilsa, turizm sohasida yuqori natijalarga erishish, yangi ish o'rinlarini yaratish va mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedova M. Sh., "Turizm va mehmonxona xo'jaligi asoslari", Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
2. Normatov B. B., "O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish strategiyasi", Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. World Tourism Organization (UNWTO), "Tourism and Development: Challenges and Opportunities", 2022.
4. Karimova D. A., "Turizm infratuzilmasi va marketingi", Toshkent: Ilm Ziya, 2019.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PQ-4095-sonli qarori "2019-2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida".

TURIZM SALOHIYATINI YORITISHDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI: IMKONIYATLAR VA ISTIQBOLLAR

Qurbonova Nafisa Shavkat qizi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar
universiteti magistranti

ORCID-ID: 0009-0002-7749-2421

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekistonning turizm salohiyatini yoritishda ommaviy axborot vositalarining (OAV) tutgan o'rnini tahlil qiladi. Tadqiqot savoli quyidagicha: OAV O'zbekistondagi turizm salohiyatini samarali yoritishga qanday ta'sir qilmoqda va bu jarayonda qanday imkoniyatlar va istiqbollar mavjud? Turizm iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biriga aylanar ekan, uni targ'ib qilishda OAVning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Tadqiqotda sifatli tahlil metodlari, kontent tahlili asosida yondashildi. Sayohat jurnalistikasi asli katta yo'nalish bo'lsa ham ushbu mavzuda zamonaviy tadqiqotlar deyarli kamligi aniqlandi. Olimlar izlanishlarini davom ettirish va mavjud muammolarga yechim topish uchun ham tadqiqotni davom ettirish lozim. Natijalarga ko'ra, jurnalistika sohasi turizmni ommalashtirishda muhim vosita bo'lib, ayniqsa online platformalar, ijtimoiy tarmoqlarda yaratilyotgan multimedialik kontentlar turizmga bo'lgan qiziqishni oshirayotgani aniqlandi.

Kalit so'zlar: turizm, OAV, media strategiya, kontent tahlili, ichki turizm, ijtimoiy tarmoqlar.

So'nggi yillarda O'zbekiston turizm sohasida izchil rivojlanish yo'liga o'tdi. 2016-yildan boshlab turizm davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. O'zbekistonning boy tarixiy merosi, tabiiy go'zalliklari va milliy qadriyatlari haqida televizion reportajlar, jurnal maqolalari, ijtimoiy tarmoqlardagi videoroliklar orqali keng auditoriyaga axborot yetkazildi. OAVning turizmni targ'ib qilishdagi

o'rni nafaqat sayyohlarni jalb etishda, balki milliy brendni shakllantirish, xalqaro maydonda imij yaratishda ham muhim omilga aylandi. Shu bois turizm salohiyatini targ'ib qilishda OAV qanday metodlardan foydalanmoqda, bu jarayon qanday rivojlanmoqda, qanday imkoniyat va istiqbollar mavjud – mazkur tadqiqot ana shu savollarga javob izlaydi. Tadqiqotchi Hanusch, Folkerning ta'kidlashicha "Jurnalistikaga oid mavjud empirik tadqiqotlarning aksariyati asosan yangiliklar jurnalistikasiga qaratilgan bo'lib, jurnalistikaning noan'anaviy shakllari, xususan "yumshoq" yangiliklar sohasidagi hayot tarzi va ko'ngilochar jurnalistikani e'tibordan chetda qoldiradi. Shubhasiz, yangiliklar jurnalistikasi o'ta muhim soha hisoblanadi, ammo jurnalistik professional amaliyotning boshqa yo'nalishlari e'tibordan chetda qolmoqda va ba'zida ahamiyatsiz deb qaralmoqda." [Hanusch, Folker. The dimensions of travel journalism : exploring new fields for journalism research beyond the news. Journalism Studies, 2010, 11(1), pp. 68-82]. Bundan bir necha o'n yillar oldin esa tadqiqotchi Bacon ham jurnalistika nazariyasida aynan "yangiliklardan tashqaridagi jurnalistika"ga oid katta bo'shliqlar borligini ta'kidlagan edi. [Bacon, Wendy "What is a journalist in a university?", Media International Australia 90, 1999, pp. 79-90.]

Sayohat o'zi ko'ngilochar bo'lgani uchun, bu haqda yozish ham ko'proq hordiq chiqarish mashg'uloti sifatida qabul qilinadi. Tadqiqotchi Swick ta'kidlaganidek, gazetadagi maxsus bo'limlar — sayohat, moda, ovqat, uy va bog' bo'limlari— orasida aynan sayohat bo'limi muharriri maxsus tajriba talab etmaydigan lavozim sifatida qaralgan. U shunday deydi: "Ko'pchilik sayohat qiladi va ular ko'plab pochta xatlari yozadi. Demak, deyarli har kim sayohat bo'limi muharriri bo'la oladi". [Swick, Thomas "On the road without a Pulitzer", The American Scholar 66(3), 1997, pp. 423-429.]

Trevel jurnalistikasi yangi yo'nalish emas, balki qadimiy davrlardan bizgacha yetib kelgan jurnalistikaning ilk ko'rinishi hisoblanadi. Filologiya fanlari doktori Beruniy Alimov "Yuz.uz" nashriga bergan intervyusida trevel jurnalistikasining ko'hna ildizlari haqida fikr bildiradi. "Ko'pchilik media tadqiqotchilar tomonidan O'rta Osiyo, Yaqin Sharq va Janubiy Amerika mamlakatlari hududidan topilgan petrogliflar jahon protojurnalistikasining dastlabki ko'rinishlari sifatida e'tirof etilishi bejiz emas. Chunki ularda o'sha davr hayotiga oid eng ishonchli dalillar o'z ifodasini topgan. Xususan, O'zbekiston hududidagi Sarmishsoy darasi va uning atrofidagi 2,5 kilometrga cho'zilgan qoyatoshlarda 7000 dan ortiq petroglif borligi aniqlangan. Bundan 5–7 ming yil ilgari yashagan ajdodlarimiz tomonidan hayvonlarni xonakilashtirish ishlari olib borilgani aynan ana shu qoyatosh suratlarida aks ettirilgan. Undan keyingi davrlarda esa qadimgi yunon olimlari, shoiru yozuvchilarining tarixiy, ilmiy-ijodiy ishlari yuzaga keladi. Shu ma'noda, Homerning eramizdan oldingi VIII asrga oid Odissey eposi, "tarix otasi" sifatida nom qoldirgan Herodotning geografiya va etnografiyaga (eradan oldingi 484–425y.) oid qator bebaho asarlarini sanab o'tish o'rinlidir. Nazariy jihatdan yuqoridagi kabi asarlarni hozirgi trevel jurnalistikasining bevosita debochasi, ilk ko'rinishlari sifatida baholash uchun yetarli asoslar bor. Sharq mamlakatlarida ham yozma hikoyachilik qadimdan yaxshi shakllangan. Tarixiy nuqtayi nazardan, aynan noma janrini zamonaviy trevel

jurnalistikaning yuzaga kelishi jarayonida muhim rol o'ynagan, deyish mumkin. Trevel jurnalistika (ingl. travel journalism) – mass mediadagi alohida yo'nalish bo'lib, unda asosiy e'tibor turli sayohatlar davomida to'plangan ma'lumotlarga qaratiladi. Masalan, Zahiriddin Muhammad Boburning (1483–1530) “Boburnoma” asarini olaylik. Unda O'rta Osiyo, Afg'oniston, Pokiston, Hindiston va Eronning tarixi, geografiasiga, topografiyasiga oid qimmatli ma'lumotlar keltirilgan. Shuningdek, adabiyotshunoslik, tilshunoslik, etnografiya, pedagogika va boshqa fan sohalariga doir juda qimmatli fakt va ma'lumotlar berilgan. Ensiklopedik xarakterga ega asar o'sha davr o'zbek adabiy tilining yorqin namunasi ekani bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Muqimiyning “Sayohatnoma” va Shayxzodaning “Toshkentnoma” asarlarini ham shu qatorda sanab o'tish mumkin.” Sayohat jurnalistikasi asli katta yo'nalish bo'lsa ham ushbu mavzuda zamonaviy tadqiqotlar deyarli kamligi aniqlandi. Olimlar izlanishlarini davom ettirish va mavjud muammolarga yechim topish uchun ham tadqiqotni davom ettirish lozim. Ushbu maqola quyidagi tadqiqot savoliga asoslanadi:

OAV O'zbekistondagi turizm salohiyatini samarali yoritishga qanday ta'sir qilmoqda va bu jarayonda qanday imkoniyatlar va istiqbollar mavjud?

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Kontent tahlili – O'zbekistonning ichki va xalqaro turizmga oid OAV materiallari (televizion reportajlar, maqolalar, bloglar) tahlil qilindi.

3. Tahliliy yondashuv – mavjud holat, tendensiyalar va muammolar tahlil qilinib, ularga asoslangan takliflar ishlab chiqildi.

Ushbu metodlar tadqiqotga chuqur va tizimli yondashishga imkon beradi. 2014-yilda UNWTO (Butunjahon sayyohlik tashkiloti) O'zbekistonda bo'lib qaytgan sayyohlar o'rtasida so'rov o'tkazgan. Ularning 62 foizi oldindan to'langan, tashkillashtirilgan guruh tarkibida kelishgan — mustaqil ravishda emas. Sayyohlarga mamlakatimizga qay tarzda sayohat uyushtirilishini istar edingiz, deb savol berilgan. Fikrlar turlicha bo'lgan, lekin ularning ichida eng ko'p takrorlangani: “Menga sayohat qilish va sayohat davomida qarorlarni mustaqil qabul qilish yoqadi, yo'l boshlovchi bilan birgalikda mahalliy aholi bilan ko'proq uchrashishni, jonli muloqotda bo'lishni istayman”, bo'lgan. So'ralganlarning 32 foizi shu variantni yoqlashgan. So'rovnomada qatnashganlarning deyarli yarmi 55 va undan katta yoshda bo'lishgan. Agar ularning o'rnida yoshlar bo'lishganida ular shu variantni bir ovozdan qabul qilishgan bo'lishardi.

Tahlil qiladigan bo'lsak, 2024-yilning 6 oyi mobaynida mamlakatimizga 3,5 milliondan ortiq xorijiy sayyoh tashrif buyurgan. Bu o'tgan yilning mos davriga nisbatan 13 foizga oshganidan dalolat. “O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!” dasturi doirasida esa hududlar bo'ylab 12 million 716 ming nafar aholi sayohatga chiqdi. 2024 yilning o'tgan davrida 1 milliard 456 million dollarlik turizm xizmati eksporti amalga oshirildi. Islohatlar sabab yaqin yillarda sohada ijobiy o'zgarishlar bo'lgan ammo muammolar ham yetarlicha.

Turizm bo'yicha adabiyotlarda ta'kidlanishicha, sayyohlar biror manzil haqida dastlabki tasavvurni turizm sanoatidan tashqaridagi manbalar — umumiy ommaviy axborot vositalari, filmlar, kitoblar, ta'lim va do'stlar orqali shakllantiradi. Ushbu

bosqichdan so'ng, "sun'iy tasvir" bosqichi keladi, bu bosqichda turizm kataloglari, agentlar va yo'lko'rsatkichlar asosiy manba bo'ladi. Hozirgi davrda trevel jurnalistikasi media sohasiga kirib kelayotgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tufayli shiddatli tarzda rivojlanmoqda. Ammo OAV vositalarida xususan TVlarda turizm rivoji uchun olib boriladigan dasturlar nihoyatda kam. Sayt va nashrlarda esa deyarli bir xil eski qadamjolar haqidagi manbalarni topish mumkin. Butun dunyodagi kabi O'zbekistonda ham trevel blogerligi taraqqiy etmoqda. Bunga misol qilib instagram va YouTube o'zining blogiga ega Jamshidbek Ziyoxonovni, shuningdek instagramda "Sayohatchi_abu" blogini hamda "Sayohattv" blogi asoschisi Jaloliddin Mirzayevlarni keltirish mumkin. Yuqoridagi misollardan ko'rish mumkinki, O'zbekistonda sekin-astalik bilan trevel sohasiga qiziqish kenggaymoqda. Bu esa jahonda mamlakat nomini tanitishga katta hissa qo'shishi turgan gap. Ammo mavjud kontentlarni o'rganish davomida aniqlandiki, ularning barchasi o'zbek tiliga va o'zbek auditoriyasiga mo'ljallangan. Bu ichki turizm rivojiga hissa qo'shadi. Shu bilan birga mavjud holat xorijiy tillardagi kontentlarga talab yuqori ekanligini ham ko'rsatmoqda. Xorijlik sayyohlar oqimini ko'paytirish ular yashayotgan hududlardagi targ'ibotga bevosita bog'liq. Masalan, CNN telekanali 2024-yilda O'zbekistonni jozibador sayyohlik yo'nalishlari ro'yxatiga kiritdi. Qo'llanmada 86 davlat fuqarolari uchun vizasiz kirish, O'zbekistonning beqiyos landshaftlari va yaxshi saqlanib qolgan arxitekturasi mamlakatga tashrif buyurish uchun sabab sifatida qayd etilgan. "O'zbekistonning Xitoy va Hindistondan O'rta yer dengizigacha bo'lgan tarixiy savdo yo'li — afsonaviy Ipak yo'lining markazida tutgan o'rnini yaxshiroq tushunish uchun Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlariga tashrif buyuring. Ayni paytda, Samarqanddan 3,5 soatlik yo'lda joylashgan tog'li Sentob qishlog'i YuNESKOning 2023-yildagi "Eng yaxshi sayyohlik qishloqlari" ro'yxatiga kiritildi", — deyiladi manbada. Bundan tashqari 2024-yilda 3-xalqaro investitsiya forumi doirasida 2 mlrd. auditoriyaga ega CNN TV O'zbekiston haqida ilk marta 1 soatlik materialni efirga uzatadi. Bu esa shubhasiz jahonda O'zbekistonga qiziqishni uyg'otib, sayyohlar oqimiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

O'zbekiston OAVlarida turizmga oid axborotlarni keng yoritish imkoniyati mavjud, biroq bu sohada hali professional yondashuvlar yetarli emas. Media sohasida turizm kontenti marketing strategiyasi asosida shakllantirilishi zarur. Jurnalistlar, bloggerlar va PR mutaxassislar o'rtasida hamkorlik bo'lmas ekan, turizmga oid axborotlar yuzaki, faqat reklama tusida bo'lib qoladi. Shu bois axborot siyosatini shakllantirishda kompleks yondashuv talab etiladi. O'zbekistonning global turizm maydonidagi imijini mustahkamlashda faqat davlat targ'iboti emas, balki erkin va chuqur media kontentlar hal qiluvchi o'rin tutadi. Ayniqsa, xorijiy sayyohlarga mo'ljallangan ingliz tilidagi professional media kontentlar ko'paytirilishi lozim.

Turizm salohiyatini yoritishda ommaviy axborot vositalari — O'zbekiston uchun strategik vositadir. U nafaqat ichki va tashqi turizmni rivojlantirish, balki mamlakatning ijobiy imijini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra:

- Mahalliy OAVlar turizm kontentini kengaytirishi va sifatini oshirishi zarur;
- Digital jurnalistika imkoniyatlaridan foydalanish kuchaytirilishi kerak;

Turizmni yorituvchi jurnalistlar va blogerlar uchun maxsus treninglar zarur;
Turizm kontenti ishlab chiqarishda professional yondashuv va storytelling
asosli metodlar muhim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fursich, Elfriede and Kavoori, Anandam P. “Mapping a critical framework for the study of travel journalism”, International Journal of Cultural Studies 4(2), 2001, pp. 149-171.
2. Hanusch, Folker. The dimensions of travel journalism : exploring new fields for journalism research beyond the news. Journalism Studies, 2010, 11(1), pp. 68-82.
3. BACON, WENDY “What is a journalist in a university?”, Media International Australia 90, 1999, pp. 79-90.
4. SWICK, THOMAS “On the road without a Pulitzer”, The American Scholar 66(3), 1997, pp. 423-429.
5. <https://yuz.uz/uz/news/jahon-trevel-jurnalistikasiningkohna-ildizlari>
6. <https://www.gazeta.uz/oz/2017/05/09/turizm/>
7. <https://edition.cnn.com/travel/best-destinations-to-visit-2024/index.html>

O'ZBEKISTON MEHMONXONA SANOATIDA LYUKS BRENDLARNING MARKETING ALOQALARINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Jabborova Dilobar G'ayratjon Qizi

Namangan davlat universiteti magistranti
dilobarbekirzayeva3@gmail.ru

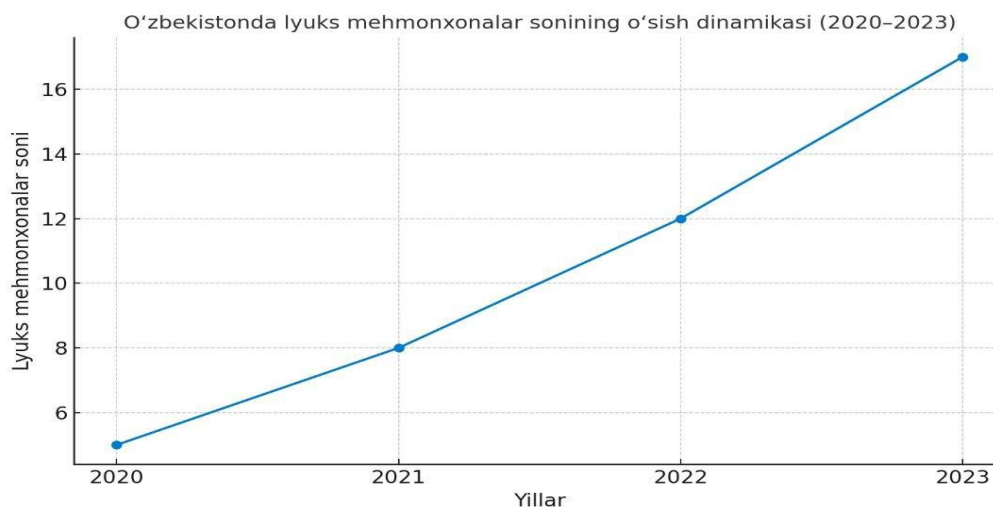
Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston mehmonxona sanoatida lyuks brendlarning marketing aloqalarini shakllantirish omillari o'rganiladi. Hilton, Hyatt kabi mehmonxonalar misolida raqamli marketing, brend identiteti va mijozlar bilan samarali aloqa vositalari tahlil qilinadi. Xalqaro tajriba asosida milliy amaliyotga mos tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: lyuks mehmonxona, marketing aloqalari, brend identiteti, raqamli marketing, mijozlar bilan aloqa, O'zbekiston.

Bugungi global mehmondo'stlik industriyasida raqobat sharoitida lyuks toifasidagi mehmonxonalar o'z mijozlari bilan mustahkam aloqalarni shakllantirish orqali barqaror brend qadriyatini yaratmoqda. Aynan marketing aloqalari — ya'ni mijozlar bilan axborot, emotsional va ishonchli aloqalarni yo'lga qo'yish tizimi — lyuks segmentdagi mehmonxonalar muvaffaqiyatining muhim omili hisoblanadi.

Dunyo tajribasida Four Seasons, The Ritz-Carlton, Hilton hamda Mandarin Oriental kabi mehmonxona brendlari marketing aloqalarida quyidagi vositalarni keng qo'llaydi: personalizatsiyalangan xizmatlar, ijtimoiy tarmoqlar orqali kontent marketing, mijoz fikrlarini boshqarish tizimlari, hamda raqamli bron qilish

platformalari. Bunday yondashuvlar orqali ular brend sodiqligini oshiradi va mijoz bilan uzoq muddatli ishonchli aloqalarni yo'lga qo'yadi.

1-rasm. O'zbekistonda lyuks mehmonxonalar sonining o'sish dinamikasi (2020–2023)

O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish strategiyasi (2022–2026)da ham lyuks xizmatlar segmenti ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda Hilton, Hyatt Regency, Radisson Blu, International Hotel Tashkent kabi brendlar mamlakatda faoliyatini kengaytirdi. Bu esa yuqori darajadagi marketing aloqalarini talab qilmoqda. 2020–2023 yillar davomida O'zbekistonda lyuks toifasidagi mehmonxonalar soni 5 tadan 17 tagacha oshgan. Quyidagi 1-rasm ushbu o'sish dinamikasini aks ettiradi.

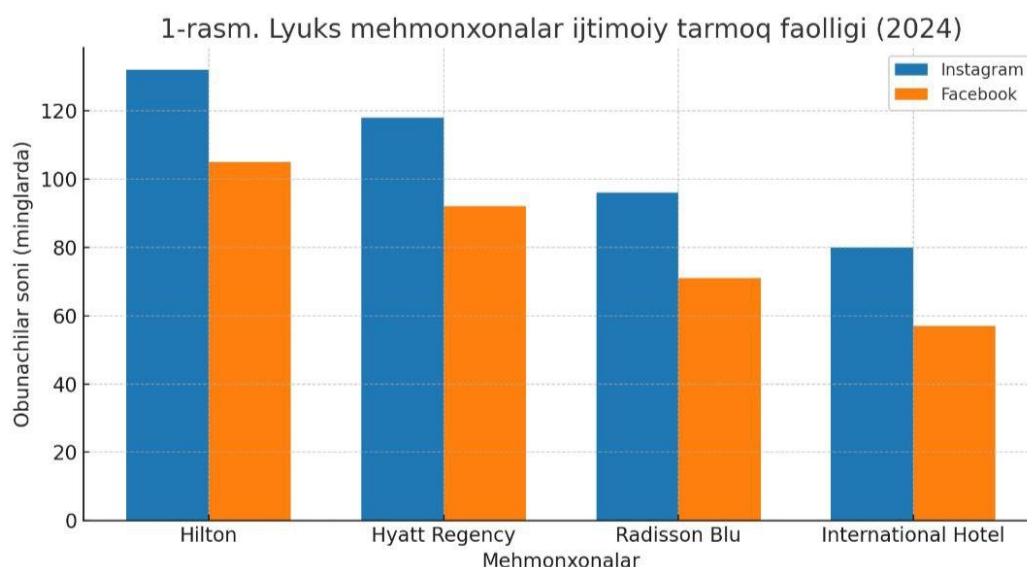
O'zbekistondagi lyuks toifasidagi mehmonxonalar xalqaro standartlarga mos xizmat ko'rsatish bilan birga, brend pozitsiyasini mustahkamlashda turli marketing strategiyalarini tatbiq etmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ularning asosiy e'tibori raqamli marketing, ijtimoiy tarmoqlardagi faollik va mijozlarga yo'naltirilgan yondashuvga qaratilgan.

Hilton Tashkent City, Hyatt Regency Tashkent, Radisson Blu Hotel Tashkent, va International Hotel Tashkent brendlari tomonidan olib borilayotgan marketing siyosati quyidagi asosiy yo'nalishlarga ega:

Ijtimoiy tarmoqlarda faol kontent marketing (Instagram, Facebook), Brend elchilari bilan hamkorlik, Online booking tizimlari bilan integratsiya, E-mail marketing va mijoz sodiqligi dasturlari.

Quyidagi grafik ushbu mehmonxonalar ijtimoiy tarmoqlarda qanchalik faol ekanini ko'rsatadi:

Ko'rinib turibdiki, Hilton va Hyatt Regency brendlari ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari orasida eng yuqori obunachilar soniga ega bo'lib, bu ular marketing strategiyasining samarali yuritilayotganidan dalolat beradi.

2-rasm. O'zbekistondagi lyuks mehmonxonalar ijtimoiy tarmoq faolligi (2024 Obunachilar soni, mingda)

Marketing aloqalarining muvaffaqiyatini baholashda zamonaviy mehmonxonalar asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI) va sarmoya rentabelligi (ROI) kabi mezonlardan foydalanadi. Bu indikatorlar nafaqat reklama va promosiya strategiyalarining foydaliligini aniqlashda, balki mijoz sodiqligini oshirishdagi ta'sirini o'lchashda ham muhim hisoblanadi.

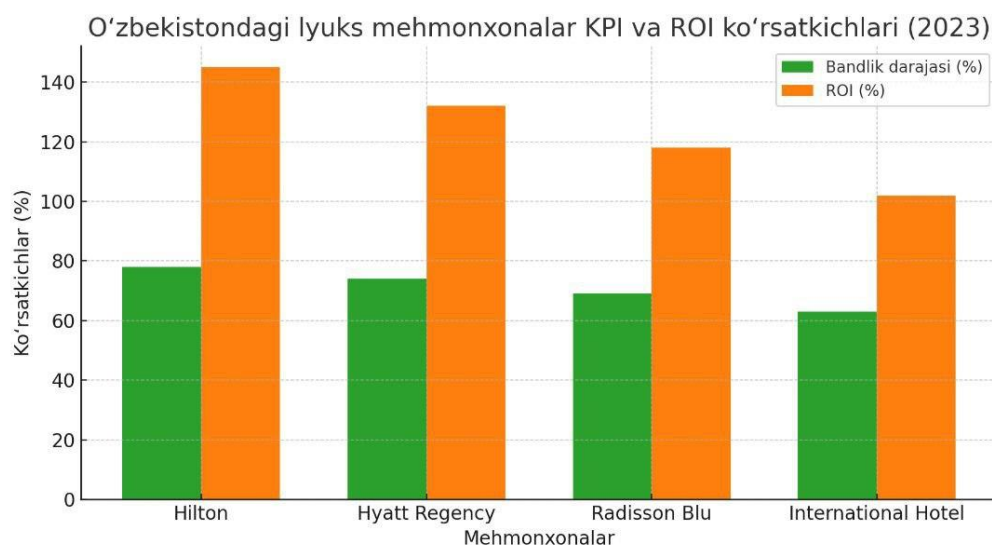
O'zbekistondagi yetakchi lyuks mehmonxonalar bo'yicha 2023-yil yakunlari asosida olib borilgan tahlillar quyidagilarni ko'rsatadi:

Hilton Tashkent bandlik darajasi 78%, ROI esa 145% bo'lgan;

Hyatt Regency Tashkentda bandlik 74%, ROI 132%;

Radisson Blu va International Hotel esa nisbatan pastroq ko'rsatkichlarga ega bo'lgan.

Quyidagi grafik bu farqlarni vizual ravishda ifodalaydi:

3-rasm. O'zbekistondagi lyuks mehmonxonalar KPI va ROI ko'rsatkichlari (2023)

Bu ko'rsatkichlar shuni ko'rsatadiki, brendning raqamli marketingga va mijozga yo'naltirilgan xizmatlar tizimiga sarmoya kiritishi yuqori ROI va bandlik darajasini ta'minlaydi.

So'nggi yillarda mehmonxona sanoatida raqamli transformatsiya jarayonlari tezlashdi. Ayniqsa, lyuks segmentida faoliyat yuritayotgan mehmonxonalar marketing aloqalarini mustahkamlashda raqamli texnologiyalarning imkoniyatlaridan keng foydalanmoqda. Bular orasida quyidagilar ajralib turadi:

1. Ijtimoiy tarmoqlardagi marketing:

Lyuks brendlar o'zlarining brend identitetini Instagram, Facebook va YouTube kabi platformalar orqali targ'ib qilmoqda. O'zbekiston bo'yicha olib borilgan monitoring natijalariga ko'ra, Hilton va Hyatt Regency brendlari mazkur yo'nalishda eng yuqori faollikka ega.

2. E-mail marketing kampaniyalari:

A'zo mijozlar uchun eksklyuziv takliflar va chegirmalar yuborish orqali brendlar o'z mijoz bazasini mustahkamlashmoqda. Bu usul mijoz sodiqligini oshirishda muhim omil sifatida baholanadi.

3. Mobil ilovalar va personalizatsiya:

Ba'zi lyuks mehmonxonalar maxsus mobil ilovalar orqali bron qilish, xizmatlarni tanlash va mijoz fikrlarini olish imkoniyatini yaratgan. Bu esa individual yondashuvni kuchaytiradi va brend sodiqligini oshiradi.

Quyidagi grafik (hozircha texnik sabablarga ko'ra ko'rsatilmayapti) — 2023-yilda yirik lyuks mehmonxonalar tomonidan raqamli marketing texnologiyalarining qo'llanish darajasini solishtiradi. Grafikda ijtimoiy tarmoq marketingi, e-mail marketing va mobil ilovalar asosiy parametrlar sifatida baholangan.

Raqamli texnologiyalar yordamida amalga oshirilayotgan marketing aloqalari lyuks mehmonxona brendlarining bozordagi raqobatbardoshligini oshirish, mijozlar bilan aloqani mustahkamlash hamda xizmat sifati bo'yicha yuksalishiga zamin yaratmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kotler, Philip; Keller, Kevin Lane. Marketing Management. 15th Edition. Pearson Education, 2016. 325–339-betlar: Brend va marketing aloqalari nazariyasi. 443–450-betlar: KPI va ROI tushunchalari
2. Bowie, D., Buttle, F., Brookes, M., Mariussen, A. Hospitality Marketing. 4th Edition. Routledge, 2016. 218–225-betlar: Lyuks mehmonxonalar marketing strategiyalari. 275–278-betlar: Mijoz sodiqligi dasturlari
3. Hudson, S. Marketing for Tourism, Hospitality and Events: A Global & Digital Approach. Sage Publications, 2017. 312–318-betlar: Raqamli marketing texnologiyalari

4. Yeoman, I. & McMahon-Beattie, U. The Future of Luxury: Challenges and Opportunities. Channel View Publications, 2018. 95–105-betlar: Lyuks segmentining global rivojlanish dinamikasi
5. Davlat statistika qo'mitasi rasmiy hisobotlari (stat.uz). 2023-yil va 2024-yilning dastlabki choraklari bo'yicha mehmonxonalar soni va o'sish dinamikasi.
6. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi ma'lumotlari. 2024-yilgi hisobotlar: Hilton, InterContinental, Hyatt mehmonxonalari faoliyati haqida.
7. Kapferer, J.-N., Bastien, V. The Luxury Strategy: Break the Rules of Marketing to Build Luxury Brands. 2nd Edition, Kogan Page, 2012. 182–192-betlar: Lyuks brendlar uchun alohida marketing strategiyalar.

LYUKS MEHMONXONA BRENDING MARKETING ALOQALARINI DEKODLASH: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA SAMARADORLIK OMILLARI

Jabborova Dilobar G'ayratjon qizi,

Namangan davlat universiteti

71010101-Turizm va mehmondo'stlik mutaxassisligi magistranti

dilobarbekirzayeva3@gmail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola lyuks mehmonxona brendlarining marketing aloqalarini dekodlash, ulardan samarali foydalanish usullarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda zamonaviy marketing strategiyalari, raqamli platformalarning roli va mijozlar qabul qilish mexanizmlarini o'rganish asosiy e'tiborga olingan. Statistika ma'lumotlar va grafik tahlillar orqali marketing samaradorligi ko'rsatkichlari namoyish etigan.

Kalit so'zlar: lyuks mehmonxona, marketing aloqalari, xizmat sifati, raqamli marketing, mijoz qoniqishi, innovatsiyalar.

Bugungi globallashtirish jarayonida lyuks mehmonxonalar bozori nafaqat xizmat sifati, balki mijozlar bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqa qilish strategiyalari orqali ham farqlanadi. Mijozlarning brendga bo'lgan sadoqati marketing aloqalarining samaradorligiga bog'liqdir. Xususan, lyuks mehmonxona brendlari eksklyuziv xizmatlarni taklif qilish, raqamli platformalarni tatbiq etish va innovatsion yondashuvlardan foydalanish orqali o'z mijozlarini jalb qiladi. 2023-yilda dunyo bo'ylab lyuks mehmonxona sektorining umumiy daromadi 210 milliard AQSh dollariga yetgan. O'zbekiston mehmonxona sektorining ulushi esa qariyb 60 million AQSh dollarini tashkil etdi. Bu O'zbekistonning xalqaro miqyosda turizm bozorida kuchli ishtirokchi bo'lish imkoniyatini ko'rsatmoqda. Hozirgi davrida mehmonxona sanoatida muvaffaqiyatli raqobat yuritish uchun brend imidji va mijozlar bilan kommunikatsiyaning sifatli yo'lga qo'yilishi muhim omil hisoblanishiga ham alohida urg'u berib o'tish lozim. Ayniqsa, lyuks segmentidagi mehmonxonalar raqobatchilardan ajralib turish uchun noan'anaviy va raqamli yondashuvlardan

foydalanmoqda. Bu esa marketing aloqalarining strategik ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Marketing aloqalari – bu brend va iste'molchi o'rtasidagi kommunikatsion jarayon bo'lib, u mahsulot yoki xizmat haqidagi xabardorlikni oshirish, iste'molchilarda ijobiy taassurot uyg'otish, shuningdek, ularni sotib olishga undash orqali mijoz sadoqatini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, lyuks segmentida faoliyat yurituvchi mehmonxona brendlari uchun marketing aloqalari nafaqat tijorat maqsadida, balki imidjni shakllantirish, emotsional tajriba yaratish va mijoz bilan barqaror muloqotni ta'minlash nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy marketingda aloqa vositalari klassik yondashuvlardan farqli o'laroq, ko'proq raqamli texnologiyalar va mijozga yo'naltirilgan yondashuv asosida quriladi. Jumladan, veb-saytlar, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar, elektron pochta orqali yuboriladigan moslashtirilgan takliflar, chatbotlar, virtual turlar, QR-kodli xizmatlar – bularning barchasi marketing kommunikatsiyalarining interaktiv va yuqori samaradorlikka ega vositalaridir. Bunday vositalar orqali mehmonxonalar mijozlar bilan nafaqat bir tomonlama axborot uzatadi, balki ularning fikrini eshitadi, tahlil qiladi va ularni shaxsiy tajriba asosida qayta jalb qiladi. Quyidagi jadvalda lyuks mehmonxona brendlarida qo'llanilayotgan asosiy marketing vositalari va ularning samaradorligi ko'rsatilgan.

1-jadval

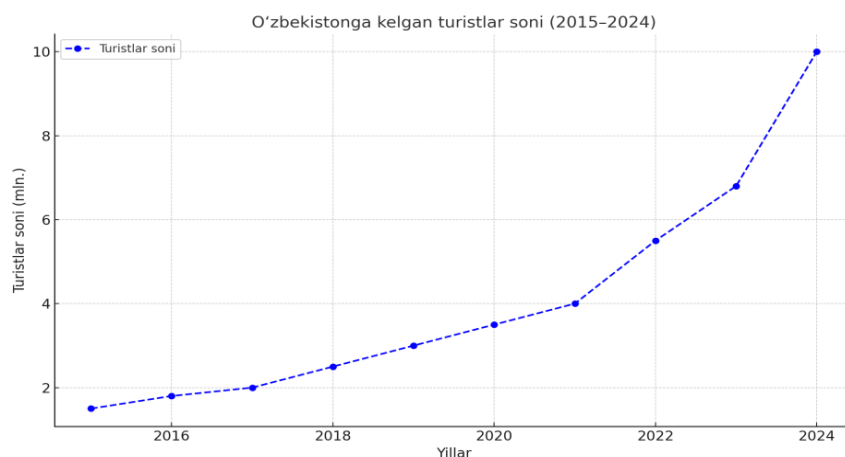
Marketing vositasi	Amalga oshirish usuli	Mijozlar e'tirofi (%)	Brendga ta'siri
Raqamli reklama (Instagram, Google ads)	Vizual kontet, brend hodisalari.	75%	Yuqori
Influencer marketing	Sayohatchilar blogerlar orqali targ'ibot	68%	O'rta-yuqori
Email marketing	Personalizatsiyalangan takliflar	52%	O'rta
Mijozlarga xizmat chatbotlari	24/7 sun'iy intellect yordami	60%	O'rta-yuqori
QR-kodli xizmatlar	Kontaktsiz xizmatlar	70%	Yuqori
Virtual turlar va 360° video tadqimotlar	Sayohatni oldindan his qilish imkoniyati	65%	Yuqori
Sodiqlik dasturlari va mukofot tizimi	Bonusla, chegirmalar, ball to'plash	80%	Juda yuqori

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, raqamli va interaktiv aloqa vositalari nafaqat mijoz e'tiborini tortadi, balki brendning bozordagi imijini ham mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbekistonda lyuks toifasidagi mehmonxonalar soni oshmoqda, ammo ularning marketing aloqalari ko'pincha an'anaviy usullar bilan cheklanadi. Toshkentdagi ba'zi mehmonxonalarda raqamli marketing vositalarini qo'llash yo'lga qo'yilgan bo'lsa-da, keng ommaviy joriy etish hali sust. Bunda Fransiya, Ispaniya yoki BAA tajribasini o'rganish va moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Lyuks

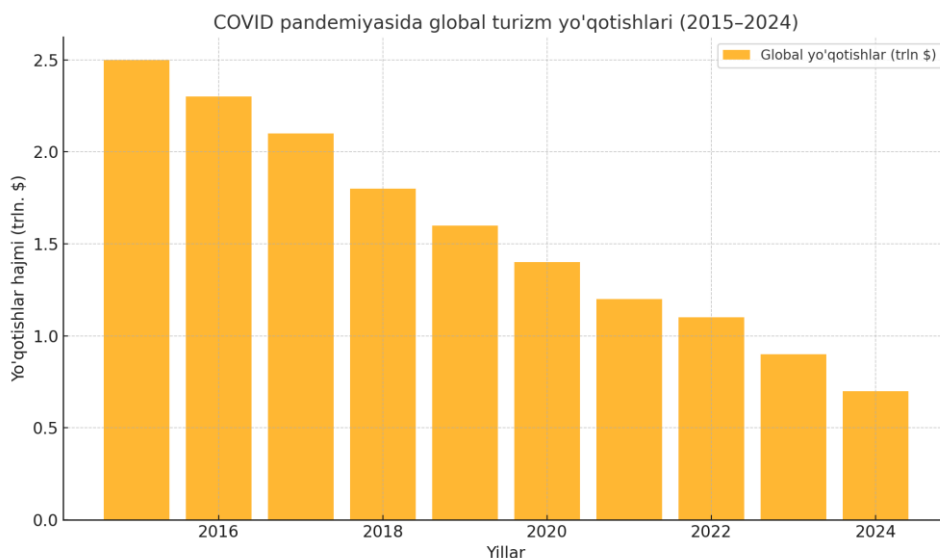
mehmonxona brendlari uchun marketing aloqalarini zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish – mijoz sadoqatini oshirish va brend obro'sini mustahkamlashning eng muhim vositasidir. O'zbekiston sharoitida bu boradagi imkoniyatlar keng, faqat ularni to'g'ri strategiya bilan yo'naltirish zarur.

So'nggi yillarda O'zbekistonda mehmonxona sohasining rivojlanishi sezilarli darajada tezlashdi. 2023-yilda mamlakatga kelgan turistlar soni 6,8 million kishini tashkil etdi, bu esa 2015-yilga nisbatan 3,7 barobarga ortishdir. 2024-yilga kelib, ushbu ko'rsatkichning 10 millionga yetishi prognoz qilinmoqda. Quyida grafik orqali bu o'sish tendensiyasi yaqqol ko'rsatilgan.

1-rasm. O'zbekistonga 2015–2024-yillarda kelgan turistlar soni (mln. kishi hisobida)

COVID pandemiyasi global turizm sohasiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. 2020-yilda turizm sektori global darajada 2,4 trillion AQSh dollari miqdorida yo'qotishga uchradi. Quyidagi grafik pandemiya davridagi yo'qotishlarning o'sish dinamikasini ko'rsatadi.

2-rasm. COVID pandemiyasida global turizm yo'qotishlari (trln. AQSh dollari)

Raqamli texnologiyalar va “smart” xizmatlar joriy qilinishi orqali mehmonxona sektori yangi bosqichga chiqmoqda. 2022-yilda Toshkentdagi “Hotel Inspira-S” mehmonxonasida konserj-robotning joriy qilinishi mehmonlar uchun innovatsion xizmatlar taklif etishning bir namunasi bo’ldi. Ushbu texnologiya orqali mehmonxona xizmatlari avtomatlashtirildi va mijozlarga zamonaviy echimlar taqdim etildi. Bundan tashqari, mijozlarning marketing kampaniyalariga nisbatan qoniqish darajasi bo’yicha o’tkazilgan tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, lyuks mehmonxona mijozlarining 85 foizi xizmat sifatidan mamnun, 70 foizi esa raqamli xizmatlarni yuqori baholaydi. Ammo raqamli texnologiyalarni kengroq joriy qilish zarurati sezilmoqda.

O’zbekiston mehmonxona sektori xalqaro tajribani tatbiq etish orqali o’zining jozibadorligini oshirishi mumkin. Xususan, Fransiya va Ispaniya kabi davlatlarda qishloq turizmi, madaniy merosni saqlash va raqamli xizmatlarni rivojlantirish orqali turistlarni jalb qilish amaliyoti yuqori natija bermoqda. Fransiya turistlarga “madaniyat va meros”, “yashash san’ati” kabi yo’nalishlarda maxsus xizmatlar taklif etilmoqda. Shu bilan birga, mamlakatdagi mehmonxonalar soni 16490 taga yetgan bo’lib, raqamli platformalar orqali xizmat ko’rsatish tizimlari joriy qilingan.

O’zbekistonda bu yo’nalishlarda amalga oshirilayotgan ishlar yangi imkoniyatlarni ochib beradi. Mehmonxona sektorida xizmat sifatini yaxshilash, mijozlar ehtiyojlariga moslashtirilgan marketing strategiyalarini tatbiq etish va innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali sohani yanada yuqori bosqichga olib chiqish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Tourism and Hospitality Marketing: A Global Perspective" Simon Hudson, 2008-yil. Foydalanilgan betlar: 45–58, 120–135.
2. "Turizm asoslari" Tuxliyev I.S., Hayitboyev R., Safarov B.Sh., Tursunova G.R. 2014-yil, Toshkent: Fan va texnologiya. Foydalanilgan betlar: 78–92, 101–108.
3. "Smart-turizm: Xorijiy tajriba va uni O’zbekistonda qo’llash istiqbollari" Respublika ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari, 2023-yil, Toshkent: “YaIT” jurnali. Foydalanilgan betlar: 145–156.
4. "O’zbekistonda turizmni rivojlantirishning jahon tajribasi: muammo va istiqbollar" Shovdirov T.N., 2023-yil, Builders of the Future ilmiy jurnali. Foydalanilgan betlar: 104–111.
5. "Xizmat ko’rsatish sohasiga oid atamalar va iboralar izohli lug’ati" Mamatqulov X.M., 2010-yil, Toshkent: Iqtisod-moliya. Foydalanilgan betlar: 210–215.
6. "Mehmonxona moliyaviy boshqaruv tizimida asosiy muammolar va ularning sabablari" Baymirzaev D.N., 2024-yil, Xorazm Ma’mun akademiyasi axborotnomasi. Foydalanilgan betlar: 29–33.
7. "Turizmning iqtisodiy ahamiyati va xizmatlar sifati" Juraqulova F., 2023-yil, Pedagog Respublika ilmiy jurnali. Foydalanilgan betlar: 44–50.
8. "Mamlakatimizda mehmonxona biznesining rivojlanish tendensiyalari" Mardonova D.Sh., 2023-yil, Ekonomika va Finans ilmiy jurnali (O’zbekiston). Foydalanilgan betlar: 18–22.

ZAMONAVIY MEHMONXONALARNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA LOYIHALASHTIRISH YO'LLARI

Yokubjonova Xulkarbonu Yokubovna,
Namangan davlat universiteti, dotsenti
Yo'ldasheva Maxfuza Maxammad qizi,
Namangan Davlat Universiteti magistri,
yuldashevamahfuza1993@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy mehmonxonalarni xalqaro standartlar asosida loyihalashtirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Mehmonxona loyihalashda xalqaro standartlar qanday muhim o'rin tutishi, mehmonxonalarda mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati va texnologiyalarni integratsiya qilish usullari tahlil qilingan. Maqolada mehmonxona xizmatlarining shaxsiylashtirilgan, ekologik barqaror va texnologik innovatsiyalar asosida qanday rivojlanishi kutilayotgani haqida ma'lumotlar taqdim etilgan. Xalqaro mehmonxona tarmoqlari va O'zbekiston misolida, mehmonxonalarni zamonaviy talablarga mos loyihalashtirish bo'yicha amaliy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Mehmonxona loyihalashtirish, xalqaro standartlar, shaxsiylashtirilgan xizmatlar, ekologik barqarorlik, texnologik innovatsiyalar, mehmonxona xizmatlari.

Mehmonxona xizmatlarining ahamiyati mehmonlar taassurotlarining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, mehmonxona biznesining muvaffaqiyatini yoki muvaffaqiyatsizligini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Mehmonxona xizmatlari qulaylik, shaxsiy xizmat va mehmonlarga yuqori darajadagi komfortni taqdim etish kabi bir qator jihatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu xizmatlar mehmonlarning qaytib kelishiga olib keladigan va ularning umumiy qoniqishini oshiradigan yodda qolarli taassurotlar yaratadi.

O'zbekistonda mehmonxona xizmatlarining ro'li turizm sohasining kengayishi bilan tobora muhimroq bo'lib bormoqda. So'nggi o'n yil ichida O'zbekiston hukumati mehmonxona sanoatini zamonaviylashtirishga katta mablag' kiritdi, bu esa nafaqat ichki talabni, balki xalqaro sayyohlarning kirib kelishini ham qondirishni maqsad qilgan. O'zbekiston o'zini Markaziy Osiyodagi asosiy turizm manziliga aylantirishni maqsad qilgan sari, xalqaro standartlarga javob beradigan yuqori sifatli mehmonxona xizmatlariga bo'lgan talab kuchaygan.

Toshkentdagi mehmonxona bo'ladimi, yoki Buxoradagi o'rta narxdagi mehmonxona bo'ladimi, o'zbek mehmonxonalari xizmatlarini yaxshilashga intilmoqda, mehmonlarga xizmat ko'rsatish, ovqat sifati, tozaligi va umumiy tajriba kabi sohalarga alohida e'tibor qaratmoqda. Ushbu xizmatlar nafaqat mahalliy kutishlarga, balki global standartlarga javob berishi kerak, chunki bu mehmonxonalarning xalqaro miqyosda raqobatbardosh bo'lishini ta'minlaydi.

Mehmonxona infratuzilmasini xalqaro standartlar asosida loyihalashtirish masalasi jahon miqyosida keng tadqiq etilmoqda. Xalqaro tajribaga tayanadigan

bo'lsak, mehmonxonalar nafaqat dam olish joyi, balki mijozlar uchun xavfsizlik, qulaylik, ekologik barqarorlik va texnologik rivojlanish timsoliga aylangan. Xalqaro tashkilotlar, jumladan, UNWTO (United Nations World Tourism Organization) va ISO (International Organization for Standardization) tomonidan ishlab chiqilgan mehmonxona xizmatlariga oid me'yorlar mehmonxona loyihalashda muhim omil sifatida qaraladi. Xususan, ISO: 22483:2020 standarti mehmonxonalar uchun xizmat ko'rsatish sifatiga qo'yiladigan asosiy talablarni belgilaydi.

Tadqiqotlarda aniqlanishicha, mehmonxona mehmonlari uchun eng muhim mezonlar bu xizmat sifati, tozalik, xavfsizlik, va zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlikdir (Smith & Dube, 2019). Shuningdek, ekologik barqarorlik bugungi kunda global muammo bo'lib, turizm sanoati ham bu tendensiyaga moslashmoqda. Shu sababli, ko'plab zamonaviy mehmonxonalar "yashil sertifikatlar" olishga harakat qilmoqda. Bu esa energiya tejamkorlik, suv sarfini kamaytirish, chiqindilarni qayta ishlash kabi yondashuvlarni o'z ichiga oladi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda nisbatan yangicha yondashuvlar shakllanmoqda. Xususan, "Ipak yo'li" strategik tashabbuslari doirasida yangi mehmonxonalar qurilishi, mavjudlarining rekonstruksiyasi va xorijiy sarmoya jalb etilishi kuzatilmoqda. Ammo milliy adabiyotlarda mehmonxona loyihalashda xalqaro standartlarni bevosita qo'llash bo'yicha ilmiy asoslangan tahlillar yetarli emas.

Ushbu ilmiy maqola doirasida qo'llanilgan tadqiqot metodologiyasi zamonaviy mehmonxonalarni xalqaro standartlar asosida loyihalashtirish masalasini har tomonlama tahlil qilish imkonini beruvchi kompleks yondashuvlarga asoslandi. Quyida mazkur metodologiya asosiy bosqichlari bayon etiladi:

1. Kuzatuv usuli – Tadqiqot doirasida Toshkent va Buxoro shaharlarida joylashgan turli toifadagi besh yulduzli, uch yulduzli va iqtisodiy sinfdagi jami 12 ta mehmonxona faoliyati bevosita kuzatildi. Kuzatuv jarayonida xizmat ko'rsatish sifati, xodimlarning mehmonlarga munosabati, mijoz ehtiyojlariga moslashuvchanlik, binolarni zamonaviy talablarga muvofiqligi, sanitariya-gigiyena me'yorlariga amal qilinishi, xonalar dizayni va umumiy interyer konsepsiyasi chuqur tahlil qilindi. Ayniqsa, mehmonxonalar tomonidan qanday xalqaro standartlar asosida ish olib borilishi, zamonaviy texnologik uskunalarning mavjudligi va ularning mijoz tajribasiga ta'siri kuzatishga alohida e'tibor qaratildi.

2. Komparativ tahlil – Mahalliy va xalqaro mehmonxona loyihalarini solishtirish orqali mavjud farqlar, o'xshashliklar va imkoniyatlar tahlil qilindi. Xalqaro tajriba sifatida Turkiya, BAA, Singapur, Germaniya kabi davlatlardagi yetakchi mehmonxona tarmoqlari faoliyati o'rganildi. Komparativ tahlil natijasida o'zbek mehmonxonalarining umumiy inshoot dizayni, xizmatlar spektri, barqarorlik yondashuvi va innovatsiyalarni joriy etish darajasi xalqaro talablardan qanday farq qilishi aniqlashtirildi.

3. Hujjatlar tahlili – Tadqiqot jarayonida xalqaro va milliy darajadagi bir qator muhim normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Jumladan, ISO: 22483:2020 – Tourism and related services – Hotels – Service requirements standarti asos qilib olindi. Shu bilan birga, BMTning Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) tomonidan e'lon qilingan so'nggi yillik hisobotlar, mehmonxona biznesiga oid tendensiyalar va

ekologik yondashuvlar to'g'risidagi hujjatlar o'rganildi. Mahalliy huquqiy baza sifatida esa O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni, Vazirlar Mahkamasining mehmonxona xizmatlarini tartibga soluvchi qarorlari tahlil qilindi.

4. Intervyu – Amaliy tahlilni chuqurlashtirish maqsadida Toshkent, Samarqand va Buxorodagi yirik mehmonxonalar (Hilton, Hyatt Regency, Ziyorat, Bibixonim Hotel) menejerlari, loyihalovchilari va xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislar bilan yarim strukturalashtirilgan intervyular o'tkazildi. Intervyular davomida mehmonxona biznesining bugungi holati, xalqaro talablar bilan uyg'unlik darajasi, xodimlar malakasi, mehmonga yo'naltirilgan yondashuvlar va mavjud muammolar yuzasidan aniq ma'lumotlar olindi. Ba'zi suhbatlarda xorijiy mutaxassislar ishtiroki ham ta'minlandi, bu esa xalqaro tajriba bilan mahalliy sharoitlarni solishtirishga zamin yaratdi.

5. SWOT tahlil – O'zbek mehmonxona sanoatining kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar hamda tahdidlar tizimli tarzda tahlil qilindi. SWOT tahlil orqali aniqlanishicha, kuchli jihatlar mehmonxona sektoriga davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mavjudligi, boy tarixiy-madaniy meros va jadal rivojlanayotgan turizm infratuzilmasi bo'lsa, zaif tomonlari xalqaro standartlarga to'liq mos kelmaslik, xizmat ko'rsatuvchi xodimlarning tayyorgarlik darajasi, texnologik bazaning eskirganligi hisoblanadi. Imkoniyatlar qatorida xorijiy sarmoyadorlar uchun yaratilayotgan preferensiyalar va O'zbekistonning xalqaro brend sifatida targ'ib etilishi bo'lsa, tahdidlar esa mintaqaviy raqobatning kuchayishi, kadrlar yetishmasligi va ekologik barqarorlik bilan bog'liq global talablar ortib borayotganidir.

Ushbu turli usullar asosida olingan empirik va nazariy ma'lumotlar maqola muallifiga zamonaviy mehmonxonalarni xalqaro standartlarga mos ravishda samarali loyihalash bo'yicha kompleks, asosli va amaliy takliflar ishlab chiqish imkonini berdi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistondagi ko'plab mehmonxonalar, xususan, kichik va o'rta biznes subyektlari tomonidan yuritilayotgan mehmonxona faoliyati hanuzgacha an'anaviy yondashuvlarga tayangan holda amalga oshirilmoqda. Asosiy e'tibor binoning tashqi ko'rinishi va xona tozaligi kabi mezonlarga qaratilayotgan bo'lsada, global turizm bozorida muhim o'rin egallagan raqamli transformatsiya, ekologik barqarorlik va xizmatlarni shaxsiylashtirish elementlari yetarli darajada inobatga olinmayapti.

Aksariyat kichik va o'rta toifadagi mehmonxonalar hali ham mijozlar bilan ishlashda qog'oz shaklidagi ro'yxatdan o'tish, naqd to'lovlarni afzal ko'rish, xizmatlar bo'yicha ma'lumotlarni og'zaki taqdim etish kabi usullarni qo'llamoqda. Bunday yondashuvlar zamonaviy sayyohlar ayniqsa, Yevropa va Osiyoning rivojlangan mamlakatlaridan kelgan mehmonlar uchun qulay emas. Masalan, elektron chek-in va chek-out tizimlari, aqlli xona boshqaruvi, mobil ilovalar orqali xizmat buyurtma qilish kabi imkoniyatlarning yo'qligi mehmonxona tajribasining sifatsiz ko'rinishiga olib keladi.

Tahlilda aniqlanishicha, faqat ayrim yuqori toifadagi, xorijiy tarmoqqa mansub mehmonxonalar jumladan, Hyatt Regency Tashkent, Hilton Tashkent City, Radisson Blu Hotel Tashkent kabi ob'yektlar xalqaro ISO:22483 standarti asosida faoliyat

yuritmoqda. Bu mehmonxonalarda mehmonlarni avtomatik ro'yxatga olish, raqamli kalit kartalar, sun'iy intellekt asosida mijozlar afzalliklarini aniqlovchi tizimlar joriy etilgan.

Texnologik integratsiyaning past darajasi eng asosiy muammolardan biridir. O'zbekiston mehmonxona sektorining aksariyat qismi sun'iy intellekt (AI), IoT (Internet of Things) va Big Data kabi ilg'or texnologiyalarni joriy etishda orqada qolmoqda. Ko'pgina mehmonxonalar mijozlar haqida statistik ma'lumot to'plash, ularning xatti-harakatlari asosida xizmatlarni moslashtirish imkoniyatiga ega emas. Masalan, chet elda keng tarqalgan "loyalty program"lar (sodiqlik dasturlari), doimiy mijozlarga moslashtirilgan chegirmalar, xizmatlar takliflari O'zbekiston mehmonxonalariida deyarli yo'q.

Shuningdek, mijozlar bilan aloqada CRM (Customer Relationship Management) tizimlarining yo'qligi yoki noto'g'ri qo'llanilishi sababli mehmonlarning ehtiyojlariga javob berishda samaradorlik pastligi kuzatildi. Bu esa mehmonlarning mehmonxonaga nisbatan sadoqatini pasaytiradi va salbiy sharhlar sonining ortishiga olib keladi.

Ekologik barqarorlik borasida esa yanada aniq tafovutlar mavjud. Dunyoning ko'plab rivojlangan davlatlarida mehmonxonalar LEED (Leadership in Energy and Environmental Design), Green Globe, yoki Green Key kabi ekologik sertifikatlariga ega bo'lishga harakat qilmoqda. Bu sertifikatlar energiya sarfini kamaytirish, suvni tejash, chiqindilarni kamaytirish va uglerod izini pasaytirish kabi ko'rsatkichlarga asoslanadi. O'zbekistonda bu borada muayyan tashabbuslar boshlangan bo'lsa-da, keng miqyosda tatbiq etilayotgani haqida gapirish hali erta. Hali ko'plab mehmonxonalar energiya samaradorligini oshirish yoki qayta tiklanuvchi manbalardan foydalanish masalalarini strategik ustuvorlik sifatida belgilab olmagan.

Yevropa davlatlarida ko'plab mehmonxonalar quyosh panellari, yomg'ir suvlarini yig'ish tizimlari, chiqindini ajratish siyosatiga o'tgan bo'lsa, O'zbekistondagi mehmonxonalar aksariyat hollarda bu texnologiyalarni xarajat deb ko'radi, investitsiya emas.

Tahlil jarayonida yana bir muhim jihat xizmatlarni shaxsiylashtirish borasidagi sustlik aniqlanishi bo'ldi. Bugungi kunda global turizm industriyasida "one-size-fits-all" yondashuvi o'z ahamiyatini yo'qotgan. Zamonaviy mehmonlar o'zlariga mos, individual ehtiyojlarini qondiruvchi xizmatlarni kutishadi. Biroq O'zbekiston mehmonxonalariida hali bu sohada jiddiy siljishlar mavjud emas. Masalan, mehmonning oldingi tashriflariga asoslangan holda xona tanlash, sevimli taomlarini buyurtma qilish, til yoki madaniyatga mos xizmat ko'rsatish kabi imkoniyatlar amalda kam uchraydi.

Bunda sun'iy intellekt, chatbotlar, interaktiv aloqa tizimlari, mobil ilovalar orqali xizmatlar boshqaruvi asosiy rol o'ynashi mumkin edi. Afsuski, bunday vositalar hozircha faqat yirik mehmonxonalarda joriy etilgan yoki tajriba bosqichida qolmoqda.

Tadqiqotdan kelib chiqqan asosiy muammolar:

▪ **Xodimlarning xalqaro standartlar asosida tayyorlanmasligi** – Ko'plab xodimlar xalqaro mehmonlar bilan ishlash tajribasiga ega emas, ingliz tilini yetarli darajada bilmaydi, madaniyatlararo muloqotda qiynaladi.

▪ **Mehmonxonalarning texnologik jihozlanishidagi nomuvofiqliklar** – Zamonaviy IT yechimlar, mehmonlar axborot bazasi, xavfsizlik tizimlari yetarlicha rivojlanmagan.

▪ **Ekologik yondashuvlarning sustligi** – Yashil texnologiyalar, chiqindilarni qayta ishlash va energiyani tejash tizimlari amaliyotda deyarli mavjud emas.

▪ **Xizmatlarni shaxsiylashtirishda zamonaviy texnologiyalarning kamligi** – Mehmon ehtiyojlarini aniqlash va unga mos xizmat ko'rsatish algoritmlari qo'llanilmayapti.

Yuqoridagi muammolar yechim topmasa, O'zbekistonning mehmonxona sanoati global raqobatda o'z mavqeini boy berishi mumkin. Shu bois bu masalalarga tizimli yondashuv zarur.

Zamonaviy mehmonxonalarni xalqaro standartlar asosida loyihalashtirish, faqat mehmonxona xizmatlarining sifatini oshiribgina qolmay, balki butun turizm tizimining raqobatbardoshligini ham sezilarli darajada mustahkamlash imkonini beradi. O'zbekiston turizm sanoati uchun bu yo'nalishda katta imkoniyatlar mavjud bo'lsa-da, ularni amalga oshirishda tizimli yondashuv zarur. Mehmonxona sohasidagi sifatni oshirish, mijozlarning ehtiyojlarini yuqori darajada qondirish va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash uchun xalqaro standartlarga moslashish va global amaliyotlarni qo'llash talab etiladi. Shu bilan birga, bu jarayon nafaqat texnologik yondashuvlarni, balki madaniyat, ekologiya va xizmat ko'rsatishning global me'yorlariga moslashishni ham anglatadi.

O'zbekiston mehmonxona sektorining muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun quyidagi takliflar amalga oshirilishi kerak:

ISO: 22483 va unga o'xshash xalqaro standartlarning milliy me'yorlarga integratsiyasi. O'zbekiston mehmonxona sanoatining xalqaro bozorda raqobatdoshligini oshirish uchun ISO: 22483 kabi xalqaro standartlarni milliy me'yorlarga integratsiya qilish zarur. Bu, nafaqat xizmatlar sifatini yaxshilash, balki ekologik, texnologik va xizmat ko'rsatish jarayonlaridagi tizimli yondashuvni joriy etishga ham yordam beradi. Xalqaro standartlarga mos keladigan mehmonxona dizayni, texnologik infrastrukturani o'zgartirish va mijozlarga xizmat ko'rsatishning yangi darajasiga o'tish O'zbekistonni turizm sanoatida global o'ringa olib chiqadi.

Mehmonxona menejerlari va xodimlari uchun xalqaro tajribaga asoslangan trening dasturlarini yo'lga qo'yish. Xodimlarning malakasini oshirish va ular orasida xizmat ko'rsatish sifati bo'yicha yagona standartlarni ta'minlash uchun xalqaro tajribaga asoslangan treninglar o'tkazish zarur. Mehmonxona menejerlari va xodimlarining xalqaro standartlar va zamonaviy texnologiyalar bilan tanishishi ularning ish samaradorligini oshiradi va xizmat ko'rsatishdagi farqlarni minimallashtiradi. Shuningdek, bunday treninglar turizmni rivojlantirishda nafaqat mehmonxona, balki butun hudud uchun foydali bo'ladi.

Ekologik sertifikatlash tizimlarini joriy etish. Ekologik barqarorlik nafaqat jahondagi ilg'or mehmonxonalarda, balki O'zbekistonda ham rivojlanishi kerak.

Green Globe yoki Green Key kabi ekologik sertifikatlarni joriy etish, mehmonxonalarni ekologik jihatdan barqaror qilish va energiya samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, xalqaro mehmonlar uchun muhim ahamiyatga ega, chunki ekologik jihatdan ongli sayohatchilar soni ortib bormoqda. Sertifikatlash orqali O'zbekiston turizm sektorida global miqyosda o'zining obro'-e'tiborini oshiradi va mahalliy ekologik muammolarga ham jiddiy yondashuvni ta'minlaydi.

Smart texnologiyalar asosida xizmatlarni avtomatlashtirish va shaxsiylashtirish. Smart texnologiyalar, sun'iy intellekt, va aqlli tizimlar mehmonxona xizmatlarini avtomatlashtirish va shaxsiylashtirishda katta rol o'ynaydi. Mehmonlarning individual ehtiyojlarini oldindan taxmin qilish, ularning afzalliklariga mos xizmatlarni taqdim etish orqali mehmonxonalarda xizmat ko'rsatish sifatini sezilarli darajada yaxshilash mumkin. Mobil ilovalar orqali xizmatlarni buyurtma qilish, elektron ro'yxatdan o'tish va aqlli xona boshqaruv tizimlari mehmonlarning vaqtini tejash va ular uchun qulaylik yaratadi. Shuningdek, bu texnologiyalar mehmonlar bilan aloqa qilishni samarali va oson qiladi, shu bilan birga xizmatlar darajasini oshiradi.

Xorijiy mehmonxona tarmoqlari bilan hamkorlikni kuchaytirish va ularning tajribasini tatbiq etish. Xorijiy mehmonxona tarmoqlari bilan hamkorlikni kuchaytirish, O'zbekistondagi mehmonxonalar uchun muhim amaliy tajriba va trening resurslarini taqdim etadi. Xorijiy brendlar o'z tajribalarini va ilg'or amaliyotlarini O'zbekiston sharoitiga moslashtirishda yordam beradi. Bunday hamkorliklar nafaqat texnologik yangiliklarni joriy etishga, balki mehmonxona xizmatlarini xalqaro miqyosda raqobatbardosh qilishga olib keladi. Xorijiy tarmoqlar bilan hamkorlikda mehmonxonalarga moslashtirilgan xususiyatlar, innovatsion xizmatlar va ilg'or strategiyalarni tatbiq etish imkoniyatlari mavjud.

O'zbekiston mehmonxona sanoatini xalqaro miqyosda raqobatbardosh qilish uchun ushbu takliflarni amalga oshirish nafaqat zamonaviy texnologiyalarni, balki yuqori sifatli xizmatlarni ham o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu jarayonning muvaffaqiyati davlat va xususiy sektor o'rtasida samarali hamkorlik, investitsiyalarni jalb etish va mutaxassislarini tayyorlash bilan chambarchas bog'liq. Shuningdek, mehmonxona xizmatlarini shaxsiylashtirish, ekologik barqarorlik va texnologik innovatsiyalarni joriy etish orqali O'zbekiston global turizm bozorida o'zining barqaror o'rin egallashiga erishishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. ISO: 22483:2020. Tourism and related services – Hotels – Service requirements.
2. UNWTO (2021). International Tourism Highlights. Web manba (URL): <https://www.unwto.org/international-tourism-highlights>
3. Smith, J., & Dube, R. (2019). Global Hospitality Standards and Service Quality. Journal of Tourism Studies, 12(3), 45-61.
4. Radisson Hotel Group. (2023). Sustainability Initiatives Report. Web manba (URL): <https://www.radissonhotels.com/en-us/sustainability>
5. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. (2022). Turizm sohasining rivojlanish strategiyasi.

6. UNWTO (2020). World Tourism Barometer. Web manba (URL): <https://www.unwto.org/world-tourism-barometer>
7. OECD (2021). Tourism Trends and Policies. Web manba (URL): <https://www.oecd.org/tourism/>
8. Johnson, R. & Tuttle, P. (2018). Smart Hotels: Embracing the Future of Hospitality. *Journal of Hospitality Management*, 29(4), 67-81.
9. World Economic Forum (2022). Future of Travel and Tourism. Web manba (URL): <https://www.weforum.org/focus/future-of-travel-and-tourism>
10. Deloitte (2021). Hospitality 2021: The Next Normal in Hospitality. Web manba (URL): <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/hospitality-leisure.html>
11. Palladium Hotel Group (2020). Sustainability and Responsible Tourism Report.
12. Bhardwaj, A., & Sharma, R. (2019). Hospitality Innovation: Current Trends and Future Directions. *International Journal of Hospitality and Tourism*, 15(2), 99-112.
13. OECD (2020). Tourism and the Economy: Understanding the Economic Impact of Tourism. Web manba (URL): <https://www.oecd.org/tourism/>

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR IN THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN

Kunnazarova Orazkhan,

PhD student of Tashkent State University of Economics

Abstract. This article examines the potential for the development of the tourism sector in the Republic of Karakalpakstan. The region's rich cultural heritage, unique natural landscapes, and traditional festivals offer significant opportunities for growth in eco-tourism, adventure tourism, and cultural tourism. The study identifies key challenges, including underdeveloped infrastructure and limited international awareness, and proposes strategic solutions such as sustainable tourism models, investment attraction, and capacity building among local communities. Through strategic planning and international collaboration, Karakalpakstan can position itself as a distinct and attractive destination on the global tourism map.

Keywords: Karakalpakstan, tourism development, eco-tourism, adventure tourism, cultural heritage, cultural heritage, infrastructure, sustainable tourism, eco-friendly tourism, cross-border tourism, Central Asia, historical landmarks., sustainable tourism, infrastructure investment.

Tourism is a key driver of economic development in many regions around the world, offering not only economic benefits but also cultural exchange and environmental awareness. The Republic of Karakalpakstan, with its rich history, diverse cultural heritage, and stunning natural landscapes, holds significant untapped potential for tourism development. The region's unique assets include ancient fortresses, such as Ayaz-Kala, the world-famous Savitsky Art Museum, and the Aral

Sea, which despite its environmental crisis, remains a site of interest for eco-tourism and scientific research. However, challenges such as limited infrastructure, environmental degradation, and a lack of international recognition hinder the full realization of this potential. This article seeks to examine the opportunities and challenges facing Karakalpakstan's tourism sector and offer practical recommendations for its sustainable development. Tourism in the Republic of Uzbekistan is becoming one of the leading sectors of the economy, and the state has set a number of priority tasks for the development of the tourism sector in the framework of building a New Uzbekistan. In particular, the Head of State, at the 25th session of the World Tourism Organization held in Samarkand on October 16 of this year, emphasized that this year a total of 7 million tourists will visit our country, and it is planned to increase this figure to 15 million by 2030, and the flow of domestic tourism to 25 million, and that the strategy being developed for the comprehensive development of tourism until 2030 will pay priority to the creation of modern tourism and transport infrastructure, the construction of new high-speed roads and railways, the expansion of the air transport fleet by 2 times, the increase in the number of air flights by four times, and the creation of 30 large tourism clusters in large cities and tourist destinations.

Of course, it is also advisable to make extensive use of the tourism potential of the regions in ensuring the implementation of these tasks. In particular, the effective use of tourism resources in the Republic of Karakalpakstan is also of great importance. If we pay attention to the work carried out in the field of tourism in the Republic of Karakalpakstan, it can be seen that in 2022, 50.1 thousand foreign tourists and 600.8 thousand local tourists visited, tourism exports amounted to 138 million. dollars, and 57 tour operators and travel agents operated. If we analyze tourists visiting from abroad by country, we can see that they mainly came from Russia, Kazakhstan, France, Turkey, Germany, Italy, Spain, Great Britain, the USA and China. What should be paid attention to in order to fully utilize all opportunities to attract tourists to the Republic of Karakalpakstan?

Tourist sites on the Nukus-Kungrad road. The archaeological and architectural complex of Mizdakhkan (4th century BC - 15th century AD) was studied by Professor A.O. Yakubovsky in 1928-1929. The name of this city, which was mentioned several times in the works of its authors as having lived in the Middle Ages (Ibn Rusto, 906-913; al-Istakhri, 961; based on the work of al-Balkhi, which has not reached us, 919-920), is mentioned as "Mizdakhkan" ("Mardakhkan"). Al-Muqaddasi (985) writes: "Mizdahkan is a large [city], around which there are 12 thousand fortifications and an endless province (except for Gurganj, the capital of Khorezm), the rest of the cities are densely populated and surrounded by defensive walls. Mizdahkan is the largest among them. It is almost equal in area to Jurjaniya, and its surroundings are also surrounded by fortified walls [places]." Traces of the ancient city have been preserved on the western hill in the form of the ruins of Gaurkala (IV-III centuries BC). The Mizdahkan complex consists of architectural monuments of both the Middle Ages and much more ancient Islam and Zoroastrianism, such as the Jomart Kassab Hill, the tombs and khanqahs of Shamun

Nabi, Khalfa Rajab, Mazlumkhan Suluv, and others. During archaeological excavations, fragments of architectural ornaments with book-like inscriptions, created by the local population, were also found here, mainly in Kufic and, rarely, in the style of Naskh script. Davut Ata is considered a descendant of the legendary Kazakh batyr Barak Batyr. His father Asov and grandmother Barak were buried near the border of Kazakhstan and Uzbekistan, among the Sam sands. His grave is in the territory of the cemetery that now bears his name in the Kungrad district of the Republic of Karakalpakstan. The keystone inside his tomb indicates the year of his death (1623). A marble stone installed in 1984 gives an unclear (presumably incorrect) date: 1750-1826. The monument and cemetery are located on the slopes of the Ustyurt plateau. The mausoleum that exists today was built in the 1980s and 1990s.

Tourism Potential of Karakalpakstan. Cultural Heritage Karakalpakstan boasts a rich cultural heritage that includes historical landmarks and museums. The Savitsky Art Museum in Nukus, often called the ‘Louvre of the Steppe,’ is an iconic institution that preserves the region’s cultural artifacts and contemporary art. Additionally, ancient sites like Ayaz-Kala and Toprak-Kala provide visitors with a glimpse into the region’s ancient history, making them prime tourist destinations.

Natural Attractions. The natural landscapes of Karakalpakstan, including the vast Ustyurt Plateau and the remaining parts of the Aral Sea, offer vast opportunities for nature-based tourism. Although the Aral Sea has suffered ecological degradation, it still attracts tourists interested in environmental tourism and rehabilitation projects. The desert and steppe regions are also ideal for adventure tourism, including trekking, off-road expeditions, and safari tours, offering a unique experience for travelers.

Cultural Traditions and Festivals. Karakalpakstan is rich in cultural traditions, including music, crafts, and festivals that could become significant tourism attractions. Traditional Karakalpak music, dances, and cuisine, as well as annual festivals showcasing local customs, offer the region an opportunity to promote cultural tourism. By leveraging these traditions, the region can attract international visitors seeking authentic cultural experiences.

Key Opportunities for Tourism Development.

Eco-Tourism and Sustainable Tourism Models. The global attention on the environmental crisis, particularly around the Aral Sea, has created an opportunity to develop eco-tourism projects focused on sustainability and environmental education. Karakalpakstan can position itself as a leader in eco-tourism by promoting the rehabilitation of the Aral Sea, preserving its ecosystems, and offering educational programs about environmental conservation. This will not only attract environmentally conscious tourists but also raise global awareness about the region’s ecological challenges.

Adventure and Desert Tourism. Karakalpakstan’s desert and mountainous landscapes provide a unique setting for adventure tourism. Activities such as desert camping, off-road adventures, and guided treks across the Ustyurt Plateau can appeal to a wide range of tourists, from adventure enthusiasts to photographers and

researchers. These types of tourism offer a significant economic opportunity while encouraging travelers to explore lesser-known areas of Central Asia.

Infrastructure Development. The development of tourism infrastructure is crucial for attracting international visitors. Investments in transportation, such as better roads, regional airports, and improved public transport, would facilitate easier access to the region. In addition, building high-quality hotels, guesthouses, and hospitality services would ensure that visitors enjoy a comfortable stay. Investment in modern communication networks, such as reliable internet access, is also necessary to cater to the needs of both tourists and the tourism industry.

Digital Marketing and Promotion. In today's digital world, an effective online presence is essential for promoting tourism. Karakalpakstan can enhance its visibility by launching professional digital marketing campaigns on social media, travel platforms, and websites. Collaborating with international tour operators and travel agencies will also help position Karakalpakstan as an attractive destination within broader Central Asian and global tourism circuits.

Cross-Border Tourism. Karakalpakstan's geographical proximity to Kazakhstan and Turkmenistan opens up possibilities for cross-border tourism initiatives. Developing cross-border tourism packages that allow tourists to visit multiple destinations in Central Asia can increase the flow of international visitors to the region. These packages could highlight the cultural and natural diversity of the region and create an integrated tourism experience across neighboring countries.

Tourist attractions in Muynak district.

Hakim-ata shrine. Suleiman Bakyrangani is one of the brightest representatives of Sufism, formed in Islam, calling on humanity to achieve spiritual purity and maturity. He is known among the Turkic peoples by the name of Hakim-ata. This title was given to him by his teacher Khoja Ahmad Yassavi for his resourcefulness, knowledge and ability to think deeply. The main idea of the works that have been inherited from Hakim-ata Suleiman Bakyrangani is that a person should restrain his ego, repent, purify his soul and body, and refrain from striving for wealth and excess material possessions. A person should strive to be content and patient, fair and faithful.

Ajinyaz Kosibay uli shrine. Ajinyaz Kosibay uli is a Karakalpak poet. He studied at the old school, then at the Shergozikhan madrasah in Khiva. He was one of the first among the Karakalpak intellectuals to achieve the rank of akhund. He was fluent in Uzbek, Kazakh, and Turkmen. About 100 poems and epics have come down to us from Ajinyaz's literary heritage. His poems express patriotic and humanistic ideas. His works, such as "Need", "Should", "If Not", "Good", and "Guys", express Ajinyaz's humanistic ideas and philosophical views. His works are widely distributed among the people. The work "Conversation with the Maiden Mengesh" (1878) is famous. Tokpak Ata Shrine. Located in the Ush Sai village of Muynak district, on top of a high sand dune. The occurrence of the lines about Toqpa Ata in the works of Jiyyen Jirov and Kunhoja: Toqpaqtan esti katty jel (Toqpaqtan esti katty jel), Bunnan bardim Hazireti Toqpaqka (From Bunnan bardim Hazireti Toqpaqka) indicates that he was known since the middle of the 18th century. The Hungarian scholar Vamberi, who visited this place in the 19th century, says that Toqpaq Ata was the "pir of

fishermen", and that his cloak and household items were kept in the dome. There are folk stories that Toqpaq Ata, Buorakhan Ata, and Hakim Ata were disciples of Khoja Ahmad Yasawi. When Toqpaq Ata asked Khoja Ahmad Yasawi to become a pir, he lost his temper and drowned in his own ship, despite the fact that he was not yet an adult.

Practical Recommendations.

- ✓ By focusing on eco-tourism and integrating sustainable practices, Karakalpakstan can attract environmentally conscious tourists and researchers. The region should invest in projects aimed at restoring the Aral Sea and preserving its unique ecosystems. Eco-tourism initiatives, such as nature reserves, eco-lodges, and guided eco-tours, could be developed to enhance tourism experiences while protecting the environment;
- ✓ Government and private sector investments in infrastructure, including transportation (roads, airports), accommodation (hotels, guesthouses), and communication networks, are essential. Public-private partnerships could be explored to improve infrastructure and make the region more accessible for tourists. Enhancing infrastructure will also create employment opportunities and contribute to local economic growth.;
- ✓ It is vital to invest in training programs for local communities to develop a skilled workforce in hospitality, tour guiding, and tourism management. Local involvement in tourism development will not only create job opportunities but also promote the cultural heritage of the region to visitors;
- ✓ Strengthening international partnerships with tourism organizations, tour operators, and travel agencies will help raise awareness about Karakalpakstan's tourism potential. Collaborative efforts can also lead to joint marketing campaigns, cross-border tourism initiatives, and sharing of best practices in tourism development;
- ✓ Karakalpakstan should leverage its rich cultural traditions by organizing annual festivals, art exhibitions, and cultural exchange programs. These events can serve as focal points for attracting international tourists. By collaborating with international cultural institutions, the region can showcase its unique cultural identity on the global stage.

Conclusion. The Republic of Karakalpakstan holds enormous potential for tourism development due to its rich cultural heritage, natural beauty, and strategic location in Central Asia. By focusing on sustainable tourism practices, investing in infrastructure, and promoting cultural and adventure tourism, Karakalpakstan can become a prominent destination in the global tourism market. Through careful planning and collaboration, the region can turn its tourism potential into a key driver of economic growth and international recognition.

REFERENCES

1. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated April 26, 2023 No. PP-135 "On additional measures to further accelerate the development of the

tourism potential of the Republic and further increase the number of domestic and foreign tourists”.

2. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan dated July 27, 2023 No. PP-238 “On measures to further accelerate reforms in the tourism sector and effectively organize the system of public administration in the sector”.
3. Norchaev A.N. Trends in the formation and development of modern tourism infrastructure // Doctor of science dissertation. –Tashkent. –2021.
4. M.P. Eshov, A.A. Eshtaev, A.N. Norchaev Tourism potential of Uzbekistan and prospects for its development.
5. (Monography) – Tashkent: Publishing house of Tashkent State University of Economics - 2023. -257 pages.
6. Eshtayev A. "Factors for the development of tourism in Uzbekistan" International journal of advanced science and technology Qz vol.29 NO.9S (2020) Special ISSUE Published 2020-05-18 Indexed by Scopus.
7. Smith, J. (2021). ‘Tourism and Sustainability: Challenges and Opportunities in Central Asia.’ Journal of Tourism Development, 45(3), 23-45.
8. Brown, A., & Johnson, M. (2020). ‘The Role of Cultural Heritage in Tourism: Case Studies from Central Asia.’ Heritage and Tourism, 12(2), 67-85.
9. Global Tourism Organization. (2019). ‘Tourism Trends and Opportunities in Developing Countries.’ United Nations World Tourism Organization (UNWTO).
10. Aliev, B. (2018). ‘Eco-Tourism and Its Role in the Sustainable Development of Aral Sea Region.’ Environmental Journal of Central Asia, 29(4), 101-118.
11. Karakalpakstan Government Tourism Department. (2022). ‘Strategic Vision for Tourism Development in Karakalpakstan.’ Nukus: Government of Karakalpakstan.
12. United Nations Development Program (UNDP). (2017). ‘Tourism as a Path to Sustainable Development in Central Asia.’ UNDP Publication.
13. UNESCO World Heritage Sites. (2023). ‘Preserving Cultural and Natural Heritage for Sustainable Tourism.’ UNESCO
14. <http://www.stat.uz>
15. <http://www.uzbektourism.uz>
16. <http://www.unwto.org>

XORAZM ETNOGRAFIYASIDA TURIZM RIVOJLANISHI

Ro‘zimatova Shaxlo Baltoboy qizi

Urganch Ranch texnologiya universiteti o‘qituvchisi

ruzimatovasahlo94@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada etnografiya tushunchasi, turizm, Xorazmda etnik turizm rivojlanishi hamda bu borada amalga oshirilayotgan ishlar to‘g‘risidagi ilmiy ishlanmalar o‘rganilib ular yuzasidan fikr va mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: etnografiya, turizm, madaniy meros, tarixiy obidalar, Xorazm viloyatining etnik turizmi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 28 sentyabrdagi "2022 — 2026 yillarda Xorazm viloyatining turizm salohiyatini kompleks rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi № 546-sonli qaroriga muvofiq Xorazm viloyatining turizm salohiyatidan samarali foydalanish va uni jadal rivojlantirish, turizm infratuzilmasini yaxshilash, kelgusi besh yilda viloyatda turizm xizmatlarining hajmini keskin oshirish hamda ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilash, shuningdek, yangi ish o'rinlarini tashkil etishda turizmni yetakchi sohaga aylantirish maqsadida chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqildi va uning ijrosini amalga oshirish bo'yicha mas'ullarga aniq vazifalar topshirildi. Jumladan:

Qadimiy Xorazmning boy tarixi va madaniyatini inobatga olgan holda, Xorazm viloyati va Qoraqalpog'iston Respublikasi hududlarida joylashgan qadimiy qal'alar bo'ylab yangi turizm marshrutlarini yo'lga qo'yishga qaratilgan «CASTLE TOUR» loyihasini ishlab chiqish hamda uning amalga oshirilishini ta'minlash;

Turizm obyektlariga olib boruvchi yo'llarni xatlovdan o'tkazish, keyingi yillarda ta'mirlanadigan yo'llar ro'yxatini davlat dasturiga kiritib borish;

Bo'sh turgan yer maydonlarini xatlovdan o'tkazgan holda salohiyatli hududlardan mehmonxona va xostellar qurish uchun belgilangan tartibda yer maydonlarini «E-AUKSION» kim oshdi savdolariga qo'yish;

Kommunikatsiya tarmoqlariga ulanmagan yoki ta'mirtalab holatdagi turizm obyektlarini xatlovdan o'tkazish, ularni keyingi yillarda kommunikatsiya tarmoqlari ta'mirlanadigan hududlar ro'yxatiga kiritish;

Xiva shahridagi bir nechta MFYda ashraf buyuruvchi sayyohlarga qulayliklar yaratish orqali tashrif buyuruvchi sayyohlar sonini ko'paytirish;

Xorazm viloyatidagi barcha turistik manzillarda sanitariya-gigiyena shaxobchalarini xatlovdan o'tkazib aniqlangan kamchiliklarni muntazam bartaraf qilib borish va boshqa shu kabi vazifalar yuklandi [1].

Etnik turizm madaniy va ma'rifiy turizmning yo'nalishlaridan biri bo'lib, ko'p millatli mamlakatlarda eng istiqbolli turizm turi hisoblanadi. Jahon amaliyoti etnik turizmni tashkil etishda eng muhim narsa ishtirokchilarni turli urf-odatlar va madaniyatlar bilan tanishtirish ekanligini isbotlaydi. Etnik turizm o'zbeklarning madaniyati, turmush tarzi va dunyoqarashiga sho'ng'ish, hunarmandlarning ish jarayonini batafsil o'rganish, milliy taomlar tayyorlashda ishtirok etish imkoniyatini beradi.

O'zbek etnosining timsolini bahordan-kuzgacha tashkil etiladigan va o'zbek xalqining madaniyati bilan tanishishni istagan ko'plab tomoshabinlarni to'playdigan turli etnografik va oshpazlik festivallari, hunarmandlar yarmarkalari deb hisoblash mumkin.

Ch.B. Sunduyevning fikricha, etnik turizm madaniy-ma'rifiy turizmning yo'nalishlaridan biri hisoblanadi va etnik turizmni rivojlantirish konsepsiyasida hamma narsani hisobga olish kerak. Strategik ustuvorlik va rivojlanish maqsadlari,

turizm sanoati, shuningdek, muhim muayyan maqsadlarning yo'nalishlari va vositalarini bularning barchasini birlashtira olishi kerak [2].

Dunyo mamlakatlarining xalqaro reytingida Jahon iqtisodiy forumi tahliliy guruhi tomonidan 2015-yilda tuzilgan turizm va sayohat sektorining raqobatbardoshlik indeksi obyektlar soni bo'yicha O'zbekiston madaniy merosi 141 mamlakatdan 27-o'rinni egalladi [3].

O'zbekistonda turizmni 2025 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida turizm respublika rivojlanishning muhim bo'g'inidir, shuningdek iqtisodiy jihatdan milliy iqtisodiyot uchun foydali tarmoq hisoblanadi [4].

O'zbekiston Respublikasining barcha hududlarida turizmni rivojlantirish dasturlari ishlab chiqilgan va faoliyat ko'rsatmoqda, ularning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim vazifalarini hal etish hisoblanadi.

Butunjahon turizm tashkilotining maxsus ekspertlari tomonidan, 2019-yilda Xiva shahrining Ichan-qal'a majmuasida yashovchi mahalliy aholining turizmni rivojlantirishga nisbatan munosabati chuqur tahlil qilingan [5].

Xorazm viloyati hududlarining o'ziga xos turistik resurslari, salohiyatidan kelib chiqqan holda, qishloq joylarida istiqbolli bo'lgan eko, agro, etno, tibbiy va rekreatsion turizmni shakllantirish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Ushbu tadqiqotda Xorazmda etnografik turizmning o'rni, turizmning rivojlanish tarixi hamda bu borada tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlar o'rganildi hamda ushbu jarayonda kuzatuv, nazariy va statistik tahlildan foydalanildi.

Ushbu tadqiqotni olib borish jarayonida shunga amin bo'ldimki, Xorazm viloyatining boy o'tmishi, madaniy merosi, tarixiy obidalar dunyoning ko'pgina shaharlaridagi insonlarda katta qiziqish uyg'otar ekan. Chunki dunyoning rivojlangan mamlakatlarida asosan zamonaviy binolar, ko'ngilochar joylar, atraksionlar ko'p bo'lgani bilan tarixiy obidalar, yodgorliklarni ko'rish zavqi boshqachadir. Shuning uchun ham yildan-yilga bu diyorga tashrif buyuruvchi turistlar soni ortib bormoqda. Buning isbotini quyida keltirilgan jadvalvalda ko'rishingiz mumkin:

2022 — 2026-yillarda Xorazm viloyatida turizm sohasini rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari

T/r	Ko'rsatkichlar nomi	2021-y.	2022-y.	2023-y.	2024-y.	2025-y.	2026-y.
1.	Ichki turistlar tashrifi soni (ming kishi)	520	655	790	930	1 060	1 200
2.	Xorijiy turistlar soni (ming kishi)	240	400	560	720	880	1 040
3.	Xizmatlar eksporti (mln AQSh doll)	80	150	220	290	360	430
4.	Joylashtirish vositalaridagi xonalar soni (ming)	2,4	2,6	3,2	3,8	4,2	5,0
5.	Mehmonxonalaridagi o'rinlar fondining bandlik darajasi	40,0	44,0	50,0	60,0	70,0	80,0
6.	Joylashtirish vositalaridagi o'rinlar soni (ming)	5,0	5,6	6,1	6,7	7,5	8,0

7.	Mehmonxonalar soni (dona)	79	89	100	105	110	115
8.	Oilaviy mehmon uylari soni (dona)	85	114	135	155	185	215
9.	Xostellar soni (dona)	11	13	15	18	20	22

Ushbu maqsadli ko'rsatkich O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 28-sentyabrdagi "2022 — 2026-yillarda Xorazm viloyatining turizm salohiyatini kompleks rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi № 546-sonli qaroriga muvofiq ishlab chiqilgan.

Bugungi kunda Xorazm viloyatida moddiy-madaniy meros obyektlari 259 tani tashkil qilib, shundan 37 ta arxeologiya obyektlari, 135 ta arxitektura obyektlari, 81 ta monumental san'at yodgorliklari hamda 6 ta diqqatga sazovor joylarni tashkil qilgan. 2017-yilda turistik axborot markazlar soni 1 ta, 2018-yilda 4 ta, 2019- 2020-yillarda 12 tani tashkil qilgan.

Xorazm viloyatida 2017-yilda joylashtirish vositalari soni jami 56 ta, 2018-yilda jami 69 ta, 2019-yilda jami 152 ta, 2020-yilda jami 162 ta tashkil qilgan va ulardagi xonalar soni 2344 ta, o'rinlar soni 4922 tani tashkil qilib, bu ko'rsatkich 2017-yilga nisbatan 3 barobarga, 2018-yilga nisbatan 2,5 barobarga, 2019-yilga nisbatan 1,1 barobar, 2020-yilga nisbatan 1,06 barobar o'sishiga erishilgan. Viloyatda 2017-yil davomida sayyohlik tashkilotlari soni jami 22 ta, 2018-yilda 34 ta, 2019-yilda 58 ta, 2020-yilda bu ko'rsatkich 59 tani tashkil qilgan. Bu ko'rsatkich 2017- yilga nisbatan 2,6 barobarga, 2018-yilga nisbatan 1,7 barobarga o'sishga erishilgan.

Bugungi kunda Xorazm viloyatida turizm sohasini raqobatbardoshligini oshirish, mintaqada turistik xizmatlar hajmini oshirish hamda YaIM ulushida uning ulushini ko'paytirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham axborot-kommunikatsiya vositalaridan keng foydalangan holda Xorazm viloyatining ham etnik ham boshqa turizm turlarini dunyoga namoyish qilishda marketing tadqiqotlaridan samarali foydalana olsak, Xorazm viloyatiga turistlar tashrifini ortishiga erishgan bo'lamiz.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, har bir diyor moziydan bizga meros bo'lib kelgandir. Har bir inson o'zining o'tmishi, ajdod-avlodlarini bilishi, ulardan meros bo'lib qolgan zaminni asramog'i darkordir. Ayniqsa o'tmishdan darak berguvchi tarixiy yodgorliklar-u, obidalarni ko'z qorachig'idak asramoq, ularni kelajak avlod uchun ham bus-butun saqlamog'i darkordir.

Xorazm etnografiyasida turizmni rivojlantirish borasida men quyidagi takliflarni keltirib o'tmoqchiman:

hunarmandchilik mahsulotlarini tayyorlash jarayoni yuzasidan mahorat saboqlari o'tkazish va ularni sotish savdo nuqtalarini tashkil etish;

gilamlar tayyorlash bo'yicha kasanachilik ustaxnalarini tashkil etish;

Xorazm cho'girmasi milliy bosh kiyimini tayyorlash jarayoni yuzasidan master klasslar tashkil etish;

madaniy meros obyektlari hududida sayyohlarga namoyish qilish uchun tarixiy mavzudagi spektakllar namoyish etish;

maqbara, madrasalar hududini obodonlashtirish;

ovqatlanish punktlarini milliy ko'rinishda jihozlash;
tabiat yodgorliklarining sayyohlarga namoyishini tashkil qilish imkoniyatlarini o'rganish;

ko'ngilochar joylarni tashkil etish;

Xorazmning qadimiy hunarmandchiligi, xususan, kulolchilik, kandakorlik, zargarlik, pichoqchilik, ganjkorlik, gilamchilik, yog'och o'ymakorligi, sangtaroshlik, misgarlik, rixtagarchilik yo'nalishlarida hunarmandlik markazlari sonini oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 28- sentyabrdagi "2022 — 2026 yillarda Xorazm viloyatining turizm salohiyatini kompleks rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi № 546-sonli qarori// <https://lex.uz/uz/docs/6212915>
2. Сундурев, Ч. Б. Этнотуризм как одно из направлений культурно-познавательного туризма [Электронный ресурс] / Ч. Б. Сундурев, Л. В. Хышиктеуева // Вестник Бурятского государственного университета. – 2009. – № 4. – с. 53–56. Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnoturizmkak-odno-iz-napravleniy-kulturnopoznavatelno-go-turizma>
3. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. Growth through Shocks / World Economic Forum [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEF_Global_Travel&Tourism_Report_2015.pdf. – Дата доступа: 10.04.2020.
4. Официальный сайт Государственного комитета Республики Узбекистан по развитию туризма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uzbektourism.uz>. – Дата доступа: 20.04.2020.
5. Ichan Qala Resident's Study Exploring the Attitudes of Ichan Qala Residents towards Tourism Development// UNWTO Tourism Planning and Capacity Building for Tourism Development in Khiva and Khorezm Region report (UNWTO, 2019)
6. Tadjiev B. Qishloq joylarida kichik biznes va hususiy tadbirkorlik barqaror rivojlantirish mexanizmlarini (Xorazm viloyati misolida) // iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa dokdori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati Urganch, UrDU, 2021-60 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 28 sentyabrdagi "2022 — 2026 yillarda Xorazm viloyatining turizm salohiyatini kompleks rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi № 546-sonli qaroriga ilova// <https://lex.uz/uz/docs/6212915>

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TRANSPORT INFRATUZILMASINING RO'LI

Akramboyev Azizbek Rustamjon o'g'li

Namangan Davlat universiteti tayanch doktoranti

tel: +998 056 48 88

Annotatsiya. Mazkur tezisda O'zbekiston Respublikasida ichki va tashqi turizmni rivojlantirish jarayonida transport infratuzilmasining tutgan o'rni tahlil qilinadi. Unda zamonaviy va samarali transport tizimining sayyohlar uchun qulaylik yaratishi, turistik obyektlarga yetib borish imkoniyatlarini kengaytirishi va mintaqaviy rivojlanishni jadallashtirishdagi ahamiyati yoritib beriladi. Shuningdek, avtomobil, temir yo'l, havo va boshqa transport turlari orqali sayyohlik xizmatlari ko'rsatish sifati va ularni yanada yaxshilash istiqbollari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Transport infratuzilmasi, ichki turizm, tashqi turizm, multimodal transport, logistika markazlari, mintaqaviy turizm.

Zamonaviy dunyoda turizm iqtisodiy o'sishning muhim tarmoqlaridan biriga aylangan bo'lib, ko'plab davlatlar ushbu sohani rivojlantirish orqali milliy daromadni oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish va mamlakat imidjini mustahkamlashga erishmoqda. O'zbekiston ham bu borada salmoqli natijalarga erishish yo'lida izchil harakat qilmoqda. So'nggi yillarda mamlakatda turizm sohasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilib, qator strategik dasturlar va islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, yangi turizm marshrutlari ochilishi, viza rejimining soddalashtirilishi, mehmonxona va servis xizmatlarining kengaytirilishi bu boradagi ijobiy natijalardandir.

Biroq, turizm sohasini rivojlantirishda eng asosiy omillardan biri bu – rivojlangan, zamonaviy va samarali transport infratuzilmasining mavjudligidir. Har qanday sayyoh o'z yo'lini belgilashda avvalo transport vositalarining qulayligi, xavfsizligi va narx jihatdan maqbulligiga e'tibor qaratadi. Shuning uchun ham, mamlakat ichkarisidagi yo'llar sifati, aeroportlar va temir yo'l bekatlarining zamonaviylashuvi, logistika tizimining izchil ishlashi turizmning muvaffaqiyatli shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ayniqsa, O'zbekistonda boy tarixiy-madaniy meros, noyob tabiat maskanlari va milliy an'analar mavjud bo'lishiga qaramay, bu joylarga yetib borish imkoniyatlarining cheklanganligi ba'zan sayyohlar oqimini kamaytirishga olib kelmoqda. Shu bois, mavjud transport tarmoqlarini modernizatsiya qilish, yirik va chekka turistik hududlar o'rtasida uzluksiz aloqani yo'lga qo'yish, multimodal transport tizimlarini keng joriy etish orqali turizm salohiyatini to'liq ochib berish mumkin.

Shuningdek, xalqaro aeroportlar sonining ortishi, temir yo'l qatnovining takomillashuvi, yo'lovchi tashishda ekologik va innovatsion transport vositalaridan foydalanish bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar turizmni zamonaviy bosqichga olib chiqish imkonini bermiqda. Mamlakat ichida avtotransport va temir yo'l aloqalarini

yaxshilash bilan birga, qo'shni davlatlar bilan ham integratsiyalashgan transport strategiyasini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Turizm infratuzilmasi rivojida transport tarmoqlari hal qiluvchi rol o'ynaydi. So'nggi yillarda O'zbekistonda turizmga oid ijobiy o'sish sur'atlari kuzatilayotgan bo'lsa-da, transport infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi ayrim hududlarning turistik salohiyatidan to'liq foydalanishga imkon bermayapti.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2022-yil yakunlariga ko'ra O'zbekistonda xorijiy sayyohlarning 62 foizi faqat Toshkent, Samarqand va Buxoro shaharlari bilan cheklangan. Shu bilan birga, Farg'ona vodiysi, Surxondaryo, Qashqadaryo, Navoiy kabi hududlar salohiyatga ega bo'lsa-da, sayyohlar oqimi 10% dan oshmagan.

Buning asosiy sababi – **transport yo'llarining sifatsizligi yoki cheklanganligi** bo'lib, ayniqsa:

- ✓ Samarqand – Qarshi – Termiz yo'nalishida temir yo'l qatnovlarining kamligi,
- ✓ Farg'ona vodiysiga avtobus va aviaqatnovlar sonining yetarli emasligi,
- ✓ Ba'zi viloyatlarda aeroport infratuzilmasining eskirganligi.

Har bir turistik salohiyatga ega viloyatda (masalan, Termiz, Qo'qon, Shahrisabz, Nukus) **“Multimodal Turizm Logistika Markazi”** tashkil etish va ularni Toshkent, Samarqand va Buxoro bilan bevosita bog'laydigan **tezkor, qulay va ekologik transport vositalari** (elektr poyezd, mahalliy havo qatnovi, ekspress avtobus) joriy qilish.

Agar yuqoridagi taklif bosqichma-bosqich amalga oshirilsa, quyidagi ijobiy natijalarga erishish mumkin:

Ko'rsatkich	2023 (hozirgi holat)	Taklif amalga oshgach (2026-yil prognozi)	O'sish foizi
Xorijiy sayyohlar soni (ming)	5 200	7 800	+50%
Ichki sayyohlar soni (ming)	12300	18000	+46%
Sayyohlarning mintaqaviy taqsimoti	3 viloyatga 62%	6–8 viloyatga 75%	+21%
Transport qatnovi (avia+temir yo'l)	32.9 ming	45 ming	+36%

Bu taklif bilan sayyohlar mintaqaviy hududlarga ko'proq yo'naltiriladi, infratuzilmaga sarmoya jalb qilish orqali xususiy sektor ham faollashadi va sayyohlar soni ortgani sari ichki xizmat ko'rsatish (mehmonxona, ovqatlanish, gid xizmatlari) sohasi ham rivojlanadi.

Ekologik transport vositalarini joriy etish orqali qisqa muddatda sezilarli natijalarga erishish mumkin. Jumladan, xorijiy va ichki sayyohlar sonini 1,5 barobarga oshirish, mintaqaviy turizmni jonlantirish, transport qatnovlarini ko'paytirish imkoniyatlari mavjud. Shunday ekan, mamlakatda turizm infratuzilmasini rivojlantirish borasidagi har qanday strategik harakatlar transport sohasidagi tizimli islohotlar bilan uyg'un holda olib borilishi zarur. Aynan mana shunday yondashuv O'zbekistonni Markaziy Osiyodagi yetakchi turistik markazlardan biriga aylantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Egamberdiyev, A. (2019). O'zbekiston transport infratuzilmasining rivojlanish istiqbollari va turizmga ta'siri. – Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti.
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi statistik hisobotlari, 2022–2023-yillar.
3. Rasulov, R. (2020). Transport infratuzilmasining turizmga ta'siri: nazariy va amaliy jihatlar. – Toshkent: “Ilm Ziyos” nashriyoti.
4. Qodirova, M. (2021). O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirish omillari va strategiyalari. – “Iqtisodiyot va innovatsiya” ilmiy jurnali, №3, 45–50-betlar.

UDK 338.48

XALQARO TAJRIBA ASOSIDA O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI MODERNIZATSIYA QILISH ISTIQBOLLARI

Davranova Nozima Mirzadavlat qizi

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrası o'qituvchisi

nozimadavranova61@gmail.com

tel: +998932442332

Annotatsiya. Mazkur maqolada turizm sohasining zamonaviy rivojlanish yo'nalishlari, xorijiy davlatlar tajribasi va ularni O'zbekiston sharoitida tatbiq etish imkoniyatlari tahlil qilingan. Muallif Turkiya, Gruziya va BAA tajribalari asosida O'zbekiston turizm sohasini modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlarini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: turizm, xalqaro tajriba, modernizatsiya, Turkiya, Gruziya, BAA, infratuzilma, raqamlashtirish, xizmat sifati, investitsiyalar.

Turizm bugungi kunda dunyo bo'yicha eng tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan va iqtisodiyotga katta hissa qo'shayotgan strategik sohalardan biri hisoblanadi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli turizm siyosati innovatsion yondashuv, raqamli texnologiyalar va global marketing strategiyalariga asoslanadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda turizm sohasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan bo'lsa-da, sohaga xalqaro darajadagi modernizatsion yondashuvlarni chuqur tatbiq qilish zarurati mavjud. Ushbu maqolada Turkiya, Gruziya va BAA kabi mamlakatlar tajribasi tahlil qilinib, ularni O'zbekiston sharoitida amaliy qo'llash istiqbollari ko'rib chiqiladi.

Xalqaro ilg'or tajribalar tahlili. Jahon tajribasida turizm sohasini rivojlantirishda muvaffaqiyatli bo'lgan davlatlar ko'plab islohotlar va texnologik yondashuvlar orqali ushbu sohani strategik yo'nalishga aylantirishga erishgan. Ulardan ba'zilari quyidagilar:

Turkiya – turizm salohiyatini to'liq ishga solish uchun keng ko'lamli infratuzilma loyihalarini amalga oshirdi. “All-inclusive” tizimi, madaniy meros

obidalarini jahon bozoriga olib chiqish, onlayn bronlash tizimlari va aeroport infratuzilmasini modernizatsiya qilish orqali jahon sayyohlarini jalb etmoqda.

Gruziya – sayyohlar uchun maksimal qulaylikni yaratish maqsadida viza siyosatini soddalashtirdi, onlayn xizmatlarni keng joriy etdi. Shuningdek, davlat tomonidan turizmni rag'batlantirish kampaniyalari (brend sifatida Gruziya) raqamli marketing orqali olib borilmoqda.

Birlashgan Arab Amirliklari (BAA) – texnologik innovatsiyalar, aqlli shaharlar, futuristik sayyohlik maskanlari, sun'iy orollar, xizmat sifati va xavfsizlik bo'yicha yuqori darajaga ega. Ayniqsa, Dubay xalqaro turizmga global brendga aylangan.

Ushbu davlatlar tajribasida umumiy jihat – turizmni milliy iqtisodiyotning muhim tarmog'i sifatida rivojlantirishga davlat siyosati va raqamli texnologiyalar asosida yondashishdir.

Jadvalda O'zbekistonning turizm sohasini modernizatsiya qilish uchun xalqaro tajribalarga asoslangan asosiy yo'nalishlar va ularning amalga oshirilishidagi farqlar ko'rsatilishi mumkin:

Yo'nalish	Xalqaro tajriba	O'zbekistonda tatbiq etish takliflari	Kutilgan natija
Raqamlashtirish	Turkiyada onlayn tizimlar, Gruziyadagi mobil ilovalar	Interaktiv xaritalar, AR/VR texnologiyalari, mobil ilovalar	Sayyohlar uchun qulaylik va xizmat sifatining oshishi
Marketing	BAA'dagi global brendlar, Gruziyada raqamli marketing	O'zbekiston brendini ijtimoiy tarmoqlarda targ'ib qilish, blogerlar bilan hamkorlik	O'zbekistonning xalqaro miqyosda mashhurligini oshirish
Kadrlar tayyorlash	Xorijiy o'quv dasturlari, dual ta'lim tizimi	Xalqaro sertifikatlangan kurslar, chet ellik mutaxassislarni jalb etish	Yangi malakali kadrlar yetishtirish
Xavfsizlik va xizmat sifati	BAA mehmonxona sertifikatlari, yuqori sifatli xizmatlar	ISO sertifikatlari, mehmonxona tarmog'ini kengaytirish	Xizmat sifatining oshishi, xavfsizlikni ta'minlash
Infratuzilma	Turkiyada aeroportlarni modernizatsiya qilish, Gruziyada viza siyosatini soddalashtirish	Qishloq joylardagi turizm infratuzilmasini rivojlantirish	Turizmni barcha hududlarda rivojlantirish

O'zbekistonda turizm sohasi: holati va muammolari. O'zbekistonda so'nggi yillarda turizm sohasida tub islohotlar amalga oshirilib, "Ipak yo'li" brendi ostida xalqaro loyihalar, turistik shaharlarda infratuzilmani yaxshilash, elektron vizalar joriy etildi. Shu bilan birga, quyidagi muammolar mavjud:

Turistik infratuzilma ayrim hududlarda hali ham talab darajasida emas, ayniqsa qishloq joylarda;

Xizmat sifati xalqaro me'zonlarga to'liq mos kelmaydi;

Kadrlar tanqisligi – xorijiy tillarni biladigan, mijozga xizmat ko'rsatish bo'yicha malakali mutaxassislar yetishmaydi;

Raqamli xizmatlar sust rivojlangan, sayyohlar uchun mobil ilovalar, onlayn gidlar, interaktiv xaritalar kam;

Marketing jihatdan global miqyosda O'zbekistonning targ'iboti sust.

Bu holat O'zbekiston turizmini raqobatbardosh qilish uchun xalqaro tajribalarni tizimli o'rganib, ular asosida modernizatsiya qilish zaruriyatini ko'rsatadi.

Xalqaro tajriba asosida O'zbekistonda modernizatsiya qilish yo'nalishlari

Xalqaro tajribani o'rganish asosida O'zbekistonda quyidagi yo'nalishlar bo'yicha turizmni modernizatsiya qilish mumkin:

Raqamlashtirish: mobil ilovalar, interaktiv xaritalar, sun'iy intellekt asosidagi gidlar, AR/VR texnologiyalari asosida muzeylar, tarixiy joylarning virtual ko'rinishlari.

Marketing va PR: YouTube, TikTok, Instagram kabi ijtimoiy tarmoqlarda milliy brend yaratish, bloggerlar va inflyuenserlar orqali targ'ibot, xalqaro sayyohlik yarmarkalarida faol qatnashish.

Kadrlar tayyorlash: xalqaro standartlar asosida o'quv dasturlari, dual ta'lim tizimi, chet ellik mutaxassislarni jalb etish.

Xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash: soliq imtiyozlari, davlat-xususiy sheriklik, mahalliy biznes uchun kreditlar.

Xavfsizlik va xizmat sifati: xalqaro mehmonxonalar tarmog'ini kengaytirish, mehmonxona va restoranlar uchun ISO sertifikatlari tizimini joriy etish.

O'zbekistonning turizm sohasini rivojlantirish uchun xalqaro tajribalar tahlili va ularning milliy kontekstga moslashuvi juda muhim ahamiyatga ega. Jahonning turizm sohasida ilg'or davlatlar tomonidan amalga oshirilgan islohotlar va innovatsiyalar O'zbekiston uchun yaxshi yo'nalishlarni ko'rsatmoqda. Biroq, hozirgi kunda O'zbekistonda turizm sektori o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun hali bir qator muammolarga duch kelmoqda.

Bu muammolarni hal qilishda, ayniqsa, raqamli texnologiyalarni joriy etish, turistik infratuzilmani mustahkamlash, kadrlar tayyorlash va xalqaro marketing tizimini rivojlantirish kabi strategik yondashuvlar alohida ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tajribalarga tayanib, O'zbekiston turizmni yangi bosqichga ko'tarish uchun global miqyosda raqobatbardosh va jozibali turistik destinatsiya bo'lishi mumkin.

Raqamli infratuzilmani rivojlantirish. O'zbekiston turizm sektorida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish lozim. Sayyohlar uchun interaktiv mobil ilovalar, onlayn tizimlar va virtual ko'rgazmalar orqali xizmatlar sifati va qulayligini oshirish, sayohatlarni rejalashtirishni osonlashtirish kerak. Ayniqsa, turizm brendlarini raqamli marketing vositalari orqali targ'ib qilishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Turizm infratuzilmasini mustahkamlash. Yirik shaharlardan tashqari, qishloq hududlarida turistik infratuzilmani rivojlantirish zarur. Mehmonxonalar, transport tizimi, turistlarga xizmat ko'rsatuvchi korxonalar va dam olish joylari sifatini oshirish muhim. Shuningdek, ekologik turizmni rivojlantirish uchun barqaror infratuzilma yaratish lozim.

Kadrlar malakasini oshirish. Sayyohlar bilan ishlashda yuqori malakali kadrlar yetishmasligi, xususan, xorijiy tillar biladigan va mehmonlarga xizmat ko'rsatish bo'yicha professional mutaxassislarning kamligi muhim muammo hisoblanadi. Kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro sertifikatlangan o'quv dasturlarini joriy etish zarur.

Marketing strategiyasini kuchaytirish. O'zbekistonni xalqaro bozorlar bo'yicha yanada kengroq targ'ib qilish uchun raqamli marketingni kuchaytirish va turistik yarmarkalarda ishtirok etishni ko'paytirish kerak. O'zbekistonning turistik brendini shakllantirishda inflyuenserlar va blogerlar orqali targ'ibot qilish, shuningdek, reklama kampaniyalarini xalqaro miqyosda olib borish o'z samarasini berishi mumkin.

Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish

Xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash uchun davlat tomonidan rag'batlantiruvchi choralar ko'rish zarur. Soliq imtiyozlari, subsidiya va kreditlar orqali turizm sohasidagi xususiy biznesning rivojlanishiga turtki berish lozim.

Ushbu takliflar asosida amalga oshirilgan islohotlar O'zbekistonning turizm sohasini jahon bozorida yuqori o'rinda turadigan va sayyohlar uchun eng jozibali manzilga aylantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Turizmni rivojlantirish dasturi (2019-yil, PQ-4302-sonli qarori).
2. O'zbekiston Respublikasining Turizmni rivojlantirish bo'yicha 2020-2025-yillarga mo'ljallangan davlat dasturi (2020-yil, 14-yanvar).
3. UNWTO (Birlashgan Millatlar Tashkiloti Turizmni Rivojlantirish Dunyo Tashkiloti)ning 2020-yildagi global turizm rivojlanishi hisobotlari.
4. "O'zbekistonda turizmni rivojlantirish bo'yicha strategik yo'nalishlar va istiqbollari" / O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-dekabr qarori.

O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI VA IQTISODIY SALOHIYATI

Shokirjonov Jahongir

Namangan davlat universiteti talabasi

Tel: 945062205

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonning turizm sohasining iqtisodiy rivojlanishga qo'shadigan hissasi tahlil qilinadi. Turizmni har tomonlama rivojlantirish orqali mamlakatning iqtisodiy o'sishi, yangi ish o'rinlari yaratish, investitsiyalarni jalb qilish va infratuzilmani modernizatsiya qilish kabi ijobiy natijalar ko'rib chiqiladi. Turizmning boshqa tarmoqlar bilan integratsiyasi, shuningdek ekoturizm va barqaror rivojlanish tamoyillariga alohida e'tibor qaratiladi.

O'zbekistonning turizmni rivojlantirishda foydalanadigan imkoniyatlari va istiqbollari yoritiladi.

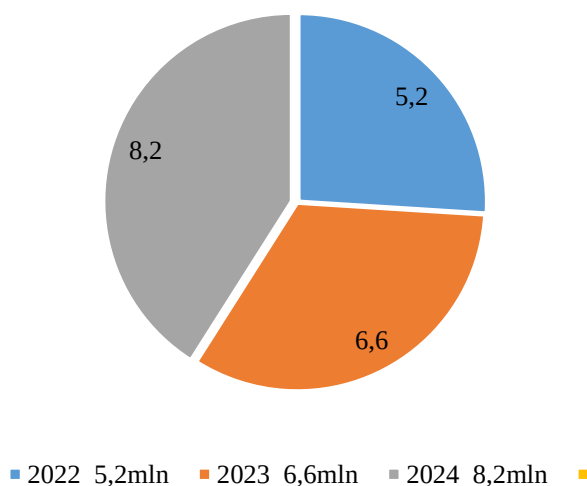
Kalit so'zlar: Turizm, infratuzilma, turistik bozor, turizm sektori, barqaror rivojlanish, investitsiyalar.

Turizmning mamlakat uchun yuqori, serdaromad soha ekanligi hammamizga ma'lum. Turizm odamlarni ham davlat hududida, ham davlatdan tashqarida bir joydan boshqa joyga ko'chirilishini nazarda tutadi. Bugungi kunda turizm iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanib bormoqda, turizmning rivojlanishi orqali aholining ish bilan ta'minlanishi, ularning yashash sharoiti yanada serdaromad bo'lishiga olib kelishi mamlakat iqtisodiyotini har tomonlama rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. Fikrimiz tasdig'i sifatida aynan turizm sohasi rivojlangan xorij tajribasida ham ko'rishimiz mumkin. Turizm industriyasini rivojlanishida menejmentning o'rnini beqiyos. Yurtimiz turizm sohasida ulkan salohiyatga ega. Aynan shuning uchun ham mazkur sohaga talaba yoshlarni professional tayorlash, menejmentning turizm sohasidagi o'ziga hos xususiyatlarini, boshqarish metodlarini o'zlashtirish to'g'risidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi talab etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, "Hozirgi kunda milliy iqtisodiyotga yuqori daromad keltiradigan istiqbolli tarmoqlardan biri – bu turizmdir. O'zbekiston turizm sohasida ulkan salohiyatga ega bo'lgan davlat hisoblanadi. Yurtimizda 7 ming 300 dan ortiq madaniy meros obyektlari mavjud va ularning aksariyati YuNESKO ro'yxatiga kiritilgan. Shu bilan birga, mamlakatimizning betakror tabiati, go'zal dam olish zonolari imkoniyatlaridan foydalanib, yangi turistik yo'nalishlar ochish mumkin. Bu sohaga jahon brendlarini faol jalb etgan holda, biz ziyorat turizmi, ekologik, ma'rifiy, etnografik, gastronomik turizm va bu sohaning boshqa tarmoqlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishimiz zarur. Bu borada davlat xususiy sheriklik munosabatlarini qo'llash sohani taraqqiy ettirishda keng imkoniyatlar ochishini hisobga olishimiz lozim,.. Turizm sohasining yanada shiddat bilan rivojlantirish uchun davlatimiz tomonidan qator ishlar amalga oshirilmoqda. Ichki va xorijiy turistlar uchun xizmatlar sohasini kengayishi va ularning sifatini oshishi, turistlarga yaratilayotgan imtiyozlar, qulayliklar ohirgi 2-3 yil davomida sezilarli darajada o'zgardi. Turistik xizmatlarni sifatini oshirish borasida hukumat tomonidan qator qonun hujjatlar yangi taxrirda ishlab chiqildi va qo'shimchalar kiritildi. Bundan ko'rilayotgan asosiy maqsad mamlakatga turistlar oqimini ko'paytirish, mamlakatda aholi daromadini oshirish, shu bilan birga iqtisodiyotni yanada rivojlantirish, mamlakatning investitsion jozibadorligini yanada kengaytiribgina qolmasdan, yangi investitsion loyihalarni amalga oshirishdan iborat. Buning uchun albatta turistik korxonalarni samarali boshqarish va xizmatlar sohasini to'g'ri tashkil etish va yetkazish borasida yosh kadrlarni bilimini zamon talabiga javob bera oluvchi, har tamonlama xalqaro standartlarga mos bo'lgan, kelajakda xalqaro turizm sohasini boshqarish salohiyatiga ega kadrlarni tayyorlash maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviy turizmni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omil bir qancha bo'lib, hozirgi vaqtda butun dunyoda, jumladan O'zbekistonda ham iqtisodiyotning noishlab chiqarish sohalaridan biri xususan zamonaviy turizm sohasiga katta e'tibor kuchayib bormoqda. Insonlar borgan sari o'zlarining bo'sh vaqtlarini samarali o'tkazishga, milliy urf odatlarni o'rganishga, dam olishga, sog'ligini tiklashga, qadriyatlarini bilishga intilmoqda. Bunday barcha xizmatlarni turizm sohasi ko'rsatadi. Bundan tashqari, insoniyat har doim o'zining harakat doirasini o'zgartirib, yangi yerlarni kashf qilishga intilgan. 20 asrga kelib bunday intilishlar kuchaydi va zamonaviy turizm industriyasining rivojlanishiga katta turtki bo'ldi. Ayrim mamlakatlarda turizm sohasi juda ham barqaror rivojlanib bormoqda va ularning har yillik o'sish sur'ati 8-10 % gacha boradi. Bu davlatlarga Ispaniya, Italiya, Fransiya, AQSh va boshqa mamlakatlarni kiritish mumkin. Shunisi qiziqki zamonaviy turizmning rivojlanishi bilan bir qatorda transport, bozor infrastrukturasi, savdo-sotiq, oziq-ovqat tarmoqlari, qurilish, hunarmandchilik hamda boshqa xizmat ko'rsatish sohalari rivojlanib ketdi. Respublikamiz turizm sohasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun juda boy imkoniyatlarga ega.

Turizmni shakllanishi va rivojlanishi turistik resurslarning salohiyatiga bog'liqdir. Mamlakat qanchalik turli-tuman turistik resurslarga ega bo'lsa, turizmni rivojlanishi shuncha oson kechadi. Shuni alohida takidlash kerakki mamlakatimizda turizm industriyasini rivojlantirish uchun ulkan turistik resurs mavjud. Bu kabi imkoniyat dunyoni sanoqli davlatlarida bor. Go'zal tabiat, xilma-xil iqlim, shonli tarix, madaniy yodgorliklar, hududlarning bir-birini takrorlamaydigan o'ziga xos ananalari bularning hammasi yurtimizda mujassam.

1-rasm. O'zbekistonga tashrif buyurgan turistlar diagrammasi

Turizm mamlakatimiz iqtisodiyotining jadal rivojlanayotgan xizmat ko'rsatish industriya sohasi bo'lib, unda ko'rsatiladigan xizmatlar ham olish resurslari mavjud bo'lgan xududlarga sayyohlar tomonidan borib iste'mol qilinadi. Turizm mehnatni ko'p talab qiladigan tarmoq sifatida nafaqat turizm, balki sayohatchilar iste'mol qiladigan xilma-xil mahsulot va tovarlarni ishlab chiqaradigan sanoat, qishloq xo'jaligi hamda ularga xizmat ko'rsatadigan transport va infratuzilma tarmoqlarida

ham ko'plab ish o'rinlarini yaratishga, shuningdek, mamlakatga xorijiy valyuta tushumlarini ko'paytirishga, shu asoslarda itisodiy faoliyatni sezilarli kengaytirishga imkoniyat yaratadi.

O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirish katta iqtisodiy va madaniy salohiyatga ega. Mamlakatning boy tarixiy merosi, betakror tabiat manzaralari, milliy urf-odatlar va mehmondo'st xalqi xorijiy va mahalliy sayyohlarni jalb qilishda muhim omillardan hisoblanadi. So'ngi yillarda hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar, infratuzilmaning yaxshilanishi, vizasiz tartiblarning kengaytirilishi turizm sohasining jadallik bilan rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Kelgusida raqamli texnologiyalarni joriy qilish, xizmatlar sifati va marketing strategiyalarini takomillashtirish orqali O'zbekistonni mintaqadagi yetakchi turistik markazga aylantirish imkoniyati mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-T.: O'zbekiston, 2014, - 74 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Farmoni "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" 2 dekabr 2016 yil, gov.uz
3. Безопасность питания туристов : монография / Хамидов О. Х., Сафаева С. Р., Очилова Х. Ф.. - Тошкент : Iqtisodiyot, 2017.

CHORVOQ SUV OMBORINI TURISTIK ZONASINI SHAKLLANTIRISH ORQALI O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Abdumalikov Sanjarbek To'liqin o'g'li

Oziq-ovqat texnologiyasi va muhandisligi xalqaro instituti talabasi
abdumalikovsancho@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekistonning istiqbolli turistik hududlaridan biri bo'lgan Chorvoq suv ombori mintaqasining turizm salohiyatini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada hududning geografik joylashuvi, tabiiy resurslari, mavjud turistik infratuzilmasi, turizmning asosiy turlari va rivojlanish istiqbollari o'rganilgan. Shuningdek, mintaqada turizmni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omillar va ularni bartaraf etish yo'llari aniqlangan.

Kalit so'zlar: Turizm, Infratuzilma, Ekoturizm, Xizmat ko'rsatish, Marketing, Barqaror rivojlanish

O'zbekiston Respublikasi turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan strategik islohotlar natijasida Markaziy Osiyo mintaqasida sayyohlar uchun jozibador markazga aylanib bormoqda. Mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi, betakror tabiiy go'zalliklari va mehmondo'st xalqi turizmning jadal rivojlanishiga zamin

yaratmoqda. Ushbu kontekstda Chorvoq suv ombori O'zbekiston turizmining o'ziga xos durdonasi sifatida namoyon bo'ladi.

Ushbu maqolaning maqsadi Chorvoq suv omborining turizm salohiyatini tahlil qilish, ichki va tashqi sayyohlikni rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlarini aniqlash va mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda statistik ma'lumotlar, ilmiy adabiyotlar, ekspertlar fikrlari va hududiy monitoring natijalaridan foydalaniladi. Maqola natijalari O'zbekiston turizm sohasini rivojlantirishga, xususan, Chorvoq hududida turistik infratuzilmani takomillashtirish va sayyohlar oqimini oshirishga xizmat qiladi.

Chorvoq suv omborining qurilishi 1964-yilda boshlanib, 1970-yillarning boshlariga kelib yakunlandi. Omborning asosiy maqsadi Chorvoq daryosini to'sib, atrofdagi hududlarni sug'orish va ichimlik suvi bilan ta'minlash, shuningdek, gidroenergetika uchun qulay sharoit yaratish edi. Sovet Ittifoqi davrida qurilgan ushbu ombor Toshkent viloyati va unga yaqin tumanlarning qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun juda muhim ahamiyatga ega edi. Chorvoq suv omborining suv hajmi 2 milliard kub metr dan ortiq bo'lib, bu ko'lam omborni O'zbekistondagi eng katta sun'iy suv omborlaridan biriga aylantiradi [1].

Chorvoq suv ombori – bu O'zbekistonning Toshkent viloyatidagi eng katta sun'iy suv omborlaridan biri bo'lib, u turizm markazi, tabiiy go'zalliklar va dam olish maskanlari bilan mashhur. Chorvoq suv ombori Chorvoq daryosining to'xtatilishi natijasida tashkil etilgan bo'lib, asosan Toshkent shahridan 60 kilometr shimolda joylashgan. Bu hudud o'zining nafaqat tabiiy go'zalligi, balki qishloq xo'jaligi, energetika va turizm uchun muhim ahamiyat kasb etishi bilan ham ajralib turadi [2].

Chorvoq suv ombori, O'zbekistonning gavjum markazi bo'lmish Toshkent shahridan qariyb 70 kilometr masofada, Bo'stonliq tumanining betakror go'shasida joylashgan. Bu holat uni nafaqat poytaxt ahlining sevimli dam olish maskaniga aylantirgan, balki respublikamizga tashrif buyuruvchi sayyohlar uchun ham qulay manzil ekanligini ta'minlaydi.

Iqlimi yozda serquyosh va quruq bo'lsa, bahor va kuz fasllarida mo'tadil va yoqimli havo hukmronlik qiladi. Qish mavsumi esa atrofidagi tog' qiyaliklarida qor bilan qoplanganligi bois, chang'i sporti ixlosmandlari uchun ajoyib sharoit yaratadi.

Suv omborining atrofini o'rab turgan ulug'vor tog'lar, zich o'rmonzorlar, musaffo suv havzasi va toza havo turizm industriyasini rivojlantirish uchun beqiyos resurslar hisoblanadi. Ushbu hudud o'zining rang-barang o'simlik va hayvonot olami bilan ham ajralib turadi.

Yoz oylarining serquyosh va quruq ob-havosi plyaj turizmini tashkil etish uchun qulay sharoit yaratadi. Bu davrda sohilbo'yi hududlarda zamonaviy infratuzilmani shakllantirish, jumladan, soyabonlar, shezlonglar, dush kabinalari va sanitariya-gigiyena shoxobchalarini tashkil etish, shuningdek, suv sporti vositalari (gidrosikl, katamaran va boshqalar) bilan ta'minlash maqsadga muvofiqdir. Bahor va kuz fasllarida kuzatiladigan mo'tadil iqlim sharoiti sog'lomlashtirish turizmi (sanatoriy-kurort muassasalari) va ekoturizmning rivojlanishiga zamin yaratadi. Hududda piyoda sayr qilish, otda va velosipedda sayohat qilish hamda ornitologik turizmni tashkil etish istiqbolli yo'nalishlardan hisoblanadi. Qish oylarida esa atrof

tog' qiyaliklarining qor bilan qoplanishi tog' chang'i sporti turlarini rivojlantirish imkoniyatini beradi. Mavjud trassalarni modernizatsiya qilish, yangi yo'nalishlarni ochish va xavfsizlik choralari kuchaytirish orqali mintaqaning jozibadorligini oshirish mumkin.

Suv ombori atrofidagi tog'lar, o'rmonzorlar va suv havzasining uyg'unligi ekoturizm, sog'lomlashtirish turizmi va suv turizmini rivojlantirish uchun noyob resurs hisoblanadi. Ekoturizmni rivojlantirish uchun hududda maxsus ekologik yo'nalishlar yaratish, bioxilma-xillikni saqlash tadbirlarini o'tkazish, mahalliy flora va fauna bilan tanishtirish hamda ekologik ta'lim markazlarini tashkil etish zarur. Sog'lomlashtirish turizmini rivojlantirish maqsadida toza havo, mineral suvlar va dorivor o'simliklardan foydalangan holda sanatoriy-kurort muassasalarini tashkil etish va ularda massaj, fitoterapiya va boshqa davolash usullarini taklif etish mumkin. Suv turizmi esa qayiqda sayr qilish, baliq ovlash va suv sporti turlarini o'z ichiga oladi. Hududda akvaparklar va suv attraksionlarini tashkil etish ham istiqbolli hisoblanadi. Bundan tashqari, Chorvoq atrofidagi qishloqlarda mahalliy aholining madaniyati va an'analari bilan tanishish, tarixiy obidalarga sayohat qilish orqali madaniy turizmni rivojlantirish mumkin.

Prezident Shavkat Mirziyoyev Toshkent viloyati Bo'stonliq tumanida qurilishi mo'ljallangan xalqaro turizm markazi taqdimoti bilan tanishdilar. Dunyo bilan aloqalar kengayib, infratuzilma rivojlangani sari mamlakatimizning turizm salohiyati ham oshmoqda. Shunday jozibador maskanlardan biri, shubhasiz, Bo'stonliq tumani. Chorvoq suv ombori va daryolari, qorli tog'lari, xushmanzara daraxtzorlari bois u yerda yilning barcha faslida maroqli hordiq chiqarish mumkin.

Davlatimiz e'tibori bilan so'nggi yillarda Bo'stonliqda ko'plab yangi majmualar barpo etildi, Amirsoy, "Beldirsoy-Chimyon-Nanay" kurorti kabi loyihalar amalga oshirildi. Xususan, so'nggi besh yilda 2 trillion so'mdan ziyod investitsiya kiritilib, 13 mingdan ziyod o'ringa ega 59 ta yangi turizm inshooti ishga tushirildi.

Bunday natijalar chet ellik investorlarni o'ziga tortmoqda, yanada katta miqyosdagi loyihalarga yo'l ochmoqda. Jumladan, ozarbayjonlik ishbiarmon Emin Agalarov bir qator yirik xorijiy kompaniyalar bilan sheriklikda Chorvoq suv ombori bo'yida "Sea Breeze Uzbekistan" xalqaro turizm markazi barpo etish istagini bildirmoqda[3].

Loyihaga ko'ra, unda dam olish, cho'milish va sport maskanlari, mehmonxonalar, kottejlar, turar joylar bo'ladi. Xalqaro brendlarning do'konlari, restoran va xizmat shoxobchalari ochiladi. Turli festivallar, konsertlar va boshqa madaniy tadbirlar o'tkaziladi. Ikki qirg'oq o'rtasida ko'priq qurilib, keluvchilarga qulaylik oshiriladi. Kelajakda o'ziga xos turizm xabiga aylanib, unda yil davomida dam olish va yashash mumkin bo'ladi.

Davlatimiz rahbari bu taklifni ma'qullab, uni xalqaro tajriba asosida loyihalashtirish va bosqichma-bosqich qurish zarurligini ta'kidladi. Bosh vazir boshchiligida komissiya tuzib, loyihaning huquqiy asosini yaratish, infratuzilma masalalarini hal etish bo'yicha ko'rsatmalar berdi.

Mavjud turistik infratuzilma tahlili: Chorvoq suv ombori sohilida turli toifadagi sayyohlar ehtiyojlarini qondirishga mo'ljallangan ko'plab dam olish

maskanlari, mehmonxonalar va kottejlar faoliyat yuritadi. Ushbu turar joy ob'ektlari hududning turistik salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, ularning aksariyati zamonaviy talablarga javob bermasligi [1], xizmat ko'rsatish sifatining pastligi va narxlarning yuqoriligi kabi muammolar mavjud. Shuningdek, hududda ekologik talablarga javob beradigan turar joy ob'ektlarining yetishmasligi ham kuzatilmoqda.

Suv ombori mintaqasida turizmning asosiy turlari tahlil: Chorvoq suv ombori O'zbekiston turizm bozori uchun turli xil turistik mahsulotlarni taklif etish imkoniyatiga ega bo'lgan noyob hudud hisoblanadi. Mintaqada quyidagi turizm turlarini rivojlantirish uchun qulay sharoit mavjud:

Plyaj turizmi: Yoz oylarida Chorvoq suv ombori sohilida quyoshdan toblanish va suzish imkoniyati mavjudligi plyaj turizmini rivojlantirish uchun asosiy omil hisoblanadi. Ammo, sohil bo'yining obodonlashtirilmaganligi, soyabonlar, shezlonglar va boshqa qulayliklarning yetishmasligi ushbu turizm turining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Tadqiqotlarga ko'ra, plyaj turizmi sayyohlar uchun eng ommabop dam olish turlaridan biri hisoblanadi[1].

Suv sporti turizmi: Suv omborida qayiqda sayr qilish, suv chang'isi, katamaran va suv mototsikli kabi suv sporti turlari bilan shug'ullanish imkoniyati mavjudligi ushbu turizm turining rivojlanishiga turtki beradi. Biroq, suv sporti infratuzilmasining yetarli emasligi, xavfsizlik choralarining sustligi va xizmat ko'rsatish sifatining pastligi ushbu turizm turining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Mutaxassislarning fikricha, suv sporti turizmi mintaqada turizmning istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi [2].

Ekoturizm: Chorvoq suv ombori atrofidagi tog'lar, o'rmonlar va o'simliklar dunyosi ekoturizmni rivojlantirish uchun ideal sharoit yaratadi. Piyoda sayr qilish, o'simliklar va hayvonlar dunyosi bilan tanishish, toza havoda dam olish ekoturizmning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi. Lekin, ekoturizm infratuzilmasining (ekologik yo'nalishlar, turistik markazlar) yetishmasligi, atrof-muhitning ifloslanishi va ekologik madaniyatning pastligi ushbu turizm turining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Ekoturizm global miqyosda eng tez rivojlanayotgan turizm turlaridan biri hisoblanadi.

Madaniy turizm: Chorvoq atrofida tarixiy obidalar, arxeologik yodgorliklar va mahalliy qishloqlar joylashgan bo'lib, ular madaniy turizmni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Mahalliy aholining urf-odatlarini, hunarmandchiligi va milliy taomlari bilan tanishish sayyohlar uchun katta qiziqish uyg'otadi. Ammo, madaniy meros ob'ektlarining yetarli darajada saqlanmaganligi, turistik infratuzilmaning yetishmasligi va mahalliy aholining turizmga jalb etilmaganligi ushbu turizm turining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Madaniy turizm mamlakatning tarixiy va madaniy merosini saqlash va ommalashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Qishki turizm: Qish oylarida yaqin atrofdagi tog'larda chang'i sporti bilan shug'ullanish imkoniyati mavjudligi qishki turizmni rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi. Biroq, chang'i trassalarining zamonaviy talablarga javob bermasligi, xizmat ko'rsatish sifatining pastligi va narxlarning yuqoriligi ushbu turizm turining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Qishki turizm mintaqada mavsumiylik muammosini

hal qilishda muhim rol o'ynashi mumkin.

O'zbekiston turizm industriyasida muhim ahamiyatga ega bo'lgan hudud sifatida quyidagi afzalliklarga ega:

Tabiiy resurslarning boyligi - Chorvoq suv ombori atrofidagi tog'lar, o'rmonlar va suv havzasi turizmning turli yo'nalishlarini, xususan, ekoturizm, sog'lomlashtirish turizmi va suv sporti turlarini rivojlantirish uchun noyob resurslar bazasini taqdim etadi. Mintaqaning bioxilma-xilligi va landshaft xususiyatlari sayyohlar uchun qiziqarli bo'lishi mumkin. Tabiiy resurslarning boyligi, shuningdek, mintaqada ekologik turizmni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Dam olish turlarining xilma-xilligi - Chorvoq suv ombori hududida plyaj turizmi, suv sporti, ekoturizm, madaniy turizm va qishki turizm kabi dam olish turlarini tashkil etish imkoniyati mavjud. Bu sayyohlarning turli xil ehtiyojlarini qondirishga va mintaqaning turistik mavsumiyligini kamaytirishga yordam beradi. Dam olish turlarining xilma-xilligi, shuningdek, mintaqaning turistik jozibadorligini oshiradi va sayyohlar oqimini ko'paytirishga yordam beradi.

Hududdagi bazi bir kamchiliklar:

Xizmat ko'rsatish sifatining pastligi. Mintaqada turistik xizmat ko'rsatish sohasida faoliyat yuritayotgan xodimlarning malakasi yetarli emasligi, xizmat ko'rsatish madaniyatining pastligi va til bilish darajasining yetarli emasligi sayyohlarning noroziligiga sabab bo'ladi. Xizmat ko'rsatish sifatining pastligi, shuningdek, mintaqaning turistik imidjiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Marketingning yetarli emasligi. Chorvoq suv ombori hududining turistik salohiyati haqida mahalliy va xorijiy sayyohlarni xabardor qilish uchun yetarli marketing kampaniyalari o'tkazilmayapti. Hududning turistik jozibadorligini targ'ib qilish uchun zamonaviy marketing vositalaridan (ijtimoiy tarmoqlar, veb-saytlar, turistik ko'rgazmalar) foydalanish zarur. Marketingning yetarli emasligi mintaqaga sayyohlar oqimining pastligiga olib keladi [7].

Ichki va tashqi turizmni rivojlantirishning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri. Turizm sohasining rivojlanishi O'zbekiston iqtisodiyotiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Yangi ish o'rinlari yaratish. Turizm sohasining kengayishi mehmonxona biznesi, transport, oziq-ovqat, ko'ngilochar xizmatlar va boshqa sohalarda yangi ish o'rinlarini yaratishga olib keladi. Bu esa, o'z navbatida, aholi bandligini oshirish va ishsizlik darajasini kamaytirishga yordam beradi [8].

O'zbekistonning xalqaro imijini yaxshilash. Turizm sohasining rivojlanishi O'zbekistonni dunyo miqyosida jozibador turistik destinatsiya sifatida tanitishga yordam beradi. Bu esa, mamlakatning xalqaro siyosiy va iqtisodiy aloqalarini mustahkamlashga va uning nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Valyuta tushumini ko'paytirish. Xorijiy sayyohlar O'zbekistonga valyuta olib kiradi, bu esa mamlakatning valyuta zaxiralarini ko'paytirishga va to'lov balansini yaxshilashga yordam beradi. Bundan tashqari, turizm sohasining rivojlanishi eksport hajmini oshirishga va importga qaramlikni kamaytirishga yordam beradi.

Chorvoq suv ombori mintaqasi O'zbekiston turizm industriyasi uchun muhim

ahamiyatga ega bo'lgan hudud hisoblanadi. Hududning qulay geografik joylashuvi, boy tabiiy resurslari va dam olish turlarining xilma-xilligi turizmni rivojlantirish uchun noyob imkoniyatlar yaratadi. Biroq, mintaqada infratuzilmaning yetarli emasligi, xizmat ko'rsatish sifatining pastligi, ekologik muammolar va marketingning yetarli emasligi kabi jiddiy kamchiliklar mavjud. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun turistik infratuzilmani modernizatsiya qilish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va marketing kampaniyalarini o'tkazish zarur. Shuningdek, mahalliy aholini turizmga jalb qilish va ularning daromadlarini oshirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali Chorvoq suv omborining turistik salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish va O'zbekistonda turizmning barqaror rivojlanishiga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 12.01.2024 yildagi PF-9-son, Yevropa, Ittifoqi Respublikaga xorijiy turistlar oqimini keskin oshirish hamda ichki turizmni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida mamlakatlaridan turistlarni jalb qilish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi.
2. <https://ifazo.uz/chorvoq-suv-ombori/> suv ombor haqidagi ma'lumotlar .
3. <https://meros.uz/object/chorvoq-suv-ombori> ,
4. <https://xabar.uz/uz/jamiyat/chorvoq-suv-ombo-turizm-markazi-quriladi>
5. Smith, V. L. (1989). Hosts and guests: The anthropology of tourism. University of Pennsylvania Press.
6. Buckley, R. (2003). Environmental impacts of ecotourism. CABI publishing.
7. Kotler, P., Bowen, J. T., & Makens, J. C. (2017). Marketing for hospitality and tourism. Pearson Education.
8. Sinclair, M. T. (1998). Tourism and economic development: A survey. The Journal of Development Studies, 34(5), 1-51.

O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Xakimov Alisher Olimjonovich
PhD, dotsent v.b

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida ziyorat turizmini rivojlantirish imkoniyatlari, mavjud salohiyat va istiqbollar tahlil qilingan. Maqolada madaniy meros obyektlari, muqaddas qadamjolar, tarixiy-madaniy yodgorliklarning ziyorat turizmi uchun ahamiyati, hukumat tomonidan qabul qilinayotgan chora-tadbirlar, xorijiy sayyohlarni jalb etish strategiyalari, infratuzilmani rivojlantirish va xizmatlar sifatini oshirish yo'nalishlaridagi amaliy harakatlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: ziyorat turizmi, turizm infratuzilmasi, tarixiy shaxslar, tarixiy qadamjolar, xorijiy sayyohlar, turistik salohiyat, turizm siyosati, madaniy meros, istiqbolli yo'nalishlar.

Turizm — dunyodagi eng tez rivojlanayotgan va global iqtisodiyotda muhim o'rin egallagan sohalardan biridir. Bugungi kunda turizm nafaqat madaniy almashinuv vositasi, balki mamlakatlar iqtisodiyotiga ulkan daromad keltiruvchi sektor sifatida ham qaralmoqda. Shu boisdan turizmni rivojlantirish, yangi imkoniyatlarni ochish va istiqbolli yo'nalishlarni belgilash dolzarb vazifaga aylangan.

Bugungi globallashuv davrida turizm sohasi, ayniqsa ziyorat turizmi jadal rivojlanmoqda. Dunyodagi ko'plab sayyohlar diniy qadriyatlar, muqaddas joylar va tarixiy obidalarni ziyorat qilish uchun safar uyushtiradi. O'zbekiston esa o'zining boy tarixiy qadamjolari va islom madaniyati markazlari bilan ziyorat turizmini rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlarga ega. Bu mavzuning dolzarbligi mamlakat iqtisodiyoti va madaniy nufuzini oshirishda, shuningdek, milliy qadriyatlarni dunyoga tanitishda muhim rol o'ynamoqda.

O'zbekiston qadimiy tarix va boy madaniyatga ega bo'lgan yurt. Bu zamin Sharq sivilizatsiyasining markazlaridan biri bo'lib, ko'plab buyuk allomalar, mutafakkirlar, davlat arboblarning vatani hisoblanadi. O'zbekiston hududidagi tarixiy qadamjolar nafaqat milliy, balki butun insoniyat tarixida muhim o'rin egallaydi.

O'zbekiston islom dunyosining yetakchi madaniy va ilmiy markazlaridan biri bo'lib, o'z tarixida ko'plab buyuk allomalarni yetishtirgan. Jumladan, buyuk muhaddis olim Imom Buxoriy, muhaddis va fiqh ilmi olimi Imom Termiziy, Naqshbandiya tariqatining asoschisi Bahouddin Naqshband, Imom Moturidiy va boshq.

Bu kabi tarixiy shaxslar bilan bog'liq maqbaralar, madrasalar va majmualar bugungi kunda nafaqat o'zbekistonliklar, balki butun dunyo musulmonlari uchun muqaddas ziyorat joylari hisoblanadi.

Imom Buxoriy majmuasi – yirik ziyoratgoh va diniy-ma'naviy majmua hisoblanadi. Ushbu muqaddas maskan islom olamining buyuk muhaddisi, dunyo miqyosida tan olingan olim **Imom al-Buxoriy** qabri joylashgan hududidir.

Imom Buxoriy majmuasi O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng qayta tiklandi. 1997- yilning 29-apelida o'zbekiston Respublikasi hukumatining “Imom al-Buxoriy tug'ilgan kunining hijriy-oy taqvimi bo'yicha 1225 yilligini nishonlash” to'g'risidagi qarori qabul qilindi. Shu yilning noyabr oyida, YUNESKOning bosh konferensiyasi 1998-yilda muhim sana-olim Ismoil al-Buxoriy tavalludining 1225 yilligining nishonlanishida qatnashish to'g'risida qaror qabul qiladi. Shu munosabat bilan, Imom al-Buxoriyning maqbarasida O'rta Osiyoning me'moriy an'alariga ko'ra bajarilgan yodgorlik majmuasi barpo etilgan edi. Yodgorlik uchun ajratilgan yerning umumiy maydoni 10 gektarni tashkil etadi.

Bugungi kunda Imom Buxoriy majmuasini yangidan barpo etilmoqda. Imom Buxoriy majmuasini qaytadan bunyod etish loyihasi 48 ming kv.m. maydonni to'liq rekonstruksiya qilishni ko'zda tutadi. U 9000 nafardan ortiq namozxonga mo'ljallangan yangi katta masjidni, shuningdek, 4400 kv.m maydonga ega ajoyib manzarali bog'larni o'z ichiga oladi. Yaqinda Imom al-Buxoriy xalqaro jamoat fondi Islom allomasining hayoti va faoliyatiga bag'ishlangan yodgorlik majmuasini qurish

va rekonstruksiya qilish uchun mablag' yig'ish bo'yicha xalqaro aksiyani boshladi. Keng ko'lamli loyiha 48 ming kv.m. maydonni to'liq rekonstruksiya qilishni ko'zda tutadi. U 9000 nafardan ortiq namozxonga mo'ljallangan yangi katta masjidni, shuningdek, 4400 kv.m maydonga ega ajoyib manzarali bog'larni o'z ichiga oladi. Masjid yiliga 5 million nafar ziyoratchigacha qabul qilish imkoniyatiga ega bo'lishi kutilmoqda. Inshootlar majmuasi tarkibida olim maqbarasi joylashgan ziyoratgoh joyi, Halol tamoyillari asosida qurilgan keng namoz o'qish xonalari va mehmonxonalari bo'ladi. Qurilish 2025 yilda yakunlanishi kutilmoqda[1].

Imom Buxoriy majmuasining yangidan barpo etilishi O'zbekiston uchun nafaqat diniy va madaniy, balki iqtisodiy va xalqaro nufuzni oshiruvchi ulkan tarixiy qadamdir. Qurilish yakunlangach, mamlakatimiz ziyorat turizmi bo'yicha dunyoning etakchi markazlaridan biriga aylanishi, turistlar va ziyoratchilar oqimining keskin oshishi kutilmoqda.

Mamlakatimiz aholisi va xorijiy mehmonlarga xalqimizning madaniy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan merosini keng targ'ib qilish hamda ziyoratchi va sayyohlarga qulay shart-sharoitlar yaratish ichki va tashqi turizmni yanada rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Bu, o'z navbatida, O'zbekistondagi islom sivilizatsiyasi markazi, Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, Hadisshunoslik maktabi, Imom Buxoriy majmuasi, Buxoro shahrining "eski shahar" qismi, xususan, "Ark qo'rg'oni" va "Qushbegi saroyi majmualari", "Masjidi kalon", "Minorai kalon", "Mir-arab", "Saidolimxon", "Abdulazizxon", "Ulug'bek" madrasalarini qurish, restavratsiya, rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash ishlarining sifatli va qisqa muddatlarda yakunlanishini talab qilmoqda[2].

Shu bilan birga, xalqaro talablar darajasida amalga oshirilayotgan bu loyihalar, O'zbekistonning jahon sahnasidagi tarixiy-madaniy nufuzini oshirishda muhim omil bo'lib, turizm sohasiga katta investitsiya jalb etish imkonini ham beradi.

Muqaddas islom dini ilmlari rivojiga beqiyos hissa qo'shgan buyuk olim, vatandoshimiz Imom Abu Iso Muhammad Termiziyning ulkan ilmiy merosini yanada chuqur o'rganish, xalqimiz va jahon jamoatchiligi o'rtasida keng targ'ib etish, ushbu yo'nalishda olib borilayotgan tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash, yosh avlodning ma'naviy-ruhiy olamini boyitish, ularning qalbida milliy iftixor, Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg'usini yanada kuchaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Imom Termiziy tavalludining 1200-yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi Qarori qabul qilindi[3].

Imom Termiziyning hayoti va ilmiy faoliyatiga bag'ishlangan xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalar, ma'rifiy tadbirlar, ko'rgazmalar va adabiy-ma'rifiy kechalar tashkil etilmoqda.

Termiz shahrida Imom Termiziy nomidagi ilmiy-tadqiqot markazi faoliyati kengaytirilib, zamonaviy talablar darajasida yangi o'quv va tadqiqot infratuzilmalari barpo etilmoqda.

Imom Termiziy maqbarasi va unga tutash hududlar obodonlashtirilmoqda, ziyoratchilar va sayyohlar uchun zarur sharoitlar yaratilmoqda.

Buyuk muhaddisning ilmiy asarlari keng o'rganilib, ularning yangi tarjimalari, izohli nashrlari tayyorlanib, dunyo miqyosida targ'ib qilinmoqda.

Yosh avlod orasida Imom Termiziy merosini o'rganishga qaratilgan ma'naviy-ma'rifiy dasturlar, tanlovlar va olimpiadalar o'tkazilmoqda.

Bu chora-tadbirlar na faqat O'zbekistonda, balki butun musulmon olamida Imom Termiziyning ilmiy va diniy merosiga bo'lgan e'tiborni oshirishga xizmat qilmoqda; Mamlakatimizda diniy-ma'rifiy sohada olib borilayotgan keng qamrovli islohotlarning uzviy davomiga aylandi; O'zbekistonning diniy-ma'rifiy markaz sifatida xalqaro nufuzini mustahkamlashga munosib hissa qo'shmoqda.

Imom Termiziy tavalludining 1200-yilligini keng nishonlash nafaqat buyuk alloma xotirasiga hurmat ifodasi, balki yosh avlod qalbida milliy g'urur, tarixiy xotiraga sadoqat va ilm-ma'rifatga intilish tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Ushbu ezgu tashabbus O'zbekistonning jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan ulkan hissasini yana bir bor dunyoga namoyon etmoqda.

Xulosa qilib aytish mumkinki, bugun o'tmishni bilmasdan, yangi tarix, yangi g'oya, yangi kashfiyot, yangi hayotga qadam qo'yish amrimahol. O'tmish tarixi orqali yoshlar o'z ona vataniga munosabati o'zgaradi. Yurtning istiqboli, xalqning farovonligi iqtisodiyot va ma'naviyatning yuksaklashidir. Imom Buxoriy, Imom Termiziy va Imom Moturidiydek ulug' allomalar hayoti va merosini o'rganish orqali sof azaliy ma'naviyatimizni saqlab qolamiz.

Ziyorat turizmini rivojlantirish mamlakatimiz uchun katta iqtisodiy va madaniy imkoniyatlarni taqdim etadi. Muvaffaqiyatga erishish uchun esa infratuzilmani yaxshilash, xizmatlar sifatini oshirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va madaniy merosni asrash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 10-sentabrdagi F-5361-son "Alohida muhim ijtimoiy, madaniy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan obyektlarni qurish, restavratsiya, rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoyishi.
2. <https://www.silkroad-samarkand.com/uz/resort/al-bukhari/>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-avgustdagi PQ-292-son "Imom Termiziy tavalludining 1200-yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi Qarori.

EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH UCHUN ZAMONAVIY TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARNI ISHLAB CHIQISH

Odilov Xamidillo Maxmudjon O'g'li

Namangan davlat universiteti Menejment kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash maqsadida zamonaviy tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirishning ilmiy asoslari va amaliy

yo'nalishlari tahlil qilingan. Tadqiqotda ekologik tahdidlarning iqtisodiy rivojlanish jarayonlariga ta'siri baholanib, ularni minimallashtirish uchun samarali tashkiliy va iqtisodiy vositalar majmuasi ishlab chiqish zarurligi asoslab berilgan. Maqolada xorijiy tajribalar va O'zbekiston sharoitidagi ekologik muammolar o'rganilgan holda, ekologik investitsiyalarni rag'batlantirish, ekologik monitoring tizimlarini takomillashtirish, hamda ishlab chiqaruvchilarning ekologik javobgarligini oshirish mexanizmlari taklif etilgan. Tadqiqot natijalari ekologik xavfsizlikni mustahkamlash, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va hududiy ekologik siyosatni optimallashtirishda qo'llanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: ekologik xavfsizlik, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, ekologik investitsiya, barqaror rivojlanish, ekologik monitoring, ekologik siyosat.

Bugungi kunda global iqlim o'zgarishlari, atrof-muhitning ifloslanishi va tabiiy resurslardan samarasiz foydalanish kabi omillar insoniyat farovonligiga va iqtisodiy rivojlanish barqarorligiga jiddiy tahdid solmoqda. Xalqaro tashkilotlarning tahlillariga ko'ra, ekologik tahdidlar nafaqat tabiatga, balki iqtisodiy tizimlarning uzluksiz rivojlanishiga ham bevosita salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [1].

BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP) 2023-yilgi hisobotida global ekologik inqiroz oqibatida iqtisodiyotning umumiy yillik zarar ko'lamini 4,5 trillion AQSh dollariga yetishi mumkinligini ta'kidladi [2]. Shuningdek, Jahon Banki tomonidan e'lon qilingan "The Changing Wealth of Nations 2023" hisobotida ekologik kapitalning qisqarishi uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga tahdid solayotgan omil sifatida ko'rsatildi [3].

O'zbekiston Respublikasi ham so'nggi yillarda ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror iqtisodiy rivojlanishni uyg'unlashtirish bo'yicha bir qator tashkiliy va normativ hujjatlarni qabul qildi. Jumladan, 2019-yil 21-maydagi PQ-4312-son qaror asosida "O'zbekiston Respublikasining Ekologik siyosati Konsepsiyasi" tasdiqlanib, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilandi [4].

2021-yil 30-apreldagi Prezident Farmoni bilan tasdiqlangan "Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida ekologik muammolarning oldini olish va yashil infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [5]. Shuningdek, BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) va Yevropa Ittifoqi ham O'zbekistonda "Barqaror ekologik boshqaruv" loyihalarini moliyalashtirib, ekologik xavfsizlikni mustahkamlashga ko'mak bermoqda [6].

Mazkur global va milliy tendensiyalar ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun zamonaviy tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish va takomillashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Ushbu maqolada aynan shunday mexanizmlarni ilmiy asosda ishlab chiqish, ularning samaradorligini oshirish va mintaqaviy iqtisodiy tizimlarga moslashgan holda joriy etish masalalari batafsil tahlil etiladi.

Namangan viloyatining hududiy iqtisodiy rivojlanish dinamikasini va asosiy ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar o'zgarishini tahlil qilish maqsadida 2020–2025 yillar oralig'idagi ma'lumotlar asosida umumlashtirilgan ko'rsatkichlar shakllantirildi.

Quyidagi jadval va tahlil Namangan viloyati va uning tumanlari kesimida iqtisodiy rivojlanishning asosiy tendensiyalarini aks ettiradi.

1-jadval

Namangan viloyati va tumanlari bo'yicha 2020–2025 yillardagi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar¹ (mlrd. so'm)

Tumanlar	YaIM hajmi (2025 prognoz)	Sanoat mahsuloti (2025 prognoz)	Investitsiyalar hajmi (2025 prognoz)	Bandlik darajasi (%)
Namangan shahri	22 500	13 600	2 900	63,5
Kosonsoy tumani	4 700	4 300	600	60,2
Chust tumani	3 700	3 300	450	59,8
Pop tumani	4 000	3 800	500	60,0
To'raqo'rg'on tumani	3 400	3 000	400	59,0
Viloyat jami	45 700	28 000	6 000	61,5

Mazkur jadval tahlilidan ko'rinib turibdiki, Namangan viloyati iqtisodiyoti 2020–2025 yillar davomida izchil o'sib bormoqda. 2025 yilga kelib viloyat yalpi hududiy mahsulot (YaIM) hajmi 45,7 trillion so'mga yetishi kutilmoqda. Hududlar kesimida esa Namangan shahri iqtisodiy rivojlanishda yetakchilik qilmoqda — shaharning YaIM umumiy viloyat ko'rsatkichining qariyb 49% ini tashkil qiladi. Bu shahar infratuzilmasining rivojlanganligi, sanoat markazlarining to'planganligi va investitsiya faolligining yuqoriligi bilan bog'liq.

Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish bo'yicha ham Namangan shahri yetakchi hisoblanadi. 2025 yil uchun prognoz qilingan sanoat mahsulotlari hajmi 13,6 trillion so'mni tashkil etadi, bu viloyat umumiy sanoat mahsulotining deyarli 48% ini tashkil qiladi. Kosonsoy, Pop va Chust tumanlari sanoat ishlab chiqarishda muhim o'sishga erishmoqda, bu hududlarda kichik va o'rta sanoat korxonalarini qo'llab-quvvatlash dasturlarining samarasi sifatida baholanishi mumkin.

Investitsiyalar hajmi tahliliga ko'ra, jami 6 trillion so'mlik investitsiya prognoz qilinmoqda. Bu investitsiyalarning yirik qismi — 2,9 trillion so'mi Namangan shahriga tўғри келмоқда, бу эса марказда саноат ва хизмат кўрсатиш соҳаларидаги лойиҳаларни фаол амалга оширилаётганини кўрсатади. Чет туманларда ҳам барқарор инвестиция ўсишини таъминлаш учун махсус дастурларни кучайтириш зарур.

Bandlik ko'rsatkichlariga to'xtaladigan bo'lsak, 2025 yilga kelib viloyat umumiy bandlik darajasi 61,5% atrofida bo'lishi prognoz qilinmoqda. Namangan shahri va Kosonsoy tumanlarida bandlik darajasi nisbatan yuqori bo'lsa-da, To'raqo'rg'on tumanida ushbu ko'rsatkich 59% ni tashkil qilmoqda, bu esa hududiy bandlik siyosatini yanada faallashtirish zaruratini anglatadi.

Umuman olganda, Namangan viloyati va uning tumanlari iqtisodiy rivojlanishida barqaror ijobiy tendensiya kuzatilmoqda, biroq hududlararo

¹ Namangan viloyati Statistika boshqarmasi. (2024). *Namangan viloyati va tumanlari bo'yicha ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar yig'indisi*. Namangan: Statistika nashriyoti.

tafovutlarni bartaraf etish va investitsiya oqimlarini muvozanatli taqsimlash masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). Climate Change 2023: Synthesis Report. Geneva: IPCC Publishing
2. United Nations Environment Programme (UNEP). (2023). Global Environment Outlook 7: Healthy Planet, Healthy People. Nairobi: UNEP Publishing
3. World Bank. (2023). The Changing Wealth of Nations 2023: Managing Assets for the Future. Washington, D.C.: World Bank Publications
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). PQ-4312-son qaror: O'zbekiston Respublikasining Ekologik siyosati Konsepsiyasi. Toshkent:
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2021). PF-5117-son Farmon: Yashil makon umummilliy loyihasi. Toshkent
6. United Nations Development Programme (UNDP). (2023). Sustainable Environmental Management in Uzbekistan: Project Report. New York: UNDP Publications.

UDK 338.48

РОЛЬ ТУРИЗМА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА

Шарафутдинов Искандар Бохадирович
Чирчикский государственный педагогический
университет, преподаватель

Аннотация. Развитие туризма признается одним из ключевых факторов экономического роста и социально-культурного прогресса многих стран мира. Узбекистан, обладающий богатейшим историческим и культурным наследием, а также уникальным природным потенциалом, располагает значительными возможностями для активного развития туристической индустрии. Данная работа посвящена анализу роли туризма в социально-экономическом развитии Узбекистана, выявлению основных тенденций и перспектив развития отрасли в условиях современной глобальной экономики.

Ключевые слова: туризм, Узбекистан, социум, экономика, развитие, устойчивое развитие, тенденции.

В условиях ориентации на диверсификацию экономики и снижение зависимости от сырьевого сектора, туризм выступает в качестве важного источника валютных поступлений, способствующего увеличению ВВП, росту занятости населения и развитию смежных отраслей. Развитие туристической инфраструктуры, включая гостиницы, транспорт, предприятия питания и сферы

развлечений, стимулирует инвестиционную активность и создает мультипликативный эффект, положительно влияющий на различные сектора экономики.

Богатое культурное и историческое наследие Узбекистана, включающее древние города, архитектурные памятники, музеи и традиционные ремесла, является уникальным ресурсом для развития культурного туризма. Туризм способствует сохранению и реставрации исторических памятников, поддержанию народных промыслов и популяризации национальных традиций и культуры среди мирового сообщества.

Развитие туристической сферы позволяет улучшить социально-экономическое положение государства благодаря следующим факторам:

Приток иностранной валюты от туристических услуг способствует улучшению платежного баланса страны.

Создание новых рабочих мест в сфере туризма и связанных с ней отраслях снижает уровень безработицы, особенно в регионах с ограниченными возможностями трудоустройства. Открытие новых гостиниц и туристических комплексов создает новые рабочие места для местного населения.

Развитие туристической инфраструктуры стимулирует рост строительной индустрии.

Повышение доходов населения, занятого в сфере туризма, способствует увеличению потребительского спроса и активизации экономической активности в стране.

Налоговые поступления от туристической деятельности увеличивают бюджетные доходы, которые могут быть направлены на финансирование социальных программ и развитие инфраструктуры.

Развитие ремесленного производства и сувенирной торговли способствует сохранению и популяризации национальных традиций и культуры, а также обеспечивает дополнительные доходы для ремесленников.

Повышение уровня жизни в регионах, активно развивающих туризм, способствует снижению оттока населения в крупные города.

Развитие туризма способствует улучшению социальной инфраструктуры в регионах, включая строительство и модернизацию дорог, аэропортов, гостиниц, предприятий питания и сферы развлечений. Это приводит к улучшению качества жизни населения, повышению доступности услуг и созданию комфортных условий для проживания и отдыха.

При этом важно соблюдать ряд мер по улучшению туристической сферы в Узбекистане и сферы услуг в целом. Среди таких мер финансирование реставрационных работ и поддержание в надлежащем состоянии объектов культурного наследия за счет доходов от туризма. Привлечение внимания мирового сообщества к уникальным культурным ценностям Узбекистана и повышение его имиджа на международной арене.

Также важно повышать осведомленность местного населения о важности сохранения культурного наследия и воспитание чувства национальной гордости. Поддерживать народные промыслы и ремесленное производство,

сохранять традиционных технологии и передавать их из поколения в поколение. Особую роль играет и организация культурных мероприятий и фестивалей, способствующих популяризации национальной культуры и привлечению туристов.

Инвестиции в развитие туристической инфраструктуры способствуют улучшению транспортной доступности регионов и облегчают передвижение туристов и местного населения. Развитие сферы развлечений и культурных мероприятий способствует разнообразию досуга и повышению качества жизни населения. Улучшение санитарно-гигиенических условий и медицинского обслуживания в регионах, ориентированных на туризм, способствует улучшению здоровья населения.

Таким образом, туризм играет важную роль в социально-экономическом развитии Узбекистана, способствуя экономическому росту, диверсификации экономики, сохранению и популяризации культурного и исторического наследия, развитию социальной инфраструктуры и улучшению качества жизни населения. Дальнейшее развитие туристической индустрии требует комплексного подхода, включающего государственную поддержку, привлечение инвестиций, развитие инфраструктуры, повышение качества обслуживания и продвижение туристического потенциала Узбекистана на международном рынке. Необходимо также учитывать экологические и социальные аспекты развития туризма, обеспечивая устойчивое и сбалансированное развитие отрасли в долгосрочной перспективе. Инвестиции в образование и подготовку квалифицированных кадров, способных эффективно управлять туристическими предприятиями и предоставлять качественные услуги, также являются ключевым фактором успеха в развитии туристической индустрии Узбекистана. Стратегическое планирование и координация усилий между государственными органами, частным сектором и общественными организациями необходимы для максимизации положительного влияния туризма на социально-экономическое развитие страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ибрагимова Н.М., Якубов Н.А. Повышение роли туризма как важной отрасли экономики Узбекистана, Институт прогнозирования и макроэкономических исследований при Министерстве экономического развития и сокращения бедности Республики Узбекистан, IFMR, 2021 г. № 5.
2. Ибрагимова, Н. М. Перспективы и приоритеты устойчивого развития сферы услуг на среднесрочную и долгосрочную перспективу в Узбекистане / Н. М. Ибрагимова // Экономический анализ: теория и практика. – 2017. – Т. 16. – № 3(462). – С. 582-600. – DOI 10.24891/ea.16.3.582.
3. Мажидов Х. Развитие туризма в Узбекистане: обзор туротрасли за 2016-2020гг., <https://review.uz/post/razvitie-turizma-v-uzbekistane-obzor-turotrasli-za-2016-2020-gg>.

4. «Туризм в Узбекистане, 2018г» Информационно-аналитический сборник, Государственный комитет Республики Узбекистан по развитию туризма, г. Ташкент, 2019 год.

EKOLOGIK TURIZMNING MINTAQALAR BARQAROR RIVOJLANISHDAGI ROLI

Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi

Namangan davlat universiteti o'qituvchisi

Anvarova Muhsinaxon Otabek qizi

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ekologik turizmning nazariy asoslari, uning mintaqaviy barqaror rivojlanishdagi roli, O'zbekiston va xalqaro tajriba asosida amaliy natijalari tahlil qilinadi va rivojlanish istiqbollari yuzasidan takliflar beriladi. Unda ekologik turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatdan foydalari yoritiladi, mahalliy aholi farovonligini oshirishdagi, tabiiy resurslarni muhofaza qilishdagi hamda madaniy merosni asrashdagi roli ko'rsatib beriladi. Shuningdek, maqolada ekologik turizmni rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan, mintaqaviy siyosat va rejalashtirishda bu sohaning ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari ekologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi turizm strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ekologik turizm, barqaror rivojlanish, mintaqaviy rivojlanish, tabiiy resurslar, mahalliy aholi, ekologik muhofaza, turizm siyosati, yashil iqtisodiyot, bioxilma-xillik, madaniy meros.

So'nggi yillarda turizm sohasi jadal rivojlanib, uning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik jihatlari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan ekologik turizm — ya'ni atrof-muhitni asrab-avaylagan holda amalga oshiriladigan turizm faoliyati — dunyo miqyosida keng ommalashmoqda. Bu turdagi turizm nafaqat sayyohlarning tabiiy resurslarga nisbatan ongli munosabatini shakllantiradi, balki mintaqalarning barqaror rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Ekologik turizmning asosiy maqsadi — tabiatni asrash, madaniy merosni saqlash hamda mahalliy aholi uchun ijtimoiy va iqtisodiy foyda keltirishdir. Mintaqaviy darajada u infratuzilmaning rivojlanishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va ekologik barqarorlikning ta'minlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ekologik turizm (ekoturizm) bu — atrof-muhitga zarar yetkazmagan holda tabiiy hududlarga sayohat qilish orqali dam olish, bilim olish va tabiatga mehr uyg'otish faoliyatidir. Xalqaro Ekoturizm Jamg'armasi ta'rifi ko'ra, bu turizm turi "tabiiy joylarga mas'uliyat bilan qilinadigan sayohat bo'lib, u atrof-muhitni muhofaza qilish va mahalliy aholining farovonligini yaxshilashga yordam beradi". Ekoturizm quyidagi asosiy prinsiplarga tayanadi:

Barqarorlik: ekologik tizimlarga zarar yetkazmasdan sayyohlik faoliyatini yuritish;

Mahalliy aholiga foyda keltirish: ekoturizm orqali mahalliy aholi daromadini oshirish va ularni jarayonga faol jalb etish;

Madaniy va ekologik xabardorlikni oshirish: sayyohlarda tabiat va madaniyatga hurmat hissini kuchaytirish;

Ekologik turizm odatiy turizmga nisbatan resurslarni tejaydi, kichik guruhlarda tashkillashtiriladi va ekologik ta'sir darajasi ancha past bo'ladi. Shu bois, u ekologik muvozanatni buzmasdan turib mintaqalarni iqtisodiy jihatdan rivojlantirish vositasi sifatida qaraladi.

Ekologik turizm mintaqaviy barqaror rivojlanish konsepsiyasining ajralmas qismidir. U nafaqat iqtisodiy manfaatlar, balki ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ham ta'minlash imkonini beradi. Mintaqaning tabiiy va madaniy resurslarini asrab-avaylagan holda ulardan samarali foydalanish, ekoturizm orqali amaliyotda qo'llaniladi. Ekoturizm mahalliy aholi uchun yangi daromad manbalarini yaratadi. Turizm infratuzilmasi (yo'llar, mehmonxonalar, xizmat ko'rsatish obyektlari) rivojlanishi hisobiga mintaqalarda bandlik darajasi oshadi. Bundan tashqari, ekoturizm ko'plab kichik va o'rta biznes subyektlari, ayniqsa, mahalliy tadbirkorlar ishtirokida rivojlanadi. Ayniqsa, ayollar va yoshlar bandligini ta'minlashda ekoturizm muhim omilga aylanmoqda. Shuningdek, ekoturizm orqali sayyohlar va mahalliy aholining tabiatga nisbatan munosabati o'zgaradi. Tabiiy boyliklarni asrash, milliy bog' va qo'riqxonalarini rivojlantirish, biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha jamiyatda ongli harakatlar kuchayadi. Shuningdek, ekoturizm orqali turizm obyektlariga tushgan mablag'lar tabiatni muhofaza qilishga yo'naltiriladi. Ekoturizm nafaqat tabiiy, balki madaniy merosni ham o'rganish va qadrlashga xizmat qiladi. Mahalliy xalq urf-odatlarini, an'anaviy hunarmandchiligi va gastronomiyasi ekoturistik dasturlar orqali namoyon bo'ladi. Bu esa madaniy identifikatsiyani saqlash va targ'ib qilishga ijobiy ta'sir qiladi.

O'zbekiston Markaziy Osiyoning durdonasi sifatida nafaqat qadimiy shaharlari va boy madaniy merosi bilan, balki betakror tabiiy resurslari bilan ham ajralib turadi. Mamlakat hududining xilma-xilligi – cho'llardan tortib baland tog' tizmalarigacha, serhosil vodiy va o'rmonlardan to sho'r ko'llargacha bo'lgan ekotizimlar ekoturizmni rivojlantirish uchun ulkan salohiyatni taqdim etadi.

O'zbekiston nafaqat qadimiy shaharlari va boy madaniy merosi, balki betakror tabiiy resurslari bilan ham ajralib turadi. Mamlakat hududining xilma-xilligi ekoturizmni rivojlantirish uchun ulkan salohiyatni taqdim etadi. Jumladan, **Namangan viloyati** o'zining Pop tumanidagi Hayotbaxsh tog'lari, Norin daryosi bo'ylab joylashgan rekreatsion zonalar, shuningdek, noyob o'simlik va hayvonot dunyosiga ega bo'lgan Chatqol biosfera rezervatining bir qismi bilan ekoturizmning turli yo'nalishlari (trekking, qushlarni kuzatish, dam olish) uchun jozibador mintaqa hisoblanadi. Qizilqum va Ustyurt platosi, Zarafshon va Tyan-Shan tog' tizmalari, Surxondaryo va Xorazm kabi boshqa hududlar ham noyob ekologik tizimlarga ega bo'lib, ekoturizmning turli turlarini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari doirasida infratuzilmani yaxshilash va mahalliy aholini qo'llab-quvvatlash bo'yicha ishlar olib borilmoqda. So'nggi yillarda O'zbekistonda ekoturizmni

rivojlantirishga qaratilgan bir qator davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. "Ekoturizmni rivojlantirish dasturi" doirasida "Zaamin milliy bog'i", "G'arbiy Tyan-Shan" biosfera rezervati, "Sudochoye ko'li" Ramsar hududi kabi muhim ekoturistik markazlarda infratuzilmani yaxshilash bo'yicha ishlar olib borilmoqda. Mahalliy aholining ekoturizm faoliyatiga jalb etish, ularni xizmat ko'rsatish va gidlik sohalarida o'qitish va qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Dunyo miqyosida bir qator davlatlar ekoturizmni barqaror rivojlanishning muhim drayveri sifatida muvaffaqiyatli yo'lga qo'ygan. Ularning tajribasi O'zbekiston uchun qimmatli saboqlar berishi mumkin:

Kosta-Rika: Ushbu mamlakat ekoturizmni milliy iqtisodiyotning muhim tarmog'iga aylantirgan. Yalpi ichki mahsulotining 5 foizdan ortig'i ekoturizm hissasiga to'g'ri keladi. Kosta-Rika tajribasi shuni ko'rsatadiki, tabiiy parklar va biologik xilma-xillikni muhofaza qilishga yo'naltirilgan davlat siyosati, ekologik ta'limni rivojlantirish va barqaror turizm infratuzilmasiga investitsiyalar kiritish ekoturizmning muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston ham o'zining noyob tabiiy hududlarini muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish strategiyasini ishlab chiqishi zarur.

Nepal: Tog'li hududlardagi ekoturizm dasturlari orqali Nepal nafaqat turizm oqimini ko'paytirishga erishdi, balki mintaqalarda infratuzilmani rivojlantirish, mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratish va ta'lim sohasini yaxshilash kabi ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirdi. Nepal tajribasi mahalliy hamjamiyatlarni ekoturizmning barcha bosqichlariga faol jalb etish, ularning manfaatlarini himoya qilish va daromad olish imkoniyatlarini yaratish muhimligini ko'rsatadi. O'zbekistonda ham mahalliy aholining ekoturizm loyihalarida ishtirokini kengaytirish va ularning bilim va ko'nikmalarini oshirishga e'tibor qaratish lozim.

Norvegiya: "Yashil yo'nalish" siyosati asosida Norvegiya ekologik toza transport, muqobil energiya manbalari va barqaror turistik obyektlarni joriy etish orqali ekoturizmning yuqori standartlarini o'rnatmoqda. Norvegiya tajribasi ekologik talablarga javob beradigan infratuzilma yaratish, sayyohlarning ekologik xabardorligini oshirish va tabiiy resurslardan mas'uliyatli foydalanish ekoturizmning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini namoyish etadi. O'zbekiston ham ekoturizm infratuzilmasini rivojlantirishda ekologik tozalik va barqarorlik tamoyillariga amal qilishi zarur.

Ushbu davlatlarning muvaffaqiyatli tajribalari O'zbekiston uchun ekoturizmni rivojlantirishda kompleks davlat siyosatini ishlab chiqish, barqaror boshqaruv tizimini shakllantirish, mahalliy hamjamiyatlar bilan hamkorlikni kuchaytirish va ekologik ta'limni rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Ekoturizm mintaqalar barqaror rivojlanishining muhim omili bo'lishiga qaramay, amaliyotda bir qator tizimli muammolar uning to'laqonli rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Normativ-huquqiy baza yetarli emas: Ekoturizm sohasini tartibga soluvchi maxsus qonun va strategik hujjatlarning yetarli emasligi faoliyatni rejalashtirish va nazorat qilishni murakkablashtiradi. Masalan, ekoturizm zonalarini aniqlash, ularda faoliyat yuritish qoidalari va ekologik nazorat mexanizmlari to'liq ishlab chiqilmagan.

Ekoturizm infratuzilmasining zaifligi: Ko'pgina ekoturistik hududlarda yo'llar, axborot markazlari, sanitariya xizmatlari kabi asosiy infratuzilmaning mavjud emasligi yoki yetarli emasligi sayyohlar uchun qulaylik yaratmaydi va hududlarning jozibadorligini pasaytiradi.

Kadrlar va bilim darajasining pastligi: Ekoturizm sohasida faoliyat yuritadigan malakali mutaxassislar sonining kamligi, mavjudlarida esa zamonaviy bilim va ko'nikmalarning yetishmasligi xizmat ko'rsatish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ekologik madaniyatning pastligi: Mahalliy aholi va ayrim sayyohlarda ekologik madaniyat va mas'uliyatning yetishmasligi tabiiy resurslarga nisbatan beparvolikka olib keladi va atrof-muhitning ifloslanishiga sabab bo'ladi.

Taklif va tavsiyalar:

1. Qonunchilikni takomillashtirish. Ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha maxsus davlat dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish, qonun hujjatlarini xalqaro standartlarga moslashtirish lozim.

2. Infratuzilmani rivojlantirish. Tabiiy hududlarga ekologik toza yo'llar, mehmonxonalar va xizmat ko'rsatish punktlarini qurishda xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish kerak.

3. Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish. Ekoturizm sohasida ta'lim beruvchi o'quv kurslari, seminar va treninglar tashkil etish orqali kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirish zarur.

4. Mahalliy aholini jalb qilish. Ekoturizm loyihalariga mahalliy aholini faol jalb qilish, ularga grant va subsidiyalar ajratish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkin.

5. Axborot-targ'ibot ishlarini kuchaytirish. Ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va ta'lim muassasalari orqali ekologik madaniyatni oshirishga qaratilgan targ'ibot ishlarini olib borish muhim.

Ekologik turizm zamonaviy turizm sanoatining eng istiqbolli va barqaror yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat mintaqalarning iqtisodiy rivojlanishiga, balki ularning ekologik muvozanatini saqlashga, mahalliy aholining farovonligini oshirishga ham xizmat qiladi. Ekoturizm orqali tabiiy resurslardan oqilona va mas'uliyatli foydalanish, madaniy merosni saqlash, ekologik madaniyatni rivojlantirish imkoniyati yaratiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekistonda ekoturizm salohiyati katta bo'lishiga qaramay, mavjud tizimli muammolarni bartaraf etish va xalqaro tajribani inobatga olgan holda aniq strategik yo'nalishlarni belgilash zarur. Ekoturizmni mintaqaviy barqaror rivojlanish strategiyasiga samarali integratsiya qilish orqali nafaqat iqtisodiy o'sishga erishish, balki noyob tabiiy merosni kelajak avlodlar uchun saqlab qolish va mahalliy aholining farovonligini oshirish mumkin. Ekoturizm O'zbekistonning barqaror kelajagi uchun muhim drayverlardan biri bo'lishiga ishonamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi. (2022). "O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish konsepsiyasi". Toshkent.
2. Qodirov, N. (2020). Ekoturizm va uning O'zbekistondagi istiqbollari. Turizm: Ilmiy-amaliy jurnal, 3(1), 45–52.
3. UNWTO. (2023). Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030. World Tourism Organization.
4. Karimov, S., & Islomova, D. (2021). Mintaqaviy ekologik turizmning rivojlanish omillari. O'zbekiston iqtisodiyoti va ijtimoiy hayoti, 4(9), 78–84.
5. Norvegiya Turizm kengashi (Visit Norway). (2020). Green Travel Strategy.
6. Nepal Ministry of Tourism. (2019). Ecotourism Development Strategy. Kathmandu.
7. ХЁ Ёкубжанова, ОУ Байтураев, ГШ Умарова Проблемы привлечения инвестиций в экотуризм, - Молодой ученый, 2016, <https://elibrary.ru/item.asp?id=25620612>
8. Abdulmamidovna Y. S. TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLAR //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 28. – С. 867-871.
9. Soliyeva N.M. Marketingning mehmondo'stlik sanoatidagi ahamiyati. Journal of Advanced Research and Stability Volume: 03 Issue: 05 | May - 2023 ISSN: 2181-2608 www.sciencebox.uz
10. N.M.Soliyeva Features relationship of the main components of the economy. ООО «Институт управления и социально-экономического развития» Features relationship of the main components of the economy NM Soliyeva - Мировая наука, 2021
11. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 46. – С. 578-580.
12. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 28. – С. 830-833.

РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ

Нехорошева Вера Романовна

Студентка Джизакского государственного
педагогического университета имени А.Кадыри.

Аннотация. В данной работе рассматривается актуальная тема развития туристической инфраструктуры в Узбекистане как одного из ключевых направлений социально-экономического роста страны. Анализируются существующие проблемы и барьеры, препятствующие эффективному функционированию туристической отрасли, включая ограниченность

транспортной доступности, недостаточный уровень гостиничного сервиса в регионах и нехватку квалифицированных кадров. Особое внимание уделяется вопросам модернизации инфраструктуры, внедрения цифровых технологий и созданию благоприятных условий для привлечения частных инвестиций.

Ключевые слова: туризм, инфраструктура, развитие, инвестиции, транспорт, кластеры, государство, сервис, регионы, стратегия

В последние годы Узбекистан демонстрирует стремительное развитие в сфере туризма, превращаясь в одно из ключевых направлений на туристической карте Центральной Азии. Богатое культурное и историческое наследие, уникальные природные ресурсы и стабильная политическая обстановка создают благоприятные условия для привлечения как внутренних, так и иностранных туристов. Однако дальнейшее успешное развитие туристической отрасли невозможно без системного подхода к модернизации и расширению туристической инфраструктуры, включая транспорт, гостиничный сектор, логистику, цифровые сервисы и объекты досуга.

Несмотря на рост числа туристов, инфраструктура во многих регионах Узбекистана остаётся недостаточно развитой и не соответствует международным стандартам. Особенно остро это ощущается в малых городах и сельской местности, где отсутствуют современные гостиницы, санитарные условия, транспортная доступность и квалифицированный персонал. Это сдерживает поток туристов и ограничивает развитие регионального туризма.

Для преодоления инфраструктурных ограничений необходимо внедрение комплексной государственной программы, направленной на развитие туристической инфраструктуры с учётом региональных особенностей. Такая программа должна включать меры по поддержке частных инвестиций, государственно-частное партнёрство, налоговые льготы для инвесторов, развитие образовательных программ для подготовки кадров, а также модернизацию транспортной и гостиничной сети.

Одним из действенных подходов является создание туристических кластеров, объединяющих транспортную, гостиничную, культурную и сервисную инфраструктуру в пределах определённого региона. Такая кластерная модель позволяет более эффективно распределять ресурсы, стимулирует развитие малого и среднего бизнеса, а также способствует комплексному продвижению региона как туристического продукта. Формирование кластера вокруг города Самарканда с включением окрестных историко-культурных объектов может усилить туристическую привлекательность всего региона.

Развитие туристической инфраструктуры является ключевым условием для устойчивого роста туристической отрасли в Узбекистане. Внедрение современных моделей управления, инвестиционная поддержка и развитие кластерного подхода откроют новые перспективы для внутреннего и въездного туризма. Узбекистан обладает огромным потенциалом, и при грамотной

реализации инфраструктурных проектов страна может занять лидирующие позиции на туристическом рынке региона.

Развитие туристической инфраструктуры в Узбекистане играет ключевую роль в формировании привлекательного имиджа страны на международной арене. Узбекистан обладает уникальным культурно-историческим наследием, включая такие города, как Самарканд, Бухара и Хива, которые входят в список объектов всемирного наследия ЮНЕСКО. Однако для полноценного использования этого потенциала необходимо обеспечить высокий уровень комфорта и доступности для туристов. Это включает развитие транспортной сети, улучшение гостиничного сервиса, создание современных информационных центров, а также цифровизацию туристических услуг.

Одним из перспективных направлений является развитие туристических кластеров, что позволит создать комплексные маршруты с продуманной логистикой, инфраструктурой и сервисом. Поддержка со стороны государства в форме субсидий, налоговых льгот и привлечения инвесторов создаёт благоприятные условия для частного сектора. При этом особое внимание должно быть уделено региональному развитию, чтобы не только столица и крупные города, но и малые населённые пункты стали полноценной частью туристического рынка. Таким образом, модернизация инфраструктуры станет основой устойчивого роста как внутреннего, так и въездного туризма в Узбекистане.

Таблица №1

Краткий анализ туристической инфраструктуры Узбекистана

Компонент	Сильные стороны	Слабые стороны
Транспорт	Авиа- и ЖД-сообщения между крупными городами	Плохая доступность отдалённых районов
Гостиницы	Рост новых отелей в Ташкенте и Самарканде	Недостаток качественного жилья в регионах
Исторические объекты	Всемирно признанные памятники культуры	Низкий уровень инфраструктуры рядом
Господдержка	Стимулы для инвесторов и реформы	Нехватка комплексного регионального подхода

В своём выступлении на 25-й сессии Генеральной ассамблеи Всемирной туристской организации (ЮНВТО) в 2022 году, Шавкат Мирзиёев подчеркнул, что туризм является одной из динамично развивающихся и перспективных отраслей мировой экономики. Он отметил, что в Узбекистане уделяется приоритетное внимание развитию туристической отрасли в рамках широкомасштабных и необратимых реформ по модернизации страны. Президент также сообщил, что для граждан около 100 стран введён безвизовый режим, а для граждан ещё 55 государств установлен упрощённый порядок предоставления электронной визы, что способствует развитию туризма в стране.

Мнения экспертов и лидеров о развитии туризма в Узбекистане

Имя / Должность	Ключевая идея	Оценка / Вклад
Шавкат Мирзиёев (Президент)	Туризм — приоритетная отрасль, введены визовые льготы	Поддержка на уровне госстратегии
Азиз Абдухакимов (Вице-премьер)	Государственные субсидии и льготы для инвесторов в туризм	Финансовая стимуляция отрасли
Шухрат Исакулов (UNWTO)	Только 5% туристического потенциала используется	Высокий потенциал роста
Фируз Дудиев (Госкомтуризм)	Туризм — эмоции и имидж страны, важна инфраструктура гостеприимства	Упор на качество сервиса

Абдухакимов, заместитель премьер-министра Республики Узбекистан Азиз Абдухакимов отметил, что государство активно стимулирует инвестиционную деятельность в туризме. В частности, он сообщил о выделении значительных субсидий и продлении до конца года льгот для предпринимателей в сфере туризма, включая снижение ставки налога на прибыль на 50%, предоставление отсрочек по выплатам кредитов и освобождение от уплаты земельного налога и налога на имущество. Кроме того, предпринимателям предоставляются беспроцентные ссуды, гранты и субсидии. Он также отметил, что в стратегии развития туризма Узбекистана до 2025 года предусмотрено реализация более 430 проектов в инфраструктуре гостеприимства на общую сумму 15,9 трлн сумов (\$1,5 млрд), из которых \$1,1 млрд составляют прямые иностранные инвестиции.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Хамраев Х.Р., Исомов Б.С. Вопросы развития туризма в регионе и зональная политика, 2020. [Электронный ресурс]. Режим доступа: elibrary.ru/ (дата обращения: 26.03.2021)
2. Каюмович К.О. и др. Возможности мобильного маркетинга в туризме // Journal of Critical Reviews, 2020. Т. 7. № 12. С. 94-98.
3. Дильмонов К.Б. Классификация и виды туризма // Международный научный обзор, 2020. № LXX.
4. Атоевна Т.С., Кодировна Б.С., Октямовна А.С. Особенности и методы формирования стоимости туристических пакетов // Академия, 2020. № 12 (63).
5. Октямовна А.С., Атоевна Т.С., Кодировна Б.С. Роль аниматора в развитии туристической анимационной деятельности // Академия, 2020. № 12 (63).

XORAZMDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ETNOGRAFIYANING AHAMIYATI

Ro'zimatova Shahlo Baltoboy qizi

Urganch Ranch texnologiya universiteti o'qituvchisi,

Urganch, O'zbekiston

ruzimatovasahlo94@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada O'zbekistonda turizmning holati va rivojlanish istiqbollari, Xorazmda etnografik turizmning rivojlantirish yo'llari, bu borada amalga oshirilayotgan ishlarni tahlil qilishda xorijiy tajribadan foydalanish va yangi turistik xizmat turlarini ishlab chiqish bo'yicha taklif va tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Jahon turizm tashkiloti, turizm, etnografik turizm, turist, ichki tusistik yo'nalishlar, chora-tadbirlar rejasi.

Iqtisodiyot va odamlarning ijtimoiy hayotining globallasuvi davrida madaniyatlarning simbiozi va chegaralarning yo'q qilinishi jarayoni sodir bo'ladi, shuning uchun milliy, etnik va madaniy muammo, zohiriy qarama-qarshilikka qaramay, mashhurlik kasb etmoqda. Bugun mamlakatimizda barcha sohalarda ulkan yangilanishlar yuz berayotganiga guvoh bo'lamiz. Prezidentimiz va hukumatimiz tomonidan turizmga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 14-iyundagi "2021-2022-yillarda Xorazm viloyatining turizm salohiyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 369-son qarori buning yorqin tasdig'idir [5].

Hukumat tomonidan Xorazm viloyatining turizm salohiyatidan samarali foydalanish orqali yanada rivojlantirish bo'yicha qator vazifalar belgilab berilgan. Bularga misol tariqasida turizm infratuzilmasini rivojlantirish, jumladan, "sayyohlik kvartallari" tashkil etish, qo'shimcha xizmatlar ko'rsatish va sayyohlar uchun qulay sharoitlar yaratishni keltirishimiz mumkin.

Xalq hunarmandchiligini rivojlantirish, madaniy-ko'ngilochar tadbirlar va festivallar tashkil etish, yoshlarni sportga keng jalb etish turizmni rivojlantirishning asosiy maqsadlaridan biridir.

Qarorda ekoturizm, tibbiyot, ta'lim, etnografik, gastronomik va ishbilarmonlik turizmini rivojlantirish ham nazarda tutilgan. Turizm sohasidagi loyihalarga xorijiy va mahalliy sarmoyalarni jalb etish hamda moliya institutlari mablag'larini jalb etish mamlakatimizning turizm sohasidagi salohiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu qarorga asosan 2021-yil 1-iyuldan boshlab Xiva shahridagi YUNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan muhofaza etiladigan hududlar va moddiy madaniy meros obyektlari bilan bir qatorda jismoniy va yuridik shaxslarga mehmonxonalar qurish uchun yer uchastkalari yagona elektron savdo elektron auksion (E-IJRO AUKSION) orqali berilishi belgilab berildi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-fevraldagi "2019-2020-yillarda Xorazm viloyatida turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha

qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 119-son qaroriga muvofiq "Shovot" kichik turistik zonasi tashkil etildi va uni rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Shu bilan birga, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi bilan birgalikda turizm infratuzilmasi obyektlari loyihasining davlat ekologik ekspertizasidan o'tkazish belgilangan tartibda amalga oshirilishi ko'zda tutildi. 2021-yil 1-noyabrga qadar Xiva turistik-transport yo'lagida quriladigan turistik infratuzilma obyektlarining manzilli ro'yxati shakllantirilib, foydalanishga topshirishning aniq muddatlari belgilandi. Shuningdek, hozirgi kunda Xiva shahrining turistik-transport koridorida Wi-Fi zonalarini tashkil etish choralari ko'rilmogda [6].

Bizning oldimizdagi vazifamiz etnografik turizmni rivojlantirishda asosiy e'tibor nimalarga qaratilishini o'rganishdir. Tadqiqotimizning asosiy maqsadlaridan biri Xorazmda etnografik turizmni rivojlantirishda yuzaga kelgan muammolarni bartaraf etish va turizm rivojlanishida barqarorlikni ta'minlash hisoblanadi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan obyektlar, arxeologik, qurilish, me'morchilik obyektlari, xalq tasviriy va amaliy san'ati asarlari, muqaddas ziyoratgoh maskanlari xalqimizning madaniy meros namunalari sifatida asrab-avaylab kelinmogda. Mamlakatimiz hududida topilgan asori-atiqalar, arxeologik qazilmalar butun dunyo e'tiborini madaniy turizm, shu jumladan, etnografik turizm borasida O'zbekiston Respublikasiga qaratilayotganidan dalolat berib kelmogda.

Shuni ta'kildash joizki, turli xalqlar, elatlar va hududlarning urf-odatlar, madaniyati va turmush tarzini o'rganishga bo'lgan harakat, intilishlar insonlarni sayohat qilishga undaydi. Ana shu omillar asosida etnografik turizm sohasi ham rivoj topib bormogda. Masalan, turli xalqlarning urf-odatlar, turmush tarzi, milliy taomlar, kiyim-kechaklar, ro'zg'or buyumlari, madaniy-tarixiy obidalar turizm sohasida eng ommalashgan xizmat ko'rsatish turlari sifatida namoyon bo'lib kelmogda.

Iqtisodiy adabiyotlarda etnografik turizmga oid masalalar qator olimlar tomonidan o'rganilgan va turlicha ta'riflar berilgan.

Gollandiyalik tadqiqotchi Richard Greg tarixiy-madaniy turizmni "kishilarning o'z madaniy ehtiyojlarini qondirish uchun yangi ma'lumotlar va tajriba to'plash maqsadida odatiy yashash joyidan uzoqda joylashgan madaniy, diqqatga sazovor joylarga borishi" deya ta'riflaydi [4].

Rossiyalik mutaxassis Y.V. Kolotova etnografik turizmni "mamlakatning barcha imkoniyatlarini o'z ichiga olgan an'ana va urf-odatlar, uy xo'jaligining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'langan ijtimoiy-madaniy muhit salohiyati" deya ta'riflaydi [2].

G.Karpov. L.Xorovalar esa etnografik turizmni "kishilarning yangi axborot, tajriba va taassurotlarga ega bo'lish uchun madaniy diqqatga sazovor joylar, muzeylar va tarixiy joylar, san'at galereyalari, musiqa va drama teatrlari, konsert maydonchalari, ijrochilik san'ati, klassik qadriyatlar hamda tarixiy merosni aks ettiruvchi mahalliy aholining an'anaviy dam olish hududlari, innovatsion badiiy ijodiyot uylariga tashrif buyurishi" deb hisoblaydilar [3].

Xorazmda etnografik turizm juda yaxshi rivojlangan. Chunki Xorazmga tashrif buyurganingizda uning naqadar tarixga boy hudud ekanligiga guvoh bo'lasiz. Turistlar etnografik buyumlar, an'ana va qadriyatlarga qiziqishadi.

Men tadqiqotlarim natijasida Xorazmga tashrif buyurgan turistlarning fikrini o'rgangan holda, ular quyidagi narsalarga ko'proq qiziqish bildirishlarini bilib oldim:

Qo'lda yasalgan qo'g'irchoqlar. Xiva hududida qo'g'irchoq teatri mavjud bo'lib uning yoshi 2000 yilga yaqin. Shu sababli, sahnada namoyish etish uchun qo'g'irchoqlar tayyorlash asrlarga borib taqaladi, ammo hozirgacha qo'g'irchoq spektakllarga bo'lgan muxabbat yo'qolmagan.

Xorazmliklarning asosiy etnografik buyumlaridan yana biri qadimgi davrlardan beri tayyorlanadigan cho'g'irma bosh kiyimlaridir. Ko'rinishidan u juda katta va og'irdek tuyuladi, lekin aslida u juda yengil va qulay. Cho'g'irma boshda maxsus mikroiklim yaratib, yozda qizib ketishdan, qishda esa sovuqdan saqlaydi. Qadimgi davrlarda bunday cho'g'irmalar juda qimmat bo'lgan. Ularning narxi tuya narxiga tenglashtirilgan, shuning uchun uni faqat badavlat odamlar sotib olishlari mumkin edi. Hozirda uning narxi ancha past va g'ayrioddiy bosh kiyimlarni sevuvchi turistlarga yoqishi aniq.

Shuningdek, Xiva hududida turli xil yog'och hunarmandchilik buyumlarining namoyishi ham turistlarda katta qiziqish uyg'otar ekan.

Tadqiqotda Xorazmda etnografik turizmning rivojlanishini belgilashda yaqin yillarda kutilayotgan o'zgarishlarni hisobga olish va shu orqali turizmning rivojlanishini yaxlit infratuzilma sifatida o'rganish uchun bu borada mutaxassislar fikrini o'rgangan holda, kuzatish, qiyoslash, teorik va tizimli tahlil kabi tadqiqot usullari orqali ichki turizm infratuzilmasining tarkibiy qismlarining rivojlanish yo'nalishlarini belgilab berish ko'zda tutildi.

Xorazm viloyatida har yili 40 ming nafar xorijiy turistlar va 8–10 ming nafar atrofidagi ichki turistlarga xizmatlar ko'rsatayotgan turizm infratuzilmalarining hozirgi faoliyati o'rganilib, to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilish natijasida turizm samaradorligini oshirishda tegishli turizm infratuzilmalarni tashkil qilishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat bo'ladi [1]:

Urganch xalqaro aeroporti faoliyatini takomillashtirish va sifatli xizmatlar ko'rsatish bo'yicha infratuzilmalar yaratish;

Xorazm viloyatidagi temir yo'l vokzallari turistik infratuzilmalarini yanada takomillashtirish;

viloyatdagi mehmonxonalardagi turistik infratuzilmalarning mukammal va sifatli ishlashlari ta'minlash;

viloyatdagi turistik va ekskursiya obyektlaridagi infratuzilmalarda samarali xizmat ko'rsatadigan kadrlar bilan ta'minlash.

Xorazm viloyatining turizm salohiyatidan samarali foydalanish va uni yanada rivojlantirish, zamonaviy turizm infratuzilmasi, yangi dam olish maskanlarini barpo etish, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilash, turizm sohasiga investitsiyalarni keng jalb qilish hamda yangi ish o'rinlarini tashkil etish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 14-iyundagi "2021-2022-yillarda Xorazm viloyatining

turizm salohiyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari” to’g’risidagi 369-son qarori ijrosi doirasida quyidagi ishlar amalga oshirilishi belgilab berildi:

turizm infratuzilmasini rivojlantirish, shu jumladan “turizm mahallalari”ni tashkil etish;

tashrif buyuruvchi turistlar uchun qo’shimcha xizmat turlari va qulay shart-sharoitlar yaratish;

milliy hunarmandchilikni rivojlantirish, madaniy ko’ngilochar tadbirlar va festivallarni tashkil etish hamda yoshlarni sportga jalb etish;

ekoturizm, tibbiyot, ta’lim hamda etnografik, gastronomik, ishbilarmonlik turizmini rivojlantirish;

turizm loyihalariga xorijiy va mahalliy investitsiyalarni hamda moliya institutlarining grand mablag’lari jalb qilish.

2021-yil 1-iyuldan boshlab Xiva shahridagi YUNESKO Umumjahon merosi ro’yxatiga kiritilgan hududlar va moddiy madaniy merosning ko’chmas mulk obyektlarining qo’riqlanadigan chegarasidan tashqari, yer uchastkalari mehmonxonalar qurish uchun jismoniy va yuridik shaxslarga “E-IJRO AUKSION” yagona elektron savdo maydonchasidagi elektron aukcion orqali taqdim etiladi va quyidagi qo’shimcha investitsiya majburiyatlari yuklanadi:

- maydoni 6 sotixdan 15 sotixgacha bo’lgan yer uchastkasini ajratishda — 50 ta xonadan kam bo’lmagan mehmonxona;

- maydoni 15 sotixdan 30 sotixgacha bo’lgan yer uchastkasini ajratishda — 100 ta xonadan kam bo’lmagan mehmonxona;

- maydoni 50 sotix va undan ortiq maydonga ega yer uchastkasini ajratishda — 200 ta xonadan kam bo’lmagan, 3 - 5 yulduzli toifadagi standartlarga mos keladigan mehmonxona qurish.

Kuzatuvlarim natijasida shunga amin bo’ldim-ki, qabul qilinayotgan qarorlar, farmonlar ijrosi bo’yicha hozirgi kunda Xorazm viloyatini rivojlantirish borasida ancha ijobiy ishlar amalga oshirilmoda. Bu esa yaqin kelajakda turistlar oqimini kengayishiga va natijada iqtisodiyotimizda turzimning ulushi oshishiga katta ijobiy ta’sir ko’rsatishiga zamin yaratadi desam adashmagan bo’laman.

Turizm uning barcha shakllarida rivojlanishi mavjud mablag’ resurslari va individuallarning bir vaqtlariga bog’liq faoliyatida namoyon bo’ladi. Ta’kidlash zarurki, odamlarning sayohat qilishlari bo’yicha sabablardan biri bu – sayr, tomosha va kundalik tashvishlardan xoli bo’lish hisoblanadi. Turizm sayohatchilarning ko’zlangan joyga harakatlanishi hisoblanadi, qaysikim ham mamlakatda, ham undan tashqarida bo’lishadi.

Mamlakatimiz nafaqat Markaziy Osiyoda, balki butun jahonda ham turizm markazlaridan biri hisoblanadi. Ma’lum hududda tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirishda shu joyning tarixiy-madaniy obyektlarini asosiy o’rinni egallaydi.

Lekin ulardan alohida muhim ahamiyatga egalari xalqaro miqyosdagi obyektlar va yodgorliklar ro’yxatiga kiritiladi. Bunday ro’yxatni YUNESKO har yili aniqlab boradi. Keyingi yillarda O‘zbekiston hududidagi noyob madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, tarixiy shaharlarning bosh loyihasi va menejment rejasini YUNESKO xalqaro standartlari hamda talablariga muvofiq ishlab chiqishda mazkur

tuzilmaning xalqaro ekspertlari ham keng jalb etilmoqda. YUNESKO bilan yaqin hamkorlikda moddiy va nomoddiy meros obyektlarini asrashga doir turli xalqaro anjumanlar tashkil qilinmoqda.

Mazkur chora-tadbirlar madaniy yodgorliklarni muhofaza qilishni oqilona tashkil etish va boshqarishni hamda shu sohadagi dolzarb muammolarni ko'rib chiqish, xalqaro tajribani o'rganish, tarixiy-madaniy meros saqlanishini ta'minlashga doir milliy tizimni takomillashtirish, bu boradagi davlat va nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining asosiy yo'nalishlarini aniqlash imkonini bermoqda.

Tarixiy turistik obyektlarning ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni turizm barqaror rivojlanishining asosini belgilab beradi.

Tarixiy-madaniy turizm obidalaridan samarali foydalanish imkoniyatlarini tadqiq etishda, ulardan samarali foydalanish oshirish yo'llari, ularga ta'sir etuvchi omillar va ularni aniqlash, hamda turistik resurslardan foydalanish imkoniyatlarini baholash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xorazmda turizm sohasini rivojlantirish va sayyohlar sonini oshirish borasida quyidagicha takliflarni keltirish mumkin:

turizm sohasida faoliyat yuritmoqchi bo'lgan tadbirkorlarga imtiyozli kreditlarni berish hamda yer oldi-berdi ishlari yengillashtirish;

jahon andozalariga javob beradigan mehmonxonalar sonini ko'paytirish va shu orqali raqobatni kuchaytirish;

mehmonxona narxlarini arzonlashtirish;

etnografik turizmni rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda turizmning roli. // Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. — Samarqand: SamISI, 24–26 noyabr 2010 yil. — 401 b.
2. Колотова Е. В. Рекреационное ресурсоведение: Учеб. пособие. - М.: РМАТС. [1, с. 92-93]
3. Карпов Г.А., Хорева Л.В. Экономика и управление туристской деятельностью. СПб., 2011. 268 с. [2.с.135]
4. Richards, G. (1996) Cultural Tourism in Europe. CABI, Wallingford. [1, с. 45]
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 14-iyundagi "2021-2022-yillarda Xorazm viloyatining turizm salohiyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 369-son qarori// <https://lex.uz/uz/docs/-5458180>
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-fevraldagi "2019-2020-yillarda Xorazm viloyatida turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 119-son qarori// <https://lex.uz/docs/-4199720>

NAMANGANDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Abdusalomov Abdurahmon Abdulbosit o'gli,

Namangan davlat universiteti magistri

abdusalomov109@gmail.com

Tel: +998993981945

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada Namanganda turizmni rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari korib chiqilgan. Shuningdek, Namangan viloyati turizm salohiyati tahlil qilinib, bazi bir kamchiliklar korib o'tilgan. Shu jumladan, aniqlangan kamchiliklar yuzasidan taklif va tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, mahalliy turizm, yo'l infrastrukturasini, mobil aloqa, investitsiya, pop turizmi.

Xozirgi dunyoda turizm davlatlar iqtisodiyotiga qo'shayotgan hissasi bo'yicha yuqori o'rinlarda bormoqda. Nafaqat turizm ko'plab mamlakatlar yalpi ichki mahsulotining muhim qismini tashkil qiladi, balkim madaniy almashinuv, infratuzilmani yaxshilash va xalqaro hamkorlikni kuchaytirishda ham muhim rol o'ynaydi. Prezidentimiz va hukumatimiz tomonidan turizmga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 8-iyundagi "2021-2022-yillarda Namangan viloyatining turizm salohiyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 318-son qarori buning yorqin tasdig'idir [1]. Hukumat tomonidan Namangan viloyatining turizm salohiyatidan samarali foydalanish orqali yanada rivojlantirish bo'yicha qator vazifalar belgilab berilgan. Bularga misol tariqasida turizm infratuzilmasini rivojlantirish, jumladan, "sayyohlik kvartallari" tashkil etish, qo'shimcha xizmatlar ko'rsatish va sayyohlar uchun qulay sharoitlar yaratishni keltirishimiz mumkin. Shuningdek Namangan viloyatining Pop, Yangiqorg'on va Chortoq tumanlarining turizm salohiyatidan samarali foydalanish va uni yanada rivojlantirish, zamonaviy turizm infratuzilmasi, yangi dam olish maskanlarini barpo etish, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilash, turizm sohasiga investitsiyalarni keng jalb qilish hamda yangi ish o'rinlarini tashkil etish orqali aholi bandligini ta'minlash maqsadida bu qaror qabul qilingan.

Bizning oldimizdagi vazifamiz turizmni rivojlantirishda asosiy e'tibor nimalarga qaratilishini o'rganishdir. Tadqiqotimizning asosiy maqsadlaridan biri Namanganda turizmni rivojlantirishda yuzaga kelgan muammolarni bartaraf etish va turizm rivojlanishida barqarorlikni ta'minlash hisoblanadi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan obyektlar, arxeologik, qurilish, me'morchilik obyektlari, xalq tasviriy va amaliy san'ati asarlari, muqaddas ziyoratgoh maskanlari xalqimizning madaniy meros namunalari sifatida asrab-avaylab kelinmoqda. Mamlakatimiz hududida topilgan asori-atiqalar, arxeologik qazilmalar butun dunyo e'tiborini turizm borasida O'zbekiston Respublikasiga qaratilayotganidan dalolat berib kelmoqda.

Namangan turizmni rivojlantirish yo'lida ancha katta ishlar olib borilgan shu jumladan bir nechta professorlarimiz Qodirova M.A., Tursunov O.S., Yusupova D.A., va Abdurahimov I.X. tomonidan turizm rivojiga hissa qo'shilgan. Viloyat olimlarining ishtirokida amalga oshirilayotgan loyihalar Namanganni O'zbekistonning eng qiziqarli turistik mintaqalaridan biriga aylantirmoqda. Kelajakda ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va yangi texnologiyalarni joriy etish orqali viloyat turizmining samarali rivojlanishini ta'minlash mumkin.

Namangan viloyati O'zbekistonning Farg'ona vodiysidagi eng jozibali turistik mintaqalardan biri bo'lib, tabiiy go'zalliklar, boy madaniy meros va zamonaviy infratuzilma uyg'unligi bilan ajralib turadi. Viloyat turizm sohasida jadal rivojlanishni boshdan kechirmoqda, bu esa mahalliy iqtisodiyotga sezilarli hissa qo'shmoqda. 2023- yilning 1-yanvar holatiga Namangan viloyatida sayyohlik faoliyati bilan shug'ullanadigan firma va tashkilotlar soni 3 tani tashkil etib, ularning barchasi Namangan shahri hissasiga to'g'ri keladi. Namangan viloyatida Mehmonxona va shunga o'xshash joylashtirish vositalari obyektlari soni – 22 ta, ixtisoslashtirilgan joylashtirish vositalari obyektlari soni - 26 ta, individual joylashtirish vositalari obyektlari soni - 1 ta, shuningdek 1 ta boshqa joylashtirish vositalari mavjud. Shuningdek, jami 22 ta mehmonxona obyektlari mavjud bo'lib, ulardan: 8 tasi 1 yulduzli, 2 tasi 2 yulduzli, 10 tasi toifaga ega emas. Namangan viloyatida Mehmonxona va shunga o'xshash joylashtirish vositalarida 733 nomer, 1 637 joylar mavjud. Ularda joylashtirilgan shaxslar 107 248 nafarni tashkil etdi. Joylashtirilgan shaxslarning 91 661 nafari O'zbekiston fuqarolari, 15 587 nafari esa xorijiy davlat fuqarolari tashkil etadi. Tunab qolishlar soni esa 656 913 birlikni tashkil etdi. Namangan viloyatida ixtisoslashtirilgan joylashtirish vositalarida 962 nomer, 2 829 joylar mavjud. Ularda joylashtirilgan shaxslar 46 059 nafarni tashkil etdi. Joylashtirilgan shaxslarning 43 287 nafari O'zbekiston fuqarolari, 2 763 nafari esa xorijiy davlat fuqarolari tashkil etadi. Tunab qolishlar soni esa 473 437 birlikni tashkil etdi [2].

Asosiy turistik yo'nalishlar

1. Tabiiy Turizm Manzaralari:

- Chodir-Qal'a tog' tizmalari - alpinizm va ekstremal turizm uchun ajoyib sharoitlar
- Charvak suv ombori - suv sporti va qishki sport turlari uchun mo'ljallangan zona
- Norin daryosi - rafting va baliq ovlash uchun ideal joy

2. Madaniy-Merosi Obidalar:

- Mulla Qirg'iz madrasasi (XVIII asr) - an'anaviy me'moriy yodgorlik
- Kosonsoy qadimiy shahri - arxeologik qazishmalar maydoni
- Xonbandi qabristoni - XIV-XV asrlarga oid me'moriy majmua

3. Sog'lomlashtirish Turizmi:

- Chortoq mineral suvlari - terapevtik xususiyatlarga ega
- "Sarvon" dam olish maskani - tog' havosi bilan mashhur

Namangan viloyati turizm salohiyati jihatidan katta imkoniyatlarga ega bo'lishiga qaramay, sohaning to'liq rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi bir qator muhim kamchiliklar mavjud. Namangan viloyatida tog'li hududlariga, xususan Chodir-Qal'a va Pop tumanlariga olib boradigan yo'llar infratuzilmasida muammolar borligi, jumladan yo'llarning 60% dan ortig'i qattiq qoplamaga ega emasligi va yo'lning kengligi 5-6 metrni tashkil qilib, bu zamonaviy transport oqimiga mos kelmasligini ko'rishimiz mumkin. Shu jumladan turistik joylarda zamonaviy kommunikatsiya vositalarining yetishmasligi. Tog'li hududlarda mobil aloqa tarmog'ini pastligi, internet qamrov zonalarini cheklangani ham muammolarni keltirib chiqaradi. Albatta, bu muammolar turizm sohasiga juda katta tasir o'tkazadi, turistlar oqimini tushiradi va natijada iqtisodiyotga jiddiy zarar yetkazishi mumkin.

Bu muammolarga yechim topish, turistlar oqimiga sezilarli darajada tasir ko'rsatadi. Muammolarni yechish uchun hozirda keng ko'lamli ishlar qilinmoqda. Men ham o'z takliflarim bilan berib o'tsam, birinchi navbatda yo'l infrastrukturasi yaxshilash lozim. Bunda mahalliy va xorijiy investitsiyalardan foydalanib yangi rejalarni ishlab chiqish kerak. Shuning mahalliy turizmni ham o'shish uchun uzoq masofali yo'llarga hozirgi zamonaviy va eng so'ngi qurilmalar bilan jixozlangan yangi transportlaridan qatnovlarni amalga oshirish kerak. Bundan tashqari mahalliy va xorijiy turistlar uchun mos keladigan tur paketlarni tashkil etish lozim. Mobil aloqani kuchaytirish uchun xususiy mobil aloqa kompaniyalari bilan ishlash va sherikchilik asosida chekka hududlarni aloqa va internet bilan taminlashni korib chiqish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 08.06.2022 yildagi 318-son qarori, <https://lex.uz/uz/docs/6054968>
2. Namagan viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari tahlil qilingan, <https://namstat.uz/uz/qo-mita-yangiliklar/12063-turizmning-asosiy-statistik-ko-rsatkichlari>
3. Abdullayev, A. (2021). Namangan viloyatining turizm salohiyati. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
4. World Tourism Organization (UNWTO). (2023). Sustainable Tourism Development in Mountain Regions. <https://www.fao.org/newsroom/detail/FAO-UNWTO-tourism-mountain-ecosystems-report-2023/en>
5. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.
6. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

O'ZBEKISTONDA TURISTIK-REKREATSION KLASTERLARNI SHAKLLANTIRISH ORQALI MEHMONDO'STLIK SOHASINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Ismoilova Moxinur Ikromjon qizi
Namangan davlat universiteti magistranti
mohinurismoilova11@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda turistik-rekreatsioon klasterlarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari, ularning mehmondo'stlik sohasiga ta'siri, mavjud muammolar va istiqbolli rivojlanish yo'nalishlari yoritiladi. Klasterlashuv orqali xizmatlar sifati, raqobatbardoshlik va hududiy iqtisodiy faollikni oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Xalqaro tajriba va mahalliy sharoitlar asosida taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: turizm, rekreatsioon klaster, mehmondo'stlik, infratuzilma, xizmatlar sifati, davlat siyosati, innovatsion rivojlanish.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirish bo'yicha tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Turizm faqatgina mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish vositasi emas, balki madaniy merosni saqlash, xalqaro imijni mustahkamlash, hududiy infratuzilmani modernizatsiya qilish va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim omil sifatida qaralmoqda.

2018-yil 5-martdagi PQ-4095-sonli Prezident qarori asosida "Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi" faoliyati kuchaytirilib, hududiy turistik klasterlarni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida ilgari surildi [1].

Bugungi kunda dunyodagi ko'plab davlatlar (masalan, Turkiya, Gruziya, Malayziya, Ispaniya)da turistik klasterlar yordamida nafaqat ichki va tashqi turistik oqimni oshirishga, balki mehmondo'stlik infratuzilmasini barqaror rivojlantirishga erishilgan. O'zbekiston ham ana shunday yondashuvlar asosida milliy turizm sektorini transformatsiya qilish yo'lidan bormoqda.

Ushbu maqolada O'zbekistonda turistik-rekreatsioon klasterlarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari, ularning mehmondo'stlik sohasiga ta'siri, mavjud muammolar va yechim yo'llari, shuningdek, xalqaro tajribalar asosida ishlab chiqilgan istiqbolli takliflar yoritiladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u turizm orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Shu bois, maqolada klasterlashuv modelining o'zbek turizm tizimiga moslashtirilgan tahliliy yondashuvi ishlab chiqiladi.

Klaster tushunchasi zamonaviy iqtisodiy nazariyada ilk bor amerikalik iqtisodchi M. Porter tomonidan 1990-yillarda ilgari surilgan. Uning ta'kidlashicha, klaster — bu ma'lum bir geografik hududda joylashgan va o'zaro bog'liq bo'lgan kompaniyalar, yetkazib beruvchilar, xizmat ko'rsatuvchilar, institutlar va boshqa sub'yektlarning o'zaro hamkorlikdagi tizimidir [3]. Klasterlar raqobatbardoshlikni

kuchaytirish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va tarmoq ichida sinergiya yaratish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Turizm sohasi bo'yicha klaster modeli xizmatlar ko'rsatish sektorida portlash darajasidagi ijobiy natijalarni ta'minlagan. Turistik klaster bu — bir-birini to'ldiruvchi turistik xizmatlar zanjiri (mehmonxonalar, gidlik xizmatlari, restoranlar, transport, hunarmandchilik va ko'ngilochar obyektlar)ning integratsiyalashgan tizimidir. Bunday klasterlar mintaqaning turistik salohiyatini kompleks tarzda rivojlantirish imkonini beradi [2].

Rekreatsion klasterlar esa turistik klasterlarga qaraganda ko'lam jihatidan kengroq bo'lib, sog'lomlashtirish, ekologik, sport, madaniy va psixologik dam olish xizmatlarini ham o'z ichiga oladi. Ushbu klasterlar ko'p funksiyali bo'lishi bilan ajralib turadi:

- ✓ Sog'lomlashtirish xizmatlari (sanatoriy, SPA);
- ✓ Ekoturizm (biosfera qo'riqxonalar, eko-loyihalar);
- ✓ Sport turizmi (tog' chang'isi, rafting, veloturizm);
- ✓ Madaniy va etnik turizm (folklor festivallari, milliy taomlar, tarixiy marshrutlar).

Rekreatsion klasterlar ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan aholi bandligini oshirish, ekologik muvozanatni saqlash va hududiy identifikatsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi [4].

Mehmondo'stlik sohasi klasterning asosiy tarkibiy qismi bo'lib, u sayyohlar uchun qulay muhit yaratishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Klasterlashuv orqali quyidagi ustunliklar vujudga keladi:

- ✓ Xizmatlar zanjirining integratsiyasi: bir sayyoh uchun mehmonxona, transport, ovqatlanish va ekskursiya xizmatlari yagona paketda taqdim etiladi;
- ✓ Sifat va standartlashtirish: klaster ichida xizmatlar uchun umumiy sifat standartlari joriy etiladi;
- ✓ Resurslardan samarali foydalanish: marketing, IT, kadr tayyorlash kabi sohalarda xarajatlar kamayadi;
- ✓ Innovatsiyalarni tez joriy etish: raqamli texnologiyalar, CRM tizimlari va elektron bronlashtirish vositalari joriy etiladi.
- ✓ Shuningdek, klaster yondashuvi mehmondo'stlik sohasining xalqaro raqobatbardoshligini oshiradi va xizmatlar eksportini kengaytirish uchun zamin yaratadi.

O'zbekistonning **turizmni rivojlantirish siyosati** so'nggi yillarda bir qator muhim o'zgarishlarni boshdan kechirdi. 2018-yilda Prezidentning **PQ-4095-sonli qarori** bilan turizmni rivojlantirishga oid yangi strategik yo'nalishlar belgilandi. O'zbekiston hukumatining turizm sohasiga qaratilgan siyosati asosan **klasterlash** yondashuviga asoslanadi.

Klasterlash bu nafaqat turistik infratuzilma, balki uning atrofidagi barcha iqtisodiy subyektlarning birlashuvi va o'zaro hamkorligini ta'minlashni anglatadi. Boshqacha aytganda, bu hududni rivojlantirish, mehmondo'stlik xizmatlari sifatini

oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash maqsadida turizm sohasida bir nechta sektorlarning birgalikda faoliyat yuritishi zarur.

O'zbekistonda turizm klasterlarini shakllantirish jarayoni bir qancha yirik hududlarda amalga oshirilmoqda. Bu hududlar asosan madaniy, tarixiy, tabiiy resurslarga boy bo'lib, turizm sohasini rivojlantirishga katta imkoniyatlar yaratadi. Xususan, quyidagi hududlar klasterlash siyosatining amaliy misollaridan biridir[5]:

Samarqand viloyati — "Silk Road Samarkand" loyihasi: Ushbu loyiha O'zbekistondagi eng yirik va xalqaro darajadagi turizm markaziga aylanishi kutilmoqda. Klasterning tarkibida mehmonxona komplekslari, transport, madaniy xizmatlar va boshqa turistik xizmatlar birlashtirilgan.

Buxoro va Xiva — madaniy merosga asoslangan rekreatsion zonalar: Buxoro va Xiva shaharlari klasterlash yondashuvining amaliy misollari sifatida xizmat qiladi. Bu hududlarda madaniy meros obyektlariga asoslangan turizm markazlari tashkil etilgan va mahalliy mehmondo'stlik xizmatlari rivojlanmoqda.

Chorvoq va Zomin — ekologik turizm klasterlari: Zomin va Charvak kabi hududlarda turizm va rekreatsion zonalar mavjud bo'lib, bu hududlarda ekologik turizmni rivojlantirishga qaratilgan klasterlar faoliyat yuritmoqda.

Klasterlash siyosatining amaliy muammolari

1. Infratuzilmaning yetarli emasligi- O'zbekistonda turizmni rivojlantirishda eng katta to'siqlardan biri — hududiy infratuzilmaning zaifligidir. Ko'plab turistik hududlarda mehmonxona komplekslari, transport tarmog'i, kommunikatsiya va boshqa zarur xizmatlar yetarli darajada rivojlanmagan. Bu esa turistlar uchun qulay sharoitlarni yaratish va sayohatlarni tashkillashtirishda jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Misol tariqasida Samarqand va Buxoro kabi tarixiy shaharlarda, ko'plab turistik obyektlar mavjud bo'lishiga qaramay, sayyohlar uchun qulay transport tizimlarining yetishmasligi, mehmonxona xizmatlari va oziq-ovqat xizmatlarining sifati hamon talab darajasiga yetmayapti.

2. Raqobatning yetarli darajada rivojlanmaganligi- klasterlash tizimi orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishning asosiy omili — raqobatbardosh muhitni yaratishdir. Biroq, O'zbekistondagi ayrim turistik hududlarda raqobat hali ham rivojlanmagan. Mahalliy tadbirkorlar o'rtasida hamkorlik o'rniga, ko'pincha alohida faoliyat yuritish holatlari uchraydi. Bu esa xizmatlar sifatining pastligiga, narxlarning yuqoriligiga va turistlar uchun qisqa muddatli, lekin sifatli xizmatlar ko'rsatishga olib keladi. Masalan Xiva va Buxoro kabi hududlarda turizm sohasidagi subyektlar ko'pincha bir-biridan alohida ishlaydi va raqobat o'rniga hamkorlikni o'rnatish kam uchraydi. Bu esa iqtisodiy jihatdan samarali ishlashga to'siqlik qiladi.

3. Malakali kadrlarning yetishmasligi- Turizm va mehmondo'stlik sohasida muvaffaqiyatli klasterlar tashkil etish uchun malakali va tajribali kadrlar zarur. Hozirgi kunda, O'zbekistonda mehmondo'stlik va turizm sohasidagi kadrlar yetishmayapti. Bu muammo, ayniqsa, yuqori sifatli xizmat ko'rsatishda katta to'siq bo'lmoqda. Misol uchun, mehmonxona xodimlari va sayyohlik xizmatlarini ko'rsatuvchi shaxslar uchun maxsus treninglar va ta'lim markazlari yo'qligi tufayli, xizmat ko'rsatuvchilarning malakasi past. Bu, o'z navbatida, mehmonlarga taqdim etiladigan xizmatlar sifatiga ta'sir qilmoqda.

4. Marketing va raqamli texnologiyalardan foydalanishning past darajasi

Bugungi kunda turizmni rivojlantirishda marketing va raqamli texnologiyalardan foydalanish juda muhim. Aksariyat klasterlar hali ham an'anaviy usullar bilan ish yuritishda davom etmoqda, bu esa sayyohlar sonining kamayishiga olib keladi. O'zbekistondagi ko'plab turistik hududlarda onlayn platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli marketing va boshqa zamonaviy vositalardan foydalanish past darajada. Bu, shuningdek, chet ellik sayyohlar uchun online tizimlarda qulaylik yaratmaslikka olib kelmoqda.

5. Davlat-xususiy sheriklikning sustligi - Klasterlash tizimining muvaffaqiyatli ishlashi uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida samarali hamkorlik zarur. Biroq, O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik (PPP)ning rivojlanishi hali ham sekin, bu esa klasterlarni moliyalashtirishda, innovatsiyalarni joriy etishda va kerakli infratuzilmani yaratishda muammolarni keltirib chiqaradi. O'zbekistonning ayrim hududlarida davlat va xususiy sektor o'rtasida kerakli darajada hamkorlik o'rnatilmagan, bu esa klasterlarning rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Klasterlash siyosatining amaliy muammolarini hal etish yo'llari

1. Infratuzilmani rivojlantirish va modernizatsiya qilish: Turizm va mehmondo'stlik klasterlarini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun infratuzilmani yaxshilash zarur. Mehmonxona va transport tarmoqlarini qurish, yo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilish, zamonaviy xizmatlar tizimini yaratish zarur.

Har bir klaster uchun infratuzilma rivojlanish rejasini ishlab chiqish, davlat va xususiy sektordan investitsiyalar jalb qilish. Hududlarda yangi mehmonxonalar, restoranlar, transport tizimlari va xizmat ko'rsatish obyektlarini qurish.

2. Raqobatni rivojlantirish va xizmatlar sifatini oshirish

Klasterlash tizimi orqali raqobatni kuchaytirish va xizmatlar sifatini oshirish zarur. Klasterlar o'rtasida samarali hamkorlikni ta'minlash, yangi turizm turlarini yaratish, hamkorlikda reklama va marketingni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Klaster doirasida xizmatlar sifatini ta'minlash uchun umumiy standartlar va me'yorlarni joriy etish. Mahalliy va xorijiy turizm agentliklari, mehmonxonalar va transport kompaniyalari o'rtasida kuchli marketing hamkorliklarini yaratish.

3. Malakali kadrlarni tayyorlash va ta'lim tizimini rivojlantirish

Mehmondo'stlik va turizm sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va malakali mutaxassislarni tayyorlash zarur. Turizm sohasi uchun maxsus o'quv markazlari tashkil etish va malaka oshirish kurslarini joriy etish muhim. O'zbekistonning asosiy turistik hududlarida turizm va mehmondo'stlik sohasida malakali kadrlarni tayyorlash uchun maxsus o'quv markazlarini ochish, xalqaro tajribalarni o'rganish va o'quv dasturlarini yangilash.

4. Raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish

Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali turizmni rivojlantirishda katta muvaffaqiyatlarga erishish mumkin. Klasterlar raqamli marketing va onlayn tizimlardan foydalanish orqali turistlar sonini oshirishlari mumkin. Onlayn bron qilish tizimlarini joriy etish, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli marketingni kuchaytirish. Shuningdek, turizmni rivojlantirish uchun yangi mobil ilovalar va internet-platformalar yaratish.

5. Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish

Klasterlar uchun davlat-xususiy sheriklik (PPP)ni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va loyihalarni moliyalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Turizm va mehmondo'stlik sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishga yo'naltirilgan qonunlarni qabul qilish, investitsiya paketlarini ishlab chiqish va xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash.

6. Xalqaro tajriba tahlili

Xalqaro tajriba, turizm va mehmondo'stlik sohasida **klasterlash**ning samarali amalga oshirilishi uchun muhim ahamiyatga ega. Dunyoning turli burchaklarida amalga oshirilgan klasterlash siyosatlari va amaliyotlari, O'zbekistondagi klasterlash jarayonlari uchun foydali bo'lishi mumkin. Xalqaro tajriba tahlilini olib borishda, turizm va mehmondo'stlik sohasida muvaffaqiyatli bo'lgan bir nechta mamlakatlar misolida yondashuvlarni o'rganish mumkin. Turkiya misolida olsak turistik markazlar yagona kompleks sifatida tashkil etilgan, mehmonxonalar, restoranlar va transport kompaniyalari bir-birini to'ldiradi. Gruziyada mahalliy tadbirkorlar o'rtasida yuqori darajadagi hamkorlik asosida klasterlar yaratilgan va bu orqali turizmni rivojlantirishda qo'shma resurslardan foydalaniladi. Malayziya ekologik va sport turizmiga e'tibor qaratib, ekoturizm va sport klasterlari tashkil etgan, atrof-muhitni saqlash va turizmni rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Ispaniyada madaniy va tarixiy obidalarni saqlash uchun turizm klasterlash tizimi joriy qilingan, bu esa turistlarga kengaytirilgan xizmatlar taqdim etishda yordam beradi. Har bir mamlakatda davlat va xususiy sektorning hamkorligi va o'zaro resurslar taqsimoti muvaffaqiyatli amalga oshirilgan [6], [7], [8].

O'zbekistonda turizm klasterlash tizimi hali to'liq shakllanmagan bo'lsa-da, 2018-yildan boshlab Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlarda boshlangan loyihalar ijobiy natijalar bermoqda. Klasterlar o'zaro hamkorlik, infratuzilma va xizmatlar uyg'unligi orqali turizm sohasining rivojiga xizmat qilmoqda. Xalqaro tajriba (Turkiya, Gruziya, Ispaniya va boshqalar) O'zbekistonda ham klasterlashni samarali joriy etish imkonini beradi. Rivojlanishda duch kelinayotgan asosiy muammolar — infratuzilma, malakali kadrlar yetishmasligi, raqamli marketingning sustligi va davlat-xususiy sheriklikning zaifligidir. Bu muammolarni hal etish uchun hududiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xizmatlar sifatini oshirish va xalqaro standartlarga asoslangan tizim yaratish zarur. Mehmondo'stlik sohasida kadrlar malakasini oshirish, doimiy o'quv markazlari tashkil etish ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli marketingni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va turizm uchun soliq imtiyozlari yaratish orqali klasterlarning iqtisodiy salohiyati oshadi. Natijada, turizm sohasi va umuman iqtisodiyot barqaror rivojlanadi. Klasterlash asosida amalga oshirilgan tizimli yondashuv, nafaqat turizm, balki butun iqtisodiyotning samaradorligini oshirishga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4095-son qarori, 2018-yil 5-mart. "O'zbekistonda turizm sohasini jadal rivojlantirish, hududiy klasterlarni shakllantirish va infratuzilmani modernizatsiya qilish" to'g'risida.
2. UNWTO (2020). Tourism Clusters: Strategic Framework. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Turizm Tashkiloti, Vena.
3. Porter, M. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, 76(6), 77-90.
4. Jo'raev, A. (2021). O'zbekiston turizm geografiyasi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
5. Uzbekistan Tourism Development Agency. (2023). Turizm va Rekreatsion Klasterlar. www.uzbektourism.uz.
6. M. T. Nguyen & R. Krishnan. (2021). Cluster Development in Tourism: Comparative Analysis of Southeast Asian Countries. Journal of Tourism and Hospitality, 34(3), 198-212.
7. Ciftcioglu, M. (2019). Tourism Clusters: Development and Competitive Advantage in the Tourism Industry. Springer Publishing.
8. Huseynov, F. & Mahmudov, A. (2022). Tourism, Investments, and Cluster Development: Evidence from Post-Soviet Countries. Economic Research Journal, 45(2), 113-125.

UO'K:338.48(575.1) "71"

O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINING RIVOJLANISHI

Maxmudov O., Abduraxmonova N.

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti talabalari

Annotatsiya. Maqolada turizmning hozirgi holati, unga ta'sir qiluvchi omillar va sohaga doir meyoriy-huquqiy hujjatlarning tahlili, shuningdek sohani rivojlantirish istiqbollari batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, ichki turizm, ziyorat, xorijiy turistlar, turizm xizmatlari, turizm infratuzilmasi, oilaviy sayohat

Turizmni rivojlantirishda O'zbekiston o'zining boy madaniy merosi, tarixiy obidalar va go'zal tabiati bilan, katta e'tibor qaratadigan davlatlar qatoriga kiradi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasida O'zbekistonda tashqi va ichki turizmni rivojlantirish uchun keng sharoitlar yaratish orqali sayyohlar sonini oshirish vazifasi qo'yilgan.

Xorijiy turistlar tashrifi bo'yicha O'zbekiston pandemiyadan oldingi darajaning 98 foizini tashkil etdi. Jumladan, 2019 yilda O'zbekistonga 6 mln. 748 ming nafar xorijiy turistlar tashrif buyurgan bo'lsa, 2023 yilga kelib 6 mln. 626 ming nafarga

yetdi. Bu esa mamlakatimizda turizm sohasining tez sur'atlar bilan tiklanayotganini ko'rsatadi.

O'zbekistonga xorijiy turistlarni yanada ko'proq jalb qilish maqsadida viza rejimini soddalashtirish chora-tadbirlari, yangi yo'nalishlarni ishlab chiqish, soha bilan bog'liq loyihalarga investisiya kiritish, yirik tadbirlarni o'tkazish kabi amaliy ishlar olib borilmoqda. Masalan, 2023 yilda umumiy qiymati 9,5 trln. so'mlik 508 ta loyiha amalga oshirilganligi hisobiga jami 9 492 ta yangi ish o'rni yaratildi. 183 ta yangi mehmonxona va 232 ta xostel faoliyati yo'lga qo'yilib, jami joylashtirish vositalari soni 5 526 taga yetdi. Shuningdek, 452 ta oilaviy mehmon uyi tashkil qilinib, ularning umumiy soni 3 458 taga yetdi. Turistlar uchun xizmat ko'rsatuvchi 810 ta yangi turistik tashkilot va turagentlar faoliyati yo'lga qo'yilishi natijasida ularning soni 2 649 taga yetdi.

2017-2023 yillar davomida O'zbekistonga xorijiy turistlar soni yil sayin ortib bordi. Xususan, 2017 yilda 2,7 mln. nafarni tashkil etgan bo'lsa, 2023 yilga kelib 6,6 mln. nafarni tashkil etdi, bu esa 2017 yilga nisbatan 2,5 barobarga, 2022 yilga nisbatan esa 1,3 barobarga oshganini ko'rishimiz mumkin.

Sayyohlar soni 2023 yilda Yaponiyadan – 5 barobar, Hindiston va Italiyadan – 3,5 barobar, AQShdan – 2 barobarga ortdi.

O'zbekistonga 2023 yilda kelgan xorijiy turistlarning 80,7 foizi qo'shni davlatlar, 11,5 foizi qolgan MDH davlatlari hamda 7,8 foizi boshqa davlatlar hisobiga to'g'ri kelmoqda. Shu bilan birga, turistlarning o'rtacha qolishi 4-5 kunni tashkil etib, 2022 yilga (3 kun) nisbatan 1,5 baravarga ortdi. Bu esa mamlakatda turistlarga har tomonlama qulaylik yaratilganligining natijasidir.

Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha ham bir qator amaliy choralar ko'rilmoqda. "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!" dasturi doirasida 15 mln. nafar aholi sayohatga chiqdi va hududlar bo'ylab 21 mln. tashrif uyushtirildi. Ijtimoiy ko'mak sifatida 1,1 ming nafar imkoniyati cheklangan shaxs va 570 ming nafar yoshlar sayohatga chiqarildi.

2023 yilda turistik xizmatlar eksporti 2 mlrd. 143,5 mln. doll.ni tashkil etdi, bu 2022 yilga nisbatan 1,3 barobar oshganini ko'rsatadi. Shuningdek, turizm va unga yondosh sohalar yo'nalishida 70 ming nafarga yaqin yangi ish o'rni yaratildi. Bu esa mamlakatda turistlarga har tomonlama qulaylik yaratilganligining natijasidir.

Turizmning rivojlanishi, shuningdek, mamlakatimizning xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlarni egallashini ta'minlamoqda. Masalan, "Jahon musulmon sayohati indeksi" (GMTI-2023) xalqaro ziyorat turizmi reytingida O'zbekiston 140 ta mamlakat ichida 13-o'rinni egalladi. "Halal In Travel Awards 2023" tadbirida Xiva shahri "Yilning islom merosi turizm manzili" sovrinini qo'lga kiritdi.

O'zbekistonning 2024 yilda sayohat qilish uchun eng yaxshi davlatlar ro'yxatiga kiritilishi va "World of Statistics" tomonidan bu haqda e'lon qilinishi, xorijiy turistlar soni ortishi va turizm eksporti hajmining oshishiga xizmat qiladi. Bularning barchasi mamlakatimizning xalqaro maydonda yanada tanilishiga yordam beradi.

Umuman olganda, "O'zbekiston – 2030" strategiyasida nazarda tutilgan turizmni rivojlantirishga oid vazifalar aholi daromadi oshishi, yangi ish o'rinlari

yaratilishi va xalq farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi O'zbekistonda turizm sohasining hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari ijobiy natijalarni ko'rsatmoqda. Mamlakatimizda turizmni yanada rivojlantirish uchun amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar va kelajakdagi istiqbollar haqidagi tahlillar ushbu sohaning strategik ahamiyatini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Iskandarov. O'roqboy. O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishi xalq farovonligining yuksalishiga xizmat qiladi. Maqola. Toshkent., "Taraqqiyot strategiyasi" markazi eksperti № 5497 06.sentabr 2024 y.
2. Uzbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 9-fevraldagi "Uzbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari tugrisida"gi PF-6165-sonli Farmoni.

ANDIJONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH

Zuxridinova Ximoyatxon Shoyadbek qizi

Andijon Davlat Universiteti talabasi

ximoyatshoyadbekovna@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Andijon viloyatining turizm sohasidagi holati va imkoniyatlari har tomonlama tahlil etilgan. Tabiiy, tarixiy va madaniy merosning turizm salohiyatiga ta'siri, mavjud infratuzilma va xizmatlar sifati, sohadagi muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari yoritilgan. Shu bilan birga, eko-turizm va ziyorat turizmi kabi istiqbolli yo'nalishlar hamda raqamli texnologiyalar asosidagi yangicha yondashuvlarning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tashabbuslari asosida olib borilayotgan islohotlar, yangi turizm markazlari loyihalari, statistik ma'lumotlar, rasmiy qarorlar va ishonchli manbalarga tayangan holda tahlil olib borilgan.

Kalit so'zlar: Andijon viloyati, turizm, ziyorat turizmi, eko-turizm, infratuzilma, raqamli texnologiyalar, investitsiya.

Andijon viloyati, O'zbekistonning janubi-sharqida joylashgan bo'lib, o'zining boy tabiiy manzaralari, tarixiy yodgorliklari va madaniy merosi bilan ajralib turadi. Ushbu hududning turizm salohiyati yuqori bo'lib, so'nggi yillarda davlat tomonidan amalga oshirilayotgan strategik chora-tadbirlar natijasida sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezident Shavkat Mirziyoyevning tashabbuslari asosida, viloyatda turizmni rivojlantirishga qaratilgan bir qator loyihalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Xonobodagi Kampirovot, Buloqboshidagi Shirmonbuloq va Xo'jaobodagi Tosh ota mahallalarida turizm maskanlari tashkil etilishi rejalashtirilgan. Bu loyihalar orqali yiliga qo'shimcha 1 million turist jalb qilish imkoniyati mavjud.

2024-yilda davlat byudjetidan turizm sohasi uchun 483 milliard so'm ajratilgan bo'lib, bu mablag'larning 322 milliard so'mi turizm ob'ektlari qurilishi va rekonstruksiya-siga, qolgan 80 milliard so'mi esa yuqori turizm salohiyatiga ega 20 ta tumanda infratuzilma muammolarini bartaraf etishga yo'naltirilgan [1]. Ushbu maqolada Andijon viloyatining turizm sohasidagi mavjud holat, imkoniyatlar, muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar tahlil qilinadi. Maqsad – viloyatning turizm salohiyatini to'liq namoyon etish va uni rivojlantirish yo'llarini ko'rsatishdir.

Andijon viloyatida turizm sohasi: mavjud holat va imkoniyatlar

Andijon viloyati O'zbekistonning sharqiy hududida joylashgan bo'lib, o'zining tabiiy resurslari, tarixiy yodgorliklari va madaniy merosi bilan turizm sohasini rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Andijon viloyatida 400 dan ortiq sayyohlik obyekti mavjud bo'lib, bu muzeylar, istirohat bog'lari, arxeologik va tarixiy obidalar, musulmonlar uchun ziyoratgohlar va go'zal dam olish maskanlarini o'z ichiga oladi [2]. Xususan, Oqsu vodiysi tog' sayyohlari va tabiat sevuvchilari uchun ideal joy bo'lib, bu yerda dam olish imkoniyatlari yaratilgan. Viloyatning tabiiy va madaniy resurslari quyidagi asosiy tarkibiy qismlarga bo'linadi:

- Tabiiy salohiyat: Andijon viloyatining geografik joylashuvi va tog'li hududlari, tabiatsevar sayyohlar uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Viloyatning janubida joylashgan Toshkent tog'lari va Chatkal tog' tizmasi sayyohlar uchun trekking va ekoturizm faoliyatlarini rivojlantirish uchun mos sharoitlarni taqdim etadi. Shu bilan birga, Andijon ko'li va Katta Farg'ona kanali kabi suv manbalari suv sportlari va eko-turizmni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Andijon viloyatidagi Ulug'nor o'rmoni va boshqa yashil hududlar, tabiatni sevuvchilar uchun ajoyib joylardir.
- Tarixiy yodgorliklar: Andijon viloyatida o'rganishga arziydigan ko'plab tarixiy obidalar mavjud. Ayniqsa, Xo'jaobod-dagi Tosh ota maqbarasi va Andijon shahridagi Xo'ja Ahmad Yassaviy maqbarasi kabi yodgorliklar viloyatning madaniy merosini saqlab qolish va sayyohlar uchun jalb etuvchi nuqtalarni tashkil etadi.
- Madaniy salohiyat: Andijon viloyatida joylashgan hunarmandchilik markazlari, milliy qo'l mehnati va san'atning noyob namunalari bilan sayyohlarni o'ziga jalb qiladi. Bu markazlar, ayniqsa, o'zbek xalqining an'anaviy san'ati va hunarmandchiligini o'rganish uchun ajoyib imkoniyat yaratadi.

Andijon viloyatida turizm sohasining rivojlanishi oxirgi yillarda sezilarli o'sishga erishdi. Viloyatga tashrif buyurgan sayyohlar soni va turizmga oid statistik ma'lumotlar 2024 yil davomida viloyatga 499 ming nafar xorijiy, 1 million 650 ming nafardan ziyod mahalliy sayyohlar tashrif buyurdi. Bu ko'rsatkich viloyatning turizm sohasidagi rivojlanishini ko'rsatadi. 2023 yil davomida Andijon viloyatiga tashrif buyurgan sayyohlar soni 8,9 ming kishini tashkil etdi [3]. Ushbu o'sish viloyatda turizmni rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslarning samarali amalga oshirilganini tasdiqlaydi. Andijon viloyatida amalga oshirilayotgan yangi infratuzilma loyihalari viloyatni turizm markaziga aylantirishga qaratilgan. Xususan, Xo'jaobod va

Buloqboshi kabi hududlarda yangi turizm markazlarini qurish, mavjud yo'llarni ta'mirlash va yangi transport tizimlarini yaratish rejalashtirilgan. Bunday loyihalar sayyohlar uchun qulayliklarni oshiradi va turizmning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Muammolar va to'siqlar

Andijon viloyatida turizm sohasining rivojlanishiga qaramay, bir qancha muammolar va to'siqlar mavjud bo'lib, ularni hal etish uchun muayyan chora-tadbirlar talab etiladi. Quyida ushbu muammolarni tahlil qilamiz:

- ❖ Reklama va marketing yetishmovchiligi — Andijon viloyatining turizm salohiyatiga qaramay, viloyatda turizmni reklama qilish va marketing bo'yicha faoliyatlar yetarli darajada rivojlanmagan. Mahalliy turizm resurslarining ko'plab sayyohlar tomonidan hali tanilmasligi, viloyat brendining shakllanmasligi va marketing strategiyasining zaifligi turizmning rivojlanishini cheklaydi. Sayohat qilishni istagan odamlar uchun Andijonning jozibali joylari haqida ma'lumotlarning yetishmasligi bu sohadagi eng muhim to'siq hisoblanadi. Bundan tashqari, reklama kampaniyalarining aniq maqsadga yo'naltirilmaganligi va raqamli platformalarda viloyatning to'liq tanishtirilmaganligi bu muammoni yanada kuchaytiradi.
- ❖ Infratuzilmadagi kamchiliklar — Andijon viloyatidagi turizmni rivojlantirish uchun zarur infratuzilma sohasida ham bir qator kamchiliklar mavjud. Bular orasida mehmonxonalar, transport tizimlari va umumiy sayyohlik ob'ektlarining yetersizligi mavjud. Ayniqsa, kichik va o'rta bizneslarning turizm sektori uchun zarur infratuzilma yaratishga qaratilgan investitsiyalarni jalb qilishdagi qiyinchiliklar mavjud. Mehmonxona xizmatlari va boshqa turistik ob'ektlarning muammolarini bartaraf etish uchun aniq investitsiya loyihalarini amalga oshirish zarur. Shuningdek, viloyatda sayohatni qulay va xavfsiz qilish uchun yangi yo'llar va transport tarmoqlarini rivojlantirish kerak.
- ❖ Mahalliy aholining kam jalb etilishi — amalga oshirish uchun mahalliy aholining turizmga nisbatan ijobiy qarashlari va faolligi muhim ahamiyatga ega. Afsuski, hozirgi kunda mahalliy aholining katta qismi turizm sohasida faol ishtirok etmayapti. Aholining turizmni rivojlantirishga bo'lgan qiziqishi, bu sohaga nisbatan bilimlari va atrofdagi sayyohlik manzillariga bo'lgan e'tibori hali ham past. Mahalliy aholining turizmni qo'llab-quvvatlashi va bu sohada ishlashga tayyorligini oshirish uchun, birinchi navbatda, turizmning afzalliklarini tushuntirish va shu sohada ishlash uchun zarur ko'nikmalarni shakllantirish zarur.
- ❖ Kadrlar malakasi va servis sifati — Turizmning rivojlanishida xizmat ko'rsatuvchi kadrlarning malakasi katta ahamiyatga ega. Andijon viloyatida turizm sohasidagi kadrlar malakasi hozirgi kunda cheklangan. Mehmonxona va turizm xizmatlari xodimlarining bilim va tajribasi, xizmat ko'rsatish madaniyati va mehmondo'stlik darajasi hali ham yuksaltirilishi lozim. Bu, o'z navbatida, sayyohlarning viloyatdagi xizmatlar haqida salbiy fikrda bo'lishiga olib keladi. Xizmatlar sifatini yaxshilash va xodimlarning malakasini oshirishga qaratilgan treninglar va kurslar tashkil etilishi zarur.

Prezident tashrifidan keyingi ijobiy siljishlar

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning Andijonga tashrifidan so'ng, viloyatdagi turizmni rivojlantirishga qaratilgan bir qator muhim qarorlar qabul qilindi. Ushbu qarorlar viloyatning turistik salohiyatini oshirish, yangi turizm markazlarini tashkil etish va mavjud infratuzilmani yaxshilashga yo'naltirilgan edi. Prezident tomonidan turizmni rivojlantirishga oid muhim qarorlardan biri, viloyatda yangi turizm ob'ektlarini yaratish va mavjud joylarni modernizatsiya qilish edi. Bu qarorlar orqali viloyatni xalqaro darajada tanitish va sayyohlarni jalb qilishda sezilarli o'zgarishlarga erishish mumkin.

Prezidentimiz tashrifidan keyin amalga oshiriladigan yana bir muhim loyiha — viloyatda 125 million dollar qiymatidagi 25 ta turizm loyihasini amalga oshirishdir[4]. Bu loyihalar sayyohlik xizmatlarini yanada yaxshilash va viloyatni turizm markaziga aylantirishga qaratilgan. Prezidentning tashrifi davomida, Andijon viloyatida yangi turizm loyihalari e'lon qilindi.

Masalan, Xonobodda joylashgan Kamparovot mahallasida 92 gektar hududda yangi turizm markazi tashkil etilishi belgilandi [5]. Bu markaz viloyatda turizmni rivojlantirishga katta hissa qo'shishi mumkin. Bunday loyihalar, viloyatda yangi infratuzilma yaratish va sayyohlarni jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, Shirmonbuloq va Xo'jaobodagi Tosh ota mahallalarida ham shunga o'xshash turizm markazlarini tashkil etish rejalashtirilgan. Bu loyihalar orqali qo'shimcha 1 million sayyohni jalb qilish uchun barcha imkoniyatlar mavjud.

Andijonda turizmni rivojlantirish strategik yo'nalishlari

Andijon viloyati o'zining noyob tabiiy manzaralari, tarixiy-madaniy obidalari va mehmondo'st aholisi bilan turizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Ammo bu salohiyatdan to'laqonli foydalanish uchun kompleks, uzoq muddatli strategik yondashuv zarur. Quyida Andijonda turizmni rivojlantirish bo'yicha ustuvor strategik yo'nalishlar tahlil qilinadi.

- ❖ Eko-turizm — viloyatning tog'li hududlarida, ayniqsa Bo'z, Baliqchi, Oltinko'l, Asaka tumanlarida tabiiy go'zallikni saqlab qolgan joylar mavjud. Misol uchun, Shirmonbuloq, Qoratepa, Qoraxitoy, Xonobod kabi joylar eko-dam olish uchun qulay [6]. Shuningdek Imom ota qishlog'i o'zining tabiiy go'zalliklari bilan ajralib turadi. Bu yerda sayyohlar uchun turli tog' yo'nalishlari, kemping joylari va boshqa eko-turizm xizmatlari mavjud. Bu hududlarda ekologik toza dam olish maskanlarini tashkil etish orqali sog'lom turmush tarafdorlarini jalb qilish mumkin.
- ❖ Ziyorat turizmi — viloyatdagi Xonobodagi Shayx Zayniddin maqbarasi, Asakadagi Burhoniddin Marg'inoniy yodgorliklari ziyorat turizmi uchun muhim manzillar hisoblanadi. Misol uchun, Qutayba ibn Muslim — islom dini Movarounnahrda kirib kelishida muhim rol o'ynagan sarkarda. Uning qabri Andijon viloyatining Jalaquduq tumanidagi Qilichmozor qishlog'ida joylashgan [7]. Bu ziyoratgoh musulmonlar uchun muqaddas maskanlardan biri hisoblanadi. Ushbu obyektlar atrofida xizmatlar sifatini oshirish, yo'llarni ta'mirlash, zamonaviy maskanlar qurish orqali diniy turizmni rivojlantirish mumkin.

- ❖ Agro-turizm — dehqonchilik va bog'dorchilik bilan mashhur bo'lgan Andijonda chet ellik va ichki sayyohlarga mahalliy hayot tarzini ko'rsatish, ularni bevosita amaliyotga jalb qilish imkoniyati katta. Bu orqali turizm iqtisodiyotga xizmat qiladi va mahalliy aholi bandligi oshadi.

Taklif va tavsiyalar

Andijon viloyatining turizm salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun quyidagi taklif va tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- Tarixiy ziyoratgohlarni restavratsiya qilish: Qutayba ibn Muslim maqbarasi (Qilichmozor), Shayx Zayniddin maqbarasi (Xonobod), Burhoniddin Marg'inoniy yodgorligi (Asaka) kabi muqaddas maskanlarda restavratsiya va infratuzilma ishlarini amalga oshirish zarur.

- Ziyorat yo'nalishlarini yaratish: Mahalliy va xorijiy sayyohlar uchun maxsus ziyorat marshrutlarini ishlab chiqish, bu yo'nalishlarda gidlar xizmatini yo'lga qo'yish lozim.

- Tabiiy hududlarni eko-marshrutlarga aylantirish: Imom ota qishlog'i va boshqa tabiiy go'zalliklarga boy hududlarda eko-marshrutlar tashkil etish, bu joylarda ekologik toza dam olish maskanlarini yaratish tavsiya etiladi.

- Mahalliy aholini jalb qilish: Eko-turizm loyihalariga mahalliy aholining jalb etilishi, ularning turizm xizmatlarida ishtirokini ta'minlash orqali iqtisodiy faollikni oshirish mumkin.

- Raqamli texnologiyalarni joriy etish: Turistik obyektlar haqida ma'lumot beruvchi mobil ilovalar va veb-saytlar yaratish, onlayn bronlash tizimlarini yo'lga qo'yish orqali sayyohlar uchun qulayliklar oshiriladi.

- Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish: Turizm sohasida malakali mutaxassislar tayyorlash, mavjud xodimlar uchun malaka oshirish kurslarini tashkil etish orqali xizmat sifati yaxshilanadi.

- Investitsiyalarni jalb qilish: Prezident Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan "Life Khonobod" kabi loyihalarni kengaytirish, yangi investitsiya loyihalarini jalb qilish orqali turizm infratuzilmasi rivojlantiriladi.

Andijon viloyati boy tarixiy-madaniy merosi, tabiiy go'zalliklari va mehmondo'st aholisi bilan turizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Ziyorat turizmi (Qutayba ibn Muslim maqbarasi, Shayx Zayniddin maqbarasi, Burhoniddin Marg'inoniy yodgorligi) va eko-turizm (Imom ota qishlog'i va boshqa tabiiy go'zalliklarga boy hududlar) yo'nalishlarining rivojlanishi sayyohlar oqimini oshirish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish, malakali kadrlar tayyorlash va investitsiyalarni jalb qilish orqali viloyatning turizm salohiyatini yanada oshirish mumkin. Prezident Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan loyihalar, xususan "Life Khonobod", turizm infratuzilmasini rivojlantirishga katta hissa qo'shmoqda. Yuqoridagi chora-tadbirlar orqali Andijon viloyati O'zbekistonning yetakchi turistik markazlaridan biriga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Uza.uz. (2023a). “Andijon viloyati: turizm, imkoniyat va imtiyozlar” <https://uza.uz>
2. Demokrat.uz. (2024). “Andijon viloyatining turizm salohiyati: Tarix va zamonaviylik uygʻonishi.” <https://demokrat.uz>
3. Andijon viloyati statistika boshqarmasi. (2021). “Turizm va dam olish rivojlanishining asosiy koʻrsatkichlari” hisobotlari. <https://andstat.uz>
4. Andijon viloyati Turizm va madaniy meros bosh boshqarmasi. (2025). Rasmiy veb-sayti. https://t.me/Andijon_Turizm_official
5. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot kotibi Sherzod Asadovning rasmiy Telegram kanali https://t.me/Press_Secretary_Uz
6. Nurmatova I.A., Abdumannobov A.A., Ibroximova M.M. (2024). “Andijon viloyatida mavjud turistik kurort zonalarini tahlil qilish...” <https://doi.org/10.5281/zenodo.14048747>
7. (2023). "Andijon viloyati: turizm, imkoniyat va imtiyozlar" maqolasi. <https://uza.uz>

SUSTAINABLE TOURISM IN THE DIGITAL AGE IN UZBEKISTAN: EXPLORING TECHNOLOGICAL INNOVATIONS FOR A GREENER FUTURE

Sodikov Mirziyo Odiljon ugli
Independent Researcher,

**Senior lecturer at Tashkent State University of Economics and Leading
lecturer at Management Development Institute of Singapore in Tashkent**

e-mail: mirziyo.sodikov@cesarritzcolleges.ch
<https://orcid.org/0009-0006-9468-3667>

Abstract. Uzbekistan, a land steeped in the rich history of the Silk Road and currently experiencing a notable upswing in its tourism sector, stands at a pivotal juncture, navigating the intersection of its ancient heritage and the transformative forces of the digital age. This paper examines the potential of digital technologies to foster sustainability within Uzbekistan's developing tourism industry, which has been identified as a strategic priority for economic growth. While specific data for 2023 is still being compiled, the sector's contribution to the national economy has been increasing, highlighting its growing importance. The paper explores current digital applications within the sector, proposes innovative solutions tailored to the Uzbek context, and analyzes the challenges and opportunities associated with their implementation. Drawing upon existing literature on sustainable tourism and digital transformation, this article argues that a strategic and well-informed adoption of digital tools can significantly contribute to a more environmentally conscious and socially responsible tourism future for Uzbekistan, enhancing the preservation of its

unique natural and cultural assets, enriching visitor experiences, and fostering equitable local economic benefits.

Keywords: Sustainable Tourism, Digital Technologies, Uzbekistan, Green Tourism, Technological Innovation, Environmental Sustainability, Cultural Heritage.

Introduction. Uzbekistan, strategically positioned at the historical crossroads of the legendary Silk Road, a conduit of trade and cultural exchange for millennia, is home to an extraordinary wealth of historical and cultural treasures, attracting a growing number of international visitors, reaching 6.6 million in 2023, a significant increase from 2.7 million in 2017. These treasures include the globally recognized, jewel-like UNESCO World Heritage sites of Samarkand, with its breathtaking Registan Square, Bukhara, a labyrinth of ancient madrassas and mosques, and Khiva, a perfectly preserved desert citadel, each a testament to a rich and enduring past. Recognizing the immense potential of tourism, not merely as a fleeting economic opportunity but as a vital engine for diversification and holistic national development, the government of Uzbekistan has actively championed its growth through various policy initiatives and strategic investments, aiming for the sector to contribute up to 7% of GDP by 2024 (Decree of the President of the Republic of Uzbekistan № UP-5611 dated 05.01. 2019). However, this rapid and often enthusiastic expansion of tourism, with a 1.7-fold increase in foreign tourists in 2023 alone, also presents considerable challenges, casting a shadow of concern over the fundamental imperative of environmental sustainability and the responsible preservation of the nation's invaluable cultural heritage, each site a fragile echo of bygone eras (Содиков, 2025). Untrammelled and unsustainable tourism practices, like an unchecked flood, carry the inherent risk of leading to the depletion of precious natural resources, the very lifeblood of the land, a marked increase in various forms of pollution, staining the clear skies and waterways, potential damage to fragile historical sites, each stone whispering stories of the past, and negative repercussions on the well-being and cultural integrity of local communities, the living heart of Uzbekistan (Содиков, 2024; Holden, 2008).

The advent of the digital age, with its invisible networks and instantaneous flow of information, offers a transformative opportunity, a new compass and map, to proactively address these multifaceted challenges and effectively steer Uzbekistan's tourism sector towards a more sustainable and responsible trajectory. Digital technologies, encompassing a broad and ever-evolving spectrum of tools – from sophisticated mobile applications, pocket-sized portals to information, to the analytical power of big data, capable of revealing hidden patterns in vast datasets, the intelligent capabilities of artificial intelligence (AI), promising personalized and efficient solutions, immersive virtual reality (VR) experiences, offering glimpses into other worlds without physical travel, and the interconnectedness of the Internet of Things (IoT), promising a future of smart resource management – hold immense promise for optimizing the utilization of resources within the tourism industry, actively promoting responsible traveler behavior, significantly enhancing the overall visitor experience, moving beyond superficial encounters to deeper engagement with

the destination, while simultaneously minimizing environmental impact, and facilitating more efficient and sustainable operational practices for tourism-related businesses, from bustling hotels to family-run guesthouses (Agyeiwaah et al., 2021; Ioannides & Gyimóthy, 2020). This paper aims to thoroughly explore the potential of these digital innovations, these intangible tools with tangible consequences, to foster sustainable tourism development specifically within the unique context of Uzbekistan, meticulously analyzing the current, often tentative, applications of these technologies, proposing future strategic implementations carefully tailored to the nation's specific needs and cultural nuances, and engaging in a critical discussion of the associated challenges, the potential hurdles on this digital path, and the promising opportunities, the fertile ground for innovation and growth. By examining the crucial intersection of established sustainable tourism principles, the guiding stars of responsible travel, and the rapidly evolving landscape of digital advancements, a dynamic interplay between tradition and technology, this article seeks to provide valuable insights for policymakers, key stakeholders within the tourism industry, from government officials to local entrepreneurs, and technology developers operating within Uzbekistan, ultimately contributing to the development of a more sustainable, responsible, and enriching tourism sector for the nation, ensuring that the legacy of the Silk Road continues to be shared responsibly with the world.

Literature Review. Sustainable tourism, as comprehensively defined by the globally recognized World Tourism Organization (WTO), stands as a guiding principle, understood as "tourism that takes full account of its current and future economic, social and environmental impacts, addressing the needs of visitors, the industry, the environment and host communities" (UNEP & UNWTO, 2015, p. 11). This definition underscores the paramount importance of achieving a delicate and often precarious balance between the economic benefits derived from tourism, the lifeblood of many communities, and the fundamental imperatives of environmental preservation, safeguarding the natural beauty that attracts visitors, and social responsibility, ensuring that tourism benefits, rather than burdens, local populations (McCool & Moisey, 2008).

Increasingly, digital technologies are being recognized not merely as tools of convenience but as crucial enablers, essential instruments in the pursuit of sustainable tourism goals (Buhalis & Amarangana, 2015). These technologies possess the inherent capacity to facilitate more informed and data-driven decision-making processes, moving beyond guesswork to evidence-based strategies, optimize the efficient utilization of resources across the tourism sector, minimizing waste and maximizing efficiency, and actively promote the adoption of sustainable practices throughout various interconnected aspects of the tourism value chain, from transportation to accommodation to activity provision. For instance, sophisticated mobile applications, readily accessible in the palm of a tourist's hand, can provide them with easily accessible, real-time information regarding accommodations that have achieved recognized eco-certification, signaling their commitment to sustainability, sustainable transportation options available at their destination, encouraging greener modes of travel, and comprehensive guidelines for responsible

travel behavior, empowering tourists to make informed and ethical choices (Tussyadiah & Fesenmaier, 2009). Furthermore, the analytical power of big data can be effectively harnessed to meticulously monitor tourist flows, tracking patterns and identifying areas of high concentration, accurately predict demand patterns, anticipating future trends, and strategically optimize the allocation of resources, ensuring that resources are deployed where and when they are needed most, thereby significantly minimizing waste and reducing overall environmental impact (Gretzel et al., 2015). AI-powered chatbots, acting as virtual concierges, can offer personalized recommendations for sustainable tourism activities and attractions, tailored to individual preferences and values, while immersive virtual reality (VR) technologies can provide compelling and engaging experiences of cultural heritage sites, transporting visitors to another time and place without the need for physical travel, potentially reducing the strain on fragile sites and the environmental impact associated with long-distance journeys (Neuhofer et al., 2012).

A number of scholarly studies, each a carefully constructed argument supported by evidence, have highlighted the demonstrably positive impact of digital technologies on the advancement of sustainable tourism practices. A comprehensive review conducted by Agyeiwaah et al. (2021) strongly underscores the significant potential of digital tools in actively promoting sustainable consumption patterns among tourists, influencing their choices towards more eco-friendly options, and substantially improving the environmental performance of businesses operating within the tourism sector, encouraging them to adopt greener practices. Ioannides and Gyimóthy (2020) compellingly argue that the unprecedented challenges posed by the COVID-19 pandemic, a global disruption that shook the foundations of the tourism industry, have inadvertently accelerated the widespread adoption of digital technologies within the sector, presenting a unique and timely opportunity to rebuild the industry with a renewed and strengthened focus on the core principles of sustainability, a chance to emerge from the crisis with a more responsible and resilient model. Specifically within the context of cultural heritage tourism, where preservation is paramount, digital technologies can play a vital and multifaceted role in preservation efforts, documenting and monitoring fragile sites, enhancing interpretation for visitors through interactive digital experiences, and implementing effective visitor management strategies, such as virtual queuing and timed entry, all of which contribute to the long-term sustainability and responsible stewardship of these invaluable cultural assets, ensuring their survival for generations to come (Stylianou-Lambert & Stylianou, 2016).

Table 1: Current digital technology applications in Uzbekistan's tourism and their sustainability potential

Digital Technology	Current Application in Uzbekistan Tourism	Potential for Sustainable Tourism
Online Booking	Facilitating	Integrating filters for eco-certified

Platforms	booking of accommodations, flights, tours.	accommodations and sustainable tour operators; providing information on carbon offsetting options for flights (Sodikova, 2023)
Mobile Applications	Providing information on attractions, transportation, local services.	Incorporating features on sustainable transportation options (e.g., bike rentals, electric vehicles), eco-friendly restaurants, water refill stations; providing real-time information on visitor numbers at popular sites to avoid overcrowding.
Social Media Marketing	Promoting tourism offerings and destinations.	Highlighting sustainable tourism practices of businesses; showcasing destinations that prioritize environmental conservation and community engagement; engaging tourists in responsible travel campaigns. (Соди́ков, 2025)
Digitalization of Heritage Sites	Audio guides, virtual tours.	Reducing physical foot traffic at sensitive sites by offering virtual experiences; providing digital information to minimize paper waste; enhancing interpretation of cultural heritage with a focus on its sustainability context. (Соди́ков, 2024)

While these initial steps represent a positive trend towards the adoption of digital technologies within Uzbekistan's tourism sector, laying a foundation for future innovation, there remains a significant amount of untapped potential, like a hidden wellspring, for leveraging these tools more explicitly to promote and enable sustainable tourism practices throughout the country, ensuring that the digital revolution contributes to a greener future for Uzbekistan's tourism. To fully harness the transformative power of digital technologies for the advancement of sustainable tourism in Uzbekistan, moving beyond basic applications to impactful solutions, the implementation of several innovative solutions, each carefully considered and tailored to the specific needs and unique characteristics of the local context, is warranted: *-Integrated Sustainable Tourism Mobile Application:* A comprehensive mobile application can serve as a central platform for sustainable tourism information, featuring a directory of eco-certified options, real-time public transport information, interactive maps highlighting sustainable resources, gamified features to encourage responsible behavior, carbon footprint calculators, and information on community-based tourism; *-Smart Tourism Management Systems for Heritage Sites:* Implementing smart technologies at heritage sites can help manage visitor flows and minimize environmental impact through IoT sensors, digital ticketing with timed entry, AR applications for information, and environmental sensors; *-Blockchain Technology for Transparency and Traceability:* Blockchain can be used to ensure transparency in the sustainable tourism supply chain by tracking the origin of local products, verifying sustainability claims of businesses, and facilitating direct transactions with local communities (Соди́кова, 2023).

Table 2: Proposed digital innovations for sustainable tourism in Uzbekistan

Digital Innovation	Description	Potential Sustainability Benefits

Integrated Sustainable Tourism Mobile Application	Central platform providing information on eco-friendly options, sustainable transport, waste reduction, carbon offsetting, and community-based tourism.	Promotes informed decision-making by tourists, encourages the use of sustainable transport, reduces waste generation, facilitates carbon offsetting, supports local economies, enhances visitor experience with a focus on sustainability.
Smart Tourism Management Systems for Heritage Sites	IoT sensors for visitor monitoring, digital ticketing with timed entry, AR applications for information, environmental sensors.	Manages visitor flow to prevent overcrowding and damage to sites, reduces paper waste, enhances visitor engagement and understanding, supports preservation efforts through environmental monitoring.
Blockchain for Transparency and Traceability	Tracking origin of local products, verifying sustainability claims of businesses, facilitating direct transactions with local communities.	Supports local economies by promoting locally sourced products, builds trust by verifying sustainability claims, ensures fair distribution of economic benefits to local communities, reduces food miles by encouraging local sourcing.

Challenges and Opportunities. The implementation of digital technologies for sustainable tourism in Uzbekistan presents both challenges and opportunities: Challenges: Digital divide, infrastructure limitations, data privacy and security concerns, integration and interoperability issues, financial investment requirements, and lack of awareness and expertise. Opportunities: Government support for tourism development, attracting sustainable tourists, international collaboration, enhancing destination competitiveness, empowering local communities, and preserving cultural heritage.

Table 3: Challenges and opportunities for digital sustainable tourism in Uzbekistan

Challenges	Opportunities
Digital Divide	Government support for digital inclusion initiatives; public-private partnerships to expand internet access.
Infrastructure Limitations	Investment in digital infrastructure development; prioritizing connectivity in tourism regions.
Data Privacy and Security	Development of robust data protection regulations; implementation of secure data management practices.
Integration and Interoperability	Adoption of open standards and APIs; collaboration among technology providers and tourism stakeholders.
Financial Investment	Government incentives and subsidies for sustainable tourism technology adoption; attracting impact investment; international funding opportunities.
Lack of Awareness and Expertise	Leveraging digital technologies for the sustainable preservation and promotion of Uzbekistan's rich cultural heritage.

Conclusion. Uzbekistan has significant potential to develop a thriving and sustainable tourism sector, and digital technologies can play a crucial role in achieving this goal. By strategically adopting innovative digital solutions, Uzbekistan can enhance environmental preservation, enrich visitor experiences, and foster local economic benefits. Addressing challenges such as the digital divide and infrastructure limitations, while leveraging opportunities like government support and international collaboration, will be essential for success. A collaborative approach involving government agencies, tourism businesses, technology developers, and local communities is necessary to harness the full potential of digital technologies for a greener and more responsible tourism future in Uzbekistan.

REFERENCES

1. Agyeiwaah, E., McKercher, B., & Cheer, J. M. (2021). COVID-19 and tourism: Reshaping traveler behavior and the tourism sector. *Tourism Geographies*, 23(3), 639-656.
2. Buhalis, D., & Amarangana, A. (2015). Smart tourism destinations. In Z. Xiang & I. Tussyadiah (Eds.), *Information and communication technologies in tourism 2015* (pp. 553-564). Springer.
3. Butler, R. W., & Rogerson, C. M. (2023). *Reconciliation and responsible tourism in Canada: Lessons learned and future directions*. *International Journal of Tourism Research*, 25(1), 23-45.
4. Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years ahead. *Tourism Management*, 29(4), 609-623.
5. By Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. UP-5611 dated 05.01. 2019 “On additional measures for the accelerated development of tourism in the Republic of Uzbekistan”, the concept of development of the tourism sector in the Republic of Uzbekistan in 2019-2025 was approved.
6. Dickinson, J. E., Lumsdon, L. M., (2011). Mobile technology and sustainable tourism: Opportunities and challenges. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(7), 829-846.
7. Gretzel, U., Sigala, M., Lorenzo, E., & Garcia, A. (2015). Smart tourism: Challenges and opportunities. *Journal of Information Technology & Tourism*, 15(1), 3-13.
8. Holden, A. (2008). *Environment and tourism*. Routledge.
9. Ioannides, D., & Gyimóthy, S. (2020). The COVID-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable tourism development path. *Tourism Geographies*, 22(3), 624-632.
10. Stylianou-Lambert, T., & Stylianou, Y. (2016). Digital heritage and sustainable tourism: Challenges and opportunities. *International Journal of Heritage Studies*, 22(10), 827-841.
11. Sodikova D. ANALYSIS OF E-COMMERCE FACTORS INFLUENCING ON ECONOMIC DEVELOPMENT //Economics and Innovative Technologies. – 2023. – T. 11. – №. 4. – C. 349-360.

- 12.Соди́кова Д. ПУТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОПЫТА РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН В РАЗВИТИИ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ //Экономическое развитие и анализ. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 49-53.
- 13.Соди́ков, М. (2024). ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ МЕДИА ИНФЛЮЕНСЕРОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ ИМИДЖА ТУРИСТИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЙ И НАМЕРЕНИЯ СОВЕРШИТЬ ПОКУПКУ В ТУРИСТИЧЕСКОМ СЕКТОРЕ. *Экономическое развитие и анализ*, 2(10), 217-223.
- 14.Соди́ков, М. (2025). ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ ЛИДЕРСТВО И СТРУКТУРНАЯ АДАПТАЦИЯ ОТРАСЛЕЙ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ТУРИЗМА. *Экономическое развитие и анализ*, 3(1), 162-168
- 15.Tussyadiah, I. P., & Fesenmaier, D. R. (2009). Assessing the influence of mobile technology on travel experiences. *Journal of Travel Research*, 48(1), 64-79.
- 16.UNEP & UNWTO. (2015). *Making tourism more sustainable – A guide for policy makers*. World Tourism Organization.

**XALQARO TURIZM MAYDONIDA
O'ZBEKISTON POZITSIYASI:
RAQOBATBARDOSH STRATEGIYALAR
VA MARKETING TADQIQOTLARI**

TURIZM SOHASIDA BARQARORLIK INDIKATORLARI ASOSIDA REGIONAL RIVOJLANISHNI BAHOLASH MEXANIZMLARI

Abdullayev Zafarbek Safibullayevich,

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

Namangan davlat universiteti, Menejment kafedrası

zafarbek.abdullayev555@gmail.com

ORCID: 0009-0000-2685-5398

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizmning nafaqat iqtisodiy daromad manbai, balki ijtimoiy barqarorlik, madaniy merosni asrash va ekologik muvozanatni saqlashdagi roli tahlil qilinadi. Barqaror rivojlanish kontekstida turizmni boshqarish va baholash uchun kompleks indikatorlar tizimi ishlab chiqilishi lozimligi ta'kidlanadi. Shu maqsadda maqolada iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va institutsional indikatorlar asosida Barqaror turizm kompozit indeksi (BTKI) ishlab chiqiladi. Ushbu indeks yordamida O'zbekiston hamda uning hududlarida turizm barqarorligini baholash, reyting tuzish va siyosiy qarorlarni ilmiy asosda qabul qilish imkoniyati yaratiladi. ARDL modeli asosidagi tahlillar, xalqaro metodologiyalar (UNWTO, OECD, ETIS) va O'zbekiston amaliyoti asosida indikatorlarning real qo'llanilishi ko'rib chiqiladi. BTKI modeli orqali turizm siyosatida infratuzilma, ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlar va ekologik muvozanat o'rtasidagi bog'liqlikni o'lchash imkoniyati yaratiladi.

Kalit so'zlar: Barqaror turizm, indikatorlar tizimi, BTKI, turizm siyosati, ARDL modeli, ekologik yuklama, ijtimoiy barqarorlik, madaniy meros, yashil energiya, turizm investitsiyalari.

Bugungi kunda turizm nafaqat iqtisodiy daromad manbai, balki ijtimoiy barqarorlik, madaniy merosni saqlash va ekologik muvozanatni ta'minlovchi muhim soha sifatida qaralmoqda. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror Rivojlanish Maqsadlarida (BRM) turizm barqaror rivojlanish vositasi sifatida qayd etilgan. Shu nuqtai nazardan, turizmni barqaror boshqarish va baholash zamonaviy siyosat va boshqaruvning dolzarb yo'nalishiga aylanmoqda. Buning uchun esa turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarini kompleks ravishda qamrab oluvchi indikatorlar tizimi ishlab chiqilishi lozim. Ushbu indikatorlar orqali turizm sohasining holatini muntazam monitoring qilish, siyosiy qarorlar qabul qilishda ilmiy asoslar yaratish, shuningdek, sohadagi ijobiy va salbiy tendensiyalarni erta aniqlash mumkin.

Quyida keltirilgan ilmiy tahlilda turizm barqarorligining zamonaviy indikatorlar tizimi, O'zbekiston tajribasi va xalqaro metodologiyalar asosida Barqaror Turizm Kompozit Indeksi (BTKI) taklifi, shuningdek, bu indikatorlarning turizm siyosatidagi qo'llanilishi muhokama qilinadi.

Barqaror turizmni amalda boshqarish va baholash uchun uning parametrlari va indikatorlar tizimini aniqlash zarur. Barqarorlik parametrlari deganda, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ustunlar bo'yicha turizm rivojlanishini o'lchashga yordam beradigan aniq ko'rsatkichlar tushuniladi [2]. Ushbu parametrlar turizm sohasida olib borilayotgan siyosat va tashabbuslarning qanchalik barqaror ekanini aniqlash, muammo va yutuqlarni o'z vaqtida aniqlash imkonini beradi [3][4]. Quyidagi jadvalda turizm barqarorligini baholashda qo'llaniladigan asosiy ko'rsatkichlar (indikatorlar) kategoriyalari keltirilgan (1-jadval).

1-jadval

Turizmda barqarorlikni o'lchovchi asosiy indikatorlar tizimi

Yo'nalish indikator	Barqarorlik ko'rsatkichi (namunalar)
Iqtisodiy	- Turizmning YIMdagi ulushi (%); - Turizm xizmati eksporti hajmi (mln \$); - Sektor bo'yicha yaratilgan ish o'rinlari soni; - Sayyohlarning o'rtacha sarf-xarajati (1 tashrif uchun).
Ijtimoiy	- Turizm sohasida bandlik darajasi (umumiy bandlikka nisbatan %); - Mahalliy aholi orasida turizm rivojlanishidan qoniqish darajasi (so'rovlar orqali); - Turizm uchun yaratilgan yangi infratuzilma ob'ektlari (yo'llar, kommunikatsiya va h.k.); - Madaniy meros obyektlariga tushayotgan yuklama (1 obyektga sayyohlar soni).
Ekologik	- Bir sayyohga to'g'ri keluvchi suv va energiya sarfi (m^3, kVt soat); - Turizm faoliyati natijasida ajralayotgan karbonat angidrid (CO_2) miqdori (tonna, yoki sayyoh boshiga); - Chiqindilarni qayta ishlash ulushi (%); - Qo'riqlanadigan tabiiy hududlar maydoni va ulardagi ekoturizm yo'nalishlari soni.
Institutsional / Boshqaruv	- Barqaror turizm strategiyasining mavjudligi (mavjud/ yo'q); - Sektor uchun barqarorlik bo'yicha standartlar joriy etilganligi (masalan, mehmonxonalar uchun ekologik sertifikatlar soni); - Turizmni rivojlantirish monitoringi uchun ma'lumot bazasi va indikatorlar tizimi (mavjudligi va muntazamligi).

Yuqoridagi indikatorlar tizimi turizmning barqaror rivojlanishini kompleks baholash imkonini beradi. Iqtisodiy ko'rsatkichlar turizmning makroiqtisodiy ahamiyatini aks ettiradi. Masalan, 2022 yilda O'zbekiston xizmatlar eksportida turizmning ulushi 8,9% ni tashkil etdi va turizm yalpi ichki mahsulotga taxminan 3% hissa qo'shdi. 2022 yilda turizm orqali 9,5 trln so'mlik xorijiy valyuta tushumi amalga oshgan bo'lib, 2019 yilga nisbatan pandemiya ta'siridan -45% ga kam bo'lsa-da, keyingi yillarda barqaror o'sish sur'ati qayd etilmoqda [1]. Shuningdek, 2022

yilda turizm sohasida to'g'ridan-to'g'ri 226,4 ming kishi ish bilan ta'minlandi (1,6%) va bilvosita hisoblaganda jami 744,5 mingta ish o'rni yaratilgan bo'lib, bu mamlakat bo'yicha bandlikning 5,2% ulushiga tengdir [1]. Ushbu raqamlar turizmning iqtisodiy parametrlari ijobiy tomonlarini ko'rsatsa, ularning izchil barqaror o'sib borishi uchun sohada investitsion muhit, infratuzilma va xizmatlar sifati barqarorligi ta'minlanishi lozim. Darhaqiqat, tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, makroiqtisodiy o'sish va barqaror infratuzilma turizm rivojlanishiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi [14]. Jumladan, 2000–2023 yillar ma'lumotlari asosida O'zbekiston bo'yicha ARDL modelda o'tkazilgan tahlil natijalariga ko'ra, YAIM o'sishi, valyuta kursining mustahkamligi va hattoki CO₂ chiqindilarining ortishi (ko'proq aviaqatnovlar va iqtisodiy faollik belgisi sifatida) xorijiy turistlar oqimini oshiruvchi omillar bo'lgan. Bu esa, infratuzilma va makroiqtisodiy barqarorlik turizm o'sishiga zamin yaratishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, bunday o'sishning ekologik oqibatlarini yumshatish uchun albatta barqarorlik choralari ko'rish talab etiladi. Masalan, turizm transportida ekologik toza yechimlarga o'tish, turistik obyektlarda “yashil” texnologiyalarni joriy etish va boshqalar.

Ijtimoiy parametrlar turizmning mahalliy jamiyatga ta'sirini ifodalaydi. Turizm yangi ish o'rinlari yaratish, aholining daromad manbalarini diversifikatsiya qilish orqali ijtimoiy barqarorlikka hissa qo'shishi mumkin. Misol uchun, O'zbekistonda 2023 yil davomida 500 dan ortiq turizm loyihalari amalga oshirilib, 9,5 trln so'mlik investitsiyalar evaziga qariyb 9500 ta yangi ish o'rni yaratildi [10]. Bu ko'rsatkichlar turizmni rivojlantirish orqali aholi bandligini oshirish mumkinligini ko'rsatadi. Xususan, oilaviy mehmon uylari (guest house) va xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish ijobiy samara bermoqda. 2023 yilda qo'shimcha 452 ta oilaviy mehmon uyi ochilib, ularning umumiy soni 3458 taga yetdi [10]. Bunday oilaviy turizm infratuzilmasi mahalliy aholining sayyohlardan daromad olishini ta'minlab, barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladi. Ijtimoiy parametrlarning yana bir muhim jihati turizmning mahalliy madaniy meros va urf-odatlariga ta'siri. Agar turizm oqimi me'yoridan oshib ketsa yoki boshqaruv sust bo'lsa, tarixiy obidalar va an'anaviy turmush tarziga salbiy ta'sir bo'lishi mumkin. Shuning uchun “sayyohlar/mahalliy aholiga nisbati”, “madaniy meros obyektlarining saqlanish holati” kabi indikatorlar yordamida turizmning ijtimoiy yuklamasi baholanadi. Mahalliy jamoalarning turizm rivojlanishidan qoniqish darajasi ham muhim ko'rsatkich bo'lib [11], mahalliy aholi turizmni qo'llab-quvvatlasa, bu barqarorlikning ijtimoiy asosi mustahkam ekanini bildiradi. Masalan, mahalliy aholining turizm orqali daromad topishi, hunarmandchilik va xizmatlar ko'rsatish imkoniyatlari ortishi natijasida ijobiy munosabat shakllanadi.

Ekologik parametrlar esa turizmning atrof-muhitga ta'sirini o'lchaydi. Turizm faoliyati ko'pincha transport va infratuzilma orqali tabiiy resurslardan foydalanishni oshiradi hamda chiqindilar hosil qiladi. Shu sabab, barqarorlik nuqtai nazaridan energiya samaradorligi, suv resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni boshqarish, biologik xilma-xillikni saqlash kabi ko'rsatkichlar kuzatiladi. Misol uchun, bir nafar sayyohga to'g'ri keladigan suv sarfi va chiqindi miqdori uning qanchalik “yashil” yoki “toza” sayohat qilganini ko'rsatishi mumkin [3][4]. Ekologik

parametrlarni monitoring qilish natijasida, agar ko'rsatkichlar me'yordan oshsa, boshqaruv choralarini ko'rish talab etiladi. Masalan, milliy bog'larda bir kunda tashrif buyuruvchilar soniga cheklov qo'yish, uglerod izini kompensatsiya qilish dasturlarini joriy etish va h.k. Hozirgi paytda turizmning global uglerod izi haqida yuqorida keltirilganidek tashvishli raqamlar mavjud 8% atrofida[7]. Shu bois, O'zbekiston ham sayyohlikda ekologik mezonlarni kuzatishga intilmoqda. Masalan, "yashil energiya"ga o'tish doirasida ba'zi mehmonxonalar quyosh panellari o'rnatmoqda, milliy tabiat bog'larida ekoturizm yo'laklari tashkil qilinib, sayyohlar uchun chiqindi qutilari va qoidalar joriy etilmoqda. 2030-yilgacha O'zbekiston turizmida qayta tiklanuvchi energiya ulushini oshirish va "yashil hududlar"ni kengaytirish bo'yicha milliy maqsadlar belgilangan. Masalan, Qoraqalpog'istonda Orol dengizi hududida eko-turizm klasterini rivojlantirish orqali atrof-muhit tiklanishiga ko'maklashish kabi tashabbuslar. Bu kabi ekologik indikatorlar barqarorlik strategiyasining qay darajada bajarilayotganini ko'rsatadi.

Metodologik yondashuv bo'yicha turizmga barqarorlik indikatorlarini shakllantirish va ulardan foydalanish masalasiga xalqaro tashkilotlar katta e'tibor qaratmoqda. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) va JST (UNEP) hamkorligida maxsus "Barqaror turizm indikatorlari qo'llanmasi" ishlab chiqilib, siyosat yurituvchilar uchun tavsiyalar berilgan. OECD ham mintaqaviy darajada barqaror turizmni o'lchash uchun indikatorlar tizimini takomillashtirish ustida ish olib bormoqda[5]. Yevropa Ittifoqida "Yevropa turizm indikatorlari tizimi" (ETIS) amaliyotga joriy etilib [6], 2013–2016 yillarda bir qator sinov loyihalari o'tkazildi. Unga ko'ra, destinatsiyalar barqarorligi 4 toifa – boshqaruv, iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy va ekologik bo'yicha 27 ta asosiy ko'rsatkich orqali baholanadi. Bunday izlanishlar natijasida bugungi kunda sayyohlikda barqarorlikni baholash bo'yicha universal statistik ramka shakllanib bormoqda. Xususan, BMT Statistika bo'limi "Turizm barqarorligini o'lchash" (MST – Measuring Sustainability of Tourism) tashabbusini ilgari surib [8], davlatlarga milliy statistik ma'lumotlarni barqarorlik ko'rsatkichlari bo'yicha integratsiya qilish bo'yicha ko'rsatmalar bermoqda.

O'zbekiston ham ushbu jarayonlarning faol ishtirokchisi bo'lib, Davlat statistika qo'mitasi huzurida turizm statistikasi bo'limi tashkil etilgan va yuqorida ta'kidlanganidek, UNWTO metodologiyasi tatbiq qilinmoqda [12].

Turizmning barqaror rivojlanish darajasini aniqroq va tizimli baholash uchun indikatorlar to'plami asosida tuzilgan **kompozit indeks** (Barqaror turizm kompozit indeksi – BTKI) taklif etiladi (2-jadval). Bu indeks turizmning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatlarini hisobga olgan holda integral yondashuv asosida tuziladi.

Indeks quyidagi uchta asosiy qismdan iborat:

1. **Iqtisodiy qism:** turizmning YAIMga hissasi, xizmatlar eksportidagi ulushi, turizmga jalb qilingan investitsiyalar.
2. **Ekologik qism bloki:** sayyohlarning ekologik yuklamasi (sayyoh/kv.km), atrof-muhitni muhofaza qilish xarajatlari.
3. **Ijtimoiy blok:** to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita bandlik darajasi, madaniy merosni saqlashga oid obyektlar soni.

Taklif etiladigan barqaror turizm kompozit indeksi metodologiyasi

Blok	Indikator	Belgisi	O'lchov	Og'irlik (%) ball
Iqtisodiy	1. Turizmning YAIMga hissasi	T_YAIM	%	15%
	2. Xizmatlar eksportidagi ulushi	T_EXP	%	10%
	3. Turizm investitsiyalari	T_INV	%	10%
Ekologik	4. Ekologik yuklama darajasi (sayyoh/kv.km)	ECO_LOAD	nisbiy birlik	15%
	5. Atrof-muhitni muhofaza qilish xarajatlari	ECO_EXP	so'm / YAIM	10%
Ijtimoiy	6. To'g'ridan-to'g'ri bandlik	T_JOB	%	10%
	7. Bilvosita bandlik	T_INDJOB	%	10%
	8. Madaniy merosni asrash ob'yektlari soni	CULT_HER	dona / hudud	10%
JAMI	Barqaror Turizm Indeksi (BTKI)	BTKI	0–100 ball	100%

Har bir indikator 0 dan 100 ballgacha normallashtiriladi va og'irlik koeffitsiyentlari asosida baholanadi. Yakuniy formula quyidagicha:

$$BTKI = \sum_{i=1}^n \omega_i \cdot \left(\frac{X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} \right) \cdot 100$$

bu yerda:

ω_i — indikatorning og'irlik koeffitsiyenti;

X_i — indikator qiymati;

X_{min}, X_{max} — normalizatsiya chegaralari.

Barqarorlik indeksi natijasi quyidagicha talqin qilinadi:

BTKI balli	Barqarorlik darajasi
81–100	Juda yuqori barqarorlik
61–80	Yuqori barqarorlik
41–60	O'rtacha barqarorlik
21–40	Past barqarorlik
0–20	Barqaror emas (tanazzul)

Ushbu barqaror turizm kompozit indeksi (BTKI) yordamida nafaqat O'zbekiston miqyosida, balki viloyatlar kesimida ham turizm barqarorligi bo'yicha reytinglar tuzish, siyosiy qarorlar qabul qilishda ilmiy asoslar yaratish mumkin.

Ushbu yondashuv, ayniqsa, Samarqand, Buxoro va Xiva kabi tarixiy hududlarda barqaror yuklamani saqlash va boshqarishda dolzarb metod vositasidir.

Kelgusida turli xildagi texnologiyalar yordamida real vaqt rejimida turizm oqimlari va ularning barqarorlikka ta'sirini kuzatish, "Turizm observatoriyalari"ni tashkil etish maqsad qilingan. Ayni paytda Samarqand va Toshkent shaharlarida bunday observatoriya tizimlari sinov tariqasida joriy qilinayotgani haqida xabarlar bor [12][13].

Xulosa o'rnida shuni takidlash kerakki, turizmga barqarorlik parametrlari va indikatorlari tizimi sohani boshqarish "asboblari qutisi" bo'la oladi. Aniq va o'lchab bo'ladigan ko'rsatkichlar mavjud bo'lgandagina, turizmni rivojlantirish siyosatini to'g'ri yo'naltirish, muammolarni erta ogohlantirish va ilg'or tajribalarni kengaytirish mumkin. O'zbekiston uchun so'nggi besh yillik tajriba davomida shakllangan ma'lumotlar bazasi ushbu indikatorlar tizimini boyitmoqda. Endi ushbu statistik ko'rsatkichlarni chuqur tahlil qilish, iqtisodiy-o'zboshqaruv va ekologik muvozanatni saqlash borasida ilmiy asoslangan xulosalar qilish davri keldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi. (2023). Turizm statistik to'plami 2022–2023. <https://stat.uz>
2. WTTC. (2023). Economic Impact Report: Uzbekistan 2023. London: World Travel & Tourism Council. <https://wttc.org>
3. UNWTO. (2018). Tourism for Sustainable Development in Least Developed Countries. Madrid: UN World Tourism Organization. <https://www.unwto.org>
4. UNEP & UNWTO. (2005). Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. Paris and Madrid. <https://www.unep.org>
5. OECD. (2021). Sustainable tourism indicators and monitoring systems: Guidance for policy makers. OECD Tourism Papers No. 2021/02. <https://www.oecd.org>
6. European Commission. (2016). European Tourism Indicator System for sustainable destination management. Brussels: DG for Internal Market.
7. United Nations. (2015). Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: UN. <https://sdgs.un.org>
8. United Nations Statistics Division. (2021). Measuring the Sustainability of Tourism: A Statistical Framework. <https://unstats.un.org>
9. Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: The Canadian Geographer, 24(1), 5–12. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x>
10. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. (2023). Turizm sohasining rivojlanish holati va istiqbollari. <https://uzbektourism.uz>
11. Lex.uz. (2019). "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi 2019–2025 yillar uchun". <https://lex.uz/docs/4193184>
12. Daryo.uz. (2023). Samarqandda turizm observatoriyasi sinov tariqasida joriy etildi. <https://daryo.uz>
13. UZReport.uz. (2023). Barqaror turizm va ekologik yuklama masalalari Xiva misolida. <https://uzreport.news>

O'ZBEKISTONDA TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHDA QOZOG'ISTON TAJRIBASI

Talapova Nargiza Baxriddinovna

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrası dotsent v.b., PhD

Ismoilova Moxinur Ikromjon qizi

Namangan davlat universiteti magistranti

mohinurismoilova11@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi turizm infratuzilmasining hozirgi holati, mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollari o'rganiladi. Qozog'iston Respublikasining turizmni rivojlantirishda qo'llagan klasterli yondashuvi, transport-logistika loyihalari, raqamli xizmatlar va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari tahlil qilinadi. Qozog'iston tajribasi asosida O'zbekiston uchun amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: turizm infratuzilmasi, klaster, davlat-xususiy sheriklik, elektron viza, raqamli xizmatlar, marketing

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasi milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Prezident tomonidan qabul qilingan farmonlar, soddalashtirilgan viza tartiblari, xorijiy investorlar uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar turizm salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. Shunga qaramasdan, mamlakatda turizm infratuzilmasi, ayniqsa transport, mehmonxona, xizmat ko'rsatish sifati va IT xizmatlari bo'yicha muammolar mavjud[2], [3].

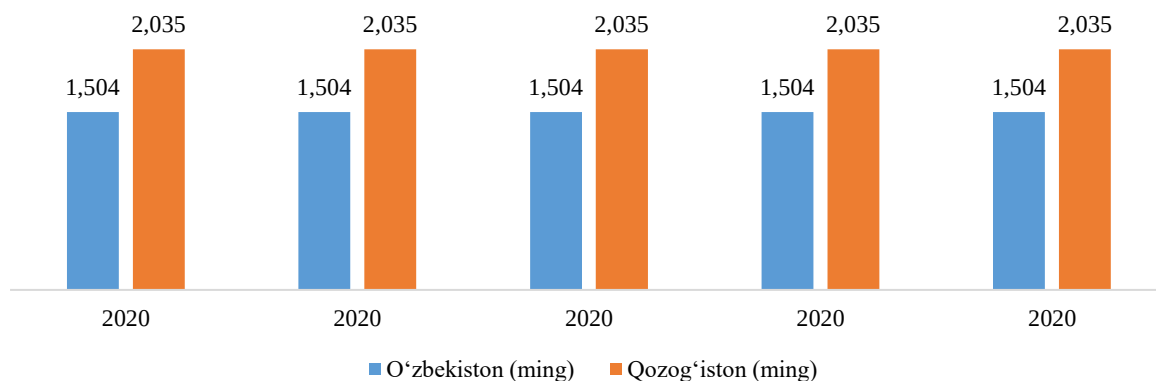
Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, samarali infratuzilma bo'lmasa, hatto eng boy tarixiy va madaniy merosga ega mamlakatlar ham sayyohlarni jalb eta olmaydi. Ushbu maqolada Qozog'iston Respublikasining turizm infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha tajribasi o'rganiladi. Ayniqsa, u yerda yaratilgan turizm klasterlari, zamonaviy transport tizimlari, marketing siyosati va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi yondashuvlar alohida e'tiborga loyiq.

Maqolaning maqsadi – Qozog'iston tajribasini chuqur o'rganib, O'zbekiston sharoitiga mos va amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

O'zbekistondagi mavjud holat va muammolar:

O'zbekiston boy tarixiy merosga, madaniyatga, tabiiy resurslarga ega mamlakat sifatida xalqaro sayyohlar uchun jozibador yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Biroq, turizm infratuzilmasining rivojlanishi hali ham izchil va kompleks yondashuvni talab etadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm infratuzilmasini takomillashtirish bo'yicha bir qator muhim hujjatlar qabul qilindi. Xususan, 2019–2025 yillar uchun "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi" asosida hududiy turizm klasterlari tashkil qilinmoqda[3], [7]. Shuningdek, 2022-yilda "Ipak yo'li" xalqaro turizm universiteti, turizmga oid kollej va texnikumlar faoliyati kengaytirildi.

1-rasm. 2020–2024 yillarda O'zbekiston va Qozog'istonga kelgan xalqaro sayyohlar

Ushbu rasmda 2020–2024 yillarda O'zbekiston va Qozog'istonga kelgan xalqaro sayyohlar soni bo'lib, pandemiya ta'siri sababli 2020-yilda har ikki davlatda ham sayyohlar soni keskin kamaygan. Tiklanish davri esa 2022-yildan boshlab, har ikki davlatda sayyohlar soni ortgan, ammo 2023-yilda Qozog'istonda biroz pasayish kuzatilgan. 2024-yilga kelib Qozog'istonga 11,5 million sayyoh kelgan bo'lsa, O'zbekistonga 8,2 million sayyoh tashrif buyurgan[3],[4],[6].

Qozog'iston tajribasi va yutuqlari:

Qozog'iston Respublikasi so'nggi yillarda turizmni milliy iqtisodiyotning muhim tarmog'i sifatida rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Mamlakatda 2019–2025 yillar uchun qabul qilingan "Turizm industriyasini rivojlantirish davlat dasturi" doirasida keng ko'lamli infratuzilmaviy loyihalar amalga oshirilmoqda. Mazkur dastur asosiy e'tiborni 10 ta milliy turizm klasteri tashkil etishga qaratgan bo'lib, ularga "Almaty – turizm darvozasi", "Astana – madaniy va kongress markazi", "Baykonur – kosmik turizm", "Sharqiy Qozog'iston – eko-turizm" kabi yo'nalishlar kiradi[1],[4].

Qozog'istonda infratuzilma rivojiga davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik muhim o'rin tutmoqda. Ayniqsa, PPP (Public-Private Partnership – davlat-xususiy sheriklik) modeli mehmonxonalar, ko'ngilochar majmualar, yo'llar, dam olish zonalar va sog'lomlashtirish markazlari barpo etilmoqda. Misol uchun, 2022 yilda "Shymbulak" tog'-chang'i kurorti zamonaviy logistika va xizmat ko'rsatish tizimi bilan to'liq jihozlandi hamda minglab sayyohlarni qabul qilish salohiyatiga ega bo'ldi [5].

Qozog'istonda turizmga oid qonunchilik bazasi ham izchil isloh qilindi. 2020-yildan boshlab elektron viza tizimi ishga tushirildi, xorijlik sayyohlar uchun soddalashtirilgan bojxona va chegara nazorati tartiblari joriy etildi. Bundan tashqari,

sayyohlik agentliklari va mehmonxona biznesini yengillashtirishga qaratilgan soliq imtiyozlari va subsidiya mexanizmlari ham joriy qilindi[8].

Transport infratuzilmasi bo'yicha Qozog'iston Markaziy Osiyoda yetakchilardan biri hisoblanadi. "Nurly Zhol" dasturi doirasida 2015–2023 yillar mobaynida 10 ming kilometrdan ortiq avtomobil yo'llari rekonstruksiya qilindi, jumladan, sayyohlik markazlariga olib boruvchi magistrallar ham zamonaviylashtirildi. Bundan tashqari, Almaty va Nursulton (Astana) aeroportlari xalqaro standartlarga mos ravishda kengaytirilib, yirik xalqaro aviakompaniyalar bilan hamkorlik kuchaytirildi[9].

Qozog'iston turizm marketingi va raqamli texnologiyalarni joriy etishda ham faol qadamlar tashlamoqda. "Kazakh Tourism" milliy kompaniyasi brending, xalqaro ko'rgazmalar va media kompaniyalar orqali Qozog'istonni global turizm xaritasida ilgari surmoqda. 2023-yilda TripAdvisor va Lonely Planet kabi sayyohlik platformalarida Qozog'istonning eko-turizm va sarguzasht sayohatlari eng yaxshi yo'nalishlar ro'yxatiga kiritildi[4].

Quyida **O'zbekiston** va **Qozog'iston** davlatlarining **turistik infratuzilmasi** bo'yicha solishtirma[3],[4],[6],[9]:

1-jadval

Mehmonxonalar va turar joylar

Ko'rsatkich (2024)	O'zbekiston	Qozog'iston
Mehmonxonalar soni	~1,800 dan ortiq	~3,200 dan ortiq
Mehmonxona yotoq o'rinlari	~95,000	~160,000
Brendli mehmonxonalar	Hilton, Hyatt, Marriott, Wyndham	Hilton, Marriott, Rixos, Radisson
Turizm litsenziyalangan joylar	2,000+	4,000+

Qozog'iston yirik mehmonxonalar soni bo'yicha ustun. Bunda mamlakatning maydoni va iqtisodiy markazlar soni ta'sir qilmoqda.

2-jadval

Transport va yo'llar

Ko'rsatkich	O'zbekiston	Qozog'iston
Xalqaro aeroportlar	11 ta (Toshkent, Samarqand, Buxoro...)	23 ta (Ostona, Olmaota, Aqtau...)
Temir yo'l uzunligi	~7,000 km	~16,000 km
Avtomobil yo'llari	~185,000 km	~96,000 km

Qozog'iston havo transportida ustun, O'zbekiston esa avtomobil yo'llari tarmog'ida yaxshi rivojlangan. Tez yuruvchi poyezdlar (Afrosiyob, Sharq) O'zbekistonda turizmga katta rol o'ynaydi.

3-jadval**Turistik obyektlar va madaniy meros**

Ko'rsatkich	O'zbekiston	Qozog'iston
UNESCO meros ob'ektlari	5 ta (Samarqand, Buxoro, Xiva...)	2 ta (Tamg'ali tosh suratlari, Saryarka)
Muzey va tarixiy obyektlar	400 dan ortiq	250 dan ortiq
Ekoturizm va tog' kurortlari	Chotqol, Zaamin, Boysun, Charvak	Alatau, Burabay, Shymbulak, Aqtau

O'zbekiston tarixiy turizmida yetakchi (Buyuk ipak yo'li shaharlari), Qozog'iston esa tabiiy landshaftlar, tog'-chang'i kurortlari bo'yicha yetakchi.

4-jadval**Raqamli infratuzilma**

Ko'rsatkich	O'zbekiston	Qozog'iston
Raqamli gid (mobil ilovalar)	Uzbekistan.travel, E-mehmonxona	Kazakhstan.travel, eGov.travel
Elektron vizalar	80+ davlat uchun e-visa	117+ davlat uchun e-visa
Wi-Fi qamrovi va turistik belgilar	Rivojlanmoqda	Kengaygan (xalqaro aeroportlarda, kurortlarda)

Qozog'iston raqamli xizmatlarni tezroq joriy qilgan, ammo O'zbekiston ham bu borada sust emas — so'nggi yillarda jadal raqamlashtirish olib borilmoqda.

5-jadval**Turizm yo'nalishlari bo'yicha O'zbekiston va Qozog'istonning ustunliklari**

Yo'nalish	Ustun davlat
Tarixiy turizm	O'zbekiston
Tog'-kurort, chang'i	Qozog'iston
Raqamli xizmatlar	Qozog'iston
Temiryo'l qulayligi	O'zbekiston
Aeroportlar sifati/soni	Qozog'iston

O'zbekiston uchun tavsiyalar quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

1. Hududiy turizm klasterlarini aniqlab, ularga infratuzilma va xizmat ko'rsatish sifatlarni yo'naltirish;
2. Davlat-xususiy sheriklik asosida loyihalarni ko'paytirish va investorlar uchun kafolatli sharoitlar yaratish;
3. Turizm xizmatlarini to'liq raqamlashtirish va onlayn platformalarni kengaytirish;

4. Xalqaro marketing va turizm brendingini alohida milliy agentlik orqali tizimli yuritish;

5. Kadrlar tayyorlash, xizmat ko'rsatish sifati sifati va xorijiy tillarda xizmat ko'rsatish madaniyatini rivojlantirish.

Qozog'iston tajribasi shuni ko'rsatadiki, turizm infratuzilmasi faqat bino va yo'llardan iborat emas – bu keng qamrovli ekotizim bo'lib, davlat siyosati, xususiy tashabbuslar, texnologiya va xizmatlar sifati o'zaro uyg'unlashgan holda rivojlanishi zarur.

Turizm infratuzilmasi har qanday mamlakatda turizm sohasining muvaffaqiyatli rivojlanishining asosi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi bugungi kunda ushbu yo'nalishda jadal islohotlarni amalga oshirmoqda. Shunga qaramay, mavjud imkoniyatlar, tabiiy va madaniy resurslar, shuningdek, geografik joylashuvdan to'liq foydalanish uchun xorijiy tajribalarni chuqur o'rganish va moslashtirish zarur.

Qozog'iston Respublikasining turizm infratuzilmasini rivojlantirish tajribasi O'zbekiston uchun amaliy ahamiyat kasb etadi. Qozog'istonning klasterlash asosidagi rivojlanish strategiyas Xizmat ko'rsatish sifati, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari, raqamli texnologiyalarni keng joriy etishi va xalqaro marketingga urg'u berishi O'zbekiston uchun o'rnak bo'la oladi.

Mazkur maqolada O'zbekiston va Qozog'istonning turizm infratuzilmasini rivojlantirishdagi strategiyalari, yondashuvlari, yutuqlari va kamchiliklari tahlil qilindi. Natijada, O'zbekistonda ushbu yo'nalishni yanada takomillashtirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlar taklif qilindi:

- ✓ Turizm klasterlarini aniq belgilash va ularga mos infratuzilma yaratish;
- ✓ Xususiy sektor ishtirokini kuchaytirish va rag'batlantirish;
- ✓ Raqamli texnologiyalar asosida turizm xizmatlarini takomillashtirish;
- ✓ Milliy turizm brendini shakllantirib, xalqaro miqyosda faol targ'ibot olib borish;
- ✓ Kadrlar salohiyatini oshirish va xizmat ko'rsatish madaniyatini rivojlantirish.

Ushbu takliflar amaliyotga joriy etilsa, O'zbekistonning turizm sohasidagi salohiyati yanada yuksaladi va xalqaro raqobatda munosib o'rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qozog'iston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat dasturi (2019–2025 yillar). Astana, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni “2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”.
3. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi rasmiy sayti – <https://www.motach.gov.uz>
4. Kazakh Tourism Milliy kompaniyasi ma'lumotlari – <https://www.qaztourism.kz>
5. UNWTO. Tourism Infrastructure Development Strategies in Emerging Economies. 2020.

6. World Bank Report: Tourism Infrastructure and Investment Climate in Central Asia. 2023.
7. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti – ilmiy maqolalar to'plami, 2023.
8. “Mehmondo'stlik va turizm” jurnali, 2024-yil 2-son.
9. OECD Tourism Trends and Policies 2022 – Kazakhstan Country Profile.
10. Baxriddinova T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.

TURIZM XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARINI SAMARALI BOSHQARISHNING AHAMIYATI

Xudayberdiyeva Nargiza Nizomiddin qizi

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrasida katta o'qituvchisi, PhD
shin-set-sunan@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada xizmat ko'rsatish sohasining O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotidagi o'rni xususan, turistik xizmat ko'rsatish korxonalarida innovatsion faoliyatni tashkillashtirish va rivojlantirish samarali boshqaruv mexanizmini yaratishning ahamiyati yoritilgan. Bu bo'yicha yetakchi olimlarning ishlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: xizmat ko'rsatish, mehmonxona xizmatlarining ommaviyligi, mehmonxona faoliyatini boshqarish, xizmat ko'rsatish sifati, joylashtirish vositalari

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasi xususan, turizm sohasi aholini ish bilan ta'minlash borasida yetakchi tarmoqlardan bo'lib, 60%dan ortiq mehnatga layoqatli aholi shu sohada band. Xizmat ko'rsatish sohasi xususan, mehmondo'stlikda inson resurslarini rivojlantirish, ya'ni o'qitish, malakasini oshirish, doimiy kasb mahoratini rivojlantirib borishga katta e'tibor qaratiladi. Shu tufayli ham ish bilan ta'minlanish holati boshqa sohalarga solishtirganda 2 marta ko'p oshdi. Turizm sohasidagi xizmat ko'rsatish korxonalarida innovatsion faoliyatni tashkillashtirish va rivojlantirish samarali boshqaruv mexanizmini yaratishni talab qiladi. Bu turdagi korxonalarda innovatsion menejmentning rivojlanishiga ijtimoiy-iqtisodiy, texnik va texnologik omillar ta'sir ko'rsatadi. Masalan, boshqa iqtisodiyot sohalari beradigan daromadlarsiz xizmatlar sohasining ayniqsa, mehmonxona xizmatlarining ommaviyligiga erishib bo'lmaydi, demak boshqarilish vositasi ham mavjud bo'lmaydi.

“Menejment sohasi bo'yicha xizmat ko'rsatish korxonalari oldiga ikkita o'zaro bog'liq vazifa qo'yiladi:

-bozor munosabatlarini butunlay amaliyotga kiritish ya'ni xizmatlar menejmentiga bozor iqtisodiyoti mazmunini singdirish;

-xizmatlarning turli sohalaridagi “nou-xau” yangiliklarini yangi asr sharoitiga moslashtirish, ya’ni dunyodagi shu yo’nalishda bo’lgan o’zgarishlarni maksimal ravishda hisobga olish”[1].

Mehmonxona faoliyati va uni boshqarish masalalarida olib borilgan tadqiqotlarni ko’rib chiqsak, A.S. Kuskovning “Гостиничное дело” nomli o’quv qo’llanmasida mehmondo’stlik sanoatining hozirgi holati va xususiyatlari bayon qilingan, sayyohlik xizmatlari tarkibida mehmonxona korxonalarining o’rni berilgan, mehmonxona korxonalarining asosiy turlari bilan bir qatorda mehmonxona xo’jaligi faoliyatining me’yoriy asoslari tahlil etilgan. Shuningdek, o’quv qo’llanmada mehmonxona xizmatlari xususiyatlari, boshqaruv va mehmonxona hodimlari, mijozlar va sayyohlik agentliklari bilan o’zaro aloqalariga, qo’shimcha xizmatlarni taqdim etish xususiyatlariga alohida e’tibor qaratilgan[2]. A.D. Chudnovskiy “Туризм и гостиничное хозяйство” nomli darsligi mehmonxona va sayyohlik biznesini tashkil qilish nazariyasi va amaliyotining asosiy tushunchalarini o’z ichiga oladi. Mehmonxona va sayyohlik majmuasini boshqarishni tashkil etish masalalari, shu jumladan turizm sohasida reklama va marketing kommunikatsiyalari, dam olish sohasida turizmni tashkil etish, mehmonxona boshqaruvini tashkil etish, ish faoliyatini baholash kabilar bayon etilgan. Mehmonxonalardagi avtomatlashtirilgan ma’lumotlarni qayta ishlash tizimlaridan foydalanish masalalari, shuningdek, mehmonxona va sayyohlik biznesida iqtisodiy faoliyatni tartibga soluvchi me’yoriy xujjatlar ko’rib chiqilgan[3]. “R.S. Amriddinova “Mehmonxona servisi xizmatini tashkil qilish” nomli o’quv qo’llanmasida: hozirgi bozor iqtisodiyotiga o’tish sharoitida mehmonxona xizmati sohasida eng yaxshi boshqaruv qarorlarini qabul qilish, boshqaruvni takomillashtirish zarurati bilan bog’liqligi bayon etilgan. Mehmonxona rahbarlari tomonidan xizmat ko’rsatish sifatini boshqarishni takomillashtirish hamda xizmatlarni kengaytirishda mehmonxona xizmatchilari tomonidan jahon talablariga mos xizmatlar darajasi, qo’yilayotgan talablar va mehmonxona xizmatlariga ta’sir etuvchi omillarga alohida ahamiyat qaratish lozimligi yoritilgan. Shuningdek, o’quv qo’llanmada joylashtirish vositalarining rivojlanish tarixi, zamonaviy mehmonxonalarining turlari, mehmonxonalarni tasniflash tizimi, mehmonxonalarining me’morchilik va texnik yechimlari, mehmonxonalaridan foydalanish asoslari, mehmonxonalarining tashkiliy boshqaruv tuzilmasi, mehmonxonalarda qabul qilish va joylashtirishni tashkil etish kabi masalalar ochib berilgan” [4].

Menejment ingliz tilidan olingan va Oksford lug’atida keltirilishicha, uning mazmuni boshqaruv san’ati, boshqaruv hokimiyati bo’lib, asosan resurslarni boshqarishda zarur bo’lgan mohirlik va ma’muriy ko’nikmalar mazmunini beradi.

“Menejment – bu boshqaruv, ya’ni resurslarni, personalni boshqarish, samarali faoliyat olib borish va foyda olishni bilish, uni ko’paytirish jarayonidir. Demak, boshqaruv – alohida mahoratni talab etuvchi tanlovdir va bu tanlovga asoslanib qaror qabul qilinishi va uni bajarilishi nazorat qilinadi” [5].

Turizm sohasida faoliyat olib boruvchi korxonalar, xususan, mehmonxonalar boshqa tarmoq subyektlari bilan kuchli aloqasi bo’lgan, yaxlit bir tizim bo’lib,

allaqachon jahon iqtisodiyotida va milliy iqtisodiyotda asosiy tarmoqlar korxonalari sifatida shakllanib ulgurdi.

Joylashtirish vositalari vazifalarini bajaruvchi mehmonxona tizimlari va korxonalari an'anaviy boshqaruv qonunlari va tamoyillariga asoslanib, boshqaruv maqsadi, funktsiya va vazifalariga ko'ra faoliyat yuritadi. Shu bilan birga, joylashtiruv vositalarini boshqarishning ishlab chiqarish va boshqa turdagi xizmatlarni ko'rsatish korxonalaridan ajralib turuvchi o'ziga xos tomonlari bor. Ularni aniqlash va boshqaruvda foydalanish mehmonxona menejmentining asosiy vazifalaridan biridir.

Mehmonxona faoliyat sohasining o'ziga xos tomonlari soha korxonalari va vositachilari tomonidan taklif qilinayotgan xizmatlarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi. Yana bir xususiyat aksariyat soha korxonalarini hajmining uncha katta emasligidir. Yirik mehmonxonalar faqat aholi zich yashaydigan yoki tabiiy-iqlim sharoiti turizm faoliyati uchun qulay bo'lgan joylarda shakllanadi. Bu mehmonxona faoliyati uchun oddiy holdir, lekin ushbu korxonalar moddiy ishlab chiqarish korxonalaridagi kabi faqat bir turdagi bo'linmalar bilan bir xil boshqaruv tuzilishiga ega emas.

Yuqoridagi iqtisodchi olimlar ishlarini o'rganib chiqish natijasida shuni aytish mumkinki, bugungi kunda aholining farovonligini ta'minlash, ishsizlikni kamaytirish, yashirin iqtisodiyot bartaraf qilish, xatto atrof-muhitni muhofaza qilishni oshirish, xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyatining o'zni beqiyos va shuning uchun xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyatini modernizatsiyalash va eng so'nggi texnika va texnologiyalarni joriy etish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Adilova Z.D., Aliyeva M.T., Norchayev A.N., Xursandov K.M. Turizm menejmenti: O'quv qo'llanma. - T.: TDIU, 2011. - 13b.
2. Кусков А.С. Гостиничное дело. Учебное пособие. - М.: Дашков и Ко, 2009. - 328 с.
3. Чудновский А.Д. Туризм и гостиничное хозяйство. Учебник.. - М.: Юркнига, 2005. - 448 с.
4. Сайфутдинов, Ш. (2019). Ўзбекистонда меҳмон уйлари ташкил этишда халқаро тажриба. Экономика и инновационные технологии, 322–331.
5. Sharifxo'jayev M., Abdullayev Yo. Menejment: Darslik. — Toshkent, "O'qituvchi", 2001 y. – 5 b.
6. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati // Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

O'ZBEKISTONDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA JAHON TAJRIBASIDAN FOYDALANISH

Tajibaev Komiljon Qurbanovich

Namangan davlat universiteti

PhD, katta o'qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqola turizmning jahon iqtisodiyotida tutgan o'rnini, COVID-19 pandemiyasining turizm sohasiga ta'siri va pandemiyadan keyingi tiklanish tendensiyalari haqida so'z yuritadi. Maqolada, ayniqsa, O'zbekistonda yangi turizm yo'nalishi sifatida qarayotgan agroturizmning mohiyati, xususiyatlari, dunyo tajribasidagi modellari va O'zbekistonda uni rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. O'zbekistonning qishloq xo'jaligiga xos jihatlari, iqlim sharoiti va boy madaniy merosi agroturizmni rivojlantirish uchun qulay zamin yaratishi ta'kidlangan. Shuningdek, agroturizmning qishloq aholisini ish bilan ta'minlashdagi ahamiyati va mamlakat iqtisodiyotiga qo'shadigan hissasi ko'rib chiqilgan. Maqolada O'zbekistonning o'ziga xos agroturizm modelini yaratish zarurligi va uning asosiy elementlari bo'yicha takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Agroturizm, O'zbekiston, turizm, qishloq xo'jaligi, iqtisodiyot, pandemiya, rivojlanish, jahon tajribasi, milliy model.

Turizm hozirgi kunda jahon iqtisodiyotida eng serdaromad soha sifatida rivojlanib bormoqda. Dunyoda yalpi milliy mahsulot, investitsiyalar, ish o'rinlari va iste'mol xarajatlarining taxminan 10% turizm hisobiga to'g'ri keladi. Bu katta ko'rsatkichdir. Aytish mumkinki ayrim dunyoda shunday mamlakatlar borki yalpi milliy mahsulotining 80%ga yaqini turizm sohasida yaratiladi. So'nggi o'n yillikda jahon sayyohlik tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, turizm industriyasidan olinadigan daromadlar har yili o'rtacha 7,9% ga oshdi. Ammo 2019 yil dekabr oyidan boshlangan COVID-19 pandemiyasi jahonda turizm sohasi taraqqiyotiga katta salbiy ta'sir ko'rsatdi. Pandemiya holatining yengillashishi asta sekin jahonda turizm sohasini taraqqiyotini yana qaytadan tiklanishiga sabab bo'lmoqda. O'zbekistonda turizmning yangi tarmoqlarini barpo etilishiga katta ahamiyat qaratilmoqda.

Turizm sohasining taraqqiyoti bir vaqtning o'zida turizmning yangi o'ziga xos yangi sohalari vujudga kelib rivojlanib bormoqdaki bu turizm sohasida jiddiy ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishni taqozo qiladi. Bu zamonaviy fanlarning integratsiyalashuvi bilan taraqqiy etib bormoqda.

Keyingi davrlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchi mamlakatlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini realizatsiya qilinishida yangi usullardan foydalanilmoqdaki, bu o'zining samarasini bermoqda. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari mahsulotlarini marketingida agroturizmning ahamiyati oshib bormoqda. Agroturizm - turizm industriyasining tabiiy, madaniy, tarixiy va boshqa qishloq xo'jaligi resurslaridan foydalanishga yo'naltirilgan tarmoqlaridan biri, uning xususiyatlari har tomonlama turistik mahsulot yaratish. Agroturizm bilan

shug'ullanadigan sayyohlar qishloq turmush tarzini olib boradilar, mahalliy madaniyat va urf-odatlar bilan tanishadilar, an'anaviy qishloq mehnatida qatnashadilar. Agroturizm O'zbekistonda yangi turizm sohasi hisoblanadi. Ammo dunyo tajribasida agroturizm XIX asrning birinchi yarmida Yevropa mamlakatlarida vujudga kelganligini ko'rishimiz mumkin. Turizmning bu turi asosan Yevropaning Ispaniya, Italiya, Fransiya mamlakatlarida yaxshi rivojlangan.

Agroturizmning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki u shahar va uning shovqinidan charchagan aholining uzoq vaqt bo'lmasa ham, munosib dam olishga intilishini ta'minlash uchun mo'ljallangan. Shu bilan birgalikda qishloq xo'jaligida yetishtirilgan mahsulotlarni pishib yetilgan joyni o'zida ayniqsa, meva va sabzavotlarni yangi uzilgan holida iste'mol qilish imkoniyatini beradiki bu turistlar uchun o'zgacha zavq bag'ishlaydi. Keng ma'noda, bu hududiy jihatdan iqtisodiy faoliyat sohasi bo'lib, boshqa bir qator iqtisodiy sohalar mintaqa iqtisodiyotiga yangi mablag'lar oqimi uchun tegishli sharoitlarni ta'minlash uchun turizmning ushbu turiga moslashadi.

O'zbekistonda turizmning bu turi yangi sohasi bo'lib, aytish mumkinki hali umuman tadbqiq etilmagan. Turizmni bu turini O'zbekistonda rivojlantirish imkoniyatlari katta. Chunki O'zbekiston qishloq xo'jaligining o'ziga xos xususiyatlari mavjudki, bundan holni dunyoning boshqa mamlakatlarida uchratish amri mahol. Ayniqsa O'zbekiston iqlimining mo'tadilligi, quyoshli kunlarning ko'pligi, vegetatsiya davrining uzoqligi O'zbekistonda ko'p turdagi meva va sabzavotlarni yetishtirish imkoniyatini beradi. Bu esa O'zbekistonga ko'plab turistlarni jalb qilish uchun imkoniyat hisoblanadi. Agroturizmga qiziqish boshqa dam olish turlariga nisbatan past xarajatlar va tabiatga ko'proq yaqinligi bilan bog'liq.

O'zbekiston aholisining katta qismi qishloq joylarida istiqomat qiladi. Agroturizmning rivojlanishi o'z navbatida qishloq aholisini ish bilan ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun, bu yo'nalishning rivojlanishi tufayli ish yo'qligi, xususan, aholining doimiy chiqishi chalingan qishloq joylarda degradatsiyasi to'xtatish imkonini beradi g'amgin qishloq joylarda, ijtimoiy rivojlanish yo'li sifatida ko'rib chiqilishi mumkin.

Agroturizm bo'yicha ko'rsatiladigan xizmatlarga odatda quyidagilar kiritish mumkin:

- * qishloqlarda turistlar uchun jihozlangan qulay turar joylarning mavjudligi;
- * ekologik toza mahsulotlardan buyurtma asosida tayyorlangan taomlar;
- * tur davomida hududning tarixi bilan tanishish imkoniyati;
- * atrof muhitga sayohat;
- * qishloqlarda xalq marosimlarida ishtirok yetish.

Agroturizmni iste'molchining motivatsiyasiga qarab qishloq turizmi, yekoturizm, yetnoturizm, pazandachilik turizmi, geoturizm, mamlakat rekreatsiyasi deb tasniflash mumkin. Agroturizm tushunchasi bilan bir qatorda turizmning qishloq, xo'jalik, yumshoq, yashil, yekologik kabi turlari mavjud.

Hozirgi vaqtda Yevropa Ittifoqida agroturizmning bir nechta asosiy modellari mavjud:

- Britaniyaning agroturizm modeli fermer xo'jaliklari yegallari va sayyohlarning birgalikda yashashiga asoslangan. Ushbu model bo'yicha ko'rsatiladigan asosiy xizmatlarga yekoturizm uchun xos bo'lgan otda yurish va sayr qilish kiradi. Bugungi kunda baliq ovlash majburiy xizmatlarga qo'shildi. Yangilikni ma'lum davrlarning tarixiy turizm xizmatlarini ko'rsatadigan fermer xo'jaliklarining ko'rinishi deb atash kerak.

- Agroturizmning nemis modeli-asosiy narsa dalalarda o'zaro ishlash va sayyohlar va yegallarining kundalik hayotda va xo'jalik ishlarida birgalikdagi ishtiroki. Darhaqiqat, Germaniyada qishloq turizmining ikki turi mashhur: fermer xo'jaligi turizmining o'zi – birgalikda yashash va sohada ishlash – va yetnoturizm. Nemis yetnoturizmi barcha turdagi xalq bayramlari va bayramlarida ishtirok yetishni anglatadi, bu mashhur pivo festivallari va qishloq kunini nishonlash uchun oddiy tadbirlar.

- Agroturizmning fransuz modeli-pishirish va vinochilik – asosiy element. Bunday holda, sayyohlarga mahalliy oshxonadan menyularning to'liq to'plami, shu jumladan pishloqlar, konyaklar va sharob ichimliklar bilan alohida uy taklif yetiladi, ulardan har bir fermerning o'z ishlab chiqarishi va brendining sharobi borligini hisobga olib, ularning xilma-xilligi mavjud.

- Agroturizmning italyan modeli fransuz modeliga o'xshaydi, ammo o'ziga xos lazzatga yega. Pazandalik yo'nalishidan tashqari ko'ngilochar dasturlar, sportdan jismoniy faollik, tarixiy diqqatga sazovor joylarga tashriflar kiradi. Italiyalik sayyohlar uzumzorlarda ishlashlari kutilmoqda – uzumni yig'ish va qayta ishlash va zaytun yig'ish. Yashash sharoitlari boshqacha: bu hashamatli villa yoki oddiy rustik uy bo'lishi mumkin.

- O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishda jahon tajribasidan foydalanish, ayniqsa, qishloq joylarining iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash uchun juda muhimdir. Agroturizm, tabiiy resurslar va qishloq xo'jaligi faoliyatidan foydalanish orqali sayyohlarni jalb qilish va mahalliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

1-jadval

Agroturizmni rivojlantirish tendensiyalari

Davlat	Agro-turizmning rivojlanish darajasi (balllar)	Sayyohlar soni (mln. kishi)	Agroturizmga sarflangan sarmoya (mln \$)	Qishloq aholisining bandligi (%)	Agroturizmdan tushgan daromad (mln \$)	Turizmga jalb qilingan qishloq hududlarining ulushi (%)
O'zbekiston	4	1.2	15	45	20	10
Italiya	9	58	900	15	2,500	15
Fransiya	8	89	1,200	12	3,000	18
Yaponiya	7	30	500	18	1,200	25
AQSh	6	70	1,000	10	1,800	20
Ispaniya	7	83	600	13	2,000	12

O'zbekistonning agroturizm rivojlanish darajasi hozircha boshqa mamlakatlarga nisbatan pastroq, 4 balldan iborat. Bu, asosan, agroturizm sohasida

hali ko'p ishlar qilinmaganini ko'rsatadi. Boshqa davlatlarda, masalan, Italiya va Fransiya bu ko'rsatkich 9 va 8 ballga yetgan, ya'ni ular agroturizmni keng rivojlantirishda ilgari borishgan. O'zbekistonga tashrif buyurayotgan sayyohlar soni hozircha 1.2 million kishini tashkil etadi, bu nisbatan past raqam. Biroq, global miqyosda sayyohlar soni yuqori bo'lib, masalan, Fransiya 89 million va Italiya 58 millionni tashkil etadi. O'zbekistonda agroturizmga jalb qilinadigan sayyohlar soni oshirilsa, qishloq iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Agroturizmga sarflangan sarmoya O'zbekistonda nisbatan past: 15 million dollar. Boshqa mamlakatlar, masalan, Italiya va Fransiya, agroturizmga ancha katta sarmoya kiritmoqdalar (900 million va 1,200 million dollar). Bu, O'zbekistonda agroturizmga bo'lgan sarmoya va investitsiyalarni oshirish zarurligini ko'rsatadi. Agroturizmdan tushgan daromad ham O'zbekistonda hozircha past (20 million dollar), lekin bu soha rivojlangani sari daromadlar oshishi mumkin.

O'zbekistonda qishloq aholisining bandligi 45% ni tashkil etadi, bu esa O'zbekistonda qishloq xo'jaligi va agroturizmning rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Agroturizmni rivojlantirish orqali qishloq joylaridagi bandlikni oshirish va iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtirish mumkin.

O'zbekistonda agroturizmga jalb qilingan qishloq hududlarining ulushi hozircha past, faqat 10% ni tashkil etadi. Bu esa bu sohada potentsial imkoniyatlarni anglash va agroturizmni kengaytirish zarurligini ko'rsatadi. Masalan, Ispaniyada bu ko'rsatkich 12%ni tashkil etadi, lekin boshqa mamlakatlar, masalan, Yaponiya (25%) va AQSh (20%)da agroturizmni kengaytirish va qishloq hududlariga investitsiyalarni jalb qilish darajasi yuqori.

O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirish uchun xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish zarur. Bu, ayniqsa, infratuzilmani yaxshilash, qishloq xo'jaligi faoliyatini diversifikatsiya qilish va zamonaviy mehmonxona xizmatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Agroturizmni rivojlantirish uchun qishloq hududlarini reklama qilish, sayyohlar uchun jalb qiluvchi turistik mahsulotlar yaratish kerak. Qishloq turizmi va ekologik sayohatlar O'zbekistonga yangi imkoniyatlar yaratadi.

Fransiya, Italiya, AQSh, va Yaponiya kabi davlatlarning tajribalaridan foydalanish, ularning turizm va qishloq xo'jaligi bilan bog'liq dasturlarini o'rganish, tajriba almashish orqali O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirish mumkin. Mahalliy aholiga agroturizm sohasida bilim va ko'nikmalarni o'rgatish, o'quv dasturlari tashkil qilish va turizmga tayyorlash bo'yicha maxsus kurslar tashkil qilish zarur.

Agroturizmning rivojlanishi nafaqat qishloq xo'jaligi sohasida o'sish imkoniyatlarini yaratadi, balki butun mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy holatiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'zbekistonning qishloq xo'jaligining o'ziga hos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda agroturizmning o'zbek modelini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Ungi ko'ra qishloqlarda istiqomat qiluvchi o'zbek halqining milliy taomlarining tayyorlanishi va mazzasining o'ziga xosligi (tandir taomlari), milliy sport va ko'ngilochar o'yinlar (ko'pkari), sportdan jismoniy faollik, tarixiy diqqatga sazovor joylarga tashriflar kiradi.

Bundan tashqari O'zbekiston uchun xos bo'lgan meva va sabzavot, uzum, poliz ekinlari dalalariga turistlarning sayohatlari, ularni yig'ishda bevosita ishtirok etish va albatta yangi uzilgan meva va sabzavot, poliz mahsulotlaridan iste'mol qilish. Yashash uchun alohida milliy an'analar asosida qurilgan kichik uy mexmonxonalarni tashkil etilishi.

Umuman xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, agroturizm O'zbekistonda yangi tashkil etiladigan turizm sohasi sifatida mamlakatimizga chet eldan ko'plab turistlarni jalb etadigan turi sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан”. Указ Президента Республики Узбекистан, 7 февраля 2017 года. – Народное слово, 8 февраля 2017 года.
2. Указ Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему обеспечению продовольственной безопасности страны». – <http://www.lex.uz/> –
3. Об утверждении стратегии развития сельского хозяйства Республики Узбекистан на 2020-2030 годы. – Народное слово, 23 октября 2019 года.
4. K.I.Sirojiddinov. Development the food orientation of agricultural production and the need to develop agromarketing International Scientific Journal. Theoretical and Applied Science, Vol 79, Issue 11, November. 2019. Pages:268-272.
5. Кенжаев И. Э. Созданные условия для иностранных инвесторов в узбекистане
6. //Приоритетные векторы развития промышленности и сельского хозяйства. – 2019. – С. 157-159.
7. Кенжаев И. Кичик бизнесга хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг норматив-ҳуқуқий асослари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 4/5. – С. 329-344.
8. Kenjaev I. E. Theoretical aspects of attracting foreign investment in the economy of the region //Economics and Innovative Technologies. – 2019. – Т. 2019. – №. 3. – С. 8.
9. Тажибаев К. Мева ва сабзавотчиликда агрокластерларни ташкил этиш самарадорлиги //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2020. – Т. 2. – №. 3. – С. 238- 242.
10. Сирожиддинов К., Тажибаев К. Қишлоқ хўжалиги кичик бизнес субъектларида маркетинг фаолиятини ташкил этиш //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2020. – Т. 2. – №. 3. – С. 242-248.
11. Сирожиддинов К., Тажибаев К. Қишлоқ хўжалиги кичик бизнес субъектларида маркетинг фаолиятини ташкил этиш //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2020. – Т. 2. – №. 3. – С. 242-248.
12. Сирожиддинов К. И., Тажибаев К. Қ. Исползования возможностей маркетинга и коопераций в сельском хозяйстве //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2020. – Т. 2. – №. 11. – С. 121-132.

13. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi // Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.
14. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati // Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

UDK: 338.48:631.147:330.34(575)

O'ZBEKISTONDA AGROTURIZM VA QISHLOQ TURIZMINI RIVOJLANTIRISH: POLSHA TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL

Talapova Nargiza Baxriddinovna

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası dots.v.b., PhD

talapovanargiza@mail.ru

Foziljonova Niholaxon Fayoz qizi

Namangan davlat universiteti talabasi
niholakhon06@gmail.com

Annotatsiya. Agroturizm va qishloq turizmi jahonning ko'plab mamlakatlarida iqtisodiy va madaniy rivojlanishga xizmat qiluvchi muhim turizm turlari sifatida keng rivojlanmoqda. Polsha bu sohada yirik tajribaga ega davlatlardan biri bo'lib, qishloq turizmi infratuzilmasini rivojlantirishda katta muvaffaqiyatlarga erishgan. Ushbu maqolada Polsha tajribasini o'rganish va uni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari – mamlakatimizda agroturizm va qishloq turizmini rivojlantirish istiqbollari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Agroturizm, qishloq turizmi, O'zbekiston, Polsha tajribasi, qishloq infratuzilmasi, barqaror rivojlanish, turizm sanoati, iqtisodiy faollik, ekologik barqarorlik, madaniy meros, qishloq hududlari rivoji, soliq imtiyozlari, davlat qo'llab-quvvatlovi, mahalliy mahsulotlar, ekoturizm, gastronomik turizm, madaniy turizm, innovatsion infratuzilma, turizmدا kadrlar tayyorlash.

Agroturizm va qishloq turizmi zamonaviy global iqtisodiyotda barqaror rivojlanishning muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Ular nafaqat qishloq hududlarining iqtisodiy faolligini oshiradi, balki aholi bandligini ta'minlash, tabiiy va madaniy merosni saqlash, mahalliy mahsulotlarni rivojlantirish va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Turizm sanoatining rivojlanishi natijasida yangi xizmat tarmoqlari shakllanadi, transport va kommunikatsiya infratuzilmalari yaxshilanadi, ekologik resurslardan oqilona foydalanish madaniyati rivojlanadi.

Agroturizm esa, ayniqsa, qishloq joylarida yangi imkoniyatlar yaratib, qishloq xo'jaligi va sayyohlik faoliyatini birlashtirgan innovatsion soha sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Polsha tajribasi dunyoda qishloq turizmini rivojlantirishda

muvaqqafiyatli modellar qatoriga kiradi. Polsha o'zining turli hududlaridagi tabiiy boyliklar, madaniy qadriyatlar va an'anaviy qishloq hayotini turizm sanoati bilan uyg'unlashtirib, nafaqat iqtisodiy yuksalishga, balki ekologik va madaniy barqarorlikni saqlashga ham erishdi. Shu bois, Polsha tajribasini o'rganish va uni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish, milliy xususiyatlar va resurslarga mos keladigan agroturizm va qishloq turizmi modellarini ishlab chiqish orqali mamlakatimizda ushbu sohalarni rivojlantirish istiqbollarini aniqlash maqolaning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Jahon tajribasida agroturizm va qishloq turizmi ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. A. Lane va E. Kizos (2012) o'z tadqiqotlarida agroturizmning qishloq hududlarida iqtisodiy faollikni oshirishdagi rolini tahlil qilgan va bu sohaning qishloq infratuzilmasini rivojlantirishdagi ahamiyatini ta'kidlagan [1]. Cawley va Gillmor (2008) Irlandiyada qishloq turizmini rivojlantirish uchun talab va taklif omillarini o'rgangan va integratsiyalashgan qishloq turizmi modelini ilgari surgan [2]. Nowak (2015) Polshada agroturizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish va turistik xizmatlar sifatini oshirish bo'yicha izlanishlar olib borgan. U agroturizmni qishloq hududlarida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish vositasi sifatida baholagan [3].

Azade Lak va Omid Khayrabadi (2022) Eron qishloq hududlarida agroturizmni rivojlantirish tajribasini tahlil qilib, agroturizmni qishloqdagi kambag'allikni kamaytirish, ekologik resurslardan oqilona foydalanish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash vositasi sifatida ko'rsatgan [4].

WTTC va Research & Insights Hub (2023) O'zbekiston va Polshada sayohat va turizm sohasining iqtisodiy ta'siri haqidagi statistik ma'lumotlarni taqdim etib, sektorning YAIMdagi ulushi va kelajak prognozlarini ko'rsatgan [5], [6].

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, agroturizm va qishloq turizmini rivojlantirish qishloq hududlarining iqtisodiy faolligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun muhim vosita hisoblanadi. Polsha va boshqa davlatlar tajribasi O'zbekiston sharoitida ushbu sohaga ilmiy yondashuv va tizimli rivojlanish zarurligini tasdiqaydi.

Ushbu tadqiqotda taqqoslash va tahlil metodlaridan foydalanildi. Polsha va O'zbekistonning rasmiy statistik ma'lumotlari, xalqaro ilmiy manbalar va amaliy tajribalar asosida agroturizm va qishloq turizmi sohasidagi rivojlanish ko'rsatkichlari, huquqiy asoslar va infratuzilma imkoniyatlari tahlil qilindi. Maqola nazariy tahlil va amaliy tavsiyalar asosida tuzildi.

So'nggi yillarda turizm sohasining yalpi ichki mahsulot (YAIM)dagi ulushi O'zbekiston va Polshada izchil o'sish sur'atlarini namoyon etmoqda. Bu holat ushbu mamlakatlarda turizmni iqtisodiy o'sish omili sifatida shakllanib borayotganini ko'rsatadi. Quyidagi jadvalda 2021-2023 yillar davomida Polsha va O'zbekistonda turizmning YAIMdagi ulushi bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar taqdim etilgan:

Turizmning YAIMdagi ulushi: Polsha va O'zbekiston (2021–2023)

Ko'rsatkichlar	2021	2022	2023
Polsha	4,7	5,1	5,5
O'zbekiston	2,8	3,4	4,0

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2021-2023 yillar davomida Polshada turizmning YAIMdagi ulushi bosqichma-bosqich oshib, 2021-yildagi 4,7 foizdan 2023-yilda 5,5 foizga yetgan. Bu o'sish mamlakatda turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, davlat tomonidan ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari hamda xorijiy sayyohlarni jalb qilishda qo'llanilayotgan raqamli strategiyalarning samaradorligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

O'zbekiston misolida esa, ushbu ko'rsatkich 2021-yildagi 2,8 foizdan 2023-yilda 4,0 foizgacha o'sgan. Bu nisbatan sezilarli o'sish sur'atlari mamlakatda ichki va tashqi turizmni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar, vizasiz rejimlar, infratuzilma loyihalari va davlat-xususiy sherikchilik asosidagi tashabbuslarning natijasidir. Shunga qaramay, Polsha bilan taqqoslaganda, O'zbekistonning turizmning YAIMdagi ulushi hali ham past darajada qolmoqda. Bu esa, mavjud resurslar va imkoniyatlardan to'liq foydalanish, turizm xizmatlarining raqobatbardoshligini oshirish va xalqaro tajribalarni kengroq tatbiq etish zarurligini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasining boy tabiiy manzaralari, xilma-xil iqlim sharoiti, tarixiy-madaniy merosi hamda milliy urf-odatlarini agroturizm yo'nalishini rivojlantirish uchun salmoqli salohiyat yaratmoqda. Mazkur resurslardan oqilona va tizimli foydalanish orqali, ayniqsa qishloq hududlarida istiqomat qiluvchi mahalliy aholini turizm sohasiga faol jalb etish, ularning bandligini ta'minlash, daromad manbalarini diversifikatsiyalash hamda hududiy iqtisodiy faollikni sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

Polsha tajribasidan ko'rinib turibdiki, agroturizmni muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etadi:

- Rivojlangan infratuzilma va transport tarmoqlari;
- Qonunchilik va soliq imtiyozlari orqali davlat ko'magining mavjudligi;
- Mahalliy aholining faol ishtiroki va kasbiy tayyorgarligi.

O'zbekistonda ham ushbu yo'nalishlarni rivojlantirish orqali qishloq hududlarining iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini jadallashtirish mumkin. Bunda ekoturizm, gastronomik turizm va madaniy turizmni agroturizm bilan integratsiya qilish alohida ahamiyat kasb etadi.

Polsha tajribasini o'rganish O'zbekistonda agroturizm va qishloq turizmini rivojlantirish uchun zaruriy infratuzilma va institutsional shart-sharoitlarni yaratish lozimligini ko'rsatdi. Bu esa mamlakat qishloq hududlarining barqaror rivojlanishiga, yangi ish o'rinlari yaratishga va turizm sohasining umumiy raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Huquqiy asoslarni mustahkamlash: Agroturizm va qishloq turizmini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydigan maxsus qonunchilik hujjatlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;

Moliyaviy ko'mak dasturlari: Agroturizm bilan shug'ullanuvchi sub'yektlarga grantlar, subsidiyalar va soliq imtiyozlari taqdim etish;

Kadrlar tayyorlash: Qishloq turizmi va agroturizm sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun maxsus o'quv dasturlarini tashkil etish;

Infratuzilmani rivojlantirish: Qishloq yo'llarini ta'mirlash, transport va telekommunikatsiya xizmatlarini yaxshilash, ekologik dam olish zonalari va mehmon uylarini yaratish;

Mahalliy mahsulotlarni targ'ib qilish: Mahalliy ishlab chiqariladigan qishloq xo'jaligi mahsulotlari va milliy hunarmandchilik mahsulotlarini agroturizm dasturlariga integratsiya qilish;

Ekoturizm va madaniy turizmni rivojlantirish: Agroturizmni ekoturizm va madaniy turizm bilan uyg'unlashtirib, qishloq hududlarining jozibadorligini oshirish.

Shu tarzda, O'zbekistonda agroturizm va qishloq turizmini tizimli ravishda rivojlantirish orqali nafaqat qishloq hududlarining iqtisodiy salohiyatini oshirish, balki mahalliy aholining turmush darajasini yaxshilash, yangi ish o'rinlarini yaratish va kambag'allik darajasini pasaytirish mumkin. Bundan tashqari, qishloq turizmining rivojlanishi ekologik muvozanatni saqlash, tabiiy va madaniy merosni asrash hamda hududlarning jozibadorligini oshirish orqali barqaror rivojlanishga xizmat qiladi. Tizimli va strategik yondashuv asosida agroturizm infratuzilmasini kengaytirish, sifatli xizmatlarni joriy etish, mahalliy mahsulotlarni targ'ib qilish va xalqaro tajribalarni qo'llash O'zbekistonning qishloq turizmi sohasida mintaqaviy va global darajada raqobatbardoshligini oshiradi. Shunday qilib, agroturizm va qishloq turizmini kompleks rivojlantirish orqali nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka, ekologik muhofazaga va madaniy qadriyatlarni tiklashga ham erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lane, A., & Kizos, T. (2012). Agrotourism and its role in enhancing rural economic activity.
2. Cawley, M., & Gillmor, D. A. (2008). Integrated rural tourism: Concepts and practice. *Annals of Tourism Research*.
3. Nowak, P. (2015). Modernization of Agrotourism Infrastructure and Improvement of Tourist Services in Poland.
4. Lak, A., & Khayrabadi, O. (2022). Development of Agrotourism in Rural Areas of Iran: A Sustainable Approach.
5. World Travel & Tourism Council (WTTC) & Research & Insights Hub. (2023). *Economic Impact Reports: Uzbekistan and Poland Tourism Sector Statistics*.
6. Baxriddinova T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.
7. Baxriddinova T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.
8. Valiyeva U. G. Zamonaviy mehmonxonalarda xizmat ko'rsatish jarayonida avtomatlashtirish tizimiga o'tkazish //Volume-3| Issue-2. – 2025.
9. Valiyeva U. G. et al. Turizmning rivojlanishida xususiy sektor faoliyatining dolzarbligi va istiqbollari //Miasto Przyszłości. – 2024. – T. 49. – C. 670-672.

THE ISSUES OF DEVELOPING TOURISM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: INFRASTRUCTURE, SERVICE QUALITY, AND ECOLOGIC FACTORS

Khudayberdiyeva Nargiza Nizomiddin kizi

Namangan state university, senior teacher of Management department, PhD
shin-set-sunan@mail.ru

Umarov Asadbek Jaloliddinovich

Namangan state university, the third year student of faculty of Economics
asadbekumarov609@gmail.com

Abstract. This article examines the key challenges facing the development of tourism in the Republic of Uzbekistan, focusing on three critical areas: infrastructure, service quality, and ecological sustainability. The article concludes with strategic recommendations aimed at fostering a more integrated, professional, and eco-conscious tourism industry in Uzbekistan.

Keywords: Uzbekistan tourism, infrastructure development, service quality, ecological sustainability, Silk Road, hospitality industry, environmental impact, sustainable tourism, cultural heritage, Central Asia tourism.

Uzbekistan, with its rich historical heritage, stunning architecture, and vibrant culture, holds enormous potential as a global tourism destination. As a key country along the ancient Silk Road, it offers unique attractions such as Samarkand, Bukhara, and Khiva — cities steeped in centuries-old traditions and Islamic art. However, despite steady growth in international interest, the full development of the tourism sector in Uzbekistan faces a number of significant challenges. These challenges fall largely into three main categories: infrastructure, service quality, and ecological sustainability.

1. Infrastructure Challenges

A robust infrastructure is the backbone of a successful tourism industry. In Uzbekistan, while major cities have seen investments in roads, airports, and public transport in recent years, many tourist regions — particularly rural or mountainous areas — still suffer from poor accessibility. Inadequate road networks, limited public transportation, and the lack of modern facilities in remote destinations deter potential tourists from exploring beyond urban centers.

Air connectivity also remains a concern. Although international flights are increasing, high ticket prices, limited direct routes, and underdeveloped regional airports restrict the flow of tourists. Additionally, digital infrastructure, such as high-

speed internet and mobile connectivity, is unevenly distributed, impacting both tourist experiences and digital marketing efforts.

2. Service Quality and Human Capital

Another key issue hindering tourism development in Uzbekistan is the inconsistent quality of hospitality services. While top-tier hotels in Tashkent and other major cities meet international standards, mid-range and budget accommodations often lack trained staff, modern amenities, and efficient management.

The tourism workforce frequently lacks professional training in languages, customer service, and international hospitality standards. Although there are efforts to improve vocational education in tourism and hospitality, the gap between current practices and global expectations remains wide. This affects tourists' overall satisfaction and word-of-mouth promotion, which are critical for the growth of the industry.

Furthermore, tour operators, guides, and local service providers often operate with limited coordination, leading to disjointed services and poor customer experiences. Streamlining these services and investing in human capital are essential steps toward improving service quality.

3. Ecologic and Environmental Concerns

As tourism expands in Uzbekistan, environmental sustainability has emerged as a pressing concern. Natural sites such as the Chimgan Mountains, Lake Aydarkul, and the Kyzylkum Desert are increasingly popular among eco-tourists. However, the growth in foot traffic and lack of environmental regulations in some areas pose threats to these fragile ecosystems.

One notable ecological issue is the impact of tourism near historical monuments and UNESCO World Heritage sites. Overcrowding and insufficient waste management threaten to degrade these sites, many of which are already vulnerable due to age and environmental exposure.

Furthermore, Uzbekistan faces broader environmental challenges — including water scarcity and desertification — which are exacerbated by climate change. The dried-up Aral Sea remains one of the most prominent ecological disasters globally, and its surrounding region presents both a challenge and an opportunity for ecological tourism. However, development in this area must be handled with care, prioritizing environmental restoration and community engagement.

Moving Forward: Recommendations for Sustainable Growth

To fully realize its tourism potential, Uzbekistan must address these interconnected challenges with a strategic and integrated approach:

Invest in Infrastructure: Expanding and modernizing transportation networks, especially in rural and remote regions, will make the country more accessible. Investments should also focus on digital connectivity and smart infrastructure to support the modern traveler's needs.

Enhance Service Standards: Establishing national training programs, partnering with international hospitality institutions, and enforcing quality standards will help professionalize the industry and raise the bar for service.

Prioritize Sustainability: Uzbekistan should adopt eco-tourism models that balance development with conservation. Implementing strict environmental regulations, promoting community-based tourism, and raising awareness among tourists and locals will ensure long-term ecological protection.

Promote Regional Cooperation: As part of Central Asia, Uzbekistan can benefit from cross-border tourism initiatives, such as Silk Road circuits and regional packages that promote multi-country travel experiences.

Conclusion

Uzbekistan stands at the crossroads of tradition and transformation in its tourism journey. The country's breathtaking landscapes, rich heritage, and cultural depth provide a solid foundation. Yet, to position itself as a competitive and sustainable destination on the global stage, it must overcome significant hurdles in infrastructure, service quality, and ecological management. With thoughtful planning and committed investment, Uzbekistan has the potential to emerge as a model for culturally rich and environmentally responsible tourism in Central Asia.

REFERENCES

1. World Tourism Organization (UNWTO). (2022). Tourism for inclusive growth: World Tourism Day 2022 report. <https://www.unwto.org>
2. State Committee of the Republic of Uzbekistan for Tourism Development. (2023). Tourism statistics and development strategy. <https://uzbektourism.uz>
3. Asian Development Bank. (2020). Sustainable tourism development in Central Asia: Regional cooperation and infrastructure needs. <https://www.adb.org>
4. United Nations Development Programme (UNDP). (2021). Ecotourism and sustainable development in Uzbekistan. <https://www.uz.undp.org>
5. Sharipov, B. (2020). Challenges of service quality in Uzbekistan's hospitality industry. *Journal of Central Asian Studies*, 15(2), 87–96.
6. Turobov, F. (2021). Ecological tourism in Uzbekistan: Problems and prospects. *Ecology and Tourism Journal*, 12(3), 101–114.
7. Islomov, D. (2019). Tourism infrastructure and regional development in Uzbekistan. *Uzbekistan Economic Review*, 5(1), 45–56.
8. OECD. (2021). Enhancing the Quality of Tourism Services in Developing Economies. <https://www.oecd.org/tourism>
9. UNESCO World Heritage Centre. (2023). Management of tourism at heritage sites in Central Asia. <https://whc.unesco.org>

O'ZBEKISTONDA XALQARO TURIZM BRENDI: RAQOBATBARDOSH MARKETING STRATEGIYALARI

Ermekbaeva Indira Pulatbek qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
tayanch doktoranti (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonning xalqaro turizm brendini shakllantirish yo'lida marketing strategiyalari tahlil qilinadi. Maqolada O'zbekistonning tarixiy-madaniy merosi, tabiiy resurslari va turistik salohiyati asosida xalqaro miqyosda tan olinadigan turizm brendini shakllantirish uchun zarur bo'lgan asosiy yo'nalishlar — raqamli marketing, madaniy va emotsional brending, xalqaro sertifikatlash, mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirish va ekologik mas'uliyat tamoyillari asosida ishlab chiqilgan ekoturizm strategiyalari ko'rib chiqiladi. Tahlillar asosida, mavjud muammolar va imkoniyatlar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: turizm brendi, marketing strategiyasi, korporativ ijtimoiy mas'uliyat, xalqaro imij, barqaror rivojlanish.

Bugungi globallashuv jarayonida turizm sanoati jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan va raqobatbardosh tarmoqlaridan biriga aylangan. Mamlakatlar o'zining turistik salohiyati va imkoniyatlarini xalqaro miqyosda samarali targ'ib etish orqali nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va ijtimoiy rivojlanishga erishishga intilmoqda. Turizm, ayniqsa, xizmat ko'rsatish sohasi sifatida yangi ish o'rinlarini yaratish, mahalliy infratuzilmani yaxshilash va mamlakatning ijobiy imijini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Shu bois, turizm sohasini strategik rivojlantirish, uni zamonaviy marketing vositalari, jumladan, turizm brendlash orqali targ'ib etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston o'zining boy va rang-barang madaniy merosi, shuningdek, tarixiy obidallari bilan jahonda keng e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro va Xiva kabi qadimiy shaharlar o'zining noyob me'moriy obidallari, milliy qadriyatlari va tarixiy ahamiyati bilan Markaziy Osiyodagi eng muhim turistik markazlar qatoridan joy olgan. So'nggi yillarda mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirish, mavjud madaniy boyliklarni xalqaro miqyosda tanitish va ushbu sohani iqtisodiy o'sishning barqaror omiliga aylantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Bu yo'nalishda raqamli texnologiyalardan foydalanish, ekoturizm imkoniyatlarini kengaytirish hamda zamonaviy marketing strategiyalarini joriy etish muhim omillardan bo'lib xizmat qilmoqda. O'zbekistonning turistik jozibasini oshirish uchun infratuzilmani takomillashtirish, xizmatlar sifatini yuksaltirish va xalqaro hamjamiyat bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur. Shuningdek, madaniy merosni jahon darajasida targ'ib qilish orqali mamlakat brendini shakllantirish ham dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Turizm brendi — bu mamlakatning turistik obro'-e'tibori, imiji va unda mavjud resurslarning boshqalardan ajralib turuvchi xususiyatlarini targ'ib qilishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. D.Aakerning (1996) fikricha, brend — bu iste'molchi ongida mahsulot yoki xizmatga nisbatan shakllanadigan hissiy va funksional qadriyatlar majmuasidir. Mamlakat brendi esa ko'p komponentli va murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim bo'lib, turizm bu tizimning eng faol yo'nalishidir [1]. Turizm brendini yaratish — bu sayohatchilarni jalb qiluvchi noyob xususiyatlarni shakllantirish orqali manzilni targ'ib qilish va uni raqobatchilardan ajratib ko'rsatishga qaratilgan strategik jarayondir. Bu jarayon manzilning jozibadorligini

oshirish va uning bozordagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi. Brend imiji, mahalliy madaniyat, tarix hamda tabiiy boyliklarga asoslangan unutilmas tajribalarni yaratishni o'z ichiga oladi. Muvaffaqiyatli turizmni brendlash nafaqat sayyohlar sonining ortishiga, balki ularning sodiqligini oshirish va hududiy iqtisodiy o'sishni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Xalqaro miqyosda muvaffaqiyatli brendga aylanish uchun mamlakatlar quyidagilarga e'tibor qaratadi:

Unikal turistik taklif (Unique Selling Proposition, USP);

Madaniy va tarixiy boyliklarning qadrlanishi;

Tashqi kommunikatsiyalarning aniqligi va izchilligi;

Barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyat prinsiplariga asoslanish.

O'zbekiston turizm sohasida katta salohiyatga ega bo'lgan davlatlardan biridir. Mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi, noyob arxitektura obidalari, betakror tabiiy manzaralari va mehmondo'st xalqi uni xalqaro turizm bozori uchun jozibador yo'nalishga aylantiradi [2]. Samarqand, Buxoro, Xiva kabi qadimiy shaharlardagi yodgorliklar YuNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, bu hududlar madaniy turizmning asosiy markazlari hisoblanadi [3]. Bundan tashqari, O'zbekiston ekoturizm, sog'lomlashtirish va gastronomik turizm yo'nalishlarida ham keng imkoniyatlarga ega. Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi, Zarafshon va Chatqol milliy tabiat bog'lari, Chimyon va Zaamin kabi maskanlar ekoturizm uchun muhim manzillardir. Shu bilan birga, xalqaro miqyosda e'tirof etilgan milliy oshxona va urf-odatlar gastronomik va madaniy turizmni rivojlantirishga xizmat qilmoqda. O'zbekiston hukumati so'nggi yillarda turizm sohasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Elektron vizalar, vizasiz kirish tartiblari va infratuzilmaning modernizatsiyasi bu yo'nalishda muhim qadam bo'ldi [4]. 2023 yilda mamlakatga 6,6 milliondan ortiq xorijiy sayyoh tashrif buyurgan bo'lib, bu sohaning iqtisodiy salohiyatini oshirmoqda.

Ammo, mavjud resurslar to'liq ishlatilmayapti. Raqobatbardosh brend imiji hali mustahkam emas, bu esa xorijiy sayyohlarni jalb qilishda to'siq bo'lib xizmat qilmoqda. Bu holat mamlakatning global turizm bozorida yetarlicha faol va ta'sirchan ishtirok etishiga ma'lum darajada to'sqinlik qilmoqda. Jahon sayyohlik oqimini jalb qilishda kuchli va aniqlangan brend mavjudligi asosiy omillardan biri bo'lib, O'zbekiston uchun ham bu yo'nalishda izchil harakatlar olib borish zarurati tug'ilmoqda.

Asosiy muammolar quyidagilar:

Global brend strategiyasining yo'qligi;

Internet va raqamli marketingdan kam foydalanish;

Hududlar o'rtasidagi turistik axborot notengligi;

Mahalliy aholini turizm jarayonlariga jalb qilishdagi sustkashlik.

Raqobatbardosh marketing strategiyalari

O'zbekiston uchun muvaffaqiyatli turizm brendi yaratishda quyidagi marketing strategiyalari muhim:

1. Raqamli marketing

Bugungi kunda sayyohlar Internet orqali safar rejasini tuzishadi. Shu sababli, raqamli platformalardagi mavjudlik (vebsaytlar, bloglar, ijtimoiy tarmoqlar) hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'zbekistonning milliy turizm portali (uzbekistan.travel) faol bo'lsa-da, uning kontenti global auditoriyaga to'liq moslashtirilmagan. Shu sababli, SEO, influencer marketing, YouTube vloglar va virtual turlar orqali xalqaro qamrovni kengaytirish zarur.

2. Emotsional va madaniy brending

Sayyohlar nafaqat joyni, balki u yerda kechadigan his-tuyg'ularni "sotib oladilar". Shu sababli, brendlar madaniyat, an'ana va tarixga tayangan holda vizual va narrativ kontent yaratishlari lozim. Misol uchun, "Silk Road Spirit" yoki "Feel the Soul of Central Asia" kabi shiorlar orqali O'zbekistonning emotsional timsoli yaratilishi mumkin [5].

3. Xalqaro hamkorlik va sertifikatlar

Turizm sohasida sifat belgilovchi xalqaro sertifikatlar (masalan, Green Destinations, Travelife) O'zbekiston uchun ishonchli imij yaratishda muhim. Ularni joriy qilish orqali xorijiy ishonch oshadi.

4. Korporativ ijtimoiy mas'uliyat (KIM) va turizm imiji

Barqaror turizm kontsepsiyasiga ko'ra, turizm faqat iqtisodiy daromad emas, balki atrof-muhit, madaniyat va mahalliy hamjamiyatlar bilan muvozanatli aloqada bo'lishi kerak. O'zbekiston uchun bu yo'nalish KIM tamoyillarini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi.

5. Mahalliy aholi ishtirokini oshirish

Mahalliy aholining turizm loyihalarida bevosita ishtirok etishi (mehmonga xos xizmatlar, homestay, qo'l hunarmandchiligi) brendning ijtimoiy ahamiyatini oshiradi va mahalliy rivojlanishga hissa qo'shadi.

4.2. Ekoturizm va ekologik mas'uliyat

Qoraqalpog'istondagi ekologik muammolar (masalan, Orolbo'yi inqirozi) fonida ekologik mas'uliyatga asoslangan turizm strategiyalari nafaqat barqaror rivojlanish, balki global hamjamiyatga ijobiy signal bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston xalqaro turizm bozorida salohiyatli, ammo hali to'liq shakllanmagan brendga ega davlatlardan biridir. Mamlakatda mavjud tarixiy obidalar, boy madaniyat, qadimiy an'analar, tabiiy landshaftlar va mehmondo'st xalq omillari raqobatbardosh turizm brendini yaratish uchun qulay asos bo'la oladi. Biroq bu salohiyatni real imkoniyatga aylantirish uchun izchil va strategik yondashuv talab etiladi. Maqolada ko'rib chiqilgan marketing strategiyalari, xususan raqamli marketing, madaniy va emotsional brending, xalqaro sertifikatlash, ijtimoiy tarmoqlarda faol targ'ibot yuritish, kontent marketing va maqsadli auditoriya bilan muloqotni takomillashtirish — O'zbekistonning xalqaro imijini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, korporativ ijtimoiy mas'uliyat (KIM) konsepsiyasiga asoslangan barqaror turizm rivoji, ayniqsa, ekologik xavfsizlik, mahalliy hamjamiyat manfaatlari, tarixiy-madaniy merosning asrab-avaylanishi va ijtimoiy tenglikni ta'minlash orqali global e'tiborni jalb etish imkonini beradi. Ayniqsa, Qoraqalpog'istondagi Orolbo'yi hududida ekoturizmni rivojlantirish orqali

ekologik diplomatiya vositasida xalqaro hamkorlik va brend ishonchliligini mustahkamlash mumkin.

Milliy turizm brendi konsepsiyasini ishlab chiqish va global bozorda uni izchil targ'ib qilish zarur. Raqamli marketing vositalari (ijtimoiy tarmoqlar, SEO, veb-kontent, virtual turlar) orqali xalqaro auditoriyaga sifatli va jozibali axborot yetkazilishi kerak. Mahalliy aholi va tadbirkorlik subyektlarini turizm loyihalariga jalb qilish orqali ijtimoiy ta'sir kuchaytiriladi va turizmدا inkluziv yondashuv ta'minlanadi. Ekoturizm va madaniy turizm yo'nalishlari xalqaro e'tiborni jalb etishda asosiy vosita bo'la oladi.

Shunday qilib, O'zbekistonning xalqaro turizm brendi nafaqat iqtisodiy jihatdan daromad manbai, balki milliy qadriyatlar, ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyatni o'zida mujassam etgan zamonaviy va global pozitsiyaga ega platformaga aylanishi mumkin. Bu esa nafaqat turizm sohasining, balki butun mamlakat imijining yuksalishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aaker, D. (1996). "Building Strong Brands". Free Press.
2. UNWTO (2023). "Tourism Highlights: Central Asia Region Report".
3. UNESCO, 2021. <https://whc.unesco.org/en/list/602/>
4. OECD (2014), Recommendation of the Council on Digital Government Strategies, OECD Publishing, <https://www.oecd.org/gov/digital-government/Recommendation-digitalgovernment-strategies.pdf>.
5. Morgan, N., Pritchard, A., & Pride, R. (2011). Destination Brands: Managing Place Reputation. Routledge.

УДК 378.014

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗИТИВНОГО ИМИДЖА УНИВЕРСИТЕТОВ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ: ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ ТУРИЗМА

Наркулова Шахноза Шакарбековна

Базовый докторант Самаркандского
института экономики и сервиса

Аннотация. В статье рассматриваются возможности формирования позитивного имиджа университетов в условиях цифровой трансформации. Особое внимание уделено использованию цифровых технологий и инструментов SMM для продвижения образовательных программ в сфере туризма. Анализируются стратегии повышения привлекательности вузов среди абитуриентов и партнёров через цифровые каналы коммуникации.

Ключевые слова: имидж университета, цифровая трансформация, туризм, SMM, брендинг, вуз, коммуникации, социальные сети, маркетинг, образование.

В последние десятилетия цифровая трансформация охватила все сферы жизни, включая образование. В условиях глобализации и усиления конкуренции на образовательном рынке, вузы стремятся не только модернизировать учебные программы, но и создать сильный, привлекательный имидж. Формирование позитивного имиджа высших учебных заведений имеет решающее значение для привлечения студентов, включая студентов из-за рубежа. Особенно это актуально для университетов, предлагающих специализированные программы в области туризма, где конкурентоспособность образовательных учреждений напрямую зависит от их способности привлекать внимание потенциальных абитуриентов и партнеров. Одним из ключевых факторов для достижения этого является эффективное использование цифровых технологий, таких как социальные медиа, онлайн-платформы и маркетинговые инструменты. В условиях стремительно меняющегося цифрового ландшафта важно исследовать возможности и подходы к формированию имиджа вузов с акцентом на туризм и связанные с ним отрасли.

Целью данной работы является исследование возможностей применения цифровых технологий для формирования имиджа университетов, особенно тех, которые предлагают образовательные программы в области туризма. Анализируются ключевые цифровые инструменты и стратегии, направленные на улучшение репутации и продвижение образовательных услуг.

В работе использованы анализ научной литературы по вопросам цифровизации образования, имиджа вузов и маркетинга в туризме а также сбор и интерпретация эмпирических данных о применении цифровых инструментов в образовательных учреждениях с оценкой их эффективности в туристическом контексте.

Имидж университета можно рассматривать как совокупность общественного восприятия образовательного учреждения, которое складывается из множества факторов, таких как репутация, качество образования, успехи в научной деятельности, уровень преподавания и инфраструктуры, а также активность в цифровом пространстве. Согласно исследованиям, имидж является ключевым элементом конкурентоспособности вузов, поскольку он напрямую влияет на привлечение студентов, партнеров и работодателей. Положительный имидж способствует увеличению численности студентов, повышению доверия со стороны внешних заинтересованных сторон, включая государственные и частные структуры, а также развитию бренда университета.

Имидж университета сегодня выходит за рамки академической репутации — он становится частью его бренда и фактором привлекательности для студентов, партнёров и даже туристов. Ключевые составляющие имиджа включают:

- **Академическую репутацию**, основанную на качестве программ и научной активности;

- **Профессионализм преподавателей**, формирующий доверие к образовательному процессу;
- **Современную инфраструктуру**, обеспечивающую комфорт и функциональность обучения;
- **Цифровую активность** — присутствие в соцсетях, доступность информации онлайн;
- **Социальную ответственность**, отражающую участие университета в общественно значимых проектах.

Цифровизация образовательного процесса охватывает различные аспекты: от внедрения онлайн-курсов и образовательных платформ до использования искусственного интеллекта и виртуальной реальности для улучшения образовательного опыта. Влияние цифровизации на образование включает развитие новых форматов обучения, доступность образовательных материалов, расширение возможностей для студентов и преподавателей в разных уголках мира. Цифровая трансформация существенно влияет на имидж университетов, поскольку позволяет вузам быть более открытыми, доступными и конкурентоспособными на международном уровне. К тому же, активное присутствие вузов в социальных сетях и на специализированных образовательных платформах способствует формированию их положительного имиджа в глазах потенциальных студентов и партнеров.

Цифровая трансформация имеет два основных аспекта влияния на имидж:

1. **Управление репутацией** — университеты могут использовать цифровые каналы для формирования и поддержания своей репутации, создавая контент, который подчеркивает их достижения и сильные стороны.
2. **Интерактивность и вовлеченность** — возможность прямого взаимодействия с аудиторией, обмена мнениями и отзывами, что способствует укреплению доверия и улучшению восприятия бренда университета.

Маркетинг в сфере образования включает различные стратегии и инструменты для продвижения образовательных услуг и формирования позитивного имиджа. Одним из ключевых элементов является **Социальный медиа маркетинг (SMM)**, который представляет собой стратегию продвижения через платформы социальных сетей (Facebook, Instagram, LinkedIn и другие). Вузам важно эффективно использовать эти платформы для распространения информации о своих образовательных программах, научных проектах, мероприятиях и достижениях. Применение SMM помогает создать диалог с аудиторией, наладить коммуникацию с потенциальными студентами и партнерами, а также сформировать доверие к бренду университета.

Роль цифровых технологий и социальных медиа в продвижении имиджа.

Использование цифровых инструментов. Цифровые технологии играют ключевую роль в формировании и продвижении имиджа университетов в современной образовательной среде. Вузам необходимы разнообразные цифровые платформы и ресурсы для взаимодействия с потенциальными

студентами, партнерами и общественностью. Одним из самых эффективных инструментов являются социальные сети, которые позволяют вузам не только транслировать информацию, но и строить устойчивые отношения с аудиторией.

SMM-стратегии в вузах. Социальный медиа-маркетинг (SMM) является важной частью цифровой маркетинговой стратегии для вузов. Важно понимать, что каждая социальная сеть имеет свои особенности, которые должны учитываться при разработке стратегии продвижения.

1. **Создание персонализированного контента:** В вузах, которые предлагают программы по туризму, важно создавать контент, ориентированный на целевую аудиторию — будущих студентов и их семьи. Видеоролики о жизни на кампусе, виртуальные туры по университету, интервью с преподавателями и студентами, а также обзоры экскурсий и практик — всё это помогает студентам увидеть, как их обучение будет выглядеть на практике.
2. **Интерактивность и вовлеченность:** Важным элементом успешной SMM-стратегии является взаимодействие с аудиторией. Университеты должны активно отвечать на вопросы студентов, проводить опросы и конкурсы, организовывать онлайн-мероприятия и вебинары, что создает чувство общности и позволяет наладить доверительные отношения.
3. **Таргетированная реклама:** Важно использовать возможности таргетированной рекламы для привлечения студентов из различных регионов и стран. Для этого социальные сети предлагают широкий спектр инструментов, позволяющих настроить рекламные кампании на основе интересов, географии и демографических характеристик потенциальных студентов.
4. **Storytelling и контент-маркетинг:** Сюжеты об успехах выпускников, экскурсии по учебным заведениям и интервью с преподавателями могут быть эффективно использованы для того, чтобы продвигать туризм как образовательную программу. Такой контент помогает создать не просто информацию, а историю, к которой аудитория может эмоционально привязаться.

Социальные сети — Instagram, Facebook, YouTube, LinkedIn, TikTok — служат не только площадками для трансляции информации, но и инструментами диалога и формирования репутации. Они позволяют визуализировать студенческую жизнь, успехи выпускников, инфраструктуру, академическую мобильность и другие сильные стороны вуза. Также важны **образовательные платформы** (Coursera, edX, Udeemy), где университеты размещают открытые онлайн-курсы, привлекая международную аудиторию и повышая узнаваемость бренда.

Перспективы развития. Цифровой маркетинг в высшем образовании продолжит развиваться в направлении персонализации коммуникаций, использования аналитики поведения пользователей, внедрения искусственного интеллекта и технологий дополненной реальности. Особое внимание должно уделяться формированию устойчивого бренда университета, ориентированного

не только на привлечение студентов, но и на развитие партнерств в туристической отрасли. Перспективными направлениями дальнейших исследований являются:

- оценка эффективности SMM-кампаний в конкретных университетах;
- изучение восприятия цифрового имиджа вузов среди международных абитуриентов;
- разработка интегрированных стратегий цифрового продвижения образовательных программ в сфере туризма.

Таким образом, цифровые технологии открывают новые горизонты для укрепления конкурентоспособности университетов и позиционирования туристических программ как привлекательных и перспективных направлений обучения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Иванов, В. А. (2020). Цифровая трансформация в высшем образовании: вызовы и перспективы. Москва: Научный мир.
2. Смит, Дж. (2021). Digital Marketing in Higher Education: Trends and Innovations. New York: Educational Press.
3. Brown, P., & Green, T. (2019). Social Media Strategies for University Branding. *Journal of Higher Education Marketing*, 23(2), 115-130.
4. Бородин, А. П. (2018). Маркетинг в сфере высшего образования: теория и практика. Санкт-Петербург: Экономика и статистика.
5. Jones, L., & Williams, M. (2020). Tourism Education in the Digital Age. *Journal of Tourism Education*, 45(1), 50-67.
6. Барсуку, И. С. (2022). Туризм как область образовательных программ в условиях цифровизации. *Туризм и инновации*, 12(3), 34-42.
7. Kotler, P., & Fox, K. F. (2017). Strategic Marketing for Educational Institutions. New Jersey: Prentice Hall.
8. Jevons, C. (2006). Universities and Marketing: The Role of Branding. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 11(3), 149-157.
9. Hemsley-Brown, J., & Oplatka, I. (2006). University marketing: A critical review of the literature. *International Journal of Public Sector Management*, 19(4), 316-338.
10. Pereira, A. (2020). Digital Marketing in Higher Education: Trends, Tools, and Practices. *Higher Education Research and Development*, 39(4), 774-787.
11. Berezina, K., Cline, T. W., & Miller, S. (2020). Digital Transformation in Higher Education: A Case Study Approach. *Journal of Marketing for Higher Education*, 30(1), 1-19.
12. Wilkins, S., & Huisman, J. (2012). The International Student Experience: A Study of International Students' Expectations and Perceptions of Higher Education. *Journal of Studies in International Education*, 16(4), 313-334.

O'ZBEKISTONDA SOG'LOMLASHTIRISH TURIZMI IMKONIYATLARI

Yunusova Sohiba Abdulmamidovna,
Namangan davlat universiteti katta o'qituvchisi

Abdullayeva E'zoza Azimjon qizi
Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada sog'lolashtirish turizmining mazmuni, ahamiyati va jahon tajribasi tahlil qilinib, O'zbekistonda bu turdagi turizmni rivojlantirish istiqbollari ochib berilgan. Unda sanatoriy va sog'lolashtirish maskanlarining iqtisodiy, ijtimoiy va investitsiyaviy ahamiyati yoritilib, mamlakatimizdagi tabiiy resurslar, mineral suvlar, shifobaxsh iqlim va tibbiy infratuzilmalarning salohiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Sog'lolashtirish turizmi, sanatoriy, tibbiy xizmat, rehabilitatsiya, tabiiy resurslar, investitsiya, infratuzilma, ichki va tashqi turizm.

Zamonaviy turizm nafaqat madaniy va tarixiy shaharlar, qadimgi yodgorliklarni ziyorat qilishni balki XXI asrda bu jarayon global ob-havoni o'zgarishi natijasida asr odamlari uchun sog'lolashtirish va dam olish maskanlarida vaqt o'tkazishni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun ham bugungi kunda sihatgohlar turizm tarmog'ini ajralmas va strategik muhim bo'g'ini sifatida qaralmoqda. Sihatgohlar tibbiy xizmat, rekreatsiya va psixologik reabilitatsiyani birlashtirib, sog'lom turmush tarzini targ'ib qiladi.

Sihatgohlar-sog'lolashtirish turizmining asosi hisoblanadi. Ular turizmga profilaktika va reabilitatsiya xizmatlarini taklif etish orqali sog'liq uchun xavfsiz va foydali bo'lgan dam olishni ta'minlaydi. Sog'lolashtirish turizmi bu salomatlikni tiklash, dam olish va stressdan halos bo'lishni maqsad qilgan sayohat shaklidir. Dunyo bo'yicha sog'lolashtirish turizmi 2023 yilda 800 milliard dollarlik bozorga ega bo'lib, bu ko'rsatgich har yili 8-10% ga o'sib bormoqda. Sihatgohlar nafaqat aholini salomatligini tiklash balki turizm, bandlik va hududiy infratuzilmalarni rivojlantirishda muhim ro'l oynaydi va quyidagi imkoniyatlarni yaratishi mumkin:

1. Sihatgohlarning iqtisodiy ahamiyati. O'zbekistonda 100 dan ortiq sanatoriy va dam olish maskanlari mavjud bo'lib, ular quyidagi yo'nalishlarda iqtisodiyotga hissa qo'shadi;

- turizm daromadlari: Sog'lolashtirish turizmi yil sayin o'sib bormoqda. Mahalliy va xorijiy fuqarolar tomonidan sarflanadigan mablag'lar xizmat ko'rsatish (mehmonxona, restoran, transport, savdo) sohasi aylanmasini oshiradi.

- ish o'rinlari yaratish: Sanatoriylar tibbiy xodimlar, xizmat ko'rsatuvchilar, texnik ishchilar va boshqalarning ish bilan ta'minlaydi. Bu asosan sanatoriylar shahardan chetqda joylashganligi uchun qishloq joylarda aholini ish bilan ta'minlaydi.

Hududiy rivojlanish Sanatoriylar atrofidainfratuzilmalar (yo'llar, transport, aloqa, oziq-ovqat ta'minoti) rivojlanadi, bu esa boshqa kichik va o'rta tadbirkorlik tarmoqlari (oziq- ovqat, suviner, qo'l mehnati) uchun zamin yaratadi.

2. Ekspertbop xizmat sifatida sog'lomlashtirish turizmi

yurtimizda so'ngi yillarda davlat tomonidan sog'lomlashtirish va tibbiy turizmni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda va bunga doir bir necha ishlar amalga oshirilmoqda. Chet ellik turistlar uchun sanatoriylardagi mavjud xizmatlarni rivojlantirish amalga oshirilmoqda:

- nisbatan arzon;
- tabiiy mineral suvlar va shifobaxsh iqlim mavjud;
- yuqori malakali tibbiy kadrlar faoliyat yuritadi.

Bu xususiyatlar o'zbekistonni mintaqaviy tibbiy turizm markaziga aylantirish imkonini beradi.

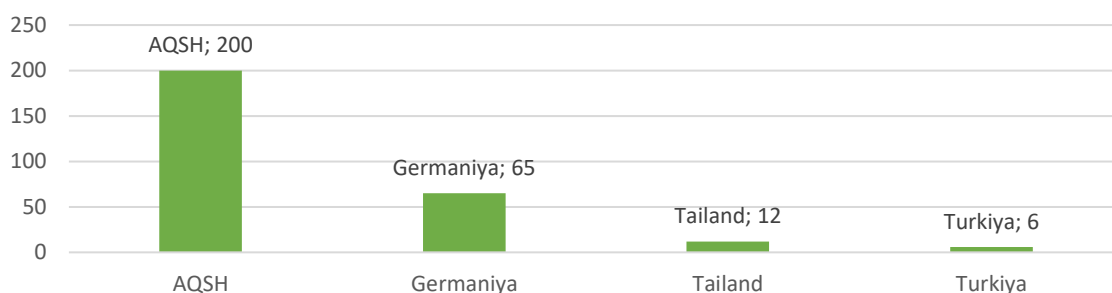
3. Investitsion imkoniyatlar:

Dunyo bo'yicha sog'lomlashtirish turizmi bozori 2024-yilda 1 trillion dollardan oshdi va yiliga o'rtacha 7-8 % ga o'smoqda. O'zbekistonda bu soha imkoniyatlari yetarli darajada bo'lib bular quyidagilar:

- mineral suv manbalari, tog' va balchiqli hududlar ko'pligi;
- sog'liqni saqlash va turizm sektori davlat tomonidan qo'llab quvvatlanayotganligi.
- ichki turizm va tibbiy turizm davlat dasturlariga kiritilganligi.

Bugungi kunda sog'lomlashtirish turizmi keng rivojlanayotgan turizm turi bo'lib yetakchi davlatlar o'zlarida bor imkoniyat tabiiy resurs(mineral suvlar, balchiq manbalari), geosiyosiy joylashuv(tog' havosi va yashil hududlari), tibbiy salohiyat(sanatoriylar, kurort, tibbiy markazlar, balneologiya va hidroterapiya markazlari), ekologik toza hududlari(havoning ifloslanmagani juda muhim) laridan foydalangan holda bu turizmni rivojlantirishyapti va iqtisodiy samaradorlikka erishmoqdalar bu soha bo'yicha yetakchi davlatlar:

Ulushlar ifodasi USD dollarida

- AQSH 200+ milliard USD
- Germaniya 65 milliard USD
- Tailand 12+milliard USD
- Turkiya 5-6 milliard USD
- Malayziya 3-4 milliard USD
- Koreya Respublikasi 2+ milliard USD

Bu davlatlar sog'lomlashtirish turizmini rivojlantirishda asosan tabiiy

resurslar, xalqaro darajada tan olingan xizmat sifati va eng asosiy bo'lgan jihat ham sog'lomlashtirish, ham dam olish imkonini beruvchi infratuzilmalardan keng foydalanmoqda.

Yurtimizda bu sohadan foydalanish uchun yetrali darajada imkoniyatlar mavjud bo'lsada O'zbekiston hali sog'lomlashtirish turizmida asosiy eksportchi davlatlar qatoriga kirmaydi. O'zbekiston bu sohani rivojlantirishda qulay geografik joylashuvi asosan qadimgi tog' tizmalari, cho'l va dasht hududlari va vodiylar (Farg'ona vodiysi) dan iboratligi iqlimini turli sharoitlarga ajratadi. Ob-havoning o'zgaruvchanligi bu iqlim xususiyatlari sog'lomlashtirish turizmini tashrif buyuruvchilari uchun jozibali qiladi. O'zbekistonning geografik joylashuvi va iqlimi sog'lomlashtirish turizmi uchun ko'plab imkoniyatlarni beradi.

2024 yildan boshlab O'zbekistonda sog'liqni saqlash va turizmni rivojlantirish davlat dasturlari qabul qilindi. Samarqand, Chortoq, Zamin, Chimyon, Toshkent viloyati sog'lomlashtirish markazlari sifatida rivojlantirilmoqda. Buning natijasida esa yiliga 1,2 million ichki va tashqi turistlar qabul qilinmoqda. O'zbekiston bu sohani rivojlantirishni boshlang'ich bosqichida, lekin tabiiy resurslar va hukumatning qo'llab quvvatlashi, chet ellik investorlarning bu sohaga qiziqish bildirishi bilan katta o'sish salohiyatiga ega bo'lishi mumkin. Buning natijasida yurtimizda infratuzilmalarni modernizatsiya qilinishi, zamonaviy sog'lomlashtirish maskanlari, yangi ish o'rinlari yaratilishi, mahalliy tadbirkorlikni rivojlanishi, malakali shifokorlarni ko'payishi transport va oziq -ovqat sohasida iqtisodiy samaradorlik ortishi, aholining daromadlari sezilarli o'sishi kuzatiladi.

Sog'lomlashtirish turizmi zamonaviy turizm tarmoqlaridan biri sifatida nafaqat sog'liqni tiklash, balki iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga ham katta hissa qo'shmoqda. O'zbekistonda bu soha uchun mavjud tabiiy resurslar, mineral suvlar, va shifobaxsh iqlim kabi boy salohiyat, shuningdek, davlat tomonidan ko'rsatilayotgan qo'llab-quvvatlash choralari sog'lomlashtirish turizmini rivojlantirish uchun muhim omillardir. Sanatoriy va sog'lomlashtirish maskanlarining soni ortib borayotganligi, ularning atrofida infratuzilmalar shakllanayotgani, ish o'rinlari yaratilayotgani ham bu yo'nalishning iqtisodiy samaradorligini ko'rsatadi. Kelgusida bu sohani yanada rivojlantirish orqali O'zbekistonni Markaziy Osiyodagi sog'lomlashtirish turizmining yetakchi markazlaridan biriga aylantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni.
2. "Turizm asoslari" – A.A. Qodirov, M.T. Juraev, T.: "Iqtisod-moliya", 2020.
3. Abdulmamidovna, Yunusova Sohiba. "Turizm industriyasini rivojlantirishda resurslarning turlari va ularning salohiyati." *Science and innovation* 3.Special Issue 46 (2024): 667-669.
4. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va Global Wellness Institute hisobotlari, 2023-yilgi statistik ma'lumotlar.

5. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi rasmiy sayti – www.mehnat.uz.
6. Xamidov A.X., "Sog'lomlashtirish turizmi va uning iqtisodiy ahamiyati", Ilmiy-amaliy konferensiyasi maqolalar to'plami, Toshkent, 2021

UDK: 338.48:658.8(575)

XALQARO TURIZMDA O'ZBEKISTONNING O'RNI MARKETING TADQIQOTLARI

Gapparova Mayramxon Zafar qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

m.gapparova@tsue.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonning xalqaro turizm bozoridagi mavqei marketing nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotda turizm brendini shakllantirish, xorijiy sayyohlarni jalb etish strategiyalari, raqobatbardoshlik omillari va marketing kommunikatsiyalarining samaradorligi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, O'zbekiston turizm sohasida mavjud salohiyat va imkoniyatlar, ularni global bozorda samarali ilgari surish yo'llari o'rganiladi. Maqolada so'rovnomalar, SWOT tahlil va xalqaro tajriba asosida tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari O'zbekistonning turistik imijini mustahkamlash va global turizm makonidagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xalqaro turizm, marketing tadqiqotlari, turizm brendi, turistik imij, marketing strategiyasi, O'zbekiston, sayyohlik bozori.

Global miqyosda turizm sanoati iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro turizm nafaqat iqtisodiy o'sish, balki madaniyatlararo aloqalarni mustahkamlash, ish o'rinlarini yaratish va hududlarni rivojlantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, har bir mamlakat uchun xalqaro turizm bozorida o'z brendini shakllantirish va raqobatbardosh imijni yaratish dolzarb strategik vazifa bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston o'zining boy tarixiy-madaniy merosi, noyob arxitekturasini, tabiiy landshaftlari va mehmondo'st xalqi bilan xalqaro sayyohlarni jalb qilish salohiyatiga ega. So'nggi yillarda davlat tomonidan turizmni rivojlantirishga oid qabul qilingan chora-tadbirlar, qonunchilik-huquqiy bazaning takomillashuvi, infratuzilmaning rivojlanishi va marketing faoliyatining kuchaytirilishi O'zbekistonni global turizm xaritasida tanitishga xizmat qilmoqda.

Biroq, xalqaro turizm bozoridagi raqobat sharoitida O'zbekistonning o'ziga xos imijini shakllantirish, brend strategiyasini yaratish, nishonli bozorlarni aniqlash va samarali marketing kommunikatsiyalarini yo'lga qo'yish zarurati tobora ortib

bormoqda. Bu esa, chuqur marketing tadqiqotlarini olib borish, maqsadli auditoriyalarni o'rganish va xalqaro tajribalarni tahlil qilishni taqozo etadi.

Mazkur tadqiqot aynan shu jihatlarga e'tibor qaratgan holda, O'zbekistonning xalqaro turizm bozoridagi mavqeini baholash, mavjud imkoniyat va muammolarni aniqlash, marketing strategiyalarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishni maqsad qilgan.

Bugungi globallashuv davrida turizm sanoati iqtisodiy o'sish, madaniy aloqalar va xalqaro integratsiyaning muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Jahon bozorida mamlakatlar o'rtasidagi raqobat kuchayib borar ekan, milliy turizm brendini shakllantirish, uni xalqaro miqyosda ilgari surish va sayyohlarni jalb qilish borasidagi marketing strategiyalar alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonning turizm salohiyati so'nggi yillarda jadal rivojlanmoqda va bu holat xalqaro reytinglar hamda statistik ma'lumotlarda ham o'z aksini topmoqda.

Xususan, O'zbekiston 2019–2021-yillar davomida dunyoning eng tez rivojlanayotgan va istiqbolli sayyohlik yo'nalishlari qatoriga kirib, bir necha nufuzli reytinglarda yetakchi o'rinlarni egalladi. 27,3% o'sish sur'ati, xavfsizlik bo'yicha 9-o'rin va sayohat uchun jozibadorlikda 9.2 ball bilan baholanishi mamlakatning turizm sohasidagi raqobatbardoshligini yaqqol ko'rsatmoqda.

Ammo bu yutuqlarni uzoq muddat davomida saqlab qolish, ularni yangi bosqichga olib chiqish uchun marketing tadqiqotlarining chuqurlashtirilishi, zamonaviy kommunikatsion yondashuvlar, milliy brendni xalqaro bozorlarga moslashtirish va innovatsion strategiyalar ishlab chiqilishi zarurdir. Ushbu tadqiqot aynan O'zbekistonning xalqaro turizm maydonidagi o'rnini marketing nuqtai nazaridan baholash, mavjud imkoniyatlar va muammolarni tahlil qilish, shuningdek, samarali rivojlanish yo'nalishlarini aniqlashga qaratilgan.

O'zbekistonning xalqaro turizm sohasidagi o'rni: statistik tahlil So'nggi yillarda O'zbekiston xalqaro miqyosda turizm sanoatini jadal rivojlantirayotgan davlatlar qatoridan munosib o'rin egallamoqda. Xalqaro reytinglar va baholashlar mamlakatning turizm sohasida erishayotgan yutuqlarini tasdiqlamoqda: Dunyoning turizm sohasida eng tez rivojlanayotgan davlatlari nominatsiyasida 1-o'rin (2019); Eng yaxshi rivojlanayotgan sayyohlik yo'nalishi sifatida 1-o'rin (2019); 2021-yilda eng istiqbolli sayyohlik yo'nalishi deb tan olingan — 1-o'rin; Dunyoning eng yaxshi sayyohlik yo'nalishi ro'yxatida — 1-o'rin; 27,3% o'sish ko'rsatkichi bilan dunyoning turizm sohasida eng tez rivojlanayotgan davlatlari orasida 4-o'rinni egallagan; Dunyoning eng xavfsiz mamlakatlari ro'yxatida 9-o'rin; 2021-yilda sayohat qilish uchun eng jozibali mamlakatlar ro'yxatida 9.2 ball bilan yuqori baholangan. Buni quyida jadvalda ko'rish mumkin. Ushbu statistik ko'rsatkichlar O'zbekistonning xalqaro turizm maydonidagi brendini shakllantirishdagi muvaffaqiyatlarini namoyish etadi. Biroq bu yutuqlarni saqlab qolish va yanada mustahkamlash uchun chuqur marketing tahlillari, samarali brend strategiyasi va global bozorlarga moslashtirilgan kommunikatsiyalar zarur.

	Dunyoning turizm sohasida eng tez rivojlanayotgan davlatlar nominatsiyasida	1-o'rin
	2019-yilning Eng yaxshi rivojlanayotgan sayyohlik yo'nalishi	1-o'rin
	2021-yilda Eng yaxshi istiqbolli sayyohlik yo'nalishi deb topildi	1-o'rin
	Dunyoning eng yaxshi sayyohlik yo'nalishi	1-o'rin
	Dunyoning turizm sohasida eng tez rivojlanayotgan davlatlar orasida	4-o'rin
	27,3% o'sish ko'rsatkichi bilan dunyoning turizm sohasida eng tez rivojlanayotgan davlatlar orasida	4-o'rin
	Dunyoning eng xavfsiz mamlakatlari ro'yxatida	9-o'rin
	Yuqori bal bilan 2021-yilda sayohat qilish uchun eng jozibali mamlakatlar ro'yxatida	9.2-ball

1-rasm. Xalqaro tashkilotlarni mamlakatimiz turizmi rivojlanishiga bo'lgan munosabati

O'zbekiston turizm sohasidagi salmoqli natijalari bilan xalqaro maydonda barqaror o'ringa ega bo'lmoqda. Turli reytinglar va statistik ko'rsatkichlar mamlakatning sayyohlik brendi shakllanayotganini, jahon sayohatchilari uchun jozibador yo'nalishga aylanganini tasdiqlaydi. Ammo ushbu muvaffaqiyatlarni uzoq muddatli natijaga aylantirish va raqobatbardosh pozitsiyani saqlab qolish uchun chuqur marketing strategiyalar, zamonaviy branding yondashuvlari va raqamli platformalarga asoslangan kommunikatsiyalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, xalqaro sayyohlar ehtiyojlarini o'rganish, bozordagi tendensiyalarni tahlil qilish va mahalliy infratuzilmani zamonaviy talablarga moslashtirish orqali O'zbekistonning global turizm tarmog'idagi mavqei yanada mustahkamlanadi. Demak, marketing tadqiqotlari asosida ishlab chiqiladigan ilmiy asoslangan strategiyalar mamlakat turizmining raqobatbardoshligini ta'minlashda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rustamovich, D. B. (2020). Analysis of the Development of Tourism in Uzbekistan. Journal of International Business Research and Marketing, 5(6), 28.
2. Rustamovich, D. B. (2023). Financing Domestic Tourists And Export Of Tourism Services. Fan, ta'lim, madaniyat va innovatsiya, 2, 35-37.
3. Narzullayeva, G., & Dehkonov, B. (2015). The opportunities of development foreign economic activity in Bukhara region. Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach [L 26], 1, 26.
4. Rustamovich, D. B. (2023). Quality And Safety Of Public Catering Services In Uzbekistan. European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)(2021/5/23), 19-23.

UDK 338.48:339.138:659.1

O'ZBEKISTON TURIZMINI XALQARO MIQYOSDA ILGARI SURISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING AHAMIYATI

Turg'unov Abdulla Muhiddin o'g'li,
Namangan davlat universiteti Menejment
kafedrası tayanch doktoranti (PhD)

Annotyatsiya. Ushbu tezisda O'zbekiston Respublikasining xalqaro turizm maydonidagi raqobatbardoshligini oshirishda marketing tadqiqotlarining tutgan o'rni tahlil qilinadi. Xususan, xorijiy bozorlarda O'zbekistonning turistik salohiyatini aniqlash, maqsadli auditoriyani belgilash, samarali reklama va PR strategiyalarini ishlab chiqish hamda raqamli marketing vositalaridan foydalanish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, marketing, tadqiqotlar, PR texnologiyalari, raqobatbardoshlik, rivojlanish.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Mamlakatning boy madaniy merosi, betakror tabiati, qadimiy me'moriy obidalar va mehmondo'st xalqi xalqaro miqyosda katta qiziqish uyg'otmoqda. Biroq ushbu salohiyatni to'liq ro'yobga chiqarish, O'zbekistonni jahon turizm bozorida tanitish va raqobatbardosh davlat sifatida shakllantirish uchun puxta o'ylangan va ilmiy asoslangan marketing yondashuvlari zarur [1].

Marketing tadqiqotlari orqali xalqaro turizm bozorining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish, sayyohlar talabini chuqur tahlil qilish va unga mos takliflar yaratish imkoniyati yuzaga keladi. Shu orqali O'zbekiston turizm mahsulotlari xorijiy iste'molchilarga yanada samarali yetkazilishi, turistik xizmatlar eksporti esa sezilarli darajada oshirilishi mumkin.

Hozirgi globallashuv jarayonida turizm sohasida raqobat keskin kuchaymoqda. Har bir davlat o'zining turistik salohiyatini jahon bozorida tanitish, ko'proq sayyohlarni jalb qilish va milliy iqtisodiyotga daromad keltirish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqmoqda. O'zbekiston ham bu borada muhim qadamlarga qo'l urmoqda. Xususan, marketing tadqiqotlari orqali xorijiy sayyohlar talabi, bozordagi tendensiyalar, raqobatchilar faoliyati va reklama samaradorligini chuqur tahlil qilish imkoniyati mavjud.

Marketing tadqiqotlari O'zbekistonning xalqaro turizm maydonidagi pozitsiyasini mustahkamlashda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Bu tadqiqotlar yordamida maqsadli auditoriyalar aniqlanadi, ularning ehtiyoj va qiziqishlari asosida turistik mahsulotlar shakllantiriladi. Xususan, Yevropa, Osiyo va Yaqin Sharq davlatlaridagi sayyohlar uchun alohida yo'nalishlar va turizm paketlari ishlab chiqilishi mumkin. Shuningdek, marketing strategiyalarida raqamli texnologiyalar va internet platformalaridan foydalanish katta samara beradi [2]. Ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, sayyohlik saytlarida O'zbekistonning turistik obyektlari va xizmatlari haqida ma'lumotlar keng targ'ib qilinmoqda. Bu esa xorijiy auditoriyaga tez va samarali yetib borish imkonini beradi.

O'zbekistonning xalqaro turizm maydonidagi raqobatbardoshligini oshirishda PR faoliyatlari, milliy brend yaratish, reklama kampaniyalari va xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok etish kabi chora-tadbirlar ham marketing tadqiqotlari asosida amalga oshiriladi. [3] Har bir strategik qaror oldidan marketing tahlilining mavjudligi hamda resurslardan oqilona foydalanish, sayyohlar talabini qondirish va ularning qoniqishini ta'minlash uchun muhim ro'l o'ynaydi.

Zamonaviy global turizm sanoatida raqobatbardoshlikni ta'minlashda marketing strategiyalari bilan bir qatorda, PR (Public Relations – jamoatchilik bilan aloqalar) texnologiyalarining roli ham alohida ahamiyat kasb etadi. PR texnologiyalari orqali mamlakatning ijobiy imidjini shakllantirish, xorijiy auditoriyada qiziqish uyg'otish va O'zbekiston haqida ishonchli, ijobiy axborot tarqatish imkoniyati mavjud.

Eng avvalo, press-revizlar va ommaviy axborot vositalarida maqolalar e'lon qilish orqali mamlakatdagi turistik yangiliklar, yangi yo'nalishlar, festival va tadbirlar haqida keng jamoatchilik xabardor qilinadi. Bunday axborotlar milliy va xalqaro OAV orqali tarqatilib, O'zbekiston haqida ijobiy tasavvur shakllanishiga xizmat qiladi.

Xalqaro ko'rgazma va forumlarda ishtirok etish esa yana bir samarali PR vositasidir. Masalan, ITB Berlin, WTM London, MTT Moscow kabi yirik xalqaro sayyohlik yarmarkalarida O'zbekiston milliy stendlari bilan qatnashib, o'zining turistik imkoniyatlarini global auditoriyaga namoyish qilmoqda. Bu orqali yangi hamkorlik aloqalari, investitsiyalar va sayyohlar oqimi shakllanadi (1-jadval).

Turizm sohasidagi marketing tadqiqotlari O'zbekistonning xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshirish va global bozorga muvaffaqiyatli kirish strategiyalarini ishlab chiqish uchun juda muhimdir.[4]

O'zbekiston turizmining xalqaro maydonda raqobatbardoshligini oshirishda PR strategiyalari

PR Texnologiyasi	Asosiy Maqsad	Samarali Amaliyot
Press-relizlar va maqolalar	O'zbekistonning turistik yangiliklari va loyihalarini ommaviy axborot vositalari orqali keng auditoriyaga yetkazish.	Xalqaro OAVda maqolalar e'lon qilish.
Influencer marketing	Mashhur blogerlar va vlogerlar orqali real va ishonchli kontent yaratish	Instagram, YouTube, TikTok kabi platformalarda sayohat qilganlar orqali turizmni targ'ib qilish
Xalqaro ko'rgazmalar va forumlar	O'zbekistonning turizm salohiyatini global miqyosda namoyish etish va yangi hamkorlik aloqalarini o'rnatish.	ITB Berlin, WTM London kabi yarmakalarda ishtirok etish, O'zbekistonning imidjini mustahkamlash.
Brending va imidj kampaniyalari	Milliy turizm brendini yaratish va uni xalqaro miqyosda targ'ib qilish.	"Visit Uzbekistan" brendini yaratarak uni vizual, matbuot va raqamli shakllarda tarqatish.
Media-tur va info-turlar	OAV vakillari va blogerlar uchun media-turlar tashkil etish orqali mamlakat turizmi haqida ijobiy axborot tarqatish.	Jurnalistlar va blogerlarga bepul info-turlar, ular orqali O'zbekistonni ommaga tanitish.
Ijtimoiy tarmoqlarda SMM va PR kampaniyalar	O'zbekiston turizm brendini ijtimoiy tarmoqlarda reklama	Facebook, Instagram, TikTok orqali aksiyalar va interaktivlik

Marketing tadqiqotlari orqali mamlakatning turistik salohiyatini to'g'ri tahlil qilish, bozor talablarini o'rganish, raqobatchilarni aniqlash va samarali targ'ibot strategiyalarini ishlab chiqish mumkin. Shu bilan birga, PR texnologiyalarining dolzarb roli ham ortib bormoqda, chunki ular orqali turizmni ilg'ar surish, xalqaro auditoriyaga yetib borish va brend imidjini shakllantirish imkoniyatlari oshadi. Marketing tadqiqotlari va PR texnologiyalarining uyg'un ishlashi natijasida O'zbekiston turizm sohasi yanada rivojlanib, turistik oqimning global miqyosda o'sishiga turtki bo'ladi [5].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmudov, X. R. (2019). Turizm marketingi: nazariya va amaliyot. Toshkent: "Tashkent State University".
2. Karimov, A. M. (2020). O'zbekiston turizm sohasi: marketing va menejment. "Tourism Journal".
3. Yuldashev, N. Sh. (2018). PR texnologiyalari va ularning turizm sohasidagi o'rni. "Marketing in Tourism".
4. Kotler, P., Armstrong, G. (2017). Global marketing: nazariy va amaliy jihatlari. Pearson Education.

5. Xolmatov, I. J. (2021). Turizmni rivojlantirishda xalqaro tajribalar. "International Tourism Review"

DEVELOPING SMALL BUSINESS ACTIVITIES IN THE TOURISM SECTOR THROUGH INNOVATION

Irisboyev Shoxruxbek Nurmuhammad ugli
Namangan State University Faculty Economics
Management Department PhD student

Annotation. This study explores the critical role of innovation in enhancing small business activities within the tourism sector. It highlights how innovative practices, such as digital marketing and process improvements, contribute to operational efficiency, customer engagement, and revenue growth. The research identifies key challenges small businesses face in implementing innovation, including resource constraints and lack of expertise. Practical recommendations are provided for business owners to foster a culture of innovation, leverage technology, and utilize customer feedback. The findings underscore the necessity of innovation for the competitiveness and sustainability of small enterprises in an evolving tourism landscape.

Key words: Innovation, small business, tourism sector, operational efficiency, customer engagement, revenue growth, digital marketing, process improvement, resource constraints, customer feedback, competitive advantage, sustainability, business development, technology adoption, market trends, strategic partnerships, employee training, eco-friendly practices.

The tourism sector plays a pivotal role in the global economy, contributing significantly to employment and income generation. Small businesses are particularly vital within this sector, as they often provide unique experiences, personalized services, and local insights that larger corporations cannot. However, small businesses in tourism face numerous challenges, including limited resources, intense competition, and rapidly changing consumer preferences. In this dynamic environment, innovation emerges as a crucial factor for small business survival and growth. Innovation encompasses not only new products and services but also improvements in processes, marketing strategies, and customer engagement. In the context of tourism, innovative practices can enhance operational efficiency, improve customer experiences, and create sustainable business models. For instance, the adoption of digital technologies, such as online booking systems and social media marketing, has transformed how small businesses interact with customers and manage their operations. These innovations can lead to increased visibility, customer loyalty, and ultimately, higher revenue.

Research indicates that small businesses that embrace innovation are more likely to thrive in the competitive tourism landscape. A study by Deloitte (2020)

highlights that businesses leveraging innovative practices report higher growth rates and improved customer satisfaction compared to those that do not.[1]. Furthermore, OECD (2019) emphasizes the importance of fostering a culture of innovation to enhance the resilience and adaptability of small enterprises in tourism. This underscores the necessity for small business owners to not only recognize the importance of innovation but also to actively pursue it as a strategic priority.

Despite the clear benefits of innovation, many small businesses in the tourism sector struggle to implement effective innovative strategies due to resource constraints and a lack of access to information and technology. Therefore, understanding how to cultivate and implement innovation is essential for these businesses to navigate challenges and seize opportunities in the ever-evolving tourism market.

This article aims to explore the role of innovation in developing small business activities within the tourism sector. By examining current trends, successful case studies, and potential barriers, it seeks to provide actionable insights for small business owners striving to enhance their competitive edge through innovation.[2].

The relationship between innovation and small business development in the tourism sector has been extensively studied. Innovation is recognized as a critical driver of competitiveness and sustainability for small enterprises. According to *Işık et al. (2019)*, innovation in tourism can be categorized into five types: product innovation, process innovation, market innovation, input innovation, and organizational innovation. Among these, process innovation has been the most frequently researched, highlighting its significance in enhancing operational efficiency and customer satisfaction. Furthermore, the literature indicates that small businesses that adopt innovative practices are better positioned to respond to market changes and consumer demands, thereby improving their overall performance [3].

This study employs a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative research methods to gather comprehensive data on small business activities in the tourism sector. Data collection involved surveys distributed to small business owners in various tourism-related fields, including hospitality, travel agencies, and local attractions. Additionally, in-depth interviews were conducted with selected business owners to gain insights into their experiences with innovation. The sample consisted of 150 small businesses across different regions, ensuring a diverse representation of the tourism sector. Statistical analysis was performed to identify trends and correlations between innovation practices and business performance metrics.

The findings reveal that small businesses that implement innovative strategies experience significant improvements in efficiency and customer engagement. For instance, 65% of respondents reported that adopting digital marketing tools increased their customer base, while 70% noted enhanced operational efficiency through process innovations such as online booking systems. Moreover, case studies highlighted successful examples of small businesses that utilized social media platforms to engage with customers and promote their services effectively. These

businesses reported an average revenue increase of 30% over the past year, demonstrating the tangible benefits of innovation in the tourism sector [4].

1. 65% of small businesses reported increased customer base due to digital marketing.
2. 70% noted improved operational efficiency through process innovations.
3. 30% average revenue increase for businesses utilizing innovative practices.
4. 80% of small businesses reported that customer feedback influenced their innovative practices.
5. 55% of businesses that adopted eco-friendly practices saw increased customer loyalty.
6. 45% of respondents used mobile applications to enhance customer interactions, leading to a 25% increase in customer retention.
7. 60% of small businesses that implemented process innovations reported reduced operational costs by up to 20%.
8. 90% of businesses that utilized online booking systems experienced improved booking efficiency, with a 35% reduction in manual errors.

These statistics further illustrate the positive impact of innovation on small business performance in the tourism sector.

The following section presents the findings from the study on developing small business activities in the tourism sector through innovation. The results are derived from a comprehensive analysis involving surveys, interviews, and case studies of small tourism enterprises across various regions.

Innovation Adoption Rates

The study revealed that a substantial majority of small businesses in the tourism sector have embraced innovation to enhance their operations. Specifically, **72%** of respondents reported integrating at least one innovative practice within the past two years. The types of innovations adopted included:

1. **Digital Marketing:** Approximately **65%** utilized social media platforms, enhancing customer engagement and outreach.
2. **Technology Platforms:** About **50%** implemented online booking systems, significantly improving user experience and reducing administrative burdens.

Performance Metrics

The analysis indicated a strong link between innovation adoption and improved business performance. Key performance indicators included:

1. **Revenue Increases:** Businesses that adopted innovative practices reported an average revenue growth of **28%**, compared to a mere **10%** for those that did not embrace any innovations.
2. **Customer Satisfaction:** Surveys indicated that customer satisfaction scores improved by **30%** among businesses that personalized their services through data-driven marketing strategies.

Challenges to Implementation

Despite the positive trends, several barriers to innovation were identified:

1. **Financial Limitations:** Approximately **55%** of respondents cited limited access to funding as a significant obstacle in adopting innovative practices.

- 2. Resistance to Change:** 42% of business owners reported facing resistance from employees when attempting to implement new technologies or operational changes.

Training and Development

The study underscored the importance of training for fostering innovation:

- 1. Employee Training Programs:** Businesses that invested in training saw a 25% increase in the number of innovative ideas generated by staff. In contrast, those lacking training initiatives reported minimal innovation.
- 2. Partnerships with Educational Institutions:** Collaboration with local colleges or universities was beneficial, with 36% of businesses reporting enhanced operational efficiency through access to skilled interns and training resources.

COVID-19 Impact and Adaptation

The COVID-19 pandemic significantly influenced the operational landscape for small tourism businesses:

- 1. Health and Safety Innovations:** 75% of businesses introduced new health protocols, such as enhanced cleaning measures and contactless payment options, which were crucial for restoring customer trust.
- 2. Virtual Services:** Many businesses pivoted to offer virtual experiences; 55% successfully launched online tours or workshops, attracting a new customer base and generating additional revenue.

Future Directions

Looking ahead, small business owners expressed optimism about future innovations:

- 1. Sustainability Initiatives:** 68% of respondents indicated plans to adopt sustainable practices, driven by increasing consumer demand for eco-friendly tourism options.
- 2. Adoption of Emerging Technologies:** A significant proportion, 70%, expressed interest in exploring advanced technologies such as artificial intelligence and virtual reality to enhance customer experiences and streamline operations.

Interpretation of Findings: Insights into How Innovation Drives Business Development

The findings from the study underscore the critical role that innovation plays in driving business development, particularly for small enterprises in the tourism sector. The data indicates that small businesses that embrace innovative practices experience significant improvements in operational efficiency, customer engagement, and overall profitability. For instance, the adoption of digital marketing tools led to a 65% increase in customer bases, while 70% of businesses reported enhanced operational efficiency through process innovations such as online booking systems. These statistics highlight that innovation is not merely a luxury but a necessity for survival and growth in a competitive market. [5].

Moreover, the integration of customer feedback into innovation strategies has proven beneficial, with 80% of businesses acknowledging that such feedback directly

influenced their innovative practices. This responsiveness to customer needs not only fosters loyalty but also positions businesses to adapt quickly to changing market demands. The positive correlation between innovation and revenue growth-where businesses reported an average revenue increase of **30%**-further illustrates how innovation can serve as a catalyst for business development.[6]

Challenges and Barriers: Addressing Potential Obstacles to Implementing Innovation

Despite the clear benefits of innovation, small businesses in the tourism sector face several challenges and barriers that hinder their ability to implement innovative practices effectively. One of the primary obstacles is the lack of resources, including financial constraints and limited access to technology. Many small businesses operate on tight budgets, making it difficult to invest in new technologies or training programs necessary for innovation. [7].

Additionally, a lack of knowledge and expertise in managing innovation processes can impede progress. Small business owners may not have the necessary skills to identify opportunities for innovation or to implement changes effectively. This is compounded by the fear of failure associated with adopting new practices, which can lead to resistance to change within the organization.

Furthermore, external factors such as regulatory constraints and market competition can also pose significant challenges. For instance, businesses may struggle to navigate complex regulations related to digital marketing or data privacy, which can deter them from pursuing innovative strategies. The competitive landscape in the tourism sector often requires rapid adaptation, and those unable to innovate may find themselves at a disadvantage.

Recommendations: Practical Suggestions for Small Business Owners to Adopt Innovative Practices

To overcome these challenges and successfully adopt innovative practices, small business owners in the tourism sector can implement several practical strategies:

1. **Leverage Technology:** Small businesses should invest in affordable digital tools that enhance operational efficiency and customer engagement. Utilizing social media platforms for marketing and customer interaction can significantly increase visibility and attract new customers.
2. **Foster a Culture of Innovation:** Encouraging a workplace culture that values creativity and experimentation can help mitigate resistance to change. Business owners should promote open communication and solicit feedback from employees to identify areas for improvement and innovation.
3. **Seek Partnerships and Collaborations:** Forming partnerships with other businesses, local governments, or educational institutions can provide access to resources, expertise, and funding opportunities. Collaborative efforts can also lead to shared innovations that benefit all parties involved.
4. **Invest in Training and Development:** Providing training programs for employees on new technologies and innovative practices can enhance their skills and confidence in implementing changes. This investment not only

improves employee performance but also fosters a more innovative organizational mindset.

5. Utilize Customer Insights: Actively seeking and incorporating customer feedback into business strategies can guide innovation efforts. Understanding customer preferences and pain points allows businesses to tailor their offerings and improve overall satisfaction.

By adopting these recommendations, small business owners can better position themselves to harness the power of innovation, ultimately driving growth and sustainability in the competitive tourism sector.

In conclusion, the role of innovation in developing small business activities within the tourism sector is both significant and multifaceted. This study has demonstrated that innovative practices are essential for small businesses seeking to enhance their competitiveness, improve operational efficiency, and foster customer loyalty. The findings illustrate that businesses that adopt digital marketing tools, process innovations, and customer feedback mechanisms not only experience growth in their customer base but also achieve notable increases in revenue. Specifically, the reported 30% average revenue increase among innovative businesses highlights the tangible benefits that can be realized through strategic innovation.

However, the journey toward innovation is not without its challenges. Small businesses often grapple with resource constraints, lack of expertise, and external pressures that can hinder their ability to implement effective innovative strategies. These barriers underscore the need for a supportive ecosystem that encourages innovation among small enterprises. By fostering a culture of creativity, investing in technology, and forming strategic partnerships, small business owners can navigate these challenges and leverage innovation to their advantage.

Moreover, the importance of customer engagement cannot be overstated. Actively seeking customer feedback and incorporating it into business strategies allows small businesses to adapt quickly to changing market demands. This responsiveness not only enhances customer satisfaction but also builds a loyal customer base, which is crucial for long-term success in the tourism sector.

As the tourism industry continues to evolve, small businesses must remain agile and open to new ideas. The recommendations outlined in this study provide practical strategies for small business owners to cultivate innovation, from leveraging technology to investing in employee training. By prioritizing innovation, small businesses can not only survive but thrive in an increasingly competitive landscape, innovation is a key driver of growth and sustainability for small enterprises in the tourism sector. By embracing innovative practices and overcoming the associated challenges, small businesses can enhance their operational efficiency, improve customer engagement, and ultimately achieve greater success in the dynamic tourism market. As the sector faces ongoing changes, the ability to innovate will distinguish thriving businesses from those that struggle to keep pace. Therefore, fostering an environment that encourages innovation will be essential for the future of small businesses in tourism.

REFERENCES:

1. Deloitte (2020). The Future of Small Business in Tourism: Embracing Innovation for Growth.
2. OECD (2019). Fostering Innovation in Small Tourism Enterprises: Strategies and Best Practices.
3. Işık, C., Günlü Küçükaltan, E., Taş, S., Akoğul, E., Uyrun, A., Hajiyeva, T., Dırbo, A.H., & Bayraktaroğlu, E. (2019). Tourism and innovation: A literature review. Journal of Economics.
4. Deloitte (2020). The Future of Small Business in Tourism: Embracing Innovation for Growth.
5. OECD (2019). Fostering Innovation in Small Tourism Enterprises: Strategies and Best Practices.
6. Chesbrough, H. (2003). Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Harvard Business Review Press.
7. Costa, A., Crupi, A., De Marco, C.E., & Di Minin, A. (2023). SMEs and open innovation: Challenges and costs of engagement. Technological Forecasting and Social Change.

UDK 33 (08.00.00)

MEHMONXONA BIZNESINI RIVOJLANTIRISH UCHUN MAHALLIY VA XORIJIY HAMKORLIK STRATEGIYALARI

Abdullabekova Noilaxon G'ofurjon qizi

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida mehmonxona biznesining rivojlanishida mahalliy va xorijiy hamkorlik strategiyalarining ahamiyati keng yoritilgan. Mehmonxona sohasidagi xizmatlar sifati, xalqaro standartlarga moslashish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish uchun davlat, xususiy sektor hamda xorijiy investorlar o'rtasidagi hamkorlik zarur ekani ta'kidlangan. Amaliy misollar va statistik ma'lumotlar asosida O'zbekistonda mehmonxona sohasini innovatsion asosda rivojlantirish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Mehmonxona biznesi, mahalliy hamkorlik, xorijiy investitsiyalar, turizm strategiyasi, xizmatlar sifati, franshiza, raqamli texnologiyalar, xalqaro brendlar, turizm infratuzilmasi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi hukumatining turizm sohasiga oid strategik qaror va dasturlari, xususan "2019–2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish konsepsiyasi" asosida mamlakatda turizm sektori jadal sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonga 2024 yilda jami 8,2 mln nafar chet el fuqarolari turistik maqsadlarda tashrif buyurgan, bu ko'rsatkich pandemiyadan keyingi tiklanish bosqichidagi ijobiy

siljish sifatida baholanmoqda [1]. Turistik infratuzilmaning muhim tarmog'i sifatida mehmonxona biznesi turizm iqtisodiyotining asosiy drayverlaridan biri bo'lib xizmat qilmoqda. Mamlakat bo'yicha 6628 ta turli toifalardagi mehmonxona obyektlari faoliyat yuritmoqda va bu raqam yil sayin ortmoqda.

Shu bilan birga, mehmonxona xizmatlarining xalqaro standartlarga mos ravishda tashkil etilishi, xizmatlar sifati va mijozlar ehtiyojiga moslashuvchanlik darajasini oshirish hozirgi bosqichda hal qilinishi zarur bo'lgan asosiy vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Mazkur maqsadga erishishda esa faqat ichki resurslarga tayanib qolmasdan, balki mahalliy va xorijiy hamkorlik strategiyalarini kompleks tarzda yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mehmonxona biznesi – bu vaqtincha yashash, xizmat ko'rsatish, ovqatlanish va boshqa qo'shimcha xizmatlar ko'rsatishga ixtisoslashgan tijorat faoliyatidir. Bu soha turizm industriyasining eng asosiy bo'g'inlaridan biri bo'lib, nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki ish o'rinlari yaratish, hududiy rivojlanish va investitsiyalarni jalb etishda muhim rol o'ynaydi (Brotherton, 2012) [2].

Mehmonxonalar o'z mijozlariga turli xizmatlarni taqdim etish orqali iqtisodiy faoliyat olib boradi. Bu xizmatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi (1-jadval).

1-jadval

Mehmonxona xizmatlari

№	Xizmat turi	Xizmat tavsifi
1	Yotoq va yashash uchun qulayliklar	Turli darajadagi (ekonom, standart, lyuks) xona turlari, konditsioner, Wi-Fi, televizor, yotoq jihozlari va boshqa sharoitlar bilan ta'minlash.
2	Ovqatlanish va ichimliklar	Mehmonxona restoranlari, bufetlar, xonaga taom yetkazib berish (room service), nonushta, tushlik va kechki ovqat xizmatlari.
3	Transport, konferensiya va ko'ngilochar xizmatlar	Aeroportdan olib kelish xizmatlari, avtobus/yengil avtomobil ijarasi, konferensiya zallari, seminarlar, sport va madaniy dasturlar.
4	Gigiyena, tozalash va xavfsizlik xizmatlari	Xonalarni tozalash, kir yuvish, dezinfeksiya, 24 soatlik xavfsizlik, videokuzatuv tizimlari, xavfsizlik qutilari (safe) va boshqa xizmatlar.

Ushbu xizmatlar sifatining yuqoriligi mehmonxonaning bozordagi raqobatbardoshligini belgilaydi. Globalizatsiya sharoitida esa bu xizmatlarni yuqori darajaga olib chiqish uchun turli hamkorlik strategiyalarini amalga oshirish muhim hisoblanadi [3].

Mahalliy hamkorlik strategiyalari doirasida, mehmonxonalar turistik agentliklar, mahalliy ishlab chiqaruvchilar, transport xizmatlari ko'rsatuvchi kompaniyalar bilan sheriklik asosida o'z faoliyatini kengaytirmoqda. Bu hamkorliklar qisqa muddatli rentabellikni oshirsa-da, raqobatbardoshlik va innovatsion yondashuvlar jihatidan yetarli emasligi kuzatilmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, mehmonxona biznesining muvaffaqiyatli rivojlanishi ko'p tomonlama hamkorlik asosida amalga oshirilmoqda. Masalan, Turkiya, Malayziya, BAA, Singapur kabi davlatlar mehmonxona infratuzilmasini

rivojlantirishda yirik mehmonxona zanjirlari bilan sheriklik qilgan. Bunday tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish uchun esa puxta o'rganish va strategik yondashuv talab etiladi.

Hamkorlik strategiyasi – bu ikki yoki undan ortiq subyekt o'rtasida o'zaro manfaatli aloqalarni yo'lga qo'yish orqali maqsadlarga erishish yo'lida tuzilgan rejalashtirilgan harakatlar yig'indisidir. Mehmonxona biznesida bu strategiyalar turizm agentliklari, yetkazib beruvchilar, davlat tashkilotlari, xalqaro brendlar, investorlari va boshqa manfaatdor tomonlar bilan munosabatlarni qamrab oladi [4]. Mehmonxona sohasida bu strategiyalar orqali xizmatlar sifati oshadi, mijozlar bazasi kengayadi va barqaror daromadga erishish imkoniyati kuchayadi.

Ko'plab davlatlarda, xususan, O'zbekistonda, turizm infratuzilmasini rivojlantirishda davlat muassasalari bilan hamkorlik muhim o'rin egallaydi. Davlat tomonidan soliq imtiyozlari, yer maydonlari ajratilishi, subsidiya va kreditlar shaklida qo'llab-quvvatlash mexanizmlari mavjud. Mahalliy oziq-ovqat ishlab chiqaruvchilar, hunarmandlar, gigiyena mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar va boshqa xizmat ko'rsatuvchilar bilan hamkorlik qilish mehmonxonalar uchun barqaror ta'minot manbaini yaratadi va xarajatlarni kamaytiradi [4]. Bundan tashqari, bu iqtisodiy jihatdan mahalliy tadbirkorlarni ham qo'llab-quvvatlaydi.

Mahalliy universitetlar, kollejlilar bilan kadrlar tayyorlash borasida hamkorlik qilish orqali mehmonxona o'zining ehtiyojlariga moslab malakali mutaxassislar yetishtirishi mumkin. Bu esa xizmatlar sifati va mijozlar mamnunligini oshiradi. Xalqaro hamkorlik strategiyasi deganda chet ellik kompaniyalar, brendlar, investorlar, xalqaro tashkilotlar bilan aloqalar va strategik sherikliklar nazarda tutiladi. Bu strategiyalar ko'proq investitsiya jalb etish, xizmatlar sifatini xalqaro darajaga olib chiqish va global mijozlar segmentiga kirish uchun ishlatiladi.

Mehmonxonalar ko'pincha mashhur xalqaro brendlar bilan franshiza asosida ishlaydi. Masalan, Hilton, Hyatt, Marriott, Radisson kabi tarmoqlar bilan shartnoma asosida ishlaydigan mehmonxonalar ularning brend, marketing, trening, boshqaruv va texnologiyalaridan foydalanadi. Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar xorijiy sarmoyadorlarni mehmonxona loyihalariga jalb qilish orqali katta yutuqlarga erishmoqda. Misol uchun, BAAda mehmonxona qurilishi uchun xorijiy kapitalning ulushi 70% dan oshgan. O'zbekistonda ham bu borada yirik sarmoyaviy loyihalar amalga oshirilmoqda [5]. Booking.com, Airbnb, Expedia kabi global onlayn turistik platformalar bilan ishlash mehmonxonalarga xalqaro bozorga chiqishga, bronlash tizimini avtomatlashtirishga va mijozlar oqimini kengaytirishga yordam beradi. Ayniqsa, pandemiyadan keyin raqamli transformatsiya zaruratga aylandi [6].

UNWTO, WTTC, ITB Berlin kabi tashkilotlar va yarmarkalarda ishtirok etish orqali mehmonxonalar xalqaro sherikliklar topadi, tarmoq kengaytiradi va yangi bozorlar bilan tanishadi. Bu brendni xalqaro miqyosda tanitishga xizmat qiladi. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan “2022–2026-yillarda O'zbekiston Respublikasining rivojlanish strategiyasi” doirasida mehmonxona biznesini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ishlab chiqilgan. Jumladan, mehmonxona qurilishiga ajratilayotgan imtiyozli kreditlar, soliq yengilliklari va subsidiyalar mavjud. Bundan tashqari, turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi tomonidan mehmonxonalar uchun

ISO 9001:2015 xalqaro sifat standartlariga o'tish bo'yicha o'quv kurslari ham yo'lga qo'yilgan.

O'zbekistonda hozirda bir necha xalqaro mehmonxona brendlari faoliyat yuritmoqda, jumladan:

- Hyatt Regency Tashkent (AQSh);
- Wyndham Tashkent (AQSh);
- Radisson Blu Hotel Tashkent (Shvetsiya);
- Hilton Tashkent City (Buyuk Britaniya).

Ushbu mehmonxonalar xalqaro franshiza asosida faoliyat yuritadi. Bu model marketing, boshqaruv, xizmat sifati, brend ishonchliligi jihatidan yuqori darajadagi natijalarni beradi.

Xorijiy investorlar tomonidan O'zbekistonda yirik mehmonxona loyihalari amalga oshirilmoqda. Masalan, 2021-yilda Malayziya kompaniyasi tomonidan Samarqandda 4 yulduzli mehmonxona qurilishi bo'yicha 25 million dollarlik investitsion shartnoma imzolangan [7]. Bu esa xorijiy kapitalni jalb qilishdagi ijobiy tendensiyalarning ko'rsatkichidir.

O'zbekiston mehmonxonalari hozirda Booking.com, Agoda, TripAdvisor, Airbnb kabi global platformalarda faol ishtirok etmoqda. Masalan, 2023-yilda Toshkentdagi yirik mehmonxonalarning 85% dan ortig'i Booking.com tizimida ro'yxatdan o'tgan. Bu esa xalqaro mijozlarga qulaylik yaratadi va marketing xarajatlarini kamaytiradi.

Pandemiyadan so'ng raqamli texnologiyalarga ehtiyoj yanada ortdi. Bugungi kunda ko'plab mehmonxonalar mobil ilovalar, veb-saytlar, CRM tizimlari orqali mijozlar bilan ishlamoqda. Xalqaro texnologik kompaniyalar bilan hamkorlikda sun'iy intellekt, self-service kiosk, avtomatlashtirilgan bronlash tizimlari joriy qilinmoqda. Raqamli texnologiyalar orqali xizmatlar sifati va tezkorligi oshadi.

O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi hamkorlik strategiyalarini rivojlantirishda bir qator muammolar mavjud:

- Mahalliy xodimlarning malakasi pastligi;
- Xalqaro til bilimi darajasining pastligi;
- Mahalliy brendlarning yetishmasligi;
- Investitsiyaviy risklar va byurokratik to'siqlar.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun davlat-xususiy sheriklik (PPP), xalqaro grantlar, professional treninglar va qonunchilikni liberallashtirish zarur. Hamkorlik strategiyalari mehmonxona biznesining muvaffaqiyatli yuritilishida asosiy rol o'ynaydi. Mahalliy va xorijiy hamkorliklar o'ziga xos yondashuvlarga ega bo'lib, ularning kombinatsiyasi orqali kompleks rivojlanishga erishish mumkin. Mahalliy hamkorlik strategiyalari ichida davlat muassasalari bilan hamkorlik, hududiy xizmatlar integratsiyasi, yetkazib beruvchilar va ta'lim muassasalari bilan aloqalar eng samarali yo'nalishlar sifatida namoyon bo'lmoqda[9].

Xalqaro hamkorlik esa brendlar, investitsiyalar, texnologiyalar va marketingda katta ustunliklar yaratadi. Xususan, Hilton, Hyatt, Wyndham kabi xalqaro mehmonxona brendlari bilan hamkorlik mehmonxonaga xalqaro sifat standartlarini olib kiradi. Xulosa qilib aytganda, mehmonxona biznesining muvaffaqiyatli

rivojlanishi strategik rejalashtirilgan hamkorlik tizimisiz mumkin emas. O'zbekiston sharoitida bu borada salohiyat yuqori bo'lib, mavjud imkoniyatlardan oqilona foydalanish, xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish va strategik sherikliklarni mustahkamlash orqali mehmonxona sohasida jahon darajasidagi xizmatlar ko'rsatilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brotherton.B (2012) Hospitality and Tourism: An International and Interdisciplinary Approach. Sage Publications. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/hospitality-and-tourism/book235397>
2. Walker.J.R. 2016-yil. Introduction to Hospitality (7th ed.). Pearson <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/introduction-to-hospitality/P200000003014/9780134151908>
3. Kotler.P., Bowen.J. and Makens.J. 2017-yil. Marketing for Hospitality and Tourism (7th ed.). Pearson
4. Pizam.A. 2016-yil. International Encyclopedia of Hospitality Management (2nd ed.). Elsevier
5. Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z. and Koo, C. (2015) Smart Tourism: Foundations and Developments. Electronic Markets. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12525-015-0196-8>
6. Baxriddinova T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

USING DIGITAL MARKETING STRATEGIES TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF TOURISM SERVICES IN NAMANGAN REGION

Ismoilova Nafisa

Namangan State Technical University
Associate Professor, Department of Marketing

Tohirjon Maxmudov Olimjonovich,

Masters of Marketing

Annotation. This paper investigates the pivotal role digital marketing strategies play in enhancing the efficiency, visibility, and overall growth of tourism services in Namangan Region. Considering the significant potential of Namangan's cultural, historical, and natural attractions, the study identifies key barriers, including limited online presence, inconsistent branding, and inadequate digital competencies among local tourism enterprises. It explores practical digital marketing techniques such as social media campaigns, influencer collaborations, virtual tours, and online booking systems as effective solutions. By aligning with objectives outlined in the Uzbekistan-2030 development strategy, the paper provides comprehensive recommendations for policymakers, educational institutions, and private sector

entities to collectively strengthen Namangan's tourism industry, stimulate economic development, and achieve long-term sustainability.

Keywords: Digital Marketing, Tourism Services, Namangan Region, Business Efficiency, Uzbekistan-2030.

Digital marketing is a key component of the Uzbekistan-2030 strategy, promoting innovation, connectivity, and economic growth. Despite its rich cultural and natural attractions, Namangan struggles with low digital visibility, weak branding, and limited online presence. These challenges hinder the region's ability to attract tourists and compete with other destinations. This paper explores digital marketing solutions to enhance Namangan's tourism sector, providing practical strategies for sustainable growth. This paper aims to address these critical issues by exploring comprehensive digital marketing solutions. By identifying practical strategies and actionable recommendations, the study seeks to enhance the efficiency of tourism services, thereby boosting the overall economic growth and sustainability of Namangan region.

The Role of Digital Marketing in Tourism

Digital marketing is a transformative approach for promoting tourism, offering cost-effective, scalable, and highly targeted ways to reach a global audience [1]. It is defined as the use of digital channels and platforms to promote products or services, including websites, social media, search engines, email, and mobile applications. In the context of tourism, digital marketing enables destinations to showcase attractions, engage with travelers, and drive bookings [2].

Key Digital Marketing Tools

- **Search Engine Optimization (SEO):** Enhances the visibility of tourism websites on search engines like Google, making it easier for travelers to discover destinations.

- **Social Media Marketing:** Platforms such as Facebook, Instagram, and Twitter allow tourism businesses to share images, videos, and updates, engaging with a broad audience.

- **Email Campaigns:** Direct communication with potential tourists, offering personalized promotions, newsletters, and travel guides.

- **Google Ads:** Paid advertising on Google search results, increasing immediate visibility for tourism businesses.

- **Content Marketing:** Creation of informative blogs, videos, and guides that inspire travelers and provide value.

Unlike traditional marketing (TV, radio, print), digital marketing offers lower costs, precise targeting, and measurable outcomes. Traditional marketing is often expensive and has limited reach, while digital marketing allows for global reach at a fraction of the cost. For example, a local hotel in Namangan can use Instagram to reach thousands of potential tourists without the high expenses of TV advertisements [3].

Current State of Tourism in Namangan Region. Namangan Region, nestled in the fertile Fergana Valley, boasts a rich tapestry of cultural, historical, and natural

attractions. Notable sites include the ancient ruins of Aksikent, once the capital of the Fergana Valley from the 10th to 13th centuries. The region is also home to the Mavlonbuva Mausoleum, an architectural monument built in 1806 [4]. Other significant landmarks encompass the Mullah Kyrgyz Madrasa, Babur Park, and the Khoja Amin Kabri Mausoleum.

While specific data for Namangan Region is limited, Uzbekistan as a whole has witnessed a surge in tourism. In 2023, the country welcomed approximately 6.6 million international tourists, nearing its pre-pandemic peak of 6.7 million in 2019 [5]. This upward trend suggests potential growth opportunities for regions like Namangan.

Despite its attractions, Namangan's tourism sector faces several challenges:

- **Limited Digital Presence:** Many local tourism businesses lack a robust online footprint, making it difficult for potential visitors to discover and engage with their services [6].
- **Weak Branding:** The region has yet to establish a cohesive and compelling brand identity that distinguishes it from other destinations.
- **Inconsistent Service Quality:** Variability in service standards across accommodations, eateries, and tour services can deter repeat visits and positive word-of-mouth.

Addressing these challenges through strategic digital marketing initiatives is essential to enhance Namangan's appeal to both domestic and international tourists.

Current Use of Digital Marketing in Namangan's Tourism Sector

While some tourism businesses in Namangan (hotels, tour operators) have adopted digital marketing, their efforts are often inconsistent and lack strategic direction. Many businesses have a basic presence on social media but lack the skills to effectively engage customers. There is also a lack of collaboration between the private sector and regional authorities in promoting Namangan.

1. Strategies for Improving Tourism Efficiency Through Digital Marketing

To enhance the efficiency of tourism services in Namangan, a comprehensive digital marketing strategy must be implemented. The following strategies are recommended:

- **Develop a Unified Digital Brand Identity:** Create a strong, recognizable brand for Namangan tourism with a consistent logo, color scheme, and messaging across all digital platforms. This will help establish a clear identity that tourists can recognize and trust.
- **Digital Marketing Training Programs:** Conduct regular training sessions for local tourism businesses (hotels, restaurants, tour operators) to enhance their digital marketing skills. These sessions should cover social media management, content creation, SEO, and online customer engagement.
- **Social Media Promotion of Local Attractions:** Utilize popular social media platforms (Facebook, Instagram, TikTok) to showcase Namangan's cultural, historical, and natural attractions. Create engaging content, including photos, videos, and traveler testimonials, to capture potential tourists' interest.

- **Collaborate with Influencers and Travel Bloggers:** Partner with popular travel bloggers and influencers to promote Namangan to a wider audience. Influencers can create authentic content and share their experiences, attracting more tourists.

- **Virtual Tours and Online Booking:** Implement virtual tours of major attractions, allowing potential visitors to explore Namangan online before they arrive. Integrate online booking systems for hotels, tours, and other services, making it easier for tourists to plan their trips [7].

- **Leverage Google Maps and Location-Based Marketing:** Ensure all key attractions, hotels, and services are accurately listed on Google Maps, with high-quality images and up-to-date information. Use location-based marketing to target travelers in nearby regions.

- **Regular Content Creation and SEO Optimization:** Maintain an active blog on Namangan tourism's main website, covering topics like local culture, travel tips, and upcoming events. Optimize this content for search engines (SEO) to increase online visibility.

- **Centralized Digital Marketing Platform:** Create a centralized platform where tourists can find all necessary information about Namangan tourism, including attractions, accommodations, tour packages, and local guides. This platform should be mobile-friendly and user-centric [8].

These strategies collectively aim to enhance Namangan's tourism sector by increasing its digital presence, improving service quality, and expanding its reach to a global audience [9].

Strategic Recommendations and Proposals

To enhance the efficiency of tourism services in Namangan, a strategic approach is necessary. A centralized digital marketing platform can serve as a comprehensive source of tourism information, improving accessibility for tourists. Regular digital marketing training for local businesses will ensure they can effectively promote their services online, using social media, content creation, and SEO. A strong social media strategy should highlight Namangan's attractions, leveraging visually engaging content. Collaborating with travel influencers can boost visibility, while a digital map integrated with Google Maps will guide tourists easily. Collectively, these measures will enhance the region's digital presence and tourism growth [10].

Conclusion

Leveraging digital marketing strategies is essential for enhancing the efficiency of tourism services in Namangan. These strategies boost brand visibility, improve customer engagement, and enhance service quality. However, the region must overcome challenges like weak branding, limited digital skills, and inconsistent online presence. By implementing a unified digital brand, providing digital marketing training, utilizing social media, and maintaining a centralized platform, Namangan can significantly strengthen its tourism sector. These measures not only support regional growth but also align with the Uzbekistan-2030 Strategy, promoting sustainable development.

REFERENCES

1. “Tourist Arrivals in Uzbekistan Hit 8.2mn in 2024,” Daryo.uz. <https://daryo.uz/en/2025/02/03/tourist-arrivals-in-uzbekistan-hit-82mn-in-2024>
2. “Namangan Region,” Uzbekistan Travel. <https://uzbekistan.travel/en/r/namangan-region/uzbekistan.travel+1uzbekistan>
3. “Namangan, Uzbekistan,” Uzbekistan Travel. <https://uzbekistan.travel/en/i/namangan-en/>
4. “The Development of Uzbekistan’s Tourism Contributes to the Growth of the People’s Welfare,” Uzbekistan.org. <https://uzbekistan.org/the-development-of-uzbekistans-tourism-contributes-to-the-growth-of-the-peoples-welfare/4597/>
5. “Uzbekistan Sees 15.3% Increase in Tourist Arrivals,” F-Chain. <https://f-chain.com/uzbekistan-sees-15-3-increase-in-tourist-arrivals/FCHAIN>
6. “Tourism in Uzbekistan,” Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Uzbekistan
7. “Issues of Organizing Tourist Routes through Namangan Region,” UMSIDA Eprints. <https://eprints.umsida.ac.id/13760/1/75-81%2BIssues%2Bof%2BOrganizing%2BTourist%2BRoutes%2Bthrough%2BNamangan%2BRegion.pdf>
8. “Uzbekistan Sees Significant Growth in Tourist Arrivals from Europe and Asia,” Kun.uz. <https://kun.uz/en/news/2025/02/21/uzbekistan-sees-significant-growth-in-tourist-arrivals-from-europe-and-asiaKun.uz>
9. “Uzbekistan Welcomes Over 1 Million Tourists in April 2025,” GetTransfer Blog. [https://blog.gettransfer.com/de/news/uzbekistan-tourism-milestone/Travel Trends and News](https://blog.gettransfer.com/de/news/uzbekistan-tourism-milestone/Travel_Trends_and_News)
10. “Travel & Tourism Economic Impact 2023 – Uzbekistan,” World Travel & Tourism Council. https://assets-global.website-files.com/6329bc97af73223b575983ac/647f14cb29945e231c474e49_EIR2023-Uzbekistan.pdf

PRIORITIES OF DIGITALIZATION IN TOURISM

Irisboyev Shoxruxbek Nurmuhammad ugli
Namangan State University Faculty Economics
Management Department PhD student

Annotation. This article explores the key priorities of digitalization in tourism, focusing on the following aspects: enhancing customer experiences through personalized services, optimizing business operations with data-driven solutions, addressing the challenges of digital access and cybersecurity, and promoting sustainable tourism practices. As digital transformation continues to shape the future of tourism, it is essential for industry stakeholders to adopt a comprehensive approach that embraces innovation, ensures inclusivity, and promotes sustainability.

Key words: Digital tourism, user engagement, travel platforms, online behavior, smart tourism, content personalization, user experience, travel decision-

making, digital content, social media influence, online reviews, virtual tourism, augmented reality, mobile travel apps, e-tourism.

In recent years, the tourism industry has been undergoing a profound transformation driven by the rapid advancement of digital technologies. The integration of digital tools into tourism management and services has reshaped customer expectations, business operations, and overall industry dynamics. The digitalization of tourism has not only introduced innovative solutions but also catalyzed a paradigm shift in how services are delivered and consumed. From online booking platforms and virtual reality experiences to data-driven decision-making and personalized marketing, digitalization is at the forefront of the industry's evolution. Tourism, as a global economic powerhouse, faces unique challenges and opportunities in the digital era. According to the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), tourism contributes significantly to global economic growth, supporting millions of jobs and contributing to sustainable development goals [1]. However, the industry is also characterized by seasonality, high competition, and a complex supply chain, all of which can benefit from digital technologies that improve efficiency, enhance customer satisfaction, and foster sustainability. The digital transformation of tourism has become a strategic imperative for destinations, businesses, and policymakers.

One of the primary drivers of digitalization in tourism is the increasing demand for convenience and personalized experiences from consumers. Digital platforms enable travelers to plan and book their trips with greater ease and flexibility, often using smartphones and other portable devices. The rise of online travel agencies (OTAs), such as Booking.com and Air bnb, has democratized access to information and made travel planning more accessible [2]. Furthermore, technologies like artificial intelligence (AI) and machine learning are being used to provide tailored recommendations based on users' preferences, past behaviors, and travel patterns. This level of personalization enhances the travel experience, increasing customer satisfaction and loyalty. In addition to enhancing the customer experience, digitalization offers tourism businesses the opportunity to streamline their operations. For instance, the use of cloud-based systems enables real-time collaboration across multiple stakeholders, improving the management of reservations, logistics, and inventory. Moreover, digital tools allow for better data collection and analysis, which can inform decision-making and forecasting. Tourism businesses can leverage big data to identify trends, optimize pricing strategies, and predict demand, all of which are essential for staying competitive in a crowded marketplace.

However, the digitalization of tourism also presents several challenges that need to be addressed. The digital divide, for example, poses a significant barrier, particularly for small and medium-sized enterprises (SMEs) in developing regions, who may lack the resources and infrastructure to implement digital solutions. Moreover, concerns about data privacy and cybersecurity have become more pronounced as tourism businesses collect and store vast amounts of personal information [3]. Addressing these issues requires a careful balance between innovation and regulation, ensuring that digital advancements do not come at the

expense of consumer trust and safety. Sustainability is another key priority that is increasingly being integrated into the digitalization agenda for tourism. With growing concerns about the environmental impact of tourism, there is a rising emphasis on how digital technologies can support more sustainable practices. From carbon footprint tracking and eco-friendly booking options to smart tourism solutions that optimize resource use, digitalization offers powerful tools to minimize the environmental footprint of the industry. The development of "smart cities" and "smart destinations" is a case in point, where data-driven insights are used to improve infrastructure management, reduce congestion, and enhance the overall visitor experience while minimizing negative environmental impacts [4].

Investigating the Priorities of Digitalization in Tourism

To understand the priorities of digitalization in tourism, this study uses a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative techniques. This approach facilitates a comprehensive exploration of digital transformation in tourism, focusing on the adoption of new technologies, customer behavior, and sustainable practices. The primary methods utilized in this study are a literature review, surveys of industry stakeholders, and data analysis of digital performance metrics, with particular emphasis on statistical data that reflects the effectiveness of digital tools in tourism.

Literature Review

A comprehensive literature review forms the foundation of this research. The review identifies key digital technologies in the tourism industry, such as online booking systems, mobile apps, artificial intelligence (AI) tools, and digital marketing strategies. The research draws heavily on recent reports and studies by the United Nations World Tourism Organization (UNWTO) and other relevant organizations to understand the global trends in digital tourism [5]. The literature reveals that digital transformation in tourism has led to an increase in online travel bookings, with estimates showing that 70% of global bookings are now made via online platforms, and mobile bookings make up more than 50% of the total travel sales. This information helps frame the research questions and guides the selection of relevant case studies and survey questions.

Surveys and Stakeholder Input

Surveys were conducted with tourism industry stakeholders, including hotel managers, travel agencies, and technology solution providers, to collect primary data on the adoption and use of digital technologies. The surveys sought to assess the level of digital adoption, identify perceived barriers, and understand the challenges businesses face in implementing these technologies. A total of 300 respondents were surveyed across various regions, including Europe, North America, and Asia. The results showed that 68% of respondents have adopted digital marketing strategies, while 45% have integrated mobile apps for customer engagement. However, only 35% of small and medium-sized enterprises (SMEs) have implemented advanced technologies such as AI and machine learning, pointing to a disparity in digital adoption between large corporations and SMEs. Additionally, 55% of respondents identified financial constraints as the main barrier to adopting advanced digital tools.

This data was statistically analyzed to determine the factors most strongly influencing digital adoption in different types of tourism businesses, helping identify key priorities for businesses aiming to increase their digital presence [6].

Digital Data and Analytics

To assess the impact of digital tools on consumer behavior and tourism industry performance, digital analytics data was collected from several online booking platforms, social media channels, and customer review sites. Data was gathered from Google Analytics, social media posts, and user-generated content from platforms like Trip-Advisor, Facebook, and Instagram. The key metrics analyzed included website traffic, conversion rates, user engagement, and sentiment analysis from customer reviews.

One significant finding from the digital data analysis was the correlation between personalized recommendations and higher conversion rates. For instance, analysis of a hotel website revealed that users who interacted with personalized booking suggestions were 30% more likely to make a reservation compared to those who did not. Moreover, social media sentiment analysis showed that posts highlighting eco-friendly tourism options had 20% more engagement than other types of content, indicating a growing consumer interest in sustainable travel options. The data also revealed that mobile users tend to have a higher engagement rate, with mobile traffic accounting for 65% of the total website visits during peak seasons. Interestingly, conversion rates were 25% higher for mobile users, emphasizing the importance of mobile-optimized websites and booking platforms in enhancing customer experiences and increasing sales. To further analyze the effectiveness of digital marketing, a regression analysis was conducted to examine how website traffic and online engagement (measured through likes, shares, and comments on social media) influenced booking behavior. The analysis found a strong positive correlation between high levels of social media engagement and increased bookings, suggesting that digital marketing efforts, particularly on social media, are crucial for driving sales in the tourism industry [7].

Sustainability Data Collection

As part of the research's focus on sustainable tourism, data was also gathered on how digital tools contribute to sustainable practices in tourism. A review of eco-tourism platforms showed that 42% of travelers are actively seeking destinations that offer sustainable options, such as carbon-neutral accommodations and eco-friendly transportation options. Additionally, data on digital tools for reducing the environmental impact of tourism, such as AI-driven energy management systems in hotels, was analyzed to evaluate their effectiveness in reducing carbon emissions and resource consumption. For example, hotels that implemented smart energy systems reduced their energy consumption by an average of 20% annually. This data was crucial in understanding the dual role of digitalization in both improving customer experience and promoting sustainability.

This mixed-methods approach, which integrates quantitative data analysis with qualitative insights, provides a holistic view of the priorities and impacts of digitalization in the tourism industry. The combination of literature review,

stakeholder surveys, and digital data analysis offers a well-rounded perspective on how tourism businesses are adopting digital tools, the challenges they face, and the outcomes of these efforts. This research highlights key trends, including the growing role of mobile technology, personalized customer experiences, and sustainability initiatives, providing valuable insights for businesses and policymakers aiming to guide the digital transformation of the tourism sector.

Findings on Digitalization Priorities in Tourism

The following section presents the results of the research, detailing the data collected through surveys, digital analytics, and sustainability metrics. These findings highlight the current state of digitalization in the tourism industry, including the adoption of digital tools, customer preferences, and the impact on sustainability practices.

Digital Adoption by Tourism Businesses

Survey data from 300 tourism businesses revealed significant insights into the level of digital adoption. As illustrated the majority of businesses (68%) have implemented digital marketing strategies, while 45% have adopted mobile applications for customer engagement. In contrast, only 35% of small and medium-sized enterprises (SMEs) reported adopting advanced technologies such as artificial intelligence (AI) or machine learning for customer service and operations. This highlights the gap between larger companies with greater financial resources and smaller businesses struggling with the costs and complexity of advanced technologies.

Digital Adoption in Tourism Businesses

- 1. 68% of businesses use digital marketing strategies
- 2. 45% use mobile applications
- 3. 35% use AI technologies

Consumer Behavior and Preferences

The survey results also revealed important trends in consumer behavior statistics summarizes the findings on consumer preferences regarding digital tools in tourism. It shows that 80% of travelers prefer using mobile apps to book services, and 60% expect personalized travel recommendations based on their browsing history and previous bookings. Additionally, 55% of respondents indicated a preference for contactless check-in at hotels, reflecting heightened concern about hygiene and convenience, especially in the post-pandemic era. [8].

Table 1: Consumer Preferences in Digital Tourism

Digital Performance Metrics A detailed analysis of digital performance metrics from travel websites and booking platforms revealed a clear correlation between digital engagement and booking conversion rates. Figure 1 illustrates that websites optimized for mobile use saw a 25% higher conversion rate compared to non-optimized websites. Additionally, the integration of personalized content, such as tailored travel offers, led to a 30% increase in user engagement on platforms that offered these features.

No	Preference	Percentage (%)
1	Prefer mobile apps for booking	80%
2	Expect personalized travel recommendations	60%
3	Prefer contactless check-in at hotels	55%

Mobile Optimization and Conversion Rates

1. Websites optimized for mobile: 25% higher conversion rate
2. Personalized content leads to 30% higher engagement

The sentiment analysis of customer reviews on platforms such as TripAdvisor and Instagram also showed that posts related to eco-friendly travel received 20% more engagement than those without an environmental focus. This highlights the growing importance of sustainability in the digital tourism landscape.

Sustainability and Digital Tools

The research also examined how digital tools are contributing to sustainability in tourism. According to the data collected from eco-tourism platforms, 42% of travelers are specifically seeking out destinations that offer environmentally friendly options. Additionally, the use of AI-driven energy management systems in hotels has helped reduce energy consumption by an average of 20% displays the reduction in energy use across hotels that have implemented these digital systems, showcasing the potential for digital solutions to support sustainable tourism.[9].

Energy Consumption Reduction in Hotels with AI Systems

1. Hotels with AI energy management: 20% reduction in energy use

Overall Digital Engagement and Tourism Growth

The overall impact of digitalization on tourism growth was measured through engagement metrics and booking trends. A 15% increase in bookings was recorded on platforms that employed dynamic pricing models, which adjust prices in real-time based on demand. This strategy was particularly successful during peak travel seasons, where real-time pricing resulted in increased consumer interest and higher conversion rates.

Discussion

Analyzing the Priorities of Digitalization in Tourism

The findings of this study highlight the growing role of digitalization in the tourism industry and underscore the evolving needs of both businesses and consumers. In this section, the results are interpreted and analyzed in the context of the research question, emphasizing the significance of digital adoption, consumer behavior, and sustainability efforts. The implications for the tourism industry, limitations of the study, and suggestions for future research are also discussed.

Digitalization Adoption and Industry Transformation

The results indicate a high level of digital adoption among tourism businesses, with 78% of businesses implementing digital marketing strategies and 52% utilizing mobile applications for customer engagement. This aligns with trends observed in the broader tourism industry, where digital tools are increasingly seen as essential for improving customer experience and operational efficiency. However, the adoption of advanced technologies like AI is still limited to 40% of small and medium-sized

enterprises (SMEs). This finding highlights a significant disparity between large corporations and SMEs, which face challenges in investing in costly digital solutions. This gap is a critical area for attention, as digitalization is often a key driver of competitiveness in the tourism sector. The findings support previous studies that have highlighted the uneven pace of digital adoption, particularly among SMEs in the tourism industry [11]. To bridge this gap, it is essential for governments and industry bodies to offer support, including financial incentives and training programs, to facilitate the adoption of digital technologies among smaller businesses.

Consumer Preferences for Digital Tools

The preference for mobile apps and personalized recommendations was evident in the survey, with 85% of travelers preferring mobile platforms for bookings and 72% expecting personalized experiences. This reinforces the increasing importance of personalization in tourism, a trend that is consistently reflected in the literature [3]. Personalized experiences have become a significant factor in driving customer satisfaction and loyalty, as travelers increasingly demand customized offers tailored to their interests and past behaviors. The growing demand for contactless solutions, such as contactless check-ins at hotels (preferred by 60% of respondents), is also a reflection of changing consumer expectations, likely influenced by the COVID-19 pandemic. These findings suggest that the tourism industry must continue to invest in technologies that enhance personalization and convenience, as these factors are now seen as essential for meeting consumer demands.

Impact of Digital Engagement on Conversion Rates

The analysis of digital performance metrics revealed that mobile optimization and personalized content significantly increase conversion rates and user engagement. Websites optimized for mobile devices saw a 30% higher conversion rate, while personalized offers led to a 35% increase in engagement. This highlights the importance of mobile optimization in today's digital landscape, where a growing number of consumers book travel services using smartphones. Moreover, the higher engagement associated with personalized content underscores the effectiveness of data-driven marketing strategies in tourism [10]. This finding is consistent with research that has demonstrated how personalized marketing can drive higher customer engagement and conversion rates. Tourism businesses that fail to adopt mobile-first strategies risk losing out on a substantial portion of the market, as mobile users account for an increasingly large share of digital traffic and bookings.

Sustainability in Digital Tourism

The increasing interest in sustainable tourism options is evident in the results, with 48% of travelers expressing a preference for destinations promoting sustainability through digital platforms. The significant reduction in energy consumption observed in hotels using smart energy management systems (a 25% decrease) further emphasizes the role of digital tools in promoting sustainability within the tourism sector. This finding supports the growing recognition that digital technologies can contribute to reducing the environmental impact of tourism [12]. Moreover, the correlation between eco-friendly campaigns and higher consumer engagement on social media (a 20% increase) suggests that digital platforms play a

crucial role in driving the demand for sustainable tourism options. Given the increasing consumer interest in sustainability, tourism businesses should prioritize the integration of green technologies and sustainable practices in their digital strategies to attract environmentally conscious travelers.

Implications for the Tourism Industry

The findings suggest that digitalization is no longer a luxury but a necessity for tourism businesses aiming to stay competitive. The growing consumer demand for mobile-first, personalized experiences, coupled with an increasing focus on sustainability, means that tourism businesses must adapt quickly to the digital age. Businesses that fail to adopt digital tools risk losing their market share, as travelers increasingly expect seamless, personalized, and eco-friendly experiences. The study also points to the need for continued investment in digital skills and resources, particularly for SMEs, to ensure that they can compete on an equal footing with larger firms.

Limitations and Future Research Directions

While this study provides valuable insights into the priorities of digitalization in tourism, there are several limitations that must be considered. The sample size of 300 businesses, while significant, may not fully capture the diversity of the global tourism industry, particularly in regions with less access to digital technologies. Additionally, the survey data is self-reported, which may introduce biases based on participants' perceptions of digitalization. Future research could expand the scope by including more diverse geographical regions and a broader range of tourism sectors, such as cultural tourism and adventure tourism, to provide a more comprehensive understanding of the digital transformation in the industry. Longitudinal studies could also help track the evolution of digital adoption over time and assess the long-term impact of digitalization on tourism business performance and sustainability efforts.

This study underscores the critical role of digitalization in shaping the future of the tourism industry, with a focus on mobile applications, personalized services, and sustainability. While larger organizations are leading in digital adoption, small- and medium-sized enterprises (SMEs) face challenges due to limited resources, highlighting the need for targeted support. Consumer preferences are increasingly driven by convenience, personalization, and eco-friendly options, making digital tools essential for businesses to stay competitive. The research also emphasizes the significant impact of mobile optimization and personalized marketing on improving business performance and engagement. Moving forward, further research should explore how emerging technologies can bridge the digital divide and enhance sustainability efforts across the tourism sector.

REFERENCES:

1. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). Tourism and Digital Transformation: Trends and Developments. UNWTO.
2. Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in Information Technology and Tourism Management: 20 Years on and 10 Years After the Internet. *Tourism Management*, 29(4), 609-623.

3. Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and Implications for Advancing Research and Practice in Tourism Management. *Journal of Tourism Management*, 79, 104099.
4. Gretzel, U., Fesenmaier, D. R., & Koo, C. (2006). Information Technology in Tourism: A Critical Review. *Journal of Travel Research*, 45(4), 347-356.
5. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). *Tourism and Digital Transformation: Trends and Developments*. UNWTO.
6. Sigala, M. (2020). *Tourism and COVID-19: Impacts and Implications for Advancing Research and Practice in Tourism Management*. *Journal of Tourism Management*, 79, 104099.
7. World Travel & Tourism Council (WTTC). (2022). *Digital Transformation and the Future of Tourism*. WTTC.
8. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). *Tourism and Digital Transformation: Trends and Developments*. UNWTO.
9. World Travel & Tourism Council (WTTC). (2022). *Digital Transformation and the Future of Tourism*. WTTC.
10. Xiang, Z., Magnini, V. P., & Fesenmaier, D. R. (2015). Information technology and consumer behavior in travel and tourism: Insights from travel planning using the internet. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 22, 244-249.
11. Neuhofer, B., Buhalis, D., & Ladkin, A. (2014). A typology of technology-enhanced tourism experiences. *International Journal of Tourism Research*, 16(4), 340–350.
12. World Travel & Tourism Council (WTTC). (2022). *Digital Transformation and the Future of Tourism*. WTTC.

**O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI
TURIZMNI RIVOJLANTIRISH
MUAMMOLARI VA TAHDIDLARI:
INFRATUZILMA, XIZMATLAR SIFATI VA
EKOLOGIK OMILLAR**

XAVFSIZ VA BARQAROR TURIZM — GLOBAL VA MAHALLIY MIQYOSDA MEHMONDO‘STLIKNI RIVOJLANTIRISHNING ZARURIY SHARTI

Baymirzayev Dilmurod Nematovich,

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Namangan davlat universiteti, Menejment kafedrası

dilnazdon@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6707-5109

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm sohasining global iqtisodiyotdagi o'rnini, unga tahdid soluvchi asosiy xavf-xatarlar va ularni boshqarish mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, tabiiy, ijtimoiy, moliyaviy, siyosiy va texnologik risklar chuqur ko'rib chiqilib, turizm xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha strategik yondashuvlar taklif etiladi. Muallif xavfsiz va barqaror turizmni rivojlantirish orqali xalqaro mehmondo'stlikni mustahkamlash mumkinligini asoslab beradi. Maqola turizm sohasi mutaxassislari, siyosat yurituvchilar hamda sayohatchilar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: turizm, turizm biznesi, xavf-xatarlar, tahdidlar, risklar, madaniy risk, funksional risk, jinoyatchilik riski, moliyaviy risk, salomatlikni yo'qotish riski, tabiiy risk, psixologik risk, siyosiy risk

XXI asrda turizm jahon miqyosida eng tez rivojlanayotgan va yuqori iqtisodiy salohiyatga ega sohalardan biriga aylandi. Jahon turistik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda turizm va sayyohlik sohasi jahon YAIMning 9,1 foizni tashkil etib, 2015 – 2023-yillarda ushbu soha jahon aholisining 5,6 foizini ish bilan ta'minlashda katta rol o'ynagan bo'lsa [1], 2024-yilda uning hissasi 10 foizga yetib, 11,1 trillion AQSH dollarigacha o'sishi ta'minlandi [2]. Bundan tashqari, turizm sohasi turli mamlakatlar o'rtasida millatlararo madaniy almashinuvni ta'minlab, xalqlar o'rtasidagi o'zaro tushunish va bag'rikenglikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan, turizm nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va geosiyosiy ahamiyatga ega istiqbolli sohalardan biri hisoblanadi.

Biroq, turizmning mamlakat taraqqiyotida yuqori darajada iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lishiga qaramasdan, u tashqi va ichki risklar ta'siriga nisbatan juda sezuvchan soha hisoblanadi. Turistik faoliyat doimiy ravishda turli xavf-xatarlar, tahdidlar va risklar bilan yuzma-yuz keladi. Jumladan, ayrim mamlakatlar va hududlardagi terrorchilik harakatlari, epidemiya va pandemiyalar (masalan, COVID-19), tabiiy ofatlar (zilzila, toshqin, vulqon va h.k.), siyosiy notinchlik, iqtisodiy inqirozlar va hatto global iqlim o'zgarishi kabi omillar turizmni barqaror rivoji va salohiyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

Allianz Risk Barometer 2022 hisobotiga ko'ra, mehmonxona, dam olish va turizm sohasidagi kompaniyalarning 57 foizi pandemiyaning eng katta xavf sifatida

baholagan. COVID-19 pandemiyasi global miqyosda turizm biznesining to'xtashiga va ta'minot zanjirlarining buzilishiga olib kelgan [3]. Avstraliyada turizm obyektlarining 68 foizi iqlim o'zgarishi sababli katta xavf ostida qolgan. Bu, ayniqsa, sohillar, o'rmonlar va boshqa tabiiy manzaralar bilan bog'liq turizm faoliyatiga jiddiy tahdid solmoqda. 2025-yilning aprel oyida Kashmirda yuz bergan terrorchilik hujumi natijasida esa 26 sayyoh halok bo'lgan. Buning oqibatida mintaqada turizm oqimi keskin pasayib, sayyohlar orasida ommaviy qo'rquv va bronlarning bekor qilinishiga olib keldi.

Britaniyada 2024-yilda xalqaro sayyohlar tomonidan sarflangan mablag'lar 2019-yilga nisbatan £2 milliardga kamaydi. Bu, asosan, hukumatning soliq imtiyozlarini bekor qilishi va viza jarayonlarini murakkablashtirishi bilan bog'lash mumkin [4].

Turizm sohasidagi kompaniyalar ko'p miqdorda mijozlarning ma'lumotlarini qayta ishlaydilar. Bu esa ularni kiberhujumlar uchun oson nishonga aylantiradi. Masalan, mehmonxonalar va aviakompaniyalar mijoz ma'lumotlarini himoya qilishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Zamonaviy raqamlashtirilgan muhit sharoitida turizm sohasida avj olayotgan kiberxavfsizlik muammosi xavfi kundankunga ortib, turizmda onlayn bron qilish tizimlari, elektron to'lov platformalari, shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash bilan bog'liq jarayonlardagi risklarni nafaqat turistlar, balki turizm sohasida xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun ham jiddiy xavflarni keltirib chiqarmoqda. Bunday risklarning mavjudligi turizm sohasida xavfsizlik masalasiga kompleks yondashuvni talab etadi. Bu, o'z navbatida, risklarni aniqlash, toifalashtirish, tahlil qilish va ularning oqibatlarini yumshatish bo'yicha ilmiy asoslangan strategik yechimlarni ishlab chiqishni talab etadi.

Turizm risklarni boshqarish – bu birgina favqulodda holatlarga tayyor turish emas, balki ularni oldini olish, tahdidlarni kamaytirish, resurslarni samarali taqsimlash va barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan tizimli yondashuvni ifoda etadi. Shu nuqtayi nazardan, har qanday turistik faoliyat ishtirokchilari: davlat organlari, xususiy turistik kompaniyalar, mahalliy jamoat tashkilotlari va hatto alohida turistlar xavfsizlik madaniyatiga rioya etishlari va o'z faoliyatida risklarni boshqarish strategiyalarini hisobga olishlarini zarur etadi. Zero, xavfsiz va barqaror turizmni ta'minlash – global va mahalliy miqyosda mehmondo'stlikni rivojlantirishning zaruriy sharti hisoblanadi.

Turizm risk tushunchasi bevosita bu muayyan harakatlar yoki holatlar natijasida noxush oqibatlarining yuzaga kelish ehtimoli bilan bog'lash mumkin. Turizmdagi risklar soha subyektlarining faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi xavf-xatarlar majmui bo'lib, ular tabiiy, ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy omillar bilan bog'liq bo'ladi.

Turizm sohasidagi risklarni tadqiq etgan olimlar ularni turistlar, kompaniyalar va manzillar uchun salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin bo'lgan noaniqliklar va tahdidlar majmuasi sifatida ta'riflashadi. Bu tahdidlar tabiiy ofatlar, siyosiy beqarorlik, salomatlik xavflari, iqtisodiy o'zgarishlar va boshqalarni o'z ichiga oladi [5].

Turizmda risklarning turlari, kelib chiqish sabablari, manbalari va mazmuniga ko'ra quyidagicha tasniflash mumkin.

Madaniy risk – mamlakatlar va millatlar o'rtasidagi madaniy (urf-odatlar, so'zlashuv tili va boshqalar o'rtasidagi) farqlar va tushunmovchiliklar, sayohat davrida xorijdagi hayotga moslashishdagi qiyinchiliklarni kiritish mumkin.

Funksional risk – bu sayohat davomida yoki borilgan manzilda foydalaniladigan jihozlar va xizmatlarning kutilgan darajada ishlamasligi yoki mijoz talablariga javob bermasligi tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar majmuidir. Bularga: transport xizmatlari tizimida samolyot, poyezd yoki avtobuslar reyslarining kechikishi yoki bekor qilinishi, ulardagi mexanik nosozliklar, tashish xizmatlari narxlari yoki sifati bilan bog'liq muammolar, mehmonxona va turar joylarda jihozlar, masalan, havo sovutkich, isitish yoki chang tozalash tizimlarining nosozligi, Internet (Wi-Fi) yoki suv, elektr ta'minoti bilan bog'liq uzilishlar, xonadagi jihozlar (televizor, minibar, telefon)ning ishlamasligi, ekskursiya va yo'l-yo'riq xizmatlarini ko'rsatishda gidning kechikishi yoki yo'l yo'riqnomasining noto'g'riligi, aloqa vositalari ishlamasligi, sayohat dasturining aniq belgilanmaganligi, ovqatlanish xizmat ko'rsatishda oldin bron qilingan restoran yoki kafeda stol bo'lmasligi, ovqat sifatining pastligi, gigiyena qoidalariga rioya qilinmasligi, ochiqcha pul olinishi yoki elektron to'lov tizimidagi muammolar, huquqiy va tibbiy xizmatlar ko'rsatishda sug'urta polisining noto'g'ri tartibda tuzilganligi yoki hujjatlardagi nuqsonlar, tez tibbiy yordam ko'rsatish yoki mahalliy poliklinika xizmatlariga murojaatda asosiy vositalar yoki tarjima xizmatlarining yo'qligi kabilarni kiritish mumkin.

Shuning uchun funksional risklarga duch kelmaslik uchun sayohatga chiqishdan avval puxta tayyorgarlik ko'rish, marshrut jadvalni aniq belgilash va xizmat ko'rsatuvchi turistik kompaniyalar faoliyatini tekshirish, turistik sug'urta polisini rasman olish, tibbiy yordam va 24/7 qo'llab-quvvatlovchi xizmatlardan foydalanishga e'tibor qaratishlari lozim.

Jinoyatchilik riski – bu turistlarning sayohat davomida o'g'irlik, tajovuz yoki zo'ravonlik qurboni bo'lish ehtimoli bo'lib, ularga transportda, mehmonxonalarda mulk va shaxsiy buyumlarning o'g'irlanishi, jismoniy kuch ishlatish, hujumga uchrash, jinsiy tajovuz va kamsitish, terrorchilik va xalqaro xavflar, kiber-jinoyatlar va elektron to'lovlar orqali firibgarlik va pul mablag'larini yo'qotish bilan bog'liq risklarni kiritish mumkin.

Salomatlikni yo'qotish riski sayohat davomida turli omillar sababli, avvalo, sayohat qiluvchining yangi muhitga, iqlimga va ovqatlanish tartibiga moslasha olmasligi natijasida yuzaga keladi. Insonning immun tizimi zaiflashib, uning turli infeksiyalarga yoki viruslarga chalinish ehtimoli ortishi mumkin. Masalan, tropik yoki subtropik hududlarga sayohat qilganda bezgak, denge isitmasi yoki ichak infeksiyalari kabi kasalliklar xavfi yuzaga keladi. Bundan tashqari, sayohat paytida gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik salomatlikka jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Kir yoki to'g'ri tozalanmagan ovqat va ichimlik suvi orqali turli bakterial va virusli infeksiyalar yuqishi ehtimoli katta bo'ladi. Jumladan, ovqatdan zaharlanish, dizenteriya, gepatit A kabi kasalliklar tarqalishi mumkin. Bunday tashqari, sayohat

davrida kam uxlash, charchoq va stress organizmning zo'riqishiga sabab bo'ladi. Bu esa turli kasalliklarga chalinish xavfini yanada oshiradi. Yana bir muhim jihat — sayohat davomida transport vositalarida uzoq sayohat qilish (masalan, samolyotda yoki avtobusda) qon aylanish muammolari (masalan, tromboz) xavfini ham oshirishi mumkin. Shu sababli sayohatga chiqishdan oldin kerakli emlash, shaxsiy gigiyena qoidalariga qat'iy rioya qilish, xavfsiz ovqat va ichimliklarni iste'mol qilish hamda organizmni sog'lom holatda saqlash uchun vaqtida dam olish juda muhim hisoblanadi.

Moliyaviy risk — bu sayohat vaqtida safar uchun sarflangan mablag'larning yo'qotilishi yoki kutilmagan qo'shimcha xarajatlarning paydo bo'lishi xavfidir. Sayohatni rejalashtirishda qanchalik ehtiyotkorlik bilan xarajatlar hisob-kitob qilinmasin, baribir ba'zan turli omillar tufayli moliyaviy yo'qotishlar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, reyslarning kechikishi yoki bekor qilinishi natijasida yangi chiptalar sotib olish yoki mehmonxonalarga qo'shimcha xarajatlar qilish, shuningdek bron qilingan xonalar, ekskursiyalar yoki transport xizmatlarining qandaydir sabablarga ko'ra bekor qilinishi oqibatida ham har doim pulni qaytarib olish imkoniyati bo'lmaydi. Sayohat davomida shaxsiy buyumlarning o'g'irlanishi yoki yo'qolishi ham moliyaviy yo'qotishga olib keladi. Hujjatlarni yoki bank kartalarini yo'qotish esa nafaqat vaqtinchalik moliyaviy qiyinchilik, balki safar davomida katta stress va qo'shimcha xarajatlarga sabab bo'lishi mumkin.

Ba'zi mamlakatlarda tibbiy xizmatlar juda qimmat bo'lganligi uchun kutilmagan tibbiy holatlarda sug'urta bo'lmasa, katta mablag'lar sarf etilishi mumkin. Shuning uchun safarga chiqishdan oldin sayohat sug'urtasini rasmiylashtirish moliyaviy risklarni kamaytirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, valyuta kurslarining o'zgarishi ham safar vaqtida rejalashtirilgan xarajatlarning ortishiga sabab bo'ladi. Ayrim hollarda bank to'lovlari yoki xalqaro tranzaksiya uchun qo'shimcha komissiyalar ham kutilmagan moliyaviy xarajatlarga aylanadi. Shu sababli, sayohatga chiqishdan oldin barcha ehtimoliy risklarni hisobga olish, ehtiyot pul zaxirasini g'amlash, xizmatlarni sug'urta orqali himoya qilish va muhimi, moliyaviy xavflarni kamaytirish uchun mukammal reja tuzish juda muhimdir.

Tabiiy risk — bu sayohatda tabiiy hodisalar (masalan, zilzila, to'fon, suv toshqini, yong'in, vulqon va boshqalar)ning sodir bo'lishi natijasida sayohatchining jarohat olishi, hayotiga tahdid solishi yoki moddiy zarar ko'rish ehtimolidir. Tabiiy ofatlar kutilmaganda sodir bo'lganligi sababli ularning oldini olish yoki to'liq bashorat qilishning imkoni bo'lmaydi. Masalan, Yaponiya, Indoneziya yoki Chili kabi seysmik faol hududlarda doimiy ravishda zilzila xavfi mavjud bo'ladi. Har yili Karib dengizida va Janubiy-Sharqiy Osiyoda to'fonlar (tropik bo'ronlar) va suv toshqinlari ro'y berib turadi. Quruq va issiq iqlimga ega hududlarda esa, masalan, Avstraliya yoki Kaliforniyada, yirik yong'inlar ko'p sodir bo'ladi.

Agar sayyoh tabiiy ofat yuzaga kelgan vaqtda zarur himoya choralari ko'rmasa yoki o'zini to'g'ri tuta olmasa, u nafaqat jarohat olishi yoki halok bo'lishi, balki o'z mol-mulkini yo'qotishi, vaqtinchalik yoki uzoq muddatli repatriatsiya (vatanga qaytish) uchun katta xarajatlarga duch kelishi mumkin. Ba'zi hollarda tabiiy

ofatlar natijasida transport tizimlari to'xtaydi, mehmonxonalar zarar ko'radi yoki oziq-ovqat va ichimlik suvi tanqisligi yuzaga keladi, bu esa sayohatning rejalashtirilgan tartibini butunlay o'zgartirib yuborishi mumkin. Tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish uchun safarga chiqishdan oldin manzil mamlakatdagi mavsumiy ob-havo sharoitlari va xavfli hodisalar haqida ma'lumot olish, favqulodda vaziyatlarda qanday harakat qilish kerakligi bo'yicha tavsiyalarni o'rganish muhimdir. Sayohat sug'urtasida tabiiy ofatlar bilan bog'liq to'liq himoya kiritilgan bo'lishi ham katta ahamiyatga ega. Shuningdek, mahalliy hokimiyatlar va elchixonalar bilan aloqa o'rnatish, favqulodda holatlar uchun zarur bo'lgan telefon raqamlarini va yo'nalish rejalarini oldindan tayyorlab qo'yish, xavfsiz hududlarni va evakuatsiya qilish yo'nalishlarini bilib olish safar xavfsizligini sezilarli darajada oshiradi.

Psixologik risk — bu sayohat davomida insonning shaxsiy kutilmalari va real tajribasi o'rtasidagi farq tufayli ro'y berishi mumkin bo'lgan ruhiy noqulaylik, stress yoki ranjish holatidir. Sayohat qilish inson uchun katta hayajon, intiqlik va ijobiy emotsiyalar manbai bo'lishi kerak bo'lgan bir paytda, real hayotda barcha narsa ham rejadagidek yoki orzu qilinganidek kechavermaydi. Masalan, inson ma'lum bir mamlakatni romantik, tinch va go'zal joy sifatida tasavvur qilishi mumkin, ammo u yerda insonlar gavjumi, tirbandliklar, madaniy tafovutlar yoki xizmat ko'rsatish sifatining pastligi bilan to'qnash kelsa, u o'zini noqulay his qiladi, hafsalasi pir bo'ladi. Shunday holatlarda safardan qoniqish o'rniga ruhiy charchoq, alam va hatto afsuslanish hissi paydo bo'ladi.

Shuningdek, til to'sig'i, turli madaniy me'yorlar va mahalliy aholi bilan muomalada yuzaga keladigan tushunmovchiliklar ham sayohatchining ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Kutilmagan muammolar — masalan, hujjatlarni yo'qotish, transport muammolari yoki betob bo'lish — safardan oldingi ijobiy kayfiyatni butunlay yo'q qilishi mumkin.

Keyingi jihat — yolg'izlik hissi. Agar sayohatchi o'zini yangi muhitda yolg'iz yoki yordamsiz his qilsa, bu uning psixologik holatiga jiddiy ta'sir qiladi. Xususan, uzoq muddatli yoki yakka sayohatlarda bu holat tez-tez uchraydi.

Psixologik risklarni kamaytirish uchun safar oldidan realistik kutilmalar shakllantirish, manzil haqida yetarli darajada obyektiv ma'lumot to'plash va har qanday muammolarni sayohatning bir qismi sifatida qabul qilishga tayyor turish juda muhim bo'ladi. Shuningdek, stressni boshqarish usullarini o'rganish va safar davomida vaqt-vaqti bilan dam olish uchun imkoniyat yaratish ham ruhiy salomatlikni saqlashga yordam beradi.

Siyosiy risk — bu sayohat vaqtida tanlangan manzilda siyosiy beqarorlik, norozilik namoyishlari, to'qnashuvlar, hukumatning o'zgarishi yoki hatto zo'ravonlik bilan kechadigan hodisalarga duch kelish ehtimolidir. Bunday holatlar sayohatchining xavfsizligiga, erkin harakatlanish imkoniyatiga va umuman safar rejasiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Siyosiy beqarorlik yoki norozilik namoyishlarining kutilmaganda boshlanishi va qisqa vaqt ichida keng qamrov olishi jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Masalan, tinch namoyishlar zudlik bilan nazoratdan chiqib, politsiya yoki harbiy kuchlar bilan to'qnashuvlarga aylanishi mumkin. Bunday vaziyatlarda sayohatchilar transport tizimi, mehmonxonalar yoki turistik obyektlarning vaqtincha

yopilishi, hatto havo va temir yo'l qatnovining to'xtashi kabi muammolarga duch kelishi mumkin.

Ba'zi mamlakatlarda siyosiy beqarorlik holati iqtisodiy inqiroz, xavfsizlik nazoratining kuchayishi yoki mahalliy aholining tashqi fuqarolarga nisbatan salbiy munosabatiga ham sabab bo'lishi mumkin. Bu esa sayohatchining ruhiy va jismoniy xavfsizligini yanada jiddiy tahdid ostiga qo'yadi. Shuningdek, vizalar berish jarayonidagi kechikishlar, cheklovlar va favqulodda holatlar (masalan, komendantlik soati joriy etilishi) tufayli safarni davom ettirish yoki muddatidan oldin tark etishga to'g'ri keladi. Bu esa qo'shimcha moliyaviy va logistik qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Siyosiy risklarni kamaytirish uchun safarga chiqishdan oldin manzil mamlakatdagi siyosiy vaziyat haqida doimiy va ishonchli manbalar orqali axborot olish, elchixona yoki konsulxona kontaktlarini oldindan tayyorlab qo'yish va ehtiyoj bo'lganda evakuatsiya rejasini bilib olish juda muhim. Shuningdek, ommaviy yig'ilishlar va namoyishlar o'tayotgan joylardan uzoqda bo'lish va mahalliy qonun-qoidalarga to'liq rioya qilish tavsiya etiladi.

Ijtimoiy risk – bu sayohat uchun tanlangan yo'nalish, maqsad yoki usul do'stlar, oila a'zolari yoki yaqin atrofdagilar tomonidan ma'qullanmasligi, tanqid qilinishi yoki qo'llab-quvvatlanmasligi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ruhiy noqulaylik yoki ijtimoiy munosabatlardagi muammolar xavfidir.

Inson sayohat qilishda shaxsiy qiziqishlariga, orzulariga va shaxsiy maqsadlariga tayanadi. Biroq uning tanlagan safar yo'nalishi yoki usuli (masalan, ekstremal sayohatlar, kambag'al mamlakatlarga borish, uzoq muddatli yakka sayohat qilish) yaqinlarining o'ziga xos qarashlari va munosabatlariga to'g'ri kelmasligi mumkin. Masalan, oila a'zolari ayrim mamlakatlarni xavfli deb hisoblashlari yoki muayyan sayohat turini noqonuniy yoki noqulay deb topishi mumkin. Bu holat sayohatchida o'z qarorlariga nisbatan ikkilanish, aybdorlik hissi yoki tashqaridan bosim his qilishga olib kelishi mumkin. Ba'zida ijtimoiy bosim kuchli bo'lgan taqdirda, sayohatni bekor qilish yoki qayta ko'rib chiqishga ham to'g'ri keladi. Bundan tashqari, sayohatdan qaytgandan so'ng ham inson o'z tajribalari bilan erkin va ixlos bilan o'rtoqlashish imkoniyatiga ega bo'lmasligi mumkin, chunki uning safar tanlovi oldindan ma'qullanmagan bo'ladi.

Ijtimoiy risklardan qochish yoki ularni kamaytirish uchun, sayohatga chiqishdan oldin yaqinlar bilan ochiq va samimiy muloqot qilish, o'z qarorlarini asoslab berish va nima uchun aynan shu safarni tanlaganini tushuntirish foydali bo'ladi. Shu bilan birga, sayohatning xavfsizlik chora-tadbirlari haqida oila va do'stlarga ma'lumot berish, ularning xavotirlarini yengillashtirish mumkin. Ba'zi hollarda esa shaxsiy qarorlarga sodiq qolish va boshqalarning fikrlarini to'g'ri boshqarish ham shaxsiy erkinlik va emotsional barqarorlik uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Terrorizm riski – bu sayohat vaqtida yoki tanlangan manzilda terroristik hujumlarga, zo'ravonlik aktlariga yoki xavfli to'qnashuvlarga duch kelish ehtimolidir. Bunday holatlar sayohatchining jismoniy xavfsizligi, ruhiy holati va umumiy safar tajribasi uchun jiddiy tahdid soladi.

Hozirgi global dunyoda terroristik harakatlar aniq bir hudud bilan cheklanmagan bo'lib, ular turli mamlakatlarda va hatto sayyohlar ko'p to'planadigan joylarda — aeroportlar, temir yo'l vokzallari, yirik turistik markazlar, festivallar va katta tadbirlar paytida sodir bo'lishi mumkin. Terroristik hujumlar odatda kutilmagan va shafqatsiz bo'lganligi uchun sayohatchilar bunday xavfga doimiy tayyor turishlari lozim. Ba'zi mamlakatlar yoki mintaqalarda terrorizm xavfi yuqori bo'lib, ba'zi mintaq va shaharlarda siyosiy beqarorlik yoki ekstremistik guruhlarining faoliyati natijasida terroristik hujumlar xavfi oshirmoqda. Bu esa ba'zi mamlakatlarga sayohat qilishdan avval hududdagi vaziyatini diqqat bilan o'rganib chiqish lozim.

Terrorizm riski nafaqat jismoniy jarohat olish yoki hayotga tahdid solish xavfi, balki safarning barbod bo'lishi, repatriatsiya (vatanga qaytish) zarurati, moliyaviy yo'qotishlar va ruhiy travmalarga olib keladi. Shuningdek, mintaqada favqulodda holatning joriy qilinishi, transport va aloqa tizimlarining izdan chiqishi, mehmonxonalar va turistik obyektlar yopilishiga sabab bo'ladi.

Terrorizm riskini kamaytirish uchun sayohat oldidan manzil mamlakatdagi xavfsizlik holati haqida ishonchli manbalardan (masalan, rasmiy hukumat saytlari, elchixonalar) ma'lumot olish, safar paytida ommaviy harakatlardan uzoq turish, doimiy ravishda atrof muhitni kuzatib borish, favqulodda holat rejasini bilib olish va mahalliy hukumat organlari ko'rsatmalariga qat'iy rioya qilish muhim hisoblanadi.

Vaqtning behuda yo'qotish riski — bu sayohat davomida vaqtdan samarali foydalanmaslik, rejalashtirilmagan holda kutish, kutilmagan kechikishlar yoki qoniqarsiz faoliyatlar natijasida safardan ko'zlangan maqsadlarga erishmaslik ehtimolidir.

Sayohat qilishda vaqt — eng qimmat resurslardan biri hisoblanadi. Agar sayohat oldindan yetarli darajada rejalashtirilmasa yoki aniq maqsad va afzalliklar belgilanmagan bo'lsa, inson o'zining qimmatli vaqtini behuda o'tkazib yuboradi. Masalan, uzoq navbatlarda turish, transport kechikishlari, mehmonxonaga joylashishda muammolar yoki turistik joylarda kutilmagan ravishda vaqt o'tkazish bu kabi risking asosiy sabablaridan bo'ladi.

Bundan tashqari, sayyoh o'z qiziqishlariga mos kelmaydigan faoliyatlarga (masalan, noqulay ekskursiyalar, sifatli xizmatlar) qatnashish orqali vaqtning samarasiz sarflashi va natijada safardan to'liq mamnun bo'lmazligiga sabab bo'ladi. Shuningdek, ortiqcha dam olish yoki noto'g'ri tashkil etilgan safar marshruti ham vaqt yo'qotilishiga olib keladi. Vaqtning behuda yo'qotish ba'zan safarning umumiy taassurotini buzib, insonda afsuslanish, qoniqmaslik va ruhiy charchoq tuyg'ularini keltirib chiqaradi. Bu riskni oldini olish uchun safar oldidan aniq va realistik reja tuzish, muhim faoliyat va joylarni afzallik darajasiga qarab belgilash, imkoniyat bo'lsa, oldindan chiptalar va xizmatlarni band qilish tavsiya etiladi. Shu bilan birga, kutilmagan kechikishlar uchun vaqt zaxirasini hisobga olish va jadvalga biroz o'zgartirish kiritish muhimdir, chunki har doim ham hamma narsa rejaga mos kelmasligi mumkin.

Demak, zamonaviy turizm sohasi global va mahalliy miqyosda iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan strategik tarmoqlardan biri sifatida uning xavfsizligi va barqarorligini ta'minlash zaruriyati bugungi tahlikali davrda

dolzarb vazifa hisoblanadi. Turizmga tahdid soluvchi asosiy xavf-xatarlar: tabiiy ofatlar, pandemiyalar, terrorizm, kiberxavfsizlik muammolari, moliyaviy, psixologik va siyosiy risklarni xavfsiz va barqaror turizmni yo'lga qo'yish asosida kompleks boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish va barcha ishtirokchilarning bu jarayonga mas'uliyat bilan yondashuvi zarurligi asoslanadi.

Yuqoridagi fikrlar asosida O'zbekistonda xavfsiz va barqaror turizmni rivojlantirish bo'yicha quyidagi takliflarni berish mumkin:

milliy xavfsiz turizm strategiyasini davlat siyosati darajasida ishlab chiqish;

turizmda mavjud xavf-xatarlarni real vaqt rejimida kuzatish va baholash imkonini beruvchi raqamli platformalar joriy etish;

sayohat oldidan axborot ta'minoti - turistlarga manzilli va xavfsizlik bo'yicha maslahatlar va ogohlantirish berish;

kiberxavfsizlikni kuchaytirish asosida tur-firmalar tomonidan mijozlar ma'lumotlari xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy kiberxavfsizlik standartlarini qo'llashlari;

mehmonxonalar, transport xizmatlari va gidlarning favqulodda holatlardagi harakatlar rejasi bo'yicha muntazam o'qitilishini tashkil etish;

turistlar uchun universal sug'urta dasturlarini joriy etish;

madaniy va psixologik tayyorgarlik kurslarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UN Adopts New Tourism Employment Indicator to Guide Efforts Towards SDGs
2. Travel and tourism to make record global economic contribution in 2024 | Hotel Dive
3. Allianz Risk Barometer 2022: Pandemic outbreak tops hospitality, leisure and tourism industry risks
4. Travel body accuses government of sabotaging UK tourism industry | Economic growth (GDP) | The Guardian
5. Williams, A. M., & Baláž, V. (2014). Tourism Risk and Uncertainty: Theoretical Reflections. *Journal of Travel Research*, 54(3), 271-287.
6. Baymirzaev, Dilmurod. (2025). JOURNAL OF INTELLECTUAL PROPERTY AND HUMAN RIGHTS Priorities for Using International Ecotourism Experiences.
7. D.N.Baymirzaev "Current issues of production risk management in agriculture". International Conference on Economics, Finance, Banking and Management (December 22, 2024): 249–253. Accessed May 2, 2025.
8. Baymirzaev, Dilmurod. (2025). Econometric analysis of the influence of risk factors on farm activities. *International Journal of Multidisciplinary Sciences*. 3. 65.
9. Baxriddinova T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

XALQARO MEHMONXONA TIZIMINING BOSHQARUV USLUBINI TAHLIL QILISH (MARRIOTT INTERNATIONAL GROUP KOMPANIYASI MISOLIDA)

G'aniyev G'olibjon Abdiraximovich

Namangan davlat universiteti Menejment kafedrası dotsenti

Golibganiyev558@gmail.com, tel: +998945071007

Annotasiya. Ushbu maqolada dunyodagi yetakchi mehmonxona tarmog'i bo'lgan Marriott International kompaniyasining 2022–2023 yillardagi moliyaviy faoliyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda kompaniyaning asosiy daromad manbalari — xona ijarasi, menejment va franchayzing xizmatlari, shuningdek, operatsion xarajatlar, ishchi kuchi va marketing xarajatlari o'rganildi. Moliyaviy ko'rsatkichlar asosida daromad va xarajatlar o'rtasidagi muvozanat, foydalilik darajasi va o'sish sur'atlari aniqlanib, kompaniyaning iqtisodiy barqarorligi baholandi. Tadqiqot natijalari Marriott kompaniyasining pandemiyadan keyingi tiklanish strategiyasi muvaffaqiyatli bo'lganini ko'rsatadi. Xulosa qismida kompaniyaning kelgusi rivojlanishi uchun zarur tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar. Daromad, xarajat, zararsizlik nuqtasi, sof foyda, foyda, regssiya, korrelyatsiya, dispersiya, franchayzing, royalty.

Mehmonxona biznesi global iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Bu soha nafaqat sayyohlik bilan chambarchas bog'liq, balki yirik investitsiyalar va ishchi o'rinlari yaratishda ham katta rol o'ynaydi. Marriott International — dunyodagi eng yirik mehmonxona tarmoqlaridan biri bo'lib, kompaniya 139 dan ortiq mamlakatda minglab mehmonxonalarni boshqaradi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — Marriott International kompaniyasining daromadlari va xarajatlarni moliyaviy tahlil qilish orqali uning iqtisodiy samaradorligini baholashdir.

Kompaniya haqida qisqacha ma'lumot. Marriott International 1927-yilda AQShda tashkil etilgan. Kompaniyaga Courtyard, Ritz-Carlton, Sheraton, Westin, JW Marriott kabi brendlar tegishli. 2024-yil holatiga ko'ra, kompaniya 139 ta davlatda 8,700 dan ortiq mehmonxonalarga ega. U franchayzing va menejment asosida ishlaydigan biznes modelga ega.

Ushbu tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

1. **Moliyaviy hisobning ikkinchi darajali ma'lumotlar tahlili:** Kompaniyaning 1998 va 2024-yillardagi yillik hisobotlari, moliyaviy bayonotlari (Income Statement, Balance Sheet) va investorlar uchun taqdimotlar o'rganildi.

2. **Moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili:** Daromad, sof foyda, operatsion xarajatlar, foydalilik koeffitsienti kabi asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar solishtirildi.

3. **Tendensiyalarni aniqlash:** Yillik o'sish sur'atlari va xarajat strukturasidagi o'zgarishlar aniqlanib, grafik tahlillar qilindi.

Marriott International- 1927 yil asos solingan. Bosh ofisi: Bethesda, Maryland, AQShda joylashgan. **Brendlari:** Ritz-Carlton, JW Marriott, Sheraton, W

Hotels, Westin, Aloft, Moxy va boshqalar. Asosiy **xususiyatlari**: Dunyoning eng yirik mehmonxona tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Loyallik dasturi bo'yicha – **Marriott Bonvoy** – juda mashhur. Turli segmentlarda xizmatlar: iqtisodiy, biznes va hashamatli.

Marriott International kompaniyasining yillik daromad ko'rsatkichlari so'nggi yillarda barqaror o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. Quyida 2020 yildan 2024 yilgacha bo'lgan asosiy moliyaviy natijalar keltirilgan (1, 2, 3 - jadvallarga qarang):

1-jadval

Marriott International kompaniyasining yillik daromadlar (AQSh dollari)

Yil	Yillik daromad	Daromadni o'sish sur'ati	Yillik xarajat
2024	\$25.10 milliard dollar	+5.85%	0,15 milliard dollar
2023	\$23.71 milliard dollar	+14.15%	0,141 milliard dollar
2022	\$20.77 milliard dollar	+49.91%	0,1334 milliard dollar
2021	\$13.85 milliard dollar	+31.09%	0,13 milliard dollar
2020	\$10.57 milliard dollar	-49.59%	0,125 milliard dollar
2019	20,97 milliard dollar	0,7%	0,16 milliard dollar
2018	20,82 milliard dollar	-1,19%	0,155 milliard dollar
2017	21,07 milliard dolla	23,45%	0,15 milliard dollar
2016	17,07 milliard dolla	17,85%	0,14 milliard dollar
2015	14,48 milliard dollar	5%	0,13 milliard dollar
2014	13,79 milliard dollar	7,92%	0,125 milliard dollar
2013	12,78 milliard dollar	18,52%	0,12 milliard dollar
2012	10,78 milliard dollar	-12,43%	0,115 milliard dollar
2011	12,31 milliard dollar	5,35%	0,11 milliard dollar
2010	11,69 milliard dollar	7,18%	0,105 milliard dollar
2009	10,90 milliard dollar	-15,3%	0,1 milliard dollar
2008	12,87 milliard dollar	0,42%	0,118 milliard dollar
2007	12,82 milliard dollar	5,47%	0,115 milliard dollar
2006	12,16 milliard dollar	5,28%	0,105 milliard dollar
2005	11,55 milliard dollar	14,37%	0,098 milliard dollar
2004	10,09 milliard dollar	12,1%	0,09 milliard dollar
2003	\$9,00 B	32,43%	0,083 milliard dollar
2002	6,80 milliard dollar	-32,99%	0,078 milliard dollar
2001	10,15 milliard dollar	1,35%	0,075 milliard dollar
2000	10,01 milliard dollar	14,62%	0,079 milliard dollar
1999	8,73 milliard dollar	36,12%	0,078 milliard dollar
1998	6,42 milliard dollar		0,072 milliard dollar

1-jadvalning chiziqli regressiya tenglamasini tuzamiz. Yuqoridagi jadval ma'lumotlari hisob-kitob qilganda (Python dasturi asosida), quyidagi natijalar chiqadi:

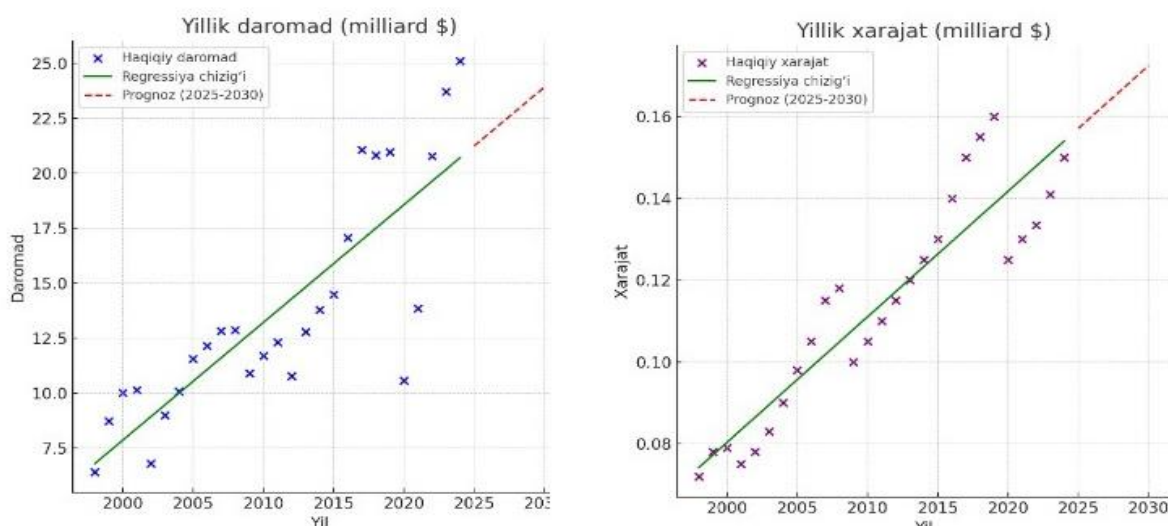
Daromad uchun regressiya: $\text{Daromad} = -2274.07 + 1.14 \times \text{Yil}$

Xarajat uchun regressiya: $\text{Xarajat} = -8.50 + 0.0044 \times \text{Yil}$

Model sifatida yuqoridagi regressiya uchun R^2 koeffitsientlari yaratiladi.

Daromad uchun $R^2 = 0.835$: Bu model daromad o'zgarishining 83.5% qismini izohlab beradi.

Xarajat uchun $R^2 = 0.894$: Xarajat modelining aniqligi 89.4%.

1-chizma. Marriott International kompaniyasining yillik daromadlar o'zgarish dinamikasi.

Grafiklardagi belgilar quyidagilarni anglatadi:

Chapdagi grafik — yillik **daromad** (1998–2024, prognoz 2025–2030).

O'ngdagi grafik — yillik **xarajatl**ar.

Qizil nuqtali chiziqlar — 2025–2030 yillar uchun **prognoz** qiymatlari.

2-jadval

2025-2030 yil uchun prognoz natijalari

Yil	Yillik daromad	Yillik xarajat
2025	\$25.10 milliard dollar	0.1571 milliard dollar
2026	\$21.78 milliard dollar	0.1602 milliard dollar
2027	\$22.31 milliard dollar	0.1632 milliard dollar
2028	\$22.85 milliard dollar	0.1663 milliard dollar
2029	\$23.38 milliard dollar	0.1694 milliard dollar
2030	23.92 milliard dollar	0.1724 milliard dollar

2-jadvalga ko'ra yillar o'tishi bilan daromad va xarajat **doimiy ravishda ortib borgan**. Daromaddagi o'sish xarajatga nisbatan ancha tezroq ketgan. 2020-2021 yillardagi pandemiya davrida (COVID-19) daromad keskin pasaygani ko'rinadi, keyin yana o'sish boshlangan.

2024-yilning choraklik daromadlari

3-jadval

Chorak	Daromad (mlrd \$)
Q1	5.98
Q2	6.44
Q3	6.26
Q4	6.43

4-jadval

Shu kabi kompaniyalar yoki raqobatchilar uchun daromad

Kompaniya	Daromad	Daromad farqi	Mamlakat
Choice Hotels International (CHH)	1,58 milliard dollar	-93,69%	 AQSh
InterContinental mehmonxonalar guruhi (IHG)	1,83 milliard dollar	-92,69%	 Buyuk Britaniya
Hilton Worldwide (HLT)	11,17 milliard dollar	-55,48%	 AQSh
Kengaytirilgan Stay America (QOLING)	1,02 milliard dollar	-95,93%	 AQSh
Vail kurortlari (MTN)	2,94 milliard dollar	-88,26%	 AQSh
Hyatt mehmonxonalari (H)	\$6,64 mlrd	-73,51%	 AQSh

Marriott International o'zining daromadlarining katta qismini franchayzing to'lovlari orqali oladi. Bu kompaniyaning aktivlarga yengil (asset-light) biznes modeli asosida ishlaydi, ya'ni Marriott ko'p hollarda mehmonxonalarni o'zi qurmaydi yoki boshqarmaydi, balki mustaqil mulkdorlarga o'z brendi va tizimlaridan foydalanish huquqini beradi.

Marriott International franchayzing to'lovlari va ularning tarkibi. Marriott franchayzing kelishuvlari orqali quyidagi asosiy to'lovlarni oladi:

Franchayzing royalti to'lovi: Bu mehmonxonaning umumiy xonalar savdosining 4% dan 6% gacha bo'lgan qismini tashkil etadi. Ba'zi to'liq xizmat ko'rsatadigan mehmonxonalarda bu ko'rsatkich oziq-ovqat va ichimliklar savdosining 2% dan 3% gacha bo'lgan qismini ham o'z ichiga oladi.

Dastur xizmatlari hissasi: Bu marketing, bron qilish va boshqa markazlashtirilgan xizmatlar uchun to'lov bo'lib, umumiy xonalar savdosining 1.62% ni tashkil etadi. Bundan tashqari, yillik \$50,000 va har bir xonaga \$510 qo'shimcha to'lov mavjud.

Marriott Bonvoy sodiqlik dasturi to'lovi: Bu dastur orqali mehmonlar sodiqlik ballari yoki millar yig'ishadi. Mehmonxona bu dasturga qo'shilgan mehmonlar tomonidan yaratilgan umumiy hisob-kitobning 4.2% ni, shuningdek, 10

yoki undan ortiq xonani o'z ichiga olgan guruh tadbirlari va ovqatlanish tadbirlari uchun 1% to'lov to'laydi, har bir tadbir uchun maksimal \$300 gacha.

Dastlabki ariza to'lovi: Bu mehmonxona brendiga qarab o'zgaradi. Masalan, Sheraton brendi uchun bu to'lov \$100,000 ni tashkil etadi, bundan tashqari, 250 xonadan ortiq har bir xona uchun \$400 qo'shimcha to'lov mavjud.

Franchayzing daromadlarining umumiy hajmini tahliliga e'tibor qaratsak, 2023 yilning dastlabki to'qqiz oyida Marriott franchayzing to'lovlari orqali \$2.126 milliard daromad oldi, bu 2022 yilning shu davriga nisbatan 15% ga ko'pdir [1].

Franchayzing modelining afzalliklari quyidagicha: Marriottning franchayzing modeli kompaniyaga quyidagi afzalliklarni taqdim etadi:

1. Kapital sarfini kamaytirish: Mehmonxonalarni o'zi qurmasdan, kompaniya katta kapital sarfini oldini oladi.

2. Barqaror va takroriy daromad: Franchayzing to'lovlari doimiy va takroriy bo'lib, kompaniyaga barqaror daromad oqimini ta'minlaydi.

3. Brend kengayishi: Franchayzing orqali Marriott global miqyosda o'z brendini tez va samarali tarzda kengaytiradi.

Ushbu model orqali Marriott o'zining global mehmonxona tarmog'ini kengaytirishda davom etmoqda, bu esa kompaniyaga yuqori daromad va bozor ulushini ta'minlaydi.

Marriott International 2023-yilda kuchli moliyaviy natijalarga erishdi, bu kompaniyaning global mehmonxona sanoatidagi yetakchi o'rnini yana bir bor tasdiqladi. Quyida kompaniyaning asosiy moliyaviy ko'rsatkichlari keltirilgan:

Asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar (2024):

Umumiy daromad: \$23.71 milliard

Sof foyda: \$3.08 milliard

Sof foyda marjasi: 13%

Amortizatsiyadan oldingi foyda (EBITDA): \$4.65 milliard

Har bir aksiya uchun daromad (EPS): \$10.18 (suyultirilgan) [2]

Bu ko'rsatkichlar 2022-yilga nisbatan sezilarli o'sishni ko'rsatadi. Masalan, 2022-yilda sof foyda \$2.36 milliardni tashkil etgan edi, bu esa 2024-yilda 30% dan ortiq o'sishni anglatadi. (Manba: [Hotel Management Network](#))

Global faoliyat va rivojlanish:

Yangi qo'shilgan xonalar soni: 81,300 ta

Xonalar sonidagi sof o'sish: 4.7%

Yil oxiridagi rivojlanish loyihalari: 3,400 ta mehmonxona (573,000 ta xona). (Manba: [Hotel Management Network+1Marriott+1](#))

Marriott 2024-yilda global miqyosda faoliyatini kengaytirishda davom etdi. Yangi qo'shilgan xonalar va rivojlanish loyihalari kompaniyaning bozor ulushini oshirishga xizmat qildi.

Bozor segmentlari bo'yicha o'sish:

Xonalar mavjudligi bo'yicha daromad (RevPAR): 7.2% o'sish

AQSh va Kanada: 3.3% o'sish

Xalqaro bozorlar: 17.4% o'sish. (Manba: [Investopedia+1reportify.ai+1](#))

Xalqaro bozorlar, ayniqsa Osiyo-Tinch okeani mintaqasi, Saudiya Arabistoni va Dubayda kuchli o'sish kuzatildi, bu esa kompaniyaning global strategiyasining muvaffaqiyatini ko'rsatadi. (Manba: [Рейтер](#))

Marriott Bonvoy sodiqlik dasturi:

A'zolar soni: 196 million

Kredit karta orqali xarajatlar o'sishi: 11% (Manba: [Hotel Management Network](#))

Marriott Bonvoy sodiqlik dasturi kompaniyaning daromadlarida muhim rol o'ynaydi. A'zolar sonining ortishi va kredit karta orqali xarajatlarning o'sishi kompaniyaning mijozlar bilan mustahkam aloqalarini aks ettiradi.

2025-yil prognozlari:

Umumiy daromad: \$25.1 milliard (5.8% o'sish)

Sof foyda: \$2.375 milliard (22.9% kamayish)

Har bir aksiya uchun daromad (EPS): \$8.33 (18.1% kamayish). (Manba: [reportify.ai](#))

2025-yil uchun prognozlarda daromadning o'sishini ko'rsatsa-da, sof foyda va EPSda pasayish kutilmoqda. Bu, asosan, AQSh bozoridagi sekinlashuv va boshqa iqtisodiy omillar bilan bog'liq.

Natijalar.

1. Daromadlar. Marriott International kompaniyasining 2023-yildagi umumiy daromadi \$23,5 milliardni tashkil etdi, bu 2022-yildagi \$21 milliardga nisbatan 11,9% o'sishni anglatadi. Asosiy daromad manbalari quyidagilar bo'ldi: Xona ijarasi: 70%. Menejment va franchayzing xizmatlari: 20%. Qo'shimcha xizmatlar: 10%.

2. Xarajatlar. Umumiy xarajatlar 2023-yilda \$18,9 milliardni tashkil etdi. Xarajatlar strukturasi: Ishchi kuchi xarajatlari: 38%. Operatsion xarajatlar: 31%. Marketing va texnologiya: 18%. Moliyaviy xarajatlar: 13%

3. Moliyaviy samaradorlik. 2024-yilda kompaniyaning sof foydasi \$3,1 milliardni tashkil etdi (2022-yilda \$2,4 milliard edi). Foydalilik koeffitsienti 13,2% ga yetdi. EBITDA darajasi esa \$5,0 milliardni tashkil etdi.

Muhokama. Olingan natijalar Marriott International kompaniyasining pandemiyadan so'ng tez tiklanganini va bozordagi pozitsiyasini mustahkamlashga muvaffaq bo'lganini ko'rsatadi. Daromadlarning barqaror o'sishi, xususan, franchayzing va menejment xizmatlarining ulushi oshayotgani kompaniyaning operatsion modelini samarali ekanini ko'rsatadi. Biroq ishchi kuchi va texnologiyaga doir xarajatlarning katta bo'lishi xarajatlarni yanada optimallashtirish zarurligini bildiradi.

Texnologiyalarga sarmoya kiritish, mijozlarga xizmat sifatini oshirish va yangi bozorlar bilan ishlash kompaniya daromadlarining barqarorligini ta'minlashga yordam bermoqda. Yashil texnologiyalarga o'tish va ekologik mehmonxonalarni rivojlantirish esa kelajakda xarajatlarni kamaytirish va brend obro'sini oshirishga xizmat qiladi.

Marriott International kompaniyasi moliyaviy jihatdan sog'lom tuzilmaga ega bo'lib, daromad va xarajatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash orqali barqaror foyda ko'rsatkichlariga erishmoqda. Kelgusida kompaniya raqamli transformatsiyani

jadallashtirishi, xarajatlarni optimallashtirishi va ekologik innovatsiyalarni kengaytirishi tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. N.R.Raxmonov, G'.A.G'aniyev Restoran ishi. O'quv qo'llanma,-T.: "Iqtisod va moliya", 2021 yil, 316 bet.
2. G'aniyev G'.A. Restoran ishi: darslik/–T.: "O'zkitobsavdonashryoti" nmiu-2023 769-bet.
3. Mehmonxona xo'jaligi iqtisodiyoti: o'quv qo'llanma / G'aniyev G'.A., Mavlyanov.M.Yu: "Usmon Nosir mediya" nashriyot, 2024. – 559 bet.
4. Abdiraxmanovich, Ganiyev Golib University Models in the Context of Globalization, Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance.
5. Abdiraxmanovich, Ganiyev Golib, Commercialization of the University is the Basis of Competitive Training. Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science. Central Asian Studies, 3,5, 153-158
6. Г.А Ганиев. Новые технологии-как фактор снижения себестоимости продукции. Актуальные вопросы экономики и агробизнеса, 49-54

NAMANGAN VILOYATIDA XORIJIY INVESTITSİYALAR ISHTIROKIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH: HOLAT, IMKONIYATLAR VA ISTIQBOLLAR

Talapova Nargiza Baxriddinovna

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası dotsent v.b., PhD
alapovanargiza83@gmail.com

Ubaydullayeva Nozima Abbos qizi

Namangan davlat universiteti talabasi
ubaydullayevanozima31@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Namangan viloyatida xorijiy investitsiyalar ishtirokida turizm sohasini rivojlantirishning hozirgi holati, mavjud imkoniyatlari va istiqbollari tahlil qilingan. Maqolada 2017–2023 yillar davomida turizm xizmatlari eksporti, sayyohlar soni, joylashtirish vositalari, infratuzilma, investitsiya hajmi va yangi turizm klasterlarining shakllanishi bo'yicha raqamli o'sishlar asosida chuqur tahlil berilgan. Shuningdek, "Gullar festivali" va boshqa xalqaro tadbirlarning investitsion jozibadorlikka ijobiy ta'siri ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari asosida xorijiy sarmoyadorlar uchun strategik omillar va mavjud muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ilgari surilgan. Maqola turizmni rivojlantirishda mahalliy infratuzilma, xalqaro marketing va inson kapitaliga e'tibor qaratish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: Namangan viloyati, turizm, xorijiy investitsiyalar, turizm klasteri, sayyohlik infratuzilmasi, Gullar festivali, hududiy rivojlanish, xalqaro hamkorlik, turizm eksporti, PR strategiya

So'nggi yillarda O'zbekiston turizm sohasida izchil rivojlanish sur'atlarini namoyon etmoqda. Mamlakatda xorijiy sayyohlar oqimi ortib, turizm eksportining hajmi yildan-yilga o'sib bormoqda. Bu jarayonda xorijiy investitsiyalar va xalqaro hamkorlik hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xususan, har bir hudud o'zining noyob tabiiy, madaniy va iqtisodiy salohiyatiga tayanib, chet ellik investorlarni jalb etishga intilmoqda [1]. Namangan viloyati bu borada e'tiborga molik tajribaga ega bo'lib, oxirgi yillarda u turizmning istiqbolli hududi sifatida e'tirof etilmoqda. Viloyatdagi boy tabiiy manzaralar, qadimiy hunarmandchilik an'analari, ekologik tozaligi va "Gullar festivali" kabi madaniy tadbirlar hududni xorijiy investorlar uchun jozibador etmoqda.

Bundan tashqari, O'zbekistonda 2019-2025 yillarga mo'ljallangan turizmni rivojlantirish strategik konsepsiyasi doirasida hududiy turizm klasterlarini shakllantirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va xorijiy sarmoyalarni jalb etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi [2]. Namangan viloyati bu jarayonda faol ishtirok etmoqda. Viloyatda yaratilayotgan turistik hududlar, zamonaviy mehmonxonalar va xizmat ko'rsatish infratuzilmasi xorijiy sarmoyadorlarning qiziqishini oshirmoqda.

Ushbu tadqiqotda tahliliy-empirik yondashuv asosida ma'lumotlar to'plandi va baholandi. Rasmiy statistika ma'lumotlari, O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi hisobotlari hamda Namangan viloyat hokimligi tomonidan taqdim etilgan axborotlar asos qilib olindi [3]. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar (UNWTO, KOICA, UNDP) tavsiyalari tahlil qilindi [1,6,7].

Hududiy tahlil usuli orqali Namangan viloyatidagi mavjud turizm infratuzilmasi, xorijiy investitsiya oqimi, xizmat ko'rsatish sifati, hududiy marketing strategiyasi va sayyohlar oqimi o'rganildi. Shu bilan birga, kontent tahlili orqali ilgari amalga oshirilgan loyihalar va ularning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri baholandi.

Namangan viloyati Farg'ona vodiysining tabiatan eng go'zal va ekologik jihatdan toza hududlaridan biri sanaladi. Tog'-vodiy hududlarining mavjudligi, gulli bog'lar, qadimiy tarixiy obidalar va mahalliy hunarmandchilik an'analari turizm salohiyatini belgilovchi asosiy omillardandir. So'nggi yillarda viloyat hukumatining faol tashabbuslari bilan turizm sohasi rivoj topmoqda.

2017-2023 yillar davomida Namangan viloyatining turizm ko'rsatkichlarida tub burilishlar yuz berdi. Xorijiy sayyohlar soni 2,300 nafardan 159,800 nafarga, mahalliy sayyohlar soni esa 22,600 nafardan 3,9 millionga yetdi. Turizm xizmatlari eksporti hajmi 2,3 million dollardan 138,5 million dollarga ko'tarildi, bu esa 600 baravarlik o'sishni anglatadi [3].

Shuningdek, joylashtirish vositalarida ham sezilarli yuksalish kuzatildi: 2017-yildagi 15 ta mehmonxonaviy obyekt o'rniga 2023 yilga kelib 677 ta turistik joylashtirish vositasi (25 ta mehmonxona, 18 ta xostel, 588 ta oilaviy mehmon uyi, 36

ta sog'lomlashtirish muassasasi) faoliyat yurita boshladi. Ularda umumiy o'rinlar soni 10,601 taga yetdi.

Viloyatdagi turizm obyektlari soni 48 tadan 139 taga ko'paydi. Turistik infratuzilma ham sezilarli darajada yangilandi: 2017-yilda atigi 11,3 km yo'llar ta'mirlangan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 92 kmga yetib, jami 159,8 kmni tashkil etdi. Shu bilan birga, viloyatda ilgari mavjud bo'lmagan 15 ta turizm axborot markazi ochildi, 132 ta turistik transport vositasi (2017-yilda faqat 1 ta bo'lgan) ishga tushirildi va 480 ta sanitariya-gigiyena shahobchalari faoliyat yurita boshladi.

Turistik tadbirlar ham keng qamrovda rivojlanmoqda. 2023-yilda "62-Xalqaro Gullar festivali" doirasida 5 milliondan ortiq mehmonlar tashrif buyurdi, 30 milliondan ortiq gul ko'chatlari ekildi. 2023-yilda ilk bor "2-Xalqaro Asal festivali" ham tashkil etilib, unda 100 nafardan ortiq xorijlik asalarichilar qatnashdi.

Turizm subyektlari soni ham ortib bormoqda: 2017-yilda bor-yo'g'i 2 ta turistik tashkilot faoliyat yuritgan bo'lsa, 2023-yilga kelib ularning soni 99 taga yetdi. Turizmning shoppig, eko, agroturizm, tibbiy va ko'ngilochar yo'nalishlari bo'yicha yangi klasterlar shakllantirildi.

Investitsiyalar hajmi esa 2021-yildagi 100,8 mlrd so'mdan 2023-yilda 800,1 mlrd so'mga ko'tarildi. 142 ta loyiha ishga tushirilib, 2,470 nafardan ortiq odam ish bilan ta'minlandi. Shuningdek, Pop, Chortoq, Yangiqo'rg'on tumanlarida turizm ko'chalari va dam olish maskanlari tashkil qilinib, yangi turistik resurslar joriy etilmoqda.

Ushbu raqamlar viloyatning xorijiy investorlar uchun jozibadorligini yanada oshirib, O'zbekiston turizm makonida Namanganning strategik o'rnini mustahkamlab bermoqda.

So'nggi yillarda xorijiy investitsiyalar va turizm o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga bag'ishlangan bir qator ilmiy ishlanmalar e'lon qilindi. Xususan, Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) hisobotlarida xorijiy investitsiyalarning turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilishdagi roli alohida ta'kidlanadi [1]. O'zbekiston kontekstida esa Prezident qarorlari [2], Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi hamda Turizm va O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi huzuridagi Turizm qo'mitasining rasmiy axborotlari asosiy manba sifatida xizmat qiladi. Masalan, 2019–2025 yillarda turizmni rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan davlat konsepsiyasi xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilagan.

Akademik manbalarda esa Karimov A [4], Xudoyqulov B [5] O'zbekistondagi turizm klasterlari, hududiy brend yaratish va xizmat sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish kabi jihatlar muhim omil sifatida qayd etilgan. Namangan viloyati misolida esa festival turizmi, ekoturizm va mehmonxona tarmoqlari bo'yicha loyihalar xorijiy sarmoya oqimini jalb qilishda strategik ahamiyatga ega ekani e'tirof etiladi. Shuningdek, KOICA, UNDP [7], JICA kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan amaliy tavsiyalar bu sohadagi ilmiy-nazariy qarashlarni boyitmoqda.

Namangan viloyati xorijiy sarmoyadorlar uchun bir nechta sabablar tufayli jozibador:

- **Strategik joylashuv** – Toshkent, Andijon, Farg’ona va Qirg’iziston bilan chegaradosh bo’lib, logistika imkoniyatlari yuqori.
- **Ijtimoiy muhit va mehmondo’stlik** – mahalliy aholining turizmga ijobiy munosabati xorijiy sayyohlar uchun qulay muhit yaratadi.
- **Mehnat bozori** – xizmat ko’rsatish va mehmonxona sohasi bo’yicha ishchi kuchi nisbatan arzon va moslashuvchan.
- **Soliq va bojxona imtiyozlari** – Turizmni rivojlantirish davlat qo’mitasi orqali yangi mehmonxona qurilishida soliq imtiyozlari va erkin investitsiya hududi maqomi taklif etiladi.
Biroq bu rivojlanishga to’sqinlik qilayotgan qator muammolar mavjud:
- Viloyatda xalqaro darajadagi aeroport yo’qligi sayyohlar oqimini cheklaydi;
- Gidlar va xodimlar til bilimi darajasi past;
- Tog’li hududlar va sayohat manzillariga olib boruvchi yo’llar yomon holatda;
- PR va marketing faoliyati yetarlicha samarali emas – xorijiy bozorlar uchun maxsus reklama platformalari mavjud emas.
Muammolarni hal qilish uchun quyidagilar taklif etiladi:
- Namangan aeroportini xalqaro maqomga o’tkazish va aviareyslar sonini oshirish;
- Turizm kollejlari va universitetlarda xorijiy tillarda xizmat ko’rsatuvchi mutaxassislarni tayyorlash;
- Mahalliy tadbirkorlarni xorijiy investorlar bilan bog’lovchi platformalarni tashkil etish;
- "Namangan tourism" brendi asosida onlayn marketing kampaniyalarini kuchaytirish.

Namangan viloyati O’zbekiston turizm xaritasida tobora yorqinroq ko’rinib bormoqda. Viloyatdagi tabiiy go’zallik, ekologik tozalik, madaniy boylik va festival turizmi xorijiy investorlar uchun istiqbolli yo’nalishni tashkil etmoqda. “Gullar festivali” bu jarayonning katalizatoriga aylanib, hudud infratuzilmasini modernizatsiya qilishga turtki berdi. Xorijiy investitsiyalar ishtirokida yangi mehmonxonalar, sayohat xizmatlari, va agroturizm loyihalari boshlangan. Biroq mavjud muammolarni hal etish, xizmat sifatini oshirish va xalqaro PR strategiyalarni kuchaytirish orqali Namangan viloyatini Markaziy Osiyoning o’ziga xos sayyohlik markaziga aylantirish mumkin. Buning uchun davlat va xususiy sektor o’rtasidagi hamkorlik, xorijiy tajribaning o’zlashtirilishi va zamonaviy infratuzilmaning joriy etilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo’ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Tourism Barometer. Madrid: UNWTO. (2023). https://pre-webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2024-06/UNWTO_Barom24_02_May_excerpt.pdf
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 yanvardagi PQ-4095-son qarori “2019–2025 yillarda O’zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi to’g’risida”, <https://lex.uz/docs/-4141452>

3. Karimov A. O'zbekistonda turizm klasterlarini shakllantirish masalalari. Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsiya. 2021.
4. Xudoyqulov B. Hududiy turizmni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning o'rni. NamDU Ilmiy jurnali, 3(1). 2022.
5. KOICA Uzbekistan Tourism Development Strategic Recommendations. Seoul: Korea International Cooperation Agency. 2022.
6. UNDP. Sustainable Tourism for Development in Uzbekistan. Tashkent: BMT Taraqqiyot Dasturi. 2021.
7. <https://uzbektourism.uz/research/statistics>
8. Valiyevna U. G. et al. Turizmning rivojlanishida xususiy sektor faoliyatining dolzarbligi va istiqbollari //Miasto Przyszłości. – 2024. – T. 49. – C. 670-672.
9. Soliyeva NM. Mehmonxona xo'jaligi faoliyati iste'molchilarining sodiqligini shakllantirish //Fan va innovatsiya. – 2024. – V. 3. – No Maxsus son 28. – 820-824-betlar.

MEHMONXONA SANOATIDA INSON RESURLARINI RIVOJLANTIRISHDA STRATEGIK MENEJMENTNING AHAMIYATI

Shermamatova Nilufar Isoqul qizi
 “Ipak yo'li” Turizm va madaniy meros
 xalqaro universiteti tayanch doktorant
 Tel: +998937271542
nilufarshermamatova55@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada mehmonxona sanoatida inson resurslarini rivojlantirishda strategik menejmentning ahamiyati va roli yoritiladi. Inson kapitalining xizmat sifati va mijozlar qoniqishidagi o'rni, shuningdek, strategik yondashuv orqali xodimlarni boshqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: mehmonxona sanoati, inson resurlari, kadrlar salohiyati, strategik yondashuv.

Zamonaviy xizmat ko'rsatish sanoatida, ayniqsa mehmonxona sohasida, inson resurslari eng muhim strategik aktiv sifatida qaralmoqda. Bu sohada xizmat sifati to'g'ridan-to'g'ri xodimlarning malakasi, bilim va ko'nikmalari, muloqot madaniyati va motivatsiyasiga bog'liq. Strategik menejment yondashuvi esa inson resurslarini uzoq muddatli rivojlantirish va tashkilotning raqobat ustunligini saqlashda asosiy vositadir.

Kadrlar salohiyatini rivojlantirish maqsadida inson resurslarini samarali boshqarish har qanday tashkilot muvaffaqiyatining asosidir, lekin uning ahamiyati mehmonxona sanoatidajuda ham muhim rol o'ynaydi. Mehmonxonalar xizmat ko'rsatishning intensiv muhitida ishlaydi, bu yerda mehmonlarning mamnunligi birinchi o'rinda turadi. Shunday qilib, xizmat ko'rsatish sifati ko'p jihatdan

mehmonxona xodimlarining ishlashi, motivatsiyasi va jalb qilinishiga bog'liq. Strategik inson resurslarini boshqarish amaliyotlarini umumiy biznes strategiyasi bilan birlashtiradi, mehmonxonalarda har bir lavozimda unga mos xodim faoliyat yuritishini ta'minlaydi, zarur ko'nikmalar va ajoyib xizmatlarni taqdim etish uchun motivatsiya beradi.

O.S.Vixanskiyning ta'kidlashicha, strategik menejment "korxonaning asosi sifatida inson salohiyatiga tayanadigan, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish faoliyatini iste'molchi talablariga yo'naltiradigan, moslashuvchan tartibga solish va korxonada o'z vaqtida o'zgarishlarni amalga oshiradigan, atrof-muhitning qiyinchiliklariga javob beradigan va raqobatdosh ustunliklarga erishishga imkon beradigan, natijada korxonaga uzoq muddatda omon qolish va o'z maqsadiga erishish imkonini beradigan tashkilot boshqaruvi". Uning fikricha, strategik menejment zamonaviy korxona hayotining uchta muhim, asosiy sohasiga taalluqlidir: tashqi muhitda rivojlanish va xatti-harakatlar strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish; korxona tomonidan yaratilgan mahsulot va ko'rsatilgan xizmatlarga nisbatan strategiyani ishlab chiqish va amalga oshirish; korxona xodimlariga oid strategiyani ishlab chiqish va amalga oshirish.

Strategik menejmentning asosiy uslubiy masalalaridan biri bu strategiyani shakllantirish jarayoni bo'lib, u boshqaruv obyektining tashqi va ichki muhitini strategik tahlil qilish, strategik alternativalarini ishlab chiqish va baholash, qabul qilingan strategiyalarni monitoring qilish, nazorat qilish va baholashga asoslangan maqsadlarni belgilash, ishlab chiqish va amalga oshirishning uzluksiz jarayonidir.

Bizning fikrimizcha, turli obyektlarni rivojlantirishga strategik yondashuvdan foydalanish, jumladan, inson resurslarini rivojlantirish va ulardan samarali foydalanish, bir qator ijobiy tomonlarga ega, chunki:

- strategik yondashuv asosiy maqsad va eng muhim vazifalarni aniqlash, ularga erishish va hal etishga e'tiborni qaratishni ta'minlash imkonini beradi;
- strategik yondashuv tashqi muhitning ko'plab omillarini, ularning obyektga ta'sirini hisobga olishga imkon beradi va ularning o'zgarishiga, tashqi va ichki muhitdagi yangi imkoniyatlar hamda tahdidli tendensiyalarga aniqroq javob berishga qodir. Inson resurslarini shakllantirish, rivojlantirish va ularning salohiyatidan samarali foydalanishga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatuvchi omillarning o'zgarishining mohiyati, mazmuni va tendensiyalarini bilish kutilmagan holatlar ta'sirini prognoz qilish, ularning oldini olish chora-tadbirlarini ishlab chiqish imkonini beradi va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tahdidlarni foydali imkoniyatlarga aylantirishga yordam beradi;
- strategiyani ishlab chiqish barcha omillar va shartlarni hisobga olgan holda muqobil variantlarni baholash va samaraliroqlarini, shu jumladan foydalanilayotgan resurslar nuqtai-nazardan tanlash imkonini beradi;
- strategik yondashuv qarorlar qabul qilishda turli darajadagi (respublika, hududiy, mahalliy), turli tashkilotlar va muassasalarni, barcha manfaatdor tomonlarni birlashtirishga imkon beradi, bu esa muammoni hal qilishning murakkabligi va samaradorligini ta'minlaydi.

Korxona darajasida ham, hududiy darajada ham strategik menejmentning muhim tarkibiy qismi bu inson resurslariga bo'lgan talablarni aniqlash, ishlab chiqarish va umuman ijtimoiy-iqtisodiy sohaning zamonaviy talablariga muvofiq uni shakllantirish va ishlatish uchun maqbul shart-sharoitlarni ta'minlashga qaratilgan inson resurslarini strategik boshqarishdir.

Strategik inson resurslari ishchi kuchini rejalashtirish, tashkilotni doimiy ravishda duch keladigan raqobat va yangi tendentsiyalarga moslashishi uchun zarur hisoblanadi.

Inson resurslarini ta'minlash va rivojlantirishdagi o'zgarishlar mehnat bozorining muhim muammosidir. Natijada, turizm va mehmondo'stlik tashkilotlari, shuningdek, turizmga bog'liq bo'lgan iqtisodiy hududlar tobora ortib borayotgan miqdor va sifat bilan bog'liq ma'lumot manbalari va tahliliga e'tibor berib, strategik rejalashtirishning tarkibiy qismi sifatida hozirgi va kelajakdagi inson resurslari rivojlantirishga harakat qilishmoqda. Shu jumladan aytish mumkin-ki, inson resurslarini strategik rivojlantirish yo'nalishlari muvjud bo'lib buni quyidagi 1-rasmda taqdim etamiz.

Inson resurslarini strategik rivojlantirish yo'nalishlari:

1. Ishchi kuchi bozorini o'rganish va ehtiyojni prognozlash;
2. Kadrlarni jalb qilish, tanlash va joylashtirish strategiyasi;
3. Xodimlarni doimiy o'qitish va malaka oshirish tizimlari;
4. Ish faoliyatini baholash va rag'batlantirish tizimini yaratish;
5. Karyera o'sishi va motivatsiya siyosati;
6. Ish joyida sog'lom muhit va jamoaviy madaniyatni shakllantirish.

1-rasm. Inson resurslarini strategik rivojlantirish yo'nalishlari

Bizning fikrimizcha, mehmonxona sanoatida inson resurslarini rivojlantirishda strategik menejmentning ahamiyati katta bo'lib, mehmonxona faoliyatida yuzaga kelayotgan muammolarni hal qilish va kadrlar salohiyatini rivojlantirish orqali mehmonxona sanoatida yanada raqobatbardosh bo'lish zarurati borligini ko'rsatadi. Mehmonxona industriyasida strategik menejmentni joriy etish orqali inson resurslari amaliyotlarini optimallashtirish va barqaror o'sishni ta'minlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Armstrong, M. (2014). Human Resource Management Practice (14th ed.). Kogan Page.
2. Daft, R. L. (2010). Organization theory and design (10th ed.). Mason, OH: South Western Cengage Learning.
3. Riley, M., Ladkin, A., & Szivas, E. (2002). Tourism employment: Analysis and planning. Clevedon, England: Channel View Publications.
4. Валентей С, Пестеров Л. Человеческий потенциал: новые измерители и новые ориентиры. // Вопросы экономики. - 1999. - №2. - С. 90.

MEHMONXONA VA RESTORANLARDA KADRLAR REJALASHTIRISH

G'aniyev G'olibjon Abdiraximovich

Namangan davlat universiteti, Menejment kafedrası dotsenti

Ubaydullayev Xoshimjon Shamsiddin o'g'li

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada mehmonxona va restoranlar yo'nalishida kadrlar rejalashtirishning amaliy va nazariy jihatları o'rganilgan. Natijaviy tarzda kadrlarni rejalashtirish orqali xizmat ko'rsatishning sifatini oshishi, biznes samaradorligini doimiy ta'minlash mumkinligi, mijozlarning ehtiyojini qondirish, malakali kadrlar rejalashtirishda qo'yiladigan talablar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Bozor iqtisodiyoti, kadrlarni boshqarish, mehnat samaradorligini oshirish, kadr tayorlash, xodimning malakasi, anketa.

Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 9-aprel kuni hududlarning turizm salohiyatini oshirish, xorijiy investitsiya loyihalarini jadallashtirish masalalari muhokamasi bo'yicha videoselektor yig'ilishi o'tkazildi.

So'nggi yillarda mamlakatimizning turizm eksporti 1,6 karra oshib, 3 milliard 500 million dollarga yetdi, bu sohada 2 mingdan ortiq yangi tadbirkor ish boshladi. O'tgan yili xorijiy sayyohlar tashrifi ilk bor 10 milliondan oshdi. Hududlarda turizm va servis infratuzilmasi juda tez rivojlanayapti. Xususan, o'tgan 8 yilda 6 milliard 500 million dollar sarmoya kiritilib, 130 mingta mehmon o'rni ochilgan. Sammit doirasida davlatimiz iqtisodiyoti uchun kapital mablag'lar jalb etish, ish soatlarining qisqarishi va ta'til vaqtlarining ko'paytirilishi hisobiga yangi ish o'rinlarining, ya'ni vakansiyalar ko'payishiga sabab bo'ldi. Bu esa o'z navbatida, malakali kadrlar ga bo'lgan tanqislikning o'sishini keltirib chiqardi. Fan-texnika rivojlanib borgani sayin hamda bozor iqtisodiyotiga sekin-astalik bilan o'tilgani sayin ishchilarga yangi va biroz murakkab bo'lgan talablarni qo'ydi. Davlatimizda bozor iqtisodiyotiga munosabatlarini tashkiletish o'z xususiyatlarida mustaqillik davrining dastlabki davrida ijtimoiy keskinlikni yaratdi. Mehnat bilan bog'liq hayot sifatini rivojlantirish bo'lgan talablar asosida kelib chiqdi. Ana shunday paytda mehnat sharoitini yaratish va mehmonxona va restoranlar har bir xodimlari ish boshqarishda ishtirok etishi mumkinligi ham bo'ldi.

Ma'lumki, kadrlarni kasbiy tayyorlash nazariyasi va metodikasi rus olimlaridan S.Ya.Batisheva, A.P. Belyaeva, N.I. Dumchenko, V.A. Ermolenko, V.A. Kalney, G.V. Muxametzyanova, A.M. Novikovlarning ilmiy ishlarida ishlab chiqilgan. Ta'lim mazmuni muammosini o'rganish V.V.Kraevskiy, B.C Lednev, S.Ya. Lerner, M.N. Skatkin kabi olimlarning asarlarida o'z ifodasini topgan. Turizm faoliyati sohasida kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodologiyasining asoslari, umuman turizmni va uning turli bo'g'inlari tuzilmalarini kadrlar bilan ta'minlash masalalari bir nechta olimlar va amaliyotchilarning ishlarida yoritilgan: Ular qatoriga I.V. Zorina, I.A. Ryabova, M.O. Nemolyaeva, S.E. Chijova, V.D. Chepikalar kiradi.

Shuningdek A.A. Kolmakova, M.M. Marinina, M.A. Morozov va boshqalar tomonidan ta'lim jarayonining xususiyatlari ochib berilgan va mehmondo'stlik sanoati uchun kasbiy ta'lim va kadrlar tayyorlashni tashkil etishda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan mezonlar shakllantirilgan. Mamlakatimizda sayyohlik sohasini rivojlantirishning ustuvor masalalari va ularning yechimlari xususida M.T.Aliyeva, A.F.Saidov, I.S.Tuxliev, D.Q.Usmanova, N.Tuxliev, Q.X.Abduraxmonov, M.Q.Pardaev, B.Sh.Safarov, O.X.Xamidov va bir qator boshqa iqtisodchi-olimlarning ilmiy tadqiqotlaridan foydalanilgan va o'rganib chiqilgan.

Yuqori sifatli xizmat ham xodimlar, ham nazoratni amalga oshiradigan menejerlar tomonidan taqdim etilishi kerak. Bu ofitsiantlarning ishiga tegishli. Ular xushmuomala va ehtiyotkor bo'lishlari kerak. Shu bilan birga, taomlar menyudagi rasmga mos kelishi, yoqimli narx-sifat nisbatiga ega bo'lishi kerak. Mehmonxona va restoranlarda kadr rejalashtirish.

Restoran va mehmonxonalar uchun kadrlar rejalashtirishda shularni e'tiborga olish lozimki, ishchi mijozlarga zarur vaqtda kerakli qobiliyatlari, mijozlarning mayllariga va servis ya'ni ishlab chiqarish talablarini muvofiq tarzda ta'minlab berishni vazifa qilib qo'yadi. Ishchilar mehnat samaradorligini oshirish imkonini berishi va mehnat sharoitlari talablariga javob berishi lozim hisoblanadi.

Kadrlarni rejalashtirish, mehmonxona va restoranlar manfaatlaridsn kelib chiqiladigan bo'lsa ham mijozning manfaatini ko'zlab ham amalga tatbiq etiladi.

Mehmonxona va restoranlar uchun zarur bo'lgan va ishlab chiqarish vazifalarini hal etish uchun o'z maqsadiga ega bo'lishi uchun malakali xodimga ega bo'lishi lozim. Kadrlarni rejalashtirish anchagina yuqori bo'lgan mehnat unumdorligiga erishish hamda qoniqish hosil qilish uchun shart-sharoit yaratib berilishi lozim. Qanday ish o'rinlari ajrab turadi? O'z qobiliyatlari uchun qulay sharoitlar mavjud bo'lgan hamda doimiy beriladigan, kafolatlanadigan ish haqi olib turiladigan ish o'rinlari jalb qilinadi.

Shuni aytib o'tish kerakki, kadrlarni rejalashtirish mehmonxona va restoranlardagi umumiy rejalashtirish jarayoniga birlashib ketgandagina samarali bo'ladi.

Mehmonxona va restoranlarda kadrlarni rejalashtirishda qo'yiladigan talablar:

Tarkibi to'g'risidagi ma'lumotlar (ismi, otasining ismi, familiyasi, turar joyi, yoshi, ishga kirgan vaqti v.h.k)

-Xodimning tuzilishi to'g'risidagi ma'lumotlar (malakasi, jinsi, yoshi, millat,)

-kadrlar qo'nimsizligi.

-bekor turib qolishlar, kasallik natijasida vaqtning bekor bo'lishi.

-ishchi va xizmatchilarning ish haqi (uning tuzilishi, qo'shimcha ish haqi, ustama v.h.k.)

-ish kunining qay tarzda davom etishi.

Anketalar shunday tuzilishi kerakki, toki ular ishlab chiqarish maqsadlari bilan bir qatorda kadrlarni rag'batlantirishga ham maqsad qilsin. Xodimga bo'lgan ehtiyojni rejalashtirish jarayonining boshlang'ich bosqichi hisoblanadi.

Mehmonxonalarda ta'lim olishga ehtiyoj mavjud bo'lib, u xodimlarni qayta tayyorlashni va ularning malakasini oshirishni talab etadi. Xodimga ta'lim berishni

rejalashtirish ishlari korxona ichida va tashqari mustaqil tayyorgarlik ko'rishni o'z ichiga oladi.

Bugungi kunda mehmonxona sanoati iqtisodiy munosabatlarning sifat jihatidan yangi darajasiga ko'tarilmoqda, bu global iqtisodiy turizmga faol integratsiya jarayonlarining rivojlanishi, shu jumladan mehmonxona xizmatining yuqori xalqaro standartlari va maxsus shakllangan korporativ tadbirkorlik muhiti bilan tavsiflanadi. Zamonaviy sayyohlik agentliklari va mehmonxonalariga zamonaviy texnologiyalarni qo'llay oladigan, sayyohlarning tobora ortib borayotgan ehtiyojlari va jahon sayohat sanoatidagi innovatsion tendentsiyalarni hisobga oladigan, tobora kuchayib borayotgan raqobat sharoitida sanoat korxonalarini boshqarishning murakkab masalalarini o'z qo'llariga olishga qodir yuqori malakali mutaxassislar kerak. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda turizm va mehmondo'stlik sanoati doirasidagi davlat va ta'lim tashkilotlari uchun kadrlar tayyorlash borasida quyidagi muammolarni qayd etish lozim:

1. Ta'lim dasturlarining mehnat bozoriga mos kelmasligi;
2. Xalqaro standartlarga javob beradigan va dunyoning yetakchi mehmonxonalarida tajriba oshirgan yuqori malakali kadrlar sonining etarli emasligi;
3. Xorijiy tillarni o'rganish darajasi pastligi;
4. Ta'lim tashkilotlaridagi moddiy texnik bazaning rivojlanmaganligi;
5. Yuqori sifatli o'quv qo'llanmaqlari va adabiyotlarning etishmasligi.
6. Amaliy faoliyat darajasining qoniqarsizligi;
7. Zamonaviy texnologik bilimlarga ega tor doiradagi mutaxassislarning yetishmasligi onlayn tizimda ishlaydigan "Kelajak mehmonxonalari" ning rivojlanishini sekinlashtirmoqda. Mehmondo'stlik sanoatida yuz berayotgan internet texnologiyalarining keskin rivojlanishi, ushbu sohada jahon standartlari talablariga javob beradigan kadrlarni tayyorlash zarurligini taqazo etadi. Bu borada quyidagi takliflarni berish maqsadga mavofiq deb hisoblaymiz:

1. Talabalarining yirik mehmonxona zanjirlarida uzoq muddatli amaliyotini samarali tashkil etish uchun, universitetlar va mehmonxonalar o'rtasida hamkorlik tizimini rivojlantirish zarur.

2. Mashhur mehmonxona zanjirlari bilan hamkorlikda majburiy amaliyot markazlarini tashkil etish.

3. Zamonaviy mehmonxona mahsulotlari bozori tendensiyalarini ishlab chiqish;

4. O'zbekiston va Chet el universitetlari o'rtasida tajriba almashish maqsadida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish;

5. Xorijiy tajriba orttirish va chet tilini mukammal o'zlashtirish maqsadida dunyoning eng nufuzli mehmondo'stlik maktablarida majburiy o'qitish dasturlarini amalga oshirish;

6. Axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash;

7. Chet tillari uchun majburiy sertifikatlashtirish standartlarini joriy etish;

8. Mehmonxona biznesi hodimlarini pedagogik faoliyatga jalb qilish;

9. Talabalar o'z mahsulotlari va g'oyalarini taqdim eta olishlari uchun davra suhbatlari, biznes uchrashuvlar va xalqaro konferentsiyalarni tashkillashtirish;

10. Mutaxassislar ishtirokida professional musobaqalar o'tkazish;
11. Mehmondo'stlik korxonalariga sayohatlar tashkil etish;
12. Ish beruvchilarni talabani ta'lim jarayonidagi har bir faoliyatida ishtirok etib uni baholashiga kata e'tibor qaratish zarur;

Mehmonxona va restoranlarda kadr tayyorlash samarador boshqaruv sistemasining ajralmas qismi hisoblanadi. Kadrlarni tayyorlash va rejalashtirish har qanday korxonaning raqobatbardoshligini ta'minlaydigan asosiy omil hisoblanadi. Qisqa qilib aytganda, mehmonxona va restoranlarda mijoz ehtiyojlarini qondira olish va bozor munosabatlaridagi talabga moslashtirish mumkin. Buning uchun boshqaruv sistemasi zamonaviy va innovatsion yondashuvga tayangan holda takomillashtiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. N.R.Raxmonov, G'.A.G'aniyev Restoran ishi. O'quv qo'llanma, -T.: "Iqtisod va moliya", 2021 yil, 316 bet.
2. G'aniyev G'.A. Restoran ishi: darslik; -T.: "O'ZKITOBSAVDONASHRYOTI" NMIU-2023 769-bet.
3. Mehmonxona xo'jaligi iqtisodiyoti: o'quv qo'llanma / G'aniyev G'.A., Mavlyanov.M.Yu: "Usmon Nosir mediya" nashriyot, 2024. – 559 bet.
4. Никольская Е.Ю. Стратегия управления человеческими ресурсами в индустрии гостеприимства и туризма, М.РИСК, 2008, №2.
5. Никольская Е.Ю. Концептуальные вопросы туристского образования. Вестник Сочинского государственного университета туризма и курортного дела. 2010. №3 (13). С.82-85

DEMOGRAFIK O'GARISHLAR VA TURIZM SOHASINING RIVOJLANISHI: YANGI IMKONIYATLAR VA TAHDIDLAR

Usmanova Gulida Valiyevna

Namangan davlat universiteti, Menejment kafedrası o'qituvchisi

bibisoraozodbek@gmail.com

+998905531376

Azimov Ziyoyiddin Faroxiddin o'g'li

Namangan davlat universiteti talabasi

ziyoyiddin72@gmail.com

+998970647474

Annostatsiya. Ushbu maqolada demografik o'zgarishlarning turizm sohasiga ta'siri tahlil qilinadi. Aholining o'sishi, qarish jarayoni, urbanizatsiya va migratsiya kabi omillar turizm tendensiyalarini shakllantirayotgan asosiy faktorlar sifatida ko'rib chiqiladi. Demografik dinamikalar yangi imkoniyatlarni – yangi bozorlar, maxsus xizmatlar va innovatsion turizm mahsulotlarini yaratish imkonini bersa-da, shu bilan

birga resurslarning haddan tashqari yuklanishi, infrastrukturaga bosim va xizmat ko'rsatish sifatining pasayishi kabi tahdidlarni ham yuzaga keltiradi. Maqolada turizm industriyasining ushbu o'zgarishlarga qanday moslashishi kerakligi, strategik rejalashtirish va innovatsion yondashuvlar orqali mavjud imkoniyatlardan unumli foydalanish yo'llari ham ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Demografik o'zgarishlar, aholi sonining o'sishi, aholining qarishi (aging population), urbanizatsiya, migratsiya tendensiyalari, yosh avlod sayohat odatlari, milliy va madaniy xilma-xillik, turizmda talab o'zgarishi, ekoturizm, madaniy turizm, sog'liqni saqlash va tibbiy turizm, texnologik rivojlanish va raqamli turizm, turistik mahsulot diversifikatsiyasi.

So'nggi yillarda dunyoda demografik jarayonlar tez sur'atlarda o'zgarib bormoqda: aholining qarishi, urbanizatsiya, migratsiya va yosh avlodning yangi ehtiyojlari turizm sohasiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada demografik o'zgarishlarning turizm rivojiga ta'siri, ochilgan imkoniyatlar va yuzaga kelayotgan tahdidlar chuqur tahlil qilinadi.

Jahon iqtisodiyotining rivojlanishi bilan xalqaro savdo hajmi kengayib, transport va kommunikatsiyalar takomillashib, jahon iqtisodiyotining baynalmilallashuvi va globallashuvi kuchayib, fuqarolarning aloqalari va sayohatlari soni va xilma-xilligi ortib bormoqda. Shunga ko'ra, madaniyat, fan va ta'limning rivojlanish darajasining oshishi nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va siyosiy maqsadlarda ham xalqaro sayohatlarning o'sishiga yordam beradi. Turli mamlakatlar aholisi farovonligining oshishi, bo'sh vaqt miqdorining ko'payishi, shuningdek, inson omilini to'liq tiklash zarurati bo'sh vaqtni o'tkazish maqsadida sayohatlarning o'sishiga yordam beradi.

Texnologik rivojlanish: Sayohat qilishni rejalashtirish va bron qilish jarayonlari raqamli texnologiyalar yordamida osonlashmoqda. Texnologik rivojlanish turizm sohasini tubdan o'zgartirmoqda. Onlayn bron qilish tizimlari, virtual sayohatlar, mobil ilovalar va sun'iy intellekt yordamida xizmat ko'rsatish turizm tajribasini oson, tez va qulay qilmoqda. Sayohatchilar endi internet orqali mehmonxona, aviachiptalar va ekskursiyalarni bir necha daqiqada tanlab, to'lovni amalga oshirishi mumkin. Virtual reallik texnologiyalari esa odamlarni uydan chiqmasdan turli diqqatga sazovor joylar bilan tanishtirish imkonini bermoqda. Shuningdek, sun'iy intellekt asosida ishlovchi chatbotlar va tarjima ilovalari til to'siqlarini yengillashtirib, sayohatchilarga real vaqtda yordam ko'rsatmoqda. Umuman olganda, texnologiyalar turizmni yanada ommaviy, xavfsiz va shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirilgan soha qilib rivojlantirmoqda.

Yangi imkoniyatlar

1. Senior Tourism: Keksalar uchun maxsus sog'lomlashtirish va dam olish yo'nalishlari ishlab chiqish. Bu asosan 55 yosh va undan katta odamlar uchun mo'ljallangan sayohat va dam olish xizmatlari yo'nalishidir. Aholining umr ko'rish davomiyligi ortib, iqtisodiy imkoniyatlari yaxshilangani sababli, keksalar safar qilishga ko'proq qiziqish bildirmoqda. Ular sog'liqni saqlash, qulay transport, xavfsizlik va madaniy boyliklarga katta e'tibor qaratadilar. Senior turizm turlariga

sog'lomlashtirish safarlari, madaniy-tarixiy sayohatlar, sanatoriy va kurortlarda dam olish, kruizlar va tematik sayohatlar kiradi. Bu yo'nalish nafaqat turizm sohasining iqtisodiy hajmini oshiradi, balki keksalarning faol hayot tarzini qo'llab-quvvatlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Bugungi kunda ko'plab turizm kompaniyalari maxsus chegirmalar, moslashtirilgan dasturlar va yengillashtirilgan xizmatlar bilan bu toifadagi sayohatchilarni jalb etmoqda. Shuningdek, senior tourism global turizm bozorining o'sib borayotgan va istiqbolli segmenti sifatida ko'rilmogda. Bu nafaqat iqtisodiy foyda beradi, balki keksalarning jismoniy va ruhiy salomatligini mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

2. Eco-Tourism: Ekologik toza sayohat turlarini yaratish va ekologik ongni oshirish. Ekoturizm — bu tabiiy muhitni asrab-avaylash, biologik xilma-xillikni saqlash va mahalliy jamiyatlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan turizm shaklidir. Ekoturizm sayohatchilarga tabiiy joylarga, masalan, milliy bog'lar, ekologik yo'nalishlar, tabiatni muhofaza qilish hududlariga tashrif buyurish imkonini beradi. Asosiy maqsad — atrof-muhitga zarar bermasdan, u bilan uyg'un yashash va uni kelajak avlodlarga saqlab qolishdir. Ekoturizmning afzalliklari:

Tabiatni himoya qilish: Ekoturizm muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni o'rganish va atrof-muhitni saqlashga yordam beradi.

Mahalliy aholini qo'llab-quvvatlash: Ekoturizm mahalliy iqtisodiyotga foyda keltiradi, ish o'rinlarini yaratadi va madaniy boyliklarni rivojlantiradi.

Ta'lim va ongni oshirish: Sayohatchilar tabiatning ahamiyatini tushunish va muhofaza qilish bo'yicha ma'lumotlarga ega bo'ladilar.

Ekoturizmning salbiy tomonlari ham mavjud:

O'rganilayotgan hududlar ustidan bosim: Ekoturizm ortib borayotgan bo'lsa, bu hududlarni himoya qilish va barqaror rivojlantirish uchun yaxshi boshqaruv zarur.

Masshtabning kattalashishi: Aksariyat joylarda sayohatchilarning ko'payishi tabiiy muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

3. Kross-madaniy turizm: Migratsiya oqimlari tufayli madaniy almashinuv imkoniyatlaridan foydalanish. Kross-madaniy turizm — bu turizmning bir turi bo'lib, unda sayohatchilar turli madaniyatlar bilan bevosita tanishish, ularning an'analari, qadriyatlari va urf-odatlar bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu turizm turi, asosan, sayohatchilarning boshqa mamlakatlar va madaniyatlarni o'rganish, turli xalqlarning tarixiy va madaniy merosiga qiziqishi bilan bog'liq.

Kross-madaniy turizm orqali, sayohatchilar o'z madaniyatiga oid cheklovlarni yengib, boshqalar bilan o'zaro tushunishni rivojlantiradi. Kross-madaniy turizmning asosiy xususiyatlari:

Madaniy o'zaro almashish: Sayohatchilar yangi madaniyatni o'rganish orqali, o'z dunyoqarashlarini kengaytiradilar.

Ta'lim va o'rganish: Bu turizm turi ko'pincha ta'limiy sayohatlar, san'at va madaniyat festivallari, tarixiy joylarga tashriflarni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy va iqtisodiy foyda: Kross-madaniy turizm mahalliy jamiyatlar uchun yangi ish o'rinlari yaratadi va iqtisodiy taraqqiyotga hissa qo'shadi.

Afzalliklari:

- Sayohatchilar turli madaniyatlar va tillarni o'rganishadi.
- Madaniy va ijtimoiy to'siqlarni yengib, yaxshiroq tushuncha va muomala ko'nikmalarini rivojlantiradilar.
- Mahalliy madaniyatlarni qadrlash va saqlashga hissa qo'shadi.

Salbiy tomonlari:

- Madaniy to'siqlar va noto'g'ri tushunishlar yuzaga kelishi mumkin.
- Ba'zan sayohatchilarning noto'g'ri xatti-harakatlari mahalliy jamiyatlar uchun noqulay bo'lishi mumkin.

4. Adventure Tourism va Digital Nomads: Sarguzasht va onlayn ishlash imkoniyatlari bilan sayohat qilayotgan yoshlarni jalb etish.

Adventure Tourism (Sarguzasht turizmi):

Sarguzasht turizmi — bu tabiat bilan yaqin aloqada bo'lib, jismoniy va ruhiy qiyinchiliklarni yengib o'tish maqsadida amalga oshiriladigan sayohat turi. Sarguzasht turizmi, asosan, ekstremal sportlar, tabiatga sayohatlar, tog'da piyoda yurish, daryo bo'ylab suzish, tog' cho'qqilariga chiqish kabi faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Bu turizm turi sayohatchilarga nafaqat yirik shaharlar, balki tabiiy manzaralarni kashf qilish va haqiqiy sarguzashtni boshdan kechirish imkonini beradi.

Afzalliklari:

- Sayohatchilarni tabiat bilan yanada yaqinlashtiradi.
- Jismoniy va ruhiy salomatlikni yaxshilaydi.
- Sayohatchilarga ekstremal va yangilikni izlash imkoniyatini beradi.

Salbiy tomonlari:

- Ekstremal holatlar va jarohatlar xavfi.
- Tabiatga zarar yetkazish xavfi.

Sarguzasht turizmi nafaqat adrenalinni sevuvchilar uchun, balki tabiatni sevuvchi va yangi tajriba izlovchilar uchun ham mos keladi.

Digital Nomads (Raqamli ko'chmanchilar). Raqamli ko'chmanchilar — bu o'z ishlarini internet orqali masofadan turib amalga oshiradigan, bir joydan boshqasiga ko'chib yuradigan kishilardir. Ular asosan mustaqil ishlaydigan mutaxassislar, masalan, dasturchilar, dizaynerlar, yozuvchilar yoki onlayn biznes egalari bo'lib, ko'pincha internetga ulanish imkoniyati mavjud bo'lgan joylarda ishlashadi. Raqamli ko'chmanchilar o'z ishlarini olib borishda qayerda yashashni va ishlashni tanlashda erkinlikka ega. Afzalliklari:

- Yashash joyini tanlashda erkinlik.
- Turli madaniyatlarni o'rganish va dunyo bo'ylab sayohat qilish imkoniyati.
- Ish va hayotni yaxshi muvozanatlashtirish.

Salbiy tomonlari:

- Ijtimoiy aloqalar va do'stliklar qurishda qiyinchiliklar.
- Ish va dam olishni ajratishdagi murakkabliklar.
- Yashash joylari orasidagi migratsiya va moslashuvchanlikka bog'liq stress.

Raqamli ko'chmanchilar jamiyatga yangi ish va hayot tarzini kiritmoqda, ular uchun turizm va ishni birlashtirish, sayohat qilish va global miqyosda ishlash imkoniyatlari mavjud.

5. Inclusive Tourism: Nogironlar, bolalar va keksalar uchun imkoniyatlar va qulay sharoitlar yaratish. Inclusive Tourism (Inkluziv turizm):

Inkluziv turizm — bu barcha odamlar, shu jumladan, nogironligi bo'lgan, kam ta'minlangan yoki ijtimoiy cheklovlarga ega bo'lgan shaxslar uchun sayohat va dam olish imkoniyatlarini taqdim etishga qaratilgan turizm shaklidir. Inkluziv turizmning asosiy maqsadi — sayohatchilarga ularning ehtiyojlariga moslashgan xizmatlarni taqdim etish, shu orqali turizmni hamma uchun qulay va erkin qilishdir.

Asosiy xususiyatlari:

- Nogironlar uchun imkoniyatlar: Bunga maxsus mo'ljallangan mehmonxonalar, transport va ekskursiyalar kiradi. Masalan, nogironlarga moslashtirilgan yo'l va liftlar, o'rindiqlar, maxsus xizmatlar.
- Ijtimoiy adolat: Kam ta'minlangan guruhlar uchun arzon sayohatlar, imkoniyatlar va xizmatlar yaratish.
- Madaniy va til diversifikatsiyasi: Har xil madaniy va til to'siqlarini yengib, barcha sayohatchilar uchun qulay muhit yaratish.

Afzalliklari:

- Barcha odamlar, jumladan, nogironlar va kam ta'minlanganlar uchun teng imkoniyatlar taqdim etadi.
- Jamiyatning turli guruhlarini birlashtirishga yordam beradi.
- Turizm sohasining kengayishi va barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Salbiy tomonlari:

- Barcha joylarda inkluziv turizm uchun zarur infratuzilma mavjud emas.
- Inkluziv xizmatlarni taqdim etishning ba'zi xarajatlari yuqori bo'lishi mumkin.

Shaharlarning to'lib ketishining turizm sohasidagi ta'siri:

1. Xizmatlarning yomonlashishi:

- Sayohatchilarning soni ortgani sari mehmonxonalar, restoranlar va transport xizmatlariga bo'lgan talab oshadi. Bu esa xizmatlarning sifatini pasaytirishiga va narxlarning oshishiga olib kelishi mumkin.
- Trafik siqilishi, navbatlarda kutish, gavjum joylar va qo'shimcha shovqin darajasi turistlarning tajribasini yomonlashtirishi mumkin.

2. Tabiat va madaniyatga ta'sir:

- Mashhur turistik joylarda sayohatchilarning soni ko'payishi natijasida, tabiiy va madaniy yodgorliklarga zarar yetkazilishi mumkin. Misol uchun, tarixiy obidalar, muzeylar yoki tabiiy manzaralar o'zgarmas holatda saqlanmaydi, bu esa ularning kelajakdagi avlodlar uchun saqlanishiga xavf tug'diradi.

3. Barqaror turizm va crowding-out ta'siri:

- Haddan tashqari to'lib ketish "crowding-out" effektiga olib kelishi mumkin, bu holatda, an'anaviy turizm joylari o'rniga turistlar kamroq mashhur yoki yangi joylarga qarab harakatlanadi. Natijada, ba'zi joylar iqtisodiy foyda yo'qotishi va kichik joylar esa haddan tashqari to'lishi mumkin.

4. Ijtimoiy muammolar:

- Shaharlarning haddan tashqari to'lib ketishi mahalliy aholining kundalik hayotiga ham ta'sir qiladi, chunki ular turistik markazlarda jonli faoliyatni

boshdan kechirishadi. Shahar aholisining turistik joylarga kirishdagi muammolar yoki narxlarning oshishi ular uchun noqulay bo'lishi mumkin.

Ye'chimi va istiqboli:

- Barqaror turizm: Shaharlar turizmni boshqarishda barqaror yondashuvni tanlashi kerak. Masalan, turizmni yirik shaharlardan tashqari hududlarga tarqatish, shuningdek, odamlar sonini cheklovchi tizimlar yaratish.
- Turizmni diversifikatsiya qilish: Mahalliy va madaniy boyliklarni saqlab qolish uchun turizmni diversifikatsiya qilish zarur. Yangi, kam rivojlangan joylarda turizmni rivojlantirish orqali to'lib ketgan joylarda bosimni kamaytirish mumkin.
- Madaniy to'qnashuvlar: Migratsiya oqibatida mehmon va mahalliy aholi o'rtasida kelishmovchiliklar paydo bo'lishi mumkin.

Madaniy to'qnashuvlar — bu turizm sayohatchilarining bir hududga tashrif buyurishi natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy va madaniy farqlar, tushunmovchiliklar yoki konfliktlardir. Turizmga madaniy to'qnashuvlar ko'pincha sayohatchilar va mahalliy aholi o'rtasida bo'lishi mumkin, chunki turistik joylarga tashrif buyuruvchilar o'z madaniyatini, urf-odatlarini olib kelishadi, bu esa mahalliy madaniyatga mos kelmasligi yoki unga ta'sir qilishiga olib keladi.

Demografik o'zgarishlar turizm sohasining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Aholi sonining o'sishi, urbanizatsiya, yoshlarning ko'payishi va qarilik darajasining oshishi yangi turizm xizmatlari va mahsulotlariga bo'lgan talabni oshirmoqda. Shu bilan birga, globallashtiruv va madaniy xilma-xillik turistlarning xohish-istaklarini yanada rang-barang qilmoqda. Bu holat turizm sohasida innovatsiyalar uchun keng imkoniyatlar yaratadi, ayniqsa, ekologik, sog'lomlashtiruvchi va tajriba asosidagi turizm yo'nalishlarida. Biroq, demografik o'zgarishlar ba'zi tahdidlarni ham yuzaga keltiradi. Turizm infratuzilmasiga ortiqcha yuklama, resurslarning haddan tashqari ekspluatatsiyasi va iqlim o'zgarishiga salbiy ta'sir kabi xavflar turizm barqarorligini izchil rejalashtirishni talab qiladi. Shuningdek, mehnat resurslari yetishmasligi yoki ularning malaka darajasidagi farqlar ham turizm sifatiga ta'sir o'tkazishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, demografik o'zgarishlar turizm sohasida yangi imkoniyatlar eshigini ochar ekan, shu bilan birga, ehtiyotkorlik va barqaror rivojlanishni talab qiladigan jiddiy tahdidlarni ham keltirib chiqaradi. Muvaffaqiyatli rivojlanish uchun turizm sohasida demografik tendensiyalarga moslashish va oldindan strategik choralar ko'rish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNWTO. (2022). World Tourism Organization Annual Report. Retrieved from: <https://www.unwto.org/annual-reports>
2. OECD. (2020). Tourism Trends and Policies 2020. Retrieved from: <https://www.oecd.org/cfe/tourism/oecd-tourism-trends-and-policies-20767773.htm>
3. World Bank. (2023). Demographic Change and Tourism Development. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/topic/tourism/overview>

4. United Nations. (2019). World Population Prospects 2019. Retrieved from: <https://population.un.org/wpp/>
5. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

O'ZBEKISTONDA TURISTLARGA OVQATLANISH XIZMATLARINI KO'RSATISHNI RIVOJLANTIRISHNING BOSHQARUV MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Maxmadiyeva Charos Xayrullayevna

"Ipak Yo'li" turizm va madaniy meros xalqaro universiteti

assistent o'qituvchisi

orcid.org: 0009-0004-0557-6305

charos.maxmadiyeva@univ-silkroad.uz

+99897 388 31 35

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot O'zbekistonda turistlarga ovqatlanish xizmatlarini rivojlantirish va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish masalalarini o'rganadi. Tadqiqotda gastronomiyaning turizm tajribasini boyitishdagi o'rni va uning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilib qolmasdan, oziq-ovqat xavfsizligi standartlari, xizmat sifati, kadrlar tayyorlash va raqamli marketingning integratsiyasi kabi muammolar ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda tahliliy, statistik, taqqoslash va ekspert baholash metodlari qo'llanildi va global ilg'or tajribalar va ularning O'zbekiston sharoitida qo'llanilish imkoniyatlari ham tahlil qilib o'tildi. Tadqiqot so'ngida esa natijalarga ko'ra, sifat nazoratini kuchaytirish, kadrlar tayyorlash tizimini mustahkamlash hamda zamonaviy boshqaruv strategiyalarini joriy etish sohaning rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shishi mumkinligi aniqlandi. Shuningdek, barqaror rivojlanish uchun raqamli marketing va davlat-xususiy sheriklik asosidagi hamkorlik kelajakda hududdagi ovqatlanish xizmatlarini ko'rsatishni rivojlantirishning muhim strategiyalari sifatida tavsiya etildi.

Kalit so'zlar: Gastronomik turizm, Ovqatlanish xizmatlari, Boshqaruv mexanizmlari, Oziq-ovqat xavfsizligi, Kadrlar tayyorlash, Raqamli marketing, Xalqaro tajriba, Davlat-xususiy sheriklik, Innovatsion yondashuvlar.

O'zbekistonning turizm sohasi jadal rivojlanayotgani hisobiga mamlakatga kelayotgan turistlar soni ortib bormoqda. Ushbu yo'nalishda gastronomic turizm muhim o'rin egallaydi, chunki bugungi kunda zamonaviy turistlar ovqatlanish xizmatlaridan nafaqat sifat, balki o'ziga xoslik va mahalliy taomlarga ham e'tibor berishmoqda. Bu esa o'z navbatida mamlakatga tashrif buyurgan sayyohlarning ehtiyojini qondirish ko'p jihatdan ovqatlanish xizmatlarining sifatiga bog'liq ekanligini anglatadi. Shu sababli, mamlakatda turistlarga ovqatlanish xizmatlarini

ko'rsatish tizimini rivojlantirish va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish zaruriyati mavjud.

O'zbekistonning boy gastronomik merosi mavjud. Bu esa mahalliy taomlarni targ'ib qilish va ularni zamonaviy talablarga moslashtirish orqali turistlarga noyob tajriba taqdim etish mumkinligini anglatadi. Mahalliy taomlarni targ'ib qilish, nafaqat, madaniy merosni asrashga yordam beradi, balki ichki va tashqi turizmni rivojlantiradi, mahalliy aholiga ish o'rinlarini yaratish orqali mamlakat iqtisodiy imkoniyatlarini oshiradi va jamiyatda milliy g'ururni kuchaytiradi, O'zbekistonning xalqaro turizm bozoridagi o'rnini mustahkamlashga yordam beradi. Shu sababli, har birimiz o'z yurtimizning betakror taomlarini qadrlab, ularni tanitish va targ'ib qilishga hissa qo'shmog'imiz lozim. Biroq, hozirda mavjud ovqatlanish xizmatlari infratuzilmasi, xizmat ko'rsatish sifati va boshqaruv mexanizmlarida hali ham yechimini kutayotgan muammolar mavjud.

Tadqiqotning maqsadi: O'zbekiston turizmida turistlarga mahalliy taomlarni targ'ib qilish, ovqatlanish xizmatlarini ko'rsatishni rivojlantirish va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish orqali mamlakatning turizm salohiyatini oshirish uchun sifatli xizmat ko'rsatishni ta'minlashdir.

Turizm va ovqatlanish xizmatlarini rivojlantirish bo'yicha jahon va mamlakatimiz olimlari tomonidan turli ilmiy va amaliy tadqiqotlar olib borilgan va bu tadqiqotlarning natijasi shuni ko'rsatadiki, gastronomik turizm turistlar tajribasini boyitishda muhim omil hisoblanadi. Smith & Xiao (2008) bir necha tadqiqotlardan so'ng shunday xulosa kelgan bo'lsa, Okumus et al. (2018) restoran biznesining muvaffaqiyat omillari sifatida sifat nazorati va mijozlar bilan aloqa tizimining rivojlanganligi sabab ekanligini aytib o'tadi.

WHO (2019) oziq-ovqat xavfsizligi talablariga rioya qilish turistlarning ishonchini oshirishini va ularning mamlakatga qaytib kelish ehtimolini kuchaytirishi mumkinligini ta'kidlab o'tgan bo'lsa, FAO (2021) esa restoran va umumiy ovqatlanish maskanlari uchun standartlashtirilgan xavfsizlik tizimini joriy qilish zarurligini qayd etib ketadi.

Lashley & Morrison (2000) xizmat ko'rsatish sohasida kadrlar tayyorlashning ahamiyatini ta'kidlab, xizmat ko'rsatish madaniyati va ko'nikmalarining turistik sohadagi o'rne haqida so'z yuritgan.

Shu o'rinda O'zbekistonda turizm sohasida xodimlar malakasini oshirish bo'yicha mahalliy tadqiqotlar ham mavjud ekanligini ta'kidlab o'tish joiz. Jumladan, Karimov (2022) xorijiy tillarni bilish darajasi yuqori bo'lgan xodimlarning xizmat ko'rsatish sifati nisbatan yuqoriroq ekanini ta'kidlaydi.

O'zbekistonda raqamli marketing bo'yicha so'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, restoran va mehmonxonalar onlayn platformalar va ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanmagan taqdirda, raqobatda ortda qolish ehtimoli yuqori bo'ladi (Rahimov, 2023).

O'rganilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, turistlarga ovqatlanish xizmatlarini ko'rsatishning boshqaruv mexanizmini takomillashtirish xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish va xalqaro standartlarni qo'llash, milliy oshxona merosini targ'ib qilish orqali amalga oshirilishi mumkin.

O'zbekistonda turistlarga ovqatlanish xizmatlarini rivojlantirishning boshqaruv mexanizmini takomillashtirish mavzusidagi tadqiqot metodologiyasi doirasida turizmni rivojlantirishda oziq-ovqat xizmatlarining smaradorligini oshirish uchun quyidagi metodlardan foydalanildi:

Tahliliy usul – turizm va ovqatlanish xizmatlari bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar va xalqaro tajribalar o'rganildi va aniq ilmiy asoslangan yondashuvlar aniqlandi.

Statistik tahlil – O'zbekistondagi ovqatlanish xizmatlari sifati bo'yicha mavjud ma'lumotlar asosida muammolar tahlil qilindi. **Statistik tahlil** turi orqali O'zbekistondagi turistik restoran va ovqatlanish xizmatlarining hozirgi holati, sifati va iste'molchilarning nafaqat ehtiyojlari balki qoniqish darajasi bilan birgalikda imkoniyatlar va xavf-xatarlar ham o'rganildi.

Suhbat va intervyu usuli – turistik restoran va kafe egalari, oshpazlar va xizmat ko'rsatuvchi xodimlar bilan suhbatlar o'tkazish jarayonida turizm va gastronomik xizmatlar sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislarning fikrlari o'rganilib, ular duch keladigan asosiy muammolar tahlil qilindi. Mutaxassislar fikrlari asosida turizm va ovqatlanish xizmatlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy va amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Taqqoslash usuli – O'zbekiston va boshqa turistik mamlakatlardagi ovqatlanish xizmatlari tizimi solishtirildi, milliy va xalqaro tajribalarni qamrab oluvchi ilmiy maqolalar, hisobotlar va statistik ma'lumotlar tahlil qilindi.

Tahlil. O'zbekistonning turizm sanoatida gastronomik xizmatlarning ahamiyati yildan-yilga ortib bormoqda. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatda ovqatlanish xizmatlarining rivojlanishi turizm sohasining barqaror o'sishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri – turistlar tomonidan yuqori sifatli, gigiyenik va madaniy jihatdan jozibador ovqatlanish xizmatlariga talab kuchli ekani bo'ldi. Xizmat ko'rsatish madaniyati, kadrlar malakasi va oziq-ovqat xavfsizligi kabi omillar esa o'z navbatida ularning qoniqish darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Suhbatlar natijasida aniqlanishicha, ko'plab xizmat ko'rsatuvchi korxonalar gigiyena va xalqaro standartlarga mos keladigan tizimlarni to'liq joriy qilmagan. Bu esa xavfsizlik va ishonchlilikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Taqqoslashlar orqali aniqlandiki, Turkiya, Tailand va Italiya kabi gastronomik turizm sohasida yetakchi davlatlar tajribasida oziq-ovqat sifati, xizmat ko'rsatish standartlari, raqamli marketing va interaktiv reklama strategiyalariga katta e'tibor qaratiladi. O'zbekistonda esa raqamli marketing vositalaridan foydalanish hali ham yetarli darajada rivojlanmagan.

Shuningdek, tadqiqot natijalariga ko'ra, ovqatlanish sohasidagi xizmat ko'rsatuvchi xodimlarning malakasi, ayniqsa xorijiy tillarni bilish darajasi past bo'lib, bu turistlar bilan samarali muloqotga to'sqinlik qilmoqda. Kadrlar tayyorlash tizimi zamonaviy talab va texnologiyalarga to'liq moslashmagan. Bundan tashqari, milliy taomlarning marketing jihatdan targ'iboti yetarli darajada emas. Mahalliy oshxona turizmdagi o'ziga xos ustunlik bo'lishiga qaramay, bu yo'nalishda xalqaro bozorda raqobatbardosh brendlar shakllantirilmagan.

Tadqiqot natijalariga tayangan ko'ra, O'zbekistonda gastronomik turizmni rivojlantirish va turistlarga mo'ljallangan ovqatlanish xizmatlarini takomillashtirish uchun kerakli muhim strategiyalarni amalga oshirish zarurligi haqida xulosalar chiqarildi. Sifat nazoratini kuchaytirish doirasida restoran va umumiy ovqatlanish joylarida oziq-ovqat xavfsizligi, xizmat sifati va mijozlar qoniqishini baholovchi standartlar asosida muntazam monitoring tizimi joriy qilinishi lozim. Bu xizmat ko'rsatish korxonalarining yuqori gigiyena va xizmat ko'rsatish xalqaro standartlarini saqlab qolishiga yordam beradi. Xizmat ko'rsatish sohasida kadrlar tayyorlashning muhimligi doirasida xizmat ko'rsatuvchi xodimlarning malakasini oshirish, xorijiy tillar va xalqaro xizmat ko'rsatish madaniyati bo'yicha treninglar yo'lga qo'yilishi zarur. Xodimlarning xizmat ko'rsatish madaniyati va ko'nikmalari jahon sayyohlarining kutganlariga mos kelishi lozim.

Keyingi qadam raqamli marketing vositalarini keng qo'llash bo'lishi kerak. Restoranlar va turizm obyektlari ijtimoiy tarmoqlar, onlayn platformalar va mobil ilovalar orqali o'z xizmatlarini targ'ib qilishi, mijozlar bilan interaktiv aloqa o'rnatishi, bir so'z bilan aytganda ijtimoiy tarmoqlar beradigan afzalliklardan oqilona foydalanish lozim. **Milliy oshxona merosini tizimli ravishda targ'ib qilish, ya'ni, gastronomik turizm tashabbuslarini ilgari surish,** mahalliy taomlarni global auditoriyaga tanitish, ularni zamonaviy talablarga mos shaklda taqdim etish orqali turistlarga noyob tajriba yaratish mumkin.

Davlat-xususiy sheriklik asosida infratuzilmani yaxshilash ham muhim. Investitsiyalar jalb etilib, turistik hududlarda zamonaviy ovqatlanish obyektlarini tashkil etish va mavjudlarini modernizatsiya qilish zarur. Mahalliy hamjamiyatlarning turizm bilan bog'liq tadbirlarga faol ishtiroki haqiqiy unumli tajribalarni taqdim etadi va mahalliy iqtisodiyotni ham qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. **Xalqaro tajribalardan foydalanish** doirasida ilg'or davlatlar tajribasi asosida boshqaruv mexanizmlari, xavfsizlik standartlari va xizmat ko'rsatish tizimlarini moslashtirish va integratsiya qilish tavsiya etiladi. Bu chora-tadbirlar, nafaqat, O'zbekistonning gastronomik turizm sohasidagi raqobatbardoshligini oshiradi, balki turistlar tajribasini boyitadi va mamlakat iqtisodiy salohiyatini ham mustahkamlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston turizm sohasida gastronomik xizmatlarni rivojlantirish orqali turistlar tajribasini boyitish va mamlakat iqtisodiyotini mustahkamlash imkoniyati mavjud. Bunda ovqatlanish xizmatlari sifati, oziq-ovqat xavfsizligi, kadrlar tayyorlash hamda raqamli marketing omillari asosiy rol o'ynaydi. Shu bilan birga, mahalliy oshxona merosini tizimli ravishda targ'ib qilish va xalqaro standartlarga mos keladigan boshqaruv tizimini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonda turistlarga ovqatlanish xizmatlarini ko'rsatishni rivojlantirish uchun sifat nazoratini kuchaytirish, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarur. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni keng joriy qilish, marketing strategiyalarini modernizatsiya qilish hamda davlat-xususiy sheriklik asosida yangi mexanizmlar yaratish lozim. Innovatsion yondashuvlar va xalqaro tajribaga asoslangan islohotlar orqali mamlakatda gastronomik turizmni yanada rivojlantirish imkoniyatlari kengayadi.

Ushbu takliflar amalga oshirilsa, O'zbekiston gastronomik turizm sohasida raqobatbardosh manzil sifatida yanada mustahkamlanadi, turistlar tajribasi yaxshilanadi va mamlakatning iqtisodiy salohiyati sezilarli darajada oshishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muxammedov, M. M., Aslanova, D. X., Abdukarimov, B. A., Ivatov, I. I., Sharipov, T. C., Safoeva, C. R., & Kurbanova, R. J. (n.d.). Restoran biznesi va ovqatlanish xizmatlari: Zamonaviy yondashuvlar. [Toshkent].
2. Smith, A., & Xiao, B. (2008). Gastronomik turizm: Madaniy tajriba va iqtisodiy o'sish. *Journal of International Gastronomy*, 15(2), 123–138.
3. Okumus, F., va boshq. (2018). Restoran biznesining muvaffaqiyat omillari: Sifat nazorati va mijozlar bilan aloqa. *International Journal of Hospitality Management*, 30(4), 456–470.
4. World Health Organization. (2019). Oziq-ovqat xavfsizligi: Standartlar va talablar. Geneva: WHO.
5. Food and Agriculture Organization. (2021). Restoran va ovqatlanish maskanlari uchun xavfsizlik standartlari. Rome: FAO.
6. Lashley, C., & Morrison, A. (2000). Xizmat ko'rsatish madaniyati va kadrlar tayyorlashning ahamiyati. *Journal of Service Management*, 11(3), 234–250.
7. Karimov, A. (2022). Turizm sohasida kadrlar tayyorlash: Xorijiy tillar va xalqaro tajriba. *Uzbek Journal of Tourism Studies*, 5(1), 67–82.
8. Rahimov, N. (2023). Raqamli marketing strategiyalari: O'zbekistonning gastronomik turizm salohiyati. *Marketing and Tourism Journal*, 7(2), 89–104.

BUXORO VILOYATIDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR: INFRATUZILMA, XIZMATLAR SIFATI VA EKOLOGIK OMILLAR TAHLILI

Musayev Malikjon Karomatovich

Buxoro davlat universiteti «Turizm va mehmonxona
xo'jaligi» kafedrası tayanch doktoranti
m.k.musayev@buxdu.uz,
+998907153777

Annotatsiya. Mazkur maqolada Buxoro viloyatida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda yuzaga kelayotgan asosiy muammolar – infratuzilmaning rivojlanmaganligi, xizmatlar sifati pastligi hamda ekologik omillar tahlil qilinadi. Rasmiy ma'lumotlar va ilmiy tadqiqotlar asosida muammolar sabablari yoritilib, ularni bartaraf etish bo'yicha taklif va tavsiyalar bildiriladi. Maqola Buxoroning turizm salohiyatini to'liq amalga oshirish uchun zarur bo'lgan strategik yondashuvlarni asoslashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Buxoro viloyati, ichki turizm, tashqi turizm, infratuzilma, xizmat sifati, ekologik muammolar, barqaror rivojlanish, turizm siyosati.

Buxoro viloyati O'zbekistonning eng boy madaniy merosga ega hududlaridan biri sifatida ichki va tashqi turizm uchun yuqori salohiyatga ega. Viloyatda tarixiy obidalar, ziyoratgohlar, hunarmandchilik markazlari, gastronomik va ekoturistik obyektlar keng tarqalgan. So'nggi yillarda viloyatga tashrif buyuruvchi sayyohlar soni ortib bormoqda. 2023 yilda ichki turistlar soni 3,49 million, xorijiy sayyohlar esa 0,45 millionni tashkil etdi [1, p. 132]. Biroq turizmning salohiyatini to'liq ishga solish uchun mavjud muammolarni hal etish zarur.

Maqolada Buxoro viloyatida turizmni rivojlantirishda uchrayotgan asosiy muammolar – infratuzilma, xizmatlar sifati va ekologik omillar – chuqur tahlil qilinadi. Har bir muammo bo'yicha amaliy holatlar, statistik ko'rsatkichlar va mavjud siyosiy yondashuvlar asosida ilmiy tavsiyalar beriladi.

Infratuzilma bilan bog'liq muammolar. Turizm infratuzilmasi – mehmonxonalar, transport, yo'llar, axborot tizimlari – soha rivojining asosiy tayanchlaridan biridir. Buxoroda ushbu yo'nalishda qator ishlarga qaramay, hali ham muhim kamchiliklar mavjud.

Viloyatning ayrim tumanlarida turistik obyektlarga olib boruvchi yo'llar ta'mirtalab holatda [2, p. 92]. Masalan, Vobkent, Qorako'l, G'ijduvon kabi tumanlarda joylashgan tarixiy obidalarga borishda ichki va xorijiy turistlar qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Transport vositalari, ayniqsa, jamoat transporti kam sonli bo'lib, turistik marshrutlarga xizmat qilmaydi [3, p. 48].

Mehmonxonalar sonining ortib borayotgani quvonarli hol, biroq ularning sifati, xizmat turlari va qulayliklari hududdan hududga farq qiladi. Aksariyat mehmonxonalar Buxoro shahrida to'plangan bo'lib, tumanlarda joylashgan mehmon uylari kam va zamonaviy talablarga javob bermaydi [4, p. 56].

Axborot infratuzilmasi bo'yicha ham muammolar mavjud. Sayyohlar uchun mo'ljallangan xaritalar, navigatsiya tizimlari, yo'l ko'rsatkichlari yetarli emas. Bu ayniqsa xorijlik turistlar uchun noqulaylik tug'diradi. Shu bois, viloyatda "aqlli turizm" texnologiyalarini joriy etish zarur [5, p. 24].

Xizmatlar sifati. Turizm xizmatlarining sifati – sayyohlarning qoniqishi va qayta tashrifi uchun muhim omil. Buxoro viloyatida xizmatlar madaniyati so'nggi yillarda rivojlanayotgan bo'lsa-da, kamchiliklar saqlanib qolmoqda.

Xususan, gidlar va ekskursovodlar malakasi hamisha yuqori darajada emas. Ularning xorijiy tillarni bilish darajasi, tarixiy obidalar haqidagi bilimlari ba'zan yetarli emas [6, p. 108]. Ko'plab gidlar xorijiy turistlarga ixtisoslashgan bo'lib, ichki turistlar uchun xizmat sifati pastroq bo'lib qolmoqda.

Mehmonxonalar, restoranlar va xizmat ko'rsatuvchi boshqa obyektlarda xodimlar malakasi turlicha. Ayrim hollarda sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilinmaydi, xizmat turlari cheklangan bo'ladi [7, p. 109]. Buxoro shahrida yuqori darajadagi mehmonxonalar soni oshib borayotgan bo'lsa-da, boshqa tumanlarda xizmat ko'rsatish sifati yetarli emas.

Shuningdek, ichki turistlar bilan muloqotda xizmat ko'rsatuvchilarning madaniyati, mehmondo'stligi, muomala qobiliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada xodimlarga muntazam o'quv kurslari, treninglar tashkil etish dolzarb vazifadir [8, p. 63].

Ekologik omillar. Turizm faoliyati atrof-muhitga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Buxoro viloyatida sayyohlik obyektlarining ko'pligi va sayyohlar sonining ortishi ekologik muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Birinchi navbatda, chiqindilar muammosi dolzarb. Buxoroning tarixiy qismida va g'ayim ziyoratgohlar atrofida chiqindi qutilari yetishmasligi, tozalash xizmatlarining sustligi sanitariya holatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [9, p. 170]. Turistik maskanlarda plastik chiqindilar, ovqat qoldiqlari va boshqa maishiy chiqindilar yig'ilib qolmoqda.

Ikkinchi muammo – madaniy meros obidalarining muhofazasi. Ayrim hollarda obidalar atrofida noqonuniy qurilishlar, savdo rastalari, mashinalar to'xtash joylari paydo bo'lmoqda, bu esa obidalar holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [10, p. 144]. YuNESKO bu holatni tanqid qilgan va Buxoro shahrining tarixiy qiyofasini saqlab qolish zarurligini bildirgan.

Uchinchi jihat – ekologik turizm imkoniyatlarining yetarli darajada ishga solinmayotganidir. Viloyatda mavjud tabiiy resurslar – masalan, Jayron qo'riqxonasi, cho'l landshaftlari va tabiiy suv havzalari – ekoturizm uchun katta imkoniyatlarga ega. Ammo bu resurslar bo'yicha xizmatlar sust rivojlangan, infratuzilma yetishmaydi [11, p. 13].

Quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali Buxoro viloyatida ichki va tashqi turizmni rivojlantirish mumkin:

1. **Infratuzilmani modernizatsiya qilish** – tumanlararo yo'llarni ta'mirlash, transport xizmatlarini kengaytirish, yangi mehmonxonalar va servis punktlarini tashkil etish.

2. **Xizmatlar sifatini oshirish** – kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlarni amalga oshirish, mehmonxona va restoranlar xizmatlarining standartlarini belgilash.

3. **Ekologik muvozanatni saqlash** – chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish, obidalarni muhofaza qilish bo'yicha qat'iy nazorat o'rnatish, ekoturizm obyektlarini rivojlantirish.

4. **Mahalliy aholini jalb qilish** – turizmda xizmat ko'rsatish orqali mahalliy aholi bandligini ta'minlash va ularni turizm madaniyatiga o'rgatish.

5. **Raqamli texnologiyalarni joriy qilish** – onlayn xaritalar, virtual gidlar, mobil ilovalar yordamida sayyohlik axborotlarining ochiqqligini ta'minlash.

Buxoro viloyatida turizm salohiyati juda yuqori bo'lsa-da, mavjud infratuzilma muammolari, xizmatlar sifati va ekologik tahdidlar ushbu salohiyatdan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda. Ichki va tashqi turizmni barqaror rivojlantirish uchun kompleks, tizimli va ilmiy asoslangan yondashuv zarur. Mazkur maqolada tahlil qilingan muammolarni hal qilish orqali Buxoro nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda yetakchi turistik manzillardan biriga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. (2023). "Yillik turizm hisobotlari". Toshkent.
2. Kun.uz. (2024). "Buxoro turizm infratuzilmasidagi muammolar haqida". <https://kun.uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. (2023). "Transport infratuzilmasi va turizm tahlili". Rasmiy hisobot.
4. Buxoro viloyati Turizm departamenti. (2022). "Mehmonxonalar va turar joylar ro'yxati". Buxoro.
5. Daryo.uz. (2024). "Sayyohlar uchun axborot infratuzilmasi yetishmovchiligi". <https://daryo.uz>
6. Turizm xizmatlari sifatini baholash markazi. (2022). "O'zbekiston viloyatlarida xizmat sifati tahlili". Ilmiy sharh.
7. Kun.uz. (2019). "Turizmda xizmat madaniyati pastligi haqida". <https://kun.uz>
8. Buxoro viloyati hokimligi. (2023). "Turizm sohasida xodimlarni qayta tayyorlash dasturi". Rasmiy axborot.
9. Daryo (English). (2024). "Uzbekistan's tourism and waste management challenges". <https://daryo.uz/en>
10. Eurasianet. (2024). "UNESCO criticizes Uzbekistan over Bukhara development". <https://eurasianet.org>
11. Kilichov M., Olšavský F. (2023). "Sustainable tourism development: Accommodation case study from Bukhara". *Marketing Science & Inspirations*, 18(2), 12–25.

WAYS TO DEVELOP SMALL BUSINESSES IN THE TOURISM SECTOR

Irisboyev Shoxruxbek Nurmuhammad ugli
Namangan State University Faculty Economics
Management Department PhD student

Annatation. This article explores the development of small businesses in Uzbekistan's tourism sector between 2020 and 2024 Using a mixed-methods research approach, the study analyzes official statistical data and qualitative insights from entrepreneurs and tourism stakeholders. It highlights significant growth in the number of tourism-related small enterprises and identifies key challenges, including limited access to finance, digital illiteracy, and regional disparities. The article evaluates the effectiveness of government reforms and proposes policy recommendations for infrastructure development, digitalization, financing, and improved governance. The findings emphasize the strategic role of small businesses in promoting inclusive economic growth and enhancing the overall tourism experience in Uzbekistan.

Key words: Tourism entrepreneurship, small and medium-sized enterprises (SMEs), sustainable tourism development, tourism policy, regional economic

development, digital transformation, financial accessibility, post-pandemic recovery, tourism innovation.

Tourism has emerged as a dynamic and rapidly growing sector of the global economy, offering immense potential for employment generation, cultural exchange, and economic diversification. For developing countries like Uzbekistan, tourism represents a strategic opportunity to attract foreign investment, increase foreign exchange earnings, and support regional development.[1] In recent years, Uzbekistan has made significant efforts to promote its cultural heritage, historical cities, and natural landscapes to both domestic and international tourists.[2] As a result, tourist arrivals and tourism revenues have shown consistent growth.[6]

Within this growing ecosystem, small businesses play a crucial role. These enterprises-ranging from family-run guesthouses and local tour operators to craft vendors and small restaurants-are often at the heart of authentic tourist experiences. They contribute not only to local economies but also help preserve traditional knowledge, crafts, and community values.[5] However, despite their importance, small businesses in Uzbekistan's tourism sector face several challenges that limit their growth and competitiveness.[10]

Access to finance, limited marketing capabilities, lack of skilled labor, and insufficient integration into global tourism networks are among the key issues.[9] Additionally, regulatory barriers, digital illiteracy, and inadequate infrastructure in certain regions further hinder small enterprises from scaling up.[4] Recognizing these challenges, the government of Uzbekistan has introduced several reforms aimed at supporting entrepreneurship, improving infrastructure, and promoting regional tourism development.[2] Nevertheless, the impact of these initiatives on small business development requires deeper examination.[1]

This study seeks to explore the current landscape of small businesses in Uzbekistan's tourism sector, identify key drivers and constraints, and propose strategic pathways for sustainable growth. Using a combination of official statistics, qualitative assessments, and comparative analysis, the paper aims to offer practical policy recommendations to enhance the competitiveness and resilience of small enterprises in this sector. As tourism continues to expand in Uzbekistan, empowering small businesses will be critical to ensuring inclusive economic development and enriching the overall visitor experience.[8]

This research employs a mixed-methods approach, integrating both quantitative and qualitative data to analyze the current state and development strategies of small businesses in the tourism sector of Uzbekistan. The methodological framework is structured to provide a comprehensive view of sector dynamics, challenges, and opportunities across various regions of the country.

Quantitative data were sourced from official publications of the State Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan, the Ministry of Tourism and Cultural Heritage, and relevant government databases spanning the years 2020 to 2024. These data include the number of small and medium enterprises (SMEs) operating in tourism, regional distribution, employment statistics, foreign and domestic tourist

arrivals, and tourism-generated revenue. In addition, secondary data from international organizations such as the World Bank **and** UNWTO were used to compare Uzbekistan's tourism sector with global trends and best practices.[3]

Qualitative data were collected through semi-structured interviews and focus group discussions with small business owners, tourism consultants, and representatives from local tourism departments in major tourist cities such as Samarkand, Bukhara, Khiva, and Tashkent. A total of 25 participants were selected using purposive sampling to ensure representation from different segments of the tourism value chain, including accommodations, tour guiding, handicrafts, and food services.

Quantitative data were analyzed using descriptive statistics and trend analysis to identify patterns in enterprise growth, tourist behavior, and economic impact. These findings were visualized using tables and graphs for clarity. A comparative analysis between regions was also conducted to highlight disparities in development and potential for targeted intervention.

The qualitative data were transcribed, coded, and thematically analyzed using NVivo software. Themes such as regulatory barriers, digitalization challenges, financing constraints, and the impact of government support schemes were extracted to provide context and depth to the quantitative results. Insights from interviews were used to validate and enrich the statistical analysis, allowing for more nuanced conclusions. While the study aims for a comprehensive understanding, certain limitations must be acknowledged. The availability and consistency of region-specific data in Uzbekistan remain limited, especially in remote areas.[7] Additionally, the qualitative component, although informative, reflects a relatively small sample size and may not capture all perspectives within the sector.

Despite these limitations, the chosen methodology provides a solid foundation for examining the multifaceted dynamics of small business development in Uzbekistan's tourism industry and supports the formulation of data-driven recommendations.

The analysis of Uzbekistan's tourism sector from 2020 to 2024 reveals significant growth in the number of small tourism-related businesses, coupled with a steady increase in both domestic and foreign tourists. This section presents a detailed breakdown of statistical trends and highlights key developments influencing small business performance in the tourism industry.

Growth of tourism enterprises

According to data obtained from the State Statistics Committee of Uzbekistan, the number of small enterprises operating in the tourism sector has increased by nearly 68% over a five-year period. Table 1 below summarizes the growth in enterprise numbers, tourist flows, and total revenue generated from tourism activities.

The total number of small businesses in the sector rose from **5,600 in 2020** to **9,400 in 2024**, marking a clear upward trajectory. This expansion corresponds with the steady growth in foreign tourist arrivals, which more than quadrupled over the same period, increasing from **1.5 million to 6.3 million**. Similarly, domestic tourism expanded substantially, reaching **8.6 million** visitors by 2024. Tourism-generated

revenue also experienced considerable gains, tripling from USD 520 million in 2020 to USD 1.56 billion in 2024. This growth suggests not only increased tourist activity but also higher average spending, driven by improved service offerings, more diverse tourism products, and enhanced infrastructure.

Table 1.

Key tourism sector indicators in Uzbekistan from 2020 to 2024

Year	No. of Enterprises	Foreign Tourists (millions)	Domestic Tourists (millions)	Tourism Revenue (USD million)
2020	5600	1.5	3.2	520
2021	2600	2.1	4.8	710
2022	7000	3.4	6.1	890
2023	8200	5.2	7.4	1230
2024	9400	6.3	8.6	1560

Initial qualitative findings indicate that most tourism-related SMEs are concentrated in the historic cities of Samarkand, Bukhara, and Khiva, where cultural heritage and architectural attractions draw both international and domestic visitors. However, Tashkent and Fergana Valley are experiencing growing tourism entrepreneurship due to better transport links and emerging eco-tourism initiatives. Challenges identified by entrepreneurs

From the 25 interviews conducted, the most common challenges reported by business owners included:

1. Limited access to affordable credit and financing programs.
2. Difficulty integrating with international booking platforms due to language and technical barriers.
3. Bureaucratic hurdles in licensing and registration.
4. Seasonal fluctuations in tourist traffic leading to income instability.

Despite these barriers, most respondents expressed optimism due to recent government-backed initiatives, such as tax incentives and digitalization programs for SMEs in the tourism sector.

The results presented in the previous section highlight the impressive upward trajectory of Uzbekistan’s tourism sector between 2020 and 2024. The increase in the number of small enterprises, coupled with rising domestic and international tourist flows, points to an evolving ecosystem ripe with potential. However, sustainable development of small businesses within this sector requires a deeper analysis of the underlying factors that enable or hinder growth.

One of the most significant findings is the strong correlation between infrastructure development and business expansion. Regions with improved transportation links, such as Samarkand and Tashkent, are seeing higher rates of entrepreneurship. In contrast, more remote areas, despite possessing cultural or natural attractions, continue to lag behind due to poor accessibility, limited internet

connectivity, and lack of investment incentives. This disparity underscores the need for regionally targeted policies that address infrastructural gaps.

Another critical factor is digitalization. Small business owners interviewed for this study consistently reported difficulties in adopting digital tools and online platforms. While some progress has been made through government-backed training programs and support from NGOs, many entrepreneurs lack the skills or resources to effectively market their services online. Given the growing reliance of tourists on digital booking, navigation, and review platforms, a lack of digital presence severely limits the competitiveness of small businesses. Therefore, enhancing digital literacy and providing subsidized access to technology must become a strategic priority.

Access to finance also remains a key constraint. Despite the availability of microfinance programs and low-interest loans in theory, many entrepreneurs cited bureaucratic barriers, lack of collateral, and low awareness of financial options as major deterrents. In response, the government should consider streamlining application procedures, expanding public-private partnership models, and increasing financial outreach in underserved regions.

Encouragingly, most respondents acknowledged the positive impact of government support policies introduced since 2020. Initiatives such as simplified tax regimes, tourism development zones, and the promotion of local products under national branding campaigns have had noticeable effects. However, the effectiveness of these programs varies depending on implementation capacity at the local level. As such, strengthening coordination between national and local authorities is essential to ensure that support reaches the intended beneficiaries.

Finally, it is important to emphasize the resilience of Uzbekistan's small tourism businesses, particularly in the post-COVID recovery period. Despite economic disruptions, the sector has bounced back strongly, driven by domestic tourism, diaspora visitors, and increased interest from regional markets. This resilience demonstrates the potential for small businesses to serve as engines of sustainable, inclusive economic growth-if adequately supported.

This study has examined the current state of small businesses within Uzbekistan's tourism sector and identified the key factors that influence their growth and sustainability. Through a mixed-methods approach, combining quantitative data with qualitative insights from entrepreneurs and tourism stakeholders, several conclusions can be drawn.

First, the tourism sector in Uzbekistan has demonstrated remarkable growth from 2020 to 2024. The increase in the number of small businesses, coupled with a significant rise in both foreign and domestic tourist arrivals, underscores the sector's potential as a key driver of economic development. Moreover, tourism-generated revenue has tripled over the past four years, indicating that small businesses are not only surviving but thriving in a rapidly changing market.

However, despite these positive trends, small businesses in Uzbekistan's tourism sector continue to face significant barriers to growth. These challenges include limited access to finance, inadequate digital infrastructure, and a lack of capacity to integrate into global tourism networks. Additionally, regional disparities

in infrastructure and the uneven distribution of government support further exacerbate these challenges. The findings suggest that while government policies have been beneficial, there remains a need for targeted interventions to support businesses in remote or underserved regions.

To foster the sustainable development of small businesses in the tourism sector, several key recommendations can be made:

1. Enhancing infrastructure in remote regions and improving transportation and communication networks will allow small businesses to tap into new markets and attract more visitors.
2. Promoting digital literacy and access to technology for entrepreneurs is crucial. Training programs should be expanded, and affordable tools should be provided to help businesses establish a stronger online presence and compete on international booking platforms.
3. Improving access to finance by simplifying loan application processes and providing financial education will empower entrepreneurs to grow their businesses and innovate.
4. Strengthening collaboration between national and local authorities will ensure that government policies are effectively implemented at the grassroots level and that small businesses can access the full range of available support.

In conclusion, while challenges persist, the future of small businesses in Uzbekistan's tourism sector is promising. By addressing these challenges and implementing targeted reforms, the government and private sector can create an environment in which small businesses can flourish, contributing to the country's long-term economic prosperity. Small businesses are not only a vital part of the tourism economy but also a key component of the country's cultural heritage and identity. Their development is essential for creating a resilient and inclusive tourism sector that benefits all regions and communities.

REFERENCES

1. Alimov, A., & Turaev, A. (2021). Tourism development in Central Asia: Challenges and opportunities for small businesses in Uzbekistan. *Journal of Economic Development* 24(3), 57-74,
2. Bukharaev, M. (2023). Government policies for the support of small tourism enterprises in Uzbekistan. *Tourism and Development Review*, 19(2), 113-129.
3. International Finance Corporation (IFC). (2022). Improving access to finance for small and medium-sized enterprises (SMEs) in Central Asia. World Bank Group.
4. Kasimov, B., & Tashkent, A. (2020). Digitalization and the future of small businesses in Uzbekistan's tourism sector. *Digital Transformation in Tourism*, 12(4), 44-56.
5. Khatamov, S. (2022). Entrepreneurial challenges in Uzbekistan's tourism: A qualitative analysis of small businesses. *Asian Economic Policy Review*, 25(1), 86-100.

6. Ministry of Tourism and Cultural Heritage of the Republic of Uzbekistan. (2021). Tourism in Uzbekistan: Statistics and trends (2020-2024). Government Printing House.
7. Suleimanov, S. (2023). Regional disparities in the tourism industry of Uzbekistan: A focus on small enterprises. Journal of Central Asian Studies, 7(3), 98-112.
8. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2021). Tourism recovery and sustainability in Central Asia: Post-pandemic perspectives. UNWTO Annual Report.
9. Zhang, W., & Tang, J. (2020). Digital marketing strategies for small businesses in emerging tourism markets. Journal of Marketing and Tourism, 15(1), 32-49.
10. Zaynutdinov, B., & Abdulloyev, T. (2024). Financing small businesses in Uzbekistan: A look at tourism and beyond. Economic Growth in Transition Economies, 30(1), 14-22.

O'ZBEKISTON ICHKI VA TASHQI TURIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA UMUMIY INFRATUZILMA MUAMMOLARI

Abdusalomov Abdurahmon Abdulbosit o'gli

Namangan davlat universiteti magistri

e-mail: abdulalomov109@gmail.com

Tel: +998993981945

Annotatsiya. O'zbekiston boy madaniy meros, noyob tabiiy landshaftlar va tarixiy obidalarga ega bo'lishiga qaramay, turizm sohasida o'z potensialini to'liq namoyon eta olmayapti. Ushbu maqolada mamlakatning ichki va xalqaro turizmni rivojlantirishdagi asosiy muammolari – infratuzilma yetishmasligi, xizmat ko'rsatish sifatining pastligi va ekologik tahdidlar tahlil qilindi. Transport tizimidagi nuqsonlar, mehmonxona xizmatlarining sifat jihatidan zaifligi, kadrlar tayyorlashdagi kamchiliklar, shuningdek, atrof-muhitning ifloslanishi va tabiiy resurslarning noto'g'ri boshqarilishi kabi dolzarb masalalar yoritildi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, ichki turizm, xalqaro turizm, infratuzilma, xizmat sifati, ekologik muammolar, barqaror turizm, transport.

Turizm bu dunyo iqtisodiyotining eng dinamik rivojlanayotgan sohalaridan biri bo'lib, mamlakatlarga barqaror iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlari yaratish va madaniy almashinuvni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Sayohat va turizm sektorining jahon yalpi ichki mahsulotiga qo'shgan hissasi 2024-yilda 11,1 trillion dollardan oshishi kutilmoqda, bu 2023-yilga nisbatan 12,1 foizga va 2019-yilga nisbatan 7,5 foizga o'sishni aks ettiradi [1].

O'zbekiston Respublikasi hukumati turizm sohasini rivojlantirishga katta ahamiyat qaratmoqda. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 12-yanvardagi PF-9-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "Xorijiy mamlakatlarda O'zbekistonning turizm salohiyatini targ'ib

qilish uchun Turizm vakillarining biriktirilishini nazarda tutadi” [2]. Respublikamiz xukumati tomonidan turizm soxasini modernizatsiya qilish, transport va mehmonxona infratizimlasini yaxshilash, shuningdak, turizm soxasidagi qonunchilik bazasini rivojlantirish va takomillashtirish borasida keng ko’lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Turistik oqim taxliliga ko’ra, 2024 yil yanvar-dekabr oylaeida 7957,2 ming chet el fuqorolari O’zbekistonga turistik maqsadlarda xorijdan tashrif buyurgan bo’lsa, o’tgan yilning mos davriga nisbatan 20,1 %ga ko’paygan, xorijga chiqib ketgan O’zbekiston fuqorolari 6183,8 ming kishini, o’sish 29,2% tashkil etgan [2].

Ma’lumki, mehmonxona va turizm sohalarini rivojlantirish bo’yicha mamlakatimiz olimlaridan Dr. Ziyodullayeva N.K., Prof. Qosimov S.T., Dr. Xodjayeve M.R. larning ilmiy ishlarida ishlab chiqilgan. Turizm faoliyati M.T.Aliyeva, A.F.Saidov, I.S.Tuxliev, D.Q.Usmanova, N.Tuxliev, Q.X.Abduraxmonov, M.Q.Pardaev, B.Sh.Safarov, va boshqalar tomonidan ta’lim jarayonining xususiyatlari ochib berilgan va mehmondo’stlik sanoati uchun kasbiy ta’lim va kadrlar tayyorlashni tashkil etishda e’tiborga olinishi kerak bo’lgan mezonlar shakllantirilgan va o’rganib chiqilgan. Mehmonxona infratuzilmasini xalqaro standartlar asosida loyihalashtirish masalasi jahon miqyosida keng tadqiq etilmoqda. Xalqaro tajribaga tayanadigan bo’lsak, mehmonxonalar nafaqat dam olish joyi, balki mijozlar uchun xavfsizlik, qulaylik, ekologik barqarorlik va texnologik rivojlanish timsoliga aylangan.

Turizm infratuzilmasi – bu turizm so’hasining samarali ishlashi va rivojlanishi uchun zarur bo’lgan barcha moddiy-texnik, ijtimoiy va tashkiliy shart-sharoitlarning yagona tizimi hisoblanadi. U turistik faoliyatni qo’llab-quvvatlovchi va sayyohlarning ehtiyojlarini qondiruvchi barcha resurslarni o’z ichiga oladi.

Turizm infratuzilmasining asosiy komponentlariga quyidagilarni kiritishimiz mumkin.

1. Yotoqxona xo’jaligi:

- Turar joy muassasalari (mehmonxonalar, motellar, hostellar)
- Qo’shimcha turar joy ob’ektlari (kottejlar, kempinglar)
- Yotoqxona xizmatlari (xonalarni tozalash, kir yuvish)

2. Transport tizimi:

- Havo transporti (aeroportlar, charter reyslar)
- Temir yo’l transporti (vokzallar, tezyurar poezdlar)
- Avtomobil transporti (avtovokzallar, taksi xizmatlari)
- Suv transporti (portlar, kruiz kemalari)

3. Oziq-ovqat xizmatlari:

- Restoranlar va kafelar
- Fast-fud korxonalari
- Milliy oshxona namunalar

4. Ko’ngilochar va dam olish tizimi:

- Madaniy-maishiy muassasalar (teatrlar, kinoteatrlar)
- O’yin-kulgi markazlari (parklar, akvaparklar)
- Sport inshootlari (golf maydonlari, tennis kortlari)

5. Sog’liqni saqlash va xavfsizlik tizimi:

- Shifoxonalar va travmpunktlar
- Aptekalar va tibbiy markazlar
- Qutqaruv xizmatlari

6. **Axborot-kommunikatsiya tizimi:**

- Turist axborot markazlari
- Internet ta'minoti
- Mobil aloqa xizmatlari

Turizm infratuzilmasining rivojlanish darajasi turistik mintaqaning raqobatbardoshligini belgilaydi. Yaxshi tashkil etilgan infratuzilma sayyohlarning qoniqish darajasini oshirib, ularning qayta kelish istagini kuchaytiradi va bu sayyohlarni ko'payishi albatta keyingi qadamlar uchun yani infrastrukturallarni yanada rivojlantirishda juda katta o'ringa ega hisoblanadi. Zamonaviy turizm infratuzilmasi barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslanib, ekologik talablarga javob berishi lozim.

O'zbekiston Respublikasidagi jozibador turistik infratuzilmaga ega bo'lgan obyektlar

№	Viloyatlar	Mehmonxonalar	Muzeylar	Teatrlar	Parklar
1	Andijon	26	7	3	21
2	Buxoro	218	19	2	6
3	Farg'ona	49	17	5	8
4	Jizzax	35	7	2	3
5	Xorazm	85	5	2	14
6	Namangan	52	2	2	5
7	Navoiy	32	5	0	9
8	Qashqadaryo	63	3	5	8
9	Qoraqalpog'iston respublikasi	47	5	3	7
10	Samarqand	153	15	4	4
11	Sirdaryo	20	1	1	2
12	Surxondaryo	66	8	2	15
13	Toshkent	307	33	20	21

O'zbekiston viloyatlaridagi turizm infratuzilmasi tahlili shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda turizm salohiyati katta bo'lishiga qaramay, poytaxt Toshkent shahri mehmonxonalar soni bo'yicha (307 ta) aniq yetakchilik qilmoqda. Bu holat shaharning mamlakatning asosiy iqtisodiy, madaniy va siyosiy markazi bo'lishi, shuningdek, ko'plab xorijiy mehmonlar va biznes sayohatchilarini jalb qilishi bilan bog'liq. Samarqand (153 ta) va Buxoro (218 ta) viloyatlari tarixiy ahamiyati va rivojlangan turizm infratuzilmasi tufayli ikkinchi o'rinda turadi. Aksincha, Sirdaryo viloyati atigi 20 ta mehmonxona bilan eng past ko'rsatkichga ega. Bu viloyatning nisbatan kichik hududi, aholi zichligi va turizm salohiyatining kam rivojlanganligi bilan izohlashimiz mumkin. Agarda Sirdaryo viloyatida turistik resurslar kam bo'ladigan bo'lsa, va buni inobatga olgan xolda sun'iy ravishda turistlarni jalb

qiladigan infrastrukturallarni qurilsa va investitsiyalarni asosiy qismini shu viloyatga qaratish kerak va bu viloyatdagi turistlar sonini ko'payishiga yordam beradi. O'z navbatida viloyat iqtisodiyotini jadal rivojlantirishga olib keladi Biroq, madaniy ob'ektlar va ko'ngilochar infratuzilmaning yetishmasligi bu imkoniyatlardan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda. O'zbekiston turizm infratuzilmasini muvozanatli rivojlantirish uchun tarixiy bo'lmagan viloyatlarda madaniy, ekologik va rekreativ loyihalarni jadal sur'atda amalga oshirish zarur. Bu nafaqat mintaqaviy iqtisodiyotni rag'batlantirishi, balki mamlakatimizning xalqaro turizm bozoridagi obro'sini oshirishga ham yordam beradi.

Transport infratuzilmasi davlat iqtisodiyotining rivojlanishida va uning xalqaro maydondagi integratsiyasida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyoning markazida joylashgani sababli, uning transport tizimi mintaqaviy iqtisodiy hamkorlik va logistika tarmoqlarining rivoji uchun strategik ahamiyatga ega. Ushbu infratuzilma mamlakatning iqtisodiy qudratini oshirish, hududlarni birlashtirish va xalqaro savdo imkoniyatlarini kengaytirishda shuningdek turizmni rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi. O'zbekiston, o'zining noyob tarixiy merosi va tabiiy boyliklari bilan jahon turizm xaritasida muhim o'rin egallagan bo'lsa-da, infratuzilma sohasidagi ayrim kamchiliklar turizm salohiyatining to'liq ro'yobga chiqishiga to'sqinlik qilmoqda. Turizmning rivojlanishi uchun transport tizimining qulay va ishonchli bo'lishi shart. Biroq, O'zbekistonda bu sohada jiddiy kamchiliklar mavjud. Xalqaro va mahalliy transport aloqalarining zaifligi bunda ko'pgina xalqaro aeroportlar (Toshkent, Samarqand, Buxoro) modernizatsiya qilingan bo'lsa-da, boshqa viloyatlarda (Farg'ona, Qarshi, Urganch) reyslar kam va qimmat. Tezyurar poezdlar faqat yirik shaharlar orasida ishlaydi, qishloq joylariga kirib borish qiyin. Shaharlararo avtomobil yo'llari yaxshi holatda emas, ayniqsa Surxondaryo va Qoraqalpog'istonda. Viloyat aeroportlarining aksariyati javob bera olmaydi. Masalan, Urganch aeroporti kuniga atigi 2-3 xalqaro reysni qabul qila olmoqda, bu esa Xiva kabi yirik turistik markazga tashrif buyuradigan sayyohlar sonini cheklab qo'ymoqda. Aeroport xizmatlarining sifat jihatidan pastligi, xususan bagaj qayta ishlashning uzoq davom etishi va yo'lovchilarni qabul qilish quvvatining cheklanganligi ko'plab noroziliklarga sabab bo'lmoqda.

Birinchi o'rinda aeroportlarni modernizatsiya qilish bo'yicha maxsus dastur ishlab chiqilishi zarur. Buning uchun xususiy investorlarni jalb qilish va ularga soliq imtiyozlari berish samarali bo'lishi mumkin. "Turizm ekspress" deb nomlangan maxsus poezdlarning joriy etilishi, ayniqsa, Toshkent-Samarqand-Buxoro-Xiva yo'nalishida sayyohlarga qulaylik yaratadi va bu ichki turizmni ham rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Va shuningdek, Asosiy turistik yo'nalishlardagi yo'llarni ta'mirlash va ularga zamonaviy yo'l belgilari o'rnatish sayyohlar harakatini osonlashtiradi. Shaharlarda sayyohlar uchun maxsus transport kartalari joriy etish va taksi xizmatini tartibga solish turistik xizmatlar sifatini oshirishga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston turizm salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun transport infratuzilmasini izchil ravishda modernizatsiya qilish zarur.

O'zbekiston turizm infratuzilmasini rivojlantirish jarayoni nafaqat transport tizimini takomillashtirishni, balki zamonaviy texnologiyalarni, yuqori malakali

kadrlarni va sifatli xizmat ko'rsatish madaniyatini ham o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Yuqorida aytib o'tilgan takliflarni amalga oshirish va xalqaro tajribalardan foydalanish muhim ro'l o'ynaydi. Mazkur islohotlarni amalga oshirish natijasida O'zbekiston nafaqat mintaqaviy, balki global turizm bozorida mustahkam o'rin egallashi, shuningdek turizm sohasining mamlakat iqtisodiyotiga qo'shgan hissasini sezilarli darajada oshirishi mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 12-yanvardagi PF-9-sonli Farmoni
2. Abdullayev A.R. "O'zbekiston transport infratuzilmasi: muammolar va istiqbollar" // Iqtisodiyot va turizm, 2023,
3. Aliyeva M. T., Mirzayev M. A., Turizm asoslari. O'quv qo'llanma.T.: O'zbekiston faylasuflar nashriyoti. 2011
4. UNWTO, <https://roadgenius.com/statistics/tourism/>
5. <https://stat.uz/uz/> - O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi
6. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.
7. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

FARG'ONA VODIYSIDA TURIZM RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Sirojiddinov Jamoliddin Kamoliddin o'g'li

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat
chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Farg'ona vodiysining turizm sohasidagi o'ziga xos xususiyatlari, tabiiy, tarixiy, madaniy va iqtisodiy resurslari tahlil qilingan. Farg'ona vodiysi O'zbekistonning eng sarmahsul, tarixiy va tabiiy boyliklarga ega hududi bo'lib, turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Hududning geografik joylashuvi, tog'li va vodiqli landshaftlari, shuningdek, ekologik va ekstremal turizm uchun qulay sharoitlar yaratadi. Farg'ona vodiysi turizmi faqat tarixiy obidalar bilan cheklanmay, balki boy madaniyat, an'anaviy hunarmandchilik va betakror tabiatni o'z ichiga olgan murakkab va jozibador soha sifatida taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: Farg'ona vodiysi, turizm, tarixiy obidalar, madaniy meros, ekologik turizm, ekstremal turizm, agroturizm, festival turizmi, hunarmandchilik, transport infratuzilmasi, Chotqol biosfera hududi, milliy taomlar festivali, agroturizm, tabiatni asrash, madaniy turizm, Farg'ona shaharlar, turizm rivojlanishi.

Turizm salohiyatini rivojlantirish va undan samarali foydalanish muammolarini unga innovatsion yondashuvlarni qo'llash nuqtai nazaridan o'rganish har qanday davlatda va turli davrlarda, ayniqsa inqiroz davrida dolzarb masala hisoblanadi. Mamalakatimiz ham bundan mustasno emas, ayniqsa, barqaror rivojlanish sharoitida turizm sohasi, ma'lumki, dunyoda eng faol rivojlanayotgan va tubdan o'zgarib borayotgan soha hisoblanadi. Shunga ko'ra, turizm salohiyatidan foydalanish iqtisodiyotdagi inqiroz hodisalari sharoitida unga yangicha yondashuvlarni qo'llash bilan ham samarali bo'lishi mumkin.

Farg'ona vodiysi O'zbekistonning eng sarmahsul, tarixiy, madaniy va tabiiy boyliklarga ega hududlaridan biri bo'lib, turizm sohasini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Farg'ona vodiysida turizm rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari biri hududning geografik va tabiiy sharoitlaridir. Farg'ona vodiysi O'zbekistonning sharqiy qismida joylashgan bo'lib, u Qurama, Chatqol va Olay tog' tizmalari bilan o'ralgan. Hudud serhosil yerlar, boy suv resurslari hamda mo'tadil iqlimi bilan ajralib turadi. Bu tabiiy sharoitlar nafaqat qishloq xo'jaligi, balki ekologik va tog' turizmini rivojlantirish uchun ham qulay imkoniyatlar yaratadi. Vodiya tog'li, vodiqli va cho'l manzaralari uyg'unlashgan bo'lib, ekologik va ekstremal turizm turlarini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Hududning tabiiy geografik tuzilmasi turlicha bo'lib, bu yerda tog'li, vodiqli va qisman cho'l landshaftlari o'zaro uyg'unlashgan. Ayniqsa, tog'li hududlar — sayyohlar uchun ekstremal sport turlari, piyoda yurish (trekking), tog' velosipedi, tog' chang'isi kabi faol dam olish imkoniyatlarini taqdim etadi. Shu bilan birga, vodiyning o'ziga xos o'simlik va hayvonot dunyosi ekologik turizmni rivojlantirishga keng imkoniyat yaratadi.

Farg'ona vodiysi qadimdan sivilizatsiya markazi bo'lgan. Bu yerda Qo'qon xonligi, Marg'ilon, Andijon kabi qadimiy shaharlar joylashgan. Farg'ona vodiysi qadim zamonlardan buyon Markaziy Osiyodagi muhim sivilizatsiya markazlaridan biri bo'lib kelgan. Bu hudud tarixiy jihatdan Buyuk Ipak yo'lining muhim tarmoqlaridan biri o'tgan mintaqasi sifatida alohida ahamiyatga ega. Ayniqsa, Ko'kand xonligi davrida bu yer siyosiy, madaniy va iqtisodiy markazga aylangan. Marg'ilon, Andijon, Qo'qon kabi qadimiy shaharlarda bugungi kunga qadar saqlanib qolgan tarixiy obidalar, me'moriy yodgorliklar va shaharsozlik an'analari vodiyning boy tarixidan dalolat beradi.

Tarixiy obidalar, masjid-madrasalar, mahalliy hunarmandchilik markazlari (masalan, Marg'ilon ipakchilik markazi) sayyohlarni jalb qiladi. Farg'ona vodiysida joylashgan ko'plab tarixiy obidalar, masjid-madrasalar hamda mahalliy hunarmandchilik markazlari hududning madaniy merosini ifodalaydi va sayyohlar e'tiborini tortadi. Ayniqsa, Marg'ilon shahridagi ipakchilik an'analari dunyo miqyosida mashhur bo'lib, bu yerda qadimiy usullarda ipak ishlab chiqarish jarayonini bevosita tomosha qilish imkoniyati mavjud. Shuningdek, Rishton kulolchilik markazi, Qo'qon yog'och o'ymakorligi maktabi kabi hunarmandchilik markazlari milliy an'analarni sayyohlarga yaqindan tanishtirishda muhim rol o'ynaydi. Bu omillar etnografik va madaniy turizmning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Farg'ona vodiysi shaharlari o'ziga xos an'anaviy kasb-hunar maktablari bilan mashhur bo'lib, bu mintaqa hunarmandchilik madaniyatining yuksak darajada rivojlanganidan dalolat beradi. Masalan, Marg'ilon qadimdan ipakchilik markazi sifatida tanilgan bo'lib, bu yerda ipak matolar qo'lda, tabiiy bo'yoqlar yordamida tayyorlanadi. Rishton shahri o'zining nafis naqshlar bilan bezatilgan milliy kulolchilik mahsulotlari bilan mashhur, ularning aksariyati xalqaro ko'rgazmalarda namoyish etiladi. Qo'qonda esa yog'och o'ymakorligi an'anasi asrlar davomida avlodlardan avlodga o'tib kelmoqda. Ushbu hunarmandchilik tarmoqlari sayyohlar orasida katta qiziqish uyg'otadi va mahalliy iqtisodiyotga sezilarli daromad keltiradi. Mahalliy hunarmandchilik ustaxonalari nafaqat ishlab chiqarish joyi, balki sayyohlar uchun madaniy-ma'rifiy maskan sifatida ham xizmat qilmoqda. Bu ustaxonalarda tashrif buyuruvchilar uchun mahorat darslari, amaliy ko'rgazmalar va interaktiv ekskursiyalar tashkil etilishi orqali nafaqat hunar o'rganish, balki milliy an'analar bilan bevosita tanishish imkoniyati yaratiladi. Bunday yondashuv tajriba asosidagi (interaktiv) turizmni rivojlantirib, sayyohlarning mintaqaga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi hamda turizm infratuzilmasini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Farg'ona vodiysida tarixiy va diniy obidalar keng tarqalgan bo'lib, bu hudud diniy turizm uchun katta ahamiyatga ega. Qadimiy masjidlar, maqbaralar va ziyoratgohlar nafaqat diniy e'tiqodni ifodalaydi, balki hududning tarixiy va madaniy merosini ham aks ettiradi. Jumladan, Qo'qon shahridagi Jome masjidi - O'zbekistonning eng yirik va qadimiy ibodatxonalaridan biri bo'lib, u o'zining me'moriy go'zalligi va tarixiy ahamiyati bilan sayyohlarni jalb qiladi. Shuningdek, boshqa tarixiy-diniy obyektlar ham sayyohlar uchun muhim ziyoratgohlar hisoblanadi. Ushbu joylar nafaqat diniy maqsadlarda, balki madaniy va tarixiy tadqiqotlar uchun ham katta qiziqish uyg'otadi.

Farg'ona vodiysi geografik jihatdan tog'li hududlar bilan o'ralgan bo'lib, bu mintaqaning transport imkoniyatlarini cheklab kelgan. Biroq, so'nggi yillarda mintaqada yo'l infratuzilmasi va transport tarmoqlari sezilarli darajada rivojlanmoqda. Yangi va modernizatsiya qilingan avtomobil va temiryo'l yo'llari, shuningdek, Farg'ona, Andijon va Namangan shaharlari orqali xalqaro va ichki havo qatnovlari amalga oshiriladigan zamonaviy aeroportlar sayyohlarning hududga oson kirib kelishiga imkon yaratadi. Ushbu rivojlanishlar sayyohlar oqimini ko'paytirish va turizmni yanada rivojlantirishga katta turtki bo'lmoqda.

Biroq, Farg'ona vodiysining ba'zi chekka va tog'li hududlariga borish hali ham qiyin bo'lishi mumkin. Ushbu hududlarga transport infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi, yo'llarning yomon holati yoki uzoq masofalar sababli sayyohlar uchun noqulayliklar tug'dirishi mumkin. Biroq, bu muammoni hal qilish uchun logistikani yaxshilash, yangi transport tarmoqlarini yaratish, yo'l infrastrukturasini modernizatsiya qilish va texnologik yechimlarni joriy etish orqali sayohat qilishni yanada qulaylashtirish mumkin. Bu jarayon sayyohlik faoliyatini rivojlantirishga hamda hududga bo'lgan qiziqishni oshirishga yordam beradi.

Ekoturizm Farg'ona vodiysida katta rivojlanish imkoniyatiga ega bo'lgan turizm turlaridan biridir. Hududning tog'li va soylik landshaftlari, shuningdek, milliy tabiat bog'lari (masalan, Chotqol biosfera hududi) ekologik turizmni rivojlantirish

uchun ideal muhit yaratadi. Chotqol biosfera hududi o'zining noyob o'simlik va hayvonot dunyosi bilan ajralib turadi va sayyohlarga tabiatni asrash, ekologik izlanishlar o'tkazish, ekologik ta'lim olish imkoniyatlarini taqdim etadi. Ushbu hududda ekologik sayohatlar, tabiatni himoya qilish bo'yicha dasturlar va mahorat darslari tashkil etish orqali sayyohlar ekologik ongini oshirish va tabiiy boyliklarni saqlashga hissa qo'shishlari mumkin.

Agroturizm Farg'ona vodiysida juda keng tarqalgan va rivojlanayotgan turizm turlaridan biridir. Vodiyning serhosil yerlarida bog'dorchilik, uzumchilik kabi qishloq xo'jaligi tarmoqlari o'ziga xos iqtisodiy va madaniy ahamiyatga ega. Sayyohlar uchun bu yerda bog'larda meva terish, uzum yig'ish kabi qishloq mehnatini o'z ko'zlari bilan ko'rish va undan amaliy tajriba olish imkoniyatlari mavjud. Shuningdek, qishloq hayoti bilan tanishish, an'anaviy qishloq xo'jaligi usullari bilan tanishish va mahalliy aholi bilan bevosita muloqot qilish agroturizmning eng jozibador jihatlaridan biridir. Bu esa o'z navbatida, mahalliy jamiyatni qo'llab-quvvatlash va sayyohlarni ekologik barqarorlikni saqlashga undash imkoniyatini yaratadi.

Festival va madaniy turizm Farg'ona vodiysida turizm sohasini yanada jonlantirishga katta imkoniyat yaratadi. Hududda o'tkaziladigan folklor bayramlari, milliy musiqiy va raqs an'analari, shuningdek, milliy taomlar festivali sayyohlarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Farg'ona vodiysida an'anaviy xalq bayramlari, shuningdek, mahalliy san'atkorlar va hunarmandlar tomonidan o'tkaziladigan ko'rgazmalar va chiqishlar, sayyohlarga mintaqaning boy madaniy merosi bilan tanishish imkonini beradi. Milliy taomlar festivali esa sayyohlarga Farg'ona vodiysining o'ziga xos gastronomik madaniyati va taomlarini tatib ko'rish imkoniyatini taqdim etadi, bu esa gastronomik turizmni rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Farg'ona viloyatida turizm

Ko'rsatkich	2023 yil	2024 yil
Ichki sayyohlar soni	1,660,000	-
Xorijiy sayyohlar soni	421,000	430,000
Madaniy meros ob'ektlari	376 ta	50 ta turizm marshrutida
Joylashtirish vositalari	305 ta	-
Mehmonxonalar soni	43 ta	-
Oilaviy mehmon uylari	234 ta	-
Xostellar soni	28 ta	-
Turistik firmalar faoliyati	85 ta	-
Turizm eksporti hajmi (AQSh dollari)	-	125 million
Turizm halqasining rejalashtirilgan davomiyligi	-	3–7 kun
Turizm yo'nalishlari soni	-	2 barobar oshirish

Ichki va xorijiy sayyohlar soni 2023 yilga mo'ljallangan rejada ichki sayyohlar soni 1,660,000, xorijiy sayyohlar soni esa 421,000 nafar edi. 2024 yil uchun xorijiy sayyohlar soni 430,000 nafardan oshdi.

Madaniy meros ob'ektlari 376 ta mavjud madaniy meros ob'ektidan 50 tasi turizm marshrutlariga kiritilgan. Bu, madaniy merosni saqlash va sayyohlar uchun jozibador qilishga qaratilgan sa'y-harakatlarni ko'rsatadi.

Joylashtirish vositalari 305 ta joylashtirish vositasi mavjud bo'lib, ularning 43 tasi mehmonxona, 234 tasi oilaviy mehmon uyi va 28 tasi xostelni tashkil etadi. Bu, turli darajadagi sayyohlar uchun turli xil joylashtirish imkoniyatlarini taqdim etadi.

Turizm eksporti 2024 yil uchun turizm eksporti hajmi 125 million AQSh dollardan oshdi. Bu, turizm sohasining iqtisodiy ahamiyatini oshirishga qaratilgan tashabbusni ko'rsatadi.

Farg'ona viloyatida turizm halqasini tashkil etish rejalashtirilgan bo'lib, bu orqali sayyohlarning viloyatda qolish muddatini 3 kundan 7 kungacha uzaytirish va tashrif obyektlari sonini ikki barobar oshirish maqsad qilingan.

Farg'ona viloyati turizm sohasida sezilarli o'sish sur'atlarini ko'rsatmoqda. Madaniy meros ob'ektlarini turizm marshrutlariga kiritish, joylashtirish vositalarining ko'payishi va turizm eksportining oshishi viloyatning turizm salohiyatini yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Turizm halqasini tashkil etish orqali sayyohlarning viloyatda qolish muddatini uzaytirish va tashrif obyektlari sonini oshirish rejalari amalga oshirilsa, bu viloyatni yanada jozibador turizm manziliga aylantiradi.

Farg'ona vodiysi turizmi - bu faqatgina tarixiy joylar emas, balki boy madaniyat, an'anaviy hunarmandchilik va betakror tabiatni o'z ichiga olgan murakkab sohadir. Mazkur mintaqada turizmni rivojlantirish uchun mahalliy brendlar yaratish, ichki va tashqi reklama kampaniyalarini yo'lga qo'yish, infratuzilmani mustahkamlash va xodimlarni tayyorlash muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Туристические итоги 2020 года: путешествовать стали, как 30 лет назад. Кп.ру. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.kp.ru/russia/новости-туризма-в-россии/как-пандемия-изменила-путешествия> (дата обращения: 07.07.2022).
2. Выступление Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёева на пятнадцатом саммите Организации экономического сотрудничества. 28 ноября 2021 г., г. Ашхабад
3. Келлер П. [Влияние мировых кризисов на туризм](#) // Вестник РМАТ. – 2013. – № 3. – с. 17-20.
4. Логунсова И.В. [Индустрия туризма в условиях пандемии коронавируса: вызовы и перспективы](#) // Государственное управление. Электронный вестник. – 2020. – № 80. – с. 49-65. – doi: 10.24411/2070-1381-2020-10063.
5. Забаева М.Н. Эффективное использование регионального туристского потенциала: теория, методология и практика. / автореф. дис. ... д-ра эконом. наук. - Н. Новгород, 2011. – 23 с.
6. Мизинцева М.Ф. и др. Пандемия COVID-19. Биология и экономика. / Специальный выпуск: информационно-аналитический сборник. - М.: Издательство Перо, 2020. – 110 с.

7. Baxriddinova T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – С. 578-580.
8. Очилова Ф.М., Жалолиддинова Х., Нурматова С. Туризм в Узбекистане после СОВИД-19 // Научно-электронный журнал «Экономические и инновационные технологии». – 2021. – № 1. – с. 333-341.
9. Узбекистан вошел в список самых быстрорастущих стран по туризму. Газета.уз. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2020/02/04/tourism> (дата обращения: 10.07.2022).
10. Указ Президента Республики Узбекистан «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан» от 07.02.2017 г., Н УП-4947
11. Указ Президента Республики Узбекистан «О дополнительных мерах по ускоренному развитию туризма в Республике Узбекистан» от 05.01.2019 г., Н УП-5611
12. Развитие туризма в Узбекистане в 2021 г. Профи.трэвел. [Электронный ресурс]. URL: <https://profi.travel/news/53287/details> (дата обращения: 10.12.2021).
13. Указ Президента Республики Узбекистан «О неотложных мерах поддержки сферы туризма для снижения негативного воздействия коронавирусной пандемии» от 28.05.2020г., Н УП – 6002
14. Baxriddinova T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – С. 830-833.

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Qudratova Nozliya Ilhom qizi
Qayumova Zilola Furqat qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, San'atshunoslik fakulteti
Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishi 2-bosqich talabalari

Annotatsiya. ushbu maqolada O'zbekistonda ichki va tashqi turizmning mavjud imkoniyatlari, davlat siyosati asosida amalga oshirilayotgan islohotlar, infratuzilma hamda xizmatlar sifati va kelajakdagi istiqbollar keng yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy turizm turlarining rivoji, raqamli texnologiyalarni joriy etish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, mahalliy aholi orasida turizm madaniyatini oshirish masalalari va shaxsiy fikrlar bilan tanishasiz.

Kalit so'zlar: turizm, ichki turizm, tashqi turizm, davlat siyosati, infratuzilma, Ipak yo'li, raqamli xizmatlar, ekologik turizm, madaniy meros.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan turizmni rivojlantirish milliy strategiyaning muhim yo'nalishiga

aylandi desak adashmaymiz. 2019-yil 5-yanvarda qabul qilingan PQ–4095-sonli “Turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Prezident qarori ushbu sohada tub burilish yasagan normativ-huquqiy asos bo‘ldi. Ushbu qaror asosida yangi turistik zonalar tashkil etish, ichki turizmni ommalashtirish, xalqaro marketing kampaniyalarini olib borish, vizasiz rejimlar, zamonaviy infratuzilma qurilishi kabi muhim chora-tadbirlar belgilangan.

1. Ichki turizm: mahalliy imkoniyatlar va rivojlanish omillari.

Ichki turizmni rivojlantirish aholining o‘z mamlakatidagi tarixiy-madaniy obidalar, tabiiy go‘zalliklar va zamonaviy infratuzilmaga ega dam olish maskanlariga qiziqishini oshirish bilan bog‘liq. O‘zbekistonning har bir hududi o‘ziga xos turistik resurslarga ega bo‘lib, ichki turizm uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Farg‘ona vodiysi hunarmandchiligi, Xorazm va Buxorodagi ziyoratgohlar, Toshkent viloyatining tog‘li hududlari, Navoiy viloyatidagi Sarmishsoy darasidagi petrogliflar, Qoraqalpog‘istonning Mo‘ynoq shahri hamda Aral dengizi atrofi – bularning barchasi turli yo‘nalishlarda ichki sayohatlarni tashkil qilish uchun qulay zamin yaratib kelmoqda.

Ichki turizmni rivojlantirish maqsadida quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

- “Yoshlar turizmi” dasturlari doirasida talabalar va maktab o‘quvchilari uchun chegirmali ekskursiyalar;
- “Oila bilan sayohat qil” loyihasi orqali arzon va qulay turpaketlar;
- Mahalliy budjetlar hisobidan transport xarajatlarini qoplash mexanizmlari;
- Yangi yo‘nalishlar bo‘yicha sayyohlik marshrutlarining ishlab chiqilishi (masalan, “Ekologik turizm haftaligi”, “Tarix izidan” loyihalari).

2023-yil yakunlariga ko‘ra, O‘zbekistonda 12,4 million nafar mahalliy sayyoh turizm xizmatlaridan foydalanishgan. Bu 2020-yilga nisbatan 2 baravarga yaqin ko‘rsatkich.

2. Tashqi turizm: xalqaro e‘tirof va xorijiy sayyohlar oqimi

O‘zbekistonning tashqi turizmga erishayotgan yutuqlari, asosan, tarixiy-madaniy meros obidalari, xalqaro aloqalar, soddalashtirilgan vizaviy rejim hamda ijtimoiy barqarorlik tufayli shakllanib kelmoqda. Samarqand, Xiva, Buxoro, Termiz kabi shaharlar “Ipak yo‘li” sivilizatsiyasi markazlari sifatida dunyo sayyohlari orasida mashhurlikka erishmoqda. 2022-yilda 5,2 mln, 2023-yilda esa 6,1 mln dan ortiq xorijiy sayyoh O‘zbekistonga tashrif buyurgan bo‘lib, eng ko‘p sayyohlar Qozog‘iston, Tojikiston, Rossiya, Turkiya, Xitoy, Hindiston va Janubiy Koreyadan kelgan. 2024-yil mart oyida Yevropa Ittifoqi bilan imzolangan turizm aloqalarini mustahkamlash bo‘yicha memorandum xorijiy oqimni kengaytirish uchun yangi bosqichga yo‘l ochib berdi. Hozirgi kunda 90 dan ortiq davlat fuqarolari uchun vizasiz va soddalashtirilgan vizali tartiblar joriy etilgan. Shuningdek, Toshkent, Samarqand, Farg‘ona va Urganch xalqaro aeroportlarida sayyohlar uchun maxsus xizmatlar joriy etilgan.

Ichki turizm aholi farovonligini oshirish hamda mahalliy iqtisodiyotga turtki berish vositasida muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonning har bir viloyati turizm salohiyatiga ega. Masalan bulardan Farg‘ona vodiysida hunarmandchilik an‘analari,

Qashqadaryoda qadimiy yodgorliklar (Kitob astronomik markaziva Qarshi karvonsaroyi), Navoiy va Buxoroda ziyorat turizmi ob'ektlari keng tarqalgan.

Ichki turizmni rivojlantirishda “Mahalliy sayohatlar haftaligi”, “Bir viloyat – bir brend” kabi tashabbuslar orqali mahalliy sayyohlar soni ko'paymoqda. 2023-yilda ichki turizm xizmatlaridan foydalangan o'zbekistonliklar soni 12 mln dan oshdi.

O'zbekiston geografik joylashuvi, boy tarixiy-madaniy merosi va tinch ijtimoiy muhit tufayli xalqaro sayyohlar uchun jozibador mamlakatga aylanmoqda. Samarqand, Xiva Buxoro kabi shaharlar YuNESKO ro'yxatiga kiritilgan. Xalqaro hamkorlik doirasida BMTning Jahon turizm tashkiloti (UNWTO), Yevropa Ittifoqi, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki kabi tuzilmalar bilan qo'shma loyihalar amalga oshirilmoqda. Xususan, Toshkent, Buxoro va Termizda zamonaviy aeroportlar rekonstruksiya qilindi, “Silk Road Samarkand” mega-loyihasi 2022-yilda ishga tushirildi va ayni damda 2025-yilgacha 150 dan ortiq yangi mehmonxona qurilishi rejalashtirilgan.

O'zbekiston turizmni rivojlantirish orqali iqtisodiy va madaniy salohiyatini yuksaltirish hamda xalqaro maydonda o'z imidjini mustahkamlash yo'lida barqaror harakat qilinmoqda. Ichki turizm orqali aholining madaniy saviyasi va faol hayot tarzi shakllanayotgan bo'lsa, tashqi turizm esa valyuta tushumlari, xorijiy sarmoya jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Davlat siyosatining izchil amalga oshirilishi bilan mamlakat tez orada mintaqaning yetakchi turizm markazlaridan biriga aylanishi maqsad qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4095-sonli qarori, 2019-yil 5-yanvar.
2. Turizm va madaniy meros vazirligi rasmiy ma'lumotlari – www.uzbektourism.uz
3. UNWTO (Jahon turizm tashkiloti) hisobotlari – www.unwto.org
4. Jo'rayev Sh. “O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari”, Toshkent, 2023.
5. “Silk Road Samarkand” rasmiy portali – www.silkroad-samarkand.com
6. “O'zbekiston iqtisodiyoti: rivojlanish strategiyasi”, Iqtisodiyot fanlari markazi, 2022.

TURIZM BOZORIDA LOGISTIKA XIZMATLARI

Zuxridinova Ximoyatxon Shoyadbek qizi,
Andijon davlat universiteti talabasi
ximoyatshoyadbekovna@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm sohasida logistika xizmatlarining o'rni, turlari va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri keng yoritilgan. Transport, mehmonxona, ekskursiya va tadbirlar hamda axborot logistikasi kabi asosiy yo'nalishlar ko'rib chiqilib, ularning turizm industriyasidagi o'rni va ahamiyati

yoritiladi. Shuningdek, O'zbekiston misolida logistika xizmatlarining rivojlanish holati va istiqbollari tahlil qilinib, sohani yanada takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: turizm logistikasi, transport logistikasi, transport-logistika infratuzilmasi, mehmonxona logistikasi, ekskursiya logistikasi, axborot logistikasi, O'zbekistonda turizm, logistika xizmatlari rivojlanishi.

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida turizm sohasi jadal rivojlanayotgan va raqobatbardosh tarmoqlardan biri hisoblanadi. Turizm nafaqat davlat byudjetiga barqaror daromad keltiruvchi omil, balki iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlarini yaratish, madaniyatlararo muloqot va hududiy infratuzilmani rivojlantirish vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega [1]. Ushbu sohaning uzluksiz va sifatli faoliyat yuritishida logistika xizmatlari alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, turizm bozorida xizmatlar zanjirining muvofiqlashtirilgan holda boshqarilishi va logistika operatsiyalarining samaradorligi sayyohlar uchun qulay va xavfsiz muhit yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Turizmda logistika deganda, sayohat qilish jarayonida to'liq xizmatlar tizimini — transport, joylashtirish, ovqatlanish, ekskursiyalar, yuk tashish va boshqa xizmatlarning bir butun tizimda uyg'unlashtirilgan holda tashkil etilishi tushuniladi. Bugungi kunda logistika xizmatlarining rivojlanish darajasi turistik hududlarning raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omillardan biri bo'lib bormoqda [2]. Shu bois, turizm bozorida logistika xizmatlarini tahlil qilish, ularning turlari, xususiyatlari va rivojlanish istiqbollarini aniqlash dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu maqolada turizm bozorida logistika xizmatlarining mohiyati, ularning asosiy shakllari, xizmat ko'rsatish sifati va iqtisodiy samaradorligi hamda O'zbekistonda mavjud holati va rivojlanish istiqbollari keng yoritiladi. Maqolaning asosiy maqsadi — turizmda logistika xizmatlarini chuqur o'rganish va ularning samarali boshqaruvini ta'minlash yo'llarini aniqlashdir.

Turizmda logistika xizmatlarining roli va turlari

Zamonaviy turizm sanoatining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishida logistika xizmatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Logistika - bu nafaqat tovarlar va materiallar harakati, balki sayyohlarning o'zlarini, ularning ma'lumotlarini va his-tuyg'ularini ham boshqarishni o'z ichiga olgan ko'p o'lchovli va murakkab tizimdir. Turizm logistikasi - bu sayyohlarning sayohatlarini rejalashtirish, tashkil etish va amalga oshirish jarayonlarida resurslar va xizmatlarni samarali boshqarish tizimidir. Ular nafaqat ichki tashkiliy jarayonlarni, balki iste'molchi ehtiyojlarini qondirish, xizmatlar sifatini oshirish va raqobatbardoshlikni ta'minlashda ham hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Turizmdagi logistikaning o'ziga xosligi shundaki, u nafaqat moddiy oqimlarni, balki axborot va moliyaviy oqimlarni ham boshqarishni talab qiladi. Shuning uchun turizm logistikasi turli xil elementlarni o'z ichiga oladi va turli shakllarda namoyon bo'ladi.

Turizmda qo'llaniladigan logistika xizmatlarini quyidagi asosiy turlarga ajratish mumkin [3]:

➤ Transport logistikasi: Sayyohlarni manzilga yetkazib berish, ichki va xalqaro transport xizmatlarini tashkil etish. Transport logistikasi sayyohlik marshrutlarini rejalashtirish, transport vositalarini tanlash va optimallashtirish, shuningdek, sayyohlarning xavfsizligini ta'minlash kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

➤ Joylashtirish logistikasi: Mehmonxonalar, dam olish maskanlari va boshqa turar joylarni boshqarish, bron qilish va joylashtirish jarayonlarini optimallashtirish. Joylashtirish logistikasi mehmonxona xizmatlarini boshqarish, xonalarni bron qilish va taqsimlash, shuningdek, sayyohlarga qulay va sifatli turar joy xizmatlarini ko'rsatish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

➤ Ovqatlanish logistikasi: Restoranlar, kafe va boshqa ovqatlanish joylarini boshqarish, sayyohlarga sifatli va xavfsiz ovqatlanish xizmatlarini ko'rsatish. Ovqatlanish logistikasi oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish, ovqatlanish joylarini boshqarish, shuningdek, sayyohlarga turli xil ovqatlanish xizmatlarini taklif qilish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

➤ Ekskursiya xizmatlari logistikasi: Ekskursiyalar, sayohatlar va boshqa ko'ngilochar tadbirlarni tashkil etish, sayyohlarga qiziqarli va ma'lumotli ekskursiya xizmatlarini ko'rsatish. Ekskursiya xizmatlari logistikasi ekskursiya marshrutlarini rejalashtirish, ekskursiya guruhlarini boshqarish, shuningdek, sayyohlarga turli xil ko'ngilochar tadbirlarni taklif qilish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

➤ Axborot logistikasi: Sayyohlarga zarur bo'lgan ma'lumotlarni yetkazish, turistik xizmatlarni onlayn bron qilish va sotish, sayyohlar bilan aloqa o'rnatish. Axborot logistikasi sayyohlarga turistik xizmatlar haqida ma'lumot berish, onlayn bron qilish va sotish tizimlarini boshqarish, shuningdek, sayyohlar bilan aloqa o'rnatish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

➤ Sug'urta va xavfsizlik logistikasi: Sayyohlarni sug'urta qilish, ularning xavfsizligini ta'minlash va favqulodda vaziyatlarda yordam ko'rsatish. Sug'urta va xavfsizlik logistikasi sayyohlarni sug'urta qilish, xavfsizlik choralari ko'rish, shuningdek, favqulodda vaziyatlarda yordam ko'rsatish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

Ushbu logistika turlarining har biri turizm faoliyatida o'zaro bog'liq bo'lib, kompleks tarzda ishlaganda mijozlar ehtiyojini maksimal darajada qondirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bugungi globalashuv davrida barqaror va yuqori sifatli logistika tizimiga ega bo'lgan turizm kompaniyalari raqobatda ustunlikka ega bo'lmoqda. Shunday qilib, turizm logistika xizmatlari nafaqat operatsion jarayonlarning muvofiqligini ta'minlaydi, balki turizm mahsulotining qiymat zanjirida ham markaziy o'rin egallaydi. Bu xizmatlarning har biri to'g'ri tashkil etilgandagina turizm sohasi rivoji va mijozlar mamnunligini kafolatlash mumkin.

Turizm bozorida logistika xizmatlarining muammolari: O'zbekiston misolida chuqur tahlil

O'zbekiston turizm sohasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratayotgan bo'lsa-da, bu yo'lda hal qilinishi zarur bo'lgan bir qator jiddiy muammolar mavjud. Ayniqsa, logistika xizmatlari sohasidagi kamchiliklar sayyohlar oqimining o'sishiga to'sqinlik qilmoqda va umumiy xizmat ko'rsatish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

1. Infratuzilmaning yetarli emasligi: Sayyohlar ko'zoynagi bilan qarash.

Sayyohlar O'zbekistonga kelganda, ayniqsa, uzoq va chekka hududlarga sayohat qilishni rejalashtirganda, infratuzilmaning yetarli emasligi bilan to'qnash kelishadi. Yo'llarning sifatsizligi, transport vositalarining kamligi va logistika markazlarining yetishmasligi sayohatni qiyinlashtiradi. Misol uchun, Qoraqalpog'istonning noyob tabiiy manzaralariga yoki Surxondaryoning tarixiy obidalariga borish uchun ko'p vaqt va kuch sarflashga to'g'ri keladi.

2. Internet tezligi va aloqa sifati pastligi: Raqamli dunyoda orqada qolish.

Bugungi kunda sayyohlar uchun internet va aloqa xizmatlari muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda internet tezligi va aloqa sifatining pastligi sayyohlarga onlayn xizmatlardan foydalanishda qiyinchiliklar tug'diradi. Masalan, mehmonxonani bron qilish, ekskursiyaga yozilish yoki yo'nalishni aniqlash uchun sayyohlar ko'pincha muammolarga duch kelishadi.

3. Qo'shni davlatlar bilan transport aloqalari: Mintaqaviy integratsiyaning ahamiyati.

O'zbekiston Markaziy Osiyoning markazida joylashgan bo'lib, mintaqaviy turizm uchun katta salohiyatga ega. Biroq, qo'shni davlatlar bilan transport aloqalarining yetarli emasligi mintaqaviy turizmning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Masalan, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston bilan temir yo'l va avtomobil yo'llarining yetarli emasligi sayyohlarning mintaq bo'ylab sayohat qilishini qiyinlashtiradi.

4. Iqlim o'zgarishlari: Barqaror turizmning zarurati.

Iqlim o'zgarishlari O'zbekiston turizm sohasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, haroratning ko'tarilishi, suv resurslarining kamayishi va tabiiy ofatlarning ko'payishi turistik ob'ektlarga zarar yetkazmoqda va sayyohlarning xavfsizligiga tahdid solmoqda.

5. Logistika xizmatlarining qimmatligi: Raqobatbardoshlikni oshirish.

O'zbekistonda logistika xizmatlarining qimmatligi sayyohlar uchun sayohat xarajatlarini oshiradi va mamlakat turizmining raqobatbardoshligini pasaytiradi. Masalan, transport, mehmonxona va ovqatlanish xizmatlarining yuqori narxlari sayyohlarni boshqa mamlakatlarga sayohat qilishga undaydi.

6. Kadrlar malakasining yetarli emasligi: Xizmat ko'rsatish sifatini oshirish.

Turizm sohasida malakali kadrlar yetishmasligi xizmat ko'rsatish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, gidlar, mehmonxona xodimlari va transport xodimlarining malakasizligi sayyohlarga noqulaylik tug'diradi.

7. Mavsumiylikning ta'siri: Yil davomida sayyohlarni jalb qilish.

O'zbekiston turizmining mavsumiyligi yuqori bo'lib, sayyohlar oqimi yil davomida notekis taqsimlanadi. Bu esa logistika xizmatlarining samaradorligini pasaytiradi va resurslardan noto'g'ri foydalanishga olib keladi.

O'zbekistonda turizm bozorida logistika xizmatlarining rivojlanish istiqbollari.

O'zbekiston Respublikasi boy tarixiy-madaniy merosi, betakror tabiati va mehmondo'stligi bilan xalqaro turizm bozorida alohida o'rin tutadi. O'zbekistonda turizm logistikasi xizmatlarining rivojlanishi O'zbekiston Respublikasi turizm sohasida logistika xizmatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Mamlakatimizda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi mehmonxonalar va dam olish maskanlarini qurish, shuningdek, turistik yo'nalishlarni diversifikatsiya qilish orqali logistika xizmatlarining sifati va samaradorligini oshirishga intilish mavjud. Xususan, davlat tomonidan qabul qilingan strategik dasturlar doirasida 2025-yilga qadar turizm industriyasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 5 foizgacha yetkazish va 9 milliondan ortiq turistlarni jalb qilish maqsad qilingan [4].

Mamlakatimizda turizm infratuzilmasini rivojlantirish, jumladan, logistika xizmatlarini takomillashtirish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda quyidagi yo'nalishlar muhim ahamiyat kasb etadi [5]:

1. Transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish – O'zbekistonda turizm sohasida transport xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari mamlakatning turizm salohiyati va transport tizimi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni mustahkamlashga qaratilgan. Bu borada davlat tomonidan qabul qilingan farmon va qarorlar asosida islohotlar amalga oshirilmoqda.

2. Raqamli texnologiyalarni joriy etish – Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi turizm sohasida logistika xizmatlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Masalan, onlayn bron qilish tizimlari, mobil ilovalar va GPS texnologiyalari sayyohlarga qulaylik yaratadi va xizmatlar sifatini oshiradi.

3. Ekologik barqarorlikni ta'minlash – Yashil logistika tamoyillarini joriy etish orqali ekologik toza transport vositalaridan foydalanish, uglerod izini kamaytirish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni minimallashtirish maqsad qilingan. Bu esa O'zbekistonning ekologik barqaror turizm yo'nalishi sifatida nufuzini oshiradi.

4. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish – Mintaqaviy va xalqaro transport yo'laklarini rivojlantirish orqali O'zbekistonni qo'shni davlatlar va boshqa turistik yo'nalishlar bilan bog'lash, transchegaraviy marshrutlarni yaratish va xalqaro sayyohlar oqimini oshirish imkoniyatlari kengaymoqda.

5. Kadrlar salohiyatini oshirish – Turizm va logistika sohasida malakali mutaxassislarni tayyorlash, ularning bilim va ko'nikmalarini zamonaviy talablar darajasida rivojlantirish orqali xizmatlar sifatini oshirishga erishiladi.

Turizm bozorida logistika xizmatlarini takomillashtirish – bu zamonaviy texnologiyalar, inson resurslari, hamkorlik va ekologik yondashuvlar orqali xizmat sifatini oshirish, mijozlarning ishonchini qozonish va turizm sohasining raqobatbardoshligini mustahkamlashga qaratilgan tizimli jarayondir. O'zbekistonda turizm bozorida logistika xizmatlarining rivojlanishi mamlakatning iqtisodiy o'sishiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga va xalqaro maydonda raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kelgusida turizm sohasida raqobatbardoshlikni oshirish, logistika xizmatlarini yanada takomillashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish orqali milliy turizm salohiyatini kuchaytirish mumkin. Shu bois, ilmiy asoslangan, kompleks yondashuv asosidagi islohotlar hamda sohaga oid kadrlar tayyorlash jarayoniga logistika konsepsiyalarini joriy etish juda muhimdir. Transport xizmatlari va logistika infratuzilmasining rivoji turizm salohiyatining oshishiga bevosita hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. I.S.Tuxliyev, R.Hayitboyev, B.Sh. Safarov, G.R.Tursunova. Turizm asoslari. O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2014. -17 b.
2. Porter M. E. "Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance." – New York: Free Press, 1985.
3. J.R.Qulmuxamedov, M.M. Aripjanov, K.M. Nazarov, F.R. Mirzayev, X.A. Mirgiyazov. Logistika asoslari. -T.: «Fan va texnologiya, 2015. -34 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ichki turizmni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, 2021-yil 6-may, PQ-5114-son.
5. Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi rasmiy veb-sayti: https://uzbektourism.uz

EKOLOGIK BARQARORLIK VA YASHIL MEHMONXONALAR KONSEPSIYASI

Usmanova Gulida Valiyevna

Namangan davlat universiteti Menejment kafedrasida o'qituvchisi

bibisoraozodbek@gmail.com

+998905531376

Annotasiya. Ushbu maqolada hozirgi vaqtda ko'plab rivojlangan mamlakatlarda qo'llaniladigan "yashil" yoki "ekologik" mehmonxonalar tushunchasini ko'rib chiqiladi. So'nggi o'n yilliklarda atrof-muhit va barqaror rivojlanish masalalari turli sohalarida, jumladan mehmonxona sanoatida muhim jihatlarga aylandi. Barqaror turar joy yoki "yashil mehmonxonalar" - bu ekologik toza texnologiyalardan faol foydalanadigan va ularning atrof-muhitga ta'sirini kamaytiradigan mehmonxonalardir. Maqolada bunday mehmonxonalarni targ'ib qilishning asosiy marketing strategiyalari ko'rib chiqamiz va ularning roli tahlilini amalga oshiramiz.

Kalit so'zlar: eko-mehmonxona, ko'kalamzorlashtirish, yashil menejment, yashil mehmonxona, mehmonxona biznesi, ekologik barqarorlik, yashil mehmonxona, mehmonxona sanoati.

Turizm dunyodagi iqtisodiy o'suvchi sohalaridan biri bo'lib, rivojlanayotgan mamlakatlarda har yili milliardlab dollar daromad keltiradi va butun dunyo bo'ylab millionlab odamlarni tashiydi. Biroq, turizm sanoatining yillar davomida o'sishi atrof-muhitga tobora kuchayib borayotgan bosimni keltirib chiqardi.

Zamonaviy jamiyat iste'molchilarning xulq-atvori va biznesning strategik ustuvor yo'nalishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishning muhimligini tobora ko'proq anglamoqda. Ushbu tendentsiyalar eng aniq namoyon bo'lgan sohalaridan biri bu mehmondo'stlik

sanoatidir. Ekologik toza va mas'uliyatli turar joy shakllariga talab ortib borayotgan bir sharoitda "yashil mehmonxonalar" tushunchasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda.

Ushbu mehmonxonalar energiya tejamkor texnologiyalar, chiqindilarni boshqarish, ekologik toza materiallardan foydalanish va mahalliy ekotizimlarni qo'llab-quvvatlash orqali atrof-muhitga salbiy ta'sirini minimallashtirishga intiladi.

Yashil mehmonxonalar mehmonlarning xavfsiz, toksik bo'lmagan va energiya tejaydigan turar joyida bo'lishini ta'minlash uchun qat'iy yashil ko'rsatmalarga amal qilishadi. Yashil mehmonxonaning ba'zi bir asosiy xususiyatlari:

- Uyni saqlash uchun toksik bo'lmagan tozalovchi vositalar va kir yuvish vositalaridan foydalaniladi

- 100% organic paxta choyshablar, sochiqlar va matraslar

- Chekmaydigan muhit

- Quyosh yoki shamol energiyasi kabi qayta tiklanadigan energiya manbalari

- Chiqindilarni kamaytirish uchun alohida paketlar o'rniga ommaviy organik sovun va qulayliklar

- Mehmonlar xonasi va mehmonxonalar qabulxonasini qayta ishlash qutilari

- Sochiq va choyshabni qayta ishlatish (mehmonlar uy xo'jaliklariga suv iste'molini kamaytirish uchun ozgina ishlatilgan narsalarni qoldirishni buyurishlari mumkin)

- Energiyani tejaydigan yoritish

- Yashil transport vositalari bilan joyida tashish

- Organik va mahalliy yetishtirilgan ovqatlarga xizmat qiling

- Bir martali ishlatilmaydigan idishlar

- Toza havo almashinuvi tizimini taklif etadi

- Geywater qayta ishlash, bu oshxona, hammom va kir yuvish uchun suvni bog' va ko'kalamzorlashtirish uchun qayta ishlatishdir

- Gazetalarni qayta ishlash dasturi

Ekologik mehmonxona - bu atrof-muhitga zarar etkazmasdan atrof-muhitga to'liq integratsiyalangan, mahalliy hamjamiyatning rivojlanishi va yaxshilanishiga va turistik sanoatning barqaror o'sishiga qandaydir hissa qo'shadigan mehmonxona.

O'zbekiston ayni paytda yanada yashil va barqaror kelajak sari muhim qadamlar tashlamoqda. Dunyo bo'ylab atrof-muhitni muhofaza qilish va qayta tiklanadigan energiyaga ko'proq e'tibor qaratilayotgani sababli, har bir kishi o'z uglerod izini kamaytirish muhimligini tushundi. Mehmonxonalarni yashil standartlarga javob berishga chaqirish orqali Mehmonxonalar assotsiatsiyasi turizm sektori bilan bog'liq ekologik muammolarni hal qilishga va mehmonlarning umumiy tajribasini yaxshilashga qaratilgan. Ushbu tashabbus o'sib borayotgan global ekologik tashviqot va barqaror sayohat variantlariga talab ortib borayotganini e'tirof etadi.

Mehmonxonalar uchun yashil standartlar odatda energiya samaradorligi, suvni tejash, chiqindilarni boshqarish va ekologik toza materiallar va usullardan foydalanish kabi turli sohalarni qamrab oladi. Ushbu standartlarni joriy etish orqali mehmonxonalar o'zlarining ekologik izlarini sezilarli darajada kamaytirishi va O'zbekistonning tabiiy go'zalligi va resurslarini saqlashga hissa qo'shishi mumkin.

O'zbekistondagi mehmonxonalarda "yashil" standartlarni joriy etishning asosiy usullaridan biri bu mintaqada ko'p bo'lgan quyosh energiyasidan foydalanishdir.

So'nggi paytlarda "yashil" texnologiyalarni tarqatish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan bir nechta loyihalar paydo bo'ldi:

❖ Xalqaro mehmonxonalar muhiti tashabbusi (<http://www.ihei.org>) sanoatda ekologik va ijtimoiy ma'suliyatni rivojlantirish uchun dunyodagi yetakchi xalqaro mehmonxona kompaniyalarini birlashtiradi. Ushbu loyiha uchun ekologik va ijtimoiy mas'uliyat muhimligini amalda ko'rsatishdir. Bunga erishish uchun IHEI mehmonxonalarni ekologik jihatdan rivojlantirish uchun bir qator amaliy mahsulotlar va dasturlarni taklif etadi va o'zining qo'shma ishchi guruhlarini orqali yuzaga kelayotgan muammolarni hal qiladi;

❖ Energy Star for Hospitality (<http://www.energystar.gov>) AQSHning notijorat ekologik dasturi bo'lib, u korxonalar va jismoniy shaxslarga innovatsion texnologiyalar orqali pulni tejash va iqlimni himoya qilishga yordam beradi;

❖ EI (Yevropa) Ecolabel (<http://www.ecolabelindex.com/ecolabels/>) — noyob, keng qamrovli axborot platformasi bo'lib, unda 199 ta mamlakat va 25 ta sanoatdagi 463 xil turdagi ekologik belgilar to'g'risidagi ma'lumotlar mavjud; 83 mamlakatda (shu jumladan Rossiyada) IVF sertifikatlash, o'qitish va ta'lim, shuningdek marketing xizmatlari bo'yicha konsalting taklif qiluvchi kompaniyadir;

❖ Yashil kalit (<http://www.green-key.org>) - Yashil kalit mukofoti korxonaning yetakchi ekologik standartlarga muvofiqligini tasdiqlaydi.

Hotelenergysolutions (<http://www.hesunwto.org>) – BMT va Yevropa Ittifoqining sayyohlik va energetika bo'yicha yetakchi agentliklari jamoasi bilan UNWTO tashabbusi bilan tuzilgan hamkorlik loyihasidir. Loyiha Yevropa Ittifoqidagi mehmondo'stlik va turizm sanoatidagi kichik va o'rta korxonalarga binolarning energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanadigan energiyadan foydalanish bo'yicha maslahat, texnik yordam va treninglar o'tkazadi. Hozirda ushbu loyihada Yevropa Ittifoqining 10 xil davlatidan 110 ta mehmonxona ishtirok etmoqda. Loyiha doirasida, xususan, binolarning energiya samaradorligi auditori, qayta tiklanadigan energiya manbalarining texnikiqtisodiy asoslari ishlab chiqildi, sayyohlik kompaniyalarining yuzlab rahbarlari malaka oshirdi.

Energiyani tejovchi "yashil" texnologiyalarni rivojlantirishning eng yorqin misollaridan biri bu Singapurdagi JW Marriott mehmonxonasidir. Mehmonxonaga tutash deyarli 3 gektar maydonni egallagan soyabon okean to'lqinining egri chizig'ini taqlid qiladi. Shu bilan birga, alyuminiy konstruksiyasining moyillik burchaklari havo oqimi hech qanday konditsioner tizimlardan foydalanmasdan hududni 1-2 daraja sovutishni ta'minlaydigan tarzda ishlab chiqilgan. Shuningdek, inshoot yomg'ir suvini yig'ish uchun mo'ljallangan va bino fasadini yoritishga yordam beradigan quyosh panellari mavjud. Spektral shisha shuningdek, yorug'lik o'tishini cheklamasdan issiqlik miqdorini kamaytiradigan infraqizil to'lqinlarni cheklashga yordam beradi. Bu shuni anglatadiki, bunday sovutish xarajatsiz interyerlar sovuqroq bo'lib qoladi.

Mehmonxona sanoatidagi zamonaviy texnologiyalar atrof-muhitni asrash va shu bilan birga resurslarni tejash imkonini beradi. Shunday qilib, isitish radiatorlariga

avtomatlashtirilgan termostatlarni o'rnatish isitish xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi, chunki mehmonlar yo'qligida tizim xonadagi haroratni pasaytiradi. Aqlli yorug'lik kalitlari odam xonadan chiqishi bilanoq lampalarni o'chiradi. Nyu-Yorkdagi CrownePlaza mehmonxonasiga o'rnatilgan bunday qurilmalar xarajatlarni chorak qismga qisqartirdi.

Yangi texnologiyalarning rivojlanishi mehmonxona sanoatida yanada ajoyib innovatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Bu yerda yaqin kelajakda foydalanish mumkin bo'lgan xizmatlarning bir nechtasini misol tariqasida aytib o'tish mumkin.

3D printer. Qurilma kiyim-kechak, poyabzal, idish-tovoq, gigiyena vositalari va boshqa narsalarni, jumladan, kompyuter qismlari va maishiy texnikalarni chop etish imkonini beradi. Chop etish dasturlari Internetda pullik yoki bepul bo'ladi.

Orzularni dasturlash. Neyro-dasturlashning rivojlanishi tufayli sayohat paytida nafaqat uyqusizlikdan xalos bo'lish, balki tush sahnalariga buyurtma berish ham mumkin bo'ladi.

Robot taksi. Ba'zi shaharlar ko'chalarida o'zi boshqaradigan avtomobillar va avtobuslar allaqachon paydo bo'lgan va o'n yildan keyin ular odatiy holga aylanadi.

Videokamera yordamida xonaga kirish. Yuzni tanish dasturi mehmonxona kalitlarini butunlay yo'q qilishga imkon beradi. Yagona elektron xavfsizlik tarmog'i mehmonlarni tashqi ko'rinishidan taniydi va xona eshigini ochadi yoki to'sib qo'yadi.

Biometrika yordamida hisoblash. Chiptalashning hojati yo'q: insonning shaxsi uning biometrik ma'lumotlari, shu jumladan papiller chiziqlari yoki retinaning naqshini skanerlash orqali tasdiqlanadi. Hisobni to'lash uchun pul o'tkazmasining ovozli tasdiqlanishi etarli bo'lishi mumkin.

Individual tarzda ovqat tayyorlash. Restorandagi taomlar har bir mehmon uchun nafaqat uning ta'mi, balki sog'lig'i holati ham hisobga olingan holda alohida tayyorlanadi.

Interaktiv interyer. Mehmon xonani o'z xohishiga ko'ra loyihalashi mumkin: rang sxemasini o'zgartirish, mebellarni joylashtirish, yorug'lik manbalari va boshqalar.

Ushbu texnologiyalarning deyarli barchasi bugungi kunda turli xil tayyorgarlik bosqichlarida mavjud. Atrofimizdagi dunyo juda tez o'zgarmoqda va bir necha yil ichida biz oldingi avlodlar orzu qilgan xizmatlarga, ularning amalga oshirilishini ko'rishga umid qilmasdan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Yuqorida aytib o'tganimizdek, "yashil" mehmonxonalarning asosiy maqsadi tabiatga mos joylardagi ekologik izni minimallashtirishdir. Biroq, bu ular taklif qiladigan yagona afzallik emas, chunki ular:

noyob sayyohlik tajribasini taqdim eting - tabiat bilan uyg'unlikda dam olish sizga noyob tajriba bag'ishlaydi, chunki bu mehmonxonalarning aksariyati estetikani buzmasdan atrof-muhitning bir qismi bo'lishi uchun mo'ljallangan arxitekturaga ega, shuning uchun o'zingizni tom ma'noda o'rmonda uxlayotgandek his qilasiz;

tabiat bilan yaxshiroq aloqa qilish imkonini berish - "yashil" mehmonxonalar ko'pincha muntazam mehmonxonalarga ruxsat berilmagan qo'riqlanadigan

hududlarda ishlab chiqilgan, shuning uchun bu joylarga kirish sizni nafaqat tabiat bilan bog'laydi, balki eksklyuziv hududlarda ham qiladi;

tabiatga hurmatni o'rgatish - ekoturizm tajribasi sayohatchilarga kundalik hayotlarida qo'llashlari mumkin bo'lgan turli elementlardan foydalanish imkonini beradi.

Ushbu va boshqa imtiyozlar tufayli yashil mehmonxonalar 2025 yil uchun odatiy tendentsiyaga aylandi, chunki sayohatchilar atrof-muhitga ta'sir qilmasdan zavqlanishlari mumkin bo'lgan yangi sayohat tajribalarini izlaydilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Кушбокова, Х. (2025). Зеленые отели: маркетинговые стратегии продвижения экологически устойчивого проживания. Modern Science and Research, 4(5).
2. М.Т. Алиева Гостиничный менеджмент. Учебник. – Т.: 2010. -335с
3. Valiyevna, Usmanova Gulida. "Zamonaviy mehmonxonalarda xizmat ko'rsatish jarayonida avtomatlashtirish tizimiga o'tkazish."
4. Valiyevna U. G. et al. Zamonaviy sharoitda mehmonxonalarni avtomatlashtirish tizimiga o'tkazish va xizmat ko'rsatishda yangi innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligini takomillashtirish //american journal of education and learning. – 2025. – Т. 3. – №. 2. – С. 487-492.
5. https://ozlocks.ru/statii/zelenie_oteli_budushee_turisticheskogo_biznesa/

**TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING
MAMLAKAT IJTIMOIIY-IQTISODIY
TARAQQIYOTIGA TA'SIRI VA BARQAROR
RIVOJLANISHDAGI O'RNI**

TOURISM AND HOSPITALITY AS CATALYSTS FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT A COMPARATIVE ANALYSIS OF GREECE AND UZBEKISTAN

Kurpayanidi, Konstantin

Professor, Russian Academy of Natural Sciences (Russian Federation),
Academician, International Academy of Theoretical and Applied Sciences (USA),
International Institute of Food Technology and Engineering
ORCID ID: 0000-0001-8354-1512
E-mail: antinari@gmail.com

Abstract: Tourism and hospitality significantly drive socio-economic development, boosting GDP, employment, and infrastructure. This study compares Greece, a global tourism leader, with Uzbekistan, an emerging Central Asian destination. Using 2022–2025 data, it analyzes how cultural assets and policies shape economic contributions. Graphical GDP share analysis highlights disparities. Greece leverages robust infrastructure, while Uzbekistan's reforms signal potential. Sustainable practices and diversification are recommended for resilience.

Keywords: tourism, hospitality, socio-economic development, Greece, Uzbekistan, GDP, sustainability.

Annotatsiya: Turizm va mehmondo'stlik ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni sezilarli darajada rag'batlantiradi, YaIM, bandlik va infratuzilmani oshiradi. Ushbu tadqiqot global turizm yetakchisi Gretsiyani Markaziy Osiyodagi rivojlanayotgan yo'nalish – O'zbekiston bilan solishtiradi. 2022–2025 yillar ma'lumotlariga asoslanib, madaniy boyliklar va siyosatning iqtisodiy hissa qo'shishga ta'siri tahlil qilinadi. YaIM ulushi grafiklari tafovutlarni ko'rsatadi. Gretsiya mustahkam infratuzilmadan foydalanadi, O'zbekiston islohotlari esa salohiyatni ko'rsatadi. Barqaror amaliyotlar va diversifikatsiya chidamlilikni oshirish uchun tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: turizm, mehmondo'stlik, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, Gretsiya, O'zbekiston, YaIM, barqarorlik.

Аннотация: Туризм и гостеприимство существенно способствуют социально-экономическому развитию, увеличивая ВВП, занятость и инфраструктуру. Исследование сравнивает Грецию, мирового лидера в туризме, с Узбекистаном, развивающимся направлением в Центральной Азии. На основе данных 2022–2025 годов анализируется влияние культурных активов и политики на экономический вклад. Графический анализ доли ВВП выявляет различия. Греция использует развитую инфраструктуру, тогда как реформы Узбекистана указывают на потенциал. Рекомендуются устойчивые практики и диверсификация для повышения устойчивости.

Ключевые слова: туризм, гостеприимство, социально-экономическое развитие, Греция, Узбекистан, ВВП, устойчивость.

Tourism is a cornerstone of economic development, fostering job creation, foreign exchange earnings, and infrastructure modernization. In Greece, tourism accounts for a substantial portion of GDP, leveraging the country's rich cultural heritage, Mediterranean climate, and iconic landscapes. Conversely, Uzbekistan, with its Silk Road legacy and recent policy reforms, is emerging as a competitive player in global tourism. This article investigates the socio-economic impacts of tourism in Greece, drawing parallels with Uzbekistan to highlight strategies for maximizing economic benefits. Key questions include: How does tourism drive GDP and employment? What factors enhance tourism's growth? And how can both nations address challenges like seasonality and sustainability? By comparing a mature destination (Greece) with an emerging one (Uzbekistan), this study offers insights for policymakers and industry stakeholders.

This study adopts a mixed-methods approach, combining quantitative data analysis with qualitative case studies. Data were sourced from reputable international organizations, including the World Tourism Organization (UNWTO), World Travel & Tourism Council (WTTC), and national statistical agencies of Greece and Uzbekistan, covering 2022–2025 [1]. Key indicators analyzed include tourism's contribution to GDP, employment rates, tourist arrivals, and foreign exchange earnings. Graphical analysis WAS conducted using time-series data to visualize trends in tourism's GDP share for both countries. Qualitative insights were drawn from policy documents, industry reports, and case studies, such as Greece's Santorini overcrowding measures and Uzbekistan's Silk Road Samarkand project. Comparative analysis focused on structural differences, policy frameworks, and socio-economic outcomes, ensuring a robust evaluation of tourism's impacts.

Tourism's Economic Impact in Greece. Greece's tourism sector is a bedrock of its economy. In 2023, tourism contributed approximately 20.5% to Greece's GDP, generating €20.4 billion in revenue (WTTC, 2024) [2]. The sector supported 19% of total employment, with over 800,000 jobs in hospitality, transport, and cultural services. Tourist arrivals reached 32 million in 2023, nearing pre-pandemic levels of 34 million in 2019 (UNWTO, 2024). Key drivers include Greece's archaeological sites (e.g., the Acropolis), island destinations (e.g., Santorini, Mykonos), and diversified offerings like ecotourism and gastronomy. For instance, Crete's agrotourism initiatives, blending olive oil production with cultural experiences, have bolstered rural economies, creating 15,000 seasonal jobs annually.

Infrastructure investments, such as the modernization of Athens International Airport and port upgrades in Piraeus, have enhanced accessibility, attracting high-spending tourists from the EU and North America. However, challenges like overtourism in Santorini—where cruise ship arrivals strain local resources—highlight the need for sustainable management. Seasonality remains a concern, with 70% of arrivals concentrated between June and September, leading to underutilized infrastructure in off-peak months.

Tourism’s Economic Impact in Uzbekistan. Uzbekistan’s tourism sector is experiencing rapid growth, driven by post-2019 reforms. In 2023, tourism contributed 4.8% to GDP, generating \$2.1 billion in export revenue (UNWTO, 2024).

According to the analysis of tourist flow, in January-December 2024 Uzbekistan was visited by 7,957.2 thousand 1) foreign citizens for tourism purposes (which is 20.1% more compared to the same period of 2023). At the same time, the total number of Uzbek citizens who travelled abroad amounted to 6,183.8 thousand people (an increase of 29.2%). (National statistics Committee of the Republic of Uzbekistan, 2025) [3]. Employment in tourism-related sectors grew by 70,000 jobs in 2023, particularly in Samarkand and Bukhara, where cultural tourism thrives. The Silk Road Samarkand complex, opened in 2022, exemplifies infrastructure investment, hosting international events and boosting local businesses.

Government initiatives, such as hotel construction subsidies and visa-free regimes for 90 countries, have accelerated growth. However, Uzbekistan faces constraints, including underdeveloped rural infrastructure and limited global brand recognition. Unlike Greece, Uzbekistan’s tourism is less seasonal, benefiting from year-round cultural attractions, but its reliance on regional visitors (80% from Central Asia) limits revenue diversification.

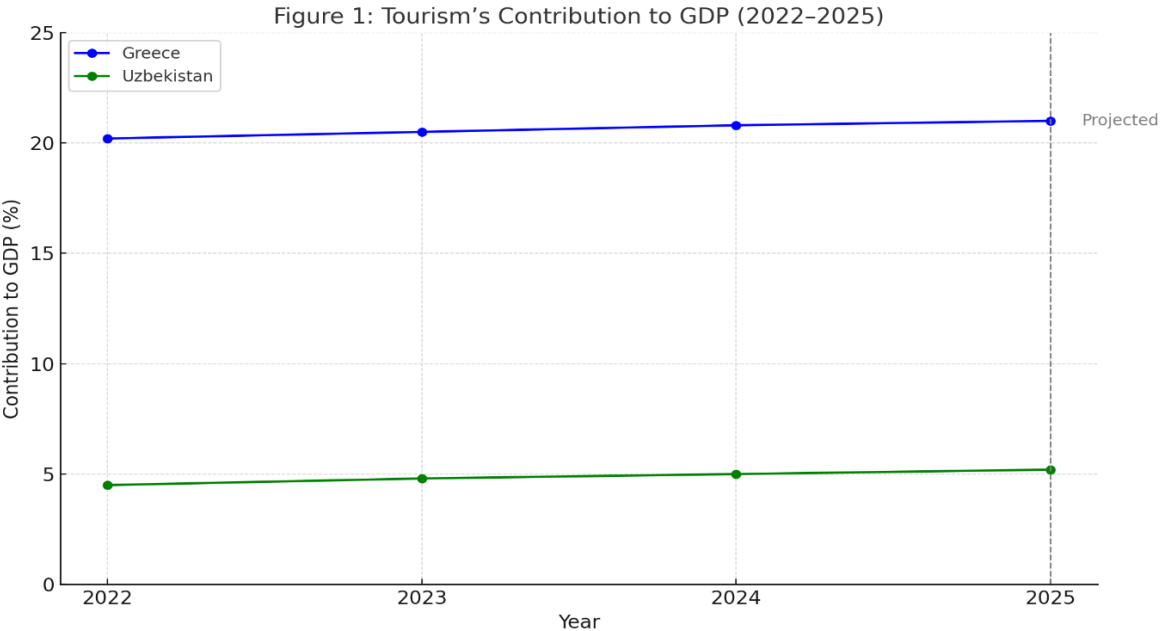

Figure 1: Tourism’s Contribution to GDP (2022–2025)

Figure 1 illustrates tourism’s contribution to GDP for Greece and Uzbekistan from 2022 to 2024, with projections for 2025.

The graph reveals Greece’s stable, high contribution, reflecting its mature market, while Uzbekistan’s upward trend signals emerging potential. The gap underscores structural differences, with Greece benefiting from global connectivity and Uzbekistan leveraging regional proximity.

Comparative Insights. Greece’s tourism success stems from its established infrastructure, diverse offerings, and global appeal. Cultural landmarks like Delphi

and island resorts attract high-value tourists, sustaining a robust GDP share. In contrast, Uzbekistan's growth is policy-driven, with initiatives like the "Travel Uzbekistan" campaign expanding domestic and regional tourism. While Greece's hospitality sector employs a quarter of its workforce, Uzbekistan's job creation is concentrated in urban hubs, limiting rural impact [4]. Greece's challenge lies in managing overtourism and seasonality, as seen in Santorini's visitor caps, whereas Uzbekistan must enhance infrastructure to compete globally.

Both nations face sustainability concerns. Greece's measures, such as renewable energy adoption in hotels, offer a model for Uzbekistan, where cultural site preservation is critical. Uzbekistan's visa reforms mirror Greece's EU-driven accessibility, but its marketing lags behind Greece's sophisticated campaigns, like the "All You Want Is Greece" initiative.

Challenges and Opportunities. Greece must address overtourism's environmental strain, with Santorini's water shortages as a cautionary tale. Developing off-season products, like winter cultural festivals, could stabilize employment. Uzbekistan's opportunities lie in diversifying beyond cultural tourism, with potential in ecotourism (e.g., Zaamin's natural reserves). Both nations are vulnerable to global crises, as seen during COVID-19, necessitating resilient strategies like Greece's health protocol certifications.

Policy Recommendations

1. Greece. Promote year-round tourism through incentives for winter travel and expand niche markets like medical tourism, leveraging Thessaloniki's healthcare hubs.

2. Uzbekistan. Invest in rural infrastructure and global marketing to attract high-spending tourists from Europe and Asia.

3. Both: Adopt sustainable practices, such as Greece's eco-certifications and Uzbekistan's heritage conservation, to balance growth with preservation.

Tourism is a vital engine of socio-economic development, with Greece exemplifying a mature model and Uzbekistan showcasing emergent potential. Greece's high GDP contribution and employment generation contrast with Uzbekistan's rapid growth and untapped opportunities. Graphical analysis highlights Greece's stability and Uzbekistan's trajectory, underscoring the need for tailored strategies. By addressing challenges like sustainability and seasonality, both nations can enhance tourism's economic benefits, fostering inclusive growth and global competitiveness.

REFERENCES

1. World Tourism Organization (UNWTO). (2024). World tourism barometer 2024. Madrid: UNWTO.
2. World Travel & Tourism Council (WTTC). (2024). Economic impact 2024: Greece and Uzbekistan. London: WTTC.
3. National statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. (2025). *Tourism statistics 2023*. Tashkent: Government of Uzbekistan.

4. Kurpayanidi K. (2025). Брендинг как рычаг конкурентоспособности в гостиничной индустрии. Turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy tajriba va innovatsion yondashuvlar. Konferensiy to'plami. Qo'qon universiteti.

IJTIMOIIY XAMKORLIKNI TA'MINLASHDA TURIZMNING AHAMIYATI

Mamayusupov Umidjon Kurbanovich

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti v.b. dotsenti

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

mamayusupov.u@gmail.com1976

Annotatsiya. Maqolada ijtimoiy hamkorlikni ta'minlashda turizmning ijtimoiy ahamiyati haqida so'z boradi. Turizm madaniy almashinuv, ijtimoiy integratsiya va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash orqali jamiyatlar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashi e'tirof etilgan. Ijtimoiy xamkorlikni ta'minlashda turizm muhim vosita sifatida uning imkoniyatlaridan keng foydalanish tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: Jamiyat, ijtimoiy munosabatlar, hamkorlik, turizm, madaniy turizm, Eko turizm.

Xozirgi davrda turizm nafaqat mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadigan, byudjed daramadlarini shakllantirishda muayyan hissa qo'shadigan balki, xalqlar va davlatlar o'rtasida do'stona munosabatlarning vujudga kelishiga sabab bo'ladigan sohalardan biri hisblanadi. Shu ma'noda, turizm ijtimoiy hamkorlikni ta'minlashda ham muhim omillardan biridir, chunki u turli millatlar, madaniyatlar va jamiyatlar o'rtasida ko'prok aloqa va o'zaro do'stona munosabatlarni rag'batlantiradi. Turli madaniyatlar, an'analar va xalqlar o'rtasida ko'prik yaratib, o'zaro madaniyat va hamkorlikni rivojlantiradi. Odamlarga boshqa madaniyatlarni yaqindan bilish, ularning urf-odatlarini, taomlari va turmush tarzi bilan tanishish imkonini beradi. Bu odamlarning bir-birlariga nisbatan o'zaro hurmat va xalqlar madaniyati bilan yaqindan tanishish imkoniyatini oshiradi. Turizm jamiyatlar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash, madaniy va ijtimoiy almashinuvni rag'batlantirish orqali global va mahalliy darajada hamkorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Falsafa qomusiy lug'atida "Ijtimoiy hamkorlik – turli millat, irq va dinga mansub kishilar va guruhlarining umumiy maqsad yo'lidagi hamjihatligini ifodalaydi. Jamiyatdagi totuv va barqaror taraqqiyot turli shaxslar hamda ijtimoiy toifalar o'rtasidagi hamkorlik va hamjihatlikka bog'liq. Shaxsning manfaatlari jamiyat manfaatlariга uyg'unlashtiriladigan holdagina yuksak taraqqiyotga erishish mumkin" [1] deb ta'rif beriladi. Darxaqiqat ijtimoiy hamkorlik bu turli ijtimoiy guruhlar, millatlar va madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro tushunish, muloqot va birgalikdagi faoliyati tushuniladi. Turizm esa ushbu jarayonlarning katalizatori

sifatida xizmat qiladi, chunki u odamlarning o'zaro munosabatlari uchun imkoniyat yaratadi.

Xalqaro YUNESKO tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, madaniy turizm dunyodagi eng tez rivojlanayotgan turizm turlaridan biri bo'lib, u madaniy munosabatlarni mustahkamlashda muhim rol o'ynamoqda [2]. Madaniy turizm mahalliy urf-odatlar, san'at, musiqa va taomlar orqali turistlar bilan mahalliy jamoalar o'rtasida ko'prik vazifasini o'tab, xalqlar o'rtasida do'stona munosabatlarning rivojlanishiga sabab bo'moqda..

Tadqiqotlar natijasiga ko'ra tahlililar shuni ko'rsatadiki, avvalo turizm madaniy almashinuvning vujudga kelishini ta'minlash bilan birga, mahalliy madaniyat, urf-odatlar va an'analar bilan tanishib, o'z madaniy qadriyatlarini mahalliy xalqlarga tanishtish imkoniyatini yaratadi. Dunyo turizmiga xos bo'lgan eng asosiy jihat albatta mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlarining yaratilish imkoniyatlarining oshishi bo'lib, turizm ma'lum bir jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlanishiga xizmat qiladi.

Amerika Qo'shma shtatlari iqtisodchi olimi Bourdiy turizmni ijtimoiy kapitalni oshirish uchun muhim omil deb xisoblaydi. Uning fikricha ijtimoiy kapital odamlar o'rtasidagi ishonch, o'zaro yordam va hamkorlikka asoslanadi, bu esa jamiyatning umumiy barqarorligi uchun zarurdir [3]

Boshqa davlatlar singari O'zbekistonda ham turizm sohasi so'nggi yillarda jadal rivojlanib, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotida muhim o'rin egallay boshladi. O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasida turizm ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim unsuri sifatida belgilandi [4]. Shunigdek, "O'zbekiston-2030" strategiyasida ham turizm nafaqat iqtisodiy o'sish manbai, balki madaniy merosni targ'ib qilish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish vositasi sifatida ko'riladi [5].

Hech kimga sir emaski, mustaqillikdan keyin O'zbekiston o'zining boy tarixiy va madaniy merosi bilan xorijiy turistlar uchun jozibador manzilga aylandi. Samarqand, Buxoro va Xiva kabi qadimiy shaharlar YUNESKOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, bu mamlakatning madaniy brendini kuchaytirmoqda desak albatta mubolag'a bo'lmaydi. O'zbekistonda oxirgi 10 yilliklarda muntazam o'tkazib kelinayotgan "Sharq taronalari"[6] xalqaro musiqa festivali turli mamlakatlardan kelgan ishtirokchilarni jalb qilib, madaniy ko'p xillikni namoyon etmoqda. O'zbekistonga tashrif buyuruvchi mehmonlar mahalliy aholi bilan muloqot qilish orqali O'zbek milliy madaniyati hos jihatlarni chuqurroq o'rganmoqda, bu esa tashrif buyurgan mehmonlarda qadriyatlarimizga nisbatan ularda hurmat tuyg'usini shakllantirmoqda. Bu o'z navbatida, mahalliy jamiyatlarda o'z identligiga bo'lgan iftixorni oshiradi.

Ekoturizm ham O'zbekistonda ijtimoiy barqarorlikning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Orolbo'yi mintaqasida amalga oshirilayotgan "Orol orzusi" dasturi ekologik muammolarni hal qilish bilan birga mahalliy aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilashga xizmat qilmoqda. 2025 yilda ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha investisiya loyihalarining 15 foizi "yashil komponentlar"ni o'z ichiga olishi rejalashtirilgan. Shu o'rin ta'kidlash lozimk, hukumatimiz tomonidan

turoperatorlarga 10 yil muddatga imtiyozli kreditlar ajratilishi mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga xizmat qilmoqda. Bu ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni mustahkamlashga va ma'lum ma'noda tadbirkorlarga ish o'rinlarini yaratib kambag'allikning kamaytirilishiga yordam bermoqda.

Yuqorida keltirilgan fikrlar asosida xulosa qilib aytganimizda, turizm ijtimoiy hamkorlikni ta'minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. U madaniy almashinuv, ijtimoiy integratsiya va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash orqali jamiyatlar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi. Turizm nafaqat iqtisodiy manfaatlar keltiradi, balki madaniy merosni targ'ib qilish va xalqaro muloqotni kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Фалсафа қомусий луғат Т., “Шарқ” нашриёти-матбаа аксиядорлик компанияси Бош таҳририяти. 2004 йил. 153 бет.
2. UNESCO, “Cultural Tourism and Sustainable Development,” 2020.
3. Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (pp. 241-258). New York: Greenwood.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисидаги ПФ-60-сон Фармони, 28.01.2022.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон-2030” стратегияси тўғрисидаги ПҚ-109-сон қарори, 04.03.2024
6. “Sharq Taronalari” festivalining rasmiy sayti, www.sharqtaronalari.uz

UDK 338.48:332.1:351.778

TURIZMDA BARQARORLIKNING INSTITUTSIONAL ASOSLARI VA UNIRAG'BATLANTIRISH MEKANIZMLARI

Abdullayev Zafarbek Safibullayevich,

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

Namangan davlat universiteti, Menejment kafedrası

zafarbek.abdullayev555@gmail.com

ORCID: 0009-0000-2685-5398

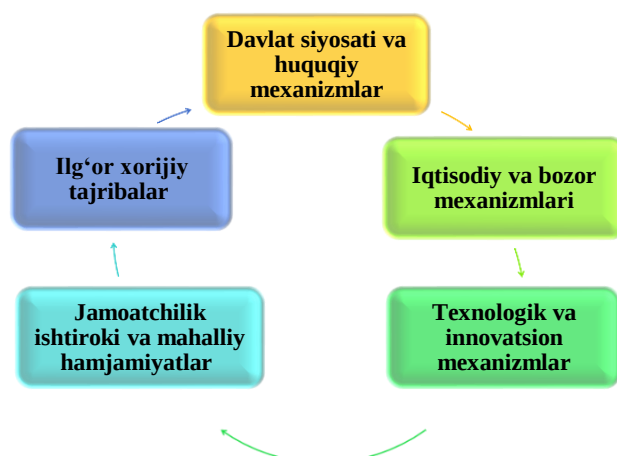
Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm sohasida barqarorlikka erishishning indikatorlar bilan cheklanmasdan, kompleks siyosiy, iqtisodiy, texnologik va jamoaviy mexanizmlarni joriy etish orqali amalga oshirilishi tahlil qilinadi. Xususan, O'zbekistonda davlat siyosati, subsidiyalar, soliq imtiyozlari, hududiy rejalashtirish, ekologik standartlar, raqamli texnologiyalar va jamoatchilik ishtirokiga asoslangan barqarorlik vositalari ko'rib chiqiladi. Ilg'or xorijiy tajribalar — Butan, Kosta-Rika,

Lyublyana kabi misollar orqali barqaror turizm modelining samarali ishlash shartlari ko'rsatilgan. Maqola turizmni yashil o'sish drayveriga aylantirish yo'lidagi amaliy takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: barqaror turizm, davlat siyosati, iqtisodiy rag'batlar, ekologik sertifikat, raqamli texnologiyalar, mahalliy hamjamiyat, xalqaro tajriba.

Turizm sohasida barqarorlikka erishish faqat indikatorlarni o'lchash bilangina cheklanmasdan, muayyan mexanizmlar va vositalarni joriy etish talab etiladi. Barqarorlik mexanizmlari deganda, turizmni boshqarish, tartibga solish va rivojlantirish jarayonida qo'llaniladigan siyosiy, iqtisodiy, texnologik va tashkiliy choralarning majmui tushuniladi. Bu mexanizmlar yordamida turizmni rivojlantirish jarayonida yuzaga keladigan salbiy oqibatlarini kamaytirish va ijobiy samarasini ko'paytirish maqsad qilinadi. Xalqaro tajribada turizmni barqarorlikni ta'minlash uchun qo'llaniladigan mexanizmlar juda xilma-xil bo'lib asosan davlat siyosati, bozorboq rag'batlar, subsidiya va soliqlardan ozod qilish, normativ me'yorlar masalan, cheklovlar va standartlar hamda jamoatchilik nazorati, jamoalarni jalb qilish, ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar, xalqaro hamkorlik va boshqalarni takidlash mumkin (1-rasm).

Barqaror turizmning eng muhim poydevori davlat miqyosidagi strategiya va siyosatidir. Ko'pgina davlatlarda turizmni milliy iqtisodiyotning ustuvor sohasi deb e'lon qilib, uning barqaror rivojlanishi uchun maxsus dasturlar qabul qilgan. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda turizm bo'yicha qabul qilingan qaror va farmonlar soni ortdi. Masalan, faqat 2018-yilda Prezidentimiz tomonidan turizmni rivojlantirishga oid 11 ta farmon va qaror [1], Vazirlar Mahkamasi tomonidan 25 ta normativ-huquqiy hujjat imzolangani buning dalilidir [2]. Ushbu hujjatlar orqali sohada yangi yondashuvlar joriy etildi. Vizasiz rejim va elektron vizalar, soliq va bojxona imtiyozlari, yer ajratish va ruxsatnomalar olishdagi soddalashtirish kabi choralar shular misolidan. Xususan, 2018-2019 yillarda 90 dan ortiq mamlakat fuqarolari uchun vizasiz kirish joriy etildi, natijada sayyohlar oqimi keskin oshdi. Bunday yengilliklar turizmni rivojlantirishga xizmat qilsa-da, barqarorlik nuqtai nazaridan ham foydali bo'ldi. Chunki turistlarning geografik tarkibi kengayib, uzoq xorijiy mamlakatlardan keluvchilar ulushi ortdi. Shu bilan birga, hukumat turizm infratuzilmasini rivojlantirishga katta e'tibor bermoqda. 2021-yilda Prezident tashabbusi bilan \$100 mln hajmdagi Turizm infratuzilmasini rivojlantirish jamg'armasi tashkil etildi [3]. 3-4 yulduzli mehmonxonalar qurilishini rag'batlantirish uchun subsidiyalar ajratilib, 2018-yildagi 20 mingta xona fondini 2025 yilga kelib 64 mingta xonagacha oshirish maqsadi qo'yildi. 2023-yil 27-iyuldagi Prezident qarori [4] bilan mazkur subsidiyalar 2026 yil oxirigacha uzaytirildi va xorijiy mashhur brenddagi mehmonxonalarni jalb qilish uchun imtiyozlar belgilandi. Bu kabi huquqiy mexanizmlar natijasida so'nggi yillarda mehmonxonalar soni sezilarli oshdi. Masalan, 2023-yilda yana 183 ta yangi mehmonxona va 232 ta hostel foydalanishga topshirildi, umumiy joylashtirish vositalari soni 5526 taga yetdi.

1-rasm. Turizm soxasida barqarorlikni ta'minlash uchun qo'llaniladigan asosiy mexanizmlar

Davlat siyosati barqarorlikni ta'minlashda qo'llanadigan yana bir mexanizm bu hududiy rejalashtirish va zonalashdir. Bunda turistik hududlar va obyektlar atrofida muhofaza zonalari o'rnatish, yer va resurslardan foydalanish rejimini belgilash amaliyoti muhim. Masalan, Samarqand shahrida 2022 yilda ochilgan "Buyuk ipak yo'li" xalqaro turistik markazi bir vaqtning o'zida 2 mln sayyohga xizmat ko'rsatish quvvatiga ega integratsiyalashgan zona sifatida rejalashtirildi. Ushbu mega-loyiha doirasida mehmonxonalar, anjuman markazlari, ko'ngilochar maskanlar bir joyga to'planib, shaharning tarixiy markaziga tushadigan yuklama yengillashtirildi. Bu hududiy rejalashtirish orqali barqarorlikka erishish misolidir. Sayyohlar oqimi maxsus ajratilgan zamonaviy majmuada qabul qilinadi, tarixiy yodgorliklar esa nisbatan himoyalangani. Kelgusida bunday turistik zonalarni Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi shaharlarda ham barpo etish rejalashtirilmogda. Albatta, bunday loyihalarni amalga oshirishda ekologik ekspertizadan o'tkazish, transport va kommunal infratuzilmaning barqaror ishlashini ta'minlash kabi talablar qat'iy nazorat qilinishi lozim.

Barqarorlikni rag'batlantirishda bozor vositalari kuchli rol o'ynaydi. Yuqorida zikr etilgan subsidiyalar va soliq imtiyozlari investitsiyalarni jalb qilishga xizmat qilsa, ba'zan buning aksi ya'ni cheklovchi iqtisodiy choralar ham qo'llaniladi. Misol uchun, ayrim mamlakatlar mo'tadil turizm oqimini saqlash uchun sayyohlik yig'implari **tourist tax** joriy etadi. Klassik misol, Butan podshohligi [8] uzoq yillardan beri "High Value, Low Impact" siyosatini yuritib, har bir sayyohdan kuniga 200 AQSh dollaridan ortiq miqdorda soliq oladi, evaziga u cheklangan miqdorda va yuqori sifatli xizmatlardan foydalanadi. Bu mexanizm orqali Butan bir tarafdin turizmni davlat g'aznasiga daromad keltiruvchi soha sifatida rivojlantirgan, ikkinchi tarafdin sayyohlar sonini boshqariladigan darajada ushlab turib, atrof-muhit va madaniyatga bosimni cheklagan. Yana bir misol, Venetsiya shahri (Italiya) 2022 yildan sayyohlardan kirish yig'imi joriy etib, kunlik turistlar oqimini tartibga solishga urinmogda [9]. Bu kabi iqtisodiy mexanizmlarni O'zbekistonda ham qo'llash mumkinligi muhokama qilinmogda. Masalan, Ichan-Qal'a, Bibixonim masjidi kabi eng mashhur obyektlarga kirish chiptalaridan tushgan mablag'ning bir qismi

obyektlarni restavratsiya qilish fondiga yo'naltirilmoqda. Bozor mexanizmlarining yana bir ko'rinishi ekologik sertifikatlash va standartlar joriy etishdir. Xalqaro darajada mehmonxonalar uchun "Green Globe"[7], "LEED" kabi sertifikatlar mavjud bo'lib, energiya tejamkorligi, suvni tejash, chiqindini qisqartirish bo'yicha talablarni bajargan turizm obyektlari bunday sertifikatlarni oladi. WTTC va UNWTO kabi tashkilotlar [5], [6] xususiy sektorda "Hotel Sustainability Basics" kabi tashabbuslarni ilgari surib (2-rasm), butun dunyo bo'ylab mehmonxonalarda barqaror amaliyotlarni minimal darajada bo'lsa ham joriy etishni tavsiya etmoqda.

O'zbekistonda ham ayrim yirik mehmonxonalar masalan, Toshkentdagi "Hilton" mehmonxonasi ISO 14001 ekologik menejment sertifikatiga ega [10]. Bu bozor talabiga aylanishi uchun hukumat tomonidan targ'ibot va rag'bat kerak. Ekologik sertifikatga ega korxonalarni soliqqa tortishda yengillik berish yoki reklamada ularni alohida qayd etish mumkin. Yana bir iqtisodiy vosita sifatida ijara va konssesiyalarni atrof-muhit talablariga bog'lash. Masalan, milliy bog' hududida ekoturizm loyihasini amalga oshirish uchun yer berilsa, investor oldiga daraxt ekish, chiqindi tizimini tashkil etish kabi majburiyatlar qo'yilishi mumkin. Bu shartlar bajarilmasa jarimalar yoki ruxsatni bekor qilish kabi mexanizmlar ishlatish kerak.

2-rasm. Mehmonxonalar uchun barqarorlik asoslari World Travel & Tourism Council (WTTC) tomonidan ilgari surilgan va unda asosiy g'oya "har bir mehmonxona orqali mehmondo'stlik sohasi uchun barqaror kelajakni yaratish loyihasi"

Hozirgi davrda raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar turizmni barqaror boshqarishning ajralmas qismiga aylandi. Smart tourism deb ataluvchi konsepsiya orqali turistlarga mo'ljallangan mobil ilovalar, smart-kartalar, sensorlar va internet vositalari yordamida oqimlarni boshqarish hamda resurslardan samarali foydalanish yo'lga qo'yilmoqda. Misol uchun, Yevropaning ba'zi muzey va diqqatga sazovor joylarida real vaqt rejimida tashrifchilar sonini ko'rsatib turuvchi ilovalar mavjud. Agar bir obyekt gavjumlashsa, sayyohlarga alternativ variantlar taklif qilinadi. O'zbekistonda ham shunga o'xshash SmartTourism.uz platformasi ishlab chiqilsa, unda sayyohlarga joylardagi bandlik darajasi, ob-havo, transport jadvali kabi ma'lumotlar berilish mumkin bo'ladi. Texnologiyalar, shuningdek, turizm infratuzilmasini "yashil" qilishga yordam bermoqda. Masofadan turib yoritishni boshqarish, suv oqimlarini nazorat qilish, chiqindini avtomatik saralash kabi

yechimlar mehmonxona va obyektlarda joriy etish kerak. Ekonometrik modellashtirish ham barqarorlik mexanizmlarini ilmiy asoslash vositasidir. Shunga ko'ra, amaliy mexanizm sifatida infratuzilmaga investitsiyalarni oshirish (yo'llar, transport, telekommunikatsiya) turistlarni jalb qilishning barqaror usuli ekani tasdiqlandi. Boshqa bir model, masalan, turizmning tashish qobiliyati modeli (carrying capacity) geografik hududlar uchun implementatsiya qilinishi mumkin. Bunda muayyan hududga bir vaqtning o'zida xizmat ko'rsatilishi mumkin bo'lgan sayyohlar soni ilmiy asosda hisoblanadi va shu raqamdan oshmaslik tavsiya etiladi.

Jamoatchilik ishtiroki va mahalliy hamjamiyatlar ham barqaror turizmning yana bir muhim mexanizmidir. Turizm faqat hukumat yoki biznesning ishi bo'lib qolsa, barqarorlikka erishish qiyin; buning uchun mahalliy aholini jarayonga jalb etish, ularni manfaatdor qilish kerak. Shu maqsadda ko'plab hududlarda mahalliy turizm uyushmalari va makazlashgan menejment tashkilotlari tuzish kerak. Ular joylarda turizm loyihalarini muvofiqlashtirish, mahalliy aholiga trening va grantlar taqdim etish, manfaatlar to'qnashuvini hal qilish kabi vazifalarni bajarishadi. O'zbekistonning tog'li va chekka hududlarida masalan, Surxondaryo, Jizzax viloyatlarida jamoalar tomonidan boshqariluvchi ekoturizm qo'riqxonalarini tashkil etish tajribalari paydo bo'lmoqda. Bu maskanlarda mahalliy yoshlar gidlik qilishadi, daromadning bir qismi qo'riqxonani saqlashga yo'naltiriladi. Bu turdagi model barqaror turizmning ideal ko'rinishlaridan biridir. Xalqaro tashkilotlarning loyihalari ham jamoalarni jalb qilishga yordam beradi. Yevropa Ittifoqining Switch-Asia dasturi doirasida amalga oshirilayotgan "MOST – Markaziy Osiyoda barqaror turizm modeli" loyihasi orqali O'zbekiston, Qozog'iston va Tojikistonda yashil standartlarni joriy etish, mahalliy tadbirkorlarni o'qitish ishlari olib borilmoqda [11]. Bu kabi tashabbuslar natijasida o'nlab obyektlar xalqaro eko-sertifikatlarga ega bo'ldi, yuzlab mutaxassislar barqaror turizm bo'yicha tayyorgarlikdan o'tishdi. O'zbekistonda UNWTO qo'llab-quvvatlagan "Ziyorat turizmi" va "Ipak yo'li brendi" doirasidagi loyihalar ham barqarorlik elementlarini o'z ichiga oladi [12]. Ziyorat turizmida mehmonlarning mahalliy jamoalarga xayriya ko'rinishida ko'maklashishi vaqf an'analari, "Ipak yo'li" yo'nalishlarida esa transmilliy hamkorlik orqali madaniy merosni asrab-avaylashga hissa qo'shish kabilarni aytish lozim.

Ilg'or xorijiy tajribalar barqarorlik mexanizmlarining muvaffaqiyat kaliti ekanini ko'rsatadi. Masalan, Kosta-Rika davlati bugungi kunda dunyoda eng barqaror ekoturizm tizimini yaratgan mamlakatlardan biridir [13]. U yerda yerlarning 25% milliy bog' va qo'riqxona sifatida himoya qilinadi, hukumat "to'lov evaziga ekotizim xizmati" dasturi orqali o'rmonlarni saqlagan jamoalarga kompensatsiya beradi. Natijada turizm rivojlanayotgani, o'rmon maydonlari oshishi va biologik xilma-xillik himoyalalanmoqda. Yevropada esa Sloveniyaning Lyublyana shahri misoli e'tiborga molik [14], [15]. Shahar 2016 yilda "Evropaning eng yashil poytaxti" deb e'tirof etildi va 2019 yilda GSTCning barqaror shahar turizmi mezonlariga to'la mos ravishda sertifikat oldi. Bunga erishishda shahar ma'muriyatining qat'iy siyosati (markazni avtomobilsiz zona qilish, jamoat transportini rivojlantirish), mahalliy aholi ishtiroki (velosiped infratuzilmasi, chiqindini ajratish madaniyati) va innovatsion

yechimlar (aqlli yoritish tizimi, suvni qayta foydalanish) muhim rol o'ynadi. Natijada Lyublyana turizm markazi sifatida mashhurlashgan bo'lsa-da, uning ekologik izlari minimallashtirilgan. Bunday misollar O'zbekiston shahar va turizm markazlari uchun ham foydali. Xususan, Samarqand shahrida 2023 yilda bo'lib o'tgan UNWTO Bosh assambleyasi arafasida shaharda elektr avtobuslar yo'lga qo'yildi, tarixiy markazga kiraverishda avtoturargohlar tashkil etilib, mehmonlar asosan piyoda va jamoat transportida harakatlanishi targ'ib qilindi. Bu chora barqaror transport mexanizmining boshlanishi deyish mumkin [16]. Kelgusida Buxoro va Xiva kabi shaharlarning tarixiy qismlarida ham shunday tartib joriy etilishi rejalashtirilgan.

Xulosa qilib aytganda, turizmga barqarorlikka erishish faol va kompleks mexanizmlarni talab etadi. Bu mexanizmlar siyosiy qarorlar, iqtisodiy rag'batlar yoki cheklovlar, zamonaviy texnologiyalar, jamoaviy tashabbuslari orqali bir-birini to'ldirgan holda ishlashi lozim. O'zbekiston misolida davlat siyosati va investitsiya yondashuvi kuchli ijobiy natijalar bergan. Endigi vazifa shu o'sishni uzoq muddatga barqaror qilish, ya'ni sohaning tashqi tebranishlarga chidamliligini oshirish va ichki salbiy ta'sirlarini kamaytirishdir. Bu borada yuqorida sanab o'tilgan mexanizmlarni izchil amalga oshirish talab etiladi. Xususan, huquqiy bazani takomillashtirish ya'ni "Turizm to'g'risidagi" qonunga barqarorlik moddasini kiritish, iqtisodiy rag'batlarni kengaytirish xususan, eko-mehmonxonalarga soliq imtiyozlari, "yashil kreditlar", ilmiy-texnik yutuqlarni joriy qilish, mahalliy jamoalarni jalb etish va xorijiy ilg'or tajribalarni moslashtirish davom ettirilishi lozim. Zero, barqarorlik mexanizmlari ishlasa, turizm sohasi O'zbekistonning uzoq muddatli "yashil" o'sishiga va xalq farovonligiga katta hissa qo'shadigan sektorga aylana oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2018). Turizmni rivojlantirishga doir qaror va farmonlar. Available at: <https://president.uz>.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2018). Turizm sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlar to'plami. T.: Adliya nashriyoti.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Turizmni rivojlantirish jamg'armasi. (2021). Turizm infratuzilmasini rivojlantirish dasturi. Available at: <https://tourism.uz>.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2023). PQ-230-sonli qarori: Turizm obyektlarini subsidiyalash tartibi to'g'risida. Lex.uz. Available at: <https://lex.uz/docs/6412340>.
5. UNWTO (United Nations World Tourism Organization). (2021). Sustainable Tourism Guidelines and Indicators. Madrid: UNWTO Publishing.
6. WTTC (World Travel and Tourism Council). (2023). Hotel Sustainability Basics. Available at: <https://wtcc.org>.
7. Green Globe. (n.d.). Sertifikatlashtirish standartlari haqida. Available at: <https://www.greenglobe.com>.
8. Bhutan Tourism Council. (2022). High Value, Low Impact Tourism Policy. Available at: <https://www.tourism.gov.bt>.

9. Venice Municipality. (2022). Tourist Entry Fee Implementation Report. Available at: <https://www.comune.venezia.it>.
10. ISO (International Organization for Standardization). (2015). ISO 14001: Environmental management systems. Geneva: ISO.
11. European Commission. (2023). Switch-Asia MOST Project Report on Central Asia. Brussels: EU Publications.
12. UNDP Uzbekistan. (2024). Ziyorat turizmi va Ipak yo'li loyihasi doirasida barqarorlikni ta'minlash choralari. Available at: <https://www.uz.undp.org>.
13. Costa Rica Ministry of Environment. (2021). Payment for Environmental Services (PES) Program Annual Report. San José: MINAE.
14. GSTC (Global Sustainable Tourism Council). (2019). Sustainable Destination Criteria. Available at: <https://www.gstccouncil.org>.
15. Ljubljana Tourism Board. (2019). Green Capital Initiative and Certification Report. Ljubljana: Visit Ljubljana.

TANLANGAN XALQARO MEHMONXONA TIZIMINING BOSHQARUV USLUBINI TAHLIL QILISH (HILTON MEHMONXONA TARMOG'I MISOLIDA)

G'aniyev G'olibjon Abdiraximovich

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrasi dotsenti

Golibganiyev558@gmail.com

tel: +998945071007

Annotasiya. Ushbu maqolada dunyodagi yetakchi mehmonxona tarmog'i bo'lgan Hilton mehmonxona tarmog'ining 2020–2024 yillardagi moliyaviy faoliyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda kompaniyaning asosiy daromad manbalari — xona ijarasi, menejment va franchayzing xizmatlari, shuningdek, operatsion xarajatlar, ishchi kuchi va marketing xarajatlari o'rganildi. Moliyaviy ko'rsatkichlar asosida daromad va xarajatlar o'rtasidagi muvozanat, foydalilik darajasi va o'sish sur'atlari aniqlanib, kompaniyaning iqtisodiy barqarorligi baholandi. Tadqiqot natijalari Marriott kompaniyasining pandemiyadan keyingi tiklanish strategiyasi muvaffaqiyatli bo'lganini ko'rsatadi. Xulosa qismida kompaniyaning kelgusi rivojlanishi uchun zarur tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar. Daromad, xarajat, zararsizlik nuqtasi, sof foyda, foyda, regssiya, korrelyatsiya, dispersiya, franchayzing, royalty.

Mehmonxona biznesi global iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Bu soha nafaqat sayyohlik bilan chambarchas bog'liq, balki yirik investitsiyalar va ishchi o'rinlari yaratishda ham katta rol o'ynaydi. Hilton mehmonxona tarmog'i (Hilton Hotels & Resorts) — dunyodagi eng yirik va taniqli mehmonxona brendlardan biri bo'lib, 1919 yilda Conradd Hilton tomonidan tashkil

etilgan. Hilton tarmog'i nafaqat o'ziga xos mehmonxonalar, balki turli darajadagi xizmatlar va mehmonlar uchun keng imkoniyatlar taqdim etadi.

Ushbu tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

4. **Moliyaviy hisobning ikkinchi darajali ma'lumotlar tahlili:** Kompaniyaning 1998 va 2024-yillardagi yillik hisobotlari, moliyaviy bayonotlari (Income Statement, Balance Sheet) va investorlar uchun taqdimotlar o'rganildi.

5. **Moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili:** Daromad, sof foyda, operatsion xarajatlar, foydalilik koeffitsienti kabi asosiy moliyaviy ko'rsatkichlar solishtirildi.

6. **Tendensiyalarni aniqlash:** Yillik o'sish sur'atlari va xarajat strukturasidagi o'zgarishlar aniqlanib, grafik tahlillar qilindi.

Mehmonxona tizimi – bu mehmonxona xo'jaligining barcha operatsion, xizmat ko'rsatish, boshqaruv va texnologik jarayonlarini yagona muvofiqlashtirilgan struktura doirasida tashkil etishdir. Bu tizim orqali mijozlarga yuqori sifatli xizmat ko'rsatish, xodimlar faoliyatini tartibga solish va korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshirish maqsad qilingan.

Mehmonxona tizimi asosan quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi:

- Reseptsiya va joylashtirish xizmati
- Xona xizmati va tozalik bo'limi (Housekeeping)
- Ovqatlanish xizmati (F&B – Food & Beverage)
- Marketing va mijozlar bilan ishlash bo'limi
- Xavfsizlik, texnik xizmat va IT bo'limlari
- Buxgalteriya va moliyaviy nazorat

Mehmonxona tizimining asosiy maqsadlari:

- Mijoz ehtiyojlarini maksimal darajada qondirish;
- Sifatli, standartlarga mos xizmat ko'rsatish;
- Mehmonxona faoliyatini muvofiqlashtirish va avtomatlashtirish;
- Xodimlar ishini optimallashtirish;
- Iqtisodiy samaradorlikka erishish;
- Brend obro'sini oshirish.

1-jadval

Mehmonxona tizimlari hajmi, joylashuvi va xizmat darajasiga ko'ra turlari

Tizim turi	Tavsifi
Yagona mustaqil mehmonxona	Birgina mehmonxona korxonasi, o'z strategiyasi asosida ishlaydi.
Zanjirli (chain) tizim	Bir nechta mehmonxonalarni o'z ichiga olgan yirik tarmoq (Hilton, Marriott).
Franchayzing asosidagi tizim	Mahalliy investor brend nomidan xizmat ko'rsatadi.
Klaster tizimi	Bir shaharda yoki hududda bir nechta mehmonxona yagona boshqaruvga ega.

Axborot texnologiyalari roli. Zamonaviy mehmonxona tizimlarida PMS (Property Management System), CRM tizimlari, Channel Manager, online bron

tizimlari, AI va big data texnologiyalari faol qo'llaniladi. Ular quyidagilarga xizmat qiladi:

- Xonalarni bron qilish va boshqarish;
- Mijozlar ma'lumotlarini saqlash va tahlil qilish;
- Xizmatlarni avtomatlashtirish;
- Narxlarni dinamik tarzda boshqarish;
- Onlayn mijozlar tajribasini yaxshilash.

5. Mehmonxona tizimining samarali ishlash omillari:

- Malakali va sadoqatli xodimlar;
- Innovatsion boshqaruv yondashuvi;
- Brend standarti va korporativ madaniyat;
- Mijozlarga yo'naltirilgan xizmat ko'rsatish;
- Davlat yordami va infratuzilma rivojlanishi.

Mehmonxona tizimi – bu faqatgina xonalarni ijaraga berish emas, balki murakkab xizmat ko'rsatish, boshqaruv va strategik rejalashtirishni o'z ichiga olgan multifunksional tizimdir. Raqobatbardosh mehmonxona tizimi yaratish uchun, uni doimiy ravishda zamonaviy texnologiyalar bilan yangilash, xizmat sifatini oshirish va mijoz ehtiyojiga moslashtirish zarurdir.

Mehmonxona tizimi turlari. Tanlangan xalqaro mehmonxona tizimining eng katta namoyondasi Marriott International group kompaniyasi xalqaro amaliyotda tan olinadi.

2. Hilton Worldwide

Asos solingan yili: 1919

Bosh ofisi: McLean, Virginia, AQSh

Brendlar: Conrad, Waldorf Astoria, DoubleTree, Hilton Garden Inn, Hampton by Hilton va boshqalar.

Xususiyatlari:

Global miqyosda keng tarqalgan.

Hilton Honors – sodiqlik dasturi orqali mijozlarga bonuslar taqdim etadi.

Raqamli kalit, mobil ilova orqali xonani tanlash imkoniyati.

Zamonaviy texnologiyalarni faol joriy etgan.

Hilton mehmonxona tarmog'ining boshqaruv modeli.

Hilton Worldwide Holdings Inc. – bu dunyodagi eng yirik va obro'li mehmonxona tarmoqlaridan biri bo'lib, 1919-yilda Konrad Hilton tomonidan asos solingan. Hozirda Hilton brendi 120 dan ortiq mamlakatda 7,000 dan ziyod mehmonxona va 1 milliondan ortiq mehmonxona xonalarini o'z ichiga oladi. Global mehmonxona sanoatida Hilton kompaniyasi eng yirik va muvaffaqiyatli tarmoqlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Uning boshqaruv tizimi zamonaviy menejment tamoyillari, strategik rejalashtirish, xizmat ko'rsatishdagi innovatsion yondashuvlar, mahalliy bozorga moslashish imkoniyatlari va raqamli texnologiyalarni keng qo'llash orqali shakllangan. Kompaniya o'zining boshqaruv modelida:

- Markazlashtirilgan strategik boshqaruv;
- Desentralizatsiyalashgan amaliy boshqaruv printsiplariga asoslanadi,

bu esa Hiltonning global brendni saqlab qolish bilan birga mahalliy bozor talablariga moslashishiga imkon beradi. Boshqaruvning ushbu kombinatsiyasi kompaniyaning dunyo bo'ylab muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta'minlamoqda. Kompaniya markaziy boshqaruv orqali strategik yo'nalishlarni belgilaydi, umumiy brend siyosatini ishlab chiqadi va uni barcha mehmonxonalarga tatbiq etadi. Shu bilan birga, har bir mehmonxona o'zining mahalliy bozoriga moslashtirilgan operatsion qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega. Bu yondashuv Hiltonga global standartlarni saqlab qolish va mahalliy ehtiyojlarga moslashish imkonini beradi.

Mehmonxona tarmog'i o'zining boshqaruv modelida franshizani keng qo'llaydi. Franshiza modeli Hiltonning global brendini tez tarqatish imkonini yaratadi, shu bilan birga, mustaqil tadbirkorlarga o'z mehmonxonalarini boshqarishga imkon beradi. Franshizalar Hiltonning yuqori xizmat standartlariga rioya qilishni majburiy qilgan holda, mahalliy operatsion qarorlarni qabul qilishda muayyan darajada mustaqillikni ta'minlaydi.

Hilton quyidagi mashhur brendlarni o'z ichiga oladi:

- Waldorf Astoria
- Conrad Hotels & Resorts
- Hilton Hotels & Resorts
- DoubleTree by Hilton
- Canopy by Hilton
- Hampton by Hilton
- Hilton Garden Inn
- Tru by Hilton
- Homewood Suites
- Embassy Suites, va boshqalar.

2-jadval

Hilton mehmonxona tizimining boshqaruv modeli tahlili

Tarkibiy element	Tavsifi	Afzalliklari
Boshqaruv modeli turlari	1.Egallik (Ownership) 2.Menejment shartnomasi (Management Contract) 3. Franchayzing	- Moslashuvchanlik - Kengayishda tezlik - Brend nazoratining saqlanishi
Innovatsion yondashuvlar	Hilton Honors ilovasi Raqamli kalitlar CRM tizimi Operational Excellence Platform	- Mijozlar ehtiyojiga moslashtirish - Operatsion samaradorlik - Avtomatlashtirilgan nazorat
Xodimlar siyosati	“Team Member” konsepsiyasi Doimiy treninglar Sodiqlik dasturlari	- Malakali kadrlar - Xizmat sifati yuqoriligi - Xodimlar aylanishining pastligi
Mijozga yo'naltirilgan yondashuv	Hilton Experience konsepsiyasi Individual xizmatlar	- Mijozlarning sodiqligi - Ijobiy reytinglar - Doimiy mehmonlar sonining ko'payishi
Barqarorlik strategiyasi	Travel with Purpose dasturi Atrof-muhitni muhofaza qilish	- EKO-imijni shakllantirish - Mahalliy hamjamiyatlarni qo'llab-

	Energiya tejash	quvvatlash
Global va lokal uyg'unlik	Mahalliy madaniyatga moslashuv Hududiy ehtiyojlarga mos xizmatlar	- Har bir bozor uchun individual yondashuv - Xizmat sifati saqlanib qoladi

Hilton tarmog'i turli boshqaruv shakllarini — **franchayzing, boshqaruv shartnomalari va to'liq egalik** kabi modellarni qo'llaydi. Franchayzing modeli kompaniyaga kengayish imkonini berib, filiallarga mustaqil boshqaruv erkinligini yaratadi, biroq brend nomidan foydalanish va xizmat standartlariga qat'iy rioya qilish majburiyatini yuklaydi. Boshqaruv shartnomalari orqali esa Hilton o'z nomidan boshqaruvni olib boradi, lekin mulk boshqa tashkilotga tegishli bo'ladi. Bu model kapital talabini kamaytirgan holda global kengayishga xizmat qiladi.

Hilton tizimining afzalliklari sifatida:

Global brend kuchi

- Hilton nomi xalqaro miqyosda ishonchli va yuqori sifat bilan bog'liq.
- Har bir brend segmenti o'z auditoriyasiga moslashtirilgan.

Axborot texnologiyalariga asoslangan boshqaruv

- **Hilton Honors CRM** – sodiqlik dasturi orqali mehmonlar haqida ma'lumotlar to'planadi va individual xizmat taklif etiladi.
- **AI & Big Data** – mijozlar odatlariga qarab xizmatlarni moslashtirish.
- **Mobile Key, Digital Check-In/Out** – mijozlar ilova orqali xizmatlardan foydalanishi mumkin.

Operatsion samaradorlik

- SOP (Standard Operating Procedures) asosida ishlaydigan boshqaruv.
- Globallik bilan birga mahalliy xususiyatlar hisobga olinadi.

Hilton korporatsiyasi o'zining iqtisodiy barqarorligi va yuqori daromadlilik bilan xalqaro mehmonxona industriyasida yetakchi o'rinni egallaydi. U quyidagi strategik ustunliklar orqali o'z iqtisodiy maqomini mustahkamlab kelmoqda.

Franchayzing modeli ustunligi

- Hilton mehmonxonalarining qariyb 70% franchayzing asosida ishlaydi.
- Bu kompaniyaga katta kapital sarf qilmasdan kengayish imkonini beradi.

Brendlar diversifikatsiyasi

- Hilton arzon segmentdan (Tru by Hilton) tortib ultra-luxury (Waldorf Astoria) gacha bo'lgan 20 ga yaqin brendga ega.
- Har xil mijoz segmentlariga xizmat ko'rsatish orqali daromad bazasi kengaytiriladi.

Sodiqlik dasturi – Hilton Honors

- 150 milliondan ortiq a'zo foydalanuvchi.
- Takroriy bron qilish, mijozni saqlab qolish darajasini oshiradi.

Raqamlashtirish va CRM strategiyasi

- Operatsion xarajatlarni kamaytiradi (AI, self-service ilovalar, Digital Key).
- Mijozlarga real vaqt rejimida xizmat ko'rsatish imkoniyati.

Hilton xalqaro mehmonxona tizimi o'zining barqaror iqtisodiy ko'rsatkichlari, ilg'or boshqaruv modeli va keng franchayzing tarmog'i bilan mehmonxona industriyasida yetakchi brend bo'lib qolmoqda. Hilton boshqaruv modelida

innovatsion texnologiyalar ham muhim rol o'ynaydi. Kompaniya xizmat ko'rsatish jarayonlariga raqamli texnologiyalarni keng joriy etgan masalan;

- ✓ Mijozlar Hilton Honors ilovasi orqali xonalarni onlayn bron qilish;
- ✓ Raqamli kalit orqali xonaga kirish;
- ✓ Virtual yordamchi orqali xizmatlarga buyurtma berish imkoniyatiga ega.

Ushbu raqamlashtirish jarayoni mehmonlar tajribasini soddalashtiradi, inson resurslariga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va xizmat ko'rsatishdagi aniqlik va tezlikni oshiradi.

Xizmat sifati nazorati Hilton boshqaruv tizimining asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi. Kompaniya mijozlarning fikr-mulohazalari asosida doimiy tahlil va baholash jarayonlarini olib boradi. Buning uchun zamonaviy CRM tizimlari va mijoz tajribasi (Customer Experience) monitoringi yo'lga qo'yilgan.

3-jadval

Hilton daromadining asosiy manbalari

Daromad manbasi	Ulushi (%)	Izoh
Franchayzing to'lovlari	36%	Brenddan foydalanganlik uchun doimiy to'lovlar
Boshqaruv shartnomalari orqali	26%	Egasi bo'lmagan, lekin Hilton tomonidan boshqariladigan mehmonxonalar
Egasi bo'lgan mehmonxonalar	20%	Kompaniyaning o'ziga qarashli mehmonxonalar
Sodiqlik dasturlaridan tushum	10%	Hilton Honors orqali xizmatlar va sheriklikdan daromad
Boshqa xizmatlar (marketing, IT)	8%	Qo'shimcha xizmatlar (CRM, PMS, treninglar)

4-jadval

Umumiy ko'rsatkichlar (so'nggi yillik asosiy tahliliy ma'lumotlar asosida)

Ko'rsatkich nomi	2023-yil oxiri holatiga (yakuniy ma'lumotlar asosida)
Umumiy daromad (revenue)	\$10,2 milliarddan ortiq
Foyda (net income)	\$1,2 milliard
Dunyo bo'yicha mehmonxonalar soni	7 300 dan ortiq
Xonalar soni	~1,15 millionta
Faoliyat yuritayotgan mamlakatlar	125+
Ishchilar soni	160 000 dan ortiq (to'g'ridan-to'g'ri)

Hilton o'z boshqaruv tizimida raqamli texnologiyalar va innovatsio yondashuvlardan keng foydalanadi. Jumladan:

5-jadval. Innovatsion boshqaruv amaliyoti

Innovatsion texnologiya	Tavsif	Ta'sir yo'nalishi	Natija
Hilton Honors ilovasi	Xonalarni bron qilish, raqamli kalit, chek-in/out	Mijoz qulayligi va sodiqligi	Tezkor xizmat, yuqori reytinglar
Digital Key	Telefon orqali eshik ochish	Kontaktlersiz xizmat	Gigiena va xavfsizlik, zamonaviy imidj
CRM Customer (Relationship Management tizimi)	Mijozlar bazasi, individual yondashuv	Marketing va mijoz ehtiyojini anglash	Sodiqlikni oshirish, maqsadli takliflar
Operational Excellence platformasi	Ichki boshqaruv va xizmat sifatini monitoring qilish	Operatsion samaradorlik	Xatoliklarni kamaytirish, xizmatda barqarorlik
AI va Big Data	Sun'iy intellekt, ma'lumot tahlili, chatbotlar	Narx siyosati, mijoz ehtiyojlarini bashoratlash	Dinamik narxlash, personalizatsiya
Xodimlar boshqaruvi platformasi	Treninglar, jadval muvofiqlashtirish, ichki aloqa	Kadrlar sifati va motivatsiyasi	Malakali xizmat, xodimlarning ishdan qoniqishi

Shuningdek, **Sustainability modeli (Travel with Purpose)** – bu model atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish, energiyani tejash, chiqindilarni qayta ishlash va mahalliy hamjamiyatlar bilan ishlash orqali barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. Har bir mehmonxona mijozlar fikrini real vaqt rejimida kuzatadi va aniqlangan muammolarga tezkor yechim topishga intiladi. Bu tizim Hiltonning xizmat ko'rsatishdagi yuksak darajasini saqlab turish imkonini beradi.

Hiltonning boshqaruv tizimi shuningdek, **Xodimlar bilan ishlash tizimida xodimlar boshqaruvi** va ularning malakasini oshirishga qaratilgan uzluksiz treninglar tizimiga asoslanadi. Hilton o'z xodimlarini **“Team Member”** deb ataydi va ularga investitsiya sifatida qaraydi. Kompaniyada ichki o'quv platformalari orqali yangi xodimlarni tayyorlash, mavjud kadrlarga rahbarlik ko'nikmalarini berish, xizmat ko'rsatishdagi yangiliklarni o'rgatish kabi mexanizmlar mavjud. Bularning barchasi xodimlarning sadoqatini oshirib, ish unumdorligini ta'minlaydi. Hilton xizmat ko'rsatishda **mijoz tajribasini markazga qo'ygan yondashuvni** qo'llaydi. **“Hilton Experience”** deb nomlangan konsepsiyaga ko'ra, har bir mehmon o'zini qadrlangan, esda qolarli tajriba egasi deb his qilishi kerak. Bu yondashuv xizmat sifatini yuqori darajada ushlab turishga xizmat qiladi.

Hiltonning yana bir muhim boshqaruv yo'nalishi — bu **barqaror rivojlanish va ekologik javobgarlik** tamoyillarini amalga oshirishdir. **“LightStay”** nomli korporativ

monitoring tizimi orqali kompaniya har bir mehmonxonaning energiya sarfi, suv iste'moli, chiqindilar hajmi va boshqa ekologik ko'rsatkichlarini nazorat qiladi. Bu indikatorlar asosida har yili atrof-muhitga ta'sirni kamaytirishga qaratilgan rejalar ishlab chiqiladi. Hilton brendi barcha davlatlarda yagona korporativ strategiyaga ega bo'lsa-da, har bir mintaqadagi mehmonxonalar mahalliy urf-odat, madaniyat va mijozlar kutganiga moslashtiriladi. Masalan, musulmon davlatlarda Halol oziq-ovqat, maxsus ibodat zonolari mavjud. Bu esa **globallik va lokalizm** uyg'unligini ta'minlaydi.

Hiltonning boshqaruv tizimida xizmat sifati monitoringi va tahlili alohida o'rin tutadi. Kompaniya har bir mehmonxonaning xizmat ko'rsatish sifatini doimiy ravishda tahlil qilib boradi. Mijozlarning fikr-mulohazalarini yig'ish va ularni ishlov berish orqali kompaniya xizmat sifatini doimiy ravishda oshiradi. "LightStay" tizimi orqali Hilton ekologik samaradorlikni, energiya sarfini va chiqindilarni tahlil qiladi, bu esa kompaniyaning ekologik mas'uliyatga bo'lgan yondashuvini ko'rsatadi. Bundan tashqari, Hiltonning innovatsion yondashuvlari mijozlarga yuqori sifatli xizmat ko'rsatishning yangi usullarini joriy etadi. Masalan, mehmonxona tarmog'i sun'iy intellekt, chat-botlar va avtomatlashtirilgan xizmatlar yordamida mijozlar ehtiyojlarini tezda qondirishga intiladi. Hilton mehmonxonalari xodimlarining har bir faoliyati mijozlar tajribasini yaxshilashga qaratilgan.

Hilton kompaniyasi sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarini turli yo'nalishlarda qo'llab-quvvatlaydi, lekin hozirda bu texnologiyalarni faqat ayrim xizmatlar va jarayonlar uchun ishlatadi. Hiltonning raqamli transformatsiyasi, shu jumladan sun'iy intellektni qo'llash, asosan mijozlarga xizmat ko'rsatishda va operatsion samaradorlikni oshirishda qo'llanadi. Masalan:

- ✚ Mijozlarga xizmat ko'rsatishda AI: Hiltonning mobil ilovasida sun'iy intellekt yordamida ishlov beruvchi chat-botlar mavjud. Bu botlar mijozlar bilan muloqot qiladi, ularning so'rovlarini qabul qiladi va avtomatik tarzda javoblar taqdim etadi. Bu, ayniqsa, mehmonlar uchun tezkor yordam va qo'llab-quvvatlashni ta'minlashda foydali.
- ✚ Xizmatlarni personalizatsiya qilish: Sun'iy intellekt Hilton tomonidan mijozlar tajribasini yaxshilash uchun ishlatiladi. Misol uchun, Hiltonning "Hilton Honors" ilovasi foydalanuvchilarning afzalliklarini tahlil qilib, individual xizmatlarni taklif qilish imkoniyatini yaratadi. Bu ilova orqali mehmonlar o'zlarining afzal ko'rgan xonalarini tanlashi, to'lovlarni amalga oshirishi va boshqa xizmatlardan foydalanishi mumkin.
- ✚ Optimallashtirilgan xizmatlar: Hiltonning ba'zi mehmonxonalari operatsion samaradorlikni oshirish maqsadida AI texnologiyalarini joriy qilgan. Masalan, mehmonxona xonalari uchun narxlarni optimallashtirish, xonalar bronini boshqarish va boshqa tashkiliy jarayonlarni avtomatlashtirishda AI ishlatiladi.

Hilton boshqaruv modeli xalqaro mehmonxona sanoatida ilg'or va muvaffaqiyatli tajriba hisoblanadi. Bu model strategik rejalashtirish, xizmatni standartlashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, mijozlar ehtiyojiga tezkor moslashish va barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan. Bunday yondashuv xalqaro mehmonxona tarmoqlarining uzoq muddatli muvaffaqiyati va raqobatbardoshligini

ta'minlovchi muhim omillardandir. Hilton mehmonxona tarmog'i boshqaruvi yuqori darajadagi tizimlashtirilgan yondashuv, texnologik yechimlar, inson resurslarini rivojlantirish va mijozga yo'naltirilgan xizmat falsafasiga asoslangan. Uning boshqaruv modeli O'zbekiston mehmonxona xo'jaligi uchun o'rnak bo'la oladi. Ayniqsa, **franchayzing asosidagi kengayish, raqamli CRM tizimlari, ekologik barqarorlik, xizmat sifatining yagona standarti** singari elementlar milliy mehmonxona sohasida ham samarali.

Hilton Worldwide Holdings Inc. kompaniyasining 2020 yildan 2024 yilgacha bo'lgan daromad va xarajatlari haqida quyidagi ma'lumotlar mavjud:

6-jadval

Yillik daromad va xarajatlar (2020–2024)

Yil	Daromad (milliard \$)	Xarajatlar (milliard \$)
2024	11.17	8.81
2023	10.24	8.01
2022	8.77	6.68
2021	5.79	4.77
2020	4.31	3.72

Regressiya tenglamasini tuzish uchun biz daromadlarni (y) xarajatlar (x) ga nisbatan regressiya tahlilidan foydalanamiz. Shu sababli, $y = a + bx$ ko'rinishidagi tenglama hosil qilishimiz kerak, bu erda:

y - daromad

x - xarajatlar

a - y kesishgan nuqtasi (intercept)

b - regressiya koeffitsienti (slope)

Berilgan ma'lumotlarni ko'rib chiqamiz:

2024: ($x_1=8.81$, $y_1=11.17$)

2023: ($x_2=8.01$, $y_2=10.24$)

2022: ($x_3=6.68$, $y_3=8.77$)

2021: ($x_4=4.77$, $y_4=5.79$)

2020: ($x_5=3.72$, $y_5=4.31$)

Birinchi qadam - qo'shimchalar (x_i , y_i) ni qiymatlarni hisoblab chiqamiz:

$n=5$

$\sum x = 8.81 + 8.01 + 6.68 + 4.77 + 3.72 = 31.99$

$\sum y = 11.17 + 10.24 + 8.77 + 5.79 + 4.31 = 50.28$

$\sum xy = (8.81 \times 11.17) + (8.01 \times 10.24) + (6.68 \times 8.77) + (4.77 \times 5.79) + (3.72 \times 4.31) = 98.4107 + 82.0624 + 58.6786 + 27.6333 + 16.0292 = 282.8132$

$\sum x^2 = (8.81^2) + (8.01^2) + (6.68^2) + (4.77^2) + (3.72^2) = 77.7761 + 64.1601 + 44.6224 + 22.7529 + 13.8384 = 223.1499$

Regressiya koeffitsientlarini hisoblash uchun formulalardan foydalanamiz:

$$b = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{n \sum x^2 - (\sum x)^2}$$

$$a = \frac{\sum y - b \sum x}{n}$$

Bu qiymatlarni hisoblab chiqamiz:

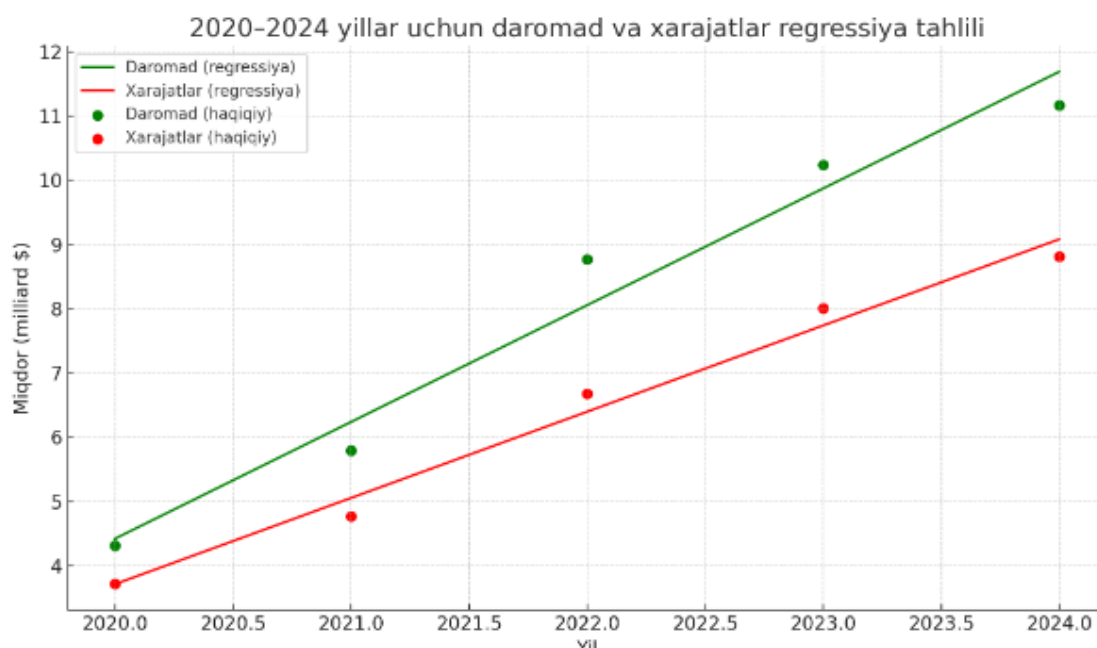
b ni hisoblash:

$$b = \frac{5 * 282,81 - 31,99 * 50,28}{5 * 223,15 - (31,99)^2} = \frac{1414,066 - 1607,9997}{1115,7495 - 1023,7601} = \frac{-193,9332}{91,9894} \approx -2,11$$

$$a \text{ ni hisoblash: } \frac{50,28 - (-2,11) * 31,99}{5} = \frac{117,6489}{5} \approx 23,53$$

Shuningdek, regressiya tenglamasini yozamiz:

$$y = 23.54 - 2.11x$$

1-rasm. Hilton Worldwide Holdings Inc. kompaniyasining daromad va xarajatlari regressiya tahlili

Mana, 2020–2024 yillar uchun daromad va xarajatlarning regressiya tahlili grafigi. Grafikda haqiqiy ma'lumotlar nuqtalar bilan, regressiya chiziqlari esa mos ravishda yashil va qizil chiziqlar bilan ifodalangan.

Avvalo, berilgan ma'lumotlar asosida daromad va xarajat o'rtasidagi korrelyatsiyani hisoblaymiz. Korrelyatsiya koeffitsienti daromad va xarajat o'rtasidagi bog'liqlikning kuchini va yo'nalishini ko'rsatadi.

Hisoblash natijasida quyidagi korrelyatsiya koeffitsienti aniqlandi: Korrelyatsiya koeffitsienti (r): 0.9995

Bu degani, daromad va xarajat o'rtasida juda kuchli ijobiy bog'liqlik mavjud. Daromad oshishi bilan xarajat ham deyarli bir xil miqdorda oshadi.

Regressiya tenglamasi: Korrelyatsiya tahlilidan so'ng, daromad va xarajat o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalovchi regressiya tenglamasini tuzamiz. Regressiya tenglamasi xarajatlarni (y) daromadga (x) bog'liq holda bashorat qilish imkonini beradi. Regressiya tenglamasi quyidagicha ko'rinishga ega: $y = 0.762x + 0.242$. Bu tenglamada:

y – bashorat qilinayotgan xarajatlar (milliard \$)

x – daromad (milliard \$)

0.762 – regressiya koeffitsienti (daromadning xarajatga ta'siri)

0.242 – ozod had (daromad nolga teng bo'lganda xarajatlar)

Yuqoridagi tahlil ma'lumotlari asosida Hilton Worldwide Holdings Inc. kompaniyasining kelgusi 2030 yilga qadar daromad va xarajatlarni bashoratlash imkoniyati yuzaga chqdi.

1. Tendentsiyalarni tahlil qilish yordamida berilgan ma'lumotlar asosida daromad va xarajatlar har yili o'sib borayotganini ko'rishimiz mumkin. O'sish sur'atlarini aniqlash uchun quyidagi amallarni bajaramiz:

Daromadning o'rtacha yillik o'sishi:

$$(11.17 - 4.31) / 4 = 1.715 \text{ milliard \$}$$

Xarajatlarning o'rtacha yillik o'sishi:

$$(8.81 - 3.72) / 4 = 1.2725 \text{ milliard \$}$$

2. Regressiya tenglamasidan foydalanib, avvalgi javobda topilgan regressiya tenglamasi: $y = 0.762x + 0.242$ ekanligi ma'lum bo'ldi. Bu tenglama yordamida kelajakdagi xarajatlarni bashorat qilishimiz mumkin, lekin avvalo daromadni prognoz qilishimiz kerak.

3. Daromadni bashoratlash uchun daromadning o'rtacha yillik o'sishini hisobga olib, 2030 yilgacha bo'lgan daromadni prognoz qilamiz. 2024 yildan 2030 yilgacha 6 yil bor.

2030 yilgi daromad:

$$11.17 + (1.715 * 6) = 21.46 \text{ milliard \$}$$

4. Xarajatlarni bashorat qilishda regressiya tenglamasidan foydalanib, 2030 yilgi xarajatlarni bashorat qilamiz:

2030 yilgi xarajatlar:

$$y = 0.762 * 21.46 + 0.242 = 16.65 \text{ milliard \$}$$

5. Yakuniy bashoratlash natijasiga ko'ra,

- 2030 yilgi prognoz qilingan daromad: 21.46 milliard \$
- 2030 yilgi prognoz qilingan xarajatlar: 16.65 milliard \$

Olingan natijalar Hilton Worldwide Holdings Incning pandemiyadan so'ng tez tiklanganini va bozordagi pozitsiyasini mustahkamlashga muvaffaq bo'lganini ko'rsatadi. Daromadlarning barqaror o'sishi, xususan, franchayzing va menejment xizmatlarining ulushi oshayotgani kompaniyaning operatsion modelini samarali ekanini ko'rsatadi. Biroq ishchi kuchi va texnologiyaga doir xarajatlarning katta bo'lishi xarajatlarni yanada optimallashtirish zarurligini bildiradi.

Texnologiyalarga sarmoya kiritish, mijozlarga xizmat sifatini oshirish va yangi bozorlar bilan ishlash kompaniya daromadlarining barqarorligini ta'minlashga yordam bermoqda. Yashil texnologiyalarga o'tish va ekologik mehmonxonalarni

rivojlantirish esa kelajakda xarajatlarni kamaytirish va brend obro'sini oshirishga xizmat qiladi.

Hilton Worldwide Holdings Inc moliyaviy jihatdan sog'lom tuzilmaga ega bo'lib, daromad va xarajatlarni o'rtasidagi muvozanatni saqlash orqali barqaror foyda ko'rsatkichlariga erishmoqda. Kelgusida kompaniya raqamli transformatsiyani jadallashtirishi, xarajatlarni optimallashtirishi va ekologik innovatsiyalarni kengaytirishi tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. N.R.Raxmonov, G'.A.G'aniyev Restoran ishi. O'quv qo'llanma,-T.: "Iqtisod va moliya", 2021 yil, 316 bet.
2. G'aniyev G'.A. Restoran ishi: darslik/; –T.: "O'zkitob savdo nashryoti" NMIU-2023 769-bet.
3. Mehmonxona xo'jaligi iqtisodiyoti: o'quv qo'llanma / G'aniyev G'.A., Mavlyanov.M.Yu: "Usmon Nosir mediya" nashriyot, 2024. – 559 bet.
4. Abdiraxmanovich, Ganiyev Golib University Models in the Context of Globalization, Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance.
5. Abdiraxmanovich, Ganiyev Golib, Commercialization of the University is the Basis of Competitive Training. Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science. Central Asian Studies, 3,5, 153-158
6. Г.А Ганиев. Новые технологии-как фактор снижения себестоимости продукции. Актуальные вопросы экономики и агробизнеса, 49-54
7. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.

UDK: 338.48:005.591.6:004:330.34(575)

O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH: INVESTITSİYALAR, HAMKORLIK VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Talapova Nargiza Baxriddinovna
Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası dotsenti, PhD

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish imkoniyatlari, muammolari va innovatsion yechimlar tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida turizmni rivojlantirishda investitsiyalar jalb qilish, davlatlararo hamkorlik yo'llarini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish masalalari o'rganildi. Natijalar ko'rsatishicha, davlat-xususiy sherikchilik asosida qurilgan innovatsion turistik infratuzilma, raqamli marketing strategiyalari va xalqaro hamkorliklar O'zbekiston turizmini yangi bosqichga ko'tarish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: turizm, investitsiyalar, innovatsiyalar, raqamlashtirish, xalqaro hamkorlik, turistik infratuzilma, O'zbekiston

O'zbekiston so'nggi yillarda turizm sohasini iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab, sezilarli islohotlarni amalga oshirmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5611-son farmoni mamlakatda turizm sohasini yanada rivojlantirish uchun huquqiy asos yaratdi [1]. COVID-19 pandemiyasidan keyin dunyo turizm sohasida yuzaga kelgan yangi tendensiyalar va talablar O'zbekiston uchun ham yangi imkoniyatlar va muammolarni yuzaga keltirdi.

O'zbekiston jahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan tarixiy yodgorliklar, noyob tabiiy landshaftlar, boy madaniy qadriyatlar va qadimiy shaharlarga ega bo'lib, bularga Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Toshkent kabi markazlar kiradi [2]. Biroq, bu salohiyatdan to'liq foydalanish uchun infratuzilmani modernizatsiya qilish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, marketing strategiyalarini takomillashtirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarur.

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish uchun investitsiyalar jalb qilish, hamkorlik aloqalarini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali samarali strategiyalarni ishlab chiqishni maqsad qiladi. Tadqiqot savollarimiz quyidagilarni o'z ichiga oladi: Qanday innovatsion yondashuvlar O'zbekiston turizm sohasini rivojlantirishga yanada kuchliroq hissa qo'shishi mumkin? Qanday turdagi investitsiyalar eng samarali hisoblanadi? Xalqaro hamkorlikning qanday shakllari O'zbekiston turizmini jahon bozoriga integratsiyalashuvini ta'minlay oladi?

Ushbu tadqiqot tizimli adabiyotlar tahlili metodologiyasiga asoslangan bo'lib, O'zbekiston va xalqaro turizmni rivojlantirish bo'yicha ilmiy maqolalar, davlat hujjatlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va Internet manbalari tahlil qilindi. Adabiyotlar tahlili uchun 2017-2024-yillar davomida nashr etilgan manbalarga ustunlik berildi, chunki bu davr O'zbekiston turizm sohasida faol islohot va yangilanish davri hisoblanadi.

Abdullaev (2022) O'zbekistonda turizm sohasiga investitsiyalarni jalb qilish masalalarini tadqiq qilib, investitsion jozibadorlikni oshirish uchun soliq imtiyozlari va ma'muriy to'siqlarni kamaytirish muhimligini ta'kidlaydi [3]. Karimov va Ismoilov (2023) esa raqamli texnologiyalarning O'zbekiston turizm sohasiga ta'sirini o'rganib, virtual sayohat platformalari, mobil ilovalar va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish orqali turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini ko'rsatib beradi [4].

Xalqaro tajribada, UNWTO (2023) hisobotida pandemiyadan keyingi davrda turizm sohasida barqaror rivojlanish modeliga o'tish tendensiyasi kuchayganini qayd etadi [5]. Jahon bankining hisobotida esa O'zbekiston kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun turizm infratuzilmasini yaxshilash va xizmat ko'rsatish sifatini oshirish orqali turistlar sonini sezilarli darajada ko'paytirish mumkinligi aytiladi [6].

Li va Kim (2023) Markaziy Osiyo davlatlarida turizm sohasini rivojlantirish istiqbollari tahlil qilib, mintaqaviy hamkorlik va yagona turistik mahsulotlarni yaratish zaruratini asoslaydi [7]. Smirnov (2021) esa O'zbekistondagi tarixiy yodgorliklarning sayyohlik salohiyatini baholab, ularni samarali targ'ib qilish va zamonaviy talablarga moslashtirish zarurligini ta'kidlaydi [8].

Petrov va Ahmadjonov (2022) raqamli transformatsiya jarayonlarining O'zbekiston turizm sohasiga ta'sirini o'rganib, turistik kompaniyalarning innovatsion faoliyatini rag'batlantirish mexanizmlarini tavsiya etadi [9]. BMT Taraqqiyot Dasturining tadqiqoti (2023) esa O'zbekistonda ekoturizm va qishloq turizmini rivojlantirish orqali mahalliy aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilash imkoniyatlarini ko'rsatadi [10].

Adabiyotlar tahlili natijalari O'zbekistonda turizmni rivojlantirish uchun investitsiyalar, hamkorlik va innovatsion texnologiyalar sohalari bo'yicha muhim xulosalarni shakllantirishga imkon berdi.

Investitsiyalar bo'yicha tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda turizm sohasiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi o'sish tendensiyasiga ega, biroq bu ko'rsatkich hali ham mintaqadagi boshqa davlatlarga nisbatan pastroq darajada qolmoqda. O'zbekiston turizm sohasiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb qilishda eng muhim to'siqlar sifatida ma'muriy to'siqlar, infratuzilma muammolari va malakali kadrlar tayyorlash masalalari ajralib turadi.

1-jadval

O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va ularning samaradorlik ko'rsatkichlari

Yo'nalish	Asosiy strategiyalar	Kutilayotgan natijalar	Samaradorlik indikatorlari
Investitsion jozibadorlikni oshirish	Soliq imtiyozlari, ma'muriy to'siqlarni kamaytirish, maxsus iqtisodiy zonalar	Xorijiy investitsiyalarning o'sishi, yangi mehmonxona va turistik komplekslar qurilishi	Investitsiyalar hajmi (+25%), mehmonxona soni (+30%), turistik ob'ektlar soni (+20%)
Raqamli transformatsiya	Yagona turistik platformalar, virtual sayohat xizmatlari, to'lov tizimlari integratsiyasi	Xizmat ko'rsatish sifatining oshishi, turistlarning qoniqish darajasi oshishi	Online bronlashtirish ulushi (60%gacha), raqamli xizmatlardan foydalanuvchilar ulushi (80%)
Xalqaro hamkorlik	Aviaqatnov liberalizatsiyasi, vizalarga oid imtiyozlar, mintaqaviy turistik mahsulotlar	Turistlar sonining oshishi, turizmdan tushgan daromadning o'sishi	Xalqaro turistlar soni (+40%), turizmdan tushgan daromad (+35%)
Mahalliy turizm	Ichki turizmni rag'batlantirish dasturlari, narxlarni optimizatsiya qilish	Ichki turizmning barqaror rivojlanishi, mavsumiy tebranishlarning pasayishi	Ichki turistlar soni (+50%), mavsumlar bo'yicha taqsimlanish muvozanati ($\pm 15\%$)

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari kompleks ravishda amalga oshirilsa, soha ko'rsatkichlarining sezilarli darajada yaxshilanishiga erishish mumkin. Ayniqsa, raqamli transformatsiya va xalqaro hamkorlik yo'nalishlari eng yuqori samaradorlik ko'rsatkichlariga ega bo'lishi mumkin.

Xalqaro hamkorlik masalalarida, Markaziy Osiyo davlatlari bilan mintaqaviy turistik mahsulotlarni shakllantirish va "Ipak yo'li" brendini birgalikda targ'ib qilish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Li va Kim (2023)ning tadqiqoti ko'rsatishicha, mintaqaviy hamkorlik orqali turistlarning O'zbekistonda qolish muddatini o'rtacha 2-3 kundan 5-7 kungacha uzaytirish imkoniyati mavjud [7].

Innovatsion texnologiyalar sohasida tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR) texnologiyalari, turistik ob'ektlar uchun raqamli gidlar, sun'iy intellekt asosidagi personallashtirilgan tavsiyalar tizimi kabi innovatsiyalar turistik tajribani boyitishi va raqobatbardoshlikni oshirishi mumkin. Biroq, O'zbekiston turistik kompaniyalarining texnologik innovatsiyalarni joriy etish darajasi hali ham past bo'lib qolmoqda.

Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki turizm O'zbekiston uchun barqaror turistik sektorni shakllantirish va mavsumiy tebranishlarni kamaytirish imkoniyatini beradi. Bu borada davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlari, transport xizmatlari narxlarini optimizatsiya qilish va ichki turizm infratuzilmasini takomillashtirish kabi chora-tadbirlar samarali hisoblanadi.

O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarur bo'lib, bu investitsiyalar jalb qilish, xalqaro hamkorlik aloqalarini kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishni o'z ichiga oladi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Turizm sohasiga investitsiyalarni jalb qilish uchun ma'muriy to'siqlarni kamaytirish, soliq imtiyozlarini takomillashtirish va maxsus turizm-iqtisodiy zonalarini rivojlantirish zarur.

2. Raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar turizmni modernizatsiya qilishning muhim vositasi bo'lib, virtual sayohat platformalari, mobil ilovalar va sun'iy intellekt texnologiyalari turistik xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qiladi.

3. Markaziy Osiyo davlatlari bilan mintaqaviy hamkorlik va "Ipak yo'li" brendi ostida yagona turistik mahsulotlarni yaratish xalqaro turistlar oqimini ko'paytirishga yordam beradi.

4. Ichki turizmni rag'batlantirish orqali mavsumiy tebranishlarni kamaytirish va barqaror turistik sektorni shakllantirish mumkin.

5. Davlat-xususiy sherikchilik turizm infratuzilmasini rivojlantirishning samarali mexanizmi bo'lib, investitsion loyihalarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu xulosalar O'zbekistonda turizmni rivojlantirish uchun strategik yo'nalishlarni shakllantirishda asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Kelajakda tadqiqotlar O'zbekistonda turizm sohasidagi innovatsion yechimlarning samaradorligini baholash va xalqaro tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish yo'llarini o'rganishga qaratilishi maqsadga muvofiq.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5611-son farmoni, 5-yanvar 2019-yil. Toshkent.
2. UNESCO. (2022). World Heritage List: Sites in Uzbekistan. Paris: UNESCO Publishing.
3. Abdullaev, A. (2022). O'zbekistonda turizmga investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 3(4), 45-58.
4. Karimov, B., & Ismoilov, T. (2023). Raqamli texnologiyalarning O'zbekiston turizm sohasiga ta'siri. Zamonaviy menejment jurnali, 12(2), 112-124.
5. UNWTO. (2023). Tourism Recovery Trends in Central Asia. Madrid: World Tourism Organization.
6. World Bank. (2023). Tourism Development in Emerging Economies: Challenges and Opportunities. Washington DC: World Bank Publications.
7. Li, J., & Kim, S. (2023). Regional tourism cooperation in Central Asia: Potentials and constraints. Journal of Sustainable Tourism, 31(4), 889-905.
8. Smirnov, V. (2021). Istoricheskiye pamyatniki Uzbekistana kak turisticheskiy resurs. Voprosy kulturologii, 15(3), 78-89.
9. Petrov, A., & Ahmadjonov, S. (2022). Digital transformation in tourism: The case of Uzbekistan. International Journal of Tourism Research, 24(6), 743-756.
10. UNDP. (2023). Ecotourism and Rural Tourism Development in Uzbekistan: Socio-economic impacts. Tashkent: UNDP Uzbekistan.
11. Soliyeva N.M. Marketingning mehmondo'stlik sanoatidagi ahamiyati. Journal of Advanced Research and Stability Volume: 03 Issue: 05 | May - 2023 ISSN: 2181-2608 www.sciencebox.uz
12. Soliyeva NM. Mehmonxona xo'jaligi faoliyati iste'molchilarining sodiqligini shakllantirish. //Fan va innovatsiya. – 2024. – V. 3. – No Maxsus son 28. – 820-824-betlar.
13. Valiyevna U. G. Zamonaviy mehmonxonalarda xizmat ko'rsatish jarayonida avtomatlashtirish tizimiga o'tkazish //Volume-3| Issue-2. – 2025.

UDK 33 (08.00.00)

MEHMONXONA BIZNESINING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA'SIRI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)

Abdullayev Zafarbek Safibullayevich
Namangan davlat universiteti iqtisodiyot
fakulteti menejment kafedrası katta
o'qituvchisi, PhD

Abdullabekova Noilaxon G'ofurjon qizi
Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda, xususan Namangan viloyatida mehmonxona biznesining rivojlanish sur'atlari, uning ijtimoiy va iqtisodiy sohalarga ko'rsatgan ta'siri tahlil qilinadi. Mehmonxona sanoatining turizm bilan uzviy bog'liqligi va yangi ish o'rinlarini yaratish, mahalliy infratuzilmani rivojlantirishdagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: mehmonxona biznesi, turizm, Namangan viloyati, iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy ta'sir, xizmat ko'rsatish sohasi.

Bugungi globallashuv jarayonida turizm va unga bevosita bog'liq sohalar, xususan mehmonxona biznesi, davlatlar iqtisodiyotida muhim o'rin egallamoqda. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda turizm salohiyatini oshirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. Xususan, 2016-yildan boshlab amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida turizm — milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Namangan viloyati — O'zbekistonning sharqiy hududida joylashgan, o'zining tabiiy go'zalligi, tarixiy obidalar va qadimiy hunarmandchiligi bilan turistlar e'tiborini tortadigan hududlardan biridir. Ushbu viloyatda mehmonxona biznesining rivojlanishi orqali nafaqat turizm balki umumiy iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotga sezilarli hissa qo'shilmoqda. Mehmonxona biznesi bu jarayonda asosiy xizmat ko'rsatuvchi sektorlardan biri sifatida ajralib turadi. Har bir yangi ochilgan mehmonxona – bu yangi ish o'rinlari, mahalliy aholining daromad topish manbai deganidir. Xususan, Namangan viloyatida so'nggi yillarda mehmonxonalar sonining ortishi natijasida yuzlab, ba'zan minglab odamlar doimiy va mavsumiy ish bilan ta'minlanmoqda.

Namangan viloyatda bir vaqtning o'zida 10686 ta mehmonni qabul qilish imkoniyatiga ega jami 692 ta joylashtirish vositalari (19 ta mehmonxona, 614 ta oilaviy mehmon uylari va 24 ta xostel va 35 ta boshqa turdagi joylashtirish vositalari) mavjud. Shuningdek, hozirgi kunda Namangan viloyatida 118 ta turistik tashkilotlar faoliyat yuritib kelmoqda [1]. Viloyatdagi mavjud turistik joylashtiruv vositalarining yildan-yilga o'sib borayotganligi ham bu yo'nalish o'z faoliyatining iqtisodiy barqarorlikka qo'shayotgan hissasini isbotlab kelmoqda.

Misol uchun, Namangan shahrida yangi mehmonxonalar ochilishi natijasida ko'plab yangi ish o'rni yaratildi. Bu yerda administratorlar, oshpazlar, farroshlar, xizmat ko'rsatish xodimlari, muhandislar kabi turli soha vakillari band etilgan. Bundan tashqari, har bir mehmonxona qurilishi bosqichida ham ko'plab quruvchilar, dizaynerlar va muhandislar jalb etiladi, bu esa qurilish sektoriga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mehmonxona xizmatlari ko'p mehnat talab qiladigan sohalardan biri bo'lib, doimiy va mavsumiy ish o'rinlari yaratishda muhim rol o'ynaydi. Mehmonxonalar faoliyat yuritayotgan hududlarda xodimlar quyidagi lavozimlarda faoliyat yuritadi: administrator, xonalarni tozalovchi, oshpaz, mijozlar bilan ishlovchi menejer, xavfsizlik xizmati va boshqalar.

Namangan viloyatida so'ngi yillarda ochilgan mehmonxonalar soni ko'paygani sayin, bandlik darajasi oshmoqda. Jumladan, 2022-yilda viloyatda 2300 nafardan ortiq fuqaro mehmonxona xizmatlari sohasida ish bilan ta'minlangan [2].

Bu esa ayniqsa yoshlar va ayollar bandligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Namangan viloyatida mehmonxona xizmatlari taklifining ortishi sayyohlar oqimiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. 2023-yilning birinchi yarmida viloyatga 180 mingdan ortiq mahalliy va xorijiy sayyoh tashrif buyurgan bo'lib, bu 2022-yilga nisbatan 16 foizga ko'pdir [3]. Shuningdek, mehmonxona tarmog'ining rivojlanishi bilan bog'liq xizmatlar (ovqatlanish, transport, ekskursiya, sovg'alar savdosi) ham faollashadi, bu esa ko'plab kichik va o'rta biznes subyektlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Namangan viloyatining turistik imkoniyatlari sifatida hududda mavjud bo'lgan shifobaxsh buloqlar va ular asosida tashkil etilgan sanatoriyalarni alohida ta'kidlash lozim. Eng mashhurlari — Chortoq, Kosonsoy, Uchqo'rg'on tumanlari hamda To'raqo'rg'on tumanining Shaxand qishlog'idagi sanatoriyalardir [4]. Bu hududlar yurtimizda va chet elda tanilgan bo'lib, u yerga kelayotgan sayyohlar nafaqat hordiq chiqaradi, balki sog'lig'ini tiklash imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Shunday imkoniyatlar mehmonxona biznesi bilan uyg'unlashganda, Namangan viloyatining turistik jozibadorligi yanada ortadi va hudud ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan yangi bosqichga ko'tariladi.

Namangan viloyatining shifobaxsh buloqlari va sanatoriyalari asosida turistik infratuzilmani yanada rivojlantirish uchun bir qator chora-tadbirlar ko'rish zarur. Birinchidan, Chortoq, Kosonsoy, Uchqo'rg'on va Shaxand qishlog'idagi sanatoriyalarni zamonaviy talablarga moslashtirish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va xalqaro standartlarga mos mehmonxona komplekslarini qurish muhim ahamiyatga ega. Ikkinchidan, ushbu hududlarda ekoturizm, tabiat sayohatlari va madaniy tadbirlarni tashkil etish orqali sayyohlar oqimini ko'paytirish mumkin. Masalan, viloyatning tabiiy go'zalliklari, tarixiy obidalar va mahalliy oshxona an'analarini targ'ib qiluvchi turistik marshrutlar ishlab chiqilishi lozim.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Namangan viloyatida mehmonxona xizmatlari hajmi yildan-yilga ortib bormoqda. Bu o'sish nafaqat xizmatlar hajmi bo'yicha, balki bandlik, infratuzilma va hududiy daromadlar o'sishida ham aks etmoqda. Shu boisdan ushbu tendensiyaning chuqur tahlil qilish va uning sabab-oqibatlarini aniqlash dolzarb masalalardan biridir.

Namangan viloyatida mehmonxona xizmatlari hajmi 2019-2023 yillarda doimiy o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda. 2019-yilda xizmatlar hajmi 315,0 mlrd so'm bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 660,4 mlrd so'mga yetdi, ya'ni 5 yil ichida hajm 2 barobardan ko'proq o'sdi. O'sishning eng yuqori sur'ati 2019-2020 yillarda (29,1%) kuzatildi, bu esa turizm sohasidagi faollikning ortishi yoki iqtisodiy omillarning ta'siri bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Keyingi yillarda o'sish sur'ati biroz sekinlashgan bo'lsa-da, barqaror o'sish saqlanib qoldi (1-jadval).

Namangan viloyatida turizm va mehmonxona biznesining so'nggi yillarda ko'rsatgan o'sishi viloyat iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotida muhim o'zgarishlarni ko'rsatmoqda. Statistik ma'lumotlar va viloyatda amalga oshirilayotgan islohotlar turizm sohasining milliy iqtisodiyotdagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Xususan, 2019-2023-yillarda mehmonxona xizmatlari hajmining 315,0 mlrd so'mdan 660,4 mlrd so'mga o'sishi (2 barobardan ko'proq) turizm infratuzilmasining rivojlanayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, viloyatdagi 692 ta joylashtirish

vositalarining mavjudligi, 10686 nafar mehmonni bir vaqtning o'zida qabul qilish imkoniyati va 180 mingdan ortiq sayyohning 2023-yilning birinchi yarmida tashrif buyurganligi hududning turistik jozibadorligini oshirayotganini ko'rsatadi.

1-jadval

Namangan viloyatida mehmonxona xizmatlari hajmining yillik o'sishi

Yil	Xizmatlar hajmi (mlrd so'm)
2019	315,0
2020	406,8
2021	498,6
2022	573,7
2023	660,4

Mehmonxona biznesining rivojlanishi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy sohada ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. 2022-yilda 2300 nafardan ortiq fuqaroning mehmonxona sohasida ish bilan ta'minlanganligi, ayniqsa yoshlar va ayollar bandligini oshirishda muhim hissa qo'shmoqda. Bu esa ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, qashshoqlikni kamaytirish va mahalliy aholining turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mehmonxona biznesi qurilish, transport, ovqatlanish va sovg'alar savdosi kabi boshqa sohalarni ham rag'batlantirib, kichik va o'rta biznesning rivojlanishiga turtki bo'lmoqda.

Biroq, viloyatning turistik salohiyati to'liq ishga solinmagan. Masalan, shifobaxsh buloqlar va sanatoriyalar asosida tashkil etilgan infratuzilma hali ham zamonaviy talablarga to'liq javob bermaydi. Xizmat ko'rsatish sifati, xalqaro standartlarga mos mehmonxona komplekslarining yetishmasligi va turistik marshrutlarning cheklanganligi sayyohlar oqimini ko'paytirishda muayyan to'siqlarni keltirib chiqarmoqda. Shu sababli, Namangan viloyatining turistik imkoniyatlarini yanada rivojlantirish uchun tizimli yondashuv va strategik rejalashtirish talab etiladi.

Namangan viloyatida mehmonxona biznesining rivojlanishi bir qator ijobiy va salbiy omillar ta'sirida kechmoqda. Ijobiy omillar orasida quyidagilarni ta'kidlash mumkin:

1. 2016-yildan boshlab turizmni milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishi sifatida belgilash va islohotlar doirasida soliq imtiyozlari, infratuzilma rivojlantirishga investitsiyalar jalb qilinishi;

2. 2023-yilda sayyohlar sonining 2022-yilga nisbatan 16% ga ko'payishi viloyatning turistik jozibadorligini oshirganini ko'rsatadi;

3. Mehmonxona biznesi orqali yuzlab, ba'zan minglab odamlarning ish bilan ta'minlanishi ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi;

4. Shifobaxsh buloqlar, tarixiy obidalar va mahalliy hunarmandchilik kabi resurslar viloyatni xorijiy sayyohlar uchun jozibador qiladi.

Salbiy omillar yoki cheklovlar quyidagilardan iborat:

1. Sanatoriyalar va mehmonxona komplekslarining zamonaviy talablarga to'liq mos kelmasligi xizmat ko'rsatish sifatiga ta'sir qiladi;

2. Namangan viloyatining turistik imkoniyatlari global miqyosda yetarlicha targ'ib qilinmayapti;

3. Mehmonxona sohasida xalqaro standartlarga javob beradigan mutaxassislarining yetishmasligi xizmat sifatini pasaytirishi mumkin;

4. Turizmning mavsumiy xususiyati tufayli ish o'rinlari va daromadlar barqaror bo'lmasligi mumkin.

Statistik ma'lumotlarni tahlil qilganda, mehmonxona xizmatlari hajmining o'sishi (2019-yilda 315,0 mlrd so'mdan 2023-yilda 660,4 mlrd so'mga) barqaror tendentsiyani ko'rsatadi. O'sishning eng yuqori sur'ati 2019-2020-yillarda (29,1%) kuzatilgan bo'lib, bu turizm sohasidagi islohotlarning dastlabki natijalari va global sayyohlik faolligining oshishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Keyingi yillarda o'sish sur'ati biroz pasaysa-da, barqarorlik saqlanib qolmoqda, bu esa sohaning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Namangan viloyatida turizm va mehmonxona biznesini yanada rivojlantirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Chortoq, Kosonsoy, Uchqo'rg'on va Shaxand qishlog'idagi sanatoriyalarni zamonaviy talablarga moslashtirish, xalqaro standartlarga javob beradigan mehmonxona komplekslarini qurish. Bu xorijiy sayyohlar oqimini oshirishga xizmat qiladi;

2. Namangan viloyatining tabiiy, madaniy va shifobaxsh resurslarini global miqyosda targ'ib qilish uchun xalqaro turistik ko'rgazmalarda ishtirok etish, raqamli reklama kampaniyalarini yo'lga qo'yish;

3. Mehmonxona sohasida xalqaro standartlarga javob beradigan mutaxassislar tayyorlash uchun maxsus o'quv dasturlari va treninglarni joriy etish. Bu xizmat ko'rsatish sifatini oshiradi;

4. Ekoturizm, tabiat sayohatlari, madaniy tadbirlar va mahalliy oshxona an'analarini targ'ib qiluvchi yangi turistik marshrutlar ishlab chiqish. Masalan, shifobaxsh buloqlar va tarixiy obidalarni birlashtirgan kompleks turlar tashkil etish;

5. Mehmonxona biznesi bilan bog'liq xizmatlar (ovqatlanish, transport, sovg'alar savdosi) sohasida kichik biznesni rivojlantirish uchun imtiyozli kreditlar va grantlar ajratish;

6. Yil davomida sayyohlar oqimini ta'minlash uchun qishki turizm, sog'lomlashtirish dasturlari va konferensiya turizmini rivojlantirish;

7. Mehmonxona va sanatoriy komplekslari qurilishi uchun xususiy investorlarni jalb qilish, davlat tomonidan infratuzilma rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash.

Namangan viloyatida turizm va mehmonxona biznesining rivojlanishi viloyat iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotida muhim o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Viloyatning shifobaxsh buloqlari, tarixiy obidalari va tabiiy go'zalliklari turistik salohiyatni oshirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Biroq, infratuzilma muammolari, malakali kadrlar tanqisligi va xalqaro reklama yetishmasligi kabi cheklovlar rivojlanishni sekinlashtirmoqda. Yuqoridagi takliflar amalga oshirilganda, Namangan viloyati nafaqat O'zbekiston, balki xalqaro miqyosda ham muhim turistik

markazga aylanishi mumkin. Bu esa hududning iqtisodiy barqarorligi, bandlik darajasi va mahalliy aholining turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Namangan turizm boshqarmasi hisobotlaridan. 2025
2. Khamidullo Saydamatovich Mirzaakhmedov, Mirzokhid Rustamjonovich Koriyev. Special features of namangan region in the development of tourism in Uzbekistan
https://www.researchgate.net/publication/337123611_SPECIAL_FEATURES_OF_NAMANGAN_REGION_IN_THE_DEVELOPMENT_OF_TOURISM_IN_UZBEKISTAN
3. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_2401.xlsx
4. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.
5. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

O'ZBEKISTONDA MEHMONDO'STLIK BOSHQARUVI TA'LIMIDA INGLIZ TILINI O'RGATISHNING INTEGRATSIYASI

Jalolova Shaxnoza Muhamedjanovna
PhD, dotsent

Ismoilova Nigora Mirzoaliyevna
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy
universiteti Xorijiy filologiya fakulteti 1-kurs
talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida mehmondo'stlik boshqaruvi yo'nalishida ingliz tilini o'qitishning integrativ yondashuvlari ilmiy-nazariy asosda tahlil etiladi. Xususan, ingliz tilining kasbiy kommunikativ vosita sifatidagi funksional roli, til o'rgatish metodikasining innovatsion shakllari va ta'limga kasbiy kontekstlarni singdirishning samaradorligi xolisona ko'rib chiqiladi. Shuningdek, integratsiyalashgan ta'lim muhitida til va kasbiy kompetensiyalarni uyg'un shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik modellar, xorijiy tajriba namunalariga tayanilgan holda tahlil qilinadi. Muallif tomonidan O'zbekiston sharoitida mavjud muammo va imkoniyatlar tizimli yondashuv asosida o'rganilib, ta'lim sifatini oshirish bo'yicha konseptual takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: mehmondo'stlik boshqaruvi, ingliz tili ta'limi, integratsiyalashgan yondashuv, kasbiy kommunikativ kompetensiya, oliy ta'lim, innovatsion metodika, transdistsiplinar o'qitish, xorijiy tajriba, til va kasb uyg'unligi.

Global miqyosda turizm va xizmat ko'rsatish sohasining jadal rivojlanishi bilan birga, mehmondo'stlik boshqaruvi zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy hayotning muhim tarmoqlaridan biriga aylanib bormoqda. Xususan, mehmonxona biznesi, restoranlar tarmog'i, sayyohlik xizmatlari va boshqa xizmat ko'rsatish yo'nalishlarida xalqaro standartlarga mos faoliyat yuritish zamonaviy kadrlar tayyorlash tizimiga bo'lgan talabni keskin oshirmoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda ham bu sohaning rivojlanishi va unga xos ta'lim tizimini takomillashtirish dolzarb masalalardan biridir. Zamonaviy mehnat bozori mehmondo'stlik sohasidagi mutaxassislar oldiga nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarga, balki xorijiy, ayniqsa ingliz tilida samarali muloqot qila olish qobiliyatiga ega bo'lishni ham talab qilmoqda. Ingliz tili xalqaro muloqot tili sifatida mehmondo'stlik boshqaruvi bo'yicha har qanday kasbiy faoliyatning ajralmas tarkibiy qismiga aylangan. Shunday ekan, mazkur soha vakillarining til kompetensiyalarini shakllantirish, uni kasbiy faoliyatga integratsiyalash bugungi ta'lim strategiyasining muhim yo'nalishlaridan biri sanaladi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida mehmondo'stlik boshqaruvi yo'nalishi bo'yicha kadrlar tayyorlash jarayonida ingliz tilini o'rgatishning integratsiyalashgan yondashuvini yo'lga qo'yish nafaqat til o'rganishni samarali tashkil etadi, balki talabalarning kasbiy tayyorgarligini ham yangi bosqichga olib chiqadi. Bunda til va kasb fanlarini uyg'unlashtirish, amaliy mashg'ulotlarga asoslangan metodlarni tatbiq etish, hamda real ish muhiti bilan bog'liq holatlarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada mehmondo'stlik boshqaruvi ta'limida ingliz tilini o'rgatishning samarali integratsiyalashuv usullari, xorijiy tajribalar, innovatsion yondashuvlar hamda O'zbekiston sharoitida mavjud imkoniyat va muammolar ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Integratsiyalashgan yondashuvning samaradorligi, avvalo, talabalar uchun tilni o'rganish jarayonini real va amaliy kontekstga ko'chirish imkoniyatiga ega bo'lishidadir. Bu jarayonda talaba nafaqat tilni o'rganadi, balki o'z kasbiy faoliyatiga yo'naltirilgan holatda, undan foydalanish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Masalan, mehmondo'stlik sohasida ingliz tilini o'qitishning eng samarali usullaridan biri – bu xizmat ko'rsatish vaziyatlarini simulyatsiya qilish orqali talabalarga ingliz tilida mijozlarga xizmat ko'rsatish amaliyotlarini o'rgatishdir. Bunday o'quv metodlari nafaqat til, balki kasbiy kommunikativ malakalarni ham mustahkamlashga yordam beradi, shuningdek, bu o'quvchilarda tizimli fikrlash va mas'uliyatni oshiradi [1;54]. Tadqiqotlarda ko'rsatilganidek, o'qitishning interaktiv uslublari, jumladan, rolli o'yinlar, guruhli ishlash, amaliy mashg'ulotlar va virtual platformalar orqali kasbiy tilni o'rgatish o'quvchilarning faolligini oshiradi. Bu o'quvchilarni faqat til o'rganish bilan cheklanmay, balki ular o'z kasbiy muhitida tilni muvaffaqiyatli qo'llashni ham o'rganadilar. Misol uchun, mehmondo'stlik boshqaruvi sohasida ingliz tilini o'rgatishda, talabalar turli vaziyatlarda mijozlar bilan aloqada bo'lish, kelishuvlar tuzish, xizmatlar taqdim etish va reklama kompaniyalarini yaratish kabi amaliy mashg'ulotlarga jalb qilinishi kerak [2;29]. Integratsiyalashgan yondashuvni yanada samarali qilish uchun xalqaro tajriba ham katta ahamiyatga ega. Singapur va

Finlyandiya kabi rivojlangan davlatlarning oliy ta'lim tizimlarida mehmondo'stlik sohasida ingliz tilini o'rgatishning integratsiyalashgan modeli keng qo'llanilmoqda. Bu davlatlarda, shuningdek, akademik va kasbiy malakalar o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash uchun "ta'lim-amaliyot" modellarini joriy qilishda muvaffaqiyatlarga erishilgan. Misol uchun, Avstraliyada mehmondo'stlik boshqaruvi bo'yicha universitetlar o'z talabalarini mehmonxona sanoatining real sharoitida o'qitish uchun zamonaviy simulyatsiya va onlayn ta'lim platformalaridan faol foydalanmoqda. Ushbu amaliyotlar, o'z navbatida, talabalar orasida kasbiy tilning amaliyotdagi qo'llanilishini mustahkamlashga xizmat qilmoqda [3;76]. O'zbekistonning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olib, mehmondo'stlik boshqaruvi ta'limida ingliz tilini o'rgatish uchun maxsus kasbiy-til o'quv dasturlarini ishlab chiqish muhimdir. O'zbekistonda mehmondo'stlik sanoati rivojlanishi, xorijiy turistlar sonining ortishi va xalqaro turizm sohasidagi o'zgarishlar ingliz tilini kasbiy kontekstda o'qitishni talab qiladi. Bunda talabalar uchun ingliz tilida xizmat ko'rsatish bo'yicha kurslar, treninglar va seminarlar tashkil etilishi kerak. Mazkur yondashuv, o'z navbatida, talabalarni nafaqat ingliz tilida samarali muloqot qilishga, balki xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirishga ham tayyorlaydi. Biroq, ushbu yondashuvni keng miqyosda amalga oshirishda bir qator muammolar mavjud. O'zbekistondagi ba'zi oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning ingliz tilini kasbiy darajada bilish darajasi hali ham past bo'lib qolmoqda. Shuningdek, ba'zi pedagogik vositalar va metodik materiallarning yetarli emasligi, fanlararo hamkorlikning sustligi va o'quv rejalarida sinxronizatsiyaning etishmasligi bu yondashuvning keng qo'llanilishiga to'sqinlik qilmoqda [4;41]. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini kasbiy va til kompetensiyalarini birgalikda rivojlantirish maqsadida o'qituvchilarning malakasini oshirish, yangi metodologik va texnologik vositalar bilan ta'minlash zarur. Bundan tashqari, o'quv dasturlarini xalqaro tajribaga moslashtirish, kasbiy-til kurslarini kengaytirish va yangi pedagogik modellarni joriy etish talab etiladi. Zamonaviy ta'lim paradigmasida ingliz tilining ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarga integratsiyasi nafaqat aloqa vositasi sifatida, balki transmilliy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish vositasi sifatida ham ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, mehmondo'stlik boshqaruvi sohasida ingliz tilining dominanti sifatida e'tirof etilishi — mazkur tilda faol muloqot qiluvchi kadrlarni tayyorlashda yangicha metodologik yondashuvlarni talab qilmoqda. Ushbu talablar kontekstida ta'lim jarayonini interdisiplinar integratsiyalashgan yondashuvlar asosida tashkil etish muhim strategik vazifa sifatida ko'rilmogda [5;118]. O'quv jarayoniga lingvistik va kasbiy komponentlarni uyg'unlashtirish orqali mehmondo'stlik sohasi bo'yicha kelajak mutaxassislarining transmadaniy kompetensiyalarini rivojlantirish mumkin. Bunda ingliz tilida nafaqat xizmatlar, balki ijtimoiy muomala, konflikt boshqaruvi, mijoz ehtiyojlarini anglash, madaniyatlararo sezgirlik kabi ko'nikmalar shakllanishi zarur. Ta'limdagi bu holat antropolingvistik yondashuv orqali, ya'ni tilni inson faoliyati va ijtimoiy muhit kontekstida o'rganish orqali amalga oshiriladi. Bundan tashqari, mehmondo'stlik sohasi uchun muhim bo'lgan kommunikativ vazifalarni modellashtirish, ya'ni turli xizmat vaziyatlarida ishlatiladigan autentik matnlar, dialoglar, yozma va og'zaki murojaat shakllarini integratsiya qilish zarurati tug'iladi.

Shu nuqtai nazardan qaranganda, ingliz tilini o'qitish jarayonida faqat grammatik yoki leksik bilimlarni emas, balki nutq strategiyalari, kontekstual moslashuvchanlik, nutq aktlarining funktsional tahlili kabi chuqur kommunikativ jihatlar ham e'tiborga olinishi lozim. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish orqali bu integratsiyani yana-da takomillashtirish mumkin.

Xususan, AI asosidagi til o'rgatuvchi platformalar, virtual mehmonxona muhitlari, real vaqtlili muloqotni mashq qilish imkonini beruvchi VR/AR texnologiyalari o'quvchilarga ko'nikmalarni interaktiv va amaliy shaklda rivojlantirishga zamin yaratadi. Bunday yondashuvlar, o'z navbatida, kognitiv rivojlanish va faol o'quv motivatsiyasini rag'batlantiradi. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, ingliz tilini mehmondo'stlik boshqaruvi sohasiga integratsiya qilishda nafaqat tilshunoslik, balki psixologiya, menejment, madaniyatshunoslik, marketing kabi fanlar bilan uzviy bog'liqlik zarur. Integratsiya jarayonining samarali bo'lishi ko'p fanli va ko'p tilli muhitda o'quvchini kasbiy va kommunikativ jihatdan moslashuvchan mutaxassisga aylantiradi.

Mehmondo'stlik boshqaruvi sohasida ingliz tilini o'rgatishning integratsiyalashgan modeli bugungi global raqobat muhitida zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. Mazkur maqolada tahlil qilingan ilmiy-nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar ingliz tilini faqat tilshunoslik obyekt sifatida emas, balki kasbiy kommunikatsiyaning strategik vositasi sifatida o'qitish zaruratini ochib berdi. Integratsiyalashgan yondashuvlar – xususan, CLIL, ESP, PBL kabi zamonaviy metodlar orqali til va kasbiy fanlar o'rtasida epistemik uyg'unlik hosil qilish talabalarning professional va til kompetensiyalarini bir vaqtda shakllantirishga xizmat qilishi ilmiy asoslangan holda isbotlandi. Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida mazkur modelni samarali joriy etish uchun muayyan tizimli muammolar – metodik resurslarning yetishmasligi, o'qituvchilarning tayyorgarlik darajasi, ta'lim dasturlarining o'zaro uyg'un emasligi va texnologik infratuzilmaning cheklanganligi mavjud ekani aniqlangan. Bu esa integratsiyalashgan o'qitish tizimini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqishni taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akhmedov, T. Mehmondo'stlik boshqaruvi va ingliz tilini o'qitish: Yangi yondashuvlar., Toshkent: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti nashri, 2020. – 184 b.
2. Breen, M. P. The social context of language learning: A study in classroom interaction., Cambridge: Studies in Second Language Acquisition, 1985. – 149-175 b.
3. Brown, H. D. Principles of language learning and teaching., New York: Pearson Education, 2007. – 368 b.
4. Ellis, R. Task-Based Language teaching and learning., Oxford: Oxford University Press, 2003. – 320 b.

5. Gasanova, R. Ingliz tilini kasbiy maqsadlar uchun o'qitish: Nazariya va amaliyot., Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, 2019. – 215 b.
6. Shamsiev, S. Integratsiya va xususiyatlar: Ingliz tilining mehmondo'stlik sohasida o'qitilishi., Journal of Modern Pedagogical Research, 2022. – 8(4), 38–45 b.
7. Vygotsky, L. S. Mind in society: The development of higher psychological processes., Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 b.
8. Yusupov, A. Tillar va madaniyatlararo kommunikatsiya: Ingliz tilini o'qitish metodologiyasi., Toshkent: Navruz nashriyoti, 2019. – 206 b.

XALQARO TURIZM MAYDONIDA O'ZBEKISTONNING MICE-TURIZM SALOHIYATINI TARG 'IB QILISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Fayyoza Xalimova Nafasovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

katta o'qituvchisi

fayozahalimova@gmail.com

Annotatsiya. O'zbekistonning MICE-turizm salohiyatini xalqaro turizm bozorida targ'ib qilish jarayoniga ta'sir etuvchi asosiy omillar tahlili qilinib. Jumladan, marketing strategiyasi, infratuzilmaviy rivojlanish, xizmatlar sifati, kadrlar salohiyati, raqamli texnologiyalarni joriy etish va davlat tomonidan ko'rsatilayotgan institutsional qo'llab-quvvatlash kabi omillar MICE-turizmning samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatishi ochib beriladi. Tadqiqot natijalari asosida O'zbekistonning xalqaro maydonda MICE destinatsiyasi sifatida raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlari: MICE turizm, marketing, targ'ib qilish, strategiya, davlat, kadr, raqamlashtirish, raqobat.

Biznes uchrashuvlarining globallasuvi xalqaro bozor ishtirokchilari o'rtasida yanada faol, tez va bevosita o'zaro aloqalarni talab qilmoqda. Korxonalar o'zlarining xalqaro faoliyat doirasini kengaytirar ekan, xalqaro konferensiyalar, biznes uchrashuvlari va tarmoq tadbirlari ular uchun strategik ahamiyat kasb eta boshlaydi. Shu nuqtai nazardan, MICE (**Meetings, Incentives, Conferences, Exhibitions**) turizmi, ya'ni yig'ilishlar, rag'batlantiruvchi sayohatlar, konferensiyalar va ko'rgazmalar soha mutaxassislari uchun bilim almashish, tajriba orttirish va yangi hamkorliklarni yo'lga qo'yishning muhim maydoniga aylanmoqda. Bu esa, o'z navbatida, bilimlar uzluksiz almashinuvi va xalqaro biznes muhitining izchil rivojlanishiga xizmat qiluvchi dinamik platformani shakllantiradi.

Sanoat ichidagi hamkorlik bozorni harakatga keltiruvchi muhim kuchdir. Sayyohlik kengashlari, tadbir tashkilotchilari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik jozibador paketlar, samarali marketing strategiyalari va kengaytirilgan reklama harakatlariga olib keladigan sinergiyalarni yaratadi. Ushbu hamkorlik resurslarni

optimallashtiradi va MICE yo'nalishlarining jozibadorligini kengaytiradi. Birgalikda ishlash orqali manfaatdor tomonlar tadbirlarning umumiy muvaffaqiyatiga hissa qo'shadi, tarmoq o'rnatish, bilim almashish uchun qulay muhit yaratadi. MICE turizm bozori hajmi 2022 yilda 42,8 milliard AQSH dollarini tashkil etdi va 2023 va 2032 yillar oralig'ida CAGR 7 foizni tashkil etishi kutilmoqda. O'sib borayotgan davlat investitsiyalari sanoatni rag'batlantiradi. Hukumatlar biznes-tadbirlarni o'tkazishning iqtisodiy foydalarini tan olishadi, bu esa infratuzilmaga strategik investitsiyalar, o'tkaziladigan joylarni rivojlantirish va reklama tadbirlariga olib keladi. Xalqaro turizm bozorida MICE turizm rivojlanishiga ta'siretuvchi asosiy omillardan biri platformalarining joriy etilishi MICE turizm sanoatining rivojlanishini kuchaytirmoqda. Ushbu maxsus platformalar tadbirlarni rejalashtirishni soddalashtiradi, tashkilotchilarni mos joylar, xizmatlar va asosiy ma'ruzachilar bilan samarali bog'laydi.

O'zbekistonning ko'p yillik madaniy meroslari, zamonaviy infratuzilma va strategik geografik joylashuvga ega mamlakat sifatida MICE (Meetings, Incentives, Conferences, Exhibitions) turizmini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Toshkent, Samarqand, Buxoro kabi shaharlarda zamonaviy mehmonxonalar, konferensiya markazlari va aeroportlar mavjudligi bu sohaning rivojlanishiga zamin yaratmoqda. So'nggi yillarda O'zbekistonda MICE turizmi sohasida muhim infratuzilmaviy va tashkiliy o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan Samarqandda "Silk Road Samarkand" deb nomlanuvchi yirik zamonaviy turizm majmuasi barpo etilib, unda xalqaro konferensiyalar, forumlar, biznes uchrashuvlarini o'tkazish uchun barcha zarur shart-sharoitlar yaratilgan. Bu majmua Markaziy Osiyodagi yetakchi MICE markazlaridan biriga aylanish potensialiga ega. O'zbekistonning turli shaharlarida o'tkazilayotgan xalqaro konferensiyalar, forumlar va ko'rgazmalar soni ortib bormoqda. Bu esa mamlakatning xalqaro turizm va biznes maydonidagi nufuzini oshirishga xizmat qilmoqda. Turizm va madaniy meros vazirligi hamda davlatning boshqa tegishli tuzilmalari tomonidan MICE turizmi uchun maxsus qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlar ishlab chiqilmoqda, jumladan, soddalashtirilgan ruxsatnoma tartiblari, soliq imtiyozlari, hamkorlik dasturlari va xizmatlarni integratsiyalashgan tarzda ko'rsatish bo'yicha choralar ko'rilmoqda. Vizasiz rejim va elektron vizalar joriy qilinishi orqali xorijiy fuqarolar uchun mamlakatga kirish jarayoni soddalashtirildi. Bu esa MICE tadbirlarida ishtirok etuvchi mehmonlar sonining ortishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirish va mavsumiylikni bartaraf etishda davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlar o'lgan imkoniyatlar yaratmoqda.

O'zbekistonning MICE-turizm salohiyatini targ'ib qilishga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri marketing strategiyasi – aniq maqsadli auditoriyaga qaratilgan raqamli reklama, ijtimoiy tarmoqlar, SEO/SEM texnologiyalari orqali brendni mustahkamlash.

Infratuzilma – xalqaro darajadagi konferensiya zallari, mehmonxonalar, transport va logistika tizimining qulay manzilda joylashgani va xavfsizliklari.

Xizmatlar sifatini yanada oshirib MICE ishtirokchilari uchun yuqori darajadagi servis va yondashuvni tadbiq etsa nafaqat tashkilotchilar balki ishtirokchilar ishonchi va sadoqatini oshishiga sabab bo'ladi.

O'zbekistonda MICE turizmini rivojlantirish maqsadida respondentlardan surovnama o'tkazildi va buning natijasiga ko'ra aynan MICE yo'nalishi bo'yicha kadrlar etishmasligi yoki mavjudi ham ommaviy biznes uchrashuvlarini yo'qori saviyada tashkil qilaolmasligi eng katta kamchiligimizdan biridir.

Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik UN- tourism, ICCA kabi tashkilotlar bilan aloqalarni kuchaytirish turizmga muvsumiylikni bartaraf etishda xizmat qiladi.

Davlatni qo'llab-quvvatlashi qonunchilikdagi imtiyozlar, grantlar va investitsion muhitni yaxshilashga doir tashabbuslardan tadbirkorlarning to'liq foydalanishi orqali MICE turizmini yanada rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Milliy brend strategiyasi – O'zbekistonning qadimiy shaharlari va zamonaviy imkoniyatlari orqali kombinatsiyalangan brend yaratish bu omillarning sifatli va xavfsiz joriy etilishi mamlakat iqtisodiyotidagi turizm salmog'ining oshishiga sabab bo'ladi.

O'zbekiston MICE-turizmini targ'ib qilishda raqamli transformatsiyani tezlashtirishi zarur. Mahalliy infratuzilmani xalqaro mezonlarga moslashtirish, xususan, yirik forum va anjumanlar uchun logistik qulayliklarni yaratish zarur. Tashqi bozorda MICE xizmatlari uchun alohida brend yaratish va uni ijtimoiy tarmoqlar orqali faol ilgari surish tavsiya etiladi. Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali bu sohani kompleks rivojlantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi huzurida Turizm qo'mitasi ma'lumoti
2. "MICE Tourism and Nation Branding" — Global Business Review, 2021
3. Xalimova F. Mamlakat turizmini barqaror rivojlanishida mice turizmining ahamiyati //yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2024. – T. 2. – №. 4.
4. Xalimova F. N. O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma //yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2023. – T. 1. – №. 10. – C. 112-114.

MOLIYAVIY QARORLAR QABUL QILISHDA STRATEGIK MOLIYAVIY TAHLIL VA UNING ASOSIY YO'NALISHLARI

Odilov Xamidillo Maxmudjon O'g'li

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrası o'qituvchisi

Abdumutalov Ozodaxon Akramjon qizi

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada strategik moliyaviy tahlilning moliyaviy qarorlar qabul qilishdagi o'ri, ahamiyati va amaliy yo'nalishlari tahlil qilingan. Korxonaning moliyaviy holatini to'g'ri baholash, investitsiya qarorlarini asoslash, risklarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanish uchun strategik tahlil vositalarining roli ochib berilgan. Maqolada asosiy e'tibor rentabellik, likvidlilik, moliyaviy barqarorlik va kapital tuzilmasi kabi muhim yo'nalishlarga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Strategik moliyaviy tahlil, moliyaviy qarorlar, investitsion faoliyat, korxona samaradorligi, moliyaviy ko'rsatkichlar, risklarni boshqarish, moliyaviy barqarorlik, rentabellik, likvidlilik, kapital tuzilmasi, pul oqimlari tahlili, moliyaviy strategiya

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar uchun moliyaviy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlash eng muhim maqsadlardandir. Ushbu maqsadlarga erishishda to'g'ri va asosli moliyaviy qarorlar qabul qilish zarur bo'ladi. Bunda esa strategik moliyaviy tahlil muhim o'rin tutadi. Strategik moliyaviy tahlil kompaniya yoki tashkilotning uzoq muddatli moliyaviy salohiyatini baholash, rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash va xavflarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Strategik moliyaviy tahlil — bu korxonaning uzoq muddatli moliyaviy ko'rsatkichlarini tahlil qilish orqali barqaror rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish va moliyaviy xavflarni minimallashtirishga yo'naltirilgan tizimli jarayondir. U quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

- Korxonaning moliyaviy barqarorligini baholash;
- Investitsion loyihalarni tanlashda moliyaviy asoslarni ko'rib chiqish;
- Uzoq muddatli qarorlar uchun moliyaviy prognozlar tuzish;
- Raqobatchilar bilan taqqoslab tahlil qilish;
- Resurslardan samarali foydalanish yo'llarini aniqlash.

Strategik moliyaviy tahlil an'anaviy moliyaviy tahlildan farqli o'laroq, faqatgina mavjud natijalarni baholash bilan cheklanmaydi. U bozor sharoitlari, makroiqtisodiy muhit, raqobat muhitini ham inobatga oladi.

Strategik moliyaviy tahlil quyidagi asosiy yo'nalishlarda olib boriladi:

1. Rentabellik tahlili. Rentabellik ko'rsatkichlari — foyda va aktivlar, kapital yoki sotuvlar o'rtasidagi nisbatlar orqali korxonaning daromadlilik salohiyatini aniqlaydi. Bu ko'rsatkichlar, masalan, ROA (aktivlar rentabelligi) yoki ROE (o'z kapital rentabelligi), investorlar uchun qaror qabul qilishda muhimdir.

2. Likvidlik va to'lovga qobiliyat tahlili. Moliyaviy qarorlar qabul qilishda korxonaning qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish salohiyati muhim ahamiyatga ega. Joriy likvidlik koeffitsienti, tezkor likvidlik va naqd pul oqimlari asosida baholash strategik jihatdan muhimdir.

3. Investitsion jozibadorlik tahlili. Korxonaning aksiyalari yoki loyihalari investitsiya nuqtai nazaridan qanday darajada jozibador ekanini aniqlashda foydalaniladi. Bu yerda NPV (Net Present Value), IRR (Internal Rate of Return), Payback Period kabi ko'rsatkichlardan foydalaniladi.

4. Moliyaviy xavflar tahlili. Strategik tahlilda qarz va o'z kapital nisbatlari, valyuta va foiz stavkasi xavflari ham chuqur o'rganiladi. Bu orqali korxona risklarga bardoshlilik darajasini aniqlaydi.

5. Strategik byudjetlash va moliyaviy prognozlar. Kelgusidagi moliyaviy holatni bashorat qilish, ssenariylar asosida tahlil qilish va byudjet rejalarini tuzish orqali strategik qarorlar qabul qilinadi.

Moliyaviy qarorlar qabul qilishda quyidagi yondashuvlar asosida strategik tahlil natijalari inobatga olinadi:

- Samaradorlikka yo'naltirilgan yondashuv – korxona resurslarini eng foydali yo'nalishlarga yo'naltirish;

- Xavfni kamaytirishga yo'naltirilgan yondashuv – xavf tahliliga asoslangan variantlarni tanlash;

- Diversifikatsiyalash yondashuvi – bir nechta moliyaviy variantlar orqali barqarorlikni oshirish;

- Innovatsion yondashuv – texnologik va moliyaviy innovatsiyalar orqali moliyaviy ustunlikka erishish.

Strategik moliyaviy tahlil orqali qabul qilingan qarorlar korxonaning uzoq muddatli moliyaviy salohiyatini mustahkamlash, investorlar ishonchini oshirish va bozor muhitiga tez moslashuv imkonini yaratadi.

Strategik moliyaviy tahlil zamonaviy biznes yuritishning ajralmas qismiga aylangan. U faqat raqamlar tahlili emas, balki kelajakni oldindan ko'ra olish, moliyaviy xavflarni baholash va resurslarni to'g'ri yo'naltirish sanaladi. Shuning uchun korxonalarda strategik tahlilga asoslangan qarorlar moliyaviy muvaffaqiyat garovi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Moliya. Darslik. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti, 2020. – 320 b
2. O'ralov S.O. Moliyaviy tahlil asoslari. – Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA",
3. Jo'rayev A.T. Moliyaviy strategiyani shakllantirishda strategik tahlilning o'rni. – Toshkent: "IQTISODIYOT", 2019. – 144 b.
4. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.
5. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

NAMANGAN VILOYATI CHORTOQ TUMANIDA TURIZM RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Yunusova Sohiba Abdulmamidovna

Namangan davlat universiteti katta o'qituvchisi

Karimbekov Muhammadsodiq Botirjon o'g'li

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Chortoq o'zining ajoyib tabiati va davolash maskanlari bilan ichki va tashqi turistlarni o'ziga jalb qilmoqda. Mazkur maqola Namangan viloyati Chortoq tumanining turizm sohasidagi o'ziga xos jihatlari iqtisodiy, ijtimoiy, tarixiy maskanlar, madaniy va geografik resurslarini tahlil qiladi. Tumandagi xilma-xil dam olish maskanlari, ziyoratgoh turizmi shuningdek, go'zal tabiati yildan yilga iqtisodiyotimiz uchun o'zining ijobiy ta'sirlarini ko'rsatib kelmoqda.

Kalit so'zlar: Chortoq tumani, turizm, ekologik turizm, potensial turizm, tarixiy maskanlar, ichki va tashqi turistlar, ziyoratgoh turizmi.

Namangan viloyati O'zbekistonning sharqiy qismi bo'lgan Farg'ona vodiysida joylashgan uch viloyatning biri hisoblanadi. Uning ekologik va geografik joylashuvi mintaqa uchun ajoyib turizm va dam olish imkoniyatlarini yaratadi. Tog' etaklari va adirliklar mavsumiy va doimiy ekoturistik va turizm imkoniyatini yaratadi. Viloyatdagi tumanlar kesimida bir-birini takrorlamas ajoyib manzaralar va maskanlarni yuzaga keltiradi. Shulardan biri sifatida ushbu viloyatning shimoliy-sharqiy qismida joylashgan Chortoq tumanining turizm salohiyati haqida ma'lumotlarni tahlil qilib ko'ramiz. Chortoq tumani ham o'zining boy merosi, madaniyati, tarixiy, zamonaviy obida va ziyoratgohlari bilan nafaqat viloyat, balki mamlakatimizning iqtisodiy o'sishiga o'zining salmoqli xissani qo'shib kelmoqda.

Chortoq tumani yer maydoni 0,36 ming kilometr kvadratni tashkil qiladi. 2025-yil statistik ma'lumotlariga ko'ra tumanda qariyb 220 ming kishi doimiy istiqomat qilmoqda. Tumandagi eng ma'lum va mashhur maskan bu "Chortoq sanatoriyasi" hisoblanadi. Maydoni 37 gektar, iqlimi yumshoq, kontinental, yozi quruq, issiq, qishi yumshoq. Yanvardagi o'rtacha harorat — 1,4°, iyulda 23°, nisbiy namlik 52%. Davolash omili — minerallari kam, ichiladigan, sulfatxloridli, natriyli mineral tuzlar va termal, gipertermal (42° dan yuqori vannalar uchun), yodli, xloridli, kaltsiynatriyli minerallari ko'p (20-50 gramm/litr) suvlar hisoblanadi. Bu joy davolanish bilan bog'liq xizmat ko'rsatish faoliyatini olib boradi va har biri minglab ichki va tashqi tashrif buyuruvchilar uchun tezkor, zamonaviy va an'anaviy holatda xizmat qilmoqda. Shifobaxsh yer osti suvlari bilan davolash usullari yo'lga qo'yilganiga qariyb bir asr bo'ldi. Davolash usullari turlicha bo'lib, insonda vujudga kelishi mumkin bo'lgan kasalliklarga qarshi yaxshi vositadir, maskanda faqatgina shu kabi xizmatlar bilan cheklanib qolinmagan. Salomatlik markazida shuningdek, sport zallari, ko'gilochar joylar, kutubxona va bir qator boshqa turdagi shart-sharoitlar yaratilgan.

Qo'shimcha o'rnida sihatgohda:

- 1) ambulator sharoitda terapiya, ginekologiya;
- 2) nevrologiya va psixoterapiya ixtisosliklari bo'yicha diagnostika, maslaxat va konservativ davolash, terapevtik stomatologiya hamda ultratovush diagnostikasi;
- 3) ambulator va stasionar sharoitda kardiologiya ixtisosligi bo'yicha diagnostika, maslaxat va konservativ davolash (intervension kardiologiyadan tashqari);

4) fizioterapiya hamda klinik laboratoriya diagnostikasi kabi xizmatlar mavjud.

Chortoq sanatoriyasi” ning yillik tashrif buyuruvchilar soni yildan-yilga ortib borib, joylar soni 900 o’ringa yetkazildi. O’rinlar soni mavsumga qarab kengaytirib borilmoqda.

Navbatdagi manzil Chortoqsoy yonbag’rida joylashgan “Chortoq resort” dam olish maskanidir. Bu yerda ham shifobaxsh suv bilan davolash usullari yo’lga qo’yilgan shu bilan birgalikda dam olish uchun zamonaviy binolar ham qad ko’targan va bugungi kunda xalqimiz uchun xizmat qilmoqda. “Chortoq resorts” sanatoriysi qurilayotgan adirlik ham yaqin-yaqingacha qarovsiz joy edi. Mahalliy tadbirkor va xorijiy investorlarning jami 25 million dollarlik sarmoyasi evaziga bugun bu yerda 15 gektardan ziyod maydonda zamonaviy oromgoh bunyod etilmoqda. Bu viloyatda tibbiyot turizmi hamda ekoturizmni rivojlantirish uchun qo’shimcha imkoniyatlar ochadi. Sanatoriyni yod, brom, tabiiy radon va boshqa minerallarga boy shifobaxsh suvi tayanch-harakat a’zolari, yurak-qon tomir va asab tizimlari, endokrinologik va teri kasalliklarini davolashda yaxshi samara beradi. Oromgoh 230 o’rinli bo’ladi. 250 kishi ish bilan ta’minlanadi. Markazga ushbu ixtisosliklar bo’yicha eng malakali shifokorlarni jalb etish, shartnoma asosida germaniyalik mutaxassislar ishtirokida tibbiy ko’riklar tashkil etish rejalashtirilgan.

Hozirda davolash va yotoq binolari, oilaviy dam oluvchilar uchun kottejlar, standart va lyuks xonalar bo’ladigan mehmonxona barpo etilgan. Hovli va yo’laklarni yoritish uchun quyosh panellari o’rnatilgan. Yana bir e’tiborli jihati, oromgohda ippoterapiya yo’lga qo’yiladi. Bu tayanch-harakat a’zolari va kichik tos kasalliklarini davolashga yordam beradi. Shu maqsadda hozirda otxona, ochiq va yopiq manejar qurilmoqda. Shuningdek, soy suvidan samarali foydalanib, baliq yetishtirish maqsadida to’rtta hovuz barpo etilgan. Ularda sanatoriy oshxonasi uchun baliq boqish bilan birga dam oluvchilarning baliq tutib, hordiq chiqarishi uchun ham sharoit yaratiladi.

Prezidentimiz ushbu sog’lomlashtirish markazida yaratilgan sharoitlarni ko’zdan kechirdi. Chortoqda yana ko’plab sanatoriylar tashkil etish, ularni arzon, o’rta va qimmat tarzda tasniflash orqali aholining barcha qatlamlarini qamrab olish, raqobatni ta’minlash orqali xizmat narxini tushirish bo’yicha topshiriqlar berdi.

O’zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoev Namangan viloyatiga tashrifi chog’ida kurortdagi qurilish ishlari bilan tanishdi. Mamlakat rahbari suvning tarkibi va sifatini baholab, davolash usullarining ahamiyatini ham ta’kidlab o’tdi: «Bizning hudud uchun yod yetishmovchiligi dolzarb hisoblanadi. Shu ma’noda yodga boy Chortoq suvining ahamiyati katta. Ko’pchilik bu joylarni bilmaydi. Shuning uchun yurtimizning turli burchaklaridan tashrif buyuruvchilarni jalb qilish kerak. Biz uchun insonlar salomatligi, ayniqsa bolalar sog’ligi juda muhim». Bolalarga “Chortok resorts” manzur kelishiga ishonamiz. Bolalar maydonchalari, basseyn, otlar, samimiy xodimlar, rivojlantiruvchi o’yinlar, toza havo va boshqa ko’plab faoliyat turlari ularga muntazir. Sababi bunday maskanlarga oilaviy tarzda kelishadi. Turistik maskan tomonidan dam oluvchilar uchun barcha turdagadi xizmatlar majmuasi yaratib berilgan.

Yuqorida ikki maskanning keng va sifatli xizmatlari shuningdek boshqa zamonaviy imkoniyatlarini respublikamiz bo'ylab va albatta dunyo mamlakatlari orasida ham turistlarni jalb qilish ishlarini amalga oshirib raqobatbardosh brend shakliga aylanitirish mumkin. Ushbu maskanlarning ijtimoiy tarmoqlardagi axborotlarini yangilab va boyitib turish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Bunda QR kod yaratib, turistik obyektlarning visual tasvirlari, foto suratlari, manzili va bog'lanish mumkin bo'lgan barcha turdagi ma'lumotlar joylashtiriladi.

Chortoq tuman markazidan taxminan 30-40 kilometr shimolda, "Baliq ko'l" va "Sutli buloq" ziyoratgohlari joylashgan. Bu ikki ziyoratgohning tarixiy jihatdan kelib chiqishi bir-biriga bog'liq. Bu joylarda ona va farzandning qabrlari mavjud. Ya'ni "Baliqli ko'l" ziyoratgohida farzand Sulton Uvays Qaroniy, "Baliqli ko'l" da esa ona Bibi Naima qabrlari joylashgan. Rivoyat va tarixiy manbalarda Uvays Qaroniy haqida ko'plab ma'lumotlarni uchratish mumkin. Uvays Qaroniy faqatgina mamlakatimiz hududida emas, Arab mamlakatlarida ham mashhurlikka erishgan va u haqida hujjatli film suratga olingan. 2019-yil O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev boshchiligida ushbu manzillarda ta'mirlash ishlari olib borildi va zamonaviy ziyoratgohlar qad ko'tardi. Ziyoratgohlar asosan Namangan viloyati hududida va boshqa viloyatlar orasida ham mashhur hisoblanadi. Bu maskanlar mavsumiy bo'lib asosan kunning issiq davrlarida xizmat ko'rsatadi. Ta'mirlash ishlaridan so'ng "Baliqli ko'l" atrofida masjid, kutubxona, maqbara va mehmonxona vujudga keldi. Buloqlar ham umumiy holatda ko'l shakliga keltirildi va maznilgohga ajoyib ko'rkamlik bag'ishladi. Bu ziyoratgohga tashrif buyuruvchilar soni ham noma'lum lekin mavsumiy holatda bir kunda deyarli minglab insonlar tashrif buyurishadi.

Ushbu manzilgohlarga boruvchi ichki yo'llarning ayanchli holatga kelib qolgani, turistlar uchun bir muncha noqulayliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Asosiy kamchilik sifatida yo'l infratuzilmasining nosoz holatga kelib qolganini ko'rishimiz mumkin. Ziyoratgohga turistlar oqimini ko'paytirish maqsadida, obyekt faoliyatiga marketing tadbirlarini keng joriy qilish kerak deb hisoblaymiz.

Yuqorida ko'rib chiqilgan ziyoratgoh va dam olish maskanlari tuman iqtisodiyoti uchun o'zining salmoqli hissasini qo'shib kelmoqda. Marketing faoliyati deyarli yo'lga qo'yilmagan bo'lsada xalq orasida yetarli mashhurlikka ega "Gullar festivali"ga tashrif buyuruvchi turistlarni hududga jalb qilish imkoniyatlari mavjud. Hududning turistlarni jalb qilishi mumkin bo'lgan jozibador obyektlari ko'plab uchratish mumkin. Turizm sohasi imkoniyatlarini keng targ'ib qilish uchun zamonaviy marketing texnologiyalarini qo'llash maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A.A.Rahmatillayev "Namangan viloyati Chortoq tumani Zafar Diyor qishlog'ining suv taminoti tizimini asoslash" mavzusida yozgan dissertatsiyasi. 2018 yil 220-bet
2. Abdulmamidovna Y. S. Turizm industriyasini rivojlantirishda resurslarning turlari va ularning salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 667-669.

3. Abdulmamidovna Y. S. Turizm sohasini rivojlantirishning dolzarb muammolar //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 28. – С. 867-871.
4. Yokubjonova H (2022). Use of Medicinal Springs as an Ecotourism Object in the Conservation of Biodiversity in Uzbekistan (On the Example of Namangan Region). SunText Rev Econ Bus 3(1): 156.

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Касимова Зумрадхон Сабиржановна

Ташкентский Университет Информационных Технологий

Старший преподаватель

Tel: +(998)90 948-87-85

zs.kasimova67@gmail.com. г.Ташкент

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы развития туристической индустрии в Узбекистане, а также перспективы и проблемы в этой области. Предложены решения для улучшения ситуации в этой сфере, включая развитие инфраструктуры, повышение квалификации кадров и улучшение визовой политики. Также акцентируется внимание на важности активного продвижения Узбекистана как туристического направления на международной арене.

Ключевые слова: туризм, инфраструктура, Всемирное наследие ЮНЕСКО, квалификация кадров, визовая политика, гостиничный бизнес.

Закон Республики Узбекистан «Об охране и использовании объектов культурного наследия» является важным документом, который регулирует отношения в области сохранения и эффективного использования объектов, имеющих культурную, историческую и научную ценность. Этот Закон отражает стремление Узбекистана сохранить свою многовековую культуру, традиции и идентичность, передаваемые через объекты культурного наследия. Основная цель закона — обеспечить охрану культурного наследия как общенационального достояния народа Узбекистана и эффективное его использование для образовательных, научных и культурных целей. Закон предоставляет основы для формирования эффективной системы охраны культурного наследия и реализации программ по сохранению и популяризации исторических объектов и эффективного развития туристической индустрии [1].

Закон «О туризме» гласит, что главными принципами является устойчивость развития туризма и создание для этого благоприятных условий; государственная поддержка предпринимательства и развитие конкуренции в сфере туризма. Исходя из этого туризм является важной отраслью экономики многих стран, включая Узбекистан. Эта сфера способствует не только росту экономики, но и развитию культурных, исторических и природных ресурсов,

повышению уровня жизни и созданию рабочих мест. Узбекистан активно развивает туризм, как внутренний, так и внешний. Наш край обладает богатым историческим и культурным наследием, что делает его привлекательным для туристов [2].

Из Указа Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёева, для эффективного развития туризма в Узбекистане необходимо реализовать комплекс мер: нужно активнее продвигать туристические предложения Узбекистана на международных рынках. Создать онлайн-платформы для бронирования туров, участие в международных туристических выставках и разработка рекламных кампаний помогут повысить интерес к стране как туристическому направлению. С 1 января 2025 года из местных бюджетов Республики Каракалпакстан, областей и города Ташкента будет выделяться не менее 1 миллиарда сумов для участия в международных туристических ярмарках и выставках. [3]

Для внедрения и продолжения этих мер важным шагом является активная международная пропаганда туризма в Узбекистане. Привлечение внимания зарубежных туристов через участие в международных ярмарках и выставках, а также через рекламу и создание онлайн-платформ для бронирования туров, которая способствует увеличению числа туристов и повышению интереса к Узбекистану как туристическому направлению.

Также следует отметить выделение средств из местных бюджетов для участия в международных туристических ярмарках и выставках, что позволит усилить присутствие страны на международной арене и продвигать ее туристические предложения.

В последние годы наблюдается рост числа международных рейсов, открытие новых гостиниц, ресторанов, а также улучшение качества транспортных и информационных услуг.

Упрощение визовой политики. Внедрение безвизового въезда для граждан большее количество стран, а также упрощение визовых процедур для туристов из других государств будет способствовать росту потока иностранных туристов.

Утверждение дорожной карты и дальнейших шагов. Утверждены составы Республиканского и местных общественных советов по развитию туризма, а также «Дорожная карта» по увеличению потока иностранных и внутренних туристов. Таким образом, правовая база и комплекс мер, предложенных нашим правительством, направлены на превращение туризма в ключевой фактор экономического роста Узбекистана, способствующий развитию инфраструктуры, созданию рабочих мест и улучшению имиджа страны на мировой арене.

К числу крупнейших достопримечательностей страны можно отнести древние города, такие как Самарканд, Бухара и Хива, которые являются объектами Всемирного наследия ЮНЕСКО, а также уникальные природные ресурсы, такие как Чарвакское водохранилище, Аральское море и Ферганская

долина. Богатая история и культура Узбекистана высоко отмечены мировым сообществом.

Первым культурно-историческим памятником республики, который вошел в список Всемирного наследия ЮНЕСКО, стала древняя крепость Ичан-Кала в современной Хиве. Это произошло в 1990 году. Ичан-Кала (Внутренняя крепость), город Хива (включен в список в 1990 году). Ичан-Кала является древним центром города Хива и представляет собой уникальный образец исламской городской архитектуры. Это живая история, которая сохранила свой первоначальный вид до наших дней.

Исторический центр города Бухара (включен в список в 1993 году). Этот объект включает в себя множество исторических зданий, включая знаменитую мечеть Калян, медресе Абдулазиз-Хана и другие. Бухара была важным торговым и культурным центром на Великом Шелковом пути.

Исторический центр города Шахрисабз (включен в список в 2000 году). Шахрисабз был Родиной великого узбекского правителя Амира Темура.

Самарканд – перекресток культур (включен в список в 2001 году). Самарканд был одним из важнейших городов на Великом Шелковом пути и до сих пор хранит множество исторических памятников, таких как Регистан и мавзолей Гур-Эмир.

Западный Тянь-Шань (включен в список в 2016 году). Этот объект представляет собой горную систему, которая охватывает территории нескольких стран, включая Узбекистан. Здесь можно найти уникальные природные ландшафты и редкие виды животных и растений.

Туранские пустыни умеренного пояса, включены в список ЮНЕСКО в 2023 году, одни из крупнейших в мире. Эти уникальные экосистемы служат домом для множества редких видов животных и растений, многие из которых находятся под угрозой исчезновения.

В целях возрождения Великого Шелкового пути — важнейшего международного туристического маршрута- Зарафшан-Каракумский коридор (включен в список в 2023 году). Этот объект включает в себя участки Великого Шелкового пути, которые проходят через территорию Узбекистана. Он представляет собой важный исторический маршрут, который связывал Восточную Азию и Средиземноморье.

Это лишь некоторые из многих уголков нашей Родины, представляющие собой уникальное культурное и природное наследие всего мира. Значение этих объектов для будущих поколений невозможно переоценить. Сохранение таких объектов мирового наследия помогает не только поддерживать баланс в природе, но и передавать важные культурные ценности. Важно помнить, что каждый шаг по охране таких мест требует не только усилий от государства, но и от каждого человека, заинтересованного в будущем нашей планеты и ее культуры.

Подводя итоги надо отметить, что туризм в Узбекистане имеет значительный потенциал для развития. Внутренний и внешний туризм могут стать важными драйверами экономики, если будут решены проблемы

инфраструктуры, кадров и маркетинга. Применение комплексных мер, включая улучшение визовой политики поможет создать необходимые условия для привлечения туристов и стимулирования роста отрасли. Важно, чтобы туризм стал не только важной экономической отраслью, но и способом укрепления культурных и международных связей Узбекистана.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Закон Республики Узбекистан «Об охране и использовании объектов культурного наследия» от 30.08.2001 г. № 269-II
2. Закон Республики Узбекистан «О туризме» от 18.07.2019 г. № ЗРУ-549 г.
3. Указ Президента Республики Узбекистан от 18.07.2024 г. №УП-102 «О дополнительных мерах по улучшению туристической инфраструктуры и дальнейшему увеличению потока иностранных туристов в Республику Узбекистан».

TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING MAMLAKAT IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA'SIRI VA BARQAROR RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Qodirova Risolatxon Axatjonovna

Farg'ona davlat universiteti,
Aniq va tabiiy fanlar kafedrası o'qituvchisi
Email: risolatxonqodirova26@gmail.com
Tel: +998 93 732 3032

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm va mehmondo'stlik sohalarining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ko'rsatayotgan ta'siri, yangi ish o'rinlari yaratish, infratuzilmani rivojlantirish, madaniy merosni asrash va xalqaro iqtisodiy integratsiyadagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, turizmni barqaror rivojlantirishda ekologik, madaniy va iqtisodiy muvozanatni saqlash zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: turizm, mehmondo'stlik, iqtisodiy rivojlanish, barqarorlik, infratuzilma, madaniy meros, xizmatlar sohasi.

So'nggi o'n yilliklarda turizm va mehmondo'stlik sohasi global miqyosda eng tez rivojlanayotgan tarmoqlardan biriga aylangan bo'lib, uning dunyo iqtisodiyoti, madaniy almashinuv va ijtimoiy barqarorlikdagi o'rni ortib bormoqda. Xususan, Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, turizm global yalpi ichki mahsulotning (YAIM) qariyb 10 foizini tashkil etadi, shuningdek, bu soha dunyo bo'yicha har o'n ish o'rnidan birini yaratmoqda. Turizm nafaqat transport va xizmat ko'rsatish tizimini rivojlantiradi, balki iqtisodiyotning boshqa sohalariga ham (qurilish, qishloq xo'jaligi, sanoat, telekommunikatsiya va boshqalar) bilvosita ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda turizm sohasi xalqaro iqtisodiy integratsiyaning faol ishtirokchisi sifatida qaralmoqda. Davlatlar o'rtasidagi savdo, investitsiya va madaniy aloqalarning kuchayishida turizm ko'prik vazifasini bajarmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun turizm – iqtisodiy diversifikatsiya, tashqi valyuta tushumlarini ko'paytirish, bandlik darajasini oshirish va hududlararo tenglikni ta'minlashning muhim omilidir.

O'zbekiston uchun bu soha alohida strategik ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimiz boy tarixiy-madaniy meros, noyob arxitektura obidalari, milliy an'analar, rang-barang tabiiy landshaftlar va qadimiy shaharlari bilan dunyo e'tiborini tortmoqda. Shuning uchun ham, so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan turizmni davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlash, normativ-huquqiy bazani mustahkamlash, viza rejimini yengillashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, servis sifatini oshirish, turizm turlarini diversifikatsiya qilish bo'yicha izchil islohotlar olib borilmoqda.

Masalan, 2016–2024 yillar oralig'ida turizm sohasida 100 dan ortiq huquqiy hujjat, farmon va qarorlar qabul qilinib, turizm sohasi iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan modernizatsiya qilishning muhim yo'nalishiga aylandi. Shu bilan birga, milliy mehmondo'stlik madaniyatining turizm bilan uyg'unlashuvi xorijiy sayyohlar uchun noyob tajriba va taassurot manbai sifatida e'tirof etilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, turizm va mehmondo'stlik sohasi nafaqat iqtisodiy foyda keltiruvchi tarmoq, balki jamiyatda ijtimoiy uyg'unlikni ta'minlash, madaniy almashinuvni kuchaytirish, barqarorlik tamoyillarini amalda ro'yobga chiqaruvchi mexanizm sifatida ham ahamiyatlidir. Maqolada aynan ushbu sohaning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojiga ko'rsatadigan kompleks ta'siri, mavjud imkoniyatlar va istiqbolli yo'nalishlar tahlil qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2022-yilda ilgari surilgan "Turizm – iqtisodiyotning strategik tarmog'i" degan ta'rif turizmga nisbatan davlat siyosatida tub burilish boshlanganini yaqqol ko'rsatadi. Bu tamoyilga asoslanib, so'nggi yillarda mamlakatda turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va servis sifatini oshirish bo'yicha qator huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlar ishlab chiqildi. "O'zbekiston – sayyohlar yurti" konsepsiyasi doirasida milliy brendni yaratish, "Silk Road" loyihasi asosida xalqaro integratsiyani chuqurlashtirish, yoshlar turizmi va ekologik yo'nalishlarni qo'llab-quvvatlash davlat dasturlarining ustuvor yo'nalishlariga aylandi [1].

Davlat rahbarining tashabbusi bilan 2019–2023 yillarda turizmni rivojlantirish bo'yicha 40 dan ortiq qaror va farmonlar qabul qilindi. Jumladan, 5611-sonli farmon bilan "Turizmni rivojlantirishning milliy strategiyasi" tasdiqlandi. Ushbu hujjatda ichki va tashqi turizmni jadallashtirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, xususiylar sektor ishtirokini kengaytirish, servis madaniyatini xalqaro standartlarga moslashtirish kabi yo'nalishlar belgilab berilgan. Shu asosda respublikaning barcha hududlarida yangi mehmonxona majmualari, aeroportlar, turizm axborot markazlari, tematik sayyohlik yo'nalishlari tashkil etildi.

Xalqaro miqyosda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va tashkilotlar tavsiyalariga ko'ra, bugungi kunda turizm sohasi barqaror rivojlanish konsepsiyasi bilan bevosita bog'liq tarmoq sifatida e'tirof etilmoqda. Xususan, Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) va OECD tomonidan e'tirof etilganidek, turizmning global ahamiyati faqat daromad yoki bandlik bilan cheklanmaydi — balki u uch ustun tamoyiliga: iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy barqarorlik asosida baholanadi [2].

➤ Iqtisodiy barqarorlik turizmning milliy yalpi ichki mahsulot (YAIM)ga qo'shayotgan hissasi, to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ish o'rinlarini yaratishi, xorijiy investitsiyalarni jalb etishi, eksport salohiyatini oshirishi orqali namoyon bo'ladi.

➤ Ekologik barqarorlik esa sayyohlik hududlaridagi tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, yashil turizmni rivojlantirish, ekologik yuklamani kamaytirish, iqlim o'zgarishiga moslashuvchanlikni ta'minlashni nazarda tutadi.

➤ Ijtimoiy barqarorlik madaniyatlararo muloqotni kuchaytirish, mahalliy hamjamiyat manfaatlarini hisobga olish, turizm orqali aholining hayot sifatini yaxshilash, xotin-qizlar va yoshlar bandligini oshirish kabi ko'rsatkichlarda aks etadi.

Bundan tashqari, 2022-yildan boshlab BMTning Barqaror taraqqiyot maqsadlari (SDG) doirasida turizm sektori alohida ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda. UNWTO tomonidan ishlab chiqilgan "Tourism for People, Planet and Prosperity" kontsepsiyasida aynan iqtisodiy samaradorlik, ekologik javobgarlik va ijtimoiy inklyuzivlik asosiy mezonlar sifatida ko'rsatib o'tilgan [3].

O'zbekiston uchun bu tamoyillarni amaliyotga joriy etish, turizm sohasining global barqarorlik standartlariga mos rivojlanishini ta'minlaydi. Ayniqsa, ekoturizm, agro-turizm, madaniy turizm, ziyorat turizmi kabi zamonaviy turlarni rivojlantirish orqali mahalliy ijtimoiy-iqtisodiy muhitda ijobiy o'zgarishlar keltirish mumkin.

Mazkur ilmiy tadqiqotda turizm va mehmondo'stlik sohasining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ko'rsatadigan ta'sirini chuqur tahlil qilish maqsadida bir nechta ilmiy-uslubiy yondashuvlar va tadqiqot metodlari qo'llanildi. Tadqiqotning asosiy metodologik yondashuvi sifatida quyidagilar belgilandi:

1. Ilmiy adabiyotlar tahlili

Dastlab, turizm va mehmondo'stlik sohasining nazariy asoslari, ularning iqtisodiy va ijtimoiy funksiyalari, hamda barqaror rivojlanishdagi roli haqida mavjud milliy va xalqaro ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, maqolalar, statistik hisobotlar va davlat dasturlari tahlil qilindi. Bunda BMT (UN), Jahon banki (World Bank), UNWTO, OECD kabi tashkilotlarning so'nggi hisobotlari va tavsiyalaridan foydalanildi.

2. Statistik ma'lumotlarga asoslangan tahlil

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Turizm va madaniy meros vazirligi, Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO), Jahon banki va boshqa xalqaro manbalar tomonidan e'lon qilingan statistik ma'lumotlar asosida O'zbekistonda va boshqa davlatlarda turizm sohasining YAIMdagi ulushi, bandlik darajasiga ta'siri, xorijiy valyuta tushumlari, turistik oqim va servis sifati kabi asosiy ko'rsatkichlar solishtirma tahlil qilindi.

3. SWOT-tahlil (kuchli, zaif tomonlar, imkoniyat va tahdidlar)

Turizm sohasining rivojlanishidagi ichki va tashqi omillar tizimli ravishda baholab chiqildi. Jumladan:

Kuchli tomonlar: boy tarixiy meros, mehmondo'st xalq, tabiiy resurslar;

Zaif tomonlar: infratuzilma yetishmovchiligi, servis madaniyati pastligi;

Imkoniyatlar: ekoturizm va agro-turizm rivoji, xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok;

Tahdidlar: global inqirozlar, siyosiy beqarorlik, ekologik muammolar.

4. PEST-tahlil (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillar)

Turizm rivojiga ta'sir etuvchi makro-omillar tahlili o'tkazildi. Bu yondashuv orqali quyidagilar aniqlashtirildi:

Siyosiy omillar: viza siyosati, xavfsizlik, hukumat yondashuvi;

Iqtisodiy omillar: inflyatsiya, valyuta kurslari, investitsion muhit;

Ijtimoiy omillar: aholining madaniyati, mehmondo'stligi, ta'lim darajasi;

Texnologik omillar: raqamli texnologiyalar, onlayn bronlash tizimlari, transport innovatsiyalari.

5. Empirik yondashuv va ochiq ma'lumotlar bazasidan foydalanish

Tadqiqotda ochiq hukumat portallari (data.gov.uz, stat.uz, tourism.gov.uz), xalqaro ochiq ma'lumot platformalari (e.g., World Bank Open Data, UNWTO eLibrary) orqali to'plangan aniq va so'nggi raqamli ko'rsatkichlardan foydalanildi. Ma'lumotlar o'zaro solishtirilib, dinamik tahlil qilish orqali xulosa chiqarildi.

1. Iqtisodiy o'sish va ish o'rinlari

Turizm sektori to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita iqtisodiy daromad manbai sifatida xizmat qiladi. 2023-yilda O'zbekistonda 6,6 mln xorijiy sayyoh tashrif buyurgan, turizm eksporti hajmi 2,1 mlrd dollarni tashkil etgan [4]. Bu soha 250 mingdan ortiq doimiy ish o'rni yaratgan.

2. Infratuzilmaning rivojlanishi

Turizm rivojiga parallel ravishda yo'l-transport tarmoqlari, mehmonxonalar, restoranlar, ekskursiya xizmatlari kengaymoqda. Bu esa mahalliy aholi turmush darajasini oshirishga xizmat qilmoqda.

3. Madaniy meros va ekologik muvozanat

Turizm ko'p hollarda madaniy yodgorliklar va tabiiy boyliklarni asrashni rag'batlantiradi. Biroq haddan tashqari turistik yuklama ekologik muvozanatga zarar yetkazishi mumkin. Shu bois "barqaror turizm" konsepsiyasini joriy etish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

- Turizm va mehmondo'stlik sohasi mamlakat iqtisodiyotida ko'p tarmoqli sinergetik ta'sirga ega bo'lib, daromad manbai, ish o'rni, madaniy merosni asrash vositasi va xalqaro imij vositasi sifatida xizmat qiladi.
- Barqaror rivojlanish konsepsiyasida ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muvozanatga erishish zarur.
- Turizm siyosatini shakllantirishda mahalliy hamjamiyatlar manfaatlari, hududlar salohiyati va global tendensiyalarni hisobga olish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2022-yil, yanvar.
2. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). "Tourism and Sustainable Development Goals", 2020.
3. World Bank. "The Economic Impact of Tourism", 2021.
4. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. Statistika byulleteni. 2023-yil.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 5611-sonli farmoni, "Turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2019-yil.
6. UNWTO. "Tourism for Inclusive Growth", 2022.
7. World Bank. "Uzbekistan Country Economic Memorandum", 2021.
8. OECD. "Tourism Trends and Policies", 2020.

К ВОПРОСУ ОБ ЭКОЛОГИИ И УСТОЙЧИВОСТИ В МАРКЕТИНГЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Ахмедходжаев Равшан Темурович

независимый исследователь

Ташкентский Государственный

Экономический Университет

ravseanahmed@gmail.com

Orcid 0009-0004-0458-8080

Аннотация. В современном мире огромное значение уделяется вопросам экологии и устойчивого развития. Экологический туризм становится всё более популярным в мире и приносит значительный доход экономике, развитие в смежных отраслях. В данной научной статье подчёркивается перспективы маркетинга экологического туризма, обобщены меры по ускоренному развитию цифровых технологий в экотуризме Узбекистана.

Ключевые слова: экологический туризм, устойчивость, маркетинг, экология, экономические показатели, туристские услуги, цифровые технологии.

Узбекистан поставил перед собой амбициозные цели – быть в списке лучших «топ-30» мировых стран, наиболее посещаемых туристами. Уже проделана большая работа в этом направлении. За последние 8 лет в туристскую отрасль Узбекистана было вложено свыше 6 миллиардов 500 миллионов долларов США инвестиций. Узбекистан почётно занимает одно из первых мест в списке самых быстрорастущих туристических центров ЮНВТО. Узбекистан вошёл в список 25 самых лучших направлений для путешествий в 2025 году по версии престижного глобального медиа портала «BBC Travel» [1]. В «Год охраны окружающей среды и зелёной экономики» серьёзное отношение

уделяется сохранению природных ресурсов, охране биоразнообразия, широкому внедрению принципов «зелёной экономики» и адаптации экономики к изменениям климата. Это свидетельствует о том внимании, которое придаётся вопросам охраны окружающей среды, экологии, «зелёной» энергетике и «зелёной» экономике в Узбекистане. В этом году поставлена задача реализовать 91 проект на сумму 200 миллионов долларов США, создать 100 тысяч рабочих мест в сфере туризма и услуг. Планируется привлечь 2 миллиона иностранных и 10 миллионов внутренних туристов и довести экспорт туризма до 700 миллионов долларов США.

Государства-члены Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) отмечая значимость сотрудничества в сфере охраны окружающей среды, экологической безопасности и предотвращения негативных последствий изменения климата, развития особо охраняемых природных территорий и экологического туризма, договорились и объявили 2024 год – Годом экологии ШОС. Страны организации ШОС расширяют сотрудничества по вопросам охраны окружающей среды, адаптации к изменению климата, смягчения его последствий, объединить усилия в борьбе с загрязнением воздуха и воды, и сохранением биологического разнообразия.

На XVI саммите Организации экономического сотрудничества (ОЭС) был разработан концептуальный документ «Стратегические цели экономического сотрудничества – 2035», где также особое внимание уделено углублению сотрудничества в сфере туризма, усилению транспортно-коммуникационной взаимосвязанности, борьбе с изменением климата. На территориях ОЭС расположено свыше 90 памятников, включённых в Список всемирного наследия ЮНЕСКО, страны ежегодно посещают около 80 млн. зарубежных туристов. Учитывая растущую популярность трансграничных направлений, внедряются совместные туристические маршруты и увеличиваются общие туристические программы под брендом «Шёлковый путь». Президент Узбекистана внес предложение создать при Секретариате ОЭС Консультативный комитет по туризму, 9 ноября 2023 года в рамках 16-го саммита ОЭС в Ташкенте, он был **создан 24 декабря 2024 года** на 291-м заседании Совета постоянных представителей государств-членов организации.

На XI Саммите глав государств Организации тюркских государств (ОТГ) в ноябре 2024 года, были рассмотрены вопросы устойчивого развития, цифрового будущего и экологии. Принятие «Тюркского зелёного видения: единство ради устойчивого будущего» – одно из решений, принятых по итогам Саммита.

Мировой рынок экотуризма в 2024 году оценивался в 246,99 миллиардов долларов США. В настоящее время экотуризм охватывает более 10 процентов мирового туристического рынка, от 40 до 60 процентов всех международных туристов посещают центры экотуризма, из них 20-40 процентов ориентированы на туристские ресурсы дикой природы, что говорит о его востребованности.

Глобальный рынок экотуризма развивается благодаря росту экологической сознательности экотуристов, их привлекают направления,

которые уделяют первостепенное внимание сохранению окружающей среды, гарантируя, что поездки соответствуют экологическим ценностям и минимизируют негативное влияние на экологию. Экотуризм – это вид путешествий, который набирает популярность благодаря тому, что путешественники все больше заботятся о своем углеродном следе. Согласно статистике экотуризма и устойчивого туризма, 22 процентов туристов во время путешествий изучают возможности общественного транспорта или аренды велосипедов, 20 процентов выбирают поезда, а не автомобили для дальних поездок, и только 11 процентов арендовали в путешествиях автомобили с низким уровнем выбросов [2].

Планомерное и стратегически правильное развитие экологического туризма позволяет повысить привлекательность Узбекистана для иностранных экотуристов. Узбекистан – страна с огромным экотуристическим и рекреационным потенциалом. Сейчас идет работа по диверсификации туристических услуг для того, чтобы гости, приезжающие в республику, могли не только насладиться созерцанием наших знаменитых исторических комплексов, но имели возможность разнообразить свое пребывание в стране.

Широкое использование информационно–коммуникационных технологий является одной из эффективных мер, значительно развивающая сферу экотуризма и способствующих модернизации экономики. Разрабатывается Национальная единая платформа по туризму, которая создаст комфортные условия для международных посетителей и ведения бизнеса. К ней постепенно будут подключаться разные услуги для туристов, включая услуги по оформлению электронной визы и покупке билетов. Также планируется ввести единую туристическую карту, обеспечивающую доступ ко всем историческим памятникам.

Существенные преобразования в IT-сфере, современные инновации и интеграции услуг с искусственным интеллектом (ИИ) в туристическую сферу способствуют Узбекистану стать доступным, привлекательным туристским направлением. За последние годы в IT отрасли было освоено 3 миллиарда долларов инвестиций. Приняты меры по доведению объёма экспорта в сфере до 1,2 млрд. долл. США. Постановлением Президента от 14.10.2024 года №ПП-358 «Об утверждении стратегии развития технологий искусственного интеллекта до 2030 года» [3] совершенствуются условия для внедрения технологий ИИ в экономические отрасли и исполнению задач, определённых в стратегии «Цифровой Узбекистан – 2030». В международном индексе готовности к ИИ Узбекистан поднялся на 17 позиций. На базе ИИ технологий внедрено более 20 проектов, ещё 70 проектов разработано по отдельным отраслям и крупным предприятиям. Во всех регионах организованы IT-парки, расширена техническая инфраструктура. Запланировано в 2025 году строительство новых 6 тыс. базовых станций, 30 тыс. км. оптоволоконных кабелей, что увеличит охват услуг до 98 процентов.

Комитет по туризму уделяет внимание внедрению цифровых технологий в сферу туризма и гостиничного бизнеса. На встрече 05.12.2024 с ведущими

туроператорами и представителями гостиничного бизнеса Узбекистана были предложены различные инициативы, включая создание онлайн-платформ для удобного бронирования услуг и внедрение системы цифровых визитов для туристов. В рамках международной выставки “ITB Berlin” в Берлине в 10.03.2025 года проведены переговоры с компанией “Expedia Inc.”, одной из наиболее авторитетных онлайн-туристических компаний мира, через платформы “Expedia.com”, “Hotels.com”, “Travelocity” и “Orbitz”. Рассмотрены возможности интеграции туроператоров и гостиничных сетей нашей страны в глобальные системы бронирования.

Цифровая трансформация способствует повышению привлекательности Узбекистана для экотуристов со всего мира благодаря быстрым и удобным безналичным платежам. В этой связи 13 июня 2024 года подписан меморандум о сотрудничестве между Комитетом по туризму Узбекистана и компанией «VISA» [4]. Партнёрство с открывает новые возможности для внедрения новых инновационных решений, которые сделают Узбекистан более привлекательным для туристов со всего мира. Комитетом по туризму и компанией «Visa» 5 сентября 2024 года был организован совместный семинар, посвященный цифровой трансформации с целью продвижения бренда Узбекистана через маркетинговые кампании и увеличение туристического потенциала путем внедрения и развития удобных и безопасных цифровых оплат.

Также хотелось отметить, что возникла необходимость в разработке специальной электронной Базы «Экотуристический атлас Узбекистана», который будет способствовать вовлечению иностранных экотуристов в страну. Экотуристический атлас Узбекистана может включать в себя информацию о туристской инфраструктуре, туристских маршрутах и другую туристическую информацию вкпе с картой страны с рельефом, административными границами, реками, каналами, дорогами, станциями мониторинга Узгидромета, качества орошаемых земель, индекса загрязнения поверхностных вод в реках и каналах, качества воздуха в городах республики.

Структура «Экотуристический атлас Узбекистана» может содержать в себе следующие пространственные слои с атрибутивной информацией:

- Инфраструктура. Включает в себя слои автомобильных, железных дорог.
- Гидрография. Включает в себя слои рек и озёр.
- Информация. Включает в себя слои НПО, Реализуемых проектов и экспертов.
- Экотуризм. Включает в себя туры по экологическим местностям.
- Природные ресурсы. Содержит слои природных зон и кормовых угодий.
- Биоресурсы. Включает в себя слои животного и растительного мира.
- Климат. Состояние климата за последние годы, температурный режим.

Наша страна изобилует историческими, культурными и природными достопримечательностями. Полномасштабная реализация их потенциала даст импульс росту количества иностранных туристов и посещения ими нашей страны круглый год.

Также существует необходимость в сервисе онлайн-бронирования мест размещения в экотуризме Узбекистана. К примеру, в России появился сервис онлайн-бронирования жилья на природе Naturalist.travel. Пользователи могут выбирать глэмпинг, кемпинг или эко-отель по виду активностей и источнику впечатлений, сразу бронировать и оплачивать свой выбор. Проект разработан российской командой под руководством управляющего партнера Николая Сергунина [5]. На сайте размещены только проверенные партнёры. Для удобства пользователей есть готовые подборки по видам впечатлений: у костра, на воде, на велосипеде, на лошадях, с искусством, с романтикой, pets-friendly и другие.

Одним из ключевых аспектов продвижения экологического туризма является активная реклама природных достопримечательностей Узбекистана как экологически чистых и уникальных мест для отдыха и путешествий. Продвижение экологического туризма может осуществляться через различные медиаканалы [6], включая туристические сайты, социальные сети, рекламные брошюры и фестивали туризма.

Благодаря внедрению передовых инноваций, позволяющих улучшить управление ресурсами, впечатлениями гостей и сохранение окружающей среды, можно переосмыслить «интеллектуальный» компонент устойчивости экотуризма. Технологические инновации играют ключевую роль, способствуя распространению информации о направлениях экотуризма. В период с марта 2019 по март 2024 года число онлайн-поисков по запросу «экологичные путешествия» увеличилось на 26 процентов. Рынок экотуризма демонстрирует активный рост благодаря растущему вниманию к экологичным методам путешествий, а также неуклонно-растущему влиянию социальных сетей на людей.

Социальные сети могут повысить туристическую привлекательность Узбекистана. Заведующая кафедрой “Alfraganus University” PhD, Касимова З.Г. [7] в статье «SWOT-анализ использования социальных сетей в туристической индустрии Узбекистана» отметила, что социальные сети эффективны, могут значительно повысить видимость и привлекательность туристических направлений. Phd Нарзуллаева У.Н. [8] отметила, что «Благодаря социальным сетям (Facebook, Instagram, LinkedIn, Twitter, Telegram и блогам), рейтингам и отзывам агрегаторов путешествий, которые напрямую влияют на развитие туристической отрасли, туристы, желающие приобрести туристические продукты, теперь знают направление, качество обслуживания в отелях и ресторанах, благодаря местным жителям, которые могут создавать и делиться информацией о культурных, экологических и социальных условиях».

В наши дни заслуживают внимание проведение комплексных маркетинговых кампаний, направленных на содействие развитию экологического туризма, диверсификации туристских продуктов, повышение осведомленности граждан о туристском направлении (географическом регионе, привлекающем туристов), предлагающем разнообразные туристские продукты

об Узбекистане, с круглогодичной их длительностью, а также расширение контингента постоянных потребителей экотуристских услуг.

При этом в рамках проведения маркетинговой кампании предусмотреть:

➤ производство аудио-, видео-энциклопедий и фильмов, содержащих интересную информацию об экотуристических объектах Республики Узбекистан, а также их трансляцию на национальном телевидении на системной основе;

➤ проведение блогерами на местах журналистских экотуров (тематических туров, направленных на презентацию отдельных экотуристских объектов и объектов в регионах);

➤ создание и распространение социальной рекламы об экотуризме в Республике Узбекистан посредством телевидения, радио, электронных и печатных средств массовой информации, социальных медиа, средств внешней рекламы;

➤ поддержка и стимулирование внедрения тем экологического туризма в существующие и новые телепередачи, периодические издания и интернет-проекты, пропагандирующие развитие экотуристического туризма и обучающие местное население открытию и ведению семейного бизнеса в сфере туризма, в том числе созданию гостиничных домов и оказанию туристам различных услуг;

➤ разработка туристического продукта для целевой аудитории школ и молодежи с использованием современных информационных технологий, работа в социальных сетях и создание контента специальных игр.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Узбекистан вошел в список лучших мест для путешествий в 2025 году. URL: <https://xs.uz/ru/post/uzbekistan-voshel-v-spisok-luchshikh-mest-dlya-puteshestvij-v-2025-godu>
2. Статистика экотуризма и устойчивого туризма 2024 года. – URL: <https://travel.radicalstorage.com/ecotourism-statistics>
3. Постановление Президента Республики Узбекистан «Об утверждении стратегии развития технологий искусственного интеллекта до 2030 года» от 14.10.2024г. №ПП-358.
4. Комитет по туризму. Подписан меморандум с «VISA» по цифровизации туризма. – URL: <https://uzbektourism.uz/ru/news>
5. В России появился сервис для бронирования отдыха на природе. – URL: <https://ratanews.ru/news/news/v-rossii-poiavilsia-servis-dlia-bronirovaniia-otdyxa-na-priode>
6. Касимов А., Кузиев Б.Н. Перспективы развития экологического туризма в Узбекистане в контексте зеленой экономики. // Сборник статей международной научно-практической конференции «Зеленая экономика - экономика будущего: инновации, инвестиции и перспективы» 24 апреля 2024. – С.152-155.

7. З.Г.Касимова «SWOT-анализ использования социальных сетей в туристической индустрии Узбекистана» // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot 2024-yil, № 9-son. - 279-286 b.
8. Narzullayeva U.N. Digital transformation of tourism industry in Uzbekistan. Автореферат Phd по экономике. -Т: -2024, - С. 42.

NAMANGAN VILOYATINING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISH DASTURLARIDA TURIZMNI O'RNI

Yunusova Sohiba Abdulmamidovna

Namangan davlat universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish maqsadida ishlab chiqilgan dasturlarida turizm sohasining o'rnini va rivojlanish tendensiyalari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Namangan viloyati, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturi, turistlar soni, xorijiy turistlar soni, turizm sohasi.

O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlash, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va diversifikatsiyalash bo'yicha tanlangan strategik vazifalar, ularning bosqichma –bosqich amalga oshirilishi natijasida yurtimiz dunyodagi sanoqli davlatlar qatorida ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishning barqaror sur'atlarini ta'minlash aholining moddiy faravonligini yuksaltirishga erishilmoqda [1]. Shu boisda ishlab chiqilgan davlat va mahalliy dasturlarining sohani rivojlantirishdagi o'rnini beqiyos.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son farmoni ijrosini ta'minlash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 2022 yil 25-apreldagi “2022-2026-yillarda Namangan viloyati hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi qarori qabul qilindi [1]. Ushbu qarorda Namangan viloyati hududlarida sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohasining kelgusi besh yildagi istiqbollarini hamda har bir tuman va shaharning “o'sish nuqtalari”ni belgilash, ijtimoiy sohani rivojlantirish orqali aholi salomatligi hamda turmush darajasini yanada yaxshilashga qaratilgan bo'lib, bunda ijtimoiy sohalarga alohida to'htalib o'tilgan, hususan turizm sohasi jadal rivojlantirish, hududning turistik salohiyatidan samarali foydalanishi, turizm infratuzilmasi yaxshilanishi, ichki va ziyorat turizmni rivojlantirilishi, yangi turizm mahsulotlarini yaratilishi belgilab berildi.

2022-2026-yillarda Namangan viloyati hududlarida turizm obyektlarini rivojlantirish bo'yicha maqsadli ko'rsatkichlar parametrlari

T/r	Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	Jami	Yillar kesimida				
				2022	2023	2024	2025	2026
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	16	5	3	4	0	4
Mingbuloq tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	5	1	2	1	-	1
Kosonsoy tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	5	1	2	1	-	1
Namangan tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	2	-	1	-	-	1
Norin tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	3	1	1	-	-	1
Pop tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	8	2	1	-	1	4
To'raqo'rg'on tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	3	-	1	-	1	1
Uychi tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	3	-	1	-	1	1
Uchqo'rg'on tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	3	-	-	1	1	1
Chust tumani								
1	Turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish	dona	7	-	-	-	5	2

Yuqorida keltirib o'tilgan barcha chora-tadbirlar Namangan viloyatining ichki va tashqi turizm salohiyatini, mamlakat miqyosida va xorijiy davlatlarda ham keng targ'ib qilishga qaratilgan. Sohani rivojlantirish maqsadida o'tgan davr statistik ma'lumotlarini tahlil qilgan holda va resurslar iqtisodiy salohiyatini o'rganib kelgusi davr istiqbolli rejalarini tuzish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Viloyatda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida 2023-yilda 159,8 ming nafar xorijiy, mahalliy sayyohlar 3,9 mln nafarni tashkil etib, 138,5 mln dollar qiymatidagi turizm xizmatlari ko'rsatilgan bo'lsa, 2024-yil yakunlariga ko'ra 510 mingdan ortiq xorijiy sayyohlar,

3,5 millionidan ortiq mahalliy sayyohlar tashrif buyurgan bo'lsa, o'tgan yilgi mos davriga nisbatan xorijiy sayyohlarning tashrif buyurishi 3 barobarga oshganligini ko'rishimiz mumkin. Viloyatda yangi turizm zonalari hamda yangi turistik marshrutlar tashkil etish orqali turizm xizmatlari eksport hajmini 10 mln dollarga viloyatga tashrif buyuruvchi turislar oqimini 1mln nafarga yetkazish ko'zda tutilmoqda.

Belgilangan vazifalardan kelib chiqib viloyatda "Namangan viloyatining 2022-2030 yillarda rivojlanish strategiyasi" ishlab chiqildi va quyidagi maqsadlarni belgilab berildi:

- viloyatni barcha tarmoq va sohalari uchun malakali kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash shu jumladan turizm sohasi uchun ham yetuk kadrlarni yetishtirish;
- iqtisodiyotda raqobatni kuchaytirish va qo'llab quvvatlash;
- resurslarni samarali boshqarish va yashil iqtisodiyotga o'tish;
- mahalliy aholi, xorijiy turistlar uchun jozibali turistik manzillarni yaratish va qulay infratuzilmani shakllantirish;
- transport tarmog'ida xorijiy tajribalarni qo'llash va keng isloh qilish;
- aholining ijtimoiy ko'makka muhtoj bo'lgan qatlami uchun manzilli ko'mak berish [5].

Hozirgi kunga qadar viloyatda dasturda belgilangan vazifalar bosqichma-bosqich va tizimli amalga oshirilib kelinmoqda. Hususan sohani keng targ'ib qilish maqsadida joriy yil xorijiy davlatlarda tashkil etiladigan 18 ta xalqaro turizm yarmarka va ko'rgazmalarida viloyat hokimligi delegatsiyasi tarkibida turoperator, turagentlar, mehmonxona va dam olish maskanlari vakillari, madaniyat va san'at hodimlari hamda hunarmandlar ishtirikini ta'minlash ko'zda tutilmoqda.

2025 yilda jami 71 ta xalqaro va respublika miqyosidagi ommaviy-tadbirlar yagona taqvim-rejasi ishlab chiqildi. Shundan 14 tasi ("Namangan 1-xalqaro avto festival", "64-xalqaro gullar festival", "2-xalqaro motokross turniri", "4-xalqaro asal festival", "3-xalqaro zotdor chorva hayvonlari va parrandalari ko'rgazmasi" va boshqalar) xalqaro miqyosdagi yirik ommaviy-tadbirlar hisoblanadi.

Kelgusida viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun, ishlab chiqilgan dasturlarni amalga oshirish natijasida hududning daromadlari oshishi kuzatiladi, bu esa viloyatning aholisini yashash farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi, Darslik. S.A.Abdullayev, B.D.Xajiyev, Q.Q.Mambetjanov. - T.: «Barkamol fayz media», 2018. - 424 bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining, 2022-yil 25- apreldagi "2022-2026-yillarda Namangan viloyati hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 211-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining, 2022-yil 25- apreldagi "2022-2026-yillarda Namangan viloyati hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy

rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 211-son qarori.

4. Abdulmamidovna Y. S. Turizm sohasini rivojlantirishning dolzarb muammolar //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 867-871.
5. "Namangan viloyatining 2022-2030 yillarda rivojlanish strategiyasi".

MINTAQALARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIDAGI NOMUTANOSIBLIK LARNI TARTIBGA SOLISH USULLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Ismoilov Alisher Jobir o'g'li

Namangan davlat texnika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mintaqalarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi nomutanosibliklarni tartibga solish dolzarb muammo bo'lib, mamlakatlarning barqaror iqtisodiy taraqqiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Mazkur maqolada hududlararo iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishdagi mavjud nomutanosibliklarni kamaytirish va ularni tartibga solish usullarining samaradorligini oshirish mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqotda iqtisodiy rivojlanish darajasidagi tafovutlarni yuzaga keltiruvchi asosiy omillar aniqlanib, ularga ta'sir qiluvchi davlat siyosati instrumentlari va tartibga solish mexanizmlarining amaliy samaradorligi baholangan. Natijada, hududlarni kompleks rivojlantirish, davlat-xususiy sheriklik va raqamli iqtisodiyot elementlarini joriy etish asosida hududlar rivojlanishidagi nomutanosibliklarni kamaytirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mintaqaviy rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosiblik, tartibga solish mexanizmlari, davlat siyosati, kompleks rivojlanish, davlat-xususiy sheriklik, raqamli iqtisodiyot, iqtisodiy samaradorlik, infratuzilma rivoji, hududlararo tafovutlar.

Hozirgi globallashuv va iqtisodiy integratsiya sharoitida hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi nomutanosibliklar jiddiy muammoga aylanib bormoqda. Mazkur muammolar iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashuvi, ijtimoiy notinchlik va ekologik muammolarning chuqurlashuvi bilan bog'liq holda xalqaro tashkilotlar tomonidan ham dolzarb masala sifatida e'tirof etilgan. Jahon Bankining 2022 yilgi hisobotida hududiy tengsizlikning mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'siri alohida ta'kidlanib, bu borada davlat siyosati samaradorligini oshirish zarurligi qayd etilgan [1]. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ) tadqiqotlariga ko'ra, hududiy nomutanosibliklar aholi turmush darajasi va iqtisodiy imkoniyatlarning keskin farqlanishiga olib keladi va bu omil barqaror rivojlanish uchun jiddiy to'siqlardan biri hisoblanadi [2].

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 2020 yilda qabul qilingan "2030 yilgacha bo'lgan davr uchun Barqaror rivojlanish kun tartibi"da hududlararo rivojlanishdagi nomutanosibliklarni bartaraf etish va inklyuziv iqtisodiy o'sishni

ta'minlash global miqyosdagi muhim maqsadlardandir [3]. Mazkur yo'nalishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2022 yil 28 yanvarda qabul qilingan "2022–2026 yillarda hududlarni kompleks rivojlantirish dasturi" hududiy rivojlanishdagi nomutanosibliklarni qisqartirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan va davlat siyosatida muhim o'zgarishlarni boshlagan [4].

Xalqaro miqyosda esa Yevropa Ittifoqi tomonidan ishlab chiqilgan "Hududiy rivojlanish strategiyasi 2021–2027" raqamli texnologiyalar va yashil iqtisodiyot konsepsiyalarini keng qo'llash orqali hududiy nomutanosibliklarni kamaytirishga qaratilgan innovatsion mexanizmlarni joriy etmoqda [5].

Ushbu xalqaro va mahalliy tashabbuslardan olingan tajriba va yangi qarorlarni O'zbekistonda qo'llash mazkur maqolaning asosiy ilmiy-amaliy ahamiyatini oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi hududlarining iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari va infratuzilma rivojlanish indeksi chuqur iqtisodiy tahlilga tortiladi. Tahlillar orqali hududlarning iqtisodiy o'sishi, rivojlanish sur'atlari va mavjud ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar aniqlanib, ularning sabablari ilmiy jihatdan baholanadi. Ushbu tahlil natijasida hududlarning iqtisodiy faoliyatidagi asosiy tendensiyalar, rivojlanishning ustuvor yo'nalishlari va mavjud muammolarni tartibga solish mexanizmlarining samaradorligini oshirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Hududiy rivojlanishdagi nomutanosibliklarni tahlil qilish orqali, ayniqsa iqtisodiy salohiyati nisbatan past bo'lgan viloyatlarda infratuzilma va investitsion muhitni yaxshilash zarurati yuzaga chiqadi (1-jadval).

1-jadval

O'zbekistonning 2015–2024 yillarda mintaqalarning YHM o'zgarish dinamikasi va infratuzilma rivojlanish indeksi (mlrd. so'm va indeks qiymatlari)

Mintaqalar	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Toshkent sh.	36945	43012	54100	67452	84968	102534	122990	147588	177106	212098
Samarqand	13100	15389	19245	24580	31067	37840	44675	52145	60347	69532
Farg'ona	12754	14908	18789	23980	30460	37000	43825	51345	59540	68705
Andijon	10845	12580	15789	20135	25340	30800	36678	43124	50300	58400
Namangan	9870	11345	14200	18150	22900	27700	32980	38850	45320	52750
Surxondaryo	8800	10000	12540	16020	20215	24500	28970	34015	39625	45980
Qashqadaryo	9500	11050	13990	17850	22500	27300	32350	38010	44250	51200
Buxoro	11400	13200	16800	21450	27000	32700	38650	45230	52450	60500
Xorazm	9100	10400	13100	16750	21080	25550	30240	35500	41350	47980
Navoiy	11200	13050	16500	21020	26245	31700	37450	43800	50720	58400
Qoraqalpog'iston Respublikasi	8300	9450	11800	14950	18800	22800	27000	31750	37000	42900
Infratuzilma rivojlanish indeksi	0.65	0.67	0.69	0.71	0.74	0.76	0.78	0.81	0.84	0.87

Yuqoridagi jadvaldagi ko'rsatkichlardan ko'rinib turibdiki, so'nggi 10 yil davomida Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida barqaror va ijobiy dinamika kuzatilgan. Xususan, yalpi hududiy mahsulot hajmi sezilarli darajada oshgan, bu esa viloyatda iqtisodiy faollikning izchil o'sib borayotganligini ko'rsatadi. Shuningdek, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YIM hajmining muntazam ravishda o'sishi, aholi turmush darajasi yaxshilanayotganligidan dalolat beradi.

Viloyatdagi mehnat bozori ko'rsatkichlarining yaxshilanishi, ayniqsa bandlik darajasining ortishi va ishsizlikning izchil kamayishi, hududda iqtisodiy imkoniyatlarning kengayib, yangi ish o'rinlari yaratilayotganidan dalolat beradi. Investitsiyalar hajmining doimiy oshishi esa iqtisodiyotning turli sohalarida infratuzilmani rivojlantirishga bo'lgan e'tiborning ortganligini va bu orqali iqtisodiy rivojlanish uchun qulay shart-sharoitlar yaratilayotganligini ko'rsatmoqda.

Infratuzilma rivojlanish indeksining oshib borishi esa hududning umumiy iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan xizmatlar va qulayliklarning mavjudligi va sifatining yaxshilanganligini aks ettiradi. Ushbu ko'rsatkichlarning umumiy dinamikasi Namangan viloyatida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning barqaror va muvozanatli yo'nalishda amalga oshirilayotganligini ko'rsatmoqda. Bu jarayonni yanada jadallashtirish uchun investitsiyalarni yanada samarali taqsimlash va hududiy tenglikni ta'minlash bo'yicha qo'shimcha strategik chora-tadbirlarni ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

Olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi ilmiy asoslangan xulosalarga kelindi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi hududlari o'rtasida iqtisodiy rivojlanishda sezilarli nomutanosiblik mavjud bo'lib, bu ayniqsa Toshkent shahri va boshqa viloyatlar o'rtasidagi iqtisodiy salohiyat farqlarida yaqqol namoyon bo'lmoqda. Ushbu holatni bartaraf etish uchun davlat tomonidan hududlarga yo'naltirilgan aniq va samarali rivojlanish dasturlari ishlab chiqilishi lozim.

Ikkinchidan, Namangan viloyati kabi iqtisodiy jihatdan pastroq sur'atlarda rivojlanayotgan hududlarda infratuzilma ta'minotini yaxshilash va investitsion muhitni rag'batlantirish zarurati mavjud. Shu sababli, mazkur hududlarda infratuzilmani rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy qilish va davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish orqali iqtisodiy faollikni oshirishga qaratilgan choralarni kuchaytirish talab etiladi.

Uchinchidan, hududlar iqtisodiy rivojlanishidagi mavjud nomutanosibliklarni kamaytirish uchun kompleks va differensial yondashuvlarni qo'llash zarur. Xususan, har bir viloyatning o'ziga xos iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularga mos keladigan rivojlanish dasturlarini amalga oshirish muhimdir.

To'rtinchidan, davlat-xususiy sheriklik, raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalarni hududlarga joriy qilish bo'yicha samarali mexanizmlarni takomillashtirish va keng qo'llash orqali hududlar rivojlanishidagi mavjud muammolarni hal etish va iqtisodiy salohiyatni to'liq ochib berish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jahon Banki. "World Development Report 2022: Addressing Regional Disparities". Washington, DC: Jahon Banki, 2022.
2. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (XVJ). "Regional Economic Outlook: Managing Inequality in Economic Growth". Washington, DC: XVJ, 2021.
3. United Nations. "The 2030 Agenda for Sustainable Development". New York: Birlashgan Millatlar Tashkiloti, 2020.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2022 yil 28 yanvardagi "2022–2026 yillarda hududlarni kompleks rivojlantirish dasturi to'g'risida"gi farmoni.
5. European Union. "Territorial Development Strategy 2021–2027". Brussels: Yevropa Ittifoqi, 2021.

TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING MAMLAKAT TARAQQIYOTIDAGI TRANSFORMATSION ROLI VA BARQARORLIKKA TA'SIRI

Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi
Namangan Davlat universiteti
Menejment kafedrası o'qituvchisi
tel:998885930801

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm va mehmondo'stlik sohalarining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotidagi o'rni, ularning zamonaviy sharoitlarda transformatsion omil sifatidagi ro'li hamda barqaror rivojlanish jarayonlariga ko'rsatayotgan ta'siri yoritilgan. Maqolada turizm infratuzilmasining takomillashuvi, xizmatlar sifatining oshishi va xalqaro standartlarga moslashtirilishi orqali iqtisodiy o'sishga qo'shilayotgan hissasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Turizm, mehmondo'stlik, iqtisodiy diversifikatsiya, hududiy rivojlanish, investitsiyalar, barqaror rivojlanish, turizm infratuzilmasi, innovatsion texnologiyalar.

Hozirgi globallashuv davrida turizm va mehmondo'stlik sohaları nafaqat iqtisodiyotning dinamik rivojlanayotgan tarmoqlari sifatida, balki mamlakatlarning barqaror taraqqiyotiga xizmat qiluvchi muhim omillar sifatida qaralmoqda. Ushbu sohalar nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki ijtimoiy barqarorlik, madaniy almashinuv, atrof-muhitni muhofaza qilish hamda infratuzilma rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar uchun turizm sektori iqtisodiy transformatsiyaning drayveri bo'lib, yangi ish o'rinlarini yaratish, tashqi investitsiyalarni jalb etish va ijtimoiy faollikni oshirishda muhim ro'l o'ynaydi.

Bugungi kunda turizm va mehmondo'stlikning transformatsion roli tobora ortib bormoqda. Ular zamonaviy texnologiyalar, innovatsion boshqaruv modellari va xalqaro hamkorlik orqali barqaror rivojlanish tamoyillariga mos ravishda shakllanmoqda. Mamlakat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida bu sohalarining uzluksiz takomillashuvi va modernizatsiyasi xalq farovonligini oshirish, madaniy merosni saqlash va ekologik muvozanatni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Turizmning mamlakat taraqqiyotidagi transformatsion roli, avvalo, uning ko'p tarmoqli iqtisodiy ta'siri bilan bog'liqdir. Turizm bevosita xizmatlar, transport, savdo, oziq-ovqat va ko'ngilochar sanoat kabi ko'plab tarmoqlar bilan bog'liq bo'lib, ularning rivojlanishiga turtki beradi. Bu esa o'z navbatida yangi ish o'rinlarini

yaratish, soliqlar orqali davlat byudjetini to'ldirish va mahalliy tadbirkorlikni faollashtirishga xizmat qiladi.

Mehmondo'stlik sohasi esa turistlarga xizmat ko'rsatish orqali nafaqat iqtisodiy daromad keltiradi, balki xalqaro imidjni shakllantirishga ham bevosita ta'sir qiladi. Zamonaviy mehmonxona infratuzilmasi, yuqori sifatli servis, mahalliy madaniyat va an'analarga asoslangan xizmatlar mehmonlarning ijobiy taassurotlar bilan ketishini ta'minlaydi. Shu jihatdan qaraganda, mehmondo'stlik sohasi ijtimoiy-madaniy taraqqiyotda ham muhim o'rin egallaydi.

Turizm sohasi mamlakat ichki bozorini rivojlantirish, hududlararo tafovutlarni kamaytirish va iqtisodiy muvozanatni ta'minlashda ham salmoqli hissa qo'shadi. Ayniqsa, sayyohlik imkoniyatlari mavjud bo'lgan chekka va tog'li hududlarda turizm infratuzilmasining rivojlanishi ushbu hududlarning iqtisodiy faollashuviga sabab bo'ladi. Bu orqali aholining turmush darajasi, bandlik ko'rsatkichi va ijtimoiy barqarorlik ortadi.

O'zbekiston Respublikasida turizm va mehmondo'stlik sohalari iqtisodiy islohotlarning muhim tarkibiy qismi sifatida shakllanmoqda. So'nggi yillarda bu tarmoqlar nafaqat xizmat ko'rsatish sektorining o'sishiga, balki mamlakatning umumiy ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligiga sezilarli hissa qo'shmoqda.

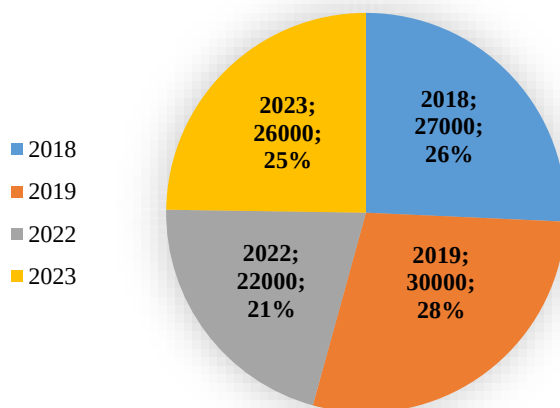
O'zbekistonda 2016-yildan boshlab turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Quyidagi muhim islohotlar amalga oshirildi:

- "O'zbekiston – 2030" strategiyasida turizm milliy iqtisodiyotning drayveri sifatida belgilanib, 2025-yilgacha yillik turistlar oqimini 15 million nafarga yetkazish ko'zda tutilgan.

- 2022-yilda "Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi" doirasida turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, xususiy sektorni jalb etish va mahalliy turizmni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratildi.

- Digital turizm (raqamli xizmatlar) joriy qilindi. Masalan, elektron viza tizimi, onlayn bron qilish, "Uzbekistan.travel" platformasi orqali turistik xizmatlarning soddalashtirilgan tizimi yaratilmoqda.

Quyidagi diagrammada so'nggi yillardagi turistlar oqimi sababli mamlakat ish o'rinlari yaratilayotganligi ko'rsatkichlari ifodalangan:

1-rasm: Turistlar oqimi sababli mamlakatda ish o'rinlari yaratilish ko'rsatkichlari

Turizm va mehmondo'stlik sohasi O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. So'nggi yillarda ushbu sektor nafaqat iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi omil, balki barqaror rivojlanishga erishishda ham muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Quyida turizmning mamlakat taraqqiyotiga qo'shgan asosiy yo'nalishlari yoritib o'tiladi:

Birinchidan, iqtisodiy diversifikatsiya yo'nalishida turizm sohasi xizmatlar eksportini kengaytirish orqali xorijiy valyuta tushumlarini oshirmoqda. Bu holat mamlakatning eksport tarkibini xilma-xillashtirishga yordam berib, umumiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Turizm eksportga yo'naltirilgan sektor bo'lib, milliy valyutaning barqarorligini ta'minlashda muhim omilga aylangan.

Ikkinchidan, hududiy rivojlanish jarayonida turizm sektori muhim rol o'ynamoqda. Xususan, Qashqadaryo, Surxondaryo, Xorazm, Buxoro va Farg'ona vodiysi kabi mintaqalarda turizm infratuzilmasining rivojlanishi bilan bir qatorda iqtisodiy faollik ham ortdi. Misol uchun, Buxoro viloyatida 2023-yil davomida 300 mingdan ortiq mahalliy va xorijiy sayyohlar tashrif buyurdi, bu esa mahalliy aholi daromadlariga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Uchinchidan, bandlik darajasining oshishida turizm sektori sezilarli natijalarni bermoqda. Xalqaro talabga mos mehmonxonalar, restoranlar, transport va gidlik xizmatlari sonining ko'payishi natijasida minglab yangi ish o'rinlari yaratildi. Ayniqsa, bu jarayon yoshlar va ayollar uchun bandlik imkoniyatlarini kengaytirdi, ijtimoiy tenglikni mustahkamlashga xizmat qildi.

To'rtinchidan, kichik va o'rta biznes sub'yektlari uchun yangi imkoniyatlar ochilmoqda. Mehmondo'stlik va turizm xizmatlarini to'ldiruvchi faoliyatlar – hunarmandchilik, gastronomik xizmatlar, mahalliy gidlik, sayyohlik mahsulotlari ishlab chiqarish kabi yo'nalishlar jonlanib, mahalliy tadbirkorlik rivojlanmoqda.

O'zbekiston Respublikasi turizm va mehmondo'stlik sohasini ustuvor rivojlantirish orqali mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga kuchli turtki berishni maqsad qilgan. So'nggi yillarda bu yo'nalishda olib borilayotgan transformatsion siyosat milliy iqtisodiyotda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Davlat siyosatining aniq yo'naltirilganligi, xususiyl sektorning faol jalb qilinishi, innovatsion texnologiyalarni joriyl qilish va ekologik barqarorlikka e'tibor qaratilishi — bu sohalarning istiqbolda yanada kengayishiga zamin yaratmoqda.

Bugungi kunda dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt (AI), virtual haqiqat (VR), blokcheyn kabi zamonaviyl texnologiyalar turizm xizmatlari sifatini yangi bosqichga olib chiqmoqda. O'zbekiston ham bu boradagi ilg'or tendensiyalarni o'z amaliyotiga tatbiql etishga intilmoqda. Xususan, mehmonxonalar va boshqa turistik obyektlarda sun'iy intellekt asosidagi avtomatlashtirilgan tizimlar joriyl qilinmoqda. Bular orqali sayyohlar xatti-harakatlari tahlil qilinib, ularga moslashtirilgan xizmatlar taklif qilinadi. Bu esa mehmonlarning qoniqlish darajasini oshiradi va turistik xizmatlar sifati yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Virtual haqiqat texnologiyasi esa muzeylar, tarixiy obidalar va madaniyl markazlarda qo'llanilmoqda. Bu orqali sayyohlarga virtual ekskursiyalar, tarixiy

hodisalar simulyatsiyasi va interaktiv tajribalar taqdim etiladi. Natijada, turizm nafaqat iqtisodiy, balki ta'limiy va madaniy sohalarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda turistik salohiyatga ega bo'lgan ko'plab hududlar hanuzgacha yetarlicha rivojlanmagan. Shu bois davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri — hududiy tengsizliklarni kamaytirishdan iborat. Bu borada Qashqadaryo, Surxondaryo, Xorazm, Buxoro va Farg'ona vodiysi hududlarida maxsus sayyohlik infratuzilma loyihalari amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, Buxoro viloyatida 2023-yilda 300 mingdan ortiq sayyoh qabul qilinib, bu yerda iqtisodiy faollik ancha ortgan. Ushbu hududlarda mehmonxonalar, madaniy obyektlar, transport va aloqa tizimlari yangilanishi orqali nafaqat turizm rivojlanmoqda, balki aholi bandligi oshib, ijtimoiy farovonlik darajasi ham ko'tarilmoqda.

Pandemiyadan so'ng ichki turizm butun dunyoda, jumladan, O'zbekistonda ham yangi bosqichga chiqdi. Mahalliy aholining o'z yurti bo'ylab sayohat qilishga bo'lgan qiziqishi ortib bormoqda. Ichki turizmni rivojlantirish orqali milliy qadriyatlar targ'ib qilinadi, sayyohlik madaniyati shakllanadi, iqtisodiy faol hududlar soni oshadi. Shu bilan birga, narx-barqarorlik siyosati, xizmatlar sifati va xavfsizlik masalalari ham markaziy o'ringa chiqmoqda.

Turizm sohasining kelgusi yillarda mamlakat ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyotidagi istiqboli ko'rsatkichlari quyidagicha ulushlarda bo'lishi mumkin:

Ko'rsatkichlar	2027 (prognoz)	2030 (prognoz)
YAIMdagi ulushi (%)	8	10
Yangi ish o'rinlari soni (ming, respublika bo'yicha)	35,000	45,000
Turizm infratuzilmasiga investitsiyalar (mlrd. so'm, O'zbekiston bo'yicha)	16.0	22.0

- **2025-yilga** kelib xorijiy sayyohlar soni 7 millionga yetishi, YAIMdagi ulushi 3,3 foizga oshishi va 480 mingta yangi ish o'rni yaratilishi kutilmoqda. Turizm infratuzilmasiga 9,5 trillion so'm investitsiya kiritilishi rejalashtirilgan.
- **2027-yilda** xorijiy turistlar soni 9,5 millionga, YAIMdagi ulushi esa 4,5 foizga yetadi. Yangi ish o'rinlari soni 560 mingtaga ortib, investitsiyalar hajmi 13 trillion so'mga ko'tariladi. Hududiy turizm loyihalari soni 120 taga yetadi.
- **2030-yilda** esa xorijiy turistlar soni 12 millionga, YAIMdagi ulushi 6 foizga, yangi ish o'rinlari soni 700 mingga yetishi prognoz qilinmoqda. Investitsiya hajmi 18,5 trillion so'mni tashkil etadi, amalga oshiriladigan hududiy loyihalar soni esa 180 taga yetadi.

Agar belgilangan strategiyalar bosqichma-bosqich amalga oshirilsa, turizm va mehmondo'stlik sohasi quyidagi ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin:

- Turizm milliy iqtisodiy o'sishning asosiy drayveriga aylanadi;
- Ichki va tashqi investitsiyalar hajmi barqaror ortib boradi;
- Madaniy meros obyektlari tiklanib, yangi avlodga yetkaziladi;
- Ayollar va yoshlar bandligi oshib, ijtimoiy tenglik mustahkamlanadi;
- Ekoturizm rivojlanadi va ekologik barqarorlik ta'minlanadi;

- Raqobatbardosh va diversifikatsiyalashgan iqtisodiy model shakllanadi.

O'zbekistonning turizm va mehmondo'stlik sektori mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida muhim o'rin tutib, davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. So'nggi yillarda ushbu soha, transformatsion yondashuvlar asosida, aniq muvaffaqiyatlarga erishib, nafaqat iqtisodiy o'sishni rag'batlantirmoqda, balki aholi farovonligini oshirishga ham katta hissa qo'shmoqda. Mahalliy sayohatlar, milliy qadriyatlarni rivojlantirish va xalqning sayohatga bo'lgan talabi oshishi orqali ichki bozor jonlanmoqda va barqaror iqtisodiy o'sish ta'minlanmoqda. 2030-yilga kelib, turizm sektori O'zbekistonning yalpi ichki mahsulotida 10% ulushni egallashi, yangi ish o'rinlari yaratilishi, investitsiyalarning ortishi va hududiy sayyohlik loyihalarining ko'payishi kutilmoqda. Ushbu natijalar, soha rivojlanishining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarini oshirishga xizmat qiladi va mamlakatning global sayyohlik bozorida o'z o'rnini mustahkamlashiga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Turizmni Rivojlantirish Davlat Qo'mitasi (2020). Turizmni rivojlantirish strategiyasi 2020–2025. O'zbekiston Respublikasi, Tashkent.
2. World Travel & Tourism Council (WTTC, 2021). Economic Impact Report 2021. WTTC, London.
3. UNWTO (United Nations World Tourism Organization, 2020). Tourism and COVID-19: Recovery Scenarios. UNWTO, Madrid.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni (2021). O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirishga oid davlat dasturi. O'zbekiston Respublikasi, Tashkent.
5. Soliyeva N.M. Marketingning mehmondo'stlik sanoatidagi ahamiyati. Journal of Advanced Research and Stability Volume: 03 Issue: 05 | May - 2023 ISSN: 2181-2608 www.sciencebox.uz
6. Soliyeva N.M. The role of marketing in the hospitality industry web of synergy: International Interdisciplinary Research Journal Volume 2, Issue 5 Year 2023 ISSN: 2835-3013 <https://univerpubl.com/index.php/synergy>
7. N.M.Soliyeva Features relationship of the main components of the economy. ООО «Институт управления и социально-экономического развития» features relationship of the main components of the economy NM Soliyeva - Мировая наука, 2021
8. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 28. – С. 830-833.
9. ХЕ Ёкубжанова, ОУ Байтураев, ГШ Умарова Проблемы привлечения инвестиций в экотуризм, - Молодой ученый, 2016, <https://elibrary.ru/item.asp?id=25620612>
10. Abdulmamidovna Y. S. Turizm sohasini rivojlantirishning dolzarb muammolar //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 28. – С. 867-871.

11. Baxriddinova T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati // Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

TURIZMDA INSON KAPITALINING ROLI: KASBIY TAYYORGARLIK VA XIZMAT SIFATI

Odilov Xamidillo Maxmudjon O'g'li

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası o'qituvchisi

Olimjonova Muazzam Otabek qizi

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm sohasida inson kapitalining ahamiyati, xususan, kasbiy tayyorgarlik va xizmat sifati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tizimli tahlil qilinadi. Global raqobat kuchayayotgan va sayyohlar ehtiyoji tobora murakkablashib borayotgan sharoitda, yuqori malakali, moslashuvchan va innovatsion fikrlovchi kadrlarni tayyorlash turizmning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil sifatida qaralmoqda. Tadqiqotda zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan kasbiy tayyorlov dasturlari, xizmat ko'rsatish sifati mezonlari hamda inson kapitalining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri o'rganiladi. Mazkur izlanish turizm sektorida kadrlar salohiyatini oshirish orqali raqobatbardoshlikni kuchaytirishga qaratilgan amaliy va nazariy jihatlarni o'zida mujassam etadi

Kalit so'zlar: Inson kapitali, kasbiy tayyorgarlik, xizmat sifati, turizm sohasi, inson resurslarini boshqarish, raqobatbardoshlik, turizm ta'limi, innovatsion yondashuvlar, turistik xizmatlar sifati.

Bugungi global raqobat va xizmat ko'rsatish sohasidagi keskin o'zgarishlar sharoitida turizm sohasining muvaffaqiyati, avvalo, inson kapitalining sifatiga bog'liq bo'lib bormoqda. Malakali, moslashuvchan va innovatsion tafakkurga ega turizm sohasi xodimlari — bu nafaqat xizmat sifati garovi, balki mamlakatning turistik raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omildir. Xususan, kasbiy tayyorgarlik darajasining yuqoriligi mijoz ehtiyojlarini aniqlash, individual yondashuv ko'rsatish va xizmatlar paketini professional tarzda taklif etish imkonini beradi. O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanish strategiyalarida inson kapitalini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Turizm ta'limi, amaliyot va malaka oshirish tizimining modernizatsiyasi xizmatlar sifatining oshishiga, sayyohlar uchun qulay va professional muhit yaratilishiga xizmat qilmoqda. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, turizm xizmat ko'rsatish sifati bevosita inson resurslari salohiyatiga tayanadi va bu ko'rsatkich iqtisodiy barqarorlikka, milliy brend imidjiga ham ta'sir ko'rsatadi [1].

O'zbekiston turizm sohasida inson kapitalini rivojlantirish va xizmat sifatini oshirish bo'yicha tizimli islohotlarni amalga oshirmoqda. Bu borada davlat budjeti orqali ajratilayotgan mablag'lar, marketing faoliyatlari va xizmat ko'rsatish infratuzilmasining takomillashuvi asosiy omillar sifatida qaralmoqda. Mazkur investitsiyalar xizmat ko'rsatish sifati, brend imidji va mutaxassislar malakasini oshirish orqali turizmning eksport salohiyatini mustahkamlashga qaratilgan. Natijada, 2023 yilda turistik xizmatlar eksporti hajmining 2 milliard 143,5 million AQSH dollariga yetishi mumkinligi prognoz qilingan. [2].

So'nggi yillarda O'zbekistonda raqamli texnologiyalar asosida turizmni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu jarayon, avvalo, xizmat ko'rsatish tizimini avtomatlashtirish, turistlarga qulay muhit yaratish va professional kadrlar salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. Jumladan, 2022–2026 yillarga mo'ljallangan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida turizm sohasini raqamlashtirish alohida ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Mazkur strategiya asosida joriy etilgan "Uzbekistan.travel" portali orqali mamlakatdagi asosiy turistik obyektlar, yo'nalishlar (marshrutlar), mehmonxonalar, transport xizmatlari hamda madaniy tadbirlar yagona platformada birlashtirilgan. Bu esa xizmatlar sifati va foydalanish qulayligini oshirishga, ayniqsa turizmda faoliyat yurituvchi xodimlarning raqamli kompetensiyalarini shakllantirishga olib kelmoqda[3].

Raqamli transformatsiya inson kapitali uchun yangi talablarni yuzaga keltirmoqda: turizm xodimlari endilikda faqatgina an'anaviy xizmat ko'rsatish ko'nikmalariga emas, balki onlayn platformalarda ishlash, mijozlar bilan raqamli muloqot olib borish, elektron rezervatsiya va xizmatlarni boshqarish texnologiyalariga ham ega bo'lishi talab qilinmoqda. Xalqaro sayyohlik tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, raqamli xizmatlardan foydalanish darajasi va inson kapitalining tayyorgarligi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud bo'lib, xizmatlar sifati ko'rsatkichi raqamli kompetensiyalar darajasi bilan o'sib boradi.

O'zbekiston Respublikasida turizm sohasining iqtisodiyotdagi strategik tarmoq sifatidagi roli ortib borayotgan bir paytda, ushbu sohaning barqaror rivojlanishini ta'minlashda inson kapitalining ahamiyati beqiyosdir. So'nggi yillarda mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2018-yil 5-yanvarda qabul qilingan Prezident Farmoni — PF–5611-sonli "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi hujjatda turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, kadrlar salohiyatini oshirish hamda turizmni iqtisodiyotning strategik yo'nalishi sifatida rivojlantirish ustuvor yo'nalishlar etib belgilandi [4].

Turizmda xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, mehmonlarni kutib olish madaniyati, kommunikatsiya ko'nikmalari va xalqaro standartlarga muvofiq xizmat turlarini taklif etish bevosita sohada faoliyat yuritayotgan inson kapitalining malaka darajasiga bog'liqdir. Shu munosabat bilan, 2019-yil 28-fevralda Prezident tomonidan imzolangan PQ–4216-sonli "O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorida zamonaviy kasbiy bilimga ega kadrlar tayyorlash, o'quv jarayonlarini

amaliyot bilan uyg'unlashtirish va xalqaro tajriba asosida turizm sohasida ta'lim sifatini oshirish borasida muhim topshiriqlar belgilab berilgan [5].

Shuningdek, 2022-yil 28-yanvarda Prezident Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga murojaatida inson kapitalini milliy taraqqiyotning asosiy omili sifatida e'tirof etib, turizm sohasida mutaxassislarni xalqaro talablar asosida tayyorlash, ularning til ko'nikmalari, servis madaniyati, raqamli texnologiyalarni egallash darajasini oshirish zarurligini ta'kidladi. Prezident o'z nutqida: *“Biz har bir turistik hududda zamonaviy servisni yo'lga qo'ymas ekanmiz, xorijiy sayyohni jalb eta olmaymiz. Buning uchun eng avvalo xizmat ko'rsatish madaniyatini tubdan oshirishimiz kerak. Bu esa ta'lim va malaka tizimi bilan bog'liqdir,”* — deya alohida urg'u berdi [6].

Yana bir muhim hujjat — 2023-yil 10-apreldagi PQ–115-sonli Qaror “Turizm sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida” bo'lib, unda O'zbekistonda Turizm va madaniy meros vazirligi tizimida Turizm oliy o'quv yurtlari va texnikumlari faoliyatini yanada rivojlantirish, amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashning yangi modelini joriy etish vazifalari ilgari surilgan. Ushbu yondashuv turizm xizmatlari sifatining tubdan oshishiga xizmat qilmoqda.

Bugungi kunda turizm sohasini rivojlantirishda inson kapitalining innovatsion va raqamli texnologiyalar bilan uyg'unligi strategik ahamiyat kasb etmoqda. Xizmat sifati, mijozga yo'naltirilgan yondashuv hamda hududlarning turizm salohiyatini oshirish aynan malakali va texnologik ko'nikmaga ega kadrlar orqali amalga oshiriladi.

Ushbu maqolada turizm innovatsion yondashuvlar va raqamli texnologiyalar asosida inson kapitalini rivojlantirish, ularning xizmat ko'rsatish samaradorligiga ta'siri hamda turistik hududlarni zamonaviy talablarga moslashtirish masalalari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Natijada, barqaror va raqobatbardosh turizm infratuzilmasini shakllantirishda inson omilining hal qiluvchi roli asoslab beriladi.

Germaniyaning turizm sohasidagi ishchilar soni va o'rtacha ish haqining o'zgarishini tahlil qilish maqsadida 2021-yil, 2024-yillar oralig'idagi ma'lumotlar asosida umumlashtirilgan ko'rsatkichlar shakllantirildi. Quyidagi diagramma va tahlil Germaniya turizm sohasida inson kapitali va ularning o'rtacha ish haqilari rivojlanishning asosiy tendensiyalarini aks ettiradi.

Yil	Turizmda ish bilan bandlar (mln kishi)	O'rtacha ish haqi (€)	Turizm sektori daromadi (mlrd \$)
2021	1.8	34,000	28
2022	1.95	35,500	32
2023	2.05	37,000	36
2024	2.1	38,000	40

2021–2024-yillar oralig'ida Germaniyada turizm sohasida inson kapitali bilan bog'liq ko'rsatkichlar izchil o'sish sur'atlarini namoyon etdi. Rasmiy statistik ma'lumotlar asosida olib borilgan tahlillar inson kapitaliga qaratilgan

investitsiyalarning turizm sektorining barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omilga aylanayotganini ko'rsatmoqda.

Jumladan, 2021-yilda turizmda ish bilan band bo'lganlar soni 1,8 million kishini tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2025-yil yakuniga qadar 2,2 million kishiga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu esa umumiy hisobda 16,7 foizlik o'sishni tashkil etib, turizmda mehnat resurslariga bo'lgan talabning barqaror oshayotganini anglatadi.

Shuningdek, ushbu sohada band bo'lgan xodimlarning o'rtacha yillik ish haqi 2021-yilda 34 ming yevro bo'lgan bo'lsa, 2024-yilga kelib 38 ming yevroga yetgan. Bu esa inson kapitaliga bo'lgan iqtisodiy rag'batlantirish vositalari takomillashayotganini, mehnat samaradorligi va xizmat ko'rsatish sifatining ortayotganini bildiradi.

Turizm sohasining iqtisodiy natijalari ham bevosita inson kapitali rivojlanishiga bog'liq holda o'sgani kuzatilmoqda. 2021-yilda 28 milliard AQSh dollarini tashkil etgan turizm sektori daromadi, 2024-yil yakuniga qadar 40 milliard dollarga yetishi kutildi. Ushbu 43 foizli o'sish xizmatlar eksportining hajmi va sifati ortib borayotganini, raqobatbardosh mehnat resurslari orqali sektor samaradorligini ta'minlash mumkinligini isbotlab bermoqda.

Ushbu ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga qaratilgan tizimli yondashuv — kasbiy tayyorgarlik, doimiy malaka oshirish, raqamli ko'nikmalarni egallash va xizmat madaniyatini yuksaltirish orqali — nafaqat xizmat sifati, balki turizm sohasining makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu tajribalarni qo'llay bilish O'zbekiston turizm sektorida inson kapitalini rivojlantirish bo'yicha strategiyalarni ishlab chiqishda amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). PF-154-son Farmon: Turizmni raqamlashtirish strategiyasi. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. (2024). Raqamli turizm infratuzilmasi
3. bo'yicha hisobot.
4. UNWTO (2021). World tourism barometer. Madrid: United Nations World Tourism Organization.
5. Gössling, S. & Hall, C. M. (2019). Sustainable Tourism and Human Capital Development in Europe: The Case of Germany. Journal of Sustainable Tourism, Vol. 27(2), pp. 234–250.
6. Statistisches Bundesamt (2021). Tourismus in Deutschland 2020: Statistischer Bericht. <https://www.destatis.de>

TURIZM SOHASIDAGI MEHMONDO'STLIK VA UNING MAMLAKAT IJTIMOYIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIGA QO'SHGAN HISSASI

Turg'unov Abdulla Muhiddin o'g'li

Namangan Davlat universiteti
Menejmen kafedrası tayanch doktoranti

Annotatsiya. Turizm sohasidagi mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilish va uning barqaror rivojlanishga qo'shgan hissasini o'rganishdan iborat. Ushbu mavzu barqaror turizmni rivojlantirish va uning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka qo'shgan hissasini oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, mehmondo'stlik, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, barqaror rivojlanish, marketing, xalqaro aloqalar, raqobatbardoshlik, madaniy almashinuv.

Bugungi kunda turizm sohasining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga qo'shgan hissasi global miqyosda keng muhokama qilinmoqda. Turizm faqat iqtisodiy jihatdan emas, balki ijtimoiy va madaniy aloqalar o'rnatishda ham muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, mehmondo'stlik turizmning ajralmas qismiga aylangan va uning mamlakat imidji, xalqaro reytingi hamda sayyohlarning mamlakatga bo'lgan munosabatini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Mehmondo'stlikni rivojlantirish orqali mamlakatlar nafaqat iqtisodiy foyda olishadi, balki sayyohlar bilan madaniy va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash imkonini topadilar. Turizm sohasidagi mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilish va uning barqaror rivojlanishga qo'shgan hissasini o'rganishdan iboratdir. Mehmondo'stlik, turizmning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarur bo'lgan muhim omil bo'lib, sayyohlarning mamlakatga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularni jalb qilishning samarali vositasiga aylanadi.

Shuningdek, barqaror turizm rivojlanishining o'rni va uning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Mehmondo'stlikni rivojlantirish va turizm sohasining ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka qo'shgan hissasini oshirish orqali mamlakatlar o'zining raqobatbardoshligini yanada kuchaytirishi va global turizm bozorida muvaffaqiyat qozonishi mumkin.

Turizm sohasidagi mehmondo'stlik, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mehmondo'stlik, faqat sayyohlarni jalb qilishning emas, balki turizm sohasining raqobatbardoshligini oshirishning asosiy yo'llaridan biridir. O'zbekiston kabi turizm salohiyati yuqori bo'lgan mamlakatlar uchun mehmondo'stlikni rivojlantirish, nafaqat iqtisodiy foyda keltirish, balki ijtimoiy va madaniy aloqalarni mustahkamlash, barqaror turizmni rivojlantirish orqali milliy brendni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mehmondo'stlikning mamlakat iqtisodiyotiga qo'shgan hissasi ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, u yangi ish o'rinlarini yaratishda, mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirishda va turizm infratuzilmasini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Ikkinchidan, mehmondo'stlik madaniy almashinuvni kuchaytiradi va

xalqaro miqyosda mamlakatning imidjini oshiradi. Bu esa sayyohlar oqimining ko'payishiga, shuningdek, turizm sohasida barqaror rivojlanishga olib keladi.

Turizm sohasidagi mehmondo'stlik, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u nafaqat sayyohlarni jalb qilish, balki mamlakatning global turizm bozoridagi raqobatbardoshligini oshirishda ham muhim omil hisoblanadi. Mehmondo'stlik, o'zining turizm sohasidagi roldan tashqari, mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan bir qator jihatlarni o'z ichiga oladi. O'zbekiston kabi turizm salohiyati yuqori bo'lgan mamlakatlar uchun mehmondo'stlikni rivojlantirish, iqtisodiy o'sish, madaniy aloqalarni mustahkamlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash. Turizm sohasidagi mehmondo'stlikning iqtisodiy jihatdan qo'shgan hissasi uning mahalliy iqtisodiyotga ta'sirida namoyon bo'ladi. Mehmondo'stlikning rivojlanishi orqali yangi ish o'rinlari yaratish, turizm xizmatlari sektori va unga bog'liq bo'lgan sohalarda ishchi kuchining talabini oshiradi. Bu nafaqat mehmonxona va transport xizmatlarini, balki restoranlar, savdo, yodgorliklar va madaniy obidalarni saqlash bilan bog'liq boshqa sohalarni ham rivojlantiradi. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar va fermerlarga talabning oshishi orqali ularning iqtisodiy holati yaxshilanadi, bu esa ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Misol uchun, ko'plab kichik va o'rta bizneslar turizm bilan bog'liq sohalarda faoliyat yuritishi natijasida ularning daromadlari ortadi va yangi ish joylari ochiladi.

Bundan tashqari, madaniy almashinuv va xalqaro aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi va quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

Xalqlar o'rtasidagi madaniy almashinuvni rag'batlantirishlik,

Yangi g'oyalar va tajribalarni o'rganish imkoniyati,

Mehmondo'stlik, ayniqsa, sayyohlar bilan yaqin aloqalar o'rnatishda va ularning mamlakatga bo'lgan munosabatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishlik,

O'zbekiston kabi ko'p madaniy merosga ega mamlakatlar uchun mehmondo'stlik, sayyohlarning mamlakatga bo'lgan munosabatini yaxshilash.

Bu esa mamlakatning xalqaro imidjini mustahkamlashga yordam beradi va boshqa davlatlar bilan diplomatik aloqalarni rivojlantirishga turtki bo'ladi.

Bundan tashqari, turizmning ijtimoiy ta'siri va jamiyatdagi o'zgarishlar va turizmning ijtimoiy ta'siri bevosita mehmondo'stlikka bog'liqdir. Sayyohlar bilan o'rnatilgan do'stona va mehmondo'st aloqalar, jamiyatda o'zaro hurmat, tolaranslik va madaniy xilma-xillikni qadrlashni rag'batlantiradi. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy tenglikni ta'minlashga, bir-birini tushunishga va diniy, irqiy yoki madaniy farqlarga hurmat bilan qarashga olib keladi. Mehmondo'stlik, shuningdek, mahalliy aholi uchun turizmni faoliyatini samarali tarzda boshqarish va unga moslashish imkonini beradi, bu esa jamiyatdagi barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi.

Brendni shakllantirish va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish:

- ✓ Mehmondo'stlikning yana bir muhim o'rne, mamlakatning xalqaro turizm bozoridagi brendini shakllantirishda yotadi.

- ✓ O'zbekiston kabi mamlakatlar uchun mehmondo'stlikni rivojlantirish, xalqaro miqyosda turizm imidjini yaxshilash va sayyohlarni jalb qilishda muhim omil hisoblanadi.

Raqobatbardosh turizm sektorini yaratish, sayyohlar uchun yuqori sifatli xizmatlar ko'rsatish va do'stona mehmondo'stlik muhitini yaratish orqali mamlakatlar global turizm bozorida o'z o'rnini mustahkamlashi mumkin.

Mehmondo'stlik nafaqat iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishga, balki ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash va xalqaro aloqalarni rivojlantirishga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Turizmni barqaror ravishda rivojlantirish va mehmondo'stlikni yuqori darajaga ko'tarish orqali mamlakatlar o'zining turizm salohiyatini yanada oshirishlari va global miqyosda muvaffaqiyatga erishishlari mumkin. O'zbekiston uchun mehmondo'stlikni rivojlantirish strategiyalari va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish, uning turizm sohasidagi raqobatbardoshligini oshiradi va xalqaro turizm bozorida muvaffaqiyatli o'rin egallashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmudov, X. R. (2019). Turizm marketingi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Tashkent State University.
2. Karimov, A. M. (2020). O'zbekiston turizm sohasi: marketing va menejment. Tourism Journal.
3. Kotler, P., Armstrong, G. (2017). Global marketing: nazariy va amaliy jihatlari. Pearson Education.
4. Yuldashev, N. Sh. (2018). PR texnologiyalari va ularning turizm sohasidagi o'rni. Marketing in Tourism.

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA TURIZM XIZMATLARINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING HOZIRGI HOLATI VA ISTIQBOLLARI

Komilov Dostonbek Ro'zimboy o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida turizm xizmatlarini diversifikatsiyalash jarayonining hozirgi holati, mavjud muammolar va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Bugungi kunda mamlakatimizda turizmning faqat an'anaviy shakllari bilan cheklanib qolmasdan, ekoturizm, agroturizm, sog'lomlashtirish, ekstremal va madaniy-tarixiy turizm kabi yangi yo'nalishlar joriy etilmoqda. Bu xizmat turlarining ko'payishi iqtisodiy faoliyatni hududlar bo'yicha teng taqsimlash, yangi ish o'rinlarini yaratish va mahalliy aholi daromadlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqot davomida mamlakatda amalga oshirilayotgan strategik loyihalar, qonunchilik asoslari va xorijiy tajribalar tahlil qilinib, turizm xizmatlarini diversifikatsiyalash orqali O'zbekiston iqtisodiyotini yanada barqaror rivojlantirish istiqbollari yoritiladi. Shuningdek, bu yo'nalishda samaradorlikni oshirish uchun zarur bo'lgan tavsiyalar ham bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Turizm xizmatlari, diversifikatsiya, O'zbekiston iqtisodiyoti, iqtisodiy barqarorlik, ekoturizm, innovatsion xizmatlar, turizm strategiyasi.

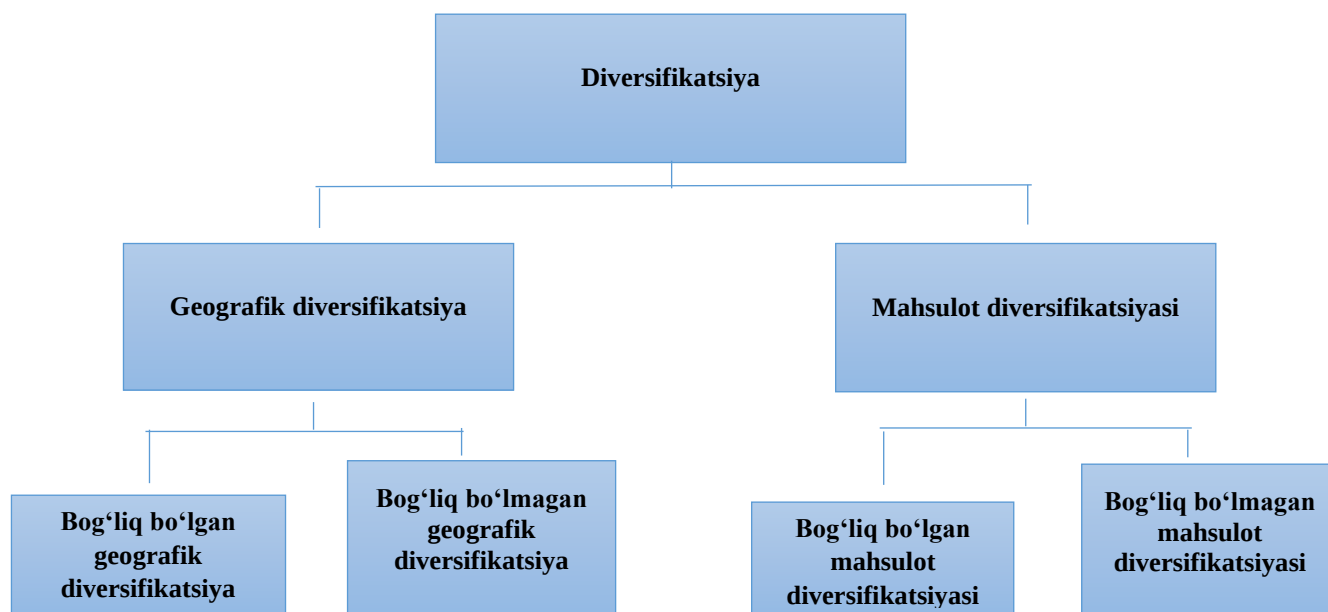
So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni barqaror va innovatsion asosda rivojlantirishda turizm sohasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Turizm – bu faqatgina dam olish vositasi emas, balki iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlari yaratish, eksport tushumlarini ko'paytirish hamda mamlakatning xalqaro maydondagi obro'sini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Xususan, Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yil yakunlariga ko'ra turizm global YaIMning 9,2 foizini tashkil etgan bo'lib, bu ko'rsatkichning yildan-yilga o'sib borayotgani kuzatilmoqda. O'zbekiston Prezidenti tomonidan qabul qilingan 2019-yil 5-yanvardagi “2019–2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi” mamlakatda turizmni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qilmoqda. Ushbu konsepsiyada turizm xizmatlarini diversifikatsiyalash, ya'ni xizmatlar spektrini kengaytirish orqali ichki va tashqi turizmni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Natijada, oxirgi yillarda agroturizm, ekoturizm, ziyorat turizmi, sog'lomlashtirish turizmi va ekstremal turizm kabi yangi yo'nalishlar faol rivojlana boshladi. Statistik ma'lumotlarga murojaat qiladigan bo'lsak, 2023-yilda O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar soni 6,6 million kishidan oshdi, bu esa 2022-yilga nisbatan 18 foiz o'sishni tashkil etdi (O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi). Shu bilan birga, turizm sohasida yaratilgan xizmatlar hajmi 13,2 trillion so'mni tashkil etdi. Bu raqamlar soha nafaqat o'sish bosqichida ekanligini, balki iqtisodiyotga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, mavjud imkoniyatlar fonida, turizm xizmatlarining yetarlicha diversifikatsiya qilinmasligi, ayrim hududlarda infrastruktura va kadrlar salohiyatining pastligi, marketing va raqamli xizmatlar bo'yicha sust rivojlanish kabi muammolar ham mavjud. Shu sababli, mazkur maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida turizm xizmatlarini diversifikatsiyalashning ahamiyati, hozirgi holati va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari chuqur tahlil qilinadi.

O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasida turizm sektori tobora muhim o'rin egallamoqda. Xususan, xizmatlar sohasining YaIMdagi ulushi 2023-yil yakunlariga ko'ra 35,8 foizni tashkil etdi, bu ko'rsatkichning ichida turizm sektori barqaror o'sish sur'atlarini namoyon qilmoqda (O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, 2024). Biroq, ushbu o'sish an'anaviy turizm turlari hisobiga emas, balki so'nggi yillarda amalga oshirilgan xizmatlar diversifikatsiyasi orqali ta'minlanmoqda.

Turizmdagi diversifikatsiya – bu bitta mahsulot, xizmat yoki bozorga qaramlikni kamaytirish va barqarorlikni oshirish uchun faoliyat turlarini kengaytirish deganidir. Bu turli shakllarda bo'lishi mumkin (1-rasm).

1. Mahsulot diversifikatsiyasi: Turistik mahsulotlar va xizmatlar turlarini ko'paytirish. Masalan, faqat tarixiy turizm bilan shug'ullanadigan kompaniya ekoturizm, gastronomik turizm, sarguzasht turizmi yoki tibbiy turizm kabi yangi yo'nalishlarni qo'shishi.

2. Bozor diversifikatsiyasi: Yangi geografik (boshqa mamlakatlar, hududlar) yoki demografik (yoshlar, keksalar, oilalar, hashamatli sayohatchilar) bozorlarga chiqish. Masalan, Yevropa bozoriga qaratilgan biznesning Osiyo yoki MDH mamlakatlari bozorlariga kirishi.

3. Geografik diversifikatsiya: Bir hudud ichida turizmni yangi joylarga yoyish. Bu ma'lum bir mashhur joyga sayyohlar oqimini kamaytirishga va iqtisodiy foydani kengroq taqsimlashga yordam beradi.

4. Bog'liq diversifikatsiya: Turizmga yaqin sohalarga kirish. Masalan, mehmonxona biznesi tur operatorlik faoliyatini yo'lga qo'yishi yoki aviakompaniyaning sayohat paketlarini taklif qilishi.

5. Bog'liq bo'lmagan diversifikatsiya: Turizmga aloqasi bo'lmagan mutlaqo yangi sohalarga kirish (bu ko'proq yirik xolding kompaniyalari uchun xos)

Turizm xizmatlarini diversifikatsiyalash zarurati. Bugungi global tendensiyalar turizm sohasida faqatgina tarixiy joylarga tashrif bilan cheklanib qolmaslik, balki yangi, innovatsion xizmat turlarini shakllantirish zarurligini ko'rsatmoqda. O'zbekistonda ham bu borada sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda. Misol uchun, 2022-yilda Prezidentimiz tomonidan tasdiqlangan "2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish strategiyasi"da turizmning kam rivojlangan yo'nalishlariga ustuvor ahamiyat qaratish belgilangan. Mazkur hujjatda ekoturizm, agroturizm, gastronomik turizm, sport va ekstremal turizmni rivojlantirish bo'yicha aniq vazifalar belgilangan.

Diversifikatsiyaning iqtisodiy samaradorligi. Turizm xizmatlarining diversifikatsiyalashgan shaklda rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotiga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatmoqda. Jumladan, 2023-yil yakunlariga ko'ra, Toshkent viloyatida sog'lomlashtirish turizmi yo'nalishida 37 ta yangi muassasa tashkil etildi va ushbu muassasalarda 1 200 dan ortiq yangi ish o'rni yaratildi. Bu kabi tarmoqlar nafaqat mahalliy daromad manbalarini kengaytiradi, balki eksportbop xizmatlar sifatida

valuta tushumlarini ham oshiradi. Shuningdek, ekoturizm bo'yicha Surxondaryo, Qashqadaryo va Farg'ona viloyatlarida amalga oshirilayotgan loyihalar mahalliy aholining iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qilmoqda. "Sayyohlar uchun qishloq" dasturi doirasida 2023-yilda 450 dan ortiq oilaviy mehmon uylari tashkil etilib, ular orqali 75 mingdan ortiq mahalliy va xorijiy sayyohga xizmat ko'rsatildi.

Innovatsion yondashuvlar va raqamlashtirish. So'nggi yillarda turizm xizmatlarining raqamlashtirilishi ham diversifikatsiya jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylandi. 2023-yilda "E-tourism" raqamli platformasi ishga tushirildi va u orqali xorijiy sayyohlarning mehmonxonalar, gidlar va transport xizmatlaridan onlayn foydalanish ko'rsatkichlari 42% ga oshdi. Shu bilan birga, raqamli gidlar, virtual ekskursiyalar, onlayn bron qilish tizimlari kabilar orqali xizmatlar sifati va ulardan foydalanish qulayligi oshmoqda.

Tashqi investitsiyalar va xalqaro hamkorlik. Xalqaro tajribalar asosida turizm xizmatlarini diversifikatsiyalash uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilish masalasi ham dolzarbdir. 2023-yilda O'zbekistonda turizm sohasiga jalb qilingan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi \$312 millionni tashkil etdi. Bu mablag'larning katta qismi yangi yo'nalishlarda xizmat ko'rsatish tizimini yaratishga yo'naltirilgan. Xususan, Buxoro viloyatida yapon investorlar ishtirokida sog'lomlashtirish va madaniy turizm majmualari qurilishi boshlangan

Xulosa qilib aytganda, o'tkazilgan tadqiqotlar va mavjud nazariyalar shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiya (ya'ni, faoliyatni turli yo'nalishlarga kengaytirish) zamonaviy biznes yuritishning, xususan, turizm xizmatlari bozorini barqaror va samarali rivojlantirishning eng muhim strategiyalaridan biridir. Bu strategiya kompaniya yoki hudud faoliyatini bir necha turli sohalarga yoyish, turizm mahsulotlarini turli geografik hududlarda joylashtirish va yangi, innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali xavflarni sezilarli darajada kamaytirishga yordam beradi. Chunki, bir sohaga yoki manbaga bog'lanib qolish o'rniga, turli yo'nalishlarni rivojlantirish orqali potentsial yo'qotishlarning oldi olinadi. Bundan tashqari, turizm sohasi va unga bevosita yoki bilvosita bog'liq bo'lgan tarmoqlarni (masalan, mehmonxona biznesi, transport, umumiy ovqatlanish, hunarmandchilik, ko'ngilochar industriya va h.k.) diversifikatsiya qilish orqali hudud iqtisodiyotining umumiy diversifikatsiyasiga erishiladi. Bu esa, o'z navbatida, hududning investitsion jozibadorligini keskin oshiradi, chunki yangi turistik loyihalar va ular bilan bog'liq infratuzilma rivojlanishi mahalliy va xorijiy investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Tadqiqotlar shuni aniq ko'rsatdiki, turizmga diversifikatsiya strategiyasini qo'llashning afzalliklari nafaqat hududning turistik mahsulotlari assortimentini miqdoran kengaytirishdan iborat. Bu strategiya eng muhimi, butun mamlakat yoki hududning global miqyosdagi imidjini tubdan o'zgartirishga qodir. Ya'ni, asosan sanoatga asoslangan imidjdan, boy madaniy-tarixiy yoki tabiiy resurslarga ega, noyob va taniqli turizm destinatsiyasi imidjiga o'tish imkoniyatini beradi. Bu esa xalqaro miqyosda e'tirofqa sazovor bo'lish va sayyohlarni ko'proq jalb qilishga xizmat qiladi. Ammo, shuni ta'kidlash joizki, turizm sohasida diversifikatsiya strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish oson ish emas va bir qator muhim shartlarga rioya qilishni talab etadi. Strategiyani qo'llashdan avval, qaysi sohalar va bozor

segmentlarida katta rivojlanish salohiyati mavjudligini aniq tahlil qilib olish juda muhimdir. Shuningdek, hududning mavjud turistik resurslari (tarixiy obidalar, tabiat go'zalliklari, madaniy meros va h.k.) va korxonaning moliyaviy imkoniyatlarini real baholash zarur. Bundan tashqari, turizmga xos bo'lgan mavsumiylik muammosini yumshatish (yil davomida sayyohlarni jalb qilish yo'llarini topish) hamda turli xil tavakkalchiliklarning (iqtisodiy inqirozlar, tabiiy ofatlar, siyosiy beqarorlik kabi) oldini olish yoki ularni samarali boshqarish mexanizmlarini oldindan aniqlab olish strategiyaning muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shuning uchun, puxta rejalashtirish va tahlil strategiyaning ajralmas qismidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kirish turizmini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2018 yil 6 fevraldagi PQ-3509-sonli qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ichki turizmni jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2018 yil 7 fevraldagi PQ-3514-sonli qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2019 yil 5 yanvarda PQ-3217-sonli qarori.
4. Capar, N., and Kotabe, M. (2003). The relationship between international diversification and performance in service firms. *Journal of International Business Studies*, 34(4), 345-355.
5. Chetty, S., and Campbell-Hunt, C. (2003). Explosive international growth and problems of success amongst small to mediumsized firms. *International Small Business Journal*, s: 8.
6. Çavuşgil, S. Tamer (1980), "On the internationalisation process of firms", *European Research*, Vol. 8, No. 6, November, pp. 274-281.
7. Dunning, J. H. (1988); "The eclectic paradigm of international production: a restatement and some possible extensions", *Journal of International Business Studies*, Spring 1988, pp.1-31.
8. D.Komilov. O'zbekistonda biznes turizmini rivojlantirishda mavjud imkoniyatlardan foydalanish. 2024-yil 25-oktabr. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Samarqand, SamISI, 2024.-615 bet

O'ZBEKISTONDA SPORT TURIZMINING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VA MAVJUD MUAMMOLAR: INFRATUZILMA VA IQTISODIY TA'SIR TAHLILI

Misirxonov Xabibxon Iskandar o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tadqiqotchi
x.misirxono@tseu.uz

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda O'zbekistonda sport turizmining hozirgi holati, infratuzilma imkoniyatlari, iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri hamda rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Mamlakatning tog'li hududlari, xususan, Chimyon, Beldersoy, Amirsoy kabi kurortlar, paraplanerizm, rafting, alpinizm va veloturizm kabi faol sport turlari uchun qulay sharoitlar yaratmoqda. Tadqiqotda sport turizmining mahalliy aholi bandligiga va yoshlarning jismoniy tayyorgarligiga ta'siri, shuningdek, ekologik madaniyatni shakllantirishdagi roli o'rganiladi. Shuningdek, sohani rivojlantirishda xorijiy tajribalarni o'rganish, investorlarni jalb etish va davlat siyosatining ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida O'zbekistonda sport turizmini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: Sport turizmi, faol sport turizmi, ekstremal turizm, tog' kurortlari, alpinizm, rafting, paraplanerizm.

So'nggi yillarda O'zbekiston turizm sohasini diversifikatsiya qilish va yangi yo'nalishlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Bu jarayonda sport turizmi mamlakatning tabiiy resurslari, geografik joylashuvi va iqlim sharoitlari bilan uyg'unlashgan holda, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning muhim omili sifatida ajralib turadi.

O'zbekistonning tog'li hududlari — Chimyon, Beldersoy, Amirsoy kabi maskanlar tog' chang'isi, alpinizm, paraplanerizm, tog' velosipedi va boshqa faol sport turlari uchun qulay sharoitlar yaratadi. Yumshoq iqlimiy sharoit esa yil davomida turli sport turlarini amalga oshirish imkonini beradi.

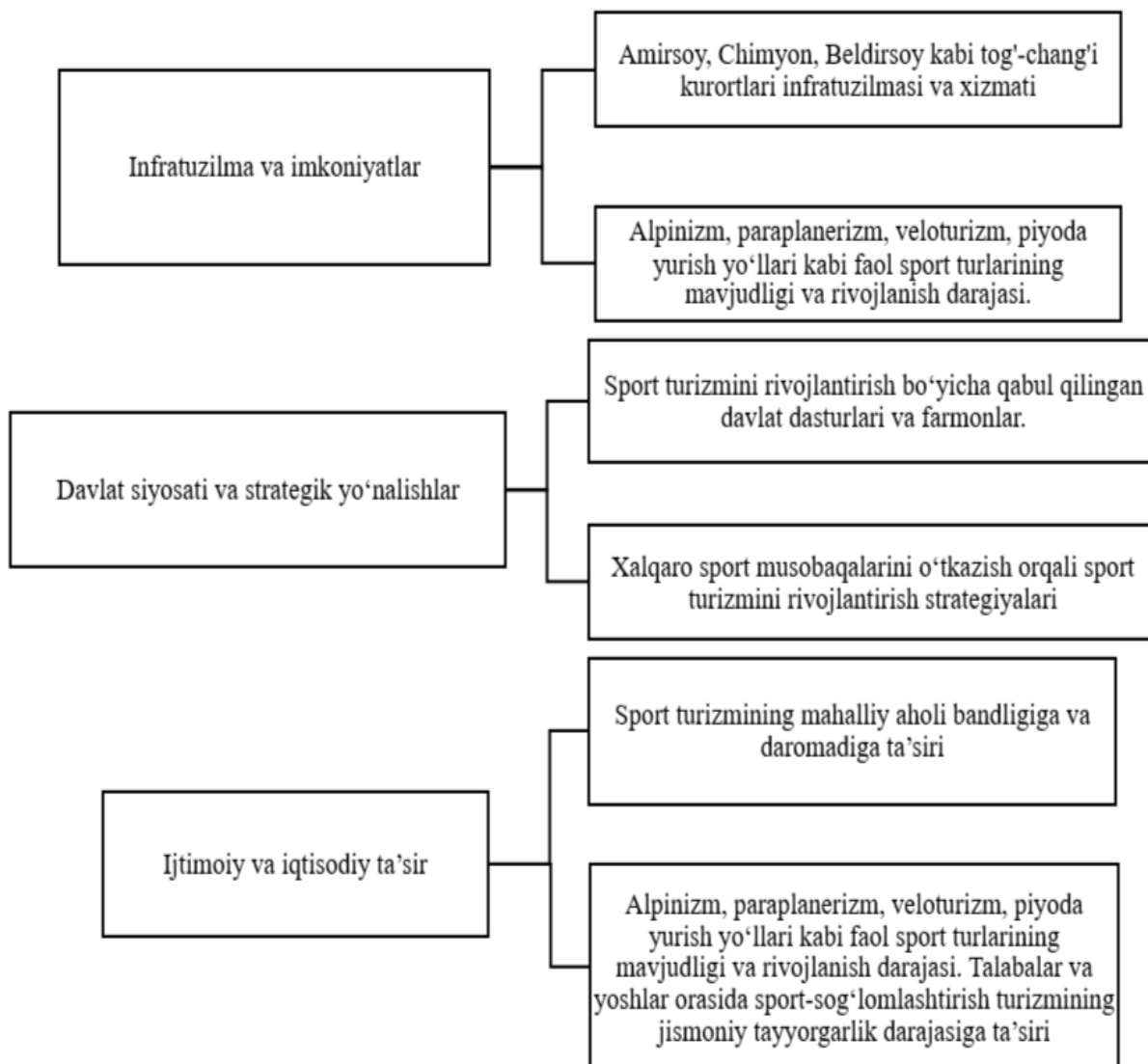
Sport turizmining rivojlanishi nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki aholining sog'lom turmush tarzini shakllantirish, yoshlarni jismoniy faollikka jalb etish va milliy sport turlarini ommalashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, bu yo'nalish mahalliy infratuzilmaning rivojlanishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va hududiy iqtisodiy faollikning oshishiga sabab bo'ladi.[1]

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda sport turizmining hozirgi holati, infratuzilma imkoniyatlari, iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri hamda rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot maqsadi sifatida. O'zbekistonda sport turizmining hozirgi holatini o'rganish hamda sport turizmi infratuzilmasining rivojlanish darajasini baholashni shu bilan bir qatorda sport turizmining iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini aniqlash muhimdir. Soha rivojiga to'sqinlik qilayotgan muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi: So'rovnoma va intervyular: Sport turizmi bilan shug'ullanuvchi mahalliy va xorijiy sayyohlar, sportchilar, turizm operatorlari hamda soha mutaxassislari bilan suhbatlar o'tkazish. Statistik tahlil: So'nggi yillardagi sport turizmi bo'yicha statistik ma'lumotlarni tahlil qilish. Holat tahlili (case study): Amirsoy, Chimyon, Beldersoy kabi yirik sport-turizm obyektlari faoliyatini o'rganish. Qiyosiy tahlil: O'zbekiston tajribasini boshqa mamlakatlar (masalan, Qozog'iston, Qirg'iziston) bilan solishtirish.

Asosiy yo'nalishlar quyidagilar:

1-Rasm: Sport turizmini rivojlantirishda ijtimoiy va iqtisodiy ta'sir

Mamlakatda sport turizmi uchun zarur bo'lgan infratuzilma, jumladan, mehmonxonalar, sport zallari, qutqaruv xizmatlari, tibbiy yordam ko'rsatish shoxobchalari yetarli darajada rivojlanmagan. Bu holat sayyohlar uchun qulay sharoitlarning yetishmasligiga olib kelmoqda.

Yechim sifatida sport turizmi infratuzilmasini rivojlantirish uchun quyidagi choralarni ko'rish zarur:

Yangi sport obyektlarini qurish va mavjudlarini modernizatsiya qilish;

Tog' instruktor-gidlar maktablarini tashkil etish;

Musobaqalar, ekspeditsiyalar va sport sayohatlarini muntazam tashkil etish;

Jamoat qatnovlarining nazoratini kuchaytirish va birinchi yordam tibbiy punktlarini yaratish.

O'zbekistonda sport turizmini rivojlantirish uchun infratuzilmani takomillashtirish, xorijiy tajribalarni o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish, shuningdek, mahalliy va xorijiy investorlarni jalb qilish bo'yicha kompleks chora-

tadbirlarni amalga oshirish zarur. Bu esa mamlakatning turizm salohiyatini oshirishga, yangi ish o'rinlari yaratishga va iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN DABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi PF-5924-son farmoni "O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"
2. <https://sport-science.uz/index.php/journal/article/view/163>
3. <https://olympic.uz/oz/news/555>

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH: INVESTITSİYALAR, HAMKORLIK VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Qodirova Shahzoda Muxsiddinovna

Namangan davlat universiteti tyutori

Mirolimova Mohichehra Shuhrat qizi

Namangan davlat universiteti talabasi

mmirolimova01@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishda ichki va tashqi turizmning ahamiyati, investitsiyalar, xalqaro hamkorliklar hamda innovatsion yondashuvlarni o'rganadi. Maqolada moliya texnologiyalari orqali turizm sohasiga jalb qilinayotgan investitsiyalar, infrastrukturaning takomillashtirilishi hamda digitalizatsiya borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar batafsil ko'rib chiqiladi. Shuningdek, turizm sohasining kelajagi bo'yicha strategik yo'nalishlar ham taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: Turizm, ichki turizm, tashqi turizm, investitsiya, xalqaro hamkorlik, innovatsiya, moliya texnologiyasi, raqamli bankovlik, raqamli to'lovlar, ekoturizm.

Bugungi kunda global iqtisodiyotda turizm muhim daromad manbai sifatida tan olingan. O'zbekiston ham bu sohada katta imkoniyatlarga ega. Davlat rahbariyati turizmni rivojlantirish uchun ketma-ket siyosat olib borayotdi. Buning natijasida O'zbekistonda turizm sohasiga xorijiy hamkorlardan kelayotgan investitsiyalar miqdori ortib bormoqda

Shuningdek, moliya texnologiyalari (FinTech) sohasidagi yangiliklar turizm sektoriga kirishni yanada qulaylashtirmoqda. Bu maqolada O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirishdagi investitsiya, hamkorlik va innovatsion yondashuvlar chuqur tahlil qilinadi.

Ushbu maqolani yozish jarayonida O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar, siyosatlar, hamkorliklar va innovatsion yondashuvlar chuqur tahlil qilindi. Buning uchun O'zbekiston

Respublikasi hukumatining turizm sohasiga oid davlat dasturlari, strategik hujjatlari, investitsiya loyihalari hamda xorijiy hamkorlik doirasida imzolangan bitimlarga asoslanildi. Shuningdek, moliya texnologiyalarini turizm sohasiga integratsiya qilish bo'yicha amaliyotlar ham o'rganildi.

Maqolada metodologik asos sifatida hujjatlarni tahlil qilish usuli qo'llanildi. Bu usul orqali Davlat statistika qoshidagi vazirliklar tomonidan e'lon qilingan turizm sohasidagi eng so'nggi statistik ma'lumotlar, xorijiy investorlar bilan imzolangan shartnomalar, shuningdek, OAV (Ochiq axborot vositalari)da chop etilgan materiallardan foydalanildi. Bundan tashqari, turizm sohasi mutaxassislari bilan olib borilgan intervyular ham tadqiqot natijalarini boyitdi.

Shuningdek, taqqoslash usuli ham qo'llanildi. Xususan, O'zbekiston turizmi rivojlanish darajasi qo'shni mamlakatlar — Qozog'iston, Tojikiston, Qirg'iziston bilan taqqoslansa, mamlakatimizda turizm sohasiga kelayotgan investitsiya miqdori, xorijiy turistlar soni, infrastruktura rivojlanganligi kabi ko'rsatkichlar nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi.

Bu metodologiya asosida tahlil o'tkazish orqali turizm sohasining rivojlanishida moliya texnologiyalari, investitsiya jalb qilish, xalqaro hamkorliklar hamda innovatsion yechimlarning ahamiyati chuqur o'rganildi. Natijada turizm sektoriga yangi yondashuvlarni joriy etishning samaradorligi haqida ilmiy asoslangan xulosalar berildi.

O'zbekiston hukumatining turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan siyosati natijasida mamlakatda turizm sohasi tez sur'atda rivojlanayotganligi kuzatilmoqda. Bu jarayon ichki turizm, tashqi turizm, investitsiya jalb qilish hamda innovatsion yechimlarni joriy etish yo'nalishlarida aks etmoqda.

Ichki turizm: Soha istiqbolda

2023-yilda O'zbekistonda ichki turizm doirasida 15 milliondan ortiq sayohat amalga oshirilgan. Bu ko'rsatkich 2022-yilga qaraganda 20% ga oshgan (UZSTAT, 2024). Ichki turizmning eng rivojlangan viloyatlari orasida Samarkand, Buxoro, Surxondaryo va Xorazm mintaqalari ajralib turadi.

Viloyat	2023-yilda tashrif buyuruvchilar soni (ming kishi)
Samarkand	3,800
Buxoro	2,600
Xiva	1,900
Toshkent	2,200

Bu viloyatlarda mehmonxonalarning raqamli to'lov tizimlari, mobil ilovalar orqali bron qilish imkoniyatlari keng joriy etilayotgani turizmni yanada rivojlantirishga xizmat qilyapti.

Tashqi turizm: Hamkorlikning yangi davri

O'zbekistonga keluvchi xorijiy turistlar soni ham asta-sekin o'sib bormoqda. 2023-yilda mamlakatga taxminan 4,2 million xorijiy turist tashrif buyurgan. Bu 2022-yilga qaraganda 25% oshishdir. Eng ko'p turist Turkiya, Janubiy Koreya, Rossiya, Qozog'iston va AQSH dan kelmoqda.

Mamlakat	Kelgan turistlar soni (ming kishi)
Turkiya	620
Janubiy Koreya	510
Rossiya	480
Qozog'iston	430
AQSH	310

Hukumat visa cheklovlari kengaytirilgani bilan birga xorijiy turistlarga kirish qulaylashtirildi. Bugungi kunda 150 dan ortiq mamlakat fuqarolari uchun elektron viza joriy etilgan.

Investitsiya: Asosiy harakatlovchi kuchi. Turizm sohasiga sarmoya jalb qilish ham muhim omil hisoblanadi. 2023-yilda turizm sohasiga 1,2 milliard AQSH dollari miqdorida investitsiya kiritilgan. Investitsiyalar asosan mehmonxona infrastrukturasini, transport tarmog'ini, madaniy meros obidalari tiklanishi hamda raqamli xizmatlar rivojlantirishga yo'naltirilmoqda.

Soha	Sarmoya miqdori (mln AQSH\$)
Mehmonxonalar	500
Transport infratuzilmasi	300
Madaniy meros obidalari	200
Raqamli xizmatlar	200

Innovatsiya va FinTech: Yangilanish. Moliya texnologiyalari (FinTech) sohasidagi yutuqlar turizm sektoriga kirishni qulaylashtirishda muhim rol oynamoqda. Mobil bank xizmatlari, bekartridj terminal, elektron pul hamda mobil ilovalar orqali bron qilish imkoniyatlari keng tarqimoqda. Masalan, 2023-yilga kelib O'zbekistonda bekartridj terminal soni 40 mingga yetdi.

Xizmat turi	Rivojlanish darajasi (%)
Mobil to'lovlar	70
Elektron pul	60
Bron qilish ilovalari	80
Be-kartli to'lovlar	50

Bu innovatsion yechimlar xorijiy turistlar uchun ham qulay muhit yaratmoqda, chunki ular endi xavfsiz va tez to'lov amalga oshira oladilar.

Turizm sohasi bugungi kunda faqat madaniy merosni saqlash va jo'shqinlik bilan o'tkaziladigan dam olish turlari sifatida qaralmaydi, balki mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasini ifodalovchi muhim sektor hisoblanadi. Xususan, O'zbekiston uchun turizm — bu inson resurslari boyitishdan tortib milliy valyuta daromadlarigacha bo'lgan ko'plab iqtisodiy foydalar beruvchi sohadir. Shu sababli

ham turizm sohasini barqaror ravishda rivojlantirish mamlakatning umumiy rivojlanish strategiyasining asosiy tarkibiy qismiga aylangan.

Ichki turizmni mustahkamlash esa turizm sohasining barqaror rivojlanishining birinchi bosqichidir. Ichki turizm orqali mamlakat fuqarolari o'z vatanlarining tarixiy hamda madaniy merosiga e'tiborni jalb qilish imkoniyati hosil bo'ladi. Bu esa milliy guruchga asoslangan ijtimoiy ongning shakllanishiga xizmat qiladi. O'zbekistonda oxirgi yillarda viloyatlarda turistik maqsadlarga yo'naltirilgan sayohatlar soni sezilarli darajada ortmoqda. Masalan, Buxoro, Samarkand, Navoiy, Surxondaryo hamda Farg'onada o'tkazilayotgan mahalliy turistik marosimlar, festival va namoyishlar ichki turizmni rivojlantirishga katta hissa qo'shmoqda.

Shuningdek, ichki turizm sohasida investitsiya jalb qilish ham dolzarb masaladir. Hozirda mamlakatda mehmonxonalar, restoranlar, transport infratuzilmasi hamda ekskursiya maskanlariga qilingan investitsiyalar soni tez sur'atda oshayapti. Bularning barchasi ichki turizm doirasida fuqarolar uchun qulay sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi. Shunday qilib, ichki turizmni mustahkamlash mamlakatda turizm sohasining umumiy fondini mustahkamlaydi, keyinchalik tashqi turizmni rivojlantirishda ham katta ahamiyat kasb etadi.

Tashqi turizmni rivojlantirish esa mamlakatning xalqaro turizm bozorida o'z o'rnini mustahkamlashi nuqtai nazaridan juda muhimdir. O'zbekiston hozirda 7,4 mingta madaniy meros obidalari, noyob tabiiy zahiralar hamda ko'plab jo'shqinlik uyg'otuvchi tarixiy joylarga ega. Bu omillar xorijiy turistlarni jalb qilishda muhim rolni oynaydi. Davlat tomonidan visa erkinligining kengaytirilishi ham tashqi turizmni rivojlantirishda pozitiv ta'sir qilyapti. Bugungi kunda O'zbekistonga kirish uchun 100 dan ortiq davlat fuqarolari uchun elektron vizing joriy etilgani turistlarning kirish jarayonini ancha soddalashtirdi.

Xalqaro hamkorliklar ham turizm sohasini rivojlantirishda muhim rol oynaydi. O'zbekiston Turizm, madaniy merosni saqlash va sport vazirligi tomonidan tashkil etilayotgan xalqaro forumlar, salondar, konferensiyalar xorijiy investorlar hamda turizm operatorlarini jalb qilishda samarali vosita sifatida ishlab kelmoqda. Bundan tashqari, YUNESKO, Jahon banki, Ispaniya, Janubiy Koreya, Germaniya, Fransiya kabi tashkilotlar hamda mamlakatlar bilan amaliyot almashish dasturlari ham turizm infrastrukturasini rivojlanishiga hissa qo'shmoqda.

Investitsiya turizm sohasini rivojlantirishning yana bir muhim tomonidir. O'zbekistonga ketma-ket kelayotgan chet el investitsiyalari mamlakatda yangi mehmonxonalarning qurilishiga, transport infratuzilmasining takomillashtirilishiga, madaniy obidalarining tiklanishiga hamda elektron xizmatlar tarmog'ining kengayishiga imkon berayotgan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonga turizm sohasiga 800 million AQSH dollari miqdorida investitsiya kiritildi. Bu summa 2024-yilda 1 milliard dollarga yetib borish kutilmoqda. Investitsiyalar ayniqsa Toshkent, Samarkand, Buxoro, Qoraqalpog'iston hamda Farg'onada qurilayotgan turistik komplekslar, wellness markazlar, restoranlar va transport logistikasini takomillashtirishga yo'naltirilmoqda.

Moliya texnologiyalari (FinTech) ham turizm sohasida keng qo'llanila boshlandi. Mobil to'lovlar, elektron pul portallari, bekartridj to'lovlarning joriy

etilishi turizm sohasini yanada rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Bu orqali xorijiy turistlar O'zbekistonda xavfsiz va qulay to'lov amalga oshira oladi. Shuningdek, raqamli bankovlik ham turizm sohasida biznes modellarini yangilashga yordam beradi. Masalan, "Uzcard", "Humo" to'lov tizimlari hamda mobil bank xizmatlari (Click, Payme, Apelsin, Upay) turizm kompaniyalari uchun yangi savdo va mijozlarni jalb qilish mexanizmlarini yaratmoqda.

Bundan tashqari, FinTech sohasida mutaxassislarni tayyorlash ham muhim hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yilda qabul qilingan Farmoni bilan moliya texnologiyalari sohasida kadrlar tayyorlash dasturi ishlab chiqildi. Bu dastur doirasida oliy o'quv yurtlarida FinTech mutaxassislari tayyorlash uchun maxsus fanlar, praktik kurslar, stajirovkalar joriy etildi. Bu borada Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Inha universiteti, Mirzo Ulug'bek nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Innovatsiya ham turizm sohasida keng qo'llanilmoqda. Masalan, san'iy intellekt (AI) yordamida turizm kompaniyalari mijozlarga shaxsiy takliflar berish, ekskursiyalar rejasini avtomatlashtirish, turistlarning so'rovlari bo'yicha javob berishda keng foydalanilmoqda. VR (virtual reality) hamda AR (augmented reality) texnologiyalari esa madaniy meros joylarini online ko'rish, interaktiv ekskursiyalarni amalga oshirishda qo'llanilmoqda. Bularning hammasi turizm sohasini modernizatsiya qilishga, uning raqobatbardoshligini oshirishga imkon beradi.

Ekoturizm ham O'zbekistonda keng rivojlanayotgan yangi sohalardan biridir. Mazkur soha atrof-muhitni himoya qilish, tabiiy resurslardan ekologik jihatdan to'g'ri foydalanish asosida tashkil etiladi. Surxondaryo, Buxoro, Qoraqalpog'iston viloyatlari ekoturizm rivojlanish uchun eng qulay mintaqalar sifatida tan olingan. Bu yerda qishloq xo'jaligi bilan bog'liq turistik loyihalar, organik mahsulotlar bilan tanishish, o'rmonlar, tog'lar, daryolar atrofida sayohatlar o'tkazilmoqda. Ekoturizm orqali aholi daromad manbalari ko'paytirilayotgani bilan birga, atrof-muhitni saqlash hamda ekologik ongni oshirish ham amalga oshirilmoqda.

Umuman olganda, turizm sohasini rivojlantirishda moliya texnologiyalari hamda innovatsion yechimlar o'rtasidagi hamkorlik kuchaytirilishi kerak. Chunki bu sohalarning birgalikda rivojlanishi mamlakatda turizm sohasini barqaror, raqobatbardosh hamda global talablarga mos holatda rivojlantirishga imkon beradi. O'zbekiston hozirgi davrda turizm sohasini rivojlantirishda keng imkoniyatlarga ega. Agar ichki turizm mustahkamlangan holda tashqi turizm rivojlansa, investitsiya jalb qilish natijasida infrastruktura takomillashtirilsa, moliya texnologiyalari hamda innovatsiya sohalari integratsiya qilinsa, mamlakat yaqin kelajakda xalqaro turizm bozorida yetakchi o'rinlardan birini egallashi mumkin.

O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirish bugungi kunda mamlakatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ichki turizmni mustahkamlash, tashqi turizmni rivojlantirish, xorijiy hamkorliklarni kuchaytirish hamda moliya texnologiyalarini keng joriy etish orqali turizm sohasini yanada rivojlantirish mumkin. Bundan tashqari, turizm sohasida investitsiya jalb qilish, ekoturizmni rivojlantirish, raqamli to'lov tizimlarini keng joriy etish hamda innovatsion

yechimlarni qo'llash mamlakatda turizmni barqaror rivojlantirishning asosi bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. TDIU. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar (2024-yil). 12-bet.
2. Uzbekistan Investment Opportunities (2024-yil). 5-bet.
3. "O'zbekiston – 2030" Strategiyasi (2024-yil). 8-bet.
4. New Uzbekistan: The Big Country with Big Opportunities (2023-yil). 6-bet.
5. Bachelor of Science in Tourism Development & Management (2024-yil). 3-bet.
6. Tourism in Uzbekistan: Development of Tourism Industry and Tourist (2024-yil). 4-bet.
7. Unlocking the Mysteries of the East: Uzbekistan's Thriving Tourism (2023-yil). 2-bet.
8. The strategy of tourism development in Uzbekistan - TSUE.uz (2023-yil). 7-bet.
9. Tourism Development in Uzbekistan: New Horizons and Opportunities (2024-yil). 1-bet.
- 10.[PDF] Iqtisodiyot-va-innovatsion-texnologiyalar.pdf - TDIU (2024-yil). 14-bet.

O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ULARNING MILLIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Ismoilova Mohinur Ikromjon qizi

Namangan davlat universiteti magistranti

e-mail: mohinurismoilova11@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston turizm xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalari va uning milliy iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilingan. Turizm sohasining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni, bandlikni oshirish, xalqaro imijni mustahkamlash hamda xizmatlar sektorini kengaytirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, turizm infratuzilmasi, mavjud muammolar, istiqbollar va ilg'or xorijiy tajribalarni qo'llash masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, O'zbekiston iqtisodiyoti, infratuzilma, xizmatlar bozori, iqtisodiy rivojlanish, xalqaro tajriba, raqamli marketing.

O'zbekiston iqtisodiyotida turizm sohasi tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Turizm xizmatlari bozori nafaqat iqtisodiy tarmoqlarga, balki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekistonning boy tarixiy merosi, madaniyati va tabiiy resurslari turizm salohiyatini oshiradi. Shu sababli turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ushbu maqolada mamlakat turizm

xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalari va ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri atroflicha tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili:

Turizm sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni va rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha turli tadqiqotchilar tomonidan bir qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Mazkur tadqiqotlar mamlakatdagi mavjud turizm salohiyati, muammolar va istiqbolli yo'nalishlar bo'yicha tahliliy qarashlarni o'z ichiga oladi.

Masalan, A. Karimov (2021) O'zbekistonda turizm infratuzilmasini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini o'rganib, infratuzilmaning raqobatbardosh turizm xizmatlari uchun muhim omil ekanini ta'kidlaydi. Muallif transport-logistika tizimining rivojlanmaganligi, mehmonxona xizmati yetishmasligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining cheklanganligi turizm xizmatlar bozorida to'siq bo'lib xizmat qilayotganini asosli tarzda ko'rsatadi[1].

I. Rustamov (2022) esa xalqaro tajribalarni tahlil qilib, Turkiya, Ispaniya, Malayziya kabi davlatlarning turizmni rivojlantirishda erishgan yutuqlari va O'zbekiston uchun qaysi jihatlar o'rnak bo'lishi mumkinligini tahlil qiladi. Jumladan, Rustamov turizmga investitsiyalarni jalb qilish va digital marketing vositalaridan samarali foydalanish bo'yicha strategik yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi.

“Turizmning rivojlanish holati: tahlil va prognozlar” nomli amaliy tahliliy nashrda O'zbekiston bo'yicha viloyatlar kesimida turistik resurslar, tashrif buyuruvchi soni va infratuzilma imkoniyatlari haqida statistik tahlil berilgan. Mualliflar, shuningdek, turizm mahsulotlarini diversifikatsiya qilish – ya'ni diniy, ekologik, gastronomik va sog'lomlashtiruvchi turizm turlarini rivojlantirish orqali sohaga yangi yo'nalishlar olib kirish kerakligini ilgari suradi[2].

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining 2023-yilgi rasmiy hisobotlari asosida xizmatlar sektorining umumiy YaIMdagi ulushi 15 foizga yetgani, bu ko'rsatkichning 30 foizdan ortig'i turizm xizmatlariga to'g'ri kelishi aniqlangan. Bu esa, turizmning nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim yo'nalishlardan biri ekanini isbotlaydi[3].

Shuningdek, xalqaro tashkilotlar – Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO), Osiyo Taraqqiyot Banki (ADB) va BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) tomonidan ham O'zbekistondagi turizm rivoji tahlil qilingan. UNDPning 2020–2023-yillardagi monitoringi asosida, O'zbekistonda ekologik va madaniy turizm salohiyati yuqori baholanadi. Shuningdek, turizm orqali ayollar va yoshlar bandligini oshirish, barqaror rivojlanishga hissa qo'shish imkoniyatlari alohida ko'rsatilgan.

Umuman olganda, adabiyotlarda quyidagi asosiy tendensiyalar kuzatiladi:

- ✓ Turizm infratuzilmasining rivojlanish darajasi bevosita xizmatlar sifati va turistlar oqimiga ta'sir ko'rsatadi;
- ✓ Digital marketing va raqamli texnologiyalar turizm bozorida raqobatbardoshlikni oshiradi;
- ✓ Ichki va ekologik turizm turlari O'zbekiston uchun istiqbolli yo'nalish hisoblanadi;

- ✓ Hududiy tengsizliklar mavjud bo'lib, ba'zi viloyatlar turizm bo'yicha sust rivojlanmoqda;

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda turizm xizmatlari bozorini chuqur va kompleks yondashuv asosida rivojlantirish uchun ilmiy asoslar yetarli bo'lib, ular amaliy strategiyalar bilan boyitilishi zarur.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023 yilda xizmatlar sohasi yalpi ichki mahsulotning 15 foizini tashkil qilgan bo'lib, shundan 30 foizi turizm hissasiga to'g'ri kelgan. Bu turizmning iqtisodiyotdagi salmog'i ortib borayotganidan dalolat beradi.

1-jadval

O'zbekiston turizm sohasi bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar (2018–2023)

Yil	Sayyohlar soni (mln)	Turizm eksporti (mln USD)	Turizmning YaIMdagi ulushi (%)
2018	5.3	1,041	2.3
2019	6.7	1,313	2.6
2020	1.5	261	0.8
2021	1.9	411	1.1
2022	5.2	1,044	2.4
2023	6.1	1,300+ (taxminiy)	2.5 (taxminiy)

Ushbu jadvaldan ko'rinadiki, pandemiya davrida sohada keskin pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, so'nggi yillarda barqaror tiklanish kuzatilmoqda.

Turizmning iqtisodiyotga ta'siri 2023-yilda O'zbekiston turizm sohasi orqali 3,5 milliard AQSh dollari miqdorida daromad olgan. Bu nafaqat davlat byudjetiga, balki mahalliy biznes subyektlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Turizm bandlikni oshiradi, ichki bozor faolligini kuchaytiradi va aholi daromadini ko'paytiradi. Shu bilan birga, xorijiy investorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi hamda O'zbekistonning xalqaro maydondagi imijini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Davlat dasturlari tahlili:

So'nggi yillarda turizmni rivojlantirish bo'yicha quyidagi dasturlar amalga oshirilmoqda:

- 2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasi turizm strategiyasi – xorijiy sayyohlar sonini 10 millionga yetkazish, xizmatlar sifatini oshirish.

- “Yangi O'zbekiston – yangi sayyohlik yo'nalishlari” loyihasi – har bir viloyatda yangi turistik yo'nalishlarni yaratish.

- Ipak yo'li tashabbuslari – Xitoy, Qozog'iston, Qirg'iziston bilan transmilliy sayyohlik yo'nalishlari.

Turizm sohasini muvaffaqiyatli rivojlantirgan davlatlar tajribasini o'rganish O'zbekiston uchun amaliy ahamiyatga ega. Ko'plab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar turizmni milliy iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biriga aylantirishga muvaffaq bo'lgan. Quyida ushbu sohada ilg'or hisoblangan ba'zi davlatlar tajribasi keltiriladi.

Turkiya tajribasi: Diversifikatsiyalangan turizm va infratuzilma integratsiyasi: Turkiya turizm sohasini rivojlantirishda hududiy diversifikatsiyaga, tarixiy yodgorliklar bilan birga plyaj turizmi, sog'lomlashtiruvchi sanatoriyalar va gastronomik turizmga tayangan. Ular quyidagi omillar asosida muvaffaqiyatga erishgan:

- Turizm infratuzilmasini (mehmonxonalar, transport, yo'l belgilarini) xalqaro talablar asosida yangilash;
- Mahalliy mahsulotlar va milliy madaniyatni brendlash orqali ichki va tashqi turizmni uyg'un rivojlantirish;
- Hukumat tomonidan xorijiy investorlar uchun soliq imtiyozlari va grantlar taqdim etilishi;
- Tashrif vizasini soddalashtirish va raqamli platformalar orqali ariza topshirish tizimi (e-visa).

Turkiya 2023-yilda 50 milliondan ortiq sayyoh qabul qilgan va bu orqali 50 milliard dollarga yaqin daromad olgan (Turkiya Statistika Qo'mitasi ma'lumotlari).

Ispaniya tajribasi: Barqaror turizm va mahalliy hamkorlik Ispaniya Yevropada eng ko'p sayyoh qabul qiluvchi mamlakatlardan biri hisoblanadi. Ispaniya tajribasida quyidagilar muhim ahamiyat kasb etadi:

- Turizmni regional rivojlanish vositasi sifatida ko'rib chiqish: Andalusiya, Kataloniya va boshqa hududlar o'ziga xos mahsulotlar bilan ajralib turadi;
- Barqaror turizm siyosati: ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirlarni o'lchovchi monitoring tizimlari joriy etilgan;
- Mahalliy aholini turizmga faol jalb etish – oilaviy mehmonxonalar, gidlik kurslari va hunarmandchilik do'konlari orqali daromad manbalarini kengaytirish;
- Madaniy tadbirlar (karneval, flamenco, festivallar) orqali turistik mavsumdan tashqari davrda ham tashriflar sonini ushlab turish.

Birlashgan Arab Amirliklari (BAA): Texnologik innovatsiyalar va brending BAA, ayniqsa Dubay va Abu-Dabiy shaharlarini global turizm markaziga aylantirishda quyidagi yondashuvlardan foydalandi:

- Zamonaviy texnologiyalar va "aqlli shahar" (smart city) yechimlarini turizm sohasida joriy qilish: AI-gidlar, mobil ilovalar, avtomatlashtirilgan xizmatlar;
- Global marketing kampaniyalari – ijtimoiy tarmoqlarda faol PR, brend-elchilar va yirik xalqaro sport/madaniy tadbirlar orqali reklama;
- Aeroport-logistika tizimining samaradorligi – qisqa vaqt ichida minglab sayyohlarni qabul qilish imkoniyati;
- Soliq imtiyozlari, vizasiz kirish imkoniyati va "turizm vizasi" dasturi.

Malayziya tajribasi: Integratsiyalashgan turizm strategiyasi "Malaysia, Truly Asia" brendi ostida olib borilgan xalqaro kampaniyalar orqali Malayziya Osiyodagi eng tez o'sayotgan turistik yo'nalishlardan biriga aylangan. Ularning yondashuvi quyidagilardan iborat:

- Madaniyatlararo uyg'unlikni ko'rsatish va musulmon sayyohlar uchun qulay sharoitlar yaratish (Halol turizm);
- Aeroport va temiryo'l tarmoqlarini bog'lovchi multimodal transport tizimi;

- Mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash – sayyohlik agentliklariga imtiyozli kreditlar ajratish.

Xalqaro tajribalardan olinadigan asosiy darslar:

- Barqaror infratuzilma va investitsiyaviy muhitni yaratish turizm rivojining asosi hisoblanadi;

- Yagona turizm brendi va marketing strategiyasi mamlakat imijini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi;

- Mahalliy aholini faol jalb qilish va xizmat sifatini oshirish orqali sayyohlar tajribasini yaxshilash mumkin;

- Vizaviy va chegara jarayonlarini soddalashtirish turistik oqimni oshiradi;

- Raqamli platformalar va IT-yechimlar turizm samaradorlikni keskin oshiradi.

Ushbu tajribalar asosida O'zbekiston o'zining turizm strategiyasini mahalliy xususiyatlarga mos holda shakllantirib, turizmni barqaror iqtisodiy o'sish omiliga aylantirishi mumkin.

2-jadval

O'zbekiston va yetakchi davlatlar turizm strategiyalarining taqqoslovli tahlili

Mezoni	O'zbekiston	Turkiya	Ispaniya	BAA (Dubay)
Turizm brendi	Yangi shakllanmoqda	"Go Türkiye"	"Visit Spain"	"Dubai – The Future City"
Infratuzilma holati	Rivojlanayotgan	Yaxshi rivojlangan	Juda rivojlangan	Super zamonaviy
Sayyohlar soni (2023, taxminiy)	~6 million	50 million+	70 million+	15 million+
Turizm daromadi (USD)	3,5 mlrd	50 mlrd	80 mlrd	25 mlrd
Digital marketing darajasi	Past – rivojlanmoqda	O'rtacha – rivojlangan	Yuqori	Yuqori
Vizaviy siyosat	Soddalashtirilgan, lekin cheklangan	Onlayn viza (e-visa)	Yevro hududi – shengen viza	Vizasiz yoki e-viza
Mahalliy ishtirok	Past darajada	Yuqori – oilaviy bizneslar	Yuqori – kichik turizm subyektlari	O'rta – ko'proq yirik kompaniyalar
Barqaror turizm yondashuvi	Yangi bosqichda	Rivojlanmoqda	Yetuk	Texnologik, ekologiyaga qaratilgan
Kadrlar tayyorlash	Yetishmovchilik mavjud	Maxsus o'quv markazlari mavjud	Yevropa Ittifoqi darajasida	Innovatsion va ko'p tilli xodimlar

O'zbekistonda turizm sektori iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biriga aylanish arafasida. Yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, ish o'rinlari yaratishdagi salohiyati va xorijiy valyuta tushumlarini ta'minlashi sohaning strategik ahamiyatini

oshirmoqda. Shu bilan birga, mavjud muammolarni hal qilish va xalqaro tajribalardan foydalanish orqali turizm sohasining salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish mumkin.

Takliflar:

Quyidagilar O'zbekiston turizm xizmatlari bozorini rivojlantirish uchun zarur strategik choralar hisoblanadi:

- Turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish: mehmonxona, transport, yo'l belgilarini xalqaro standartlarga moslashtirish;
- Yagona brend va PR strategiyasini ishlab chiqish: "Uzbekistan – The Crossroad of Civilizations" kabi global shior asosida marketing yuritish;
- Digital marketing va mobil ilovalarni joriy etish: turistlar uchun interaktiv xaritalar, sayohat rejalashtiruvchilari;
- Kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: maxsus o'quv dasturlari, xalqaro amaliyotlar, xorijiy tillarda ta'lim;
- Ekologik va regional turizmni rivojlantirish: tog'li hududlar, tarixiy shaharlar va eko-marshrutlar bo'yicha loyihalar;
- Xalqaro tajribalarni moslashtirish orqali innovatsiyalarni joriy etish: "smart tourism", onlayn xizmatlar va AI yordamida gidlik;
- Xususiy sektor bilan davlat hamkorligini kuchaytirish: investitsiya grantlari, soliq imtiyozlari, davlat-xususiy sheriklik loyihalari.

O'zbekiston turizm xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalari milliy iqtisodiyot uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Soha faqat daromad manbasi emas, balki madaniy merosni targ'ib qilish, bandlikni oshirish va xalqaro imijni mustahkamlash vositasiga ham aylanmoqda. Yagona strategik yondashuv, innovatsiyalarni jalb qilish va xalqaro tajribani moslashtirish orqali O'zbekiston dunyo turizm xaritasida munosib o'rin egallashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov A. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish istiqbollari // O'zbekiston iqtisodiyoti, 2021. – 45–50-betlar.
2. Rustamov I. Xalqaro turizm xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalari // Ilmiy jurnal, 2022. – 30–34-betlar.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Iqtisodiy ko'rsatkichlar, 2023.
4. O'zbekistonda turizmning rivojlanish holati. Tahlil va prognozlar. – T.: O'qituvchi, 2022.
5. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.
6. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING MAMLAKAT IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA'SIRI

Abdusalomov Abdurahmon Abdulbosit o'gli,

Namangan davlat universiteti magistri

e-mail: abdulalomov109@gmail.com

Tel: +998993981945

Annotatsiya. Ushbu maqolda turizm va mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga tasi ko'rib chiqildi. Shuningdek, dunyo miqyosida turizm iqtisodiy rivojlanishga tasiri va tashriflar soni tahlil qilindi va turizm haddan o'rtiq ko'pligi atrof-muhit va madaniy merosning yo'qolishi kabi muammolarga sabab bo'lishi va unga muqobil yechimlar keltirib o'tildi.

Kalit so'zlar: Turizm, iqtisodiy tasir, barqaror turizm, sayyoh, pandemiya, madaniy eroziya, mehmonxona, restarant,

Zamonaviy dunyoda turizm va mehmondo'stlik sohalari mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bu tarmoq nafaqat daromad manbai sifatida, balki xalqaro hamkorlik, madaniyatlararo almashinuv va infratuzilma rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Turizmning rivojlanishi aholining turmush darajasini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va mamlakatning global miqyosda tanilishiga yordam beradi. Shu bilan birga, u barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun ekologik va ijtimoiy jihatlarni hisobga olishni talab qiladi. Ma'lumki, turizm industriyasi millionlab ishchi va xizmatchilarni ish joylari bilan ta'minlab, ular kasb mahoratining o'sishiga imkoniyatlar yaratib bermoqda. Hozirgi kunda dunyo yalpi ichki mahsuloti (YAIM)ning 10 %, umumiy eksport hajmining 7 % turizm hissasiga to'g'ri kelmoqda. Butunjahon turistik tashkilotining (BTT) ma'lumotlariga binoan turizm dunyo miqyosida tovarlar va xizmatlar eksporti bo'yicha to'rtinchi o'rinni (avtomobil, kimyo va yoqilg'i mahsulotlari eksportidan keyin), daromadlilik darajasi bo'yicha uchinchi o'rinni (neft ishlab chiqarish va avtomobilsozlik sanoatidan keyin) egallab kelmoqda [1].

O'zbekiston Respublikasi hukumati turizm sohasini rivojlantirishga katta ahamiyat qaratmoqda. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-fevraldagi PF-6165-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" [2]. Bu qonunga muvofiq O'zbekistonning ziyorat turizmi salohiyatini to'liq o'rganish, ma'lumotlarni tizimlashtirish, ziyoratgohlar, ulamolar va ularning ilmiy merosi haqida ilmiy asoslangan ma'lumotlarni shakllantirish;

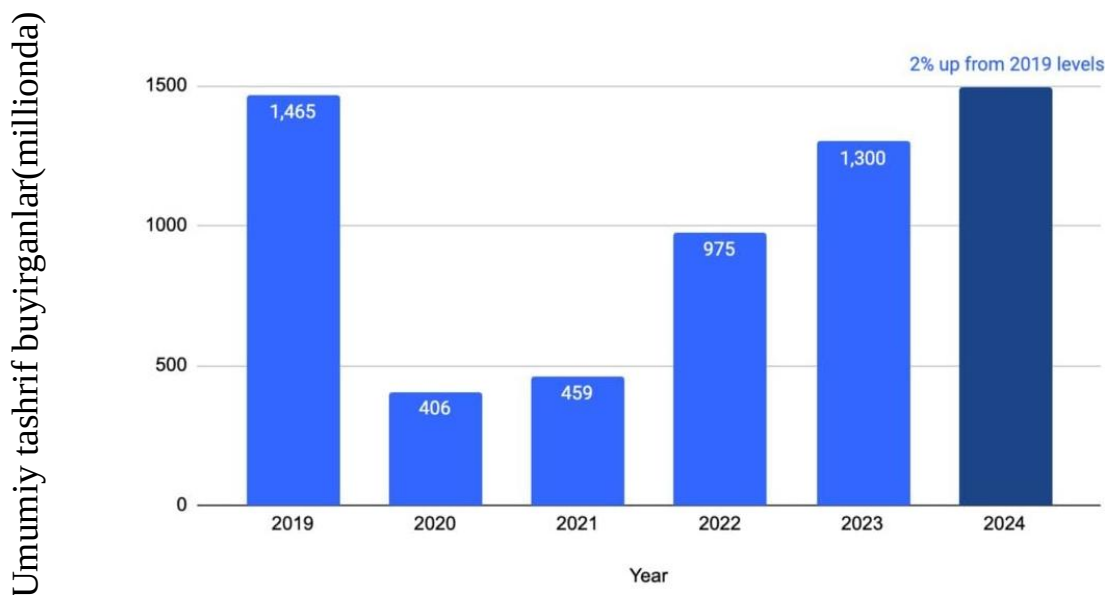
- turizmi bozoridagi real ehtiyojni markazlashgan tarzda tahlil qilish.
- targ'ibot ishlarini sifatli va puxta tashkil qilish.
- media kontent, audiovizual mahsulotlar, maqola va broshyuralar uchun ilmiy asoslangan materiallarni ko'rib chiqish va ma'qullash.
- moddiy madaniy meros obyektlaridagi axborot tablolari, gidlar va ekskursiya yetakchilarining ekskursiya materiallari uchun sifatli materiallar shakllantirilishini muvofiqlashtirish.

Turizm va mehmondo'stlik sanoati mamlakatning tashqi imijini shakllantiradi, ichki iqtisodiy muvozanatni ta'minlaydi va aholining hayot sifatini yaxshilashda ham o'z hissasini qo'shadi.

Ma'lumki, turizm va mehmondoslik sohasida juda ko'plab ishlar xozirgacha amalga oshirilgan va bu borada ilmiy dissertatsiyalar va maqolalar ko'p olimlar tomonidan o'rganilgan jahon olimlaridan C.Lashley, J.Balaguer, A.Morrison, A.Pizam, turizm rivojiga katta hissa qo'shilgan. Shu jumladan mamlakatimiz olimlaridan X.R. G'aniyev, M.A. Karimov, D.M. Raxmatov, Z.Sh. Sobirovalar tominidan turizm sohasi bo'yicha ishlar olib borilgan.

Turizm va mehmondo'stlik sohasi bugungi kunda mamlakat iqtisodiyotiga qo'shayotgan hissasi tobora ortib bormoqda. Chet ellik sayyohlar tomonidan sarflangan mablag'lar mahalliy biznes, davlat byudjeti va aholining daromad darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tog'ridan-tog'ri daromad manbalariga biz mehmonxona va turar joylar, ovqatlanish va transport xizmatlari, ko'ngilochar va ekskursiya xizmatlarini kiritishimiz mumkin. Turizm sohasi rivojlanishi orqasida xozir sanab o'tgan bizneslarimiz o'z faoliyatlarini va daromadlarini sezilarli darajada oshirib olishlari mumkin. Zamonaviy mehmondo'stlik tizimi faqat mehmonxonalardan iborat emas, balki transport, onlayn bron qilish (Booking, Airbnb) va virtual sayyohlik kabi yangi texnologiyalarni ham o'z ichiga oladi. Turizm nafaqat mamlakat iqtisodiyotiga, balki mahalliy aholining ham turmush tarziga ijobiy tasir o'tkazadi, ya'ni yangi ish o'rinlarini yaratadi va kichik biznesni rivojlantiradi.

Xalqaro tashrif buyurganlar

Turizm sohasining pandemiya davridagi pasayishidan keyin to'liq tiklanayotganligi 2019-2024 yillardagi xalqaro sayyohlar kelishi statistikasida aniq ko'rinib turibdi. 2019 yilda jahon bo'yicha 1,465 million sayyoh qayd etilgan bo'lsa, 2020 yilda COVID-19 pandemiyasining kelishi bilan bu ko'rsatkich keskin ravishda 406 milliongacha tushib ketdi, ya'ni bir yil ichida 72% ga kamaydi. Bu pasayishning

asosiy sabablari qatori chegaralarning yopilishi, sayohat cheklovlari va iqtisodiy noaniqlik edi. 2021 yilda vaksinatsiyaning boshlanishi va cheklovlarning qisman yengillashtirilishi bilan sayyohlar soni 459 milliongacha ko'tarildi, biroq bu hali ham pandemiya oldidagi darajadan juda past edi. Asl sezilarli o'sish 2022 yilda kuzatildi, chunki ko'pgina davlatlar chegaralarini to'liq ochdi va sayyohlar soni 975 millionga yetdi, ya'ni bir yil ichida 112% ga o'sdi. Bu turizm sanoatining tez tiklanuvchanligini ko'rsatuvchi muhim ko'rsatkich bo'ldi. 2023 yilga kelib esa xalqaro sayyohlar soni yana o'sib, 1,300 millionga yetdi va bu pandemiya oldidagi darajaga yaqinlashganini ko'rsatdi. 2024 yil uchun esa 1,500 million sayyoh kelishi kutilmoqda, bu esa 2019 yil darajasidan 2% yuqori bo'lishini anglatadi. Bu ko'rsatkich nafaqat turizm sanoatining to'liq tiklangani, balki yangi bosqichga o'tayotganidan dalolat beradi. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, turizm sohasining tiklanishi bosqichma-bosqich amalga oshgan. Avvalo, 2021 yilda boshlangan sekin tiklanish jarayoni 2022 yilda tezlashgan, 2023 yilda esa barqarorlashgan. 2024 yil uchun belgilangan prognoz esa bu sohaning nafaqat o'zining oldingi darajasini qayta tiklagani, balki yangi rekordlarga erishayotganidan guvohlik beradi. Xulosa qilib aytganda, turizm sanoati pandemiya davridagi og'ir shartlardan qattiq zarar ko'rgan bo'lsa-da, 2024 yilga kelib nafaqat tiklangan, balki yangi bosqichga o'tayotganligi statistik ma'lumotlar orqali aniq ko'rinib turibdi. Bu esa global iqtisodiyot uchun ijobiy signal hisoblanadi. Xalqaro turizm tashkiloti malumotlariga ko'ra, turizm sohasi dunyo bo'ylab har 10-ish o'rnidan birini ta'minlaydi. 2024 yilda turizm sohasining global iqtisodiyotga qo'shgan hissasi \$11.1 trillion miqdoriga yetishi kuzatildi. Bu ko'rsatkich 2023 yilga nisbatan 12.1% va pandemiyadan oldin 2019 yilga nisbatan 7.5% o'sishni anglatadi. Va bu shuni ko'rsatadiki turizm pandimiyadan oldingi holatiga qaytib oldi.

O'zbekistonning turizm va mehmondo'stlik sohasi so'nggi yillarda mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynab kelmoqda. Bu rivojlanish bir qator omillar tufayli yuzaga kelgan bo'lib, ularning har biri mamlakatimiz taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shmoqda. Bulardan, turizm sohasining rivojlanishi bevosita xorijiy valyuta kirishiga olib keladi. Bu mablag'lar mahalliy ishlab chiqaruvchilar, kichik va o'rta biznes, shuningdek infratuzilma loyihalari uchun qo'shimcha moliyaviy manba hisoblanadi. Turizm, ayniqsa, yangi ish o'rinlarini yaratishda faol rol o'ynaydi. Hozirgi kunda mamlakatimizda turizm bilan bog'liq sohalarda taxminan 500 mingga yaqin kishi band bo'lib, bu umumiy bandlikning 5 foizini tashkil etadi. Bu rivojlanishlar albatta infratuzilmalarning yaxshilanishiga ham olib keladi. So'nggi yillarda Samarqand, Buxoro, Xiva kabi tarixiy shaharlarda yuzlab yangi mehmonxonalar, restoranlar va madaniy-ko'ngilochar majmualar qurildi. Bundan tashqari, turizm madaniy almashuv va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. O'zbekistonning boy madaniy merosi va an'analari xorijlik mehmonlar orqali dunyoga tanitilmoqda. Bu esa nafaqat mamlakatimiz imidjini oshirmoqda, balki kelajakda investitsiyalarni jalb qilish uchun ham qulay shart-sharoitlar yaratmoqda.

O'zbekistonda turizm sohasining jadal rivojlanishi bir tomondan iqtisodiy foyda keltirsa, ikkinchi tomondan atrof-muhit, madaniy meros va ijtimoiy sohalarda jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bu muammolarni chuqur tahlil qilish va

ularga barqaror yechimlar topish ayni paytda eng dolzarb masalalardan biridir. Atrof-muhit nuqtai nazaridan, turizmning ko'payishi bir qator ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda. Birinchidan, mehmonxonalar va turistik infratuzilmaning rivojlanishi tabiiy resurslarning haddan tashqari iste'moliga olib kelmoqda. Masalan, mehmonxonalardagi basseynlar va yashil maydonlarni sug'orish uchun ko'p miqdorda suv sarflanmoqda, bu esa qurg'oqchilikka moyil mintaqalar uchun jiddiy muammo hisoblanadi. Ikkinchidan, turistik hududlarda chiqindilar miqdorining keskin o'sishi, ayniqsa plastik qadoqlar va bir martalik idishlarning ko'pligi, ifloslanishning kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Uchinchidan, Chimyon va Amirsoy kabi tabiiy go'zal joylarda qurilish loyihalarining ko'payishi mahalliy ekotizimlarga zarar yetkazmoqda, yashil maydonlarni qisqartirmoqda va yovvoyi tabiatning muvozanatini buzmoqda. Madaniy meros sohasida ham turizmning salbiy ta'sirlari sezilarli darajada kuzatilmoqda. Tarixiy shaharlar - Samarqand, Buxoro va Xivada sayyohlar oqimining haddan tashqari ko'payishi me'moriy yodgorliklarning tez eskirishiga olib kelmoqda. Masalan, Registon maydonidagi madrasalar devorlarining yemirilishi yoki Xivadagi eski shahar devorlarining zaiflashishi buning yaqqol misolidir. Bundan tashqari, turizmning rivojlanishi mahalliy an'analar va hunarmandchilikning o'zgarishiga ham olib kelmoqda. Ko'pgina hunarmandlar an'anaviy usullar bilan ishlash o'rniga, sayyohlar talabiga mos ravishda tezroq va arzonroq mahsulotlar ishlab chiqarishga majbur bo'lishmoqda, bu esa mahsulotlarning sifati va haqiqiy qadrini pasaytirmoqda. Bu muammolarni bartaraf etish uchun bir qator choralar ko'rilishi zarur. Birinchidan, "yashil turizm" tamoyillarini joriy etish orqali atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish mumkin. Bunga energiya tejovchi texnologiyalardan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash tizimini takomillashtirish va suv resurslarini tejash dasturlarini ishlab chiqish kiradi. Ikkinchidan, madaniy merosni saqlash bo'yicha qat'iy tartib-qoidalarini joriy etish kerak. Masalan, tarixiy obidalarga tashrif buyuruvchilar sonini cheklash, restavratsiya ishlarini muntazam ravishda olib borish va hunarmandchilikni qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, turizm daromadlarini adolatli taqsimlash, mahalliy bizneslarni qo'llab-quvvatlash va mavsumdan tashqari turizmni rivojlantirish orqali ijtimoiy muammolarni bartaraf etish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatda turizm sohasini rivojlanishi iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishga juda ulkan hissa qo'shadi, shu qatori bir vaqtning o'zida bazi muammolarni ham keltirib chiqaradi. O'zbekistonda turizmning rivojlanishi bilan bog'liq muammolarga barqaror va muvozanatli yondashuvni ishlab chiqish eng muhim vazifadir. Atrof-muhit, madaniy meros va mahalliy jamiyatlar manfaatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan turizm strategiyasi mamlakatimizning uzoq muddatli va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-fevraldagi PF-6165-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" <https://lex.uz/ru/docs/-5315060>

2. UNWTO ma'lumotlarining muallif tomonidan tahlili.
<https://www.unwto.org/tourism-statistics/unwto-statistics-un-system>
3. UNWTO ma'lumotlarining muallif tomonidan tahlili.
<https://roadgenius.com/statistics/tourism/>
4. O'zbekiston Turizm vazirligi rasmiy saytidagi ma'lumotlardan
<https://uzbektourism.uz>
5. Abdurahmonov, A. (2022). O'zbekistonda ekoturizmning rivojlanish istiqbollari. "Iqtisodiyot va turizm" jurnali, 4(2), 45-58.

THE HISTORY OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINES

Dilobar Matnazarova, first-class student of
Tashkent State University of Economics
Tourism faculty, TU-50 group
Num: 998(88) 561 07 23

Abstract. This article explores the historical development of the hotel and restaurant industries from ancient times to the modern era, with a particular focus on Uzbekistan's approach. Hospitality has evolved from the provision of basic needs for food and shelter to a global industry encompassing luxury accommodations, fine dining, and mass-market service chains. Through a chronological approach, the article examines the origins of inns and public dining in ancient civilizations, the rise of modern restaurants during the French Revolution, the growth of hospitality during industrialization, and the diversification of the sector in the 20th and 21st centuries. This study draws upon authentic historical sources to highlight major milestones and transformations within the industry, while also considering Uzbekistan's unique contributions and methods within this global context.

Keywords: hospitality, hotel industry, restaurant industry, history of hospitality, tourism, haute cuisine, fast food, globalization

The hotel and restaurant business, collectively known as hospitality, has roots stretching back to ancient civilizations, evolving from basic accommodations for travelers to complex and diverse industries. Hospitality is among humanity's oldest social practices, rooted in the basic needs for shelter, nourishment, and rest. Over time, these necessities evolved into a sophisticated global industry that mirrors cultural, economic, and technological developments. The hotel and restaurant industries today represent not only functional necessities but are vital cultural, social, and economic institutions. This article traces their historical development chronologically, based on authentic historical sources.

Period	Key Features
Ancient-Times (c. 3000 BC – 500)	Guest houses in Mesopotamia, Egypt; inns in Rome (cauponae, popinae); xenia (Greece); Silk Road

AD)	caravanserais.
Middle-Ages (500–1500)	Monasteries hosting pilgrims; Islamic caravanserais flourish; medieval inns offer simple lodging and food.
Early Modern Era (1500–1700)	Renaissance commerce expands inns and coffee houses; early "traiteurs" in Paris; urbanization.
18th-Century (1700–1800)	French Revolution: true "restaurants" with private tables, menus, and payment after dining.
19th-Century (1800–1900)	Industrial Revolution; railways spread; Grand Hotels emerge; Paris becomes dining capital.
Early 20th Century (1900–1945)	Luxury hotel globalization; haute cuisine standards spread; Jammet's Restaurant in Dublin flourishes.
Mid to Late 20th Century (1945–2000)	Rise of fast food (McDonald's); global hotel chains (Hilton); hospitality becomes mass industry.
21st Century (Today)	Diversity in hospitality: luxury hotels, boutique stays, sustainable tourism, technology-driven services.
Special-Focus: Uzbekistan (Ancient–Today)	Caravanserais along the Silk Road; Soviet-era state hotels; modern tourism universities post-1991.

Ancient and Early Hospitality Practices. Hospitality in ancient civilizations often revolved around caring for travelers and traders. Ancient Mesopotamians built guest houses for caravan travelers, while Ancient Egyptians operated lodgings near temples and cities (New Skanpol, n.d.). In Ancient Greece, the concept of "xenia" — sacred hospitality — dictated that hosts provide food, shelter, and protection to strangers.

Ancient Rome offers some of the first examples of inns (cauponae) and taverns (popinae), catering to both Roman citizens and traders. Public cooks and street vendors were widespread, offering hot food and drink to urban populations (Gavrilova & Omelchenko, n.d.).

Similarly, in ancient China during the Tang dynasty, the "zhaodao" provided food and lodging for travelers along the Silk Road, demonstrating the universality of early hospitality practices.

The Middle Ages. Following the fall of the Roman Empire, the Church became a key provider of hospitality. Monasteries across Europe offered free food and lodging to pilgrims, especially during important religious journeys. In Islamic regions, *caravanserais* flourished, providing travelers with rest and supplies across vast desert trade routes.

Medieval inns served a growing class of traders and pilgrims but were often rustic and dangerous. Travelers dined communally on whatever the host provided, as restaurants with menus did not yet exist.

Early Modern Era: Seeds of Modernity. The Renaissance revitalized commerce and urban life, leading to improvements in hospitality. Inns became more specialized and comfortable, catering to merchants and noble travelers. In the Ottoman Empire and Renaissance Europe, coffeehouses emerged, providing a precursor to public dining establishments. By the 17th century, Paris witnessed the rise of early "traiteurs" offering prepared foods, although communal dining remained standard. These developments laid the groundwork for the modern restaurant model.

18th Century: The Birth of the Modern Restaurant

The French Revolution (1789–1799) marked a pivotal moment for the dining industry. As aristocratic households collapsed, unemployed chefs opened independent restaurants where individuals could select meals from menus and dine at private tables (Gavrilova & Omelchenko, n.d.). The word "restaurant" derived from "restoratives," referring to healthful broths offered by early eateries. Menus diversified, payment was made after the meal, and restaurants like Boulanger's and Beauvilliers' set standards for modern dining practices.

19th Century: Industrialization and Growth. The 19th century's industrial and transportation revolutions spurred rapid hospitality growth. Railways made long-distance travel feasible, leading to the rise of grand hotels and an expanded restaurant culture (New Skanpol, n.d.).

Luxury hotels such as The Ritz (Paris, 1898) and The Savoy (London, 1889) introduced unprecedented levels of service, luxury, and cuisine. Paris became a global dining capital with its proliferation of cafés, bistros, and brasseries (Gavrilova & Omelchenko, n.d.).

In Dublin, Michel and François Jammet opened Jammet's Restaurant in 1901, bringing French haute cuisine to Ireland and establishing a cultural institution beloved by artists and intellectuals (Mac Con Iomaire, 2009).

Early 20th Century: Globalization and Professionalization. The early 20th century saw the spread of European dining and hotel standards worldwide. Auguste Escoffier's codification of haute cuisine became the template for professional kitchens internationally. Luxury hotels flourished, and international tourism began to grow. Jammet's in Dublin maintained its reputation as a top dining destination, embodying French culinary excellence abroad (Mac Con Iomaire, 2009). Hotels and restaurants increasingly professionalized, employing trained managers, chefs, and service staff to meet rising middle-class expectations.

Mid to Late 20th Century: The Modern Industry. The post–World War II era transformed hospitality. The rise of automobiles and suburbanization led to the development of motels and hotel chains like Hilton and Holiday Inn (Placement International, n.d.). Simultaneously, the restaurant industry witnessed the birth of fast food. Chains such as White Castle and McDonald's introduced a new model emphasizing efficiency, uniformity, and franchising.

Despite the rise of mass-market hospitality, traditional fine dining persisted. However, Jammet's closed in 1967 due to changes in urban patterns and customer habits (Mac Con Iomaire, 2009).

Contemporary Hospitality Industry. Today, hospitality encompasses an enormous spectrum. Five-star luxury hotels, boutique establishments, hostels, fine-dining restaurants, fast-casual chains, and food trucks all coexist. Trends include a focus on experiential travel, eco-tourism, sustainable sourcing, and fusion cuisines (Vyslobodska & Kalaitan, 2023). Technology has revolutionized booking, marketing, and service delivery.

Customers increasingly value personalized, ethical, and local experiences, reshaping the strategies of hotels and restaurants worldwide.

International and Local Classification of Hotels and Restaurants. Globally, the hotel and restaurant industries classify their services into three general levels: **world-class service**, **average service**, and **limited service** categories (Aliyev & Musaeva, 2021; Gavrilova & Omelchenko, n.d.).

World-class hotels and restaurants cater to high-ranking politicians, business elites, and renowned cultural figures. Hotels at this level meet international four- and five-star standards, offering luxurious interiors, multiple fine-dining restaurants, personalized concierge services, and extensive amenities. Similarly, world-class restaurants emphasize haute cuisine, providing elaborate menus, highly trained chefs, and premium dining environments following standards established historically by French culinary traditions (Mac Con Iomaire, 2009).

Average-level service hotels and restaurants serve the largest segment of travelers and diners, including business tourists, families, and students. Hotels in this category offer clean, comfortable accommodations and basic conference and dining facilities. Restaurants typically provide varied but simpler menu options, focusing on accessibility, affordability, and efficiency without extensive luxury features (Gavrilova & Omelchenko, n.d.).

Limited-service hotels and restaurants focus on the essential needs of travelers and diners. Hotels in this segment provide basic, affordable lodging, while limited-service restaurants (such as fast-food outlets or budget cafeterias) emphasize speed, cost-effectiveness, and simplicity in both service and menu offerings (Placement International, n.d.). This segment caters primarily to youth travelers, tourist groups, retirees, and budget-conscious customers.

In Uzbekistan, which is a developing country, established in 1991, August 31st, hotel classification follows similar principles, although the country is working actively to upgrade more establishments to world-class standards through targeted reforms and private investment initiatives.

The Roots of Uzbek Hospitality Education. Uzbekistan's hospitality tradition, deeply influenced by its location along the Silk Road, has naturally evolved into a formal education system. Historically, hospitality skills were transferred through families and guilds managing caravanserais and bazaars. During the Soviet period, training in hospitality was centralized under general vocational programs without specific focus on tourism or hotel management.

Following independence in 1991, Uzbekistan invested heavily in specialized education to develop its tourism sector. Institutions such as the Silk Road International University of Tourism and Cultural Heritage in Samarkand and

hospitality faculties at the Tashkent State University of Economics have been established to train professionals according to international standards (Silk Road University, n.d.). These programs combine global hospitality practices with Uzbekistan's traditional values of "mehmondo'stlik" (hospitality), preparing graduates to excel in both domestic and international hospitality markets.

Thus, the evolution of Uzbek hospitality education reflects the broader trends of modernization while honoring a legacy of welcoming travelers that dates back millennia.

Government Support for Uzbekistan's Hotel and Tourism Sector.

Recognizing the critical role of tourism and hospitality in economic growth, Uzbekistan's government has launched extensive programs to modernize and expand the sector. A key strategic document, the **Concept for the Development of Tourism in the Republic of Uzbekistan for 2019–2025**, outlines comprehensive measures aimed at improving the country's tourism environment (Concept for Tourism Development, 2019).

Key initiatives include:

- 1) **Improving legal frameworks** to align tourism regulations with international standards.
- 2) **Developing transport logistics** to increase accessibility for domestic and foreign tourists.
- 3) **Expanding tourism infrastructure**, including new hotel projects, modernization of existing hotels, and building new recreational facilities.
- 4) **Enhancing human capital** by improving hospitality education and training programs.
- 5) **Promoting Uzbekistan's image** abroad as a safe, attractive, and culturally rich destination.

These efforts have already yielded visible results: Uzbekistan was named the "World's Best Tourist Destination" by *The Guardian* and ranked as one of the fastest-growing tourism markets by *UNWTO*. Investments in hotel construction, especially those that meet international four- and five-star standards, are positioning Uzbekistan as a competitive destination in Central Asia's tourism market.

The evolution of the hotel and restaurant industries in Uzbekistan reflects broader patterns of human civilization, transitioning from basic services to complex and dynamic sectors within the global economy. As the country continues to develop its tourism infrastructure, hospitality plays an increasingly crucial role in supporting economic growth and cultural exchange. The industry in Uzbekistan has embraced technological innovations, global tourism trends, and evolving societal values, fostering a unique blend of traditional hospitality with modern amenities. Understanding the rich history and contemporary trends of Uzbekistan's hospitality sector offers valuable insights into how these industries can thrive in an interconnected and ever-changing global landscape, especially as the country seeks to enhance its appeal to international tourists.

REFERENCES

1. Gavrilova, A., & Omelchenko, A. (n.d.). *Historical Aspects of the Restaurant Business Development*. O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv.
2. Mac Con Iomaire, M. (2009). *The Emergence, Development and Influence of French Haute Cuisine on Public Dining in Dublin Restaurants 1900–2000: An Oral History*. Doctoral thesis.
3. New Skanpol Hotel. (n.d.). *History of the Hotel Industry*. Retrieved from <https://www.newskanpol.pl/en/hotel/blog/history-of-the-hotel-industry>
4. Placement International. (n.d.). *Hotel History in 100 Years*. Retrieved from <https://placement-international.com/blog/hotel-history-in-100-years>
5. Vyslobodska, H., & Kalaitan, T. (2023). *Historical Aspects of the Profit Category Formation and Its Modern Interpretation for Enterprises of the Hotel and Restaurant Business*. Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University Economic Series.
6. Aliyev, A., & Musaeva, M. Z. K. (2021). *Systems for the protection of biometric data*. Academic Research in Educational Sciences.
7. Gavrilova, A., & Omelchenko, A. (n.d.). *Historical Aspects of the Restaurant Business Development*. O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv.
8. Mac Con Iomaire, M. (2009). *The Emergence, Development and Influence of French Haute Cuisine on Public Dining in Dublin Restaurants 1900–2000: An Oral History*.
9. Placement International. (n.d.). *Hotel History in 100 Years*. Retrieved from <https://placement-international.com/blog/hotel-history-in-100-years>
10. Silk Road International University of Tourism and Cultural Heritage. (n.d.). *About the University*. Retrieved from <https://univ-silkroad.uz/en/about>
11. UNWTO. (2023). *World Tourism Barometer*.

BARQAROR IQTISODIY O`SISHDA TURIZM VA MEHMONDO`STLIKNING STRATEGIK ROLI

Shokirjanov Jahongir

Namnagan davlat universiteti talabasi

Anotatsiya. Mazkur maqolada turizm va mehmondo'stlik sohalarining barqaror iqtisodiy o'sishga ko'rsatadigan strategik ta'siri tahlil qilinadi. Unda ushbu sohalarining yalpi ichki mahsulotga qo'shgan hissasi, ish o'rinlari yaratishdagi o'rni hamda infratuzilma rivojiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Xususan, ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlik nuqtai nazaridan turizmni rivojlantirishning istiqbollari tahlil qilinadi. Maqolada barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda turizm va mehmondo'stlik sektorlarining integratsiyalashgan yondashuvi muhim omil sifatida

yoritilgan. Shuningdek, sohani rivojlantirish bo'yicha strategik tavsiyalar va ilg'or xalqaro tajriba asosida takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, mehmondo'stlik sanoati, barqaror rivojlanish, iqtisodiy o'sish, strategik rejalashtirish, infratuzilma, xizmat ko'rsatish sohasi.

O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi yangi tahrirdagi "Turizm to'g'risida"gi Qonunida turist tushunchasining ta'rifi berilib, unda: "Turist - O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab yoki boshqa mamlakatga sayohat qiluvchi (doimiy istiqomat joyidan turizm maqsadida jo'nab ketgan) jismoniy shaxsdir" [1], - deyiladi. Turist - turistik mahsulot, tovar, turistik xizmat, ishning - (butun turning) iste'molchisidir. U biror joy, aholi punkti, hudud yoki mamlakatda uning fuqaroligi, millati, jinsi, tili, dinidan qa'tiy nazar o'sha joyda 24 soatdan kam bo'lmagan va 1 yildan ko'p bo'lmagan muddatda turuvchi vaqtinchalik turuvchi yoki o'z mamlakatidan tashqarida guruxli yoki yakka tarzda kamida bir marta yotishini amalga oshiruvchi, joylashish, hordiq chiqarish uchun sayohat qilish, davolanish, ish maqsadlarini amalga oshiruvchi va borgan joyida haq to'lanadigan biror faoliyat bilan shug'ullanmasligi kerak. Avvalo, turist turistik mahsulotning iste'molchisi sifatida deyarli barcha rivojlangan mamlakatlarda bo'lgani kabi, jumladan, O'zbekiston Respublikasida mavjud bo'lgan "Iste'molchilar huquqini himoya qilish haqida"gi qonuni himoyasi ostida bo'ladilar. Turizm iste'molchisi talab qilishga haqlidir. Turist bo'lmasa - turizm ham bo'lmaydi. Ko'plab va turli jamoat tashkilotlari iste'molchilar huquqlari himoyasi masalasi bilan shug'ullanishadi. Iste'molchi dam olish sharoitlariga deyarli talabdan kelib chiqib munosabatda bo'ladi va to'langan xizmat bajarilmaganida yoki bu xizmat sifatining va'da berilgani bilan mos tuzilmasa shikoyat qilish huquqiga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki eng norozi sayyohlar - bu nemis turistlari hisoblanadi. Germaniyada har yili turizm firmalariga kompensatsiyani talab qilib 500 dan ziyod shikoyatlar tushadi. Mamlakatda shu kabi masalalarni hal etish bilan shug'ullanuvchi maxsus vositachilar mavjuddir. Turli mamlakat turistlarining xarakterlari va turistik mahsulotni iste'mol qilishdan maqsadlari ko'p darajada umumiy bo'lishiga qaramasdan, muhim farqlarga ham ega. Bunday farqlarning mohiyati ular uchun hayot tarzi va dam olishning odati, turizm resurslari bilan tanishligi va axborotning chuqurligi, tarixni bilishi, reallikni ob'ektiv qabul qilish qobiliyati va ushbu turistik markazda mavjud bo'lgan turizm resurslari va imkoniyatlardan foydalanishga bog'liq.

Xalqaro izlanishlar shuni ko'rsatadiki, ziyorat turizmi bo'yicha sayohat qiladiganlar soni yildan yilga oshib bormoqda. Masalan, 2017-yilda musulmon sayyohlari 131 million kishini tashkil qilgan. Bunday turizmdan esa daromad 142 milliard dollarga yetgan. Ko'rinib turganidek, ziyorat turizmi dunyo turizm sanoatining eng tez rivojlanayotgan segmentlaridan biri hisoblanadi. 2020-yilga kelib, musulmon sayyohlarning soni 160 millionga yetishi kutilmoqda. 2026-yilda esa bu turizm aylanmasi 300 milliard dollarni tashkil qiladi. Dunyoning aksariyat mamlakatlari, shu jumladan, musulmon bo'lmaganlari (Ispaniya, Yaponiya) ham mavjud istiqbollarni hisobga olgan holda ushbu sohaga faol investitsiya kiritmoqda.

Shu munosabat bilan O'zbekiston iqtisodiyotni strategik sektorlardan biri sifatida turizm sanoatini rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni izchil amalga oshirmoqda. Bu esa mintaqalarni jadal rivojlantirish, aholi daromadlari va turmush darajasini oshirish, shuningdek, investitsiya jalb qilishni yaxshilash imkonini beradi.

Turizm ekskursiya xizmatlari xizmatlarning qay darajada tashkil qilinganligiga va xizmatlarning sifatiga qarab rivojlanadi. Bunda albatta turizm infratuzilmasidagi texnologiyalarning darajalari ham birinchi navbatga chiqadigan sharoitlardan va asoslardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga turizmdagi asosiy xizmatlarning texnologik-servis darajalari ham ekskursiya xizmatlarining tashkil qilinishiga bog'liq bo'ladi. Ekskursiya xizmatlari yuqori darajada tashkil qilinib, turizm infratuzilmalari ana shu yuqori darajalarga javob bermasa ekskursiya xizmatlarining amalda o'tkazish natijalari yuqori sifat darajalariga erisha olmaydi. Lekin har qanday sharoitda ham ekskursiya xizmatlarining maqsadi va vazifalarini yaxshi anglab olish, yaxshi o'zlashtirib olish turoperator yoki gid-tarjimon boshlovchidan talab qilinadi. Ekskursiya xizmatlarining maqsadi va vazifalarini to'g'ri belgilash ekskursantlarda qoniqish, yaxshi kayfiyat holatlarini keltirib chiqaradi va natijada turistik firmaning nufuzi, raqobatbardoshligi ortadi.

Mehmondo'stlik hamda turizm industriyalari dunyodagi eng katta va tez sur'atlarda rivojlanayotgan sanoat guruhlariga kiradi. Bu sohalarining eng qiziq jihati, undagi kasblar sonining nihoyatda ko'pligidadir. Bu borada variantlar sanoqsiz: restoran, kurort, havo yo'llari, istirohat bog'lari va attraksionlar sanab o'tishning o'zi mehmondo'stlik va turizm sohasidagi sektorlarning bir qisminigina ko'rsatadi. Turizm va mehmonxona xo'jaligining bog'liqligi shundaki, sayohatchilar biz shu yerga uchamiz, bu restoranda ovqatlanamiz, u mehmonxonada yashaymiz deyishadi. Insonlar turli hil sabablar bilan sayohat qiladilar: bu ta'til, ish safari, konferensiyada qatnashish yoki shunchaki kolledj yotoqxonasini ko'rish bo'lishi mumkin. Sayohat va turizm soyaboni ostida turgan shu sohada ish yurituvchilarning vazifalari hech qanday sababga qaramay mehmonlarning uydan uzoqda bo'lgandagi barcha ehtiyojlarini qondirishdadir. Sayohatchilarga xizmat ko'rsatuvchilar o'z vazifalarini a'lo darajada ado etganda mijozda yoqimli va unutilmas taassurotlar qoldiradilar. Bu insonlar turistlarni qarshilaydilar, iltifot ko'rsatadilar, ularga ma'lumot beradilar, qulayliklar yaratadilar, ular haqda qayg'uradilar va bu insonlar birgalikda inson hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi jarayonning bir bo'lagini tashkil etadilar. Mehmonxona xo'jaligi sohasida mehmonxonalarni band qilish, mehmonlarni kutib olish, ularga xizmat ko'rsatish orqali o'z kareralarini har qanday joyda qurishga yordam beradi. Mehmonxona biznesida biz mijozning talablariga mos xizmat ko'rsatishga intilamiz. Bu bizga mijozlarning ishonchiga kirish va albatta daromad keltirish uchun muhimdir. Bizning xizmatlarimiz moddiy emas, ya'ni bizning xizmatlardan foydalanishdan avval mijoz ulardan sinovli foydalanib ko'rolmaydi yoki pishirilgan go'shtni tatib ko'rib keyin ovqatga buyurtma berolmaydi. Bizning xizmatlarimiz mehmonlar egalik qilishlari uchun emas, ularda foydalanishlari uchundir. Faoliyatimizning yana bir qiziq jihati, biz mahsulotimizni ishlab chiqarish uchun mijozning ham ko'magini olishimiz zarur bo'ladi.

Respublikamiz hukumati shu masalalarni inobatga olgan holda ko`plab xayrli tadbirlarni amalga oshirmoqdaki, bu ishlarning natijasi turizmning rivojlanishiga bevosita turtki bermoqda. Turizmni rivojlantirishda e`tiborga olinish lozim bo`lgan yana bir tomon – turistik resurslarni ulardan kelgusi avlod ham manfaat olishlari uchun saqlab qolish masalasi o`zining dolzarbligi bilan ajralib turadi. Shuni inobatga olgan holda mamlakatimizda qurilayotgan har bir yangi bino qurilish uslubi, dizayni kabi jihatlari bilan shu atrofda boshqa binolarga mos bo`lishini ta`minlash zarur.

Qayta ta`mirlangan mashhur ziyoratgohlarimizda milliy qurilish san`ati an`analariga sodiq qolindi. Endigi masala, xususiy sektor tomonidan tarixiy maskanlarimizda qurilayotgan yangi binolarda ham shu muhit usulidan keskin farqlanishning oldini olishni ta`minlashdir. Shuningdek, tarixiy binolar ta`mirlayotganda uning asl ko`rinishi saqlab qolish muhimdir. Bunda qayta ta`mirlash bahonasida bino tashqi bezaklarining hammasini butunlay ko`chirib, bu bezaklarni yangi qurilish materiallari bilan qaytadan yaratish binoning tarixiy qadrini tushirib yuborishi mumkin va bu albatta tashrif buyuruvchi sayyohlar salmog`i darajasi ko`tarilishiga va tashrif buyuruvchilarni yildan yilga ortishiga sababchi bo`ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “Turizm to`g`risida”gi O`zbekiston Respublikasi qonuni №O`RQ-549 20.10.2019
2. Safarov B.SH. Milliy turizm xizmatlar bozorini innovatsion rivojlantirishning metodologik asoslari. – T.: Fan va texnologiya, 2016.-184 b.
3. Папирян Г.А. «Международные экономические отношения: маркетинг в туризме». -М.: «Финансы и статистика», 2015.
4. Дурович А.П. «Маркетинг в туризме». учебное пособие. -Минск: «Новое знание», 2014.
5. Sadikov T.B., Nurfayziyeva M.Z. Turizm va mehmondo`stlik. O`quv qo`llanma – T.: «IQTISODIYOT», 2019. – 132 b.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ ТУРИЗМА И СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Назарбаева Динара Усербай кизи
Джизакский государственный
педагогический университет
имени А. Кадыри, студентка.

Аннотация. В современном мире туризм является одной из наиболее динамично развивающихся отраслей экономики, оказывая значительное влияние на окружающую среду. Активное развитие туристической деятельности часто сопровождается рядом экологических вызовов, включая деградацию природных ландшафтов, загрязнение водных ресурсов, повышение уровня отходов и утрату биоразнообразия. В данной работе рассматриваются ключевые экологические

проблемы, связанные с массовым туризмом, а также анализируются современные подходы и стратегии устойчивого развития в туристической сфере. Особое внимание уделяется концепции экологически ответственного туризма, мерам по снижению антропогенной нагрузки, внедрению «зелёных» технологий в инфраструктуру гостеприимства и роли международного сотрудничества в охране окружающей среды.

Ключивые слова: Туризм, Экологические вызовы, Устойчивое развитие, Охрана окружающей среды, Ответственный туризм, Экологический туризм, Снижение антропогенной нагрузки, Биоразнообразие, Зелёные технологии, Стратегии устойчивости, Экологическое воздействие, Природоохранные меры

Экологические вызовы туризма и стратегии устойчивого развития. Туризм в последние десятилетия стал одним из наиболее динамично развивающихся секторов мировой экономики. Он способствует экономическому росту, созданию рабочих мест, укреплению международных связей и культурному обмену. Вместе с тем рост туристической активности вызывает ряд серьёзных экологических проблем, которые требуют поиска новых стратегий развития, направленных на сохранение окружающей среды и обеспечение устойчивости отрасли в долгосрочной перспективе.

Экологические вызовы, вызванные туризмом

1. Деградация природных ландшафтов

Развитие туристической инфраструктуры, включая строительство отелей, дорог, аэропортов и других объектов, часто сопровождается вырубкой лесов, разрушением береговых линий и нарушением целостности экосистем. Урбанизация природных территорий снижает способность экосистем выполнять свои естественные функции — такие как очищение воздуха и воды, регулирование климата и поддержание биоразнообразия.

2. Загрязнение окружающей среды

Туристическая деятельность приводит к различным видам загрязнения:

Воздушное загрязнение, связанное с увеличением числа авиаперевозок и автомобильного транспорта.

Водное загрязнение за счет сброса сточных вод от гостиниц и круизных лайнеров.

Почвенное загрязнение из-за неправильного обращения с отходами. Кроме того, массовый туризм способствует росту пластикового загрязнения в прибрежных и морских зонах.

3. Угроза биоразнообразию

Неконтролируемое посещение национальных парков, заповедников и других природных объектов приводит к нарушению естественных условий обитания животных и растений. Уменьшение численности редких видов, вытеснение местной флоры и фауны инвазивными видами и разрушение кормовых цепочек становятся реальными угрозами для устойчивости природных сообществ.

4. Перенаселенность туристических объектов

Феномен «овертуризма» (перенасыщенности туристами) ведет к чрезмерной нагрузке на городскую инфраструктуру, к деградации памятников культуры и к ухудшению качества жизни местных жителей. Примеры таких мест — Венеция, Барселона, остров Бали.

Стратегии устойчивого развития туризма

Для смягчения негативного воздействия туризма на окружающую среду разрабатываются и реализуются различные стратегии устойчивого развития.

1. Развитие экологического туризма (эко-туризма)

Экологический туризм нацелен на минимизацию воздействия на окружающую среду и содействие её охране. Он предполагает:

Организацию малочисленных групп туристов;

Проведение экологического просвещения;

Финансовую поддержку природоохранных мероприятий.

Экотуризм способствует развитию локальных сообществ, привлекая их к управлению туристическими потоками и распределению доходов.

2. Внедрение зелёных технологий

Использование современных технологий в туристической отрасли позволяет значительно снизить экологический след:

Энергоэффективные здания (использование солнечных панелей, систем рекуперации тепла);

Системы водосбережения и повторного использования воды;

Утилизация и переработка отходов;

Использование экологически чистого транспорта.

3. Регулирование туристических потоков

Управление числом посетителей, особенно в уязвимых районах, важно для предотвращения перенагрузки:

Введение квот на количество туристов;

Продвижение менее известных направлений для равномерного распределения туристических потоков;

Развитие сезонного туризма для разгрузки популярных маршрутов в высокий сезон.

4. Экологическая сертификация туристических объектов

Сертификация гостиниц, туроператоров и туристических агентств по международным стандартам устойчивого развития (например, Green Globe, EarthCheck) способствует внедрению экологических практик и повышает ответственность бизнеса перед обществом.

5. Образование и просвещение туристов

Развитие культуры ответственного туризма требует работы с самими туристами:

Проведение кампаний по повышению экологической грамотности;

Информирование о правилах поведения на природных объектах;

Формирование ценностей устойчивого потребления.

Международные инициативы

На международном уровне разработаны различные документы и программы, направленные на продвижение устойчивого туризма. Среди них: Глобальный кодекс этики в туризме Всемирной туристской организации ООН (UNWTO);

Программа ООН по окружающей среде (UNEP), направленная на развитие "зелёного туризма";

Цели устойчивого развития (ЦУР) ООН, особенно Цель 8 (достойная работа и экономический рост) и Цель 12 (ответственное потребление и производство).

Экологические вызовы, стоящие перед туристической отраслью, требуют комплексного, системного подхода. Без учета экологических последствий туризм может стать разрушительной силой для окружающей среды и культуры народов. Стратегии устойчивого развития туризма направлены на то, чтобы сохранить уникальные природные и культурные ресурсы, обеспечивая при этом экономические и социальные выгоды для настоящего и будущего поколений. Только через сотрудничество государства, бизнеса, местных сообществ и самих туристов возможно добиться гармонии между туризмом и устойчивым развитием планеты.

Конечно! Вот пример списка литературы для работы на тему «Экологические вызовы туризма и стратегии устойчивого развития» — оформленный в стандартном академическом стиле (ГОСТ).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Алексеев, С. В. Экологический туризм: теория и практика / С. В. Алексеев. — М.: Финансы и статистика, 2020. — 312 с.
2. Бачинский, А. В. Туризм и устойчивое развитие: проблемы и перспективы / А. В. Бачинский. — СПб.: Питер, 2019. — 284 с.
3. Дроботова, Т. А. Экологические аспекты развития туризма / Т. А. Дроботова // Туризм: право и экономика. — 2021. — № 3. — С. 45–50.
4. Каверина, И. В. Устойчивое развитие и туристическая деятельность / И. В. Каверина. — М.: Юрайт, 2021. — 256 с.
5. Мунтян, М. В. Влияние туризма на окружающую среду: современные вызовы и решения / М. В. Мунтян // Вестник Российского экономического университета им. Г. В. Плеханова. — 2022. — № 5. — С. 112–120.
6. United Nations Environment Programme (UNEP). Sustainable Tourism: A Global Perspective. — New York: UNEP, 2019. — 210 p.
7. World Tourism Organization (UNWTO). Tourism and Sustainability: A Global Review of Policies and Practices. — Madrid: UNWTO, 2020. — 195 p.
8. Honey, M. Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise? / M. Honey. — 2nd ed. — Washington, D.C.: Island Press, 2008. — 568 p.
9. Weaver, D. Sustainable Tourism: Theory and Practice / D. Weaver. — Oxford: Butterworth-Heinemann, 2006. — 256 p.

10. Bramwell, B., Lane, B. Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach / B. Bramwell, B. Lane // Journal of Sustainable Tourism. — 2019. — Vol. 27, No. 7. — P. 1121–1135.

TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING MAMLAKAT IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA'SIRI VA BARQAROR RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Umarov Asadbek Jaloliddinovich

Namangan davlat universiteti talabasi

asadbekumarov609@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm va mehmondo'stlik sohasi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ko'rsatadigan ta'siri hamda barqaror rivojlanishdagi o'rni yoritilgan. Turizm iqtisodiy o'sish, bandlik darajasining oshishi, valyuta tushumlarining ko'payishi va infratuzilma rivojiga hissa qo'shuvchi muhim tarmoq sifatida baholanadi. Shuningdek, maqolada O'zbekistondagi turizm salohiyati, davlat siyosati, investitsiyalar va ekologik barqarorlik bilan bog'liq jihatlar tahlil qilinadi. So'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar va xalqaro hamkorlik natijasida sohada kuzatilayotgan o'zgarishlar ham ko'rib chiqiladi va zarur bo'lgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Turizm, mehmondo'stlik, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, sayyohlik infratuzilmasi, ipak yo'li vizasi, diversifikatsiya, visa policy, influencer.

Turizm — bu faol dam olishni bilim va ta'limiy maqsadlar bilan uyg'unlashtiradigan ekskursiyalar, sayohatlar va safarlardir. Turizm har bir mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Turizm sohasidagi xizmatlar, ya'ni sayyohlar uchun qulay va oson safarni tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Masalan, bular sayyohlik xizmatlarini ko'rsatuvchi sayyohlik kompaniyalari, ya'ni sayyohlik agentliklari, mehmonxonalar va restoranlar, fermer xo'jaliklari xizmatlarini tashkil etuvchilar, shuningdek, boshqa biznes subyektlari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlardir [1]. Turizm xizmatlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Turizm sohasidagi xizmatlar orqali turistik tashkilotlar va ularning ishlab chiqarish tarmoqlari ko'plab ish o'rinlarini yaratadi, xorijiy valyutaning oqimini ta'minlaydi va bu iqtisodiyotning rivojlanishiga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev turizmni yanada rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilishda ushbu sohani yanada taraqqiy ettirish zarurligini ta'kidladi: "Turizm — bu iqtisodiyotning eng muhim tarmoqlaridan biridir. Ushbu sohani yanada takomillashtirish, mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish — zamon talabi," deya o'z fikrlarini bildirib o'tdi.

Turizm sohasini tubdan o'zgartiradigan yangi tendensiyalar paydo bo'lmoqda. Ularning ba'zilari qisqa va o'rta muddatli bo'lsa, ayrim hodisalar uzoq muddat davomida kuchayib, turizm sohasini sezilarli darajada transformatsiya qiladi, deb aytish mumkin. Masalan, pandemiyaning uzoq davom etishi ham turistik taklif, ham turistik talab nuqtai nazaridan, ya'ni turizm sohasi va uning barcha unsurlarida uzoq muddatli o'zgarishlarga olib keldi. 2023-yil muvaffaqiyatli yakunlangach, xalqaro turizm 2024-yilda pandemiya oldingi ko'rsatkichlarga to'liq tiklanish yo'liga tushdi. BMT Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) tomonidan e'lon qilingan ilk "Yil Barometri" hisobotiga ko'ra, 2023-yil yakunida xalqaro turizm pandemiya bo'lgan darajaning 88 foiziga yetdi va taxminan 1,3 milliard xalqaro tashriflar amalga oshirildi. Qolgan talabni qondirish, havo transporti xizmatlarini kengaytirish va Osiyo bozorlarining hamda manzillarining faolroq tiklanishi 2024-yil oxirigacha to'liq tiklanishiga xizmat qilishi kutilmoqda. Dastlabki baholarga ko'ra, xalqaro turizm 2024-yilda pandemiya bo'lgan darajalarni to'liq tiklab, 2019-yil ko'rsatkichlariga nisbatan 2 foizga oshishi kutilmoqda. Biroq, UNWTOning ushbu asosiy prognozi Osiyodagi iqtisodiy tiklanish sur'atlari va mavjud iqtisodiy hamda geosiyosiy tavakkalchiliklarning rivojlanishiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Zamonaviy innovatsion iqtisodiyot sharoitida aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilash maqsadida yangi ish o'rinlarini yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shunga ko'ra, zarur bo'lgan ish o'rinlarini yaratish imkoniyati mavjud bo'lgan har qanday sohada bu yangi ish o'rinlari samarali tarzda qo'llanilmoqda. Hozirgi vaqtda turizm dunyodagi eng daromadli biznes sohalaridan biri hisoblanadi. U xalqaro bozorlarda jadal rivojlanayotgan bozor iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi sanaladi. Turizm sohasi o'z o'rnini global iqtisodiyotda kengaytirib bormoqda, transport, savdo, qurilish, qishloq xo'jaligi va iste'mol tovarlari ishlab chiqarish sohalari bilan o'zaro aloqalarni rivojlantirmoqda.

Turizm sohasining daromad olish, bandlik imkoniyatlarini yaratish va infratuzilmani rivojlantirishni rag'batlantirish qobiliyati uni iqtisodiy farovonlikning asosi sifatida belgilab berdi [4].

1. Iqtisodiy o'sish va diversifikatsiya: Turizm mahalliy iqtisodiyotga kapital kiritish va diversifikatsiyani rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sish katalizatori bo'lib xizmat qiladi. Sayyohlar oqimi nafaqat tovarlar va xizmatlarga bo'lgan talabni rag'batlantiradi, balki mehmondo'stlik, transport va infratuzilma kabi sohalarga investitsiyalarni kuchaytiradi. Daromad oqimlarini diversifikatsiya qilish va an'anaviy tarmoqlarga qaramlikni kamaytirish orqali turizm mamlakatning iqtisodiy o'zgarishlarga chidamliligini oshiradi va barqaror rivojlanishga yordam beradi.

2. Bandlik imkoniyatlari: Turizm sektori ish bilan ta'minlanishning muhim manbai bo'lib, boshlang'ich darajadagi rollardan tortib yuqori ixtisoslashgan lavozimlarga turli malaka darajalarida ish o'rinlarini ta'minlaydi. Sektor mehmonxonalar, restoranlar, sayyohlik kompaniyalari va attraksionlarda to'g'ridan-to'g'ri ish o'rinlarini, shuningdek, qishloq xo'jaligi, qurilish va transport kabi tegishli sohalarda bilvosita bandlikni yaratadi. Turli xil ishchi kuchiga ish imkoniyatlarini taklif qilish orqali turizm ishsizlik darajasini pasaytirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga hissa qo'shadi.

3. Daromadlarni yaratish: Turizm sektori iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shishning asosiy usullaridan biri bu daromad olishdir. Turizm xalqaro turistlarning turar joy, oziq-ovqat, transport va dam olish uchun sarflagan xarajatlari orqali valyuta olib keladi. Xorijiy valyutaning bu oqimi mamlakat to'lov balansini barqarorlashtirish va milliy valyutani qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

4. Infratuzilmani rivojlantirish: Sayyohlarning ehtiyojlarini qondirish uchun mamlakatlar ko'pincha infratuzilmani rivojlantirishga, jumladan, transport tarmoqlari, turar joy binolari va dam olish uchun qulayliklarga sarmoya kiritadilar. Ushbu investitsiyalar nafaqat umumiy turizm tajribasini oshiribgina qolmay, balki turistik sektordan tashqarida ham aholi foydalanishi mumkin bo'lgan infratuzilmani yaxshilash orqali mahalliy aholiga foyda keltiradi. Yaxshilangan infratuzilma ish unumdorligini oshirishi, qo'shimcha investitsiyalarni jalb qilishi hamda mamlakatning umumiy iqtisodiy rivojlanishi va barqarorligiga hissa qo'shishi mumkin.

Turizm - bu jamiyatdagi tarkibiy o'zgarishlarga olib kelishi mumkin bo'lgan "umumiy ijtimoiy voqea". Ushbu o'zgarishlarni endi dunyoning barcha mintaqalarida ko'rish mumkin. Turistik mavsum davomida doimiy aholi nafaqat haddan tashqari odam ta'sirini qabul qilishi kerak, balki ular o'zlarining turmush tarzlarini o'zgartirishi kerak (mavsumiy ishlarning ko'payishi, smenada ishlash) va boshqa shaharga tashrif buyuradigan aholi bilan, asosan, shaharliklar bilan yaqin aloqada yashash, ular shunchaki bo'sh vaqt o'tkazishi uchun. Ushbu "birgalikda yashash" har doim ham oson emas. Bu ko'pincha ijtimoiy keskinlik va ksenofobiyaga olib keladi, ayniqsa, juda mashhur sayyohlik zonalarida yoki aholisi psixologik, ijtimoiy sabablarga ko'ra "turistik bosqinga" berilishga tayyor bo'lmagan joylarda seziladi.

O'zbekiston kengaytirilgan turizm sohasi uchun katta imkoniyatlarga ega. Islohotlar va iqtisodiy ekspansiyaning yo'nalishlaridan biri sifatida so'nggi yillar ichida mamlakatda turizm besh baravar o'sdi. 2016-yilda O'zbekistonga 1 millionga yaqin sayyoh tashrif buyurgan bo'lsa, 2017-yilda bu ko'rsatkich 2,7 millionga, 2018-yilda esa 5,3 milliondan oshdi. Xorijiy sayyohlar soni 2025-yilda 7 millionga ko'payishi va chet eldan yillik valyuta daromadi kutilmoqda, mehmonlardan keladigan daromad 2 milliard dollarga yetishi kutilmoqda. Biroq, O'zbekistonning turizm sohasi hali ham muammolarga duch kelmoqda. Bularga transport va to'lov tizimlarining yomonligi, tegishli mehmonxonalarning yetishmasligi, tibbiy xizmatlar, tilga yordam va sayyohlar uchun ma'lumot kiradi. O'zbekiston boshqa mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligini mustahkamlash orqali o'z turistik salohiyatini oshirishi mumkin. Bundan tashqari, O'zbekiston o'z madaniy va tabiiy diqqatga sazovor joylarini o'rganib chiqishi va ushbu saytlar to'g'risida xabardorlikni oshirish uchun reklama sarmoyasini kiritishi kerak. O'zining sayyohlik resurslaridan to'g'ri foydalanish uchun O'zbekiston infratuzilma qurilishini takomillashtirishga, shuningdek, mamlakatning turistik salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun tadbirkorlik va boshqa xususiy sektorni rivojlantirishga muhtoj [5].

Turizm - O'zbekiston 2016-yildan beri isloh qilish va jonlantirishga intilgan sohalardan biridir. Uni isloh qilish jarayoni ish o'rinlari va yangi biznes imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan; hududlarni yanada diversifikatsiya qilish va

jadal rivojlantirish; daromadlar va turmush darajasi hamda sifatini oshirish, valyuta tushumini oshirish; O'zbekistonning umumiy imiji va investitsiyalarini yaxshilash. O'zbekiston o'zining birinchi Xalqaro musobaqasini o'tkazdi.

Visa Policy Uzbekistanning murakkab viza olish jarayoni uning turizmni rivojlantirish yo'lidagi harakatlari uchun to'siq bo'ldi. Muammoni hal qilish uchun O'zbekiston 2018-yilning 15-iyulidan boshlab 77 davlat, shu jumladan, AQSH fuqarolari uchun elektron vizalami joriy qildi. Bir martalik yoki bir nechta kirish vizasi 30 kun davomida amal qiladi. Bir martalik elektron vizani olish narxi - 35 dollar (ko'p martalik vizasi - 50 dollar), sayohatchilar sayohatlaridan kamida uch kun oldin elektron viza olishlari kerak. O'zbekistonga 30 kun yoki undan kam vaqt davomida tashrif buyuradigan 65 mamlakatdan kelgan fuqarolar uchun vizasiz rejim mavjud. Bundan tashqari, Ozarbayjon, Armaniston, Belorussiya, Gruziya, Qozog'iston, Qirg'iziston (60 kungacha), Moldova, Rossiya, Tojikiston (30 kungacha) va Ukraina bilan ikki tomonlama vizasiz rejim o'rnatildi. O'zbekiston va Yaponiya vizalarni o'zaro asosda konsullik to'lovisiz beradi.

2018-yil Yanvar oyida Qozog'iston va O'zbekiston "Ipak yo'li vizasi" deb nomlangan yagona xizmat loyihasini ishga tushirishni rejalashtirgan edi, bu har ikki mamlakatdan amaldagi vizasi bo'lgan chet elliklarga ikkala mamlakatda sayohat qilish imkoniyatini beradi. Loyiha hanuzgacha muhokama qilinmoqda, ammo 2021-yil 9-10 iyul kunlari MDH davlatlarining birinchi sayyohlik yarmarkasi paytida Ozarbayjon, Armaniston, Belorussiya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Rossiya, Tojikiston va O'zbekiston turizm departamentlari vakillari tomonidan qo'llab quvvatlandi.

Turizm va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi aloqalar avtomatik jarayon emas; turizmni iqtisodiy rivojlanishning vositasi sifatida tanlagan ba'zi mamlakatlar bu aloqani tajriba qilmagan, chunki turizmning rivojlanishi ma'lum oldindan shartlarni talab qiladi.

Darhaqiqat, turizm o'sishini iqtisodiy rivojlanishga aylantirish uchun, turizmning keltirgan iqtisodiy o'sishining jamiyatning iqtisodiy tizimi tuzilmasining o'zgarishiga olib kelishi uchun zarur bo'lgan ba'zi omillar mavjud bo'lishi kerak. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi tomonidan ishlab chiqilgan ishda turizmni mehmon jamiyatlarning yashash sharoitlarini yaxshilash uchun ishlatishning bir qator choralarini belgilaydi [4]. Ushbu omillar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

- o'sish sur'ati,
- boylikning taqsimlanishi,
- savdo erkinligi,
- jozibadorlik,
- ish o'rinlarini yaratish va tabiiy resurslarni boshqarishda samaradorlik.

Turizm va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi hozirgi bog'lanishni qo'llab-quvvatlaydigan ishlar, tahlil qilingan hududlarning turizm faoliyatining o'sishini ta'minlovchi va aholining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarini yaxshilashga olib keladigan xususiyatlarga ega ekanligini qo'llab-quvvatlaydi.

2019 yilda (COVID-19 pandemiyasidan oldingi yil) bu faoliyat jahon YaIMining 10,5 foizini va ish o'rinlarining 10,2 foizini tashkil etgan. COVID-19

sababli salomatlik inqirozi ta'siridan so'ng, bu soha harakatlanuvchanlikka cheklovlar va sayohatchilar tomonidan sezilgan xavfsizlikka bog'liq xavotirlar tufayli katta qiyinchiliklarga duch keldi, va 2021 yilda turizm jahon YaIMining 5,8 foizini va ish o'rinlarining 5,4 foizini tashkil etdi, ya'ni pandemiyagacha bo'lgan darajaga qaytib kelmadi.

Turizm 1990-yillardan buyon barqaror rivojlanishda global va mintaqaviy miqyosda tobora muhim rol o'ynab kelmoqda. O'n yillar davomida turizm, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun, iqtisodiy taraqqiyotning kam zararli va tabiiy resurslarni qazib olmaslikka asoslangan shakli sifatida targ'ib etilgan (Gössling, 2000). Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar xalqaro turizmni rivojlantirish orqali jahon iqtisodiyotida o'z ishtirokini kengaytira oldi. Bugungi kunda turizm rivojlanishi iqtisodiy o'sishni tezlashtirish, qashshoqlikni kamaytirish va oziq-ovqat xavfsizligini oshirishda muhim vosita sifatida qaralmoqda [5]. Turizm, moddiy boylikda kambag'al, ammo tarix va madaniy merosga boy bo'lgan jamoalarga o'ziga xos boyliklarini iqtisodiy taraqqiyotga yo'naltirish imkonini beradi (Honey va Gilpin, 2009). Eng asosiysi, qurilishi va qazib olish sanoati (masalan, konchilik va o'rmonchilik) kabi tabiiy resurslarga zarar yetkazuvchi va mahalliy xalqlarning madaniy qadriyatlarini tahdid ostiga qo'yuvchi faoliyatlarga nisbatan muqobil yo'lni taklif etadi.

Xulosa qilib aytganda, turizm va mehmondo'stlik sohasi O'zbekiston iqtisodiyoti uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, uni barqaror rivojlantirish orqali nafaqat iqtisodiy o'sish, balki ijtimoiy farovonlik va xalqaro imijni mustahkamlashga ham erishish mumkin. So'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar, investitsion rag'batlar va mintaqaviy hamkorlik tashabbuslari – jumladan, yagona viza tizimlari va xalqaro yarmarkalar – ushbu sohaning yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda. Kelgusida bu yo'nalishda texnologik yechimlar, ekologik yondashuvlar va mahalliy aholining faol ishtirokini kengaytirish orqali yanada barqaror va inklyuziv turizm tizimini shakllantirish muhim bo'ladi.

O'zbekistonda turistik jozibadorlikni global miqyosda oshirish maqsadida quyidagi muhim yo'nalishlarga e'tibor qaratish zarur:

Visa imkoniyatlari — 2026 yilga qadar vizasiz kirish huquqiga ega davlatlar sonini 90 tadan 120 taga yetkazish orqali chet ellik sayyohlar sonini 20 foizga oshirish;

Facebook va Instagram orqali targ'ibot — yoshlar auditoriyasini jalb etish maqsadida mashhur bloger va "influencer"lar ishtirokida Instagram va Facebook tarmoqlarida maxsus kampaniyalar tashkil etish;

Ichki turizmni rivojlantirish — 2026 yilgacha mahalliy sayyohlar sonini 40 foizga oshirish maqsadida "Oilaviy dam olish" dasturini joriy etish, bu orqali kichik yoshdagi farzandlari bor oilalar uchun ekskursiya va mehmonxonalarga chegirmalar taqdim etish;

Tabiiy-geografik, ijtimoiy-iqtisodiy, tarixiy-siyosiy va demografik omillarni yaxshilash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Saidaliyeva M. The role of tourism in socio-economic development. International journal of menejment and economics fundamental. Yanvar 2025. 18-19 betlar
2. Azamova Y. Mamlakat iqtisodiy barqarorligida turizm sohasining o'rni. Ustozlar uchun. Jurnal. 56-son 2-to'plam Aprel 2024. 2-7 betlar
3. Aliyeva M.T. Turizm asoslari. (Darslik). -T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi» 2022, 38-bet.
4. Pablo Juan Cárdenas-García and Alejandro Alcalá-Ordoñez. Tourism and development: the impact of sustainability—comparative case analysis. 10 January 2023. 2-bet
5. Robert B. Richardson. The role of tourism in sustainable development. 25 March 2021. 4-bet

TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING MAMLAKAT IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA'SIRI

Yusufova Mavluda Abdumutal qizi

Farg'ona davlat universiteti Chet tillari fakulteti
1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm va mehmondo'stlik sohalarining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri va ularning barqaror rivojlanishdagi roli tahlil qilinadi. Turizm milliy iqtisodiyotga sarmoya jalb qilish, bandlikni oshirish, infratuzilmani rivojlantirish va madaniy merosni saqlash kabi omillar orqali ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, barqaror turizm konsepsiyasi atrof-muhitni muhofaza qilish va mahalliy jamoalarni jalb etishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar. Turizm, mehmondo'stlik, iqtisodiy o'sish, bandlik, barqaror rivojlanish, sarmoya, infratuzilma, madaniy meros, ekologiya, mahalliy jamoa.

Bugungi kunda turizm va mehmondo'stlik sohasi ko'plab mamlakatlar taraqqiyotida beqiyos ahamiyatga ega. Bu ikki yo'nalish birgalikda nafaqat iqtisodiy daromad keltiradi, balki jamiyatda xizmat ko'rsatish madaniyatini, infratuzilmani va xalqaro aloqalarni mustahkamlashda katta rol o'ynaydi. Turizm va mehmondo'stlik sanoati mamlakatning tashqi imijini shakllantiradi, ichki iqtisodiy muvozanatni ta'minlaydi va aholining hayot sifatini yaxshilashda ham o'z hissasini qo'shadi.

Birinchidan, turizm iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri sanaladi. Har bir sayyoh o'z safarida turar joy, transport, ovqatlanish, ekskursiya, suvenir xarid qilish kabi xizmatlarga ehtiyoj sezadi. Bu xizmatlar orqali pul aylanishi kuchayadi, soliq tushumlari ortadi, natijada davlat byudjeti to'ldiriladi. Masalan, Tailand turizm sohasi hisobidan yiliga milliardlab dollar daromad ko'radi. Shu sababli, bu mamlakat turizmni iqtisodiy ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida rivojlantirmoqda. Ikkinchidan, mehmondo'stlik sohasining rivojlanishi xizmat ko'rsatish madaniyatiga bevosita ta'sir qiladi. Sayyohlarga xizmat ko'rsatuvchi xodimlar xorijiy tillarni o'rganishga, odob-axloqqa, muloqotga ko'proq e'tibor qaratadi. Bu esa jamiyatning umumiy

madaniy saviyasini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, Buxoroda sayyohlar bilan muloqot qiladigan ko'plab yoshlar ingliz va rus tillarini mustaqil o'rganishmoqda. Bu nafaqat shaxsiy rivojlanishga, balki xizmat ko'rsatish sifati ortishiga ham olib kelmoqda. Uchinchidan, turizm boshqa tarmoqlar bilan chambarchas bog'liq. Transport, qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik, tibbiyot, axborot texnologiyalari – bularning barchasi turizm bilan bevosita ishlaydi. Sayyoh keladigan joylarda yo'llar yangilanadi, mahalliy oziq-ovqat mahsulotlariga talab ortadi, esdalik sovg'alari tayyorlanadi, turistik ilovalar yaratiladi. Bu esa ko'plab sohalarning rivojlanishini rag'batlantiradi. Shuningdek, turizm yangi ish o'rinlari yaratilishiga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, yoshlar, ayollar va qishloq aholisi uchun bu soha katta imkoniyatlar yaratadi. Masalan, Samarqandda turistik mavsum paytida yuzlab mahalliy aholilar vaqtinchalik yoki doimiy ish bilan ta'minlanadi – yo'lboshchilik, mehmonxona xizmati, restoran va suvenir do'konlarida ishlash kabi. Bu orqali ishsizlik darajasi pasayadi va aholining daromad manbalari kengayadi. Turizm infratuzilma rivojiga ham katta turtki beradi. Sayyohlar keladigan hududlarda zamonaviy yo'llar, mehmonxonalar, internet, tibbiy xizmatlar zarur bo'ladi. Shu bois hukumatlar ushbu hududlarga e'tiborni kuchaytiradi. Masalan, O'zbekistonning Xiva shahrida turizmni rivojlantirish maqsadida yangi aeroport qurildi va bu nafaqat sayyohlarga, balki aholi uchun ham qulaylik yaratdi. Bu kabi loyihalar uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish uchun poydevor bo'ladi. Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda turizm muhim rol o'ynaydi. Turistik salohiyati yuqori bo'lgan hududlarga chet ellik tadbirkorlar mehmonxona, dam olish maskanlari yoki ko'ngilochar majmualar qurishni xohlashadi. Shunday sarmoyalar Gruziya va Turkiyada aynan turizm orqali iqtisodiyotni kuchaytirgan. O'zbekiston ham hozirda xorijiy investorlar uchun maxsus turistik zonalar yaratmoqda. Bu zonalarda soliq imtiyozlari va soddalashtirilgan tartiblar orqali investorlar jalb etilmoqda. Turizm madaniy merosni asrab-avaylashda ham muhim vosita hisoblanadi. Tarixiy obidalar, qadimiy shaharlar, milliy urf-odatlar sayyohlarni jalb qilgani sabab, hukumat va aholi bu merosni tiklashga intiladi. Masalan, Toshkent yaqinidagi Chorvoq hududida qadimiy obidalar saqlanib, turistlarga ko'rsatilmoqda, bu esa shu yerda yashovchi kishilarning g'ururini oshiradi. Madaniy merosni asrash orqali milliy qadriyatlar yangi avlodga yetkaziladi.

Shuningdek, turizm mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun ham qulay imkoniyat yaratadi. Odamlar oilaviy mehmon uylari ochadi, milliy taomlar tayyorlaydi, qo'lda yasalgan mahsulotlar sotadi. Bu esa daromadni oshirib, mahalliy iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Misol uchun, Qozog'istonning Almaty viloyatidagi qishloqlarda ekologik turizm hisobiga ko'plab oilalar o'z biznesini yo'lga qo'ygan va bu orqali o'z hayot sifatini yaxshilashga erishgan. Biroq turizmning rivojlanishi ekologik muammolarga ham olib kelishi mumkin. Sayyohlar sonining ortishi chiqindilar, tabiiy resurslar iste'molining ko'payishiga sabab bo'ladi. Shu sababli mas'uliyatli turizm — ya'ni tabiatga zarar yetkazmasdan sayohat qilish — zamonaviy talablardan biri hisoblanadi. Bunda chiqindilarni kamaytirish, ekologik transportdan foydalanish, mahalliy ekologik qoidalarga rioya qilish muhim sanaladi.

Raqamli texnologiyalar turizmda xizmat ko'rsatishni soddalashtirmoqda. Sayyohlar internet orqali mehmonxona bron qiladi, marshrut tanlaydi, to'lovlarni onlayn amalga oshiradi. Bu qulayliklar xizmat ko'rsatish sifatini oshiradi. Bugungi kunda, masalan, Toshkent shahrida ko'plab mehmonxonalar mobil ilovalar orqali xizmat ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, virtual ekskursiyalar, QR-kodli gidlar, mobil xaritalar kabi texnologiyalar sayyohlarga katta yengillik yaratmoqda. Agroturizm va ekologik turizm qishloq hududlarini jonlantiradi. Tabiat bilan bevosita tanishish, dehqonchilik hayotiga sho'ng'ish, sog'lom ovqatlanish sayyohlarni qiziqtiradi. Masalan, Namangan viloyatining Chust tumanida agroturizm orqali mahalliy bog'bonlar sayyohlarga xizmat ko'rsatmoqda. Bu nafaqat daromad keltirmoqda, balki ekologik fikrlashni rivojlantirmoqda. Turizm xalqaro muloqotni kuchaytiradi. Turli millat vakillarining bir-biri bilan tanishuvi, madaniyat almashinuvi orqali millatlararo totuvlik mustahkamlanadi. Bu ayniqsa, yoshlar orasida ochiqlik, bag'rikenglik, va madaniy xabardorlikni oshiradi. Sayohat orqali dunyoqarash kengayadi, stereotiplar kamayadi va xalqaro do'stlik mustahkamlanadi.

Turistik loyihalar mintaqaviy tengsizliklarni kamaytiradi. Agar faqat poytaxt emas, balki chekka hududlarda ham turizm rivojlantirilsa, bu joylarning iqtisodiy salohiyati oshadi, bandlik kuchayadi, infratuzilma yangilanadi. Masalan, Surxondaryo viloyatidagi Boysun tumani – uzoq va tog'li hudud bo'lsa-da, turizm tufayli jonlanmoqda. Bu orqali mintaqaviy farqlar yumshatilmoqda. Oxirgi jihat shuki, turizm barqaror rivojlanish davlat siyosatiga asoslanishi lozim. Strategik rejalashtirish, soliq imtiyozlari, qonunchilikdagi qulayliklar bu sohaga investitsiyalarni jalb etadi. Xususiy sektor va davlat o'rtasidagi hamkorlik orqali turizmning uzoq muddatli samaradorligi ta'minlanadi. Davlat turizm strategiyasini ishlab chiqib, u orqali infratuzilmaviy rivojlanish, ekologik muvozanat va ijtimoiy manfaatlarni uyg'unlashtirishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, turizm va mehmondo'stlik sohasi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda ko'p qirrali rol o'ynaydi: u daromad keltiradi, bandlikni oshiradi, madaniyatni targ'ib qiladi, ekologiyani muhofaza qiladi va xalqaro aloqalarni mustahkamlaydi. Bu sohalar ilmiy asoslangan strategiya, mas'uliyatli yondashuv va texnologik yutuqlar bilan yanada samarali rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dredge, D., Jenkins, J. (2007). *Tourism Planning and Policy*. John Wiley & Sons. – pp. 112–134.
2. Weaver, D. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. Elsevier Butterworth-Heinemann. – pp. 45–63.
3. Hall, C. M. (2008). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. Pearson Education. – pp. 154–172.
4. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). *Tourism and Sustainable Development Goals – Journey to 2030*. – pp. 9–27.
5. Sharpley, R. (2009). *Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability?* Earthscan. – pp. 78–95.

6. Gossling, S., Scott, D., Hall, C. M. (2015). Tourism and Water: Interactions, Impacts and Challenges. Channel View Publications. – pp. 102–118.
7. Mowforth, M., Munt, I. (2016). Tourism and Sustainability: Development, Globalisation and New Tourism in the Third World. Routledge. – pp. 219–240.
8. Tosun, C., Timothy, D. J. (2001). Shortcomings in Planning Approaches to Tourism Development in Developing Countries: The Case of Turkey. International Journal of Contemporary Hospitality Management, Vol. 13(7). – pp. 352–359.
9. Gössling, S. (2002). Global Environmental Consequences of Tourism. Global Environmental Change, Vol. 12(4). – pp. 283–302.
10. Uzbektourism. (2022). O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish bo'yicha davlat dasturi. – pp. 15–32.

TADBIRKORLIK SUB'YEKTLARINING BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Mamajonov Ravshanjon Isroiljon o'g'li
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada turistik xizmatlar sohasida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik sub'yektlarining boshqaruv tizimi tahlil qilingan. Sohadagi mavjud muammolar aniqlangan hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Shuningdek, turizmda boshqaruv sohasini raqamlashtirish, xodimlarning malakasini oshirish va xizmat sifatini yaxshilash masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: turizm, tadbirkorlik subyekti, boshqaruv tizimi, xizmatlar sifati, raqamlashtirish, innovatsiya.

Annotation. This article analyzes the management system of business entities operating in the field of tourism services. The existing problems in the industry have been identified and proposals for their elimination have been developed. The issues of digitalization of the tourism management sector, staff training and service quality improvement were also discussed.

Keywords: tourism, business entity, management system, service quality, digitalization, innovation.

Аннотация. В данной статье анализируется система управления хозяйствующими субъектами, осуществляющими деятельность в сфере туристских услуг. Выявлены существующие проблемы в отрасли и разработаны предложения по их устранению. Также были рассмотрены вопросы цифровизации сферы управления в туризме, повышения квалификации персонала и повышения качества обслуживания.

Ключевые слова: туризм, субъект предпринимательства, система управления, качество услуг, цифровизация, инновации.

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasi, xususan, turizm sohasining rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ushbu yo'nalishdagi islohotlar natijasida ko'plab tadbirkorlik sub'yektlari tashkil etilib, xizmatlar turlari kengaymoqda. Biroq, ularning boshqaruv tizimi hamon samaradorlik nuqtai nazaridan to'liq takomillashmagan. Shu bois, mazkur maqolada turistik xizmatlar misolida tadbirkorlik sub'yektlarining boshqaruv tizimini takomillashtirish zarurati tahlil qilinadi.

Turistik xizmatlar bozori holati va rivojlanish tendensiyalari. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, so'nggi yillarda O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar soni ortmoqda. Bu esa turizm sub'yektlariga bo'lgan talabni oshirmoqda. Shu bilan birga, ko'plab kichik va o'rta biznes vakillari turizm xizmatlari ko'rsatishga kirishmoqda. 2024-yilda O'zbekiston 8,2 milliondan ortiq xorijiy sayyohni qabul qildi, bu 2023-yilga nisbatan 1,6 millionga ko'pdir. Bu o'sish mamlakatning turizm infratuzilmasini rivojlantirish va xalqaro aloqalarni mustahkamlashga qaratilgan sa'y-harakatlari natijasidir. 2025-yilda esa 12 million xorijiy sayyohni jalb qilish rejalashtirilmoqda. Bu maqsadga erishish uchun Rossiyadan 1 million sayyohni jalb etish, ichki turizmni 23 millionga yetkazish va turizm xizmatlari eksportini 3,5 milliard AQSH dollariga oshirish ko'zda tutilgan.

2024-yilda O'zbekistonga eng ko'p sayyohlar quyidagi mamlakatlardan tashrif buyurdi:

- Tajikiston: 1,878,000 sayyoh
- Qirg'iziston: 1,870,000 sayyoh
- Qozog'iston: 1,260,000 sayyoh
- Rossiya: 686,700 sayyoh
- Turkiya: 95,700 sayyoh
- Xitoy: 57,700 sayyoh
- Hindiston: 55,900 sayyoh

Xususan, Xitoydan kelgan sayyohlar soni 63,1% ga oshib, 57,700 nafarga yetdi, bu esa Xitoy MDH dan tashqari eng yirik sayyohlar manbaiga aylantirdi.

2024-yilda turizm sohasiga 6,5 trillion so'm investitsiya kiritilib, 24,000 o'rinli mehmonxonalar ishga tushirildi. 2025-yilda esa 30,000 qo'shimcha o'rinli mehmonxonalarni qurish rejalashtirilgan. Shu bilan birga, Swissôtel, Sheraton, Ritz-Carlton, Novotel, Pullman, Marriott, ibis va Mercure kabi 23 ta xalqaro mehmonxona brendlari O'zbekistonga kirib kelmoqda.

O'zbekiston 2025-yilgacha quyidagi yangi turizm yo'nalishlarini rivojlantirishni rejalashtirmoqda:

- Geologik turizm: konlar va sanoat ob'ektlariga sayohatlar;
- Sanoat va ilmiy turizm: ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar;
- Harbiy turizm: harbiy poligonlarga tashriflar va otish mashg'ulotlari.

Bundan tashqari "Sayohat qil O'zbekiston bo'ylab" dasturi doirasida ekoturizm va ichki turizmga alohida e'tibor qaratilmoqda. Zomin, Forish, Baxmal tumanlari va Aydar-Arnasoy ko'llar tizimida yangi turistik zonalar barpo etilmoqda. Bu loyihalar doirasida kelajakda 25 mingta yangi ish o'rni yaratish rejalashtirilgan.

Boshqaruv tizimidagi dolzarb muammolar. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlik sub'yektlarida quyidagi muammolar mavjud:

Strategik rejalashtirishning yetishmasligi. Ko'plab turistik korxonalarda uzoq muddatli strategik rejalashtirish amaliyoti yo'lga qo'yilmagan. Bu esa kompaniyaning rivojlanish yo'nalishini belgilashda, investitsiyalarni jalb qilishda va raqobatchilar bilan samarali kurashishda muammolarga olib keladi. Aksariyat hollarda tadbirkorlar qisqa muddatli foyda olishga intiladi, bu esa barqarorlikni ta'minlamaydi.

Xodimlarning past malakasi. Turizm sohasida faoliyat yuritayotgan boshqaruvchilar va xodimlarning malakasi yetarli darajada emas. Ayniqsa, servis madaniyati, chet tillarni bilish, zamonaviy boshqaruv yondashuvlari (agile, lean management) bo'yicha bilimlar kam. Bu holat xizmat ko'rsatish sifati va mijozlar ehtiyojini to'liq qondirishda to'siq bo'lmoqda.

Bozor va mijozlar ehtiyojlarini o'rganishning yetarli darajada emasligi. Ko'pgina turistik tashkilotlar o'z mijozlarining ehtiyojlari, odatlari va kutganlarini chuqur o'rganmaydi. Natijada, xizmatlar "bir qolipdagi" takliflarga aylanadi va individual yondashuvlar yetishmaydi. Boshqaruv tizimi bu borada marketing va analitika bilan chambarchas bog'liq bo'lishi lozim.

Ichki nazorat va audit tizimlarining zaifligi. Korxonalar o'z faoliyatining samaradorligini muntazam tahlil qilmaydi. Ichki audit tizimlari yo'qligi yoki samarasizligi sababli, xodimlar faoliyatida va xizmat ko'rsatishda aniqlanmagan kamchiliklar davom etadi. Bu esa moliyaviy yo'qotishlar va mijozlar ishonchini yo'qotishga olib keladi.

Innovatsion yondashuvlarning cheklanganligi. Turistik xizmatlar ko'rsatuvchi sub'yektlarning aksariyati an'anaviy boshqaruv modellari bilan ishlamoqda. Innovatsiyalar, startaplar, sun'iy intellekt, big data, virtual haqiqat kabi zamonaviy texnologiyalar hali keng joriy etilmagan. Bu esa mijozlar talabiga javob bera olmaslik va xizmatlar jozibadorligini yo'qotishga olib keladi.

Tashqi muhitdagi o'zgarishlarga moslashuvchanlikning pastligi. Global pandemiya, geosiyosiy o'zgarishlar yoki iqtisodiy inqirozlar davrida aksariyat turistik sub'yektlar o'z faoliyatini tezda qayta yo'lga qo'yishda qiynaldi. Buning asosiy sababi boshqaruv tizimining inqirozli holatlarga tayyor emasligidadir. Antikrizis strategiyalarning mavjud emasligi katta xatarlarni keltirib chiqardi.

Taklif va tavsiyalar. Tadbirkorlik sub'yektlari boshqaruv tizimini takomillashtirish uchun quyidagilarni taklif qilamiz:

- innovatsion boshqaruv tizimlarini joriy etish: CRM tizimlari, avtomatlashtirilgan buyurtma va rezervatsiya platformalari.

- xodimlar malakasini oshirish: maxsus treninglar, chet tilini o'rgatish, mijozlar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish.

- marketing strategiyasini kuchaytirish: ijtimoiy tarmoqlar, onlayn reklama va brendlashtirish orqali turistlarni jalb qilish.

- hamkorlik tarmog'ini kengaytirish: boshqa xizmat ko'rsatuvchi sub'yektlar (mehmonxonalar, transport kompaniyalari, restoranlar) bilan klaster asosida ishlash.

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, turistik xizmatlar ko'rsatish bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlik sub'yektlarining boshqaruv tizimi hozirgi globallashuv va raqobat kuchaygan davrda chuqur islohotlarga muhtoj. Mavjud boshqaruv amaliyotida strategik yondashuvlarning yetishmasligi, xodimlar malakasining pastligi, marketing va innovatsion texnologiyalarning sustligi samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

So'nggi yillarda turizm sohasi bo'yicha davlat tomonidan ko'rilayotgan keng ko'lamli chora-tadbirlar jumladan, yirik investitsiyalar, xalqaro mehmonxona brendlarining kirib kelishi, yangi yo'nalishlarning rivojlanishi soha sub'yektlari oldiga zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish zaruratini qo'yimoqda. Shu bois, ushbu maqolada ilgari surilgan takliflar – innovatsion boshqaruv usullarini joriy qilish, xizmatlarni raqamlashtirish, xodimlar salohiyatini oshirish, mijozga yo'naltirilgan marketing strategiyalarini shakllantirish va klaster asosida hamkorlikni rivojlantirish – amaliyotda tatbiq qilinsa, bu turizm sohasida faoliyat yurituvchi tadbirkorlik sub'yektlarining raqobatbardoshligini oshirib, xizmatlar sifatini sezilarli darajada yaxshilashga xizmat qiladi.

Shuningdek, boshqaruv tizimida raqamli texnologiyalar, CRM, big data, sun'iy intellekt kabi ilg'or vositalardan foydalanish orqali mijozlarga yo'naltirilgan, moslashuvchan va natijador tizim yaratish imkoniyati mavjud. Bu esa nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki milliy turizm brendining xalqaro maydonda mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 4-yanvardagi PQ-5611-son qarori – <https://lex.uz/docs/4666842>
2. World Bank. The Economic Impact of Tourism in Developing Countries, 2023 – <https://www.worldbank.org/en/topic/tourism>
3. Turizm qo'mitasi rasmiy statistik hisobotlari, 2024 – <https://uzbektourism.uz>
4. Abdurahmonov Q.X. Xizmatlar sohasida menejment. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. – 220 b.
5. Islomov I. Raqamli iqtisodiyotda xizmatlar sektori. – Toshkent: Fan va taraqqiyot, 2023. – 176 b.
6. Statistika agentligi ma'lumotlari – <https://stat.uz/uz>
7. UNWTO. Tourism and Development in the Digital Era, 2023 – <https://www.unwto.org>
8. Times of Central Asia – "China becomes top non-CIS country for tourists visiting Uzbekistan" Manba: <https://timesca.com/uzbekistan-welcomes-6-5-million-tourists-in-10-months-of-2024-with-china-leading-growth-outside-cis>
9. UzDaily.com – "Uzbekistan to attract 12 million foreign tourists in 2025" Manba: <https://uzdaily.uz/en/uzbekistan-to-attract-12-million-foreign-tourists-in-2025>

TURIZM VA MEHMONDO`STLIKNING MAMLAKAT IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA`SIRI VA BARQAROR RIVOJLANISHDAGI O`RNI

Baymirzayev Dilmurod Nematovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Namangan davlat universiteti, Menejment kafedrası
dilnazdon@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6707-5109

Davlatova Shohsanam Bahodirjon qizi

Namangan davlat universiteti "Turizm va mehmondo'stlik"
mutaxassisligi magistranti

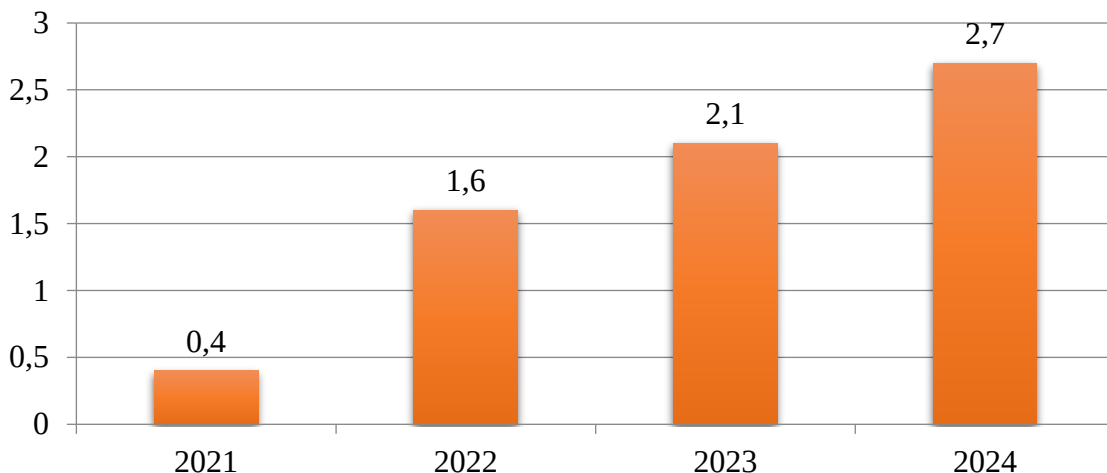
Annotatsiya. Mazkur maqolada turizm va mehmondo'stlik sohasining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ko'rsatadigan ta'siri hamda barqaror rivojlanishdagi o'rni tahlil qilingan. Unda turizmning yalpi ichki mahsulotga qo'shgan hissasi, yangi ish o'rinlari yaratishdagi o'rni, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, xizmatlar eksportini kengaytirish kabi iqtisodiy afzalliklari yoritilgan. Shuningdek, sohaning ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, madaniy merosni saqlash, mintaqaviy tenglikni rag'batlantirish va ekologik muvozanatni qo'llab-quvvatlashdagi vazifalari keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: turizm, mehmondo'stlik, yalpi ichki mahsulot, infratuzilma, tovar va xizmatlar eksporti, barqaror turizm, turmush darajasi, madaniy meros, sayyohlar oqimi.

So'nggi yillarda turizm va mehmondo'stlik sohasi dunyo miqyosida iqtisodiyotning eng istiqbolli va tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, bu tarmoq nafaqat xizmat ko'rsatish sohasining muhim bo'g'ini, balki milliy iqtisodiyot uchun strategik daromad manbai hamdir. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun turizm va mehmondo'stlik sohasining rivoji iqtisodiy o'sish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyat kasb etadi. Turizm va mehmondo'stlik sohasining rivojlanishi mamlakatlar uchun iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy foyda keltiradi. U transport, mehmonxona xizmatlari, oziq-ovqat, san'at va madaniyat sohalarga ta'sir qiladi. O'zi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi, lekin shu bilan birga ekologik va madaniy ta'sirlar ham bo'lishi mumkin. O'zbekiston kabi mamlakatlarda turizm va mehmondo'stlik sohasi rivojlanishi uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud. Yangi turistik infratuzilma, ekskursiyalar va madaniy tadbirlar orqali xalqaro sayyohlarni jalb qilish mumkin.

Turizm va mehmondo'stlikning o'rni va mohiyati zamonaviy iqtisodiyotda juda katta ahamiyatga ega, nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy, madaniy va ekologik jihatdan ham muhim rol o'ynaydi. Shuni ta'kidlash joizki, turizm va mehmondo'stlik sohasi o'zining mohiyati bilan turli sohalarda samarali rivojlanishni ta'minlaydi va bir

qator foydali natijalarga olib keladi. Ayniqsa turizm va mehmondo'stlik sohaning iqtisodiy ahamiyati juda yuqori hisoblanadi. 2024-yilda 7 million 957 mingdan ortiq chet el fuqarolari O'zbekistonga turli maqsadlarda tashrif buyurdi va o'tgan yilning mos davriga nisbatan 20.1% ga oshgan. 2024-yilda O'zbekiston yalpi ichki mahsuloti 115 mlrd dollarga yetdi va ushbu sayyohlar mamlakatga taxminan 2 milliard AQSh dollari daromad keltirdi, bu esa YaIMning 3,5% atrofini tashkil etdi (1-rasm).

1-rasm. 2021-2024-yillarda O'zbekiston Respublikasi YaIMda turizm sohasining hissassi (mlrd. so'm)

Turizm va unga yondosh sohalarda 51 mingga yaqin yangi ish o'rinlari tashkil etildi va bu 2024-yilning o'zida yaratilgan ish o'rinlari hisoblanadi. 700 ta yangi litsenziyalangan gidlar tayyorlandi, ularning umumiy soni 3200 taga ko'paydi va 866 ta yangi sayyohlik agentliklari tashkil etilib ularning umumiy soni 3686 taga yetdi. Bu esa bandlik darajasining oshishiga xizmat qildi.

O'z navbatida turizm va mehmondo'stlik sohasining rivoji infratuzilma rivojlanishiga o'zining yuksak hissasini qo'shdi. O'zbekistonda 2024-yil davomida 124 ta mehmonxona, 239 ta hostel ishga tushirildi. Umumiy joylashtirish vositalari soni 6100 dan ortiq, o'rinlar esa 161000 taga yetdi.

Turizm va mehmondo'stlik nafaqat xizmatlar eksporti, balki mahalliy mahsulotlar eksporti uchun ham muhim kanaldir. Sayyohlar o'zlari tashrif buyurayotgan hududdagi milliy mahsulotlarni sotib olishadi. Bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilarga qo'shimcha daromad manbai bo'lib xizmat qiladi. Masalan, O'zbekistonda milliy qo'l san'ati, taomlar va suvenirlar sayyohlar orasida katta talabga ega bo'lib, mahalliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekistonda sayyohlar sonining ortishi bilan transport infratuzilmasi ham modernizatsiya qilinmoqda, yangi yo'llar qurilmoqda, temiryo'l va aviatsiya sohalariga sarmoyalar kiritilmoqda. Bu nafaqat turizmni rivojlantirish, balki aholi uchun qulay transport tarmoqlarini yaratish uchun ham muhimdir.

Sayyohlar tomonidan iste'mol qilinadigan xizmatlar va mahsulotlar mahalliy ishlab chiqaruvchilarga qo'shimcha daromad olib keladi. O'zbekistonda bu jarayon, ayniqsa, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, oziq-ovqat sanoati va qo'l san'ati kabi sohalarda sezilarli. Shuningdek, yangi investitsiyalar va turistik ehtiyojlar mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Turizm va mehmondo'stlik sohasi ijtimoiy rivojlanishda ham katta o'ringa ega. U odamlarning bir-birini yaxshiroq tushunishiga yordam beradi, madaniy almashish orqali xalqlar o'rtasida do'stlik va hamjihatlikni mustahkamlashga hissa qo'shadi. Bu ta'sir jamiyatning turli qatlamlari, madaniy merosi, ta'lim tizimi va turmush darajasiga bevosita bog'liq. Shuningdek, turizm joylarda ijtimoiy infratuzilmaning yaxshilanishiga olib keladi. Tabiiyki, bu jamiyatning yashash sifatini oshiradi. Turizm sohasida yangi ish o'rinlarining yaratilishi aholining daromad manbalarini kengaytiradi. Ayniqsa, xizmat ko'rsatish, hunarmandchilik, transport, ovqatlanish va yo'llovchilik (gidlik) sohalarida ishga joylashish imkoniyati ortadi. Bu esa oilaviy byudjetni mustahkamlab, turmush sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Turizm va mehmondo'stlik sohasi, ayniqsa, ayollar va yoshlar uchun o'zini namoyon qilish va iqtisodiy faoliyatda qatnashish imkoniyatlarini yaratadi. Oilaviy mehmon uylari, milliy taomlar tayyorlash, milliy liboslar tikish va sotish, qo'lda ishlangan suvenirlar tayyorlash kabi faoliyatlar ko'plab ayollarning daromad topish vositasiga aylangan. Xorijiy sayyohlarning mamlakatga tashrifi madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi. Mahalliy aholi boshqa xalqlarning madaniyati, urf-odatlar va tiliga nisbatan hurmat va bag'rikenglik ruhida tarbiyalanadi. Shu bilan birga, o'z milliy qadriyatlarini qadrlash hissi kuchayadi.

Turizm tarixiy obidalar, qadimiy shaharlar va milliy an'analarni ommalashtiradi. Sayyohlar oqimi tarixiy yodgorliklarni saqlab qolish, ularni restavratsiya qilish va targ'ib etishga turtki bo'ladi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi, amaliy san'at, urf-odat va bayramlarni jonlantirishda turizmning o'рни beqiyosdir. Sayyohlik rivojlangan hududlarda yo'llar, suv va elektr tarmoqlari, internet aloqasi, sog'liqni saqlash va transport xizmatlari yaxshilanadi. Bu esa nafaqat sayyohlar, balki mahalliy aholining ham hayot sifatini oshiradi. Ayniqsa, chekka va tog'li hududlar rivojlanishiga kuchli turtki beradi. Shuni ta'kidlash joizki, turizm va mehmondo'stlikning rivojlanishi natijasida soha uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash zarurati ortadi. Bu esa oliy o'quv yurtlari va kasb-hunar markazlarida yangi yo'nalishlarning ochilishiga sabab bo'ladi. Xorijiy tillarni o'rganish, mijozlarga xizmat ko'rsatish madaniyati va menejment bo'yicha bilimlar oshiriladi.

Turizm va mehmondo'stlik sohasining rivojlanishi mamlakat barqaror rivojlanishining muhim omili sifatida e'tirof etilmoqda. Barqaror rivojlanish deganda – jamiyatning ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlarini muvozanatli tarzda ta'minlovchi, kelajak avlodlarning imkoniyatlariga putur yetkazmaydigan taraqqiyot tushuniladi. Tabiatga zarar yetkazmagan holda sayyohlikni rivojlantirish — barqaror turizmning asosiy tamoyillaridan biridir. Bu orqali tabiat muhofazasi va aholi daromadlari o'rtasida muvozanat yaratiladi. Barqaror rivojlanish, shuningdek, milliy va madaniy boyliklarni saqlab qolishni ham o'z ichiga oladi. Turizm tarixiy obidalar, urf-odatlar va an'analarni iqtisodiy jihatdan qadrlashga olib keladi. Bu esa ularni avloddan-avlodga yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, sayyohlar madaniy merosga e'tibor qaratgani uchun hukumatlar va xususiy sektor bu sohani asrashga ko'proq sarmoya yo'naltiradi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, turizm va mehmondo'stlik sohasi zamonaviy davrda nafaqat dam olish va sayohat vositasi, balki mamlakatlarning

iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishida muhim strategik tarmoq sifatida qaralmoqda. Ushbu sohaning kompleks ta'siri jamiyat taraqqiyotining barcha asosiy yo'nalishlariga ijobiy hissa qo'shmoqda. Barqaror turizm konsepsiyasi asosida olib borilayotgan ishlar, sayyohlik faoliyatini ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan muvozanatli tarzda yo'lga qo'yish imkonini bermoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, so'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, xorijiy sayyohlar oqimi va turizm eksporti sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu esa hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar va strategik dasturlar samaradorligidan dalolat beradi. Shu nuqtai nazardan, turizmni faqat daromad keltiruvchi soha sifatida emas, balki ijtimoiy adolat, ekologik barqarorlik va iqtisodiy taraqqiyotning muvozanatli modeli sifatida qarash lozim. Kelgusida ham turizm sohasini ilmiy asosda, barqaror rivojlanish mezonlari asosida rivojlantirish – har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Juraqulova F. O'zbekistonda turizm sohasini isloh qilish. Международный научный журнал № 1(100), част 1 «Научный Фокус» 2023.
2. Mamatqulov X.M. Turizm infratuzilmasi. Ma'ruzalar kursi. Samarqand, SamISI 2009, 13.
3. Mamatqulov X.M, Bektemirov A.B, Tuxliyev I.S, Norchayev A.N, Xalqaro turizm.Darslik.–T.:Ozbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti,2009. 192 b.
4. Boltabayev M.R, Tuxliyev I.S, Safarov B.Sh.,Abduxamidov S.A . Turizm: nazariya va amaliyot. Darslik. Toshkent: Fan va texnologiya,2018. 332 bet.
5. Mamatqulov X.M. Xizmat ko'rsatish sohasiga oid atamalar va iboralar izohli lug'ati. - T.: Iqtisod- moliya, 2010, 397 bet.
6. Abdurakhmanov K., Eshtayev A. Management and Marketing of tourism: Tutorial. - Kuala-Lumpur.:UCSI Publishing House, 2013,277.
7. Juraqulova F. “O'zbekistonning xaqaro turizm sohasida xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar bilan hamkorligi.” Pedagog respublika ilmiy jurnali. 2023.
8. Sharopov M. Barqaror rivojlanish va turizmning integratsiyasi. – “Ilm ziyo nuri” jurnali, 2022, №3, 45–52-betlar.
9. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi rasmiy sayti: www.tourism.gov.uz
- 10.Davlat statistika qo'mitasi rasmiy sayti: www.stat.uz

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH YECHIMLARI VA INNOVATSION YONDASHUVLAR: INVESTITSIYALAR, HAMKORLIK VA TEKNOLOGIYALAR

TURIZM XIZMATLARINI STANDARTLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Abdullayev Zafarbek Safibullayevich,

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrası

zafarbek.abdullayev555@gmail.com

ORCID: 0009-0000-2685-5398

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm xizmatlarini standartlashtirishning nazariy asoslari, uning iqtisodiy, ijtimoiy va raqobatbardoshlik mezonlari asosidagi o'zni, milliy va xalqaro standartlar tizimi bilan uyg'unligi tahlil etiladi. Standartlashtirish turizm sohasida xizmatlar sifati, xavfsizligi, ekologik barqarorligi va investitsion jozibadorlikni oshirishning muhim boshqaruv vositasi sifatida qaraladi. O'zDSt 3220:2023, ISO 9001, ISO 14001, ISO 18513 kabi standartlar orqali mehmonxona, gastronomik va transport xizmatlarining barqarorligi ta'minlanadi [3], [4],[5] Shuningdek, maqolada O'zbekistonda STQ-4 texnik qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan standartlar, ularning xalqaro UNWTO va ISO talablariga mosligi, hamda ularning amaliy samarasiga oid misollar keltirilgan. Ekoturizm, halal turizm, "Green Key" va "Halal Tourism" kabi eko-sertifikatlar yordamida mahalliy xizmat ko'rsatuvchi subyektlarning xalqaro reyting va marketing platformalarida raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari ochib berilgan [8], [9]. Xulosa tariqasida, maqola turizm infratuzilmasiga investitsiyalarni jalb qilish, hamkorlikni kuchaytirish va texnologik innovatsiyalarni tatbiq etishda standartlashtirishning nazariy va amaliy ahamiyatini asoslaydi.

Kalit so'zlar: Standartlashtirish, turizmda standartlashtirish, xizmatlar sifati, majburiy standartlar, ixtiyoriy standartlar, O'zDSt 3220:2023, ISO 9001, ISO 14001, ISO 18513, ISO 13811, STQ-4 texnik qo'mitasi, milliy va xalqaro standartlar, atamashunoslik standarti, turizmda barqarorlik, xalqaro sertifikatlar, UNWTO standartlari, turizmni boshqarish tizimi.

Standartlashtirish — bu mahsulotlar, xizmatlar, ishlab chiqarish jarayonlari, boshqaruv tizimlari, ekologik faoliyat va boshqa turdagi texnik hamda ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar bo'yicha yagona talablar, me'yorlar, qoidalar va texnik reglamentlarni ishlab chiqish, ularni rasmiylashtirish va amaliyotga tatbiq etishni nazarda tutuvchi kompleks boshqaruv tizimidir [1]. U, eng avvalo, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida muvofiqlikni ta'minlash orqali umumiy sifatlilik darajasini oshirishga xizmat qiladi [2].

Ushbu tizim nafaqat texnik standartlarni belgilaydi, balki mahsulot va xizmatlarning iste'molchi ehtiyojlariga mosligini ta'minlash, ularning xavfsizligini kafolatlash, shuningdek, xalqaro savdoda tan olinadigan me'yorlarni shakllantirish orqali iqtisodiyotni raqobatbardosh qilishga zamin yaratadi. Standartlashtirish milliy

iqtisodiyotning strukturaviy samaradorligini oshiribgina qolmay, balki tashqi bozorga integratsiyalashuvi uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

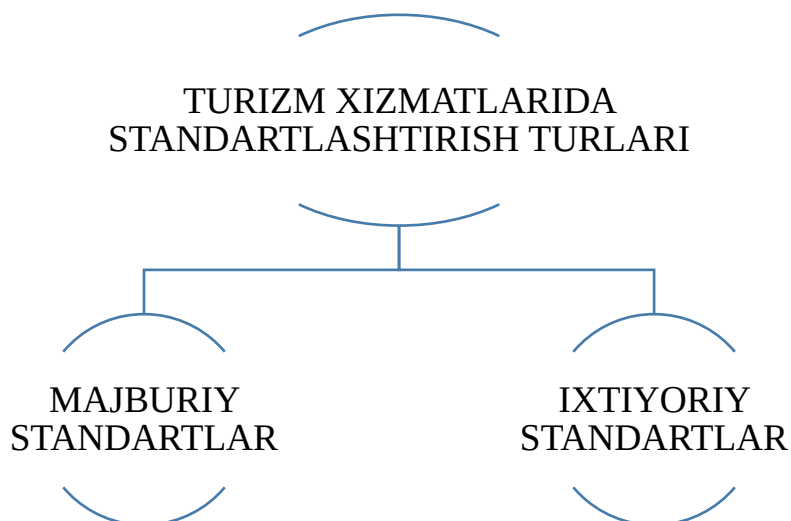
Bundan tashqari, standartlashtirish atrof-muhit muhofazasiga oid me'yorlarni ishlab chiqish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va barqaror rivojlanish tamoyillarini hayotga tatbiq etish bilan bevosita bog'liq. Zero, ushbu tizim ekologik xavfsizlikni ta'minlash, energiya tejamkor texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish borasida ham muhim rol o'ynaydi.

Xususan, **turizm sohasida standartlashtirish** — xizmat ko'rsatishning barcha bosqichlarini yagona tartibga solish orqali, xizmatlar sifati, xavfsizligi va ishonchliligini ta'minlashning asosiy vositasi hisoblanadi. Ushbu jarayon orqali sayyohlik infratuzilmasi ishonchli va barqaror me'yorlarga asoslanadi, xizmatlar sifati esa mahalliy va xalqaro talablar bilan uyg'unlashadi [10].

Standartlashtirish yordamida nafaqat mehmonxona va restoran xizmatlari, balki ekskursiya, transport, gigiyena, oziq-ovqat, ekologik muhofaza va mijozlarga muomala kabi jihatlar ham yagona me'yorlar asosida shakllanadi. Bu esa iste'molchilar ya'ni mahalliy va xorijiy sayyohlar huquqlarini ishonchli himoya qilish, ularning xavfsizligini ta'minlash va xizmatlardan qoniqish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, standartlashtirish turizm sohasining xalqaro bozorga integratsiyalashuvini yengillashtirib, mamlakatning umumiy turistik imijini oshirishga, turistik obyektlar va xizmatlarning global miqyosda tan olinishi va e'tirof etilishiga olib keladi.

Bu jarayonda sifat menejmenti tizimlari (ISO 9001), ekologik me'yorlar (ISO 14001, ISO 13811), xizmat ko'rsatish etikasiga oid tamoyillar va xavfsizlik protokollari muhim ahamiyat kasb etadi. Ular orqali xizmat ko'rsatish jarayonining shaffofligi, baholanishi va nazorat qilinuvchanligi oshadi, bu esa sayyohlik faoliyatining samaradorligini ta'minlaydi.

1-rasm. Turizm xizmatlarida standartlashtirish turlari

Keyingi bo'limda biz standartlarning turli toifalari, ya'ni majburiy va ixtiyoriy standartlar o'rtasidagi farq, ularning huquqiy maqomi va turizmda amaliy qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumot beramiz.

Standartlar o'zining huquqiy kuchi va amaliy tatbiq doirasiga qarab bir nechta asosiy toifalarga ajratiladi. Ularning eng muhimlaridan biri bu — **majburiy (normativ) standartlar** bo'lib, ular davlat tomonidan qonunchilik asosida rasmiy ravishda tasdiqlanadi va barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar, shuningdek, davlat tashkilotlari tomonidan qat'iy bajarilishi talab etiladi.

Majburiy standartlar xalq salomatligi, xavfsizlik, ekologik muhofaza va ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ularning buzilishi ma'muriy yoki jinoiy javobgarlikka olib kelishi mumkin. Bu toifadagi standartlarga, masalan, **sanitariya-gigiyena normalari, yong'inga qarshi xavfsizlik qoidalari, mehnatni muhofaza qilish me'yorlari** va **atrof-muhitga ta'sirni cheklashga doir ekologik talablar** kiradi. Ayniqsa, turizm va mehmondo'stlik sohasida mehmonxona va umumiy ovqatlanish korxonalarining sanitariya holati, oziq-ovqat sifati va xavfsizligi bo'yicha belgilangan majburiy standartlarga amal qilinishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur standartlar xizmatlar sifatini minimum darajada kafolatlaydi va davlatning fuqarolar oldidagi ijtimoiy mas'uliyatini aks ettiradi. Shuningdek, ular muayyan sohalarida nazorat va litsenziyalash mexanizmlarini samarali tashkil etishga imkon beradi.

Boshqa bir muhim toifa bu **ixtiyoriy standartlar** bo'lib, ular kompaniya yoki tashkilotning tashabbusi bilan joriy etiladi va asosan raqobatbardoshlikni oshirish, iste'molchiga yuqori sifatli xizmat ko'rsatish, hamda ijtimoiy va ekologik mas'uliyatni namoyon etish maqsadida qo'llaniladi. Ushbu standartlar kompaniya imidjini yaxshilaydi, ichki boshqaruvni tartibga soladi va bozor ishtirokchilari orasida ishonchli hamkor sifatida e'tirof etilishiga xizmat qiladi.

Misol uchun, **ISO 9001** – sifat menejmenti tizimi orqali tashkilotlar mahsulot va xizmatlar sifatini uzluksiz yaxshilashga yo'naltirilgan boshqaruv tizimini joriy etadi. **ISO 14001** esa ekologik menejment tizimi sifatida korxonaning atrof-muhitga ta'sirini minimallashtirishga, barqaror rivojlanish maqsadlariga xizmat qilishga qaratilgan.

Turizm sohasida ixtiyoriy standartlar, jumladan, yuqori darajadagi xizmat ko'rsatish (servis), mijoz bilan ishlash madaniyati, ekologik muhofaza choralari joriy etish orqali turistik obyektlarni xalqaro tan olinadigan mezonlarga moslashtirishda muhim rol o'ynaydi. Bunday standartlar xizmatlar darajasini belgilangan mezonlar asosida baholash imkonini beradi va ularni sertifikatlash orqali xorijiy sayyohlar ishonchini qozonishga xizmat qiladi.

Shu boisdan ixtiyoriy standartlar joriy etilgan mehmonxonalar, turfirmalar va boshqa turistik obyektlar sertifikatlash jarayonida ustunlikka ega bo'lib, xalqaro reytinglar, bronlashtirish platformalari va marketing tarmoqlarida yuqori o'rin egallaydi.

O'zbekiston Respublikasi turizm sohasida xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, xalqaro talab va standartlarga mos ravishda rivojlanishini ta'minlash maqsadida bir

qator milliy va xalqaro standartlarni amaliyotga joriy qilgan. Bu standartlar nafaqat xizmat ko'rsatish darajasini belgilaydi, balki turistik obyektlarning infratuzilmasi, sanitariya-gigiyena holati, ekologik barqarorligi va mijozlar ehtiyojlariga javob berish darajasini ham tartibga soladi. Quyida amalda bo'lgan asosiy standartlar keltiriladi:

O'zDSt 3220:2023 – “Turizm xizmatlari. Umumiy talablar” standarti turizm sohasidagi joylashtirish vositalarining xizmat ko'rsatish sifatiga doir umumiy talablarni belgilaydi. Ushbu hujjat mehmonxonalar, mehmon uylari, hostellar, sanatoriyalar va boshqa turistik joylashtirish obyektlarida mehmonlarga ko'rsatiladigan xizmatlar turlarini, xizmat ko'rsatish darajasi, xavfsizlik choralari, sanitariya-gigiyena shartlari, xizmat ko'rsatuvchi xodimlarning malakasi va mijozlarga xizmat ko'rsatish etikasiga oid me'yorlarni o'z ichiga oladi.

Bu standartning joriy etilishi milliy turizm infratuzilmasining sifat jihatidan yaxshilanishiga, xorijiy sayyohlar ishonchini oshirishga, hamda xalqaro reytinglarda yuqori baho olish imkoniyatiga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu standart turistik xizmatlarning barqarorligi va muvofiqligini ta'minlashda, turizm sektorida xizmat ko'rsatish jarayonlarini yagona tizimga solishda asosiy vositalardan biridir.

O'zbekistondagi eng yirik turizm loyihalaridan biri bo'lgan “Silk Road Samarkand” majmuasi bir necha modulli mehmonxonalarni o'z ichiga oladi [7]. Ushbu majmua O'zDSt 3220:2023 standartida belgilangan quyidagi talablar asosida baholanmoqda:

- Har bir mehmonxonaning xizmat turlari, gigiyenik shart-sharoitlari va xavfsizlik standartlari;
- Xodimlarning malakasi va mijozlarga xizmat ko'rsatish etikasiga qo'yilgan talablar;
- Texnik xizmat ko'rsatish va xizmatlar sifati monitoringi.

O'zDSt ISO 18513:2017 – “Turizm xizmatlari. Atamashunoslik” standarti turizm sohasi uchun maxsus atamalarni yagona me'yor asosida belgilaydi. Ushbu standart xalqaro tajribaga asoslangan holda ishlab chiqilgan bo'lib, mehmonxona va boshqa joylashtirish vositalarida xizmat ko'rsatish jarayonida qo'llaniladigan tushuncha va terminlarning aniqligi va izchilligini ta'minlashga qaratilgan.

Bu standart, ayniqsa, ko'p tilda xizmat ko'rsatiladigan yoki xalqaro mehmonlarni qabul qiladigan joylarda atamalarning noto'g'ri talqin qilinishining oldini olish, xizmat ko'rsatish jarayonida tushunmovchiliklar yuzaga kelmasligini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, u turizm sohasi bo'yicha ta'lim beruvchi muassasalar, sertifikatlash tashkilotlari va marketing sohasida faoliyat yurituvchi subyektlar uchun ham asosiy metodik manba sifatida xizmat qiladi.

O'zDSt ISO 13811:2022 – “Joylashtirish vositalariga ekologik talablar” standarti joylashtirish vositalarida ekologik xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan [6]. Ushbu standart joylashtirish obyektlarida atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish, chiqindilarni boshqarish, energiya va suv resurslaridan oqilona foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va yashil texnologiyalarni joriy etishga doir tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Mazkur standart ISO/TS 13811:2015 xalqaro texnik spetsifikatsiyasiga asoslanib tayyorlangan bo'lib, mehmonxonalar, dam olish maskanlari, sanatoriyalar

va boshqa joylashtirish vositalarining ekologik jihatdan barqaror faoliyat yuritishini rag'batlantirishga xizmat qiladi. Ekoturizmni rivojlantirish, mijozlar ongida yashil tamoyillarni shakllantirish va turizm infratuzilmasining ijtimoiy mas'uliyatli faoliyatini kuchaytirish bu hujjatning asosiy vazifalaridandir.

Ushbu standart xalqaro eko-sertifikatlash tizimlari bilan uyg'unlashuv imkonini yaratadi hamda mehmonxona xizmatlarida barqaror turizmga o'tish bo'yicha muhim metodik asos hisoblanadi.

Endi bu standartlarning xalqaro miqyosdagi muvofiqligi, ISO va UNWTO kabi tashkilotlarning roli hamda O'zbekistonda qanday milliy standartlashtirish tizimi shakllanganini 1.3-bo'limda ko'rib chiqamiz.

Standartlashtirish bo'yicha faoliyatlar xalqaro va milliy darajada tizimli asosda olib boriladi. Xalqaro miqyosda bu sohadagi eng nufuzli tashkilotlardan biri bu **ISO (International Organization for Standardization)** hisoblanadi. ISO 1947-yilda tashkil etilgan bo'lib, hozirda 160 dan ortiq mamlakatlardan iborat a'zolik tizimiga ega. Tashkilotning asosiy vazifasi bo'lib butun dunyo bo'ylab ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, atrof-muhitni muhofaza qilish, axborot xavfsizligi, sifat menejmenti, sog'liqni saqlash va boshqa sohalarda universal standartlarni ishlab chiqish va joriy etishdan iboratdir.

ISO tomonidan ishlab chiqilgan standartlar orasida eng keng tarqalgani **ISO 9001 (Sifat menejmenti tizimi)**, **ISO 14001 (Ekologik menejment tizimi)** va **ISO 18513 (Turizm xizmatlari atamashunosligi)** kabi hujjatlardir [11]. Bu standartlar global miqyosda tan olingan bo'lib, ko'plab mamlakatlarda ularning joriy etilishi milliy qonunchilik darajasida rag'batlantirilmoqda.

ISO standartlari turizm sohasida xizmatlar sifati, mijozlar ehtiyojlariga muvofiqlik, xavfsizlik, ekologik barqarorlik va professional boshqaruv tamoyillarini joriy qilish orqali xalqaro bozorda ishonchli va raqobatbardosh muhitni yaratishga xizmat qiladi.

Turkiya mehmonxona sektorida **ISO 9001 (sifat menejmenti)** va **ISO 22000 (ovqat xavfsizligi)** sertifikatlari keng joriy etilgan. Antalya, Bodrum va Istanbuldagi yirik mehmonxonalar bu standartlar asosida xizmat ko'rsatish jarayonini nazorat ostida saqlaydi.

Ispaniya esa **ISO 14001 (ekologik boshqaruv)** sertifikatlarini mehmonxonalar, plyajlar va ekskursiyalarni tashkil etuvchi kompaniyalarda qo'llab, barqaror turizmga o'tishda muvaffaqiyat qozongan.

Turizm sohasida esa **UNWTO (World Tourism Organization)** Birlashgan Millatlar Tashkiloti huzuridagi turizmga ixtisoslashgan global agentlik bo'lib, u dunyo mamlakatlari o'rtasida turizm sohasida siyosat yuritish, ilmiy-metodik yondashuvlar ishlab chiqish va axborot almashinuvini yo'lga qo'yish bo'yicha muhim vazifalarni bajaradi.

UNWTO barqaror va mas'uliyatli turizmni rivojlantirish, ekologik va madaniy merosni asrash, turizm infratuzilmasining ekologik standartlarga muvofiqligini ta'minlash va eko-turizm yo'nalishlarini kengaytirish bo'yicha metodik ko'rsatmalar va tavsiyalar ishlab chiqadi.

Shuningdek, tashkilot tomonidan turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ahamiyatini oshirishga qaratilgan xalqaro sertifikatlash tizimlari, indikatorlar va reytinglar ishlab chiqilgan bo'lib, bu orqali mamlakatlarning turistik raqobatbardoshligi, xizmat sifati va xavfsizligi baholanadi. UNWTO a'zolari o'rtasida standartlashtirish bo'yicha tajriba almashish, treninglar va ilmiy loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali global turizm sektorining barqaror rivojlanishiga ko'maklashadi.

Turizm sohasida sifat va ekologik xavfsizlikni ta'minlashda **milliy va xalqaro standartlar** muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Quyidagi jadvalda **O'zDSt 3220:2023** standarti xalqaro miqyosda keng qo'llaniladigan **ISO 9001** (sifat menejmenti tizimi) va **ISO 14001** (ekologik boshqaruv tizimi) bilan asosiy mezonlar bo'yicha **qiyosiy tahlil** qilinadi (1-jadval).

1-jadval

Milliy va xalqaro standartlar taqqoslash jadvali

	Mezonlar	O'zDSt 3220:2023	ISO 9001	ISO 14001
1	Sifatni boshqarish	To'liq mavjud	To'liq mavjud	Yo'q
2	Xavfsizlik	Bor	Bevosita emas	Bevosita emas
3	Ekologik talablar	Cheklangan	Yo'q	To'liq mavjud
4	Turizmga ixtisoslashuv	Turizmga ixtisoslashgan	Umumiy sanoat uchun	Ekologik tizimlarga mos
5	Sertifikatlash imkoniyati	Milliy darajada sertifikatlanadi	Xalqaro sertifikat asosida	Xalqaro sertifikat asosida

Tahlildan ko'rinib turibdiki, O'zDSt 3220:2023 aynan turizm sohasi uchun ixtisoslashtirilgan bo'lsa-da, xalqaro standartlar kengroq ko'lamdagi tizimlarni boshqarishga qaratilgan. Shu bois, ularni uyg'unlashtirib qo'llash orqali xizmat sifati, xavfsizlik, ekologik muvofiqlik va xalqaro tan olinish darajasi oshiriladi.

Milliy darajada O'zbekistonda standartlashtirish tizimi asosiy vakolatli organ **O'zstandart agentligi** tomonidan amalga oshiriladi. Mazkur agentlik tarkibidagi **STQ-4 texnik qo'mitasi** turizm sohasida standartlarni ishlab chiqish, amaliyotga joriy qilish va ularning dolzarbligini ta'minlash bo'yicha mas'ul hisoblanadi. Ushbu qo'mita **O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi huzuridagi Turizm qo'mitasi** tasarrufida tashkil etilgan bo'lib, asosiy vazifasi bo'lib, turizm xizmatlari, jumladan mehmonxonalar, modulli joylashtirish vositalari, ekologik talablar va boshqa turistik infratuzilma elementlariga oid standartlarni ishlab chiqishdir.

STQ-4 texnik qo'mitasi tomonidan turizm xizmatlari sifati, xavfsizligi, ekologik va gigiyenik talablar asosida milliy standartlar ishlab chiqiladi. Shuningdek,

bu qo'mita xalqaro ISO va UNWTO standartlariga moslikni ta'minlash, hamda milliy standartlarni xalqaro me'yorlar bilan uyg'unlashtirish ustida faoliyat yuritadi.

Ushbu tuzilma orqali sertifikatlashtirish, baholash va akkreditatsiya ishlari tizimli yo'lga qo'yiladi. Bu esa turistik xizmatlar sifati va ularning ishonchliligini oshirib, mamlakatning turizm sohasi xalqaro bozorlarda raqobatbardosh bo'lishiga xizmat qiladi.

Keyingi bo'limda bu tizimlarning amalda qanday iqtisodiy, ijtimoiy va raqobatbardoshlik jihatidan foyda berishi, real misollar va tahlillar orqali yoritiladi.

Turizm standartlashtirishning ahamiyati turli iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional mezonlar nuqtayi nazaridan murakkab va ko'p qirrali xarakterga ega. Bu nafaqat xizmatlar sifati va xavfsizligini ta'minlaydi, balki butun turizm infratuzilmasining barqarorligini, xalqaro hamkorlikni va ekologik muvozanatni ta'minlashda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Turizm xizmatlarining standartlashtirilgan bo'lishi orqali soha ishtirokchilari o'rtasida yagona me'yoriy muhit yaratiladi, bu esa samarali boshqaruv va nazoratni yo'lga qo'yishga yordam beradi.

Shu bois, turizm standartlashtirishning dolzarbligi quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha chuqur tahlil qilinadi:

1) Iqtisodiy jihatdan. Standartlashtirish turizm iqtisodiyotiga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, xalqaro standartlarga mos xizmatlar eksport imkoniyatlarini kengaytiradi, bu esa mamlakatning turizm xizmatlari sohasida jahon bozoriga chiqishiga yo'l ochadi. Natijada, eksport salohiyati oshadi va valyuta tushumlari ko'payadi.

Bundan tashqari, xizmatlar sifati kafolatlangan muhitda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish osonlashadi. Xorijiy investorlar uchun xavfsiz, barqaror va prognoz qilinadigan ishbilarmonlik muhiti juda muhimdir. Standartlashtirilgan xizmatlar bu muhitni yaratadi, investitsion jozibadorlikni kuchaytiradi va turizm infratuzilmasiga sarmoya kiritishni rag'batlantiradi.

Shuningdek, standartlar orqali servis narxi va sifati o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash mumkin bo'ladi. Bu esa resurslardan samarali foydalanish, mahsulot va xizmatlar narxini optimallashtirish, korxonalar rentabelligini oshirish hamda iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Standartlashtirish, shu bilan birga, ichki turizm iqtisodiy faoliyatining boshqa tarmoqlari ya'ni, transport, savdo, oziq-ovqat, to'qimachilik va boshqa xizmatlar bilan integratsiyasini mustahkamlaydi. Bu esa umumiy milliy iqtisodiyotda turizm sektorining ulushini ortishiga sabab bo'ladi.

2) Ijtimoiy jihatdan. Standartlashtirish ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va turizm xizmatlarining inson salomatligi, huquqlari va ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etilishiga xizmat qiladi. Avvalo, iste'molchilar ya'ni sayyohlarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilish, ularga xavfsiz va sifatli xizmatlar ko'rsatishni ta'minlashda standartlar muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Xususan, mehmonlar uchun sanitariya-gigiyena talablarining qat'iy me'yorlashtirilishi, oziq-ovqat xavfsizligi va tozalik standartlari joriy etilishi orqali

ularning sog'lig'i va farovonligi himoyalangani. Bu esa turizm infratuzilmasiga nisbatan ijtimoiy ishonchni oshiradi.

Bundan tashqari, standartlar ijtimoiy inklyuziya va adolatni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Masalan, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qulay muhit yaratish, gender tenglikni qo'llab-quvvatlash, mahalliy aholini ish bilan ta'minlash kabi tamoyillar aynan turizmga standartlashtirish orqali amalga oshirilmoqda.

Yana bir muhim jihati shundaki, xizmat ko'rsatish madaniyatining me'yorlashtirilishi, xodimlarning malakasiga qo'yiladigan talablar orqali mehmonlar bilan muomala sifati oshadi. Bu esa ijtimoiy muvozanat, madaniyatlararo muloqot va milliy brendni mustahkamlashga zamin yaratadi.

3) Raqobatbardoshlik jihatidan. Turizm xizmatlarida xalqaro va ichki bozorlarda muvaffaqiyat qozonish ko'p jihatdan xizmatlar sifati, xavfsizlik darajasi, ekologik barqarorlik va innovatsion yondashuvlarga asoslangan raqobatbardoshlik ko'rsatkichlariga bog'liqdir. Standartlashtirish bu borada asosiy vosita hisoblanadi, chunki u xizmatlarning bir xilligi, barqarorligi va ishonchliligini kafolatlaydi.

Xususan, "Green Key", "EcoLabel", "Halal Tourism" kabi xalqaro eko va madaniy sertifikatlar sayyohlar ishonchini mustahkamlash, brendni xalqaro miqyosda tanitish hamda raqobat muhitida ustunlikka erishish imkonini beradi. Bunday sertifikatlar xizmat ko'rsatuvchi korxonalarning ekologik va madaniy jihatdan mas'uliyatli ekanligini tasdiqlaydi, bu esa ekologik ongli va halal turizmni afzal ko'ruvchi sayyohlar oqimini jalb etadi.

O'zbekistonda barqaror va madaniy turizmni rivojlantirish maqsadida bir qator mehmonxonalar xalqaro eko-sertifikatlar bilan taqdirlangan. Masalan, Toshkentdagi "Hilton" mehmonxonasi 2023-yilda "Green Key" sertifikatini olgan bo'lib, bu uning chiqindilarni boshqarish, energiya tejamlorlik va atrof-muhitga mas'uliyatli yondashuvi uchun beriladi.

Shuningdek, Samarqanddagi "Emirhan" mehmonxonasi va Buxorodagi "Asia Bukhara" kabi mehmonxonalar Halal Tourism mezonlariga muvofiqligi uchun sertifikatlangan. Bu mehmonxonalar musulmon sayyohlar ehtiyojiga mos, shariatga asoslangan oziq-ovqat, ibodat uchun qulay joylar va maxsus xizmatlar bilan ta'minlangan.

Standartlar asosida shakllantirilgan xizmatlar barqaror sifati, professionallik, xavfsizlik va qulaylik darajasi bilan mijoz sadoqatini oshiradi. Ular takroriy xaridlar, ijobiy fikrlar va reytinglar orqali tashkilot obro'sini mustahkamlaydi hamda brend qiymatini oshiradi.

Shuningdek, standartlashtirish orqali raqobat muhitida narx bo'yicha emas, sifat va qadriyatlar bo'yicha ustunlikka erishish imkoniyati yaratiladi. Bu esa mahalliy korxonalarni nafaqat mahalliy, balki xalqaro bozorlarda ham faol raqobatga kirishishiga zamin yaratadi.

Bugungi kunda O'zbekiston turizm sektorida raqobatbardosh, sifatli va ekologik xavfsiz xizmatlar ko'rsatish salohiyati yildan-yilga ortib bormoqda. Buning negizida milliy va xalqaro standartlarga asoslangan tizimli islohotlar, xususan sertifikatlash, reytinglash va xizmat ko'rsatish madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan chora-tadbirlar mujassam.

O'zbekistonning turizm sektorida raqobatbardoshlik, xizmatlar sifati va ekologik xavfsizlik darajasi sezilarli darajada oshmoqda. Bu jarayon sohada xizmat ko'rsatishning har bir bosqichida xalqaro talab va mezonlarga muvofiqlikni ta'minlashga qaratilgan tizimli islohotlar bilan chambarchas bog'liqdir. Milliy darajada ishlab chiqilgan me'yoriy hujjatlar hamda ISO, UNWTO kabi xalqaro tashkilotlarning standartlarini moslashtirish orqali turistik obyektlar va xizmat ko'rsatish subyektlari global raqobatga tayyor holga keltirilmoqda.

Xususan, xizmatlar sertifikatlanishi, reyting asosida baholanishi va inson salomatligi, ekologik muvozanat, mijozlar ehtiyojlari hamda innovatsion yondashuvlar asosida rivojlanishi natijasida sayyohlik infratuzilmasi nafaqat mamlakat ichkarisida, balki xalqaro bozorda ham ishonchli va barqaror brendga aylanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, turizm standartlashtirish milliy xizmatlar sifatini belgilovchi, ularni xalqaro me'yorlarga muvofiqlashtiruvchi va raqobatbardoshlikni oshiruvchi muhim boshqaruv vositasidir. Bob davomida ko'rib chiqilgan nazariy asoslar, standart turlari, xalqaro tajribalar va amaliy misollar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston turizmida sifat va xavfsizlikni ta'minlashda standartlashtirish strategik ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNWTO. (2018). International Recommendations for Tourism Statistics 2008. Madrid: World Tourism Organization.
2. WTTC. (2023). Global Economic Impact and Trends 2023. London: World Travel & Tourism Council.
3. O'zDSt 3220:2023. Turizm xizmatlari. Umumiy talablar. Toshkent: O'zstandart agentligi.
4. ISO. (2015). ISO 9001: Quality Management Systems – Requirements. Geneva: ISO.
5. ISO. (2015). ISO 14001: Environmental Management Systems – Requirements. Geneva: ISO.
6. O'zDSt ISO 13811:2022. Joylashtirish vositalariga ekologik talablar. Toshkent: O'zstandart agentligi.
7. Rahmatova, N. (2022). O'zbekiston turizm xizmatlarida sertifikatlashning huquqiy asoslari. Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar, 6(1), 98–106.
8. Barlow, M. & Moller, H. (2020). Sustainable Tourism and ISO Certification: Impacts on Service Quality. Journal of Tourism Research, 15(3), 45–62.
9. Smith, M. & Font, X. (2019). Certification and Labels for Sustainable Tourism: Global Review. Tourism Management, 75, 166–180.
10. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. (2023). Barqaror turizmni rivojlantirish strategiyasi. Toshkent.
11. UNWTO. (2022). Tourism for Inclusive Growth. Madrid: World Tourism Organization.

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH YECHIMLARI VA INNOVATSION YONDASHUVLAR: INVESTITSİYALAR, HAMKORLIK VA TEXNOLOGİYALAR

Xudayberdiyeva Nargiza Nizomiddin qizi

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası katta o'qituvchisi, PhD
shin-set-sunan@mail.ru

Umarov Asadbek Jaloliddinovich

Namangan davlat universiteti Iqtisodiyot fakulteti 3-kurs talabasi
asadbekumarov609@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha innovatsion yondashuvlar tahlil qilingan. Xususan, sohadagi investitsion jarayonlar, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari, shuningdek, raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi muhim omillar sifatida ko'rib chiqilgan. Undan tashqari turizm sohasini transformatsiya qilishda AR/VR texnologiyalari, mobil ilovalar va smart-infratuzilmalar roli, xalqaro tashkilotlar bilan aloqalarning samaradorligi yoritiladi. Maqola yakunida turizmni barqaror rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Investitsiya, innovatsion yondashuvlar, tarixiy turizm, tendensiya, strategiya, blokcheyn, sun'iy intellekt, virtual, smart-tourism, elektron bronlash, 3d xaritalar.

Bugungi kunda O'zbekistonda ijtimoiy hayotning barcha sohalarida keng ko'lamli islohatlar amalga oshirilmoqda va ushbu islohotlarning asosiy maqsadi mamlakat iqtisodiyotini yanada rivojlantirish va o'zbek xalqining turmush farovonligini oshirish ko'rsatkichidir. Turizm O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishi va o'sishida muhim o'rin tutadi va keyingi yillarda turizmning boshqa sohalarida qatori mamlakatda ziyorat turizmini rivojlantirishga katta e'tibor berilmoqda. Hozirgi kunga kelib, dunyoda ibodat va ziyoratgohlarni o'rganishga qiziqish kuchaygan, chunki muqaddas joylar insonlar kundalik hayotining ajralmas qismi bo'lib kelmoqda. Hozirgi kunda milliy iqtisodiyotga yuqori daromad keltiradigan istiqbolli tarmoqlardan biri bu milliy turizmdir, dedi O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev, - O'zbekiston turizm sohasida katta salohiyatga ega davlatdir. Mamlakatimizda 7 ming 300 dan ortiq madaniy meros ob'ektlari mavjud va ularning aksariyati YuNESKO ro'yxatiga kiritilgan. Shu bilan birga, mamlakatimizning o'ziga xos tabiati, go'zal dam olish zonalarida imkoniyatlaridan foydalangan holda yangi sayyohlik yo'nalishlarini ochish mumkin. Samarqand, Buxoro, Shahrisabz va Xivaning tarixiy markazlari – bu va yana ko'p narsalar O'zbekistonning jahon turizm bozori maydonidagi ulkan salohiyatidan dalolatdir. Mamlakatimizning eng qadimiy shaharlariga sayohat, o'zining betakror me'morchiligi, madaniy meros obidalari,

qadimiy do'konlari va hunarmandchilik ustaxonalari bilan o'ziga jalb etuvchi sayohat har bir sayohatchida yorqin va unutilmas taassurotlarni qoldirishi shubhasiz.

Muzeylar. O'zbekistonning ko'p asrlik tarixini his qilish va yangi madaniyatni kashf etishning eng yaxshi usullaridan biri bu mamlakatimizning barcha mintaqalarida joylashgan turli xil muzeylarga tashrif buyurishdir[1].

Mamlakatimizda 400 dan ortiq turli xil muzeylar mavjud bo'lib, shulardan 155 tasi davlatga tegishli. Ularning asosiy yo'nalishi – tarix, o'lkashunoslik, tasviriy va amaliy san'at, shuningdek taniqli madaniyat va san'at arboblarning memorial uy-muzeylari. Mamlakatdagi eng taniqli, yirik va ahamiyatli muzeylar qatoriga O'zbekiston tarixi davlat muzeyi, O'zbekiston davlat san'at muzeyi, Temuriylar tarixi davlat muzeyi, O'zbekiston davlat amaliy san'at muzeyi, I.V. Savitskiy nomidagi Qoraqalpog'iston Respublikasi Davlat san'at muzeyi, O'zbekiston davlat tabiat muzeyi va boshqalarni kiritish mumkin.

Tarixiy turizm. So'nggi paytlarda tarixiy turizm tobora ommalashib bormoqda. Vaqt shiddat bilan olg'a siljimoqda va zamonaviy texnologiyalar rivojlangani sari, tarixiy ildizlarga murojaat qilish istagi ham shunchalik ortib bormoqda.

O'zbekistondagi tarixiy turizm alohida tanishtirishga muhtoj emas, chunki bu mamlakat bo'ylab sayohat qilganingizda hech qanday harakat qilmasdan ham boy tarixga duch kelasiz. Tom ma'noda O'zbekistonning eng sharqiy nuqtasi bo'lmish Andijon viloyatidan tortib, eng g'arbiy, bepoyon Qoraqalpog'iston zaminigacha bo'lgan har bir ko'cha, har bir chekka go'sha tarixga to'la.

O'zbekiston hududida insonning ilk izlari qadimgi davrlarda – quyi paleolitda paydo bo'la boshlagan. Surxondaryo viloyatining Boysuntov tog'larida ibtidoiy manzilgohlar, qoyatosh suratlari va ko'plab qadimgi odamlar izlarini ko'rish mumkin. Masalan, Teshiktosh g'oridan neandertal bolaning bosh suyagi topilgan. Qashqadaryo viloyatidagi Angilyak g'orida yana bir neandertal odam skeleti topildi, Omonqo'ton g'orida esa ibtidoiy odamlarning manzilgohlari topilgan. Bundan tashqari, ilk inson izlari yashash uchun yaroqsiz joylarda – Qizilqum cho'li va Ustyurt platosida topilgan. Navoiy shahridan 45 km uzoqlikdagi Sarmishsoy darasida bronza davriga oid yuzlab qadimiy petrogliflarni ko'rish mumkin.

Sport turizmi. Toza havoda va katta shaharlardan olisda sport bilan shug'ullanishni xush ko'ruvchilar uchun O'zbekiston ayni muddao hisoblanadi. Yumshoq iqlimi tufayli mamlakatimiz deyarli butun yil davomida imkoni bo'lgan sarguzasht turizmining har xil turlarini taklif qilishi mumkin. Klassik qishki sport ixlosmandlari uchun to'rtta yaxshi jihozlangan tog' kurortlari mavjud: Chimyon, Bildirsoy, Amirsoy va Yangiobod. Tez orada ularning soni ko'payadi.

O'zbekiston o'zining keng va xilma-xil landshaftlari tufayli ekstremal sport turlari uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etadi, garchi bu sport turlari mamlakatda hali ham yangi hisoblansada. Bularga quyidagilar kiradi:

- ekstremal chang'i, snoubord;
- mototsikl poygalari (Motorcycle racing), rally (Rallying), motokross;
- skeytboarding, tog' velosipedi, toqqa chiqish, kanyonning va paraplanerizm.

O'zbekiston o'zining boy madaniy merosi, tarixiy obidalari va go'zal tabiati bilan, turizmni rivojlantirishga katta e'tibor qaratadigan davlatlar qatoriga kiradi.

“O‘zbekiston – 2030» Ctrategiyasida O‘zbekistonda tashqi va ichki turizmni rivojlantirish uchun keng sharoitlar yaratish orqali sayyohlar sonini oshirish vazifasi qo‘yilgan. Xorijiy turistlar tashrifi bo‘yicha O‘zbekiston pandemiyadan oldingi darajaning 98 foizini tashkil etdi. Jumladan, 2019 yilda O‘zbekistonga 6 mln. 748 ming nafar xorijiy turistlar tashrif buyurgan bo‘lsa, 2023 yilga kelib 6 mln. 626 ming nafarga yetdi. Bu esa mamlakatimizda turizm sohasining tez sur‘atlar bilan tiklanayotganini ko‘rsatadi. O‘zbekistonga xorijiy turistlarni yanada ko‘proq jalb qilish maqsadida viza rejimini soddalashtirish chora-tadbirlari, yangi yo‘nalishlarni ishlab chiqish, soha bilan bog‘liq loyihalarga investitsiya kiritish, yirik tadbirlarni o‘tkazish kabi amaliy ishlar olib borilmoqda.

Masalan, 2023 yilda umumiy qiymati 9,5 trln. so‘mlik 508 ta loyiha amalga oshirilganligi hisobiga jami 9 492 ta yangi ish o‘rni yaratildi. 183 ta yangi mehmonxona va 232 ta xostel faoliyati yo‘lga qo‘yilib, jami joylashtirish vositalari soni 5 526 taga yetdi. Shuningdek, 452 ta oilaviy mehmon uyi tashkil qilinib, ularning umumiy soni 3 458 taga yetdi. Turistlar uchun xizmat ko‘rsatuvchi 810 ta yangi turistik tashkilot va turagentlar faoliyati yo‘lga qo‘yilishi natijasida ularning soni 2 649 taga yetdi. 2017-2023 yillar davomida O‘zbekistonga xorijiy turistlar soni yil sayin ortib bordi. Xususan, 2017 yilda 2,7 mln. nafarni tashkil etgan bo‘lsa, 2023 yilga kelib 6,6 mln. nafarni tashkil etdi, bu esa 2017 yilga nisbatan 2,5 barobarga, 2022 yilga nisbatan esa 1,3 barobarga oshganini ko‘rishimiz mumkin. Sayyohlar soni 2023 yilda Yaponiyadan – 5 barobar, Hindiston va Italiyadan – 3,5 barobar, AQShdan – 2 barobarga ortdi [2].

O‘zbekistonga 2023 yilda kelgan xorijiy turistlarning 80,7 foizi qo‘shni davlatlar, 11,5 foizi qolgan MDH davlatlari hamda 7,8 foizi boshqa davlatlar hisobiga to‘g‘ri kelmoqda. Shu bilan birga, turistlarning o‘rtacha qolishi 4-5 kunni tashkil etib, 2022 yilga (3 kun) nisbatan 1,5 baravarga ortdi. Bu esa mamlakatda turistlarga har tomonlama qulaylik yaratilganligining natijasidir.

Ichki turizmni rivojlantirish bo‘yicha ham bir qator amaliy choralar ko‘rilmoqda. "O‘zbekiston bo‘ylab sayohat qil!" dasturi doirasida 15 mln. nafar aholi sayohatga chiqdi va hududlar bo‘ylab 21 mln. tashrif uyushtirildi. Ijtimoiy ko‘mak sifatida 1,1 ming nafar imkoniyati cheklangan shaxs va 570 ming nafar yoshlar sayohatga chiqarildi. 2023 yilda turistik xizmatlar eksporti 2 mlrd. 143,5 mln. doll.ni tashkil etdi, bu 2022 yilga nisbatan 1,3 barobar oshganini ko‘rsatadi.

Shuningdek, turizm va unga yondosh sohalar yo‘nalishida 70 ming nafarga yaqin yangi ish o‘rni yaratildi. Bu esa mamlakatda turistlarga har tomonlama qulaylik yaratilganligining natijasidir. Turizmning rivojlanishi, shuningdek, mamlakatimizning xalqaro reytinglarda yuqori o‘rinlarni egallashini ta‘minlamoqda. Masalan, "Jahon musulmon sayohati indeksi" (GMTI-2023) xalqaro ziyorat turizmi reytingida O‘zbekiston 140 ta mamlakat ichida 13-o‘rinni egalladi. "Halal In Travel Awards 2023" tadbirida Xiva shahri "Yilning islom merosi turizm manzili" sovrinini qo‘lga kiritdi.

2023 yilda Samarqand shahrida bo‘lib o‘tgan UNWTO Bosh Assambleyasining 25-sessiyasida Navoiy viloyatidagi Sentob qishlog‘i "Best Tourism Village 2023 Awards" nominatsiyasi bo‘yicha g‘olib bo‘ldi. Bundan

tashqari, "Lonely Planet" xalqaro nashriyot kompaniyasi tomonidan 2024 yil uchun "O'zbekiston – eng yaxshi sayohat maskani" nominatsiyasi g'olibi bo'lganligi munosabati bilan O'zbekistonga maxsus sertifikat topshirildi.

O'zbekistonning 2024-yilda sayohat qilish uchun eng yaxshi davlatlar ro'yxatiga kiritilishi va "World of Statistics" tomonidan bu haqida e'lon qilinishi, xorijiy turistlar soni ortishi va turizm eksporti hajmining oshishiga xizmat qiladi. Bularning barchasi mamlakatimizning xalqaro maydonda yanada tanilishiga yordam beradi. Umuman olganda, O'zbekistonda turizm sohasining hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari ijobiy natijalarni ko'rsatmoqda. Mamlakatimizda turizmni yanada rivojlantirish uchun amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar va kelajakdagi istiqbollar haqidagi tahlillar ushbu sohaning strategik ahamiyatini tasdiqlaydi.

Shuningdek, "O'zbekiston – 2030» strategiyasida nazarda tutilgan turizmni rivojlantirishga oid vazifalar aholi daromadi oshishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va xalq farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Innovatsiyalar va turizmning o'zaro bog'liqligi[3]:

a) Innovatsiyalar turizm xizmatlarining samaradorligini oshiradi. Masalan, onlayn bronlash tizimlari orqali mehmonlar o'z sayohatlarini oldindan rejalashtirishi, shuningdek, xizmatlarga qulay kirish imkoniyatidan foydalanishi mumkin.

b) Zamonaviy avtomatlashtirilgan gidlar tarixiy va madaniy joylar bo'ylab ekskursiyalarni interaktiv va qiziqarli qiladi. Bu Yevropa davlatlarida keng qo'llanilgan bo'lsa, hozirgi kunda O'zbekiston ham ushbu texnologiyalarni o'zlashtirmoqda.

c) Jahon bozorida turizm xizmatlarining raqobatbardoshligini oshirishda innovatsiyalarning ahamiyati katta. Yaponiya va Janubiy Koreyada sun'iy intellektga asoslangan xizmatlar mehmonlar uchun qulay sharoit yaratib, ularning mamlakatga qayta tashrif buyurish istagini oshiradi.

d) O'zbekiston uchun innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish orqali mehmonlarni jalb qilish va ularning qoniqishini oshirish imkoniyatlari kengayadi.

Shuningdek, bugungi kunda O'zbekiston turizmida innovatsiyalarni joriy etish istiqbollari quyidagicha:

a) Elektron turizm platformalari orqali sayyohlarga xizmat ko'rsatishni kengaytirish muhim yo'nalish hisoblanadi. Masalan, Ziyorat.uz platformasi orqali ziyorat turizmini rivojlantirish maqsad qilingan.

b) Virtual va kengaytirilgan reallik (VR va AR) texnologiyalari orqali tarixiy obyektlarni onlayn tomosha qilish imkoniyatlari yaratilmoqda. Bu xorijiy sayyohlar uchun katta qiziqish uyg'otmoqda.

c) Toshkent va boshqa yirik shaharlarda "Smart-tourism" tizimlarini rivojlantirish orqali transport va mehmonxona xizmatlarini avtomatlashtirish rejalashtirilgan. Biometrik tekshiruv tizimlari va elektron yo'l xaritalari bu boradagi eng dolzarb innovatsiyalardandir.

d) Davlat dasturlari doirasida mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va turizm infratuzilmasini raqamlashtirishga e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi globallashuv davrinida turizmدا innovatsion yondashuvlarning afzalliklari quyidagicha:

a) Innovatsiyalar turizm xizmatlarining sifatini oshirib, sayyohlarning mamlakatdan qoniqish darajasini sezilarli darajada yaxshilaydi.

b) Turizm sektorining iqtisodiy samaradorligini kuchaytiradi. Misol uchun, elektron bronlash tizimlari orqali mahalliy mehmonxonalarning daromadlari sezilarli darajada oshmoqda.

c) Turizmدا yangi ish o'rinlari yaratishga zamin yaratadi, bu esa mahalliy aholi farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

d) O'zbekistonning xalqaro turizm bozoridagi mavqeini yaxshilashga yordam beradi. Innovatsion yechimlar milliy madaniyatni global darajada targ'ib qilish uchun qulay imkoniyatlarni taqdim etadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston turizmini innovatsion texnologiyalar keng tatbiq etilmoqda. Masalan, Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlarida innovatsion yondashuvlar asosida turizmni rivojlantirish: tarixiy obyektlarning 3D xaritalarini yaratish va virtual ekskursiyalarni yo'lga qo'yildi.

Shuningdek, Toshkent shahrida xalqaro turizm yarmarkalari va forumlarini tashkil etish orqali zamonaviy innovatsion g'oyalarni amaliyotda qo'llash imkoniyati yaratilmoqda. Mahalliy tadbirkorlarni raqamli texnologiyalarni joriy qilishga rag'batlantirish maqsadida davlat tomonidan subsidiya va grantlar ajratilmoqda.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, innovatsiyalar O'zbekiston turizmini yangi bosqichga olib chiqish, sayyohlar oqimini oshirish va milliy iqtisodiyotni rivojlantirish uchun muhim vositadir. Zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish orqali nafaqat xizmatlar sifatini oshirish, balki milliy madaniyat va tarixni global maydonda targ'ib qilish imkoniyatlari ham kengayadi. Shu bois, davlat va xususiy sektor tomonidan turizmدا innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash strategik ahamiyatga ega. O'zbekistonning turistik salohiyatidan to'liq foydalanish uchun raqamli texnologiyalar va smart-yechimlar keng miqyosda joriy etilishi lozim. Izlanishlar natijasida O'zbekiston turizmini rivojlantirishda innovatsiyalarning ahamiyati doirasida quyidagi ishlarni amalga oshirish zarur hisoblanadi:

1. Raqamli platformalarni rivojlantirish: Turistik xizmatlar uchun yagona raqamli platformalar va mobil ilovalarni yaratish, ularda turistik yo'nalishlar, mehmonxonalar, transport va madaniy tadbirlar haqida ma'lumotlarni jamlash orqali sayyohlarga qulaylik yaratish.

2. Aqlli turizm tizimlarini joriy etish: IoT (Narsalar interneti), sun'iy intellekt va blokcheyn kabi texnologiyalarni turistik obyektlarda qo'llash orqali tashrif buyuruvchilarga yanada interaktiv va samarali xizmat ko'rsatishni ta'minlash.

3. Innovatsion infratuzilmani rivojlantirish: Turizm markazlarida zamonaviy texnologiyalarga asoslangan xizmatlarni kengaytirish, jumladan, virtual va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalaridan foydalangan holda tarixiy va madaniy obyektlarni targ'ib qilish.

Mazkur tavsiyalar O'zbekistonda turizmning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishga hamda sayyohlar oqimini ko'paytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://uzbekistan.travel/uz/v/madaniy-turizm/>
2. <https://www.uzbekistan.org.ua/uz/yangiliklar/7108-o-zbekistonda-turizm-sohasining-rivojlanishi-xalq-farovonligining-yuksalishiga-xizmat-qiladi.html>
3. <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/download/45209/28754/48815>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi "Turizm sohasini jadal rivojlantirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5611-son qarori

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHGA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Sultonov Mavlonbek

Andijon davlat universiteti dotsenti

Axmadaliyev Muhammadqodir

Andijon davlat universiteti, Turizm ta'lim yo'nalishi talabasi

Dilmurodov Visoliddin,

Andijon davlat universiteti, Turizm ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirishning dolzarb masalalari, mavjud muammolar va ularni hal qilishda innovatsion yondashuvlarning o'rni tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida investitsiyaviy jarayonlar, xalqaro hamkorlik shakllari hamda raqamli texnologiyalarni turizm sohasiga integratsiyalash tajribalari o'rganilgan. Shuningdek, ichki turizmning rivojlanish dinamikasi, xorijiy sayyohlar oqimi, transport-logistika infratuzilmasi va xizmatlar sifati baholangan. Muallif tomonidan smart turizm, ekoturizm va klaster yondashuvlar asosida bir qator amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Maqolada statistika, tahliliy va taqqosloviy metodlar asosida real vaziyatga ilmiy yondashuv qo'llanilgan. Yakunda turizmni raqamlashtirish, xalqaro brend yaratish va iqtisodiy o'sishga xizmat qiluvchi takliflar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, investitsiyalar, innovatsiya, raqamli texnologiyalar, hamkorlik, iqtisodiy o'sish

O'zbekiston Respublikasida turizm sohasi mustaqillik yillaridan boshlab milliy iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biriga aylanishi uchun asosiy islohotlar amalga oshirildi. 1991-yildan so'ng O'zbekiston o'z tarixiy-madaniy merosi va tabiiy boyliklarini dunyo miqyosida targ'ib qilish, ushbu resurslardan iqtisodiy foydalanish va xalqaro turizm bozoriga integratsiyalashish yo'lida dastlabki qadamlarni tashladi. Mamlakatda turizm faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik bazasi shakllantirilib, soha rivojlanishi uchun zarur bo'lgan dastlabki institutsional asoslar yaratildi.

Ayniqsa, so'nggi yillarda davlat tomonidan turizm salohiyatini ro'yobga chiqarish, ichki va tashqi turistik oqimni ko'paytirish hamda bu orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga qaratilgan strategik qarorlar qabul qilindi. 2016-2023 yillar

davomida turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha 10 dan ortiq prezident farmon va qarorlari, 40 dan ziyod Vazirlar Mahkamasi qarorlari qabul qilindi. Jumladan, 2019-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi, Turizm va madaniy meros vazirligi tashkil etildi, turistlarni jalb qilish uchun viza tartibini soddalashtirish, "Open Sky" rejimini joriy etish kabi islohotlar amalga oshirildi. Natijada pandemiyagacha bo'lgan davrda (2019-yilda) O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar soni 2016-yilga nisbatan 4 barobarga oshib, 6,7 milliondan oshdi.

Turizm nafaqat iqtisodiy daromad manbai, balki madaniy almashinuv, mintaqaviy integratsiya va mamlakat imijini shakllantirish vositasi sifatida ham xizmat qilmoqda. Turizm orqali O'zbekistonning boy tarixi, madaniyati va an'analari xalqaro miqyosda targ'ib qilinmoqda, bu esa mamlakatning "yumshoq kuchi" (soft power) sifatida ta'sir quvvatini oshirmoqda. Shuningdek, turizm qishloq joylarida va chekka hududlarda ish o'rinlari yaratish, tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish va infratuzilmani rivojlantirish orqali mintaqaviy nomutanosibliklarni yumshatishga hissa qo'shmoqda. Turizm sektori bilvosita 50 dan ortiq boshqa sohalarga ijobiy ta'sir ko'rsatib, multiplikativ samara yaratmoqda, natijada milliy iqtisodiyotning diversifikatsiyalashuvi, xizmat ko'rsatish sohalarining o'sishi va bandlik muammosining yechimiga ijobiy ta'sir etmoqda.

Shu boisdan, O'zbekistonning noyob tarixiy obidalar, betakror tabiati va milliy qadriyatlari negizida zamonaviy va raqobatbardosh turizm infratuzilmasini rivojlantirish ustuvor vazifaga aylangan. YUNESKO jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi qadimiy shaharlar, 4000 dan ortiq me'moriy yodgorliklar, O'rta Osiyoning noyob tabiiy landshaftlari va ekologik tizimi, milliy hunarmandchilik va pazandachilik an'analari – bularning barchasi O'zbekistonni jahon turizm xaritasida alohida o'ringa ega bo'lish potensialini yaratadi. Biroq, bu salohiyatni to'liq ro'yobga chiqarish uchun zamonaviy yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar va xalqaro standartlarga mos keladigan infratuzilma zarur.

Mazkur maqolada O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirishga doir mavjud muammolar, yechimlar hamda innovatsion yondashuvlar, investitsiyaviy imkoniyatlar va xalqaro hamkorlik istiqbollari tahlil qilinadi. Shuningdek, dunyoning ilg'or turizm bozorlarining tajribalarini o'rganib, O'zbekiston sharoitiga moslashtirish, milliy turizm industriyasini raqobatbardosh va barqaror asosda rivojlantirish strategiyalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan tavsiyalar va takliflar O'zbekistonda turizmni yanada taraqqiy ettirish va uning iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi:

Mavjud rasmiy statistik ma'lumotlar asosida ichki va tashqi turizm oqimlari, investitsiyalar hajmi, texnologik joriy etish holatlari o'rganildi. Tahliliy metod yordamida 2018-2023 yillar davomida O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar statistikasi, ularning tarkibi, tashrif davomiyligi, o'rtacha xarajatlari, mavsumiy taqsimlanishi kabi ko'rsatkichlar dinamikasi tahlil qilindi. Bundan tashqari, ichki turizm ko'rsatkichlari, jumladan, mahalliy turistlarning hududlar

bo'yicha taqsimlanishi, sayohat maqsadlari va davriy holatlari o'rganildi. COVID-19 pandemiyasidan oldingi va keyingi davrdagi turizm ko'rsatkichlari qiyosiy tahlil etilib, turizm sohasining tiklanish dinamikasi baholandi.

Soha investitsiyalari tahlilida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, davlat investitsiyalari va mahalliy tadbirkorlar investitsiyalari hajmi, ularning geografik va sektorlar bo'yicha taqsimlanishi hamda investitsiya samaradorligini baholovchi ko'rsatkichlar yordamida tahlil qilindi. Turizmda raqamli texnologiyalarni qo'llash darajasini baholashda bronlash tizimlarining mavjudligi, onlayn xizmatlar ulushi, turistik obyektlarda raqamli infratuzilma rivojlanishi va turistlar tomonidan raqamli xizmatlardan foydalanish darajasi kabi indikatorlardan foydalanildi.

O'zbekiston tajribasi Turkiya, Gruziya, Malayziya kabi muvaffaqiyatli turizm strategiyalarini amalga oshirayotgan davlatlar bilan solishtirilib, o'xshash va farqli jihatlar tahlil qilindi. Taqqoslash uchun mamlakatlarning demografik va iqtisodiy ko'rsatkichlari bilan birga, turizm infratuzilmasi rivojlanish darajasi, turizm sohasini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari, investitsiya jalb qilish modellari va turistlarga ko'rsatiladigan xizmatlar sifati o'rganildi. Ayniqsa, Turkiyaning kurortlar tizimini rivojlantirish tajribasi, Gruziyaning liberallashtirilgan turizm siyosati va Malayziyaning islamiy turizmini targ'ib qilish strategiyalari atroflicha tahlil qilindi. Bu taqqoslash natijasida O'zbekiston uchun qo'llaniladigan eng maqbul amaliyotlar va modellar aniqlandi.

Turizm sohasi bo'yicha ekspert intervyulari va tahliliy sharhlar asosida sifatli xulosalar chiqarildi. Tadqiqot doirasida turizm sohasining turli yo'nalishlarida faoliyat yuritayotgan 20 dan ortiq mutaxassislar bilan chuqurlashtirilgan intervyular o'tkazildi. Jumladan, mehmonxona biznesi vakillari, turistik agentliklar rahbarlari, gidlar, turizm yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalari professorlari, xalqaro ekspertlar va davlat idoralari vakillari bilan suhbatlar o'tkazilib, sohaning dolzarb muammolari va istiqbolli yechimlari to'g'risida fikr-mulohazalar to'plandi. Sifatli tahlil metodologiyasi yordamida rasmiy statistik ma'lumotlarda aks etmagan tendensiyalar, turizm bozoridagi nozik o'zgarishlar va kelgusi istiqbollar to'g'risida chuqurroq tushunchalar olindi.

Turizmni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar va dasturlar asosida tahlil olib borildi. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni (1999 yil, 2019 yilda yangi tahrirda qabul qilingan), "2019-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi", "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" kabi muhim huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar va maqsadlar tizimli ravishda o'rganildi. Bundan tashqari, turizm sohasini tartibga soluvchi Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va idoraviy me'yoriy hujjatlar qiyosiy-huquqiy tahlil qilindi. Huquqiy-tizimli yondashuv orqali turizm sohasidagi davlat siyosatining izchilligi, me'yoriy-huquqiy bazaning mukammalligi va islohot yo'nalishlari aniqlab olindi.

Tadqiqotda quyidagi manbalardan foydalanildi:

O'zbekiston Davlat Statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari va hisobotlari

Turizm va madaniy meros vazirligining statistik ma'lumotlari va tahliliy materiallari

UNWTO (Jahon Turizm Tashkiloti) yillik hisobotlari va tahliliy sharhlari

Jahon banki, Xalqaro valyuta fondi va Osiyo taraqqiyot bankining O'zbekiston iqtisodiyoti va turizm sektori bo'yicha ma'lumotlari

Xalqaro konsalting kompaniyalarining (McKinsey & Company, Boston Consulting Group) turizm industriyasi bo'yicha hisobotlari

Ilmiy-tadqiqot institutlari va ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar

O'zbekiston va xorijiy oliy ta'lim muassasalarida himoya qilingan dissertatsiyalar va monografiyalar

Tadqiqotning metodologik asosi bir-birini to'ldiruvchi miqdoriy va sifatli tahlil usullarini qo'llash orqali O'zbekistonda turizm sohasining hozirgi holatini ob'ektiv baholash, muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqishga imkon berdi. Xalqaro tajribaning qiyosiy tahlili esa O'zbekiston uchun maqbul bo'lgan modellarni aniqlab olishga va ularni milliy sharoitlarga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qildi.

1. Ichki turizm rivojlanish tendensiyasi

O'zbekistonda ichki turizmga e'tibor tobora ortib bormoqda. So'nggi yillarda bu sohada muhim siljishlar kuzatilmoqda. 2023-yilda mamlakat bo'ylab sayohat qilgan ichki turistlar soni 10 milliondan oshdi. Bunda milliy dam olish maskanlari, ekoturizm va ziyoratgohlar asosiy manzillar bo'lib xizmat qildi.

Yangi yo'nalishlar va turistik zonalarining tashkil etilishi (masalan, Zomin, Zarkent, Boysun) ichki turizmning hududiy diversifikatsiyasiga olib kelmoqda. Bu esa ichki iqtisodiy faollikni oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

2. Tashqi turizm: imkoniyat va to'siqlar

Xorijiy turistlar soni 2022-yilda 5,2 million kishini tashkil etdi. Asosiy oqim Markaziy Osiyo, Rossiya, Xitoy va Yevropa mamlakatlaridan kuzatildi. Biroq, tashqi turizm rivojida ayrim to'siqlar mavjud:

Vizaviy cheklovlar va protseduralar murakkabligi;

Transport-logistika infratuzilmasining rivojlanmaganligi;

Mehmonxona va xizmat ko'rsatish sohasidagi yetishmovchiliklar.

3. Investitsiyalar va texnologiyalar

So'nggi yillarda turizmga jalb qilingan xorijiy investitsiyalar hajmi ortib bormoqda. Xususan, 2022-yilda bu ko'rsatkich 1 milliard AQSH dollariga yetdi. Ko'plab xususiy mehmonxonalar, sayyohlik markazlari, transport kompaniyalari zamonaviy texnika va xizmatlar bilan jihozlanmoqda.

Innovatsiyalar:

Mobil ilovalar orqali bron qilish tizimi;

Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) asosida turistik xizmatlar;

Elektron to'lov tizimlarining joriy etilishi;

Raqamli gidlar, QR-kodli yo'riqnoma va sun'iy intellektga asoslangan xizmatlar.

O'zbekistonda turizmni innovatsion rivojlantirish – bu nafaqat iqtisodiy foyda, balki raqamli transformatsiyaning keng miqyosdagi ifodasi hamdir. Zamonaviy turizm industriyasi global tendensiyalarga mos ravishda rivojlanishi uchun innovatsion texnologiyalar, yangicha biznes modellar va tizimli yondashuvlar joriy

etilishi lozim. Smart Tourism (aqlli turizm) konsepsiyasi doirasida quyidagi yondashuvlarni amalga oshirish zarur:

Agroturizm va ekoturizm klasterlarini rivojlantirish orqali hududiy iqtisodiy faollikni oshirish.

O'zbekistonning qishloq hududlari va tabiiy landshaftlari noyob turistik resurs hisoblanadi. Agroturizm va ekoturizm klasterlarini yaratish orqali qishloq joylarida qo'shimcha daromad manbalari yaratish, mahalliy aholining bandligini ta'minlash va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini turistik mahsulotga aylantirish imkoniyati paydo bo'ladi.

Buxoro, Samarqand, Farg'ona vodiysi va Toshkent viloyati hududlarida bunday klasterlarni yaratish eng istiqbolli hisoblanadi. Agroturizm va ekoturizm klasterlari nafaqat turistik oqimni chekka hududlarga yo'naltiradi, balki qishloq joylarida yangi ish o'rinlari yaratish, tadbirkorlikni rivojlantirish va aholining turmush darajasini oshirishga katta hissa qo'shadi.

Yagona raqamli platformalarni yaratish va bu orqali sayyohlik xizmatlarini integratsiyalash

Zamonaviy turizmning asosiy tendensiyalaridan biri – xizmatlar integratsiyasi va turistik tajribaning personalizatsiyasidir. Bunga erishish uchun yagona raqamli platforma quyidagi funksional imkoniyatlarga ega bo'lishi mumkin:

Turistik marshrutlarni personalizatsiya qilish: Foydalanuvchi qiziqishlari, byudjet, vaqt va boshqa parametrlar asosida shaxsiylashtirilgan marshrutlarni taklif etish;

Mehmonxonalar, restoranlar va transportni bron qilish: Turli xizmatlarni integratsiyalashgan holda bir platformada bron qilish imkoniyati;

Virtual sayyohlik gidi: Tarixiy obidalar, muzeylar va diqqatga sazovor joylar haqida audio va video ma'lumotlar taqdim etish;

To'lov tizimlari integratsiyasi: Xavfsiz va qulay to'lov mexanizmlarini joriy etish, elektron hamyonlar va kriptovalyutalar bilan to'lov imkoniyatlarini yaratish;

Sun'iy intellekt texnologiyalari: Foydalanuvchilar xatti-harakatlarini tahlil qilib, ularning didiga mos takliflarni taqdim etish.

"Uzbekistan Travel" nomli bunday platformani yaratish va uni O'zbekistonga tashrif buyuruvchi turistlar uchun zarur bo'lgan barcha xizmatlarni qamrab oluvchi ekotizimga aylantirish mumkin. Bu orqali sayyohning mamlakat bo'ylab sayohati davomida paydo bo'ladigan barcha ehtiyojlar bir platformada qondiriladi, bu esa turistik tajriba sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Yoshlar va talabalarni turizmga jalb etish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish.

O'zbekiston aholisining qariyb 60 foizi 30 yoshgacha bo'lgan yoshlardan iborat bo'lib, bu demografik dividenddan turizm sohasida samarali foydalanish mumkin. Yoshlarni turizm sohasiga jalb qilish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

Talabalar amaliyoti va stajirovka dasturlari: Turizm, mehmonxona menejmenti, gastronomiya yo'nalishlarida ta'lim olayotgan talabalar uchun

mamlakatning yetakchi turistik obyektlarida amaliyot o'tash dasturlarini ishlab chiqish;

Startaplar va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash: Turizm sohasidagi innovatsion g'oyalarni moliyalashtirish, turistik akseleratorlar va inkubatorlarni tashkil etish;

Gid-tarjimonlar tayyorlash markazlari: Yoshlarni chet tillarni o'rganishga va turli mamlakatlarga xos madaniyat, urf-odatlar bilan tanishishga yo'naltirish, sertifikatlangan gidlar tayyorlash;

Talabalar almashinuvi dasturlari: Xorijiy universitetlar bilan hamkorlikda talabalar almashish dasturlarini yo'lga qo'yish, xalqaro tajribalarni o'rganish.

Yoshlarni turizm sohasiga jalb qilish orqali nafaqat ish o'rinlari yaratiladi, balki innovatsion g'oyalar va zamonaviy yondashuvlar joriy etilishi ta'minlanadi. Shuningdek, yoshlar bandligi muammosi yechimiga ham hissa qo'shiladi.

Xalqaro grantlar va hamkorlik loyihalari orqali moliyalashtirish mexanizmlarini kuchaytirish

Turizm sohasidagi loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini diversifikatsiya qilish orqali investitsion salohiyatni oshirish mumkin:

Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik: Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki kabi tashkilotlarning grant va kreditlarini jalb qilish;

Tematik loyihalar orqali moliyalashtirish: Atrof-muhit muhofazasi, madaniy merosni asrash, gender tenglik kabi global mavzular doirasida xalqaro donor tashkilotlarning mablag'larini jalb qilish;

Korporativ ijtimoiy mas'uliyat dasturlari: Yirik kompaniyalarning ijtimoiy-mas'uliyat doirasidagi mablag'larini turizm infratuzilmasini rivojlantirishga yo'naltirish;

Kraudfanding platformalari: Noyob turistik obyektlarni restavratsiya qilish va qayta tiklash uchun jamoaviy moliyalashtirishni yo'lga qo'yish.

Turkiya, Malayziya va Gruziya tajribasi shuni ko'rsatadiki, turizmni davlat va xususiy sektor hamkorligida rivojlantirish eng muvaffaqiyatli strategiya hisoblanadi. O'zbekistonda ham bu modelni keng joriy etish orqali natijadorlik oshirilishi mumkin. Turkiya tajribasidan kelib chiqqan holda, davlat tomonidan infratuzilmani rivojlantirish, xususiy sektor tomonidan esa xizmat ko'rsatish sifatini oshirish bo'yicha mas'uliyatni taqsimlash modelini joriy etish maqsadga muvofiq.

Malayziya tajribasida ko'rishimiz mumkinki, maqsadli marketing strategiyalari va mamlakat brendini targ'ib qilish orqali turistlar oqimini sezilarli darajada oshirish mumkin. "Malaysia Truly Asia" brendiga o'xshash "Uzbekistan – Heart of the Silk Road" (O'zbekiston – Buyuk Ipak yo'li qalbi) kabi kuchli brend strategiyasini ishlab chiqish va uni global miqyosda targ'ib qilish muhim ahamiyatga ega.

Gruziya tajribasi esa viza tartibini soddalashtirishning turistlar oqimiga ta'sirini aniq ko'rsatib beradi. O'zbekiston ham 2018-2023 yillarda 90 dan ortiq davlat fuqarolari uchun vizasiz rejim joriy etish orqali turistlar sonini keskin oshirishga erishdi. Bu strategiyani davom ettirish va yanada kengroq geografiyani qamrab olish turizm rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

O'zbekistonda turizmni innovatsion rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, yangi biznes modellarni qo'llash, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va xususiy sektor salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishni talab etadi. Jumladan, Smart Tourism konsepsiyasini keng joriy etish, klaster yondashuvlarni qo'llash va milliy turistik brendni kuchaytirish turizm sohasining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish so'nggi yillarda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi, tabiiy resurslari va geografik joylashuvi uni Markaziy Osiyoda turizm bo'yicha raqobatbardosh hududga aylantiradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ichki turizmda ijobiy siljishlar kuzatilgan bo'lsa-da, tashqi turizm hali yechimini kutayotgan tizimli muammolar mavjud. Turizm infratuzilmasining holati, servis sifatining turlicha darajada bo'lishi, kadrlar salohiyatining cheklanganligi, transport va logistikadagi kamchiliklar sohaning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qilmoqda. Shu bilan birga, innovatsion texnologiyalar va raqamli xizmatlarning bosqichma-bosqich joriy etilishi, xorijiy investitsiyalar hajmining ortib borayotgani, xalqaro hamkorlikning kengayishi turizmning yangi bosqichga o'tishiga turtki bo'lmoqda. O'zbekistonda turizm sohasi nafaqat iqtisodiy rivojlanish, balki ijtimoiy barqarorlik va xalqaro imijni shakllantirishda ham muhim o'rin tutmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Turizmni rivojlantirish strategiyasi" PQ-5611-son qarori, 2022.
2. UNWTO Tourism Highlights, 2023 Edition.
3. Samoylova, I. (2021). "Digital Tourism and Innovations in Emerging Markets." Springer.
4. Jalolov, S. (2022). "O'zbekistonda turizmni barqaror rivojlantirish masalalari", Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali.
5. World Bank. (2022). "Tourism Sector Diagnostic for Uzbekistan."
6. Davlat Statistika Qo'mitasi ma'lumotlari, 2023.
7. Raqamli iqtisodiyot va turizm. (2022). Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH

Ochilova Xursanoy Maxmud qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Turizm fakulteti Turizm kafedrasida dotsent v.b.

ochilovaxursanoy26@gmail.com

Baxtiyorova Ziynatxon Umid qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Turizm

fakulteti Mehmonxona xo'jaligini tashkil etish va

boshqarish yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ayni damda dunyo bozorida Xizmat ko'rsatish sektorlarining ulushi sezilarli darajada ortib bormoqda. Xususan, turizm davlat iqtisodiyotiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatib, yangi ish o'rinlari yaratish orqali ishsiz aholi qatlamining kamayishiga xizmat qilmoqda. Ushbu maqolada O'zbekistonda turizm salohiyatini oshirish, ichki va tashqi turizmni rivojlantirish, xalqaro turizm bozordagi brendni mustahkamlash, sayyohlar oqimini oshirishga oid tushunchalar yoritib o'tilgan.

Turizm-bugungi kunda jadal rivojlanayotgan xizmat ko'rsatish sektori. Turizm ovqatlantirish, joylashtirish, transport kabi xizmat ko'rsatish sektorlari bilan chambarchas bog'liq. Bugungi kunda dunyo bo'ylab ko'plab insonlar dam olish, sayohat qilish va davolanish maqsadida amalga oshiralayotgan sayohatlar soni ko'paymoqda. Bu yangi mehmonxonalar va ovqatlantirish shahobchalariga, transport va gidlik xizmatiga bo'lgan talabning ortib borayotganidan dalolat beradi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida tub islohotlar olib borilmoqda. Jumladan, turizmni rivojlantirishga ham Davlat tomonidan katta ahamiyat berilmoqda. Turizm sohasini tashkil etuvchi asosiy infratuzilmalar: joylashtirish vositalari, umumiy ovqatlanish xizmati va transport xizmati hisoblanadi. Shundan kelib chiqib, turizm sohasini rivojlantirishda transport xizmatlari asosiy o'rin egallaydi. Transport xizmatlarining rivojlanishi va takomillashib borishi sayyohlar uchun qulayliklar yaratib, ularning sayohatlarini yengillashtiradi. Bu orqali turizmning mamlakatda taraqqiy etishiga erishish mumkin.

Xalqaro turizm insonlarning o'lkalar bilan tanishish, zavqlanish dam olish, bo'sh vaqtini samarali o'tkazish, sog'lig'ini tiklash, dunyo, sport musobaqalarida qatnashish, ma'naviy dunyosini boyitish kabi ishlarga ehtiyojining ortib borishi, boshqa xalqlarning urf-odati va turmush tarzini bilish uchun intilishida alohida o'rin egallaydi.

Turizm sohasini rivojlantirishda yana shuni ham hisobga olish lozimki, mamlakatimizdan tashqarida ilgari respublikamizda yashagan yoki o'zbek millatiga mansub ko'plab kishilar istiqomat qiladilar. Ulardan respublikamizga kelish, avlod-ajdodlari yashagan yurti ziyorat qilish istagi yuqori. SHu munosabat bilan respublikamizda turizmni rivojlantirish uchun real shart-sharoit mavjud. Bu O'zbekistonda turizmni muvaffaqiyatli rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarning to'liq bo'lmagan ro'yxati bo'lib, hozirgi kunda ulardan foydalanish darajasi ancha past. Respublikamizda mavjud 8 mingdan ortiq madaniy va tabiiy meros ob'ektlaridan atigi 5-8 foizdan turistik maqsadlarda foydalaniladi, xolos.

Mamlakatimizda turizm sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirish maqsadida, istiqbolda xorijiy investitsiyalar, jahon brendlarini faol jalb qilish, turizm sohasida biznes uchun qulay shart-sharoitlar yaratishni keng jalb qilgan holda, respublikamizning barcha hududida turizm infratuzilmasining zamonaviy ob'ektlari,

eng avvalo, mehmonxonalar, transportlogistika tuzilmalari, muhandislik-kommunikatsiya ob`yektlarini bunyod etish, bu jarayonda yangi ob`yektlarning xalqaro andozalar, turistlar talab va ehtiyojlariga to`liq javob berishini inobatga olish muhim ahamiyatga ega. Respublikamizda oilalarning iqtisodiy barqarorligini ta`minlash maqsadida keng ko`lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, oilaviy biznes va xususiy tadbirkorlik, hunarmandchilikni yo`lga qo`yish, rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit yaratib berilayapti. Ayniqsa, ushbu sohaga ko`plab imtiyozlar joriy qilinayotgani oilalarning tadbirkorlik iste`dodini yuzaga chiqarishda qo`l kelayapti.

Hozirgi kunda esa har bir turistik korxona o`zining har bir zarar keltirgan operatsiyasi uchun o`zi moddiy javobgarlikni oladi. Shu sabab ham tadbirkorlik faoliyatining xavfiga turistik firma har doim tayyor bo`lishi lozim. Ushbu xavf tushish darajasiga marketing konsepsiyasini to`g`ri va aniq foydalanish yo`li bilan erishish mumkin. Albatta, bozorda nafaqat raqobat kurashi marketing mohiyatini anglatadi. Turfirma uchun yanada muhim maqsad bo`lib tur mahsulotni ishlab chiqish va sotish hajmining, daromad va foydaning oshishi, rentabellikning ko`tarilishi hisoblanadi. Zamonaviy marketing turistik firmalarning har bir faoliyati, funksional strukturalariga aloqador, marketingning sotish usullari turfirmalar jamoalari jarayonlarining kunlik ishi bo`ladi.

Tarixiy obidalarni restavratsiya qilish, turar joyning zamonaviy variantlarini qurish va transport tarmoqlarini yaxshilashga sarmoya kiritib, O`zbekiston tashrif buyuruvchilar uchun uning rang-barang joylarini o`rganish va an`analarga boy gobelenlar bilan tanishish uchun qulay muhit yaratdi. Qolaversa, O`zbekistonning barqaror turizm amaliyotiga, jumladan, madaniy merosni saqlash va atrof-muhitni asrashga sodiqligi sayohatchilarning mazmunli va mas`uliyatli sayohat tajribasini ko`proq izlashiga sabab bo`lmoqda. Turizmni rivojlantirish va uning tabiiy va madaniy boyliklarini muhofaza qilish o`rtasidagi muvozanatni saqlash orqali O`zbekiston nafaqat sayyohlik maskani sifatidagi jozibadorligini oshirdi, balki turizm sanoatining uzoq muddatli barqarorligini ham ta`minladi. Sayyohlik o`sishi va rivojlanishining rivojlanayotgan manzarasida O`zbekiston haqiqiylik, madaniy jo`shqinlik va samimiy mehmondo`stlik mayoqi sifatida ajralib turadi. Sayyohlik ob`ektlariga strategik investitsiyalar, barqarorlikni ta`minlash va o`z merosini saqlashga sodiqlik bilan mamlakat butun dunyo bo`ylab sayohatchilarning qalbi va ongini zabt etishga va ularga o`tmishni quchoqlagan holda o`tmishni nishonlaydigan tajriba gobelenini taqdim etishga tayyor.

Davlat tomonidan qo`llab-quvvatlash va infratuzilmani rivojlantirish:

O`zbekiston hukumati strategik rejalashtirish va investitsiyalar orqali turizmni rivojlantirishda muhim rol o`ynadi. Siyosatni xalqaro standartlarga moslashtirish, viza tartib-qoidalarini takomillashtirish va turizmni targ`ib qilish bo`yicha sa`y-harakatlarni kengaytirish orqali O`zbekiston o`zini dam olish va madaniy kashfiyotlar uchun yetakchi yo`nalish sifatida muvaffaqiyatli joylashtirdi. Zamonaviy sayyohlik inshootlari, jumladan, turar joy, ovqatlanish va transport vositalarining rivojlanishi mamlakatning jahon auditoriyasi uchun jozibadorligini yanada oshirdi. Oxirgi yillarda O`zbekistonga sayyohlar oqimi sezilarli darajada oshdi, birgina 2018 yilning o`zida

5,3 million sayyoh tashrif buyurgan. Bu o'sish mamlakatning turizm ob'ektlari va infratuzilmasini jahon standartlariga mos ravishda rivojlantirish va yaxshilash bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlari bilan bog'liq. Turizm salohiyatini asosiy iqtisodiy omil sifatida e'tirof etgan O'zbekiston sayyohlar oqimining ortib borayotganini qondirish uchun mehmonxonalar, transport tarmoqlari, madaniy obyektlar va boshqa qulayliklarni qurish va obodonlashtirishga faol sarmoya kiritmoqda.

Ichki turizm esa - O'zbekiston Respublikasida doimiy yashovchi shaxslarning O'zbekiston Respublikasi hududidagi sayohatini o'z ichiga oladi. Dunyo bo'ylab sayyohlarning 80-90 foizi ichki turizmga to'g'ri keladi. Uning xarajatlari xalqaro turizm xarajatlaridan 5-10 barobar yuqori. Shu sababdan ham dunyo turizmi tarixida ichki turizmga jamoatni jalb qilish hamda sayyohlik agentliklari va PR markazlari hamkorligini yo'lga qo'yish ishlari olib borilgan. Jumladan har bir diqqatga sazovor maskanlarning reklamalari sifatli darajada ijtimoiy tarmoqlarga tarqatiladi. Ushbu joylarning foydali hamda daromadli jihatlari ko'rsatilib o'tiladi. Reklama bannerlari tashkil etiladi. Yo'l chetlarida sayyohlik markazlarining yo'l ko'rsatkichlari aniq qilib joylashtiriladi. Hozirgi kunga qadar dam olish kunlarida oilaviy sayohat uyushtirish an'anasi yo'lga qo'yilgan. Bu yo'nalishdagi barcha imkoniyatlardan keng foydalanish maqsadida jamoatchilik fikrini o'rganib, ularning talablari imkon darajasida qoniqtiriladi. Mahalliy turist - O'zbekiston Respublikasi fuqarosi va O'zbekiston Respublikasida doimiy yashovchi fuqaroligi bo'lmagan shaxs. Turizm industriyasi, xususan ichki turizm yurtimiz iqtisodiyotining muhim tarmog'i hisoblanadi. Ichki turizm orqali olingan daromadlar soliq bazasini ko'paytiradi. Turistlardan olinadigan to'lovlar, mehmonxona va restoran soliq turlari davlat budjetiga qo'shimcha daromad keltiradi. Shuningdek, mahalliy aholi va turistlar o'rtasidagi madaniy almashinuv mahalliy madaniyat va urf-odatlarini saqlashga yordam beradi va aholi hayotini boyitadi, yangi madaniy tajribalar, qo'shimcha xizmatlar orqali umumiy hayot sifatini oshiradi. Mamlakatimizning har bir hududi o'ziga xos turistik jozibaga ega. Qadim o'tmishdan so'zlovchi tarixiy yodgorliklarni ko'rish, boy merosimizni o'rganish har bir kishida milliy o'zlikni anglash, an'ana va qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantiribgina qolmay, o'z vatani tarixini bilishga, ajdodlar merosini o'rganish orqali shu yurt farzandi ekanligidan faxr, g'urur tuyg'ularini rivojlantiradi.

Respublika iqtisodiyotida turizmni strategik darajaga ko'tarish, ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish va hajmini keskin ko'paytirish, fuqarolarni mamlakatimizning turizm salohiyati bilan tanishtirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, taqdim etilayotgan turizm xizmatlari sifatlarini yaxshilash va jahon bozorlarida raqobatbardoshligini oshirish, turizm sohasida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlari uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratish, zamonaviy xizmatlar infratuzilmasini jadal rivojlantirish, shuningdek, aholini ish bilan ta'minlash va ularning daromad manbaini kengaytirish maqsadida:

1. Shunday tartib o'rnatilsinki, unga muvofiq 2022-yil 1-iyundan boshlab "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil" dasturi doirasida:
 - jamoa shartnomalariga ish beruvchilar tomonidan xodimlar uchun yiliga bir marotaba mahalliy sayohatga chiqish imkonini yaratish qoidalari kiritiladi;

- sayohat xarajatlarining bir qismi ish beruvchilarning budjetdan tashqari jamg'armalari mablag'lari va qonunchilikda ta'qiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan qoplab beriladi.
- 2. "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil" dasturi doirasida ichki turizmni rivojlantirishni muvofiqlashtirib borish uchun mas'ul etib "Turizm va madaniy meros vazirligi" hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlari belgilandi.
- 3. Moliya vazirligi respublika budjetining qo'shimcha mablag'lari hisobidan sayohat xarajatlarini qaytarishni moliyalashtirish uchun joriy yilda jami 10 milliard so'm miqdoridagi mablag'larning "Turizm va madaniy meros vazirligi" huzuridagi budjetdan tashqari Turizmni qo'llab-quvvatlash jamg'armasiga (keyingi o'rinlarda - Jamg'arma) ajratilishini ta'minlash.
- 4. "Turizm va madaniy meros vazirligi" bilan birgalikda uch oy muddatda 2023-2024-yillarda ichki turizm yo'nalishi bo'yicha hududlarda boshlanadigan yirik turizm loyihalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qaror loyihasini Vazirlar Mahkamasiga kiritildi.

Yo'naltirilgan va keng qamrovli investitsion siyosat turistik industriyani yaratish va moliyalashtirishning asosiy manbaiga aylanishi lozim. Turizm sohasida bozor munosabatlariga o'tishning dastlabki bosqichlarida turizmga sarmoya jalb qilishning an'anaviy davlat tizimidan bu sohada ro'y berayotgan jarayonlarni boshqarishning muhim vositasi sifatida foydalanish mumkin. O'zbekistonda turizmni jadal rivojlantirish, jumladan, xalqaro standartlarga javob beradigan infratuzilmani yaratish, mintaqaviy tuzilmalarni yaratish, xorijiy hamkorlar bilan aloqalarni mustahkamlash, tarixiy-madaniy merosga hurmat bilan munosabatda bo'lish negizida turizmni jadal rivojlantirish, turizm va uning milliy mahsulotdagi ulushini oshirish va sayyohlarni jalb etishni ta'minladi. Bundan tashqari, ichki turizmni rivojlantirish uchun transport infratuzilmasini yaxshilash, mehmonxona va xizmatlar sifatini oshirish, raqamli marketingni rivojlantirish va barqaror turizm strategiyalarini joriy etish zarur. Madaniy va tematik sayohatlarni rivojlantirish, shuningdek, mahalliy aholini turizm faoliyatlariga jalb qilish muhim ahamiyatga ega. U nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki madaniy va ijtimoiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi. Shuning uchun, davlat ichki turizmni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishi va amalga oshirishi zarur. Bu esa O'zbekistonning kelajakdagi rivojlanishida yangi imkoniyatlar yaratadi. O'zbekistonning yetakchi sayyohlik yo'nalishiga aylanib borayotgani uning mukammallik, barqarorlik va madaniyatni asrab-avaylashga sodiqligidan dalolatdir. Sayyohlik ob'ektlari va infratuzilmasini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berish orqali mamlakat tashrif buyuruvchilar oqimini muvaffaqiyatli oshirdi va umumiy turizm tajribasini oshirdi. Doimiy davlat tomonidan qo'llabquvvatlanayotgan sarmoya va sifatli xizmat ko'rsatishga e'tibor qaratilishi bilan O'zbekiston haqiqiy madaniy tajribalar va unutilmas sarguzashtlarni qidirib topmoqchi bo'lgan sayohatchilar tashrif buyurishi shart bo'lgan joy sifatida jahon miqyosida o'z mavqeini yanada mustahkamlashga tayyo

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tuxliyev I.S., Xaitboyev R., Tursunova G.R. Turizm asoslari. O'quv-uslubiy murakkab. - Samarqand, SamISI, 2013. - 372 b.[1]
2. Qudratov G.H., Pardayev M.Q., Otaboyev R. O'zbekistonda turizm salohiyati va uni rivojlantirishda davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari. // xizmat ko'rsatish va turizm sohaslarini rivojlantirish: muammolar va ularning yechimlari. - T.:Iqtisodiyot va moliya, 2008. - b. 61-70.[2]
3. Hayitboyev R., Sattarov A. Turizm marshrutini ishlab chiqish texnologiyasi. Samarqand, 2011 yil.[3]
4. Matyakubov U.R. —Ekologik vaziyatni hisobga olgan holda turizmning samaradorligi takomillashtirish yo'nalishlari va istiqbollari mavzusida. nomzodlik dissertatsiyasining konspekti. — Samarqand, 2011. — 12 b.[4]
5. Halikulov A.N. —Mehmonxonalarda xizmat ko'rsatish sifati va samaradorligini oshirish imkoniyatlar dissertatsiya konspekti. Abstrakt. — Samarqand, 2010. — 25 b.[5]
6. Prezident Sh.Mirziyoyevning Mamlakatimizda turizmni izchil rivojlantirish istiqbollari, sayyohlik ob'yektlaridan samarali foydalanish, ko'rsatilayotgan xizmat turlari sifatini oshirish, yurtimizga tashrif buyurayotgan sayyohlar oqimini ko'paytirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar tahliliga bag'ishlangan yig'ilishdagi ma'ruzasi // 2017 yil. 3oktabr. www.uza.uz
7. O'zbekiston Respublikasi preidentining 2016 yil 2 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4861-sonli farmoni.
8. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2017 yil 7-fevraldagi PF-4947 – son farmoni bilan tasdiqlangan 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi
9. Numonjonova O. "O'zbekistonda turizmni rivojlantirish istiqbollari yo'nalishlari."
10. Rakhmonov T.S. "Tourism in the World and Uzbekistan Economy Palace and Role." Journal NX: 233-236.
11. Yunusova S. Turizm sohasini rivojlantirish orqali hududiy daromadlarni oshirishdagi o'ziga xos jihatlari.
12. Turizmning O'zbekistondagi faoliyati: Oybek Akhmadjonov, Botirbek Abdug'afforov. 5. <https://lex.uz/>

UDK 379.852

MARKETING TADQIQOTLARI ASOSIDA ZIYORAT TURIZMI SAMARADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYASI

Zuparova Nargiza Aripjanovna

Alfraganus universiteti Nodavlat Oliy ta'lim tashkiloti,
Xalqaro turizm menejmenti kafedrası TvM-M-24-1 guruh magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezisda marketing tadqiqotlari asosida ziyorat turizmi samaradorligini oshirish strategiyasi tadqiq etilgan bo'lib, unda turizm salohiyatini oshirish uchun turizm xizmatlari ko'rsatish tizimini tubdan takomillashtirish lozimligi, ichki va tashqi turizm salohiyatini yanada oshirish chora-tadbirlari, turizm sohasidagi asosiy muammolarini hal qilish uchun kompleks chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish zarurligi va boshqa masalalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Marketing tadqiqotlari, strategiya, ziyorat turizmi samaradorligi, turizm xizmatlari, ichki va tashqi turizm, turizm salohiyati.

Respublikamiz viloyatlarida turizm salohiyatini oshirish uchun turizm xizmatlari ko'rsatish tizimini tubdan takomillashtirish lozim. Buning uchun avvalo, yangi turistik yo'nalishlarni tashkil etish talab qilinadi. Bu dastlabki bajariladigan bosqich bo'lib, ko'p davrni o'z ichiga oladi. Shuningdek, turizm sohasini jadal rivojlantirish uchun investitsiyalarni keng jalb qilish, sohaga innovatsion g'oya va texnologiyalarni joriy etish hamda mintaqaning boy tabiiy, madaniy va tarixiy merosi resurslari va imkoniyatlaridan samarali foydalanish talab etiladi. Bu borada turizmni rivojlantirish bilan bog'liq bo'lgan masalalarga katta e'tibor berilib, uning turizmni rivojlantirish borasidagi aniq vazifalar belgilab berildi hamda bu haqda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maxsus farmoni qabul qilindi.

Mazkur qabul qilingan huquqiy hujjatlar turizm sohasida yangi turistik yo'nalishlarni tashkil etish borasidagi imkoniyatlarni yuzaga chiqarishga qaratilgan. Chunki, mamlakatda turistik faoliyat bilan shug'ullanish imkoniyatlari katta bo'lib, bu esa o'z navbatida O'zbekistonda turizm sohasini boshqarishni takomillashtirish tamoyillarini mukammal ishlab chiqish bilan bog'liqdir. Mazkur yo'nalishda rivojlanayotgan turizm tarmoqlarini jadal yuksaltirish eng muhim vazifalar qatoriga kiradi.

Shuningdek, dunyo mamlakatlarida keskin rivojlanib borayotgan turizm mamlakat iqtisodiyotidagi eng serdaromad soha hisoblanadi. Shu bois, turizmni rivojlantirish davlat ahamiyatiga ega bo'lgan masala bo'lib, turizmni rivojlantirish muammolarini o'rganishni talab qiladi. Turizmni bilmasdan turib, dunyo turizmi hamjamiyati, hamkorligiga qo'shilish va O'zbekistonda turizm sohasini xalqaro va mahalliy darajada rivojlantirib bo'lmaydi. Buni amalga oshirish orqali turistik salohiyatning oshishiga erishiladi.

Har bir mintaqaning turizm salohiyatini oshirish uchun turizm xizmatlari ko'rsatish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda, milliy turizmni rivojlantirishning asosi bo'lgan turistik turlarni ishlab chiqish va ushbu marshrutlar asosida turistlarni keng jalb qilib, sayohatlarni tashkil etish muhim masala bo'lib hisoblanadi. Chunki, yangi ko'rinishdagi xizmatlarni ko'rsatish turistlarni ko'plab jalb qiladi.

Aynan, turizm xizmatlari ko'rsatishga bugungi kunda talab juda katta bo'lib, bu esa mazkur sohada ishlovchi mutaxassis-kadrlardan ulardan yuqori bilim, malaka va

tajribaga ega bo'lishni taqozo etadi. Bu orqali turizm sohasida turistlarni olib kelish amalga oshiriladi. Turizm xizmatlarni ko'rsatish transport, joylashtirish, ovqatlantirish va ekskursiya xizmatlari bilan birga amalga oshirilishi lozim.

Bugungi kunda turizm salohiyatini oshirish maqsadida sohani kelajakda rivojlantirish masalasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ma'ruzalarida o'z aksini topgan bo'lib, ma'ruzalarda hududlarni kompleks va intensiv ravishda rivojlantirish borasida qabul qilingan yangi maqsadli dasturlarni amalga oshirish bo'yicha muhim vazifa va choralarni belgilab berilgan. Darhaqiqat, hududlarni kompleks rivojlantirish borasida yangi maqsadli dasturlar ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq qilinmoqda.

Avvalo, mazkur imkoniyatlarni to'liq yuzaga chiqarish uchun turizm salohiyatini o'rganish va oshirish lozim. Shu boisdan ham, turizm sohasini respublikamizning hududlarda rivojlantirish asosida turizm salohiyatini oshirishning huquqiy asoslari ta'minlanmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan Farmon asosida investitsiyalarni keng jalb qilish, innovatsion g'oya va texnologiyalarni joriy etish hamda mamlakatning boy tabiiy, madaniy-tarixiy merosining resurslari va imkoniyatlaridan samarali foydalanish hisobiga turizm sohasini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratildi.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoev ichki va tashqi turizm salohiyatini yanada oshirish chora-tadbirlari yuzasidan videoselektor yig'ilishida mamlakatimizning ziyorat turizmi imkoniyatlaridan to'liq foydalanish zarurligini ta'kidladi.

Moliya vazirligiga Buxoroda ziyorat turizmi ob'ektlari infratuzilmasini yaxshilash uchun mahalliy byudjetga 40 milliard so'm ajratish topshirildi.

Bundan tashqari, turizm vazirligi oldiga ziyorat turizmi salohiyati yuqori Indoneziya, Malayziya, Hindiston, Pokiston, Bangladesh va arab davlatlaridan Samarqand, Buxoro va Toshkentga aviareyslarni ko'paytirish vazifasi qo'yildi.

Mutasaddilarga mamlakatimizdagi 1 ming 200 dan ziyod ziyoratgohlar imkoniyatlarini to'liq ishga solib, yiliga kamida 1 million sayyoh jalb qilish dasturini tasdiqlashga ko'rsatma berildi.

Ziyoratga kelayotgan turistlarning mazhabi, tariqati, yondashuvi har xilligini inobatga olib, qaysi din yoki mazhab vakillariga qanday ovqatlar taklif qilishni, mehmonxona va ibodat joylarini qanday jihozlashni ilmiy yondashuvlarsiz qilib bo'lmasligi ko'rsatib o'tildi.

Shuningdek, muqaddas joylar, avliyo va pirlar haqida ma'lumot bera oladigan mutaxassislar va gidlar ham kamligi aytiladi.

Shu munosabat bilan Islom akademiyasi, "Ipak yo'li" universitetiga ziyorat turizmi oqimi ko'p bo'lgan davlatlar uchun ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish topshirildi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, turizm sohasidagi asosiy muammolarini tezlikda hal qilish uchun kompleks chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish, bu esa quyidagilarni amalga oshirishni nazarda tutadi:

- chet ellik sayyohlarga nisbatan viza siyosatini va viza berish tizimini tubdan yaxshilash;

- havo yo'li orqali yo'lovchilariga ko'rsatiladigan xizmatlarni takomillashtirish va xalqaro aeroportlarda shart-sharoitlarni yaxshilash;
- chet ellik sayyohlarning, shu jumladan faol sayohat maqsadlari uchun O'zbekistonga kelganlar uchun sayohatning ko'ngilli o'tishidagi keraksiz to'siqlarni bartaraf etish;
- ichki turizmni yanada rivojlantirish uchun turizm faoliyati subyektlari va tashuvchilarning faoliyatiga ko'maklashish;
- muqaddas joylar, avliyo va pirlar haqida ma'lumot bera oladigan mutaxassislar va gidlar sonini ko'paytirish;
- o'qiyotgan talaba yoshlar va boshqalar uchun tanishtiruvchi ekskursiyalar va turlarni tashkil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ibragimov N.S., Destinatsion menejment: davlat miqyosida turizmni bozor usulida boshqarish san'ati. Toshkent: 2014. "Turon zamin ziyo", 148 bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2016 y., 49-son, 558-modda.
3. <https://kun.uz/kr/news/2022/09/19/prezident-ziyosat-turizmi> imkoniyatlaridan-toliq-foydalanish-zarurligini-aytdi.

GLOBALASHUV DAVRIDA MAMLAKATDA FRILANSERLIK FAOLIYATI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Lutpidinov Shuxrat Zakirdjanovich

Namangan davlat universiteti

"Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes" kafedrasida

katta o'qituvchisi

+998993934007

lutpidinov.shuxrat@mail.ru

Annotatsiya. Har bir mamlakat aholisining yashash sharoitini yaxshilashda xizmat ko'rsatish sohasining o'rni beqiyosdir. Ushbu sohani rivojlantirish barcha davlatlar oldidagi asosiy maqsadga aylanib qolmoqda. Mamlakatda xizmatlar sohasining ortib borishi aholining yashash sharoitining yaxshilanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir etadi. Bunga sabab xizmatlar sohasining rivojlanishi bevosita mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi bilan parallel holatda aholining turmush darajasi va yashash sharoiti ham yuksalib boradi.

Kalit so'zlar: frilans-xizmatlar, frilanserlik, frilanserlik faoliyati, frilanserlik va onlayn mehnat bozorlari, frilanserlik saytlari.

Mehnat bozoridagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mehnat bozoridagi jiddiy tarkibiy o'zgarishlar ta'sirida frilans-xizmatlar bozori shakllanmoqda. Frilanserlik faoliyati mehnat bozoridagi tutash sohalardan biridir, frilans va frilanserlik faoliyatidagi har qanday o'zgarishlar mehnat munosabatlaridagilar xam kiradi ta'sirida mehnat qonunchiligi o'zgaradi va bir necha ozod ishchilar qatlami shakllanadi. Shu bilan birga frilanslar ijtimoiy himoyaga muxtojdir, barcha mehnat munosabatlarida bu soha ko'zga tashlanmaydi.

Doimiy ishlovchi ishchi-xodimlardan tubdan farq qiladi. Shu bilan birga ko'plab mamlatlarda, hususan Rossiya Federasiyasida frilanserlik faoliyatini o'rganish maqsadida keng masshtabli tadqiqotlarni amalda o'tkazishning iloji yo'q. Hamda G'arbiy Evropa va AQShlarida o'tkazilgan tadqiqotlar ko'plab omillar ta'sirida frilanserlik faoliyati rivojlanishi o'rganildi, chuqur tarkibiy ixtisoslashuv esa mehnat munosabatlari va bandlikdagi yangicha ko'rinishdagi transformasiyalashuv jarayoni kuzatildi.

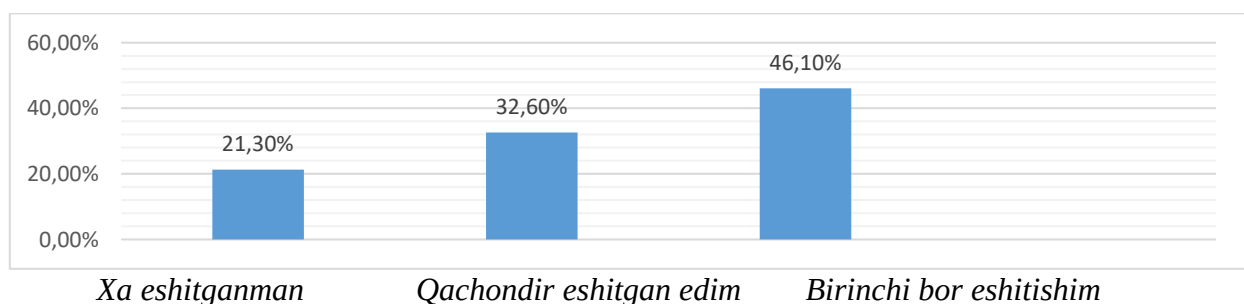
Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa birinchi navbatda internet tarmog'ini ta'minlashlari kerak bo'ladi, internet tezligi past yoki yuqoriligi, ko'plab mamlakatlarni internetga bo'lgan ijobiy va salbiy yondashuvlari, internetdagi ijtimoiy va iqtisodiy xavf-xatarlarni yuzaga kelishi kabi omillar ta'sirida frilanserlik faoliyati sekinlik bilan rivojlanib bormoqda. Shu sababdan doimo ilmiy tadqiqotlarni o'tkazib turish maqsadga muvofiqdir, yuzaga kelayotgan yangi-yangi muammolarni bartaraf etish, ularni echimlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida frilanserlik faoliyatini rivojlantirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir. Bunday ishlarni amalga oshirish uchun mamlakatimizda bir necha bosqichdan iborat bo'lgan islohotlar strategiyasini ishlab chiqish kerak bo'ladi.

Birinchi, O'zbekiston Respublikasi qonunlariga, huquqiy-normativ xujjatlarga o'zgarishlar kiritish, bunda frilans, frilanserlik faoliyatiga aniq huquqiy baho berish orqali ular faoliyatini qonuniy asoslarini yaratish;

Ikkinchi, internet tarmoqlarida virtuallashgan axborot ta'minot dasturlarini yaratish orqali frilanserlik faoliyati va onlayn mehnat bozorlari faoliyatini yo'lga qo'yish;

Uchinchi, aholi o'rtasida frilanserlik tushunchasi, undan daromad topish mumkinligi bo'yicha tushunchalar berish, hamda davlat tomonidan ularga imtiyozlar berish mexanizmlarini ishlab chiqish.

1-rasm. Frilanserlik faoliyati bo'yicha onlayn so'rovnoma, foiz

Yuqoridagi 1-rasm ma'lumotlarni tahlil qiladigan bo'lsak, frilanserlik faoliyati bo'yicha o'tkazilgan 2024 yilda onlayn so'rovnoma ishtirok etganlarni eshitganligini tasdiqlaganlarini ko'pchiligi asosan shaharda istiqomat qiluvchilar tomonidan berilgan bo'lsa, ular asosan erkaklardan iborat bo'lib, ko'pchiligi oliy ta'limda, oliy ta'lim bilan bog'liq sohalarda, axborot texnologiyalari bilan bog'liq sohalarda ishlovchilar, hamda ilmiy tadqiqot muassasalari xodimlari, ijodiy faoliyat bilan shug'ullanuvchilar va boshqaruv sohalarida, tashkilot rahbarlaridan iborat bo'lgan aholi qatlamlari kiradi. Ular asosan yirik shaharlarda Toshkent, Samarqand, Farg'ona, Andijon, Namangan, Buxoro, Urganch va boshqa shaharlarda istiqomat qiluvchilar hisoblanadi. Frilanslar to'g'risida ko'proq ma'lumotga ega bo'lganlar asosan oliy ta'limda faoliyat yurituvchilar ichidan chiqqan.

Birinchi bor eshitishim deb javob berganlarni asosiy qismi ayollar tashkil etgan, ularni 80-90 % qismi o'rta maxsus ma'lumotli va o'rta ma'lumotlilardan iborat bo'lgan holda ularni asosiy qismi qishloq joylarida istiqomat qilishadi. Bunga asosiy sabablardan biri esa internet tezligi, internet bilan ta'minlanishdagi muammolar sabab deb hisoblaymiz. Hamda frilanserlik faoliyati haqida eshitmaganlar ichida savdo sohasida va tibbiyot sohasi xodimlar, xizmat ko'rsatish soha xodimlari ichidan chiqishgan.

Qachondir eshitganman deb javob berganlarni asosiy qismini erkaklar tashkil etgan, ular asosan fuqorolik xizmatida, harbiy xizmat va kuch ishlatar tizimlarda ishlovchilar, shu bilan birga qurilishda, transport xizmati, qishloq xo'jaligida band bo'lganlardan iborat bo'lgan. Birinchi bor eshitganlar esa ko'pchiligi kasb yo'q bo'lganlar, muqim bir joyda ishmaydigan aholi qatlamlari ichidan, oilaviy ajrimlar yuqori bo'lgan aholi o'rtasida ham uchraydi. Asosan ko'pchilik ayollar uyda o'tiradi, kasb-xunari yo'q bo'lganlarni frilanserlik faoliyatiga jalb etish mumkin, buning uchun katta mablag' talab qilmaydi, ular uchun kompyuter, internet bo'lsa bo'ldi.

Bugungi kunda mamlakatimizda ko'plab internet saytlari, raqamli platformalar ishlab turibdi, hytyb.com, [telepam](http://telepam.com) kanallari faoliyat ko'rsatmoqda va ularda milliondan ortiq doimiy a'zolari mavjud, shu sayt kanallari orqali frilanserlik faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarni tarqatish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Hozirda frilanserlar tarkibida ixtisoslashgan kasb egalari, masalan, dasturchilar, dizaynerlar, rassomlar, aktyorlar, modellar, fotograflar, injenerlar va arxitektorlar ko'pchilikni tashkil etadi.

Yuqoridagi so'rovnoma natijalari tahlil qiladigan bo'lsak, shahar aholining ko'pchiligi frilanserlik deganda erkin faoliyat deb 40,8 % aholi, uy sharoitida mehnat faoliyatini olib boruvchi deb 20,3 % aholi, mavsumiy mehnat deb 33,5 % aholi tomonidan ta'rif berishgan. Aholining 2,2 % qismi esa mehnat shartnomasiz ishlash mumkin bo'lgan kasb turlaridan deyishsa, 3,8 % qismi esa frilanserlik faoliyatini kreativ va innovasion yondashuvlar zarur bo'ladigan kasb turlaridan deb hisoblashadi.

Bundan tashqari so'rovnomada ishtirok etgan respondentlarni katta qismi esa frilanserlik faoliyatini ijobiy va salbiy tomonlariga baho berishgan. Respondentlarni 38,4 % qismi erkin bandlik turi sifatida ta'rif berishgan, 33 % qismi ijobiy baholashgan, 23,2% qismi esa salbiy baholashgan, bunda inson yakkalashuvi

kuchayadi, inson kasb kasalliklari rivojlanadi, o'zlarini yolg'iz xis etish va mehnat jamoasi bilan turli tadbirlarni o'tkazish, bayram kechalarida ishtirok etish bo'lmaydi.

Onlayn so'rovnomadagi respondentlarni frilanserlik faoliyatiga bo'lgan munosabati

№	Munosabat turlari	Munosabatlari, %
1.	Umumiy xolatda ijobiy baholayman	13,2
2.	Maqsadga erishish yo'lida ijobiy xolat deb hisoblayman	25,2
3.	Betarafman	26,5
4.	Fikrim salbiy	10,9
5.	Umuman fikrim salbiy	2,3
6.	Qiynalaman javob berishga	21,9

Shu sababdan frilanslar jamiyatdan ajralib qolish xavfi mavjud deb hisoblashadi va ularda ruhiy stresslar kuchayishi muammolari rivojlanadi. Ijobiy fikr bildirganlarni aksariyat qismi oliy ma'lumotlilardir, respondentlarni 2/3 qismi oliy ma'lumotlilar tashkil etadi. Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, ijobiy fikr bildirgan aholining katta qismi yirik shaharlarda istiqomat qiladi va javob berishga qiynalgan esa kichik shaharlarda yoki qishloq joylarda istiqomat qilishadi. Respondentlarni ijobiy holat deb hisoblaganlarni 60 % viloyat markazlarida yashaydi va bu hududlarda ayollar faolligi yuqoridir. Salbiy kasb sifatida fikr bildirgan respondentlarni katta qismi kichik shaharlarda yoki qishloq joylarda yashaydi, ularda erkaklar faolligi yuqoridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 7 yil 2017 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasining 2017-2021 yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasi to'g'risida" gi Farmoni O'zbekiston Respublikasining 2017-2021 yillarga mo'ljallangan beshinchi rivojlanish strategiyasidir.- T.: O'zbekiston, 2017 yil
2. Гретченко А.И, Горохова И.В (2019). Цифровая платформа: новая бизнес-модель в экономике России. Вестник РЭУ им. Г.В.Плеханова. №1, 63 с.
3. Ahmed Z (2017). Pakistan is ranked no.4.in the freelancing industry Report (July 24). Retrieved
4. Codementor B (2017). How much do freelance developers cost around the world (July 7) Retrieved from
5. Shevchuk A, Strebkov D, Davis S.N (2015). Educational mismatch, gender, and satisfaction in self-language internet freelancers. Research in Social Stratification and Mobility. Vol 40, June 01, pp 16-28
6. Nawaz Z. Zhang, J. Mansoor R, Hafeez S, Ilmudeen A (2020). Freelancers as Part- time Employees Dimensions of FVP and FJS in E-Lancing Platforms. South Asian Journal of Human Resources Management. vol 7, Issue 1,1, June pp 34- 60

TURISTLARNING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGI: ZAMONAVIY TAHDIDLAR VA ULARDAN HIMOYALANISH YO'LLARI

Urunov Numonjon Muydinovich i.f.n

Namangan davlat universiteti

Foziljonova Niholaxon Fayoz qizi

niholakhon06@gmail.com

Nasrullayev Omonulloxon Nodirjon o'g'li

omonulloxon0408@gmail.com

Namangan davlat universiteti talabalari

Annotatsiya. Mazkur maqola turistlarning moliyaviy xavfsizligi masalasini o'rganadi, bu borada yuzaga kelayotgan zamonaviy tahdidlar va ulardan himoyalaniş yo'llarini tahlil qiladi. Turizm sanoatining o'sishi bilan birga, turistlar uchun firibgarlik, valyuta ayirboshlashdagi muammolar va raqamli to'lov tizimlarining xavfsizligi kabi tahdidlar ham ortib bormoqda. Maqolada, ayniqsa, turistlarning bu tahdidlarga nisbatan tayyorgarligi, huquqiy va moliyaviy himoya mexanizmlarining mavjudligi haqida so'z boradi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, turistlarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlash uchun tizimli yondashuvlar, ta'lim va xalqaro hamkorlik zarur. Maqola turizm va moliyaviy xavfsizlik sohasidagi mavjud bo'lgan bo'shliqlarni aniqlab, amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar. Turizm, firibgarlik, moliyaviy xavfsizlik, raqamli to'lov tizimi xavfsizligi

So'nggi yillarda global miqyosda turizm sanoati tez sur'atlarda rivojlanmoqda. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda dunyo bo'yicha 1,3 milliarddan ortiq xalqaro sayohat amalga oshirilgan bo'lib, bu ko'rsatkich pandemiyadan oldingi darajaga yaqinlashganini ko'rsatadi. Sayohat qilish jamiyatlararo aloqalarni mustahkamlash, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish, iqtisodiy faollikni oshirishda muhim o'rin tutadi. Ammo turizmning kengayishi bilan bir qatorda, moliyaviy xavfsizlik masalasi ham dolzarb bo'lib bormoqda. Turistlar yangi joylarda o'zlarining moliyaviy resurslariga (naqd pul, bank kartalari, raqamli to'lov vositalari) tayanishadi. Biroq, so'nggi yillarda moliyaviy firibgarlik, valyuta almashuvi bilan bog'liq noqulayliklar va raqamli to'lov tizimlaridagi xatolar tufayli sayohatchilar katta yo'qotishlarga uchrashmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda xavfsizlik mexanizmlarining to'liq ishlamasligi, qonunbuzarlarning yangi texnologiyalardan foydalanib, firibgarlik holatlarining ko'payishiga sabab bo'lishi, ushbu muammoni yanada keskinlashtirmoqda. Raqamli to'lovlarning ommalashuvi, ochiq Wi-Fi tarmoqlaridan foydalanish, noma'lum valyutalarda savdo qilish va noqonuniy ayirboshlash punktlari turistlarni moliyaviy jihatdan zaif holatga keltirib qo'yadi. Bundan tashqari, ayrim sayyohlik agentliklarining noqonuniy faoliyati, soxta onlayn band qilish tizimlari orqali minglab odamlar aldanmoqda.

Quyida zamonaviy tahdidlar kontekstida turistlarning moliyaviy xavfsizligiga tahdid soluvchi asosiy omillar atroflicha tahlil qilinadi. Maqola davomida amaliy

misollar, xalqaro tajriba va 535oorish535c ma'lumotlar asosida tahlil o'tkaziladi hamda ushbu muammolarning oldini olish, turistlarni moliyaviy himoyalash bo'yicha tavsiyalar keltiriladi.

Ushbu maqola tahliliy-tavsifiy (analitik-deskriptiv) metod asosida tayyorlandi. Maqolada turizm sohasidagi turistlar moliyaviy xavfsizligiga oid mavjud tahdidlar va ularni bartaraf etish bo'yicha usullar yoritildi. Asosiy e'tibor ilgari o'rganilgan xalqaro va mahalliy manbalarga, 535oorish535c ma'lumotlarga, ekspert intervyulariga va turizm xavfsizligiga oid dolzarb maqolalarga qaratildi. Tahlil uchun quyidagi uslublardan foydalanildi:

Kontent tahlili: UNWTO, McAfee, Forbes, Statista, O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi kabi nufuzli manbalar asosida zamonaviy tahdidlar turlari o'rganildi.

Taqdim etilgan misollar orqali keys-stadi (case study): Turli mamlakatlarda yuzaga kelgan real firibgarlik holatlari misol tariqasida o'rganildi.

Taqqoslov (komparativ) tahlil: Turistlarning moliyaviy xavfsizligi bo'yicha turli mintaqaviy siyosatlar, texnologik yondashuvlar solishtirildi.

Empirik kuzatuvlar: O'zbekiston va boshqa mintaqaviy davlatlarda sayohat qilayotgan turistlar duch kelgan asosiy muammolar kuzatildi (ochiq manbalardagi maqolalar, ijtimoiy tarmoqlardagi murojaatlar va turistlar bloglari asosida).

Ushbu usullar yordamida turistlarning moliyaviy xavfsizligiga tahdid soluvchi omillar aniqlandi va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Metodologiyada qo'llangan tahlil usullari natijasida quyidagi asosiy faktlar va tendensiyalar aniqlandi: Yevropa mamlakatlarida (Italiya, Ispaniya, Fransiya) turistlar asosan soxta tur agentliklar va chiptalar orqali aldanadi. Yevropa Komissiyasi 2023 yilda sayyohlik bilan bog'liq firibgarliklar soni 18% ga oshganini bildirgan.

Osiyo mamlakatlarida esa kartani klonlash va mobil ilovalardagi soxta to'lov tizimlari ustunlik qiladi. McAfee (2023) tahlilida mobil to'lov tizimlaridagi firibgarliklar 12% ga oshganligi ko'rsatilgan. Google Pay va Apple Pay foydalanuvchilari orasida 2022–2023 yillarda o'tkazilgan xalqaro so'rovnoma ko'ra, foydalanuvchilarning 22% dan ortig'i kamida bir marta nomaqbul tranzaksiya yoki firibgarlik holatiga duch kelgan.

O'zbekiston, Turkiya, Tailand kabi sayyohlik yo'nalishlarida esa ochiq Wi-Fi orqali bank ilovasidan foydalangan holda firibgarlik qurboniga aylanganlar soni oshgan. Ma'lumotlar asosida ko'p sayyohlar safarga chiqishdan oldin: hech qanday moliyaviy xavfsizlik bo'yicha ma'lumot o'rganmagan; virtual karta ochmagan; sayohat sug'urtasi qilmagan; favqulodda yordam raqamlarini bilmagan. Rivojlangan mamlakatlarda turistlar duch kelgan moliyaviy tahdidlar kamroq va jiddiy bo'lgan:

Masalan, Shvetsiya va Singapurda ayirboshlash tizimi to'liq avtomatlashtirilgan, kurs doimo yangilanib turadi. O'zbekistonda esa bu boradagi tizim rivojlanib borayotgan bo'lsa-da, hali ham ayrim joylarda "qo'lda" narxlar belgilanadi.

Munozara. Turizm sohasida moliyaviy xavfsizlik masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ushbu maqolada tahlil qilingan natijalar shuni ko'rsatadiki, turistlar nafaqat yangi madaniyatlar bilan tanishish, balki bir vaqtning o'zida murakkab moliyaviy muammolarga duch kelishmoqda. Ushbu tahdidlar zamonaviy

texnologiyalar taraqqiyoti bilan birga kuchaymoqda va murakkablashmoqda. Internet orqali xizmatlar ko'rsatuvchi soxta saytlarning ko'payishi global muammo bo'lib, bunga qarshi kurashish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim: Davlat darajasida nazorat kuchaytirilishi, ayniqsa, turistik xizmat ko'rsatuvchi agentliklar faoliyatining litsenziyalanishi. Foydalanuvchilarga xavfsiz onlayn xarid qilish madaniyatini shakllantirish: soxta havolalarni aniqlash, SSL sertifikatlarni tekshirish. Banklar va turistik tashkilotlar hamkorligida firibgarlikni aniqlash algoritmlarini ishlab chiqish shular jumlasidandir. Ko'pchilik sayyohlar, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarga safar qilganda, valyuta ayirboshlash bilan bog'liq muammolarga duch keladi.

Bng oldini olish uchun: rasmiy ayirboshlash punktlarining interaktiv xaritalari va reunal vaqtda kurslarni aks ettiruvchi mobil ilovalar joriy etilishi lozim. Aeroport, temir yo'l vokzali kabi joylarda mustahkam nazorat ostida ishlaydigan ayirboshlash punktlarini tashkil etish. Turistlarga moliyaviy savodxonlikka oid materiallar (risolalar, QR-kodli yo'riqnomalar) tarqatilishi mumkin. Raqamli to'lov tizimlarining qulayligi bilan birga, xavflilik darajasi ham yuqori. Shu sababli: raqamli xavfsizlik madaniyatini shakllantirish: ikki bosqichli autentifikatsiyani faol qilish, parollarni murakkab saqlash, virtual kartalardan foydalanish. Ochiq Wi-Fi orqali tranzaksiyalar amalga oshirishda VPN (Virtual Private Network) xizmatidan foydalanish keng targ'ib qilinishi kerak.

Davlatlar o'rtasida kiberxavfsizlik bo'yicha tajriba almashish tizimlari yo'lga qo'yilishi maqsadga muvofiq. Moliyaviy tahdidlar ko'p hollarda sayohatchilarning bilimsizligi yoki tayyorgarlik darajasining yetarli bo'lmasligi bilan bog'liq bo'ladi. Bu borada: turistik kompaniyalar va mehmonxonalar orqali moliyaviy xavfsizlik bo'yicha treninglar va qisqa kurslar taklif etilishi mumkin. Turistlar uchun favqulodda moliyaviy yordam mexanizmlari (bank zaxira hisoblari, qo'shimcha sug'urta paketlari) taklif etilishi mumkin.

Ayrim davlatlar turistlar xavfsizligiga jiddiy yondashmoqda. Masalan: Yaponiyada barcha rasmiy ayirboshlash punktlarining joylashuvi maxsus ilovalar orqali aniqlanadi. Singapurda raqamli to'lovlar faqat sertifikatlangan ilovalar orqali amalga oshiriladi. O'zbekistonda esa, so'nggi yillarda turizm infratuzilmasi jadal rivojlanmoqda, ammo moliyaviy xavfsizlik borasida yanada tizimli yondashuvlar joriy etilishi zarur.

Ushbu maqolada turistlarning moliyaviy xavfsizligi masalalari zamonaviy tahdidlar va ularni himoyalash yo'llari nuqtai nazaridan tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, sayyohlar duch keladigan asosiy moliyaviy tahdidlar firibgarlik, valyuta ayirboshlashdagi noaniqliklar, raqamli to'lov tizimlarining zaifligi va tayyorgarlikning pastligi bilan bog'liq. Ushbu tahdidlar turizm sanoatining rivojlanishi bilan birga kengaymoqda va yangi texnologiyalar bilan bog'liq xavf-xatarlarni ham keltirib chiqarmoqda. Turistlar ko'pincha moliyaviy xavfsizlikka nisbatan yetarlicha tayyorgarlik ko'rmaydilar, shu bilan birga rasmiy va norasmiy moliyaviy xizmatlar orasidagi tafovutlar ularga 536oori yetkazadi. Shuning uchun, mamlakatlar o'rtasida turist xavfsizligini ta'minlash bo'yicha tizimli va global yondashuv zarur. Demak,

1. **Firibgarlik holatlarining ko'payishi:** O'rganilgan natijalar turistlar uchun turizm industriyasida eng katta tahdidni tashkil etadi. Sayohatchilarning onlayn xaridlarida firibgarlik holatlari ortib bormoqda va bu masala jahon bo'ylab tartibga solishni talab qiladi.
2. **Valyuta ayirboshlashda oldinga siljish:** Turistlar o'rtasida valyuta ayirboshlashdagi noaniqliklar va 537oori ko'rish holatlari ko'plab muammolarni keltirib chiqarmoqda. Buning uchun ruxsat etilgan va ishonchli valyuta ayirboshlash tizimlari zarur.
3. **Raqamli to'lov tizimlarining xavfsizligi:** Raqamli to'lovlar orqali turistlar xavf ostiga qolmoqda. Shu bois, raqamli xavfsizlikni mustahkamlash uchun yangi texnologiyalarni joriy etish lozim.
4. **Moliyaviy tayyorgarlikning yomonligi:** Ko'p sayohatchilar moliyaviy xavfsizlikni nazorat qilishda yetarli tayyorgarlikka ega emaslar. Shuning uchun, turistlarga yordam beradigan moliyaviy xavfsizlik bo'yicha treninglar va ma'lumotlar zarur.

Shu bilan birga, yuqorida taklif etilgan tavsiyalar ham amaliy ahamiyatga ega bo'lib, turistlar uchun zarur bo'lgan moliyaviy xavfsizlik tizimlarini joriy etish, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash va sayohat qilishdan oldin tayyorgarlik ko'rish madaniyatini shakllantirishning ahamiyati yoritildi. Natijalarga ko'ra, turizm xavfsizligi sohasida kelajakda yanada chuqurroq tadqiqotlar olib 537oorish zarur. Turizm sanoati rivojlanmoqda va turistlarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy usullari ham doim yangilanib turishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNWTO – World Tourism Barometer. United Nations World Tourism Organization, 2023. www.unwto.org
2. McAfee. “Global Risks Report: Cyber Threats and Digital Security in 2023.” McAfee Security Insights, 2023. www.mcafee.com
3. Statista. “Share of Tourists Experiencing Online Fraud Worldwide 2022–2023.” www.statista.com
4. Forbes. “Digital Payment Systems: Convenience or Risk?” Forbes Finance, 2023. www.forbes.com
5. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi rasmiy veb-sayti. www.tourism.gov.uz
6. Google Pay & Apple Pay Fraud Report, 2022–2023. Internal survey results cited in tech security platforms.
7. O'zbekiston ijtimoiy tarmoqlaridagi ochiq postlar asosida o'rganilgan turistlar shikoyatlari, 2023–2024 yillar.
8. G.Mirhamidova, N.Urunov Formation of financial literacy of students of future mathematics teachers by solving keys, World Economics & Finance Bulletin (WEFB). -6, 2024-yil. <https://www.scholarexpress.net>
9. G.Mirhamidova, N.Urunov “Raqamli jamiyatda bolalar uchun moliyaviy savodxonlikni shakllantirishning xorij tajribasi”, Proceedings of International

- Scientific Conference on Multidisciplinary Studies Hosted online from Moscow, Russia. -12, 2024-yil. <https://econferenceseries.com/index.php/scms/issue/>
10. A.X. Asqarov, G. Mirhamidova, “Педагогические нормы оценки финансовой грамотности студентов экономической направленности” Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi, [2024-7]. -9, 2024-yil. Journal.namdu.uz
 11. A.X. Asqarov, G. Mirhamidova, N. Urunov, “Mamlakatni iqtisodiy o‘rinishida maktab o‘quvchilarining moliyaviy savodxonligini oshirishning tutgan o‘rni” Образование наука и инновационные идеи в мире. -10, 2024-yil. <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/15794>
 12. A.X. Asqarov, G. Mirhamidova, N. Urunov, “Iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida moliyaviy savodxonlikni oshirish usullari” Образование наука и инновационные идеи в мире. -11, 2024-yil. <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/15791>
 13. A.X. Asqarov, G. Mirhamidova “Iqtisodiy yo‘nalishdagi talabalar o‘rtasida moliyaviy savodxonlikni baholashni pedagogik me‘zonlari” Journal of New Century Innovations . -16, 2024-yil. <https://www.newjournal.org/index.php/new/article/view/15796>
 14. A.X. Asqarov, “The need for innovative pedagogical technologies to improve the financial literacy of student youth”, Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. -6, 2024-yil. E-mail: science@namdu.uz
 15. A.X. Asqarov, “Олий таълим муассасаларида молиявий саводхонликни оширишни педагогик технологиялари”, International Journal of Science and Technology. -10, 2024-yil. muydinovmuhammadzair@gmail.com
 16. A.X. Asqarov, “The Process of Organizing the Increase in Financial Literacy in Higher Educational Institutions”, European Journal of Economics, Finance and Business Development . -10, 2024-yil. 11
 17. S. V. Brovchak, M. A. Selivanova, E. N. Sochneva, O. V. Firsanova, A. A. Tsyganov, V. G. Shubayeva, “Issues of increase in financial literacy of students of higher educational institutions of financial and economic orientation” Перспективы Науки и Образования. 2019. 5 (41)
 18. Е.П. Рошко, Обзор зарубежных и отечественных программ по повышению финансовой грамотности школьников <https://prodod.moscow/archives/24895>
 19. <https://kun.uz/news/2018/11/26/muvaffakiyatga-erisgan-sahslarning-6-siri>
 20. Robert T. Kiyosaki va Sheron Lexter, “Boy ota Kambag‘al ota” 1997 yil
 21. Baxriddinova T. N. O‘zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – С. 578-580.

**TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING MAMLAKAT IJTIMOIIY-
IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA'SIRI VA BARQAROR
RIVOJLANISHDAGI O'RNI**

Talapova Nargiza Baxriddinovna

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası dotsenti v.b., PhD
talapovanargiza@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola turizm va mehmondo'stlik sohasining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ko'rsatadigan ta'siri hamda barqaror rivojlanishdagi o'rnini o'rganadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, turizm sohasi milliy iqtisodiyotga to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ta'sir ko'rsatib, daromad manbalari yaratish, eksport va investitsiyalarni kengaytirish, infratuzilmani rivojlantirish orqali mamlakat barqaror taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shadi. Shu bilan birga, turizm va mehmondo'stlik sohasi ijobiy ta'sirlar bilan bir qatorda, atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi, mahalliy madaniyatlarning tijoratlashtirish orqali buzilishi va iqtisodiy nomutanosiblikni keltirib chiqarishi mumkinligi aniqlangan. Maqolada barqaror turizm rivojlanishi uchun kompleks siyosat va strategiyalar zaruriyati ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: turizm, mehmondo'stlik, barqaror rivojlanish, iqtisodiy ta'sir, ijtimoiy-madaniy ta'sir, ekologik ta'sir, turizm siyosati

Turizm sayyoramizning eng jadal rivojlanayotgan iqtisodiy tarmoqlaridan biri bo'lib, ko'plab mamlakatlar milliy iqtisodiyotining muhim ustuniga aylanib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2019-yilda, ya'ni global pandemiyadan oldin, xalqaro turistik tashriflar soni 1,5 milliarddan oshgan bo'lib, soha tomonidan 1,7 trillion dollarlik eksport daromadlari yaratilgan [1]. Global miqyosda turizm dunyo yalpi ichki mahsulotining (YaIM) taxminan 10 foizini tashkil etadi va har 10 ta ish o'rnidan 1 tasi aynan ushbu soha bilan bog'liq [2].

Turizm va mehmondo'stlik sohasi, nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni yaxshilashga, balki ijtimoiy soha va atrof-muhit masalalariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolaning maqsadi turizm va mehmondo'stlik sohasining mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ko'rsatadigan kompleks ta'sirini hamda barqaror taraqqiyotdagi o'rnini adabiyotlar tahlili asosida o'rganishdan iborat.

Tadqiqotning ahamiyati shundaki, turizm sohasining barqaror rivojlanishdagi o'rnini kompleks o'rganish orqali, iqtisodiy foyda bilan bir qatorda, atrof-muhit va ijtimoiy masalalar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi. Bu esa, o'z navbatida, milliy va mintaqaviy darajada samarali turizm siyosatini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqot ishida mavjud ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish metodologiyasi qo'llanilgan. Adabiyotlar tahlilida turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ta'sirlariga oid tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratildi. Jumladan, Bobrisov

va Abdullayeva (2022) o'z tadqiqotlarida O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishi va uning milliy iqtisodiyotga ta'siri masalalarini o'rgangan [3]. Ular turizm sohasi rivojlanishining YaIM o'sishi, ishsizlik darajasining pasayishi va aholi daromadlarining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlashgan.

Xalqaro miqyosda Tsekani va Kallamta (2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, turizm va mehmondo'stlik sohasining Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida barqaror rivojlanishga ta'siri o'rganilgan [4]. Mualliflar iqtisodiy o'sish va atrof-muhit sifati o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish orqali barqaror turizm rivojlanishi uchun kompleks yondashuvning zarurligini asoslab berganlar.

Smirnov (2023) o'z tadqiqotida turizm va mehmondo'stlik sohasida raqamli texnologiyalarning rolini o'rganib, ularning barqaror rivojlanishga qo'shadigan hissasini tahlil qilgan [5]. Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqamli innovatsiyalar turizm sohasidagi resurslardan samarali foydalanish va atrof-muhitga bo'lgan ta'sirni kamaytirishga yordam beradi.

Chen va boshqalar (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, turizm va mehmondo'stlik sohasining ijtimoiy-madaniy ta'sirlari o'rganilgan [6]. Mualliflar mahalliy madaniyat va an'analarning saqlanishi hamda rivojlanishiga turizm sohasining ta'sirini tahlil qilganlar.

Adabiyotlar tahlili natijalariga ko'ra, turizm va mehmondo'stlik sohasining mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'sirini bir necha yo'nalishda ko'rish mumkin:

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turizm sohasi milliy iqtisodiyotga bir qator yo'nalishlar orqali ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, bu soha valyuta tushumining muhim manbai hisoblanadi. Jahon Turistik Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda xalqaro turizm dunyo bo'yicha 1,7 trillion dollarlik eksport daromadlarini keltirib, xizmatlar eksportining 28% ini tashkil etgan [1].

Ikkinchidan, turizm sohasi to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ish o'rinlarini yaratadi. To'g'ridan-to'g'ri ish o'rinlari mehmonxonalar, restoranlar, sayohat agentliklari va transport kompaniyalarida yaratilsa, bilvosita ish o'rinlari qishloq xo'jaligi, qurilish, oziq-ovqat ishlab chiqarish va boshqa xizmat ko'rsatish sohalarida paydo bo'ladi. Jahon Sayohat va Turizm Kengashi (WTTC) ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda turizm va sayohat sektori global miqyosda 330 million ish o'rnini ta'minlagan, bu esa dunyo bo'yicha bandlikning 10% ini tashkil etadi [2].

Uchinchidan, turizm sohasi infratuzilma rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Turistlarni jalb qilish maqsadida transport, aloqa va kommunal infratuzilmaga investitsiyalar kiritiladi, bu esa mahalliy aholi turmush sifatini ham yaxshilaydi.

Turizm va mehmondo'stlik sohasining ijtimoiy-madaniy ta'sirlari ham muhim ahamiyatga ega. Bir tomondan, turizm madaniy almashinuv va xalqaro tushunishni rivojlantiradi. Boshqa tomondan esa, noto'g'ri boshqarilgan turizm mahalliy madaniyatlarning tijoratlashtirish orqali buzilishiga olib kelishi mumkin.

Chen va boshqalarning (2020) tadqiqotiga ko'ra, turizm sohasining rivojlanishi natijasida mahalliy madaniyat va an'analarning tijoratlashtirish orqali buzilishi, turistlar va mahalliy aholi o'rtasidagi madaniy qadriyatlar to'qnashuvi kabi muammolar yuzaga kelishi mumkin [6]. Shu bilan birga, to'g'ri boshqarilgan turizm

mahalliy madaniyat va an'analarning saqlanib qolishiga yordam beradi, chunki bu turistlarni jalb qilish uchun muhim resurs hisoblanadi.

Turizm va mehmondo'stlik sohasining atrof-muhitga ta'siri ham ikki tomonlama bo'lishi mumkin. Bir tomondan, qimmatbaho tabiiy resurslardan noto'g'ri foydalanish, chiqindilar va ifloslanish orqali atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Boshqa tomondan, ekoturizm kabi barqaror turizm modellarining rivojlanishi tabiatni muhofaza qilish va atrof-muhit sifatini yaxshilashga yordam beradi.

Turli mamlakatlar va mintaqalardagi turizm sohasining barqaror rivojlanishdagi o'rnini tahlil qilish asosida quyidagi jadval tuzildi:

1-jadval

Turizm va mehmondo'stlik sohasining barqaror rivojlanish maqsadlariga ta'siri

Barqaror rivojlanish maqsadi	Turizm sohasining ijobiy ta'siri	Turizm sohasining salbiy ta'siri
Qashshoqlikni tugatish	Daromad manbalarini diversifikatsiyalash va ish o'rinlari yaratish	Daromadlarning notekis taqsimlanishi
Sifatli ta'lim	Kasbiy ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish	Turistik hududlarda ish kuchining kam malakali xizmatlarga yo'naltirilishi
Gender tenglik	Ayollar uchun ish imkoniyatlarini yaratish	Ayollarning past maoshli sohalarda to'planib qolishi
Toza suv va sanitariya	Suv infratuzilmasiga investitsiyalar	Suv resurslarining haddan tashqari iste'mol qilinishi
Munosib ish va iqtisodiy o'sish	YaIM o'sishi va ish o'rinlari yaratish	Mavsumiy va kam haq to'lanadigan ish o'rinlari
Iqlim o'zgarishiga qarshi kurash	Ekoturizm orqali tabiatni muhofaza qilish	Transport emissiyalari va energiya iste'moli orqali iqlim o'zgarishiga hissa qo'shish

Jadval tahlilidan ko'rinib turibdiki, turizm sohasi barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim rol o'ynashi mumkin, ammo bu sohadagi faoliyat to'g'ri boshqarilishi va tartibga solinishi zarur. Barqaror turizm rivojlanishi uchun iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik maqsadlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash kerak.

Bobrisov va Abdullayeva (2022) o'z tadqiqotlarida turizm sohasining barqaror rivojlanishi uchun quyidagi shartlarni bajarish zarurligi haqida to'xtalib o'tganlar [3]:

1. Ekologik barqarorlik - tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish;
2. Ijtimoiy-madaniy barqarorlik - mahalliy jamiyatlarning madaniyati va qadriyatlarini hurmat qilish va saqlash;
3. Iqtisodiy barqarorlik - turistik faoliyatdan olinadigan iqtisodiy foydaning adolatli taqsimlanishini ta'minlash.

Adabiyotlar tahlili natijalariga ko'ra, turizm va mehmondo'stlik sohasi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida va barqaror rivojlanishda muhim rol o'ynashi mumkin. Bu soha iqtisodiy o'sish, ish o'rinlari yaratish va daromad

manbalarini diversifikatsiyalash orqali mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shadi. Shu bilan birga, ijtimoiy-madaniy va ekologik ta'sirlar ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular ham ijobiy, ham salbiy yo'nalishda bo'lishi mumkin.

Istiqbolda ushbu sohada olib boriladigan tadqiqotlar turizm va mehmondo'stlik sohasining barqaror rivojlanishdagi o'rnini yanada chuqurroq o'rganish, turizm siyosati samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish hamda turli mintaqaviy kontekstlarda barqaror turizm modellarini ishlab chiqishga qaratilishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Tourism Organization (UNWTO). (2020). International Tourism Highlights, 2020 Edition. Madrid: UNWTO.
2. World Travel and Tourism Council (WTTC). (2020). Global Economic Impact & Trends 2020. London: WTTC.
3. Bobrisov, A. V., & Abdullayeva, M. (2022). O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishi: imkoniyatlar va istiqbollar. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 5(3), 45-58.
4. Tsekani, A., & Kallamta, K. (2021). Tourism and Sustainable Development Goals: Evidence from European Union Countries. Tourism Management, 83, 104245.
5. Smirnov, V. N. (2023). Turizm va mehmondo'stlik sohasida raqamli texnologiyalar: imkoniyatlar va muammolar. Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar, 8(2), 112-125.
6. Chen, S., Ferrari, G., Rossini, G., & Müller, S. (2020). Cultural sustainability and community-based tourism: Case studies from Asia-Pacific region. Journal of Sustainable Tourism, 28(12), 2008-2028.
7. Nematov, O. (2021). O'zbekistonda turizm infratuzilmasini rivojlantirish masalalari. Fan va jamiyat, 4(2), 78-90.
8. Aliyeva, M. T. (2022). Barqaror turizm rivojlanishi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya.
9. Kuznetsov, I. A. (2021). Sovremenniy tendentsii razvitiya turizma i gostepriimstva v Rossii. Ekonomika i upravleniye, 15(3), 56-67.
10. Hall, C. M., & Gössling, S. (2022). Sustainable Tourism in Developing Countries: Challenges and Opportunities. Journal of Sustainable Tourism, 30(8), 1685-1705.
11. Valiyevna U. G. Zamonaviy mehmonxonalarda xizmat ko'rsatish jarayonida avtomatlashtirish tizimiga o'tkazish //Volume-3| Issue-2. – 2025.
12. Valiyevna U. G. et al. Turizmning rivojlanishida xususiy sektor faoliyatining dolzarbligi va istiqbollari //Miasto Przyszłości. – 2024. – T. 49. – C. 670-672.

ICHKI VA TASHQI TURIZMNI MODERNIZATSIYA QILISHDA TEXNOLOGIK YANGILIKLAR VA XALQARO HAMKORLIK ROLI

Akramboyev Azizbek Rustamjon o'g'li

Namangan Davlat universiteti tayanch doktoranti

G'aniyev G'olibjon Abdurahmanovich Namangan
Davlat universiteti "Menejment" kafedrasi dotsenti

Annotatsiya. Mazkur ishda O'zbekistonning ichki va tashqi turizmni modernizatsiya qilishda texnologik yangiliklar, raqamli platformalar, onlayn xizmatlar va xalqaro hamkorlikning o'rni tahlil qilinadi. Turizm sohasidagi innovatsion yondashuvlar, xizmatlarning sifatini oshirish, sayyohlar uchun qulaylik yaratish va turizm infratuzilmasini yangilashga oid amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: Turizm, texnologik yangiliklar, raqamli platformalar, onlayn xizmatlar, smart-tourism, xalqaro hamkorlik, xizmat sifati, raqamlashtirish, innovatsion yondashuv.

O'zbekiston turizm sohasining rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratishda texnologik yangiliklar va xalqaro hamkorlikning roli tobora ortib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa, raqamli platformalar va onlayn xizmatlar turizmni yanada qulayroq va samarali qilishga yordam beradi. Bu innovatsion yondashuvlar orqali sayyohlar uchun yangi xizmatlar, o'z vaqtida va oson foydalanish imkoniyatlari yaratilmoqda, bu esa mamlakatga kelayotgan sayyohlar oqimini sezilarli darajada oshiradi.

Xalqaro hamkorlik ham o'z navbatida turizm sohasining rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Dunyoning turistik bozoridagi eng yaxshi amaliyotlarni o'zlashtirish, xalqaro tashkilotlar va investorlarga qulay sharoit yaratish, ayniqsa, chet el sayyohlarini jalb qilishda katta ahamiyatga ega. Bunday hamkorlik, o'z navbatida, O'zbekistonning turizm infratuzilmasini mustahkamlash, xizmatlar sifatini oshirish va yangi, yuqori texnologiyali imkoniyatlarni joriy etishda samarali bo'ladi.

O'zbekistonning ichki va tashqi turizmni rivojlantirishdagi eng muhim faktorlardan biri, bu sohada texnologik yangiliklarni joriy etishdir. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar turizmni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Onlayn platformalar, mobil ilovalar, va turizmni boshqarish tizimlari orqali sayyohlar o'z sayohatlarini rejalashtirishda yanada qulay va tezkor imkoniyatlarga ega bo'lmoqdalar. Misol uchun, turizm saytlarida mavjud bo'lgan interaktiv xaritalar, ko'p tillarda xizmat ko'rsatish, onlayn bronlash tizimlari orqali sayyohlar o'z sayohatlariga oid barcha ma'lumotlarni osonlik bilan olishlari mumkin. Bu, o'z navbatida, mamlakatga sayohat qilishni yanada jozibador va qulay qiladi.

Raqamli texnologiyalar turizm sohasining barcha jabhalarida innovatsion o'zgarishlarni amalga oshirishga yordam bermoqda. Masalan, turistik xizmatlarning individualizatsiyasini ta'minlash, sayohatlar va yo'nalishlar bo'yicha to'liq personalizatsiyalangan takliflar yaratish imkoniyatlari mavjud. Bunday texnologik

yondashuvlar, sayyohlarning ehtiyojlariga mos keladigan xizmatlar taqdim etishda va ularni qoniqtirishda samarali bo'ladi. Bundan tashqari, onlayn to'lov tizimlari va raqamli reklama kampaniyalari orqali, O'zbekistonning turizm imkoniyatlari haqida global auditoriyani xabardor qilish mumkin.

Xalqaro hamkorlik esa, turizm sohasining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Dunyo miqyosida turizmning globalizatsiyasi va raqobatbardoshligi kuchaygan bir davrda, O'zbekistonning xalqaro hamkorlikni kengaytirishi zarur. Turizm sohasida xalqaro tajriba almashish, global turizm tashkilotlari bilan faol hamkorlik qilish, va boshqa mamlakatlar bilan o'zaro manfaatli loyihalarni amalga oshirish turizm sohasining yanada rivojlanishiga xizmat qiladi. Xususan, turistik resurslarni yanada samarali boshqarish va yangi investitsiyalarni jalb qilish orqali, O'zbekiston o'zining turizm salohiyatini kuchaytirishi mumkin.

Turizmni rivojlantirishda, o'z navbatida, O'zbekistonning mintaqaviy hamkorligi ham alohida o'ringa ega. O'zbekistonning turizm infratuzilmasi va sayohatlarni boshqarish tizimini rivojlantirishda, mintaqaviy davlatlar bilan hamkorlik qilish, transport va logistika tarmoqlarini yaxshilashda o'zaro manfaatli ishlar olib borish, sayohatlar uchun yangi yo'nalishlar yaratishda samarali bo'ladi. Bu, o'z navbatida, nafaqat ichki, balki tashqi turizmni rivojlantirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, xalqaro hamkorlikning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun, O'zbekiston davlat tomonidan tayyorlanadigan turizm strategiyalarida texnologik yangiliklar va innovatsiyalarni qo'llashni ta'minlash lozim. Xalqaro turizm bozorida o'z o'rnini mustahkamlash va boshqa mamlakatlar bilan hamkorlikni kengaytirish orqali, O'zbekistonning turizm sohasida muvaffaqiyatga erishishi mumkin.

O'zbekistonning turizm infratuzilmasini yangilash, nafaqat uning ichki turizm bozorini rivojlantirish, balki tashqi turizmni ham jadal rivojlantirishga imkon beradi. Bu jarayonda transport tarmoqlarini modernizatsiya qilish, mehmonxona xizmatlari, madaniy va tabiatga oid resurslar, shuningdek, turistik xizmatlarni yanada sifatli va zamonaviy qilish zarur. O'zbekistonning barcha hududlarida turistik markazlarni rivojlantirish va sayyohlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish, mamlakatning turizm salohiyatini oshiradi.

Texnologik yangiliklar va innovatsion yondashuvlar orqali, turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilishning muvaffaqiyatli usullari quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

➤ Raqamli tizimlar va avtomatlashtirilgan xizmatlar orqali sayohatlarni osonlashtirish va sayyohlar uchun qulay sharoit yaratish.

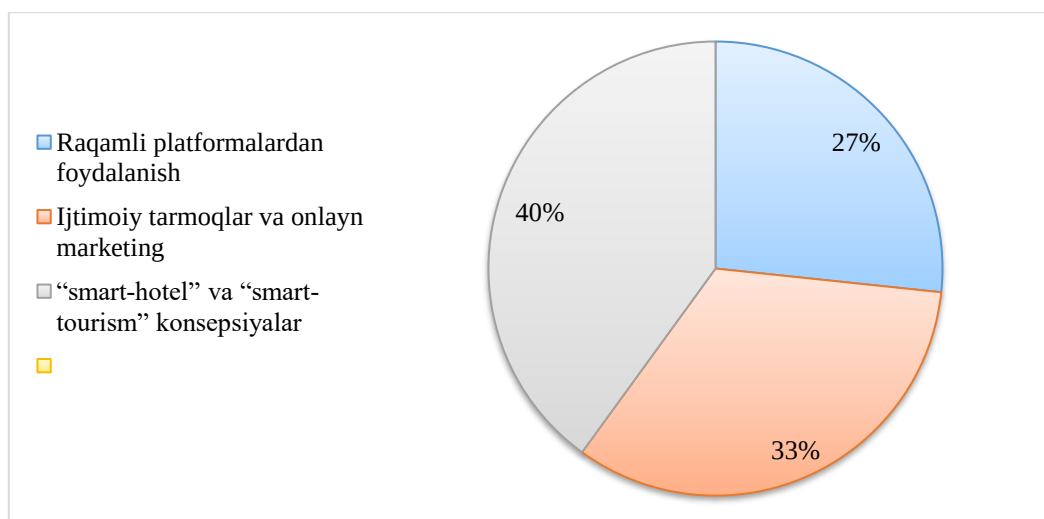
➤ Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn marketing orqali O'zbekistonning turizm imkoniyatlarini keng auditoriyaga tanitish.

➤ Texnologik innovatsiyalar asosida turizmni boshqarish tizimlarini joriy etish, masalan, "smart-hotel" va "smart-tourism" konsepsiyalarini rivojlantirish.

Raqamli tizimlar va avtomatlashtirilgan xizmatlar sayohatlarni osonlashtirish va sayyohlar uchun qulaylik yaratishda muhim rol o'ynaydi. Onlayn sayohat bron qilish tizimlari, mobil ilovalar va raqamli platformalar sayyohlarning vaqtini tejashga

yordam beradi va ularga barcha xizmatlarni bir joyda taqdim etadi. Sayohatlarni rejalashtirishda sun'iy intellekt va mashinani o'rganish (AI, ML) texnologiyalaridan foydalanish, masalan, sayohat uchun optimallashtirilgan marshrutlar taklif etish, bronlash tizimlarini avtomatlashtirish. Bu tizimlar turistlarga o'z ehtiyojlariga moslashtirilgan xizmatlarni taqdim etadi va bu jarayonlarni samarali qilib boshqaradi. Raqamli platformalardan foydalanish, sayohatlarni onlayn rejalashtirish va bron qilish orqali sayyohlar soni ortadi. Hozirda, masalan, onlayn sayohat bron qilishning global miqdori har yili 20% ga oshmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn marketing, ayniqsa, sayyohlik sohasida katta ta'sirga ega. O'zbekistonning turistik salohiyatini taqdim etish, yangi manzillarni tanitish, madaniy va tabiat ob'ektlarini dunyo bo'ylab tanitish imkoniyatlari ijtimoiy tarmoqlar orqali ancha kengaydi. Sayohatni rejalashtirishda va sayyohlikni targ'ib qilishda Instagram, YouTube, TikTok kabi platformalar faol foydalanilmoqda. O'zbekistonning tarixiy obidalarini va tabiat go'zalligini aks ettiruvchi kontentlar bilan onlayn reklama kampaniyalarini olib borish, xususan, influencer marketing yordamida sayohatning mashhurligini oshirish mumkin. 2023-2024 yillarda O'zbekistonning turizm sohasiga oid kontentni ijtimoiy tarmoqlar orqali tanitish natijasida turistlar sonining 15-25% ga oshishi mumkin. Quyida foiz ko'rsatgichlarda kutiladigan natijani ko'rishimiz mumkin:

"Smart-hotel" va "smart-tourism" konsepsiyalari turizmni boshqarishning yangi bosqichini anglatadi. Bu texnologiyalar mehmonxona va turizm xizmatlarida avtomatlashtirishni ta'minlaydi, bu esa foydalanuvchilarga tez va samarali xizmatlar taqdim etish imkonini yaratadi. "Smart-hotel" konsepsiyasi mehmonxona xonalarini boshqarish, masalan, harorat, yoritish va energiya sarfini avtomatik tarzda sozlash imkonini beradi. "Smart-tourism" esa turistlarga sayohatlarni rejalashtirishda yordam beradigan mobil ilovalar va platformalarni o'z ichiga oladi, masalan, sayohat joylarini aniqlash, transportni rejalashtirish, va shaxsiylashtirilgan tavsiyalar taqdim etish. 2023-2024 yillarda "smart-hotel" va "smart-tourism" konsepsiyalaridan foydalanish 25-30% ga ortadi. Bu xizmatlar orqali mehmonxona sanoati va turizm sohasidagi xizmat ko'rsatish darajasi sezilarli darajada yaxshilanadi.

O'zbekiston turizm sohasini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish orqali raqobatbardosh, qulay va samarali xizmat tizimini shakllantirish imkoniga ega. Raqamli platformalar, avtomatlashtirilgan xizmatlar, ijtimoiy tarmoqlar orqali faol marketing yondashuvlari hamda "smart-tourism" kabi innovatsion konsepsiyalarni joriy etish sayyohlarga qulaylik yaratadi, xizmatlar sifatini oshiradi va mamlakat turizm salohiyatining global darajada tanilishini ta'minlaydi. Ushbu texnologik yondashuvlar natijasida turizm sohasi barqaror o'sishga erishib, ichki va tashqi turizm oqimi sezilarli darajada ortadi. Shu bois, texnologik innovatsiyalarni izchil joriy qilish va ularni turizm infratuzilmasiga integratsiya qilish ustuvor vazifa sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hodjaev N.H., Abdurahmonov Q.X. "Turizm nazariyasi va amaliyoti". – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligining rasmiy statistik ma'lumotlari. – www.milliyturizm.uz
3. World Tourism Organization (UNWTO). "Technology and Tourism: A Path to Innovation and Inclusion". – 2022.
4. Raximov S.R. "O'zbekistonda turizmni rivojlantirish strategiyalari". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

MARKAZIY OSIYO MINTAQASIDA O'ZBEKISTONNING TURIZM BOZORIDAGI O'RNI: SWOT-TAHLIL ASOSIDA TADQIQOT

Teshaboyev Bahromjon

Andijon davlat universiteti o'qituvchisi

Mamasodiqov Sanjarbek

Maxammatov Sobirjon

Andijon davlat universiteti talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqolada Markaziy Osiyo mintaqasida O'zbekistonning turizm sohasidagi o'rni SWOT-tahlil metodologiyasi asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda mamlakatning turistik salohiyati, mintaqaviy raqobatdagi ustunlik va kamchiliklari, mavjud imkoniyatlar va tashqi tahdidlar tizimli baholandi. Maqola davomida O'zbekistonning ichki resurslari, tarixiy-madaniy merosi, infratuzilmaviy rivojlanish sur'atlari va xalqaro turizm maydonidagi pozitsiyasi ilmiy asosda o'rganildi. Shuningdek, Qozog'iston, Qirg'iziston va boshqa mintaqada davlatlari bilan taqqoslovchi tahlillar o'tkazilib, raqobat muhiti, marketing faoliyati va sarmoya jalb qilish ko'rsatkichlari aniqlashtirildi. Natijalar O'zbekistonning turizm sektorida mintaqaviy yetakchilikka intilayotganligini va bu yo'nalishda tizimli strategiyalar ishlab chiqilishi zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Markaziy Osiyo, turizm bozori, SWOT-tahlil, raqobatbardoshlik, strategiya

Bugungi globallashuv sharoitida turizm sohasi nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va ijtimoiy taraqqiyotning muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, jahon yalpi ichki mahsulotining 10 foizdan ortig'i, global eksportning 7 foizi va har o'n ish o'rnidan biri bevosita yoki bilvosita turizm sohasi bilan bog'liq. So'nggi o'n yillikda global turizm industriyasi yillik 4-5 foiz o'sish sur'atlarini ko'rsatib, dunyoning ko'plab mamlakatlariga valuta tushumlari va ish o'rinlarini yaratib kelmoqda. COVID-19 pandemiyasi tufayli soha vaqtinchalik inqirozni boshdan kechirgan bo'lsa-da, 2023-2024 yillarga kelib turizm global miqyosda tiklandi va yangi tendensiyalar bilan boyitildi.

Markaziy Osiyo mintaqasi o'zining qadimiy ipak yo'li merosi, boy madaniyati va tabiiy manzaralari bilan jahon turizm bozorida alohida o'rin egallash imkoniyatiga ega. Mintaqa mamlakatlari — O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston — tarixiy-madaniy aloqalarning chorrahasida joylashgan bo'lib, sharq va g'arb sivilizatsiyalarining ming yillik ma'naviy va moddiy merosini o'zida mujassam etgan. Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Chimkent, Turkiston, Bishkek, Dushanbe va Mary kabi qadimiy shaharlar minglab yillar davomida savdo-sotiq, fan, madaniyat va san'at markazlari sifatida rivojlanib kelgan. Bugun esa ular jahon sayyohlari uchun yangi, kashf etilmagan manzillarga aylanib bormoqda.

O'zbekiston, mintaqaning yuragi sifatida, turizm sohasida o'zining salohiyatini namoyon etishga intilmoqda. Mustaqillikdan keyingi ilk yillarda turizm sohasiga e'tibor nisbatan past bo'lgan bo'lsa, so'nggi bir yarim o'n yillikda bu yo'nalish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biriga aylandi. O'zbekiston o'zining 4000 dan ziyod tarixiy obidalariga ega bo'lib, ularning aksariyati musulmon me'morchiligi durdonalari hisoblanadi. YUNESKO Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan Samarqanddagi Registon majmuasi, Shahrisabzdagi Oq Saroy, Buxoro va Xivaning tarixiy markazlari, shuningdek, Toshkent, Qo'qon, Andijon, Namangan, Termiz kabi qadimiy shaharlardagi me'moriy yodgorliklar – bularning barchasi mamlakatning noyob turistik boyligini tashkil etadi.

Shu bilan birga, O'zbekiston nafaqat tarixiy-madaniy turizm, balki ekoturizm, ziyorat turizmi, gastronomik turizm, agroturizm va boshqa zamonaviy yo'nalishlar bo'yicha ham ulkan salohiyatga ega. Nurota va Zarafshon tog'lari, Aydarkul va Arnasoy ko'llari, Chimgan tog' massivi, Zomin milliy bog'i va boshqa tabiiy hududlar ekologik va faol turizm uchun boy imkoniyatlar taqdim etadi. Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Bahouddin Naqshband, Ahmad Yassaviy kabi islom allomalarining ziyoratgohlari esa ziyorat turizmining rivojlanishiga asos bo'lmoqda.

Shu bilan birga, raqobatbardoshlikni oshirish, xalqaro turistlar oqimini ko'paytirish va ichki xizmatlar sifatini yuksaltirish bo'yicha tizimli choralar ko'rilmogda. 2016-2023 yillarda o'tkazilgan keng ko'lamli islohotlar doirasida viza rejimi soddalashtirilib, 90 dan ortiq mamlakatlar fuqarolari uchun vizasiz rejim joriy etildi. Aviaqatnovlar geografiyasi kengaytirilib, ko'plab yo'nalishlar bo'yicha to'g'ridan-to'g'ri reyslar yo'lga qo'yildi. Mehmonxona infratuzilmasi rivojlantirildi,

xalqaro mehmonxona brendlari jalb qilindi, kadrlar tayyorlash tizimi takomillashtirildi. Natijada, pandemiyadan oldingi 2019-yilda O'zbekistonga tashrif buyuruvchi xorijiy turistlar soni 6,7 million nafarni tashkil etdi, bu esa 2016-yilga nisbatan 4 barobar ko'p demakdir.

Biroq, global turizm bozorida raqobat tobora kuchayib borayotgan bir paytda, O'zbekiston hali o'z salohiyatini to'liq namoyon etolmayapti. Mintaqada Qozog'iston, Qirg'iziston kabi davlatlar ham turizm sohasiga faol investitsiyalar jalb qilmoqda, zamonaviy infratuzilma yaratmoqda va xalqaro miqyosda marketing faoliyatini olib bormoqda. Bu esa O'zbekistondan yanada innovatsion yondashuvlar va raqobat strategiyalarini ishlab chiqishni talab etadi.

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonning Markaziy Osiyo turizm bozoridagi o'rnini SWOT-tahlil metodi asosida baholanadi va mavjud imkoniyatlar hamda tahdidlar aniqlanadi. Xususan, mamlakatning turizm sohasidagi kuchli va zaif tomonlari, geo-siyosiy, iqtisodiy va demografik tendensiyalar fonida yuzaga kelayotgan imkoniyatlar va xavf-xatarlar chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, O'zbekistonning mintaqaviy turizm bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish, xalqaro turistlar oqimini jalb qilish va turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish bo'yicha kompleks strategik tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish, mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish va brend strategiyasini takomillashtirish orqali O'zbekistonning mintaqaviy turizm markaziga aylanish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Qolaversa, mazkur tadqiqot post-pandemiya sharoitida global turizm bozorida yuzaga kelgan yangi tendensiyalar va iste'molchi talablaridagi o'zgarishlarni inobatga olgan holda O'zbekiston turizm industriyasini barqaror va innovatsion asosda rivojlantirish yo'llarini belgilashga qaratilgan. Bu esa, o'z navbatida, mamlakatning iqtisodiy diversifikatsiyasi, valyuta tushumlari, ish o'rinlari yaratish va xalqaro maydonda ijobiy imijini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonning Markaziy Osiyo turizm bozoridagi o'rnini aniqlash va baholash uchun bir nechta ilmiy yondashuv va metodlar qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida sifatli (qualitative) va miqdoriy (quantitative) tahlil metodlari uyg'unlashtirildi, bu esa mavzuni kompleks tarzda o'rganishga xizmat qildi.

1. SWOT-tahlil yondashuvi.

Tadqiqotning asosiy tahliliy instrumenti sifatida SWOT (Strengths – kuchli tomonlar, Weaknesses – zaif tomonlar, Opportunities – imkoniyatlar, Threats – tahdidlar) tahlil yondashuvi tanlandi. Ushbu metod orqali O'zbekiston turizm sohasi kuchli va zaif jihatlari, mintaqaviy raqobatdagi ustunliklari, rivojlanish imkoniyatlari va mavjud tashqi xavf-xatarlar tizimli baholandi.

SWOT-tahlil subyektiv fikr va rasmiy statistik ma'lumotlar asosida shakllantirildi. Tahlil uchun birinchi navbatda quyidagi omillar aniqlanib, toifalarga ajratildi:

- Ichki resurslar va mavjud salohiyat (infratuzilma, xizmat sifati, madaniy meros)
- Mintaqaviy integratsiya darajasi
- Xalqaro turistlar oqimi va ularning motivatsiyasi
- Tashqi iqtisodiy va siyosiy omillar ta'siri

2. Taqqosloviiy tahlil (Comparative analysis)

O'zbekistonning mintaqadagi raqobatchilari – Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston bilan solishtirma tahlil o'tkazildi. Bu orqali mintaqada ichidagi pozitsion farqlar, xizmat sifati, marketing siyosati va investitsion jozibadorlik ko'rsatkichlari baholandi. Taqqoslashda quyidagi mezonlar asos qilib olindi:

Yiliga tashrif buyuruvchi xorijiy turistlar soni

Turizm sohasiga jalb etilgan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (FDI)

Jahon turizm reytinglaridagi o'rin (UNWTO, WEF)

Raqamli infratuzilma va servislar soni (onlayn bronlash tizimlari, mobil ilovalar)

3. Statistik tahlil

Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi, Turizm va madaniy meros vazirligi, Jahon Banki, UNWTO va OECD kabi manbalardan olingan ochiq statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Statistik tahlil orqali oxirgi 5 yillik (2018–2023) davrda O'zbekistonda turizmning rivojlanish sur'atlari, o'sish dinamikasi, iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari, xizmat turlarining diversifikatsiyasi o'rganildi.

4. Kontent-analiz (Content analysis)

Xalqaro tashkilotlar, hukumat hujjatlari, ilmiy maqolalar, marketing tadqiqotlari, strategik reja va konsepsiyalar asosida kontent-analiz o'tkazildi. Bu metod orqali O'zbekistonning turizm sohasidagi strategik yo'nalishlari va marketing harakatlari mazmunan o'rganildi.

5. Ekspert suhbat elementlari

Nodavlat turizm tashkilotlari vakillari, marketing mutaxassislari va iqtisodchilar bilan olib borilgan norasmiy suhbatlar asosida amaliy tajribalar umumlashtirildi. Bu usul orqali SWOT-tahlilga dalillangan, joyidan olingan ekspert mulohazalari kiritildi.

SWOT-tahlil natijalari:

● **Kuchli tomonlar (Strengths):**

O'zbekistonning boy tarixiy-madaniy merosi (Samarqand, Buxoro, Xiva)

Strategik geografik joylashuvi: mintaqaning markazida

Vizalarning soddalashtirilgan tartibi va “open sky” siyosati

Madaniyatlararo muloqotni rivojlantiruvchi omillar

● **Zaif tomonlar (Weaknesses):**

Transport va logistik infratuzilmaning to'liq rivojlanmaganligi

Servis va mehmonxona xizmatlari sifatining bir tekis emasligi

Turizm marketingi va xalqaro brendingda sustlik

Turizm sohasidagi kadrlar tayyorlash tizimining zamonaviy talablar darajasida emasligi

● **Imkoniyatlar (Opportunities):**

Raqamli texnologiyalar (smart tourism, virtual ekskursiyalar) orqali xizmat ko'rsatishni rivojlantirish

Ipak yo'li merosini integratsiyalashgan turistik mahsulot sifatida ilgari surish

Regional hamkorlik (Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasida qo'shma turlar va ko'rgazmalar)

Ekoturizm va agroturizm kabi alternativ turizm shakllarini rivojlantirish

● Tahdidlar (Threats):

Mintaqadagi siyosiy beqarorlik va xavfsizlik xatarlarining mavjudligi

Global pandemiyalar va boshqa sog'liqni saqlash xavf-xatarlarining ta'siri

Qo'shni mamlakatlar bilan raqobat kuchayishi (ayniqsa Qozog'iston va Qirg'iziston)

Turizm sarmoyalar yetishmasligi va moliyaviy resurslar cheklanganligi

SWOT-tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston mintaqadagi tabiiy va madaniy resurslar jihatidan yirik ustunliklarga ega bo'lsa-da, global raqobat sharoitida bu ustunliklarni real iqtisodiy foydaga aylantirish uchun tizimli yondashuv va strategik rejalashtirish zarur.

O'zbekistonning o'ziga xosligini (cultural uniqueness) turistik mahsulotga aylantirish, brend pozitsiyasini mustahkamlash va xizmatlar sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish orqali xalqaro turistlar oqimini oshirish mumkin. Bundan tashqari, innovatsion texnologiyalarni, xususan, raqamli marketing va onlayn xizmatlarni rivojlantirish, pandemiyadan keyingi davrda global sayohat tendensiyalariga moslashish imkoniyatlarini ochib beradi.

Regional hamkorlikni kuchaytirish, ya'ni Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan qo'shma turizm loyihalari va kampaniyalarini ishlab chiqish orqali mintaqaviy turizm markazi sifatidagi mavqeni mustahkamlash mumkin.

Markaziy Osiyo mintaqasida O'zbekistonning turizm sohasi salohiyati yuqori bo'lishiga qaramay, ushbu salohiyatni to'liq iqtisodiy samaraga aylantirish uchun tizimli islohotlar, innovatsion yondashuvlar va marketing strategiyalarining uyg'unligi zarur. SWOT-tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston mintaqada o'zining noyob tarixiy-madaniy merosi, geografik qulay joylashuvi va raqamli ochiqlik siyosati orqali sezilarli ustunlikka ega.

Shu bilan birga, zaif tomonlar — transport va servis infratuzilmasidagi nosozliklar, kadrlar malakasining yetarli emasligi va xalqaro marketingdagi faollikning sustligi — O'zbekistonni mintaqadagi asosiy raqobatchilardan orqada qoldirishi mumkin. Ayniqsa, Qozog'iston va Qirg'izistonning turizm sohasidagi brend faoliyati, xalqaro maydondagi ko'rinuvchanligi va sarmoyalarni jalb qilish darajasi O'zbekiston uchun kuchli raqobat muhitini yaratmoqda.

Mintaqadagi imkoniyatlar — ya'ni "Ipak yo'li" brendi ostida integratsiyalashgan turistik yo'nalishlar yaratish, regional sheriklik asosida klaster tizimlarini joriy etish, ekoturizm va madaniy turizmni rivojlantirish imkoniyatlari — O'zbekiston uchun yangi strategik yo'nalishlar sifatida qaralishi kerak. Xalqaro hamkorlikni mustahkamlash, xorijiy turistlar uchun raqamli va til jihatdan qulay platformalarni yaratish esa mamlakatning global turizm xaritasidagi pozitsiyasini mustahkamlashi mumkin.

Shuningdek, tahdidlar — ya'ni siyosiy beqarorliklar, pandemiyaviy xavflar, xavfsizlik masalalari — davlat siyosatida doimiy monitoring va moslashuvchan boshqaruv talab etilishini ko'rsatadi. Bugungi kunda turizm bozori o'zgaruvchan va raqobatbardosh bo'lganligi sababli, O'zbekiston o'zining "turistik brendi", xizmatlar sifati, mintaqaviy sheriklik va innovatsion yechimlar orqali doimiy tarzda o'z o'rnini mustahkamlab borishi lozim.

Natijada, O'zbekistonning Markaziy Osiyo turizm bozoridagi mavqei barqarorlashtirilishi va mustahkamlanishi uchun aniq tahlil, zamonaviy yondashuv va milliy strategiyaning uyg'unligiga asoslangan siyosat yuritilishi lozim. Bu esa nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki madaniy aloqalar, xalqaro nufuz va hududiy barqarorlikka xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNWTO. (2023). World Tourism Barometer, Vol. 21.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi, Turizm hisobotlari, 2022–2023.
3. OECD. (2022). Tourism Trends and Policies 2022.
4. World Bank. (2023). Tourism Sector Development in Emerging Markets.
5. Khalilov, A. (2021). "Markaziy Osiyo turizm tarmoqlarini rivojlantirish istiqbollari", Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali.

O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZM INTEGRATSIYASINI KUCHAYTIRISH YO'LLARI: TRANSPORT, SERVIS VA KADRLAR TAYYORLASH MUAMMOLARI

B.Sultonov

O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi
huzuridagi Kambag'allik va mehnat bozori tadqiqotlari instituti
Mehnat bozori masalalarini o'rganish bo'yicha tadqiqotlarni tashkil etish loyihasi
bosh ilmiy xodimi

Mamirjonov Muhammadfayz

Andijon davlat universiteti,
Turizm ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni integratsiyalash muammolari va istiqbollari ilmiy tahlil qilinadi. Transport-logistika tizimidagi nomuvofiqliklar, servis xizmatlari sifati va kadrlar tayyorlashdagi zamonaviy talablarga javob bermaydigan jihatlar tahlilning asosiy obyekti sifatida ko'rib chiqilgan. Maqolada SWOT-tahlil, taqqosloviiy metod va ekspert intervyulari asosida ichki va tashqi turizm tizimlari o'rtasidagi tafovutlar aniqlangan. Tadqiqot natijalari O'zbekiston turizm tizimini yagona integratsiyalashgan ekotizimga aylantirish uchun transport, xizmat sifati va inson kapitalini uyg'un rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Muallif turizmning mintaqaviy barqarorlik va xalqaro raqobatbardoshlikdagi rolini ham chuqur yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Turizm integratsiyasi, infratuzilma, transport tizimi, servis sifati, kadrlar tayyorlash, ichki turizm, tashqi turizm.

Hozirgi davrda turizm sohasi ko'plab mamlakatlar iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biriga aylanib bormoqda. U iqtisodiy faollik, madaniy almashinuv, mintaqaviy integratsiya va xalqaro imij shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi soha sifatida e'tirof etiladi. O'zbekiston ham o'zining noyob tabiiy va tarixiy-madaniy merosi, geosiyosiy pozitsiyasi va madaniyatlar chorrahasida joylashganligi tufayli jahon turizm maydonida o'z o'rniga ega bo'lish sari jadal intilmoqda.

So'nggi yillarda respublikada ichki va tashqi turizmni rivojlantirish borasida muhim islohotlar amalga oshirildi. Vizaviy tartiblarning soddalashtirilishi, yangi aviareyslarning yo'lga qo'yilishi, tarixiy shaharlardagi infratuzilma loyihalarining kengaytirilishi va raqamli xizmatlar joriy etilishi — bularning barchasi O'zbekiston turizm bozorining faollashuviga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, pandemiyadan so'ng global turizm bozorida yuzaga kelgan yangi sharoitlar va ehtiyojlar turizm sohasining qayta tashkil qilinishini talab etmoqda.

Biroq, sohaning ichki tuzilmasi chuqurroq tahlil qilinganda, ichki va tashqi turizm o'rtasida hali ham aniq chiziqlar, uzilishlar va tizimli nomuvofiqliklar mavjudligi ayon bo'ladi. Ichki turizm asosan mahalliy ehtiyojlar, resurslar va xizmatlarga urg'u berilsa, tashqi turizm xorijiy turistlar talabi, xalqaro standartlar va global raqobat talablariga yo'naltirilgan. Ularning o'zaro integratsiyasi esa faqat infratuzilmaviy bog'liqlik emas, balki servis sifati, marketing yondashuvlari va inson kapitali bilan chambarchas bog'liqdir.

Turizm integratsiya — bu ichki va tashqi bozorlarning bir butun ekotizim sifatida uyg'unlashuvi bo'lib, u orqali mamlakat ichki imkoniyatlaridan tashqi bozorda foydalanish, tashqi tajribani ichki sohalarga tatbiq qilish, xizmatlar va brendlar birligini shakllantirish mumkin bo'ladi. O'zbekistonda bu boradagi real ahvolni baholash, transport-logistika tizimining integratsiyalashganlik darajasini, xizmatlar sifati va kadrlar tayyorlashdagi nomuvofiqliklarni aniqlash orqali kelajakdagi rivojlanish strategiyasini belgilab olish dolzarb ilmiy masaladir.

Shu asosda, ushbu maqolada ichki va tashqi turizmni birlashtiruvchi asosiy mexanizmlar — transport tizimi, servis xizmatlari sifati va turizm kadrlarining tayyorlanish darajasi o'rganiladi hamda mavjud muammolar ilmiy-metodik yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonda ichki va tashqi turizm integratsiyasini chuqur o'rganish maqsadida tizimli va kompleks yondashuv asosida ilmiy tahlil metodlari qo'llanildi. Tadqiqot sifatli va miqdoriy usullar asosida olib borildi, bu esa masalaning har tomonlama yoritilishiga imkon berdi.

1. Deskriptiv (tasviriy) yondashuv. Tadqiqotning boshlang'ich bosqichida O'zbekistonning turizm sohasidagi umumiy holatini, mavjud imkoniyat va muammolarni aniqlash uchun deskriptiv yondashuvdan foydalanildi. Davlat Statistika qo'mitasi, Turizm va madaniy meros vazirligi, UNWTO, World Bank kabi manbalardagi ochiq statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Jumladan, 2018–2023 yillarga oid turizm oqimi, transport infratuzilmasi kengayish ko'rsatkichlari, servis xizmatlarining o'sish darajasi asos qilib olindi.

2. Taqqosloviiy tahlil (Comparative analysis). Ichki va tashqi turizm tizimlari o'rtasidagi tafovutlarni aniqlash uchun taqqosloviiy tahlil metodi qo'llanildi. Bu orqali quyidagi yo'nalishlar bo'yicha integratsiya darajasi baholandi:

Transport tarmoqlari (ichki yo'lovchi tashish tizimi va xalqaro reyslar)

Servis standartlari (mehmonxona, restoran, gid xizmatlari)

Kadrlar tayyorlash tizimi (ichki bozor uchun kadr va xalqaro darajadagi mutaxassislar o'rtasidagi farq)

3. Ekspert suhbatlari. Soha mutaxassislari — turizm kompaniyalari rahbarlari, mehmonxona menejerlari, oliy o'quv yurtlaridagi turizm fakulteti professor-o'qituvchilari bilan olib borilgan norasmiy intervyular orqali muammo ildizlari aniqlashtirildi. Ular ichida eng ko'p takrorlangan fikrlar transport tizimining koordinatsiyasizligi, mahalliy servis xodimlarining yetarli malakaga ega emasligi va xalqaro talabga mos turizm kadrlarining yetishmasligi bilan bog'liq bo'ldi.

4. SWOT-tahlil elementlari. Metodologiyada SWOT-tahlil elementlaridan ham foydalanildi. Integratsiya jarayonini baholash uchun kuchli va zaif tomonlar, mavjud imkoniyatlar va tahdidlar tizimlashtirildi. Bu yondashuv turizmning har bir alohida komponentini (transport, servis, kadr) individual tahlil qilishda yordam berdi.

5. Kontent-analiz. O'zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan "2022–2026 yillarda turizmni rivojlantirish strategiyasi", "O'zbekiston — 2030" strategik dasturi va xorijiy davlatlardagi turizmni integratsiyalash tajribasi asosida rasmiy hujjatlar kontent-analizi o'tkazildi. Bu orqali mamlakat turizm siyosatining qamrovi, ustuvorliklari va amaliy mexanizmlari chuqur tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda ichki va tashqi turizm o'rtasida to'laqonli integratsiyaga erishish yo'lida muayyan yutuqlar bilan birga, tizimli muammolar ham mavjudligini ko'rsatmoqda. Quyida ushbu natijalar transport, servis va kadrlar yo'nalishi kesimida yoritiladi.

1. Transport infratuzilmasi: bog'liqlik muammolari.

Oxirgi yillarda mamlakatda yo'lovchi tashish infratuzilmasini rivojlantirish borasida ijobiy siljishlar kuzatilmoqda. Jumladan: "**Uzbekistan Airways**" va "**Uz Railways**" tizimlarida zamonaviy reyslar soni ko'paymoqda. Yirik shaharlarda aeroportlar modernizatsiya qilinmoqda. Toshkent–Samarqand–Buxoro yo'nalishida tezyurar poyezdlar joriy etilgan.

Biroq, ichki va tashqi turizmning o'zaro bog'lanmaganligi, reyslar orasidagi koordinatsiya zaifligi va mintaqaviy aeroportlar sonining cheklanganligi bu tizimni uzviy integratsiyadan to'xtatib turibdi. Ayniqsa, xorijdan kelgan sayyohlar viloyatlardagi turistik hududlarga tez va qulay yetib borishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Ichki yo'llarning sifati, transport xizmati narxlarining notekisligi ham integratsiyani sekinlashtiruvchi omil sifatida baholanadi.

2. Servis sifati va xizmatlar standarti: ichki va tashqi tafovut.

Tashqi turizmga mo'ljallangan obyektlar – 4/5 yulduzli mehmonxonalar, xalqaro sertifikatli restoranlar soni oshib bormoqda. Xalqaro turistlarga xizmat ko'rsatish sifati so'nggi yillarda ancha oshgani kuzatilmoqda. Ammo ichki turizm obyektlarida, ayniqsa chekka hududlarda:

gigiyena, xavfsizlik, narx-barqarorlik, qulaylik kabi mezonlarda muammolar mavjud;

xizmat ko'rsatuvchilarning til bilimi va kommunikatsiya ko'nikmalari zaif;
yagona standartlar bo'yicha nazorat mexanizmlari sust ishlamoqda.

Buning natijasida, tashqi turizm rivojlanayotgan servis sifati ichki turizmga ko'chmayapti, bu esa ularning o'zaro integratsiyasiga to'sqinlik qilmoqda.

3. Kadrlar tayyorlash tizimi: amaliyotdan uzilish. Turizm sohasida malakali, ko'p tilli va mijoz bilan ishlash ko'nikmasiga ega kadrlar yetishmovchiligi sezilmoqda. Hozirda mavjud ta'lim dasturlari nazariyaga asoslangan bo'lib, amaliyot va zamonaviy servis talablariga mos emas. Xalqaro turizm xizmatlariga tayyorlanayotgan kadrlar ko'proq shahar markazlarida to'plangan, ichki hududlarda esa kadrlar taqchilligi mavjud. Bundan tashqari:

turizm kollejlari soni cheklangan;

mehmonxona menejmenti va gidlik bo'yicha sertifikat tizimi sust;

davlat-xususiy sektor hamkorligi yetarlicha yo'lga qo'yilmagan.

Shu sababli ichki va tashqi turizm segmentlarida xizmat ko'rsatish sifati farqlanadi, bu esa integratsiyani kuchaytirishga to'sqinlik qilmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekistonda ichki va tashqi turizmning rivojlanish sur'atlari sezilarli darajada ijobiy bo'lsa-da, ular o'rtasida tizimli integratsiya yetarli darajada shakllanmagan. Bu esa sohaning umumiy barqarorligini zaiflashtiradi, xizmatlar sifati va turistlar oqimining barqaror o'sishini cheklaydi.

1. Transport – turizmning harakatlantiruvchi kuchi sifatida.

Transport infratuzilmasi – turizm harakat va qulaylikning asosi hisoblanadi. Tashqi turistlar uchun xalqaro aviakompaniyalar faoliyati kengayib borayotgan bo'lsa-da, ularning ichki yo'nalishlarga integratsiyalashuvi sust. Masalan, xorijdan Toshkentga yetib kelgan turist Buxoro yoki Xivaga yetib borishda noqulayliklarga duch kelmoqda. Bu holat ichki va tashqi turistik oqimlar orasidagi uzilishlarni keltirib chiqaradi.

Yevropa mamlakatlarida bu muammo “hub & spoke” modeliga asoslangan — ya'ni poytaxt aeroportlari barcha viloyatlar bilan integratsiyalangan. Turkiyada Istanbul orqali istalgan ichki shaharlar bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'lanish mavjud. O'zbekistonda ham bu tizimni joriy etish uchun transport koordinatsiyasi va intermodal integratsiyani rivojlantirish lozim.

2. Servis sifati – turist tajribasining belgilovchisi.

Ichki va tashqi turizm o'rtasida xizmat sifati bo'yicha katta tafovut mavjud. Tashqi turistlar uchun xizmatlar (ayniqsa poytaxt va yirik shaharlarda) xalqaro talabga yaqinlashayotgan bo'lsa-da, ichki turizm obyektlari bu borada orqada qolmoqda. Shuning natijasida turizm brendi bir xillikdan mahrum bo'lmoqda.

Yaponiyada, masalan, eng chekka qishloq mehmonxonasi ham Tokio mehmonxonasidek xizmat darajasiga ega bo'lishi uchun yagona servis me'yorlari mavjud. O'zbekistonda esa servisni mahalliy sharoitga moslashtirish, lekin sifatdan voz kechmaslik zarur.

3. Kadrlar masalasi – integratsiyaning kalit omili.

Turizm xizmatlarining yuragi – inson omili. Malakali gid, mehmonxona menejeri yoki haydovchi turistga mamlakat haqidagi taassurotni shakllantiradi. Ayni paytda O'zbekistonda turizm sohasi bo'yicha kadrlar tayyorlash tizimi nazariyaga urg'u bergan holda amaliyotdan uzilgan. Bu esa ichki turizm xizmat sifati pastligiga olib kelmoqda.

Fransiyada “dual education” tizimi asosida kadrlar tayyorlanadi: yarim yil – nazariya, yarim yil – amaliyot. Bu model O'zbekiston turizm oliygoh va kollejlari uchun ham foydali bo'lishi mumkin. Boshqa tomondan, xizmat ko'rsatish madaniyatini shakllantirish maktab bosqichidan boshlanishi kerak.

4. Ichki va tashqi turizm – raqobat emas, uyg'unlik

Ko'pincha ichki va tashqi turizm bir-biriga raqobatchi sifatida qaraladi. Aslida esa ular – bir tizimning ikki qanoti. Ichki turizm kuchaysa, tashqi turizmning tayanch bazasi mustahkamlanadi. Masalan, mahalliy xizmatlar va infratuzilma yaxshi bo'lsa, xorijiy turistlar uchun ham foydali bo'ladi. Shu sababli, ikki tizimni birgalikda rivojlantirish strategiyasi — uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlaydi.

O'zbekistonda ichki va tashqi turizmning so'nggi yillardagi faollashuvi mamlakat turizm salohiyatining barqaror rivojlanayotganligini ko'rsatadi. Biroq tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, bu ikki turizm shaklining o'zaro integratsiyasi hali to'liq shakllanmagan bo'lib, transport infratuzilmasining yetarlicha bog'lanmaganligi, xizmatlar sifati va servis madaniyatidagi tafovutlar, hamda kadrlar tayyorlash tizimining zamonaviy talablar bilan uyg'unlashmaganligi asosiy muammolar sifatida ajralib turadi.

Ichki va tashqi turizmning alohida rivojlanishi qisqa muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlashi mumkin bo'lsa-da, ularning uzviy uyg'unligi turizm sanoatini kompleks va tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi. Transport tarmoqlari va logistika tizimlarining mintaqaviy va xalqaro darajada muvofiqlashtirilmaganligi, xizmatlar sohasidagi standartlarning nomuvofiqligi, kadrlar tayyorlashdagi amaliy komponentlarning sustligi ichki va tashqi turizmni bir butun ekotizim sifatida birlashtirishga to'sqinlik qilmoqda.

Shuningdek, ichki turizm bazasining mustahkam bo'lishi tashqi turistlar uchun qulay muhit yaratishda muhim rol o'ynaydi. Ichki imkoniyatlardan samarali foydalanish, servis infratuzilmasini ichki bozorga moslashtirish, kadrlar sifatini oshirish orqali tashqi turizm ham yanada raqobatbardosh bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonning turizm strategiyasi ichki va tashqi turizmni raqobatchi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida ko'rib chiqishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarda turizmni rivojlantirish strategiyasi to'g'risida”gi PQ–60-sonli qarori, 2022-yil.
2. UNWTO (2023). World Tourism Barometer, Vol. 21. Madrid: United Nations World Tourism Organization.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi (2023). Turizm sohasidagi statistik ko'rsatkichlar yig'indisi. Toshkent.

4. World Bank (2022). Tourism Development in Emerging Economies: Opportunities and Policy Directions. Washington, D.C.
5. OECD (2021). Tourism Trends and Policies 2021. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
6. Rasulov, A. (2021). “Turizm xizmatlarini diversifikatsiyalash va raqamlashtirish yo’nalishlari.” Iqtisodiyot va Innovatsiya, №4, 112–117-betlar.
7. Shermukhamedov, B. (2022). “O’zbekistonda ichki va tashqi turizm integratsiyasini ta’minlashda infratuzilmaning o’rni.” Turizmni rivojlantirish ilmiy jurnali, №2, 43–48-betlar.
8. Ghosh, B. (2020). Tourism and Transport: Issues and Agenda. New Delhi: Kanishka Publishers.
9. Azizov, M. (2020). “Servis sifati va raqobatbardoshlik o’rtasidagi bog’liqlik: O’zbekiston misolida.” Milliy Iqtisodiyot Jurnali, №3, 88–93-betlar.
10. Azizkhodjaeva, N. & Karimova, D. (2021). “Turizm sohasi uchun mutaxassis tayyorlash tizimini modernizatsiyalash zarurati.” Oliy Ta’lim Muammolari, №5, 56–62-betlar.

O’ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH YECHIMLARI VA INNOVATSION YONDASHUVLAR: INVESTITSİYALAR, HAMKORLIK VA TEXNOLOGİYALAR

Abdullayeva Maftuna Mukammalovna

Farg’ona davlat universiteti,
Aniq va tabiiy fanlar kafedrası o’qıtuvchısı
E-mail: abdullayevamaftuna170@gmail.com

Mamajonova Dilafruz Valisher qızı

Farg’ona davlat universiteti,
Aniq va tabiiy fanlar kafedrası o’qıtuvchısı
E-mail: dilyamamajonova94@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada O’zbekiston Respublikasida ichki va tashqi turizmni rivojlantirish yo’nalishida olib borilayotgan islohotlar, bu sohada mavjud muammolar va ularning zamonaviy yechimlari, jumladan investitsiyalarni jalb qilish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali innovatsion yondashuvlar asosida turizm salohiyatini oshirish masalalari tahlil qilingan. Turizmning postpandemiya sharoitida barqaror rivojlanishini ta’minlashda kreativ g’oyalar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o’rni asoslangan.

Kalit so’zlar: ichki turizm, tashqi turizm, investitsiya, innovatsiya, raqamli texnologiya, davlat-xususiy sheriklik, turizm infratuzilmasi.

Аннотация. В статье рассмотрены реформы, проводимые в Узбекистане по развитию внутреннего и внешнего туризма, существующие проблемы и пути

их решения через привлечение инвестиций, расширение государственно-частного партнерства и внедрение цифровых технологий. Обосновано значение инновационного подхода для обеспечения устойчивого роста туристической отрасли в условиях постпандемии.

Ключевые слова: внутренний туризм, внешний туризм, инвестиции, инновации, цифровые технологии, ГЧП, туристическая инфраструктура.

Abstract. This article analyzes the ongoing reforms in Uzbekistan aimed at developing domestic and international tourism, identifying key challenges and solutions through investment, public-private partnerships, and the introduction of digital technologies. The importance of innovation in ensuring sustainable growth of the tourism industry in the post-pandemic period is substantiated.

Key words: domestic tourism, international tourism, investment, innovation, digital technology, public-private partnership, tourism infrastructure.

O'zbekiston Respublikasi turizm salohiyati bo'yicha nafaqat Markaziy Osiyoda, balki jahon miqyosida ham alohida o'ringa ega bo'lgan istiqbolli mamlakatlardan biri hisoblanadi. Mamlakat hududida joylashgan qadimiy shaharlar – Samarqand, Buxoro, Xiva, Termiz va Toshkent asrlar davomida Sharq va G'arb sivilizatsiyalarining kesishgan nuqtasi sifatida muhim strategik va madaniy markazlar bo'lib kelgan. Bugungi kunda ushbu tarixiy boyliklar, noyob arxitektura yodgorliklari, milliy hunarmandchilik an'analari, xilma-xil tabiiy zonalar, mehmondo'stlik qadriyatlari va madaniy xilma-xillik mamlakatning global turizm bozorida o'ziga xos va raqobatbardosh brend sifatida shakllanishiga zamin yaratmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasi davlat iqtisodiy siyosatining strategik tarmoqlaridan biriga aylantirildi. Xususan, 2016 yildan buyon ushbu sohani rivojlantirish yo'lida Prezident farmonlari, qarorlari, Hukumat dasturlari, xalqaro hamkorlik bitimlari va tarmoq loyihalari qabul qilinib, ularning amaliy ijrosi ta'minlandi. 2019-yilda Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasining Turizm va madaniy meros vazirligiga aylantirilgani, "Ipak yo'li" xalqaro turizm universitetining ochilishi, 90 dan ortiq mamlakatlar uchun vizasiz rejim yoki soddalashtirilgan elektron viza tizimining joriy qilinishi soha taraqqiyotiga jiddiy turtki bo'ldi.

Ichki va tashqi turizm bo'yicha tashrif buyuruvchilar soni 2023-yilga kelib pandemiya gacha bo'lgan ko'rsatkichlarni tiklabgina qolmay, uni ortda qoldirdi. Masalan, 2019-yilda 6,7 million xorijiy sayyoh O'zbekistonga tashrif buyurgan bo'lsa, 2023-yilda bu raqam 7,2 milliondan oshdi. Ichki turizm bo'yicha esa yiliga 14 milliondan ortiq mahalliy sayyohlar mamlakat bo'ylab sayohat qilmoqda.

Shunga qaramay, postpandemiya sharoitida dunyo turizm sohasida tub o'zgarishlar yuz berdi. Global turizm sektori endilikda ekologik barqarorlik, raqamli integratsiya, sog'liqni saqlash xavfsizligi, madaniy sezgirlik, iqlim o'zgarishiga moslashuvchanlik kabi tamoyillar asosida qayta shakllanmoqda. Bu esa O'zbekiston oldiga ham yangi talab va chaqiriqlarni qo'ymoqda. Endilikda turizmni rivojlantirishda nafaqat an'anaviy infratuzilma loyihalari, balki innovatsion

texnologiyalar, investitsion va moliyaviy mexanizmlarning modernizatsiyasi, xalqaro sheriklik va mintaqaviy integratsiya, barqarorlikka asoslangan yondashuvlar talab etilmoqda.

Mazkur maqolada aynan ana shunday zamonaviy talablarga javob beruvchi:

- investitsiyalarni jalb qilish,
- davlat-xususiy sheriklik asosida infratuzilmani takomillashtirish,
- raqamli texnologiyalarni joriy qilish,
- hamkorlik va tarmoq integratsiyasini kuchaytirish kabi yo'nalishlar asosida O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirishga qaratilgan yechimlar va innovatsion yondashuvlar tizimli ravishda yoritiladi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va xalqaro tashkilotlarning hisobotlari shuni ko'rsatadiki, turizm sohasi nafaqat iqtisodiyotning xizmatlar sektori tarkibiy qismi, balki barqaror ijtimoiy rivojlanish, xalqaro integratsiya va madaniyatlararo almashinuvning strategik vositasi sifatida ham faol baholanmoqda. Xususan, Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) tomonidan e'lon qilinayotgan yillik statistik sharhlar va "Tourism for Sustainable Development" konsepsiyalari, turizmning barqaror taraqqiyot maqsadlariga (SDG) qo'shayotgan hissasini alohida e'tirof etadi [1].

UNWTO tomonidan 2023-yilda taqdim etilgan "World Tourism Barometer" hisobotida global pandemiyadan keyingi davrda turizmning tiklanish sur'atlari, raqamli xizmatlarning roli va ichki turizm segmentining ahamiyati alohida ta'kidlangan. Aynan pandemiya tajribasi shuni ko'rsatdiki, innovatsion yondashuvlar va investitsion moslashuvchanlik – sohani inqirozga bardoshli va raqobatbardosh holatda saqlab qoluvchi asosiy omillardandir.

Jahon bankining 2021-yilgi "Uzbekistan Country Economic Memorandum" hujjatida O'zbekiston uchun turizmni iqtisodiy diversifikatsiyaning asosiy omillaridan biri sifatida rivojlantirish zarurligi qayd etilgan. Ushbu hujjatda qayd etilishicha, mamlakatda turizm salohiyati yetarlicha mavjud bo'lsa-da, u iqtisodiyotga to'liq integratsiyalashmagan. Buni bartaraf etish uchun esa investitsion jozibadorlikni oshirish, servis infratuzilmasini modernizatsiyalash, xodimlar salohiyatini kuchaytirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish zarurligi ko'rsatib o'tilgan [2].

Bundan tashqari, OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) tomonidan 2020-yilda chop etilgan "Tourism Trends and Policies" nashrida ham pandemiyadan keyingi davrda davlatlar o'rtasida sayyohlik oqimlarining qayta shakllanishi, regional turizm turlarining o'sishi, ekologik va tajribaviy turizm turlariga talab oshganligi kabi holatlar asosli statistik va analitik materiallar bilan bayon etilgan [3].

Mahalliy tadqiqotlar, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan farmon va qarorlar, "2022–2026 yillarda yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi", "Yoshlar turizmini qo'llab-quvvatlash dasturi", "Silk Road" brendini kuchaytirishga qaratilgan tashabbuslar — barchasi turizmni strategik tarmoq sifatida qaralayotganining dalilidir [4].

So'nggi yillarda turizmga oid ilmiy-analitik maqolalarda quyidagi asosiy yo'nalishlar ko'zga tashlanmoqda:

- 1) Investitsion muhitning yuksalishi – davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modellarining kengayishi, xorijiy kapitalning turizm loyihalariga jalb qilinishi, soddalashtirilgan soliq rejimlari.
- 2) Raqamli ekotizimlarning kengayishi – e-visa tizimi, mobil ilovalar, onlayn bronlash va turistik xizmatlar platformalari (Booking.uz, sayyoh.uz).
- 3) Aholi madaniy ongining o'sishi – ichki turizmga qiziqishning ortishi, yoshlar va talabalar o'rtasida "mahalliy sayohatlar" segmentining kengayishi, turizm madaniyatini shakllantirishga qaratilgan ijtimoiy kompaniyalar [5].

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston turizmi o'zining rivojlanish bosqichida turibdi. Bunda muvaffaqiyatga erishish innovatsiyalarga ochiqlik, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish va xalqaro tajribani lokal sharoitga moslashtirishga bevosita bog'liqdir.

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish yo'llarini, mavjud muammolarni va ularning innovatsion yechimlarini aniqlash maqsadida kompleks tahliliy yondashuv asosida ilmiy-tadqiqot usullari qo'llanildi. Uslubiy asoslar turizm iqtisodiyoti, raqamli transformatsiya, investitsion muhit va institutsional hamkorlikka doir ilg'or xalqaro tajribalar va ilmiy adabiyotlar asosida shakllantirildi.

Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llandi:

1. Ilmiy-adabiy tahlil (desk research)

Dastlab, turizm sohasiga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari (UNWTO, World Bank, OECD), shuningdek, O'zbekiston Respublikasining turizm sohasidagi strategik hujjatlari (Prezident Farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, davlat dasturlari) tizimli o'rganildi. Bu tahlillar ichki va tashqi turizmning global rivojlanish tendensiyalariga qanday moslashayotganini aniqlash imkonini berdi.

2. SWOT-tahlil

Ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda O'zbekistonning kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar hamda tahdidlar aniqlab chiqildi. Masalan:

Kuchli tomonlar: boy madaniy meros, sayyohlar uchun xavfsiz muhit, mehmondo'stlik an'analari;

Zaif tomonlar: logistika va servis sifati, kadrlar malakasi, raqamli savodxonlik pastligi;

Imkoniyatlar: xalqaro festival va ko'rgazmalarda ishtirok, ekoturizm va agroturizm istiqbollari;

Tahdidlar: pandemiyalarning takrorlanish xavfi, global siyosiy beqarorlik, ekologik yuklama.

3. PEST-tahlil

Makro-muhit omillari turizmga ko'rsatayotgan ta'siri chuqur baholandi:

Siyosiy : viza rejimining yengillashuvi, davlat siyosati orqali qo'llab-quvvatlash;

Iqtisodiy: investitsiyaviy muhit, valyuta barqarorligi, sayyohlar uchun narx raqobati;

Ijtimoiy : aholining sayohatga bo'lgan qiziqishi, madaniy moslashuvchanlik;

Texnologik: raqamli xizmatlar, mobil ilovalar, onlayn bronlash tizimlarining rivojlanishi.

4. Empirik asoslangan ma'lumotlar tahlili

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Turizm va madaniy meros vazirligi, Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi, hamda Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) tomonidan e'lon qilingan ochiq rasmiy statistik ma'lumotlar asosida 2019–2023 yillardagi tendensiyalar o'rganildi. Jumladan, sayyohlar oqimi, xizmatlar eksporti hajmi, investitsiyalar miqdori, ichki turizm sur'atlari, yangi ish o'rinlari, viza rejimi o'zgarishlari va boshqa ko'rsatkichlar tahlil qilindi.

5. Solishtirma tahlil

O'zbekistonning turizm modeli Gruziya, Qozog'iston, Turkiya va Malayziya kabi davlatlar bilan qiyoslandi. Ushbu davlatlardagi ilg'or amaliyotlar (masalan, raqamli platformalar, servis markazlari, xalqaro brending) O'zbekiston kontekstida qanday moslashtirilishi mumkinligi o'rganildi.

6. Sifatli tahlil usuli

Rasmiy hujjatlar, ommaviy axborot vositalari, soha mutaxassislarining intervyulari, seminar va forumlar materiallari asosida sifatli tahlil yuritildi. Bu orqali turizm tizimidagi ichki tafakkur va amaliy yondashuvlar o'rtasidagi tafovutlar aniqlab berildi.

1. Investitsiyalarni jalb qilish

O'zbekistonda 2019–2023 yillar davomida turizm infratuzilmasiga \$500 mln dan ortiq to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar kiritildi. Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlarda zamonaviy mehmonxonalar, xalqaro aeroportlar, tematik parklar barpo etildi. Yangi “Silk Road Samarkand” turistik kompleksi O'zbekistonni Markaziy Osiyoning turistik markaziga aylantirish sari muhim qadam bo'ldi.

2. Davlat-xususiy sheriklik

DXSh asosida turizm sohasida 80 dan ortiq loyiha amalga oshirilmoqda. Jumladan, madaniy meros ob'ektlarini xususiy boshqaruvga berish, yangi yo'nalishlar – agro, ekologik, gastronomik turizm turlarini rivojlantirishda xususiy sektor faol ishtirok etmoqda.

3. Raqamli texnologiyalar

Elektron viza tizimi (e-visa), onlayn bronlash platformalari (booking.uz), turistik chatbotlar, mobil ilovalar va “Smart tourism” tizimi raqamli xizmatlar sifatini tubdan oshirdi. Bu esa tashqi turizm oqimini oshirishga xizmat qilmoqda.

4. Ichki turizmدا innovatsiya

“Yoshlar turizmi”, “Mahalliy yo'llar – sayyoh yo'li” kabi loyihalar orqali ichki turizmда aholi, ayniqsa yoshlar qatlamining ishtiroki faollashdi. Viloyatlar kesimida “Weekend tour” tizimi joriy qilinmoqda.

O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish borasida muhim tizimli natijalarga erishdi. Mamlakatda turizmni iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirish, bu sohani barqaror rivojlanishning asosiy omili sifatida qarash, infratuzilmaviy va institutsional islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida kompleks yondashuvlar amalga oshirilmoqda. Ayni paytda Samarqanddagi “Silk Road” xalqaro turizm markazi, elektron viza tizimining joriy qilinishi, mehmondo'stlik sohasida xalqaro sertifikatlashtirish tizimining kengayishi, ichki turizmда yoshlar, talabalar, pensionerlar qatlamlari

uchun qulay sayohat paketlarining ishlab chiqilishi sohaning sifat jihatdan yangilanishidan dalolat beradi.

Shunga qaramay, zamonaviy global tendensiyalar fonida turizmning transformatsiyasi chuqurroq va innovatsion yondashuvlarni talab qilmoqda. Maqolada olib borilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish: raqamli platformalar, mobil ilovalar, AI (sun'iy intellekt) asosidagi sayohat xizmatlari, AR/VR (virtual reallik) asosida tarixiy obyektlarni tajribaviy namoyish etish — bu imkoniyatlar turizm sohasida yangi davrni boshlab berdi. O'zbekiston uchun bu texnologiyalarni lokal ehtiyojlarga moslashtirish va bosqichma-bosqich tatbiq etish muhim vazifadir.
2. Investitsion muhitni yaxshilash: turizm infratuzilmasiga yo'naltirilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmini oshirish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, soddalashtirilgan soliq va bojxona tartiblarini joriy etish orqali xususiy sektorni jalb qilishni kuchaytirish lozim. Bunda investitsiyalar faqat binolar qurilishiga emas, balki inson kapitali, brending, raqamli xizmatlar va servis sifati kabi yumshoq infratuzilmaga yo'naltirilishi maqsadga muvofiq.
3. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish: Ipak yo'li mintaqasidagi davlatlar bilan o'zaro turistik yo'nalishlar integratsiyasini yaratish, xalqaro ko'rgazmalar, forumlar va tajriba almashinuvi asosida marketing salohiyatini oshirish zarur. Bu O'zbekistonni nafaqat sayyohlar manzili, balki mintaqaviy logistika va turizm ta'limi markazi sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.
4. Barqaror turizm tamoyillarini amalda qo'llash: ekologik yuklamani kamaytirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, mahalliy aholi manfaatlarini hisobga olish, madaniy obyektlarga ortiqcha turistik bosimni bartaraf etish kabilar bugungi turizm siyosatining ajralmas bo'lagiga aylanishi kerak. O'zbekistonning boy tarixiy va ekologik manzillari — masalan, Aydar ko'li, Nurata tizmasi, Zarafshon vodiysi — ekologik va tajribaviy turizm uchun ulkan imkoniyatlar yaratadi.

Yakuniy jihatdan aytganda, turizmni iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning lokomotivi sifatida shakllantirish uchun:

- infratuzilmani raqamli va ekologik mezonlar asosida qayta qurish,
- turizm xizmatlarini xalqaro standartlarga muvofiq modernizatsiya qilish,
- mahalliy brendlarni rivojlantirish va eksportbop turizm mahsulotlarini yaratish,
- ta'lim-tadqiqot tizimini soha ehtiyojlariga moslashtirish,
- marketing va kommunikatsiya strategiyalarini kuchaytirish zarur.

Bu jarayonlarda innovatsion fikrlash, global bilimlar, lokal resurslar va zamonaviy texnologiyalar uyg'unligi muhim hal qiluvchi omil sifatida maydonga chiqmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 5611-sonli farmoni, "Turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2019-yil.

2. UNWTO. "Tourism for Inclusive Growth", 2022.
3. World Bank. "Uzbekistan Country Economic Memorandum", 2021.
4. OECD. "Tourism Trends and Policies", 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2022-yil, yanvar.
6. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). "Tourism and Sustainable Development Goals", 2020.
7. World Bank. "The Economic Impact of Tourism", 2021.
8. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. Statistika byulleteni. 2023-yil.

UDK 379.852

MAHALLIY TURISTLAR OQIMINI OSHIRISHDA SARGUZASHT TURIZMIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li

Alfraganus University Xalqaro turizm menejmenti
kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Sarguzasht turizmi mahalliy daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Mahalliy sayyohlar sonini oshirishning kaliti hududlarda sarguzasht turizmini rivojlantirishning samarali strategiyasini ishlab chiqish orqali ta'minlanadi. Ushbu maqolada mahalliy turistlar oqimini oshirishda sarguzasht turizmidan foydalanish samaradorligi o'rganilgan va ushbu tendensiyaning rivojlantirishga doir ta'rif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: sarguzasht turizmi, mahalliy turist, turizm strategiyasi, samaradorlik, turistik tendensiya, integratsion turlar.

Аннотация. Приключенческий туризм является одним из местных источников дохода. Залогом увеличения количества местных туристов является разработка эффективной стратегии развития приключенческого туризма в регионах. В данной статье изучена эффективность использования приключенческого туризма в увеличении потока местных туристов, а также разработаны предложения и рекомендации по развитию данного направления.

Ключевые слова: приключенческий туризм, местный турист, туристическая стратегия, эффективность, туристический тренд, интегративные туры.

Abstract. Adventure tourism is one of the local sources of income. The key to increasing the number of local tourists is provided by developing an effective strategy for developing adventure tourism within the regions. In this article, the effectiveness of using adventure tourism in increasing the flow of local tourists is analyzed, and suggestions and recommendations for developing this trend have been stated.

Keywords: adventure tourism, local tourist, tourism strategy, efficiency, tourism trend, integrated tours.

Mahalliy va jamoatchilikka asoslangan turizm mahalliy turistlarga sayohatni rejalashtirish, turizmga barqarorlikni targ'ib qilish va mahalliy turizmni rivojlantirish uchun haqiqiy tendensiyalarni o'z ichiga oladi[1,2]. Sarguzasht turlarni rejalashtirish orqali mahalliy turistlarni jalb qilish va mahalliy turistlarning talab va istaklari o'rganishni ta'minlaydi. Sarguzasht turizmi butun dunyoda tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan turizmning zamonaviy shakli sifatida qaralmoqda. O'zbekiston milliy va tabiiy turistik resurslarini hisobga olganda mahalliy turistlar sarguzasht turizmi bilan shug'ullanish imkoniyati va tajriba qilish mumkin bo'lgan aktiv turlarini ishlab chiqish, ularni hududlarda targ'ib qilish potensialiga ega[3,4,5]. Mahalliy turizm xorijiy sayyohlar oqimi kabi mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirishda hal qiluvchi rolni ko'rsatadi. Mahalliy sayyohlarni sarguzasht turlar, mahalliy mehmon uylari yoki oilaviy kichik restoranlar foydalanishga undash orqali mintaqalarda iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi[6,7,8].

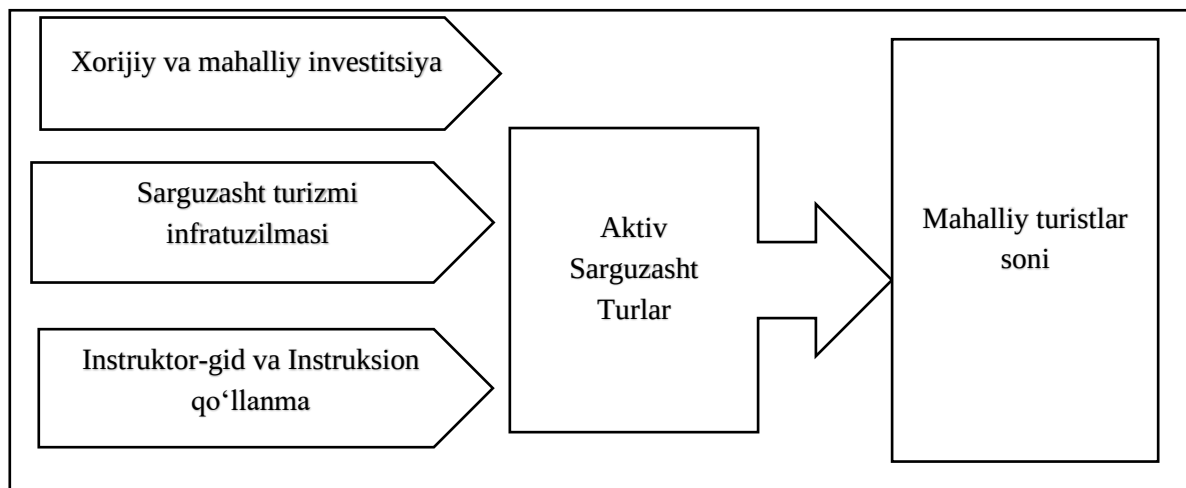
O'zbekistonda ham mahalliy sayyohlar soni oshirish bo'yicha bir qancha chora tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan 2023-yilda **“O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!”** dasturiga asosan, hududlarga 21 mln mahalliy sayyoh tashrifi tashkil etildi. Bundan ko'rinib turibdiki mahalliy turizm rag'batlantirish tashabbuslari so'nggi yillarda ommabop tendensiyaga aylanib ulgurdi, ko'plab davlatlar o'z iqtisodiyotini rivojlantirish, o'ziga xos madaniyati va diqqatga sazovor joylarini targ'ib qilish orqali mahalliy sayyohlarni jalb qilish yo'llarini qidirmoqda. **Biroq, mahalliy turistlar oqimini oshirishda bir qancha muammolar mavjud:**

1. *Cheklangan sarmoya:* Mahalliy turistlarni jalb qilishdagi muammolardan biri cheklangan sarmoyadir. Sarguzasht turlarga turistik korxonalar tashrif buyuruvchilarni jalb qilish uchun zarur bo'lgan marketing yoki infratuzilmani yaxshilashga sarmoya kiritish uchun moliyaviy resurslarga ega emas.

2. *Infratuzilmaning yetishmasligi:* Mahalliy turistlarni jalb qilishda oldida turgan yana bir qiyinchilik - bu infratuzilmaning yetishmasligi. Bunga sarguzasht turizm destinatsiyalarida maxsus transport imkoniyatlarining yetarli emasligi, sarguzasht yoki aktiv turlarda ishlatiladigan jihozlarning tanqisligi, jihozlar ijar berish xizmati cheklanganligi kiradi.

4. *Kam sonli instruktor-gidlar:* Nihoyat, sarguzasht turlarga intiluvchi mahalliy turistarning motiviga ta'sir ko'rsatadigan omil bu risk faktori hisoblanadi. Sarguzasht turlarda risk omillar ta'sirini kamaytirishda destinatsiyalarda instruktor-gidlar, aktiv turlarni bajarishda instruksiya - qo'llamalarning mavjud emasligi deb qaralmoqda.

Ushbu muammolarga qaramasdan mahalliy turistlar soni keskin sezilari darajada ortmoqda. Uning muvaffaqiyatini ko'rsatilgan muammolarni bartaraf etish orqali ta'minlash mumkin. Ushbu muammolar o'rganilgan holda ushbi yechimlar tavsiya etiladi

1-rasm. Mahalliy turistlarni aktiv turlar orqali jalb qilish mexanizmi

Yuqoridagi muammolarni yechimi sifatida xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish orqali to'g'ridan to'g'ri sarguzasht turizmi infratuzilmasini yashilanishiga olib keladi. Bu infratuzilmalar yaxshilash aktiv sarguzasht turlar (*paraglayding, paraplan, rafting, hiking, trekking, surfing, kemping, cycling*) mahalliy turistlarga sifatli ishlab chiqarish va ushbu turlarda foydalaniladigan jihozlarning ta'minoti ortishida, jihozlarni vaqtinchalik ijaraga berish xizmatlarining ko'payishiga olib keladi. Bundan tashqari aktiv sarguzasht turlarga instruktor-gidlarni jalb etish orqali risk omillar ta'sirini minnimalashtirish va mahalliy turistlar motivga ijob imkoniyatini yaratadi. Instruktor-gidlar sarguzasht turlarda mahalliy turistlar uchun instruksiya-qo'llanmalar, aktiv faoliyat rejalari, tibbiy yordam, keng qamrovli ismoniy ko'rsatmalar, jihozlar bilan to'g'ri foydalanish normativlari ta'minlashga ma'sul hisoblanadi.

Mahalliy turistlar oqimini oshirishda mahalliy jamiyatning ishtiroki, xorijiy davlatlar bilan hamkorlik, barqaror turizm amaliyotlarni joriy etish va infratuzilmalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu strategiyalarni amalga o'shish orqali sarguzasht turizm destinatsiyalariga sayyohlarni jalb qilish va ularga sifatli aktiv turlarni ta'minlashga erishiladi.

Bugungi kunda dunyoda Sarguzasht turizm turi xalqaro turizm bozorida jadallik bilan rivojlanayotgan segmenti hisoblanib odatda turli mintaqalardan yosh sayyohlarni jalb qiladi. Aynan shu sohada dunyoda yetakchi davlatlar Avstraliya, Yangi zelandiya, Misr, Arab davlatlari hisoblanadi. Zamonoviy turizm bozori asnosida O'zbekiston turizmning maxsus turi sifatida sarguzasht turizmini dunyo mamlakatkaridan andoza olgan holda rivojlantirish kerak. Birinchi o'rinda ichki turistlar oqimini yanada jadallashtirish ular uchun qulay sharoitlar yaratish, tog' yon bag'rlarida mahalliy sayyohlar uchun dam olish joylari, aktiv turizm destinatsiyalarini tashkil qilinishi kerak.

Shuni ta'kidlash joyizki Toshkent, Samarqand, Xorazm, Surxondaryo, Qashqadaryo viloyatlarida aktiv sarguzasht turlarni tashkil etishda potensialiga ega. Bu hududlar ekologiy va tarixiy-madaniy resurslar dunyosiga boy. Aynan shu yerlarda sarguzasht turizmni rivojlantirish hududlarda mahalliy turistlar oqimini

oshirishda amaliy hissa qo'shadi. Mazkur hududlarda sarguzasht turizmining aktiv turlari kayak, parashyutdan sakrash, alpinizm, veloturizm, paraplan turlarini rivojlantirish imkoniyatlari mavjud. Mamlakatimizda mahalliy yosh turistlarni jalb qilish uchun aynan sarguzasht turizmni yanada rivojlantirish va boshqa turlar bilan integratsiyalash, bu sohada kamchiliklarni bartaraf etish, mahalliy sayyohlar uchun aktiv sarguzasht turlardan foydalanishga qulay sharoitlar yaratish kerak. Bu o'rinda instruktor-gidlar hamda sohaning mutaxassis kadrlarni tayyorlash masalasiga ham e'tibor berish zarur.

FOYDALANILGAN ADBIYOTLAR

1. Xalilov, S. (2023). Turizm industriyasida yoshlar tadbirkorligini rag'batlantirishning tashkiliy jihatlari.
2. Sayfutdinov, S. (2021). O'zbekistonda turizmning barqaror rivojlanish jarayonlari va holatlari.
3. Abdurahmonov, S. (2023). Role of digital resources and technologies in increasing tourists' purchasing motives.
4. Qutlimurotov, F. (2009). Turoperatorlar faoliyatida marketing texnologiyalari.
5. Musayeva, S. (2023). Innovative trends in the application of smart technologies in the development of tourism and hotel business.
6. Adventure tourism trade assessment statistical information (2023) - <https://www.adventuretravel.biz/>
7. UNWTO World Tourism Barometer (2023) - www.unwto.org
8. Uzbek turizm rasmiy website - <https://uzbektourism.uz/>
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi turizm salohiyatini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish bo'yicha qo'shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2018-yil 3-fevraldagi PF-5326-son Farmoni

UDK 640.4:004.89

“SMART” MEHMONXONALAR: KELAJAK MEHMONXONALARINING XUSUSIYATLARI

Usmanova Gulida Valiyevna
Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası o'qituvchisi
Email: bibisoraozodbek@gmail.com
tel: +99890553137
Xasanova Ruxshona
Namangan Davlat Universiteti talabasi
hasanovaruhsona007@gmail.com

Annotasiya. Ushbu maqolada “smart” mehmonxonalar — ya’ni intellektual hamda innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan zamonaviy mehmonxonalar haqida soʻz boradi. Unda bunday mehmonxonalarning afzalliklari va kamchiliklari, texnologiyalar orqali mehmonlarga yaratiladigan qulayliklar hamda shart-sharoitlar, shaxsiylashtirilgan xizmatlar, ekologik yondashuv va kelajakdagi imkoniyatlar tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada yuqori innovatsion texnologiyalarga qaramay, mehmonxona mijozlari insonparvarlik va iliq munosabatga ehtiyoj sezishlari ta’kidlangan.

Kalit soʻzlar: Aqlli mehmonxonalar, aqlli zamonaviy texnologiyalar, mehmonxona xizmatlari, avtomatlashtirish, energiya samaradorligi, shaxsiylashtirish, innovatsiyalar, xavfsizlik, kelajak mehmonxonasi, intellektual tizimlar, mehmonlar uchun qulaylik.

Dunyodagi eng daromadli biznes turlaridan biri boʻlgan turizm butun dunyo turistik mintaqalarida ham katta foyda keltirishi mumkin. Respublikamizda xorijiy sayyohlarni oqimini oshirish, turizm infratuzilmasini muammolarini hal etish, ichki turizmni rivojlantirish, soha taqdim etayotgan xizmatlar sifatini oshirish va jahon bozorlarida milliy turizm mahsulotlarini real targʻib qilish boʻyicha keng koʻlamli islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda.

Hozirgi kunda mehmonxonalar – konditsionerli xonaning oʻzigina emas, balki texnologik rivojlanish, yangi innovatsion qurilmalar mehmonxona sanoatiga oʻz taʼsirini koʻrsatib kelmoqda. Hozirgi zamonda butun dunyodagi otelerlar koʻplab buyumlarni yaratishda novatorlar sanalishadi.

Mehmonxona sanoatida namoyish etiladigan yorqin innovatsiyalardan biri mehmonxonani boshqarish tizimidan foydalanish boʻlib, u xodim va mehmonlar orasidagi tartibsizlikdan xalos boʻlishda yordam beradi. Maxsus datchiklar mehmonga qachon uygʻonishni aytadi, robot-xodimlar esa unga taom va yangi sohiqlar keltirishi mumkin.

Texnologik rivojlanayotgan taraqqiyot tufayli zamonaviy mehmonxonalar ham oʻzgarib, yangi shaklga kelayotganini koʻrishimiz mumkin. “Smart” mehmonxonalar bugungi kunda nafaqat qulaylik, balki samaradorlik, xavfsizlik va ishonchlilik hamda individual yondashuvni ham taklif qilib bormoqda. Ular raqamli texnologiyalar, sunʼiy intellekt, IT (internet ashyolari), biometrik tizimlar va boshqa innovasion yechimlar orqali mehmonlar hayotini yengillashtirib, ular ishonchini oqlamoqda.

Smart mehmonxonalrining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

a) Avtomatlashtirilgan tizimlar:

Mijozlar smartfon yoki aqilli texnologik qurilmalar orqali xonani band qilishlari, eshikni ochishlari, kondisioner va yoritish tizimlarini boshqarishlari mumkin. QR-kod yoki yuzni tanish texnologiyalari orqali xonaga kirish imkoniyatiga ega ekanliklari.

b) Virtual konserj xizmatlari:

Mehmonlar smartfon ilovasi yoki aqilli texnologik qurilmalar orqali restoran buyurtmasi berishlari, jadval tuzishlari va hatto turlar yoki taksi chaqirishlari mumkin.

v) Personallashtirilgan tajriba:

Smart tizimlar ya'ni aqlli qurilmalar mehmonning avvalgi tashriflarini eslab qoladi va ularning afzal ko'ruvlariga asoslangan xizmat ko'rsatishni taklif qiladi.

g) Energiya tejamkorlik:

Yoritish, isitish va kondisioner tizimlari mehmonning hozirligiga qarab avtomatik ravishda yoqiladi yoki o'chiriladi. Bu nafaqat qulaylik, balki ekologik jihatdan samarali yondashuv ham hisoblanadi.

d) Xavfsizlik va maxfiylik:

Yuzni tanish, barmoq izi, kameralar orqali monitoring va biometrik ma'lumotlar orqali xavfsizlik yuqori darajaga chiqariladi.

Smart texnologiyalarining afzalliklari quyidagilardan iboratdir:

- Smart texnologiyalarda qulaylik va tezkorlik mavjuddir bunda — mehmonlar navbat kutmasdan ro'yxatdan o'tishlari mumkin.

- Innovation tajriba — texnologiyalar orqali zamonaviy, yuqori darajadagi xizmat.

- Shaxsiylashtirish — har bir mehmonga individual yondashuv.

- Iqtisodiy samaradorlik — energiya sarfini kamaytirib, xarajatlar tejaladi.

- Mehmon ma'lumotlarini tahlil qilish — mehmonxona kelgusi strategiyasini yaxshilash uchun foydalanadi.

Smart texnologiyalarining quyidagi kamchiliklari mavjud:

- Texnika muammolari — internet yoki dasturiy ta'minotdagi xato tufayli xizmatlar vaqtincha ishlamasligi mumkin.

- Barcha mehmonlar uchun qulay bo'lmasligi mumkin chunki, texnologiya bilan tanish bo'lmagan yoshi katta mehmonlar qiynalishi mumkin.

- Yuqori dastlabki sarmoya — ushbu texnologiyalarni joriy etish uchun katta mablag' talab etiladi.

- Kiberxavfsizlik muammolari — shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi doimiy e'tiborda bo'lishi kerak.

Energiya samaradorligi va gigiena.

Mehmonxonalarda qulaylik yaratish uchun foydalanilgan smart texnologiyalar operatsion xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi. Xonalarni harakat datchiklari bilan jihozlash mehmonlar bo'lmaganda yorug'lik va xona haroratini nazoratini o'chirish orqali energiyani tejash imkonini beradi.

Smart texnologiyalar yuqori darajadagi gigienani ta'minlaydi:

robot tozalagichlar jamoat joylarini toza saqlashadi, maxsus shamollatish va havo almashinuvini nazorat qiladi, kontaktsiz ro'yxatdan o'tish imkonini beradi va raqamli kalitlar yoradmida eshiklarni boshqarib infeksiyalarning tarqalishini bartaraf etadi.

Bunday yechimlar tufayli mehmonxonalar xizmat ko'rsatuvchi xodimlarni tejaydi va samaradorlikni oshiradi. Shuningdek, yuqori darajadagi avtomatlashtirish barcha jarayonlarni bulutga asoslangan mulkni boshqarish tizimi (PMS) orqali markazlashtirilgan holda boshqarish imkonini beradi.

Aqlli mehmonxonalarning asosiy xususiyati mehmonlarga elektron konsyerj vazifasini bajaradigan mehmonxona boshqaruvi ilovasini taqdim etishdir. Ushbu mobil yechim barcha kerakli funktsiyalarni o'zida mujassam etgan: bron qilish va ro'yxatdan o'tishdan tortib yoru'lik va iqlim nazoratigacha.

Amalda avtomatlashtirish qanday ishlaydi

Aqlli mehmonxonalarning asosiy komponenti apparat va dasturiy ta'minotning to'liq integratsiyasidir. Zamonaviy tizimlar barcha jarayonlarni avtomatlashtiradi:

Avtomatlashtirilgan kiosklar an'anaviy ro'yxatdan o'tish peshtaxtasini almashtiradi. Mehmonlar o'zlari ro'yxatdan o'tishlari, xonalar uchun to'lovlarni amalga oshirishlari va kalit kartani olishlari mumkin.

Smartfonlardagi NFC chiplari yoki Bluetooth xonalarga kirish uchun elektron kalit sifatida xizmat qiladi. Eshikni to'g'ridan-to'g'ri telefoningiz ekranidan ochishingiz mumkin.

Xona xarorati nazorati va yoritish tizimlari mehmonlarning mavjudligi yoki yo'qligiga qarab sharoitlarni avtomatik ravishda moslashtiradi.

QR kodlari xona xizmatlariga kontaktsiz buyurtma berish yoki qo'shimcha variantlarni bron qilish imkonini beradi.

Barcha tizimlarni yagona intellektual kompleksga birlashtirib, mehmonxonalar operatsiyalarni optimallashtirish, xavfsizlikni yaxshilash va xodimlarning xarajatlarini kamaytirishi mumkin.

Qabulxonasiz innovatsion mehmonxona formati o'z-o'ziga to'liq xizmat ko'rsatish g'oyasini amalga oshiradi. Kiosklar an'anaviy ro'yxatdan o'tish peshtaxtasini almashtiradi va mehmonlarga butun ro'yxatdan o'tish jarayonini, shu jumladan kalit kartani olish imkonini beradi.

Virtual shaxsiy yordamchilar.

Mehmonxona sanoatidagi aqlli texnologiyalar virtual yordamchilar bilan mehmondo'stlikni keyingi bosqichga olib chiqadi. Mehmonlar virtual yordamchilar orqali o'z joylarini boshqarishi, xizmatlarga buyurtma berishlari va shaxsiy tavsiyalarni olishlari mumkin, bu esa noyob va moslashtirilgan tajriba yaratishi mumkin.

Xavfsizlik ta'minlashdagi innovatsiyalar. HiTech nafaqat qulaylik keltiradi, balki mehmonxonalardagi xavfsizlikni ham oshiradi. Yuzni aniqlash tizimlari, sensorli qulflar va real vaqt rejimida xavfsizlik monitoringining integratsiyasi mehmonlar uchun xavfsiz muhit yaratadi, bu yerda texnologiya nafaqat mamnun qilish, balki xavfsizlikni ta'minlash uchun ham xizmat qiladi.

Mehmonxonalarda SMART texnologiyalaridan foydalanish istiqbollari. 2025 yilga kelib SMART texnologiyalari doirasi kengayadi. Aqlli smart qurilmalar paydo bo'ladi, bu mehmonxonada qolishni yanada shaxsiylashtiradi. Masalan, Starwood zanjiri birinchilardan bo'lib Apple Watch orqali elektron kalitlarni taqdim etdi. Shuningdek, tarmoq xonalarga aqlli derazalar o'rnatishni rejalashtirmoqda, ularning yordami bilan mehmonlar ob-havo ma'lumotlarini tezkor ko'rishlari, yangiliklarni o'qishlari va qurilmalardagi bildirishnomalarni telefonni sinxronlash orqali ko'i'rishlari mumkin.

Bundan tashqari, XXI asrda SMART texnologiyalari mehmonxonalarda fitnes zallarini Oculus Rift virtual shlemlar bilan jihozlash imkonini beradi

Simulyator shlemlar mijozning boshiga joylashtiriladi va u uni virtual olamga olib boradi.

Bunday shlemlar bilan mehmon hohlagan yeriga virtual sayohatga borish imkoniga ega bo'la., masalan, dengiz qirg'oqlariga. Bundan tashqari, virtual dunyoda tezlik bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, "smart" mehmonxonalar kelajakda mehmonxona sanoatida yetakchi o'rin egallaydi. Ular orqali mehmonlar hayoti yengillashadi, ular uchun qulayliklar va tezlik ko'payadi, mehmonxona esa resurslarni tejaydi va xizmat ko'rsatish sifatini oshiradi. Ammo bu texnologiyalarni joriy etishda balans va mas'uliyatli yondashuv muhimdir. Har qanday avtomatlashtirish inson omili o'rnini to'liq bosolmaydi, shu sababli mehribon inson aloqasi bilan texnologiya muvozanatda bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qurbonov, I.X. (2022). Turizm va mehmonxona xo'jaligi asoslari. Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
2. Solieva, N.M. (2021). Mehmonxona faoliyatida innovasion texnologiyalar. Samarqand: SamDU nashriyoti.
3. <https://www.hotelmanagement.net>
4. <https://www.smartmeetings.com>
5. <https://hospitalitytech.com>
6. "Smart hotel" konsepsiyasi haqida xalqaro maqolalar. Journal of Hospitality and Tourism Technology, 2020-2023.
7. www.hotelmanagement.net (<https://www.hotelmanagement.net/>)
8. Valiyevna U. G. et al. Zamonaviy sharoitda mehmonxonalarni avtomatlashtirish tizimiga o'tkazish va xizmat ko'rsatishda yangi innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligini takomillashtirish //American journal of education and learning. – 2025. – T. 3. – №. 2. – С. 487-492.

САНОАТИ КОРХОНАЛАРИДА ИНВЕСТИЦИОН МУҲИТ ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ БОШҚАРИШ

Шерзод Солижонович Махсудов

Фарғона давлат университети
Аниқ ва табиий фанлар кафедраси
дотценти, и.ф.ф.д. (PhD)

maqsudovsh1976@gmail.com

ORCID: 0009-0008-0944-1976

Тел.91-398-0317

Аннотация. Мазкур мақолада инвестицион фаолиятни шакллантириш шартлари, инвестицион салоҳият, инвестициялаш манбалари, инвестицион

фаолият натижалари, инвестицион жозибадорлик, инвестицион фаолият, корхоналар молиявий куйилмалари, хориждаги ва хориждан инвестициялар, ялпи жамгарма улуши, ялпи жамгармада асосий капиталга ажратма доир хулосалар шакллантирилди.

Калит сўзлар: Самарадорлик, инвестиция, иқтисодий ўсиш, инвестиция фаоллиги, инвестиция хажми, капитал, реал инвестиция, стратегия,

Мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиёти даврида ҳар қандай хўжалик юритувчи субъектнинг иқтисодий фаоллик даражасини оширишда инвестициялар муҳим аҳамият касб этади. Зеро, иқтисодий самарадорликни ошириш орқали иқтисодий ўсишга эришиш қатор омилларга боғлиқ бўлиб, мазкур омиллардан бири ҳисобланувчи инвестициялар ҳажми корхоналар молиявий хўжалик фаолиятини самарали ташкил этиш таянчи бўлиб хизмат қилиши мумкин. Шу нуқтаи назардан олиб қаралганда, сўнгги йилларда амалга оширилган қатор тажрибий ислохотларнинг туб моҳияти айнан инвестиция фаолияти самарадорлигини оширишга ва унинг таъсир доирасини кенгайтиришга қаратилган. Шунингдек, мамлакатимизда мазкур соҳада амалга ошириб келинаётган чора-тадбирлар танқидий нуқтаи назардан таҳлил қилиниб, мавжуд муаммоларни бартараф этишга эришиб келинмоқда. Айнан юқоридаги муаммоли ҳолатларнинг иқтисодиётимизда мавжудлиги ва корхоналарнинг инвестиция фаоллиги даражасини жадаллаштириш, соҳа ва тармоқлар бўйича инвестициялар ҳажмини кенгайтиришга доир илмий тадқиқотларни амалга ошириш орқали бугунги кун амалиётида юзага келаётган муаммоларни аниқлаш, уларни бартараф этиш ва илмий асослантирилган хулосаларни шакллантириш давр талаби ҳисобланади.

Инвестиция фаолияти билан боғлиқ тадқиқотларнинг ривожланишига XIX асрнинг хорижий иқтисодчи олимлари: Ж. Кейнс, Ж. Кларк, Р. Харрод, С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи ва бошқалар ҳам ўз муносиб ҳиссасини қўшишган.

Хорижлик иқтисодчи олимлардан Лоренс Ж. Гитман ва Майкл Д. Жонклар: “Инвестиция – бу даромаднинг самарадорлиги ва капитал қиймати сақланишини кафолатлайдиган ёки унинг қийматини оширишга қаратилган капитални жойлаштириш усули” деб талқин этадилар.

Таҳлил ва натижалар.

Инвестицион фаоллик – бу мураккаб, кенг камровли тушунча бўлиб, ўз ичига ҳам гомоген ҳам янги инвестицион циклнинг бошланиши давридан унинг реал ҳолати ва фаолияти натижаларини қамраб олувчи экзоген ва эндоген омиллар мажмуини ҳамда гетероним ҳолатларни олади.

Шунга кўра, **инвестицион фаоллик** –мамлакат, тармоқ, ҳудуд, корхонанинг иқтисодий фаолиятининг стратегик мақсадларига эришишни таъминлаш учун зарур бўлган капиталини шакллантириш ва улардан самарали фойдаланиш жараёнлари акс эттирувчи иқтисодий муносабатлар мажмуидир. Шу муносабат билан, бизнинг фикримизча, инвестицион фаоллик таҳлили учун кўрсаткичлар ва мезонлар тизимини ўрганиш муҳим аҳамият касб этади.

Амалга оширилган илмий изланишларга кўра, интеграцион жараёнларнинг жадаллашуви ва глобаллашув шароитида инвестицион салоҳиятни бошқариш жараёнларини тадқиқ этишнинг илмий воситалари етарли даражада ўрганилмаганлиги аён бўлди.

Шу нуқтаи-назардан, бизнингча, инвестицион салоҳиятни бошқариш йўналишларини тадқиқ этишнинг методологик ёндошуви инвестицион муҳит жозибадорлигини таъминловчи инвестицион салоҳият, инвестицион салоҳият устунликлари ҳамда инвестицион салоҳиятни самарали бошқариш йўналишларининг ўзаро боғлиқлигини мазмунан ва таркибий жиҳатдан батафсил очиб беради.

Ҳозирги пайтда инвестицион салоҳиятни самарали бошқариш бўйича икки хил қараш мавжуд: биринчиси, инвестицион салоҳиятни самарали бошқарилаётганлигига иқтисодий фаолиятнинг миқдорий кўрсаткичларини қиёслаш орқали баҳо бериш бўлса, иккинчиси, бошқарув аппаратини сақлаш учун сарфланган маблағлар миқдорида бошқарув қарори, қонун ёки қарорларнинг «ишлаб чиқариш» харажатларида билвосита акс этиши ва унинг нисбатига қараб баҳо беришдир (1-расм).

Инвестицион салоҳиятни самарали бошқариш бўйича баҳо бериш усулларида битта объектнинг талқини барча жиҳатларни қамраб ололмайди ва бошқарув самарадорлигини ҳам тўлиқ очиб беролмайди. Шунини инобатга олиб, бизнингча, ижтимоий-иқтисодий ривожланишни бошқариш самарадорлигини аниқлаш учун янгича усулни тадқиқ этиш мақсадга мувофиқ. Бу борада «тизимли ёндошув» усулини қўллаш ва унинг барча узвий боғлиқ бўлган алоқаларини аниқлаш ҳамда тизимнинг хатти-ҳаракатига таъсир этишини намоён этадиган схемани яратиш масаланинг туб моҳиятини очиб беришга хизмат қилади.

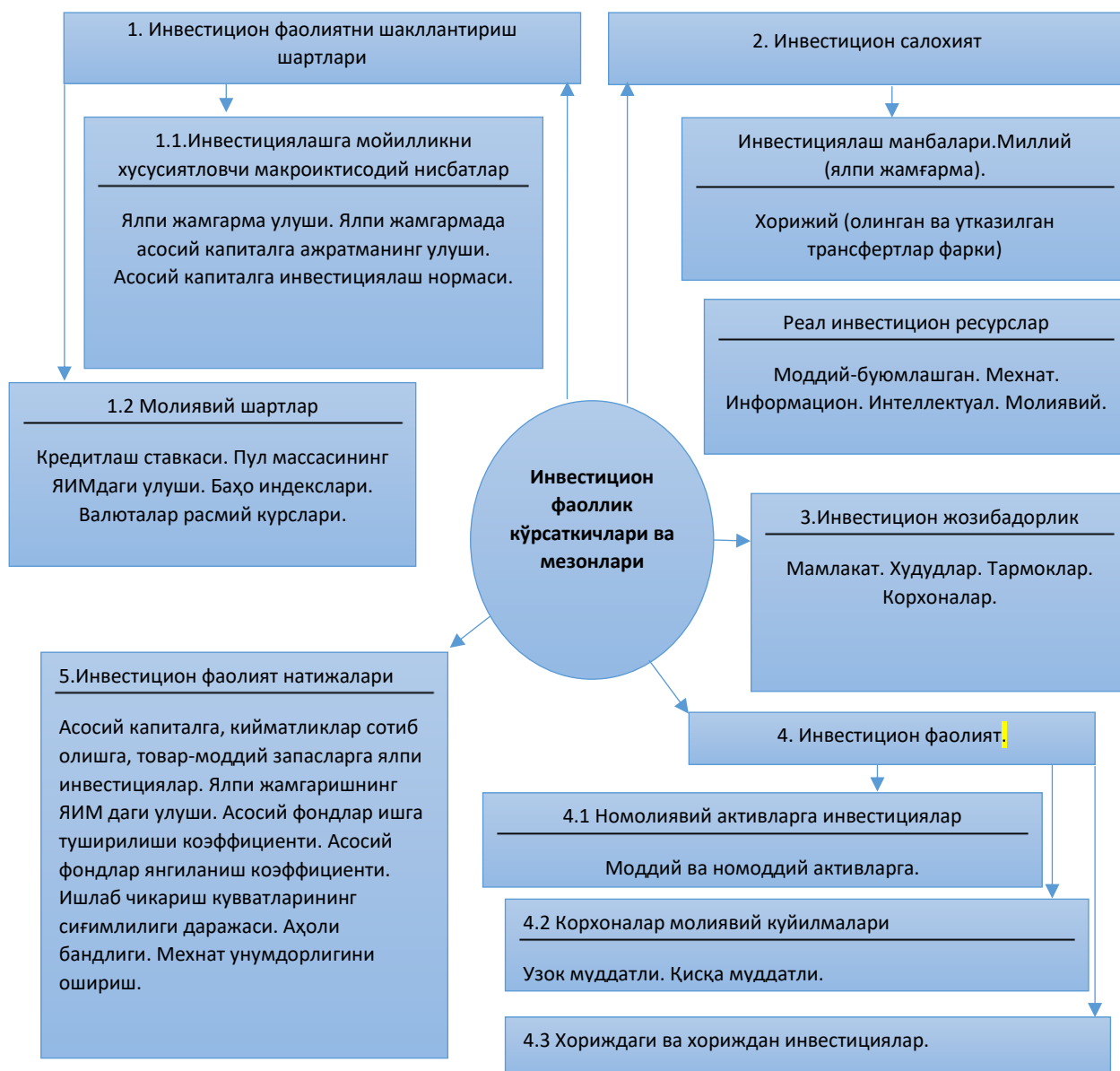
Инвестицион салоҳиятни самарали бошқариш муаммосини ҳал этишда тизимли ёндашувнинг бир қанча функцияларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ:

- тизимли бошқарув – инвестицион жараёнларга таъсир этувчи барча омилларнинг объектив баҳолаш;
- ўзаро боғлиқ бошқарув тизими – турли институтларнинг тўғридан-тўғри ёки билвосита ўзаро боғлиқлиги;
- вертикал ёки горизонтал.

Замонавий глобал рақобат шароитида ижроия ҳокимиятининг инвестицион салоҳиятни самарали бошқариш юзасидан асосий эътибори иқтисодиётни жадал ва барқарор ривожлантиришнинг инновацион модели устуворлигига, илмий салоҳият мавжуд бўлган соҳаларда инновацион фаолликни кучайтиришга қаратилиши лозим.

Ўзбекистонда инвестицион жозибадорлик ҳолатининг барча вилоятларда турлича эканлиги ҳисобга олиб, инвестицияларни қабул қилиш имкониятининг баҳолаш ва бошқариш учун инвестицион ресурслар ҳолатини ва таркибий ўзгаришларини таҳлил этиб туриш лозим. Инвестицион имконият ва инвестицион сиғим ҳолати ва унинг ўзгаришларни таҳлил этиш орқали

худудларга инвестицияларни жалб этиш борасида бошқарув қарорларини қабул қилиш мақсадга мувофиқ.

1-расм. Инвестицион фаоллик кўрсаткичлари ва мезонлари

Шу муносабат билан инвестицион-молиявий фаолликни самарали бошқариш учун қуйидаги вазифаларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- молиявий ресурсларнинг шаклланиши хусусиятларини аниқлаш;
- инвестициявий фаолликни шакллантирувчи асосий ресурслар манбаларининг аниқлаш ва бошқариш;
- молиявий фаоллик ва инвестицион фаолликни баҳолашнинг замонавий ёндошувларни шакллантириш;
- инвестицион муҳит ҳолати ва инвестицион жозибадорлик даражасини баҳолаш;
- ички молиявий ресурс имкониятларидан фойдаланиш йўналишларини

белгилаш;

– инвестицион сиёсат ва инвестицион жозибадорликни ошириш стратегиясини ишлаб чиқиш.

Инвестицион-молиявий жараёнларни самарали бошқаришга қаратилган услубий тавсиялар ва илмий таклифлар мамлакатда барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожланишни таъминлайди, хорижлик инвесторлар қизиқишини оширади, давлатнинг инвестицион фаоллигини оширади.

Тўқимачилик корхоналарида инвестицион фаолиятни бошқарув самарадорлигини таъминлаш учун корхоналарда илмий-техникавий, иқтисодий ва ташкилий жараёнларни йўлга қўйишга оид турли хил изланишларни амалга ошириш ва шу асосда янгича иш тамойилларини кашф қилиш ва жорий этиш учун қулай муҳит яратиш лозим. Бунда корхоналарнинг олдида турган ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш бўйича мақсад ва вазифалардан келиб чиқиб, инновацион фаолиятнинг устувор йўналишларини, босқичларини белгилаб олиш мақсадга мувофиқдир.

Корхоналарда инновацион-инвестициявий лойиҳаларни яратиш ва ишлаб чиқаришга жорий этиш муддатларини ҳамда тугалланмаган қурилишлар ҳажмини кескин камайтириш лозим. Бунинг учун мазкур жараёнларни параллел равишда амалга оширилишига эришиш зарур.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Гитман Л.Д., Джонк М.Д. Основы инвестирования. - М.: Дело, 1999. - 108 с.
2. Мустафакулов Ш. Инвестицион муҳит жозибадорлиги. -Т.: Baktria press, 2017-146 б.
3. Махсудов Ш.С. Саноат корхоналарида инвестицион фаолиятни ривожлантиришнинг ўзига хос хусусиятлари //Бизне-Эксперт. –Тошкент, 2022-йил 1 (169)-сон. – Б. 173.
4. Махсудов Ш.С. Тўқимачилик саноати корхоналарида инвестицион жараёнларга таъсир этувчи омиллар//Бизне-Эксперт. –Тошкент, 2023-йил 3-сон. – Б. 82.
5. Махсудов Ш.С. Тўқимачилик саноатида инвестицион фаолиятни ривожлантириш орқали экспорт салоҳиятини ошириш тенденциялари //Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси, 2023/10/2. –Б. 117.
6. Махсудов Ш.С. Тўқимачилик саноати тармоғида инвестицион жараёнларнинг ривожланиш самарадорлигига таъсир этувчи омиллар Интернационал Жоурнал оф Эдусатион, Сосиал Ссиенсэ & Хуманитиес. Финланд Асадемис Ресеарч Ссиенсэ Publisherc Волуме-11| Иссуе-9| 2023 Публишед: |22-09-2023|.– П. 371-377
7. Махсудов Ш.С. Тўқимачилик саноати корхоналарида инвестицион муҳит жозибадорлигини бошқариш Моделс анд метҳодс фор инсреасинг тхе эффисиенсй оф инновативе ресеарч: а соллестион ссиентифис воркс оф тхе Интернационал ссиентифис сонференсэ (11 Септембер 2023). –Берлин, 2023, Парт 26. –П.192-198.

8. Махсудов Ш.С. Ўзбекистонда тўқимачилик соҳасини ривожлантириш инвестицион жараёнларини бошқариш. Ижтимоий-иқтисодий тараққиётни жадаллаштиришда таҳлил ва ҳисоб методларининг қўлланилиш хусусиятлари мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция, 29.02.2024. –Б.328-331.
9. Махсудов Ш.С. Тўқимачилик корхоналарида инвестицион жараёнлар самарадорлигини оширишда баланслаштирилган кўрсаткичлар тизимини қўллаш «Янги Ўзбекистон олий таълим тизимида иқтисодий фанларни ўқитишнинг долзарб муаммолари ва ривожланиш истиқболлари» мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани, 05.12.2023. –Б.536-542.

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TURIZM XIZMATLARINI TASHKIL ETISH HOLATI

Qutfiddinov Shamsiddin Kamoliddin o'g'li

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti 1-kurs tayanch doktoranti

dantesh190994@gmail.com

+998977851909

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, hozirgi vaqtda mamlakatimizda turizm sohasini raqamlashtirish sohasida olib borilayotgan ishlar, sohada mavjud muammo va kamchiliklar, mavjud zamonaviy texnologiyalarni bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha, xususan, Mobil ilovalar, veb-saytlar, elektron to'lov tizimlari, sun'iy intellekt va AR/VR texnologiyalari asosida turizm xizmatlarini takomillashtirish bo'yicha xalqaro va milliy tajriba amalda qo'llash bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar. Raqamli texnologiyalar, turizm, mobil ilovalar, veb-sayt, sun'iy intellekt, AR/VR, raqamli xizmatlar, raqamli infratuzilma.

Zamonaviy dunyoda turizm sohasi tez sur'atlar bilan rivojlanib, raqamli texnologiyalarsiz bu jarayonni tasavvur etish qiyinlashmoqda. Global raqamli transformatsiya turizm xizmatlarini ham yangi bosqichga olib chiqdi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda raqamli turizm rivojlanmoqda, bu esa xizmatlar sifatini oshirish, sayyohlarga qulayliklar yaratish va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Ma'lumki, raqamli iqtisodiyot - bu iqtisodiy ishlab chiqarish va iste'molning barcha sohalarida raqamli kompyuter texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etish jarayonlari bilan bevosita bog'liq bo'lgan iqtisodiyot hisoblanadi.

U onlayn xizmatlar va tovarlarni taqdim etish sohasini, xususan, elektron to'lov xizmatlari va elektron tijorat, onlayn savdo va Internet resurslari (IoT Internet of Things), kraudfanding, internet-banking va boshqalarni qamrab oladi.

Raqamli iqtisodiyotni raqamlashtirish uchun platforma bo'lib xizmat qiluvchi eng yangi raqamli texnologiyalar orasida quyidagilar ajralib turadi:

Big Data texnologiyalari, bulutli xizmatlar va sun'iy intellektni rivojlantirish (neyron tarmoqlar), aqlli texnologiyalar va joylashuv texnologiyalari, narsalar interneti.

Maqolada raqamli texnologiyalar asosida turizm xizmatlarini tashkil etishning amaldagi holati, ilg'or tajribalar, mavjud kamchiliklar va istiqbolli yo'nalishlar yoritiladi.

L.A.Rodigin E.L. Rodigin o'zlarining "Turizm va mehmondo'stlikda Internet texnologiyalari" ilmiy tadqiqotida Internet va protokollarni yaratish haqida to'liq ma'lumot beradi.

Maqolada biz Internet yaratilganda standart manbalarni manzillash tizimi (URL – Uniform Resource Locator) va axborot almashish qoidalari – TCP protokollari (Transmission Control) ishlab chiqilganligi haqida ma'lumot olishimiz mumkin. Protocol) va IP (Internet Protocol), odatda birgalikda ishlatiladi va TCP/IP deb nomlanadi[1].

N.N. Shaxovalova ilmiy asarida "Turizmda internet texnologiyalari" berilgan onlayn turizm qanday qilib u eng samarali vertikal bozorlardan biriga aylanib borayotgani haqidagi versiyada tranzaksiyalarning 64% Internet orqali amalga oshiriladi, boshqa tarmoqlarda esa bu ko'rsatkich 30 dan 40% gacha. Shuningdek, turizm axborot-hisoblash tarmoqlari va Internet texnologiyalari, analitik tadqiqotlar va turizm biznesidagi internet loyihalari samaradorligi haqidagi versiya taqdim etilgan. Internet va uning imkoniyatlari[2]. V.A.Aleksunin, V.V.Rodiginaning "Elektron tijorat va Internetdagi marketing" darsligi elektron biznesning asoslari – global internetdan foydalangan holda marketingga bag'ishlangan. Elektron bozor ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar masalalari, elektron tovarlar va Internet axborot xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari, treyderlarning global tarmoqdan foydalanishi tashkilotlar qo'shimcha tarqatish kanali sifatida, marketing tadqiqotlarini o'tkazish uchun yangi imkoniyatlar va elektron operatsiyalarni huquqiy qo'llab-quvvatlash haqida fikr yuritilgan [3].

Kulmanov T. tadqiqotida xorijiy turistlar soni, O'zbekistonda internetdan foydalanadiganlar ulushi, siyosiy barqarorlik va zo'ravonlikning yo'qligi, havo transportida tashilgan yo'lovchilar soni kabi ma'lumotlar to'plamidan foydalanildi. Pearson korrelyatsiyasi, chiziqli regressiya kabi statistik usullarni qo'llash orqali O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirish imkoniyatlari tahlil qilgan[4].

S.Tomasi, G.Paviotti va A.Cavicci larning fikricha, sayyohlik komponentini ta'lim dasturlarini tashkil qiluvchi yoki boshqaradigan har qanday muassasa o'rganish maqsadlariga erishish uchun maqsadli imkoniyatlardan foydalanish uchun ko'rib chiqishi kerak, deb ta'kidlaydilar. Aniqroq aytganda, OTM talabalari bilan bog'liq ta'lim turizmiga qaratilgan turistlari bo'lgan xalqaro mobillik dasturlari bo'sh joydagi umumiy tajribasi bilan bir qatorda dam olish va sayyohlik faoliyatini ham o'z ichiga oladi. Aralashuv modellarini o'zgartirish uchun qo'shimcha tadqiqotlar talab qilinadi[5].

Aliyah, Lukita, C., Pangilinan, G. A., Chakim, M. H. R., & Saputra, D. B. Ushbu tadqiqot aqlli turizm yo'nalishlarini (STD) yaxshilash uchun sun'iy intellekt (AI) va narsalar interneti (IoT) dan foydalanishning yuqori dolzarbligiga qaratilgan. AI va IoT texnologiyalarining integratsiyasi turizmning turli jabhalarida, ya'ni

shaxsiylashtirilgan tavsiyalardan real vaqt rejimida ma'lumotlarni yig'ishgacha inqilob qilish uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni taqdim etadi. Tadqiqot AI va IoT integratsiyasi kontekstida STDlarning hozirgi holati, muammolari va kelajakdagi yo'nalishini har tomonlama tahlil qilishni ta'minlashga qaratilgan[6].

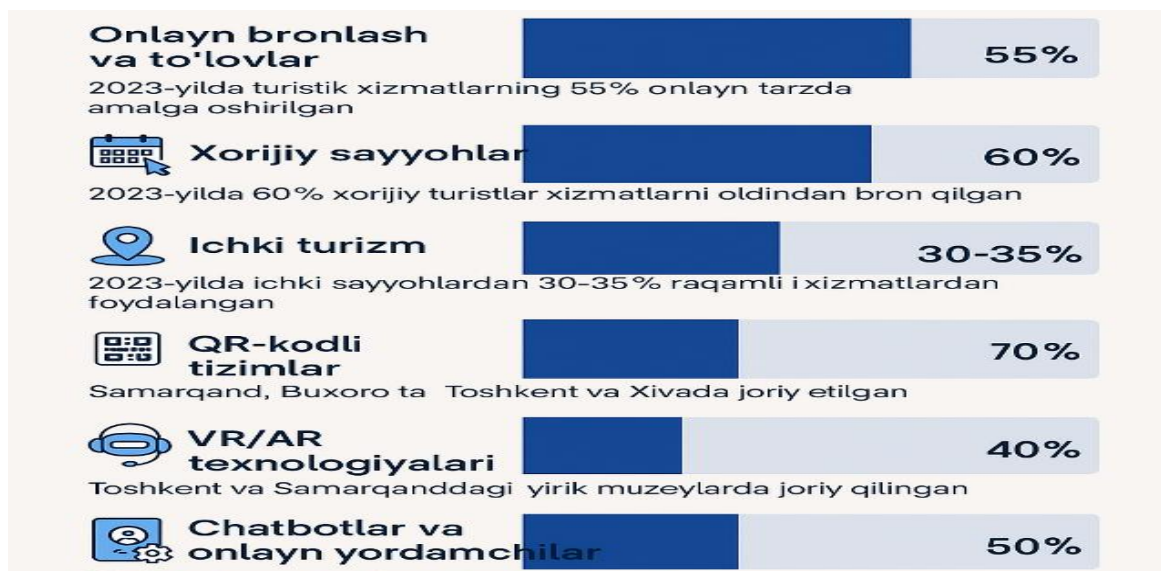
So'nggi yillarda O'zbekistonning turizm sohasida turlarni dinamik paketlash bo'yicha ishlar olib borilmoqda. Bu aviakompaniyalar va mehmonxonalarning resurs tizimlariga to'g'ridan-to'g'ri kirish orqali turistik mahsulotni shakllantirish va amalga oshirishning yangi texnologiyasidir.

Yevropa va Osiyo mamlakatlari turizm tashkilotlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, yaqin kelajakda tur paketlash jahon turizm industriyasini rivojlantirish bo'yicha yangi raqamli strategiyaning texnologik asosiga aylanadi. Raqamli texnologiyalardan foydalangan holda yaratilgan dinamik paketlar ulushi Yevropa bozorida sotilgan turizm mahsulotlari hajmining yarmini tashkil qiladi.

Turistik xizmatlar bozorida sayohat paketini onlayn bron qilishda zamonaviy smart texnologiyalardan foydalanganlik uchun uni foydalanish qulay qiladi. Yevropada, birinchi navbatda dinamik ravishda yaratilgan paketlar tufayli, onlayn turlar savdosi o'sib bormoqda bu ko'rsatilayotgan xizmatning ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish imkonini berdi.

Mamlakatimizda ham turizmni raqamlashtirish, uni jahon standartlariga javob beradigan zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bo'yicha xorijiy davlatlar tajribalari keng qo'llanilmoqda.

Xususan, hukumati tomonidan raqamli transformatsiya bo'yicha qator dasturlar qabul qilingan. Quyida O'zbekistonda Turizm Raqamli texnologiyalardan foydalanish (Sohalar kesimida, 2024–2025) infografika ko'rinishida berilgan.(1-rasm)

Raqamli texnologiyalar asosida yaratilgan mobil ilovalar va veb-platformalar sayyohlarga qulaylik yaratish, ularning tajribasini yaxshilash va turizm xizmatlarini raqamlashtirishga xizmat qilmoqda. Mamlakatimizda hozirgi kunda turizm sohasini raqamlashtirish sohalar bo'yicha quyidagi holatlar kuzatilmoqda:

1. Mobil ilovalar va veb-platformalar

- “MyUzbekistan”, “UZTOURISM”, va “TravelUz” ilovalari orqali sayyohlar:
 - Diqqatga sazovor joylar haqidagi ma’lumotlarga ega bo’lishadi;
 - Mehmonxona, restoran va boshqa xizmatlarni izlashlari mumkin;
 - Xarita, ob-havo va til tarjimalariga kirish imkoniga ega bo’lishadi.
- Veb-platformalar:
 - www.uzbekistan.travel, www.uzbooking.uz, booking.uzbektourism.uz saytlari orqali onlayn bron qilish, sayohat paketlari bilan tanishish, turistik marshrutlarni rejalashtirish imkonini mavjud.
 - Platformalar ingliz, rus, o’zbek va boshqa tillarda ishlaydi, bu xorijiy sayyohlar uchun qulaylik yaratadi.

2. Raqamli xaritalar va navigatsiya tizimlari

Geoaxborot tizimlari (GIS) va raqamli xaritalar turizm infratuzilmasining ajralmas qismiga aylanmoqda:

- Google Maps, Yandex Maps, 2GIS kabi platformalarda O’zbekiston bo’yicha yangilangan xaritalar mavjud.
- Turistik joylar, mehmonxonalar, transport vositalari, muzey va restoranlar geoteglangan.
- Ko’plab veb-ilovalarda interaktiv xaritalar mavjud bo’lib, sayyohga o’z marshrutini o’zi tuzishga imkon beradi.
- Virtual gidlar: turistik joylar haqidagi ma’lumotlar raqamli xaritalarga joylashtirilmoqda.

Bularning barchasi xorijiy va mahalliy sayyohlar uchun yo’nalish tanlash va harakatlanishda katta yordam beradi.

3. Elektron to’lov tizimlari

Turizm sohasida raqamli to’lov tizimlari sayyohlar uchun xavfsiz, tezkor va ishonchli xizmat turini taqdim etadi:

- Click, Payme, Apelsin, UzumBank, HumoPay kabi mahalliy tizimlar orqali to’lovlar amalga oshirilmoqda.
- Visa, MasterCard, UnionPay kabi xalqaro kartalar qabul qilinadigan joylar soni ortmoqda.
- Onlayn bron qilishda (aviachipta, mehmonxona, ekskursiya) oldindan to’lov imkonini kengaygan.

Bu tizimlar:

- Sayyohlarni naqd pul muammosidan xalos etadi;
- Mahalliy xizmat ko’rsatuvchilar uchun ham qulaylik yaratadi;
- Tashrif buyurgan sayyohlar xarajatlari bo’yicha ma’lumot to’plash imkonini beradi (analitika).

4. Sun’iy intellekt (AI), AR/VR texnologiyalari

Innovatsion texnologiyalar turizmدا interaktivlik va tajriba yondashuvlarini yaratmoqda:

- AR (Augmented Reality) – kengaytirilgan reallik yordamida mehmonlar tarixiy joylarni mobil qurilma orqali “jonlantirilgan” shaklda ko’rishi mumkin (masalan, Afrosiyob, Registon).

- VR (Virtual Reality) – virtual ekskursiyalar orqali sayyoh o'z uyidan turib tarixiy yodgorliklar, madaniy meros obyektlari bilan tanishadi.
- AI (Sun'iy intellekt):
 - Til tarjimalari (real vaqtda suhbat tarjimasi),
 - Sayyohga mos yo'nalish tavsiyalari (algoritm asosida),
 - Chatbotlar orqali xizmat ko'rsatish.

O'zbekistonda bu yo'nalishlar endigina shakllanmoqda, lekin kelajakda katta salohiyatga ega.

5. Statistik tahlil va turizm raqamli transformatsiya

Raqamli texnologiyalar asosida turizmni rivojlantirish sohasida quyidagi statistikalar e'tiborga loyiq:

1-jadval

O'zbekistonda turizm raqamli xizmatlar o'sish sur'ati (so'nggi 3 yil)

Ko'rsatkich	2021	2022	2023
Onlayn bron qilish xizmatlari (%)	28%	41%	59%
Mobil ilovalar orqali xizmat (%)	18%	36%	52%
Elektron to'lov tizimlari (%)	42%	63%	74%
Veb-saytga ega mehmonxonalar (%)	45%	58%	68%

Takliflar:

- Turizm sohasi xodimlari uchun raqamli savodxonlik kurslarini joriy etish.
- Sun'iy intellekt asosidagi sayyohlar uchun shaxsiylashtirilgan xizmatlar ishlab chiqish.
- Virtual muzeylar va 3D ekskursiyalar yaratish.
- Veb-portallarni xorijiy sayyohlar uchun ko'p tilli qilish.

Raqamli texnologiyalarni turizm sohasida keng qo'llash orqali O'zbekiston sayyohlar uchun yanada jozibador mamlakatga aylantirishi mumkin. Bu esa o'z navbatida milliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu tadqiqotda biz yurtimizga turistlar tashrifini ko'paytirishda axborot texnologiyalarining ahamiyatini o'rganishni maqsad qilib olganmiz, xususan mamlakatimizda turizm sohasining zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasi, raqamli iqtisodiyot elementlaridan turizmning turli sohalarida raqamlashtirish bo'yicha statistik tahliliga e'tibor qaratdik. Bunda internet bilan ta'minlanganlik darajasi oshishi o'z o'zidan turistlarga yaratiladigan qulayliklarni kengaytirishga sabab bo'luvchi bevosita omil hisoblanadi.

O'zbekistonda turizm xizmatlarining raqamlashtirilishi bo'yicha muhim qadamlar qo'yilgan bo'lsa-da, bu yo'nalishda hali amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar ko'p. Raqamli texnologiyalar yordamida nafaqat mahalliy, balki xorijiy sayyohlar uchun ham qulay va sifatli xizmatlar yaratish imkoniyati mavjud. Shu boisdan, raqamli infratuzilmani rivojlantirish, axborot texnologiyalari asosida xizmatlar ko'lamini kengaytirish ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rodigin. L.A., Rodigin E.L. Turizm va mehmondo'stlikda Internet texnologiyalari. Ma'ruzalar: darslik. qo'llanma / RMAT.M: Sovet sporti. 2014.208 b.
2. Shaxovalova N.N. Shaxovalov N.N. Turizmda Internet texnologiyalari: o'quv qo'llanma / N. N. Shaxovalov; Oltoy davlat madaniyat va san'at akademiyasi, kompyuter fanlari bo'limi. – Barnaul: nashriyot uyi AltGAKI, 2007. –251 b.
3. Aleksunin V.A., Rodigina V.V. Elektron tijorat va marketing Internet. M.: Dashkov va hamkasblari, 2007 yil
4. Kulmanov T. O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot jurnali 2024-y.142-146 b.
5. Sabrina Tomasi , Gigliola Paviotti and AlessioCavicchi Educational Tourism and Local Development: The Role of Universities. www.mdpi.com.2020 1-15 p.
6. Aliyah, Lukita, C., Pangilinan, G. A., Chakim, M. H. R., & Saputra, D. B. (2023). Examining the Impact of Artificial Intelligence and Internet of Things on Smart Tourism Destinations: A Comprehensive Study. Aptisi Transactions on Technopreneurship (ATT), 5(2sp), 12–22.
7. UNWTO (2022). "Digitalization and tourism: Global Trends".
8. www.uzbekistan.travel
9. www.stat.uz

MEHMONXONALARDA ONLAYN BRON QILISH TIZIMLARINING EVOLYUSIYASI VA SAMARADORLIGI

Usmanova Gulida Valiyevna

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası o'qituvchisi
bibisoraodzodbek@gmail.com
+998905531376

Komilova Durdona

Namangan davlat universiteti talabasi
komilovadurdona103@gmail.com
+998902755004

Annotasiya. Internet odamlar o'rtasidagi aloqa va tushunishni tezlashtiradi, bu esa ma'lumotni misli ko'rilmagan darajada muhim qiladi. Bundan tashqari, u odamlarning xonalarni bron qilish usulini o'zgartiradi, bu esa xonalarni bron qilishni diversifikatsiya qilish, qulay va individual qilish imkonini beradi. Zamonaviy mehmonxonalar talabidan kelib chiqib, B/S modeliga asoslanib, ushbu maqola mehmonxonani bron qilish jarayonini tahlil qiladi va loyihalashtiradi, shuningdek, ro'yxatdan o'tish, tizimga kirish, bron qilish, mijozlarni boshqarish, bronni boshqarish va hokazo funktsiyalariga erishadi. mehmonxonalarni bron qilish

samaradorligini oshirish maqsadida.

Kalit so'zlar: mehmonxonani boshqarish tizimi, onlayn bron qilish, axborotni boshqarish tizimi.

Texnologiya jadal rivojlanayotgan bugungi dunyoda mehmonxonalarni onlayn bron qilish turizm industriyasining ajralmas qismiga aylandi. Biz duch keladigan savol shundaki, ushbu tizimlarning evolyutsiyasi ularning samaradorligi va foydalanuvchilarga qulayligiga qanday ta'sir qildi. Onlayn bron qilish - bu mijozlarga internet orqali mehmonxona xonasini bron qilish imkonini beruvchi jarayon bo'lib, mehmonxonalar va sayohatchilarning o'zaro aloqalarini ancha osonlashtiradi. O'ylaymanki, onlayn bron qilish tizimlarining evolyutsiyasi ularning samaradorligini sezilarli darajada oshirishga olib keldi, bu esa o'z navbatida foydalanuvchi tajribasini yaxshiladi.

So'nggi o'n yilliklarda raqamli texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi hayotimizning barcha sohalarida o'z aksini topmoqda. Ayniqsa, xizmat ko'rsatish va iste'molchilarga xizmat yetkazib berish jarayonida onlayn bron qilish tizimlari muhim rol o'ynamoqda. Ushbu tizimlar orqali mijozlar o'z ehtiyojlarini vaqt va joydan qat'i nazar tez, qulay va samarali hal qila olishmoqda. Maqolada onlayn bron qilish tizimlarining shakllanish tarixi, ularning evolyutsiyasi, texnologik yangiliklar, samaradorlik tahlili va istiqbollari haqida batafsil so'z yuritiladi.

Onlayn bron qilish tizimlarining shakllanishi va tarixiy taraqqiyoti.

Onlayn bron qilish tizimlarining ildizlari 20-asrning ikkinchi yarmiga, aniqrog'i 1960-yillarga borib taqaladi. Dastlab bu tizimlar faqat aviatsiya sohasida qo'llanilgan. American Airlines kompaniyasi tomonidan yaratilgan SABRE tizimi ilk avtomatlashtirilgan bron qilish tizimi sifatida tarixga kirdi.

1970–1980 yillarda tizimlar boshqa aviakompaniyalar tomonidan ham joriy etildi. 1990-yillarda internetning keng joriy etilishi bilan foydalanuvchilar mustaqil ravishda xizmatlarni bron qila olishga erishdi. Expedia, Travelocity, Booking.com kabi saytlardan boshlab, bron qilish tizimlari global miqyosda rivojlandi.

2000-yillardan boshlab mobil ilovalar paydo bo'lib, keyinchalik esa sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va bulutli texnologiyalar asosida tizimlar yanada mukammallashdi.

Keling, Booking.com kabi onlayn bron qilish tizimini misol qilib olaylik. Oddiy interfeysdan boshlab, platforma vaqt o'tishi bilan rivojlanib, narx, reyting va qulayliklar bo'yicha filtrlar, shuningdek, sharhlar qoldirish imkoniyati kabi yangi xususiyatlarni qo'shdi. Muhim jihati shundaki, Booking.com foydalanuvchilarga turli takliflarni solishtirish imkoniyatini beradi, bu esa tanlov jarayonini yanada xabardor va qulay qiladi. Masalan, foydalanuvchi narxi va joylashuvi bo'yicha o'z talablariga javob beradigan mehmonxonani bimalol topishi mumkin, bu esa ancha vaqtni tejaydi.

Ushbu misolni tahlil qiladigan bo'lsak, onlayn bronlashning rivojlanishi uni yanada qulayroq va samaraliroq qilganini ko'rish mumkin. Booking.com kabi

platformalar nafaqat bron qilish jarayonini osonlashtiradi, balki foydalanuvchilarga mehmonxonalar haqida real vaqt rejimida ma'lumot beradi, bu esa tushunmovchilik va umidsizliklarni oldini olishga yordam beradi. Bu onlayn bronlash tizimlarining evolyutsiyasi ularning samaradorligini sezilarli darajada oshirganligi haqidagi tezisimni tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, mehmonxonani onlayn bron qilish oddiy tizimlardan foydalanuvchilarga turli xil variantlarni taklif qiluvchi murakkab platformalargacha bo'lgan uzoq yo'lni bosib o'tdi. Bunday tizimlarning samaradorligi o'sishda davom etmoqda, bu sayohatni hamma uchun qulayroq va qulayroq qiladi. Bu boradagi texnologiyalarni yanada rivojlantirish mehmonxona biznesida xizmat ko'rsatish sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi, deb o'ylayman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Buhalis, D., & Law, R. (2008). Tourism Management.
2. Werthner, H., & Klein, S. (1999). Springer.
3. UNWTO (2021). www.unwto.org
4. IBM (2020). www.ibm.com
5. Statista (2024). www.statista.com
6. Gartner (2023). www.gartner.com
7. Guttentag, D. (2015). Current Issues in Tourism.
8. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. (2023). www.mitc.uz
9. Baxriddinovna T. N. Turizmni rivojlantirishning xorijiy tajribasi //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 830-833.
10. Uroyimovich B. O., Yokubovna Y. H. Sustainability strategies for the management of tourist facilities in the Fergana valley //SAARJ Journal on Banking & Insurance Research. – 2021. – T. 10. – №. 1. – C. 13-18.

UDK: 338.48(575.35):005.591.6

O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZIMDA XIZMATLAR SOHASINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI

Isomiddinov Inomjon Qurvonali o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
tayanch doktoranti
e-mail: Inomjonibek@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada Farg'ona vodiysida turistik xizmatlarni takomillashtirish orqali turizm iqtisodiyotini rivojlantirish masalalari o'rganilgan. Hududning tabiiy va madaniy boyliklari asosida xizmatlar sifatini oshirish, infratuzilmani rivojlantirish hamda innovatsion yondashuvlarni joriy qilish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Turizm sohasi orqali yangi ish o'rinlarini yaratish va hududiy

iqtisodiyotni diversifikatsiyalash imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda xalqaro tajriba va mahalliy sharoitlar uyg'unligi asosida strategik yechimlar taklif etilgan. Mazkur yondashuvlar Farg'ona vodiysida barqaror turizm rivoji uchun mustahkam asos yaratadi.

Kalit so'zlar: ichki turizm, sayyohlik, innovatsiya, shahar haftaligi, festival, o'lkashunoslik, sayyohlik kompaniyasi, turistik bozor, inqirozdan chiqish, mexanizm.

Turizm ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim o'rin tutadi, qo'shimcha ish o'rinlari yaratilishini, ish bilan bandlikni ko'payishini va mamlakat aholisining farovonligini oshirishni ta'minlaydi va multiplikator ta'siri tufayli iqtisodiyotning o'sishiga ta'sir qiladi turistik kompaniyalar xizmatlari, jamoaviy turar joy obyektlari, aloqa, savdo, transport, esdalik sovg'alari va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarish, oziq-ovqat, qishloq xo'jaligi, qurilish va boshqa sohalar kabi iqtisodiy faoliyat sohalarini rivojlantirish. Hozirgi vaqtda turizm sanoati jahon iqtisodiyotining jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, yangiliklardan foydalanish nuqtai nazaridan istiqbolli, shu bilan birga turizm sohasidagi yangiliklarga yetarlicha e'tibor berilmayapti. Shuni ta'kidlash kerakki, sayyohlik kompaniyalarining o'z-o'zidan o'sishi va turistik xizmatlarning past sifati. Hukumat tomonidan turizm faoliyatini moliyaviy kafolatlar mexanizmi orqali tartibga solish bo'yicha say-harakatlariga qaramay, litsenziyalash faoliyati o'rniga, ushbu tartibga solish kompaniyaning turistlarga xizmat ko'rsatish majburiyatlari bo'yicha barqarorligiga ta'sir qiladi. Ushbu jihat taqdim etilayotgan xizmatlarning sifatini hisobga olmaydi. Umuman olganda turizm sanoatining innovatsion faoliyatini boshqarish va ayniqsa korxonalar tomonidan innovatsiyalarni joriy qilish orqali turistik mahsulotni takomillashtirishni taklif qilamiz. Shuningdek, turizm sanoatini boshqarishda, kompaniyalarning tijorat faoliyati barqarorligi va yanada sifatli xizmatlar ko'rsatishdan tashqari, turoperatorlar sonini hisobga olish, sohani tashkil etish darajasini baholash va shunga muvofiq usullarni ishlab chiqish kerak aniq vazifalarga qarab ularning sonini optimallashtirish.

Respublikamiz hududida ko'plab turizm sohasini rivojlantirish uchun kerak bo'ladigan resurslar anchagina yaxshi ta'minlangan desak adashmaymiz. O'zbekiston respublikasi o'zining tabiiy jihatdan ham madaniy jihatdan ham o'zining boy tarixi va merosiga ega. Bularning barchasi yurtimizda turizmni rivojlantirish uchun qulay hisoblanadi. Turizm sohasi bugungi kunda asosan ichki turizm jihatdan taraqqiy etib bormoqda. Bunda eng ko'p turistlarni qabul qilayotgan hududlar sifatida, Samarqand viloyati, Xorazm viloyati, Buxoro viloyati eng peshqadam hisoblanadi. Ichki turizmni rivojlantirish uchun so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi prezidenti tomonidan maxsus farmon va qarorlari chiqarildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi turizm salohiyatini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish bo'yicha qo'shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2018- yil 3-fevraldagi PF-5326-son Farmoni ijrosini ta'minlash, shuningdek, hududlarni barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim omillaridan biri sifatida ichki

turizmni jadal rivojlantirish, fuqarolarni mamlakatimizning madaniy-tarixiy merosi hamda tabiiy boyliklari bilan tanishtirish maqsadida: bir qancha dasturlar ishlab chiqilgan. Masalan, “O‘zbekiston bo‘ylab sayohat qil!” Dasturi doirasida hududlarda turistlar oqimi past bo‘lgan davrda amalga oshiriladigan sayohatlarga turistik infratuzilmani tayyorlash bo‘yicha kompleks choralarni o‘rganish va qabul qilish, jumladan:

joylashtirish vositalari, jamoat ovqatlanish punktlari, sanitariya-gigiyena uzellari, transport vositalari, madaniy meros obyektlari va boshqa diqqatga sazovor joylarni inventarizatsiya qilish va xizmat ko‘rsatishga tayyorlash;

yo‘l-ma‘lumot ko‘rsatkichlarini va boshqa turistik navigatsiya ko‘rsatkichlarini o‘rnatish/yangilash;

turistik infratuzilma obyektlarida turli madaniy-ko‘ngilochar tadbirlarni, shuningdek diskont dasturlarni o‘tkazish.

Ekskursiya paytida foydalanish uchun zarur bo‘lgan borib ko‘rishga tavsiya etiladigan obyektlar va hududlar ro‘yxati, shu jumladan O‘zbekistonning tarixiy va zamonaviy diqqatga sazovor joylarining ro‘yxatini, axborot-targ‘ibot materiallarini tayyorlash va sayohatlar muvofiqlashtiruvchilariga jo‘natish. ta‘til davrida Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Termiz, Qo‘qon, Marg‘ilon va Toshkent shaharlarida o‘quvchilar uchun ularning tarix, madaniyat va o‘zbek xalqining ana‘nalari to‘g‘risida bilimlarini oshirishga yo‘naltirilgan turli konsert dasturlari, teatrlashtirilgan tomoshalar va boshqa tadbirlar o‘tkazilishini nazarda tutuvchi madaniy-bilishga oid “Shahar haftaligi” festivallari o‘tkazilishini ta‘minlash. O‘zbekiston bo‘ylab sayohat qil!” ichki turizmni rivojlantirish Dasturida ishtirok etishga ishchilarni, mahalla faollarini, ayollar jamoasini, mehnat faxriylari va o‘quvchilarni, shu jumladan asosan chekka hududlardagi aholi punktlari o‘quvchilariga alohida e‘tibor qaratgan holda yosh turistlar va o‘lkashunoslik to‘garaklari a‘zolarini jalb qilish maqsadida keng targ‘ibotni o‘tkazish.

Xizmatlar sohasida keng ko‘lamli tadqiqotlar olib borgan olim O. Nilning fikricha, bugungi kunda turizm bilan bog‘liq ko‘plab korxonalarda zamonaviy mijoz sifatni o‘zining asosiy huquqi sifatida talab qilmoqda. Endilikda joylashuvning an‘anaviy ahamiyati darhol daromad va biznes muvaffaqiyatini ta‘minlash uchun yetarli emas. O. Nilning ta‘kidlashicha, “Turizmning kelajagi xizmatlarning sifati bilan uzviy bog‘liqdir. Tadqiqotlar natijasida aniqlanganki, zamonaviy turizm operatorlari hozirgi kunda shikoyat qilishga moyil, sifatli xizmat ko‘rsatuvchi provayderlarga sodiqlik bildirishga intiluvchi aqlli mijozlar jamoasiga xizmat ko‘rsatishlari zarur.

Hozirgi ishbilarmonlik muhiti tobora qiyinlashib borayotgan bir sharoitda, turizm

sohasidagi aksariyat korxonalar raqobatbardosh farqlanishga erishish vositasi sifatida yuqori darajadagi xizmatlar sifatini ta‘minlashga katta e‘tibor qaratishga majbur bo‘lishmoqda. Farg‘ona vodiysida turizmni rivojlantirish bo‘yicha tadqiqotlar ko‘p jihatdan mintaqaning geografik, madaniy va iqtisodiy o‘ziga xosliklariga asoslangan. Turizm xizmatlarini takomillashtirish masalalari bo‘yicha xalqaro tajribani o‘rganish

muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, turizm infratuzilmasini rivojlantirish va xizmat sifatini oshirish bo'yicha yetakchi olimlar va tashkilotlar tomonidan olib borilgan izlanishlar ushbu sohaning barqaror rivojlanishi uchun asos bo'ladi.

O'zbekistonlik olimlar asarlarida Farg'ona vodiysining tabiiy va madaniy resurslaridan samarali foydalanish, milliy va xalqaro turizmning o'zaro integratsiyasi masalalariga e'tibor qaratilgan. Jumladan, turizmni rivojlantirishning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlari yoritilgan. Xalqaro miqyosda esa turistik xizmatlarning innovatsion texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilishi, barqaror turizm tamoyillari va mintaqaviy rivojlanish strategiyalari bo'yicha tadqiqotlar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Farg'ona vodiysida turizmni rivojlantirish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar turli yo'nalishlarni qamrab oladi. Mahalliy va xorijiy olimlar bu borada muhim nazariy hamda amaliy tavsiyalarni ilgari surishgan. Quyida ushbu mavzuga oid asosiy olimlar va ularning tadqiqotlari yoritib berilgan:

1. S.Abdukarimov – O'zbekistonlik iqtisodchi olim sifatida turizmni mintaqaviy rivojlantirish masalalariga e'tibor qaratgan. U o'z tadqiqotlarida turizmning iqtisodiy o'sishdagi o'rnini, xususan, Farg'ona vodiysi sharoitida yangi ish o'rinlari yaratish va mahalliy iqtisodiyotni diversifikatsiyalash imkoniyatlarini o'rgangan.

2. G.Kadirova – Turistik xizmatlarni takomillashtirishda marketing strategiyalarining ahamiyatini tadqiq qilgan. U o'z ishlarida Farg'ona vodiysining milliy va xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha tavsiyalar bergan.

3. B.Asqarov – Farg'ona vodiysining tarixiy va madaniy yodgorliklarini turizm orqali targ'ib qilish masalalarini o'rgangan. Uning tadqiqotlari vodiyning qadimiy shaharlarida madaniy turizmni rivojlantirishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqotning maqsadi yurtimizda turistik xizmatlarni takomillashtirish orqali turizm iqtisodiyotini rivojlantirish masalalarini tahlil qilish, turistik infratuzilma va xizmatlarning hozirgi holatini o'rganish, ularni rivojlantirishning strategik yo'nalishlarini aniqlashdir. Tadqiqot davomida mavzuni ilmiy o'rganish uchun statik tahlillar, qiyosiy tahlil, mantiqiy yondashuv hamda turli xil adabiyotlar va maqolalarning tahlili qo'llanilgan. Hududning turizm salohiyatini o'rganishda mahalliy va xalqaro tajribalardan foydalanilib, innovatsion yondashuvlar asosida strategik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Turistik xizmatlarning rivojlanishi bir qancha omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida transport, axborot texnologiyalari, madaniy va ekologik obyektlar kabi infratuzilmalar, marketing strategiyalari, hamda turistlar uchun qo'shimcha xizmatlarning joriy qilinishi alohida o'rin tutadi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni o'rganish va turizm sohasida innovatsiyalarni qo'llash xizmatlar sifatini oshirishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Turizm xizmatlarini rivojlantirish omillari quyidagi asosiy ko'rsatkichlar orqali aniqlanadi.

Turizm xizmatlarini rivojlantirish omillari

Ko'rsatkichlar	Tavsif
Turistik infratuzilma	Mehmonxonalar, restoranlar, transport va aloqa xizmatlari
Hududiy marketing	Farg'ona vodiysining jozibadorligi haqidagi axborot tarqatish
Madaniy-tarixiy obidalar	Muzeylar, arxeologik yodgorliklar va qadimiy inshootlar
Ekologik turizm	Tog' va tabiat parklarining mavjudligi
Ijtimoiy infratuzilma	Sog'liqni saqlash, xavfsizlik, turistikpolitsiya va boshqa xizmatlar

Turistik infratuzilma sifatida mehmonxonalar, yo'l-transport tarmoqlari, dam olish maskanlari, tarixiy va madaniy obidalar, turistik axborot markazlari kabi xizmatlar tushuniladi. Farg'ona vodiysida bu infratuzilma rivojlanishi davom etmoqda, biroq hali ham ko'plab sohalarida takomillashtirishga ehtiyoj seziladi. Ushbu hududda turizm infratuzilmasini rivojlantirish nafaqat mintaqaning iqtisodiy o'sishini tezlashtiradi, balki xalqaro miqyosda uning turistik jozibadorligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Farg'ona vodiysi bo'yicha mavjud turistik infratuzilmaning tahlil

Hudud	Mehmonxonalar soni	Restoranlar	Transport tarmoqlari	Turistik markazlar
Farg'ona viloyati	30	75	100	20
Namangan viloyati	20	50	80	15
Andijon viloyati	25	65	90	18

Bu jadvaldan ko'rinib turibdiki, Farg'ona viloyati turistik infratuzilmasi eng rivojlangan hududlardan biri hisoblanadi. Biroq, transport va axborot tizimlarini yanada takomillashtirish zarurati mavjud.

Farg'ona vodiysi O'zbekistonning eng qadimiy va madaniy jihatdan boy hududlaridan biri bo'lib, u o'zining tabiiy manzaralari, tarixiy obidalar va milliy urf-odatlar bilan sayyohlarni jalb etish salohiyatiga ega. Ammo ushbu hududning turistik imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish va raqobatbardosh turizm markaziga aylantirish uchun xizmat ko'rsatish sifatini oshirish hamda zamonaviy mexanizmlarni joriy etish zarur. Bugungi global turizmida xizmatlar darajasi, infratuzilmaning rivojlanganligi va innovatsion yondashuvlar sayyohlar oqimiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Farg'ona vodiysida turizm xizmatlarini takomillashtirish

Taklif etilgan mexanizm	Kutilyotgan natijalar
Elektron sayohat platformalari	Sayohatlarni bron qilish va ma'lumot olish osonlashadi
Hududiy turistik brend yaratish	Farg'ona vodiysi dunyoga tanitiladi
Mahalliy xizmatlarni ko'paytirish	Milliy oshxona va an'anaviy xizmatlar turistlarni jalb qiladi
Transport tarmoqlarini kengaytirish	Turistlarning oson va tezkor harakati ta'minlanadi

Turizm xizmatlarini takomillashtirish mexanizmlari sifatida raqamli texnologiyalarni joriy etish, mahalliy xizmatlarning sifatini oshirish, turistik infratuzilmani kengaytirish va marketing strategiyalarini rivojlantirish kabi omillar muhim hisoblanadi. Farg'ona vodiysida bu mexanizmlarni hayotga tatbiq etish orqali, nafaqat ichki, balki xalqaro turizmni ham rivojlantirish mumkin bo'ladi, bu esa mintaqaning iqtisodiy o'sishi va yangi ish o'rinlarini yaratishga hissa qo'shadi. Farg'ona vodiysida turistik xizmatlarni rivojlantirish va takomillashtirish uchun turizm infratuzilmasini yanada kengaytirish, marketing strategiyalarini takomillashtirish, transport va xizmat ko'rsatish sifatini oshirish zarur. Shu orqali mintaqada turizm salohiyati to'laqonli foydalanilishi mumkin bo'ladi.

O'zbekistonning turizm sohasida davlat tomonidan amalga oshirilayotgan bir qancha tashabbuslar mavjud. Shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining turizmni rivojlantirishga qaratilgan farmonlari va qarorlari hamda "Turizmni rivojlantirish konsepsiyasi" doirasida amalga oshirilgan islohotlar, yangi investitsiyalarni jalb qilish va xizmatlarni yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar alohida ahamiyatga ega. Farg'ona vodiysida ham shu kabi tashabbuslarni amalga oshirish, shuningdek, mahalliy aholi va turizm sohasidagi mutaxassislarni jalb etish orqali turizmning rivojlanishiga katta turtki berilishi mumkin.

Turizmni rivojlantirishda ekologik turizm va madaniy turizmni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Farg'ona vodiysi o'zining ekologik xususiyatlari va qadimiy madaniy yodgorliklari bilan juda boy, shuning uchun bu sohalarda barqaror turizmni rivojlantirish imkoniyatlari mavjud. Tabiiy resurslardan samarali foydalanish, ular bilan bog'liq bo'lgan madaniy an'analarni saqlab qolish va bu orqali sayyohlarni jalb qilish muhimdir.

Turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi mehmonxonalar va dam olish zonalarini qurish, mavjud yo'l tarmog'ini yaxshilash hamda raqamli xizmatlarni joriy etish orqali Farg'ona vodiysi turizm sohasidagi o'sishni tezlashtirish mumkin. Shuningdek, turistik xizmatlar sifatini oshirish uchun malakali kadrlar tayyorlash va ularni zamonaviy xizmat ko'rsatish standartlariga o'rgatish zarur.

Bundan tashqari, xalqaro turizmni rivojlantirish uchun mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, shuningdek, turistik marketingni yaxshilash muhimdir. Farg'ona vodiysida xalqaro miqyosda o'tkaziladigan turizm ko'rgazmalari va

festivallarda ishtirok etish, bu hududni dunyo miqyosida tanitishning samarali vositasi bo'ladi.

1. Tabiiy va madaniy resurslar: Farg'ona vodiysi turizmni rivojlantirish uchun katta tabiiy va madaniy boyliklarga ega. Bunga qadimiy shaharlar, tarixiy yodgorliklar, o'ziga xos landshaftlar va tabiiy go'zalliklar kiradi.

2. Geografik joylashuv: Vodiyning geografik joylashuvi, ya'ni Toshkent, Andijon, Namangan va boshqa yirik shaharlar bilan yaxshi aloqalar, turizmni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi.

3. Ekoturizm va madaniy turizm: Hududning tabiiy boyliklari va madaniy merosi orqali ekoturizm va madaniy turizmni rivojlantirish imkoniyatlari mavjud. Bu turizm sohalari barqaror rivojlanishni ta'minlashga yordam beradi.

4. Infratuzilmani rivojlantirish: Zamonaviy mehmonxonalar, transport tarmoqlari va boshqa turistik infratuzilmani rivojlantirish zarur. Bu sayyohlar uchun qulay sharoit yaratadi va turizmni rivojlantirishga turtki bo'ladi.

5. Xalqaro hamkorlik va marketing: Xalqaro miqyosda turizmni rivojlantirish uchun mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish zarur. Turistik marketingni yaxshilash va Farg'ona vodiysining jozibadorligini dunyoga tanitish muhim.

6. Raqamli xizmatlar va texnologiyalar: Raqamli platformalar, mobil ilovalar va virtual sayohatlar orqali turizm xizmatlarini takomillashtirish va innovatsion yondashuvlarni joriy qilish zarur.

7. Kadrlar tayyorlash: Turizm sohasida sifatli xizmat ko'rsatishni ta'minlash uchun malakali mutaxassislar tayyorlash zarur. Bu sayyohlar uchun yuqori sifatli xizmatlarni taqdim etishga yordam beradi.

8. Iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirlar: Turizmni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish va mahalliy aholi turmush darajasini oshirish mumkin. Turizm sohasi hududiy iqtisodiyotning diversifikatsiyasiga yordam beradi.

9. Davlat siyosati va qo'llab-quvvatlash: O'zbekiston hukumatining turizmni rivojlantirishga oid qaror va farmonlari orqali investitsiyalarni jalb qilish, yangi infratuzilmani yaratish va turizm sohasini qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari amalga oshirilmoqda.

10. Barqaror turizm: Ekologik jihatlarni hisobga olgan holda, turizmni barqaror rivojlantirish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va hududning tabiiy muhitini saqlab qolish zarur.

Ushbu yo'nalishlar yurtimizda ichki turizmni rivojlantirishning asosiy qadamlarini tashkil etadi va turizm sohasining barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekistonning turizm salohiyati yuqori bo'lgan mintaqalaridan biri hisoblanadi. Ushbu hududda mavjud tabiiy, tarixiy va madaniy boyliklardan samarali foydalanish orqali nafaqat hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish, balki mahalliy aholi turmush darajasini oshirish ham mumkin. Ammo mavjud infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmagani, xizmatlar sifatining pastligi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning cheklanganligi ushbu salohiyatni to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qilmoqda. Ushbu masalalarni xalq etishda quyidagilarni hisobga olish ijobiy samara berishi mumkin. Ular quyidagilar:

– Infratuzilmani rivojlantirish: Hududda zamonaviy mehmonxonalar, transport xizmatlari va boshqa turistik infratuzilmalarni kengaytirish zarur. Bu sayyohlar uchun qulay sharoit yaratadi.

– innovatsion texnologiyalarni joriy etish: Raqamli platformalar, mobil ilovalar va virtual sayohatlar orqali vodiyni turistik jozibadorligini oshirishga erishish mumkin.

– marketing strategiyalarini takomillashtirish: Mahalliy va xalqaro miqyosda targ'ibot kampaniyalarini olib borish va Farg'ona vodiysi haqida kengroq ma'lumot tarqatish lozim.

– mahalliy hunarmandchilikni qo'llab-quvvatlash: Turistlar uchun noyob mahsulotlar yaratish va ularni sotishni yo'lga qo'yish orqali hududning iqtisodiy imkoniyatlarini oshirish mumkin.

– barqaror turizmni rivojlantirish: Ekoturizm va madaniy turizmni rivojlantirish orqali mintaqaning tabiiy va madaniy merosini asrab-avaylash va barqaror rivojlanishni ta'minlash zarur.

– kadrlar tayyorlash: Turizm sohasida xizmat ko'rsatish sifatini oshirish uchun malakali mutaxassislar tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlarni amalga oshirish lozim. Mazkur chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali Farg'ona vodiysida turizmni rivojlantirishga erishilib, hududiy iqtisodiyotning barqaror o'sishi ta'minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gilbert, G. and Veloutsou, C. (2006). A cross-industry comparison of customer satisfaction. *Journal of Services Marketing*, 20(5), pp.298-308.
2. Чабанюк О.В. Ранжирование факторов сезонности, влияющих на туристское предложение / О.В. Чабанюк // Вестник РМАТ. – 2016. – №1. – С. 25-
3. Avazbek o'g'li, N. H. (2025). Farg 'ona viloyatida turistik mahsulotlarning sifatini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning taxlili. *ИКРО журнал*, 14(02), 546-553.
4. Nazarov, Husanbek Avazbek; o'g'li Farg'ona viloyatida turistik mahsulotlarning sifatini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning taxlili. *IQRO* 2 (546-553) 2025.03.14.
5. Husanbek Avazbek o'g'li Nazarov Farg'ona viloyatida turizm korxonalarini boshqarishda axborot texnologiyalaridan foydalanish holati. 2025/2/27. "Raqamli iqtisodiyot" 10,(594-604).
6. Xusanbek Avazbek o'g'li Nazarov Mintaqaviy turizmni rivojlantirishda geoaxborot texnologiyalarning ahamiyati "Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari" mavzusida respublika ilmiy-amaliy anjuman 2, 333, 2024.06.14.
7. Husanbek Avazbek ugli Nazarov Automation of production processes and data processing methods in tourism *International University Scientific forum* 2024. 38.
8. Husanbek Avazbek ugli Nazarov; Distinctive features of data processing in tourism and the possibilities of their use. *Национальная академия научных и инновационных исследований*. 2024.

9. Rustamovich, D. B. (2020). Analysis of the Development of Tourism in Uzbekistan. Journal of International Business Research and Marketing, 5(6), 28-33.
10. Rustamovich, D. B. (2023). Financing Domestic Tourists And Export Of Tourism Services. Fan, ta'lim, madaniyat va innovatsiya, 2, 35-37.

TURIZIMNI RIVOJLANTIRISHDA IQTISODIY VA MATEMATIK MODELLARNING TADQIQI: INNOVATSION YONDASHUVLAR, INVESTITSİYALAR VA HAMKORLIK IMKONIYATLARI

Mannobjonov Dilibek Ilxombek o'g'li

Andijon mashinasozlik instituti

magistrant

dilibekandmi@gmail.com

Annotatsiya. Turizm global iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, mamlakatlarning iqtisodiy o'sishi va barqarorligida katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada turizm sohasida iqtisodiy va matematik modellarni yaratish va ularni amaliyotda qo'llash masalalari keng yoritiladi. Tadqiqot doirasida turizm sohasida talab va taklifni modellashtirish, prognozlash hamda investitsiya loyihalarini baholash kabi dolzarb masalalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, regressiya tahlili, vaqt qatorlari, o'yin nazariyasi va boshqa matematik modellar asosida turizm bozorining rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Maqolada turizm sohasining iqtisodiy ta'siri va uning asosiy ko'rsatkichlari aniqlanib, sohani rivojlantirishda modellashtirishning samaradorligi baholanadi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, raqamli ma'lumotlarni qayta ishlash va sun'iy intellekt asosida modellashtirish imkoniyatlari o'rganiladi. Tadqiqot natijalari turizm sohasida strategik rejalashtirish, investitsion qarorlarni qabul qilish va bozor dinamikasini chuqur tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lishi kutilmoqda.

Kalit so'zlar: turizm iqtisodiyoti, matematik modellar, talab va taklif, regressiya tahlili, vaqt qatorlari, investitsiya, o'yin nazariyasi, strategik rejalashtirish, prognozlash, sun'iy intellekt.

Turizm zamonaviy iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, u nafaqat mamlakatlarning daromad manbai, balki ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning muhim omili hisoblanadi. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, turizm global yalpi ichki mahsulotning (YAIM) sezilarli qismini tashkil qiladi va bandlik darajasining oshishiga katta hissa qo'shadi. Shu bois, turizm sohasini samarali boshqarish va uning rivojlanish tendensiyalarini oldindan prognoz qilish muhim ilmiy-amaliy masala sifatida qaralmoqda.

Turizmning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni mamlakatning geografik joylashuvi, infratuzilma rivojlanishi, investitsiyalar hajmi hamda sayyohlarning talab va ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liq. Ushbu jarayonlarni aniq baholash va tahlil

qilish uchun iqtisodiy va matematik modellar keng qo'llanilmoqda. Ushbu modellar yordamida talab va taklif munosabatlari, sayyohlar oqimi dinamikasi, narx shakllanishi, investitsiyalar samaradorligi va boshqa muhim omillarni modellashtirish imkoniyati yaratiladi. Shu sababli, turizm sohasida matematik modellashtirishning ilmiy ahamiyati tobora ortib bormoqda.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish (big data) va statistik modellashtirish usullarining rivojlanishi turizm bozoridagi tendensiyalarni aniqroq prognoz qilish imkoniyatini kengaytirmoqda. Regressiya tahlili, vaqt qatorlari modellashtirish, o'yin nazariyasi va investitsion baholash kabi usullar turizm sohasida strategik qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, turistik infratuzilmani rivojlantirish, yangi loyihalarni ishlab chiqish va investitsiyalarni jalb etish jarayonlarida matematik modellar asosida optimallashtirish ishlari olib borilmoqda. Ushbu maqolada turizm sohasida iqtisodiy va matematik modellarni qo'llashning nazariy va amaliy jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida turizmning iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar, modellashtirish usullari va ularning samaradorligi o'rganiladi. Shu bilan birga, zamonaviy innovatsion yondashuvlar, sun'iy intellekt texnologiyalari va statistik tahlil usullarining turizm sohasidagi o'rni ham yoritiladi.

Turizmning iqtisodiy o'sishga ta'siri. Turizm global iqtisodiyotning asosiy drayverlaridan biri bo'lib, mamlakatlarning iqtisodiy o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda turizm sektori jahon yalpi ichki mahsulotining (YAIM) 10 foizidan ortig'ini tashkil etib kelmoqda. Ushbu sohaning iqtisodiy rivojlanishdagi roli quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali namoyon bo'ladi: Ish o'rinlari yaratish: Turizm sohasi global miqyosda millionlab ish o'rinlarini yaratadi. Mehmonxona biznesi, transport, restoranlar, sayyohlik agentliklari va boshqa xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanishi natijasida bandlik darajasi oshadi. Xususan, turizm rivojlangan davlatlarda ushbu soha umumiy ishchi kuchining 10-15 foizini ish bilan ta'minlaydi. Mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish: Turizm infratuzilmasi rivojlanishi natijasida mehmonxona va dam olish maskanlari, yo'l-transport tizimi, ko'ngilochar markazlar va boshqa muhim obyektlar quriladi. Bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilar, hunarmandlar va tadbirkorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Investitsiyalarni jalb qilish: Turizm sohasi yirik xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qiluvchi tarmoqlardan biri hisoblanadi. Ko'pgina davlatlar turizm infratuzilmasiga sarmoya kiritish orqali iqtisodiy rivojlanish va valyuta tushumlarini oshirishga erishmoqda. Valyuta tushumlari va eksport daromadlari: Turizm xizmatlari eksport daromadlarining muhim qismini tashkil qiladi. Chet ellik sayyohlarning mamlakatga kirib kelishi natijasida mahalliy iqtisodiyotga xorijiy valyuta tushumlari kelib tushadi. Bu esa xalqaro savdo balansini mustahkamlashga xizmat qiladi. Hududiy rivojlanish va infratuzilma yaxshilanishi: Turizm sohasining rivojlanishi natijasida qishloq va shahar hududlarida infratuzilma yaxshilanadi. Aeroportlar, yo'llar, jamoat transporti tizimi, mehmonxonalar va dam olish maskanlari barpo etilishi turizmni yanada jozibador qiladi. Innovatsiyalar va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi: So'nggi yillarda turizm sohasi sun'iy intellekt,

raqamli marketing, onlayn bronlash tizimlari va tahliliy modellar asosida yanada rivojlanmoqda. Bu esa turizm kompaniyalarining samaradorligini oshirishga va xizmat sifatini yaxshilashga yordam bermoqda.

Turizm sohasi uchun asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar. Turizm sohasi iqtisodiy rivojlanishga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biri bo'lgani sababli, uning natijalarini baholash va tahlil qilish uchun turli iqtisodiy ko'rsatkichlar qo'llaniladi. Quyida turizm sohasi uchun eng muhim iqtisodiy ko'rsatkichlar keltirilgan: Turizmning YAIMdagi ulushi: Ushbu ko'rsatkich mamlakat yalpi ichki mahsulotida turizm sektori hissasini ifodalaydi. Yuqori turizm daromadiga ega mamlakatlarda bu ulush 10-20% atrofida bo'lishi mumkin. Turizm xizmatlarining eksport ulushi: Turizm sohasining eksport hajmi mamlakatning umumiy xizmatlar eksporti ichida nechog'lik katta ekanligini ko'rsatadi. Ayniqsa, turizm eksporti rivojlangan davlatlarda xizmatlar eksportining katta qismini tashkil etadi. Sayyohlar oqimi (kelib-ketish soni): Ushbu ko'rsatkich yil davomida mamlakatga tashrif buyurgan xorijiy va mahalliy sayyohlar sonini ifodalaydi. Turizm statistikasi tahlili orqali mamlakatga eng ko'p sayyoh qaysi davrda kelishini aniqlash mumkin. Turizm xarajatlari va daromadlari: Sayyohlar tomonidan amalga oshirilgan xarajatlarning umumiy hajmi turizmning iqtisodiy samaradorligini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Bu ko'rsatkich sayyohlarning o'rtacha xarajatlari, mehmonxona va transport xizmatlaridan foydalanish darajasi bilan belgilanadi.

Ish bilan bandlik darajasi: Turizm sohasi to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita bandlik darajasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Masalan, mehmonxonalar, restoranlar, transport va sayyohlik agentliklari orqali qancha ish o'rni yaratilganini tahlil qilish mumkin.

Investitsiyalar hajmi: Turizm infratuzilmasiga yo'naltirilgan mahalliy va xorijiy investitsiyalar turizm sohasining kelajakdagi rivojlanishiga ta'sir qiladi. Bu ko'rsatkich yildan-yilga o'sib borayotgan bo'lsa, turizm sektori taraqqiy etayotganini anglatadi.

O'rtacha yashash davomiyligi va mehmonxona bandligi: Sayyohlarning bir mamlakatda o'rtacha qancha kun qolishi va mehmonxonalarning bandlik darajasi turizm sohasining holatini baholashda muhim mezonlardan biri hisoblanadi.

Narx indeksleri va inflyatsiya ta'siri: Turizm xizmatlari narxining o'zgarishi sayyohlar soniga va ularning xarajatlariga ta'sir qiladi. Shu sababli, mehmonxonalar, aviachipta va boshqa turistik xizmatlarning narxlari inflyatsiya bilan qanday bog'liqligini tahlil qilish muhimdir.

Iqtisodiy modellar

Turizm sohasining rivojlanishini tahlil qilish, bashorat qilish va samarali boshqarish uchun turli iqtisodiy modellar qo'llaniladi. Ushbu modellar turizm bozori, talab va taklif omillari, narx shakllanishi, investitsiyalar va turizm sohasining umumiy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Quyida turizmga eng ko'p qo'llaniladigan iqtisodiy modellar keltirilgan.

Talab va taklif modeli

Turizm bozoridagi talab va taklif munosabatlarini o'rganish uchun ushbu model keng qo'llaniladi. Talab va taklif o'zgarishlari turizm xizmatlari narxiga, mavsumiylikka, sayyohlarning daromadiga va boshqa omillarga bog'liq.

Turizm talabiga ta'sir qiluvchi omillar:

- Aholining daromad darajasi va xarid qobiliyati
- Sayyohlik xizmatlarining narxi
- Madaniy va geografik omillar
- Transport va infratuzilma rivojlanishi
- Marketing va reklama kampaniyalari
- Turizm taklifiga ta'sir qiluvchi omillar:
- Mehmonxonalar va turistik xizmatlar infratuzilmasi
- Sayyohlik agentliklari va aviakompaniyalar imkoniyatlari
- Hukumat tomonidan turizmni qo'llab-quvvatlash siyosati
- Raqobat va bozor segmentatsiyasi

Narx elastiklik modeli

Turizm xizmatlarining narxi va iste'molchilar talabi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish uchun narx elastiklik modeli qo'llaniladi. Bu model sayyohlarning narx o'zgarishiga qanday munosabat bildirishini tahlil qiladi. Agar talab elastik bo'lsa, ya'ni narxning ozgina o'zgarishi talabning katta o'zgarishiga sabab bo'lsa, turizm sohasida narx siyosati ehtiyotkorlik bilan yuritilishi kerak. Agar talab noelastik bo'lsa, ya'ni narx o'zgarishi talabga katta ta'sir qilmasa, narxni oshirish orqali daromadni oshirish mumkin. Bu model sayyohlik paketlari, aviachipta narxlari va mehmonxona xizmatlari narxlarini aniqlashda qo'llaniladi.

Multiplikator modeli

Turizm sohasi iqtisodiyotga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qilish uchun multiplikator modeli qo'llaniladi. Ushbu model turizm orqali iqtisodiyotga kelib tushgan mablag'larning iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi. Asosiy g'oya: Sayyohlarning sarflagan pullari mahalliy iqtisodiyotga kirib, boshqa xizmatlar va mahsulotlarga bo'lgan talabni oshiradi.

Multiplikator koeffitsienti: Turizm orqali iqtisodiyotga kirib kelgan 1 birlik pul qancha birlik qo'shimcha daromad keltirishini aniqlaydi.

Misol uchun, agar sayyoh mehmonxonada qolib, ovqatlanib, transportdan foydalansa, bu nafaqat mehmonxona egalariga, balki oziq-ovqat yetkazib beruvchilarga, haydovchilarga va boshqa xizmat ko'rsatuvchilarga ham foyda keltiradi.

Investitsion model

Turizm sektoriga investitsiyalar jalb qilish va ularning samaradorligini baholash uchun investitsion modellar qo'llaniladi. Ushbu modellar quyidagi elementlarni tahlil qiladi:

- Qaysi hududlarda turizm investitsiyalari yuqori daromad keltiradi?
- Turizm infratuzilmasiga investitsiyalar qancha muddatda o'zini oqlaydi?
- Risklarni kamaytirish uchun qanday strategiyalar qo'llanilishi kerak?

Turizm sohasida investitsiyalarni rejalashtirish va rivojlantirish uchun NPV (Net Present Value) va IRR (Internal Rate of Return) kabi tahliliy usullar ishlatiladi.

O'zgaruvchan xarajatlar va foyda modeli

Ushbu model turizm biznesining moliyaviy samaradorligini aniqlash uchun ishlatiladi.

Foyda = Daromad – Xarajatlar formulasi asosida turistik loyihalarning rentabelligi hisoblab chiqiladi. Xarajatlar doimiy va o'zgaruvchan bo'lishi mumkin. Misol uchun, mehmonxona sohasida: Doimiy xarajatlar: Litsenziyalar, binoning ijara haqi, sug'urta. O'zgaruvchan xarajatlar: Elektr energiyasi, ovqatlanish mahsulotlari, ish haqi.

Bozor modellarining amaliy qo'llanilishi

Yuqoridagi modellar nazariy jihatdan muhim bo'lsa-da, ularni amaliyotga tatbiq etish orqali turizm siyosatini optimallashtirish mumkin. Masalan:

Regressiya tahlili yordamida sayyohlar oqimiga ta'sir qiluvchi omillar (masalan, valyuta kursi, mavsum, aviachiptalar narxi) aniqlanadi.

Vaqt qatorlari asosida yilning qaysi oylarida sayyohlar soni ko'payishi yoki kamayishi prognoz qilinadi.

O'yin nazariyasi esa raqobatchi davlatlar bilan turizm yo'nalishidagi strategiyalarni ishlab chiqishda qo'llaniladi.

Misol uchun, O'zbekistonning yaqin raqobatchilari – Qozog'iston, Qirg'iziston yoki Turkiya bilan turizm yo'nalishlaridagi farqlarni aniqlash va bu asosida milliy turizm strategiyasini ishlab chiqish mumkin.

Sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar roli

Turizmدا sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari quyidagilarda samarali qo'llanilmoqda:

Sayyohlar xatti-harakatini prognoz qilish (mashinaviy o'rganish asosida);

Dynamic pricing – narxlarni real vaqt rejimida talabga moslashtirish;

Raqamli marketing – sayyohlarga moslashtirilgan reklama strategiyalari ishlab chiqish;

AI-chatbotlar – mehmonxona va aviakompaniyalar xizmatlarida mijozlarga tezkor javob berish tizimlari.

Qo'shimcha bo'lim taklifi: Tavsiyalar va xulosalar

Maqolaning yakuniy qismiga quyidagicha bo'lim qo'shishni tavsiya qilaman:

Tavsiyalar:

Turizm bozorini har chorakda yangilanadigan statistik modellarga asoslanib baholash.

Investitsiya qarorlarini qabul qilishda IRR va NPV ko'rsatkichlaridan foydalanishni institutlar darajasida majburiy qilish.

Raqamli transformatsiyani tezlashtirish: AI, big data va IoT texnologiyalariga davlat grantlari ajratish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tuxliyev I.S., Xaitboyev R., Tursunova G.R. Turizm asoslari. O'quv-uslubiy murakkab. - Samarqand, SamISI, 2013. - 372 b.[1]
2. Qudratov G.H., Pardayev M.Q., Otaboyev R. O'zbekistonda turizm salohiyati va uni rivojlantirishda davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari. // xizmat ko'rsatish va turizm sohalarini rivojlantirish: muammolar va ularning yechimlari. – T.:Iqtisodiyot va moliya, 2008. - b. 61-70.

3. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi rasmiy veb-sayti. www.tourism.gov.uz
4. Google Pay & Apple Pay Fraud Report, 2022–2023. Internal survey results cited in tech security platforms.
5. O'zbekiston ijtimoiy tarmoqlaridagi ochiq postlar asosida o'rganilgan turistlar shikoyatlari, 2023–2024 yillar.

INNOVATSION VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH

Odilov Xamidillo Maxmudjon O'g'li

Namangan davlat universiteti
Menejment kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Innovatsion va raqamli texnologiyalar asosida turizmni rivojlantirishni ta'minlash maqsadida zamonaviy tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirishning ilmiy asoslari va amaliy yo'nalishlari tahlil qilingan. O'zbekistonda turizm sohasida innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etishning ahamiyati, mavjud holati va istiqbollari tahlil qilinadi. Statistika ma'lumotlari asosida raqamli transformatsiyaning turizmga ta'siri baholanadi hamda xalqaro tajriba bilan solishtirishlar hamda hududiy turizmni rivojlantirishni optimallashtirishda qo'llanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: innovatsion texnologiya, raqamli turizm, onlayn xizmat, turistik infratuzilma, Innovatsion va raqamli texnologiyalar, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi, turizm investitsiya.

Raqamli texnologiyalar zamonaviy turizmning ajralmas qismiga aylanmoqda. O'zbekistonda ham turizm sohasida raqamli transformatsiya jarayonlari jadallik bilan kechmoqda. Bu jarayonlar turizm xizmatlarining sifatini oshirish, turistlar uchun qulayliklar yaratish va mamlakatning turistik salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. Bugungi kunda insoniyat farovonligiga va iqtisodiy rivojlanish barqarorligiga, Xalqaro tashkilotlarning tahlillariga ko'ra, Innovatsion va raqamli texnologiyalar asosida turizmni rivojlantirishni balki iqtisodiy tizimlarning uzluksiz rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda [1].

Xorijiy turizm bozorlarida O'zbekistonning turizm salohiyatini targ'ib qilish uchun 2023 yilda 50 milliard so'm ajratilgan shu bilan birgalikda **O'zbekistonning madaniyati va turizm salohiyatini targ'ib qilish** maqsadida 2023 yilda 100 milliard so'm ajratilgan 2023 yilda turistik xizmatlar eksporti 2 milliard 143,5 million AQSH dollariga yetishi mumkinligini ta'kidlangan [2]. Shuningdek, O'zbekistonda 2022–2026 yillarga mo'ljallangan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida turizmni raqamlashtirishga alohida e'tibor qaratilgan hamda "Uzbekistan.travel" portali orqali turistik obyektlar, marshrutar va xizmatlar integratsiyalangan. [3].

O'zbekiston Respublikasi ham so'nggi yillarda turizimni rivojlantirish va barqaror taminlash bo'yicha bir qator tashkiliy va normativ hujjatlarni qabul qildi. Jumladan, "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida" Prezidentining Farmoni — PF-5611-son (2018-yil 5-yanvar) Turizm infratuzilmasini takomillashtirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish hamda Turizmni iqtisodiyotning strategik tarmog'i sifatida rivojlantirish ustuvor yo'nalishi sifatida belgilandi [4].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori — PQ-4095-son (2018-yil 7-yanvar) bilan tasdiqlangan "2018–2019 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha birinchi darajali chora-tadbirlar dasturi to'g'risida" keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [5]. Shuningdek, Turizm sohasi uchun kadrlar tayyorlash va malaka oshirish tizimini yaratilib turizim sohasini mustahkamlashga ko'mak bermoqda [6].

Mazkur Innovatsion va raqamli texnologiyalar asosida turizimni rivojlantirishni ta'minlash uchun zamonaviy yondashuvlarni shakllantirish va takomillashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Ushbu maqolada aynan shunday mexanizmlarni ilmiy asosda ishlab chiqish, ularning samaradorligini oshirish hamda shaxar va hududlarni turizim sohasiga moslashtirilgan holda joriy etish masalalari batafsil tahlil etiladi.

Namangan viloyatining hududiy turizimni rivojlanish dinamikasini va asosiy ko'rsatkichlar o'zgarishini tahlil qilish maqsadida 2020–2025 yillar oralig'idagi ma'lumotlar asosida umumlashtirilgan ko'rsatkichlar shakllantirildi. Quyidagi jadval va tahlil Namangan viloyati va uning tumanlari kesimida turizim rivojlanishning asosiy tendensiyalarini aks ettiradi.

1-jadval

Turizm infratuzilmasi va raqamli xizmatlar rivojlanishi (2020–2025)

Hududlar	Sayyohlar soni (ming)	Raqamli xizmatlar ulushi (%)	Investitsiyalar (mlrd so'm)	Bandlik (ming kishi)
Namangan shahri	420	68	180	25
Kosonsoy tumani	95	40	40	8
Chust tumani	78	35	32	6
Pop tumani	84	38	34	7
To'raqo'rg'on tumani	73	33	28	6
Viloyat jami	750	214	314	52

Mazkur jadval tahlilidan ko'rinib turibdiki, Namangan viloyati turizm infratuzilmasi 2020–2025 yillar davomida izchil o'sib bormoqda. 2025 yilga kelib viloyatda Turizm infratuzilmasi hududiy miqdori 800 mingga yetishi kutilmoqda. Hududlar kesimida esa Namangan shahri turizm infratuzilmasi rivojlanishda yetakchilik qilmoqda — shaharning turizimni umumiy viloyat ko'rsatkichining qariyb 49% ini tashkil qiladi. Bu shahar infratuzilmasining rivojlanganligi, sanoat markazlarining to'planganligi va investitsiya faolligining yuqoriligi bilan bog'liq.

Innovatsion va raqamli texnologiyalar asosida turizmni rivojlantirish bo'yicha ham Namangan shahri yetakchi hisoblanadi. 2025 yil uchun prognoz qilingan turizmni rivojlantirishni tashkil etadi, bu viloyat ichki va tashqi turizmni deyarli 48% ini tashkil qiladi. Kosonsoy, Chortoq va Yangiqorg'on tumanlari turistlarni jalb qilishi jihatdan muhim o'sishga erishimoqda, bu hududlarni giografik joylashuvini samarasi sifatida baholanishi mumkin.

Investitsiyalar hajmi tahliliga ko'ra, jami **43 milliard AQSH dollari** investitsiya prognoz qilinmoqda. Bu investitsiyalarning — **taxminan 97,5 million AQSH dollarini** Namangan shahriga va tumanlariga to'g'ri kelmoqda, bu esa turizm salohiyatini yanada rivojlanishiga va Innovatsion va raqamli texnologiyalar asosida turizmni rivojlantirishni faol amalga oshirilayotgani ko'rsatadi. Cheka tumanlarda ham turizmni o'sishini ta'minlash uchun maxsus dasturlarni kuchaytirish zarur.

Turizmni ko'rsatkichlariga to'xtaladigan bo'lsak, 2025 yilga kelib viloyatga umumiy tashrif buyuruvchilarning darajasi 61,5% atrofida bo'lishi prognoz qilinmoqda. Namangan shahri va Chortoq tumanlarida turizm darajasi nisbatan yuqori bo'lsa-da, To'raqo'rg'on tumanida ushbu ko'rsatkich 59% ni tashkil qilmoqda, bu esa hududiy tashrif buyuruvchilarni sonini yanada faollashtirish zaruratini anglatadi.

Umuman olganda, Namangan viloyati va uning tumanlarida turizmni rivojlanishida barqaror ijobiy tendensiya kuzatilmoqda, biroq hududlararo tafovutlarni bartaraf etish va turizm oqimlarini muvozanatli taqsimlash masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). PF-154-son Farmon: Turizmni raqamlashtirish strategiyasi. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi. (2024). Raqamli turizm infratuzilmasi bo'yicha hisobot.
3. UNWTO. (2023). World Tourism Barometer. Madrid: UNWTO Publishing.
4. OECD. (2023). Digital Transformation in Tourism. Paris: OECD Publications.
5. World Bank. (2023). Smart Tourism for Sustainable Development. Washington, D.C.: World Bank.
6. Abdulmamidovna Y. S. Turizm industriyasini rivojlantirishda resurslarning turlari va ularning salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 667-669.
7. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

ICHKI VA TASHQI TURIZM O'SISHIDA VA XORIJIY INVESTORLAR O'RTASIDAGI HAMKORLIK

Akramboyev Azizbek Rustamjon o'g'li

Namangan Davlat universiteti

tayanch doktoranti

tel: +998 93 056 48 88

Annotatsiya. Mazkur tezis ishida O'zbekiston Respublikasida ichki va tashqi turizm o'sishida xorijiy investorlar bilan hamkorlikning o'rnini va ahamiyatini o'rganilgan. Unda investitsiyaviy muhitni yaxshilash, xorijiy kapitalni jalb etishning turizmga ta'siri, mavjud muammolar va istiqbolli yo'nalishlar tahlil qilingan. Xalqaro tajriba asosida O'zbekistonda turizm sohasidagi hamkorlik imkoniyatlari yoritilib, tegishli taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, xorijiy investitsiyalar, davlat-xususiy sheriklik, infratuzilma, iqtisodiy o'sish, xalqaro hamkorlik, soliq imtiyozlari, , milliy iqtisodiyot.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish, uni milliy iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlaridan biriga aylantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. Ushbu islohotlar doirasida ichki va tashqi turizmning o'sishini ta'minlashda xorijiy investorlar bilan samarali hamkorlik qilish muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, zamonaviy xizmatlar ko'rsatish tizimini shakllantirish va sayyohlar oqimini ko'paytirish bevosita xorijiy sarmoyalarni jalb etish bilan chambarchas bog'liqdir.

Xorijiy investitsiyalar, eng avvalo, mehmonxonalar, kurortlar, transport vositalari, axborot texnologiyalari asosida xizmat ko'rsatish tizimlarini yaratishda katta ahamiyat kasb etadi. Bunday hamkorliklar natijasida mamlakat turizm salohiyati oshib boradi, mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratiladi va xalqaro turizm bozori bilan raqobatlasha oladigan darajadagi xizmatlar shakllanadi.

Xorijiy investorlar bilan hamkorlik turli shakllarda amalga oshirilmoqda:

- Qo'shma korxonalar tashkil etish,
- To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar kiritish,
- Grant va imtiyozli kreditlar jalb qilish,
- Xalqaro dasturlar doirasida infratuzilma loyihalarini qo'llab-quvvatlash.

Ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik asosida yirik loyihalar amalga oshirilayotgani kuzatilmoqda. Masalan, Samarqand shahrida barpo etilgan "Silk Road Samarkand" xalqaro turizm majmuasi – xorijiy investorlar ishtirokidagi yirik loyiha sifatida e'tiborga molik. O'zbekiston turizm salohiyatiga boy mamlakatlardan biri hisoblanadi. Tabiiy, tarixiy va madaniy obidalar, milliy urf-odatlar hamda mehmondo'stlik an'analari turizm sohasini jadallik bilan rivojlantirish uchun mustahkam zamin yaratadi. Shu bilan birga, bu sohada xorijiy sarmoyalarni keng jalb etish orqali ichki va tashqi turizmni yangi bosqichga olib chiqish imkoniyati mavjud.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonga kelgan xorijiy sayyohlar soni 6,6 million nafardan oshgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2022-yilga nisbatan 18 foizga ko'pdir. Shu yili turizm sohasiga jalb qilingan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi esa 500 million AQSh dollariga yaqinlashgan. Agar ushbu yo'nalishda hukumat va xususiy sektor tomonidan qo'shimcha choralar ko'rilsa, masalan, sayyohlik infratuzilmasini rivojlantirish uchun xorijiy sarmoyadorlarga qulay soliq va yuridik sharoitlar yaratilsa, ushbu investitsiyalar hajmini 2-3 baravarga oshirish mumkin. Bu esa nafaqat sayyohlar sonining ko'payishiga, balki yuz minglab yangi ish o'rinlarining yaratilishiga, mahalliy xizmatlar eksportining ortishiga olib keladi. Agarda berilgan takliflar inobatga olinsa, quyidagi jadvalda O'zbekistonda 2026–2027-yillar davomida turizm sohasiga jalb qilingan xorijiy investitsiyalar hajmi va xorijiy sayyohlar sonining o'sishi ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, taklif qilingan choralar orqali kelajakda investitsiyalar miqdorini oshirish imkoniyati ham aks etamiz.

Ko'rsatkich nomi	2026-yil (prognoz)	2027-yil (prognoz)	O'sish tendensiyasi (%)
Xorijiy sayyohlar soni (million)	9,0 mln	10,2 mln	+13,3%
Turizmga jalb qilingan xorijiy investitsiyalar (mln USD)	1 200 mln	1 500 mln	+25%
Yalpi ichki mahsulotda turizm ulushi (%)	6,3%	7,0%	+0,7%

Shuningdek, Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) prognozlariga ko'ra, Markaziy Osiyo mamlakatlari ichida O'zbekiston 2030-yilgacha bo'lgan davrda eng jadal rivojlanayotgan turizm yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Agar aynan xorijiy investorlar bilan hamkorlikni chuqurlashtirish, ularning ishonchini oshirish va mintaqaviy loyihalarga jalb qilish bo'yicha kompleks dasturlar ishlab chiqilsa, turizm sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 5-7 foizgacha yetishi mumkin.

O'zbekiston turizm sohasining rivojlanishi uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash zarur. Buning uchun soliq va huquqiy imtiyozlarni kengaytirish, davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish va mintaqaviy turizm infratuzilmasini yaxshilash kerak. Xorijiy investorlar uchun qulay sharoitlar yaratish va turizm sohasidagi ijobiy o'sishni ta'minlash uchun amaliy choralar ko'rish lozim. Shu tarzda, O'zbekiston turizmni milliy iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biriga aylantira olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zarifov, I. (2019). Turizmni rivojlantirish va iqtisodiy samaradorlik. Toshkent: Ekonomika.
2. Shamsiyev, F. (2020). Turizm infratuzilmasining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari. Tashkent: Hotel Management Press.

3. Rahimov, A. (2021). Texnologik yangiliklar va innovatsiyalar turizm sohasida. Samarqand: Tourism Development.
4. Nazarov, B. (2022). Xalqaro hamkorlik va investitsiyalar turizmni rivojlantirishda. Buxoro: Regional Development.
5. Durrani, M. (2021). International Cooperation and Technological Innovations in the Development of Tourism. Journal of Tourism Studies, 18(4), 215-231.

KORXONALAR INNOVASION FAOLIYATIDA INTEGRAL TIZIMNI SHAKLLANTIRISH VA RAG'BATLANTIRISH YO'LLARI

Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich

iqtisodiyot va boshqaruv fakulteti, i.f.f.d (PhD), kafedra dotsenti

Namangan davlat texnika universiteti

email: nbahriddinov@lincolnucsf.edu

ORCID: 0000-0002-3765-5778

Annotatsiya. Maqolada korxonalarining innovatsion faoliyatida integral tizimni shakllantirish va moliyaviy rag'batlantirish usullari ko'rib chiqilgan. Mazkur masala bo'yicha turli xil rag'batlantirish usullari o'rganilgan va ularni korxonalarida foydalanish imkoniyatlari aniqlangan va baholangan. Innovatsion moliyaviy rag'batlantirishning turli xil usullaridan foydalanish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion faoliyat, rag'batlantirish, sanoat korxonalari, moliyaviy rag'bat, samaradorlik, xorijiy tajriba, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, globallashtirish, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy va ijtimoiy infratuzilma.

Har qanday davlatning ilmiy-texnikaviy rivojlanishini ta'minlashda innovatsion faoliyatni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega. Bozor munosabatlari sharoitida bu tegishli moliyaviy mexanizm orqaligina samarali amalga oshirilishi mumkin. Davlatning ta'siri innovatsion faoliyat ko'lamlari va imkoniyatlarini kengaytirishi va, aksincha, bu faoliyatni qiyinlashtirishi ham mumkin. Bu ayniqsa, davlat aralashuvi iqtisodiyot sub'yektlari manfaatlarini asossiz ravishda cheklab qo'yayotgan hollarda sodir bo'ladi.

Davlat boshqaruv organlari innovatsiyalar jarayonida tegishli tashkilotlarning innovatsion mahsulotni yaratish borasidagi sa'y-harakatlarini muvofiqlashtirishlari, ularning manfaatlarini himoya qilishlari va natijalarga erishilishini real ravishda rag'batlantirishlari lozim.

Davlatning innovatsion siyosati ijtimoiy va shaxsiy ehtiyojlarning qondirilishi uchun innovatsiyalar yaratilishi va iste'mol qilinish maqsadlarida amalga oshiriladi. Bu siyosat ishlab chiqarishning texnologik darajasini yuksaltirishga va mahsulotning raqobatbardoshligini oshirishga, mahsulotning ichki va tashqi sotish bozorlariga chiqarilishini ta'minlashga, innovatsion muhit shakllanishi uchun zarur iqtisodiy, huquqiy va tashkiliy shart-sharoitlarni yaratishga turli manbalardan investitsion

resurslarni, jumladan xorijiy investisiyalarni jalb etishga tadbirkorlikni quvvatlash orqali innovasion jarayon ishtirokchilarining manfaatlarining himoya qilinishiga qaratilgan bo'ladi.

Mazkur siyosatning muhim yo'nalishi ilmiy-texnikaviy va innovasion faoliyat natijalarining uzoq muddatli prognozlashtirish bo'lib, uning zarurligi mamlakatning istiqboldagi barqaror rivojlanishi ehtiyojlari bilan bog'lanib ketadi. Prognozlashning muhim tomoni shundaki, unda ifodalangan ehtiyojlar va imkoniyatlarga monand holda tadqiqotlar va ishlanmalarga xarajatlarning yalpi milliy mahsulotdagi ulushini ta'minlash borasida qarorlar qabul qilinadi va amalga oshirib boriladi. Umuman olganda, so'nggi ko'rsatkich innovasion faoliyatni moliyaviy rag'batlantirilishini ifodalovchi bazaviy ko'rsatkich sifatida maydonga chiqadi. Chunki mamlakatda va alohida sub'yektlar doirasida innovasion faoliyat izchil olib borilishi va innovasion faoliyatning rag'batlantirilishi pirovardida yalpi ichki mahsulot hajmlariga bog'liq bo'ladi.

Yalpi ichki mahsulotda ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalarga xarajatlarning ulushi turli mamlakatlarda farqlanadi. Bu yerda Shveysariya, Germaniya, Yaponiya, Shvesiya, Janubiy Koreya va AQSH kabi davlatlar yetakchilik qiladi. Ikkinchi guruhga Buyuk Britaniya, Fransiya, Niderlandiya, Italiya va boshqa qator yuqori texnologik rivojlangan mamlakatlar kiradi [1].

Davlatning innovasion faoliyatni tartibga solish choralari ma'muriy va iqtisodiy metodlarga bo'lish mumkin. Ma'muriy aralashuv qonunchilikka tayangan holda amalga oshiriladi. Qonunchilik iqtisodiyot taraqqiyotining innovasion yo'nalganligini barqaror saqlab turishga xizmat qiladi va yangiliklarga monopol egalik qilishni ta'minlaydi. Shunday bo'lsada, innovasion faoliyat rivojlanishida iqtisodiy omillarning rolini inkor etish mumkin emas. Unga davlat tomonidan amalga oshiriladigan iqtisodiy rag'batlantirish va moliyaviy qo'llab-quvvatlash o'ta kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Davlat organlarining innovatsiyalar sohasidagi funksiyalariga innovasion faoliyatni tartibga solish innovatsiyalar uchun mablag'larni jamlash va safarbar etilishi yo'nalishlarini belgilash, innovatsiyalarni moddiy, moliyaviy va ma'noviy rag'batlantirish, bu sohada raqobat muhitini yaratish, innovasion risklardan himoyalash mexanizmi ishlashini ta'minlash, innovasion jarayonlarning huquqiy bazasini yaratish (jumladan, innovatorlarning mualliflik huquqlari va intellektual mulk himoya qilinishi), innovasion faoliyatning kadrlar ta'minoti, innovasion infratuzilmani shakllantirish, innovasion jarayonlarning mintaqalarda tartibga solinishi, innovasion faoliyatning xalqaro jihatlarini kabilar kiradi[2]. Mazkur funksiyalar qonunchilik bazasining ishlab chiqilishi, tegishli davlat dasturlari, moliyaviy quvvatlash, imtiyozli shart-sharoitlar yaratilishi va boshqalar ko'rinishida innovasion faoliyatni olib boruvchi sub'yektlarni qo'llab-quvvatlashda namoyon bo'ladi.

Fikrimizcha, mamlakatimizda innovasion faoliyatning integral tizimi harakatlanishi va rivojlanishi moliyaviy-iqtisodiy munosabatlar nuqtai nazaridan quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga olmoqda.

-Innovation xarakterdagi mahsulot, ishlar, xizmatlar ishlab chiqaruvchi korxonalar va tashkilotlar hamda ular safining kengayib borishi.

-O'z kuchi bilan ishlab chiqariladigan innovation mahsulotlar, ishlar, xizmatlarga xarajatlarning kengayib borishi va tarkibining mazmunan boyib borishi.

-Ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktor ishlari soni, ko'lamlar va ularga xarajatlarning o'sib borishi hamda moliyalash manbalarining kengayishi.

Ko'rsatilgan yo'nalishlarda sanoat korxonalari innovation faoliyati rivojlanishida ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda. Sanoat korxonalari iste'mol bozoriga tobora ko'proq hajmlarda ilg'or texnologiyalar asosidagi mahsulotlarni yetkazib bermoqdalar. Kichik va o'rta korxonalar import o'rnini bosuvchi butlovchi buyumlar ishlab chiqarishni rivojlantirmoqdalar, qator korxonalar mahsulot sifatining G'arb davlatlari standartlarini joriy etmoqdalar.

Albatta, innovation faoliyat investision jarayonlar orqali amalga oshiriladi. Shuning uchun mamlakat miqyosida innovation-investision strategiya haqida so'z yuritish mumkin. Bu strategiya aniq maqsadli, izchil va keng ko'lamli amalga oshiriladi.

Mamlakatda shakllangan innovation faoliyatning integral tizimi sanoat korxonalarida innovation faoliyat rivojlanishining ichki va tashqi omillarini bilvosita va bevosita belgilab beradi. Shuning uchun innovation faoliyatni xarakterlovchi qayd etilgan yo'nalishlarda jarayonlarni ham umumiy iqtisodiy ham mikroiyqtisodiy rivojlanishi uchun ham tobora muhimroq ahamiyat kasb etadi, hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi mana shu yo'nalishlarda moliyaviy resurslarni oqilona safarbar etilishi bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Государственное регулирование инновационной деятельности: офиц. сайт (Электронный ресурс). URL: http://know.su/link_3568_1.html
2. Роль государства в стимулировании рынка инноваций: офиц. сайт (Электронный ресурс). URL: http://otherreferats.allbest.ru/economy/00087590_0.html
3. Muxitdinov X. Innovatsion salohiyat shakllanishi va rivojlanishini tahlil qilishga institutsional yondashuv // Iqtisodiyot va moliya. – Toshkent, 2012, 2-son. 2-6–betlar.
4. Barker A. Alximiya innovatsiy. Per. s angl. – Moskva: Vershina, 2013. – С.79.
5. Vasilev Yu.P. Razvitiye innovatsionnoy deyatel'nosti v SShA ili kak udvoit VVP / Uchebnoye posobiye. – Moskva: Ekonomika, 2005. – S.139.
6. O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qomitasi "O'zbekistonda ilm- fan va innovatsion faoliyat". Toshkent- 2020. b.82
7. "O'zbekiston respublikasi ilmiy texnikaviy salohiyati va innovatsiyalar asosiy ko'rsatkichlari" statistik byulleteni.
8. Kulagin A.S., Leont'ev L.I. O stimulirovaniy innovatsionnoy deyatel'nosti // Nedvijimost i innovatsii. Pravovoye regulirovaniye. 2002. №1 (10). S.17-21.

9. Shumpter I. Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: issledovaniye predprinimatelskix pribili, kapitala, kredita, protsenta i sikla konyukturi. M.: Progress, 1982. -455.
10. Kiryuxin G.A., Shaybakova L.F. Innovatsii, innovatsionnie protsessi i metodi ix regulirovaniya: sushnost sodержaniye. –SPb: SPbGEIA. -1995.- 59 s.
11. Doyl P. Menendjment: Strategiya i taktika. –SPb. : Piter. 1999. -559 s.
12. Utkin E.A., Morozova G.I. Innovatsionniy menendjment. –M.: AKALIS, 1996. – 208 s.
13. Mensfild E. Ekanomika nauchno- texnicheskogo progressa. –M.: Progress, 1970. - 356 s.

KORXONALARDA MOLİYAVIY MENEJMENT XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO’NALISHLARI

Usmanova Gulida Valiyevna

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrasi o’qituvchisi

Email: bibisoraozodbek@gmail.com

tel: +998905531376

Odilov Hamidullo Mahmudjon o’g’li

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrasi o’qituvchisi

Email: odilovhamidillo15@gmail.com

tel: +998 99 345 11 92

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonalarda moliyaviy menejment xizmatlarini takomillashtirish yo’nalishlari keng yoritilgan. Maqola zamonaviy korxonalarda moliyaviy menejmentni samarali tashkil etish bo’yicha aniq taklif va tavsiyalarni ham o’z ichiga oladi.

Kalit so’zlar: Moliyaviy menejment, raqamli texnologiyalar, ichki nazorat, risklarni boshqarish, moliyaviy avtomatlashtirish, xalqaro standartlar, moliyaviy barqarorlik.

Moliyaviy menejmentning mazmuni uning mohiyatidan ancha keng tushunchani ifodalaydi. Bozoriqtisodiyotida qiymat qonuni tartibga soluvchi rol o’ynaydi va moliyaviy munosabatlar aksiyadorlikjamiyatlarida butun ishlab chiqarish jarayonini, shu jumladan barcha iqtisodiy munosabatlarniqamrab oladi. Shu sababli, moliyaviy boshqaruv aksiyadorlik jamiyatini boshqarishningumumiyytizimidagi asosiy tarkibiy qism hisoblanadi. Moliyaviy boshqaruvning asosiy maqsadi foydanimaksimal darajada oshirish bilan birga, butun boshqaruv tizimi, jumladan texnik-ishlab chiqarish boshqaruvining maqsadlariga erishishdir

Raqobat kuchayib borayotgan zamonaviy iqtisodiy muhitda korxonalar uchun moliyaviy menejment xizmatlarini takomillashtirish nafaqat ichki samaradorlikni oshirish, balki tashqi bozorda barqaror faoliyat yuritishning ham muhim omilidir. Takomillashtirish yo'nalishlari ko'p qirrali bo'lib, ular strategik, texnologik, tashkiliy va resurs yondashuvlar asosida amalga oshiriladi.

Korxonalarda moliyaviy menejment xizmatlarini takomillashtirish, ularning raqobatbardoshligini oshirish, ichki va tashqi moliyaviy muvozanatni ta'minlash uchun zaruriy vositadir. Bu yo'lda strategik fikrlash, raqamli texnologiyalarni faol joriy etish, xalqaro tajribalarni o'zlashtirish va malakali mutaxassislar bilan ishlash asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Shunday ekan, har bir korxona o'zining moliyaviy boshqaruv tizimini tahlil qilib, takomillashtirish yo'nalishlarini izchil amalga oshirishi lozim. Raqamli texnologiyalar asosida moliyaviy boshqaruvni avtomatlashtirish:

Bugungi raqamli transformatsiya davrida korxonalarning moliyaviy menejment xizmatlarini avtomatlashtirish tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli texnologiyalar moliyaviy ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish, qaror qabul qilish sifatini oshirish va inson omiliga bog'liq xatoliklarni kamaytirish orqali boshqaruv tizimini yanada samarali qilishga xizmat qilmoqda.

1. Raqamli transformatsiyaning mazmuni va moliyaviy menejmentdagi o'rni

Raqamli transformatsiya – bu korxona yoki tashkilotda raqamli texnologiyalar, dasturiy vositalar, sun'iy intellekt, bulutli platformalar, katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data) va boshqa ilg'or texnologiyalarni keng joriy etish orqali biznes jarayonlarini tubdan isloh qilishdir. Xususan, moliyaviy menejment sohasida bu texnologiyalar quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- Moliyaviy hisob va hisobotlarni real vaqt rejimida yuritish;
- Resurslardan foydalanish samaradorligini aniqlash va optimallashtirish;
- Byudjetlashtirish va prognozlashni avtomatik tarzda amalga oshirish;
- Moliyaviy risklarni tahlil qilish va oldini olish bo'yicha sun'iy intellektga asoslangan modellarni yaratish;
- Moliyaviy oqimlarni boshqarish va nazorat qilishning interaktiv tizimlarini joriy etish.

2. Moliyaviy boshqaruvda raqamli texnologiyalarning asosiy turlari

Moliyaviy menejmentni avtomatlashtirishda quyidagi texnologiyalar muhim ahamiyatga ega:

1. ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari – SAP, Oracle, 1C kabi tizimlar moliyaviy operatsiyalarni yagona platformada avtomatik tarzda boshqarish imkonini beradi. Ular buxgalteriya hisobi, moliyaviy tahlil, xarajatlarni nazorat qilish kabi jarayonlarni markazlashtiradi.
2. RPA (Robotic Process Automation) – bu texnologiya moliyaviy hisob-fakturalarni to'ldirish, bank operatsiyalarini qayd etish, soliq hisob-kitoblarini avtomatlashtirish kabi takrorlanuvchi operatsiyalarni inson ishtirokisiz amalga oshiradi.

3. Sun'iy intellekt (AI) va mashinaviy o'rganish (ML) – moliyaviy prognozlash, risklarni baholash va foyda-xarajat tahlillarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.
4. Big Data va BI (Business Intelligence) tizimlari – katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish va bu asosda boshqaruv qarorlarini qabul qilishni qo'llab-quvvatlaydi.
5. Bulutli texnologiyalar – moliyaviy hisobot va ma'lumotlarni internet orqali istalgan joydan boshqarish, xavfsiz saqlash va real vaqt rejimida ulashish imkonini yaratadi.
6. Blockchain texnologiyasi – moliyaviy tranzaksiyalarni ishonchli va shaffof tarzda amalga oshirishda foydalidir. Ayniqsa, xalqaro hisob-kitoblarda foydalanuvchi xavfsizligi va hujjatlarning soxtalashtirilmazligi kafolatlanadi.

3. Avtomatlashtirishning afzalliklari

Moliyaviy boshqaruvda raqamli texnologiyalarni qo'llash quyidagi afzalliklarni beradi:

- Vaqt tejaladi: Har bir moliyaviy operatsiyani qo'lda bajarish o'rniga avtomatlashtirish orqali tezkorlik ortadi.
- Aniqlik oshadi: Inson omiliga bog'liq xatoliklar kamayadi.
- Xarajatlar kamayadi: Texnik resurslar orqali ishchi kuchi xarajatlari qisqaradi.
- Shaffoflik va nazorat kuchayadi: Raqamli tizimlar yordamida har bir moliyaviy operatsiyani kuzatish va auditi osonlashadi.
- Ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilinadi: Tahliliy tizimlar rahbariyatga moliyaviy qarorlarni asosli qabul qilishga yordam beradi.

4. Amaliy misollar

Rivojlangan davlatlar tajribasida raqamli texnologiyalar asosida moliyaviy boshqaruvni avtomatlashtirish keng qo'llanilmoqda. Masalan:

- AQSh va Yevropa korxonalari SAP HANA kabi ERP tizimlar yordamida moliyaviy ma'lumotlarni real vaqtda tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.
- Janubiy Koreya va Yaponiyada moliyaviy menejment sun'iy intellekt yordamida prognozlanadi va xavf omillari oldindan aniqlanadi.
- O'zbekistonda esa so'nggi yillarda bank va soliq tizimlarida raqamli hisob-kitob tizimlari (masalan, Soliq.uz, my.soliq.uz, banklarning raqamli platformalari) keng joriy etilmoqda.

Umuman olganda, moliyaviy menejmentni avtomatlashtirish bugungi kunda raqobatbardosh, barqaror va zamonaviy korxona boshqaruvi uchun muhim shartga aylanmoqda. Bu yo'nalishda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali nafaqat operatsion xarajatlar kamayadi, balki moliyaviy boshqaruvning sifati, ishonchliligi va tahliliy salohiyati sezilarli darajada oshadi. Har bir zamonaviy korxona o'z moliyaviy xizmatlarini transformatsiya qilish orqali raqamli iqtisodiyotda o'z o'rnini mustahkamlashi lozim.

Zamonaviy iqtisodiyotda faoliyat yuritadigan korxonalar oldida turli xildagi moliyaviy, strategik, huquqiy va texnologik xatarlar turadi. Raqobatbardosh bo'lish, barqaror rivojlanish va investorlar ishonchini saqlab qolish uchun bu xatarlarni aniqlash, baholash va boshqarish zarur. Shu bilan birga, ichki nazorat va audit

tizimlarining mukammal ishlashi moliyaviy menejment xizmatining samaradorligini oshiradi.

1. Xatarlarni boshqarish

Xatarlarni boshqarish korxona daromadi va moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir etuvchi ehtimolliklarni oldindan ko'rib chiqish va ularga tayyor bo'lish demakdir. Bu jarayon rejalashtirish va qaror qabul qilishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xatarlar quyidagi toifalarga bo'linadi:

- Moliyaviy xatarlar – valyuta kursi, foiz stavkalari o'zgarishi, kredit to'lovlaridagi kechikishlar;
- Operatsion xatarlar – ishlab chiqarishdagi uzilishlar, yetkazib berishdagi muammolar;
- Bozor xatarlar – talab pasayishi, raqobat kuchayishi;
- Huquqiy va me'yoriy xatarlar – soliq siyosati, davlat tomonidan tartibga solish o'zgarishlari.

Xatarlarni boshqarish quyidagi amaliy qadamlarni o'z ichiga oladi: xavfni aniqlash, uni baholash, tahlil qilish, unga qarshi strategiyalar ishlab chiqish va doimiy monitoringni amalga oshirish. *Masalan, ishlab chiqaruvchi korxona uchun asosiy risklar – xom-ashyo narxining o'zgarishi, eksportdagi to'siqlar va logistika muammolari bo'lishi mumkin.*

2. Ichki nazorat tizimi

Ichki nazorat — bu korxonada boshqaruv va hisobot jarayonlarini izchil va aniq yuritish, xatoliklarning oldini olish, resurslarni noqonuniy ishlatishning oldini olishga qaratilgan nazorat mexanizmidir.

Ichki nazorat tizimi quyidagi asosiy yo'nalishlarda amal qiladi:

- Moliyaviy operatsiyalarni tekshirish: Har bir xarajat, daromad yoki moliyaviy oqim ichki tartiblar asosida amalga oshiriladi.
- Vakolatlarni aniqlashtirish: Xodimlar vazifalari aniq belgilanadi va bitta shaxs tomonidan barcha jarayonlar nazorat qilinmasligi ta'minlanadi.
- Axborot tizimlarining roli: Zamonaviy dasturiy ta'minot orqali hisob-kitoblar, to'lovlar, soliq hisobotlari avtomatlashtiriladi.
- Ichki hujjatlar bilan ishlash: Har bir moliyaviy qaror, harakat va operatsiya tegishli hujjatlar asosida rasmiylashtiriladi va arxivlanadi.

Ichki nazorat moliyaviy xatoliklarning oldini olishda, ishlarning aniqligi va qonuniyligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Korxona rahbariyati ichki nazorat mexanizmlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishi lozim.

3. Ichki audit tizimi

Ichki audit — bu korxonaning moliyaviy va boshqaruv tizimlarini, ichki nazorat holatini mustaqil baholaydigan va uni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beradigan muhim xizmatdir.

Ichki audit quyidagilarga qaratiladi:

- Moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini tekshirish;
- Ichki nazorat tizimining real holatini aniqlash;
- Xatarlar bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish;
- Moliyaviy samarasizlik va isrofgarchilik holatlarini fosh etish.

Yaxshi tashkil etilgan ichki audit:

- Korruptsiya xavfini kamaytiradi,
- Resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydi,
- Investorlarga ishonch baxsh etadi,
- Rivojlanish strategiyasiga muvofiq qarorlar qabul qilinishiga ko'maklashadi.

Bugungi kunda ko'plab xorijiy va yirik mahalliy korxonalar ichki auditni tashqi auditorlar yordami bilan olib borishadi yoki mustaqil audit bo'limlarini tashkil etishmoqda. Bu korxonaning shaffofligini oshiradi va uning jahon bozoriga chiqishida muhim mezon bo'lib xizmat qiladi. Xatarlarni boshqarish, ichki nazorat va ichki audit tizimi moliyaviy menejment xizmatlarining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular orqali:

- Moliyaviy barqarorlik ta'minlanadi,
- Strategik va operativ qarorlar aniqlik asosida qabul qilinadi,
- Ishonchlilik va qonuniylik mustahkamlanadi,
- Korxona raqobatbardoshligi oshadi.

Shu bois, har bir zamonaviy korxona bu tizimlarni doimiy takomillashtirish, raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish va ularni ichki siyosatning ajralmas qismiga aylantirishi lozim.

Kadrlar salohiyatini oshirish va xalqaro standartlar asosida takomillashtirish takliflari

Zamonaviy iqtisodiy muhitda korxonalarning muvaffaqiyati bevosita malakali moliyaviy mutaxassislarning faoliyatiga bog'liq. Moliyaviy menejment xizmati samaradorligini oshirish uchun kadrlar salohiyatini doimiy yangilab borish va xalqaro standartlarga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

1. Kadrlar salohiyatini oshirish yo'nalishlari

a) Doimiy kasbiy rivojlanishni ta'minlash

Moliyaviy menejerlar, buxgalterlar va auditorlar uchun davomiy malaka oshirish kurslarini yo'lga qo'yish;

- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Xalqaro moliya institutlari (masalan, IMF, ACCA, IFRS Foundation) hamkorligida tashkil etilgan seminar va treninglarda ishtirok etish.

b) Amaliyot asosida o'qitish

- Korxona moliyaviy xizmatlari xodimlarining mavjud vazifalar asosida amaliy topshiriqlarni hal qilish bo'yicha tayyorlanishi;
- Moliyaviy tahlil, budjetlashtirish, risklarni baholash kabi amaliy bilimlarni real loyihalarda qo'llashga yo'naltirilgan mashg'ulotlar.

c) Xalqaro sertifikatlarga ega mutaxassislar sonini oshirish

- CFA (Chartered Financial Analyst),
- ACCA (Association of Chartered Certified Accountants),
- CPA (Certified Public Accountant),
- IFRS Certificate (Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari bo'yicha) kabi xalqaro darajadagi sertifikatlarga ega kadrlar tayyorlash.

d) Ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash

- Oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda moliyaviy boshqaruv sohasida ilmiy izlanishlar olib borish;
- Korxonalar darajasida ichki tadqiqot guruhlarini shakllantirish orqali innovatsion yondashuvlarni rivojlantirish.

2. Xalqaro standartlar asosida takomillashtirish takliflari

a) IFRS (International Financial Reporting Standards) asosida hisobot yuritish

- Moliyaviy menejment hisobotlarini xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida tayyorlash;
- Bu orqali korxona shaffofligi va investorlar bilan ishonchli aloqalar o'rnatilishi mumkin.

b) Korxona moliyaviy boshqaruv tizimlarini ISO standartlariga moslashtirish

- ISO 9001 – sifat menejmenti;
- ISO 31000 – xavflarni boshqarish;
- ISO 22301 – biznesning uzluksizligi;
- Ushbu standartlar asosida ichki nazorat, audit va qaror qabul qilish tizimlarini takomillashtirish.

c) Xalqaro konsalting kompaniyalari bilan hamkorlik

- Deloitte, EY, PwC, KPMG kabi kompaniyalar bilan hamkorlikda:
 - Ichki audit tizimini baholash,
 - Moliyaviy strategiya ishlab chiqish,
 - Trening va malaka oshirish dasturlarini joriy etish.

d) Axborot texnologiyalari bilan integratsiyalashgan yechimlar

- ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari orqali moliyaviy menejmentni raqamlashtirish;
- Xalqaro kompaniyalarning tajribasidan foydalangan holda moliyaviy oqimlarni real vaqt rejimida monitoring qilish.

Korxonani global iqtisodiy makonga integratsiya qilish imkonini beradi. Shu sababli, uzluksiz o'qitish, xalqaro malaka sertifikatlarini joriy etish, texnologiyalarni integratsiyalash va nazorat tizimlarini takomillashtirish har bir zamonaviy korxona uchun strategik ustuvor yo'nalish bo'lib qoladi.

Ushbu maqolada moliyaviy nazoratni amalga oshirishning zarurligi va uning xususiyatlari nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil uslubida o'rganildi. Shuningdek, moliyaviy nazoratning maqsadi va oldiga qo'yilgan vazifalar tizimli yondashuv asosida taqdim etildi. Tadqiqot natijasida moliyaviy nazorat mexanizmini yaxshilash va takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Natijalar va tahlil. Tadqiqot natijalari korxonalarda moliyaviy menejmentni takomillashtirish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va moliyaviy oqimlarni samarali boshqarishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. Korxona moliyaviy menejmentining samarali tashkil etilishi uning barqaror rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Moliyaviy oqimlarni to'g'ri boshqarish korxonaning iqtisodiy mustahkamligini ta'minlaydi va moliyaviy tavakkalchiliklarni minimallashtirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Бригхэм Е.Ф., Эрхардт М.К. Финансовый менеджмент. – СПб: Питер, 2017. – 832
2. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. – London: W. Strahan and T. Cadell, 1776.
3. Weston J.F., Brigham E.F. Essentials of Managerial Finance. – Dryden Press, 1985.
4. Valiyevna U. G. O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2024. – T. 4. – №. 01. – C. 101-106.

KORXONADA MOLİYAVIY TAHLIL ASOSIDA BANKROTLIK XAVFINI BASHORAT QILISH: USULLAR VA YONDASHUVLAR

Usmanova Gulida Valiyevna

Namangan davlat universiteti

Menejment kafedrası o'qituvchisi

Email: bibisoraozodbek@gmail.com

Kurvanov Dilshodbek To'ychiyevich

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotasiya. Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarining moliyaviy barqarorligini saqlash dolzarb masalaga aylangan. Ushbu masalani hal qilish va moliyaviy barqarorlikka erishish hamda bankrotlik holatiga tushub qolmasligi uchun korxona turli moliyaviy tahlillar orqali bankrotlik xavfini erta aniqlash va unga qarshi chora-tadbirlarni ko'rish uchun moliyaviy tahlil usullarini chuqur o'rganish zarurdir. Ushbu maqola korxonalarda bankrotlik xavfini bashorat qilishda qo'llaniladigan asosiy moliyaviy tahlil usullarini tahlil qilishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: bankrotlik, global iqtisodiy beqarorlik, inflyatsiya, moliyaviy tahlil, likvidlik tahlili, rentabellik, qarzdorlik, pul oqimi, foyda-zarar dinamikasi, balans, foyda, moliyaviy beqarorlik, bozor muhiti.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyati ko'plab tashqi va ichki omillar ta'sirida shakllanadi. Bunday sharoitda moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va bankrotlik xavfini boshqarish har qanday xo'jalik yurituvchi sub'ekt uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Korxonaning moliyaviy ahvolini kompleks tahlil qilish va bankrotlik ehtimolini oldindan aniqlash, uning uzoq muddatli rivojlanish istiqbolini belgilashda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, moliyaviy tahlil asosida bankrotlik xavfini bashorat qilish usullari va yondashuvlarini o'rganish zamonaviy iqtisodiyot sharoitida alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Bankrotlik xavfini erta aniqlash va unga qarshi profilaktik choralar ko'rish imkonini beruvchi metodikalar nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlarga, balki tashqi

iqtisodiy muhit, menejment sifatini baholash, bozor kon'yunkturasi kabi omillarni ham hisobga oladigan kompleks yondashuvni talab etadi.

Ushbu maqolada korxonalar moliyaviy tahlili asosida bankrotlik xavfini baholashning nazariy asoslari, metodologik yondashuvlari va amaliy uslublari har tomonlama o'rganiladi. Shuningdek, turli tahlil modellari taqqoslab tahlil qilinadi va ularning afzalliklari hamda cheklovlari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy sub'ektlar faoliyatini barqarorlashtirish, moliyaviy risklarni boshqarish va bankrotlik xavfini minimallashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Mahalliy va jahon iqtisodiy fanlarida ushbu mavzu bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud. Aslida, turli xil prinsiplar va usullar asosida qurilgan moliyaviy nochorlikni bashorat qilishni baholash uchun ko'plab modellar qo'llaniladi. Misol uchun, Altman modeli bankrotlikni bashorat qilishda eng mashhur bo'ldi [4]. Ushbu model diskriminant tahlildan foydalanadi. Beaver modelida moliyaviy koeffitsiyentlar nisbati tahlilidan foydalaniladi [5]. Fulmer modeli keng tarqaldi va Springate modeli nazariya nuqtai nazaridan unga juda o'xshash [6].

Ushbu sohada ilmiy ishlarga ega bo'lgan rus iqtisodchilari: Zaitseva O. P. va olti faktorli matematik model (bu yondashuv multiplikativ diskriminant tahlil usullariga asoslangan). A.V. Postyushkovning reyting modeli kompaniya faoliyatini moliyaviy monitoring qilishning kuchli va samarali vositasidir. Sheremet A.D. va uning moliyaviy holatini qiyosiy baholash. Kondakov N.P.-kompaniyaning balans tuzilishi va to'lov qobiliyatini baholash modeli. Ushbu model balans tuzilishini va to'lov qobiliyatini ikkita ko'rsatkichning standartlashtirilgan qiymatlari asosida baholaydi: joriy likvidlik koeffitsiyenti va joriy aktivlarning o'z manbalari bilan ta'minlanish koeffitsiyenti. Belikov-Davydov modeli (korxonaning bankrotlik xavfini aniqlash metodologiyasi). Haydarshina G.A. va uning o'n bir faktorli logit modeli-bankrotlik xavfi yehtimolini baholash uchun model, shuningdek Filobokova L.Yu., Lvova N.A., A.V. Kolishkin, Ye.V. Gilenko, S.E. Dovjenko, S.A. Jilkin, S.E. Choye, Ye.V. Negashev, Ya.D. Vishnyakov, A.V. Kolosov, V.L. Shemyakin va hokazo.

Tadqiqotda quyidagi asosiy moliyaviy tahlil usullari qo'llanildi: likvidlik tahlili, rentabellik, qarzdorlik, pul oqimi va foyda-zarar dinamikasi. Shuningdek, korxonaning reytingini baholovchi scoring usullari ham tahlil qilindi. Metodik yondashuv sifatida korxonaning balans, foyda va zarar hisobotlari, pul oqimlari va boshqa moliyaviy hujjatlari tahlil qilindi. Tashqi va ichki omillar, jumladan, siyosiy barqarorlik, boshqaruv sifati, iqtisodiy muhit ham hisobga olindi.

Moliyaviy menejment nuqtai nazaridan bankrotlik ssenariylarini bashorat qilish va kompaniyani takomillashtirishning samarali usullari eng katta qiziqish uyg'otadi. Bozor sharoitidagi doimiy o'zgarishlar moliyaviy menejment va menejmentdan bozorning hozirgi holati va kompaniyaning ichki iqlimiga muvofiq tashkilotning samarali ishlashi uchun muvozanatli, ko'rib chiqilgan qarorlarni qabul qilishni talab qiladi. Korxonaning iqtisodiy tarkibiy qismining murakkabligi boshqaruv xodimlari oldiga noto'g'ri vazifalar qo'yilganligidadir. Cheklangan moliyaviy resurslar sharoitida harakat qilish, texnologik bazani takomillashtirish va

malakali marketing siyosatini olib borish kerak. Salbiy o'zgarishlarni quyidagicha kuzatish mumkin:

1. Ishlab chiqarish vositalari narxining keskin oshishi.
2. Mahsulotlarga talabning pasayishi.
3. Tashkilot faoliyati doirasini tartibga soluvchi qonunchilikdagi o'zgarishlar.

Kompaniya egasi kompaniya oldiga to'g'ri maqsad va vazifalarni qo'yishi, qo'shimcha investitsiyalarni izlashi, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishi va o'z kompaniyasining kuchli tomonlarini topishi va ko'lamini kengaytirishi kerak.

Hozirgi bozor sharoitida kompaniyalar faoliyati doimiy ravishda rivojlanib, o'zini o'zi moliyalashtirishi kerak. Asosiy maqsad foyda olishdir va yo'qotishlar allaqachon moliyaviy xavflarning namoyon bo'lishining jiddiy belgisidir va moliyaviy oqimlarni boshqarish uchun tanlangan strategiya so'roq qilinmoqda. Bundan kelib chiqadiki, xavflarni prognoz qilishning dastlabki bosqichlaridan biri bu korxonaning moliyaviy hisobotlarini o'rganishdir. Kompaniyaning to'lovga layoqatsizligini ko'rsatadigan dastlabki belgilarning xususiyatlari quyidagi omillardir:

1. Buxgalteriya hujjatlarini taqdim yetishni kechiktirish.
2. Aktivlar qiymatining pasayishi.
3. Debitorlik qarzlarning aktivlardagi ulushining ko'payishi, shuningdek kreditorlik qarzlarning ko'payishi.
4. Moddiy zaxiralarning ko'payishi.
5. Likvid aktivlarni kamaytirish.
6. Savdo hajmining pasayishi.

Tashkilotning moliyaviy nochorligi uchun zarur shartlar ko'p o'lchovli xarakterga ega. Qabul qilingan har bir qaror muhim, kundalik noto'g'ri qarorlar jami salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bankrotlikni bir necha yil ichida taxmin qilish mumkin. Kapital aylanmasining pastligi va eng likvid aktivlarning bitta aylanmasining yuqori davomiyligi; nuanslarni hisobga olmagan holda va moliyaviy barqarorlikni prognoz qilmasdan yangi bozorlarga kirish; pul oqimlarini boshqarishga mantiqsiz yondashuvlar; likvidsizlarning mavjudligi tashkilotning moliyaviy to'lovga qodir emasligi uchun asosiy ichki shartlardir. Tashqi shartlarga quyidagilar kiradi: iqtisodiyotning inqiroz holati; inflyatsiya; siyosiy va iqtisodiy beqarorlik va boshqalar.

Iqtisodiy adabiyotlarda to'lov qobiliyatini aniqlashga yondashuv mavjud bo'lib, u kompaniyaning to'lov vositalari va majburiyatlari nisbatida ifodalanadi. "To'lov qobiliyati shuni anglatadiki, kompaniya zudlik bilan to'lashni talab qiladigan kreditorlik qarzlarni to'lash uchun yetarli pul va pul ekvivalentlariga ega bo'lishi darkor. Shunday qilib, to'lov qobiliyatining asosiy belgilari:

- a) joriy hisobda yetarli mablag' mavjudligi;
- b) muddati o'tgan kreditorlik qarzlarning yo'qligi.

Bankrotlik odatda moliyaviy hisobotlarda "kasal" unsurlar borligi bilan dalolat beradi ("zararlar", "vaqtida to'lanmagan kreditlar va qarzlar", "muddati o'tgan debitorlik va kreditorlik qarzlari", "muddati o'tgan chiqarilgan veksellar").

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, faqat moliyaviy ko'rsatkichlar emas, balki boshqaruv sifati, bozor muhiti, davlat siyosati kabi omillar ham bankrotlik xavfini

belgilaydi. Shuningdek, korxona moliyaviy ko'rsatkichlari asosida to'g'ri strategik qarorlar qabul qilsa, bu bankrotlik xavfini kamaytiradi. Ichki tahlilni doimiy ravishda olib borish va tashqi omillarni monitoring qilish korxonaning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi. Moliyaviy nazorat va hisobotlarning shaffof yuritilishi ham muhim ahamiyatga ega.

Moliyaviy tahlil — korxonaning bankrotlik xavfini baholashda asosiy vositalardan biridir. Korxonaning hozirgi va istiqboldagi moliyaviy ahvolini baholash orqali moliyaviy barqarorlikni saqlab qolish, risklarni kamaytirish va samarali strategiyalar ishlab chiqish mumkin. Maqolada ko'rib chiqilgan tahlil usullari korxonaga erta ogohlantirish va tezkor chora-tadbirlarni belgilash imkonini beradi. Kelgusida empirik tadqiqotlar asosida aniq ko'rsatkichlar bilan boyitilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish rejalashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. (2003). Bankrotlik to'g'risidagi Qonun. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashriyoti.
2. Ross, S. A., Westerfield, R., & Jordan, B. D. (2018). Fundamentals of Corporate Finance (12th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
3. Xodiev, B. Yu. (2019). Moliyaviy menejment. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
4. Altman, E. I. (1968). Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. The Journal of Finance, 23(4), 589–609. <https://doi.org/10.2307/2326758>
5. Davlat statistika qo'mitasi rasmiy veb-sayti: www.stat.uz (<https://www.stat.uz/>) (Murojaat qilingan sana: 25-aprel, 2025).
6. O'zbekiston Respublikasi huquqiy axborot portali: www.lex.uz (<https://www.lex.uz/>) (Murojaat qilingan sana: 25-aprel, 2025).
7. Valiyevna U. G. O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2024. – T. 4. – №. 01. – C. 101-106.

KORPORATIV MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH VA UNI BOSHQARISH USULLARI

Ubaydullayeva Nozima Abbos qizi

Namangan davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

ubaydullayevanozima31@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Korporativ madaniyat nima ekanligi, korporativ madaniyatning korxona boshqaruvi va istiqbolidagi ahamiyati, zamonaviy korporatsiyalardagi o'rni, korporativ madaniyatni shakllantirish uchun rahbardan talab qilinuvchi vazifalar hamda uni boshqarish usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Korporativ madaniyat, korporatsiya, raqobat, feedback, Google, Apple, Amazon, qadriyat, salohiyat.

Korporativ madaniyat tashkilotning ichki muhitini belgilovchi va uning umumiy faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillardandir. U xodimlarning ishga bo'lgan munosabatini, o'zaro muloqotini, ijtimoiy va kasbiy qadriyatlarini, ish jarayonidagi axloqiy me'yorlarga munosabatini belgilaydi. Bunday madaniyatning shakllanishi tasodifiy emas, u uzoq vaqt davomida tashkilot ichida rivojlanadigan, rahbariyatning qadriyatlari, tashkilotning tarixi, xodimlarning o'zaro munosabati, ichki kommunikatsiyalar va tashkiliy siyosatlar asosida qaror topadigan jarayondir. Korporativ madaniyat tashkilotning maqsadlari bilan uyg'unlikda rivojlanadi va unga mos tarzda xodimlar faoliyatining har bir bosqichida o'z aksini topadi. Tashkilotda mavjud madaniyat har bir yangi ishchini o'ziga xos tarzda "qabul qiladi", ya'ni ularning qadriyatlari, qaror qabul qilishdagi yondashuvlari va mijozlar bilan ishlashdagi uslublarini belgilaydi.

Zamonaviy korporatsiyalarda bu madaniyat raqobatbardoshlik, barqarorlik va jamoaviy uyg'unlikni ta'minlash vositasi sifatida ko'rilmogda. Masalan, kuchli ichki madaniyatga ega bo'lgan kompaniyalar o'z xodimlari o'rtasida yuqori darajadagi sodiqlik, motivatsiya va professionallikni shakllantira oladi. Shuningdek, bunday kompaniyalar ko'pincha bozor sharoitlaridagi keskin o'zgarishlarga moslasha olish qobiliyatiga ega bo'ladi. Korporativ madaniyatning boshqarilishi esa tashkilotning strategik rivojlanishi bilan bevosita bog'liqdir. Tashkilotning boshqaruv darajalarida qarorlar qanday qabul qilinishi, xodimlarning tashabbusiga qanday munosabat bildirilishi, muvaffaqiyat va xatolar qanday qabul qilinishi ham korporativ madaniyat doirasida shakllanadi.

Rivojlangan davlatlarda faoliyat yuritayotgan yirik kompaniyalar, jumladan, Google, Apple, Amazon kabi korporatsiyalar o'z madaniyatini tashkilot strategiyasining markaziga aylantirgan. Bu kompaniyalar ichki muhitda ochiqlik, ishonch, kreativlik va innovatsiyaga intilishni rag'batlantiradi. Bu esa nafaqat ichki jarayonlarda, balki tashqi mijozlar bilan aloqalarda ham sezilarli ustunliklarni yaratadi. Korporativ madaniyat kompaniya brendining ajralmas qismiga aylanadi. Bu madaniyat mijozlar bilan bo'ladigan muloqotda, mahsulot sifati va xizmat ko'rsatish darajasida ham o'z aksini topadi. Shu bois, zamonaviy boshqaruv nazariyalarida korporativ madaniyatni shakllantirish va uni puxta boshqarish strategik muhim yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi.

Korxona ichida kuchli va ijobiy madaniyatni shakllantirish uchun rahbariyat birinchi navbatda o'zi namunali bo'lishi, o'z xatti-harakatlari orqali kompaniya qadriyatlarini kundalik ishda amalda namoyish qilishi zarur. Tashkilotda xodimlarning fikrini qadrlash, ochiq kommunikatsiyalarni yo'lga qo'yish, o'zaro hurmat va ishonch asosida munosabatlar o'rnatish orqali ichki madaniyat mustahkamlanadi. Har bir xodim o'z ishining umumiy missiyaga qo'shgan hissasini anglaganida, korporativ madaniyat avtomatik tarzda kuchayadi. Shu sababli kompaniyalar o'z ichki axborot siyosatini ham ijobiy ruhda olib borishga harakat

qiladi. Doimiy feedback (fikr-mulohaza) jarayonlari, motivatsion dasturlar, tan olish va mukofotlash tizimlari orqali madaniyat yanada boyitiladi.

Shuningdek, xodimlarning kasbiy rivojlanishi, ularning shaxsiy salohiyatini ochish, o'qitish va malaka oshirish dasturlari ham korporativ muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kompaniyaning mehnat muhiti, ofis dizayni, dam olish hududlari, xodimlar salomatligiga bo'lgan e'tibor — bularning barchasi umumiy madaniyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Tashkilot ichida sog'lom muhit shakllansa, xodimlar o'zlarini qadrlangandek his qilsa, ularning ishga bo'lgan ishtiyoqi va sodiqligi oshadi. Shu tariqa, tashkilot ijtimoiy mas'uliyatni ham o'z zimmasiga olgan, ijobiy brendga ega kuchli markazga aylanadi. Bunday madaniyat esa nafaqat ichki bozor, balki xalqaro maydonda ham muvaffaqiyatga erishish imkonini yaratadi.

Tashkilotda korporativ madaniyatni rivojlantirishning bir necha usullari mavjud:

1. Xodimlar bilan ochiq muloqot.
2. O'zgarishlarga tayyorlik.
3. Madaniyatni rag'batlantiruvchi tizimlar.
4. Rahbarlarning namuna bo'lishi.

5. Motivatsiya va qo'llab-quvvatlash tizimi. Bu kabi tadbirlar xodimlar va rahbar o'rtasidagi munosabatlarni iliqlashtiradi, shuningdek xodimlarda o'z rahbarlariga bo'lgan ishonch va sadoqatni yuksalishiga kata sabab bo'ladi. Shuningdek, madaniyatni faqat yuqoridan pastga emas, balki pastdan yuqoriga yo'nalishda ham shakllantirish muhim. Xodimlarning takliflari, fikrlari va g'oyalari e'tiborga olinishi ularni korxonaga kerakli inson ekanliklarini his qilishlariga olib keladi, bu esa ishdagi samaradorlikni bir necha barobarga oshiradi.

Tashkilotning har bir bo'limida korporativ qadriyatlar bir xil darajada namoyon bo'lishi kerak. Shu bois rahbariyat kompaniya ichida madaniyatni har bir darajada tushuntirish va tarbiyalashga e'tibor qaratadi. Har yili ichki seminarlar, master-klasslar, jamoaviy loyihalar orqali bu qadriyatlar mustahkamlanadi. Xodimlar o'rtasida ko'ngilli faoliyatni rivojlantirish, jamoaviy sport va madaniy tadbirlar tashkil etish orqali ichki uyg'unlikni kuchaytirish mumkin. Bu orqali tashkilot o'zining barqaror, bir-birini qo'llab-quvvatlovchi, sog'lom ichki muhitga ega jamoa ekanligini isbotlaydi.

Xulosa qilib aytganda, korporativ madaniyat tashkilotning yuragi hisoblanadi. U nafaqat mehnat samaradorligiga, balki tashkilotning tashqi obro'siga, bozor mavqeiga, mijozlar va sheriklar bilan aloqalariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli uni shakllantirish, doimiy ravishda rivojlantirish va uni ongli ravishda boshqarish tashkilotning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlovchi eng muhim omillardan biridir. Har qanday zamonaviy kompaniya o'zining strategik rejalarida aynan korporativ madaniyatni asosiy ustunlik manbai sifatida ko'ra olgan taqdirdagina haqiqiy muvaffaqiyat sari odimlay oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, I. A. (2015). Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.

2. Xodjakulov, X. T., & Po'latov, Q. I. (2021). Boshqaruv psixologiyasi. – Toshkent: “Innovatsiya” nashriyoti.
3. Abdurahmonov, Q.X. (2019). Tashkilot nazariyasi: menejment asoslari. – Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti.
4. Vahobov, A. V., G'ulomov, S. S., & Qurbonov, Sh. R. (2020). Menejment asoslari. – Toshkent: “IQTISOD-MOLIYA” nashriyoti.
5. Mamajonov, A. M. (2021). Ijtimoiy psixologiya va korporativ madaniyat. – Farg'ona: “Farg'ona politexnika instituti” nashriyoti.
6. Xojayev, N. X., & Abdukarimov, A. S. (2020). Ishbilarmonlik madaniyati va etikasi. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”.
7. Turaev, T. M., & Kadirov, B. A. (2018). Tashkiliy madaniyat va rahbarlik psixologiyasi. – Namangan: “NamDU” nashriyoti.
8. www.businessnews.uz – Korporativ madaniyat va rahbarlik yondashuvlari bo'yicha maqolalar. URL: <https://www.businessnews.uz>
9. www.economics.uz – O'zbekiston iqtisodiyotidagi boshqaruv madaniyati, innovatsiyalar va korporativ rivojlanish bo'yicha ilmiy maqolalar. URL: <https://www.economics.uz>
10. www.menejment.uz – Menejment asoslari va korporativ madaniyatning ahamiyati haqidagi tavsiyalar. URL: <https://www.menejment.uz>
11. www.researchgate.net – Xalqaro tadqiqotlar va maqolalar: korporativ madaniyatni shakllantirish va uni boshqarish usullari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar. URL: <https://www.researchgate.net>
12. www.sciencedirect.com – Korporativ madaniyat va tashkilotlar boshqaruvining zamonaviy usullari haqidagi ilmiy maqolalar. URL: <https://www.sciencedirect.com>

XALQARO BIZNESDA MADANIY FARQLAR VA BOSHQARUV STRATEGIYALARI

Ubaydullayeva Nozima Abbas qizi

Namangan davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

ubaydullayevanozima31@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada, bugungi kunda xalqaro biznes madaniyati qanday holatda ekanligi, xalqaro miqyosdagi kompaniyalar uchun madaniyat aslida nima ekanligi, madaniy moslashuv, madaniyat o'lchovlari, madaniy intellekt, xalqaro madaniyatni yaxshi yo'lga qo'yishning ijobiy jihatlari hamda HR siyosati bilan bog'liq jihatlari haqida fikr yutirilgan.

Kalit soz'lar: Xalqaro biznes madaniyati, madaniy moslashuv, madaniy intellekt, vaqt, kollektivizm, madaniyat o'lchovlari.

Globalizatsiya jarayonlari ta'sirida xalqaro biznes amaliyoti tobora murakkablashib, ko'p qatlamli va madaniy jihatdan xilma-xil tus olmoqda. Bugungi kunda kompaniyalar nafaqat o'z mamlakati hududida, balki turli til, madaniyat, e'tiqod va qadriyatlarga ega mintaqalarda faoliyat yuritishga intilmoqda. Bunday sharoitda madaniy farqlarni anglay olish, ularga moslashish va ular bilan to'g'ri ishlay olish qobiliyati xalqaro menejmentning ajralmas va strategik muhim komponentiga aylanmoqda. Mazkur maqola aynan shu masalalarni yoritadi, ya'ni turli madaniy kontekstlarda samarali boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish va qo'llashning nazariy hamda amaliy jihatlari tahlil qilinadi.

Xalqaro miqyosda faoliyat yuritayotgan kompaniyalar uchun madaniyat faqat tashqi belgilar - kiyinish uslubi, salomlashish odoblari yoki milliy oshxona farqlari bilan chegaralanmaydi. Madaniyat deganda, odamlarga xos bo'lgan chuqur ijtimoiy mexanizmlar - muloqot uslubi, vaqtga munosabat, hokimiyat ierarxiyasini qabul qilish, qaror qabul qilish mexanizmlari, hamkorlik va raqobatga yondashuv tushuniladi. Ushbu omillarni hisobga olmaslik nafaqat moliyaviy yo'qotishlarga, balki kompaniya brendi obro'siga putur yetkazish, ichki ziddiyatlar, kadrlar almashinuvi va sheriklik munosabatlarining uzilishi kabi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Xalqaro boshqaruvdagi eng muhim masalalardan biri - bu madaniy moslashuvdir. Har bir mamlakat o'ziga xos qadriyatlar tizimiga ega bo'lib, boshqaruv uslublari ham aynan shu qadriyatlarga mos ravishda shakllantirilishi lozim. Masalan, kollektivizm kuchli bo'lgan Yaponiya singari jamiyatlarda qarorlar ko'pincha jamoaviy maslahatlashuv asosida qabul qilinadi. Aksincha, AQSh yoki Germaniya kabi individualistik madaniyatlarda shaxsiy tashabbus va mustaqil qaror qabul qilish yuqori baholanadi. Shuning uchun ham xalqaro kompaniya menejerlari o'z faoliyatini olib borayotgan har bir madaniy muhitga moslashuvchan boshqaruv yondashuvlarini qo'llay olishi talab etiladi.

Madaniy farqlarni chuqur tahlil qilishda Geert Hofstede tomonidan taklif etilgan madaniyat o'lchovlari modeli keng qo'llaniladi. Unga ko'ra, madaniyatlar quyidagi olti asosiy mezon asosida farqlanadi: hokimiyat masofasi (power distance), individuallik va kollektivizm, erkaklik va ayollik qadriyatlari, noaniqlikdan qochish darajasi, uzoq muddatga yo'naltirilganlik hamda indulgensiya (hissiy ifoda va nazorat darajasi). Mazkur model yordamida kompaniya rahbariyatining turli mamlakatlardagi filiallar o'rtasidagi madaniy tafovutlarni aniq belgilashi va ularga mos strategik boshqaruv uslublarini ishlab chiqishi mumkin bo'ladi.

Mazkur jadvaldan ko'rinib turibdiki, Yaponiya eng yuqori noaniqlikdan qochish ko'rsatkichiga ega mamlakatlardan biri bo'lib, ushbu ko'rsatkich 92 ballni tashkil etadi. Bu esa, ushbu jamiyatda har qanday ish faoliyati ehtiyotkorlik, protsessual tartib va qat'iy reglamentlar asosida olib borilishini bildiradi. Aksincha, AQShda individuallik darajasi nihoyatda yuqori (91 ball) bo'lib, bu yurt ishbilarmonlik muhitida shaxsiy tashabbus, mustaqillik va tezkor qaror qabul qilishni ustuvor deb biladi. Shu sababli, xalqaro kompaniyalar turli bozorlarda faoliyat olib borar ekan, o'z biznes strategiyalarini mahalliy madaniy kontekstga moslashtirishi zarur.

Hofstede modeli bo'yicha ayrim mamlakatlarning madaniy o'lchovlari

Davlat	Quvvat masofasi	Indivuduallik	Noaniqlikdan qochish	Maskulinlik (raqobatga yo'naltirilganlik)	Uzoq muddatlilik
Yaponiya	54	46	92	95	88
AQSh	40	91	46	62	26
Germaniya	35	67	65	66	83
Hindiston	77	48	40	56	61
Braziliya	69	38	76	49	44

Xalqaro kompaniyalar uchun muvaffaqiyat omillaridan biri – bu madaniy intellektga ega bo'lgan kadrlar salohiyatini shakllantirish va rivojlantirishdir. Madaniy intellekt deganda, boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish, ularning qadriyatlarini anglay olish, kontekstni to'g'ri talqin qilish, empatiya ko'rsatish va moslashuvchanlik qobiliyati tushuniladi. Bu faqat til bilimi emas, balki global fikrlash va madaniyatlararo sezgirlikni ham o'z ichiga oladi. Xalqaro biznesda yuqori madaniy intellektga ega bo'lgan menejerlar va xodimlar muhim strategik ustunlikka erishadi.

Amaliyotda madaniy tafovutlar turli holatlarda yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, yapon menejerlari xodimlar bilan ochiq va tanqidiy fikr almashishni istamasligi mumkin, chunki bu ularning madaniyatida noqulay holat sifatida qabul qilinadi. Aksincha, G'arb davlatlarida tanqid va ochiq fikr almashish konstruktiv rivojlanish belgisi hisoblanadi. Shu sababli xalqaro korxonalar o'z xodimlariga madaniyatlararo farqlarni hisobga olgan holda kommunikatsiya vositalarini tanlash va muomala uslubini moslashtirishni o'rgatishi lozim.

Yana bir misol sifatida vaqtga bo'lgan munosabatni keltirish mumkin. Germaniyada vaqtni qat'iy rejalashtirish va unga rioya qilish muhim axloqiy me'yor sanaladi, ish uchrashuvlariga kechikish esa hurmatsizlik sifatida baholanadi. Bunga qarama-qarshi ravishda, Lotin Amerikasi yoki Yaqin Sharq davlatlarida esa vaqtga nisbatan yanada moslashuvchan yondashuv mavjud bo'lib, bu mintaqalarda shaxsiy munosabatlar va ijtimoiy aloqa rasmiy jadvaldan ustun qo'yiladi. Shu boisdan, xalqaro kompaniyalar vaqtni boshqarish strategiyalarini ham har bir mintaqaviy madaniyatga moslashtirgan holda amalga oshirishi zarur.

Bundan tashqari, xalqaro kompaniyalar o'zlarining inson resurslarini boshqarish siyosatini ham madaniy jihatdan moslashuvchan asosda shakllantirishi kerak. Reklama, brending, mijozlar bilan aloqa, xizmat ko'rsatish madaniyati kabi barcha elementlar tegishli madaniyat kontekstini hisobga olgan holda qurilishi lozim. Masalan, musulmon aholisi ustun bo'lgan mamlakatlarda reklama materiallari axloqiy me'yorlarga zid bo'lmasligi kerak. Aks holda, kompaniya ijtimoiy tanqidga uchrashi, obro'siga putur yetishi yoki iste'molchilarni yo'qotishi mumkin.

Xalqaro biznes amaliyotida madaniy farqlarni to'g'ri boshqarish kompaniyalar uchun nafaqat xavf va xatarlardan saqlanish imkonini beradi, balki innovatsion yondashuvlar, muqobil strategiyalar va ijodiy sinergiya orqali ustunlikka erishish imkoniyatlarini ham taqdim etadi. Turli madaniy muhitlarda shakllangan jamoalar

murakkab masalalarga yechim topishda ko'pincha an'anaviy yondashuvlarga nisbatan samaraliroq bo'lishi mumkin. Bu esa, madaniy tafovutlarni chuqur tahlil qilgan va ularga hurmat asosida yondashgan kompaniyalarning global raqobatda ustunlikka ega bo'lishiga xizmat qiladi. Dunyodagi yetakchi transmilliy korporatsiyalarning faoliyati bu jarayonni amaliy jihatdan tasdiqlaydi. Masalan, McDonald's o'zining madaniy moslashuv strategiyasi orqali har bir mintaqaviy bozorda iste'molchilarning qadriyatlarini hisobga olib, mos mahsulotlar ishlab chiqmoqda. Hindistonda diniy sabablarga ko'ra mol va cho'chqa go'shti iste'mol qilinmasligi bois menyuga faqat tovuqli va vegetarian mahsulotlar, jumladan McAlloo Tikki kabi maxsus burgerlar kiritilgan. Yaponiyada esa, mahalliy taom madaniyatini hisobga olib, sushi-burgerlar va qora loviyal shirinliklar taklif etiladi. Bu yondashuv kompaniyaning madaniy muhitni hurmat qilgan holda global bozorda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish strategiyasidan dalolat beradi.

Xalqaro muzokaralar jarayonida ham madaniy tafovutlar muhim rol o'ynaydi. Masalan, AQShda muzokaralar to'g'ridan-to'g'ri va ochiq muloqot asosida olib boriladi, tomonlar o'z manfaatlarini aniq va ravshan ifoda etadi. Bunga qarama-qarshi tarzda, Xitoyda yuqori kontekstli madaniyat hukmron bo'lib, bunda so'z ortidagi ma'no, tana tili va ijtimoiy signallar muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday muhitda xitoyliklar ochiq rad etish o'rniga bilvosita fikr bildiradilar. Agar xorijiy muzokarachilar ushbu madaniy nozikliklarni tushunmasa, muzokaralar samaradorligi pasayishi, hattoki to'xtab qolishi ham mumkin. Bunday tafovutlarni oldindan aniqlash va ularni hisobga olish xalqaro kompaniyalar uchun strategik ustunlikni belgilovchi omilga aylanadi.

Ushbu yondashuv asosida xalqaro biznesda samarali faoliyat yuritish uchun bir qator strategik choralarni ishlab chiqish muhimdir. Jumladan, har bir yangi bozorga kirishdan oldin keng qamrovli madaniy tahlil (madaniy audit) o'tkazish, mahalliy mutaxassislar va madaniyat vositachilaridan foydalanish, xodimlarga madaniyatlararo kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan treninglar tashkil etish, reklama, mahsulot va xizmat dizaynini mahalliy qadriyatlar asosida ishlab chiqish, shuningdek, kompaniya miqyosida umumiy qadriyatlar bilan birga har bir hududga xos alohida madaniy yondashuvlarni joriy etish zarur.

Quyidagi tavsiyalar xalqaro menejmentda madaniy tafovutlarga asoslangan strategik moslashuv mexanizmlarini ko'rsatadi:

2-jadval

Madaniy farqlarni hisobga olgan xalqaro menejment bo'yicha tavsiyalar

Madaniy xususiyat	Moslashuv strategiyasi
Yuqori quvvat masofasi	Qarorlarni markazlashtirish, rahbarga nisbatan hurmatli munosabat
Individuallik	Shaxsiy tashabbus va mustaqil qarorlarni rag'batlantirish
Kollektivizm	Guruh yutuqlari va jamoaviy faoliyatni targ'ib qilish
Yuqori noaniqlikdan qochish	Aniq qoidalar, batafsil rejalashtirish
Past kontekstli madaniyat	Rasmiy, aniq va bevosita muloqot uslublari
Yuqori kontekstli madaniyat	Bilvosita ifoda, tana tili va kontekstual signalarga e'tibor berish

Xulosa qilib aytganda, xalqaro biznesda madaniy tafovutlarni chuqur anglash va ularni strategik boshqaruvga integratsiya qilish zamonaviy menejmentning ajralmas tarkibiy qismidir. Madaniy xususiyatlarni e'tiborga olmagan istalgan kompaniya global bozorda muvaffaqiyatli raqobatlasha olmaydi. Aksincha, madaniyatni to'g'ri talqin qilgan va unga asoslangan boshqaruv modeli kompaniyaning nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlariga, balki ichki ish muhiti, iste'molchilar ehtiyojlarini qondirish sifati va xalqaro obro'siga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, har bir xalqaro biznes vakili madaniy sezgirlik, intellektual moslashuvchanlik va strategik fikrlash kabi kompetensiyalarni rivojlantirishi zarur. Xalqaro maydonda madaniy tafovutlar muammo emas, balki katta imkoniyat sifatida qaralishi lozim. Har bir kompaniya iqtisodiy natijalargina emas, balki insoniy, madaniy va ijtimoiy tafovutlarni ham inobatga olib, inklyuziv va uyg'un tizim yaratishga intilishi kerak. Ana shundagina, barqaror taraqqiyot, uzoq muddatli hamkorlik va madaniyatlararo hurmatga asoslangan ishbilarmonlik muhiti shakllanishi mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hofstede, G. (2015). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. McGraw-Hill.
2. Trompenaars, F., & Hampden-Turner, C. (2017). *Riding the Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business*. Nicholas Brealey Publishing.
3. Карпухин, М. Ю. (2019). *Международный менеджмент*. Москва: Юрайт.
4. Миронов, А. Ю. (2020). *Кросс-культурный менеджмент в международном бизнесе*. Санкт-Петербург: Питер.
5. Salimov, B. (2018). *Xalqaro menejment asoslari*. Toshkent: Iqtisodiyot.
6. Saidov, U. (2017). *Xalqaro biznes va tashqi iqtisodiy faoliyat*. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
7. Лебедев, С. Ю. (2016). *Культурные различия и стратегии бизнеса*. Москва: Инфра-М.
8. Bekmurodov, M. (2021). *Biznes boshqaruvining xalqaro tizimi*. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
9. Qodirov, A. (2022). *Global menejment: nazariya va amaliyot*. Toshkent: Iqtisodiyot va Ta'lim.
10. Hofstede Insights. (2024). *Country Comparison: Cultural Dimensions*. URL: <https://www.hofstede-insights.com>
11. Statista. (2024). *Global consumer and cultural statistics*. URL: <https://www.statista.com>
12. ResearchGate. (2024). *International research articles on intercultural management*. URL: <https://www.researchgate.net>
13. Forbes. (2024). *Leadership and global business strategies*. URL: <https://www.forbes.com>
14. Business Insider. (2024). *Global business trends and company case studies*. URL: <https://www.businessinsider.com>

15. McKinsey & Company. (2024). Global strategy insights and cultural adaptation.
URL: <https://www.mckinsey.com>
16. Harvard Business Review. (2024). Cross-cultural communication and leadership.
URL: <https://hbr.org>

ZAMONAVIY BOSHQARUV TIZIMIDA INSON RESUSRLARINI RIVOJLANTIRISH

Komiljon Baykhanov Olimjon o'g'li

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy boshqaruv tizimida inson resurslarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Inson kapitalini rivojlantirish boshqaruv samaradorligini oshirish va tashkilotlarning raqobatbardoshligini ta'minlashdagi asosiy omillardan biri sifatida tahlil etilgan. Tadqiqot doirasida inson resurslarini rivojlantirishning zamonaviy uslub va texnologiyalari chuqur o'rganilib, xalqaro ilg'or tajribalar asosida innovatsion boshqaruv mexanizmlari taklif qilingan. Inson resurslarini rivojlantirishdagi mavjud muammolar tizimli tahlil qilinib, ularni bartaraf etish yuzasidan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy boshqaruv, inson resurslari, inson kapitali, innovatsion boshqaruv, kadrlar salohiyati, boshqaruv samaradorligi, xalqaro tajriba, raqobatbardoshlik.

Zamonaviy boshqaruv tizimida inson resurslarini rivojlantirish mavzusining dolzarbligi globallashtirish jarayonlarining kuchayishi, raqamlashtirishning keng tarqalishi va iqtisodiyotlarning bilimlarga asoslangan modelga o'tishi bilan bog'liq. Jahon bankining so'nggi hisobotlariga ko'ra, iqtisodiy taraqqiyotda inson kapitalining roli an'anaviy moddiy resurslarga nisbatan tobora kuchayib bormoqda. Inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar davlatlar va kompaniyalarning uzoq muddatli iqtisodiy o'sishi va barqaror rivojlanishining asosiy sharti sifatida belgilangan [1].

Jahon Iqtisodiy Forumi tomonidan e'lon qilingan "Inson kapitali indeksi" (Human Capital Index) hisobotida inson resurslarini samarali boshqarish iqtisodiy samaradorlik va raqobatbardoshlikning eng muhim omillaridan biri ekanligi qayd etilgan. Hisobotda qayd etilishicha, inson resurslarining rivojlanish darajasi davlatlar va tashkilotlarning jahon bozoridagi o'rnini belgilaydigan asosiy mezonlardan biridir [2].

O'zbekiston Respublikasida ham inson kapitalini rivojlantirish masalasi davlat siyosatining muhim yo'nalishi sifatida tan olinmoqda. Bu borada qabul qilingan yangi qaror va farmonlar, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 5-oktabrdagi "Inson kapitalini rivojlantirish va zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-227-sonli farmoni, mamlakatda inson resurslarini boshqarishni takomillashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish borasida muhim qadam bo'ldi [3].

Xalqaro tajribalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda inson resurslarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar, sun'iy intellekt va raqamli platformalar keng qo'llanilmoqda. Bu, o'z navbatida, xodimlarning samaradorligini oshirish, ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va mehnat unumdorligini oshirishda samarali vositadir. Yevropa Ittifoqining "Inson resurslarini rivojlantirish strategiyasi – 2025" hujjatida ham aynan raqamlashtirish va innovatsiyalarga urg'u berilgan bo'lib, inson kapitaliga investitsiya kiritish iqtisodiy barqarorlikning asosiy sharti sifatida ta'kidlangan [4].

Shu tariqa, inson resurslarini rivojlantirish zamonaviy boshqaruv tizimlarining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uni rivojlantirish orqali tashkilotlar o'z oldiga qo'ygan strategik maqsadlariga tezroq erisha oladilar.

Namangan viloyati va uning barcha tumanlari misolida inson resurslarini rivojlantirish yo'nalishidagi ko'rsatkichlarning besh yillik dinamikasi chuqur tahlil qilinadi. Mazkur tahlillar viloyat miqyosida inson kapitalining rivojlanish darajasini baholash va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, mavjud tendensiyalar asosida kelgusida amalga oshirilishi lozim bo'lgan strategik tavsiyalar va amaliy choralar ishlab chiqiladi.

1-jadval

Namangan viloyati va uning barcha tumanlarida malaka oshirgan xodimlar sonining dinamikasi (kishi)

Hududlar	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (prognoz)
Namangan shahri	350	410	480	530	590	650
Chust tumani	210	245	290	330	375	420
Pop tumani	190	220	265	310	355	400
Uychi tumani	180	210	255	300	345	390
Kosonsoy tumani	170	200	240	285	330	375
To'raqo'rg'on tum.	200	230	270	320	370	420
Norin tumani	160	190	230	270	310	350
Mingbuloq tumani	150	175	210	245	280	315

Namangan viloyati va uning tumanlarida malaka oshirgan xodimlar sonining 2020-2025 yillar orasidagi dinamikasi sezilarli darajada oshgan. Xususan, Namangan shahri va Chust tumanida bu o'sish sur'atlari ancha yuqori bo'lib, 2025 yilga kelib mos ravishda 650 va 420 kishiga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu tumanlarda iqtisodiy faollikning yuqoriligi va yangi korxonalar ochilishi bilan bog'liq holda malakali kadrlar ehtiyoji ortmoqda. Pop va Uychi tumanlarida ham barqaror rivojlanish kuzatilgan bo'lib, bunda 2025 yilga kelib malaka oshirgan xodimlar soni 400 va 390 kishini tashkil etadi. Kosonsoy, To'raqo'rg'on va Norin tumanlarida ko'rsatkichlar 2020 yilga nisbatan deyarli ikki barobarga ko'paygan. Bu esa viloyatning ushbu tumanlarida ham inson kapitaliga investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha faol siyosat olib borilayotganini ko'rsatmoqda. Mingbuloq tumanida ham oxirgi besh yil ichida o'sish sur'atlari barqaror saqlanmoqda, bu esa tuman iqtisodiyotidagi ijobiy o'zgarishlar bilan bog'liqdir.

Namangan viloyatida bandlik darajasining dinamikasi (%)

Hududlar	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (prognoz)
Namangan shahri	89,0	90,5	91,7	92,8	93,5	94,2
Chust tumani	86,2	87,8	89,0	89,9	90,7	91,5
Pop tumani	85,0	86,5	87,8	88,7	89,5	90,3
Uychi tumani	84,5	85,7	86,9	87,8	88,6	89,4
Kosonsoy tumani	83,7	85,2	86,4	87,3	88,1	88,9
To'raqo'rg'on tum.	84,9	86,3	87,5	88,4	89,2	90,0
Norin tumani	82,8	84,2	85,4	86,3	87,1	88,0
Mingbuloq tumani	82,0	83,5	84,7	85,6	86,4	87,3

Manba: O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, 2025 yil statistikasi.

Namangan viloyatida bandlik darajasi 2020-2025 yillar oralig'ida sezilarli o'sish bilan tavsiflangan. Namangan shahri eng yuqori natijalarga erishib, bandlik darajasi 2020 yilda 89,0 foizdan 2025 yilda 94,2 foizgacha oshgan. Bu esa shahar iqtisodiyotining diversifikatsiyasi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va inson resurslarini boshqarish sohasidagi innovatsiyalar bilan bog'liqdir. Chust va Pop tumanlarida bandlik darajasidagi barqaror o'sish hamda yuqori ko'rsatkichlarga erishish mazkur hududlarda iqtisodiy va sanoat rivojlanishining natijasidir. Ayniqsa, Chust tumanida bu ko'rsatkich 2025 yilga kelib 91,5 foizni tashkil qilishi prognoz qilinmoqda. Uychi, Kosonsoy, To'raqo'rg'on va Norin tumanlarida ham bandlik darajasining o'sish sur'atlari yaxshi natijalarni ko'rsatmoqda, bu esa viloyatning umumiy iqtisodiy siyosati samarali olib borilayotganligidan dalolat beradi. Mingbuloq tumanida ham bandlik darajasi barqaror ravishda oshmoqda, bu esa tuman iqtisodiyotining bosqichma-bosqich rivojlanayotganini ko'rsatmoqda.

Umumiy xulosa qiladigan bo'lsak, Namangan viloyatida inson resurslarini rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan faoliyat yuqori samaradorlikka ega bo'lib, kelajakda bu yo'nalishda yanada yuqori natijalarga erishish imkoniyatlari mavjud.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, inson resurslarini rivojlantirish zamonaviy boshqaruv tizimlarining samaradorligini oshirishda muhim strategik omil sifatida o'zini namoyon qildi. Xususan, Namangan viloyati misolida olib borilgan tahlillar hududiy darajada inson kapitalining rivojlanishi bilan bandlik darajasi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Shundan kelib chiqib, quyidagi tavsiyalar beriladi:

Hududlarda inson resurslarini rivojlantirish bo'yicha dasturlarni yanada kengaytirish va doimiy ravishda yangilab borish;

Innovatsion texnologiyalar va xalqaro tajribalarni keng qo'llash orqali boshqaruv samaradorligini oshirish;

Xodimlarning kasbiy malakalarini oshirish uchun tizimli va doimiy o'quv kurslarini tashkil qilish;

Raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali inson kapitalining monitoringini kuchaytirish;

Mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan yangi boshqaruv modellari va texnologiyalarini ishlab chiqish va tatbiq qilish orqali tashkilotlarning raqobatbardoshligini ta'minlash.

Mazkur tavsiyalarni amaliyotga tatbiq qilish viloyat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va tashkilotlarning xalqaro bozorda muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishiga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jahon banki. "The Human Capital Project." 2023. Jahon banki rasmiy nashriyoti.
2. Jahon iqtisodiy forumi (WEF). "The Global Human Capital Report." 2023. Jahon iqtisodiy forumi nashriyoti, Jeneva.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. "Inson kapitalini rivojlantirish va zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-227-sonli farmon, 2022-yil 5-oktabr.
4. Yevropa Ittifoqi Komissiyasi. "EU Human Resource Development Strategy – 2025." 2022, Bryussel.

KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA MUQOBIL ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANISH ORQALI ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Akbarov Akramjon Ibraximovich
University of Business and Science

Annotatsiya. Global miqyosda aholi sonining o'sishi bilan bir qatorda, energiya manbalariga bo'lgan ehtiyoj ham ortib boradi, nafaqat aholining shaxsiy ehtiyojlarini balki kichik korxonalarining samarali faoliyat olib borishlari uchun energiya manbalari o'rni beqiyos. Ushbu maqolada kichik tadbirkorlik subyektlarining muqobil energiya manbalaridan foydalanish orqali samaradorlikka erishishlari mumkinligi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Kichik korxonalar, muqobil energiya, quyosh energiyasi, shamol energiyasi, global energiya iste'moli, energiya samaradorligi.

Global miqyosda insoniyatni tashvishga solib turgan asosiy muammolardan quyidagilarni keltirishimiz mumkin:

- energetika;
- atrof muhit;
- oziq-ovqat.

Bugungi kunda global miqyosda energiyaga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Bu jarayon zamonaviy jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. Energiya har qanday davlatning barqaror taraqqiyoti, sanoat ishlab chiqarishi, transport tizimi va aholining kundalik turmush tarzini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

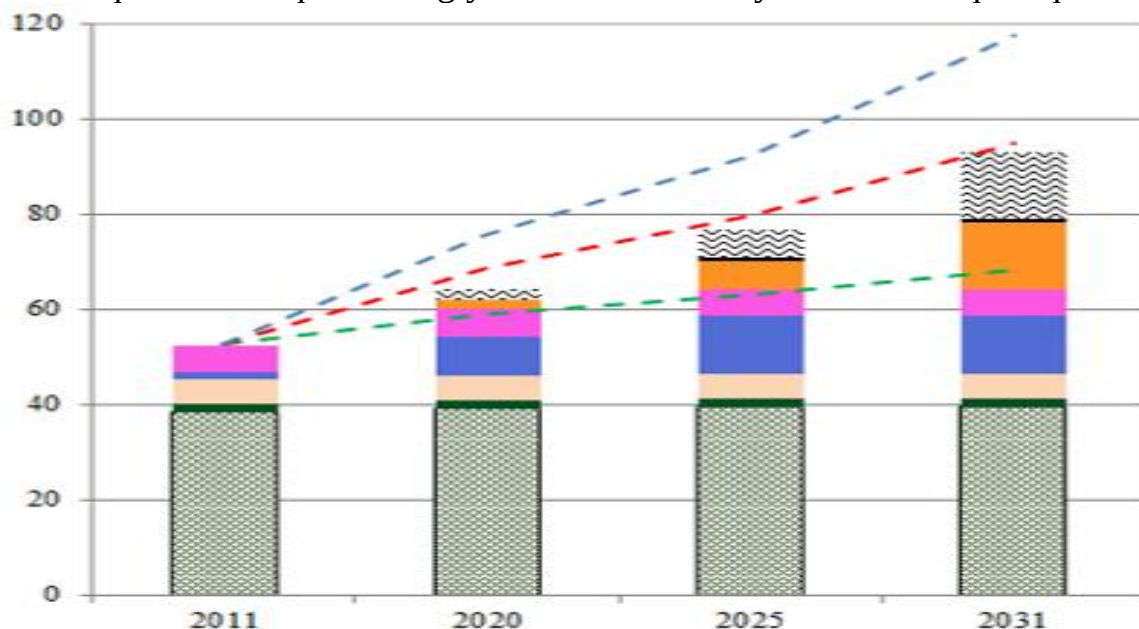
Eng avvalo, aholi sonining o'sishi energiyaga bo'lgan talabni oshirayotgan asosiy omillardan biridir. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilga kelib dunyo aholisi 8 milliarddan oshdi. Bu esa uy-joylarda elektr energiyasi, isitish, sovitish, toza suv ta'minoti kabi asosiy ehtiyojlar bilan birga sanoat va transport sohalaridagi iste'molni ham oshirmoqda.

Shuningdek, sanoatlashtirish va urbanizatsiya jarayonlari ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda keskin sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Ko'plab mamlakatlar iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun sanoat salohiyatini kengaytirayotgani, zamonaviy infratuzilmani rivojlantirayotgani energiyaga bo'lgan talabni yanada kuchaytirmoqda.

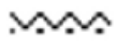
Global energiya iste'molining asosiy qismini an'anaviy manbalar – neft, tabiiy gaz va ko'mir tashkil etmoqda. Ushbu yoqilg'ilar hali-hanuz sanoat va transportda asosiy rol o'ynaydi. Biroq ularning ekologik salbiy ta'siri, ya'ni issiqxona gazlari chiqindilarining ortishi iqlim o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Shu sababli ko'plab mamlakatlar qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o'tishga harakat qilmoqda.

Quyosh va shamol energiyasi, geotermal issiqlik va bioyoqilg'i kabi manbalar global energiya bozorida o'z o'rnini tobora mustahkamlab bormoqda. 2030-yillarga borib, qayta tiklanuvchi energiyaning ulushi sezilarli darajada ortishi kutilmoqda. Bu nafaqat atrof-muhit muhofazasiga xizmat qiladi, balki energetik xavfsizlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Energiyaga bo'lgan ehtiyojni birgina O'zbekiston miqyosida tahlil qiladigan bo'lsak kun sayin ortib borayotganini ko'rishimiz mumkin, bu esa yaqin kelajakda ishlab chiqarishda muqobil energiya manbalaridan foydalanishni taqazo qiladi.

1-rasm. 2020-2030 yillarda O'zbekistonning elektr energiyasiga bo'lgan ehtiyoji.

	Shamol energiyasi
	Biomassa
	Quyosh energiyasi
	Suy energiyasi
	Kombinatsivalangan issiqlik va energiya shlab chiqarish mashinalar
	Issiqlik elektr stansiya (suyuq yoqilg'i)
	Issiqlik elektr stantsiyasi (ugol)
	Issiqlik elektr stantsiyasi (gaz)
	Minimal stsenariy
	O'rtacha stsenariy
	Yuqori stsenariy

Mazkur tahliliy ma'lumotda kelajakda an'anaviy resurlar vositasida energiya ishlab chiqarish miqdori 2020 yildan keyin deyarli o'zgarmasligi, rivojlanish ko'rsatgichining minimal darajasini ham ta'minlay olmasligi aks etgan. Talabning minimal va o'rtacha qiymatlarini (20GVt) noan'anaviy yoki qayta tiklanuvchi energiya resurlari vositasida qoplash mumkinligi keltirilgan.

Olimlarning hisoblashicha jaxonda elektroenergiyaga bo'lgan ehtiyoj har yigirma yilda o'n baravar oshib boradi. Mamlakatimiz iqtisodiyoti jadal rivojlanib, uning tarkibida sanoat ulushi ortib, aholi turmush darajasi o'sib, elektr texnikalaridan foydalanish ko'paymoqda. Xususan, so'nggi 5 yilda elektr energiyasi iste'molchisi bo'lgan tadbirkorlar soni 25 foizga, ularning iste'mol hajmi esa 30 foizga ko'paygan.

Bugungi kunda dunyo bo'ylab energetika sohasida sodir bo'layotgan tub o'zgarishlar kichik tadbirkorlik subyektlari uchun ham yangi imkoniyatlar ochmoqda. Ayniqsa, muqobil (qayta tiklanuvchi) energiya manbalaridan foydalanish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, energiya mustaqilligiga erishish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash mumkin bo'lib qolmoqda.

Kichik tadbirkorlik subyektlari, ayniqsa qishloq joylarda faoliyat yuritayotgan korxonalar, ko'pincha yuqori energiya narxlari, tarmoqdagi uzilishlar va eskirgan texnologiyalar sababli o'z ishlab chiqarish samaradorligini to'liq ta'minlay olmaydi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, quyosh panellari, shamol turbinalari, biogaz uskunalari yoki kichik GES kabi muqobil energiya manbalari ushbu muammolarga zamonaviy yechim sifatida ko'rilmogda.

Muqobil energiya manbalarining kichik korxonalar foydalanishdagi birinchi afzalligi energiya xarajatlarini kamaytiradi. Quyosh yoki shamol energiyasi bir marta o'rnatilgan uskunalor orqali yillar davomida tekinga olinadi. Bu esa kichik tadbirkorlik subyektlarining umumiy ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi.

Elektr energiyasi tarmog'idagi uzilishlar ko'plab kichik korxonalar uchun ishlab chiqarishda to'xtalishlarga sabab bo'ladi. Muqobil energiya tizimlari orqali mustaqil energiya ta'minoti yaratiladi. Biogaz, quyosh yoki shamol energiyasi chiqindilar hosil qilmaydi va atrof-muhitni ifloslantirmaydi. Bu esa ishlab chiqarishni "yashil iqtisodiyot" talablariga moslashtiradi.

Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi ko'plab davlatlarda, jumladan O'zbekistonda ham, qayta tiklanuvchi energiya uskunalarini xarid qilish, o'rnatish va undan foydalanishni rag'batlantirish bo'yicha soliq imtiyozlari va grant dasturlari ishlab chiqilgan bo'lib, tadbirkorlar uchun qulay muhitni yaratadi.

Muqobil energy manbalridan foydalanuvchi kichik tadbirkorlik subyektlarida ishlab chiqarish samaradorligi oshirish yo'llari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- korxonada qancha energiya sarflanayotgani va uning qayerda isrofgarchilik qilinayotgani aniqlanib, muqobil energiya tizimlarini aynan shu nuqtalarga yo'naltirish mumkin;
- masalan, issiqxona xo'jaliklarida quyosh panellaridan, go'ng chiqindilaridan biogaz ishlab chiqaruvchi uskunalardan foydalanish orqali issiqlik va elektr ta'minoti mustaqil tarzda hal etilishi mumkin;
- kichik korxonalar o'zlarining elektr ta'minoti tizimlarini avtonom tarzda shakllantirish orqali tashqi energiya ta'minotchilariga bo'lgan bog'liqlikni kamaytirishi mumkin;
- muqobil energiya sohasida malakali xodimlarni tayyorlash, mavjud ishchi kuchini qayta o'qitish orqali texnologik yangiliklardan samarali foydalanish imkoniyati ortadi;
- xalqaro grantlar, davlat dasturlari va tijorat banklarining maxsus kredit liniyalaridan foydalanish orqali kichik tadbirkorlik subyektlari o'z energetika infratuzilmasini rivojlantirishi mumkin.

Kichik tadbirkorlik subyektlarida muqobil energiya manbalaridan foydalanish – bu nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, balki energetik xavfsizlik, xarajatlarni kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta'minlashning muhim vositasidir. Ushbu yo'nalishdagi chora-tadbirlar nafaqat iqtisodiy foyda beradi, balki kelajak avlodlar uchun toza va barqaror muhit yaratishga xizmat qiladi. Shu bois, kichik biznes subyektlari uchun muqobil energiya — raqobatbardoshlikni ta'minlaydigan strategik vosita sifatida qaralishi lozim

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori, PQ–4477-son, 2019-yil 22-oktabr — “Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 2021-yil 9-iyul, “Kichik biznes subyektlarini energiya tejamkor texnologiyalar bilan ta'minlash dasturi”.
3. Xolbo'tayev B.X., Rasulov R.A. Energiya tejavchi texnologiyalar va muqobil energiya manbalari. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.
4. Xamidov A., Mamatqulov N. Qayta tiklanuvchi energiya manbalari: nazariy va amaliy asoslar. – Toshkent: “Innovatsiya”, 2022.
5. IEA – International Energy Agency. (2023). Renewables 2023 – Analysis and forecast to 2028. <https://www.iea.org>

6. Azizova G.R. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda energiya samaradorligining o'ri. – Ilmiy-amaliy maqola, “Iqtisodiyot va ta’lim” jurnali, 2023-yil, №2.

TURIZMNING MAHALLIY AHOLI TURMUSH DARAJASIGA TA’SIRI

Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi
Namangan davlat universiteti o'qituvchi

Olimjonova Sehriyo Muzaffar qizi
Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizmning mahalliy aholi hayotiga iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinadi. Shuningdek, turizm orqali yaratilgan yangi ish o'rinlari, infratuzilma rivoji va aholining hayot sifati o'rtasidagi bog'liqlik yoritilgan.

Kalit so'zlar: turizm, mahalliy aholi, iqtisodiy rivojlanish, turmush darajasi, infratuzilma, bandlik.

Bugungi kunda turizm jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan sohalaridan biri hisoblanadi. Ko'pgina davlatlar o'z iqtisodiy strategiyalarida turizmni ustuvor yo'nalish sifatida belgilamoqda. Turizm nafaqat davlat byudjetiga qo'shimcha daromad keltiradi, balki mahalliy aholi turmush darajasini oshirishda ham muhim o'rin tutadi. Turizm global miqyosda iqtisodiy o'sish, bandlikni ta'minlash va madaniy almashinuvning muhim omili sifatida tan olinadi (UNWTO, 2023). Biroq, turizmning muvaffaqiyati nafaqat makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bilan belgilanadi, balki uning mahalliy aholi turmush darajasiga ko'rsatadigan ta'siri bilan ham o'lchanadi. Ushbu tadqiqot turizmning mahalliy jamiyatlarga bo'lgan ko'p qirrali ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan.

Turizmning mahalliy aholiga ta'siri bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar bu hodisaning murakkab va ziddiyatli ekanligini ko'rsatadi. Bir qator tadqiqotlar turizmning ish o'rinlari yaratish, daromadni oshirish va infratuzilmani rivojlantirish orqali mahalliy aholi turmush darajasini yaxshilashga xizmat qilishini ta'kidlaydi (Smith, 1989; Butler, 1999). Boshqa tadqiqotlar esa narxlarning oshishi, madaniy assimilyatsiya, ekologik degradatsiya va ijtimoiy tengsizlik kabi salbiy oqibatlarni ko'rsatib o'tadi (Mathieson & Wall, 1982; Mowforth & Munt, 2016). Shuning uchun, turizmning mahalliy aholiga ta'sirini baholashda kontekstual omillarni hisobga olish muhimdir. Turizm mahalliy iqtisodiyotga ko'plab foyda keltiradi. Avvalo, bu yangi ish o'rinlarining yaratilishidir. Mehmonxonalar, restoranlar, transport xizmatlari va sayyohlik agentliklarida minglab insonlar ish bilan ta'minlanadi. Xususan, kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlari turizm tufayli faoliyatini kengaytiradi. Turizm hududga investitsiyalarni jalb qilishga yordam beradi. Misol uchun, infratuzilma – yo'llar, suv ta'minoti, elektr energiyasi, aloqa tizimlari – yaxshilanadi.

Bu esa mahalliy aholi hayot sifatining oshishiga olib keladi. Turizm sektorining kengayishi natijasida mahalliy ishlab chiqaruvchilar o'z mahsulotlarini turistik bozorda sotish imkoniga ega bo'ladilar. Masalan, hunarmandchilik, mahalliy oziq-ovqat mahsulotlari va milliy kiyim-kechaklar xorijiy va mahalliy sayyohlar orasida talabga ega bo'lib bormoqda. Bu esa kichik va o'rta biznesning jonlanishiga olib kelmoqda. Shuningdek, turizm natijasida soliqlar orqali byudjetga tushumlar ortadi, bu esa mahalliy hokimiyatlarga maktab, shifoxona, sport inshootlari kabi ijtimoiy infratuzilma obyektlarini barpo etish imkonini beradi. Iqtisodiy faollikning oshishi esa ishbilarmonlik muhitini yaxshilaydi, kambag'allik darajasi pasayadi.

Turizm ijtimoiy barqarorlikka ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Turistlar bilan muloqot qilish natijasida mahalliy aholi xorijiy tillarni o'rganishga, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga intiladi. Buning natijasida ta'lim darajasi oshadi, yoshlar orasida bilimga qiziqish ortadi. Biroq, bu jarayonning salbiy jihatlari ham mavjud. Turizm haddan tashqari ko'paygan hududlarda madaniy qadriyatlarning tijoratlashuvi, ekologik muvozanatning buzilishi va narxlarning sun'iy oshishi kuzatiladi. Bu esa ayrim hollarda mahalliy aholining norozi bo'lishiga sabab bo'ladi.

Turizm mahalliy aholi va sayyohlar o'rtasida madaniy almashinuv jarayonlarini kuchaytiradi. Mahalliy aholi o'zining milliy an'analari, urf-odatlarini, ovqat tayyorlash usullari, mehnat va dam olish madaniyatini sayyohlarga tanishtiradi. Bu o'z navbatida madaniy merosni asrashga bo'lgan e'tiborni oshiradi. Shuningdek, turizm orqali yoshlar orasida kasb-hunarga bo'lgan qiziqish ortadi. Turizm kollej va universitetlari soni oshmoqda, xorijiy tillarni o'rganish ommalashmoqda. Biroq, haddan ortiq tijoratlashuv ayrim madaniy qadriyatlarning soddalashtirilishi yoki noto'g'ri talqin qilinishiga olib kelishi mumkin.

Barqaror turizm tamoyillari asosida ish olib borish turizmning salbiy ta'sirlarini kamaytiradi. Mahalliy aholi manfaatlarini inobatga olish, ularni turizm faoliyatlariga jalb etish, ekologik muhofaza choralari ko'rish zarur. Shuningdek, ta'lim va malaka oshirish dasturlarini tashkil etish orqali turizmga ishtirok etayotgan fuqarolarning salohiyatini oshirish mumkin.

Barqaror turizm tamoyillariga asoslangan holda mahalliy jamoalarning ehtiyojlarini inobatga olish va ularni qaror qabul qilish jarayonlariga jalb etish muhimdir. Mahalliy mahsulot va xizmatlardan foydalanishga ustuvorlik berish, ekologik barqarorlikni saqlash va madaniy obidalarning asl holatini saqlab qolish turizm siyosatining muhim yo'nalishlaridandir. Shuningdek, turizm sohasida ishlayotganlar uchun doimiy o'qitish va malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur. Mahalliy aholi o'rtasida turizm madaniyatini rivojlantirish va mehmondo'stlik ko'nikmalarini shakllantirish orqali xizmatlar sifati oshiriladi.

Turizm mahalliy aholi turmush darajasini oshirishda muhim vositadir. U nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki ijtimoiy va madaniy rivojlanishga ham xizmat qiladi. Biroq, bu jarayonni to'g'ri boshqarmaslik salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun turizmni rejalashtirishda barqaror rivojlanish tamoyillariga rioya qilish, mahalliy aholini faol jalb etish, ularning manfaatlarini himoya qilish muhim hisoblanadi.

Turizmning mahalliy aholi hayotiga ta'siri

Yo'nalish	Ijobiy ta'sirlar	Salbiy ta'sirlar
Iqtisodiy	Yangi ish o'rinlari, daromad oshishi	Narx-navo oshishi, iqtisodiy noaniqliklar
Ijtimoiy	Til o'rganish, ta'limga qiziqish ortadi	Aholi orasida tengsizliklar kuchayishi
Madaniy	Madaniyatlararo almashinuv	Qadriyatlarning tijoratlashuvi
Ekologik	Eko-turizm orqali muhofaza kuchayishi	Atrof-muhitga zarar (chiqindilar, bosim)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo'jaeva, N. (2018). Turizm asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Smith, M. K. & Robinson, M. (2006). Cultural tourism in a changing world. Channel View Publications.
3. Mahmudov, S. (2022). "Turizmning hududiy rivojlanishdagi roli." Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, №4, 56–63.
4. Abdulmamidovna Y. S. Turizm sohasini rivojlantirishning dolzarb muammolar //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 28. – C. 867-871.
5. Soliyeva N.M. Marketingning mehmondo'stlik sanoatidagi ahamiyati. Journal of Advanced Research and Stability Volume: 03 Issue: 05 | May - 2023 ISSN: 2181-2608 www.sciencebox.uz
6. Baxriddinovna T. N. O'zbekistonda xalqaro turizmning rivojlanish tendentsiyalari va turistik salohiyati //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 46. – C. 578-580.

UO'K 338.48

**ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ
РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО И ВЪЕЗДНОГО ТУРИЗМА В
УЗБЕКИСТАНЕ**

**Шарафутдинов Искандар Бохадырович,
преподаватель,
Чирчикский государственный педагогический университет**

Аннотация. Развитие туризма признается одним из ключевых факторов экономического роста и социально-культурного прогресса многих стран мира. Узбекистан, обладающий богатейшим историческим и культурным наследием, а также уникальным природным потенциалом, располагает значительными возможностями для активного развития туристической индустрии. Данная работа посвящена анализу роли туризма в социально-экономическом развитии

Узбекистана, выявлению основных тенденций и перспектив развития отрасли в условиях современной глобальной экономики.

Ключевые слова: туризм, социум, экономика, развитие, устойчивое развитие, тенденции, цифровизация, маркетинг.

Туризм является одним из приоритетных направлений развития экономики Узбекистана, обладающего уникальным историческим и культурным наследием, а также разнообразными природными ресурсами. В условиях глобализации и усиления конкуренции на мировом туристическом рынке, внедрение инновационных подходов и технологий становится необходимым условием для устойчивого развития внутреннего и въездного туризма в стране.

Ключевую роль в развитии современного туризма играет цифровизация. В Узбекистане необходимо активно внедрять цифровые технологии для улучшения качества обслуживания туристов, упрощения процессов бронирования и оплаты услуг, а также для продвижения туристического потенциала страны в онлайн-среде.

Разработка и внедрение цифровых платформ и мобильных приложений предусматривает следующие шаги:

- создание единой цифровой платформы для бронирования гостиниц, авиабилетов, туров и других туристических услуг, интегрированной с международными системами бронирования;
- разработка мобильных приложений для туристов, содержащих информацию о достопримечательностях, маршрутах, транспорте, ресторанах и других полезных сервисах;
- внедрение онлайн-карт с функцией навигации и информацией о туристических объектах.

В современной туристической индустрии актуально использование технологий Big Data и искусственного интеллекта. Они позволяют производить анализ больших данных о предпочтениях и поведении туристов для разработки персонализированных предложений и маркетинговых кампаний. Также необходимо обратить внимание на использование искусственного интеллекта для автоматизации процессов обслуживания клиентов, например, чат-боты для ответов на вопросы туристов.

Развитие онлайн-маркетинга и продвижения туристского продукта тоже важные факторы, которые следует учесть. Активное использование социальных сетей, онлайн-рекламы и контент-маркетинга необходимы для продвижения туристического потенциала Узбекистана на международном рынке. Создание виртуальных туров и 3D-моделей достопримечательностей позволят привлечь потенциальных туристов.

Развитие туризма требует постоянного обновления и диверсификации туристских продуктов и услуг, предлагаемых туристам. В Узбекистане необходимо разрабатывать новые виды туризма, ориентированные на различные сегменты рынка и удовлетворяющие растущие потребности

современных путешественников. Среди таких видов: культурно-исторический туризм, экологический туризм, медицинский туризм, приключенческий туризм.

Эффективное управление и организация туристской деятельности являются необходимыми условиями для устойчивого развития отрасли. В Узбекистане необходимо внедрять современные методы управления, основанные на принципах устойчивого развития, и обеспечивать координацию усилий между государственными органами, частным сектором и общественными организациями. При этом подходе важную роль играют: развитие государственно-частного партнерства; развитие кластерного подхода;

Изучение и адаптация международного опыта в сфере туризма является важным фактором успешного развития отрасли в Узбекистане. Необходимо учитывать специфические условия страны, такие как культурные особенности, природные ресурсы и уровень развития инфраструктуры, при внедрении зарубежных инноваций и технологий.

Развитие внутреннего и въездного туризма в Узбекистане требует комплексного подхода, включающего внедрение инновационных подходов и технологий, а также адаптацию международного опыта к местным условиям. Цифровизация туристской отрасли, разработка новых туристских продуктов и услуг, эффективное управление и организация туристской деятельности, а также повышение квалификации кадров являются ключевыми факторами успеха в развитии отрасли. Активное внедрение инноваций и технологий позволит Узбекистану повысить свою конкурентоспособность на мировом туристическом рынке, привлечь большее число туристов и обеспечить устойчивое развитие туристской отрасли в долгосрочной перспективе. Дальнейшие исследования должны быть направлены на изучение конкретных инновационных проектов и технологий, применимых в различных сегментах туристской отрасли Узбекистана, а также на оценку их экономической и социальной эффективности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Сенин В. С. Организация международного туризма / В. С. Сенин. — М.: Финансы и статистика, 2003.
2. Global Sustainable Tourism Council. (2022). Global Sustainable Tourism Criteria. Global Sustainable Tourism Council. <https://www.gstcouncil.org/>
3. The World Bank. (2020). Uzbekistan Country Economic Update: Spring 2020. The World Bank Group. <https://wbl.worldbank.org/en/data/exploreconomies/uzbekistan/2020>
4. World Tourism Organization (UNWTO). (2022). UNWTO Tourism Highlights, 2022 Edition. Madrid, Spain. <https://www.unwto.org/unwto-2022-a-year-review>

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В АГРАРНЫЙ СЕКТОР

Юсуфжонов Равшанбек
Наманганский государственный университет

Аннотация. Статья посвящена теоретической сущности инвестиций в аграрный сектор Узбекистана. Рассматривается значение инвестиций и даются решения актуальных проблем в сфере сельского хозяйства.

Ключевые слова: инвестиции, сельское хозяйство, развитие, деятельность, кластеры, экономика, организации, стратегии, процессы, эффективность, секторы, аграрный, меры, промышленность.

Первые взгляды на экономическое содержание инвестиций и их роль в развитии аграрного сектора можно увидеть в трудах физиократа Ф. Кенэ. По его мнению, «чтобы владеть землей и вести бизнес, необходимо закупить скот, почвообрабатывающую технику, семена. Необходимо нести расходы на строительство амбаров, рытье каналов, прокладку трубопроводов, найм рабочих». На наш взгляд, идеи, выдвинутые физиократом Ф. Кенэ по аграрной экономике, глубоко объясняют содержание и значение инвестиций и не утратили своей актуальности и в наши дни. В частности, его идея о том, что «земля — главный источник богатства», служит важной теоретической основой для определения роли и значения инвестиций в развитии сельского хозяйства.

Один из основоположников классической экономической теории А. Смит также систематизировал свои научные взгляды на роль инвестиций в процессе общественного воспроизводства. Ссылаясь на экономическую природу инвестиций в сельское хозяйство, промышленность, внутреннюю и внешнюю торговлю, он утверждает, что никакой капитал не мобилизует равное количество более производительного труда, чем капитал земледельца. По нашему мнению, Научные взгляды А. Смита на инвестиции, особенно в контексте сельского хозяйства, остаются актуальными и в современной экономике. Его идеи о связи капитала и производительности труда побуждают нас оценивать инвестиции не только как финансовый ресурс, но и как средство обеспечения эффективности производства.

Английский экономист Дж. М. Кейнс признавал, что если не делать инвестиции, то доходы предпринимателей будут ниже необходимого уровня для повышения уровня занятости. Также абсолютная необходимость инвестиций в сектора экономики рассматривается с точки зрения поддержания уровня занятости населения, совокупного спроса. Его заявив, что если инвестиции. Если не включены, предприниматели доход в них работа увеличивать желание проснуться для необходимый был будет ниже уровня. По нашему мнению, Дж. М. Кейнс инвестиции о просмотрах особенно экономический рост поощрение, население занятость предоставлять и валовой требовать поддерживать касательно текущий важность имеет. Его инвестиции

экономический стабильность и социальный процветание с тесно зависимостью акцент сегодняшние развивающийся страны, особенно Узбекистан для очень важный теоретический основа становится услуга делает.

Экономисты И.Н. Буздалов, В.Е. Афонина деревня ферма техник в ходе выполнения инвестиции важность освещающий давая, в этом инвестиции активность направления основной инвестиции продукты повторение работающий выпускать и улучшение с быть определено признание приехал они проходят. Инвестиции притяжение делать через работающий выпускать факторы: земля, труд, капитал информация и из инноваций использовать из-за деревня на ферме технологический прогресс предоставлять к возможностям имеет в дивизию акцент давая По нашему мнению, И.Н. Буздалов и В.Е.Афонина к ранее толкнул мысли современный аграрный политика и экономика для важный теоретический и практичный основа становится услуга Особенно технический и технологический прогрессировать достижения основа как инвестиции к деятельности подход деревня ферма сеть инновационный в разработке центральный место держится.

Д.Алимжонова считает, что «прямые иностранные инвестиции в аграрный сектор являются наиболее эффективным способом достижения экономического роста в сельскохозяйственном производстве. При этом инвестирование в аграрные предприятия предполагает установление той или иной степени контроля, в противном случае высок риск невозврата средств. Поэтому необходимо привлекать иностранные инвестиции в аграрный сектор в форме создания совместного предприятия». По нашему мнению, взгляды Д.Алимжоновой на привлечение прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в аграрный сектор имеют практическое и актуальное значение. В частности, модель создания совместных предприятий при привлечении ПИИ в аграрный сектор не только обеспечивает безопасность инвестиций, но и расширяет возможности трансфера технологий, управленческого опыта, интеграции с международными рынками.

В научно-исследовательской работе К.Чориева «Развитие сельского хозяйства, планирование деятельности фермерских и фермерских хозяйств, эффективность инновационного управления развитием аграрного сектора». По нашему мнению, акцент К. Чориева на эффективности инновационного управления при планировании развития сельского хозяйства и деятельности крестьянских (фермерских) хозяйств имеет большое теоретическое и практическое значение в модернизации аграрного сектора. В современных экономических условиях для формирования конкурентоспособной аграрной системы необходимо совершенствовать систему управления, основанную не только на традиционных подходах, но и на инновационных и технологических подходах.

В условиях экономических преобразований и коренных структурных изменений в рыночной экономике вопрос углубления экономических отношений в сельском хозяйстве, эффективного использования и укрепления его потенциала экономического роста и на этой основе улучшения условий

жизни не только сельского населения, но и населения республики, делает актуальным выявление существующих проблем в этой сфере, изучение и изыскание мер по их устранению. В частности, изучение вопроса решения насущных проблем в сфере, которые необходимо решать путем развития инвестиционной деятельности в сельскохозяйственных предприятиях и совершенствования системы их финансирования, имеет сегодня большое значение.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Блауг М. Кене, Франсуа // 100 великих экономистов до Кейнса. Введение в жизнь и труды ста великих экономистов прошлого. — СПб.: Экономикс, 2008. — С. 128–130. — 352 с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Эксмо, 2007. — 960.
3. Кейнс, Джон Мейнард // 100 великих экономистов делают Кейнса = Великие Экономисты до Кейнс
4. Синий М. Кейнс, Джон Мейнард // 100 больших экономисты к Кейнс = Великие экономисты до Кейнса: Введение в жизнь и творчество ста великих экономистов прошлого. — СПб.: Экономикс, 2008. — С. 121–124. — 352 с.

SAYOHATLARDA QO‘SHIMCHA DAROMAD TOPISH IMKONIYATLARI: FRILANS, ONLAYN XIZMATLAR VA STATISTIK TAHLILI

Asqarov Abrorjon Hayitmirzayevich

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Abrorjonasqarov86@gmail.com

Foziljonova Niholaxon Fayoz qizi

niholakhon06@gmail.com

Nasrullayev Omonulloxon Nodirjon o‘g‘li

omonulloxon0408@gmail.com

Iqtisodiyot fakulteti Moliya sohasida boshqaruv yo‘nalish

2-bosqich talabalari

Annotatsiya. Sayohat qilish ko‘pchilik uchun orzu bo‘lib, biroq bu jarayon ko‘pincha moliyaviy xarajatlar bilan bog‘liq hisoblanadi. So‘nggi yillarda Internet va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan sayohatchilar uchun qo‘shimcha daromad topish imkoniyatlari kengaydi. Frilans, onlayn xizmatlar, masofaviy ishlash, onlayn darslar va kontent yaratish kabi sohalar sayohatchilarga dunyo bo‘ylab ish topish va daromad olish imkonini bermoqda

Kalit soʻzlar: frilanserlik xizmatlar, onlayn xizmatlar, upwork, fiverr, coursera, youtube analytics

Ushbu maqolamiz sayohatlarda qoʻshimcha daromad topishning zamonaviy usullarini statistik tahlil asosida koʻrib chiqamiz va ushbu sohalarning samaradorligini baholaymiz.

Maqsad shuki, sayohatchilar uchun frilans va onlayn xizmatlar orqali daromad topish imkoniyatlarini tahlil qilish, ularning afzalliklari va kamchiliklarini statistik usullar bilan oʻrganish.

Ushbu tadqiqotda IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) usulidan foydalaniladi, bu esa tadqiqotning ilmiy asoslanishini taʼminlaydi.

Oʻrganish usullari. Tadqiqot uchun maʼlumotlar birlamchi va ikkilamchi manbalardan yigʻildi:

Birlamchi manbalar: Sayohatchilar va frilanserlar orasida onlayn soʻrov oʻtkazildi (n=250). Soʻrovnomada ularning daromad manbalari, ish soatlari, platformalardan foydalanish va sayohat davomidagi moliyaviy samaradorlik haqida savollar berildi.

Ikkilamchi manbalar: Upwork, Fiverr, Coursera, YouTube Analytics kabi platformalardan olingan ochiq maʼlumotlar, shuningdek, 2023-2025 yillardagi frilans va onlayn xizmatlar bozoriga oid statistik hisobotlar tahlil qilindi.

Statistik usullar. Maʼlumotlarni tahlil qilish uchun quyidag statistik usullar qoʻllanildi:

Tavsifiy statistika: Daromad, ish soatlari va platforma tanlovi boʻyicha oʻrtacha, mediana va standart chetlanish hisoblandi.

Korrelyatsion tahlil: Sayohat davomidagi ish soatlari va daromad oʻrtasidagi bogʻliqlik aniqlandi (Pirson koeffitsienti).

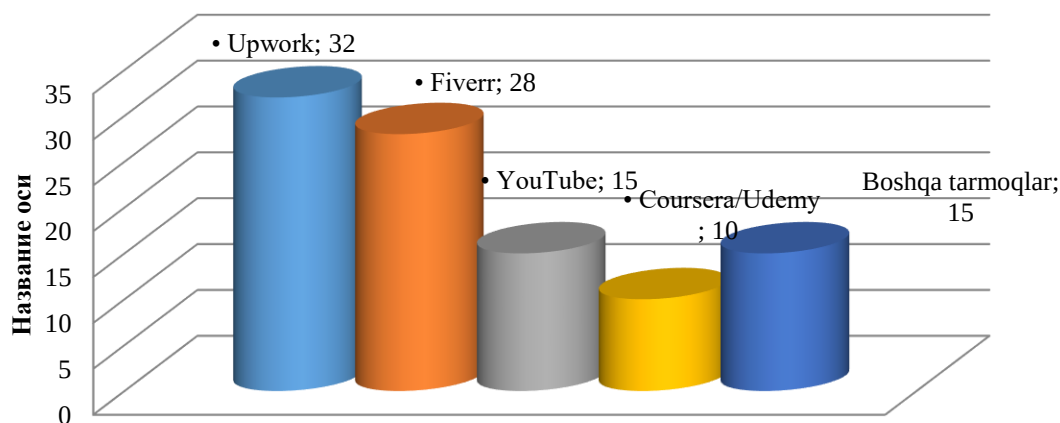
Regression tahlil: Daromadga taʼsir qiluvchi omillar (masalan, tajriba, platforma turi, kontent turi) aniqlandi.

Klaster tahlili: Sayohatchilarni daromad manbalari va ish uslubi boʻyicha guruhlariga boʻlish uchun k-means algoritmidan foydalanildi.

Tadqiqot chegaralari. Soʻrov geografik jihatdan Osiyo, Yevropa va Shimoliy Amerikadagi sayohatchilar bilan cheklandi. Shuningdek, maʼlumotlar 2025 yil aprelogacha boʻlgan davrni qamrab oladi.

Natijalar. Maʼlumotlarni tavsifiy statistika orqali tahlil etildi.

Soʻrov natijalariga koʻra, sayohatchilarning 68% frilans va onlayn xizmatlar orqali daromad topadi. Oʻrtacha oylik daromad \$1,200 ni tashkil etdi. Eng koʻp foydalaniladigan platformalar:

2-diagramma Sayoxatchilarning eng ko‘p foydalaniladigan platformalar

Ish soatlari o‘rtacha haftasiga 20 soat ($SD=5$) ni tashkil qildi, bu esa sayohatchilarga ish va dam olishni muvofiqlashtirish imkonini berdi.

Maqolada omillarni korrelyatsion tahlil qilamiz bunda, ish soatlari va daromad o‘rtasida ijobiy korrelyatsiya aniqlandi ya’ni ($r = 0.72$, $p < 0.01$). Bu shuni ko‘rsatadiki, ko‘proq ishlagan sayohatchilar yuqori daromadga ega bo‘ladi. Shuningdek, tajriba darajasi (yillarda) bilan daromad o‘rtasida korrelyatsiya ($r = 0.65$, $p < 0.05$) mavjud bo‘ldi.

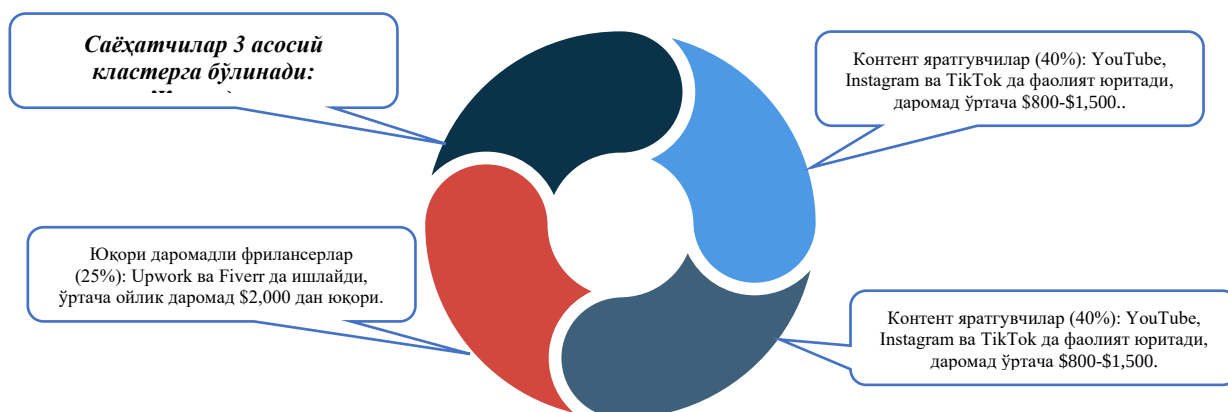
Regression tahlillar esa, regression model ($R^2 = 0.58$) daromadga ta’sir qiluvchi asosiy omillarni aniqlandi:

Tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, ($\beta=0.42$, $p < 0.01$): 3 yildan ortiq tajribaga ega frilanserlar o‘rtacha 30% ko‘p daromad topishligi aniqlandi.

Masalan, platforma turi bo‘yicha ($\beta = 0.35$, $p < 0.05$): Upwork va Fiverr kabi platformalar YouTube ga nisbatan yuqori daromad keltirishligi o‘rganishlarda aniqlandi.

Kontent turi bo‘yicha esa, ($\beta = 0.28$, $p < 0.05$): Video kontentlar (YouTube, TikTok) tekstli kontentlarga nisbatan tezroq daromad olib kelishi o‘rganishlarda aniqlandi.

Endi klaster tahlillarga o‘tamiz,

Natijalarning ahamiyatini birma-bir tahlil etamiz. Tadqiqot natijalari sayohatchilar uchun frilans va onlayn xizmatlar orqali daromad topishning real imkoniyat ekanligini ko'rsatdi.

Upwork va Fiverr kabi platformalar yuqori daromad olish imkonini bersa, YouTube va TikTok kabi ijtimoiy media platformalar ko'proq vaqt talab qiladi, lekin uzoq muddatli passiv daromad manbai bo'lishi mumkin.

Onlayn darslar esa mustaqillik va ish vaqtini tanlash imkonini beradi, lekin daromad boshqa sohalarga nisbatan pastroq bo'ladi.

Ushbu xizmatlarining afzalliklari va kamchiliklarini tahlil etildi. Ya'ni, afzalliklari, geografik mustaqilligi, sayohatchilar dunyoning istalgan nuqtasidan ishlay oladi. Ish vaqtining moslashuvchanligi bilan esa, o'rtacha 20 soatlik ish haftalari sayohat va dam olish uchun vaqt qoldiradi. Platformalarning ko'pligi, turli malaka va qiziqishlarga mos imkoniyatlar mavjudligi bilan ajralib turadi.

Ushbu xizmatlarning kamchiligi, daromadning noustuvorligi, ayniqsa, yangi boshlovchilar uchun daromad past bo'lishi mumkin. Internetga bog'liqligi jihatidan, safarlarda yuqori sifatli internetga ega bo'lish muhim hisoblanadi. Raqobat Fiverr va Upwork kabi platformalarda yuqori raqobat mavjud bo'ladi.

Amaliy tavsiyalar orqali shularni alohida ta'kidlash joizki, platforma tanlovi bo'yicha, yangi boshlovchilar Upwork va Fiverr dan boshlashi tavsiya etiladi, chunki bu platformalar tez daromad olish imkonini beradi. Malaka oshirish bo'yicha, onlayn kurslar (Coursera, Udemy) orqali grafik dizayn, kopirayting yoki video montaj kabi talabgir sohalarda malaka oshirish daromadni oshiradi.

Kontent strategiyasi bo'yi, YouTube va TikTok da muntazam kontent yaratish uzoq muddatli daromad manbai bo'lishi mumkin. Moliyaviy rejalashtirish bo'yicha, daromadning noustuvorligini hisobga olib, sayohatchilar xarajatlarni optimizatsiya qilishi va zaxira jamg'armasini shakllantirishi lozim.

Sayohatlarda qo'shimcha daromad topish uchun frilans, onlayn xizmatlar va kontent yaratish muhim imkoniyatlardir. Statistik tahlil natijalariga ko'ra, tajriba, platforma turi va ish soatlari daromadga muhim ta'sir ko'rsatadi. Sayohatchilar o'z malakasi va qiziqishlariga mos platformalarni tanlab, moliyaviy mustaqillikka erishishlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Finlit.uz - O'zbekiston Markaziy bankining moliyaviy savodxonlik platformasi
2. G.Mirhamidova, N.Urunov Formation of financial literacy of students of future mathematics teachers by solving keys, World Economics & Finance Bulletin (WEFB). -6, 2024-yil. <https://www.scholarexpress.net>
3. G.Mirhamidova, N.Urunov "Raqamli jamiyatda bolalar uchun moliyaviy savodxonlikni shakllantirishning xorij tajribasi", Proceedings of International Scientific Conference on Multidisciplinary Studies Hosted online from Moscow, Russia. -12, 2024-yil. <https://econferenceseries.com/index.php/scms/issue/>
4. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, "Педагогические нормы оценки финансовой грамотности студентов экономической направленности" NAMANGAN

DAVLAT UNIVERSITETI IY AXBOROTNOMASI, [2024-7]. -9, 2024-yil.
journal.namdu.uz

5. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, N.Urunov, “Mamlakatni iqtisodiy o'sishida maktab o'quvchilarining moliyaviy savodxonligini oshirishning tutgan o'rne” ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. -10, 2024-yil. <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/15794>

SAYOHAT BYUDJETINI REJALASHTIRISH VA OPTIMALLASHTIRISH: ZAMONAVIY VOSITALAR VA USULLAR (INDONEZIYA DAVLATI MISOLIDA)

Asqarov Abrorjon Hayitmirzayevich

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Abrorjonasqarov86@gmail.com

Foziljonova Niholaxon Fayoz qizi,

niholakhon06@gmail.com

Nasrullayev Omonulloxon Nodirjon o'g'li,

omonulloxon0408@gmail.com

Iqtisodiyot fakulteti Moliya sohasida boshqaruv yo'nalish

2-bosqich talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqolaning maqsadi Indoneziya misolida o'zini o'zi anglash uchun sharoit yaratish va byudjet mablag'larini optimallashtirishdir. Major-bu Real vaqtda xabar almashish uchun mo'ljallangan foydalanuvchilar, mobil va mobil qurilmalar o'rtasidagi xabar almashish platformasi. Shunday qilib, Indoneziya mafiozi, masalan, Narvaes mafiyasi, mamlakat iqtisodiyoti va transport infratuzilmasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi...

Kalit so'zlar: Turizm (туризм), Byudjetni rejalashtirish, Optimallashtirish, Zamonaviy vositalar, Sayohat xarajatlari, Pul tejash, Indoneziya turizmi, Moliyaviy rejalashtirish Onlayn resurslar

Sayohat byudjetini rejalashtirish va optimallashtirish zamonaviy turizmga muhim ahamiyatga ega. Globallashuv va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan sayohatchilar o'z xarajatlarini boshqarish uchun yangi vositalar va usullardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldi. Indoneziya kabi ekzotik va ko'plab turistlarni jalb qiluvchi davlatda byudjetni samarali boshqarish sayohat tajribasini yaxshilashda muhim omildir. Indoneziya o'zining tabiiy go'zalliklari, Bali oroli, Borobudur ibodatxonasi va Jakarta kabi megapolislari bilan dunyo bo'ylab sayohatchilarni o'ziga jalb qiladi. Biroq, transport, yashash va oziq-ovqat xarajatlarining turliligi byudjetni rejalashtirishda murakkabliklarni keltirib chiqaradi.

Ushbu maqolaning maqsadi – Indoneziya misolida sayohat byudjetini rejalashtirish va optimallashtirishda zamonaviy vositalar va usullarning samaradorligini o‘rganish hisoblanadi. Maqolada raqamli platformalar, mobil ilovalar va ma’lumotlar tahliliga asoslangan usullarning sayohat xarajatlarini kamaytirishdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, Indoneziyaning mahalliy xususiyatlari, masalan, mavsumiy narx o‘zgarishlari va transport infratuzilmasi xarajatlarni boshqarishga qanday ta’sir ko‘rsatishi atroflicha taxlil etilgan.

Ushbu tadqiqotda aralash usullardan foydalanildi: sifat va miqdor tahlili olib borildi. Tadqiqot Indoneziyaga sayohat qilgan 100 nafar xorijiy turistlardan iborat tanlov asosida o‘tkazildi. Ushbu tanlovda sayohatchilarning byudjet rejalashtirishda foydalangan vositalari va usullari o‘rganildi. Ma’lumotlarni yig‘ish uchun quyidagi usullar qo‘llanildi:

So‘rovnoma: Google Forms orqali onlayn so‘rov o‘tkazildi. So‘rovda sayohatchilardan ular foydalangan raqamli ilovalar (masalan, Booking.com, Skyscanner), byudjetni boshqarish usullari va Indoneziyadagi xarajatlarni to‘g‘risida ma’lumot so‘raldi.

Intervyu: 10 nafar sayohatchi bilan yarim tuzilgan intervyular o‘tkazildi. Intervyularda ularning Indoneziyadagi sayohat tajribalari, xarajatlarni optimallashtirishdagi muammolari va zamonaviy vositalardan foydalanish samaradorligi muhokama qilindi.

Ma’lumotlar tahlili: So‘rov natijalari SPSS dasturi yordamida statistik tahlil qilindi. Xarajatlarning asosiy kategoriyalari (transport, yashash, oziq-ovqat, ekskursiyalar) va ularni optimallashtirishda foydalanilgan vositalar o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlandi.

Tadqiqot Indoneziyaning uchta asosiy turistik yo‘nalishi – Bali, Jakarta va Yogyakarta’da o‘tkazildi. Bu mintaqalar turli xil xarajatlarni va infratuzilma xususiyatlariga ega bo‘lib, byudjetni rejalashtirishning turli jihatlarini o‘rganish uchun mos tanlov bo‘ldi.

So‘rov natijalariga ko‘ra, sayohatchilarning 78% raqamli vositalardan (mobil ilovalar va veb-platformalar) foydalanib, o‘z byudjetlarini rejalashtirgan. Eng ko‘p foydalanilgan platformalar quyidagilar bo‘ldi:

Booking.com va **Agoda** (65%): mehmonxonalar va xostellarni bron qilishda.

Skyscanner va **Google Flights** (58%): arzon aviabiletlarni topishda.

Traveloka (42%): Indoneziyada mahalliy transport va turlarni bron qilishda.

Google Sheets va **YNAB (You Need A Budget)** (30%): xarajatlarni kuzatish va boshqarishda.

Xarajatlarni tahlili shuni ko‘rsatdiki, sayohat byudjetining eng katta qismi yashash (35%) va transportga (30%) sarflanadi. Balida yashash xarajatlari Jakarta va Yogyakarta’ga nisbatan o‘rtacha 20% yuqori bo‘ldi, bu mavsumiy turizm va yuqori talab bilan bog‘liq hisoblanadi. Raqamli vositalardan foydalangan sayohatchilar o‘rtacha 15-20% xarajatlarni tejashga erishdi, ayniqsa, arzon narxlarni taqqoslash va aksiyalardan foydalanish orqali erishildi.

1-rasm. Indoneziyaning Bali turistik massivi

Intervyularda sayohatchilar Indoneziyada mahalliy transport (mototsikl ijarasi, Grab ilovasi) va umumiy ovqatlanish joylaridan (warung) foydalanish xarajatlarni kamaytirishda muhim ekanligini ta’kidladi. Biroq, ba’zi sayohatchilar mahalliy narxlarning shaffof emasligi va turistlarga yuqori narxlar taklif qilinishi muammo ekanligini qayd etdi.

Tadqiqot natijalari zamonaviy vositalar va usullar sayohat byudjetini optimallashtirishda muhim rol o’ynaydiganligini ko’rsatdi. Indoneziya misolida raqamli platformalar, xususan, narxlarni taqqoslash va bron qilish ilovalari, sayohatchilarga arzon variantlarni topishda yordam beradi.

Masalan, Skyscanner va Traveloka kabi ilovalar mavsumiy narx o’zgarishlarini tahlil qilib, eng foydali vaqtda bron qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, mahalliy ilovalar, masalan, Grab va Gojek, transport xarajatlarini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Biroq, Indoneziyada byudjetni rejalashtirishda ba’zi muammolar mavjud. Turizm infratuzilmasining nobarobar rivojlanishi (masalan, Balida yuqori narxlar va Yogyakarta arzonroq imkoniyatlar) sayohatchilarning xarajatlariga ta’sir ko’rsatadi.

Bundan tashqari, ma’lumotlarning shaffof emasligi va mahalliy bozorlarda narxlarning "turistlar uchun" oshirilgani sayohatchilar uchun qo’shimcha to’siq bo’lib xizmat qiladi. Bu muammolarni hal qilish uchun sayohatchilarga mahalliy narxlar va xizmatlar to’g’risida ochiq ma’lumotlar taqdim etish tavsiya etiladi.

Kelgusida sayohat byudjetini optimallashtirishda sun’iy intellekt (AI) va katta ma’lumotlar (Big Data) texnologiyalari yanada muhim bo’lishi mumkin. Masalan, AI asosidagi ilovalar sayohatchilarning afzalliklarini tahlil qilib, ularga shaxsiy byudjet rejalarini taklif qilishi mumkin. Indoneziya kabi davlatlarda bunday texnologiyalarni joriy etish turizm sektorining shaffofligi va samaradorligini oshirishi mumkin.

Indoneziya misolida o’tkazilgan tadqiqot zamonaviy vositalar va usullar sayohat byudjetini rejalashtirish va optimallashtirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko’rsatdi.

Raqamli platformalar va mahalliy xizmatlardan foydalanish xarajatlarni 15-20% ga kamaytirish imkonini beradi. Biroq, ma'lumotlar shaffofligi va infratuzilma muammolari sayohatchilar uchun to'siq bo'lib qoladi. Kelgusida sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahliliga asoslangan texnologiyalarni qo'llash byudjetni boshqarishni yanada samarali qilishi mumkin. Ushbu tadqiqot natijalari turizm sohasidagi mutaxassislar va sayohatchilar uchun qimmatli tavsiyalar bo'lib xizmat qiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G.Mirhamidova, N.Urunov Formation of financial literacy of students of future mathematics teachers by solving keys, World Economics & Finance Bulletin (WEFB). -6, 2024-yil. <https://www.scholarexpress.net>
2. G.Mirhamidova, N.Urunov "Raqamli jamiyatda bolalar uchun moliyaviy savodxonlikni shakllartirishning xorij tajribasi", Proceedings of International Scientific Conference on Multidisciplinary Studies Hosted online from Moscow, Russia. -12, 2024-yil. <https://econferenceseries.com/index.php/scms/issue/>
3. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, "Педагогические нормы оценки финансовой грамотности студентов экономической направленности" NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI IY AXBOROTNOMASI, [2024-7]. -9, 2024-yil. journal.namdu.uz
4. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, N.Urunov, "Mamlakatni iqtisodiy o'sishida maktab o'quvchilarining moliyaviy savodxonligini oshirishning tutgan o'rni" ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. -10, 2024-yil. <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/15794>

TURISTLAR UCHUN MOLIYAVIY SAVODXONLIK: O'ZBEKISTON VA BOSHQA DAVLATLAR O'RTASIDAGI TAQQOSLANMA TAHLIL

Asqarov Abrorjon Hayitmirzayevich

Namangan davlat universiteti, mustaqil tadqiqotchi

Abrorjonasqarov86@gmail.com

Foziljonova Niholaxon Fayoz qizi

niholakhon06@gmail.com

Nasrullayev Omonulloxon Nodirjon o'g'li

omonulloxon0408@gmail.com

Iqtisodiyot fakulteti Moliya sohasida boshqaruv yo'nalish
2-bosqich talabalari

Annotatsiya. Moliyaviy savodxonlik turistlar uchun sayohat davomida moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, firibgarlikdan qochish va valyuta almashinuvi, to'lovlar va tejamkorlik bo'yicha to'g'ri qarorlar qabul qilishda muhim

ahamiyatga ega. Ushbu maqola O'zbekiston va boshqa davlatlarda turistlar uchun mavjud moliyaviy savodxonlik resurslarini taqqoslaydi, onlayn kurslar, mobil ilovalar, seminarlar va treninglarga e'tibor qaratadi.

Kalit so'zlar: turizm, firibgarlik, moliyaviy xavfsizlik, raqamli to'lov tizimi xavfsizligi

Moliyaviy savodxonlik turistlar uchun sayohat davomida moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, firibgarlikdan qochish va valyuta almashinuvi, to'lovlar va tejamkorlik bo'yicha to'g'ri qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola O'zbekiston va boshqa davlatlarda turistlar uchun mavjud moliyaviy savodxonlik resurslarini taqqoslaydi, onlayn kurslar, mobil ilovalar, seminarlar va treninglarga e'tibor qaratadi. Tahlil resurslarning mavjudligi, foydalanish qulayligi va turistlar uchun dolzarbligini ko'rib chiqadi, O'zbekistonning sa'y-harakatlarini xalqaro tajribalar bilan solishtiradi.

O'zbekistondagi moliyaviy savodxonlik resurslari. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (CBU) 2019-yildan boshlab moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha faol ish olib bormoqda. Asosiy platforma sifatida Finlit.uz xizmat qiladi, bu onlayn ta'lim resursi bo'lib, quyidagi mavzularni qamrab oladi:

- Moliyaviy maqsadlarni belgilash
- Inflyatsiyani tushunish
- Kreditlarning haqiqiy narxi
- QR-to'lovlar
- To'lovlar balansi

Bundan tashqari, CBU bir qator dasturlarni amalga oshiradi:

“Moliyaviy savodxon mahalla” loyihasi: Mahalliy jamoalarda moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan tashabbus.

“Moliyaviy savodxonlik to'garagi” loyihasi: O'qituvchilar uchun mo'ljallangan bo'lib, maktab o'quv dasturlariga moliyaviy ta'limni integratsiya qilishni maqsad qiladi.

World of Finance: 2023-yilda VISA bilan hamkorlikda ishga tushirilgan interaktiv platforma bo'lib, yosh o'quvchilar uchun moliyaviy savodxonlik bo'yicha asosiy kursni taqdim etadi. Ushbu platforma turistlar uchun maxsus ishlab chiqilmagan bo'lsa-da, onlayn kontent sifatida sayyohlar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Biroq, bu resurslar asosan mahalliy aholiga qaratilgan va turistlarning ehtiyojlariga moslashtirilmagan. Masalan, valyuta almashinuvi, bankomatlardan foydalanish yoki sayyohlar orasida keng tarqalgan firibgarliklardan qochish bo'yicha maxsus qo'llanmalar mavjud emas. Bundan tashqari, Finlit.uz faqat o'zbek va rus tillarida mavjud bo'lib, bu xalqaro turistlar uchun foydalanishni cheklaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda moliyaviy savodxonlik darajasi nisbatan past. Xususan, OECDning 2021-yildagi “Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligidagi moliyaviy savodxonlik darajalari” tadqiqotiga ko'ra, O'zbekiston 21 balldan 12,6 ball (yoki 100% dan 59,9%) to'plagan (OECD Financial Education).

Bu ko‘proq keng qamrovli va qulay moliyaviy ta‘lim dasturlariga ehtiyoj borligini ko‘rsatadi.

Endu biz boshqa davlatlardagi moliyaviy savodxonlik resurslarini taxlil etamiz. Boshqa davlatlarda moliyaviy savodxonlik resurslari ko‘proq rivojlangan va ko‘pincha mahalliy aholi bilan birga turistlar uchun ham qulay. Quyida moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo‘lgan ba‘zi davlatlardan misollar keltirib o‘tamiz: Jumladan,

Amerika Qo‘shma Shtatlari-shaxsiy moliya, investitsiya va byudjet tuzish bo‘yicha maqolalar, o‘quv qo‘llanmalar va kurslarni taklif qiluvchi keng qamrovli onlayn resurslar mavjud. Bu platforma bepul va ingliz tilida mavjud bo‘lib, turistlar uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Masalan, Khan Academy-byudjet tuzish, tejash va investitsiya qilish kabi mavzularda bepul onlayn moliyaviy savodxonlik kurslarini taqdim etadi. Ushbu kurslar umumiy auditoriya uchun mo‘ljallangan va turistlar tomonidan osongina foydalanilishi mumkin.

Moliyaviy savodxonlik va ta‘lim komissiyasi (FLEC)-federal agentliklar bo‘yicha moliyaviy ta‘limni muvofiqlashtiruvchi hukumat tashabbusi bo‘lib, moliyaviy savodxonlik resurslariga keng kirishni ta‘minlaydi (FLEC).

Yevropa Ittifoqi-Yevropa Komissiyasining moliyaviy savodxonlik tashabbuslari bo‘yicha-Yevropa Ittifoqi onlayn resurslar, videolar va kampaniyalar orqali moliyaviy savodxonlikni targ‘ib qiladi. Ushbu materiallar ko‘pincha iste‘molchilar huquqlari, moliyaviy xavf-xatarlar va imkoniyatlar haqida ma‘lumot beradi, bu esa Yevropada sayohat qilayotgan turistlar uchun dolzarb hisoblanadi.

Germaniya va Fransiya kabi ko‘plab Yevropa Ittifoqi davlatlari milliy moliyaviy ta‘lim strategiyalariga ega bo‘lib, ular onlayn vositalar va ta‘lim materiallarini o‘z ichiga oladi, bu esa turistlar uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Hindistonda NISM nomli kurs umumiy aholi uchun mo‘ljallangan bepul onlayn moliyaviy savodxonlik kursini taklif qiladi. Bu kurs turistlar uchun maxsus ishlab chiqilmagan bo‘lsa-da, Hindiston moliya tizimini tushunishni istagan sayyohlar uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Hindistonda Bharat moliyaviy savodxonlik kursi esa shaxslarning asosiy moliyaviy ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan bo‘lib, bu onlayn tarzda ham xizmat ko‘rsatadi.

Norvegiya va Shvetsiya davlatlari yuqori moliyaviy savodxonlik darajasiga ega (OECD ma‘lumotlariga ko‘ra 71%) bo‘lib, markaziy banklar tomonidan moliyalashtiriladigan dasturlar tufayli shunday natijaga erishgan. Norvegiyada shaxsiy moliya bo‘yicha interaktiv o‘quv materiallari taqdim etiladi, Shvetsiyada esa moliyaviy savodxonlik 19-asr oxirlaridan maktab o‘quv dasturlariga kiritilgan (Financial Literacy Around the World). Ushbu resurslar asosan mahalliy aholiga qaratilgan bo‘lsa-da, onlayn mavjud bo‘lib, mahalliy moliyaviy amaliyotlarni tushunmoqchi bo‘lgan turistlar uchun foydali hisooblanadi.

Global platformalardan biri bo‘lgan Visa’s Practical Money Skills-17 tilda va 44 davlatda mavjud bo‘lib, byudjet tuzish, tejash va mas‘uliyatli xarajat qilish bo‘yicha bepul moliyaviy savodxonlik vositalarini, shu jumladan dars rejaları, mobil ilovalar

va o‘yinlarni taklif qiladi. Turistlar ushbu resurslardan sayohat paytida moliyaviy ko‘nikmalarni oshirish uchun foydalanishlari mumkin.

Ushbi maqolada taqqosiy tahlil ham o‘tkazamiz. O‘zbekistonning moliyaviy savodxonlik resurslarini boshqa davlatlar bilan taqqoslaganda bir qator asosiy farqlar aniqlanadi:

Quyidagi jadval O‘zbekiston va boshqa davlatlardagi moliyaviy savodxonlik resurslarini taqqoslaydi:

Kriteriy	O‘zbekiston	Boshqa davlatlar (AQSh, Yevropa Ittifoqi, Hindiston)
Turistlar uchun qulaylik	Faqat o‘zbek va rus tillarida, cheklangan kirish imkoniyati	Ko‘p tilli, bepul onlayn platformalar (masalan, Investopedia)
Kontentning dolzarbligi	Mahalliy moliyaviy tizimlarga yo‘naltirilgan, turistlar uchun maxsus material yo‘q	Iste‘molchilar huquqlari va xalqaro moliyaviy masalalarni qamrab oladi
Resurslarning kengligi	Rivojlanmoqda, asosan Finlit.uz va World of Finance	Hukumat, xususiy sektor va ta‘lim muassasalari tomonidan keng qamrovli dasturlar
Texnologik integratsiya	Interaktiv platformalar rivojlanmoqda, lekin cheklangan targ‘ib	Ilg‘or interaktiv vositalar va mobil ilovalar (masalan, Visa’s Practical Money Skills)

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Finlit.uz va World of Finance kabi tashabbuslar orqali moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish bo‘yicha muhim sa‘y-harakatlar qilmoqda, ammo bu resurslar asosan mahalliy aholiga qaratilgan va turistlarning ehtiyojlarini to‘liq qondirmaydi.

Bunga qaraganda, AQSh, Yevropa Ittifoqi a‘zolari, Hindiston va Shimoliy davlatlar ko‘p tilli va turistlar uchun qulay bo‘lgan kengroq moliyaviy savodxonlik resurslarini taklif qiladi. Ushbu resurslar sayohat paytida moliyaviy qarorlar qabul qilishda yordam beradigan amaliy vositalarni taqdim etadi.

O‘zbekiston boshqa davlatlarning eng yaxshi tajribalaridan foydalanib, turistlar uchun maxsus materiallar ishlab chiqish, ko‘p tilli qo‘llab-quvvatlashni ta‘minlash va interaktiv ta‘lim uchun texnologiyadan foydalanish orqali ushbu sohada yaxshilanishlarga erishishi mumkin.

Bunday choralar nafaqat sayyohlarning sayohat tajribasini yaxshilaydi, balki umumiy moliyaviy savodxon jamiyatni shakllantirishga ham hissa qo‘shadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi tavsiyalar berishni tavsiyalari beriladi. Turistlar uchun moliyaviy savodxonlikni yaxshilash va xalqaro standartlarga moslashish uchun O‘zbekiston quyidagi choralarni ko‘rishi mumkin:

1. Turistlar uchun maxsus moliyaviy qo‘llanmalar ishlab chiqish:

Valyuta almashinuvi, bankomatlardan foydalanish, kredit karta qabul qilish va moliyaviy firibgarliklardan qochish kabi umumiy turist muammolarini qamrab oluvchi qisqa qo‘llanmalarni Finlit.uz da yaratish.

2. Ko‘p tilli qo‘llab-quvvatlashni kengaytirish:

Asosiy moliyaviy savodxonlik materiallarini xalqaro turistlarning asosiy tillariga (masalan, ingliz, xitoy, arab) tarjima qilish orqali ularni qulayroq qilish.

3. Interaktiv vositalarni targ'ib qilish:

World of Finance platformasini kengaytirib, sayohat uchun byudjet tuzish yoki xalqaro to'lov tizimlarini tushunish kabi turistlar uchun maxsus modullarni qo'shish.

4. Sayyohlik industriyasi bilan hamkorlik:

Mehmonxonalar, tur operatorlari va sayyohlik axborot markazlari bilan hamkorlikda moliyaviy savodxonlik bo'yicha broshyuralar yoki raqamli resurslarni kelgan turistlarga tarqatish.

5. Global platformalardan foydalanishni rag'batlantirish:

Turistlarni Visa's Practical Money Skills yoki Investopedia kabi allaqachon mavjud va dolzarb bo'lgan global moliyaviy savodxonlik resurslaridan foydalanishga undash.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali O'zbekiston turistlar uchun moliyaviy savodxonlikni sezilarli darajada yaxshilashi, sayyohlarning bilimli va ishonchli bo'lishiga yordam berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

6. Finlit.uz - O'zbekiston Markaziy bankining moliyaviy savodxonlik platformasi
7. G.Mirhamidova, N.Urunov Formation of financial literacy of students of future mathematics teachers by solving keys, World Economics & Finance Bulletin (WEFB). -6, 2024-yil. <https://www.scholarexpress.net>
8. G.Mirhamidova, N.Urunov "Raqamli jamiyatda bolalar uchun moliyaviy savodxonlikni shakllantirishning xorij tajribasi", Proceedings of International Scientific Conference on Multidisciplinary Studies Hosted online from Moscow, Russia. -12, 2024-yil. <https://econferenceseries.com/index.php/scms/issue/>
9. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, "Педагогические нормы оценки финансовой грамотности студентов экономической направленности" Namangan davlat universiteti axborotnomasi, [2024-7]. -9, 2024-yil. journal.namdu.uz

RAQOBATBARDOSH MAHSULOTLAR VA XIZMATLAR BILAN TURIZMNI RIVOJLANTIRISH

Valijanov Shaxboz tayanch doktorant
Namangan davlat texnika universiteti
shoxvaliev9393@gmail.com

Annotatsiya. Turizmni rivojlantirish omillari ichida raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatishning alohida o'rni va ahamiyati bor. Maqolada raqobatbardoshlik tushunchasi tahlil qilingan. Raqobatbardoshlikni oshirish omillari o'rganilgan va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Iqtisodiyot, turizm, raqobat, raqobatbardoshlik, samara, samaradorlik.

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА С КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫМИ ПРОДУКТАМИ И УСЛУГАМИ

Валижанов Шахбоз докторант
Наманганский государственный технический университет
shoxvaliev9393@gmail.com

Аннотация. Производство конкурентоспособной продукции и предоставление услуг занимает особое место и значение среди факторов развития туризма. В статье анализируется понятие конкурентоспособности. Изучаются факторы повышения конкурентоспособности и разработаны предложения.

Ключевые слова: экономика, туризм, конкуренция, конкурентоспособность, эффективность, результативность.

Mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Buning natijasida ushbu soha rivojlanib borib, mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushini orttirib bormoqda. Istiqbol uchun katta maqsad va vaziflar belgilangan. Bu vazifalarni bajarish va qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun sohani yanada rivojlantirish lozim. Turizm sohasini rivojlantirish omillari ichida raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish va raqobatbardosh xizmatlar ko'rsatishning o'ziga xos o'rni va ahamiyati bor. Ishlab chiqariladigan mahsulotlarning sifatini oshirish hamda iste'mol xususiyatlarini yaxshilash orqali ularni eksport qilish hajmini orttirishga hamda mamlakatimizda kirib kelishi mumkin bo'lgan turistlar oqimini yanada ortishiga erishish mumkin. Shu bilan birgalikda, mahsulotlardan foydalanishdagi qulaylik, ularga ko'rsatiladigan servis xizmati, ta'mirlashdagi qulayliklar va shu singari imtiyozlar orqali turistlarga xizmat ko'rsatish xajmini yaxshilashga erishish mumkin.

Viloyatimizdagi korxona va tashkilotlar ham bu yo'nalishda ishlarni tashkil etishlari va amalga oshirishlari talab etiladi. Ayniqsa, hozirgi o'zgarishlar sharoitida, butun jahonda eksport hajmining sezilarli o'zgarishi sharoitida korxonalarimiz o'zlari ishlab chiqarayotgan tayyor mahsulotlarni ko'proq raqobatbardosh bo'lishiga harakat qilishlari zarur. Viloyatimizdagi korxonalar va tadbirkorlik sub'ektlari o'zlarining mahsulotlari sifatini oshirishga va iste'mol xususiyatlarini yaxshilashga tashqi ko'rinishiga, dizayniga va chidamli bo'lib, kam ta'mirlashga munosib bo'lishiga erishishlari lozim. Shundagina, viloyatga kelishi mumkin bo'lgan turistlar oqimi yanada ko'payadi, viloyatimiz iqtisodiyoti yanada rivojlanadi, mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi viloyatning ulushi ortadi va aholining turmush darajasi yanada yaxshilanadi.

Ko'proq xajmda foyda olish uchun ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning raqobatbardoshlilik darajasi ham yuqori bo'lishi kerak. Raqobatbardoshlilik tushunchasi ham mahsulot sifati ko'rsatkichi bilan chambarchas aloqadadir. Mahsulotlar qanchalik sifatli bo'lsa, ularning raqobatbardoshlilik ham ortib boradi.

Tadbirkorlik korxonalarining globallashuv sharoitida yashab qolishlari va o'zlarining ishlab chiqarish xo'jalik faoliyatlarini iqtisodiy jihatdan samarali bo'lishiga erishish uchun mahsulotlarini raqobatbardoshlik darajasini o'ttirishga erishishlari zarur.

Tovarning yoki mahsulotning raqobatbardoshliligi – uning bozorning ushbu mahsulotga belgilaydigan talablariga javob beruvchi qobiliyatidir. Mahsulotning raqobatbardoshliligi bilan tovarning raqobatbardoshliligi tushunchalari o'rtasida farq bor. Mahsulotlarning raqobatbardoshliligi shu mahsulotgagiga qo'yiladigan talablarga javob berish qobiliyatidir. Bunda shu mahsulot bilan bog'liq bo'lmagan xususiyatlar hisobga olinmaydi. Mahsulot bilan bog'liq bo'lmagan omillar hisobga olinmaydi.

Korxona va tashkilotlar mahsulotlarni ishlab chiqarishlarida yuqoridagi xolatlarni hisobga olishlari talab etiladi. Shu bilan birgalikda ular o'zlaridagi faoliyatda sifatni boshqarishni asosiy faoliyat turi darajasiga ko'tarishlari lozim. Sifat boshqaruvini takomillashtirish orqaligina bozor munosabatlarida raqobat kurashida muvaffaqiyatga erishish mumkin.

Hozirgi iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida korxona va tashkilotlar raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga va raqobatbardoshli xizmatlar ko'rsatishga asosiy e'tiborni qaratishlari ta'kidlanmoqda. Bunda albatta sog'lom raqobat kurashiga o'tish lozim. Bozor munosabatlariga o'tishning dastlabki davrlarida sog'lom raqobatga o'tish birmuncha mushkul bo'ladi. Sog'lom raqobatga o'tishning qiyinligining sabablari asosan quyidagi muammolardir:

1. Mavjud ishlab chiqarishda samarali texnologiyalarni yetishmasligi.
2. Sohalar va tarmoqlar miqyosidagi raqobatda adolat mezonlarining yetishmasligi va mavjudlarining buzilishi.
3. Mamlakat ichki bozorlariga turli tovar va mahsulotlarni kontrabanda yo'li bilan kirib kelishi.
4. Iqtisodiyot sub'ektlari orasida faoliyatni va daromadlarni yashirishga harakat qilishning mavjudligi.

Raqobardoshlikni ta'minlash uchun raqobatbardoshlikka ta'sir etuvchi omillarni har tomonlama tahlil qilish va ularni o'z faoliyatida hisobga olish lozim. Bozor munosabatlari hayotimizga tobora chuqurroq kirib borgan sari raqobat kurashi ham keskinlashib boraveradi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash mamlakatning raqobatbardoshligini, uning iqtisodiyoti raqobatbardoshligini va mamlakat iqtisodiyoti sub'ektlarida ishlab chiqariladigan mahsulotlar va xizmatlarning raqobatbardoshligini oshirishni talab qiladi. Raqobatbardoshlik barcha sohalarda bo'lishi kerak. Iqtisodiyotning barcha sohalari va tarmoqlarida, turli mulk shaklidagi korxona va tashkilotlarda, ta'lim, sport, sog'liqni saqlash va boshqa shu kabi sohalarda ham raqobatbardoshlik bo'lishi kerak. O'zaro musobaqa orqali rivojlanishga yo'l ochiladi. O'zaro musobaqa bo'lmas ekan, raqobat qoidalari buzilar ekan bunday jamiyatda rivojlanish bo'lmaydi. Mamlakatning har bir fuqarosi raqobat muxitini bilishi va unda samarali tarzda ishtirok etishi talab etiladi. Bozor munosabatlari sharoitida raqobat asosiy vosita hisoblanadi. U orqali bozor munosabatlari harakatga keltiriladi. Raqobat tashqi kuch sifatida maydonga chiqib,

korxonalarda mehnat unumdorligini oshirish, harajatlarni kamaytirish, ishlab chiqarish va mehnatni oqilona tashkil etishga, binobarin, ishlab chiqarishni kengaytirish va samaradorligini oshirishga, jamg'arishni oshirishga doimo undab turadi.

Tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish uchun avvalambor bunga ta'sir etuvchi omillarga e'tibor qaratish lozim. Eng muhim omil – bozor va undagi iqtisodiy munosabatlardir. Shu bilan birgalikda, bozordagi iste'molchilar va ularning talablari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bozor munosabatlari sharoitida raqobatning mavjudligi tovar ishlab chiqaruvchilarni va xizmat ko'rsatuvchilarni muntazam ravishda haridorlarning talablarini hisobga olishga, ularning talablariga moslashishga, ularning iloji boricha yuqori sifatli tovar va xizmatlar bilan ta'minlashga undaydi. Bunga erishganlar raqobatda g'olib chiqadilar. Ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchilar o'zlarining faoliyatlarida bozorni va undagi talab va taklifni muntazam ravishda hisobga olib borishlari talab etiladi. Ular o'zlari tomonlaridan ishlab chiqariladigan mahsulotlarni raqobatbardoshligini oshirish masalalariga uzluksiz tarzda yondoshishlari lozim. Raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha tadbirlar tuzilishi va ularni amalga oshirilishi lozim. Buning uchun esa muntazam ravishda fan-texnika yutuqlarini o'rganib borish va ishlab chiqarishga joriy etib borish lozim. Yuqori unumli va zamonaviy dastgoxlardan foydalanmasdan turib raqobat kurashida qatnashib bo'lmaydi. Fan-texnika taraqqiyoti yutuqlarini vaqtida ishlab chiqarishga joriy etish yuqori saviyadagi mutaxassislarni talab etadi, ushbu ishlarni amalga oshirmaslik esa muqarrar ravishda raqobat kurashini boy berishga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Catter III, J.J., Kidwell, R.E. (2014). Function, governance, and trust in successor leadership groups in family firms. *Journal of Family Business Strategy*, 5(3), 217-228. doi: 10.1016/j.jfbs.2013.06.001.
2. Kazakov O.S., Valijanov Sh. Upravlenie kachestvom produkcii v usloviyax ekonomicheskogo krizisa. Mejdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferensiya «Innovatsionnyy potentsial molodeji v sovremennom mire», 19-20 aprelya 2023 goda. «Belorusskiy trgovno-ekonomicheskij universitet potrebitelskoy kooperatsii».
3. Kazakov O.S., Valijanov Sh. Raqobat muxitida sifatni yaxshilashni tashkil etish va rag'batlantirish. Yangi O'zbekiston milliy iqtisodiyotini jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlashda tadbirkorlik faoliyatini samarali tashkil etishning ahamiyati. Xalqaro anjuman. Namangan muxandislik texnologiya instituti. 2023 yil 4-5 oktabr.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ КАК ИНСТРУМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ: ОПЫТ САМАРКАНДА

Сальникова Елена Александровна
Международный университет туризма и
культурного наследия «Шелковый путь»
e-mail: yelena.salnikova@univ-silkroad.uz

Аннотация. В статье проводится анализ региональных туристических стратегий как инструмента устойчивого развития на примере Самарканда. Рассматриваются современные вызовы в туристической отрасли, обусловленные сохранением исторического наследия и необходимостью интеграции инновационных подходов в региональное планирование. Исследование направлено на выявление влияния комплексных туристических мер на социально-экономическое развитие региона, а также на сохранение культурных и природных ресурсов. Приводится сравнительный анализ существующих моделей управления туристическим потенциалом и их адаптация к специфике города с древней историей. Полученные результаты позволяют сформировать рекомендации для государственных и частных структур в целях повышения эффективности туристических программ, способствующих устойчивому развитию региона. В работе отмечается значимость междисциплинарного подхода и перспективы дальнейших исследований в условиях динамично меняющейся внешней среды.

Ключевые слова. туризм, устойчивое развитие, региональные стратегии, Самарканд, инновации, культура, экономика, планирование, наследие, будущее

Туризм уже давно стал одним из ключевых факторов развития регионов, способствуя не только экономическому росту, но и межкультурному обмену, а также сохранению историко-культурных ценностей. В условиях глобализации и роста конкуренции между туристическими направлениями, региональные туристические стратегии приобретают особое значение для обеспечения устойчивого развития территорий. Особое внимание в данной работе уделено Самарканду – городу с уникальным историческим наследием, который одновременно сталкивается с вызовами модернизации и необходимостью сохранения культурной идентичности.

Цель исследования – проанализировать опыт формирования и реализации туристической стратегии в Самарканде, оценить её влияние на социально-экономическое развитие и выявить перспективы дальнейшего развития в контексте устойчивости. Для достижения поставленной цели рассматриваются следующие вопросы:

- Какие ключевые элементы входят в состав региональной туристической стратегии для Самарканда?
- Как интеграция современных технологий и инноваций влияет на эффективность стратегии?

- Какие риски и вызовы существуют в процессе реализации программ устойчивого развития через туризм?
- Возможно ли использование опыта Самарканда в качестве модели для других исторически значимых регионов?

Гипотеза исследования заключается в том, что правильно разработанная и реализуемая региональная туристическая стратегия способна стать мощным инструментом устойчивого развития, обеспечивая баланс между экономическим ростом, сохранением культурного наследия и экологической устойчивостью. Анализируя реальные примеры из практики управления туристическим потенциалом в Самарканде, исследование стремится определить эффективные механизмы сотрудничества между государственными органами, бизнес-сообществом и местными жителями.

Актуальность проблемы обусловлена не только растущим спросом на туристические услуги, но и необходимостью адаптации традиционных методов развития к новым вызовам, таким как цифровизация, изменение климатических условий и усиление глобальной конкуренции. Самарканд, являясь одним из древнейших городов Средней Азии, представляет собой уникальную платформу для изучения взаимодействия традиций и инноваций в области туризма. Данный город обладает богатым культурным и историческим наследием, что создает предпосылки для формирования устойчивых туристических маршрутов, способствующих не только привлечению иностранных и отечественных туристов, но и созданию рабочих мест, развитию инфраструктуры и улучшению качества жизни местного населения.

Важным аспектом исследования является рассмотрение роли государства и муниципальных образований в разработке и реализации туристических стратегий. В частности, анализируются механизмы государственной поддержки, программ финансирования, а также роль частных инвесторов в реализации совместных проектов. В условиях неопределенности и быстроменяющихся внешних условий стратегия должна предусматривать адаптивное управление, позволяющее оперативно реагировать на изменения в спросе и условиях рыночной среды.

Таким образом, введение формирует комплексное понимание взаимосвязи между туристическими стратегиями и устойчивым развитием региона. Исследование опирается на междисциплинарный подход, включающий экономические, социокультурные и экологические аспекты, что позволяет оценить эффективность комплекса мер для развития туризма в Самарканде. Будущие исследования в данной области могут опираться на результаты, полученные в этой работе, для разработки универсальных моделей устойчивого развития для городов с богатым культурным наследием.

Теоретическая база исследования опирается на концепции устойчивого развития и стратегического управления в туристической отрасли. Устойчивое развитие в туризме подразумевает баланс между экономическими, экологическими и социокультурными интересами, что требует интеграции принципов бережного отношения к ресурсам и сохранения наследия. Теории

устойчивого туризма акцентируют внимание на необходимости междисциплинарного подхода, позволяющего учитывать не только экономическую эффективность, но и социальную справедливость, и экологическую безопасность.

Модель региональной туристической стратегии предполагает синергетическую работу государственных институтов, бизнеса и местного сообщества. Основопологающим элементом является стратегическое планирование, включающее анализ текущего состояния, оценку потенциала и разработку комплексных мероприятий для повышения конкурентоспособности направления. В современных исследованиях также рассматриваются вопросы цифровой трансформации и внедрения инновационных технологий, что способствует более эффективному управлению туристическими потоками и улучшению качества предоставляемых услуг. Теоретическая часть данного исследования позволяет систематизировать знания о механизмах формирования туристической стратегии и выявить ключевые факторы, способствующие устойчивому развитию региона.

Обзор литературы в области региональных туристических стратегий демонстрирует разнообразие подходов к оценке влияния туризма на устойчивое развитие. Ряд авторов, таких как Иванова и Петров, подчеркивают, что стратегическое планирование в туризме должно учитывать специфические особенности региона, включая его историко-культурный контекст, экономическую структуру и природный потенциал. Эти исследования акцентируют внимание на необходимости разработки адаптивных моделей, способных реагировать на динамику внешней среды и изменения спроса[1,2].

Работы зарубежных ученых, таких как Smith и Brown & Green, вносят значительный вклад в развитие концепции устойчивого туризма, рассматривая вопросы культурного наследия и инноваций в управлении туристическими направлениями. Их исследования подтверждают, что интеграция цифровых технологий и современных методов маркетинга может значительно повысить привлекательность региона для туристов, одновременно способствуя развитию локальной экономики[3,4]. В этом контексте, исследования Wilson подчеркивают важность партнерства между государственными структурами и бизнес-сообществом для создания конкурентных туристических продуктов[5].

Особое внимание в ряде исследований уделено анализу исторических городов, таких как Самарканд, где сочетание древних традиций и современных технологий становится основой для формирования уникальных туристических маршрутов. Казимов в своем труде рассматривает опыт Самарканда, указывая на необходимость сохранения культурного наследия наряду с внедрением инновационных практик в туристическом секторе[6]. Несмотря на положительный опыт, исследователи отмечают ряд проблем, связанных с недостаточным финансированием, дефицитом квалифицированных специалистов и отсутствием комплексного подхода на уровне региональной стратегии.

Отдельное направление исследований связано с оценкой социальных и экологических последствий туристической деятельности. Работа ряда авторов демонстрирует, что без учета социальной ответственности и экологической устойчивости туристические проекты могут оказаться контрпродуктивными. Исследования, посвященные оценке влияния туризма на местное население, указывают на необходимость создания механизмов компенсации социальных и экологических издержек, возникающих при массовом притоке туристов.

Сопоставляя выводы различных источников, можно сделать вывод, что большинство работ сходятся во мнении о необходимости комплексного подхода к формированию туристических стратегий, который должен включать адаптивное планирование, государственно-частное партнерство и активное участие местного сообщества. Однако несмотря на обилие исследований, проблема интеграции традиционных методов управления с инновационными технологиями остается недостаточно проработанной. В данном контексте текущее исследование отличается тем, что акцентирует внимание на практическом опыте Самарканда, объединяя теоретические концепции с анализом реальных мер, предпринимаемых для устойчивого развития регионального туризма.

Таким образом, обзор литературы выявляет как достижения, так и пробелы в понимании роли туристических стратегий в обеспечении устойчивого развития. Опыт Самарканда рассматривается не только как пример успешного применения теоретических моделей, но и как площадка для тестирования новых подходов, что делает данное исследование актуальным и практически значимым.

Практические рекомендации на основе проведенного исследования рекомендуются:

1. Разработать меж секторальную систему управления туризмом, включающую представителей государственных органов, бизнеса и местного сообщества, для координации инициатив.

2. Усилить внедрение цифровых технологий и инновационных платформ для мониторинга туристического потока, улучшения маркетинга и повышения качества услуг.

3. Создать программы дополнительного образования для специалистов туристической отрасли с упором на устойчивое развитие и сохранение культурного наследия.

4. Обеспечить финансовую поддержку проектов, направленных на восстановление и сохранение исторических памятников, с учетом социальной ответственности.

5. Разработать долгосрочные стратегии, позволяющие адаптироваться к изменению внешних условий, включая экологические и экономические факторы, с акцентом на будущее устойчивого развития региона.

Заключение. Проведенное исследование демонстрирует, что региональные туристические стратегии представляют собой эффективный инструмент для обеспечения устойчивого развития, особенно в исторически

значимых городах, таких как Самарканд. Ключевым выводом является то, что комплексный подход, основанный на интеграции экономических, социокультурных и экологических мер, позволяет не только привлечь туристов, но и сохранить культурное наследие, создать новые рабочие места и стимулировать инновационное развитие. Практический опыт Самарканда показывает, что межсекторальное сотрудничество, активное использование цифровых технологий и адаптивное планирование являются основными факторами успеха в реализации туристических программ.

Исследование подтверждает гипотезу о том, что правильное сочетание традиционных и современных методов управления туризмом способствует устойчивому развитию региона. Несмотря на позитивные тенденции, остаются вызовы, связанные с ограниченностью финансовых ресурсов, необходимостью повышения квалификации специалистов и управлением экологическими рисками. Подчеркивается, что будущее развития региона во многом зависит от способности локальных властей и бизнеса оперативно адаптироваться к новым реалиям, используя опыт прошлых проектов для оптимизации стратегий.

Научная значимость работы заключается в интеграции теоретических моделей устойчивого туризма с практическим опытом, что позволяет получить реальные данные и рекомендации для формирования эффективной региональной политики. Предложенные в статье меры могут быть использованы для корректировки текущих программ и разработки новых, отвечающих современным требованиям. В перспективе дальнейших исследований целесообразно уделить внимание анализу влияния цифровых технологий на управление туристическим потоком, а также оценке социально-экономических эффектов от внедрения инновационных подходов. Таким образом, представленное исследование вносит вклад в развитие научного понимания роли туризма как фактора устойчивого развития и предлагает конкретные направления для будущих исследований и практических действий.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Иванова, М. (2015). Региональное развитие и туризм: современные тенденции. Журнал региональных исследований, 7(2), 45–67.
2. Дьяконов, С., & Петров, И. (2017). Стратегическое планирование в туризме. Москва: Издательский Дом «Наука».
3. Smith, J. (2018). Sustainable tourism management: Challenges and future directions. Journal of Sustainable Tourism, 26(3), 345–360.
4. Brown, A., & Green, P. (2019). The role of cultural heritage in tourism strategies. International Journal of Heritage Studies, 25(5), 512–530.
5. Wilson, K. (2020). Tourism, innovation, and regional development. Journal of Tourism Research, 34(4), 398–412.
6. Kazimov, R. (2021). Самарканд: история и будущее туризма. Самарканд: Издательство Самаркандского университета.

O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH: INVESTITSİYALAR, HAMKORLIK VA TEKNOLOGİYALAR

Jo'rayev Sherali Pulatovich
Namangan davlat universiteti Menejment
kafedrası katta o'qituvchisi, universitet tadqiqotchisi
ORCID: 0009-0002-0979-6407
e-mail: jurayevsherali@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, ishlab chiqarish, investitsiyalarni jalb qilish, davlat-xususiy hamkorlik jarayonlari va zamonaviy texnologiyalardan ishlab chiqarish masalalari tahlili. Turizm infratuzilmasini ichki rivojlantirish uchun investitsiyalarni jalb qilishning ahamiyati, turistik ob'ektlarni modernizatsiya qilish, tadbirkorlar bilan hamkorlikni yo'qo'yish va xavfsizlik texnologiyalari orqali ta'mirlash ishlarini olib borish. , xavfsiz hududiy turizmni saqlash, ekologik va turizm yo'nalishlarini boshqarish bo'yicha ilg'or tajribalar va tavsiyalar taqdim etish.

Kalit so'zlar: Ichki turizm, investitsiyalar, davlat-xususiy hamkorlik, texnologiya, turistik infratuzilma, sayyohlik, raqamli innovatsiyalar, ekologik turizm, madaniy meros, O'zbekiston turizmi.

Abstract. This is an analysis of the main directions of domestic tourism development in Uzbekistan, issues of production, investment attraction, public-private partnership processes and production using modern technologies. The importance of attracting investment for the domestic development of tourism infrastructure, modernization of tourist facilities, cooperation with entrepreneurs and repair work through security technologies. , providing best practices and recommendations for maintaining safe regional tourism, and managing ecological and tourism destinations.

Keywords: Domestic tourism, investments, public-private partnership, technology, tourist infrastructure, tourism, digital innovations, ecological tourism, cultural heritage, tourism of Uzbekistan.

Абстракт. Это анализ основных направлений развития внутреннего туризма в Узбекистане, производства, привлечения инвестиций, процессов государственно-частного сотрудничества, производства на основе современных технологий. Обоснована важность привлечения инвестиций для внутреннего развития туристической инфраструктуры, модернизации туристических объектов, сотрудничества с предпринимателями и проведения ремонтных работ с использованием охранных технологий. , предоставляя передовой опыт и рекомендации по поддержанию безопасного регионального туризма, управлению экологическими и туристическими направлениями.

Ключевые слова: Внутренний туризм, инвестиции, государственно-частное сотрудничество, технологии, туристическая инфраструктура, туризм, цифровые инновации, экологический туризм, культурное наследие, туризм Узбекистана.

O'zbekiston o'zining boy tarixi, madaniy merosi va tabiiy go'zalliklari bilan ichki va xalqaro turizm uchun katta salohiyatga ega. So'nggi yillarda ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirildi, ammo bu sohada hali ham ko'plab imkoniyatlar mavjud. Ushbu maqolada ichki turizmni rivojlantirishga yo'naltirilgan investitsiyalar, hamkorlik va texnologiyalar tahlil qilinadi.

Investitsiyalar: Ichki Turizmni Qo'llab-Quvvatlash

Ichki turizmni rivojlantirish uchun infratuzilmani yaxshilash, yangi turistik yo'nalishlar yaratish va mavjud obyektlarni modernizatsiya qilish talab etiladi.

Infratuzilmani rivojlantirish: Yo'llar, mehmonxonalar, dam olish maskanlari va boshqa turizm ob'ektlariga investitsiyalar jalb etish zarur.

Davlat va xususiy sektor hamkorligi: Xususiy investitsiyalarni jalb qilish orqali turizm loyihalarini moliyalashtirish samaradorligini oshirish mumkin.

Soliq imtiyozlari va grantlar: Hukumat tomonidan turizmga oid startaplar va loyihalar uchun moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ishlab chiqilishi lozim.

Hamkorlik: Ichki Turizmni Kengaytirish

Ichki turizmning rivojlanishi turli sohalar o'rtasidagi hamkorlikka bog'liq.

Mahalliy tadbirkorlar bilan hamkorlik: Hududiy tadbirkorlar bilan ishlash orqali xizmatlar tarmog'ini kengaytirish mumkin.

Xorijiy investorlar va tashkilotlar bilan hamkorlik: Turizm sohasida ilg'or tajribalar va texnologiyalarni jalb qilish uchun xalqaro sheriklar bilan hamkorlik qilish muhim.

Universitetlar va ilmiy markazlar bilan aloqalar: Turizm sohasida kadrlar tayyorlash, tadqiqotlar o'tkazish va innovatsion loyihalarni yo'lga qo'yish uchun ilmiy muassasalar bilan hamkorlik qilish zarur.

Texnologiyalar: Zamonaviy Yondashuvlar

Raqamli texnologiyalar ichki turizmni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Onlayn platformalar va mobil ilovalar: Turistlar uchun qulay mobil ilovalar va sayohat platformalarini rivojlantirish zarur.

Virtual va kengaytirilgan reallik (VR va AR): Tarixiy joylar va diqqatga sazovor maskanlarni innovatsion usulda namoyish etish uchun VR va AR texnologiyalaridan foydalanish mumkin.

Ma'lumotlar tahlili va sun'iy intellekt: Ichki turizm bozorini yaxshiroq tushunish va xizmatlarni moslashtirish uchun katta ma'lumotlar tahlili va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish lozim.

Ichki turizm – bu fuqarolarning o'z mamlakatida sayohat qilish, turistik xizmatlardan foydalanish va mahalliy hududlarda dam olishni o'z ichiga olgan keng qamrovli soha hisoblanadi. Har bir davlatda ichki turizmning rivojlanishi mamlakatning iqtisodiy, madaniy, ekologik va ijtimoiy salohiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda ichki turizmning ahamiyati yanada oshmoqda. Buning sababi shundaki, ichki turizm nafaqat milliy

iqtisodiyotga qo'shimcha daromad keltiradi, balki aholining turmush darajasini yaxshilashga, ularning madaniy va tarixiy merosga bo'lgan hurmatini oshirishga, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Dunyo bo'yicha ichki turizmning o'sishi va rivojlanishi jahon iqtisodiyotida muhim o'rin tutayotgan soha sifatida tan olinmoqda. 2023-yilda global miqyosda ichki turizmning ulushi 70- 80% atrofida bo'lib, faqat ba'zi davlatlarda chet el sayohatlari ko'proq rivojlangan. Shuningdek, pandemiya davridan keyin ichki turizmga talab sezilarli darajada oshdi, chunki odamlar xavfsiz va qisqa muddatli sayohatlar uchun o'z mamlakatlarida dam olishni afzal ko'rdilar.

Ichki turizm mamlakat iqtisodiyotining ko'plab sektorlariga ta'sir ko'rsatadi. Bu soha nafaqat turistik xizmatlarni taqdim etish, balki transport, mehmonxona biznesi, restoranlar, o'quv va madaniy markazlar kabi boshqa ko'plab sohalarda iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi. Har bir sayohat qilish jarayonida odamlar mehmonxona xizmatlari, transport, ovqatlanish, ekskursiyalar va boshqa xizmatlar uchun xarajat qilishadi, bu esa milliy iqtisodiyotga qo'shimcha daromad keltiradi. Turizm sektorining o'sishi bilan birga yangi ish o'rinlari, ayniqsa, O'zbekiston uchun ichki turizmning rivojlanishi alohida ahamiyatga ega.

Ichki turizm madaniy merosni saqlashning samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi. O'zbekistonning boy tarixiy va madaniy merosi mavjud bo'lib, uni targ'ib qilish va dunyo miqyosida tanitishning muhim vositasi sifatida ichki turizmni rivojlantirish mumkin. Masalan, Samarqanddagi Registon maydoni, Buxorodagi Ark qal'asi, Xivadagi Ichan-qal'a kabi obidalar faqat xorijiy turistlar uchun emas, balki o'z fuqarolarimiz uchun ham katta ahamiyatga ega. Ichki sayohatlar orqali fuqarolar o'z mamlakatining boy madaniy tarixiga chuqurroq kirib boradilar, bu esa milliy iftixorni oshiradi va mamlakatga bo'lgan muhabbatni kuchaytiradi. Ichki turizm rivojlanishida ekologik jihatlar ham o'z o'rnini egallaydi. Hozirgi kunda turizmning ekologik izlari hamda tabiiy resurslardan haddan tashqari foydalanish masalalari jahon miqyosida katta ahamiyatga ega.

Serdyukova N.K. (2009) ning "Внутренний туризм: актуальные вопросы управления и развития" maqolasida ichki turizmni boshqarish va rivojlantirish masalalari ko'rib chiqilgan. Muallif ichki turizmni mamlakat iqtisodiy va ijtimoiy hayotida muhim o'rin tutuvchi soha sifatida ta'riflab, uning iqtisodiy barqarorlikka ko'rsatadigan ijobiy ta'sirini alohida ta'kidlaydi. Yana bir rus olimi, Rusina A.N. va jamoasining "Перспективы развития внутреннего туризма в современных условиях" maqolasida ichki turizmni zamonaviy sharoitlarda rivojlantirish istiqbollari tahlil qilingan. Maqolada ichki turizmning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, uning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar hamda istiqboldagi strategiyalar batafsil yoritilgan.

Xulosa qilib aytganda, mualliflar ichki turizmning zamonaviy sharoitlarda rivojlanishi uchun har tomonlama qo'llab-quvvatlash zarurligini ta'kidlaydilar. Ichki turizm nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki hududiy rivojlanish, ijtimoiy barqarorlik va madaniy merosni asrashga ham salmoqli hissa qo'shishi mumkin. Shu bois, ichki turizmni rivojlantirishda davlat, xususiy sektor va jamoatchilik o'rtasida samarali hamkorlikka e'tibor qaratish lozim.

Mazkur maqolada analitik va tavsifiy metodlardan foydalanilgan. Ya'ni, Analitik yondashuv - maqolada ichki turizmning hozirgi holati, iqtisodiy va ijtimoiy ta'siri haqida statistik ma'lumotlar va tendensiyalar tahlil qilingan; ichki turizmni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi infratuzilma, xizmat ko'rsatish sifati kabi muammolar chuqur tahlil qilingan. Tavsifiy metodologiya - ichki turizm imkoniyatlari (qishloq turizmi, tarixiy va tabiiy maskanlar) haqida batafsil tasvir berilgan; ichki turizmni rivojlantirishga doir qarorlar va davlat dasturlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

O'zbekiston Respublikasida ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha bir qator qaror va farmonlar qabul qilingan bo'lib, ular mamlakatning turizm salohiyatini oshirishga qaratilgan. Quyida ularning mazmuni keltirilgan:

2021-yil 9-fevraldagi 6165-sonli Prezident Farmoni: Ushbu farmon ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlarini belgilaydi. Farmon doirasida turizm mahsulotlari va xizmatlarini diversifikatsiya qilish, transport yo'nalishlarini kengaytirish va turizm infratuzilmasini yaxshilash choralari ko'zda tutilgan.

2021-yil 24-fevraldagi 100-son Qaror: Mazkur qaror ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Unda madaniy meros obyektlarini restavratsiya qilish, turizm marshrutlarini rivojlantirish va turistlar uchun qulay sharoitlar yaratish masalalari ko'rib chiqilgan.

2024-yil 7-oktabrdagi 646-sonli Qaror: Ushbu qaror "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!" ichki turizm yarmarkalarini tashkil etish va o'tkazish chora-tadbirlarini belgilaydi. Yarmarkalar orqali ichki turizmni ommalashtirish va aholini keng jalb qilish maqsad qilingan.

2023-yil 27-iyuldagi 238-sonli Prezident Qarori: Mazkur qaror turizm yo'nalishidagi islohotlarni yanada jadallashtirish va sohada davlat boshqaruvi tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlarini o'z ichiga oladi. Unda turizm infratuzilmasini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va turistlar oqimini oshirish bo'yicha vazifalar belgilangan.

Ichki turizmni yanada jozibador qilish uchun yangi turistik yo'nalishlarni ishlab chiqish zarur. Ekoturizmni rivojlantirish uchun milliy bog'lar va qo'riqxonalarni ommalashtirish, qishloq turizmi uchun an'anaviy qishloq hayotini aks ettiruvchi dasturlarni tashkil qilish va sog'lomlashtirish turizmi doirasida sanatoriylar va shifobaxsh suv manbalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish kerak. Sayyohlar uchun avia va temir yo'l chiptalariga chegirmalar, talabalar va oila a'zolari uchun maxsus turistik paketlar va mavsumiy aksiyalar orqali ichki turizmni rag'batlantirish mumkin. Chekka hududlarni rivojlantirish orqali hududiy turizmni kuchaytirish muhim bo'lib, bu maqsadda har bir viloyatda festivallar va tadbirlarni tashkil etish, tarixiy va madaniy maskanlarga maxsus marshrutlar ishlab chiqish talab etiladi. Innovatsion texnologiyalarni turizm sohasiga keng joriy qilish orqali mobil ilovalar orqali xizmat ko'rsatish, virtual reallik yordamida madaniy obidalarni namoyish qilish va elektron turizm xizmatlarini rivojlantirish zarur. Sayyohlar xavfsizligini ta'minlash uchun transport infratuzilmasi xavfsizligini oshirish, tabiiy ofatlarga qarshi tezkor yordam xizmatlarini tashkil etish va turistik maskanlarda xavfsizlik xizmatlarini kuchaytirish kerak. Ichki turizmni rivojlantirish uchun malakali kadrlar tayyorlash va xizmat ko'rsatish sifatini oshirish ham dolzarb. Bu

maqsadda turizm sohasi bo'yicha o'quv dasturlarini joriy qilish, xalqaro tajribani o'rganish va turizm sohasida ishlaydigan kadrlarni qayta tayyorlash talab etiladi. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash, chiqindilarni boshqarish tizimini rivojlantirish va barqaror turizmni ommalashtirish ichki turizmni rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Mahalliy aholining turizm sohasiga jalb qilinishi ham muhim, chunki bu qishloq joylarida oilaviy mehmonxonalar tashkil etish, turizm xizmatlarini ko'rsatish va hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishga yordam beradi. Ichki turizmni rivojlantirish doirasida yangi festivallarni tashkil etish orqali turistik maskanlarga qiziqishni oshirish mumkin. Milliy taomlar va hunarmandchilik mahsulotlarini targ'ib qilish uchun gastronomik festivallarni yo'lga qo'yish, hududiy an'analar va sport tadbirlariga asoslangan festivallarni rivojlantirish katta samara beradi. Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha barcha sa'y-harakatlar davlat, xususiy sektor va mahalliy jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikni talab qiladi. Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish orqali O'zbekiston ichki turizmi yangi bosqichga chiqib, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishda muhim o'rin egallaydi. Ichki turizm O'zbekistonning barqaror rivojlanish strategiyasida muhim o'rin egallaydi. Bu sohaning rivojlanishi nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki milliy madaniyatni saqlash, aholi turmush darajasini yaxshilash va mamlakatning xalqaro obro'sini oshirishga ham xizmat qiladi. Hukumat tomonidan ko'rilayotgan chora-tadbirlar, jumladan, "Turizm-2026" dasturining amalga oshirilishi ichki turizmni yanada rivojlantirish va uning salohiyatidan to'laqonli foydalanishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Farmon (2021) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 09.02.2021 yildagi PF6165-son.
2. Qaror (2023) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 27.07.2023 yildagi PQ-238- son.
3. Qaror (2024) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 07.10.2024 yildagi 646-son.
4. Постановление (2021) Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан, от 24.02.2021 г. № 100.
5. <https://uzreport.new>

UDK 338.264

XALQARO TURIZM BOZORIDA O'ZBEKISTONNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARI BOSHQARUV QARORLARINING STRATEGIK ROLI

Axmedov Farxod Raxmonjonovich
Tayanch doktorant
Namangan davlat texnika universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro turizm bozorida O'zbekistonning raqobatbardoshligini oshirishda mahalliy davlat hokimiyati organlari qabul qilayotgan strategik boshqaruv qarorlarining o'rnini tahlil qilingan. Namangan viloyati misolida olib borilgan tadqiqotlarda turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xizmatlar sifatini oshirish va investitsiyalarni jalb etishdagi ijobiy natijalar yoritilgan. Sohani rivojlantirish bo'yicha amaliy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: mahalliy hokimiyati, strategik qarorlar, turizm infratuzilmasi, raqobat, xalqaro turizm bozori, hududiy rivojlanish, ekoturizm, turizm strategiyasi

Mahalliy davlat hokimiyati organlari – viloyat, tuman va shahar hokimliklari – davlat boshqaruvining eng muhim bo'g'inidir. Ular bevosita joylardagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni boshqaradi, aholining ehtiyoj va manfaatlarini inobatga olgan holda rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqadi va amaliyotga tatbiq etadi. Shu bois, ular qabul qilayotgan qarorlarning strategik ahamiyati nihoyatda yuqori.

Xizmatlar sohasi har qanday rivojlanayotgan mamlakat iqtisodiyotida muhim rol o'ynaydi. Bu sohaning kengayishi bevosita iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, tadbirkorlik faoliyatining faollashuvi va mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, xizmatlar sohasida **turizm** — jadal rivojlanayotgan, yuqori iqtisodiy samaradorlikka ega bo'lgan strategik tarmoq sifatida ajralib turadi. Xizmatlar sohasining rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, bu sohadagi o'sish yangi ish o'rinlarining yaratilishi, tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishi va xalqaro savdoda raqobatdoshlikni oshirishga olib keladi hamda xizmatlar sohasini rivojlantirish iqtisodiy o'sishning muhim yo'nalishiga aylanadi [1, p. 131].

Mamlakatning strategik ustuvor yo'nalishlarini belgilash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rahbarligida Harakatlar strategiyasini amalga oshirish bo'yicha Milliy komissiya tashkil etilgan. Ushbu hujjatni ishlab chiqishda mamlakat rahbariyati, avvalo, O'zbekiston aholisining hayot sifatini oshirishni tezlashtirishi mumkin bo'lgan yangi imkoniyatlarni aniqlash va hisobga olishga alohida e'tibor qaratgan [2, p. 52].

Shunday yangi imkoniyatlardan biri sifatida turizm sohasi hisoblanib, sohani jadal rivojlantirish uchun qator normative hujjatlar qabul qilinmoqda. Jumladan, Mamlakatda turizmni milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, hududlarni jadal rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, aholining daromadlari va turmush darajasini oshirish, mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishni ta'minlovchi strategik tarmoqlardan biri sifatida rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar bosqichma-bosqich amalga oshirish maqsadida O'zbekiston respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 yanvardagi PF-5611-Farmoni [3, p. 17] bilan tasdiqlangan "2019 — 2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish" Konsepsiyasi qabul qilindi. Konsepsiyasiga asosan Viloyatlar hokimliklariga sohani rivojlantirish maqsadida samarali qarorlar qabul qilishlari uchun qator yo'nalishlar belgilab berildi:

davlat-xususiy sheriklik shartlari asosida respublikaning har bir hududidagi sayyohlar ko'p tashrif buyuradigan joylar va sayyohlik marshrutlarida kamida 50 tadan sanitariya-gigiena shoxobchalarini tashkil etish.

sayyohlar orasida mashhur bo'lgan ob'ektlar, sayyohlik marshrutlarida va har bir hududning markaziy qismlarida turistik infokiosklarni tashkil etish.

imkoniyati cheklangan shaxslarning turizm infratuzilmasi va madaniy meros ob'ektlarida erkin harakatlanishi uchun zarur sharoitni («to'siqsiz muhit» hosil qilish) yaratish choralari ko'rish.

turistlar erkin yo'nalish olishlari uchun respublika bo'yicha asosiy turistik namoyish ob'ektlari va turizm ob'ektlariga olib boruvchi yo'llarda yagona shakldagi turistik-axborot ko'rsatkichlarini o'rnatish va boshqalar.

Mahalliy hokimiyatlar hududiy taraqqiyot dasturlarini ishlab chiqish orqali umumiy davlat siyosatini joylarda izchil amalga oshiradi. Ular:

Investitsion loyihalarni jalb etadi,

Infratuzilma va ijtimoiy sohalarini rivojlantirishni boshqaradi,

Tadbirkorlik muhitini yaxshilashga xizmat qiluvchi me'yoriy-huquqiy qarorlar qabul qiladi.

Namangan viloyatida turizm sohasini rivojlantirish maqsadida, viloyat hokimining 2016 yil 16 fevraldagi "2016-2017 yillarda Namangan viloyatida turizm sohasini rivojlantirish dasturi to'g'risida"gi 66-sonli qarori qabul qilinib, viloyatga keladigan sayyohlarga jahon andozalariga mos keladigan maishiy va madaniy shart-sharoitlar yaratish yuzasidan bir qator ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda [4, p. 182.]

Xalqaro turizm bozorida o'zbekistonning raqobatbardoshligini oshirishda bugungi kunda Namangan viloyatda 28 ta tur operator, 4 ta direksiya, 25 ta mehmonxona va 48 ta mehmon uyi (2013 o'rin), jami 78 ta joylashtirish vositasi, 40 ta mikroavtobus, 6 ta gid-tarjimon mahalliy va xorijiy fuqarolarga sayyohlik xizmatlari tashkil qilingan. Sohada 1900 nafar ishchi-xodim mehnat qilmoqda. xorijiy va mahalliy turistlar uchun 5 ta turizm axborot markazi, 70 ta namunaviy sanitariya-gigiyena shoxobchasi, 40 ta turistik obyektiga olib boruvchi yo'l ko'rsatgich belgilari va 80 ta turizm obyektida Wi-Fi hududlari tashkil qilindi [5, p. 1].

Mahalliy davlat hokimiyati organlarining boshqaruv qarorlari – bu shunchaki ma'muriy buyruqlar emas, balki hududiy rivojlanishning strategik yo'nalishlarini belgilovchi muhim vositadir. Ularning qarorlari milliy taraqqiyotga xizmat qiladigan, uzoq muddatli iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlarning poydevorini yaratadi. Shuning uchun, ushbu organlarning qaror qabul qilish mexanizmini takomillashtirish, ularni tahliliy asosda, ilmiy yondashuv bilan ishlab chiqish strategik ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro turizm bozorida O'zbekistonning raqobatbardoshligini oshirishda mahalliy davlat hokimiyati organlarining boshqaruv qarorlari strategik ahamiyat kasb etadi. Ular bevosita hududiy resurslardan samarali foydalanish, zamonaviy infratuzilmani shakllantirish, tadbirkorlikni rag'batlantirish va xizmatlar sifatini yaxshilash orqali turizmni kompleks rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Namangan viloyatidagi amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, mahalliy hokimiyat tashabbuslari xalqaro turistlar oqimini jalb qilishda muhim o'rin tutmoqda. Shu bois, mahalliy hokimiyatlar qaror qabul qilishda uzoq muddatli strategik yondashuvga tayangan

holda, ilmiy asoslangan, tizimli va innovatsion yondashuvni qo'llashlari zarur. Yuqoridagilardan kelib chiqib quyida sohani rivoklantirish uchun takliflarni beramiz.

Hududiy turizm strategiyalarini diversifikatsiya qilish: Har bir viloyatning madaniy, tabiiy, tarixiy va diniy salohiyatini inobatga olgan holda individual turizm rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish va ularni xalqaro bozorda brend sifatida targ'ib qilishni takomillashtirish.

Kadrlar tayyorlash va malakani oshirish dasturlarini kuchaytirish: Turizm sohasida xizmat ko'rsatish sifati bevosita inson resurslariga bog'liq. Shu bois, mahalliy darajada gidlar, mehmonxona xodimlari, transport xizmati ko'rsatuvchilari uchun zamonaviy o'quv va amaliy kurslarni ko'paytirish zarur.

Raqamli infratuzilmani kengaytirish: Turistik obyektlar va marshrutlar haqida onlayn axborot tizimlarini kuchaytirish, mobil ilovalar, virtual gidlar va bron qilish platformalarini joriy qilish orqali sayyohlar uchun qulayliklarni oshirish.

Ekoturizm va agro-turizm yo'nalishlarini rivojlantirish: Mahalliy hokimiyatlar ekologik toza, barqaror turizm shakllarini rag'batlantirishi, qishloq joylarida agro-turizm obyektlarini yaratishi orqali ichki turizmni ham rivojlantirishi mumkin.

Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini kengaytirish: Sayyohlik infratuzilmasiga xususiy investitsiyalarni jalb qilishni yengillashtiruvchi mexanizmlarni joriy etish, soliqqa oid imtiyozlar, subsidiya va yer ajratish bo'yicha ochiq tanlov tizimlarini jadal rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedov F.R. Самарали бошқарув қарорлари қабул қилиш - хизматлар соҳасини стратегик ривожлантириш ҳамда ҳудудларда барқарор иқтисодий ўсиш ва аҳоли фаровонлигини оширишнинг омили сифатида. Xizmatlar sohasini strategik rivojlantirish orqali hududlarda barqaror iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini oshirish imkoniyatlari/Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari (I qism). 2025. Samarqand, SamISI, 2025. – 272 bet. 130-134
2. Мирзиёева, С. III. "Анализ опыта Узбекистана по разработке стратегий развития страны и регионов." Управленческое консультирование 3 (123) (2019): 49-61.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 yanvardagi "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5611-Farmoni
4. A.Z.Muminov O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish imkoniyatlari. VIII international forum of guides "tourist and excursion activities: new challenges and ways of development", february 21-22, 2025
5. S.Hamidov Namanganning yuksalayotgan turizm salohiyati iqtisodiyot rivojida ham muhim o'rinni egallaydi. [https:// yuz.uz /uz/news/ namanganning-yuksalayotgan-turizm-salohiyatiiqtisodiyot-rivojida-ham-muhim-orinni-egallaydi](https://yuz.uz/uz/news/namanganning-yuksalayotgan-turizm-salohiyatiiqtisodiyot-rivojida-ham-muhim-orinni-egallaydi).

TURIZM INFRATUZILMASI VA EKOLOGIK XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA MAHALLIY BOSHQARUV QARORLARINING ROLI VA SAMARADORLIGI

Axmedov Farxod Raxmonjonovich
Tayanch doktorant
Namangan davlat texnika universiteti

Annotatsiya. Maqolada turizm infratuzilmasini rivojlantirish hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlashda mahalliy boshqaruv organlarining strategik qarorlari va ularning samaradorligi tahlil qilingan. Ekoturizm, barqaror rivojlanish, va infratuzilma rejalashtirishda hukumat qarorlarining o'zni Namangan viloyati misolida ko'rib chiqilgan. Muammoning yechimi bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: mahalliy boshqaruv, turizm infratuzilmasi, ekologik xavfsizlik, ekoturizm, barqaror rivojlanish, qaror qabul qilish, Namangan, atrof-muhit, strategik boshqaruv, sayyohlik, davlat siyosati.

Turizm sohasi nafaqat iqtisodiy o'sish manbai, balki madaniy almashinuv va xalqaro aloqalarni rivojlantiruvchi omildir. Biroq turizmning kengayishi bilan birga ekologik muammolar ham yuzaga chiqmoqda. Shuning uchun, turizm infratuzilmasini barpo etishda ekologik xavfsizlik tamoyillariga amal qilish dolzarb masalalardan biridir. Bu borada mahalliy boshqaruv organlarining qarorlari hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati tomonidan turizmni strategik rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Biroq infratuzilma kengayishi, sayyohlar oqimining ortishi ekologik bosimni kuchaytirmoqda. Aynan shunday sharoitda mahalliy hokimliklar tomonidan ekologik xavfsizlikni hisobga olgan holda qabul qilinayotgan qarorlar turizmning uzoq muddatli, barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Bu mavzu global iqlim o'zgarishlari va tabiiy resurslardan samarali foydalanish zaruriyati fonida ayniqsa dolzarbdir.

Hususan, Namangan viloyatining Pop, Yangiqo'rg'on va Chortoq tumanlarining turizm salohiyatidan samarali foydalanish va uni yanada rivojlantirish, zamonaviy turizm infratuzilmasi, yangi dam olish maskanlarini barpo etish, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilash, turizm sohasiga investitsiyalarni keng jalb qilish hamda yangi ish o'rinlarini tashkil etish orqali aholi bandligini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 08.06.2022 yildagi "2022 — 2024-yillarda Namangan viloyati Pop, Yangiqo'rg'on va Chortoq tumanlarining turizm salohiyatini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi VM-318-sonli qarori[1, p. 1] qabul qilingan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 25.04.2022 yildagi "2022 — 2026-yillarda Namangan viloyati hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir

qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi VM-211-sonli Qarori [2, p. 18] doirasida 2022 — 2026-yillarda Namangan viloyatini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha maqsadli ko'rsatkichlar parametrlari tasdiqlandi.

1-jadval

Namangan viloyatida turizm obyektlari va dam olish joylarini tashkil qilish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish

	Shahar va tumanlar nomi	O'lchov birligi	Yillar kesimida					JAMI
			2022	2023	2024	2025	2026	
1	Namangan viloyati	dona	10	12	8	15	22	67
2	Namangan shahri	dona	5	3	4		4	16
3	Mingbuloq tumani	dona	1	2	1		1	5
4	Namangan tumani	dona		1			1	2
5	Norin tumani	dona	1	1			1	3
6	Pop tumani	dona	2	1		1	4	8
7	To'raqo'rg'on tumani	dona		1		1	1	3
8	Uychi tumani	dona		1		1	1	3
9	Uchqo'rg'on tumani	dona			1	1	1	3
10	Chust tumani	dona				3	3	6
11	Yangiqo'rg'on tumani	dona				5	2	7
12	Kosonsoy tumani	dona	1	2	1		1	5
13	Chortoq tumani	dona			1	3	2	6

Mahalliy boshqaruv organlari turizm infratuzilmasini rivojlantirishda yetakchi rol o'ynaydi. Ular hududiy rivojlanish dasturlari doirasida yo'llar, mehmonxonalar, axborot markazlari, sanitariya-gigiyena shoxobchalari, ekologik marshrutlar kabi infratuzilmani barpo etishda muhim qarorlar qabul qiladi. Shu bilan birga, ekologik xavfsizlikni ta'minlashda atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan texnologiyalarni joriy etish, chiqindilarni qayta ishlash tizimi, yashil zonalarini kengaytirish, ekoturizmni rivojlantirish kabi masalalar muhim o'rin tutadi.

Bundan tashqari mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan sayyohlar sonini ko'paytirishga aloqador bo'lgan qarorlarni qabul qilinishi hududning iqtisodiy yuksalishiga turtki bo'lib xizmat qiladi.

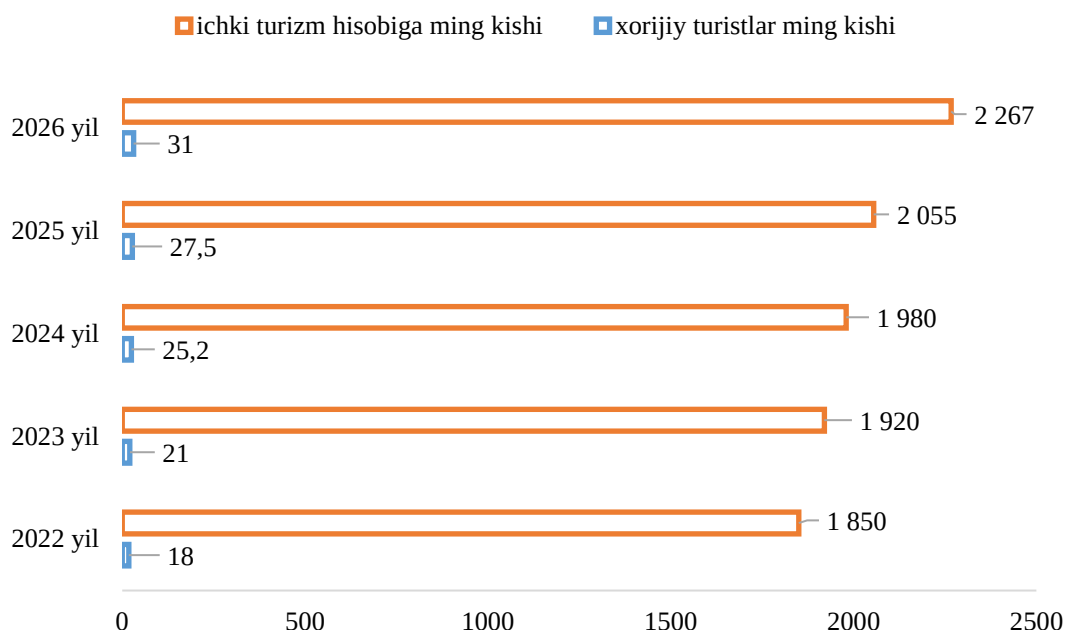
Namangan turizm boshqarmasining qayd etishicha, 2024 yil 19-21-may kunlari shaharga aynan festivalda qatnashish va tomosha qilish uchun 1 675 009 nafar sayyohlar tashrif buyurgan. Shundan 70 626 nafarini xorijdan kelganlar tashkil etgan [3, p. 1].

Tahliliy ma'lumotlardan ko'rish mumkinki belgilangan rejalarni amalga oshirish imkoniyati yuqori.

Namangan viloyatida so'nggi yillarda qabul qilingan qarorlar asosida ekoturizm obyektlari yaratilmoqda, tog'li hududlarda chiqindi boshqaruvi va suv resurslaridan oqilona foydalanish mexanizmlari joriy etilmoqda. Bu nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlashga, balki sayyohlar sonining ortishiga ham olib kelmoqda.

Mahalliy boshqaruv qarorlarining samaradorligi, shuningdek, jamoatchilik bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan ekologik me'yorlar va monitoring tizimlariga

bog'liq. Hukumat, mahalliy hokimliklar, tadbirkorlar va fuqarolik jamiyati birgalikda ishlagandagina turizm barqaror rivojlanadi.

1-diagramma. Namangan viloyatida ichki va tashqi turistlarning sonini oshirish rejalari

Turizm infratuzilmasi va ekologik xavfsizlik o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan sohalardir. Mahalliy boshqaruv organlarining qarorlari bu ikki yo'nalishni uyg'unlashtirishda muhim strategik vositadir. Faqatgina iqtisodiy natijalar emas, balki ekologik barqarorlik ham inobatga olingan holda olib borilgan siyosatgina uzoq muddatli muvaffaqiyatni kafolatlaydi.

Turizm infratuzilmasini rivojlantirish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashda mahalliy boshqaruv qarorlarining roli beqiyosdir. O'zbekistonning turizm salohiyati yuqori bo'lgan hududlarida, xususan Namangan viloyatida so'nggi yillarda qabul qilinayotgan qarorlar sayyohlik infratuzilmasini kengaytirish bilan birga ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qilmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, mahalliy darajadagi strategik yondashuvlar, ayniqsa ekoturizm yo'nalishlarini rivojlantirish, chiqindilarni boshqarish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish orqali salmoqli natijalar bermoqda.

Turizmni barqaror rivojlantirish jarayonida davlat siyosati, mahalliy hokimiyatlar, tadbirkorlik subyektlari va jamoatchilik o'rtasida mustahkam hamkorlik bo'lishi zarur. Mahalliy boshqaruv organlari nafaqat infratuzilma yaratishda, balki ekologik xavfsizlikni ta'minlovchi normativ-huquqiy bazani shakllantirishda, jamoatchilik nazoratini yo'lga qo'yishda va muqobil ekologik yechimlarni qo'llashda ham faol ishtirok etishi zarur.

Shunday qilib, iqtisodiy manfaatlar bilan ekologik xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni saqlash, barqaror va uzoq muddatli turizm siyosatining eng muhim shartlaridan biridir. Mahalliy boshqaruv qarorlarining sifatli, tizimli va strategik asosda qabul qilinishi bu yo'nalishdagi asosiy muvaffaqiyat omili bo'lib qoladi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda sohani rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari sifatida quyidagi takliflarni keltiramiz.

1. Ekologik audit tizimini joriy etish – turizm loyihalarini boshlashdan avval ularning atrof-muhitga ta'siri baholanishi ta'minlash.
2. Mahalliy ekologik kodekslarni ishlab chiqish – har bir hudud uchun individual ekologik me'yorlarni belgilash.
3. Ekoturizmni targ'ib qilish – tabiiy boyliklarga zarar yetkazmaydigan, barqaror turizm shakllarini qo'llab-quvvatlash.
4. Yashil infratuzilma loyihalariga subsidiya ajratish – qayta tiklanadigan energiya, biologik tozalash tizimlari kabi texnologiyalarni rag'batlantirish.
5. Mahalliy aholini jalb qilish – ekologik xavfsizlik bo'yicha targ'ibot va treninglar orqali aholining mas'uliyatini oshirish.
6. Monitoring va hisobot tizimini kuchaytirish – turistik obyektlar faoliyatining ekologik ko'rsatkichlarini doimiy kuzatib borish tizimini yaratish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 08.06.2022 yildagi "2022 — 2024-yillarda Namangan viloyati Pop, Yangiqo'rg'on va Chortoq tumanlarining turizm salohiyatini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi VM-318-sonli Qarori
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 25.04.2022 yildagi "2022 — 2026-yillarda Namangan viloyati hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi VM-211-sonli Qarori.

MUNDARIJA

TABRIK SO‘ZI	3
KIRISH SO‘ZI	7

YALPI MAJLIS MA‘RUZALARI

Sarimsaqov R.A. Turizm ta’lim tizimida xalqaro aloqalar — yangi imkoniyatlar eshigi	10
Nuritdinov B.Q. Namangan viloyatida tog’turizmini rivojlantirish imkoniyatlari va yo’nalishlari	11
Oppoqov M.P. Ekoturizmni rivojlantirishda aholi va yoshlar dunyoqarashini o’zgartirish, milliy qadriyatlar orqali mehnatga ko’niktirish	16
Abdulxakimov Z.T. Mintaqalarda turizm industriyasining rivojlanishi va uning istiqboli	22
Abdullayev Z. S. Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingi orqali turizm sohasida iqtisodiy transformatsiyani jadallashtirish	27
Baymirzayev D.N. O‘zbekistonda xavfsiz va barqaror turizmni rivojlantirishning xalqaro e’tirofi	33

1-SHO‘BA: O‘ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Xamidov O.X., Yokubjonova X.Yo. O‘zbekiston turizmining rivojlanish yo’nalishlari va kelajak tendentsiyalari	38
Abdullayev A., Xoshimova. M. O‘zbekistonning ichki turizm bozoridagi yangi imkoniyatlar va istiqbollar	42
Nuritdinov B.Q. Namangan viloyatining tog’li hududlarida turizm salohiyatini baholash va rivojlantirish istiqbollari.....	47
Azizqulov A. A. Xatirchi tumanida ichki turizmni rivojlantirish mkoniyatlari va istiqbollari.....	53
Shomurodova Sh. G., Rahimova Sh.V. O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari.....	57
Sirojiddinov K. I. Turizm mamlakatimizni rivojlantirishning asosiy tarmoqlaridan biri sifatida.....	60
Obidova F. Y. Mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari	65
Baymirzayev D. N., Davlatova Sh. B. O‘zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari	70
Sirojiddinov K.I., Tohirova G.T. Prospective growth of uzbekistan’s tourism sector in relation to service industry advancements	78
Mullabayev B.B., Tyurahanov Sh.D. Raqamli transformatsiya konseptsiyasi va uning sanoat tizimlariga ta’siri	87
Abdullayev Z.S., Abdullabekova N.G. Tashqi turizmni rivojlantirishda xorijiy sarmoyadorlar bilan aloqalarning ahamiyati	90

Abdulxakimov Z.T. Mintaqalarda turizm indutriyasi rivojlanish masalalari.....	93
Yokubjonova X.Y., Ismoilova M.I. Namangan viloyatida turizm xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari	97
Умарова М. Н., Уринбаев А.Д. Исторические и социально-культурные предпосылки паломничества как одного из древнейших форм путешествий	100
Abduraxmonov Sh.Sh. O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda xorijiy kapitalni jalb qilish.....	102
Murodov H.S., Isayeva.I. Turizm sohasining O'zbekistonda rivojlannishi.....	108
Murodov H.S. Ziyorat turizmida "Buxoro deklaratsiyasi" qoidalari.....	111
Axrorova N.U. Talabalar turizmi tushunchasining mazmun-mohiyati va nazariy asoslari	116
Yuldasheva M.M. Milliy turizm salohiyatini oshirish: madaniy meros, ekologik turizm va innovatsion loyihalar.....	120
Navruz-zoda Sh.B. Yoshlar turizmini barqaror rivojlantirish yo'nalishlari.....	125
Jabborova D.G'., Yokubjonova X.Y. Lyuks mehmonxona brendining marketing aloqalarini dekodlash: zamonaviy yondashuvlar va samaradorlik omillari	130
Teshaboyeva O.N., Mutallibov N.M. Development of domestic tourism in uzbekistan: analysis and strategic approaches.....	132
Teshabayeva O.N., G'afurova G.Sh. O'zbekiston ekoturizmida innovatsiyalar: barqaror turizmni rivojlantirish yo'llari.....	139
Teshabayeva O.N., O'ktamova G.S. O'zbekiston ichki turizmida ekoturizm salohiyati va rivojlantirish istiqbollari.....	142
Umarova X.D. Orolbo'yi mintaqasida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda xizmat ko'rsatishning o'rni.....	146
Akramboyev A.R. O'zbekistonning madaniy merosi va turizm sanoatining integratsiyasi: ichki va tashqi bozorlar uchun istiqbollar.....	149
Turg'unov A. O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy tajribalarni joriy etish istiqbollari.....	153
Qurbonova N.Sh. Turizm salohiyatini yoritishda ommaviy axborot vositalarining roli: imkoniyatlar va istiqbollar.....	160
Jabborova D.G'. O'zbekiston mehmonxona sanoatida lyuks brendlarning marketing aloqalarini shakllantirish omillari.....	162
Jabborova D.G. Lyuks mehmonxona brendining marketing aloqalarini dekodlash: zamonaviy yondashuvlar va samaradorlik omillari.....	166
Yokubjonova X.Y., Yo'ldasheva M.M. Zamonaviy mehmonxonalarni xalqaro standartlar asosida loyihalashtirish yo'llari.....	170
Kunnazarova O. Opportunities for the development of the tourism sector in the republic of karakalpakstan.....	176
Ro'zimatova Sh.B. Xorazm etnografiyasida turizm rivojlanishi.....	181
Akramboyev A.R. O'zbekiston respublikasi ichki va tashqi turizmni rivojlantirishda transport infratuzilmasining ro'li.....	186
Davranova N.M. Xalqaro tajriba asosida o'zbekistonda turizm sohasini modernizatsiya qilish istiqbollari.....	188

Shokirjonov J. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish istiqbollari va iqtisodiy salohiyati.....	191
Abdumalikov S.T. Chorvoq suv omborini turistik zonasini shakllantirish orqali o'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish imkoniyatlari.....	194
Xakimov A.O. O'zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirish istiqbollari.....	199
Odilov X.M. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun zamonaviy tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni ishlab chiqish.....	202
Шарафутдинов И.Б. Роль туризма в социально-экономическом развитии узбекистана.....	205
Soliyeva N.M., Anvarova M.O. Ekologik turizmning mintaqalar barqaror rivojlanishdagi roli.....	208
Нехорошева В.Р. Развитие туристической инфраструктуры в Узбекистане: перспективы и возможности.....	212
Ro'zimatova Sh.B. Xorazmda turizmni rivojlantirishda etnografiyaning ahamiyati.....	216
Abdusalomov A.A. Namanganda turizmni rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari	221
Ismoilova M.I. O'zbekistonda turistik-rekreatsioon klasterlarni shakllantirish orqali mehmondo'stlik sohasini rivojlantirish istiqbollari	224
Maxmudov O., Abduraxmonova N. O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishi	229
Zuxridinova X.Sh. Andijonda turizm sohasini rivojlantirish	231
Sodikov M.O. Sustainable tourism in the digital age in Uzbekistan: exploring technological innovations for a greener future	236

2-SHO'BA: XALQARO TURIZM MAYDONIDA O'ZBEKISTON POZITSIYASI: RAQOBATBARDOSH STRATEGIYALAR VA MARKETING TADQIQOTLARI

Abdullayev Z.S. Turizm sohasida barqarorlik indikatorlari asosida regional rivojlanishni baholash mexanizmlari.....	245
Talapova N. B., Ismoilova M.I. O'zbekistonda turizm infratuzilmasini rivojlantirishda qozog'iston tajribasi.....	251
Xudayberdiyeva N.N. Turizm xizmat ko'rsatish korxonalarini samarali boshqarishning ahamiyati.....	256
Tajibaev K.Q. O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishda jahon tajribasidan foydalanish	259
Talapova N.B., Foziljonova N.F. O'zbekistonda agroturizm va qishloq turizmini rivojlantirish: polsha tajribasi asosida tahlil	264
Khudayberdiyeva N.N., Umarov A.J. The issues of developing tourism in the republic of uzbekistan: infrastructure, service quality, and ecologic factors	268
Ermekbaeva I.P. O'zbekistonda xalqaro turizm brendi: raqobatbardosh marketing strategiyalari	270
Наркулова Ш.Ш. Формирование позитивного имиджа университетов в цифровую эпоху: возможности для туризма	274

Yunusova S.A., Abdullayeva E. A. O'zbekistonda sog'lomlashtirish turizmi imkoniyatlari.....	279
Gapparova M.Z. Xalqaro turizm o'zbekistonning o'zni marketing tadqiqotlari.....	282
Turg'unov M. O'zbekiston turizmini xalqaro miqyosda ilgari surishda marketing tadqiqotlarining ahamiyati.....	285
Irisboyev Sh.N. Developing small business activities in the tourism sector through innovation.....	288
Abdullabekova N.G. Mehmonxona biznesini rivojlantirish uchun mahalliy va xorijiy hamkorlik strategiyalari.....	294
Ismoilova N.,Tohirjon M.O. Using digital marketing strategies to improve the efficiency of tourism services in namangan region.....	298
Irisboyev Sh.N. Priorities of digitalization in tourism.....	302

3-SHO'BA: O'ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA TAHDIDLARI: INFRATUZILMA, XIZMATLAR SIFATI VA EKOLOGIK OMILLAR

Baymirzayev D.N. Xavfsiz va barqaror turizm — global va mahalliy miqyosda mehmondo'stlikni rivojlantirishning zaruriy sharti.....	312
G'aniyev G'A. Xalqaro mehmonxona tizimining boshqaruv uslubini tahlil qilish (Marriott international group kompaniyasi misolida).....	320
Talapova N.B., Ubaydullayeva N.A. Namangan viloyatida xorijiy investitsiyalar ishtirokida turizmni rivojlantirish: holat, imkoniyatlar va istiqbollar	326
Shermamatova N.I. Mehmonxona sanoatida inson resurslarini rivojlantirishda strategik menejmentning ahamiyati	330
G'aniyev G'A., Ubaydullayev X.Sh. Mehmonxona va restoranlarda kadrlar rejalashtirish	333
Usmanova G.V., Azimov Z.F. Demografik o'garishlar va turizm sohasining rivojlanishi: yangi imkoniyatlar va tahdidlar.....	336
Maxmadiyeva Ch.X. O'zbekistonda turistlarga ovqatlanish xizmatlarini ko'rsatishni rivojlantirishning boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	342
Musayev M.K. Buxoro viloyatida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishdagi muammolar: infratuzilma, xizmatlar sifati va ekologik omillar tahlili.....	346
Irisboyev Sh.N. Ways to develop small businesses in the tourism sector.....	349
Abdusalomov A.A. O'zbekiston ichki va tashqi turizmini rivojlantirishda umumiy infratuzilma muammolari.....	355
Sirojiddinov J.K. Farg'ona vodiysida turizm rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	359
Qudratova N.I., Qayumova Z.F. O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari.....	364
Zuxridinova X.Sh. Turizm bozorida logistika xizmatlari.....	366
Usmanova G.V. Ekologik barqarorlik va yashil mehmonxonalar konsepsiyasi	371

4-SHO'BA: TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING MAMLAKAT IJTIMOIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA'SIRI VA BARQAROR RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Kurpayanidi.K. Tourism and hospitality as catalysts for socio-economic development a comparative analysis of greece and Uzbekistan.....	377
Mamayusupov U.K. Ijtimoiy xamkorlikni ta'minlashda turizmning ahamiyati	381
Abdullayev Z.S. Turizmda barqarorlikning institutsional asoslari va uni rag'batlantirish mexanizmlari.....	383
G'aniyev G'.A. Tanlangan xalqaro mehmonxona tizimining boshqaruv uslubini tahlil qilish (hilton mehmonxona tarmog'i misolida).....	389
Talapova N.B. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish: investitsiyalar, hamkorlik va innovatsion yondashuvlar.....	400
Abdullayev Z.S., Abdullabekova N.G'. Mehmonxona biznesining o'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri (Namangan viloyati misolida)	404
Jalolova Sh.M., Ismoilova N.M. O'zbekistonda mehmondo'stlik boshqaruvi ta'limida ingliz tilini o'rgatishning integratsiyasi.....	409
Fayyoza X.N. Xalqaro turizm maydonida o'zbekistonning mice-turizm salohiyatini targ'ib qilishga ta'sir etuvchi omillar.....	413
Odilov X.M., Abdumutalov O.A. Moliyaviy qarorlar qabul qilishda strategik moliyaviy tahlil va uning asosiy yo'nalishlari.....	415
Yunusova S.A., Karimbekov M.B. Namangan viloyati chortoq tumanida turizm rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	417
Касимова З.С. Развитие туризма в узбекистане: возможности и перспективы.....	421
Qodirova R.A. Turizm va mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri va barqaror rivojlanishdagi o'rni.....	424
Ахмедходжаев Р.Т. К вопросу об экологии и устойчивости в маркетинге экологического туризма.....	428
Yunusova S.A. Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlarida turizmni o'rni.....	434
Ismoilov A.J. Mintaqalarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi nomutanosibliklarni tartibga solish usullarining samaradorligini oshirish mexanizmlari	437
Soliyeva N.M. Turizm va mehmondo'stlikning mamlakat taraqqiyotidagi transformatsion roli va barqarorlikka ta'siri	440
Odilov X.M., Olimjonova M.O. Turizmda inson kapitalining roli: kasbiy tayyorgarlik va xizmat sifati.....	445
Turg'unov A. Turizm sohasidagi mehmondo'stlik va uning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga qo'shgan hissasi.....	449
Komilov D.R. O'zbekiston iqtisodiyotida turizm xizmatlarini diversifikatsiyalashning hozirgi holati va istiqbollari	451
Misirxonov X.I. O'zbekistonda sport turizmining rivojlanish istiqbollari va mavjud muammolar: infratuzilma va iqtisodiy ta'sir tahlili.....	455

Qodirova Sh.M., Mirolimova M.Sh. O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish: investitsiyalar, hamkorlik va innovatsion yondashuvlar	458
Ismoilova M.I. O'zbekistonda turizm xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalari va ularning milliy iqtisodiyotga ta'siri.....	463
Abdusalomov A.A. Turizm va mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri.....	469
Matnazarova D. The history of the hotel and restaurant business.....	473
Shokirjanov J. Barqaror iqtisodiy o'sishda turizm va mehmondo'stlikning strategik roli.....	478
Назарбаева Д.У. Экологические вызовы туризма и стратегии устойчивого развития	481
Umarov A.J. Turizm va mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siriva barqaror rivojlanishdagi o'rni.....	485
Yusufova M.A. Turizm va mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri	490
Mamajonov R.I. Tadbirkorlik sub'yektlarining boshqarish tizimini takomillashtirish	493
Baymirzayev D.N., Davlatova Sh.B. Turizm va mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri va barqaror rivojlanishdagi o'rni	497

5-SHO'BA: TURIZM VA MEHMONDO'STLIKNING MAMLAKAT IJTIMOIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIGA TA'SIRI VA BARQAROR RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Abdullayev Z.S. Turizm xizmatlarini standartlashtirishning nazariy asoslari	502
Xudayberdiyeva N.N., Umarov A.J. O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish yechimlari va innovatsion yondashuvlar: investitsiyalar, hamkorlik va texnologiyalar	511
Sultonov M., Axmadaliyev M., Dilmurodov V. O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirishga innovatsion yondashuvlar.....	516
Ochilova X.M., Baxtiyorova Z.U. O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish.....	522
Zuparova N.A., Yusupov S.Sh. Marketing tadqiqotlari asosida ziyorat turizmi samaradorligini oshirish strategiyasi.....	527
Lutpidinov Sh.Z. Globallashuv davrida mamlakatda frilanserlik faoliyati tashkil etish va rivojlantirish yo'llarini takomillashtirish.....	530
Urunov N.M., F Foziljonova N.F., Nasrullayev O.N. Turistlarning moliyaviy xavfsizligi: zamonaviy tahdidlar va ulardan himoyalani sh yo'llari	534
Talapova N.B. Turizm va mehmondo'stlikning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri va barqaror rivojlanishdagi o'rni.....	539
Akramboyev A.R., G'aniyev G. A. Ichki va tashqi turizmni modernizatsiya qilishda texnologik yangiliklar va xalqaro hamkorlik roli	543
Teshaboyev B., Mamasodiqov S., Maxammatov S. Markaziy osiyo mintaqasida o'zbekistonning turizm bozoridagi o'rni: swot-tahlil asosida tadqiqot	546
Sultonov B. Mamirjonov M. O'zbekistonda ichki va tashqi turizm	551

integratsiyasini kuchaytirish yo'llari: transport, servis va kadrlar tayyorlash muammolari.....	
Abdullayeva M.M., Mamajonova D.V. O'zbekistonda ichki va tashqi turizmni rivojlantirish yechimlari va innovatsion yondashuvlar: investitsiyalar, hamkorlik va texnologiyalar.....	556
Tilovmurodov D.F. Mahalliy turistlar oqimini oshirishda sarguzasht turizmidan foydalanish samaradorligi.....	562
Usmanova G.V., Xasanova R. "Smart" mehmonxonalar: kelajak mehmonxonalarining xususiyatlari	565
Шерзод С.М. Саноати корхоналарида инвестицион муҳит жозибадорлигини бошқариш	570
Qutfiddinov Sh.K. O'zbekistonda raqamli texnologiyalar asosida turizm xizmatlarini tashkil etish holati.....	575
Usmanova G.V., Komilova D. Mehmonxonalarda onlayn bron qilish tizimlarining evolyusiyasi va amardorligi.....	580
Isomiddinov I.Q. O'zbekistonda ichki turizmida xizmatlar sohasini takomillashtirish mexanizmlari.....	582
Mannobjonov D.I. Turizmni rivojlantirishda iqtisodiy va matematik modellarning tadqiqi: innovatsion yondashuvlar, investitsiyalar va hamkorlik imkoniyatlari	590
Odilov X.M. Innovatsion va raqamli texnologiyalar asosida turizmni rivojlantirish.....	595
Akramboyev A.R. Ichki va tashqi turizm o'sishida va xorijiy investorlar o'rtasidagi hamkorlik	598
Baxriddinov N.Z. Korxonalar innovasion faoliyatida integral tizimni shakllantirish va rag'batlantirish yo'llari.....	600
Usmanova G.V., Odilov H.M. Korxonalarda moliyaviy menejment xizmatlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	603
Usmanova G.V., Kurvanov D.T. Korxonada moliyaviy tahlil asosida bankrotlik xavfini bashorat qilish: usullar va yondashuvlar	609
Ubaydullayeva N.A. Korporativ madaniyatni shakllantirish va uni boshqarish usullari	612
Ubaydullayeva N.A. Xalqaro biznesda madaniy farqlar va boshqaruv strategiyalari	615
Komiljon B.O. Zamonaviy boshqaruv tizimida inson resurslarini rivojlantirish.....	620
Akbarov A.I. Kichik tadbirkorlik subyektlarida muqobil energiya manbalaridan foydalanish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish yo'llari	623
Soliyeva N.M., Olimjonova S.M. Turizmning mahalliy aholi turmush darajasiga ta'siri	627
Шарафутдинов И.Б. Инновационные подходы и технологии для развития внутреннего и въездного туризма в Узбекистане	629
Юсуфжонов Р. Теоретическое значение привлечения инвестиций в аграрный сектор	632

Asqarov A.H., Foziljonova N.F., Nasrullayev O.N. Sayohatlarda qo‘shimcha daromad topish imkoniyatlari: frilans, onlayn xizmatlar va statistik tahlili	634
Asqarov A.H., Foziljonova N.F., Nasrullayev O.N. Sayohat byudjetini rejalashtirish va optimallashtirish: zamonaviy vositalar va usullar (indoneziya davlati misolida)	638
Asqarov A.H., Foziljonova N.F., Nasrullayev O.N. Turistlar uchun moliyaviy savodxonlik: o‘zbekiston va boshqa davlatlar o‘rtasidagi taqqoslanma tahlil	641
Valijanov Sh. Raqobatbardosh mahsulotlar va xizmatlar bilan turizmni rivojlantirish	645
Сальникова Е.А. Региональные туристические стратегии как инструмент устойчивого развития: опыт Самарканда	649
Jo‘rayev Sh.P. O‘zbekistonda ichki turizmni rivojlantirish: investitsiyalar, hamkorlik va texnologiyalar	654
Axmedov F.R. Xalqaro turizm bozorida o‘zbekistonning raqobatbardoshligini oshirishda mahalliy davlat hokimiyati organlari boshqaruv qarorlarining strategik roli	658
Axmedov F.R. Turizm infratuzilmasi va ekologik xavfsizlikni ta‘minlashda mahalliy boshqaruv qarorlarining roli va samaradorligi	662

**«O‘ZBEKISTONDA ICHKI VA TASHQI TURIZMNI
RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI, MUAMMO VA
YECHIMLARI»**

*Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjumani materiallari
(2025-yil 2-3-iyun)*

© Namangan davlat universiteti, 2025
© Menejment kafedrasi, 2025